Бүтү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңнар!

1925 чыдда үдезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл. ФЕВРАЛЬ 1 ЧЕТВЕРГ № 27 (9103). Өртээ 2 көп.

1973: ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИНИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

ВЬЕТНАМНЫҢ ШЫННЫГ ХЕРЭЭНИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

Л. И. Брежневтиң Ле Дык Тхо-биле ужуражылгазы

Январьның 30-да СЭКП ТК-ның Чиргиве секретары Л. И. Брежиев Политбюро кежигүнү, Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының ТК-ның секретары, Вьетнам талазы-биле дөрт талдың Чөвүлел хуралынга ВДР-ниң делегациязының түскай чөвүлекчизи Ле Дык Тхо-биле ужурашкан.

Аксы-дуңма чоруктуң болгаш чүректиң хамыдыннан байдалга эртикен беседа үезинде эш Ле Дык Тхо Вьетнам талазы-биле Париж чугаалажылышкынарының түнелел үе-чадазының дутайын СЭКП ТК-ның Чиргиве секретарынга дыңнаткан. Вьетнамга дайынны соксадырынга болгаш тайбыңны катап тургузарынга чедип алган чугаалажылышкынарының түнелели чугула ужур-дузалыг болганын ол демдеглээн. АКШ-тың Вьетнамга удур агрессиялыг дайынын дугуржулганың ачызында соксаткан болгаш вьетнам улустуң национал нол эртелери ында айыттынган.

Коммунистер, бүгү совет улус вьетнам аксы-дуңмаларының улуг тиилелгезинге изиг байыр чедирип турарын эш Л. И. Брежиев демдеглээн. Ук ажылдаар ужурлуг бис. Бо чылдың январьның планнарын хус-тус цехтер күүседипкенинің ачызында комбинат продукция сайгарарының планын 100 хуу, бараанның продукция бүдүрелин 103 хуу, эът кылыгларын бүдүрелин 101 хуу, колбасаның — 102 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн белеткээн — 103 хуу күүсеткен болгай. Ол биске өөрүнчүт.

ЧУРУКТА: СЭКП обкомунуң чиик, аъш-чем үлетпүр болгаш садыг киллизиниң әргелекчизи С. ТАНААНЫҢ шилчиир Кызыл тукту эът комбинадының директору А. М. АСТРАХАНЦЕВКЕ тывыскан үези.

ТУК—ТИИЛЕКЧИЛЕРДЕ

Эрткен юбилейлиг 1972 чылда Кызыл хоорайның эът комбинадының ажыл-ишчилери чедишкинниг ажылдаан. Цехтер, бригадалар аразынга социалистиг чарышты организастап, оон түнелдерин үндүрүп, дээре көргүзүглериг бригадаларның болгаш мурнакчыларның көргүзүглерин деңнеп көрүп, оларга эки үнелелерин, шаңнал-макталдарны-да берип келген.

Ол бүдүрүлгеге чарыштың шын организастаанындан, ылангыя 1972 чылдың дөртки кварталында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери 107,6 хуу. эскен. Комбинат продукция сайгарар планын 122,3 хуу күүсеткен. Планнаан карыл-таларны 170 мун рубльге эвээжедирип чедип алган.

Үлетпүр бүдүрүлгелер аразының чарыжынга дөртки кварталда продукцияны бүдүрүп үндурерингге, сайгарарынга коску чедишкиннери дээш, ол комбинаттың шаңнатканы СЭКП обкомунун, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун СЭКП обкомунун чиик, аъш-чем үлетпүр болгаш садыг киллизиниң әргелекчизи С. Танаа тывыскан.

Хуралга санал бертеннериң аразындан колбаса цегининң ажылчыны Елена Неволина мынча дээн:

— Шаңнатканы тугувусту салбас дээш эвээш чарыгдалды үндүрүп, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар ужурлуг бис. Бо чылдың январьның планнарын хус-тус цехтер күүседипкенинің ачызында комбинат продукция сайгарарының планын 100 хуу, бараанның продукция бүдүрелин 103 хуу, эът кылыгларын бүдүрелин 101 хуу, колбасаның — 102 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн белеткээн — 103 хуу күүсеткен болгай. Ол биске өөрүнчүт.

ЧУРУКТА: СЭКП обкомунуң чиик, аъш-чем үлетпүр болгаш садыг киллизиниң әргелекчизи С. ТАНААНЫҢ шилчиир Кызыл тукту эът комбинадының директору А. М. АСТРАХАНЦЕВКЕ тывыскан үези.

Баштайгы хүннерден-не

Кызылда тараа продуктулар сайгарар база эрткен юбилейлиг чылда алган социалистиг хүлээлгелерин декабрь 27-де күүседип, пландан ажыр хөй муң рубльдиң продукциязын сайгарган. Чаа чылче кирип тура коллектив чедишкиннерин улам быжыглавышаан, эвээш чарыгдал-биле эки шынарлыг, хөй продукцияны Төрээн чуртка бээр деп партияның бүгү совет чонга кыйгырымын шын-биле деткип, шудургу ажылдап киргеи.

Январь айда 197 муң рубльдиң продукциязын сайгарар планын ийи хонук бурунгаар күүседткен болгаш 600 муң ажыг тонна далган болгаш 1000 тонна ажыг комбикормну бүдүрүп үндүргеи.

Бо дээрге дээрбе болгаш комбикорм бүдүрер цехтиң ажылчыннарының бедик будурукчудуг ижи-дир. Цехтиң начальнигги аныяк специалист комсомолчу Валентина Морева бүдүрүгениң технологтуг чорудулгазын эки башкарып, техниканың, механизмнериниң халас турар чоруун болдурбайн, кижи бүрүзү ак сеткилдиг, бүжениишкининг ажылдаарын организастап шыдаан. Оон ачызында мурнакчыларның саны оскен. Дээрбенин далган тыптырар мастерлери Владимир Козлов, Заур Сидоров олар ай планын баштай күүседипкен. Комбикорм белеткээр цехте концентраттарның хемчээлин таарыштырып турар ажылдакчы Владимир Шарафутдинов база бедик мергежилдиг кижизи, оон ачызында эки шынарлыг продукция белеткеттинип келген. Данскан ажылынга соруктуг, шудургу ажылдап турарларның бирээзи чүдүрүкчү Бюрбю Кыргыс. Ол хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип келген. Олардап дудак чок ажылды далган шоодайлап, оон аскын даарап, транспортёрга чүдүрүп турар ажылчыннар Мария Дубровская биле Капитолина Демешкова база коргүзүп турар.

Баазаның коллектив чаа чылда Чадаанаының далган дээрбезин социалистиг чарышка кыйгырган, аразында керээлиг негелделерин дугуржуп турар.

Мурнакчы ажылдыг, найыралдыг коллектив беш чылдың шинитпирлиг үшкү чылының баштайгы айында ынчаар ажылдаан.

(БИСТИҢ КОРР.).

НЕМЕЛДЕЛИГ

Бии-Хем районда «Оок» совхозтуң төвүнде № 1 сүт-бараан фермазында 6 ай назылыг 100 ажыг бызаны Татьяна Сарыгларовна Ховалыг эрткен чылдың төнчүзүнде хүлээп алган. Бызааларга немелде чемнерни берип, күжү багайларын ангы азырап, хайгаарап келгенинден бызааларның деңзиин сөөлгү үеде немежип эгелээн, ол болза ажаакчы Татьяна Ховалытмың кызымаккай күш-ажылының ачызында чедип алдынган. Амгы үеде бызааларның баш савынга хонукта ортумак деңзиин 500 граммдан кудулавайн турар.

М. МААЖЫК.

ЧАРЫШТЫҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

(Эрзин районнуң партия-ажыл-агый активиниң хуралынга хүлээп алганы көдээ ишчилерниң 1973 чылда социалистиг хүлээлгелери)

Партияның XXIV съездизининг шинитпирлерин амыдыралга боттандырарынга районнуң көдээ ишчилери идепкейлиг киржип турарлар. Олар беш чыл планын күүседириниң шинитпирлиг чылында мындыг хүлээлгелерни алганнар:

МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Чыл төнчүзүнге чедир шээр малды 5,4 хуу, чылгыны 0,8 хуу, мыйыстыг бода малды 4,5 хуу өстүрер. Бар аргаларны ажыглап тургаш, 1649,1 тонна эътти, 377 тонна сүттү, 133 тонна дүктү бүдүрер болгаш 1973 чылдың ноябрь 5-тин бетинде күүнеге дужаар мал продуктуларының планын күүседип, 140 тонна эътти, 280 тонна сүттү, 146 тонна дүктү күүнеге садар. Чыл төнчүзүнге чедир 150 тонна эътти, 25 тонна сүттү, 7 тонна дүктү пландан ажыр дужаар.

Малдың ажаалдазын болгаш чемгерилгезин акижидип турган, оон продуктулуун бедиеринче кол кичээнгейни салыр. Бир инекке онааштыр 950 килограмм сүттү саар, хой бүргүзүнден 2 килограмм дүктү кыргыыр. Күүнеге садар малдарны семиртир, бода малдың деңзизин 265 килограмм, хойнуун 40 килограмм, ошкүнүүн 35 килограмм чедирер.

Ниитизи-биле 200 инек, 240 бызаа, 9200 шээр мал, 400 анай болгаш хураган киирер 29 кажаапы ноябрь 1-ге чедир тудуп, ажыглалга киирер. 500 инектиг, 20000 хойлу тарып бооздыр. Төрүүр чүс баш малга онааштыр чүзүн айны-биле 80 бызаапы, 90 хураганы, 85 кулунну болгаш төрүттүнген бодаганнарның 95 хуузун камгалап алыр.

ЧЕР АЖЫЛЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

1973 чылда ниити тарылга шелүн 10329 гектар чедирер болгаш 2700 гектар тараа культураларын, 7600 гектар мал чемин тарыыр. Бир гектарга онааштыр тараанын 8 центнер, картофельниң 50 центнер, кукурузаның 100 центнер дүжүдүн алыр. Тараа-ның ниити бүдүрүлгезин 2160 тонна чедирер сорулга-биле агротехниканы шыңгыы сагыыр, 502 тонна органиктиг, 80 тонна минералдыг чеминчиндилгени чажар.

Будун-Бажының, Тарлашкының, Мөреннің бугаларын ажыглап тургаш, 160 гектар мал чемин, 180 гектар сиген шөлүн суг-биле хандырар. Колхоз бүргүү май 10-нуң бетинде 40-40 гектар сиген шөлүнүн дажы болгаш хараганын аштаар. Ниитининг малынга 13335 тонна бөлүүн, 8000 тонна чүлүктүг чемни белеткээр.

Дугуйлуг трактороға онааштыр 660 гектар, илчирбелиг трактороға онааштыр 360 гектар чымчак черни кылыр. Чайын 3800 гектар, күзүн 3000 гектар черни аңдырар. Колхоз бүргүү хөрээнүң хатан камгалаар сорулга-биле 200-200 гектар черни дилиңдектей тарыыр, ногаа звеноларын организастаар.

Эдлчеглиг кадатче 23 малчынны шилчидер, Сайыр-Аксы сүт-бараан фермазын бүрүн механизастаар.

Акы-дуңмалышкы найыралдың байдалынга

Вьетнамның ажылчы чоннар партиязының ТК-зының Политбюрозунуң кежигүнү, Вьетнамның ажылчы чоннар партиязының ТК-зының секретары эш Ле Дык Тховун. Вьетнамның ажылчы чоннар партиязының ТК-зының Политбюрозунуң кежигүнү, ВДР-ниң Премьер-Министриниң оралакчызы, даштыкы херектер министри эш Нгуен Зуй Чиньниң алдары дээш СЭКП Төп Комитединиң биле Совет чазак январь 30-де Кремльдин Улуг ордузунга дүштеки шайлалга тургускан.

Оларның-биле кады ВДР-ниң ССРЭ-де элчизи Во Тхук Довг, МВР-ниң ССРЭ-де элчизи Данг Куанг Минь, ВДР-ниң Вьетнам талазы-биле Парижке дөрт талдың чугаалажылышкынарга киржип турган делегациязының кежигүннери, оске-даа вьетнам эштер аналар чораан.

Совет таладан эштер Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Е. Шелест, П. Н. Демичев, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының даргазы Г. Ф. Сизов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы Г. С. Дзоценидзе, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары М. А. Лесечко, В. Н. Новиков, И. Т. Новиков, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң Даргазы Я. С. Наериддинова, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, ССРЭ-ниң министрлери болгаш ССРЭ-ниң Күргүне комитеттериниң даргалары, СЭКП ТК-ның кежигүннери болгаш кежигүнерниң кандидаттар, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүннери, совет шериг начальниктери, албанның өске-даа кижилери чораан.

СЭКП ТК-ның Чиргиве секретары эш Л. П. Брежиев дүштеки шайлалгага үүре чугаалаан.

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазы

Эргим эш Ле Дык Тхо!

Эргим эш Нгуен Зуй Чинь!

Эргим эштер болгаш оңнуктер!

Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дутуржулгага ат салганынга бистиң партививис, совет улус, бистиң бүгү чуртувус улуг сеткил ханышкыны-биле уткаан. Ол — Вьетнамның ажылчы чоннар партиязын долгандыр сырый каттышкан вьетнам улустуң улуг тиилелгези, тайбыңның күштериниң улуг тиилелгези, делегей херектерине боттуг болгаш утаазыладыг чоруктуң тиилелгезидир.

Бо хүнерде бүгү совет кижилериниң бодалдары болгаш сеткил-сагыжы маадырлыг вьетнам улусче утланган. Вьетнамчыларның — эр-даа, херээжен-даа кижилериниң, кырганнарның болгаш уруглардың-даа дугайында бис бодап, дириглериң болгаш даймга өлгеннериң-даа, араатанзыг агрессияга удур ур, чайгылыш чок демиселге бодувун Төрээн чуртунуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалап турган бүгү кижилериниң дугайында бодап турар бис. Бо хүнерде бистиң бодалдарывыс болгаш сеткил-сагыжывыс акыдуңма бүгү социалистиг чурттарже, коммунистер болгаш ажылчын партияларже, делегейниң ажылчын ажыгызынче, национал хосталгалыг шимчээшкинче, делегейниң дешилгелиг бүгү кижилеринче утланган. Америк агрессияга удур оларның идепкейлиг демисели, вьетнам улуска боттуг деткимчеңни көргүскенин тиилелгенің шагыя чоокшулаткан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының аар-берге шылгалдаазын эрткен совет кижилер бистерге вьетнамчыларның бодалдары болгаш сеткил-сагыжы чоок болгаш билдингир. Оонбиле кады силерниң хоорайларыдарның болгаш суурларывдарның кырынга бомбалар моон соңгаар чазылбазы дээш, хөй чыдларның дургузунда бир-ле дутаар Вьетнамның кырынга дээрниң арыг болуру дээш, бистер эргим оңнуктер, силерниң-биле кады өөрүп турар бис!

Аңгы талазы-биле акы-дуңмаларынга, оран делегейге бүгү револючу болгаш деңшилгелиг күштериң күүдүг деткимчеңнге даянып алгаш, бодунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демисежин гурер улус тиилеттирбес дээрээн Вьетнамның тиилелгеэи чугаалап турар-дыр. Ындыг улус тиилеттирбес.

Вьетнамның тиилелгеэи социалнамның улуг амыдыралчы күштүүн чугаалап турар. Бодунуң социалистиг чаалап алышкынапарын, бодунуң чурттунга ээ болур эргезин камгалап тургаш, бистиң вьетнам акы-дуңмаларывыс өөдүр улуг эрес-маадырлыг, шыдамык болгаш дидим чоруун көргүскеннер.

Вьетнамның тиилээни — Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның интернационализмининг боттуг чоруунуң чайынанчак хереечиэи-дир. Вьетнам өңнүктериң күжениишкининиринин бүгү фронтуларывга — шериг, политиктиг болгаш дипломаттыг фронтуларга идепкейлиг дузаны көргүзүп келген бис.

База бир чугула түнел: Вьетнамның тиилелгези болза империализмниң аргаларының бистиң хүнерниэвисте кадыы хире кошкай бергенин көргүзүп турар-дыр. Төөгүүнүн дугуюн дедирлендирлиптер ыңдыг күштер ам чок!

Вьетнам черге тайбыңны долузу-биле катап тургузарынга шинитпирлиг базым кылдынган. Вьетнамның Демократтыг Республиказы чогаадыкчы күш-ажылче ам киирер, ол бодунуң күштериң социалистиг тургузуушкунга мөөңнээр арганы алган, катап каттыштырган демократтыг тайбың Вьетнамны тургузарынга чаа перспективалар турун келген.

Мурнуу Вьетнамның мурнунда тайбың демократтыг хөгжүдениң, ёзулуг хамаарышпас чоруктуң бадыткаарының база национал чөпшээрежилгениң болгаш каттыжылганың политиказын чорударының оруу ажыттынып турар-дыр.

Лаоска болгаш Камбоджага хан төгүүшкүнүн соксадырынга улам таарымчалыг байдал түзүктүг чугаалап турар. Будунуң социалистиг чаалап алышкынапарын, буд

Идеологтуг ажылдың дуржулгазындан

ЧУГУЛА БОЛГАШ АЖЫКТЫГ АЖЫЛ

Партиинин масса-биле харылзаазын улам быжыглаарынга, ажылчы чоннарнын күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейлин көдүрериңге бир чугула чүүл лекция пропагандазы болур. Ынчангаш СЭКП-нин XXIV съездизи лекция пропагандазынын идеологтуг ажылдың эң чугула болгаш ажыктыг звеносу кылдыр үнелевишаан, ол ажылдың девирлерин база аргаларын улам сайзырангайжыдарынче партия организацияларының кичээнгейин күштелдиргеп. Съездиниң ол шиитпирин күүсетпишаан, Каа-Хем районнуң партия организациязы лекция пропагандазын организастаарын экижилер, дээштиг салдарын бедилер дээш чамдык ажылдарны чорудуп турар.

Ол чугула ажылда 211 лектор, илеткелчилер болгаш 350 ажыг политинформатор, агитатор хаара түттүнген. Олардың 52 хүүзү дээди болгаш дооспаан дээди эртеминиг, 63 хүүзү 5-тен 10 чыл чедир стажтыг ажылдап турар. Черчерде партия эге организацияларының семинарларын, сургалдалыг чөвүдел хураларын ой-ойде эрттирип, эң чугула айтырыгларның талазы-биле партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының удуртукчуларының оларга илеткелдерин кылып берип турар.

Эрткен юбилейлиг чылда идеология ажылдакчылары интернационалдыг киижизидилгеге, коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларын шиитпирлээринге киижи бүгүдениниң бот-идепкейлиниң болгаш организастыг чорууның ролунга база экономиктиг өөредилгенин ужур-дузазынга хамаарыштыр улуг ажылды чорутқан. ССРЭ-ниң 50 чыл оюнуң талазы-биле 266, экономиктиг айтырыгларга 134 болгаш делегей байдалынга холбашкан 580 ажыг лекциялар номчуттунган. Үлетпүрүн болгаш көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларының база чаартыкчыларының дуржулгазынга, эртем-техниканың темаларынга холбашкан лекцияларның саны көскүзү-биле өскен.

Тематиктиг болгаш айтырыг-харыының 160 ажыг кежээлерин, аас журналдарын организастаан. Оларны «Күш-ажылывыс-биле Төрээн чүрттүвүстү алдаржыдаал», «Ак-дүнма ог-бүледе», «ССРЭ — тайбыңның болгаш социализмниң чеченгинжи» дээш ышкаш өске-даа темаларга холбаштырган.

Лекция пропагандазынга чүгле оон саның сүрбейн, а үениң болгаш ажыл-агыйның вэлчеглиг сорулгалары-биле ханы холбап, оон бедик идейлиг үткалыын, дээштиниң чедип ап турарын дараазында чамдык чижектерден көрүп болур. Юбилейлиг чылда районнуң ажыл-ишчилери алган социалистиг хүлээлгезин чедишкинниг күүседип, күрүнеге 169 тонна эттги. 242 тонна суттуг, 85 центнер дүктүг болгаш 17891 тонна тарааны планнан ажыр сатканнар.

«Октябрь 30 чылы» колхоз болган Сарыг-Сеткиң оруктуруглеге организациязы СЭКП райкомунуң, райкүүсекомнуң шилчиир Кызыл туктарын соолгу үйн кварталдарның дүргүзүүнде быжыглыг-биле түлүп турарлар. Бо болза, анда партия эге организацияларының (секретарлары В. Зубов, А. Кокшаров) Токарев олар идепкейлиг киржип, чонга лекция, беседа кылырын боттарының бир чугула сорулгазы кылдыр санап, оны партийжи ёзу-биле көрүп турарлар. Ол ышкаш дыннакчыларның хүндүткелин чедип алган, лекцияларны идей-теоретиктиг бедик деңнелге номчуп, боттарының арга-дүржулгазын өскелерге дамчыдып келген лекторлар районда кайы хөй. Оларга Р. Антоновану, В. Гусевти, С. Якименкону, Н. Достайны болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур. Оон-биле чергелештир агитаторжу бедик хүлээлгезин ак сеткилдии-биле күүсетпишаан, күш-ажылчы үдегер-чижээн өскелерге көргүзүп турар мурнакчыларны алдары өөрүнүүт. Чижээ, «Коммунизмче орук» колхозтуң комбайнери, Ленин орденниң кавалери И. Михальченкону, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң хойжуу Дондупту, «Кызыл Тук» совхозтуң саанчызы О. Ианчатты болгаш өскелерни-даа адап болур.

Соолгу чылдарның дургузында партия организацияларының лекция пропагандазын организастап турарының бир онзагай чүүлү, болза, ай санының соолгу четверг хүнүнде-ле районнуң болгаш ажыл-агый удуртукчуларының көдээниң ажыл-ишчилери-биле үжүражылгаларны эрттирип, лекцияларны, илеткелдерни чорудуп турары болур.

Ындыг үжүражылгаларның үезинде чон боттарының санал-оналын ажыы-биле чугаалап, чүрттүп иштики, дашкы болуушкуннарын анализтеэринге база боттарының ажыл-херээнин дугайын болгаш ниитиниң херээнге киирип турар салыышкынын үнелээринге, удуртукчуларга черчерде байдалды, ажыл-агыйның ажыы-бүрү адырларында ажылдап турар масса чоннуң тура-соруун биле алырынга улуг ижигни берип турар. Ол үжүражылгаларның түңнелдерин анализтеп, тургустуунган айтырыгларны, негелделерни партия райкомунуң бирозунга, райкүүсекомга түүнел чугаалажып, оны күүседириңче үгланган хемчеглерни ап турар.

Идеологтуг ажылдың база бир чугула хевири болур лекция пропагандазының ажылының чамдык кылдынган түүлдер-биле чергелештир четпестерининг бар болуп турарын маңаа айытса чогүүр. Чамдык партия эге организацияларының, өске хөй-ниитиг организацияларыбиле кады чон ортузунга социалистиг чарыштың, масса-политиктиг ажылды дээштиг организастап келгенинин тодаргай хереглиг болуп турар.

Удуртукчу кадрларны лекция пропагандазының ажылынга идепкейлиг киришпиреринче партия организациялары чогүүр ажылдарны кылып чорутқан. Ылангыя экономиктиг билиглерни көдээниң ажыл-ишчилеринге өөредир ажылды калбарткан. Бо ажылга специалистерниң киржилгезинин дугайын «Бурунгаар», «Кызыл Тук» совхозтарның партия организацияларының коммунистеринң хуралынга чугаалажып көргеш, түскай хемчеглерни ажылдап кылганнар.

Бо чугула ажылга «Коммунизмче орук» колхозтуң даргазы Д. Сирота, «Тилелге» колхозтуң механиги, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Ф. Борзиков, районнуң мал эмнелгезинин эргелекчизи А. Шынап-ла, дөртку вэлчег 1972 чылда «даг хевеңи» арыглакчыларының аразында социалистиг чарышка тиилекчи болуп үнген. Чыл планын хүүсеп бетинде — декабрь 3-те күүсеткеш, оон арткан хүннерде планнан ажыр даг-дүгүү арыглаанар. Вэлчегниң ажылышчилери юбилейлиг чылда онзалдадан ажыр 720 тонна сорттуг даг-дүгүн Төрээн чүрткә берген.

№ 4 вэлчегниң чедишкинниг ажылы оон начальнигинин төлептиг ажыл-ишчизинден, организакчы чорууннан, кижилер-биле ажылдап билиринден улуг хамаарылгалыг.

Деспи Дуктен-оолуң намазы Ак-Довурак-биле сырый холбаалыг. Бичии аныяк оол турган, 1960 чылда ол үүдүг ажылдап кирген. Арыглал фабриказының кол корпузун болгаш чүрттүлгө бажыннары түзүлүрүнө ол идепкейлиг киришкен. Даг-дүгүү арыглаар фабрика ажыглалга кирип, Төрээн чүрткә үнелиг продукциязын берип эгелээни-биле анаа ажылчыннар пегетиве берген. Ажылга кызымак эрни өлче чорутқан. Бапшайгы үелериниде Дуктен-оол тадарыштырыкчылап ажылдап турган. Чаа мергежилди дүргеп, шинээдип алган, эш-сорунге мактаны берген.

Эртем-биликиң мергежилин бедидери амгы үеним ажылчыннарының кол сорулгаларының бирээзи. Деспи Күжүгетович ону кончуг эки билир. Ынчангаш техникумнуң бот-өөредилгелиг салбырынга кирип алган, ону 1968 чылда чедишкинниг дооскан.

Комбинаттың директизязы, партия комитеди ажыл-ишке төлептиг, вэрүнге эвилеп вэлдек, хөй-ниитиниң, организакчы Деспи Дуктен-оолду вэлчег начальнигинге төмүйлаарын сүмележип көрген. Ол саналды шүүлтүзү детпээн. Ынчангаш 1968 чылдан бээр № 4 вэлчегниң начальнигы болуп ажылдап, бердингеп даалганы багай эвес күүседип турар.

Деспи Күжүгетович болуунуң ажылынга бердингеп. Планның онаалдаларны күүседирде кайы-биле иштинки курлавыларны, аргаларны ажыглаарын эш-сорун-биле үргүлчү сүмележип, кандыг-бир четпестер үнүп келирге, ону вэлип алырынын хемчеглерин дораан ап турар. Ол чедишкинниг меңээргенип ооржургавас, харын-даа улам ковуделип хемчеглерин алыр. Ынчангаш вэлчегниң ажылышчилери доктаамал эки ажылдап турарлар.

Төлептиг ажыл-ишчи Деспи Күжүгетович Дуктен-оолду Тыва АССР-ниң Дээди Совединге сонгуулда чоруглар Ак-Довуракты № 39 сонгуулда округунуң сонгуукчулары 1971 чылдың июнь 13-те Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга сонгааннар. Сонгуукчуларның идегелин эш Дуктен-оол бүүдүредип, эки ажылдап турар.

«1973 чылдың улус ажыл-агый планын хүүсеп бетинде күүседир дээш үлетпүрүнүң, үүдүгүнүң болгаш транспорттуң ажылдакчыларының Бүгү-авилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң доктаалын «Тыва даг-дүгүү» комбинаттың, оон иштинде № 4 вэлчегниң ажыл-ишчидери танышкаш, бедиткен социалистиг хүлээлгени алганнар. Даг-дүгүү арыглакчылары бо чылын пландан ажыр 1200 тонна сорттуг даг-дүгүн Төрээн чүрткә бээрин аазаан.

Деспи Күжүгетовичиниң удуртқан вэлчээ тоскү беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылын юбилейлиг чылда чедип алган күш-ажылчы темпизин бичe-даа кошкатпайн эгелээн. Январьда вэлчег планын 111,2 хүү күүсеткен. Ол вэлчегледен эң эки көргүзүт болган.

— Тоскү беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылынга арыглал фабриказының № 4 вэлчээнин ажыл-ишчилери болуунун мурнунда салдыган сорулганы чедишкинниг күүседип шыдаарынга бүзүрелиг — деп, вэлчег начальнигы Деспи Күжүгетович Дуктен-оол үүнелиниде чугаалаан.

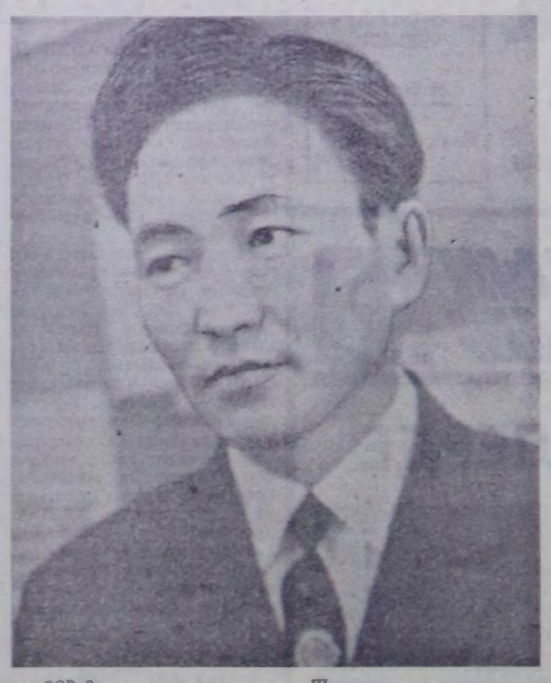
Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: Д. К. Дуктен-оол.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Беш чылдың кижилери

ЭЭЛЧЕГ УДУРТУКЧУЗУ

Малчыннарга...

Малчынны кайывыс-даа таныыр болгаш, оруққа кел-чоруй-да оон дугайын чугаалажып чордувус. Ол кижиниң ажылы-даа, чонга хамаарыжагазы-даа, ажы-чаңы-даа бистиң чугаавыстың утказы ол турган. Ынчап чоораш, аалга чедип келгенивисти безин эскербээн болдувус.

Малчынывыс аалында чок болду. Дораан-на кады чораан эжиниң «Хөөнүлээ, черле алырылбас кижи боор. Өөнге черле тараршпаан мен. Ужуражыксаан кижи аалче үдаан хереэ чок, оон хөөн дилээни дээре» дээн чугаазы сагышка кирди. А Седивва үтбай кышты канчаар эрттирип турарын биске таныштырып ор:

— Бо чылын кажангызындан-даа бедик хүлээлге аллывыс. Аазапканда канчаар боор, күүседир дээш кызы-на түр бис. Амыр-дыш түржүк, аътчемге безин четтигер чай чок апаар-дыр. Ылангыя чаш мал ажаап турда чыныш улут...

Улут-Хемде «Күш-ажылдың хөстүү» совхозуң хоочун хойжуу Кыргыс Шагдының аалынга келгенивис ол. Мурнакчы малчын беш чыл планын күүседиринин шиитпирлиг чылында төрүүр чүс хойга онаштыр 100 хураганны өруктурүп алырын, хой бүрүзүнден 2 килограмм 800 грамм дүк кыргыырын хүлээгеп болду. Чайын болуунуң күжү-биле 12 тонна сигенни белеткээрин болгаш 8 тонна курлавыска харыылады. Ынчап турувуста хойлар аал кедезинде кара кожагарны куду шүүжүп эгеледи. Таакпы тыртым хире болганда, кадарчыныс бо келди. Ингеээнде беш хураган олчаныг болду. Ол хүн чаш хураганнарның саны 163 четкен, а төрээн хойнуң саны—160.

Совхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзиниң байдалы ынчаар болду. Өске аалдарның хою база-ла төрүүр турар. Кымнынга-даа баарга, чаш мал үнү кулакты үүктадырып келир.

Б. МОҢГУЛ-ООЛ.

Чолаачы М. А. Суховосов Кызылдың № 1 чүүк АТБ-зинге 10 чыл ажылдап келген. Техниканы эки билир, ажылынга харыысалгалыг чолаачы ай планын үргүлчү ажыр күүседип, кывар-чаар материалдарны хөйүү кам-ан ап турар. Юбилейлиг чылда ол коллективтиг социалистиг чарыжында тиилекчилериниң одуруунга киргеп болгаш Михаил Александрович Суховосовтуң адын АТБ-ниң Хүндүлел депгеринде кыыр бижээн.

Тоскү беш чылдың үшкү чылынга бүгү улусчу социалистиг чарышка бүгү коллективтериниң киргени-биле холбаштыр бо АТБ-ниң коллективинде база ол калбарган. Михаил Александрович оон идепкейлиг киржикчизи болуп ажылдарынга шиитпирлиг.

Н. БАЙКАЛОВТУҢ фотозу.

УЛУГ-ХЕМДЕН МЕДЭЭЛЕР

ШАГААН-АРЫГ. (Телефонбиле).— «Найырал» совхозтуң Кара-Талда комсомолчу-аныяктарның сүт-бараан фермазының коллективи юбилейлиг чылда бедик күш-ажылчы көргүзүүлерлиг болганы-биле оларга ВЛКСМ райкомунуң фермалар аразынга шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Ферманың ажыл-ишчилери мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-авилел социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип, саар инектерниң ажаалда, чемгерилгезин экижиткен. Оон түңнелинде сүт саалдазы багай эвес. Ферма бо чылын 368 тонна сүттүг күрүнеге салар планныг, боттарының бар аргаларын санап көргеш, даалганын ажыр 32 тонналы салар бедиткен хүлээлгени саанчылар алган.

Январьда күрүнеге сүт садарының планы күүсеттингеп. Саанчылардан Сара Санчат бир инекке онаштыр хөй сүттү сапган.

Н. МААДЫ.

• • •

Жданов аттыг совхозтуң Ийи-Тал салбырының казарчыларының коданнарында хөй хүр кыштап турар. Амгы үеде хөй төрүп эгелээн. Баштай оолдаан 730 хойнуң хураганы менин. Хоочун малчын Сат Хомур-оолуң коданында 230 хой төрээн, оон чаш төлү эки доругуп турар.

Хойжуларга дузалажырыбиле сакманшиктерни түс-түс малчыннарже чорутқулаан. Коданнарда сигеп, суда, дүс бар. Сүтпү машиналар чогүүр үезинде чедирип турар.

С. ОПУК-ООЛ.

• • •

Чодураада аъш-чем болгаш үлетпүр бараанналарының хөлүшкак магазини арыг-силиг, делгүүрлерни көрүштүт делгээн. Оон эргелекчизи Севильбаа Донгаковна Седип ур чылдарда ажылдаан дүржулгалыг салыгны.

Оон боду өре-самчыгдал чок, ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип келгеп, районда мурнакчы садыгжыларының бирээзин. Садыгның культуразын бедидип, садып алыкчыларның чагыг-негелделерин сагыш човангыр күүседип, эки ажылдап келгени дээш Севильбаа Донгаковнаны «Хүндүлелдин демдээ» орден база Ленинчи юбилей медалы-биле шаннаан.

Мурнакчы садыгжы эрткен юбилейлиг чылдың планныг онаалдазын хуусаа бетинде күүседип, бо чылдың январьда 28 мун рубльдин аъш-чем болгаш янзы-бүрү бараанналарны садып, саарылга планын күүсеткен.

Тоскү беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылынга Севильбаа Донгаковна бедиткен хүлээлгени алган, оны күүседип дээш шалыпкын ажылдап турар.

К. АЛЕКСЕЕВ.

ССР ЭВИЛЕЛИНИҢ 50 ЧЫЛЫНЫҢ МАТЕРИАЛДАРЫН ХАНДЫР ӨӨРЕНИР

ССР Эвилелиниң 50 чылының байырлалы бистиң чүрттүвүстүн ниитилел-политиктиг амыдыралынга чугула үе-чага, делегей үжүр-дузалыг улуг болуушкун болган. Ол байырлал болза, марксизм-ленинизмниң, пролетарлыг интернационализминиң идеяларының, ССРЭ-нин улустарының ак-дүнма найыралының, социалистиг дем каттыштырылга чүрттарының, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шинчээшкининиң алуу турар сырый каттыжышкынының түңнелгелериниң чайынналчаң көргүзүү болган. Юбилей байырлалы партияның болгаш улустуң бүзүлбас чаңгыс эвин чаа күш-биле көргүскен. СЭКП-нин XXIV съездизиниң шиитпирлерин бөртандырарынга, коммунистиг тургузуушкунга чаа түңнелгелерни чедип алырынга тургузуушкунуңуң ленинчи сагыш-сеткилин-биле сиңиишкен. ССРЭ-ниң 50 чылы-биле холбаштыр партияның массалар ортузунга организаторлук болгаш идеологтуг ажылының доңнели дыка бедээн, чүрттүп идейлиг амыдыралы улам-на байлакшаан.

СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң «Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң бежен чыл оюнуң дугайында» деп илеткелиниде Совет. Эвилелин тургузарының болган быжыглаарының, сайзырангай социалистиг ниитиледи тургузарының талазы-биле Коммунистиг партияның канчаар-даа ажоок улуг теоретиктиг, политиктиг болгаш организакчы ажызын бүгү талалыг көргүскен, бистиң чүрттүвүстүн делегей үжүр-дузалыг чедишкиннериниң түңнелдерин үндүрген болгаш оон улам ынайгы хөгжүдезиниң перспективаларын тодаргайлаан, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунуңга ССРЭ-ниң делегей үжүр-дузалыг дүржулгазын тодаргайлаан.

Ам партия организацияларының хүлээлгези чүл дээш, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга турасказаткан СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң кады кылган байырлыг хуралының документилеринде болгаш материалларында айытынган идей-теоретиктиг чүүдерни болгаш политиктиг түңнелдерни калбаа-биле пропагандалаарын база оны коммунистерниң, бүгү ажылчы чоннарның хандыр өөренген турарын хандырары болур.

Юбилей байырлалының документилерин пропагандалаары болгаш өөренири СЭКП ТК-ниң декабрь Пленумунуң салган сорулгаларын — бүгү ажыл-агыйжы ажыл-чорудулганы, экономиканы башкарарының стилин болгаш методтарын сайзырангайжыдарын, улус ажыл-агыйының планнаашкынын үндезинин-биле экижидерин, беш чылдың үшкү шиитпирлиг чылының планын чедишкинниг күүседир дээш деңнеелге массаларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейлин улам ынай бедидерин чедип алырын шиитпирлээринге баразан болган турар үжүрлүг.

Күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүү болгаш продукциянның шынары, материалдыг курлавырларның база ажыл шагының каналгазы дээш деңнеел совет кижи бүрүзүнүң ажыл-херээ болган турар кылдыр, бүгү организакчы болгаш политиктиг ажыл-биле партия организациялары оларга дээштиг салдарны чедирер апаар. Бүгү улустуң социалистиг чарыжына ёзулуг чогаадыкчы күш-ажылчы маргылдааны боттандырып чорудары эргежок чугула. Социализмниң принциптеринге шүүт-ла таарышпас артыышкынаарга — күш-ажыга ак сеткилдиг авес болур чорукка, салдынчак, чүрүм чок, алыскак-чискек чорукка, социалистиг ниити чүрттелгенниң норма-чижээн үрээр янзы-бүрү чорукталарга удур шиитпирлиг деңнесежир херек.

СЭКП — интернационалистерниң-ленинчилерниң партизы, ынчангаш ол массаларны социалистиг интернационализминиң болгаш совет патриотизминиң ёзулунга кижизидеринин херээнче кезээде улуг кичээнгей салып келген болгаш салып-даа турар. Совет кижилерини интернационалчы билиг-медерелин моон сонгаарда шүүлгүү хөгжүдер, улустарның төөгүзүнге болгаш культуразынга үнелелди бээрде, ону аңгы талазы-биле, эртем ёзулуг-биле шынгыы чайгылын чок көөрүн херек кырынга боттандырар, национализминиң илереэшкининге удур деңнесежир, ташпыкдан национализминиң артыышкынналарын өөскүдерин ораадажып турар буржуаз идеологтарның чижеңиишкиннерин шиитпирлиг сойгалаар херек.

ССРЭ-ниң 50 чылынга турасказаткан байырлыг хуралдың материалдарын пропагандалаарынга СЭКП-ниң XXIV съездизиниң көдүрүп үндүргени тайбың Программазын боттандыраарының, делегейде болгудап турар төөгүүт болуушкуннарга Совет Эвилелиниң шиитпирлиг ролдуун, оон бүгү делегей политиказын тайылбырлаарының талазы-биле Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң ажыл-чорудулгазын бүгү талалыг чырыдары чугула чернии-өлээн турар үжүрлүг.

«Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң бежен чыл оюнуң дугайында» илеткелди, СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Совет улуска, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң бүгү национализдарының ажылчы чоннарынга» кыйгырыын болгаш юбилей байырлалының өске-даа материалдарын хандыр пропагандалаарын, чогаадыкчы ёзу-биле өөренирин болгаш ажылчы чоннарга ону калбаа-биле таныштырарын чугула идей-политиктиг сорулга, ниити партийжи херек кылдыр көөр херек. Ол сорулганы боттандырарда идей-кижизидилгелиг ажылдың бүгү-ле бар аргаларын — пропаганда болгаш агитацияны, нарядганы, телевидениени, радиону, чечен чогаал болгаш уран чүүлдү.

ВЬЕТНАМНЫҢ ШЫННЫГ ХЕРЭЭНИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

Эш НГУЕН ЗУЙ ЧИНЬНИҢ чугаазы

(Төнчүүр. Эгези 1-гн арында).

луг. Совет Эвилели аңаа идепкейлиг киржир.

Буступ хоозураан хоорайларны болгаш суурларны тудар, үлетлүрүү катап тургузар, социализминиң тургузуушкунунга чаа чедишкиннерни чедип алыр дээш вьетнам ажылчыннар, тараачыннар, интеллигенция хөй чүүлдү кылыр апаар дээрзин билир бис. Вьетнам Демократтыг Республиканы күчүлүг болгаш чечектелген социалистиг чурт кылдыр чаартырынга, ооң делегейге ролюн улам күштолдирериңге шинтпирлиин илергейлээн Вьетнамның ажылчы чоннар партиязының ТК-зының болгаш ВДР-ниң чазааның кыйгырыын совет кижилер долузубиле деткип турар.

Эргим вьетнам эштер, дайынның хүнеринде дег, тайбыңның хүнеринде-даа бис силерниң-биле кады, чаңгыс одуругда бис. Вьетнамга дуза чедирери — бистиң интернационалчы хүлээлгевис. Ол дээрге бүгү социалистиг чурттарның ниити херээ.

Делегейниң ийиги дайынының соонда чаңгыс-даа улуска таварышпаан шылгалдалар вьетнам улустуң үлүүнге онаашкан. Аңаа дузаламчы болза социал тургузутдан хамаарылга чокка улустарның болгаш күрүнелериниң эп-сеткил каттыштырылгазының чижээ боол болур болгаш болур-даа ужурлуг.

Эштер! Бистиң партиявыстың Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың база бүгү совет улустуң өмүнээзинден бистиң дайынчы өңнүктеривис — вьетнам коммунистерге, Вьетнам Демократтыг Республиканың ажылчы чоннарынга, Вьетнамның депшилгелиг болгаш демократтыг бүгү күштерин-, ге тиилелге-биле база катап байыр чедирерин чөпшээреп көрүүр.

Эргим вьетнам ақы-дуңмаларывыска улуг-улуг чедишкиннерни болгаш аас-кежиин күзедивис!

Маадырлыг вьетнам улус дээш!

Вьетнамның ажылчы чоннарының алдарлыг партиязы дээш, эш Ле Зуанга баштатқан ооң Төп Комитеди дээш!

Тайбың, хосталга, социализм мандыр турауп!

(Ооң соонда Нгуен Зуй Чинь чүве чугаалаан).

Москваның хөй-ниитизиниң төлээлекчилериниң митингизи

Вьетнамда дайынны соксадырының болгаш тайбыңны катап тургузарының дугайында дугуржулгага ат салганын совет кижилер улуг болгаш өөрүшкүлүг болуушкун кылдыр үнелеп көрүп турар. Совет кижилер Коммунистиг партиязын, ооң ленинчи Төп Комитединиң даштыкы ,болгаш иштики политиказын бүрүн деткип болгаш уткуп-хүлээп албышаан, эрткен бүгү чылдарда ақы-дуңма вьетнам улустуң шынныг чорук дээш демисолин шинтпирлиг деткип келген. Социализминиң делегейде эң баштайгы чуртуун дузаламчызы болгаш деткимчези болза, пролетаржы интернационализминиң улуг ленинчи принциптеринге чайгылыш чок шынчызының, улустарның национал-хосталгыг демисели-биле ооң эп-сеткил каттыштырылгазының чайыннанчак үлегер-чижээ болур.

Найысылалдың хөй-ниитизиниң төлээлекчилери вьетнам улустуң шынныг херээниң тиилээни-биле холбаштыр оларга байыр чедирерибиле январь 30-де Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга чыглып келгеннер.

Президиумда эштер А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Н. Демичев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов оларны чыылганнар чылы-биле уткаанпар.

Адаа Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитединиң Политбюрозунуң кежигүнү, секретары, Вьетнам талаазы-биле Парижке боол турган чөвүлел хуралга ВДР-ниң делегациязының тускай төлээлекчизи **Ле Дык Тхо**, ВДР-ниң Совет Эвилелиндеэлчини **Во Тхук Донг**, Мурнуу Вьетнам Республиканың ССРЭ-де элчини **Данг Куанг Минь**, еске-даа вьетнам эштер база олурганнар.

Партияның Москва хоорай комитединиң секретары **Л. И. Греков** найысылалдың хөй-ниитизиниң төлээлекчилериниң митингизин ажыттаан. Бо хүнперде бурунгаар депшилгелиг бүгү кижи төрелгетенниң кичээнгейин төөгүлүг болуушкун — Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага январь 27-де ат салганынче угланган деп ол чугаалаан. Ол болуушкун амгы үеде делегей хогжүлдезиниң төөгүзүнге улустарның хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш, бүгү-ниитиниң тайбыңы болгаш депшилгеэн дээш демиселинге эң чугула үе-чада боол кирер.

Вьетнам-совет ниитилелдиң Төп эргелелиниң даргазы, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавы, Совет Эвилелиниң Маадыры **Г. С. Титовка** сөс берген.

Вьетнамда дайылдажышкыны соксадыр дугайында медээни дыңнааш, совет хөйниити ақы-дуңма вьетнам улуска улуг чоргаарланышкының илереткен деп, ол чугаалаан.

Дугуржулгага ат салганы — ол дээрге, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шинчээшкининиң интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының ондур-улуг тиилелгези деп чугаалаан турар бис. Олар вьетнам улустуң маадырлыг демиселиң шинтпирлин-биле деткип келген болгай.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чылынга турасқаатқан байырлыг хуралга чугаазынга СЭКП ТК-вың Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугаалааны: «Вьетнамның улузу-биле бистиң интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгавыс бүгү талазыбиле боттуг ажыл-херек боол күүседиптинип турар. Ынчангаш совет-вьетнам найыралды камгалап, быжыглаары дээш күштерни черле харамнанмас бисс.

Ол сөстериниң бадыткалы болза, эрткен бүгү чылдарда экономика болгаш шериг-даа талаазы-биле улуг совет дузаламчы, делегей айтырыгларының талаазы-биле ВДР-ниң болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың чазактарының туружун деткип келгени ол боол турар. Пролетаржы интернационализминиң ленинчи принциптеринге СЭКП-ниң кижиантқены совет кижилер Вьетнамга аар-бергере ол чылдарның бүгү дургузунда боттарының угаан-бодазы болгаш күзел-соруу-биле кады вьетнам улус-биле тудуш турган.

ВДР-ниң материал-техниктиг баазазын катап тургузуп, быжыглаарының талазы-биле, тайбың, хамаарылга чок, демократтыг, нейтралдыг Мурнуу Вьетнам дээш демиселдиң-даа улуг болгаш берге сорулгалары вьетнам улустуң мурнунда туруп турарын бистер, совет кижилер ыяк билир бис.

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеңиң удуртукчулары Вьетнамның ажылчы чоннар партиязының болгаш Вьетнам Демократтыг Республиканың удуртукчуларының адынга чоруткан байырлыг чагаазынга мынчаар медеглээп: «Вьетнам улустуң кадыг-дошкун шылгалдаларны тудуп турганының чылдарында империалистиг агрессияга удур ооң демиселиниң үезинде турганы-биле бир дөмей. Совет Эвилели чаа үе-чадада-даа Вьетнамның чөптүг херээниң талазынга өскерлиш чок туржур апаарэ.

СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың ол ленинчи шугумун долузу-биле бүрүн деткивишпаан, ВДР-ге социалистиг тургузуушкунуун херээнге, вьетнам улуска боттарының херээн боттары шинтпирлээр эргени хандырар дээш демиселге-даа совет хөй-ниитиниң бүгү талалыг деткимчезинге моон-даа соңгаар идегеп болур деп совет кижилериниң чугаалаан турарын Г. С. Титов түнелиинде чугаалаан.

Индирде — **В. И. Ленин** аттыг электромеханика заводунуң слесары, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы **К. И. Сахаров.**

Төрээн Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың тайбыңны быжыглаарыпче, империализмге, реакцияга болгаш дайынга удур демисежин турар бүгү күштерин каттыштырарынче угланган политиказын болгаш ону амыдыралга боттандырар дээш кылып турар эргежок чугула бүгү чүүлдерини Москваның ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле кады чүүлдүгүнүп, бүрүү-биле деткип турар деп, ол чугаалаан.

Бистиң чуртка коммунизмни чедишкинниг тургузары, Совет Эвилелиниң камгалал болгаш экономиктиг күчүзүп быжыглаары дээрге империализмге удур демиселдиң херээнге эң дээрге салыышкыны болуруң билир бис деп, оратор уламчылаан. Чогум-па ооң ужурунда чурттуң материал-техниктиг базазазын улам ыңай быжыглаарыңа айтырыгларын ажылдап кылырынче өртемденнериниң кичээнгейин моон соңгаар-даа мөөнүүр херек.

Ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның болгаш интеллигенцияның маадырлыг күш-ажылын, ленинчи национал политиканың тиилелгезин, экономика болгаш культура талазы-биле чурттуң канчаардаа аажок улуг чедишкиннерин коргүзүп турар бедик шынарлыг уран-чечен чогаалдарны тургузарынга чечен чогаалдың болгаш уран үүлдүң ажылдакчыларының күжениишкиннерин чогаадыкчы эвилелдер идепкейлиг деткиир ужурлуглар.

Январь 27-де Парижке ат салганы дугуржулга америк империалнамниң вьетнам улуска удур агрессиязын соксаткан деп, ол чугаалаан. Ол дугуржулга Вьетнамның хамаарышпас чоруун, суверенитедин, чаңгыс эвин болгаш девискээр талаазы-биле чаңгыс аай чоруун хүндүлеп көрүн айыткан болгаш вьетнам айтырыгны политика талаазы-биле шын, боттуг шинтпирлээриниң чайгылыш чок аргаларын берип турар.

Хосталганы чаалап алгаш, шынныг херек дээш демисежин турар коммунистер партиязынга удурткан улустуң дискек кырыңга сөгүртүп черле шыдавас деп чүвени төөгү көргүскен деп, оратор уламчылап чугаалаан.

Совет херээженнер комитединиң кежигүнү, Совет Эвилелиниң Маадыры **М. П. Чечнева** совет херээжепнериниң мурнундан вьетнам улуска кайгамчыктыг тиилелге-биле холбаштыр изиг байыр чедирген.

Дараазында ВЛКСМ-ниң Москва хоорай комитединиң бирги секретары **С. А. Купреев** үүне чугаалаан. Бистиң чурттуң аныяк оолдар, кыстары, найысылалдың комсомолчулары болгаш аныяктары вьетнам улустуң демиселинге болгаш тиилелгезинге боттарының салыышкынгаары база киргенинге чоргаарланып турар бис деп, ол чугаалаан. Бистиң салыышкынывыс дээрге-ле Ада-чурттуң камгалал болгаш экономиктиг күчүзүн быжыглаар талаазы-биле кызымаккай ажыл-ижиивис ол болур.

Вьетнамның ажылчы чоннар партиязының Төп Комитединиң Политбюрозунуң кежигүнү, секретары **Ле Дык Тхоның** чугаазын чыылганнар изиг адыш часкаашкыны-биле үткаанпар.

Вьетнам улустуң тиилелгезин —Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салганы-биле холбаштыр силерниң организастаан байырлыг митингинерге киржир үлүг аас-кежиктиг болдум деп, ол чугаалаан. Бистиң силерниң-биле кады ниити тиилелгевис болур бо тиилелгеге өөрүшкүнү илередир дээш силерниң маңаа чыглып келгениңерге Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының, Вьетнам Демократтыг Республиканың чазаанын болгаш бүгү вьетнам улустуң өмүнээзинден изиг баймр чедирип, өөрүп четтиринишкинни илергейлээрин чөпшээреп көрүнер.

Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулганы чедип алганы вьетнам улустуң, а ол ышкаш Лаостуң болгаш Камбоджаның ақы-дуңма улустарының база улуг тиилелгези болбушаан, социалистиг чурттарның, делегейниң коммунистиг база ажылчын шинчээшкининиң, тайбыңга, шынныг чорукка ынакшылдыг бүгү дарлаткан улустарның, чер бомбурээзиниң чонунуң бүгү кезекгериниң сырый каттыштышаан, бистиң шынныг демиселивисти бүгү хемчег-биле деткип турган америк-даа улустарның база улуг тиилелгези болуп.

Ол өндүр-улуг тиилелгени чедип алганы—хамыктың мурнунда вьетнам революциянның улуг болгаш ынак баштыңы Хо Ши Миниң үргүлчүлелдиг демисел үезинде кижизидип, каңнааны Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының шынчы марксизчи-ленинчи шугумунуң түнели боол турар. Бергелерге болгаш каражка-когаралдарга торулбайн, ёзулуг хамаарышпас чорук болгаш хосталга дээш, шынныг тайбык дээш шинтпирлин-биле демисежин турган вьетнам улустуң сырый каттыжышкыныңын, демисежиринге болгаш тиилеэринге шинтпирлининиң, маадырлыг чоруунуң ачызында ол тиилелге чедип алдынган. Ол тиилелге болза вьетнам улустуң шынныг херээнге изиг эп-сеткил каттыштырылгазын илередип, деткимче көргүзүп келген социалистиг чурттарның, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шинчээшкининиң, бүрүмгаар депшилгелиг бүгү кижи төрелгетенниң күчүлүг демиселиниң база түнели боол турар.

Бистиң мурнувуста турар сорулгалар дыка нарын болгаш берге-даа. Ынчалза-даа бистер оон-биле кады ээвээш эвес таарымчалыг байдалдыг болу берген бис. Вьетнам улус бодунуң сырый каттыжар болгаш маадырлыг демисежир талаазы-биле шаг-шаайдан тургустунган чаңчылын ёзугаар, шын үтланыышкынны болгаш Лаостуң база Камбоджаның улустарыбиле сырый эп-сеткил каттыштырылгазын барымдаалавышаан, ақы-дуңма социалистиг чурттарның, делегейниң тайбыңга ынакшылдыг бүгү улустарының улуг дузаламчызын-биле бүгү бергелерни ажыш эртер болгаш чаа үе-чадада боттарының мурнунда тургустунган алдарлыг сорулгаларны чедишкининиг шинтпирлээрииге чигзинниг-даа турбас.

Бистиң чоокта чаа тиилелгеривис Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, ССРЭ-ниң чазаанын болгаш совет улустуң пролетаржы интернационализм ёзугу-биле биске көргүскен улуг, үнелиг болгаш бүгү талалыг деткимчезинниң болгаш дузаламчызының база түнели боол, оонбиле чарлыбас карылзаалыг деп, Ле Дык Тхо онаалаш демдеглээн. Төрээн чурттуң камгалаары дээш америк империалистерге удур бистиң демиселивис үезинде совет кижилер үргүлчү бистиң-биле кожа туружун, бистерге дузалап, сорук киирип турган. Ол дузаламчы бистиң тиилелгевиске канчаар-даа аажок улуг салыышкының киирген. Бөгүн тайбың катап тургустунганда совет кижилер бистиң тиилелгевиске дорааи-на байыр чедирген. Оон кайгамчыктыг сөстерин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет күрүнеңиң удурткучуларының, Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының болгаш ВДР-ниң, а ол ышкаш МВР-ниң Революстуг түр чазаанын удурткучуларыңа январь 27-де дорутқан байырлыг чагааларында илереттингеп. Ол бистерге улуг сорук киришкининиң чүүлдери болур.

Вьетнамның ажылчы чоннар партиязының, Вьетнам Демократтыг Республиканың чазаанын болгаш бүгү вьетнам улустуң өмүнээзинден ССРЭниң Коммунистиг партиязынга, чазаанга болгаш ақы-дуңма совет улуска эң-не изин-биле өөрүп четтиринишкинни бо индирден илергейлээрин чөпшээреп көрүнер.

Империализмге удур, хосталга, национал хамаарышпас чорук дээш, бүгү-ниитиниң тайбыны болгаш социал депшилге дээш улустарның демиселивиниң төөгү демдеглелдеринге алдарлыг арынны киирген ақы-дуңма вьетнам улуска митингинин киржикчилериниң изиг баймр чедиргенин илергеткен резолюцияны ацаа чаңгыс үнбиле хүлээп алган.

Маадырлыг вьетнам улустуң талазынга шинтпирлин-биле туржуп, империалистиг агрессияны ойтур шавар талаазы-биле аңаа ёзулуг ақы-дуңманың бүгү талалыг дузаламчызын болгаш деткимчезин көргүскен, СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың быжыг, шинтпирлиг политиказынга совет кижилер үлүү-биле чоргаарланмышаан, пролетаржы интернационализминиң улуг ленинчи принциптеринге боттарының чайгылыш чок шынчызын болгаш улустарның хосталга дээш демиселиве дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазын илередип турарлар деп, ол резолюцияда демдеглээн.

(СЭТА).

ВДР-ниң университеттеринге дузаламчы

ГААГА. (СЭТА). Лейден университединиң (Голландия) чөвүлели америк бомбалаашкыннарның айыылынга таварышкан Вьетнам Демократтыг Республиканың университеттеринге материалдыг дузаламчы көргүзер дугайында шинтпир үндүрген. Университеттиң студентилери ВДР-ниң университеттери-биле дем каттыштырып ажылдаарының программазын төлевиләэрин саналдаан деп, шинтпирде айыткан.

Айыыл чок чорук Чөвүлелинде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-ның Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң онза хуралы болган. Мурнуу Родезияның сөөк-язылган көөр ёзу-чурумунуң дерзин чоңгээлер кылганының түнелиндө Замбия биле Мурнуу Родезияның кызыгаарында тургустунган байдалды ол онза хуралга чугаалажып көргеп.

Африка диптиң мурнуу талазынга сөөк-язылган көөр колониалдыг шивээ тургузуп алыр дээш Мурнуу Родезияның болгаш Мурнуу Африканың сөөк-язылган көөр үзелдигленириниң португал колонизаторлар-биле сүлчээлежип турарын хереченлеп турар барымдааларны Замбияның төлээлекчизи П. Лусака чугаалаан.

Гананың, Танзанияның, Марокконуң, Югославияның төлээлекчилери Замбияны деткээн.

Айыыл чок чорук Чөвүлели Мурнуу Родезияга удур хемчеглер алырып күштеидирер, ол ышкаш Смиттиң сөөк-язылган көөр үзелдиг ёзу-чурумун идепкейлиг деткип турар Мурнуу Африкага болгаш Португалияга удур эргежок чугула хемчеглер алыр дугайында шинтпир үндүрер ужурлуг деп, совет төлээлекчи В. Л. Исраэлян медеглээн.

Өөренип көрүп турар

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Демократтыг партияның сенатта хөй пуруузупуң баштыңы М. Мэнсфилд Лаостуң девискээрииге америк бомбалакчы самолёттарның халдаарын үргүлчүлеп турарынга сеткилинин аарып турарын илергейлээн.

Америк ужар чүүлдүң ол үүлгедиглерин кылып турарының ужурун тайылбырлап бээрин негеп, күрүне департаментизиңге чагаа чорудуп берген мен деп, Мэнсфилд дыңнаткан. Ооң чугаалаанын ёзугаар алырга, сенаттың даштыкы хереқтер комиссязы Лаосту бомбалап турар дугайында дыңнадыгларны база өөренип көрүп турар.

Шаңнал алырындан ойталаан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк мафияның дугайында «Сагыл четтиртқен ада» деп кинога кол рольду ойнаан, сураглыг кино артизи Марлон Брандо әр кижиниң ролюн кинога эң эки ойнап күүседкени дээш аңаа Голливудтуң тыыскан «Алдын бомбүрээк» дээр шаңналын алырындан ойталаан. Бодунуң ол шаңналдан ойталаанының ужурун Марлон Брандо мынчалдыр тайылбырлаан: «Бистиң чуртувус алдар-адын шуут оскунган. Өскө чурттарның амыдыралын империалистиг шеригниң күжү-биле холгаарлаар болгаш оларны хамаанчок, бистиң чонувусту безин дорамчылалга тараарыштырар үүлгедиглер кылып келгенинииң уламында ыңдыг апарган; индейлер биле негрлерни бистиң дора көрүп турарывыстың уламындан ыңдыг апарган...»

Американың херек кырыда байдалының кол угланыышкыны болу берген дайынзыраң политиканы болгаш социал чөптүг эвес чорукту бодунуң буруу шаап турарын Марлон Брандо ынчаар илергейлээн.

Скотт Голливудтуң тывыскан шаңналын алырындан эрткен чылын сураглыг америк артист Джордж политиктиг чылдагаан-биле база ойталаан болган.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Чоннуң уран талантызының илерели

Эрткен юбилейлиг чылда Кызылга болгаш кодээнин бот-тывынгыр уран түүлүнүң республика көрүлдезинге киришкенин мөзээ черле утпаан тудупкан. Ол көрүлдеге мээң сыгыртканымны жюри болгаш, найысылалдың чоңу үнелээнин — бичиимден эгелээш ада-иеңнеримниң ынак сүнгүлүүшүнү, алыс күзелимни хей-аът киирип, деткап турар-дыр деп бодаар мен. Бир тээ чоңгумга мээң сыгыдым таарымчалыг болганда ораалдажыпкынарым халас бараан болгаш оңа ам-даа улам байыдары — кол соруглам болур. Ам бодум дугайымда каш сөстен чугаалап көрейн.

Тыва чоннуң шаг-шаандан бээр салгалдар дамчып чедип келген, уран чүүл талазы-биле бо онзагай жанрының дугайында эртем ёзугаар (музыкалыг нотада) бижип каан өөредилге ному чок болгай. Сыгыт талазы-биле мөзээ улуг салдарны акып, республикада сураглыг сыгыртчыларның бирээзи — Сайчы Кызыл-оол чедирген. Бистиң черинге улуг оңу аңаа-ла «артист Кызыл-оол» деп адаарлар.

Алдыгы класстан эгелээш, акымны өттүнүп сыгыртырын ораалдажып эгелээн мен. Бирде катап школачыларның концерти Хандагайты суурга болган. Аңаа киришкеш, эң-ооруң, башкыларымныд-даа макталып алдым. Ол концерти-тя акым база көрген болган. Концерт соонда акым мөзээ келгеш:— Шору-дур, Сергей, сеңгеп ап болур-дур — дидиг.

Бо чыл— мөзээ эң-не шинтирлиг чыл. Каш айлар болгаш оңгу классты доозар ужурлуг мен. Ынчайгаш чай арагында-ла биллеттер ёзугаар экзаменнерге-ле белеткенип турар-дыр мен.

Чоон Сибирьниң зона көрүлдезинде келген кижи бүргүү бодуңуң республиказының, облазының, өкругуңун ат-алдары даөш талантыгын көргүзер ужурлуг. Бистер — ак-көк Тываның бот-тывынгыр уран түүлүнүң төлээлери бо көрүлдеге бедик чедиишкинниг болур даөш бар аргаларыны ажыглап турган уран талантыгысты көргүзүвүс.

С. КУУЛАР.

Иркутск хоорайда болуп эртил турар Чөөн-Сибирьниң зона көрүлдезинге бистиң республиканың бот-тывынгыр артистериниң концертин хоорайның чону болгаш өске республикалар, областардан келген артистер улуу-биле соңуургаан. Концерт соонда көрүкчүлер:—Тываның улусчу талантыпары магалыг-ла-дыр — деп, чугаалажып турганы-даа таварылга эвес.

ЧУРУКТА: Зона көрүлдезинде киржип турар. Тываның ниити ыр балуу А. Чыргал-оолдуң «Революция күштү берген» деп ырын күүседип тур.

Сөзу А. РУССКИЙНИЙ.

Фотозу О. ОХЕМЧИКТИЙ.

Солун мергежилдиң кижилери

Таныжыңар: Галина Канчыыр-оол

Көрүкчүлер залды долдур олурулаптарга, көжеге-даа ажыттынар. Шинде болуушкынар, артистериң оюну бистиң чайгаар-ла хаара туда бээр. Артистерден аңгыда үк шинии биске бараалгадыгы турар кымнар барыл? Бир дугаарында -ла шинииң режиссёру, чүрүкчүүл болбайн аан. Ынчалзажок көрүкчүлегге көзүлбес, ажыктынмес хирезинде чүгаа керектериң кылып турар өлөөн каан көргүзилгин кижилеря бар. Оларның база бир кол кижизиниң дугайында бо чугааны чорудайн.

Галя бичиизинден тура-ла түгөзының аайы-биле театрга сундуулуг апаарган. Бир-ле катап Н. Кок-оолдуң «Хайыраңбодун» ол көргеш, шүүт-ла кайгаан. Девиш чаа-ла арааныңга турган артистери кежеглерлиг, бүүрүл болгаш чоон чара чаъштаарыг-даа апаарган болур. Оң чажыдын дыка сонуургаан, кымнардан айтыр-баан дээр. Харын-даа бажыңга келгеш, ойнаар-кызының чаъ-жын дыран, өрүүр-даа турган.

1960 чылда Галя Канчыыр-оол оңгу классты доозкан. Аныяк кыс сонуургалының аайы-биле театрның парик цехинге өөренирикчилеп кирген, Чаа келген сундуулуг кыска артистериң аңгы-аңгы обуурлеринин маадырларының аайы-биле кедер парикте-рин тайыбырлап, солун мергежилдиң хуулгаазының ораныыче эге базымнарны, дуржулгалы парикмахер Лидия Петровна Столярчук кылган. Галяның сагыжында Лидия Петровна-ның салаазарының аайы-биле дүктер чайгаар-ла эптежип, өөредер-гүлээнү, чалыпланчаж силиг, ошкүү дегак, чаа-ла ында-мында агаргылай олурар даөш янзы-бүрү хевирлерниң париктери бүдүп турар болган.

Дөрт чыл эрткен. Галина Константиновна Канчыыр-оол ам янзы-бүрү хевирлерниң халдарын, классяктиг болгаш амгы үениң-даа шиилериниге таарышкан париктерни боду кылып, маадырның обуур-хевиринин аайы-биле кандыг парик-тыг түс ролдуң артист кетсе өөрүл дээрзин режиссерлар-биле сүмележип, чогаадыкчы ёзу-биле ажыдап турар апаарган. Чүгле парик кедирери-биле кызыгаарлаттынмас ужурлуг. Бир эвес артистиң бодуңуң чаъскы азы бажының дүгү ойнап турар ролюнга дөмейлешкек болза, ону дыдыртыы, тааршыттыр дыран кыдыры көрүкчүге улам бүзүренчиг болур. Херек апарган таварыштага артистер салып азы бажының дүгүн таартпайн остүрер, харын-даа таартпайн чүүлдер-даа ужурга таварыгыр.

Театр талазы-биле баштайгы тыва парикмахерин артистер хүндүлээр. Үргүлүү-ле чаъсык арынныг, хүдүмзүрүн чоруур кыстың парик цехинге келген артист бүргүү-ле «Галяжыгаш» деп, ёргеледип, дуза азы сүме дилеп кыйгырар. Оң — бодүүн, тоотуг болгаш биче сеткилдиг кижи.

Шиилерниң сөөлгү белеткелдери чоруп турда, Галина Константиновнаны залга бо-ла көрүп болур. Ол артыкы, мурнуку удурткаларга олуруп, бодуңуң кыятан акылын кыдыңдан хынамчалыг көрүүлеер, ажыктынмес хирезинде чүгаа керектериң кыдып турар өлөөн каан ол олурар. Сценага көрүүлер-чеңнеши бүдүү дедиглеп ап олурар. Сценага чоруп турган көргүүзүү төпе бээрь-билек, парикте-рин азы салдарының, гримниң канчаар көстүрүп артист база режиссер-биле сүмележип, бодуңуң сал-ооналын кирип эгелээр. Шиинии түскай комиссияга дужаай бергенде Галина Константиновна артистер-биле бир дөмей дуурел, ажылының шыпары дээш сагыш-новап олурарын кижи бо-ла эскерип каар.

— Бодумнуң сагыжымга чедир эң-не эки кылган парик-терим — В. Шекспириниң «Ромео биле Джульеттаз», С. Сарыг-оол, Р. Конденбильдиң «Чечен биле Белекмаа» деп шиилеринде — деп, Галина чугаалавышаан, уламчылады: — Бо-ла бүгү ажылды чүгле мен эвес, мөзээ дузалакчым Г. Бажыр база-ла кылчып, улуг-хуузун кирип турар. Чаңгыс сес-биле чугаалаарга, театрның чедимишкинээри дээрге-ле коллективниң ажылдың үре-түңү болур.

1969 чылда Галина Константиновнаны билиг-мергежилиг бедидеры-биле Москваже өөредип чоруткан. Ол «Мосфильм» киностудиязының сураглыг парикмахер-гримёру Александр Павлович Нестеровтуң кичээлдеринге өөренип турган. Эвээш хуусаавыш иштинде Галина бодуңуң солун ажылының талазы-биле хөй «чажыттарны» биллип ап, Александр Павлович-нин улуг хүндүткелин чаалап алган. Практиктиг шылгалдага ол В. И. Ленинниң ролюн ойнаар артистиң парингн кылыр нарын онаалдага таварышкан. Бо дээрге харымсалганыг болуруңдан аңгыда — улуг идегелдир. Галина Константиновна од шылгалданы кончуг эки деп демдеглеп алган.

Г. Р. Канчыыр-оолдуң сөөлгү эң улуг ажылдарының бирээзи — «Дээди шиитпел» деп шиилер Ф. Дзержинскийниң ойнап турар артистиң паригни кылганы болур. Бир шиинии дужаавыта-даа, ам база бирээни белеткеп эгелээр болгай. Ынчангаида Галина Константиновнада ажыл хөй.

Бодуңуң бодүүн болгаш чүгула ажылынга сонуургалдыг көрүкчүлерге көзүлбес солун мергежилдиң кижизиниң дугайында чугааны дооскайн. Оң ажылынга үлам-па чедимишкиннерлиг болуп, хөй-хөй көрүкчүлерниң сеткил чүрээнге өөрүшкүнү сөөлеп чоруун.

М. РАМАЗАНОВА.

Удавас улусчу театрларның көрүлдези

Делегейниң бүгү-ле уран чүүлүн ап көөр болза, оон эң-не хөөчүнү болгаш чонда нептерегейи — театр уран чүүлү болур. Ол каш-каш чүс чылдар кажыдарлыг. Амгы үеде бистиң чүртүүстә театр деп сөстү билбес кижилер чок. Оон тодаргай хөречиин—профессионал театрларны санавас-ка-ла, улусчу театрларның кайгамчык хөгжүлдези болур. Ынчангаида театрның кайгамчык ёзу-биле хөгжүп, режиссёрлары төскай дээрге артемниг болуп, артистери мергежил талазы-биле профессионалдардан дузак чокка өскен.

Бистиң республикавыстың барык-ла район бүрүзүнде улусчу театр бар. Оларның ондезинде, репертуарының байлаан моон мурнунда болгулаан республика көрүлдезиниден билир бис.

Тоску беш чылдың шинтирлиг үшкү чылының башгайты айы төнген. Марттың улусчу театрларның республика көрүлдези болуп эртер болгай. Анаа белеткелдер бо хүннерде театр бүрүзүнде кидин түлүк чоруп турар. Ол көрүлдеге кайы театр тиилеги болурун башкылар дашпас хевирлерниң арыглаашкының сагыжар. Хөлүңарны чем чинирлерниң мурнунда чүгаар.

Ук шинии Эрзинниң улусчу театрында тургузуп турар. Режиссёру — Салим Намчаков. Ол коллективтиң киржикчилери сөөлгү үеде көөрдеп, 35 кижи чедип турар болгаш шинии белеткелиниң шынары багай эвес. Ында колдуунда-ла өөреникчилер болгаш келээ аныяктар хаара түүтүнгеп. Эрзинниң улусчу театры мурнуку чылдарда-ла ёзу ажылдап турганын билир бис. Оларның репертуарының В. Кок-оолдуң «Хайыраң бот», К. Чаш-оолдуң «Өскүс-оол» болгаш өске-даа шиилер кирип турар болгай.

Кызылдың аныяк көрүкчүлер театрының коллективи чыл келген түдүм-на улам быжыглып, репертуарын байлап олурары өөрүнчүг. Ол театрның сценазынга Е. Шварц, С. Михалков, Ю. Сотник, Г. Мамлин болгаш өске-даа авторларның уругларга сонуургаачыг. чонда нептерегей шиилерин тургускан. Бо театр республика көрүлдезин А. Арбузовтуң «Ырак орук» деп шиилин киирелер. Ук шиинии ол театрның үндезилекчизин, режиссёр З. Сааң тургускан.

Аныяк көрүкчүлериниң театры уругларга таарышкан тоол янзылыг шиилер тургузуп турган болза, ам артистерниң бөттарын сонуургадып кээр, хемчээл болгаш утка-даа талазы-биле улуг шиилерже ханылап эгелээн. Бо чорук чүгле уругларга эвес, а аалчыларга, улуг кижилерге бээн болуп, кижизидикчи утканы сценадан пропагандалап турар чогаалдарже театр ушланган деп чүвени соглеп турар. Манда чижек кылдыр А. Афиногеновтуң «Машажыгаш» деп сураглыг шиинии шилип албаан, амга чедир шиитпир чок чоруп турар. Театрның режиссёру Т. Верещагина чоокку үеде бо талазы-биле диилим шиитпирни кылып үжүрлүг.

Республика көрүлдезинге киржир дугайында дыңналыг өртекен чылда-ла бүгү улусчу театрларның удуртукчуларынга үгааны көөрүнгени чедиренчиг. Чадаанаңны болгаш Кызыл-Мажалыктың улусчу театрлары бо хүннерге чедир Улусчу чогаадыгга бажыңнарга репертуарлыг планын бээнга киирбээн. Мындыг янзылыг байдалдар өске-даа театрларда бар.

Улусчу театрларның удуртукчулары Улусчу чогаадыгга бажыңнардан болгаш республиканың хөгжүм-шин театрындан дуза дилеп келбейн турар. Республика театрының артистери районнарже доктаамал үнүп турар болгай. Олардан дуза айтырып, боттарының шиилерин артистерге көргүскеш, санал-онаады алыр чорукту практикалаары артык эвес.

Марттың болуп улусчу театрларның республика көрүлдезинге чедир эвээш хүүсээ арткан. Ынчангаида аңаа белеткелдерин ыяк чорудары негеттинип турар.

А. ЧИГУНЕКОВ,
Улусчу чогаадыгга бажыңының методизи.

Августа Филипповна Ермолаева 1938 чыядан бээр баш дүгү таарар мастер болуп ажыядап турар. Сөөлгү он дөрт чыл дургузунда Туран хоорайның парикмахерскаязының эң улус залының улуг мастери. Бедии дуржулгалыг, клиентилерге эптиг-эвилең болгаш чоннуң хүндүтмелин ап чаалап алган. Будүрүлге планның доктаамал күүседип келген. Ак сеткилдиг амыйы дээш оң чуруун районнуң амыдырал хандырыгга комбинадының Хүндүлел самбырызында аскан.

ЧУРУКТА: Августа Филипповна ЕРМОЛАЕВА ажыя үезимде.
П. ГОЛЬЦОВТУҢ фотозу.

Мергелдейге

КАЯА ЧУНАРЫЛ?

Эргим Мергелдей. Кижи чылда, айда хамаан чок, харын неделяда чүнар хүнүе бедии өрттиритпетре бергезии чүү дээр. Ол дугайы тайылбыр чокка-ла билдингир болгай. Ынчалза-даа бистиң Кара-Буулуң салбырының чүнар-бажыны ажыддавастаандан бээр чыл аштыы. Бажыңнарывыска суг изидип алгаш, бичии тазтарга чүнарывыска чунгазывас боор-дур.

Совхозтуң чүнар-бажыңының сонга, хаалгазы бузук, бичии оолдар оон иштинде ойнап маңнажып турар. Ам айтырыг чаңгыс: каяа барып чүвүп алырыл?

Кызыл хоорай азы Бай-Хаак кирип чүвүп алыр бе?

Мерген Мергенович! Силер мерген үгааныңар-биле чүнар-бажыңның эргежок чугулазын ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң удуртукчуларынга үгаадың көөрүнерни диледивис. Оон башка олар ажылдавас чүнар-бажыңны көрө тура-ла тоовас-тырлар.

В. ШОЙЛАА,
тракторист.

Чаңчыл апарган

Тыва респотребсоюзтуң нөм садыының киидизинин ажылдакчыларының чогаалчылар болгаш шүүткүчүлер-биле ужуражыышкының кылары чаңчыл апарган. Оон соруглазы— чогаалчыларның амыдыралы, чогаазымчы ажылы-биле ханы таныжары болур. Чоокта чаа оларга чогаадчы С. Сарыг-оол ааспы болуп чораан. Болгунуң чогаал ажылын, келир үеде планның ол чугаалап берген. Шүүткүү А. Емельянов-биле ужуражыышкын база болгаш. Оон шүүткүүрнинн ийи чымызы парлаттынган. Амгы үеде А. Емельянов тыва чогаалчылар-ның шүүткүрнин орус дылче очуддырар ажылы кылып турар.

БИСТИҢ КОРР.

Эш хуузунуң ужуражыышкыны

Улуг-Хем районнуң Баян-Кол ортумак школазының спортчулары Хайыракан суурга баргаш, түс черниң команда-ларының ышкыныңар чорттыкан.

Баян-колчулар хоккейге Хайыраканның аныяктарының болгаш өөреникчилер команда-ларын удуп алган. Шыдыраа, стол теннизинин маргылдаазынга Баян-Колдуң школачылары база тергиндээн.

Ийи талының командаларының кежигүннериниң спортчу мергежилин бедиңерге эш хуузунуң ужуражылгазы улуг салдарлыг болгаш.

З. МЕНДОТ.

Телебидение

ФЕВРАЛЬ 1-ДЕ

МОСКВАДАН

15.10 — Миллионнарның ленинчи университеди. «Хой национадыг совет улустуң идеологиязының болгаш социалгаларының чаңгыс эвээ». 15.40 — М. Анчаров — «Хуп бүрт-ле». Телешки. 2-ги кезээ. 2-ги, 3-ку эге.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Телемедээлер. 18.10 — Сухэ-Баторуңун төрүттүнгенден бээр 80 чыл болганынга тураскаатканы «Моол улустуң улуг оглуу» деп дамчыдылга. 18.25 — Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.30 — «Че-во, кыстар!»

КЫЗЫЛДАН

19.50 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.15 — «Улуг эргилде». Ураи-чечен фильм. 22.00 — «Балет дугайында». Совет балеттиң мастерлери. Дамчыдылганы Львов-Анохин чорудар. 23.00 — 23.30 — «Үе». Информастыг программа.

Агаар

Бөгүн республиканга булуттаар, чамдык черлерге биче хар чаар. Барыын угланывышкының хаттыг дүргени секундала 0—4 метр, барыын районнарга 5—9 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы даглыг черлерге 16—20, өскелериге 20—24 градус соор.

Кызылга булуттаар, чагбес. Янзы-бүрү угланывышкының хаттыг дүргени секундала 0—4 метр чедер. Агаарның температуразы 19—21 градус соок болур.

Редакторнуң ораалачызы Б. Н. КАРАШПАЙ.

кинотеатрларда

ФЕВРАЛЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Джейн Эйр» 10.30, 12.30, 14.30, 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Торгаттырбаан» 15.00, «Кара аңгелдер» (1-ги, 2-ги кезектери) 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Өгбелериң чажыды» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Моңгун хоолайлар» 9.00, 10.50, 12.40, «Амыдыраага асканнар» 14.40, 16.30, 18.20, 20.30 шактарда.

КОМПЛЕКСИЛИГ ЭКСПЕДИЦИЯҢЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: Киночымыды 11.00, 17.00, «Бо угаан-сарыыл чок делегей» (1-ги, 2-ги кезектери) 19.30 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Тарымал тооруктар» 18.30, 20.30 шактарда.

ГРИППТИ НЕПТЕРЕТПЕҢЕР

Грипп— халдавырлыг аарыг. Чараанын чаптавчыызындан, азырып быжыргаанындан болгаш чоок турган чугаалаткаңындан ол дамчын халдаар. Аарыг кижиниң дүкүүзүнден болгаш чодургеннинден, оптка-жыргындан болгаш хол тутчуп мендилежириниден, аарыг кижиниң ажылган турган ажыжылындан, думчук аракшылыындан, аяк-савазындан болгаш өске-даа чүүлдерден дамчыштыр база халдаар.

Грипп колдуунда думчук суу төктүрү-биле, чодул-биле, ниити коштаашкыш-биле болгаш эът изиири-биле (температура-биле) аарып илеээр.

Грипптен аарый бергеи үеңерде доп-дораан эмчите барыңар база эмчинин айыткан чурумун болгаш эмнээшкинин шыңгыы сагыңар!

БОДУН БОЛГАШ ДОЛГАНДЫР ТУРАРЛАРНЫ ГРИППТЕН КАЙЧААР КАМГАЛААРЫЛ?

Чодүрериңерде болгаш азырарыңарда долганыдмр турарлардан өскээр көрүгтеш, аскыларны болгаш думчуурарны думчук аракшылы-биле дугланар, шала кырынче дүкүүрбеңер.

Хол тутчуп мендилежир, ошкажыр чоруктан чайлаңар.

Хөлүңарны үргүлүү-ле чуңар, мага-бодуңарның, ниитиин болгаш дашкыны хевинерниң арыглаашкының сагыңар. Хөлүңарны чем чинирлерниң мурнунда чуңар.

Грипптен аараан кижи-биле чаңгыс орунга удуваңар, ниити аракшылы, думчук аракшылын, орун-дежекти болгаш оске-даа хен үүлдүн ажылдаваңар, база чаңгыс савадан чемненмеңер.

Бодуңарның организмнерни спорт-биле болгаш гимнастика-биле быжыглаңар. Арыг агаарга үргүлүү үнүп туруңар.

Грипптен аараан демдектериг үргүлерны школаже, уруглар садыгинче, ялзынче чорутпаңар, оске уругларга чагдатпаңар.

Грипптен аараан иелер уруунар-биле чугаалажырда, ыланчыя уругну эмзиреригерде аскыларны болгаш думчуурарны маңгылаа-биле дуй шарып алыңар.

БИР ЭВЕС БАЖЫҢЫҢАРДА ГРИППТЕН ААРААН КИЖИ БАР БОЛЗА, ЧҮНҮ ҚЫЛЗА ЧОГУУРУЛ?

Аргалыг-ла болза, аарыг кижиниң кадык кижилерден аңгыланыр.

Аарыг кижиге тускай орундан аңгылап беригер.

Бир эвес аарыг кижиниң аңгы ороолге чыттырар арга чок болза, аарыг кижиниң орнун кожегге-биле дугланар.

Аарыг кижиниң ыяларын-дыр шугламышаан, ороолди үргүлүү агаарладыңар.

Аарыг кижиниң чыдар ороолин оң пөө-биле үргүлүү чодуп турупар.

Аарыг кижи аңгы аяк-савазы, аржыылыды, дежектиң от-керекселерин болгаш оонда оске чүүлдерни тускай ажыглазарын харагалзаңар. Аарыг кижиге чаъсык дүкүүрер чүвени салып беригер, ону хүнүгүн-не изиг суг-биле чайып тогуңар.

ГРИПП-БИЛЕ ДЕМИСЕЖИРИНИҢ БҮГҮ ДҮРҮМНЕРИН САГЫЫДАР!

БАЗА ОЛАРНЫ КҮҮСЕДИРИН ДОЛГАНДЫР ТУРАР КИЖИЛЕРДЕН НЕТЕНЕР!

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Доозукчуларга

1973 чылдың февраль 10-да Шагаан-Арыгның № 2 школазының 1953-54 өөредилге чылында болгаш оон сонгаар доозканнарны школага эртер доозукчулар-биле ужуражылгага үлүг салдарлыг болгай.

ШКОЛА ДИРЕКЦИЯЗЫ

РЕДАКЦИЯҢЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко үлүмчүзү, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орааалачыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харылсаалалыг секретарының 23-35, партийжи амыралал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көзээ ажылдый киллизинин 21-47, үлегүүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериявчи 31-75, корректораларның 27-41. Солун келбейн бергенде 32-75, телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 66.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко үлүмчүзү 1).

ТС-0034

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үдеэзихеттинеген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл.

ФЕВРАЛЬ

2

ПЯТНИЦА

№ 28 (9104).

Өртээ 2 көп.

ССРЭ—ВЬЕТНАМ: КЕЗЭЭДЕ КАДЫ

Ажылчы чоннарның митингилери болгаш хураллары

● **МОСКВА.** Январь 31-де Москвaның И. А. Ляхачев аттыг автомобиль заводунуң коллективи вьетнам оңнуктерни акы-дуңма ёзугу-биле хүлээп алган. Аңаа вьетнам улустуң тиилелгезинге хөлбаштыр митинг болган.

Президиумда — СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ниң чанында партийжи контрольдуг даргазы А. Я. Пельше, СЭКП ТК-ниң секретары К. Ф. Катушев, а ол ышкаш СЭКП-ниң МХК-ның секретары Л. А. Борисов, бүдүрүлгенип, заводтуң партия болгаш хөй-нийти организацияларының удуртукчулары.

Оларның-биле кады — ВАП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ВДР-ниң Премьер-Министриниң оралакчызы, Даштыкы херектер министри Нгуен Зуй Чинь, ВДР-ниң ССРЭ-де элчиниң Во Тхук Доңг, МВР-ниң ССРЭ-де элчиниң Данг Куанг Минь болгаш өске-даа вьетнам эптер олурган.

Заводтуң партком секретарының оралакчызы А. Ф. Корчагин митингиниң ажыктаан, Вьетнамга тайбыңның катап тургуступ ганының бистиң автозаводчулар бүгү совет кижилер-биле бир домей чалбыыштыы-биле оорушкулуг болганнар деп демдеглээн.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы ажыктаан А. К. Лесин Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында Дугуржулгага ат салганының улуг сеткил хаштыңкын-биле дыңнаанын чүтаалаан. Бистер ындыг тайбыңны кайы хире улуг күжениишкин-биле чедип алганын билир бис.

Индирде.— шуткулга цегиниң начальныгы Е. И. Остров. Бистиң автозаводчулар вьетнам улустуң тыныш херээн деткиринге идепкейлиг киришкинге чоргаарланып турар. Ол ышкаш бистиң кылган автомобильдеривистиң Вьетнамга тергиин чугула ажылды кылып турганының болгаш чүс-чүс вьетнам эптерниң биске кээп өөренип ап турарының база чоргаарданыр бис. Дайын хүнеринде ышкаш, тайбың-даа хүнеерде, силерниң-биле кажан-кеэзэде кады бис. Вьетнамга дузалаары — бистиң интернационалчы хүлээлгевис-тир.

Ыяк ажылчын Наташа Моисеева вьетнам аалчыларга, бүгү вьетнам аныяктарга изиг байыр чедирген.

Оон соонда эш **Нгуен Зуй Чинь** митингиге чүве чугаалаан, вьетнам улуска изиг байыр чедиргени дээш өөрүп четтиргенин илередип, Совет Эвилели болгаш оске-даа социалистиг чурттар вьетнам улуска үзүк-соксаал чокка дузалап турганын демдеглээн.

Боттарының бүрүн эргелери дээш демиселиңге делегейниң тайбыңга ынакшылдыг күштериңге деткимче ап турар улустуң тура-соруун бистиң хүнеривисте кандыг-даа күш базып шыдавас дугайын эштер Брежнев, Подгорный болгаш Косыгин олар бистиң удуртукчуларывыска байырлыг телеграммазынга айыткан.

Вьетнамның катап тайбыңчааны — бистиң ниити тиилелгевис дээрзин мээң мурнумда эштер чугаалап турдулар. Вьетнамның ажылчын аңгызының болгаш бүгү вьетнам улустуң өмүүзэзинден ол кайгамчыктыг сөстер дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтирдим!

Вьетнам улустуң мурнунда ам-даа бергелер туруп турар.

Соңгу Вьетнамга дайынның таварышгыган үргедээшкинерни дүргеп катап тургускаш, күчүлүг, чечектелиишкинниг социалистиг шинтилелди тургузар ужурлуг. Вьетнам улус силерниң болгаш бүгү совет улустуң улуг дузаламчызының кажан-кеэзэде утпас деп Нгуен Зуй Чинь түңнелиндө чугаалаан.

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүвениң акы-дуңма вьетнам улусту деткиринче утланган политиказын чүүлдүгээнүп турарын айыткан резолюцияны митингиниң киржикчилери хүлээп алган.

● **ЛЕНИНГРАД.** Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салганынга хөлбаштыр ол хоорайда митингилер болгаш хураллар эртип турар.

Ол дугуржулгага ат салган чорук вьетнамның улузунуң, социалиамның болгаш демократияның, тайбыңга ынакшылдыг бүгү кижилерниң күштериниң база улуг тиилелгеан-дир деп «Красное знамя» фабриканың слесары Н. Смирнов чугаалаан.

● **КИЕВ.** Т. Г. Шевченко аттыг күрүне университединге болган митингиге чыыглаанар география факультединиң аспирантызы Фан Бак Никтиң чугаазынга улуг сонуургалбиле дыңнааннар. Ол Совет Эвилелиниң Вьетнамга бүгү талалыг дузаламчызы дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтирикинин илереткен.

● **МИНСК.** Вьетнам улустуң хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш маадырлыг демисели төөгүге эң чайынналчак арын боон кирер деп № 53 училищениң директорунуң оралакчызы М. Павлов аңаа болган митингиге чугаалаан. Совет улус кажан-кеэзэде вьетнам оңнуктериниң талаазынга туржуп, бүгү талаам-биле дузаалаан келген. Училищеге 235 вьетнам оолдар, кыстар кээп өөренгеш, ажылчын мергежилдерни чедип алганнар. Олар шуптузу чурттуңуң дайынга үредилген ажылагыйын катап тургузарынга киржир.

● **ФРУНЗЕ.** Физика дериг хереклелдерин кылыр заводтуң электрослесары коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы И. Поспелов маадырлыг вьетнам улустуң чедишкинперинге бүгү совет кижилер-биле кады изиг байыр чедирип турар бис деп, чугаалаан. Вьетнам улустуң бодунуң хөрээн дашкаартап чаржалажышкыл чокка шинтилелдер эртеги бүрүнү-биле хандыртынган-дыр.

● **ТБИЛИСИ.** Бодунуң хосту эргелери дээш демисешпиннаан, делегейниң тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштериниң деткимчезин ап турар улустуң тура-соруун бистиң хүнеривисте кандыг-даа күш базып шыдавас дугайын эштер Брежнев, Подгорный болгаш Косыгин олар бистиң удуртукчуларывыска байырлыг телеграммазынга айыткан.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы ажыктаан А. К. Лесин Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында Дугуржулгага ат салганының улуг сеткил хаштыңкын-биле дыңнаанын чүтаалаан. Бистер ындыг тайбыңны кайы хире улуг күжениишкин-биле чедип алганын билир бис.

Индирде.— шуткулга цегиниң начальныгы Е. И. Остров. Бистиң автозаводчулар вьетнам улустуң тыныш херээн деткиринге идепкейлиг киришкинге чоргаарланып турар. Ол ышкаш бистиң кылган автомобильдеривистиң Вьетнамга тергиин чугула ажылды кылып турганының болгаш чүс-чүс вьетнам эптерниң биске кээп өөренип ап турарының база чоргаарданыр бис. Дайын хүнеринде ышкаш, тайбың-даа хүнеерде, силерниң-биле кажан-кеэзэде кады бис. Вьетнамга дузалаары — бистиң интернационалчы хүлээлгевис-тир.

Ыяк ажылчын Наташа Моисеева вьетнам аалчыларга, бүгү вьетнам аныяктарга изиг байыр чедирген.

Оон соонда эш **Нгуен Зуй Чинь** митингиге чүве чугаалаан, вьетнам улуска изиг байыр чедиргени дээш өөрүп четтиргенин илередип, Совет Эвилели болгаш оске-даа социалистиг чурттар вьетнам улуска үзүк-соксаал чокка дузалап турганын демдеглээн.

Боттарының бүрүн эргелери дээш демиселиңге делегейниң тайбыңга ынакшылдыг күштериңге деткимче ап турар улустуң тура-соруун бистиң хүнеривисте кандыг-даа күш базып шыдавас дугайын эштер Брежнев, Подгорный болгаш Косыгин олар бистиң удуртукчуларывыска байырлыг телеграммазынга айыткан.

Вьетнамның катап тайбыңчааны — бистиң ниити тиилелгевис дээрзин мээң мурнумда эштер чугаалап турдулар. Вьетнамның ажылчын аңгызының болгаш бүгү вьетнам улустуң өмүүзэзинден ол кайгамчыктыг сөстер дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтирдим!

Вьетнам улустуң мурнунда ам-даа бергелер туруп турар.

Соңгу Вьетнамга дайынның таварышгыган үргедээшкинерни дүргеп катап тургускаш, күчүлүг, чечектелиишкинниг социалистиг шинтилелди тургузар ужурлуг. Вьетнам улус силерниң болгаш бүгү совет улустуң улуг дузаламчызының кажан-кеэзэде утпас деп Нгуен Зуй Чинь түңнелиндө чугаалаан.

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүвениң акы-дуңма вьетнам улусту деткиринче утланган политиказын чүүлдүгээнүп турарын айыткан резолюцияны митингиниң киржикчилери хүлээп алган.

● **ЛЕНИНГРАД.** Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салганынга хөлбаштыр ол хоорайда митингилер болгаш хураллар эртип турар.

Ол дугуржулгага ат салган чорук вьетнамның улузунуң, социалиамның болгаш демократияның, тайбыңга ынакшылдыг бүгү кижилерниң күштериниң база улуг тиилелгеан-дир деп «Красное знамя» фабриканың слесары Н. Смирнов чугаалаан.

● **КИЕВ.** Т. Г. Шевченко аттыг күрүне университединге болган митингиге чыыглаанар география факультединиң аспирантызы Фан Бак Никтиң чугаазынга улуг сонуургалбиле дыңнааннар. Ол Совет Эвилелиниң Вьетнамга бүгү талалыг дузаламчызы дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтирикинин илереткен.

● **МИНСК.** Вьетнам улустуң хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш маадырлыг демисели төөгүге эң чайынналчак арын боон кирер деп № 53 училищениң директорунуң оралакчызы М. Павлов аңаа болган митингиге чугаалаан. Совет улус кажан-кеэзэде вьетнам оңнуктериниң талаазынга туржуп, бүгү талаам-биле дузаалаан келген. Училищеге 235 вьетнам оолдар, кыстар кээп өөренгеш, ажылчын мергежилдерни чедип алганнар. Олар шуптузу чурттуңуң дайынга үредилген ажылагыйын катап тургузарынга киржир.

● **ФРУНЗЕ.** Физика дериг хереклелдерин кылыр заводтуң электрослесары коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы И. Поспелов маадырлыг вьетнам улустуң чедишкинперинге бүгү совет кижилер-биле кады изиг байыр чедирип турар бис деп, чугаалаан. Вьетнам улустуң бодунуң хөрээн дашкаартап чаржалажышкыл чокка шинтилелдер эртеги бүрүнү-биле хандыртынган-дыр.

● **ТБИЛИСИ.** Бодунуң хосту эргелери дээш демисешпиннаан, делегейниң тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштериниң деткимчезин ап турар улустуң тура-соруун бистиң хүнеривисте кандыг-даа күш базып шыдавас дугайын эштер Брежнев, Подгорный болгаш Косыгин олар бистиң удуртукчуларывыска байырлыг телеграммазынга айыткан.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы ажыктаан А. К. Лесин Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында Дугуржулгага ат салганының улуг сеткил хаштыңкын-биле дыңнаанын чүтаалаан. Бистер ындыг тайбыңны кайы хире улуг күжениишкин-биле чедип алганын билир бис.

Индирде.— шуткулга цегиниң начальныгы Е. И. Остров. Бистиң автозаводчулар вьетнам улустуң тыныш херээн деткиринге идепкейлиг киришкинге чоргаарланып турар. Ол ышкаш бистиң кылган автомобильдеривистиң Вьетнамга тергиин чугула ажылды кылып турганының болгаш чүс-чүс вьетнам эптерниң биске кээп өөренип ап турарының база чоргаарданыр бис. Дайын хүнеринде ышкаш, тайбың-даа хүнеерде, силерниң-биле кажан-кеэзэде кады бис. Вьетнамга дузалаары — бистиң интернационалчы хүлээлгевис-тир.

Ыяк ажылчын Наташа Моисеева вьетнам аалчыларга, бүгү вьетнам аныяктарга изиг байыр чедирген.

Оон соонда эш **Нгуен Зуй Чинь** митингиге чүве чугаалаан, вьетнам улуска изиг байыр чедиргени дээш өөрүп четтиргенин илередип, Совет Эвилели болгаш оске-даа социалистиг чурттар вьетнам улуска үзүк-соксаал чокка дузалап турганын демдеглээн.

Боттарының бүрүн эргелери дээш демиселиңге делегейниң тайбыңга ынакшылдыг күштериңге деткимче ап турар улустуң тура-соруун бистиң хүнеривисте кандыг-даа күш базып шыдавас дугайын эштер Брежнев, Подгорный болгаш Косыгин олар бистиң удуртукчуларывыска байырлыг телеграммазынга айыткан.

Вьетнамның катап тайбыңчааны — бистиң ниити тиилелгевис дээрзин мээң мурнумда эштер чугаалап турдулар. Вьетнамның ажылчын аңгызының болгаш бүгү вьетнам улустуң өмүүзэзинден ол кайгамчыктыг сөстер дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтирдим!

Вьетнам улустуң мурнунда ам-даа бергелер туруп турар.

Соңгу Вьетнамга дайынның таварышгыган үргедээшкинерни дүргеп катап тургускаш, күчүлүг, чечектелиишкинниг социалистиг шинтилелди тургузар ужурлуг. Вьетнам улус силерниң болгаш бүгү совет улустуң улуг дузаламчызының кажан-кеэзэде утпас деп Нгуен Зуй Чинь түңнелиндө чугаалаан.

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүвениң акы-дуңма вьетнам улусту деткиринче утланган политиказын чүүлдүгээнүп турарын айыткан резолюцияны митингиниң киржикчилери хүлээп алган.

● **ЛЕНИНГРАД.** Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салганынга хөлбаштыр ол хоорайда митингилер болгаш хураллар эртип турар.

Ол дугуржулгага ат салган чорук вьетнамның улузунуң, социалиамның болгаш демократияның, тайбыңга ынакшылдыг бүгү кижилерниң күштериниң база улуг тиилелгеан-дир деп «Красное знамя» фабриканың слесары Н. Смирнов чугаалаан.

● **КИЕВ.** Т. Г. Шевченко аттыг күрүне университединге болган митингиге чыыглаанар география факультединиң аспирантызы Фан Бак Никтиң чугаазынга улуг сонуургалбиле дыңнааннар. Ол Совет Эвилелиниң Вьетнамга бүгү талалыг дузаламчызы дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтирикинин илереткен.

● **МИНСК.** Вьетнам улустуң хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш маадырлыг демисели төөгүге эң чайынналчак арын боон кирер деп № 53 училищениң директорунуң оралакчызы М. Павлов аңаа болган митингиге чугаалаан. Совет улус кажан-кеэзэде вьетнам оңнуктериниң талаазынга туржуп, бүгү талаам-биле дузаалаан келген. Училищеге 235 вьетнам оолдар, кыстар кээп өөренгеш, ажылчын мергежилдерни чедип алганнар. Олар шуптузу чурттуңуң дайынга үредилген ажылагыйын катап тургузарынга киржир.

● **ФРУНЗЕ.** Физика дериг хереклелдерин кылыр заводтуң электрослесары коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы И. Поспелов маадырлыг вьетнам улустуң чедишкинперинге бүгү совет кижилер-биле кады изиг байыр чедирип турар бис деп, чугаалаан. Вьетнам улустуң бодунуң хөрээн дашкаартап чаржалажышкыл чокка шинтилелдер эртеги бүрүнү-биле хандыртынган-дыр.

● **ТБИЛИСИ.** Бодунуң хосту эргелери дээш демисешпиннаан, делегейниң тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштериниң деткимчезин ап турар улустуң тура-соруун бистиң хүнеривисте кандыг-даа күш базып шыдавас дээрзиниң херек кырында бадыткалы Вьетнамда тайбыңны катап тургусканы болур деп, Димитров аттыг ужар-чүүл заводунуң слесары В. Поспехов чугаалаан. Бистиң заводтуң ажылчыларын бүгү совет кижилер-биле бир домей кажан-кеэзэде акы-дуңма вьетнам улустуң талаазынга туржур деп ол бүзүреткен.

• • •

Вьетнамда дайынны соксатканынга болгаш тайбынны катап тургускаанынга холбаштыр ажылчы чоннарның митингилери Ригага, Львовка, Владивостокка, Братскиге, Донецкиге, Вильнюска болгаш оске-даа черлерге болгулаан. Митингилерниң болгаш хураллардың киржикчилери маадырлыг вьетнам улустуң улуг тиилелгези дээрге тайбыгга ынакшылдыг бүгү күштерниң база тиилелгези дээрзин онаалап демдеглеп турганнар. (СЭТА).

НЕМЕЛДЕ ПРОДУКЦИЯ

Эвээш чарыгдалды үндүрүп турган эки шынарлыг хөй продукцияны Төрээн чуртка бүдүрүп бээр деп партия болгаш чазактың кыйгырыын Бызылдың сүт заводу херек кырында боттандырып киришкен. Чаа чылдың башгайгы айында бүдүрүлге планын бир хонук бурунгаар хүүсаа бетинде күүсеткен.

Завод 10 мун рубльдиг продукциязын пландан ажыр сайгарган болгаш ниити продукцияны 30 мун рубльге ажыр бүдүрген. Ол дээрге чонга 7 тонна саржаг аймаан болгаш 6 тонна сүттү артыкка бүдүрүп бергени-дир. Ону чигиттиң кампалгазының ачызында чедип алган.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын 104 хуу күүсеткен.

Амгы үеде завод сес хевириниң сүт болгаш саржаг продуктуларын бүдүрүп үндүрүп турар. Февральда чаа техниканы ажыглалга киргеш, үш янды хевириниң аъш-чемин немей бүдүрерип шинээдип алыр.

Сүт заводунуң коллективи ай санында-ла продукцияны немей бүдүрүп, чоннуң саржаг болгаш сүт аймаанның продуктуларынга хереглелин долузу-биле хандырарын чедип алыр дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

О. ИРГИТ.

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салганы-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң найысылалыының үлешүр бүдүрүлгелеринде болгаш районнарында ажылчы чоннарның митингилери болгаш хураллары болуп эртип турар.

Кызылдың «Тудуг кезектери» комбинатының ажылчыннарының болгаш пиженер-техниктиг ажылдакчыларының Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салганы-биле холбаштыр мөгүлгизи дүүн механиктиг цехке болган.

— Вьетнамда дайынны соксадыр дугайында дугуржулгага ат салганы болза, социалистиг чурттарның, делегейниң коммунистиг болган ажылчын шимчээшкинниниң интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының улуг тиилелгези болур—деп, комбинатта партия организациязының секретары П. Д. Курченко митингиге чүве чугаалаан демдеглээн.

Вьетнамның маадырлыг ажылчы чону дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар талазы-биле улут күжениишкиннерин үндүрүп, массалыг маадырлыг чорукту кылып тургаш, тиилелгени чедип алган. Ол Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, ССРЭ-ниң чаазалыг болган совет улустуң көргүскенин бүгү талалыг дузаламчызыбиле чардынмас харылзаалыг. Вьетнамда дайынны соксатканы моол соңгаар делегейге дүлбүүрүлүг чорукту чавырылдырар, тайбыңны болгаш айыл чок чорукту быжыглаары дээш демиселге таарымчалыг байдалды тургузар. Бо дугайында механиктиг пехтиң ажылчыны И. Кортенко, арматура цехиниң ажылчыны Ю. Оюн болгаш өскелер-даа чугаалаан.

К. ХЕРТЕК.

ШЫННЫГ ХЕРЕК ТИИЛЭЭР

Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салганынга холбаштыр Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш ажылчыннарының митингизи дүүн болуп эртекеп.

Каа-Хем хөмүр-даш разрезиндө партия организациязының секретары В. Е. Воронин митингини ажыктаан, Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салганы улустарның хосталга, хамаарышпас чорук болгаш бүгү-шиитии тайбың, депшилге дээш демиселиниң төөгүзүнге чугула болуушкун болуп кирер деп, ол чугаалаан.

— Вьетнамда дайынны дугуржулга ёзугаар соксатканынга бистиң коллектив база өөрүп турар. Бистиң күш-ажылчы чедишкинперивис— Вьетнам оңнуктеривиске улуг дузаныс ол болур. Ол дугуржулга — улуг чедишкин болбушаан. Совет Эвилелиниң, социалистиг оске-даа чүрттарның деткимчезиниң дорт түңнели-дир—деп, даг участогунуң начальныгы В. В. Еременко эш-өөрүнүн бодалын илереткен.

Вьетнамда дайынны соксатканынга болгаш тайбыңны катап тургускаанынга өөрээн сеткилин өскелер-даа митингиге илередип чугааланнар.

С. КУУЛАР.

СЭКП ТК-га ужуражылга

СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ниң секретары М. А. Суслов, СЭКП ТК-ниң секретары К. Ф. Катушев болгаш СЭКП ТК-ниң кежигүнү, ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко олар ВАП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, Вьетнам Демократтыг Республиканың Премьер-Министриниң оралакчызы болгаш даштыкы херектер министри Нгуен Зуй Чинь-биле январь 31-де ужурашкан.

ССРЭ биле ВДР-ниң аразында акы-дуңма найыралдың болгаш кады ажылдажылганың харылзаалары улам хөгжүдеринин айтырыгларын, дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага чоокта чаа Парижке ат салганы-биле холбаштыр Вьетнамда байдалды, а ол ышкаш бот-боттарывыга сонуургалдыг оске-даа айтырыгларны беседа үезинде чугаалашкан.

Ужуражышкын найыралчы болгаш чүректиң ханызындан байдалга боон эрткен. ВДР-ниң ССРЭ-де элчиниң Во Тхук Доңг болгаш МВР-ниң ССРЭ-де элчиниң Данг Куанг Минь ужуражышкынга киришкеннер.

Ховулардан чаагай дүжүттү алыр

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы биле КАЭЛБА-ның сессиязы

Чурттуң көдээ ажыл-агый черлериниң дөрттүң үштен хөй кезии үргүлүү кандаар девискээрлерде. Ындыг болза-даа чурттуң аъш-чем курлавырларын тургузарынга ол девискээрлер онаа улуг ужурдузалыг.

Партия көдээ ажыл-агыйны улам шудургу сайзырадырының программазын төлевилээн. Ук программада бистиң чер ажылывыс онаа байдалдарын барымдаалап корген.

Партияның амгы үе-чадада көдээ ажыл-агый талаазы-биле политиказының кол кезектери — комплекстиг механизация, химижидилге болгаш черни казбаа-биле мелиорастаары болгай деп, СЭКП ТК-ның Чиргизе секретары Л. И. Брежнев ССРЭ-ниң 50 чыл ооңнуп дугайында илеткелиңге демдеглээн. Бистиң ол ажылга үндүрүп бергенивис хире акша-хөреңгини көдээ ажыл-агыйга моол мурнунда кажан-даа үндүрүп берип чорбаан бис. Төлевилээн планнарны бүгү угланышкыннарының аайы-биле чедишкиниг боттандырыш турар бис. Совет Эвилелиниң аңгы-аңгы девискээрлеринде чер кургадыр болгаш сугтарар ажылдар ажоок калбарган.

Партилиг көдээ ажыл-агыйны интенсификастаарыңче углапышкынының ыяшының костүп корбээн кандаашкынныг эрткен чыл бүзүрелдиг коргускен. Агаар-бойдус байдалы берге турза-даа, чурт сескн беш чылдың дургузунда дүжүттүң ортумак хемчээлиниң безин элээн хөй —168 миллион тонна тараны бүдүрген. Ховеннин, ристиң чаагай дүжүдүн ажаан алган, хөй эттиг, сүттүг болгаш оске-даа продукцияны бүдүрген. Партияның көдээ ажыл-агыйны интенсификастаар талазы-биле төлевилээн хемчеглерни амыдыралга бодунар-ла шалыпкыны-биле боттандырар ужурлуг деп чүвени эрткен чыл ооң-биле чергелештир бүзүредип көргүскен.

Кандаашкыны-биле демисежириниң болгаш көдээ ажыл-агый будурүлгезин улам өстүрериң хандырарының айтырыгларын чугаалажып көөрүбиле ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының база Көдээ ажыл-агый эртемиериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының каттышкан сессиязынга тургускан. Сессия декабрьның 31-де Москвага ажыттынган.

Сессияның ажылынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Ф. Д. Кулаков, СЭКП ТК-ның Көдээ ажыл-агый килдиниң эргелекчизиниң бирги оралакчызы В. А. Карлов, ССРЭ-ниң министрлери В. В. Мацкевич, З. П. Нуриев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Бүгү-эвилелдиг «Сельхозтехника» каттыжымышкынының даргазы А. А. Ежевский, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ыяш ажыл-агыйының Күрүне комитединиң даргазы Г. И. Воробьёв, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелдериниң, министерстволарының, ветомстволарының харыысалгалыг ажылдакчылары киржип турар.

Сессияны ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи академик В. А. Котельников ажыткан.

Кандаашкынның таарымча чок салдарларын чайладыр болгаш чер, мал ажылының продукцилезин бүдүрериң докгаамал көвүдериң хандырар талазы-биле көдээ ажыл-агый эртемниң болгаш практиказының кол сорулгаларының дугайында КАЭЛБА-ның президентизи П. П. Лобанов илеткел кылган.

(СЭТА).

Бүгү-армия чөвүлөл хуралы

Совет Армиязының М. В. Фрунзе аттыг Төп бажыңында январь 30-да мичманнар биле прапорщиктерниң бүгүнрмия чөвүлөл хуралы болган. Чөвүлөл хуралды ССРЭ-ниң Камгалал министерствозу чыылдырган.

ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко «Чепсектиг күштерниң дайынчы белеңнин бедидерилге прапорщиктер биле мичманнарның ролюнүң болгаш коскү агитациялы көдүрер херек. Канчап көдүрерил? Бир эвес оларны шупгузуп райой товунге чыыр диле, ол оперативчи эвес, кышкы үеде берге, үе хой эртер. Ындыг болза-даа чурттуң аъш-чем курлавырларын тургузарынга ол девискээрлер онаа улуг ужурдузалыг.

Партия көдээ ажыл-агыйны улам шудургу сайзырадырының программазын төлевилээн. Ук программада бистиң чер ажылывыс онаа байдалдарын барымдаалап корген.

Партияның амгы үе-чадада көдээ ажыл-агый талаазы-биле политиказының кол кезектери — комплекстиг механизация, химижидилге болгаш черни казбаа-биле мелиорастаары болгай деп, СЭКП ТК-ның Чиргизе секретары Л. И. Брежнев ССРЭ-ниң 50 чыл ооңнуп дугайында илеткелиңге демдеглээн. Бистиң ол ажылга үндүрүп бергенивис хире акша-хөреңгини көдээ ажыл-агыйга моол мурнунда кажан-даа үндүрүп берип чорбаан бис. Төлевилээн планнарны бүгү угланышкыннарының аайы-биле чедишкиниг боттандырыш турар бис. Совет Эвилелиниң аңгы-аңгы девискээрлеринде чер кургадыр болгаш сугтарар ажылдар ажоок калбарган.

Партилиг көдээ ажыл-агыйны интенсификастаарыңче углапышкынының ыяшының костүп корбээн кандаашкынныг эрткен чыл бүзүрелдиг коргускен. Агаар-бойдус байдалы берге турза-даа, чурт сескн беш чылдың дургузунда дүжүттүң ортумак хемчээлиниң безин элээн хөй —168 миллион тонна тараны бүдүрген. Ховеннин, ристиң чаагай дүжүдүн ажаан алган, хөй эттиг, сүттүг болгаш оске-даа продукцияны бүдүрген. Партияның көдээ ажыл-агыйны интенсификастаар талазы-биле төлевилээн хемчеглерни амыдыралга бодунар-ла шалыпкыны-биле боттандырар ужурлуг деп чүвени эрткен чыл ооң-биле чергелештир бүзүредип көргүскен.

Кандаашкыны-биле демисежириниң болгаш көдээ ажыл-агый будурүлгезин улам өстүрериң хандырарының айтырыгларын чугаалажып көөрүбиле ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының база Көдээ ажыл-агый эртемиериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының каттышкан сессиязынга тургускан. Сессия декабрьның 31-де Москвага ажыттынган.

Сессияның ажылынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Ф. Д. Кулаков, СЭКП ТК-ның Көдээ ажыл-агый килдиниң эргелекчизиниң бирги оралакчызы В. А. Карлов, ССРЭ-ниң министрлери В. В. Мацкевич, З. П. Нуриев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Бүгү-эвилелдиг «Сельхозтехника» каттыжымышкынының даргазы А. А. Ежевский, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ыяш ажыл-агыйының Күрүне комитединиң даргазы Г. И. Воробьёв, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелдериниң, министерстволарының, ветомстволарының харыысалгалыг ажылдакчылары киржип турар.

Сессияны ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи академик В. А. Котельников ажыткан.

Кандаашкынның таарымча чок салдарларын чайладыр болгаш чер, мал ажылының продукцилезин бүдүрериң докгаамал көвүдериң хандырар талазы-биле көдээ ажыл-агый эртемниң болгаш практиказының кол сорулгаларының дугайында КАЭЛБА-ның президентизи П. П. Лобанов илеткел кылган.

(СЭТА).

«Сельхозтехника» каттыжымышкынының Чадаана салбырының мастерская коллективи шагның кайы-даа үезинде найыралдыг, чаңгызы шуптузу, а шуптузу чаңгызы дээш демниг ажылдап турар. Эртиен чылын 143 трактор септээр планын ажыр күүсеткен, ол ышкаш автомашинаның 110 моторун, 80 ажыг дизельдиг шимчедиктинни септээн. Бо чылдың септелгези баштайгы хүннерден эгелеп график ёзугаар чоруп турар.

Салбырның коллективи дизельдиг шимчедиктинни септээринге мергежээн Ховалыг Ховалыгович Тыртык-оол (адаанда чурукта), чылыдар аппараттың дуржулгалыг слесары Хөрек Допаевна Ооржак (үстүнде чурукта) ышкаш ажылга кызымак, амыдыралга үлегерлиг шолбаннарынга чоргаарланыр.

А. ЧОЙГАННЫҢ фотолары.

МАССА-ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛДЫ КҮШТЕЛДИРЕР

Моңгуш Алдын-кыстың бо чылын бир инектен 3000 кг сүттүг саан алыр деп хүлээнгенин СЭКП-ниң XXII съезиэи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазының кыл-ажыл-булунунда коргузуг самбыразында ооң оске-даа эш-өөрүпүн коргузүглери-биле кады айтып каан. «Хүнүң маадыры» деп аттыг кызыл самбырада Моңгуш Омаанын хүндө 120—125 кг сүттү саап ап турарын, а ол хонуктарның түңнелдерин саанчыларның аттарының душдужунда айыткылап каан. Бо хүнерде ферма саап турар инек бүзүрүнден тос килограмм ажыг сүттү саап ап турар. Бо дээрге республикада багай эвес көргүзүт. Ону удам бедидер дээш саанчылар чаржып турарлар.

Совхозтуң дирекциязының болгаш парткомунуң талаазындан ажылга таарымчалыг байдалдарны тургускандан ашгыда, фермада ажылдап турар 34 кижиниң сеткил-сагыжын хайыктырып турар масса-политиктиг ажылды чорудуп турарының уро-түңнели ол. Өткен чылын 3016 килограммны саап алгаш, бо чылын топ чүгле үш мунуң хүлээнгенинг ол» — деп элдепсиген айтырыгны эш-өөрү Алдын-кыска салырга, чүвенин ужурун ыяк билирин, хүлээлгени бодамчалыг алырын коргузүп, ол мынча дээн.

— Сүткүр-даа бол кыраан инектерни брактаар ужурга таварышкаш, оларның орнунга алды дунгуш инектер алган мен. Черле ферманың ажылдап турарының оске-даа талаларын ооп айтыраргa, харылап турда, ооц ажылагыйны эки билири илдец.

А Улуг-Хемниң «Улуг-Хая» совхозунуң Арыг-Бажында сүт-бараан фермазының саанчылары Чамаа Дыртык-кыс биле Аныкай Баазандан коргузуглериниң дугайын айтыраргa, чүгле дүүн саггаи сүдуңун түңнелин адаарлар. Ферма бо хүнерде бир инектен 5,2 килограммны саап ап турар. Саанчылар болгаш ферма ажылдакчылары чоокта чаа болган хураллынга сүт бүдүрерин бо чылын 3 хуу улгаттырар деп хүлээнген. А бир инектен өткен чылын 1443 кг сүттү ферма саап алган, саанчылар тус-тузунда 1009—1925 килограмм (Феня Шамит). (Дугар Эшик-кыс) саап алган хирее олар 1600 кг сүт саап алыр деп хүлээнгеп, ол дээрге сүт бүдүрериң үш хуу эвес, он ажыг хуу улгаттырар дээни ол. Ынчангаш мында хүлээлге алырында элээп будалчак байдал бар.

ССРЭ-ниң 50 чыл ооңга тураскаатқан байырлыг хуралга Л. И. Брежневтиң илеткелиинде айыткаңы болза, бир эвес ажылга кижи бүрүзү чүгле оңаан эрттирип, чүрээниң кезиин бербес болза, мурнувуста салган ондур улуг сорулгавысты күүседип шыдавас бис. Парторганнаацияларның, бүдүрүлгеде удуртукчу бүрүзүнүң политикжизидилгелиг ажылының эчис сорулгалын партияның Төп Комитеди шак ынчаар тодаргайлаан турар-дыр.

Бистиң бүгү масса-политиктиг ажылывыс бо сорулганы шинтилелдерниче углоиган турар үзүрлүг. Ол орта соолгу хүнерде республикага эрткилээп чугула политиктиг болуушку

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ — ШИМЧЕДИКЧИ КҮШ

АЙ ПЛАНЫ КҮҮСЕТТИНГЕН

Кызылдың тууйбу заводунуң коллективи арткан юбилейлиг чылда алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткеш, СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң юбилейими Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Ол бедик шаңнал ишчилерни күш-амылча улам соруп кирген.

Үлетпүрүүн, тудугунуң болгаш транспорттуң амылдамчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын кавбартыр дугайында партия болгаш чазаитың донтаалын тууйбу заводунуң коллективи хураанынга танышнаш, ону детнип, бедиткен хүлээлгелерни алган. Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планын болгаш хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседир дээш чарыштың майысылалга эгелекчилери тууйбу заводунуң амыл-ишчилери болган.

Сеглээн сезүн амыдыралга боттандырары-биле коллектив кежигүннери 1973 чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш күмешкинишкининг амылдап кирипкен. Ол багай эвес түңнелдерни берген.

Тууйбу заводу январь 25-те 1 миллион 630 муң тууйбуну бүдүргөн. Ол ай планында көрдүгөнининден 11 хуу ажып турары ол. Мындыг бедик көргүзүгнү коллектив ыяшкы үеде чедип ап корбээн.

Александр Макшановтуң удуртканы хептөкчилер бригадазы социалистиг чарышка эки көргүзүгнү чедип алган. Олар баштайгы айда 700 муң орттеттинимээн тууйбуну хептээн. Бо болза хүлээлгеде алдынганынган 50 муң хөй болган. Иван Багровтуң бригадазы тууйбу орттедир печкага 283 муң тууйбуну салган. Ол хүлээлгеде көрдүгөнининден 60 муң тууйбу ажып турар.

Чарыштың эгелекчилери — тууйбу заводунуң коллективи тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының баштайгы айында чедип алган чедиишкиннерин улам бышыглаары-биле шудургу ажылдап турар.

(БИСТИҢ КОРР.).

НАЙЫРАЛДЫГЛАР

ТЕМПИЛЕРНИ БЕДИДЕР

КЫЗЫЛДЫҢ тууйбу заводунуң коллективи тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында шалынчы ёзу-биле ажылдаар, ажылчын, инженер, албан-хаанчы кижи бүгүдезиниң заводтуң ажыл-херээнге салымышкынын күштелдирер талазы-биле бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. 1973 чылдың улус ажылгы планын хуусаа бетинде күүседир дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын кавбартыр дугайында СЭКП ТК-ниң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның донтаалында бо чылгы чарыш эвээш чарыгдалдарның күсели-биле хөй болгаш эки шынарлыг продукция бүдүрер деп дозуң-биле кавбартыр ужурлуг дээрэн айыткан. Ону ёзугаар социалистиг хүлээлгелерни бригадалар, тус-туң ажылчынвар болгаш ниити коллектив алган.

Тууйбу — республиканың кол тудуг материалдарының бирээзи. Тудугжулар база бо чылын бедиткен хүлээлгелерни алган, капитал тудугнуң хөгжүлдезиниң темпизин улам бедидир болганда тудуг материалдарынга хереглел бала улгадыр апаар. Республиканың тудуг материалдары үлетпүрүүнүң бүдүрүлгелери тууйбуга хергелелди улам дөлү хандырар дээш бүдүрүлге күүлерин бүрүн шиңгээдир апаар.

Бо чылын 18 млн. 800 муң тууйбу бүдүрер планны декабрь 20-де күүсеткөш, планнан ажыр 700 муң тууйбуну бүдүрерин заводтуң коллективи шиитпирлээн. Ооң-биле чергелештир бүдүрүлге чорудулгазының бүгү көргүзүглерин экижидер — сайгарылга планын хуусаа бетинде күүседир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер болгаш продукцияның шынарын экижидер, бот-үнезин чингедир соруга бистиң мурнувуста салдынып турар.

Бо улут сорулгаларны челиишкиннинг шиитпирлээриниле кандыг хемчегларни алырыл, оларның коз-колу чүл? Бирээде, бүдүрүлгениң техниктиг дениелии бедидери опза чугула. Ажылдаарынга тавырымчалыг байдалды тургузары дээрге дериг-херекселдерни бедик бүдүрүкчүлүг, ажыглаарынга эптиг чаа техника-биле солуурун, оларны боолбаазырангайжыдары, бүдүрүлге шолуң делгемчидери, технологинины шуушкак, дескетжилии бедидеринге идиг бээр, социал ужур-дузалыг айтырыг болур.

Бо талазы-биле чамдык ажылдарны бистиң коллектив эртикен чылдан бээр чорудуп эгелээн. Хептелгеде дерилгелерни чаартып, вакуумнарны ажыглап турар. Тууйбу хептээриниде чартык автоматты ажыглаан, чиг тууйбуну орттедириниң технологиязын сайгырангайжытпаан. Дээрбектелчем суугу-биле чергелоштир орттедир чиг продукцияны механизм дуразы-биле салыр арганы бээр Бокко суугузун дерип тургускан. Ооң ачызында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү барык 2 катап бедээн.

Бо ажылды бо чылын-даа уламчылаары көрдүгөн. Тууйбуну бижыг болдурарыбиле шиинер хереклелдерни тургузаар болгаш дой-довуракты хоюдар черже кииреп черге еске холуксаалар тудар магниттиг хереклелди база кылыр. Ол ышкаш ажылчынвар чүнар душту улам экижидер апаар бис.

Эрткен чылын завод чыл планын ноябрьда күүсеткөн. Өзүлдениң темпизи 20 хуу ашкан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 110,2 хуу болган. Бо чыгы план база эвээш эвес дээрэин үстүнде айыткан хүлээлгевис чугаалап турар-дыр. Эрткен чыгы чедип алган күш-ажылчы тинлекчилеринге ажылыпың түңнелин үндүрүп тура, бригадага озалдаашкын, күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң сагылга-чурумун хажыткан чүүдер бар бе дээрзин, ук коллективтиң техниктиг чогаадылгага киржилгезин-даа кичээнгейге ап, ол дугайын хана парлалгаынга, кыска хуралдарга чарлап турар. Ай төнүзүндө эң дээре көргүзүглүг болган бригада кызыл вымпелди, шаңнал-мактавды алыр.

Заводта элээн каш чылдарда ажылдап келген, мергежээн ажылчыннар эвээш эвес. Оларның шудургу ажыл-ижиниң түңнелиниде ай, квартал, чыл планы чедиишкиннинг күүсеттинип турар. Ам бистиң завод 1973 чылдың апрельдиң үүүнге кииреттир ажылдап турары дээрге мурнакчыларның, чаартыкчыларның чогладыкчы ажылының түңнели болур.

Бо чылдың эрткөн хүнеринде завод дең-дески ажылдап, ай планын күүседип турар. Айның ийи он хонуунда 56 муп рубльдиң продукциязын сайгарар планывыс 56600 рубль кылдыр күүсеттингеп. Хептекчилер бригадаларындан А. Макшановтуң бригадазы бедик көргүзүглерлиг чорун орар. Чыл эгезинде коллективтиң бүдүрүлге хуралынга тус-тус ажылчынвар болгаш бригадалар бот-боттарын чаршче кыйгырышкан. Чаршттыг кижилер ажылының түңнелин үргүлчү үндүрүп, өскелерге мурнатпас дээш кызымак ажылдап турар. Тууйбу чүдүрүкчүлери Н. Оленин биле П. Шайбин арааинда чаршттыг. Кайызындаа ай планын ажыр күүседирин хүлээнген. Ам дээрезинде П. Шайбин мурнап турар. Ийи он хонуктa ол планнан ажыр 11 муң тууйбуну тудутже чорударынга белеткээп. Николай Оленин ажынге чедер дээш улам кызымак ажылдап, дружулгалыг эштиң аргаларын база өөренип турарын чугаалаанын дыңнаап, чарыш дээрге шимчедикчи улуг күш дээрзинге база катап бүзүредивис.

Бистe социалистиг чарышты организастаанны бедик деңнелдиг деп болбас. Хүлээлгелер алырынга идепкей улуг. Ынчалза-даа ооң күүселдеэнин үргүлчү контрольдаар, хынаар ажылды чедир организаставайн баар чүүлдер биске турган. Ам заводтуң партия, профэвилел организациялары ажылдап турарларның ортузунга масса-политиктиг, кижизидилгелиг ажылды күштелдиреринче кичээнгейин утландырып, коммунистиниң хуралынга үнгүлээн шүгүмчүлелиг саналдарга үндезилеп, ажылдап кылган тускай хемчегларын боттандырып киргикен.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун улам быжыглаар, ажыл шагын чөп ажыглаар болгаш технологтуг чурумну ыяш сагыыр хемчеглер-биле кадыг кадрларның дыштанылгазын эки организастаарынче утланган ажылдарны база кылып турар бис. Бо чылын чаршттың тинлекчилеринге аян-чорук кылыр, эмнелге, дыштаныла черлери баар путёвкаларны биргн ээлчетде бээрн көрдүгөн. Хайыракан чоогунга (ында бистиң чугай өртедир цегинис бар) дыштаныла базазазын ажыдар болгаш Дус-Хөлге 25 орунныг дыштанылга бажыңны тудар.

Кижилерниң ажылдаарынга болгаш дыштанырынга тавырымчалыг байдал тургустунган тудум, оларның бүдүрүлгеге хамаарылгазы, ажыл-ишчи тура-соруу улам экижиир. Ынчаарда чарыш ёзулуг-ла бүдүрүлгениң эрге-ажыы дээш калбрар.

С. КРАСНОПЕРОВ,
заводтуң директору.

- Тууйбу заводу январьда 1 млн.645 муң тууйбуну бүдүрген.
- Коллектив ам апрельдиң үлүүнде ажылдап турар.

Мал ажылының шыңгыы шылгалда — кыштаглаашкынын чедиишкиннинг эрттиреринче бистиң колхозтуң бүгү малчыннарының, мал ажылының тускай эртеминиглериниң, партия, совет органнарының кичээнгейин утланган. Колхозта мал кыштаглаашкынынга белеткел талазы-биле айтырыгны эрткен чылдың октябрьда көдээ Советтиң сессизинга чугаалашкан. Ооң бээр каш айлар эрткен. Ажылагыйда ниитининг малының кыштаглаашкынының амгы байдалын чоокта чаа колхозта партияның ниити хуралынга чугаалажып, ажылда чедерчетпестерни бот-шүгүмүүлекчи ёзу-биле анализтеп көрген.

Бригадаларның ниити хуралдары эрткилээн. Малчын болгаш бригада бүрүзү социалистиг хүлээлгелерни алгылаан. Олар эрткен чылдың түңнелдерин үндүрүп, моон соңгааргы сорулгаларын тодаргай чугаалашкан: Кыштаглаашкынны чедиишкининг арттирер болгаш продукция бүдүрерин көвүдедир дээш малчыннарның социалистиг чарыжын кавбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалын дээш малчыннар улам сорук киришкинниг ажылдап турар.

Амгы үеде колхозта инектиң, хойнуң, чылгының, ининиң шупту 4 бригадазы бар. Олар 63 коданда кыштап турар. Ооң иштинде хөй мал 22 кодан. Хар улуг, соок дыңзыг үеде бистe кыштаглаашкынының эртип турар байдалы хүр-менди. Мал ажылында бо шыңгыы шылгалданы чедиишкининг тударының таарымчалыг байдалдары бистe бар. Малчыннарның күжү-биле хөй кажааларын чайгы үеде эки септээн, чамдык чаа кажааларны тутkан, мал чемин база белеткээн. Колла чүве— сигенниң, силостуң эвээш эвес курлавырын тургускан. Бригадалар ажылчын күжү, аът, ажыл-агый хереклелдери-биле хандыртынган.

Колхозта хөй оолдаашкыны февральда массалыг-биле эгелээр. Ол чымыштыг кампания үезинде малдың чаш төлүн чидириг чокка кампалап алыр дээш малчыннарны сакманшиктер-биле хандырар ажылды бо хүнверде организастап турар. Сакманщиктериниң 60 хире хуузу ам коданнарже үнүшкеннер.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында партияның болгаш чазактың доктаалын амыдыралга боттандырар дээш хөйжулар бар арга, курлавырларны чугаалажып көрүп, социалистиг хүлээлгелерни албышаан, бот-боттарын чаршка кыйгырышкан. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл болган ооңга аадар болдурган социалистиг чарышка эки түңнелдерлиг болган мурнакчылар М. Хуужаав, И. Бады, Б. Дагба, Т. Сактаагай олар болгаш өскелер-даа төрүүр чүс хойга онааштыр 90—100 хураганны камгалап алырын хүлээнген. Бистиң колхозтуң байдалынга ол дээрге белен эвес хүлээлге. Ону чедиишкининг боттандырары малчыннарның хүлээнген ажылынга харысалгазындан, аңаа бердингенинден хамаарыжыры билдингир.

Инектерни кыштадырынга таарымчалыг болууп дээш эвээш эвес күжениишкинин үндүрген. Ылаңгыя Шынаа иштининг хар-чамы улуг, чамдык черлерде 60 см хире чедип турар. Бо берге байдалды өөренип көргеш, инектерни оон үндүрген болгаш харны далбыйлап болуур хире черлерде чедиргеп. Амгы үеде муң ажыг инек Каргыда болгаш Шынаанның артыы талазында кыштап турар.

Колхозта кыштаглаашкынның амгы байдалында четпестер база эвээш эвес дээрэин чугаалавас аргажок. Кажаа иштинге төтер кургаг өдек эвээжеп турар. Ол ышкаш бир кижиниң кылаа чогуур ажылыын 2—3 кижи күүседир чорук бар. Иниттиниң малын чылыг суг-биле хандырар ажылды организаставайн турар. Мал чемин камның чарыгдаар талазы-биле дээштиг хемчегларн алдынмаан.

Өске-даа четпестерни колхозта партияның ниити хуралынга шыңгыы чугаалашкаш, ону дарый чайладыр дээш малчыннар ортузунга организастыг ажылды ажыңдер сорулга салдынган. Ылаңгыя кыштаглаашкынны хүр эртирер дээш ажылга ревизия комиссиязының, удусчу контролёрларның, депутаттарның ролюн бедидери чугула болуп турар. Малчыннар ортузунга зооветеринарлыг, экономиктиг өөредилгени организастаарын экижидер, сиген, силосту малга чаза бастырар чоруктарны болдурбас дээш дээштиг хемчегларни алыры база кол айтырыг. Бо бүгү ажылдарны боттандыраринга массаны хаара тударында-биле кады ферма, бригада бүрүзүнге улусчу контрольдуң, депутаттың постуларын тургузарын эң-не таарымчалыг деп санап турар бис.

Мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржир сорулга-биле «Тере-Хөл» колхозтуң ажылиштилери бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Ооң иштинде мал ажылының талазы-биле: 1973 чылда бода малды 2920, ининн 1330, хойну 11310, чылгыны 1066 баш чедирер. Төрүүр чүе баш малга онааштыр 85 хураганны, 85 бызааны, 70 кулунну, 90 хокашты камгалап алыр. Бир хойга онааштыр 1,3 кг дүктү кыргыыр. Чылда 3019 центнер эттти бүдүрүп, ооң иштинде 200 тоннаны күрүнеге садар. 12 тонна дүктү күрүнеге садар. 50 тонна сүттү бүдүрер болгаш өскедээ ажылдарны кылыр.

Колхозчуларның материалдыг сонуургалын бедидер хемчегler база көрдүгөн. Ынчангаш мал ажылының продуктуларын көвүдедир дээш чарышка чедиишкиннерни чедип алырырга бистиң колхозтуң малчыннары бүрүн шиитпирлиниң социалистиг хүлээлгелерни ап тура илергейлээннер.

А. ХУУЖУГУР,
«Тере-Хөл» колхозтуң кол зоотехниги.

4 ЧЫЛ 5 АЙДА

1973 чылдың эгезинде бо чылдың планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыштыг калбартырын, аңаа кижи бүгүдези идепкейлиг киришкен турарын чедип алыры чугула дээрзин бүдүрүлге хуралынга чугаалашкан. 1972 чылды бистиң завод чедиишкининг дооскан. Ындыг түңнелди чедип алырынга бистиң бригадавыс база үлүг-хуузун киргөн.

3—4 чыл бурунгаар тууйбу заводу хожудангай бүдүрүлге турган. Ажылчыннарның үнер-кирери хөй, сагылга-чурум база кошкак турган. Заводка технология талазы-биле депшилгелиг чаартылгалар дугайында чугаа безин чорбайн турган. Ол бүгүнүң түңнели билдингир — тууйбу бүдүрериниң, сайгарарының планнары үргүлчү үстүп турган.

Сөөлгү үеде заводтуң администрациязы, партия, профэвилел организацияларын ажылчыннарны бүдүрүмчелиг ажылиишче мобилизастаар талазы-биле боттуг хемчегlерни алгылаан.

Чижээ, бистиң бригада колдуунда-ла доктаамал составтыг болган. Хүнге, айга, кварталга хамаарышкан сорулганы кижи бүгүдези билген, ону күүседиринче бүтү күжүн угландырып турар. Бригада А. Черепанованың удуртkан бригадазы-биле ийи чыл ажыр чаржып турар. Кайы-даа бригада беш чыл планын 4 чыл 6 айда күүседирин хүлээнген турган. Айлар аайы-биле түңнелдерни үндүрүп турар, күш-ажылчы маргылдаа чидиг. Түңнел үндүрерде чүгле бүдүрүлге көргүзүглерин эвес, а ажыл шагын чөп ажыглап турарын, мурнакчы аргаларны шиңгээткенин, хөй-ниитн ажылынга киржилгени — бүгү талапы кичээнгейге алыр. Эрткен чылдың түңнели-биле бистиң бригада тинлекчи болган.

Чарыжывыс ам-даа уламчылавышаан. Беш чылдың шиитпирлиг чылында бистиң мурнувуста сорулга улуг: план күженишкинниг, продукцияның шынарын бедидерининң талазы-биле хүлээлге база шыырак. Ынчангаш бистиң бригада каш дакпыр энергия-биле, демнинг ажылдаар апаар. Беш чылдың эрткен ийи чылында бистиң бригада беш чыл планын 47,8 хуу күүсеткенин чоокта чаа санадывыс. План чылдын-на өзүлделиг болурун кичээнгейге албышаан, хүлээгевисти эде көрүп, беш чылдың планын 4 чыл 5 ай дургузунда күүседирин шиитпирлээн бис. Бо чылын хептелге салбырынга техниктиг элээн чаартылгаларны кылыры көрдүгөн. Дой-довураkты бус-биле болгаш изиг сут-биле шыгыдары, вакуум-насостарны шиңгээдири, чиг тууйбуну суугуже чедирер вагонеткаларга ыяш салыры-биле ону механизастаары чергелиг ажылдар продукцияның шынарын бедидер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү база өзер. Бистиң ажылымыстың кол сорулгазы ол.

А. МАКШАНОВ,
бригадир.

МЕХАНИЗАТОР КЫС

I. КҮЗЕЛДИҢ БОТТАНГАНЫ

ДАРЫЙНЫ бичиинде көөрге, үргүлчү-ле трактордуг оолдарда ушкажыпкан чоруур. «Бо кандаай кижи сен, кыс кижи бызаа соондан кылаштаар чоор» деп, ада-иезин-даа, дөргүл-торелиндее чугаалап чадап каан. Идик-хөнү безин падак-кара чоруур. Машина-техника аразынга ойнаар, демир-дес эдектээр боорга, ындыг болбайн канчаар.

Чылдар ынчаар эртип-ле турган. Дарыйның алаң кылырынга чадажып каан, механизаторлар чамдыкта ону кожа олуртуп алгаш, трактorун башкартыптар таварылгалардаа тургулаан. Ынчап чораан

II. БЕРГЕЛЕРГЕ ТОРУЛБААН

ДАРЫЙ бичиинден тураа механизаторларның кадыг ажыл-ижин көрүп келген. Ынчалза-даа ол ишти боду чаасkаан кылырга, бодап чорааны ышкаш эвес болган. Тракторга үргүлчү чоруп кээрге, түрениин аажок: үйгуга безин четтикпес. Ылаңгыя баштайгы чылында дүжүт ажаалдазынга элээп бергелерге ол таварышкылаан. Аныяк кыс ынчан улус-биле харылзааның ажыктыын, оларның дузаазын үнелеп билир апарган.

Үш чыл эрткен соонда, Дарый колхозтуң мурнакчы механизаторларының бирээзи болу берген. Ооң ады солуунарга-даа көстүр, хурал-суглаага-даа дыңнаалыр апарган. Ол үеде аныяк кыс СЭКП-ниң XXII съездизиниң аттыг совхозка ажылдаар ужурга · таварышкан: өг-бүлелиг апарганы ол. Шоминиң тараажылары мурнакчы механизаторуун аътkарып тура, ажыл-ижиниге чедиишкинни, амыдырал-чурталгазынга аас-кежиктi күзеп, ол аныяк кыс техниканың чажыттарын элээп шиңгээдип апкан. Ооң сагыжында механизатордан еске моргежил-даа кирбестээн. Аңаа дүрген-не өөренип алырын ол күзеп чоруур апарган.

1961 чыл Сат Дарыйга нажанда-даа уттундурбас болуп арткан. Ынчан ооң механизатор болуксаан күзели боттанган. Ол Кызылда № 9 профессионал-техниктиг училищени тергиин эки дооскаш, Чөөн-Хемчик районда «Большевик» колхозка чедип келген. Күзели боттанган кыстың колхоз баштаар чери өөрүткү-биле утkуп алган.

III. ХУРАЛ

ЛЕНИН орденниг Тывавыс ССР Эвилелиниң тургустунганының беженги чылында 132 муң ажыг тонна тарааны күрүне шыгжамырынга киирген. Тараажыларның ол улуг ажыл-херээ РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле үнелеткен. Ол тукту Тыва АССР-те тыңсын турган хуралга механизатор Сат Дарый база киришкен.

— Тараажыларның ажылынынге мээң үлүүмүүң киргени өөрүнүүт-дүр. Бо тукту келип чылын база салбас даэш аттыг совхозтуң Ак-Баалык, Улуг-Кызыл, Бөвүр-Даг ынчаар кыштагларынче мал чеми сөөртүп турар. Дөрт урутнуң кезинниң коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунга киирип турар үлүү олдур. Ооң хөрээнде «Кур черлерни шиңгээдип алыры даэш» деп медаль чайнап чоруур.

К. ХЕРТЕК.

Сат Анай-Дон ортуман школаны 1967 чылда дооскаш, улус ажыл-агыйын хөгшүдөринге бодунуң күш-амылчы үлүүн киирерин шиитпирлээн. Ынчан аныяк кыстың мурнунга кала ажылдаарының дугайында айтырыг тургустунмаан. Чүге даэрге саанчылаарын ол шагда-ла шилип алган турган.

Анай-Док Чөөн-Хемчиктe СЭКП-ниң XXII съездизиниң аттыг совхозтуң Доргун сүт-бараан фермазынга ажылдаанындан бээр ажылга кызымаан болгаш хөй-ниитининг ажылынга активчизин көргүзүп келген. Эрткен чылын ол 19 инээндеи 37 муң 274 килограмм сүттү саап алган болгаш тоску беш чылдың шиитпирлиг чылын база чедиишкиннинг эгелээн.

ЧУРУКТА: С. Анай-Док.
А. НЕВОЛИННИҢ фотозу.

Химия үлетпүрүү — мал ажылынга

Мал ажылының эртем-шинчилелиниң литва институдунуң эртемденнери-биле кады «Литваның амыдырал хандырылгазының химиязы» фирманың тускай эртемниглери мал чеминге минералдыг чемнишпидилгелер холуур деп санаалдаан. Ол чемнишпидилгелерни ынчалдыр ажыглаш, инек малдың чаш төлүүнүң семиртилге денизининң немежирин 5—10 хуу үлгаттырын болуур. Мал чеминге немээр мындыг чемнишпидилгени массалыг бүдүрерин ол фирманың бүдүрүлге черлери шиңгээдип алган.

Немелдениң составында кальций, фосфор, натрий, кобальт болгаш өске-даа микроэлементилер кирер. Олар витаминнерниң, гормоннар биле ферментилерниң синтезтелиринге идиг бээр, аарыларга удур малдың шыдамык болурунга дузалаар, инектерниң сүт продуктулуун сее хуу хире бедидер.

Хаван азырaар чемге ажыглаар мындыг немелде чемнишпидилгени база бүдүрүп эгелей берген. Литваның химия үлетпүрүүнүн база бир бүдүрүлге черн — Вильнюстуң фермент препараттары бүдүрер заводунун күш азыракчылары база бир чаа чем аймаан алыр. Ында одуртекгериниң өзеринге идиг бээр фермент — протосубтилинин бүдүрүп үндүрерин шиңгээдип алган. Экономистериниң саналп көргенин ёзугаар алырга, республикага ону ажыглап эгелээрге чылда 3,4 миллион рубльдиң кампалгазы аядынган турар.

Бо чылын Литваның химия үлетпүрүү фермент препараттарын, мал азырaар дрожжилерни, премикстерни болгаш мал ажылынга үнелиг өске-даа продукцияны бүдүрүп үндүрерин ниитизээ-биле 20 муң тонна көвүдедир.

(СЭТА-ның корр).

Бөгүн Сухэ-Баторнуң төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чыл болган

МООЛДУҢ АЛДАРЛЫГ ОГЛУ

УЛАН-БАТОР хоорайдан шоолуг ырак эвеете Амгаланбатор деп суур бар. Ооң чоогунга сезен чыл бурунгаар Маймачен дээр сууржугаш турган. Амгы Улан-Батор хоорайны ынчан Урга деп адап турган. Ол Маймачен сууржугаштың кыдыынга ядыы арат Дамдинниң өө турган. Дамдин таңныылдап-даа, өске улустуң малын-даа кадарып чораан. 1893 чылдың февраль 2-де ооң өг-бүлезинге үш дугаар оол төрүттүнген. Ол хүн ооллуң адазы өг чанынга ыяш чарып тургаш, бичии балды (суге) тып алган (ону моолдап сухэ дээр). Ол тывышты аас-нежиктиң демдээ кылдыр көргеш, ада-иезин чаа төрүттүнген оглуң Сухэ деп адап алганнар.

Аймак канцеляриязынга одакчылап амылдаар чер тып алгаш, Дамдин өг-бүлезин Ургаже көжүрүп зикелген. Маңаа бичии Сухэ орус төлээ черинең амылдакчыларының уругларыбыле кады үргүлүчү ойнап тургаш, орустап чугаалаар өөрени берген. Оол чүгле 14 харлыында бижинге өөренир аргалыг болган, а 16 харлыында почта черинең аъттарын кадарып амылдай берген. Оон ийи чыл хире болгаш шеригже келдирти берген. Шериг албанын пулемётчиктер ротазының командири болуп дооснан. Тулчуушкуннарга эрес-дидим боорга, эш-өөрү ону «Батор» деп шолалап алганнар. Ол дээрге маадыр дээни ол. Моол шериглериң аразынга бодунуң дидими, шынчы чоруу дээш туруштуу-биле улуг алдар-хүндүнү ол чедип алган.

1918 чылда Сухэ-Баторну Урганың типографиязынче амылдадып чорутнан. Ол үеде Улуг Октябрьның тиилелгезиниң дугайында медээ Моолга дыңналып келген. Ол медээни Сухэ-Батор улуг өөрүшкү-биле хүлээп алгаш, аңаа ёзулуг бүзүреп, даянып болур күш ол-дур дээрзин билип каан. Сухэ-Батор шынчы патриоттарның бөлүү-биле кады революсчу бөлгүмүнү тургузуп алган. 1920 чылдың июньда Моолдуң араттың намы дээр политиктиг организацияже ол наттымын кирген. Ол намның сорулгазы болза, амылчы чоннар массаларының түргедекчыгдалын болгаш кижини кижи дарлаар чорукту узутнаары, ол ышкаш чурттуң хамаарышпас чоруун чедип алыры турган.

РКП(б)-биле харылзааларны тургузары болгаш моол улустуң хосталгалыг деимселинге дузалаар дугайында дилетни Совет чазакка кылыры-биле Сухэ-Баторну болгаш бодунуң өске-даа төлээлерин Моолдуң намы Совет Россияже чорутнан.

Оон Моолга дедир ээп келгеш, Сухэ-Батор Моолдуң соңгу районнарынга партизан отрядтарын тургузуп, Моолдуң революсчу шеримн үндезилеп эгелээн. 1921 чылдың мартта намның Программазын хүлээп алганы Моолдуң араттың намының I тургузунчу съездизинге Сухэ-Батор ТК-ның кежигүнүнге соңгуттурган. Удаваанда ону улустуң революсчу чазааның шериг министринге болгаш нэл командылакчызынга томуйлаан. Сухэ-Баторга удуртнан революсчу шериглер Моолче халдаан кыдат милитаристерге болгаш генерал Унгерниң ак гвардейжилерине удур шавар халдаашкынны калбартып турганнар. РСФСР-ниң Кызыл Армиязы Моолдуң улусчу шерииңге акы-дүңма дузаламчыны чедиргеп. 1921 чылдың чайынында Унгерниңң ак гвардейжилери чылча шаптырган.

Революция тиилээн соонда Сухэ-Батор шериг министриниң болгаш нэл командылакчының албан дужаалынга хевээр артпышаан, улусчу армияны бымыглаарының болгаш бодунуң чуртунуң кызыгаарын камгалаарының херээнге хай чүүлдерни кылган. 1921 чылдың ноябрьда Сухэ-Батор чазак делегациязының составы-биле Москвага келгеш, Моол биле РСФСР-ниң аразынга найыралчы харылзааларны тургузар дугайында дугуржулгага ат салган болгаш В. И. Ленин биле ужурашкан. Ол ужуражыышкын үезинде В. И. Ленин Моолга чаа амыдыралды тургузарының дугайында чамдык принципиалдыг чүүлдерни санаалдаан.

Унгерниң ак гвардейжилерин чылча-шаварынга идепкейлиг киришкени дээш 1922 чылда Сухэ-Батор совет Кызыл тук орден-биле шаңнаткан.

Моол улустуң ол алдарлыг оглу 1923 чылда мөчээн.

Сухэ-Батор революцияның херээн калбаа-биле уламчылап, улусчу эрге-чагырганы улам быжыглаарын моол улуска чагаан. Ол чагыгны моол улус амыдыралда боттандырып турар. Моол Арат Республика совет улустуң болгаш социалистиг чурттарның өскедаа улустарының акы-дүңма дузаламчызының ачызында хөгжүлдениң капиталистиг оруун өөл эртнеш, эмгы үеде социалистиг тургузуушкунуң шиитпирлиг үе-чадазынче кирген.

Чүгле сеелгү он чыл дургузунда акы-дүңма улустарның дузаламчызы-биле Моолда 130 үлетпүр будүрүлге чөрлери тургустунган. Ам МАР-да он бир минута иштинде бүгү 1922 чылда будүрген чүүлдер хире хемчээлдиг үлетпүр продукциязын кылып будүрүп турар апарган. Бо бүгүнүң түңнелинде моол улустуң культуразы бедип, республиканың экономиказы улам хөгжүп турар.

Маньчжурларны Моолдан үндүр сывырытканыңыг соонда, 1911 чылда, ынчангы Иштики хереқтер министерствоунга ажылдап турган болгаш Хажирбуланның шериг гарнизонунуң сайыттарын ынаармынаар бо-ла үдээр турдум. Аъттыг шериглериң аразындан бир узун, мөге-шыырак аныяк оол эрес-дидим, кашпагай чоруу-биле өскелериниден ылгалып турган. Ооң дугайын чон аразында мактап чугаалажып, харын-даа ону улут утаанныг кижи деп санаал турган. Ол аныяк ооллуг Сухэ деп адаар.

1917 чылда бистиң чуртуустуң мурнуу-чөөн кызыгаарынга болган тулчуушкуннарга эрес-маадырлыг чоруу дээш Сухэге батор (маадыр) деп бедик атты тывыскан. Ооң соонда Сухэ-Баторнуң ады чер бүрүзүнге дыргын барган.

1919 чылда Сухэ-Батор Ургага (амгы Улан-Батор хоорайга) революсчу бөлгүмүнү тургускаш, кыдат болгаш моол феодалдарга удур чонның хосталгалыг шимчээшкинин баштай берген.

Кыдат эжелекчилер болгаш ак гвардейжи интервентилер-биле тулчуушкуннарга хөй удаа тиилелгелерни чедип ап турган улусчу шерииңиң дайынчыларының 1921 чылдың июнь айда Ургa хоорайга чедип келгени — бүгү чонның улуг байырлалы болган. Булут дег доозун-довуракты доюлдурбушаан, Сухэ-Баторнуң шерии найысыладың барының талакы кезээн таварты хоорайже кирип көлгеп. Уткуп турганнарның кичээнгейин ак чыны тоннут, довурзак бөрттүг узун болгаш шилиндек магаботтуг кижи хаара туда берген. Орук дургаар чыскаалдыр турупкан улусче, ол дээрде кинскээн кызыл туктун адаандан, доозур кара карактары-биле көрбүшаан, хүлүмзүрүп чораан. Чыылган чон аң-не чоок болгаш хүндүлүг кижиниң — Сухэ-Баторну дораан-на танып, билип каапнар.

Сухэ-Батор-биле баштайгы ужуражылгамны кажан-даа утпас мен ийин. Бис ооң-биле ужуражырда нояннар-биле ужуражып турганывыс дег, бар-да шаавыс-биле каастанып кеттинип алган бис. Дошкаларлыг бөрттер кеткеш, шыва тоннарның кырындан кандааза кедип алгылаан бис. Мооң мурнунда улуг дужаалдыг кижилер-биле ужуражырда негеттинер бүгү-ле дүрүмнерни сагаан бис. Ам ону сактып келгеш каткыы келир ийин.

Кол командылакчы-биле канчаар ажилежип-мендилешсе акыл дээрэңи үргүлчү бодап турган мен. Ынчалза-даа Сухэ-Батор номчуттунуп органы столундан хүлүмзүрбүшаап турган, «мынчар мендилежир чоор» дээнинг, мээң холумну дыңзыы-биле тутнаш, чоогунда сындайга олурарывыс мени чалады. Сухэ-Батор шайны боду биске куткаш, оон таакпылашты. Ооң соонда бистиң сүрээдээшкиниивис чоорту чүде хоза берди. Шак мындыг хүлээп алышкын мөңээ чиитинг мшкаш сагындырды, чүге дээрге, мооң мурнунда кандыг-бир ноян кижи кестүп келген болза, дискек кырынга одуруп, черге чедир мөгеер турган болгай бис. Революцияның баштыңчызы кижи-биле нояннарның аразында улуг ылгалдың барын ынчан эскерип билген мен.

Ооң бодүүн, чүректиң ханызынга чедип турар сөстерп сагыш-сеткилдиң ханызынга артып калыр болду. Улусчу шерииңиң эртип келген кадыгберге шылгалдаларының болгаш даштыкы эжелекчилер-биле демиселге бистиң чонга Россияның дөңгеп четпес ачыдузаалының дугайын Сухэ-Батор биске чугаалап берди. Амыдырадды көргеп, эртем-билиглиг кижи чонунуң демиселинге бүгү күжүн харам чокка берип, олар-биле кады аас-кежиик дээш демисежир ужурлуг дээрзин Сухэ-Батор меңээ ажыы-биле чугаалады. «Бир эвес кижиде бижыг күзел, шиитпирлиг чорум бар болза, ол чүнү-даа чедип ап болур ужурлуг»—деп, Сухэ-Батор уламчылады. Ынчан революцияның улуг баштыңчызы: «Революцияның, чонның херээнге бодунарның бүгү күжүнерни харам чокка бээр боор дээрзинге силерге бүзүрээр-дир мен» деп, меңээ ол чугаазының төнчүзүнде чугаалаан чүве.

Бистиң Сухэ-Батор-биле ужуражыгавыс ийи шак үргүлчүлээн. Удаваанда амгы Сухэ-Батор аттыг моолге бүгү улустуң митингизи болуп эрткен. Сухэ-Батор Улусчу революцияның тиилелгезин байырладыы-биле чарлап дыңнаткап. Бир-ле дугаар хосталганы алган моол улус од медээни улуг өөрүшкү-биле уткаан.

Митинг соонда, Улусчу шерииңиң дайынчыларының парады болган. Аңаа аъттыг шериглериң өөредилгелиг чыскаалы ковчуг көрүштүг, солун болган чүве. Ылаңгыя Сухэ-Батор аъттыг шерииңиң түскай мергежилгелерин авааңгыр, кашпагайы-биле көргүзүп, аъдындан дүже халаап карак чивеш аразында өөрииңге катап-олуруп, өскеда нарын, берге көргүзүлгерни кылып, селемени ажыглап билириниң уран аргаларын чонга бедик мергежия-биле көргүскен. Оон авааңгырын, уран-мергенин, кашпагайын ынчан чон улуг сонуургал-биле магадаан.

Баштайгы революсчу чазакты тургускаңныңг соонда мен ол чазактың секретарынга соңгуткан мев. Сухэ-Баторбиле улам-на чоокшулажып, ол бүзүлүг шынчы, шиитпирлиг, негелделиг, кажан-даа чүве үтпас кижиниң дугайын улам хаңы билип алган мен.

1922 чылдың эгезинде Сухэ-Баторга хураалдың доктаалынга ат салдырары-биле чедө берген мен. Ол ону кончуг хынамчалыг номчуп көргеш, ийи-үш сөстү немээрин мендеп дилээн чүве. Оон сагындырының херекке албайн баргап мен. Бир чыл эрте бергенде ол документ Сухэ-Баторнуң холуңга база катап кире бергеп. Мээң эдер ужурлуг турган черниге чедө бергеш, ол номчуурун сөксап каапп, менче шынгыы көргеш: «Мээң сагындырыымны кичээнгейге албайн баргаңнар ол бе? Хемзиг чүвени безин хынамчалыг көөр ужурлуг. Бичии чүве улуг, чуга чүве чоон апаарын капчап билбес силер. Ийи-үш сөстү херекке албаан-дыр силер, олар хамык чүвениң утказын өскертип болур тургандыр» деп, чугаалаан чүве. Ол меңээ эки өөредигни берген. Ол чугаанын соонда мен үжүк, сөс бүрүзүн кичээнгей чок эрттирбес апарган мен.

Галсангийн НАВААННАМЖИЛ.

НАЙЫРАЛ ДУГАЙЫНДА НОМ

Иркутскиниң ном үндүрер чери «Найыралдың чалгыы» деп төөгү-публицистиг очерктер номун чырыкче парлап үндүрген. Үк номда Иркутск областың болгаш МАР-ның улустарның аразында найыралының улам быжыгып турарының дугайын бижип турар. Моолдуң улусчу революциязының киржикчилериниң, хоочун коммунистериң сактыышкыннарын болгаш архивтиң хөй санныг материалдарын ында киирген.

Ылаңгыя 1920 чылда моол революсчуларның Сухэ-Баторга болгаш Чойбалсанга удурткан делегациязының Иркутскиге келгенин, Унгерниңг ак шериглериңге удур моол болгаш сибирь партизаннарының ниити бир деминг демиселин тодаргайы-биле бижип турар.

С. КУУЛАР.

ДЕЛГЕЛГЕ АЖЫТТЫНГАН

Моол улустуң шынчы оглу Сухэ-Баторнуң төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чыл болганынга тураскаатказ делгелге дүүн республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейниинң совет тургузуг залында ажыттынган. Делгелгеде моол улустуң национал хептери, бистиң кожаларывыс — моол аймактарның төлээлериниң совет өөмүүтериниге берген белектери, МАР-да социалистиг чаартылгаларны көргүскен хөй санныг фото-чуруктар, өске-даа экспонаттар бар.

В. ЧАЛБАА,
музейниң ажылдакчызы.

Мал ажылы—шалыпчы фронт

МЕНДИ АЛДЫНГАН

● **ХАНДАГАЙТЫ.** Телефон-биле). Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында ниитиниң малының баш санын остүрер, ооң продуктулуг чоруун бездирер талазы-биле социалистиг үлүзэлгелерни Өвүр районнуң хойжулары алган. Ону күүседир дээш ажыл-ишчилер кызымак ажылдап турарлар.

Бо хүннерде колхозтарда болгаш совхозта хой оолдап турар. Январь 29-та медээ ёзугаар алырга, районда ниитизи-биле 5721 хой төрээн, оларның хураганнары менди. «Торгалыт» совхозтуң дирекциязы, партия, комсомол, профэвилел комитеттери малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алырынга хынамчалыг белеткенген. 60 хире аныяктарны сакманщиктеп ажылдаары-биле кодаңнарже чоруткан. Амгы үеде совхозта 3156 хой төрээн, ооң төлү онча-менди доругуп турар. Ылаңгыя Кара-Тал хойжу бригадазының малчыннарының көргүзүглери эки.

Малчыннарның кодан бүрүзүнде сиген көк сула чедиртингеп. Ол ышкаш дус, суг-биле хандырып турар.

Бо чылдың январь 24-те СЭКП райкомунуң бюрозунга садыгның, кижи эмнелгезиниң, амыдырал хандырылгазының ажылдакчыларының мал ооллдаашкынының үезинде сорулгаларының дутайында айтырыгны чугаалашкан болгаш малчыннарже үнүүшкүн кылырының графигин бадылаан. Ол ёзугаар лекторлар, садыгның, кижи эмнелгезиниң, амыдырал хандырылгазының ажылдакчылары районнуң ажылагыйларының хойжуларын чоокта кезиш, боттуг дузаны чедирип, лекция, беседаларны чоруткан.

Д. ООРЖАК,
СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

● **ТЭЭЛИ.** Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозта мал кыштаглаашкынының байдалы эки. Хойжулар мал ажылдакчыларының Бүтүн-эвилел социалистиг чарыжынга киржип, ооң негелделерин күүседиринче кичээнгейни утландыргеп.

Амгы үеде ажыл-агыйның коданнарында хой кидин түлүк төрүп турар. Ниитизи-биле 3400 хой ооллдаан оон 3497 хураганны алган. Кадарчылар Салчак Оскур, Салчак Тойбу, Хомушку Чечектиң кодаңнарында хөй хой төрээн. Оларда сестен чээрби беш чедир хой ийистээн. Хураганнар менди доругуп турар.

Хойжуларның кодаңнарын мал чеми, суг-биле четче хандырган.

Малчыннарга тускай әртемнигнер болгаш бижыглаан агитаторлар, политинформаторлар лекция, беседаларны доктаамал чорудуп турар.

Е. ДАРТАН-ООЛ.

• • •

● **МУГУР-АКСЫ.** Мөңгүн-Тайга районнуң «Малчын» колхозтуң № 2 хойжу бригадазының кодаңнарының девискээринде хар улуг. Ынчалза-даа кадарчылар малды ыштан хүр ажырарының бүгү хемчегнерин ап келген түңнелинде ниити байдал багай эвес.

Бригаданың хойжуларында эң-не харыысалгалыг ажыл—хой ооллдаашкыны бо хүннерде чоруп турар. Баштай төрээн 3500 хойдан 3502 хураган менди алдынган. Доңгак Калдарның кодаңында 260 хой ооллдаан, оон төлү онча-менди доругуп турар. Кадарчылар Дүгер Даржаа, Иргит Адаш, Бораргап Каң-оол оларның кодаңнарында төрээн хойларның хураганнары чаңгыс-даа баш хоравааң.

Колхоз баштаар чөрү, партия комитеди, көдээ Совет кыштаглаашкынны организастыг эрттиреринин, малдың чаш төлүн менди камгалап алырының хемчегнерин алган. Кодаң бүрүзүнде сакманщиктерни бижыглаан, кыштаглаашкынның байдалын доктаамал хайгааран, боттуг дузаны чедирип турар.

Л. МИХАЙЛОВА.

ДХМ-ниң дыңнадыы

ХАНОЙ. (СЭТА). АКШ-тың президентизиниң национал айыыл чок чорук талазы-биле дузалакчызы доктор Г. Киссинджерниң Ханойга келир деп турар дугайында ВДР-ниң Даштыкы хереқтер министерствозунуң парлалгага дыңнадыын Ханойга тараткан.

Дайын сөөлүнде ийи чурттуң аразынга харылзааларның айтырыгларын болгаш ийи таланың сонуургап турар өскедаа айтырыгларын Вьетнам Демократтыг Республиканың чазаа-биле чугаалажыр дээш, Американың Каттышкан Штаттарының /президентизиниң дузалакчызы доктор Киссинджерниң Ханойга 1973 чылдың февраль 10-дан 13-ке чедир келир дугайында Вьетнам Демократтыг Республика биле Американың Каттышкан Штаттары дугуржулганы чедип алган»—деп, дыңнадыгда чугаалаан.

Өөрөө ХҮННЕРДЕ

БЫЖЫГ. ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниң найысылалынга Вьетнамның Ада-чурт фронтузунуң ТК-зының онза пленуму болган. Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында Дугуржулганы ол пленумга чугаалашкан.

Пленумну ВДР-ниң президентизи Тон Дык Тханг ажыткан. Вьетнам улусчу тиилелгези акы-дүңма чурттарның улустарының делегейге эп-сетикил каттыштырылгазының, национал-хосталгалыг шимчээшкинниң, делегейге тайбыңны болгаш чөптүг чорукту үнөлээр бүгү кижилерниң база тиилелгези болган деп демдеглээш, ол тиилелгениң дугайын Тон Дык Тханг чугаалаан.

Вьетнам улус сырый каттыжыышынының намангызындан-даа артык күштелдирер, доктаамал сөремчилелдиг турар, чедип алдынган тиилелгелерни бүгү хөмчегнер-биле быжыглаар ужурлуг деп, Тон Дык Тханг медеглээн. Мурнуу Вьетнамга үр тайбыңны камгалаарын, хамаарышпас догунналашкынны, демократияны боттандырарын болгаш төрээн чурттуң тайбың каттыштырарынче бурунгаарлаарын барымдаалааш, ол документиге ат салган бүгү талааларның дугуржулганы хүндүлээрин олардан шиитпирлиг негээри эргемок чугула деп, ВДР-ниң президентизи демдеглээн.

Ада-чурттуң мурнуу талада чону чаңгыс эптиң чаагай чаңчылдарын барымдаалап, эртиен үениң чоруулдээрин ажып эртер, тайбың, демократия болгаш национал чөпшээремилге дээш наттыжнан демиселди чорудар дээрзинге бүзүреддинп Тон Дык Тханг илергейлээн.

ВДР-ниң президентизи экономиканы катап тургузарынче болгаш хөгжүдеринче, национал камгалалды быжыглаарынче, социалистиг Соңгу Вьетнамны улам хөгжүдеринче соңгу таланың улузун кыйгырган.

• Национал медереддиивисти илергейлеп, Ада-чуртувустуң чонунга хамаарышкан хүлээлгевисти удуртулга болдургаш, тайбың, чаңгыс аай, түскай хамаарышпас демократтыг болгаш чөченгелген Вьетнамны тургузары дээш демиселди чорудар бис деп чугаалаш. Тон Дык Тханг Ада-чурт фронтузунуң сорулгаларын тодаргайлап айыткан.

Пленумга ВДР-ниң чазааның Премьер-Министри Фам Ван Донг болгаш ВДР-ниң Национал хуралының Доктаамал комитединиң Даргазы Чыонг Тинь база чүве чугаалаан. Пленум чаа байдалга Вьетнамның Ада-чурт фронтузунуң сорулгаларының дугайында резолюцияны бир үн-биле хүлээп алган.

ДУГУРЖУЛГАНЫ ҮРЕП ТУРАРЫНГА УДУР

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Демократтыг Республиканың. Мурнуу Вьетнам Республиканың Даштыкы хереқтер министерстволарының төлээлекчилериниң база Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштериниң командылалыының төлээлекчизиниң медеглелдерин «Нян зан» солун Париж Дугуржулгазын Каттышкан Штаттар биле сайгон администрациязының чөрүүн үреп турарын шыңгыы буруу шаап тур бис» деп эгелиг кылдыр парлап үндүргеп.

Дайылдажырын соксадыры күштүг болган соонда сайгон администрациязы Мурнуу Вьетнамның хосталган хөйхөй районнарынга удур шавар халдаашкыннарны чорудар дээш ужар күүлге, танкыларга болгаш артиллерияга детките, улуг-улуг армия күштерин дораан мобилизастаан деп, ылаңгыя ВДР-ниң Даштыкы хереқтер министерствозунуң төлээлекчизиниң медеглелинде чугаалаан.

Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар күштүг болган соонда, январь 28-те эртенгиниң 9 шак хиреде Сайгонуңуң далай чадаг шериглери Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның контролюнда турар Кыавьет хемден мурнуу талада Куангчи можунуң девискээрлерин эжелеп алыр деп оралдашкаш, дайын чорудулгаларын уламчылаан.

Хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң контролдап турары Тайнинь деп можу төвүнүң девискээрниге болгаш транспорт аргыжылгазының хөй-хөй участоктарынга база ол-ла үеде сайгон шериглери боолаашкынны үргүлчүлеп турган. Тайбыңның катап тургустунганы-биле холбаштыр МВР-ниң туктарын киискидин алгаш шуужуп чораан хемелерни база чүрттакчыларлыг чөрлерни Сайгонуңуң шериг-агаар күштериниң самолёттары боолаан деп, МВРниң Революстуг түр чазааның төлээлекчизиниң медеглелинде чугаалаан.

МВР-ниң Даштыкы хереқтер министерствозу дугуржулганы дерииңге-биле үреп турар ол үүлгеригнерни буруу шаакан болгаш Дугуржулганы хүндүлээрин база шыңгыы барымдаалап сагыырын, бүгү дайын чорудулгаларын доп-дораан соксадырын болгаш МВР-ниң Революстуг түр чазааның контролдап турар девискээрлеринден шериглерин үндүреринден, ол ышкаш дайылдажырын соксадыр болгаш катгышкан шериг комиссиязының дугайында протоколдун кол негелделерин шыңгыы сагыырын АКШ-тан база сайгон эрге-чагыргазындан негээн.

Улусчу чепсектиг күштериниң бүгү доктаамал болгаш чер-черде көзектери, салбырлары база партизан отрядтары командылалдың дужаалын барымдаалааш, дайылдажыышкын чорударын ылаңгыя дугуржулгада айыткан шакта болгаш бүгү Мурнуу Вьетнамга соксаткан.

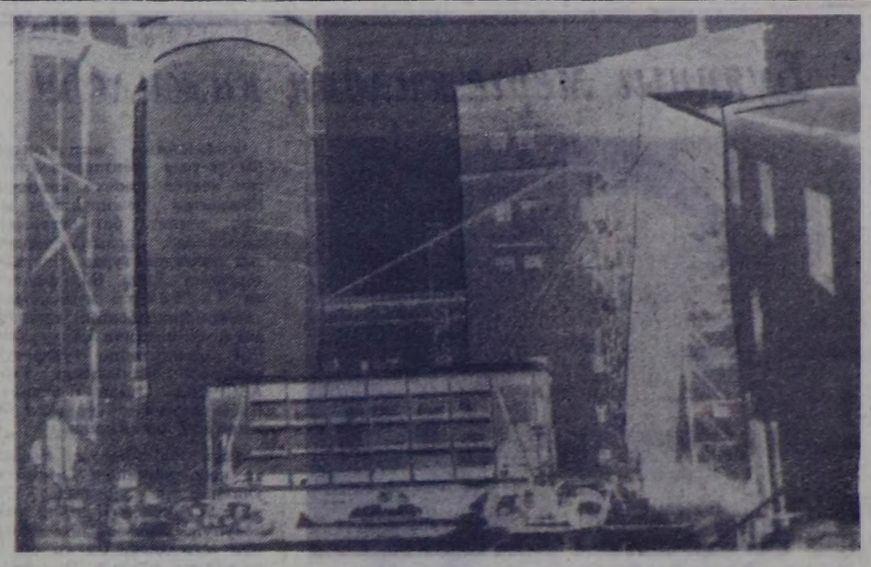
Ындыг турбуже сайгон шериглери ол үеде хосталган районнарга удур шавар халдаашкынныг хөй-хөй дайылдажыышкыннарны чорукан болгаш дерзин үүлгедиглерни кылган деп Хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң командылалыының төлээлекчизиниң медеглелинде демдеглээн.

«Хосталганың улусчу чепсектиг күштери дугуржулганы шыңгыы сагын турары-биле чергелештир тайбыңны детките дээш бүгү улус-биле кады демисежир, хосталган районнарны, чонның амы-тынын болгаш өнчү-хөрендизин камгалаар, дайзыныңг чедип алдынган дугуржулганы чөрчүп үреэринче угланган хамык бодалдарын болгаш үүлгедиглерни сойгалаарынга бүрүн шиитпирлиг»—деп, ол медеглелде чугаалаан.

К. Вальдхаймның медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНОнуң Уставынга ат салган үеден бээр чээрби беш чыл эрткен турда безин делегейниң ангы-ангы диптеринде миллион-миллион кижилер түскай хамаарышпас хөгжүүр болгаш ботбашкартынар эргези чок чурттап турар-дыр. Ооң-биле моон соңгаар эптежиш болбас деп колонналдыг чурттарга болгаш улустарга түскай хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында деңларацияны боттандырар талазы-биле түскай комитеттиң Нью-Йоркка ажыттынган сессиязынга КНО-нуң чингине секретары Курт Вальдхайм медеглээн.

Боттарының эрге-шөлээзи болгаш хамааржылга чок догуннаары дээш демисел чорудуп турар африкан улустарга көргүзер дузаламчызын КНО улам улгаттырар ужурлуг деп, К. Вальдхайм демделээн. Каттышкан Нацнялар Организациязы Африканың чаңгыс эп организациязы-биле сырый дем каттыштырып ажылдап турган, түскай хамаарышпас догуннаар эргени колония чурттарга болгаш улустарга тыпсыр дугайында декларацияны бүрүн боттандырарын чедип алырынче түткүлүн салыр деп, Курт Вальдхайм чугаалаан.

ЧУРУКТА: Улан-Баторда акы-дүңма социалистиг чурттарның дузаазы-биле тутнан бетон заводу.

ЛАОС. Улустуң хосталга шерииниң дайынчылары бәрыын үзелдиг шериглерге болгаш генерал Ванг Пастың «түскай күштеринге» удур чеиишкиннии-биле тулушпушаан, оларның дириг күжүнге болгаш техниказынга улуг көгаралдарны таварыштырып турар.

ЧУРУКТА: Улустуң хосталга шерииниң дайынчылары тулчуушкуннар аразында чапсар үезинде.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

«ООҢ АДЫН СУХЭ-БАТОР ДЭЭР»

Көрүкчүлериин сонуургалын хаара тутка «Ооң адын Сухэ-Батор дээр» деп фильм экранче үнгениндеп бээр 31 чыл болуур. Бо кино Довженко, Эйзенштейн оларнын улуг дуаазы-биле совет кино школазынга төрүттүнгеп. 1921 чылда Моолга улусчу эрге-чагыргалың тургустунганының дугайында фильмиңг темазының болгаш стилиниң национал онзагай чүүлдерин, тоогуте үндезилеп тургуузарынга Зархиниң, Хейфицтиң болгаш Нацагдоржуң салыышкыны улуг. Эрткен үжеп чылдар дургузунда «Ооң адын Сухэ-Батор дээр» деп фильм моол ураң чүүлде бирги черни эзеп, бодунуң ужур-утказын, ам-даа чидирбээн.

Кинофильмде Моолдуң улусчу революциязының төөгүзүнде бижиттингеп фактыларны, болуушкуннарны ажытаазан. Ында моолдуң революциязының баштыңчызы, Моолдуң Арattың Революстуг намының үндезилекчизин болгаш удурткучузу Д. Сухэ-Баторнуң овур-хевирин бир дугаарында тургускан. Фильмиин тургузукчулары ол овур-хевирни чопнуң билири-биле тургускан. Кол рольдуң күүседикчизи ССРЭ-нин улустуң артизи Лев Наумович Свердлинниң аңаа салыышкыны улуг.

Свердлинниң артисчи бедик мергежилп, А. Г. Зархиниң болгаш И. Е. Хейфицтиң режиссёржу чогаадыкчы чоруу ол кинону чонга чоок, билдингир болдурган, Сухэ-Баторнуң овур-хевирин тургускании — Л. Свердлинниң чогаадыкчы улуг чедиишкини деп санаар. Ол маадырның характеринде кижиниң тура-соруун, чаагай соруглазын, тывыжык, угаангыр, маадыр, кижизиг чоруун, чуртталгага ынаан, чөптүг эвес чорукту көөр хөөн чогун артист көргүзүп шыдаан. Оске ойнакчылар ССРЭ-нин улустуң артизи Н. К. Черкасов (Унгери баран) болгаш РСФСР-нин алдарлыг артизи В. В. Грибков (Камбо), моол театрының шин артистери Ц. Цэгмид, Н. Цэгмид, Певзэн, Пэрэдулам, Галэгдорж, Равдан болгаш өскелер-даа база бирги эвес ойнаапнар. В. И. Ленинниң овур-хевирин ССРЭ-нин улустуң артизи М. М. Штраух тургускап.

Фильмиңг каичаар тургустунганын номчукчу сонуургаар боор. Ынчангаш ону тургузарынга киржип турган чамдык артистерниң чугааларын мында киирген. Моол Арат Республиканың улустуң артизи Н. Цэгмидтиң чугаазааны болза:

— Совет театрының болгаш кинонуң сураглыг артистери Черкасов, Свердлин, Грибков оларнын киришкенивис «Ооң адын Сухэ-Батор дээр» деп фильмни тургузарынга киришкенивис мээң салгалымның моол артистеринге улуг школа болган. Ылаңгыя Лев Свердлинниң дугайында чылыг сөстөрни чугаалаксадым. Моолдуң улусчу революциязының баштыңчызының овур-хевирин, угаан-бодалын, чоннуң дайзыннарын көөр хөөн чогун, эрес-дидимнин көргүзер дээш ол шудургу ажылдаан. Фильм экраннарже үнгенден бээр үжеп чыл ажыг уе эртсе-даа, Свердлинниң тургусканы Сухэ-Баторнуң овур-хевирни ам-даа чоннуң утаан-бодалындан уттундурбаан. Овур-хевирни Сухэ-Баторга дөмей болзун дээш артист денизинги үжеп килограмм чедир чингедип, кончуг нарын гримни ажылаап турган. Моол улустуң чанчылдарын шинээдип алыр дээш артист улуг күжениишкиннерни үндүрген. Ооң түнелиинде артист Свердлинниң бүтүн шимчээшкиннери, бодуң ап чоруурун моолдардан бичии-даа ылгал чогун фильмден көрүп болур.

Амгы уеде кино режиссёру, Моол Арат Республиканың ураң чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, ынчан ол фильмни тырттырып турар уеде режиссёрнуң ассистентизин бооп ажылдап турган Болд болгаш ынчан фильмде бодүүн арат херээженниң ролюн ойнап турган, ам Моол Арат Республиканың алдарлыг артизи Бадамгараң олар мынчаар сактып чугаалааннар:

— 1941 чылдың чазынында Ленинградтан чээрби хире кижи составтыг совет кино болуу Моолга чедип келген. Кино тырттырар дээн черивис Буян-Тухайның соңгу талазында бир черге доктаараң бис. Маңаа турувуста, Ада-чурттуң Улуг дайыны эгелээн. Кинону тырттырары доосту бээрге, Совет Эвилелинче Ташкентиже чорупкан бис. Аңаа фильмниң арткан чуруктарын кылдывыс.

Бо дээрге бистиң киришкенивис, баштайгы ураң-чечен фильм болур.

Фильмни тургускан чогаадыкчы болуктуң кижи бүрүзү ону черле утпас. Ол моол кино ураң чүүлүнүң дыка хөй амгы алдарлыг ажылдакчыларының кинога ажылдаарынга школа болган.

Т. ГАЛМАНДАХ.

ТӨРЕЛ ЧОН БИС

Ленин биле Сухэ-Батор ужуражып,
Идегелдиг пайыралдың чефээн тарып
Моол, совет кижилериниң кезээ мөңге
Бодал-сеткил, эчис соруун тудуштурган.
Адаларының изеп берген оруу-биле
Аңы-дунма ийи чурттуң улустары
Деңнилгенип, демнинг иштин мызыл тугун
Тендиш кылбайн холда тутқан базып олур.

О. АРАКЧАА.

Комбинатта чөвүлел

Кызылдың Расковы аттыг даараныпга комбинадың херээженнер коллективи дээри чөп. Ында 270 ажыг херээженнер ажылдап, олар тоскубет чылдың шинтпирлиг ушку чылының күш-ажылчы эзчээнче кирипкеп. Ында херээженнер чөвүдели (даргазы К. Лебедева) хоорайда эки ажылдыг чөвүлелдериниң бирээзинге савадып турар. Чөвүлелдиң кежигүннери культура-массалыг ажылдың, урутлар кижизидилгезинниң, чуртталга-амыдыралдың болгаш бүдүрүлгениң секцияларында түе бүрү быжыглаттынган, активке даянгаш, ажылапы башкарып турар.

Комбинатта 126 кижи коммунистиг күш-ажылдың талыпчызы деп атты төлептиг эдилеп турар, а 42 кижи мергежил талазы-биле эң эки атты алган. Ол атты кызымак, ак сеткилдиг күш-ажылы-биле чедип алганнар. Комбинатта беш бригада бар, олар арасында чарыштыг. Ооң түнелиин ай санында үндүрүп турар. Энтер Макарова, Шевченко оларның удуртканы № 3, 1 бригадаларның ажылы мактадыг.

Ай, квартал планын доктаамал ажыр күүседип турар, хөй-ниитп ажылынга идепкейлиг херээженнер коллективте хөй. Ындыгларга № 3 бригададан Е. Борбак-оол, П. Верещагина, № 4 бригададан Р. Сумба, № 1 бригададан Н. Карманова болгаш өскелер-даа хамаарыжыр. Ол шынаап бо бүдүрүлгеге 20 чыл ажылдаан Ксения Лебедева, Валентина Акулова ышкаш хоочун ажылчыннарны мактаары өөрүнүүт.

Галина Яковлевна Акатиева каш чыл уламтыр херээженнер чөвүделиниң даргазынга соңгулуп, ажылга организаторлуң идепкейлиин көргүүп келген. Ол майыкты өске дүжүрүп кылыр цехте ажылдап турар. Ында ажылдап турар кижи чаагы кылып болбас ужурлуг. Чүге дээ, платьелиш хөйлеңнин, халаттың дээш ооң-даа өске бүтүп даарап, бүдүрүп турар продукциялың шыпары, ооң чарын, шеверии ол цехтиң ажылынын хамаарыжыр. Продукциялың эгези аңаа төрүттүнер. Бир эвес бо цехтиң кижилери бичии-де, кап сантиметр чалыг кылыр болза он-он, харын-даа чүс-чүс метр пөс үреллер апаар. Ынчангаш ында эң-не бедик мергежилдиг кижилер ажылдап турар. Хөй чылда эки ажылды дээш Г. Акатиева Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Партиянын хоорай комитединиң, комбинаттың директорлуғының мактал бижиктери-биле база шаңнаткынаан. Ам ову коллектив кежигүннери профсоюзтар комитединиң даргазынга соңгуп алган.

Комбинатта комсомол организациязы болгаш херээженнер чөвүдели школа-биле быжыг харылаалыг. Коллектив кежигүннериниң кайы-бирээзиниң үрүтлары багай көренип, чүрүм үрээр болза оң-да дораан ооң ада-иезин-биле беседалажып, үрүтларны эде кижизидериниң хемчээн алыр. Олар шофтеп турары № 4 школага дузалы чедирип, бедек кыдыр бапи садып берген. ССРЭ-ниң 50 чыл болган оюн таварыштыр школачыларга 15 наңиняның костюмнерин база даарап берген. Школа-биле комбинаттың комсомолчуларының каттышкан хуралы кайы-даа төлага солуп, ажыктыг болуп эрткен.

Эрткен чылын найырал, долгей байдалының дугайында, медицина талазы-биле болгаш өске-даа янзы-бүрү темаларлыг эзээн каш лекциины, бесеанны, кежээлерни организастаан. Крупская аттыг библиотеканың ажылдакчылары-биле кады «Ажыл хүнүнүң үнези» деп кежээни кылганы солуп болгаан.

Даараныкчылар төрээн хоорайының чаагайжыдыгазынга биче эвес улуг-хуузун киирип келгеннер. Бо чазын Каа-Хем кудумчуузунда боттарынга быжыглаан участогунга 20 дос ыяшты олуртуруп, муң ажыг чечектерни тарыырын планнап алган. Дыштанып хүннерде коллективтиг киноларга, театрларга, халактар чанчыкан. Ам февральда ГТО-нуң нормазын дужаарынга белеткеннип турар.

Херээженнер чөвүделдериниң араазынга калбарган социалистиг чарышка киришкеш, чөвүлел Кызыл хоорайда ийиги черни эзеп, хоорайның хүндүлел дептерииге ширп бижиткеп, 100 рубльбиле шаңнаткан.

Моон-биле кады четпестерни база айтып херек. Комбинат эрткен чылын бүдүрүлге планын күүсетсе-даа, 1971 чылдың деңнелиинге чедип ажылдаваан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү чаныс, продукциянын номенклатура аайы-биле планын база күүсетпээн, чылда 7,5 муң рубльдиң продукциязын чедип бербээн. Бүдүрүлгеде ажылдап турарларның хөй кезии 7—8—9 класс дооскан авыяктар, олардан чүгле 12 кижи кежээки школада өөренип турар. Авыяктарның ортумак билигин алырыиче, техниктиг мергежилин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниче, ажыл тылевирииң сайзырадгайжыдарынче комбинаттың директизиязы, партия, профсоюзтар организациялары кичээнгейин күүседирери негеттиниң турар.

Г. БАДЫ-САГААН.

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

9:5 санга тиилээн

Москва «Динамозунуң» хоккейчилери чурттуң чемпионун шеревдириин магылаазынга Свердловскиниң «Автомобилист»-биле янзарының сөөлгү хүнүиде Лужникиге ужурашкаш, эму 9:5 санга тиилээн.

Оюнчук ийиги партыында москвачылар артык ойнакчыдарлыг-даа турган болза, бир шайбаны эрттирипкеиер. Ынчаргa «Автомобилист» дээрге бо маргылдаада эң кошкак дептер санаттыныл турар командаларның бирээзи. Эң мааттыг свердловскуларның камгалакчы ойнакчылары хей частырыгларын кылгылаан.

Шайбаны кииргеннер: «Динамодан» — Мальцев (лөрт), Чичурин, Васильев, Титов, Назаров, Самочернов; «Автомобилистten» — Рудаков (ийи), Крыса, Мендубаев, Игашин.

(СЭТА-ның корр.).

ЧИТА ОБЛАСТЬ. Агинскиниң ча адар спортсменнериниң ат-алдары округтан-даа ырак черлерде неитерзин. Олардың болур-даа ужуралут. Чүге дээрге шына ча адары — спорттуң национал хевири болгай. Агинск округтуң Зугалай суурунда башкылап ажылдап турар Галина Архиповага агинчилер дыка чоргаарлаңгыр. Галина — 1972 чылда чурттуң тулган чемпиону болган. Ам ол бо чылдың ча маргылдаалаарынга белеткеннип турар.

ЧУРУКТА: Г. Архипова, Г. КАЛАЧЬЯННЫҢ фотозу.

Буянныг мергежилдиң кижилери

Столованың ажылдакчылары үе-үеде доктаамал ажылдап келген хоочун кижилер. Коллектив кежигүннери эптиг, демниг, бот-боттарынга дузалажып, арасында чарыштыг ажылдап турар. Оларның тергинин Анна Ойдуп-ооловна Чалбанай күш-ажылга үзегер-чижээ болгаш идепкейлиг хей-ниитпчи чоруу дээш ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылында Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Анна Ойдуп-ооловна Кызылда кооперацияның профтехучилищезин доосканш, 1964 чылдан эгелеп Каа-Хем районнуң столованызынга поварлап ажылдаан. Ол ам бешки разрядтың повары. Ооң ажылында онзагай чүве — келген кижилерге эптиг-ээлдээ, сагыш човаагыры. Улусчу контроль болгуунуң кежигүүн хүлээлгезин база ак сеткилдиг күүседип турар.

ЧУРУКТА: А. Чалбанай.

Кызылдың «Улуг-Хем» ресторанының хоочун ажылдакчызы Владимир Ильич Ли Духуну «Повар болуп чалаттырган кижи» — деп, өөрү чугаалаар. Ол-даа чөп. Бодуунуң күш-ажылчы оруун ниитпиин чеменнилге бүдүрүлгелериие чем кыдыкчылы болуп эгелээн. Ооң базар 44 чыл эрткен.

Владимир Ильич хей чыл дургузунда янзы-бүрү аъш-чем кылыр талазы-биле бедик мергежилдиг мастер болуп, ооң бүгү чажыдын билип алган. Ооң белеткээн чеми ыыңарлыг, амданныг.

Ли Ду-ху шагда-ла пенсиялаан. Ол хирезинде ам-даа ажылдап турар. Ам ресторанның эът пегинин повары. Шалыпчы, ак сеткилдиг ажылы дээш хей уза шаңнал-мактала четкен.

ЧУРУКТА: В. И. Ли Ду-хуажыл үезинде.

А. СОКУРОВТУҢ фотолары.

Чер иштиниң оруу

Амгы уеде Москванын чер иштинде оруу — метрозунуң узуну 156 километр чеде бергеи (96 станциязыг). Транспорттуң ол эптиг оруу-биле хүнүүн-не беш миллион кижи артмышын турар.

Метро ам амыдыралдың чарылбас кезээ апарган. Москва чурттугнар квартираның таарымчалыг байдалын чугаалаарда, ооң метро станциязындан кайы хире чоок турарын ыяап-да айтыр.

Ак-көк демир-оруктар оң хей кижи аргымаар шактарда безин бот-боттарының арасында ыяалы бир минутадан эвээш кыдыр, график часпайн шимчеп турар. Чер иштиниң агаарын 15 минутта болганда-ла чаартып турар. Дүн-хүн иштинде метро иштинче 400 миллион кубометр агаарны кирип үрдүрүп турар.

Ленинград дээрге, ийи дугаарында метро тургустуиган хоорай апарган. Ооң баштайгы шугуму авал 1955 чылда ажыттынган. Ооң соонда метрону Киевке тудуп эгелээн. Ынчаарга алдан чылдарның ортаи үезинде метро Заиавкага база коступ келген. Ынчан Тбилисиниң болгаш Бакуиуң чурттакчылары ыыдыг эптиг болгаи шалыпкыя орукту алганнар.

Ташкентиниң чонунуң саны ам бир миллион чедер чыгай берген, ынчангаш чоокку чылдарда аңаа база-да баштайгы метро оруктары тургустуна бээр.

Ташкентиие чер иштиниң оруун Москвага төлевилеп кылган. Специалистер чер шимчээшкиниинң, чер иштиниң суунуи-даа деңнелии барымдаалап төлевилелди тургусканнар. Ол ёзугаар кылган метро тос бала-күштүг чер шимчээшкиниң тооайн, ыыдап эртер аргалыг. Метронуң станцияларын узбек национал утухаалар-биле каастап сиидибир. Чер ырыиға 40 градус изит-даа турар уеле метро орукгарыиға дыка серпин болур.

Украинаның хемчээл талазы-биле ийиги хоорайы — Харьковка бо беш чылда 10 километр метро шугуму база тургустунар.

Чоокку чылдарда ол ышкаш Горькийге, Новосибирскиге болгаш өске-даа хоорайларга метрополитенни тудар деп турар.

Рубен ШИРИНЯН.
(ПМА).

ЧӨПТҮГ НЕГЕЛДЕ

Бистиң суурувус — Арыг-Бажы бойдус талазы-биле магалыг чараш будуиларның бирээзи. Таңды-Уула сыныиың эдээнде, янзы-бүрү үиүштерге бүргеткеи, ыламгыя чайын оиза коруштуг, байлак чимистиг, тараалап шелдүг — кижи чурттап-ла ханмас оран. Суур улам-на калбарып, чурттагаиның, будурулгеиниң болгаи культура-амыдыралдың чаа тудуглары үргүлчү немежин, ооң чону база чыл бүрү көвүдеп турар.

Коммунистиг партияның, Совет чазактың бүгү-ле чүвеии кижиге, кижиниң чаагай чоруунга бараалгадып турарының ачызында чоннуң биляи улам-на бедип, культурлуг неттелдеги улгадып турарын база айтыр хереб. Арыг-Бажының чурттакчылары ураң чүүлге хандыкпылыг, массалыг хемчегнер, дыштанылганың, ужуражылганың кежээлерин организастаарынга идепкейлиг.

Арыг-Бажында көдээ клубту беш чыл бурунгаар Культура бажыны кылдыр ээде организастап дерээни өөрүнүүт. Иишти делгем, фойлиг, кино көргүзер залдыг, байлак ном фондулуг библиотека база бар, ажылчын өрээлдиг, сценазы таарымчалыг, ниити залында сандайлары четтир. Ону улам-на чаартып, Культура бажының кижизидилгеиин болгаш дыштанылганың ёлулуг одаа болдуғары күсенчиг турган. Чоннуң ол бодалы амыдыралга чедимчелиг боттанманы харааданчыг.

Кандыг-даа ажылдың чедиишкиниң болуру организастыг удуртулгада, кижилер, кадрлар-биле ажылда. Улуг-Хая совхозтуң дирекциязы, ында ажылчын комитеди болгаш Кок-Чыраа көдээ Советтиң күүскому олче кишкак кичээнгей салып келген. Ажылды экижидери чугле ооң эргелекчизин чаартып солуурунда эвес, ону өөредип мергежилеринде, бот-харыысалганы бедидеринде, аңаа дузалаарында. Бо аразында чеже эргелекчи халашпаан даар, оларның экизи-даа, четпези-даа, бар-ла, харын...

Мурнуку чылдарда бот-тывынгыр ураң чүүл болгумнери доктаамал ажылдап, лекция, ужуражылга кежээлери, аныяктарның массалыг оюннары болуп, солуп киполар үнүп турган. Монгуш Кенин-Лопсаның «Херээженнин чоргаараалы» деп номун сайгарган база өске-даа темаларга эртикилээн конференциялар солуп болган.

Культура бажыны деп чаагай атты ам адаары безин эгенчиг апарган. Хамык сандайлары кеңгиреп үрелген, кандыг-даа дериге немешпээн, көргүзүг агитациязы чок. Кино азы хурал болганда келгенмерге олурар сандайлар чедиишпес. Ооза чаларда баянывыс безин чок. Чугула негелде, болуун-даа айтырыг тургузарга: совхозтуң директору эш Куркутов, ажылчын комитединиң даргазы эш Шилимаа, көдээ Совет күүскомунуң даргазы эш Шарап олар чүгле азаалашкын-биле кызыгаарлап, каар аарыглыг апарган чанчыл каш чыл тургулчел келди.

Материалдыг кежиктин тургузукчулары кижилер дугайында партия болгаш чазактың доктаамал сагыш салып турары ажжок өөрүнүүт, ол бүгү бистиң амыдыралывыста чайнап турар. Бистиң Культура бажыныига байдал база кылыг болгаи турар үүлүүт.

Н. ШАЛЫК.

суурда херээженнер чөвүделиниң даргазы.

А. САҢМАЙ-ООЛ,
библиотема эргелекчизи.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 2-ДЕ
МОСКВАДАН

13.00 — Дамчыдыгалаар программазы. 13.05 — Школачыларга. «Ыры, ужуп-ла!». Одесаның дирижёр-ниити ыр школазының өөреникчилериниң концерти. 13.35 — Медээлер. 13.45 — Өөнүт телекөргүзүү. «Дириг амыталнар арапында». 14.45 — Өөнүт телекөргүзүү. Көрүкчүлериин чагыин ёзугаар конверт. 15.15 — «Маадырлыг чорук». Телеальманах. 15.45 — М. Анчаров «Хүн бүрү-ле». Телешии. 2-ги кезээ. 4-кү эге. 17.00 — Владивостоктуң телестудиязының программазы.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Телемедээлер. 18.25 — Сухэ-Баторнуң төрүттүүгенден бээр 80 чыл болганынга. «Моол улустуң улуг оглуу». Дамчыдылга. 18.45 — Телемедээлер. 19.00 — Чарлаалдар, реклама. 19.05 — Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.25 — «Чогаалчы болгаи амыдырал». ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черниин бирги секретары Г. Марков дамчыдылгапы чорудар. 20.55 — Моол чурукчуларының чогаадыдгазында, Сухэ-Баторнуң овур-хевирп. Документалдыг фильм. 21.05 — Аныяк күүседикчилериниң конперти. 21.40 — «Бодал». Документалдыг - публицистиктиг фильм. 23.00 — «Үе». Информастыг программа. 23.30 — 00.10 — Спортчу программа.

Агаар

Бөгүн республикага булуттаар, чамдык черлерге хар чаар. Янзы-бүрү угланыышкынның хаттың дүргени секундада 0—4 метр, барыын райоиларга 5—9 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы даглыг черлерге 16—20 градус соор.

Кызылга булуттаар, чагбас. Чөөн угланыышкынның хаттың дүргени секундада 0—4 метр чедер. Агаарның температуразы 16—18 градус соок болур.

Редактормуң ораапчызы
Б. Н. КАРАШПАЙ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 2-ДЕ

«НАНЫРАЛ»: «Волгага улуг тулчуушкун» 14.45, «Джейн Эйр» 10.30, 12.30, 14.30, 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кара хем-даван» 16.30, 18.30, 20.30, «Одессейниң ужуралдары» 14.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чүрээмниң кижизи» 16.00, 17.50, «Колонна» (1-ги, 2-ги келектери) 19.40 шактарда.

«ШИОНЕР»: Мультчымынды 10.00, 12.00 «Солдаттар» 14.00, «Силерниң бажыңыгарның адресиң» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Чингачгук — улуг чылаи» 18.30, «Фан-фан Хендаван» 20.30 шактарда.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Бо үеваи-сарыыл чок делегей» (1-ги, 2-ги келектери) 19.30, «Европейжи душтуг» 17.00, 19.00 шактарда.

ДОКУМЕНТАЛДЫГ КИНОЛАР

Документалдыг совет кинематографияның мастерлери чурттуң солун чыл демдеглелин тургузуп турар. Кинокөргүзүг чуруктарын каттыштырарга бистиң амыдыралывыстың, совет улустуң тургузуичу күш-ажылының улуг ураң чурумалы кеступ келир.

Документалдыг кино-чуруктарның төп студиязының кол редактору Ю. Аветисов студияның планнарын СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалап берген.

* * *

— Бо чылын баштай-ла ССРЭ-нин тургустунганының 50 чыл ооюнуң байырлалын көргүзер кинону тургузар бис — деп, Ю. Аветисов дыннаткан. — Ол болза долу хемчээлдиг, документалдыг «ССР Эвилелиниң алдын юбилейи» деп кино-чурук болур. Кремльдиң Съездилер ордузунга болган байырлыг хуралды, СЭКП ТКниың Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң иледкел кылганын ол кинога көргүзер. «Даштыкы чурттардан келген алдчыларның чугаалары» деп тускай кино көргүзүүн үндүрер. Байырлыг хуралга социалистиг чурттарның партия-күрүне төлээлериниң, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның удуртукчуларының чугаалаан сөстөрүн аңаа киирер. Хей национадыг совет ураң чүүлдүң чечектелиишкинин база катап илергейлеп көргүскен. Кремльдиң Съездилер ордузунга болган улуг байырлал конпертиниң дугайында кинорепортаж — «Совет Эвилели — бистер бис» деп кино-чуруктуң көрүкчүлер база көөр.

Соңгу-Крым каналының, Саян-Шушенское ГЭС-тиң, беш чылдың өске-даа чаа-чаа тудугларының дугайында кино-чуруктарже база куш-ажыл шатпна. № 4 бригададан Р. Сумба, № 1 бригададан Н. Карманова болгаш өскелер-даа хамаарыжыр. Ол шынаап бо бүдүрүлгеге 20 чыл ажылдаан Ксения Лебедева, Валентина Акулова ышкаш хоочун ажылчыннарны мактаары өөрүнүүт.

Галина Яковлевна Акатиева каш чыл уламтыр херээженнер чөвүделиниң даргазынга соңгулуп, ажылга организаторлуң идепкейлиин көргүүп келген. Ол майыкты өске дүжүрүп кылыр цехте ажылдап турар. Ында ажылдап турар кижи чаагы кылып болбас ужурлуг. Чүге дээ, платьелиш хөйлеңнин, халаттың дээш ооң-даа өске бүтүп даарап, бүдүрүп турар продукциялың шыпары, ооң чарын, шеверии ол цехтиң ажылынын хамаарыжыр. Продукциялың эгези аңаа төрүттүнер. Бир эвес бо цехтиң кижилери бичии-де, кап сантиметр чалыг кылыр болза он-он, харын-даа чүс-чүс метр пөс үреллер апаар. Ынчангаш ында эң-не бедик мергежилдиг кижилер ажылдап турар. Хей чылда эки ажылды дээш Г. Акатиева Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Партиянын хоорай комитединиң, комбинаттың директизиязының мактал бижиктери-биле база шаңнаткынаан. Ам ову коллектив кежигүннери профсоюзтар комитединиң даргазынга соңгуп алган.

Комбинатта комсомол организациязы болгаи херээженнер чөвүдели школа-биле быжыг харылаалыг. Коллектив кежигүннериниң кайы-бирээзиниң үрүтлары багай көренип, чүрүм үрээр болза оң-да дораан ооң ада-иезин-биле беседалажып, үрүтларны эде кижизидериниң хемчээн алыр. Олар шофтеп турары № 4 школага дузалы чедирип, бедек кыдыр бапи садып берген. ССРЭ-ниң 50 чыл болган ооюн таварыштыр школачыларга 15 наңиняның костюмнерин база даарап берген. Школа-биле комбинаттың комсомолчуларының каттышкан хуралы кайы-даа төлага солуп, ажыктыг болуп эрткен.

Эрткен чылын найырал, долгей байдалының дугайында, медицина талазы-биле болгаш өске-даа янзы-бүрү темаларлыг эзээн каш лекциины, бесеанны, кежээлерни организастаан. Крупская аттыг библиотеканың ажылдакчылары-биле кады «Ажыл хүнүнүң үнези» деп кежээни кылганы солуп болгаан.

Даараныкчылар төрээн хоорайының чаагайжыдыгазынга биче эвес улуг-хуузун киирип келгеннер. Бо чазын Каа-Хем кудумчуузунда боттарынга быжыглаан участогунга 20 дос ыяшты олуртуруп, муң ажыг чечектерни тарыырын планнап алган. Дыштанып хүннерде коллективтиг киноларга, театрларга, халактар чанчыкан. Ам февральда ГТО-нуң нормазын дужаарынга белеткеннип турар.

Херээженнер чөвүделдериниң араазынга калбарган социалистиг чарышка киришкеш, чөвүлел Кызыл хоорайда ийиги черни эзеп, хоорайның хүндүлел дептерииге ширп бижиткеп, 100 рубльбиле шаңнаткан.

Моон-биле кады четпестерни база айтып херек. Комбинат эрткен чылын бүдүрүлге планын күүсетсе-даа, 1971 чылдың деңнелиинге чедип ажылдаваан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү чаныс, продукциянын номенклатура аайы-биле планын база күүсетпээн, чылда 7,5 муң рубльдиң продукциязын чедип бербээн. Бүдүрүлгеде ажылдап турарларның хей кезии 7—8—9 класс дооскан авыяктар, олардан чүгле 12 кижи кежээки школада өөренип турар. Авыяктарның ортумак билигин алырыиче, техниктиг мергежилин, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниче, ажыл тылевирииң сайзырадгайжыдарынче комбинаттың директизиязы, партия, профсоюзтар организациялары кичээнгейин күүседирери негеттиниң турар.

Г. БАДЫ-САГААН.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторуң 24-63, редакторуң орлуктакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, карымсалгалыг секретарьның 23-35, партгайжы амызырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көдээ ажылчын киллизиниң 21-47, үзетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериячы 31-75, корректорларының 27-41. Соңгу келбейн барганза 32-75. телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 67.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1).

ТС —00536.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үдээлеттингеден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл.
ФЕВРАЛЬ
3
СУББОТА
№ 29 (9103).
Өртээ 2 көп.

УЖУДУУШКУНДА – «КОСМОС-547»

1973 чылдың февраль 1-де Совет Эвилелинге Чернин кылымал «Космос-547» спутнигин октаргайже ээлчег ёзугаар салып үндүрген. Космос делгемин шинчилээрин уламчылаар дээш спутникте эртем аппаратуразын тургускан.

Аппаратура чогумчалыг ажылдап чоруур. Башкарылга-сайгарылга төвү келген медээлерни сайгарып ажылдап турар.

(СЭТА).

АЙ ПЛАНЫН АЖЫРГАН

СССР Эвилелиниң тургустуганының 50 чылынга алдар бодурган социалистиг чарышка «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективиниң кириштикеш, күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болган. Ак-довуракчыларның ажыл-ижин бедик-биле үнелеп көргеш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, республиканың Министрлер Чөвүзелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң Юбилейжи хүндүлел бижик-биле шаңнаан.

Үлетпүр, тудуг болгаш транспорт ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дүгаймында партия болгаш чазактың доктаалың комбинаттың коллективи танышкаш, төску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган.

Ажыл-ишчилер Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип, 1973 чылдың баштайгы айында эки көргүзүглерлиг болган.

Арыглал фабриказының ээлчелери багай эвес ажылдаанының түңнелиниде январьда даг-дүгү арыглаар планын хуусаа бетинде — 29-та күүседкеш, онаалдадан ажыр 185 тонна «даг хөвеңин» Төрээн чуртка берген. Продукция сайгарарының даалгазы база күүседтинген. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Д. К. Дүктен-оолдуң удуртканы № 4 ээлчээ планның онаалданы 111,2 хуу боттандырган. В. А. Давыдовтуң бешки ээлчээ багай эвес көргүвүгүн чедип алган.

Даг-дүгү рудингинiң ишчилери бо чылдың баштайгы аймында даг массазы казарының, шилиттинген руда чырының планын айыткан хуусазында күүседкеп. Шилиттинген руда чырынга В. Даржаның, В. Шакировтуң удуртқан бригадалары январьның онаалдазын ажыр боттандырган.

Л. ФИЛИППОВА.

* * *

Даг-дүгү рудингинiң профэвилел организациязы күш-ажылды коммунистиг ёвуу-биле көөрүнүң шимчээшкинин эки удуртуп турар. Ынчангаш рудникте бо шимчээшкинде киржип турааларның саны көвүдээн.

Профэвилел организациязы чоокта чаа коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чедип алган 88 кижиге шынзылганы болгаш хөрек демдээн тывыскан. Төлептиглериң аразында электрослесарьлар О. Кац-оол, С. Домажаков, В. Юхимец, забойщик А. Русанов, экскаватор машинистери Л. Козлов, А. Бойков болгаш өскелер-даа бар.

(Бистиң корр.).

Баштайгы айда

КЫШТАГЛААШКЫННЫ хүр эртирери, малдың чаа төлүн бүрүү камталап алыры — өвүрде, «Коммунизмче орук» колхозтуң бүгү кежигүннериниң мурнунда салдынган сорулга ол. оңу олар чедиишкинниг боттандырып турарлар.

Колхозтуң 15 муң баш малы 59 коданда турар. Кыштаглаашкынның байдалы экп: мал чеми четчир, сугну машиналар чедирип турар. Малчыннарның амыдралын экижидер талазы-биле элээп хемчеглер алдынган. Кышка белеткелди багай эвес организастаанының ачызында 47 кыштанның малчыннары эки септеттинген бажыннарда чүртүп турар.

Колхозтуң төрүүр хою 8280 ажып турар. Оларны 26 коданда үскен болгаш ажаалдазын экижиткен. Оон уламынан эртken айда төрээн хойларның чаш төлү онча, деңгели эки. Малдың чаш төлүн остүрериңе улуг дузаны сакманшиктер көргүзүп турарлар.

М. ЗРЕС-ООЛ.

УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫН хөгжүдер талазы-биле төску беш чыл планын күүседиринiң үшкү чылының баштайгы айы төнген. Бо айны Бай-Тайгада «Тээли» совхозтуң ишчилери чедиишкинниг доосканнар.

Совхозтуң «Найырал» салбырында үш хойжу бригада бар. Оларда 8066 хойнуң 3702-зи төрээн. Бо хүннерде малчыннарның коданнарында 3719 хураган менги доругун турар. Хертек Адыг-оол төрээн 223 хойындан 231 хураганны, Салчак Шыырап — 217 хойындан 220 хураганны, Саая Очур-оол — 210 хойындан 210 хураганны камталап алган.

Социалистиг чарыш черчерде калбарган. Төрээн хойндан сес хураганны артыкка доруктуруп алган Хертек Адыг-оол салбырда партия организациязының, салбыр баштаар черниң болгаш ажылчын комитединiң шилчиир вымпелин чаалап алган.

Х. КАНЧЫЫР-ООЛ.

1973: ТӨСКҮ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

ХЕРИИ БАЗЫМНАР

ӨВҮР РАЙОННУҢ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИНИҢ СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

Районнуң ажыл-ишчилери эрткен юбилейлиг чылда көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планның онаалдазын ажыр күүседкен.

Овүрүң ажыл-ишчилери Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришпишаан, төску беш чыл планын күүседиринiң шиитпирлиг чылында дараазында хүлээлгелерин алган.

МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Мал бажын өстүрериниң планын күүседир. Төрүүр чүс баш малга онаалтыр чүзүн аайы-биле 85 бызааны, 90 хураганны, 85 кулунну камгалап алыр.

Хой бүрүзүнден 2,2 кг дүктү кыргыыр. Бызаларның хонукта номелде денизинiң 700 грамм, мыйыстың бода малдың 600 грамм чедирер. Семиртилгени шын организастап турган, күрүнеге садар бода малдың денизинiң 240 кг, хойнуун—41, өшкүнүн 35 кг чедирер.

Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының планын декабрь 16-да күүседир болгаш күрүнеге 1550 тонна эттиг, 160 тонна сүттүг, 190 тонна дүктүг садар.

29500 хойну, 700 инекти тарын боозадыр.

ЧЕР АЖЫЛЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Гектар черге оналштыр чаңгыс чылдыг сигенниң 15, кукурузаның 150, картофелдиң 70 центнер дужүдүн алыр.

Шөлдерге 6000 тонна органиктиг, 40 тонна минералдыг чемнинчидилгени төгер болгаш шынарлыг үрезинни белеткээр.

7600 тонна силосту салыр, 7110 тонна сигенни белеткээр. 1125 га суттатыг черни ажылаар. «Коммунизмче орук» колхоз 200 гектар одарны культуржудар.

МЕХАНИЗАЦИЯ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Часкы тарылганың техниказын март 15-ке, сиген ажылының техниказын июнь 15-ке чедир септеп доозар.

Чижеглеп алган бир трактторга онаалтыр 1000 гектар чымчак аңдарылганы кылыр.

Автомашиналарны чөп ажыглаар, оон будурукчулуун уттатырар, бир машинага онаалтыр 40 муң тонна-километрни ажылдап кылыр.

ЧУРУКТА: Кызылдың № 2 автотранспорт бүдүрүлгезиниң моторлар септээр цехиниң септекчилери (солагай талазындан) Владимир Зайцев, Юрий Андреев, Юлий Грабдин олар төску беш чылдыг бо шиитпирлиг чылында улам күжениишкиннiг ажылдарын хүлээнип, септелгениң шынарын бедидип, шалыпкын ажылдарынче салып салып турааллар. Бо аныяк оолдарның эдлээнге үүрмек, ортумак азы капитал-даа септелгенiң ажылдарын күүседирип онаажыр. Моторларны адырып, септээрiниң талазы-биле хүнде үүгүн олар 125—130 хуу күүседип турарын цехте мастер Матвей Шеглов үнелеп, демдеглеп турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

БҮГҮ КҮШТҮҮ— КЫШТАГЛААШКЫНЧЕ

Ниитизи-биле алырга, Чөвө-Хемчикте СЭКП-ниң XXIV съездизи аттыг совхозтуң малының кыштаглаашкынының байдалы чүгээр. Хайыракан болгаш Хөндергей кыштаглаарында шээр малдың ажаалдазында баксыраашкын чок, кодан бүрүзүнде хой оолдаашкыны массалыг. Төрээн хойларның ажаалдазын баксыратпас, чаш хураганнарны мепди доруктурар дээш хой-шулар тура-соруккур ажылдап турар.

Ындыг-даа болза совхозтуң дирекциязы, Хайыракан көдээ Соведи, бригадирлер, мал ажылының түскай эртемниглери мал чеминиң 1971 чылдаазындан хой белеткеттингенинге хөлүн эртпир ынанып туварлар. Бода малдың кышкы ажаалдазымда четпестер база бар. Кургаг өдектiң чугулазын үттүп, чайын, күзүн болерки организаставаана-биле чамдык бода мал кажаалларының иштиг баксыраан. Чижээ, Хайыракан даанын баарында Д. Каадыр-оолдуң кадарган кодан инектериниң кажаазының иштинге төгер кургаг өдек төнген. Кожагар-Баары кыштагда бода малдың кадарчызы С. Чылбак өдекти ырак черден аът тарта-биле дажыглап ап турар. Өске-даа коданнарда кургаг өдек төнүп турар.

Хар ындыг-да улуг эвес, одарларның оъду эки дээр хөнге совхозтуң удуртукчулары алыскаш, малды бөдүүн чем-биле чемгербейн турар. Чамдык коданнарда саваи болгаш өске-даа чемнерни төтчеглеп, анаа-да черге төкаап бээр. Ылаңгыя Бора-Хөл фермазында сигенни кайы хамаан чокка төтчеглеп турар. Мал чеминиң чарыгдалынга пыцгыы контроль, учёт-отчёт тургустунмаан. Бора-Булактың тарылга шөлдеринде саваң комбайннар оруктарында хевээр чытпышаан.

Шээр малдың коданнарында чаа «дужүт» хүн бүрү арбыланышаан. Ындыг турбуже чаш хураганнарны данзылаар, оларны имнеп, дутаарлаар ажыл бакай. Доругуп, оътка кире берген хураганнарга чыдыг суг бердинмейн турар.

Бода малдың ажаалдазын акижидериниң хемчеглерн кошкак алдының турарының харазында намдык коданнарда малдың күжү баксыраң турар. Салбыр эргелекчизи эш Доржу коданнарда мал чеми четчир кылдыр дужүртүнген дээш, коданнар эргивестээн, малдың байдалын хайгаараастаан. Сат Чылбактың кадарган бода малындан 18 инекти чөлдүр деп болур. Ында барык 100 чыгыы инекти азыралга тургузары пететтинии келген.

Ажыл-агыйның бүгү малының кышкы турлагларынга сут доктаамал чедиртинмейн турар. Суг сөөртүр машиналарның ажыглалы багай. Чоокта чаа совхоз дирекциязы кышкы турлагларга мал чемн чодираан дээш 8 трактторну Хөндергейже чоруткан. Салбыр эргелекчизи эш Доржуның контроль чок ажылдап турарын ажыглаан, трактористер арагалап хүнзээн таварылга бар.

Кыштың мал ажылынга бергедээшкинин таварыштырар үезин чогум-на ам. Ындыг болганда, бүгү күштү болгаш арга-дуржулганы кыштаглаашкынче утпаадырары, чугула. Чүгле деминг иштиң түңнелиниде мал бажын өстүрериниң болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын көвүдедириниң талазы-биле шиитпирлиг чылда алган хүлээлгелер күүсеттинер дээрзин үттүп болбас.

(Бистиң корр.).

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

УКРАИНА:

ҮЖЕНГИ САНАЛГА ТӨВҮ

Львов-Волынь бассейниниң шахтёрларының хоорайы Червоноградта электрон саналганың «Минск-32» хээр машиназын болгаш «Укразападуголь» комбинаттың саналга төвүнүң «Минск-32-ни» хандырар элээн баш үе тургузуттарын ажыглалга хүлээп алган. Бирги хүннерден-не аналаа маркшейдер ажылдары-биле кады бараан продукциязын саарары болган оон бот-үнези-биле холбашкан онаалдаларны шиитпирлеп эгелээн. Чылдың төнчүзүнде электронныг ийиги машина ажыглалга кирер. ынчаарда ол төп болза учёттү болгаш планнаашкынны, бүдүрүлге чорудулгаларын башкарарын болгаш шахта бүрүзүнүң база Барыын-украина кочегарканың ниити хөгжүлдезиниң перспективаларын баш бүрүнгаар көөрүп болдунга хүлээп алыр.

Дагзыларның саналга төвү — Львов областа үженги ынчыг төп болуп турар. Телевизорларны, кинескоптарны, телеграф аппаратуразын, электрохемчээлге приборларын, индиктн. саазынны бүдүрерин болбаазыраңгайжыдып, калбартырынга, поездилер шимчээшкинин башкарарынга электроника дузалаар. Экономика талазы-биле оон ажыктыг даажок улуг. Чижээ, «Электрон каттыжышкынында» ажылдап турар «Львов» эргелелдиң автоматчыткан системазын ону тударынга чарыгдалын ийидеп эвээш чыл иштинде дүглап каапкан болгаш ам чыл бүрүзүнде үк бүдүрүлгеге чүс-чүс мун рубльин арыг орулгазын берип турар.

(СЭТА-ның корр.).

КАЗАХСТАН:

ЭЛЕЗИННИ КЕЖИЛДИР

Мурнуу Прибалхашьеның кургаг ховузунга ажыглалга кирген суттатыг чер ажылының улуг районун күрүнеңиң энергосистемазынга кирген: Капчагай — Тасмурун аразының 84 километр хемчээлдиг шугумун ажыглалга кирген.

Чалымнарны болгаш кургаг элезинни кежилдир тутkан ол шугум болза рис тарын өстүрериниң болгаш өске-даа ажылагыйларны, а ол-шыкаш Или хемже түдүп турар Тасмурун гидробелдирин электри энергизазы-биле хандырып турар.

Ажыглалга кирип турар кургаг ховузда энергия «ковбругүнден» электри замчыдылгазының хөй адырлары чүк-чүкче тарап үнер. Ол болза ажыл-агыйларда насос (суг сордурар) станцияларын, тараа арыглаар болгаш өскелээ машиналарны хөделдирер, тодаргайларга, рис тарыыр чүс мун гектар черге ол энергинны ажыглаар.

(СЭТА-ның корр.).

ЭСТОНИЯ:

БҮГҮ ШӨЛГЕ-СОРТТУГ ҮРЕЗИН

Эстонияның колхозтарында болгаш совхозтарында чазын чажын тарыыр тараа культураларының үрезиннерин шагдала чажар шынарынга чедир белеткеп алган. Эргежок чүгүлә апарган черлерге ажыл-агыйлар аразына үрезин солчуушкүнүн организастаан. Ам ажыл-агыйлар шуптузу сорттуг үрезиннер-биле хадыртыпган.

Бо чылын республикага тараа культураларының тарылгазының структуразы боттуу-биле өскерлир, чүл дээрге сулаашы, оон иштинде «Хямарик» дээр сорттуг тарын өстүрери дыка калбаар. Ону түс черниң селекционерлери өстүрүп үндүрген болгаш гектардан-на 40—45 центнер тараапы ол бээр.

Чочак-тараапы эртken чылга бодазгга, барык бүдүн чартык катап хөйүү чажып тарыыры шиитпирлеттинген. Ол чөрүк сүттүг малды белок-биле хандырарын улам долу болдурар арганы бээр.

(СЭТА-ның корр.).

Моол улустуң шынчы оглу

Найысылалдың хөй-ниитизиниң төлээлекчилери февраль 1-де Мооллуң ааттыг революстуг намының болгаш Моол Арат Республиканың үндезилекчизи Д. Сухэ-Баторнуң төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чыл болганын демдеглээн. Ол хүнге тураскаатkан байырлыг хурал Найырал бажыңынга болган.

— Совет болгаш моол улустарның мөңге найыралын улам быжыглаан, калбартыр дугайында В. И. Ленинниң болгаш Сухэ-Баторнуң чагын СЭКП биле МАРН ыдыктыы-биле күүседип турар. Совет-моол найырал марксизм-ленинизмниң, ажы-дүнма кады ажылдажылганың, чаңгыс ай хөделиишкинниң, социализмниң болгаш коммунизмниң тиилемези дээш демиселдиң ачызында чартык чүс чыл дургузунда улам хынаган, быжыглаан келген — деп, СЭКП ТК-ның чанында Маркизмы-ленинизмниң институдунуң директорумуң бирги оралакчызы П. А. Радионов болуунуң ылеткелиниг чугаалаан.

МАР-ның элчиниң Н. Лувсанүлдэмниң чугаазын чыылганнар сонуурган, чылыы-биле утkааннар. Моолдуң улустуң революциязының улуг чаалап алышкынынарының бирээзи болур СЭКП-биле, совет улус-биле шылгаттынган болгаш эң сеткилдиг найыралды МАРН болгаш бистиң улус моон-даа сонгаар улам быжыглап, калбартырынга долу шиитпирлиг дээрзин элчин онаалап демдеглээн.

(СЭТА).

Сухэ-Баторнуң чагыгларынга шынчы

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моол улустуң шылгаранган оглу, улусчу революциянның удуртукчузу, МАРН-ның болгаш улусчу моол күрүнеңиң үнелекчизи — Сухэ-Баторнуң төрүттүвеген хүнүнден бээр 80 чыл болганын улусчу Моол байырлаа демдеглеп турар.

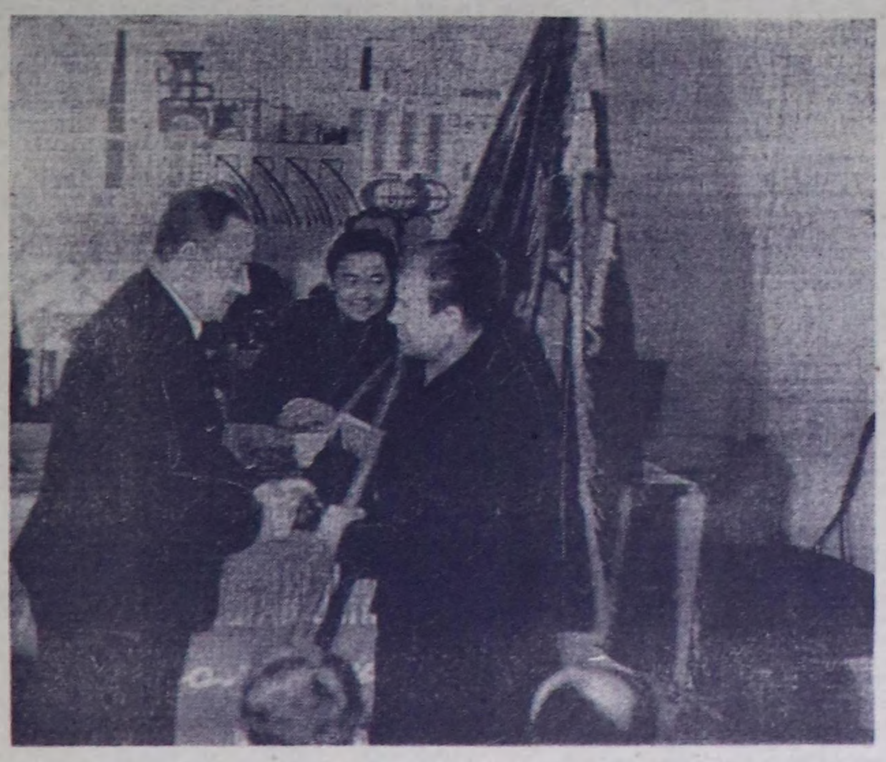
МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының хурлаадар залында найысылалдың ажылчы чонунуң байырлыг хуралы болган. Президиумга МАРП ТК-ның Политбюро кежигүннери, МАР-ның партия, чазаанның эске-даа удуртукчулары, революциянның хоотун киржикчилери олурушкан.

Хуралды МАРП ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал ажыткан.

Бистиң улузувустуң совет улус-биле мөңге, бузулбас найыралының үнелиниң турускан, чалбыышыгыг патриот болгаш шынчы интернационалчы Д. Сухэ-Баторнуң дугайында чырык тураскаалды бистеп, бүгү партиявыс-биле бүгү моол улус пенг ынакшыладыг, ол хаңы хүндүткелиг кадагалап чоруур деп, Ю. Цеденбал чугаалаан.

Д. Сухэ-Баторнуң ажыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайында илеткелди байырлыг хурлга МАРП ТК-ның секретары Д. Чимиддорж ыыткаан.

КЫЗЫЛ ТУК — ТИИЛЕКЧИЛЕРДЕ

ССРЭ-ниң тургустуганының 50 чыл ооңга алдар болдурган социалистиг чарышка кириштикеш, республиканың автотранспорт организациялыларындан № 12 автобаазаа социалистиг чарыштың бирги черин эзлээн. Ук коллективиже СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Төску беш чылдың ийиги чылының планын автобаазаның чолаачылары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары хуусаа бетинде, декабрь 13-те күүседипкенин Төрээн чуртка рапорттаан.

Эртken чылдың дөртүү кварталында чедип алган кескү чедиишкиннери дээш бедик шаңналды тыпсырынга тураскаатkан байырлыг хуралга чолаачылар, инженер-техниктиг ажылдакчылар чыглып кээген. «1973 чылдың планын хуусаа бетинде күүседир бис!», «Төску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылын чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле доозар!» деп состердиг дозуннар-биле коллективтиң клубуун шимээн.

— Партия Тыва обкомунуң бирээзүнүң даасканын ёзугаар бо бедик шаңналды силерниң ажыл-ишчи коллективиңерге тыпсыры дыка өөрүнчүт-дүр. Силериниң коллективиңерде чамдык чолаачылар бригадазы төску беш чылдың планын 4,5 чылда күүседир дээнин эде көрүп, планны 4 чылда күүседир дугайында бедиткен хүлээлге алганы база дыка өөрүнчүт херек-тир. Ынчангаш бо бедик шаңналды бүдүларга хевээр арттырар дээш, күжениишкиннiг ажылдаңар, беш чылдың планын дөрт чылда күүседир дээн күзелиңер боттанзын — деп, СЭКП Кызыл хоорkомунуң бирги секретары В. Б. Добромыслов шилчиир Кызыл тукту мурнакчы бүдүрүлге коллективиниге тыпсып тура, чугаалаан.

Бедик шаңналды хүлээп ап тура, автобаазаның начальнигн К. Г. Ваншоков мынча дээн:

— 1972 юбилейлиг чылдың хөртүү кварталында Совет күрүменiң тургустуганының 50 чыл ооңга алдар болдурган социалистиг чарышка дээрс көргүзүглүг болганы дээш, биске шилчиир Кызыл тукту тыпсып турарынга өөрүн четтирдивис. Бедик шаңнал бистi төску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында улам күжениишкиннiг ажылдарывыса ажыл-агыйларывыс ээвээш эвес, оларга чөргээрдээр бис.

Төску беш чылдың шиитпирлиг чылын эгелеп тура, эш Богуштуң чолаачылар бригадазы социалистиг хүлээлгелерин эде көрүп, беш чылдың планын 4 чылда күүседирiн шиитпирлээн. Бо бригада ам 1973 чылдың сентябрьның үлүүнде, а эш Голевтиң удуртқан чолаачылар бригадазы бо чылдың октябрь айның үлүүнде ажылдап турар. Автобаазада 35 чолаачы 1973 чылдың ийиги чартыының үлүүнде ажылдап турар. Ынчангаш бо тукту бирги кварталда хевээр арттырар дээш бар аргаларны ажыглаар, күш-ажылдың сагыга-чүрүмүн база бүдүрүкчүлүүн бедидип турган үре-түнелдиг ажылдаарын партия обкомунга, республиканың Министрлер Чөвүлелинге болгаш облпрофчөвүлелге бүзүредип тур бис.

Тукту тывыскан хуралга чолаачылар бригадазының бригадири эш Голев, местком даргазы эш Бочкарев бедик шаңнал дээш өөрүшкүзүн илереттишаан, моон-даа артык бедик көргүзүглерiп чедип алырын хүлээндирип турар-дыр. Бистe бүдүрүлгенiң мурнакчылары ээвээш эвес, оларга чөргээрдээр бис.

ЧУРУКТА: шилчиир Кызыл тукту партияның Кызыл хоорkомунуң бирги секретары эш Добромысловтуң № 12 автобаазының коллективиниге тыпсып турары.

Д. ЕНДАН.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Партшижи ИНФОРМАЦИЯ

АКТИВТИҢ БОЛГАШ АНЫЯК КОММУНИСТЕРНИҢ ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

Каа-Хем районуң партия активиниң болгаш аныяк коммунистериниң школаларыныҢ кичээли Сарыг-Сепке болуп эртти. Партия активиниң школазы мооң мурнунда чылдарда ажылдап турган, аныяк коммунистерниң школазы бир-ле дугаар бодунуң ажылын эгелээн. СЭКП райкомунуң бюрозуңуң апаратчызы Ә. Ә. Сарыг-оол школаның элээн каш кичээлдерин өөредилге чылының дургузунда эртирери нөрдүнгей.

Ийи школаның дыңнаачыларының каттышкан кичээлинге СЭКП райкомунуң секретары В. А. Чигаршкынын «СЭКП — Совет күрүнеңиң удуртукчузу болган башкарыкчы күжү», райкомнуң организастыг кижилеңниң инструктору В. В. Гусевтиң «Партия дутаймында марксизм-ленинчи өөредиг болган СЭКП-ниң организастыг тургузуу» деп плетиндерин дыңнаан.

Оон соонда ийи школаның дыңнаачылары өөредилгезин ангы ухамчылаан. Аныяк коммунистерниң школазының дыңнаачыларынга партия райкомунуң партучёт секторунуң эргелекчизи И. Р. Переторопина «Партия биледин үнелээр болгаш каныг эдилээр», райкомнуң пропагандизи А. Ф. Торлук «Устав болгаш коммунист» деп беседаларны эрттирген.

Школаның ол кичээлинге районнуң 23 партия эге организациларындан чеден ангыг аныяк коммунистер киришкен болгаш боттарының практиктиг ажыл-чорудулгазынга, коммунистиң эрге-хүлээлгезиниң боттандырарынга ажыктыг солун, чаа чүүлдерни олар билип алганнар.

Партия активиниң школазының дыңнаачылары СЭКП райкомунуң кылдыс эргелекчилери О. Б. Чернышева, А. П. Казаков оларның илеткелдерин дыңнаан болгаш ажыл дургузулгазын солушкан, анда кол черни партия-документилерни солуурунга белеткел дугаймда айтырыг эгелээн.

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙНИ МАЛЧЫННАРЖЕ

СЭКП-ниң Өвүр районунуң чоокта чаа эртиген бюро хуралынга «Торгалыг» совхозта партия комитединиң малчыннар ортузунга масса-политиктиг ажылды организастаан турарының дугаймда айтырыгны чугаалашкан.

Районнуң эң улуг ажыл-агыйы — «Торгалыг» совхозтуң ажыл-ишчилери эртиген юбилейлиг чылда күрүне мурнунга алган хүлээлгелерин чедиишкинниг боттандырып, ыт садарының планын 102, сүттүүн — 114, дүктүүн — 105 хуу күүстеткен. Ажыл-агыйга дөртки кварталдың түнелиин ёзугаар СЭКП-ниң Өвүр райкомунуң болгаш райүүскомнуң колхозтар, совхоз аразынга шийчиир Кызыл тугун тывысканы оларның шудургу болгаш соруктуг ажылдаанын хереченилеп турар.

Совхозтуң экономиказының кол адыры — мал ажылы. Амгы үеде ажылчыннарның болгаш түскай эртемнигларниң кол кичээнгейин иннининг малын менди чаагай кылып ажырып, оон чаш төлүн бүрүнү-биле камгалап алырынче угланган. Малчыннар иннининг-биле 135 кезек черде кыштап турар болгаш оларда 41 агитатор бижыглаттынган. Карал-Тал болгаш Ак-Чыраа бригадаларында агитаторлар докталмал ажылдап, бистиң чуртувуста болгаш даштыкыда болуушкунарының дугаймда беседаларны солуп, шыырлыг чорудуп келген. Совхозтуң малчыннарында радиоприёмниктер бар, олар шуптуг солуннарны болгаш журналдарны чагыдып алган, үүктеп чок ап турар. Эртиген чылын ийи түнелдерни чедип алган 133 малчын ортектиг белеткер-биле шаннаткан, 90 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызының хүндүлүг ады дээш домпеежин турар болгаш 60 мурнакчыга ол бедик атты тывыскан. Оон ыштаан бедик мергежилдиг 12 малчын бирги, ийиги класстың мастерлерни атты алганнар.

Хойжу беш бригаданың төптеринде кызыл-булуңнар политмассалыг ажылдарының төвү болуп, малчыннар ортузунга лекция, беседалар чорудуруна чугула-ёлбузу ойнап турар. Ийи бригаданың төвүнде библиотекалар бар, анда малчыннарга тааржыр номнарны тааржыткылап моонаан. Чүүле соолгу айларда маз ажылынче 4 коммунисти болгаш 12 комсомолчуну чоруткан. Малчын коммунистер Сүрүн-оол Маадыр, Түлүш Калзын-оол, кежигүн-авыс малчын Шокар Бадый олар социалистиг чарышты мурнуку өдүрүүнда чоруп, ийи түнелдерни чедип ап турар.

Ынчалза-даа партионуң талазындан малчыннар ортузунга политмассалыг ажылды чорудуп турарында четпестер бар дээрэн СЭКП райкомунуң бюрозу демдеглээн. Малчыннар ортузунда хүнүң чугула айтырыгнга хамаарыштыр лекциялар ховар номчуттунуп, хава солуннар, агитхүүдүстер колдуунда-ла улуг байырлалдар кыпарыштыр үнүп турар.

Социалистиг чарышты организастаан турарында база оон түнелиин үндүрериниң ёзу барымдаалар чорук уламчылавышаан. Партия комитединиң, бүтү коммунистериниң кичээнгейин беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының социалистиг хүзөлгелерин чедиишкинниг күүседириңе утпадырып, малчыннар ортузунга политмассалыг ажылды күштелдиреринге, четпестерни чайладырының өруктарын СЭКП райкомунуң бюрозу айтыкан.

КОММУНИСТЕРНИҢ АВАНГАРДЧЫ РОЛЮ

Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозка коммунистериниң хуралынга партком секретары А. С. Догур-оолдуң «Коммунистериниң болгаш партия эге организациларының авангардчы ролюн бедидер дугаймда» илеткелин дыңнаан чугаалашкан.

Совхоз бүдүрүлгезинде коммунистерден өскелерге үлегерчижээн көргүзүп турар мурнакчылар хой. Аныяк коммунист Михаил Доткан сезонлуг кампаниялар үезинде ажыл нормазын 120 хуудан кудулаттайн чарыштың мурнуку өдүрүүнга чоруп келген. Ол болза кышкы үеде шиитпирниң малынга чем сөөртүрүүне идепкейлиг киржип, өскелерге ажылчыннарга үлегерни көргүзүп турар. Тарлагда партия бөлүүзүн удуртукчузу Ольга Бай-Кара ферма коллективин бүдүрүлге планын күүседириңче моонизор талазы-биле көскү ажылдарны чоруткан. Ында сүт-бараан фермазында сүт бүдүрери эртиген чыдымнаан повүдеп турар болгаш ажылчыннарның сагыыта-чуруму эвилиг. Хойжу коммунистер Михаил Чимбин, Шыырап Ооржак олар кыпталгаашкынны организастыг эрттирип, кежигүн эвестерге үлегер-чижээн көргүзүп турарын хуралга демдеглээн. Ындыг-даа болза чамдык коммунистерниң талазындан партийжи сагыыта-чурумзу хажыдар, даалгалыг ажылынга харылсалга чок чоруктарны болдуруп турарын илеткелчи болгаш санал бергенер шүүлчүлээн. Хойжу бригаданың бригадири Николай Дербин ажылынга харылсалга чогун көргүзүп, арагалап турган. Тарлаг сүт-бараар фермазында Куртугбай Маадыр ажыл-шагы үзүп, уставчы негелдеерни күүсетпейн турарын база айтыкан.

Совхозтуң чамдык салбырларында, фермаларында күш-ажылдың сагыыта-чурумунуң кошкаандан эрткен чылын күүдүвете сүт садар планы 99,2 хуу күүсеттингеп. Амгы үеде кыштагларга мал чемнерин чогуур өй-шаанда чедирбейн турар тавармылгалар база бар. Партия организациялары, анда бөктөлп турар коммунист бүрүзү чер болганга мурнакчы ролюн көргүзүп, масса чанныг организастаан баштаар ужурлуг деп, санал бергенер демдеглээн. Ол талазы-биле хемчегерни партком, эге организациялар, коммунистер боттандырып эгелээн.

ЗООТЕХНИК-СЕЛЕКЦИОНЕРЛЕРНИҢ АЖЫЛЫН ЭКИЖИДЕР

Бистиң республиканың мал ажылдыг улуг-улуг совхозтарында болгаш колхозтарында база районнарның кодээ ажыл-агый , эргеледдеринде зоотехник-селекционер түскай эртемнигларниң штадын тургусканы кончуг чүүлдүг. Ындыг түскай эртемниглер өске областарда, крайларда болгаш республикаларда шаг-үеден бээр ажылдап турар болгаш оларның ажылы үре-түңнелдиг, чедиишкиннерлиг апарган.

Маңаа ийи-ле чижектен көргүзейн. Ставрополь уксаның уксажыдыгга заводу «Советское руно» деп ажыл-агыйга зоотехник-селекционер В. В. Снеговой 25 чыл ажыр ажылдаш, заводтуң хойларының бир башка онаалтыр ажыр дүгү ортумаа-биле 6,7 килограмм чедирген. Ук завод чуртка бедик шынарлыг чинге-нарын дүктүүнден ангыда, тергиин класстың уксаалыг будурүвүүлерин өстүрүп садып турар. Зоотехник-селекционер В. В. Снеговой бодунуң өстүргеп кошкарларының түгле «арныны» көргеш-ле тенмыр эвес, харын-даа оларның бергеп төлдерин хураганнарын көргеш-де, кайы кошкарның оглу дээрин безин танмыр апаргаш. Ол чүгле чааскаан ажылдап чоруур эвес, харын бодунуң мергежилиңге дыка хой түскай эртемнигларни өйретекен. В. В. Снеговойга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан.

Оон ыңай Ставрополь крайда «Большевик» деп уксаа заводунда кадарчы Т. Харичконуң ажы-төлү үтүн салгаан хойжулар болуу бергеп. Дмитрий биле Григорий алышкылер ийилээ Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры. Дмитрий Тихоновичиниң уругларының Надежда биле Людмила зоотехниктер, кайыны-даа уксажыдыгга ажылы кылыр мергежилдиг. Надежда ол ажылында 15 чыл боон турар. А Людмила «Ипатовский» деп уксаа заводунда 10 чыл ажылдап чоруур. «Большевик» болгаш «Ипатовский» деп уксаа заводтарының бир хонмуң дүгү ортумаа-биле баштайгы-зының — 6,7 килограмм, ийи-гизиниң — 7,4 килограмм боон турар. Кайы-даа заводтар чыл дургузунда уксаалыг маддар өстүрүп сатпаш, 800—850 мун рубль орулганы ап турар.

Мал ажылының чедиишкинниг, бедик продуктулуг, үре-түңнелдиг болуру элээн хой чүүлдерден хамаарыжыр. Бирээде, малдың чем-суурун быжыглавары. Бо талазын алыр болза, бистиң республикада амгы бар турар мал заводтарының бир хонмуң дүгү ортумаа-биле баштайгы-зының — 6,7 килограмм, ийи-гизиниң — 7,4 килограмм боон турар. Кайы-даа заводтар чыл дургузунда уксаалыг маддар өстүрүп сатпаш, 800—850 мун рубль орулганы ап турар.

Мал ажылының чедиишкинниг, бедик продуктулуг, үре-түңнелдиг болуру элээн хой чүүлдерден хамаарыжыр. Бирээде, малдың чем-суурун быжыглавары. Бо талазын алыр болза, бистиң республикада амгы бар турар мал

ЭРТЕМДЕН ЧУГААЛАП ТУР

бажыңга, оода кыштың берге үелерни эрттиринериңе, белетиген ап болуур мал чеминиң курлавырлары бар, оны белетиирингe болгаш даңгылаан сөөртүрүүнге механизация четчир, оон-биле чергелештир одар-белчиирлер база делгем. Ийиде, малды ажаарының, чемтереринiң болгаш оон продукцияны алырының технологизиязы база-ла чаартының турар. Мында чоокну үеде чедип алыр, шуудалып болуур чүүлдер база-ла хей. Чижээ, малды ажаап кадарары, мал чемни малге чидиртириниң мурнунда , белетиирде, саары, кыргымыры дээш, оон-даа өске. Маадырга тааржыр чыгыг кажаа-хорааны түзүп ап болуур аргалар база-ла бар апаргаш.

Ындыг-даа болза, ол чүүлдерни уксажыдыгга болгаш селекцияга ажылы-биле холбаштырын кылбас болза, түңнел алдынмас болгаш чедиишкин болдунмас. Мынчангаш бо херекке чугула кижи болза, зоотехник-селекционер болуур ужурлуг. Ам зоотехник-селекционер мергежилдиг кижи дугайын чугаалажыш көрөөлидер.

Ылаңгыя хой ажылынче ханы сиңнигип кирип; ийи түңнелдерни чедип алыр дээр болза, хей-хей чылдарда ажылдаары негеттинмес. Амгы үеде бистиң колхоз, совхозтарывыста ажылдап турар зоотехник - селекционерлерни алырга, колдуунда-ла турум эвес, үргүлчү солчуп-халажып турар болгаш оларның дыка хөйү боттарынга онаваан хүлээлгезинче хаңылап кирбейн, доора ажылдар-биле чардыгып турар чоруктар бар. Ындыг болганда чогумчалыг түңнелдер үнмес болбайн канчаар. Чаңгыс черге доктаавас, турум ажылдавас зоотехник-селекционерлериниң хей кезиң аныяк түскай эртемнигларн боон турар.

Хамыктың мурнунда зоотехник-селекционерлерниң турум эвес, халажыр, солчур чорууның чылдагааннарын тодарадып көөрү чугула. Оон бир кол чылдагааны болза, түскай эртемнигларын транспорт-биле хандырбайн турары. Селекционер кижиге бо дыка тавармча чок. Чүге дээрге, планда көрдүнген ажылдарынга киришпес, азы шуут ол чүүл-биле ажылдавайн турар. Оларны тавармчалыг чурттаар болгаш ажылдаар оран-сава-биле хандырары база-ла четпестерлиг. Бо бүтү четпестерни чайладырындан ангыда, зоотехник-селекционерлериниң харысалгазын бедидери база чугула.

Зоотехник-селекционе р л е р ажылын канчаар чорудуп турарын, ажылга чүү чүве шаптык боон турарын база бо ажылды ажыктыг эвестерге үлегер-чижээн көргүзүп турарын хуралга демдеглээн. Ындыг-даа болза чамдык коммунистерниң талазындан партийжи сагыыта-чурумзу хажыдар, даалгалыг ажылынга харылсалга чок чоруктарны болдуруп турарын илеткелчи болгаш санал бергенер шүүлчүлээн. Хойжу бригаданың бригадири Николай Дербин ажылынга харылсалга чогун көргүзүп, арагалап турган. Тарлаг сүт-бараар фермазында Куртугбай Маадыр ажыл-шагы үзүп, уставчы негелдеерни күүсетпейн турарын база айтыкан.

Совхозтуң чамдык салбырларында, фермаларында күш-ажылдың сагыыта-чурумунуң кошкаандан эрткен чылын күүдүвете сүт садар планы 99,2 хуу күүсеттингеп. Амгы үеде кыштагларга мал чемнерин чогуур өй-шаанда чедирбейн турар тавармылгалар база бар. Партия организациялары, анда бөктөлп турар коммунист бүрүзү чер болганга мурнакчы ролюн көргүзүп, масса чанныг организастаан баштаар ужурлуг деп, санал бергенер демдеглээн. Ол талазы-биле хемчегерни партком, эге организациялар, коммунистер боттандырып эгелээн.

Беш чылдың кижилери

Чадавианың автотранспорт будурулгезинде чолаачы Маадыр-оол Сүгээвич Ондар каш чыл дургузунда чолаачыларның чарыжынга бирги черни эзелеп келген. Ам ол автобус-биле пассажирлер сөөртүп турар. Наймаар-даа баар дээнде, орунту безин ол эки билир. Плән ай санында ажыр күүседир болгаш эртиген чывын плəндан ажыр ийи муң хире рубльди ол киирген.

Төскү беш чылдың үшкү чылында социалистиг чарышка бедиткен хүзөлгелерни ол алгаш, ону төлептиг күүседир дээш, Маадыр-оол Сүгээвич кызыыман ажылдап турар. Бо чурукта — М. С. Ондар-дыр.

А. НЕВОЛИННИҢ фотозу.

Куулар Көкпалдай «Чыраа-Бажы» совхозтуң хоочун, дүржулгалыг хойжуларының бирээзи. Ол малдың чаш төлүн мендиң доруктурарынга мергежээн мастер. Хой чылдар дургузунда хой малдан келгенинден ол улуг арга-дүржулгалыг апарган. Эрткен юбилейлиг чылда ол бедик күш-ажылчы көргүзүүлерлиг болган. Төрүүр 100 хойга онаалтыр 102 хураганы мендиң дорукторуп, хой бүрүзүнден-ле 2,8 кг дүктү алган. Мастер-хойжу тоску беш чылдың бо шиитпирлиг чылында оон-даа бедик көргүзүүлерни чедип алырын хүлээтпеген.

Ам оон хойлары хүр кыштаган турар. Малчынга хой оолдаашкыны январьның баштайгы хүннеринде-ле эгелээн. Хой ажылында ол чугула кампанияны дүржулгалыг малчын бүрүн белеткелдиг уткаан.

— Олча-омаанар кандыгыл, Куулар Эзир-оолович?— деп, оон сонуурган айтырдым.

— Олча-даа арбын ийин. Хөөредиш канчаар бөөр, бо чаш хураганнарның хөйүн көрүүр дээн. Хойнуң күш-деңгели күскү хевээр. Ынчангаш төрүттүнген хураганнар артында ботпур, шымырак, доругуучал болур-дур. Амдымында төрүттүнген хураганнардан чаңгыс-даа башты оскүнмаан бис, бүрүн мендиң — деп, ол харылады.

Малчының коданында төрээн 200 хойнуң хураганнары олча-мендиң доругуп турар. Ол бо чылын алган хүлээлгезин бүрүн күүседиринге бүзүреледиг.

ЧУРУКТА: хойжу Куулар КОКПАЛДАЙ.

К. ЭКЕР-ООЛ.

«Шынның» штаттан дашкаар корр.

Авторнуң фотозу.

КҮЖЕНИИШКИННИГ АЖЫЛДААР

Кандыг-даа организация, коллектив бүрүзү тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылынче кирип тура, эртиген кайгамчык улуг юбилей чылының түнелдерин үндүрүп, ону хандыр сайгарып, анализтеп көрүп, чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырынга долу шиитпирлиин ылергейлеп турар. Чүртүүн еске бүгү черлеринде ышкаш, Моңгүн-Тайганың комсомол организациялары эртиген чылдың чарыжының түнелдерин үндүрген, районнуң аныяк малчыннарының, түдүгжуларының база амыдырал хандырылга ажылдакчыларының, чедиишкиннери улуг болган.

Түс-түс комсомолчулар ортузунга чарыштың тинилекчилериниге — «Малчын» колхозта Александр Серенге «Эң эки хойжу», ол-ла ажыл-агыйның чоланачызы Николай Сандыкка — «Эң эки чоланачы», районнуң түдүг-сеттелге участогунуң будукчу-шеверлекчизи Арагатты Долчанмаага — «Эң эки түдүгчү» деп выпнедирни тывыскан.

Чоокта чаа ВЛКСМ Моңгүн-Тайга районнуң бюрозу районда комсомол организацияларының аразынга эртиген чылын калбарган социалистиг чарыштың түнелиин үндүрген. Районнуң мурнакчы комсомолчуларының болгаш аныктарының хуралынга чарышка тинилекчи болган комсомол организацияларынга шаңналдарны тывыскан. Анда Мугур-Аксы ортумак школазында комсомол организациязы (секретары П. Д. Достан) бирги черни алгаш, ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. «Малчын» колхозта ВЛКСМ комитедиң (секретары М. С. Сотпа) ийиги черге киргеш, комсомол райкомунуң Хүндүлел бижин-биле шаңналкан.

Чер-черде комсомол бөлүктериниң аразынга база чарыш калбарган турган. Анда «Малчын» колхозтуң төвүнде (организакчызы Т. Өшкү-Саар) болгаш Мугур-Аксы ортумак школазының онгу класында комсомол бөлүктери эки түнелдерни чедип алганы дээш хүндүлел бижиктер-биле шаңналкан.

Иниизи-биле ажыл-агый чорудулгазында болгаш культура тургузуушкунуунга идепкейлиг киришкени база аныяк өскенниериниң коммунистиг кижизидилгезиниге чедиишкиннери дээш Моңгүн-Тайга районнуң комсомол организациязы ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңналаан. Ол бедик шаңналды чоокта чаа районнуң комсомолчуларының хуралынга ВЛКСМ Тыва обкомунуң ийиги секретары эш Г. Иргит тывыскан. Ол бедик шаңнал ыраккы районнуң аныктарын чаа-чаа ажылхеректерже сорук киргирген.

Бистиң районнуң экономиказының кол адыры — мал ажылы. Ынчангаш ону комсомол организацияларды, комсомолчу бүрүзү, кежигүн авес аныяк малчын бүрүзү шалыпчы фронт кылдыр көрүп турар. Планның 1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедирип дээш социалистиг чарышты калбартыр дугайында партияның болгаш чазактың докталын олар дайынчы программа кылдыр хүлээп алган. Моңгүн-Тайганың комсомолчулары болгаш аныктары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылын шалыпчы ажыл-иш-биле болгаш кончуг эки өредилге-биле демдеглээр дээш улам күжениишкинниг ажылдаарлар.

Д. КУУЛАР.

Ажыктыг семинар

Таңды районда «Тиилелге» совхозтуң парткому ында пропагандистерниң болгаш политинформаторларның семинарын эрттирген.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылын совхозтуң ажыл-ишчилери канчаар эгелээнинiң болгаш амгы үеде ажыл-агыйда байдалдың дугайында партком секретары С. Седен-оол семинарга дыңнадыг кылган.

Семинарның киржикчилеринге лектор А. Емельянов делегей байдалының дугайында лекцияны база номчаан.

А. АМБАРЖИ.

ХОЙ АЖЫЛЫНЫҢ ЧУГУЛА АЙТЫРЫЫ

Эрзиниде «Коммунизмче орук» колхозта хой ажылы орулгалыг адыр болуп турар. Ынчангаш хойдан ап турар продуктулар колхоз бүдүрүлгезинге кол черни эзелеп турары тавармла эвес. Колхоз девискээринде болу бүткен чайгы, кышкы делгем одар-белчиир, өлүгыы улуг эвес агаарның тавармчалыг байдалы хойну бүдүн чыл дургузунда кадарып өстүрериңе кончуг таарышкан. Оон уламындан калаттыг мал ажылы, ылаңгыя хой ажылы колхозка сайзырап, продуктуларының кол үнер дөзу апаргаш.

Колхозта бар хойнуң 30 хуузу нарын болгаш чартык-нарын, чартык-бөдүүн дүктүг хойлар, а оон артканнары чурттуң бодүүн дүктүг хойлары. Бо колхозка хойну чинге-нарын дүктүг уксаалар-биле 1955 чылда хайнактан эгелээн. Хайнак хойлар түс черниң бөдүүн дүктүг хойларынга бодаарга, эки, оран-савага, хоолулуг мал чемнериңе дыка негелделиг. Ол байдалдарны чогууру-биле тургуспаан, экижидилгениң ажылын кандыг-даа система чок чоруткан. Ынчангаш нарын дүктүг хой ажылын сайзырадыр ажыл колхозка эки үретүүнелдерни бербейн келгеп.

Тыва АССР-ниң колхозтарынга болгаш совхозтарынга хой ажылын сайзырадыр талазы-биле сүмелерге үндезилээш, хайнак хойну база катап бодүүн дүктүг түс черниң шонкарлары-биле адырлаткаргеп. Ынчалза-даа ол сүмелерде: «бар нарын дүктүг болгаш чартык-нарын дүктүг хойларны түскай бригадаларга моонизор, оларның ажаалга-чемгерилгезин экижидип, хойну оон ыңай сайзырадырын уламчылаар» деп айтыкан турбуже, бо колхозта ол талазы-биле ажыл багай түргустунган, бригада санында хайнак болгаш чурттуң хойлары хевээр, карын-даа хей-хей коданнарда хайнак, чурттуң хойлары кады туруп турар.

Түс черниң бөдүүн дүктүг хойлары-биле ажылды оларның дириг дениизин улгаттыварынче болгаш дүгүн көвүдедиринче ол ышкаш дүктүн ыңнарын экижидиринче, ылаңгыя өлүг дүктерни чок кылырынче угландыр, аңгыланы хойларны шилип, эдерииштирип турган, чорудар ужурлуг. Бо талазы-биле ажыл колхозта база-ла кандыг-даа система чок. Будурукчу кошкарларның, төрүүр хойларының дүкүүр, эътжир бөзэ төлгүр шынарын барымдаалап түскай коданнар кылдыр үзүп, бедик продуктулуг малдарның бөдүүн тургузуп, оон ыңай сайзырадыр ажыл шуут чок деп болур. Түс черниң бөдүүн дүктүг хойларын өстүрбүшаан, төрүүр 100 хой бүрүзүнге онаалтыр 100—105 хураганнарны алырын сүмелерде айыткан. Ындыг турбуже бо колхоз 1971 чылда — 82, 1972 чылда —88 хураганны 100 хой бүрүзүнге онаалтыр алганы, ол-ла чылдарда 568—536 хойларның кызыраны үстүнде четпес ажылды бадыткан турар.

Моон соңгаар бөдүүн дүктүг болгаш чаңгыс ай эвес чартык-бөдүүн дүктүг хойларга эки шынарлыг, чурттуң кошкарларын болгаш саражка уксаанның кошкарларын эдерииштирерин планнаан турар. Эрткен күскү эдержилге сезонунда саражка уксаалыг кошкарның үрези-биле 1205 хойну тарып боозаткан, иниити тарып боозаткан хой—3118 баш.

Чурттуң хойларындан бедик шынарлыг продуктулар (дүк, эът) алыры оолдаашкынны кайы үеде чорукканындан кол хамаарылгалыг, бо талазы-биле ажыл колхозта база-ла сезон чок. Чижээ, 1972 чылда ол колхозка хой оолдаашкынын көргүзерге мындыг: иниити төрүүр хой 9282 баш, оон иниитиден январьда 313 хой оолдаан (3,3 хуузу), февральда— 1721 (18,5 хуузу), мартта — 4521 (48,7 хуузу), апрельде— 1812 баш (19,5 хуузу), оон ыңай айларда 127 баш оолдаан, азы 4,3 хуузу. Кызыраанны— 5,7 хуу боон турар. Хой малды кышкы үеде немелде мал чеми-биле хандырып болур болгаш кыжын хой хураганнаар үеде ,чылыг хой кажаалары, хураган дорукторар чылыг кажаалар четчир болганда, хой оолдаашкынны январь — февраль айларда эгелээр кылдыр чорудар болза, бо колхозка кончуг ажыктыг. Ынчангаш хойларның эдержилгезин болгаш тарып боозадырын август болгаш сентябрь айларда бүрүнү-биле доозар болза эки. Оон ажыктыг үүвези чүл дээрге, ол үеде төрээн хураганнар дүк бээр, кыжын шымырак кылдыр өзер болгаш даражында чылда өй-шаанда эдержилгеге кирер апаар. Оон ыңыда, ынчан төрээн эр хураганнарны ол-ла чылын эътке дужаан болур. Ол үеде олар 8,9 ай наслыг болур болгаш дириг дениизи 35 кг-дан өрү болур.

Хой малды тарып боозадырының ажыктыының дугайын малчыннар, колхозтуң удуртукчу ажылдакчылары билир. Ынчалза-даа «Коммунизмче орук» колхозтуң удуртукчулары (даргазы М. Дүгер, партия организациязының секретары Б. Сай-Хөө) бо ажылды тоомчата азыйын келгенинiң түңнелиинде, 1971 чылда иниити тарып боозадыр 7000 баш хойнуң үүлге 45 хуузун тарып боозаткан, а ол ,хойларның чежези төрээнниг, чежези төрүүнниг? деп үүве билдинмес. А 1972 чылда хой тарып боозадыр планны 76 хуугa күүсеткен. Тарып боозадылганың шынары куду, бо талазы-биле колхоз баштаар черни зоотехниктериниң түскай эртемнигларниңнең болгаш хой тарып боозадыр техниктерден негелдеген кошкаткан. Хой тарып боозадыр түскай пункт колхозта чок. Моон соңгаар колхозка төрүүр хойнуң 70-деп өрү хуузун тарып боозадыры, хой тарып боозадыр пунктуну тудары болгаш харысалгалыг техниктерни өредип белеткээри чугула.

Мал ажылының түскай эртемнигларн-биле болгаш малчыннар-биле колхоз хандырбытынгеп. Ынчалза-даа мал ажылында харысалга чок, ак сеткилдиг эвес кижилер ам-даа бар. Чижээ, хойжу Натсык-Доржу чыл-чылда-ла харысалга чогу-биле хей-ниитининг малын хорадып келген, ол ам-даа хой ажылында кезээр. Малчыннарның зооветеринарлыг өредилгезин чыл саныда чүгле эгелеп ваар, ону тончүүзүнге чедирбес чорук чаңчыл апарган. 1966 чылдан бээр колхозта «мал ажылының II класының мастери» атты алган чүгле 3 кижи бары малчыннарның бижинн, харысалгазын бедидер, оларның материалдыг сонуургалын көдүрер ажылче кичээнгей салбайн келгенин хоречилеп турар. Хойжулар орт-тузунда социалистиг чарышты организастааны база-ла ёзу барымдаалаан. Чарышты ай, квартал саныда түңнеп, мурнакчыларны шаңнап-мактаар ажылды ховар кылып турар, мурнакчыларның аргадүржулгазын испгередир ажылды организаставаин турар. Хойжуларны аалчеглиг ажылче шилчидер, СЭКП обкомунуң IX пленумунуң шиитпирлерин күүседир дээш колхозта кылдынган ажыл, ап чоруткан хемчеглер чок. Хойжулар ортузунга кино көргүзери, лекция, беседа номчууру база-ла үзүктелиишкинниг. Хойжуларның культура-амыдыралы, садыг хандырылгазы чогуур негелдеге дүүшпес. Ийи кызыл-булуңнуң бирээзиниг ажылдап болуур кылдыр белеткаан, чаңгыс чунар-бажың ажылдап турар. Бажыңнарда чүгле үш өг-бүле кыштап турар.

Үстүнде айыттынган бүгү четпестерни чайладып, хой ажылын орулгалыг кылдыр сайзырадын болдурунуң бүгү арганнары бо колхозта бар. Чүгле колхоз баштаар черниң, партия организациязының бюрозунуң мал ажылының түскай эртемнигларниңнең, бригадирлерден негелдеп чогуур дециплиниге тургузуп, партийжи-организастыг, политинжижидиятелиг ажылды хойжулар ортузунга күштелдирери негеттинип турар.

А. АРАКЧАА.

ЭКОНОМИКАЖЕ ХАНЫЛААР

1972 ажыл-агый чылының түңнелдери болгаш тоску беш чылдың үшкү чылында соруглалар дугайында айтырыгны Чөөн-Хемчик районнуң партия ажыл-агый активинге чугаалашкаш, эрткен чылда чедишкиннерни демдеглеп, чедир кылдынмаан ажылдарны, тодаргай анализин үндүрген.

Районнуң колхоз, совхозтарының, үлеттүр, тудуг, транспорт, харылзаа болгаш өске-даа ажыл-агый адырларының күш-ажылчы кижилери эрткен чылдың соруглаларын күүседиринге чамдык чедишкиннерни чедип ап, бот-тарының салыышкынын киргеи. Малдың продуктулуг чоруун бедидери-биле эртем-техниканың, мурнакчы дуржулганың чедишкиннерин шинчээдиринче кичээнгей салдыган. Ынчангаш район мал продуктуларын күрүнеге садарының чыл планын: сүттү 101,9 хуу, этти — 100 хуу, дүктү — 100,7 хуу күүсеткен. 1971 чылга деңнээрге, күрүнеге сүт садары 4,5 хуу, дүк — 7,9 хуу өскен. «Алдан-Маадыр», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтар сүттү бүдүрер болгаш күрүнеге садар планын, «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл» совхозтар, Ленин аттыг колхоз сүт садар планын ажыр күүсеткен. Күрүнеге эът садар планын «Тыва» совхозтан өске ажыл-агыйлар күүсеткен. Партия-совет активиниң шудургу ажылдааны-биле чурттакчы чон 984 тонна этти күрүнеге садып, плаидан 213 тоннаны ажырган. Районнуң дүк планын чедишкиннииг . шинтирлээринге «Алдан-Маадыр», «Чыраа-Бажы», «Сүт-Хөл» совхозтар, «Октябрь 30 чылы» колхоз улуг салыышкынын киргеи.

Бедик түңнелдерни чедип алган хойжу бригадаларның, сүт-бараан фермаларының ажыл-ижи актив хуралының демдеглеттинген. Районда 32 хойжу бригадаларның чарыжынга «Алдан-Маадырның» Шомпээр, Оргу-Шөл, СЭКП-ниң XXII съездиэи аттыг совхозтуң Хайыракан хойжу бригадалары (бригадирлери О. Севен, М. Оттук, С. Ывы) 100 хойдан-на 89—95 хураганны алгаш, шылгараан. 27 хойжу 100—133, а 53 хойжу — 90—99 хураганны 100 хойга онаштыр алган. Сураглыг хойжулар М. Чола, О. Дажы-Намчыл, С. Ашак, М. Оттүк, М. Очур-оол, М. Ырыш болгаш өскелерниң-даа үлегерчижээн adepии турарларның саны районда көвүдээн.

Дөргүн, Ак-Даш, Шык-Бажы, Кызыл-Хавак фермаларының коллективтери бир иненке онаштыр 1400—1994 кг сүттү сагган. Хөөчүн-даа, чаа салгалдың-даа саанчыларының аттары, ажыл-херээниң чурагайлары илереп, оларның дуржулгалары бедип турар. Партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң фермалар аразында шилчинир Кызыл тутуп СЭКП-ниң XXII съездиэи аттыг совхозтуң Дөргүн фермазы чаалап алган. Эң бедик коргузүтлүг саанчы Монгуш Алдын-кыска (СЭКП-ниң XXII съездиэи аттыг совхоз), хойжу Ооржак Доржуга («Алдан-Маадыр») 1972 чылда район чемпиону аттарны тывыскан.

Тараа болгаш мал чеми культураларның дүжүдүн бедидерииге чамдык ажылдар кылдынган. Ооң түңнелинде район ортумаа-биле гектардан-на 7,6 центнер, суггаттыг черден 13,7 центнер дүжүттү алган. Күрүнеге 5400 тонна тарааны садып, четчир үреэинии урган. Бедик дүжүттү өстүрериниң шылгеттынган аргазы-биле бот-орулга-чарылгалыг суттатчы звеноолар «Алдан-Маадырда», «Сүт-Хөлде» тургустунган. Олар бедик коргузүтлүг ажылдаан. Ол ийи звено (удурткучулары эштер Төмүр-оол, Болат-оол) гектар бүрүзүнден 13—18 центнер, чамдык участоктардан 18—28 центнер дүжүттү алган. «Алдан-Маадырның» звенозунуң бир центнер тараазының бот-үнези 5 рубль 50 көпеек, суттатчы бүрүзүнүң ортумак шалыңы 200 рубльден өрү, «Сүт-Хөл» звенозунуң бир центнер тараазының бот-үнези 5 рубль 90 көпеек, бир суттатчының ортумак шалыңы 220 рубль болган. Ындыг звеноларны «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездиэи аттыг, «Тыва» совхозтарга организастарры чугула.

Бүдүрүлге, тудуг, транспорт, садыг, харылзаа черлериниң ажылында көскү чедишкиннер бар. Бүдүрүлге черлери продукция бүдүрер болгаш сайгарарының чыл онаалдазын 107,4 хуу күүседип, плаидан ажыр 185,8 муң рубльдиң продукциязын сайгарган. Чадаанаиың ыяш ажыл-агый черн, тараа хүлээп алыр пункт, «Сельхозтехника» каттыжышкыны, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң Чадаана участогу, хлеб заводу бүдүрүлге плаһын ажыр күүсеткеннер.

Партия-ажыл-агый активиниге илеткел кылган райкүүскомнуң даргазы Б. Б. Чюдюк болгаш санал берген хойжу О. Дажы-Намчыл, № 463 мехколоннада тудуг бригадири С. Достак, «Сельхозтехника» каттыжышкынының директору П. Иванов болгаш өскелер-даа алдынган социалистиг хүлээлгени күүседиринче ажыл-ишчилерни эвилелдээр ажылда четпестерни демдеглеп, чарышты деэштиг кылдыр удуртпайн турарын тодаргай аналиэтевишаан, моон соңгаарры соруглаларга доктаагаи. Малдың баш санын өстүрер, ооң продуктулуг чоруун албедир, көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүрүн бедидер деэш ажыл-чорудулгага чамдык четпестер арткан чылын тургулаан. Малчыннар, тараажылар ортузунга социалистиг чарышты деэштиг кылдыр организастаарын партия, комсомол, профэвилел организациялары четпес удуртнан. Чарыштың түңнелдерин чогуур үезинде үндүрбес, мурнакчыларны четче илеретпес, чалгааларны шүгүмүлевес, чарыштың чорудулгазынга контрольду шыңгыыратпас чүүлдер ам-даа бар.

Ленин аттыг колхоз сүт бүдүрер планын 2,7 тонна чедирбээн. «Октябрь 30 чылы» колхоз сүт садар планын 99,6 хуу күүсеткен. СЭКП-ниң XXII съездиэи аттыг совхоз ийи муң килограмм сүттү чедир албаан. «Большевик», СЭКП-ниң XXII съездиэи аттыг совхозтар бир хойга онаштыр дүк алыр хүлээлгезин күүсетпээн. Күскү агарлаашкынны эки организастаан болза, ол ажыл-агыйлар онаалдазын ажыр күүседир аргалыг турган.

Мал бажы өстүрериниң планының багай күүсеттинии турары малдың эдериглезин багай чорудуп турарында. Ооң хараазы-биле бода болган шээр малдың кыымаар чоруу үлемчилеп турар. 1972 чылда төрүүр бүгү инектиң 56 хуузу кыызаан. Ооң иштинде «Сүт-Хөл», «Большевик», «Алдан-Маадыр» совхозтиг хүлээлгени күүседиринче ажыл-ишчилерни эвилелдээр ажылда четпестерни демдеглеп, чарышты деэштиг кылдыр удуртпайн турарын тодаргай аналиэтевишаан, моон соңгаарры соруглаларга доктаагаи. Малдың баш санын өстүрер, ооң продуктулуг чоруун албедир, көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүрүн бедидер деэш ажыл-чорудулгага чамдык четпестер арткан чылын тургулаан. Малчыннар, тараажылар ортузунга социалистиг чарышты деэштиг кылдыр организастаарын партия, комсомол, профэвилел организациялары четпес удуртнан. Чарыштың түңнелдерин чогуур үезинде үндүрбес, мурнакчыларны четче илеретпес, чалгааларны шүгүмүлевес, чарыштың чорудулгазынга контрольду шыңгыыратпас чүүлдер ам-даа бар.

Ленин аттыг колхоз сүт бүдүрер планын 2,7 тонна чедирбээн. «Октябрь 30 чылы» колхоз сүт садар планын 99,6 хуу күүсеткен. СЭКП-ниң XXII съездиэи аттыг совхоз ийи муң килограмм сүттү чедир албаан. «Большевик», СЭКП-ниң XXII съездиэи аттыг совхозтар бир хойга онаштыр дүк алыр хүлээлгезин күүсетпээн. Күскү агарлаашкынны эки организастаан болза, ол ажыл-агыйлар онаалдазын ажыр күүседир аргалыг турган.

Мал бажы өстүрериниң планының багай күүсеттинии турары малдың эдериглезин багай чорудуп турарында. Ооң хараазы-биле бода болган шээр малдың кыымаар чоруу үлемчилеп турар. 1972 чылда төрүүр бүгү инектиң 56 хуузу кыызаан. Ооң иштинде «Сүт-Хөл», «Большевик», «Алдан-Маадыр» совхозтар бар апарган дээрээи СЭКП ТК-ның Чиигиже секретары айыткан деп, «Трибюне» солуи (ГДР) демдеглээн. Болгариянның «Народна младеж» солуну бодуңуң таиылбырын «Политиктиг байдал эжиживиче утланы бергеи» деп эгелиг парлап үндүрген.

«Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузаар дугайында дугуржулгага ат салганы—маадыр вьетнам удустуң төөгүлүг үлүг тиилелгези, хан төгүүшкүннүг дайынның бүгү дургузында вьетнам патриоттарның талазынга ылап туржуп келген делегейниң дешилгелиг күштериниң тиилелгези боол турар» деп, «Унэн» солуи «Улан-Батор) бижээн.

Румыниянның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң күүсекчи комитеди Вьетнам талазы-биле дугуржулгага талаларның ат салганынга холбаштыр байыр чедирген. Бодунуң хосталгазын болгаи хамаарышпас чоруун камгалаар, бодунуң херектерин бодунуң күзел-бодалдарынга дүүштүр шинтирлээр деп ылап шинтирлиг улусту делегейде кандыгда күш тиилеп шыдавас деп, Күүском демдеглээн.

Делгелгеге киржир эрге дээш демисежиңер

Партияның XXIV съездизи болгаш СЭКП ТК-ның пленумнары көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинии темпизии дүргедедир, колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын көдүрер, көдээ ажыл-агый продуктузун көвүдедир болгаш ооң бот-үнезин чиигедир талазы-биле боттуг соруглаларны салган. Ол соруглаларны күүседирииге социалистиг чарыш улуг рольдуг. Ооң бир хевири — ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң делгелгезинге киржир эрге дээш чарышты калбартыры болүр.

Бистин республиканың он-он мурнакчылары болгаи чамдык ажыл-агыйлары чылдың-на улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң делгелгезиниң киржикчилери болуп келгеннер. Чижээлээрге, 1972 чылда Тыва АССР ол делгелгениң Дипломунуң ийиги чергези-биле шаңнаткан, а Бии-Хем район, ол районнуң «Саян» совхоз, Таңдыда «Коммунизминиң херели» колхоз делгелгениң дипломантылары болганнар. «Элегеес» совхозтуң малчыны С. Салчак, Өвүрде «Коммунизмче орук» колхозтуң малчыны С. Монгуш улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң Хүндүлүг дипломнары-биле шаңнаткан, көдээнин 68 мурнакчылары ооң медальдарын болгаш акша шаңналын алганнар.

Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга бөстандырарынче чонну эвилелдээр ажылга ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң делгелгезинин ачы-хавыяазын барымдаалаар, СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаи ВЦСПС «Улус ажыл-агыйының чедишкиннериң делгелгезинин эртемниң болгаи мурнакчы дуржулганың чедишкиннерин пропагандалаарыңа болгаи оларны көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге нептередириңге ролюн бедидер дугайында» доктаалды 1972 чылдың августа айда хүлээп алган. Ол доктаалда УАЧД-ниң Дипломарын алган ажыл-агыйлар, бригадалар болгаи организациялар автобустар, чиик машиналар, телевизиорлар, хөгжүм херексеилерии болгаи өске-даа чүүлдер-биле шаңнадыр деп айыткан. УАЧД-ниң Дипломуң азы медалын алган мурнакчы колхозчулар болгаи ажылчыннар эртектиг белектерден эгелээп, «Москвичиге» чедир шаңналдарны ап болур.

Социалистиг чарышты улам ынай калбартыр соруглга-биле көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларын УАЧД-ниң киржикчизиниге шилип алырының чаа негелделерии бадылаан. Ында эртемниң болгаш мурнакчы дуржулганың чедишкиннериниң нептередирин чугулалап айыткан. Планныг онаалдаларның, социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезиниин дугайында көргүзүглерии УАЧД-ниң киржикчизиниге мурнакчылар шилиринии чаа негелделериие әде көргеи. Чаа негелделерии ёзугаар «Бөк-Тей» совхоз эрткен чылын УАЧД-ниң Дипломуиуң үшкү чергези-биле шаңнаткан, а республиканың медальдар-биле болгаш акша-биле шаңнаткан мурнакчылары 76 кижи болган. Оларның аразында «Элегеес» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры У. Бавун-оол, «Тиилелге» совхозтуң бызаа ажаакчызы Ч. Монгуш делгелгениң алдын медальдарын алганнар. А делгелгениң моңгун медалын алган сес кижиниң аразында «Революциинын чалбыжы» колхозтуң хойжузу И. Сафонов, Каа-Хемде «Коммунизмче орук» колхозтуң комбайнери П. Ситников болгаш өскелер-даа бар. Улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң делгелгезинин алдын медальдарын алган улус 200—200, моңгун медальдарын алганнар 100—100, үлүг медальдарын алганнар 50—50 рубль-биле база шаңнатканнар.

1973 чылда улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң делгелгезинге киржир мурнакчыларны шилип алыр мурнуку чылдардаи эрте эгелээр. Ындыг болганда ажыл-агыйларның удуртукчулары мурнакчыларның данзызын марттың 1-ден орайтатпайн Көдээ ажыл-агый министерствозунга киирер ужурлуг.

Чаа негелде ёзугаар бир гектардан ортумаа-биле 20 центнер дүжүт алган болгаш тараанның иинти чылдазын 1600 тонна чедирген бригада азы салбыр УАЧД-ниң алдын медалын алыр. Бир-авес тараанның иинти чылдазы айытканындан ийи-үш катап хөй болур болза, бир гектарга онаштыр алыр дүжүт 10-20 хуу чавыс-даа болза ажырбас. Комбайнер кижи 6 ажыл хүнүнде 240 гектар тарааны тавычалай шестиргенде азы тавычалаан черден 10 ажыл хүнүнде 360 тонна тараа ажаап алганга алдын медальды алыр. Бодүүн дүктүг хойдан 2,3 кг дүк кыргаан болгаш үүс хойга онаштыр 108 хураганны доруктурган малчын база делгелгениң киржикчизи болур.

Улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң делгелгезинге көдээнин бүгү инчилери — мурнакчылар киржип болур. Анда киржир эрге дээш кижи бүрүзү туржур ужурлуг. Беш чыл планын күүседири, бистин чуртувустуң күчү-шыдалының улам улгадыры болгаш чонның амыдыралының экижиири оон улуг хамаарылгалыг.

Г. МАШКОВСКИЙ.

Көдээ амыл-агый министерствозунуң кадрлар шилип алыр болгаш белетиээр киидизиниң эргелекчизи.

Белей бо хүннерде

Р. Никсоннуң парлалга конференциязы

ВАШИНГТӨН. (СЭТА-ның корреспондентизи В. Вашедченко дамчыткан). Колдуунда Вьетнамга дайын сөөлүнде тарыштырылга айтырымнга хамаарыштыр АКШ-тың президентизи Р. Никсоннуң парлалга конференциязы Вашингтонга болган. Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулганы күүседиринии, дайын сөөлүнде ийи чурттуң аразынга харылзааларның болгаш катап тургузуушкун программаларының айтырыгларын олар-биле Киссинджер чугаалажыр деп, Никсон дыннатканын.

Вьетнамга бооп турган дайынга киржиринден ойталаш, Каттышкан Штаттардан чоруй барган американ-нарга келдерел коргузеринге удурланыр мен деп, корреспонденгилериниң айтырыгларын харыылап тура, президент медеглээн.

Европага хамаарышкан америк политика-биле холбашкан айтырыгларны харыылап тура, президентиниң чугаалажы: АКШ Вьетнамга дайынны соксаткаш, ам кол кичээнгейин Европаже салыр ужурлуг. АКШ Европага садыг айтырыгларының талазы-биле чугула чугаалажышкыннарга, айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле ниити-европа чөвүдел хуралынга, Чепсектиг күштерии болгаш чепсегленишкинии бот-боттарының аразынга кызыржыр дугайында чугаалажышкыннар чорудар. Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузаар дугайында дугуржулганы күүседиринии, дайын сөөлүнде ийи чурттуң аразынга харылзааларның болгаш катап тургузуушкун программаларының айтырыгларын олар-биле Киссинджер чугаалажыр деп, Никсон дыннатканын.

Вьетнамга бооп турган дайынга киржиринден ойталаш, Каттышкан Штаттардан чоруй барган американ-нарга келдерел коргузеринге удурланыр мен деп, корреспонденгилериниң айтырыгларын харыылап тура, президент медеглээн.

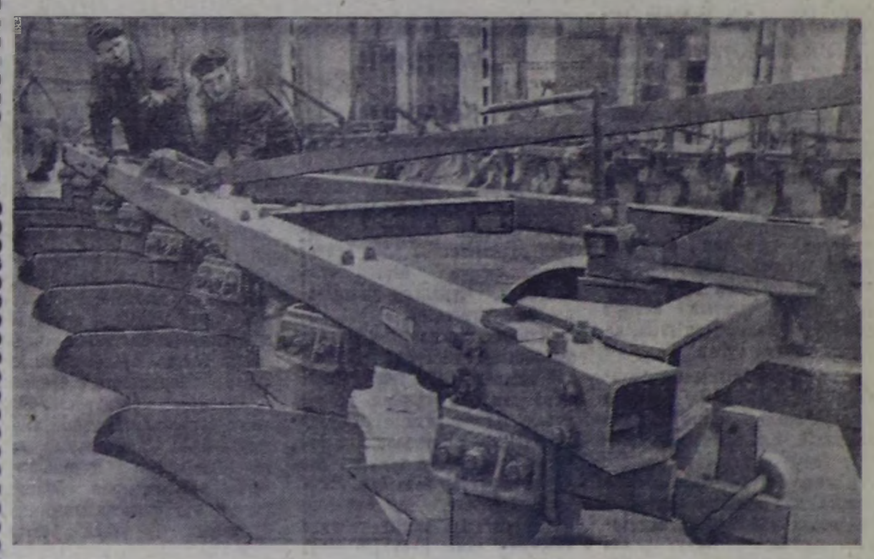
Европага хамаарышкан америк политика-биле холбашкан айтырыгларны харыылап тура, президентиниң чугаалажы: АКШ Вьетнамга дайынны соксаткаш, ам кол кичээнгейин Европаже салыр ужурлуг. АКШ Европага садыг айтырыгларының талазы-биле чугула чугаалажышкыннарга, айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле ниити-европа чөвүдел хуралынга, Чепсектиг күштерии болгаш чепсегленишкинии бот-боттарының аразынга кызыржыр дугайында чугаалажышкыннар чорудар. Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны

АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА) Замбия биле Мурнуу Родезияның кызыгаарында берге байдал тургуступуп келген. Айыыл чок чорук Чөвүлели ол байдалды чугаалажырын уламчылаан. Чөвүлелге ол байдалды үш хүн чугаалажып келгенинии дургузунда 25 чурттуң төлээлекчилери санал берген. Мурнуу Родезияның сөөк-язы ылгаар ёзу-чуруму Зимбабвеиың уазузунга дуза чедиреринден ойталаарынче Замбияны албадаар деп оралдашкаш, кожазы ол чуртка удур дайынмак болгаш чөптээлиг үүлгедиглер кылыр кажарлаашкыннарны ажыглап турар. Ооң уламындан тайбыңга болгаш айыыл чок чорукка уржуктуг байдал бар апарганынга ол чурттарның төлээлекчилерии дүвүрээшкинин илереткен.

Ол айтырыгга хамаарыштыр берген саналдарны чугаалажыры-биле капсырлаштыр Мурнуу Родезияның сөөк-язы ылгаар ёзу-чурумунуң үүлгедиглерии соксаттырарынга авес, харын база ону дүжүреринге чедирер ужурлуг хемчеглерии алырын Чөвүлел база чугаалашкан.

ЧАРЫШКА КИРИШПИШААН

Одессада көдээ ажыл-агый машиналары бүдүрер заводтуң коллективиң көдээнин чагыын хуусаазындан эрте бүдүрүп үндүрер дээш шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар.

Үзетпүрүң, тудугиуң болгаш транспорттуң ажылдакчыларының 1973 чылдың даалгазын эрте күүседири дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалы-биле таныышкаш, машина тудукчулары бедиткен хүзээлгени алганнар. Чыл планын хуусаазындан үш хоюн эрте доозар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам бедидип тургаш, пландан ажыр 1,5 миллион рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрерии болгаш 150 тоннадан эвээш авес белен кара деминии камнап алырын коллектив шинтирлээн.

ЧУРУКТА: бүдүрүлгениң мурнакчылары, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары коммунистер В. В. Голованский, А. Н. Дорошенко олар төөку беш чылдың бо шинтирлиг чылының баштайгы хүннеринде эгелээш-де ПН-8-35 дээр сес кожуулуг андазыннарны эптеп, кылырының даалгазын эзлчег санында-ла 150—[illegible] хуу күүседип турарлар.

(СЭТА-ның фотохроникази).

Дугуржулгага байыр чедирип турар

Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузаар дугайында дугуржулганы чарган талаларның аңаа Парижке ат салганынга калбаа-биле байыр чедирерии делегейниң хөй-ниитизи үргүлүүлеп турар. Вьетнамның ажылчы чоннар партиязының ТК-ының Политбюро кежигүнү, секретары, Вьетнам талазы-биле дөрт талалыг чөвүдел хуралга ВДР-ниң төлээлериниң тускай чөвүлекчизи Ле Дык Тхога болгаш ВАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВДР-ниң Премьер-Министрииң оралакчызы, даштыкы херектер министри Нгуен Зуй Чиньге алдар кылдыр Кремльге болган шайлаалгага ол дугуржулганы СЭКП ТК-ның Чиигиже секретары Л. И. Брежневтиң чугаазынга үнелээнинче солуннар, радио, телевидение улуг кичээнгейии салып турар.

«Вьетнамның тиилелгези социализминиң амыдыралчы күжүи илергейлеп көргүзүп турар дээрии Л. И. Брежнев медеглээн» — деп, Кубаның «Гранма» солуну демдеглээн. Ам дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарын, айыыл чок чорукту болгаш бүгү-ниити тайбыңны быжыглаарын улам хаиыладып болур чаа-чаа арганнар бар апарган дээрии СЭКП ТК-ның Чиигиже секретары айыткан деп, «Трибюне» солуи (ГДР) демдеглээн. Болгариянның «Народна младеж» солуну бодуңуң таиылбырын «Политиктиг байдал эжиживиче утланы бергеи» деп эгелиг парлап үндүрген.

«Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузаар дугайында дугуржулгага ат салганы—маадыр вьетнам удустуң төөгүлүг үлүг тиилелгези, хан төгүүшкүннүг дайынның бүгү дургузунда вьетнам патриоттарның талазынга ылап туржуп келген делегейниң дешилгелиг күштериниң тиилелгези боол турар» деп, «Унэн» солуи «Улан-Батор) бижээн.

Румыниянның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң күүсекчи комитеди Вьетнам талазы-биле дугуржулгага талаларның ат салганынга холбаштыр байыр чедирген. Бодунуң хосталгазын болгаи хамаарышпас чоруун камгалаар, бодунуң херектерин бодунуң күзел-бодалдарынга дүүштүр шинтирлээр деп ылап шинтирлиг улусту делегейде кандыгда күш тиилеп шыдавас деп, Күүском демдеглээн.

Ю. Цеденбалдың медеглели

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузаар дугайында дугуржулгага Парижке ат салганынга биетин бүгү партиявыс, бүгү моол улус изиг байырны чедирип турар. Ону маадыр вьетнам улустуң чедип алган төөгүлүг тиилелгези, империализминиң күштеринге удур акы-дуңма вьетнам улустуң демисселинге Совет Эвилелиниң болгаш социализминиң өске-даа чурттарының, делегейниң деп-шилгелиг бүгү күштерииин көргүскен бүгү талалыг дузаламчы, детклимчезининг чайынанчак илереи кылдыр үнелеп тур бис деп, МАРП ТК-ның Бирги секретары, МАРның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал Улан-Баторга медеглээн.

Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузаар дугайында дугуржулгага АКШ-тың чазааның ат салганы болза бөгүн делегей хөгжүлдезиниге империализмбиле дайынның күштери авес, харын социализмниң биле тайбынның күштери кол фактор бооп турар деп чүвениң херечизи болган деп, Ю. Цеденбал демдеглээн.

Сталинград тулчуушкунунуң 30 чылы

ВОЛГАДА ТУРАСКААЛ

30 чыл мурнунда, 1943 чылдың февраль 2-де, Сталинградка чидиг демисел доозулган. Ынчан аңаа Бистер тиилээн бис. Чогум-на ынчан аңаа кижилер тиилелгени кайы хире улуг күштүг, когарал-чидиргини үндүрүп турган чедип алганын көрген. Хүл-ыйба кылдыр өртгенген, үгер-боо октарындан бүстүп, чуурулган бажыннарның бузундулары онон километр черде чаптыла берген чыткылаан. 48.190 бажыңның 44.685-жи шуут бүстүп үрелген болган. Фашистер 126 завод болгаш фабрикаларны, 124 школаны, 15 өмнелге черии, 68 поликлиниканы болгаш амбулаторияларны... шуптузун шуут үзүткап каапканнар. Хоорай шуут бузундулардан, өлген кижилер хөөрүнден бүткен деп болур турган. Ол тулчуушкуннээрии соопда удаваанда аңаа чораан америк херенгитеннер ол бузундуларны катап тудуп турганын

Уран чүүл делегейинде

ООҢ МУЗЫКАЗЫН БИЛБЕС КИЖИ ЧОК

Биллингир совет музыковед академик Борис Асафьев болза Арам Хачатурянны дөгжүмүүн Рубеннан деп адаан. Амгы үениң сураглыг композиторларывыңг бирээзи Хачатурянның амыдыралга ынаамшыдыг уран чүүлүн ооң өскээр үнелээри берге. Ол чүүлдүң ыяш-даа билир, «Гаянэ» деп балеттен «Селемелериниг танцынын» аялгазы делегейниң разиостанцияларынын чалгыларында чаңгыланып турар. Совет композиторнуң музыказының сураглыгының үжүру чүдел?

Музыканы чогаадыр кижи бодунуң үнүн, сагыш бодалын, түрээн кымга барадыгыл турарын билир болгаш амыдыралды алдарлырлар үжурулуг деп Арам Хачатурян чугаалап турар.

Хачатурянның музыказын дыңнаан кижи анаа чайгаар-даа хаара туттура бээр. Композиторнуң музыказының чажыды ооң дыпнакчыга чедиптирэри, биллингирэри, чоок аныы.

«Чонгуң амыдыралы, ооң байырлалдары, бүзүлээлери, өөрүшкүү бүгү талазы кузаралы, пацпонал аялгазының түүжүт мыраажыларының болгаш хогажымчүлериниң күүсселэри кара чажыдыган-на мээң сеткил-сагыышнда артып калган. Музыканы шинээдири, билип алганымның эргээ ол. Музыканы билириме улам хамыпаан тудум бичии чыыдарымда-ла чедип алган кол национал үнделиг чогаадылганың бүзүлүг хоргуну боолу сагыш алган» деп, композитор сактып чугаалап олурар.

Арам Хачатурян 19 харлыңга Москванның Гнесиных аттыг музыка үүлгедиишинге өөренип киргеп. Баштай виолончели клазында, ооң соонда сураглыг сонг композиторларның бирээзи Николай Мясковскийниң удуртулгазы-биле композиция кичөөлдерин эрткен.

Аныяк оолдуң кайтамчык салым-чаяаны дораан-на илереп келген. Өөренип тура скрипкага, кларнетке болгаш фортепианога таарыштыр чогаалткан ооң «Триозун» композитор Сергей Прокофьев үнелээн. Ук чогаадылың чотазын композитор Парижже чедире бергенде, 1933 чылда «Триозун» Франциянның найысылалынга күүседкен. Хачатурянның ады ооң бээр-де Праганың, Венаның, Парижтиң, Лондонуң концерт залдарының чарладдарынга хөстүп келген. Сураглыг америк пианист Артур Рубинштейн 30 чылдарның төнүчүүнде Хачатурянның фортепиано концертин ойнаан соонда композиторнуң чогаадылгазы-биле АКШ бир дүтаар-ла танышкан. «Хачатурянның бирги скрипкинизин Ленинградка күүседкенин шыкаш, аныяк композиторнуң чаа чогаадылгабиле баштайгы таныжылгазы кижиниң сагыш-сеткилинге ол хире көскү болгаш үстүүдүрбес иштң артыпкаар шак шыдыг мээң билирим таварылгалар кончуг эвээш» деп Дмитрий Шостакович демдеглээн.

Арам Хачатурян музыканың кандыг-даа адырынга хамаарышкан чогаалдарны бижип турары кайтамчык. Фортепианога, скрипкага, виолончелиге күүседир концерттер, рапсодиялар, сюиталар, симфониялар, ораториялар, шиилерге болгаш кинофильмнерге музыкалар, ырлар... Армян Советтер Социалистиг Республиканың Гимнизиниң автору — Хачатурян. Композиторнуң талантызы балет жанрынга көскүзүбиле илереп турар. Ооң «Спартагын» Совет Эвилелиниң болгаш делегейниң хөй-хөй театрларында тургускан.

Хачатурянның чаа Армениянның ыраажызы деп адаан болур. Ол аздаарының черинге ханы ыяк, ооң-биле ооң ханы-рылгаазалыг.

Хачатурян — Армян ССР-ниң Эртемнер академиязының чиитиие кежиигүү, ССРЭ-ниң улустуң артизи, Күрүне болгаш Ленинчи шаңналдарның лауреады, Москва консерваториязының профессору болгаш делегейниң хөй-хөй музыка институттарының хүндүлүг кежиигүү. Ол хөлчок бөлүүн, ак сеткилдиг, аажы-чаңы топтуг, ёзулуг-ла кижизинг ыяш. Ооң чөөн чүк улустарывыңг дег хүндүлээчел өг-бүлезинге кандыг-даа аалчылар үргүлүг-ле кээп турар.

Ооң ажылдаар кабинединде рояль болгаш ээрги хүрее бедик стол бар. Хана дургаар ноң делгимдерге, келгеп почта салыр столчугаш, чаңыс диван. Уран чүүлдүң, литератураның, культурааның сураглыг ажылдакчыларыпа-биле композиторнуң үжуражылгаларын көргүскен фото-чуруктарны хананларда аскан. Оларның аразында — Чарли Чаплин, Эрнест Хемингуэй дээш өске-даа композиторлар, дирижёрлар, өөренивчилер.

Өөренивчилериң чүруун мында аскаңы таварыла эвес. Композитор өөренивчилериниг онза кичөөнгейин салып турар. Хачатурянның методу — негелделиг чорук. Өөренивчилери-биле кичөөлдөрингө үе-шагын харамнаамас, оларга дузалап, оларның чедишкиннериниг кезээде ол өөрүн чорүүр.

Композиторнуң өөренивчилериниң аразында марий композитор Андрей Эшдай — ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң секретары, симфония чогаадылгазының бүдүмчүлелиг автору, армян Эдгар Оганесли — Арменияның биллингир композиторларының бирээзи, балеттер, симфониялар болгаш ырлар автору, румын Анатоль Виеру — Бухарест консерваториязының композиция кафедразының башкызы дээш. өске-даа.

Композиторнуң ажыл хүнү эртен эрте эгезээр болгаш барын минутага чедир чай-кыыс чок. Өөренивчилер-биле кичээлдер, бедеткелдер, композиторлар эвилелиниң түрааттар. консерваториянның эртем човудели, радиога, бижилге... Ол ыяштан үжуражылгалар.

Нами МИКОЯН.

(ШМА).

«ӨГБЕЛЕРНИҢ ЧАЖЫДЫ»

... Якутия. 1921 чыл. Кызыл Армия Юденичниң, Колчактың, Дениниң, Врангельдың чылча шаап, торээл черинден ингтервентилериниң аг-черинге үндүр сывырып тургеп. Ынчалза-даа ол үеде контрреволюция чер бурүүзүнге кеминг үүлгедиишкинээн.

Кижи эртен шыдажок, эзилиргей тайгага эрес-дээм, маалыр соруктуг аныылар — Якутиядың бир аймаа шыдажыр аргажок берге чурттаптарны карып турарлар. Ирокскы ол аймаан турарын билбес-тир силер, аймылдыг човулан кес кырында келгеп деп билиңер. Кижилер-даа, мен-даа, төрээл черивис-даа шуптуу чок кыдыпар. Бир эвес мен алдыңның чыдар черим хөптак садыгныга айтып бээр болзумза, бо бүгү ынчан бисне чайгаарла таварыңы келир болдур ийин...

Ынчалза-даа аймактың чурттакчы чону Сэдюктүң чугаазын тоопайн. ону баштыңчы хүлээлгээнден болгаш аймактан үндүр сымыыптар. Ол аймактың

Чаа кино

маңка хөптак-чазый, кажар бай садыгжы Оларын ийи чыл дургузунда келбээн. Ынчангаш дазган-даа, дарым-даа төнген, аңаарыңга хереглээр бүгү чүүдер тыныбастаан. Чурттакчыларның ол хереглээн бараанарны алгы-кеш-биле орнап алыр дээн ораалдакчыңыңы бүтпейн турар. Кажар садыгжыга ам алгы-кеш-даа херек чок, ол үүле алдыңның дамырактыг чыдар черин билип алыр дээш кыынын турар.

Ынчалза-даа аймактың баштыңы, кажар Сэдюк алдыңның черинге кайда чыдарын билир-даа болза, өг-бөлеринең чалыдыл өскелерге ажыдып берип шыдавас. Сэдюк аныяк турдаза тайгага өске кижилер чедип келген турган. Олар сарыг дапгарны тып алыр күзелдиг турганнар. Ынчалза-даа үгаан кирбээн аңы оларны бир алдыңыг черге чедирө бергеш, болдуңун төрээл черин аас-кежиктиг ымыдыралдың хүннерин эгезээр...

Корғунчуг ап аймакты хөме ап келир, кижилериниң амыдыралы улам бергеэзер.

— Ам бис корғунчуг ашчурттуң аспаанда киргеп бис—деп. Сэдюк болдунуң чаңгыс чер чурттуларынга чугаалаан, уламчылаар: — Силериниң мурнуңарда чүү баштыңы аларган аныяк аңчы Уйбанча болдуунуң аймаан өдүмдеп камгалап, алдыңның дамыраатты тыварын олгага аавзар. Ол төрээл турааның чедип кээрге бай салгыгымның оглу-биле ак гвардейжилер тайгага чаштып чедип келгеш, оларның ыыт-жагга чажырып каан дагланың дилеп аңаар болаан якуттарны кандыг-даа ыыдаган чок черге боолап өөруп турарын көрүп каар. Ынчан Уйбанча кыргак Сэдюктүң ышкыныгга бүзүрээр. Ынчангаш ол кажан-даа алдыңның чыдар черин оларга айтып бербес деп шиитпирлээр. Оңу айтып бээр болза, ынчан корғунчуг өдүмдеп-чидим болур дээриниг ол бүзүрээр.

Ыыдыл Армиянның отрядының туралагга чедип келгеп. Аар-берге, аш-чут долган мунгараачыг хүнпер үттүүдүрар. Черлер саваан ыдыы-түрегни якут кижилерге аас-кежиктиг ымыдыралдың хүннерин эгезээр...

«Өгбелерниң чажыды» деп, республиканың кинотеатрларында үнүп эгелээн чаа уран-чечен кинонуң утказы мындыг. Кинону чогаалчы Н. Якутскийниң «Алдын дамырак» деп тоожузуун ёзулуг чогаадып тургускан. Кинонуң кол маадырлары Сэдюк, садыгжы Оларин, Арапас, Уйбанча, Люба, Карпов оларның рольдарын кодо артистери Дмитрий Ходулов, Анатолий Васильев, Гавбенас, Наталья Шестакова, Анатолий Васильев, Татьяна Колпэова, Георгий Скляинский олар кайтамчык салым-чаяан-биле ойнап турарлар. Якут улустуң 1921 чыл үелиниг амыдыралын көргүскен бо кинону «Таджикфильм» киностудия 1972 чылда үнүдүрген.

К. САРЫГ-ООЛ.

Хан базыышкыны улгадыр аарыг

Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» суурнуң чуруттакчызы С. Шагжы редакцияга чагаазында «Соңгу үеде хан базышкыны улгадыр аарыг» деп бижээш, ооң тыптып келир чылдагааны чүдел, ыңдыг аарыг кижи кандыг чем чизе эмин, Тываның кайы аржаанынга ол аарыгны эмнеп болуурул деп айтырыглар сэлгап.

Ооң чагаазынга харыы кылдыр эмчиниң сүмезин парладывыс.

Бо аарыг соңгу үеде неп-терегнең болгап ооң үржуктары берге байдалдарга чедирип турар деп улус чугаалажыр апарган. Херек кырында ап көөрге, шаанда Тывага хан базышкыны улгадыр аарыг турза-да, ол биллинмейн турган. Бистиң кыргаңарывыстың «шаанда мээң ыңдыг төрелим бажым дээш, үр болбаан» дижирин бис хөөр-ле ыяш-ла дыңнаар бис. Ол дээрге хан базышкыны улгадыр аарыгның түңнели болуул чадап чок. Ынчангаш хан базышкыны улгадыр аарыг, улустуң чугаалажыры ыяшкаш, амгы шагның аарыы эвес, а ол шаанда-даа турган, а улустуң берге аарыгларлан аарыыры бистиң үевиисте харын улам кызырыпган чүве болганда ол «амгы төнин берге аарыы» кылдыр сагыш-лыпар апарган.

Чогум, чүге хан базышкыны улгады бээр дээрээн улус эки билбейн турар. Ынчангаш ооң тыптып келир кижилерге база-да ствывыжыкышкаш болуп турар.

Хан базышкыныңның улгадыры ханныг, хан дамчыыр дамырларның байдалындан хамаарыжыр. Бир талазынга хананың болуунуң тургузуу, ыыңнары азы. болуунуу-биле чугаалаарга, хан суук бе азы хоюг бе дээрээн маңаа улуг салдарлыг. Хоюг, үстүг хан орүү-биле оожум, саазашкыныңыг байдал-биле эргилергө чүрек ону күш-биле идип үндүреп үжүрга таваржыр, ынчангаш ханның базышкыны улуг болуур чоруктуң бир чылзагааны ында. Ыыңнап-да, хан базышкыны аарыглыг улуг кижилерниң хөй кезии семис, ыыырак болуруп улус өскеринда турары чадавас.

Ханның хоюг болуру амыр эртпр үстүг, чаглыг аъш-чем чиирииңеп, чемнеиринии чүрүмүн сагыыас, база арага аймаанга хандыыр чоруктан улуу-биле хамаарыжыр.

Аарыгның тыптып база бир чылдагааны — хан дамырларының локтамал хемчээлге турбазы азы ооң чымчак, хөрлиичел байлалы баксыраашындан болуп турар. Ооң уламындан хан дамырлары чыырлып, чингелээш, херидбес апаарга, хан оолан күш-биле эртериндең хан базышкыны кедүрлү бээр.

Хан дамырларының ынчап баксырый бээрининг чылдагааны кижинин үгаан бодал ажылын ыыт, чөптүг чоруттаашкан, ажыл-амыыралынга бердезошкиннериең, нерилиннр чоруктардан хамаржыыр үүрар. Маңа бодүүн чижеэ. Кижи коруңда: «дарыым ижи-лиди, түрээм тиккигайны берди» дээр ийик чоп. Ол чүл дээрге, коргкан кижиниң нерииин хенертен хан оруктарының дамырларын чыырлыдыыптарга, хан күш-биле дарылдээш, ону эмнеп, ескө аарыглаже кичээнгей салбайн бээр чоруктар таварышкылаар болгай.

Хан базышкыны улгадыр аарыгдан эр-даа, херээжен-даа кижилер аарыг турар. Ооң баштайгы демдектерии кижилер ескербейн барган, чогуур үеринде амгедириниң хемчегдерин албайн хөлүп эртпре каапгар таварылгалар хөөрээ. Үйгу чокталыры, баш аарыыры, баш дескиперп, ой-ойлеп чүрек диртилээри, сагыш-сеткил дувүреэри, ажыныычал апаары, чүңү-даа кылыр хөөп чокталыры, сактырга-ла шимчевес чыдар болза эки кылыр боданыларыы — хан базышкыны улгадыр аарыгның баштайгы демдектери болур. Чамдыкта аарыг кижи көнгүс кан-кадык, аналдагы ышкаш сагындырдар, а эмчилер ооң аарыын эскерип каан болза, сагыш-сеткил улам дувүреп ескөзик дилге аарааң» дээн хевирлиг байдалдарга чедер. Ындыг кижилер болдунга сезиктиг апарганда эмтиге баар херек. Эмчиниң сүмезиниг аарыг кижи шынчы болгаш бүзүрелдиг болур чорук аарыгны үзе эмнээриниге улуг идиглиг.

А чогум аарыг ййнги, үшкү чаза чедип турда, аарыг кижилериниң хөй иирүүзүү эмнээшкинге бүзүрелин чидирип, аарыын керекке албастап, «черле ыяыг кижи-ле болгай мен» дээр хөөннер хан базышкыныңың дээш чадаашында башче, чүрекче хан чүгүрер чоруктарга» чедирер.

Аарыңы болдурбазы-биле кижи бүрүүг амгы үениң амыдыралының нормаларын, эрем-техниканың чедишкиннериң чоп ажыглап билири. бөөтүүн хүү гигиеназының түүрмынарын — үгаан болгаш ыыңнаашкыны, аъш-чемниң, дыштанылганың чүрүмнарын ханыык чок сагыш билири — онаа үжур-дүзалдыг.

Бистиң республиканың Үш-Белдир, Чедер дээш ыяшкаш куроттарэы хан базышкыны бөлик аарыг кижилерге шуут таарыпнас. Ынчалзажок Тываның кайгамчыктыг чараш бойдүзү улуг аарыг кижилерге эки салдар чедирип, олар бөттарыг хүүзүнда дыштанып, агзарлаар, чайлаглаар чүве болза, кончуг ажыктыг деп эмчилер санап турар. Ол ыяшкаш бөттүң шаа-биле спорт, физкультура кылыры. өске-даа девирнин шинчээшкиннери кижинин аът-мага бодун быжыглаарына канчаар-даа ажок ажыктыг. Кижи бодун кадык-ла чорүүмза. омак-сергек-ле болзумза деп бодаар болганда, спорт болгаш күш-культураже база улуг кичөөнгей салза чогуур.

Д. КУУЛАР,
РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи.

Эмчиниң сүмези

угда арыңга келирге, ишки дээриниң чылдагааны ында, ол ейде корткан кижиниң ханының базышкыныңың улуг болур. Нерви ыкорга» берген чүве болганда, чүректиң ажылдаары база дүргедээр.

Чамдык кижилер «хан базышкыны улгадыр аарыг, ханыык хөй кижи-дир мен, төп каапгыындар» деп эмчилерден дилээп турар. Ол чорукка эмчилер удурлашыр, ойталаар, а ооң үжурун билбестер хомудал үнүдүрер чоруктар база бар. Үжүрү чүл дээрге, хан базышкыны улгадыр аарыг үелиниге кижиниң ханы ковудаар эвес, а үстүүге тайылбырланывыс ышкаш өске чылдагаанардан ханның базышкыныңы улгадыр. Ындыг болганда чеже-даа хан төгерге хан базышкыныңы куулаар хамаан чок, харын хан дамчыыр дамырлар улам чыырлып, хан базышкыныңы улгатыыр дээр кижилиниң хөй кезии семис, ыыырак болуруп улус өскеринда турары чадавас.

Хан базышкыны улгадыр аарыгның чылдагаанынары өске аарыглардан база хамаажыр. Оларга үүрөктиң улуг өзүүлүү, эгези тарлаар (коарктация), чүрөктиң клапаннары бакбырапда, бэш мээзининг, карабүүрөктиң эдериниң бестери мшканында. кара-бүүрөктиң соокка дегдирипкиннериниң үезинде дээш, өске-даа чамдык аарыглар үезинде хан базышкыны база улгадыр. Ынчангаш бо талазынг эмчи кижи шыны-биле тодарадыр алыырга аарыг кижи дарыыларының төөгүзүн долгуу-биле тайгыырлар үжурул. Чүге дээрге чамдык таварылгаларда хан базышкыны улгадыр аарыг

Эмчиниң сүмези

угда арыңга келирге, ишки дээриниң чылдагааны ында, ол ейде корткан кижиниң ханының базышкыныңың улуг болур. Нерви ыкорга» берген чүве болганда, чүректиң ажылдаары база дүргедээр.

Чамдык кижилер «хан базышкыны улгадыр аарыг, ханыык хөй кижи-дир мен, төп каапгыындар» деп эмчилерден дилээп турар. Ол чорукка эмчилер удурлашыр, ойталаар, а ооң үжурун билбестер хомудал үнүдүрер чоруктар база бар. Үжүрү чүл дээрге, хан базышкыны улгадыр аарыг үелиниге кижиниң ханы ковудаар эвес, а үстүүге тайылбырланывыс ышкаш өске чылдагааннардан ханның базышкыныңы улгадыр. Ындыг болганда чеже-даа хан төгерге хан базышкыныңы куулаар хамаан чок, харын хан дамчыыр дамырлар улам чыырлып, хан базышкыныңы улгатыыр дээр кижилиниң хөй кезии семис, ыыырак болуруп улус өскеринда турары чадавас.

Хан базышкыны улгадыр аарыгның чылдагааннары өске аарыглардан база хамаажыр. Оларга үүрөктиң улуг өзүүлүү, эгези тарлаар (коарктация), чүрөктиң клапаннары бакбырапда, бэш мээзининг, карабүүрөктиң эдериниң бестери мшканында. кара-бүүрөктиң соокка дегдирипкиннериниң үезинде дээш, өске-даа чамдык аарыглар үезинде хан базышкыны база улгадыр. Ынчангаш бо талазынг эмчи кижи шыны-биле тодарадыр алыырга аарыг кижи дарыыларының төөгүзүн долгуу-биле тайгыырлар үжурул. Чүге дээрге чамдык таварылгаларда хан базышкыны улгадыр аарыг

КОЛХОЗЧУЛАРГА ШИИ

Москваның сатира театрынга «Байбак аастыг» деп чаа шин үндүрген. Автор белорус драматург Андрей Макаёнок шинии репортаж-комедия дээш. Шинде колхозчу амыдыралды көргүскен.

Шинии театрның кол режиссёру РСФСР-ниң улустуң артизи В. Плучек тургускан. чуруктуу — С. Стручков.

ЧУРУКТА: шиидеп алган көргүзүг. Сеялгай таладын ол талаже: Владимир Андреевич Каравай — РСФСР-ниң болгаш Таджик ССР-ниң улустуң артизи Г. П. Менглет, Скромный — РСФСР-ниң алдарлыг артизи С. В. Мишулин, Кренделев — артист В. А. Байков, Ломтев — артист А. А. Ширвиндт.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Дыштанылга хүннеринде

Субботада хоорайның культура бажыңнарында дыштанылга кежээлери анылтарыны чалап турар. Хоорайның ыыдыраа клубунга маргылдаашының түңнелии үндүрер. № 3 школага доозукчулар-биле ужуражылга эртер.

Воскресеньеде Политпикти чыыдыышкын бажыңнга Иркутск хоорайга зона көрүлдезинге кирээн чораан боттыынгыр артистериин түңнел концерти болур. Концерт кежээ 18 шакта эгелээр.

Комплекетиг экспедициянның Культура бажыңнга хүндүе 11 шакта үругларыңы билет студиязының ооң көргүүгү болур.

Ипподромда хаан баазазынга ВЛКСМ хоорюмуун шаналы дээш транспорт организацияларының ажыдажакчыларының комсомол-профсоюзтел кроону ол хүн 11 шакта эгелээр.

Клубтуң чемпиону

Тывада баштайгы шылыраа клубуунуң бирги чемпиону. Хүннүүг ат. Ову эдилээр аддар республиканың хөөчүн ыыдыраачызы, шылыраа ооңнуң сайзырадырыга бодунуң үдүүн кирээн келген Монгуш Кенин-Лопсаңга таварыпкан.

Бо маргылдаага Монгуш Борахоевич оңза кодуруулукчууп, соруктуг ойнаан. Тос саларының түңнелиниде чедп киэнин үткаш, ийи кижи-биле хайымашкан. Ынчангаш ооң тиилелгези ёзулалып калыр.

* * *

Россия Федерациязының бирги черн. дээш маргылдаашының баштайгы шилиидек ооңнарынга зона айы-биле кирижир дээш бистиң республиканың төлэлекчилери мастерге кандидат Николай Шишигин биле «Тыва даг-дүгү» комбинаттың инженери, республика чемпионадының ийнти шаналын алган бирги разрядты Монгуш Адыг-ool олар Улан-Удэ хоорайже чорупканнар.

О. ИРГИТ.

Агаар

Бөгүн республиканга бүргеп, аяшыр. Топ районнарга чагбас, ескелеринге биче дар таар. Хаттың дүргени секүндэда мурнуу-барыын районнарга 0—4 метр, барыын районнарга 5—9 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы дагзыт чердерге 4-я 8, ескелеринге 16—20 градус соор.

Кызыңга бүргеп, аяшыр, эрткен биче чаар. Хаттың дүргени секүндэда 0—4 метр чедер. Агаарның температуразы 18—20 градус соок болур.

ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫҢА

1973 чылдың февраль 7-де хүндүскүүнүн 2 шакта СӨКП хоорюмуунуң хураалдаар залынга Кызыл хоорай Совединиң XI сессиязы болуур.

Хүн айтырыы:

1. 1973 чылда хоорайның ажыл-агыйын хогжудеринин болгаш социал-культура тургузуушкуунуун планының дугайы.

2. 1973 чылда хоорайның бюджединиң бадылаазы болгаш 1972 чылда бюджет үүгеедлеринин дугайы.

ХООРАЙ СОВЕДИНИҢ КҮҮСКОМУ.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 3-ТЕ

МОСКВАДАН

12.45 — Дамчыылыгалар программазы. 12.50 — Өөнүг телекөргүзүг. Уругларга. **Мультфильмнер** программазы. 13.20 — Медээлер. 13.30 — **Өөнүг телекөргүзүг. Хөнней талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионазы. «Спартак» (Москва) — СКА (Ленинград).** 3-күүнүң. 14.05 — **«Кадыкшылгага». Зотем-тайгы-быырлыг программа.** Дамчыылганы эмчи Ю. Белдичкова чөрүдар. 14.45 — Өөнүг телекөргүзүг. **«Музыкалыг уяпгамнылгалар». Г. Пономаренконуң ырлары.**

КЫЗЫЛДАН

15.15 — Неделиниң медээзи.

МОСКВАДАН

15.45 — **Л. Леонов. «Алдын чүүза».** Москваның шии театрының шижизи.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — **«Тываның неделязы». Информастыг программа.**

МОСКВАДАН

18.40 — **«Дилээшкин».** Дамчыдыганы чогаалчы С. Сенярнов чөрүдар. 19.25 — Комплитор З. Кельмановскийниң көмөзэзи. Эвилелдиг бажыңының колоннаалыг залынган дамчыдылга (бажидилге). 21.45 — Өөнүг телекөргүзүг. Уран-чечен фильм. «Мээң ыңаамга шуру». 23.00 — 23.30 — **«Ув».** Информастыг программа.

Редактормуң ораапчызы **Б. Н. КАРАШПАЙ.**

кинотеатрларда

ФЕВРАЛЬ 3-ТЕ

«НАЙРЫАЛ»: **«Алдын хүн аазанда кыстар»** 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Ыяш бурганнарның чамыды»** 14.30, **«Шынчы чорук»** (1-гн, 2-гн сеңсктери) 16.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Кара энгелдер»** (1-гн, 2-гн сеңсктери) 13.55, 20.15, **«Кара хеи-даван»** 16.35, 18.25 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Трясогузканың армиязы база катап тулчуушкунда»** 9.00, 14.30, **«Джейк Эйр»** 16.30, 18.50, 20.30 шактарда.

«ЧАЛАВААН ААЛЧЫ»

БОЛУУШКУН

Эрткен күзүн Амур тайгаларында адыг хөй болуур, чамдыы ыяшкейн кыштап турар. Ам харын оларның чамдыы «кыдыаттыяпон» турар таварыттар бар.

Чоокта чаа Аркарин районнуң белетекчилер конторазының ажылчылары Н. Кравцов биле В. Дилячкин үндүрө аянап чораан, чаныы орган. Чарын дээриниң чылдагааны ында, ол ейде корткан кижиниң ханының базышкыныңың улуг болур. Нерви «корга» берген чүве болганда, чүректиң ажылдаары база дүргедээр.

Чамдык кижилер «хан базышкыны улгадыр аарыг, ханыык хөй кижи-дир мен, төп каапгыындар» деп эмчилерден дилээп турар. Ол чорукка эмчилер удурлашыр, ойталаар, а ооң үжурун билбестер хомудал үнүдүрер чоруктар база бар. Үжүрү чүл дээрге, хан базышкыны улгадыр аарыг үелиниге кижиниң ханы ковудаар эвес, а үстүүге тайылбырланывыс ышкаш өске чылдагааннардан ханның базышкыныңы улгадыр. Ындыг болганда чеже-даа хан төгерге хан базышкыныңы куулаар хамаан чок, харын хан дамчыыр дамырлар улам чыырлып, хан базышкыныңы улгатыыр дээр кижилиниң хөй кезии семис, ыыырак болуруп улус өскеринда турары чадавас.

Хан базышкыны улгадыр аарыгның чылдагааннары өске аарыглардан база хамаажыр. Оларга үүрөктиң улуг өзүүлүү, эгези тарлаар (коарктация), чүрөктиң клапаннары бакбырапда, бэш мээзининг, карабүүрөктиң эдериниң бестери мшканында. кара-бүүрөктиң соокка дегдирипкиннериниң үезинде дээш, өске-даа чамдык аарыглар үезинде хан базышкыны база улгадыр. Ынчангаш бо талазынг эмчи кижи шыны-биле тодарадыр алыырга аарыг кижи дарыыларының төөгүзүн долгуу-биле тайгыырлар үжурул. Чүге дээрге чамдык таварылгаларда хан базышкыны улгадыр аарыг

Чаа түдүглар чалап түр

Күш-ажыл күрлавырларын ажылгаларының органнары бистиң республиканың чаа түдүглерга ажылчыннарны организастыг хүлээп алырын чарлап тур.

Организастыг чыыдаашы негелдерп:

2 чыл хуусаада ажылдаашыл дүгайында керээ чаларга «Тыва кедээ түдүг» трестиң түдүг организацияларының **талазын болза:** а) 200 рубльдиң халас дуузалаачыызын дерт үдаа хуваап бээр; б) чүртган турарны черинден ажылдаар черинге чедир орук шүүдепий долгуу-биле бээр.

Хандырары болза: а) бот кижилерни чаагайжыткан обшежитиге тургузар болгаш орун-дөлөк керекселерин бээр; б) ажылдап келер түскай хенти болгаш керекселерни бээр.

Аныяк ажылчыннарны түскай мергежил чедип алдыын дээш ажылдатпышпан өөредир.

Республиканың түдүглаарына ажылдаар күзелиг ажылчыннар керээ-чаларда паспортту, шериг билединн болгаш күш-ажыл дептерин чүртган, ажылдап турар черинден үндүр биижиткеп экзарр үжурлуг.

Ажылдаар күзелиг кижилер Кызыл хоорайда Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузунда № 38 бажыңга— Күш-ажыл курлавырларын ажылдаарының эргелелинге, Кызыл хоорайда Комсомольская кудумчуунда № 23 бажыңга. Чадаана хоорайда райгүүском чанында болгаш Кызыл-Мажалыкта райгүүском чанында күш-ажыл курлавырларын ажылдаар талазы-биле телээзерге кедир. Өске районнарның чүртгасчылыгы райгүүскомнарны дамчыштыр түдүгга ажылдар керээни чарын болур.

РЕДАКЦИЯҢЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуг 24-63, редакторлуг оралдыкчызының 35-24, пропаганда кылдаашының 23-54, харысалгалы секретарының 23-35, партгажы ажылдаа кылдаашының 37-13, культура кылдаашының 23-54, сөөг ажылный кылдаашының 21-47, үлегтүр кылдаашының 22-64, чагаа кылдаашының 41-27, информация база совет түргүзүү кылдаашының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн баргавга 32-75. телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00340

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 68.

Бүтү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үдээлиргитинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл. ФЕВРАЛЬ 4 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 30 (9106). Өртээ 2 көп.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунда

Медвежье—Надым— Пунга аразының газ дамчыдылгазының шугумунуң тудуунга алган даалгаларын чедиишкинниг күүсетиинин дээш, эң шылгараан ажылчыннарны, инженер-техниктиг ажыдакчыларны болгаш албан-хаакчыларны 1973 чылдың февраль 2-де Чарлыы-биле ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиуму ССРЭ-ниң орденнери, медальдары-биле шаңнаан.

«Нефтедамчыдылгамонтаж» трестиң специализастаттынган 10 дугаар эргелелиниң дүзээлал-монтаж бригадазының бригадири П. И. Голованчук, «Тюменгазмонтаж» трестиң монтажчы комсомолчу-аныяктарының 2 дугаар эргелелиниң слесарь-монтажчылар бригадири Г. П. Елистратов, «Нефтедамчыдылгамонтаж трестиң специализастаттынган 11 дугаар эргелелиниң слесарь-монтажчылар бригадири В. Б. Тимохин, «Уралнефтегазтудуг» трестиң 6 дугаар тудуг-монтаж эргелелиниң хөөлай витаар кран машинизи С. С. Шваюн оларны Ленин ордени-биле шаңнаан.

Октябрь революциязы орден-биле 4 кижини, Куш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле — 32, «Хүндүлелиин демдээ» орденбиле — 42, «Куш-ажылчы эрес-маадырлыг черүк дээш» медаль-биле — 60 болгаш «Куш-ажылчы шылгарал дээш» медаль-биле — 58 кижини шаңнаан.

1973: ТӨСКҮ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

Мал ажылы — шалыпчы фронт

КЫШТАГДА

Улут-Хемде «УТКА 25 чылы» совхоз Тывага баштай тургустунган ажыл-агыйларның бирээзи. Ажыл-агыйны ында организастааны-даа эки. Машина-техника хөй, ажаа-хораа шынарлыг, мал чеми четчир. Оон чижээнге Тинилекчи Тас-оолдуң бригадазының бир кыштаан көргүзер болдум.

Совхозтуң кыштаглары колдуунда улуг, делгем. Чораан кыштаам бээ-ла ыңдыг болду. Ында кажаа-даа хөй, бажыңнар-даа бар. Ол кыштагда хойнуң ниити бажы 1615 чедип турар. Оларны үш кодан кылдыр хувааган. Малды чаңгыс черге ынчаар мөөнүзээн чорук тургузу азыраарынга эптиг.

— Мээң коданымда 625 төгү бар. Оларның дең кезии төрүдү. Хураганнар менди — деп, кадарчы Түлүш Дазар-оол чугаалап ор. Оон хураганнарын амдыызында дөрт сакманшик ажаап турар. Ылангыя Дамдың-оол Чечек-биле кадарчының кадайы Александра Түлүш кайызы-даа 70-70 хураган чорук-туруп турары өөрүнүүр.

Сакманшиктер-биле чугаалажып тургумда бригадир Тинилекчи Тас-оол бо келди. Оон-биле хөөчүн хойжу Моңгуш Кечил-оолдуң коданыиче чоруптувус. Ол малчыннын 20 ажыг чыл дургузунда хөй малдан келгенин, оон ажылга кызымаан бригадир менээ тайылбырлап чор.· Кечил-оолдуң коданында хураган хөй— чинлежир чүве! Ында төрүүр 480 тогдунуң 300 хирээзи төрээн болду.«Оларның аразындан беш төгү ийистээн, бирээзинге бис анаа турувуста Шаңгырлаа Яңмаа эккелди. Үк коданның хураганнарын ажаап турар беш сакманшиктиң бирээзи ол. Черге сала каапкаш, «көрүдерем чараштарың, ийлдирзи ак!» дээш, хөй аразынче катап-ла ыңай болду.

Коммунист Дамдың Сундуй-оол 510 хөй кадарын турар. Оон хөө шоолуг төрүвээн, бо айда түлүктээр ужурлуг. Ол-ла чоруп тургаш, кажаалардың тааримчалының, мал чеминиң албаан эскердим. Кажаа бүрүзүнде аптечкалар бар. Хойжуларга мал эмчизи Мая Конгуз-оол үргүлүү көөр. Оон чагының болгаш сүмезинге сакманшиктерниң болгаш хойжуларның күүседири чаңчыл апарган.

Совхоз төвү Арыг-Узүүнден 5 хире километр черде турар ол кыштагда хойнуң хүр кыштаглап, чаш малдың немежип турары кымга-даа өөрүнчүг. Бо харыысалгалыг болгаш чымыштыг ишке боттарының үлүүн киирип турар улустуң база магададым. Ынчалза-даа ол кыштагже совхозтуң ажылчын комитединиң чедир сагыш салбайн турары таарымча чок.

— Хлеб, далган, үс, чигир-даа төне бээрге, Арыг-Узүүнче кылаштажыр улус-тур бис. Ажыл төлевири алырда база ыңдыг. Анаа баргаш совхоз конторазынга оочурлап хүнзээр— деп, малчыннар халас эрттирген үезинге хомудап турдулар. Олче сагыш салза эки.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Эки шынар, хөй продукция

Оларның бирээзи-ле баштай ийи-үш, оон соонда дөрт-дөрт станокка ажылдап турар апарган. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, СЭКП ТК-ның кежигүнү Евгений Иванович Лебедевке баштаткан, Киров заводунуң хоюглакчылар бригадазының кежигүннери ажылдаар чер бүрүзүнге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң хууда комплекстиг планнарын тургускаш, «Беш чыл планының онаалдазын — дөрт чылда!» деп лозунгнуг шимчээшкинниң эгелээн. Ол шимчээшкинге ам Ленинградтың болгаш областың 300 муң ажыг ажылчынары киржип турар. Хөй станоктарга ажылдаарынче шилчиири ажылчыннарның санын биеэ-ле хевээр арттыргаш, дериглерниң ийи эвлечглиг бүрүн ажылдарын хандырган. Оларның бежи бүдүрген продукциязын ажыл-ишчи контроль киидизиниң хынаалдазынга киирбейн ажыглалга хүлээдип бээр эргени чедип алган.

Е. И. Лебедевтиң бригадазы төскү беш чылдың ийиги чылының дургузунда ажылчишке үндүрер чарыгдалдарын 700 ажыг кижи-хүнү хемчээлдиг — оранчок кызырарын чедип алган. 14 «Кировец» тракторну немей бүдүрүп үндүрери ол болган. Бригада бо чылдың баштайгы хүннеринден өгелээн-де шудургу ажылдап келген. Немей ажыглаар курлавырларын илередип тыпкан, комплекстиг чаа планын төлевилеп алган. Ол планда дериглерни улам чогумчалыг таарыштыр тургузарын, бүдүрүлгеге киирер дээш белеткээн түүлдерин механизастаттынган арга-биле чедирип бээрин, ажылды организастаарын улам сайзырангайындарын айыткан. Бирээзинде беш станокка ажылдап шыдаар бис, бүдүрүүшкүүвүс, өртээн чылдаазының 25 хуу ковудедир, бүдүрер продукциязывыстың эки шынарлыг болган турарын хандырар болгаш чыл онаалдазын октябрь 1-ге үткүштүр күүседир бис деп, боттарының алган чаа хүлээлгелеринге хоюглакчылар мегелээн.

Акша-хөрениниң улам камнаарын, ажылиш чарыгдалдарын эвээжедирин болгаш станоктар парыгын ажыглаарын экижидип тургаш, бүгү станоктарның септелгелер аразында ажылдап баар хүүсаазын ийи чылдан эвээш эвес болурунга чедир үзедыр дең шиитпир үндүрген.

ЧУРУКТА: Е. И. Лебедев, аныяк ажылчыннар Виктор Конев (солагай талада) болгаш Валерий Коробов олар.

С. СМОЛЬСКИЙНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Өөрүн кыйгырган

«УТКА 25 чылы» совхозтуң № 2 хойжу бригадазының кежигүннери эртикен юбилейлиг чылда эрес ажылдааннар. Бригадада 31 хойжу бар. Олар төрүүр үүс хойга онаалтыр 88 хураганны, бир хойдан-на 31 кг дүктү кыргып алган, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюнга тураскаатка районнуң хойжу бригадаларының аразынга калбарган социалистиг чарышка тинилекчи болуп үнген. Малдың продуктулуг чоруу оон чем курлавырындан хамаарыжыр дээрзин бригаданың хойжулары эки билир. Ынчангаш бригаданы кежигүн бүрүзү сиген белеткелинге идепкейлиг киришкен. 1972 чылда бригада күрүнеге 18 тонна дүктү салаар планның онаалдазын хуусаа бетинде күүседип алган.

Мал ажылдакчыларының ортузунда Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында партияның болгаш чазактың доктаалын танышкаш, бригаданың кежигүннери боттарынга бо чылын бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган. Олар боттарының бар арга-даларын санап көргеш, малдың баш санын кышкы үеде хорагдашпас, төрүүр үүс хойга онаалтыр 95 хураганны менди кампаан өстүрерин, бир хойданна 3 кг 600 грамм дүктү кыргып алырын хүлээнип алган.

Келир кышка белеткелди бо чылдың ноябрь 1-ге чедир бүрүн доозар, боттарының күжүбиле 65 тонна сигенни белеткээрин хүлээлгезинде айтып алган. Бригаданың хойжулары боттарының мергежилин белдерин хүлээлгеннер, бо чылын 9 хойжу бирги болгаш ийиги класстың малчыннары деп атты чедип алыр.

Түс-түс малчыннарның боттарынга алган хүлээлгелери соң-даа бедик болуп турар. Чижээ, журналчы хойжулар Моңгуш Селип-оол, Дмитрий Доржу, Доржу Эрелчин олар төрүүр үүс хойга онаалтыр 100—115, чедир хураганны менди ажаап, дорукторарын, бир хойдан-на 3,6 кг — 3,8 кг дүктү кыргымырын хүлээмгеннер.

Бо хүннерде бригаданың кежигүннери кыштагларында малдың чаш төлүн менди алыр дээш демисежип турар. Малчыннарның ажылында эң-не харыысалгалыг үезин — кышкы хүннерде чаңгыс-даа хойну хорамчага таварыштырбайн, оон чаш төлүн бүрүн менди ап, малдың продуктулуун кышкы үеде бедидер талазы-биле партияның болгаш чазактың салып турар сорулгаларын эрестиг күүседириниң районнуң бүгү хойжу бригадаларын кыйгырган.

О. НАМЧЫЛАК

Вьетнам улус-биле кады бис

СОВЕТ ЧУРТТА МИТИНГИЛЕР

АЛМА-АТА. Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салганынга тураскаатканы ниитихооралы митингиниң болган. Анаа хөй-ниитиниң төлээлекчилери, үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш тудугларның ажылчыннары, албан черлери биле организацияларның ажыллакчылары киришкен.

Тинилегени чедип алганынга, тайбыныың баштайгы хүннеринге таварыштыр вьетнам аку-дүнмаларга ылык бүдүрер фирма «Джетысуның» мастери, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры З. Д. Бүдербекова ниинг байыр чедирген. Дайын одунга, бомбалаашкыннар боон турда, фабрикаларга болгаш заводтарга, рис ховуларынга ажылдап, тинилегени чедип алырынга дуза чедирип келген вьетнам херээженнериниң маадыр-шүдүргүзүнге чоргаарланыр-дыр мен деп, З. Д. Бүдербекова чугаалаан.

Митингиниң киржикчилери бир үн-биле резолюция хүлээп алган. Ылангыя, вьетнам улусука моон соңгаар-даа деткимче, дузаламчы көргүзеринге олар белеңни ол резолюцияга илергейлээн.

ОДЕССА. Далай Флодуның инженерлер институдунга митинг болган. Дайай өртээлерин механизастаарының факультединиң студентизи Чан Хьептин чугаазын оон киржикчилери чылчы-биле үткаан. Эң-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп, республикага дузаламчы көргүзүп турары дээш институттуң коллективинге, бүгү совет кижилерге өөрүп четтиргенин студент илергейлээн. Хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш берге демисеглге силерниң эң-сеткил каттыштырылганарның чаагай ачы-дузалыың, дузаламчыларның күштүүн үлетпүр ханызынхан үнелеп келген бис. Улустарывыстың аразында улам быжыгып турар аку-дүнма найырал мээң төрээн чуртумга дайынның үргеглерин шалыпкын адып алыр, чырык чаагай келир үени тургузар арганы бээр дээрзинге бүзүреглиг мен деп, Чан Хьеп чугаалаан.

ЛЕНИНГРАД. Егоров аттыг, вагон бүдүрер заводка болган митингиге инженер И. Н. Бривошеев чүве чугаалаан. Вьетнамның улузу Совет Эвилелиниң, социалистиг эске-даа чурттарның күчүлүг деткимчезинге даянып турар. Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салган болгай. Вьетнам аку-дүнмаларывыска изиг байыр чедирип, социализм тургузуушкүнүнге оларның улуг чедиишкиннерлиг болурун күзеп тур бис деп, инженер чугаалаан.

ЯКУТСК. Тайбыныың, деп-шилгениң болгаш социализминиң күштери Вьетнамга империалистиг күштерни ашкан улуг тинилегени чедип алган болгай деп, Мирный хоорайга болган митингиге «Алмазоруктранспорт» эргелелдин автобазазының чолаачызы П. В. Токарев чугаалаан. Митингиниң киржикчилери ВДР-ниң Москвада элчин черинге байыр чедирген телеграмма чоруткан.

ЕРЕВАН. Арменнияның ажылчы чону Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салганынга сеткил ханганы илергейлеп турар. Хоорайның хөй-ниитизиниң төлээлекчилериниң митингизинге Ереванның кабель заводунуң ажылчыны Р. Амбарцумян чүве чугаалаан. Маадыр улустуң делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң, Совет Эвилелиниң, социалистиг дем каттыштырылгазының эске-даа чурттарының тайбың дээш чорудуп турар демиселиниң тинилегези ол деп, оратор демдеглээн. Ереван университединиң биология факультединиң студентизи, Совет Эвилелинде өөренип турар Чан Ванг Шян митингиге чүве чугаалаан. Вьетнам улустуң чөптүг демиселиниге совет кижилерниң көргүзүп келген изиг деткимчезин дээш чүректин ханызындан өөрүп четтиргенин студент илергейлээн.

ИРКУТСК. Хоорайның шин театрынга нинти-хоорай митингизи болган. Митингиниң Вьетнамда дайынны соксаткаанынга болгаш анаа тайбыны катап тургузарынга тураскаатканын. Ол хүн улустарның хосталга, хамаарышпас чорук, бүрүн эрес, бүгү-нинти тайбың болгаш социал депшилге дээш демиселиниге чугула үе-чада бооп төөгүге кирер деп, СЭКП Иркутск хооркомунуң бирги секретары Л. М. Шафиров ол митингиниң ажыткаш медеглээн. Вьетнам улустуң тинилегезин бистер, совет кижилер пролетаржы интернационализминиң тинилегези деп үнелеп турар бис. Бистиң партиявыстың Төп Комитединиң шылгарангай болгаш чайгылыш чок политиказының ачызында социализм күштеринниң улам быжыг турарын көрүп билип турар-дыр бис деп, Чөөнсибирь демир-орукчуларының өөнүзээйдең Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры П. И. Понарин сөс алгаш медеглээн.

ХАРЬКОВ. Харьковтуң инженер-тудуг институдунга болган хөй кижилиг митингиге архитектура факультединиң ийиги курузунуң студентизи Ле Ван Тхин чүве чугаалаан. Бистиң төрээн чуртувустуң америк агрессорларга удур хамаарышпас чорук болгаш хосталга дээш демиселиниге совет улустуң дээштиг деткимче көргүзүп келгенинге өөрүп четтиргенивисти илергейлеп тур бис. Чогум-на маңаа, совет черге чүректин ханызындан чаагай сеткилдиг хөй өөнүктердиг болган бис. Улустарывыстың чайгылыш чок найыралынга шынчы болур бис деп, Ле Ван Тхин чугаалаан.

(СЭТА).

Артистер аъттаныпкан

Дүүн наймыладан ийи бөлүк артистер республиканың барыын болгаш мурнуу-чөөн районнарынче аъттанып-каанар. Ол ийи болуктуң удуртукулары бистиң корреспондентивиске допчуу-биле мынаар чугаалааннар.

ТЫВА АССР-НИҢ АЛДАРЛЫГ АРТИЗИ С. БАПР:

— Бистиң бөлүүвүс дагестан М. Яхьяевтиң «Куда черле дүжер» деп комедиязын ойнап чоруурун билир боор силер. Ол каттырынчыг, ооруун шиинге өөрүкпейлиг чылдың соолгу айларындан эгелээп, барыын районнарның чонунга бараалгатканы бис. Ук шиинге чон улуу-биле уткуп-хүлээп алган. Январь айда улуг-хемчилер көргеннер. Ам Тес-Хем болгаш Эрзин районнарның ажыл-ишчилеринге аалдап баар дээш аъттанып турарывыс бо.

КЫРГЫНЕ ФИЛАРМОНИЯЗЫНЫҢ АРТИЗИ Р. ПОЕЗИТОВ:

— Тываның кыргыс филармониязының «Метелица» деп ыры-хөгжүмнүг ансамбли Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарынга чонунга бараан болур дээш аъттанып турарывыс бо. Ол районнарның ийи хоорайларындан аңгыда бүгү суурларга ойнаар апаар бис. Дедирээр хуусаавыс — мартының бирги чартыы. Бистиң ансамбливистиң артистери — дөөза-ла аныяктар. Программавыста колдуунда-ла совет композиторларының ырлары киирип турар — колдээнин ажыл-ишчилеринге улуг сөөлүүргелиг чедирер үмүрлүг.

БИСТИҢ КОРР.

ТӨЛЕПТИГ ҮЛҮҮН КИИРИП ТУРАР

Кызыл-Мажалыктың түүйбу заводунуң коллективи эртикен юбилейлиг чылда күженишкинниг ажылдаан. Завод бедиткен социалистиг хүлээлгезинге ажыр күүсеткен, планнан ажыр 1 миллион кезек түүйбуну бүдүрген, чыл дургузунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 23 хуу, продукция сайгарары 19 хуу өскен, түүйбунуң марка талазы-биле шынарын экижиткенинин күселi-биле коллектив 78 муң рубльдин орулгазын алган.

Бо бүгү болза бүдүрүлгениң администрациязы база партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының коллективтиң күжүн планныг сорулгаларны күүседириниче мобилизастап, күш-ажылды шын организастаанынга база ажыл-ишчилер ортузунга организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды күштедиргенинин, бүгү цехтер долу күженишкинниг-биле ажылдаанының түннелиниде чедип алдынган. Чаржып турарларның мурнуку одурүүнде коммунистер болгаш комсомолчулар чоруп турар. Бүдүрүлге планын күүседиринге заводтуң хөрээжен ишчилери улуг үлүүн киирип турар.

Мында Валентина Павловна Трункина секретарылаан улуг эвее парторганизация заводта бүгү ажыл-херектиң организакчызы болу берген, коммунист бүрүзү күш-ажылга үлегер-чижээн көргүзүп турар. Валентина Павловна болу түүйбу хептекчилериниң бригадазын удуртуп турар, ында 23 ажылчының 18-и хөрээженнер. Бо дээрге доозунуг берге цех, ынчалзажок демниг, найыралдыг ол бригада эрес, соруктуг болгаш тергиин эки ажылдап, ай бүрүзүнде 18 муң кезек түүйбу бүдүрер планын 25 муң чедирип турар.

Бо-ла бригадада 7 комсомолчу кыстар бар, олар база күш-ажылга үлегер-чижээн көргүзүп, шудургу ажылдап турар. Ол дээрге Анастасия Ооржак, Галина Сарыглар, Вера Ооржак, Базыр Онармаа, Сотпаа Толгат, Самбуу Серешпей, Хертек Минчимаа олар-дыр. Мында ажылдың чорудулгазы аваангыр, шалыпкын чорукту негээр, хептеп каан түүйбу механизастаан лентаны ламчыштыр транспортерге кээрге, ону алгаш түскай тергежингешке кончуг дүрген салып четтигер апаар. Ынчангаш маңаа улуг мергежил херек.

Ындыг чугула мергежилди чедип алыр талазы-биле оларга дуржулгалыг ажылчыннар дузалаан, бо заводта ындыглар хөй. Чижээ, маңаа 7—8 чыл хире ажылдаан, хөй үругларның иезин Ховалыг Чалдашты оларга хамаарыштырып болур. Бо бүдүрүлгеге үзүк-соксаал чок ажылдавышаан, ол чаагай алдарны чедип алган. Ховалыгны үүндүлел бижиктер база өртектиг түүлдер-биле шаңнап келген болгаш районнуң Хүндүлел депгерине киирген. Ол ышкаш Ольга Чыргал, Доржу Белек, Сарыглар Моңгуш олар үр чылдарда ажылдап, бүдүрүлгенин-мурнакчылары болуп турарлар.

Инженер-тудугчу, технолог коммунист Анна Павловна Баир 1969 чылда Красноярскиниң политехниктиг институдун доосказ, оон бээр-де бо заводка ажылдап, сөөлүүредир оон улуг мастери апарган. Ол ында түүйбу салыкчыларының, хептекчилерниң, ону өртүдип кадырарларның болгаш өскелернин-даа бригадаларының ажылын башкарып турар. Ол бригадаларда хөрээжен ажылчыннар Миҥит Караш, Мария Коплева, Ольга Чыргал, Галина Юлифовна олар багай эвес ажылдап турарлар.

Бүдүрген продукциянның шынары улуг мастер Анна Павловнаның организакчы мергежилинден улуу-биле хамааржыр. Бо талазы-биле бодунуң хүлээлгезин ол багай эвес күүседип турар. Бир эвес 1971 чылда завод чүгле 75 маркалыг түүйбуну берип турган болза, эрткен чылын оон маркалының шынары бедээп. 1 миллион түүйбуну 100 маркалыг, 500 муң түүйбуну 125 маркалыг кылдыр берген. Заводта шынарны хынаар түскай лабораторияга чок болганындан, чамдык бергелер тургустунуп турзажок, ону Ак-Довуракчыг үлетпүр бүдүрүлге комбинадының лабораториязынга хынап ап турар.

Анна Баир дээрге бүдүрүлгениң мергежилдиг организакчызы болурундан аңгыда, идепкейлиг хөй-ниитичи. Коллективте ол комсомол организациязын ам үш чыл удуртуп келген. Оон дайынчы арга-шинээлиг бедидер дээш күженишкинниг ажылды чоруткан. Мында комсомолчулар бүдүрүлгечи болгаш хөй-ниити ажылдарын өөредилге-биле билдилиг холбаштырып билирлер. Чижээ, комсомолчу кыстар А. Ооржак, В. Ооржак кежээки школаның онгу класында, Б. Онармаа 8-ки класста, Х. Минчимаа 7-ги класста өөренип турар, а Галина Сарыглар бот-тывынгыр уран чүүл болгумунуң идепкейлиг киржикчиги.

М. НОБЛОВА.

ВЬЕТНАМ ӨҢНҮКТЕРИВИС

Кыамгыда тараа сайгарар базазының хураддаар залын чылыган улус доодур олуруткан. Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш тайбыны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салганынга холбаштыр ажылчы чонларның митингизин тараа продуктулар сайгарар базазының директору А. Антонов ажыткан.

— Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың тайбыны быжыглаарынче, империализмге, реакцияга болгаш дайынга удур демисежип турар бүгү күштерни каттыштырарынче угланган политиказын болгаш ону амыдыралга боттандырар дээш кыамы турар эргежок чүүлүл бүгү чүүлдерни Тываның ажылчы чоннары, оон иштинде бистиң коллектив, бүгү совет улус-биле бир дөмей, чүүлдүтүнүп, бүрүнү-биле деткип турар — деп, ол чугаалаан. Маадыр вьетнам улустуң тайбыны чедип алганы бүгү улустуң байырлалы дээрзин ол айыткан.

Республиканың тараа продуктулар эргелелиниң инженери Ч. Доспан вьетнам улустуң тайбыны чедип алганынга өөрүп турарын коллективиниң ажыл-ишчилериниң өөрүнээзинден бодунуң чугаазынга илереткен.

Январь 27-де Парижке аъттаганы Дугуржулга америк империализминиң вьетнам улуска удур агрессиязын соксаткан деп, ол чугаалаан. Ол дугуржулга Вьетнамның хамаарышпас чоруун, суверенитединиң, чаңгыс эвин болгаш девискээр талазы-биле чэцтис ай чоруун үүндүлел өөрүп айыткан болгаш вьетнам айтырыны политика талазы-биле шын, боттуг шиитпирлээриниң чайгылыш чок аргаларын берип турар дээрзин ол демдеглээн.

— Ада-чурттуң Улут дайынының аар-берге шылгалдазын эрткен совет кижилер бистерге вьетнамчыларның бодалдары болгаш сеткил-сагыжы чоок болган биилиигир. Оон-биле кады өөнүктеривистиң хоорайларының болгаш суурларының кырына бомбалар моон соңгаар чазыбазын, хөй чылдарның дургузунда Вьетнамның ак-көк даарының ырыг гурарын эш-өөрүмүнүң мурнундан күзеп турар мен — деп, Ада-чурттуң Улут дайынының киржикчизи Ф. Метелев ол митингиге чугаалаан.

Вьетнамда дайынны соксаткан чорук моон соңгаардаа делегейниң дүшкүүрүүр чоруун чавырыддырарынга бүгү делегейгө тайбыны болгаш аймыл чок чорукту быжыглаар дээш чедиишкинниг демиселге таарымчалыг байдалды тургузуп турар даарзин митингиге чүве чугаалаан өске-даа эштер саналдарынга илередип турганнар.

С. КУУЛАР.

МЕХАНИЗАТОР — КОЛ МЕРГЕЖИЛ

Көдээ ажыл-агый талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездиниң ажылдап кылган хемчегларының системазында кол черни тараа будуреринің темпилерин бүгү хемчегзер-биле дүргедедирип эгелеп турар. Дүжүттүг бедидери, тараа база мал чеми культураларының ниити чыыдазын ковүдедирип мурнуку хевээр-де көдээниң ажыл-ишчилериниң кол сорулгазы болуп турар. «Тараа — бүгү ие үүвениң бажын биле» деп, улустуң үлегер чугаазы бар. Ол черле билдингир. Тараа дээрге, бүгү көдээ ажыл-агый будурүлгеэнниң үндезини болгай.

Келир чыдың дүжүдүүң магадылалы — часы тарылга чогуур үезинде болгаш бүгү талазыг бедетковиринде, часы хову ажылдарын кыска хуусаада, бедик агротехниктиг дедиеде эртиреринде. Ол сорулгаларны чедиишкиниг шинитпирлээр төлээде, кижилерни эки бедеткээр херек. Маңаа онза черии механизатор кадрлар-биле ажыл эвлээп турар үжурлуг. Механизатор бүргүзү агротехниканың үндезиннерин болгаш экономиктиг билиглерни ник шиңгээдип алган, чаагай дүжүттүг өстүрүп алырының мурнанчы аргаларын билгеи турары чугула. Механизаторларның бүгү-ниити өөредилгеэнниң системазынга ол бүгүнү чедип ап болур.

Механизатор кадрларның мергежилин бедидерин организастаар талазы-биле чамдык дуржулга бистиң республиканың дыка хөй ажыл-агый-ларында мөөнеттиг-тиг-еп. Ынчаарга механизаторларны бететкээрин болгаш оларның мергежилин бедидерин болбаазырапгайжыдарының айтырыглары удуртукчуларының база тускай эртемниглериниң кичээнгейиниң төвүнде турар ыдыг ажыл-агыйлар иөскү түнелдерни чедип ап турар. Чижээ, «Саян», «Бурунгаар», «Бүрен» болгаш «ССРЭ-ниң 50 чылы» совхозтар механизаторларының класын бедидери-биле оларны өөредириниң планын чылдың-па күүседип турарлар. Ылаңгыы «Саян» совхозта бүгү механизаторларының 60 хуузу бирги болгаш ийиги классчы. Ында амгы үеде 15 механизаторну I—II классчы кылдыр өөредип турар. «Бурунгаар» совхозта механизаторларның 40 хуузу I—II классчы, ында ам 22 трактурист класкы бедидери-биле өөренип турар.

Ынчалза-даа чамдык черлерде байдал ыдыг эвес. Республикада ниитизи-биле механизаторларның ортузунда I болгаш II классчылар түгле 30,8 хуу, а чамдык совхозтарда классчыг кижилер ооп-даа эвээш. Чижээ, «Тоора-Хем» совхозта 9 хуу, «Кара-Хаак» совхозта — 26 хуу, «Тээли» совхозта — 25 хуу. Чөөн-Хемчик районнуң совхозтарында трактуристерниң класстыынның хуузу кончуг куду.

Механизаторлар бедик мергежилдиг болур чорук кайы хире ажыктыгыл дээрзин «Саян» совхозтуң чижээнден тодаргай көрүп болур. Ында I—II классчылар механизаторлары 60 хуудан ажып турар дээрзин үстүнде айыткан болгай бис. Эрткен чылын ол совхозка чижеглеп алган чаңгыс тракторга-ла 371 га чымчак андарылга онаашкан, ол нормадан ыракта ажып турар, чыл дургузунда камнап алган кывар-чаар материалдар 452 центнер болган, техниктиг ажаалдага безин камнап алган хөреңгилер бар. «Бурунгаар», «Өөк» совхозтарда байдал база-ла ындыг.

Трактуристериниң класы куду болуп турар «Тээли» совхозта байдал ооп дээредевес. Ол совхозка чижеглеп алган чаңгыс тракторга түгле 144 га чымчак андарылга онаашкан, чыл дургузунда 646 центнер кывар-чаар материалдарны ажыр чарыгдаан, техниктиг ажаалдага бава септелгеге 1913 рубль түңнүг хөреңгиниң артыкка үндүрген. Маңаа ындыг түүлүг демдеглеп кагза чогуур. Эрткен чылын ол совхозтуң кол инженери Б. Моңгуш механизаторларның мергежилин бедидерер курсту организастаан болгаш 32 трактурист I—II классчы дужааган. Ынчалза-даа совхозтуң администрациязы шалың фондузун «намнап» алыр сорулга-биле түгле 5 механизаторга классчы дээш немелде төлевирни чөпшээрээн. Айтырыгны ынчаар ниитизи-лээрде директорнуң түңү удуртулга болдурганы билдинмес. Ынчаарга ажыл-агый чери кадрларның мергежилин бедидерин чедип үнелевейн турарындан чыл бүргүзүнде-ле он-он мүн рубль каражалыг болуп турар. Совхоз бо чылын-даа механизаторларның класкы бедидер талазы-биле өөредилгеже ам-даа кирбээн.

СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг, «Чыраа-Бажы», «Сут-Хөл», «УТКА 25 чылы», «Кара-Хаак» болгаш өске-даа чамдык совхозтар механизаторларның мергежилин бедидерин организастаарын чугула-хөреңгиниң база кывар-чаар материалдарны камнап алыр-дыр.

Механизаторларны белеткээрин болгаш оларның класын бедидерин үндезинин-биле ажыктар сорулга ажыл-агыйларның удуртукчуларының база тускай эртемниглериниң мурнунда салдынып турар. Механизаторларның өөредилгезин ам-даа организаставаан черлер ону хүннүң «дөрттелап» тодгаарлатпайн, доп-дораан эгелээр херек. Механизаторларны өөредирин түгле көжээки шактарда чорудар эвес, харын-даа будурүлгеге ажылдан хостаап, чорутса чогуур. Кадрларның мергежилин бедидер талазы-биле ажылды планныг чорудуп, 1975 чылдың төнчүзүнге чедир механизаторларның 80-ден эвээш эвес хуузу II болгаш I классчы болган турарын чедип алыр ужурлуг.

Часкы тарылга үезинде чаштырыкчылар чугула ролдут. Ынчалза-даа оларны белеткээрин чамдык ажыл-агыйлар четпес чорудуп турар. Республикага ниитизи-биле 1570, ооң иштинде совхозтарга 1000 чаштырыкчы херек. Келир үениң дүжүдү чаштырыкчының күүсеткен ажылының шынарындан хамааржыр апаар дээрзи биддингир. Ынчангаш чаштырыкчы кадрларны белеткээринче онза кичээнгейни салыр херек. Эң-не дуржулгалыг, өөренип алган болгаш ак сеткилдиг кижилер сеңлекларга турар ужурлуг. Моңу барымдаалаап, чедиишпейн турар чаштырыкчыларны чеҷчелээрни амдыгаштан бодаары, чаа кижилерни ол мергежилге өөредири эргежок чугула.

Бир эвес часкы тарылганы чорудар үеде совхозтарның материалдарны камнап алыры-дыр.

Механизатор кадрларның мергежилин бедидер чорук аңаа-ла чүве эвес, а салдынган сорулганы чедип алырының чугула чепсээ дээрзин билир херек. Механизаторларның класкы бедидери — ол дээрге, хамыктың мурнунда механизаторларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидери, продукциянның ыыларын экижидери база бот-үнезин чиигедири, техниктиг ажаалдага ак-

Механизатор бүргүзү агротехниканың үндезиннерин, экономиктиг билиглерни шиңгээдип алыр

андарылга онаашкан, ол нормадан ыракта ажып турар, чыл дургузунда камнап алган кывар-чаар материалдар 452 центнер болган, техниктиг ажаалдага безин камнап алган хөреңгилер бар. «Бурунгаар», «Өөк» совхозтарда байдал база-ла ындыг.

Трактуристериниң класы куду болуп турар «Тээли» совхозта байдал ооп дээредевес. Ол совхозка чижеглеп алган чаңгыс тракторга түгле 144 га чымчак андарылга онаашкан, чыл дургузунда 646 центнер кывар-чаар материалдарны ажыр чарыгдаан, техниктиг ажаалдага бава септелгеге 1913 рубль түңнүг хөреңгиниң артыкка үндүрген. Маңаа ындыг түүлүг демдеглеп кагза чогуур. Эрткен чылын ол совхозтуң кол инженери Б. Моңгуш механизаторларның мергежилин бедидерер курсту организастаан болгаш 32 трактурист I—II классчы дужааган. Ынчалза-даа совхозтуң администрациязы шалың фондузун «намнап» алыр сорулга-биле түгле 5 механизаторга классчы дээш немелде төлевирни чөпшээрээн. Айтырыгны ынчаар ниитизи-лээрде директорнуң түңү удуртулга болдурганы билдинмес. Ынчаарга ажыл-агый чери кадрларның мергежилин бедидерин чедип үнелевейн турарындан чыл бүргүзүнде-ле он-он мүн рубль каражалыг болуп турар. Совхоз бо чылын-даа механизаторларның класкы бедидер талазы-биле өөредилгеже ам-даа кирбээн.

СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг, «Чыраа-Бажы», «Сут-Хөл», «УТКА 25 чылы», «Кара-Хаак» болгаш өске-даа чамдык совхозтар механизаторларның мергежилин бедидерин организастаарын чугула-хөреңгиниң база кывар-чаар материалдарны камнап алыры-дыр.

Механизаторларны белеткээрин болгаш оларның класын бедидерин үндезинин-биле ажыктар сорулга ажыл-агыйларның удуртукчуларының база тускай эртемниглериниң мурнунда салдынып турар. Механизаторларның өөредилгезин ам-даа организаставаан черлер ону хүннүң «дөрттелап» тодгаарлатпайн, доп-дораан эгелээр херек. Механизаторларны өөредирин түгле көжээки шактарда чорудар эвес, харын-даа будурүлгеге ажылдан хостаап, чорутса чогуур. Кадрларның мергежилин бедидер талазы-биле ажылды планныг чорудуп, 1975 чылдың төнчүзүнге чедир механизаторларның 80-ден эвээш эвес хуузу II болгаш I классчы болган турарын чедип алыр ужурлуг.

Часкы тарылга үезинде чаштырыкчылар чугула ролдут. Ынчалза-даа оларны белеткээрин чамдык ажыл-агыйлар четпес чорудуп турар. Республикага ниитизи-биле 1570, ооң иштинде совхозтарга 1000 чаштырыкчы херек. Келир үениң дүжүдү чаштырыкчының күүсеткен ажылының шынарындан хамааржыр апаар дээрзи биддингир. Ынчангаш чаштырыкчы кадрларны белеткээринче онза кичээнгейни салыр херек. Эң-не дуржулгалыг, өөренип алган болгаш ак сеткилдиг кижилер сеңлекларга турар ужурлуг. Моңу барымдаалаап, чедиишпейн турар чаштырыкчыларны чеҷчелээрни амдыгаштан бодаары, чаа кижилерни ол мергежилге өөредири эргежок чугула.

Бир эвес часкы тарылганы чорудар үеде совхозтарның материалдарны камнап алыры-дыр.

Механизатор кадрларның мергежилин бедидер чорук аңаа-ла чүве эвес, а салдынган сорулганы чедип алырының чугула чепсээ дээрзин билир херек. Механизаторларның класкы бедидери — ол дээрге, хамыктың мурнунда механизаторларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидери, продукциянның ыыларын экижидери база бот-үнезин чиигедири, техниктиг ажаалдага ак-

Чоокта чаа Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» совхозунуң төвү Шеми суурнуң чурттакчы чонунуң ниити хуралы болуп эрткен. Суурнуң клубунга үш чүс ажыг кижи чыылган. Анаа ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюнга үткүштүр чурттакчылыг суурларның ниити культуразының бедидер болгаш чаагайжыдылгазын экижидер талазы-биле эрткен чылын калбарган республика чарыжынга ийиги черни алганы дээш шемижилерге юбилейжи вымпелди акша шаналы-биле кады тывыскан.

Чурттап орар суурун арыгшевер турузар, чаагайжыдар, аңаа хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар, от-бүле бүргүзүнүң культурлуг чурттаарын, чонну, ылаңгыя аңыяктарны төлептиг ажы-чанга кижилендер, оларны күш-ажылче хаара тудар талазы-биле Шеминиң көдээ Соведи, ында партия, комсомол, профэвилел болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары эвээш эвес ажылдарны боттандырып келген болгаш боттандырып-даа турар.

Маңаа чижек кылдыр суурда херээженнер чөвүлелиниң ажылын коргузуп болур. Суурда 12 агитквартира бар, оларда 42 агитатору быжыглаан. Суурнуң чурттакчыларының амыдыралынга, ажылынга хамаарышкан бүгү-ле айтырыгларны оларны дамчыштыр шиитирлээри чаңчыл апарган. Культурлуг дыштанылга, масса-политиктиг ажыл, корум-чурум камгалалы, уругхар өөредилгези, шефтээшкин дээш, ооң-даа өске айтырыгларны агитквартираларны дамчыштыр чугаалажып көрүп турар. Херээженнер чөвүлели бодунуң кылып чорудар ажылын клуб чөвүлели-биле кады айлап чогаадып ап турар. Ол планны партбюрого бадылаар. Агитквартираларның аразында чарыштыг чогуур үезинде түңнээш, бирги черни алган агитквартирага шилчиир вымпелди тыпсып турар.

— Культурлуг амыдырал дээш демиселде суурнуң бүгү чону хаара туттунган. Ылаңгыя хөй-ниитиниң чурумунуң камгалалы бисте черле эки. Улусчуу дружина болуу-биле кады херээженнер организациязы бо ажылды холга алган соонда байдал бисте экижээн. Арагалаптар К. Хандыыда дээш, ооң-даа өске эштер-биле кам удаа чугаалажып келгенивистиң түңнелинде ол эштер бүгү тала-биле эттингеп. Ам оларга кижи өөрүүр үүведир. Чурттакчы чоннуң оруузунга кижилендиге ажылын чорударда депутаттарның, активчилериниң, күш ажылдың хоочуннарының төлептиг кижилериниң күжүнге, үлегерчижээнге даянып турар бис — деп, херээженнер чөвүлелиниң даргазы эш Д. Ооржак чугаалаар.

Бедик сагылга-чурумнуг, күш-ажылга бердингеи болгаш боттарының мергежилин салгалдан салгайче дамчыдып чоруур ог-бүлелер бо суурда хөй. Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору Бүжүгет Мастаанның ог-бүлезин ап көрээлиннер. Хоочун механизатор оолдарын бодунуң мергежилинге өөретккен. Улуг оглу Олчат-оол маңаа механизаторлап, почта черинге ажылдап турган, ам Моңгун-Тайга районнуң халрызаа салбырының начальнигинде депштиттирген. Оон бичези механизаторлап турган, шеңги албанынга баргаш, аңаа база-ла харылзаачының мергежилин чедип алган. Ол ам Самагалдайда ажылдап турар. Хеймер оглу совхозта трактористеп ажылдап турар.

Шемижилер бо хуралынга ажыл-агый болгаш культурлуг чуртталга талазы-биле боттарынга бедиткен хүлээлгелерни алдылар. Ында совхозтуң болгаш чурттакчы чонунуң ажыл-ижинге амыдыралынга хамаарышкан айтырыглар бүрүү-биле кордүнген. Көдээ Советтиң организастыг ажылының, чаагайжыдылга, тудуг, улус өөредилгезиниң, садыг, харылзаа болгаш медицина хандырылгазы-биле чергелештир хүлээлгезинде дараазында пунктуну киирген:

«...Эң эки корум-чурумнуг суур дээш» чарышты эгелээр. Маңаа түгле суур чаагайжыдылгазы, ажыл-шевер, культурлуг чуртталга айтырыглары хамаарыжыр эвес, а хөй-ниитиниң корум-чурумун, социалистиг ниити чуртталганың принциптерин суурнуң чурттакчыларының, совхозтуң бүгү ажылчыннарының сагаан турарын чедип алыр. Түге дизе, бедик будурүкчүлүг амылдаары чүнү-даа мурнай быжыг сагылга-чурумдан эгелээр ужурлуг.

Партия организациязының, көдээ Советтиң, профэвилел, комсомол, улусчуу дружина, херээженнер чөвүлели база мүшкультура болгаш спорт организацияларының ажылын экижидип, кижизидилге болгаш масса-политиктиг ажыларының чонуң мезек бүрүзүнге чедир чорудуп турган, арагалаар, хулиганнаар, маңгыстаачак амыдырал сүрүксээр, оорлаар ийиччаңгыс ниилер-биле шыңгыы демиселди чорудар бис.

«Эң эки корум-чурумнуг суур дээш» бистиң эгелээн чарышывысты районнуң чурттакчылыг черлериниң ажылчы чоннарының деткиирин ыыгырдывыс».

Хүлээлгенин бо пунктузун хуралдың киржикчилери ыяк кылдыр чугаалаштылар. Шеми — корум-чурум камгалалының, ниити-культуразының талазы-биле районда, республикада үлегерлиг черлериниң бирээзи. Ынчалзажок ол районнуң өске чурттакчылыг черлеринде ийи-чаңгыс кижилерниң талазындан арагалаар, оорлаар, ажылдан былдаар дээш өске-даа багай чанчылдар амдыгаштан бары шемижилерни база дүвүредип турар. Ол дугайын совхозтуң хоочун түүлүгжүзү С. Моңгуш саналынга тода чугаалады.

— Амыдыралывыс хүн келген түүдүм экижип орарын кижи деннеп чугаалаар чүве тыппас-тыр. Суурувусту бедик көрүнерден — каш чылда-ла таныттынмас кылдыр чаартыпты. Ынчаарга бо хире кайгамчык үеде оор-суук кылган, арагалаан, кем-херек үүлгеткен чоруктар дыңналып каарге, кижи кайгаар чүве-дир, харын-даа сагыпка анчыг. Бир эвес бүгү чон демниг хөделир болдувусса, бистиң аравыска ындыг кижилер турбас апаар деп бодаар мен.

Суур чурттакчыларының хуралынга санал берген өске-даа эштерниң чугаалары ындыг хевирлиг болуу.

С. МААДЫ.
«Шынның» түскай корр.

РЕДАКЦИЯДАН: Шемижилериң «Эң эки корум-чурумнуг суур дээш» эгелээн чарыжын деткип, ында көдүртүнген айтырыгга хамаарыштыр санал-оналын бижиирин «Шын» номчукчуларынга сүмелеп тур.

«Эң эки корум-чурумнуг суур дээш» чарышче!

Шемижилерниң эгелээшкини

«Кызыл тудуг» эргелелиниң Михаил Шиповалепкога, Борис Белковка, Семен Сандаңга удурткан бригадалары бо чылда улам шалыпчы ажылдаарының бедиткен хүлээлгелерин алгаш, Кызыл хоорайның 12 дугаар кварталының беш кааът бажыңнарының тудуун кылып турар.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң депутады, Ленин орденниг Семен Сандаңның бригадазында аныяк тудугжулар Константин Борбуй (солагай талазындан) Борис Куулар, Бичe-оол Чүлдүм олар-дыр. Бо аныяктар тудуг-монтаж ажылдары кылырының планнарын ай санында ажыр күүседиринге идепкейлиг үлүүн киирип, тудугжу бергежилин түткүлдүү-биле бедидип турар.

Г. СИРОТИННИҢ фотозуу.

КӨДЭЭ ТУДУГЛАР

ГРУЗИН ССР. Грузияда Телеттиң сүткүр мал азыраар комплексизин долуу-биле ажыглаада киирген. Грузияның көдээ ажыл-агыйны механизастаарының болгаш электрижидериниң талазы-биле эртем-шинчилел институту технологиязын болгаш машиналарының система-тургузугларын таарыштыр ажылдап кылган.

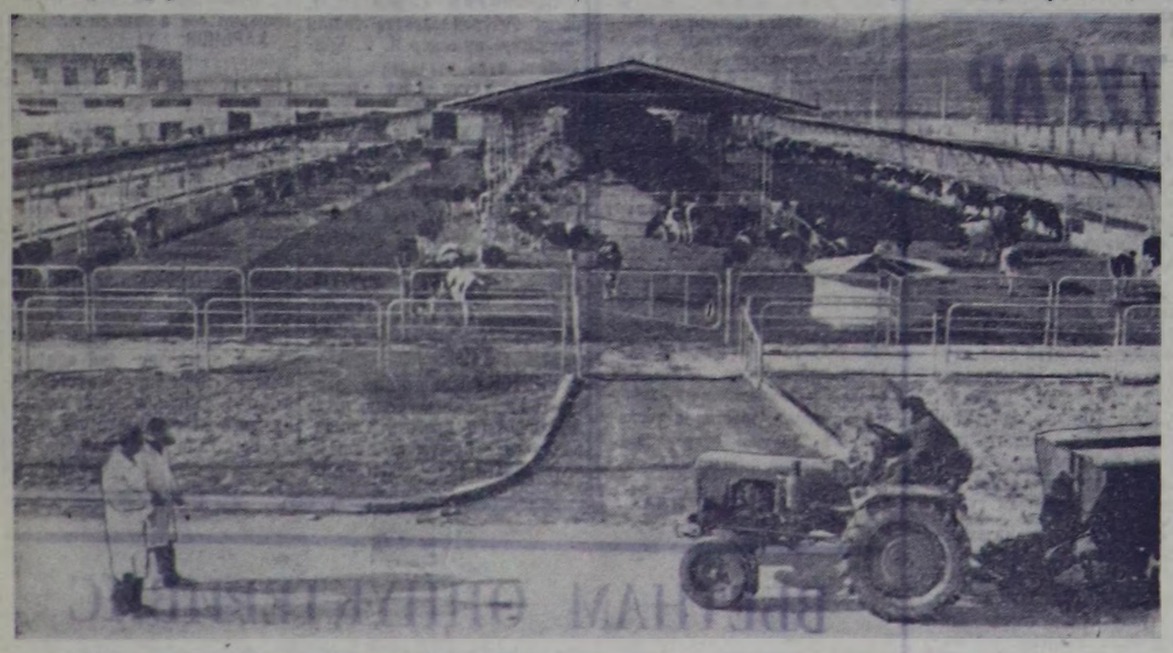
Ол ажыл-агый бүгү-ле ажылды электри болгаш механизация иүжү-биле кылырынга таарыштырган ийи улуг инек кажааларындан тургустунган. Оларның бирээзинде-ле бедик продуктулуг кара-шокар 400 сүткүр инектерни азырап турар. Оларны ында баглавайн-даа хостуг чеминиң турар кылдыр таарыштырган чердерде тургускан. Инек саар черлерде «Тандем» дээр тускай хевирниң саалда херекседелерин эптеп кылган. Мал-чемперин механизмнериниң күжү-биле үлеп берип турар.

Од комплекстеге үлетпүр телевиденнезин база ажыглап турар. Ооң дузазы-биле кол-кол технологтуг ажылдарның кылдыныр турарын башкарар болгаш хынаар, дериг-херекселдериниң байдалын хайгаараар, алдынып турар продукциянның сан-түңүн болгаш шыларын илередир.

Ийи инек кажаазында бүгү-ле ажылдарны он ийи кижи кылыр четтигип турар. Бир центнер сүттүг будурериниге чарыгдалдың хемчээли —1,2 кижи-шак боор турар. Ынчаарга бир центнер сүт продукциязының бот өртээ —9 рубль 10 көпеек.

ЧУРУКТА: инек азыраар черде.

И. ДАВИТАШВИЛИ биле **М. ДАТИКАШВИЛИНИҢ.**
(СЭТА-ның фотохрониказы).

КАА-ХЕМДЕН МЕДЭЭЛЕР

ЭЭЛЧЕГЛИГ КИЧЭЭЛ

СЭКП райкомунуң чанында партия активиниң школазының ээлчеглиг кичээли болуп эрткен. Аңаа районнуң аныяк коммунистери база олурушкан.

Партия райкомунуң удуртукчулары актив школазының дыннаккыларынга болгаш аныяк коммунистерге янзы-бүрү темаларга лекцияларны момчаап. «Коммунизм тургузуушкунунуң үезинде партияның удуртукчу болгаш улам өзүп турар ролюнүң дугайында» лекцияны чыылгаппар сонуурган дыңнаан.

КҮҮСКОМНУҢ ҮНҮҮШКҮННҮГ ХУРАЛЫ

Ажылчы чоннар депутатта-рының Каа-Хем райкүүскомунуң ээлчеглиг хуралы Бүрен-Аксы суурга болуп эрткен. Аңаа «Кызыл түк» совхозта мал кыштаглаашкынының байдалының дугайында, ооң директору Ю. П. Заннинин илеткелин дыңнаан, чугаалашкан.

Совхозтуң мал ажылында чамдык чедишкиннер барып, ооң баш санының өскенин күүскомнуң үнүүшкүннүг хуралынга демдеглээн. Оонбиле кады мал кыштаглаашкынында четпестерни илереткен. Даштыг-Чоогада, Улуг-Ажыкта мыйыстыг бода малдың ажаалда, чемгерилгези багай. Мал чеми бар, ону чогуур үезинде соөртүп чедирбейн турар. Бо четпестерниң үнүп келген чылдагааны специалистерниң талазындан кыштаглаашкынының организастыг эрттирер хемчеглерни албаанындан болганын күүском хуралынга демдеглээн.

П. ПОПОВ.

Билиг бедидер семинар

Чөөн-Хемчик болгаш Барыын-Хемчик районнарның чайгы курска өөренмээн эге класс башкыларының семинар өөредилгези Чадаанага эрткен. Аңаа ийи районнан 50 хире башкы кириишкен.

Республиканың башкылар билиг бедидер институдунуң методистери Эртине Овдар болгаш Лилия Суховосова эге класстарга орус, тыва дылдар башкылаашкынынга хамаарышкан илеткелдерни кылганнар. «Үн болгаш үжүк», «Сөс болгаш домак», «Харылзаалыг чугаа» деп дыңнадыглардан башкылар боттарының ажылынга ажыктыг хөй чүүлдерни билип алган.

Долузу-биле күүседир

Көдээ Советтериниң база бир чугула хүлээлгези чондан кирип алза чогуур көдээ ажыл-агый үндүрүглериниң хавырыдазын хандырары болур. Бо талазы-биле Улуг-Хем районнуң көдээ Советтериниң эрткен чылда чоруткан ажылын анализтеп көөрге, ол ыракта четпес деп чүвени демдеглээр херек. Район ниитизи-биле көдээ ажыл-агый үндүрүүн долузу-биле хавырарын чедип ап шыдаваан, чедир төлевээни 700 ажыг рубль болуп турар.

Мындыг байдал чүүнүн чылдагааны-биле болганыл дээрге, көдээ Советтериниң күүскомнары ажыл-агыйның бо чугула айтырыынче кичээнгей салбаанын хереченилеп турар. Ону моон адаанда фактылардан көрүп болур. Аңаа бирги ээлчегледе көдээ ажыл-агый үндүрүүн долузу-биле хавырарын чылдың-на чедип ап шыдаваайн турар Советтерни айтыр херек. Торгалыг көдээ Соведи (күүскомунуң даргазы А. Лакыр оол) 1971 чылда ооң планның үзе-ле 76 хуу, Чааты көдээ Соведи (күүскомунуң даргазы В. Дондувай)—61 хуу күүсеткен турган болза, эрткен чылын баштайгызы түгле 71,3, а ийиги 86,2 хуу чедирген. Ол ийи Совет көдээ чурттакчылардан бот онаалганы база-ла ыракта чедир чыгбаан. Ийи-Тал көдээ Соведи (күүскомунуң даргазы В. Ламажап) 140 рубльдан үндүрүүн чыыр турган, түгле 52 рубль чыып алган, бот онаалганың чыгза чогуур түүнүн 59 хуузга чедирген. Бөк-Чыраа көдээ Соведи (күүскомунуң даргазы С. Шарап) ооң база дээредевес.

Көдээ ажыл-агый үндүрүүн хавырарын болгаш бот онаалга чыылдазын Баан Коя, Кызыл-Даг, Хендерге көдээ Советтери долузу-биле чедип алган.

Көдээ чурттакчылардан үндүрүт хавырарын болгаш бот онаалганы төледип алыр ажылды өөн организастаар, ооң киргеи акша-хөреңги кайнаар ажыглаттынарыл дээрзин тайылбырлап, күрүне мурнунга кижи бүргүзү хамаатты хүлээлгезин күүсеткен турарын чонга билдилии-биле угаадып турган болза, түңнелдер өөн турар ужурлуг.

Улус-ажыл агыйын сайырадырынга, көдээ чоннуң культурлуг амыдыралының деңгээлин бедидеринге, суурларны чаагайжыларынга көдээ ажыл-агый үндүрүүнден болгаш бот онаалгадан кирер акша-хөреңги чогуур рольду ойнаар. Ону көдээ Советтериниң күүскомнарының ажылдакчылары эки билип, бо ажылды чогуур деңгээлге тургузарын чедип алыры чугула.

К. ДОРЖУКАЙ.
Улуг-Хем район.

Үер кайы хире болурул?

КРАСНОЯРСК. Енисейниң соңгу талакы адырларының бирээзи Улуг Питтең Гидрометеорология албаанының эргелелиниң болүк специалистери ээп келген. Олар харың кылының болгаш дыгыжын билип алыр дээш тайгаларлыг, муңгаш ээним-аргаларлыг черлер-биле хаактыг дыка хөй километрни эрткиннер. Шак ындыг медээни Саян сынныырындан база эккелген.

Хар курлавырларын гидрологтар санап көргеи соөлүнде часкы үеринь суунуң күжүн баш бурунгаар билип алыр. Ол сан-медээлерни хемчилер, мяш салдакчылары, гидротудугжулар, энергетиктер, үлетпүрлер болгаш албан черлериниң удуртукчулары, көдээ ажыл-агыйның специалистери мапап турар.

(«ПРАВДА» солуундан).

Совет-румын керээнин

25 чыл болганынга

БУХАРЕСТИҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМНАРЫ

Совет Эвилелиниң болгаш Румыниянып аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында бирги Керээге атты салган хүнден бээр февральдың 4-те 25 чыл болур. Ынчаарда Румынияга үе берге турган. Буржуазияның болгаш помешиктериниң эрге-чагыргазындан хожудангай экономика артып калган. Хой-хой бүдүрүлгелер кижилерниң хуу өнчүүүге турган. 1947 чылдың төнчүзүнде Румынияны Үлүсчү Реепублика кылдыр чарлаан. Барын чүктүң империалистиг бөлүктери Румынияга удур калчаалыг кампанияны ынчаарда эгелээн.

Совет-румын Керээ империалистиг чимээнишкиннерден Румынияны кайгалап, ооң хостуг хөгжүлдезин магадылап турган. Ол Керээ ийи чүрттүң аҥы-дүнмалыкы кады ажылдажылгазынга быжыг үндезиннерни салып, делегейниң социалистиг дем каттыштырылгазының чангыс эвин болгаш сырый каттыжыышкының быжыглаарынга салыышкынны киирген. Румынияның үлетпүрүн катап тургузуп, чаартырынга болгаш хөгжүдеринге Совет Эвилели дузалаан. Республикада машина тудуушкунунуң хой-хой заводтарын, химия комбинаттарын, электростанцияларны, металлургия болгаш өске-даа заводтарны Совет Эвилелиниң техниктиг дузаламчызы-биле туткулаан. Бодунуң талазындан Румыния Совет Эвилелинге херектиг хой санныг продукциязын берип турган.

1970 чылдың июль 7-де найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында совет-румын чаа Керээге атты салган, ол болза, социализмни болгаш коммунизмни тургузар талазы-биле ийи чүрттүң харылзааларын база кады ажылдажылгазын улам ынай хөгжүдеринге, улустарның тайбыны болгаш айыыл чок чоруун хандырары дээш демиселге улуг аргаларны ажыдып турар. Ол Керээ — Варшава керээзининиң киржикчилери — аҥы-дүнма чүрттарның аразында эвилелчи харылзааларның системазының үдүүш кезээ болуп турар.

Эрткен 25 чылдың дургузунда румын улус Румынияның Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле экономика, культура, чырыдыышкының биҥээзинде улуг чедиишкиннерни чедип алган. Ол үе иштинде үлетпүр бүдүрүлгези дайын мурнундагы үеге деҥнээрге, 21 катап өскөн. СЭТА-ның корреспондентизиниң Бухарестиң ажылчы чоннарының чедиишкиннериниң дугайын чугаалап турар чүүлүн бөгүн парладывыс.

• • •

Фашистиг дараадан Румынияны хостаар дээш тулчуушкуннарга амы-тынын берген совет дайынчыларга тураскаал үргүзүп каан Виктория шөлден Бухарестиң төп кудумчузу эгелээн. Ында албан черлериниң эрги, чаа бажыңнары, гостиницалар, кинотеатр, магазиннер хөй. Автомашиналар, троллейбустар, автобустар ол таварты каш-каш кааш болуп алган маҥнажып турар. Ол кудумчу биче хемчээлдиг өске бир кудумчу-биле бедидирлеми бээр, олар — бүдүн чартык миллион кижилиг хоорайның төп кудумчулары-дыр.

Стадион, а ооң оң талазында — чаа бедик-бедик бажыңнар. Оларның чанында фабрика цехтери болук-болук тургулаар, ыыаар кирер черде: «Август 23-түң заводу» деп бижип каан. Ону 1944 чылдың августуң турасказалдыг хүнүнге алдар кылдыр ынчаар адаан, ынчаарда Румынияга чепеектиг тура халыышкын эгелээн, ооң түҥнелинде Антонескунуң фашистиг чазаан дүжүрген болгаш үк чурт антигитлерлиг эвилелге каттыжа берген.

Локомотивтерни, дизельдиг моторларны, химия болгаш металлургия үлетпүрүнге янзы-бүрү деригелерни ол бүдүрүлге бүдүрүп турар. Улусчу эрге-чагырганың чылдарында ол улуу-биле өскен, ооң эрги цехтерин чаа техника-биле бүрүн чаартып дераан. Ол ам ээн мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи.

Ооң чоогунда хоолай прокадының заводу бар, ону улусчу эрге-чагырга чылдарында туткан. Чүрттүң янзы-бүрү угларынче хүннүң-не янзы-бүрү хемчээлдиг ийи эшелон хоолайларны ол чорудуп турар. Турбиналарны, электростанцияларга котелдарны, телевизорларны, электрон-саналга машиналарын, пестүү, мебельди, аппаратураларны, пластмассаларны чүртке Бухарест берип турар. Чүрттүң үлетпүр продукциязының 17,6 хүүзү найысылалга онаажып турар.

Ынчангаш Румынияның найысылалының соңгу-даа, барыын-даа талаларынга чоруурга, чер-болганда: чаа-чаа заводтар, чаартып дераан будүрүлгелер... Хоорайда үлетпүрүнүң бүүү адырлары бар, ынчалза-даа машина тудуушкунунуң болгаш электротехниктиг будүрүлгелери колдап турар. Бухарестиң заводтарында совет хөй деригелерни, станоктарны, машиналарны тургускулаан. Найысылалда Совет Эвилелиниң техниктиг дузаламчызы-биле туткан улуг электри станциязы бар. Бедик шынарлыг каҥны совет электрисеуугуларда эвилдирип турар. Совет документациязиниле болгаш совет специалистерниң киржилгези-биле туткан бажың тудуунуң комбинады чүрттелга тудуунга улуг галыышкынын киирип турар. Галац, Брэилу, Констанц болгаш индустриалдыг өске-даа төптерже чоруп турар совет инженерлер болгаш техниктер Бухарести дамчыштыр артерлер, ол хоорайларда ССРЭ-нин дузазы-биле янзы-бүрү техниктиг объектилерни тудуп турар. Бодунуң продукциязының чамдыызы, ооң иштинде деригелерни болгаш хереглел барааннарын Бухарестиң будүрүлгелери Совет Эвилелинге берип турар.

Эрткен чылын Бухарестиң будүрүлгелериниң ажылчыннары беш чыл планның хуусаа бетинде күүседир деп кыйгырыгны үндүрген. Ынчангаш олар берген сөзүн алдарлыыбиле күүседип турарлар, ооң түҥнелинде планнан ажыр үнелиг хөй продукцияны чүрт ап турар.

Соолгу 25 чылдың дургузунда Бухареске 200 мун ажыг квартираны туткан. Бо чылын хоорайда 23 мун өгбүле чаа бажыңнарже көжерлер.

Хоорайның чону ажылче артежик үнер. Күш-ажылчы чаа хүн эгелээр. Хоорайның транспорту кижилерни дүргени-биле сөөртүп чоруп турар. Румын найысылалдың ажылыышчылери амгы беш чылдың онаалдаларын чедиишкиннер күүседирингe долу шиитпирлиглер, ол болза социализмни тургузарының оруунга база бир чаа чугула базым болур.

Д. ДЫМОВ (СЭТА-ның корр.).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ВДР биле МВР-ниң даштыкы херектер министерстволарының медеглели

ХАНОЙ (СЭТА). ВДР-ниң даштыкы херектер министерствозу Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыкты катап тургузар дугайында дугуржулганы сайгон администрациязының чөрчүп үреп турар үүлгедиглериҥе хамаарыштыр медеглеп кылган.

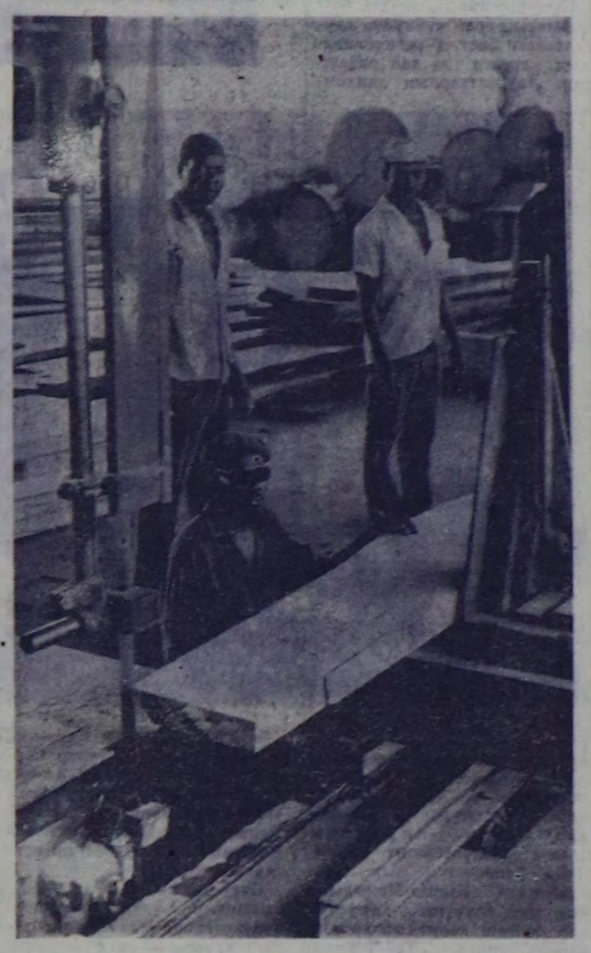
Ол документиниң күштүг болганының соонда сайгон администрациязы хосталган девискээрлерни эжелеп алыр соруглалыг дайын чорудулгаларын уламчылавышаан, ооң-биле кадсырлаштыр каттышкан шериг комиссиязында ВДР биле МВР-ниң чазактарының шериг төлээлериниң чогумчалыг ажылдаарынга шантык таварыштырар үүлгедиглерни база кылып турар деп, медеглелде чугаалаан.

Сайгон администрациязының ол үүлгедиглериҥе шыҥгыы удурланыышкынны ВДР-ниң чазаанын өмүнээзинден ол медеглелде илергейлээн.

ВДР-ниң чазаа Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыкты катап тургузар дугайында дугуржулганың бүгү негелделерин бодунуң ылап болгаш бүрүн күүседир туруштуун бадыткаан. Моон соңгаар ол документиниң үрээр үүлгедиглерин болдурбазын даштыкы херектер министерствозу шиитпирлиг дегээн болгаш «Каттышкан Штаттар биле сайгон администрациязы ол дугуржулганы боттарының үреп турарының уржуктары дээш харысаалгага бүрүнү-биле онаажыр» деп, медеглелде айыткан.

Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаа удурланыышкын медеглелиниң база парлап үндүрген.

Сайгон администрациязының бүгү дайын чорудулгаларын соксадырын болгаш париж дугуржулганы ылап барымдаалаарын медеглелде шиитпирлээн.

Экватор Гвинеязы — Африканың анаак республиказы. Тускай хамаарышпас дөрт чыл дотуунда келген үезинде дургузунда ол чурт эвээш эвес чедиишкиннерни чедип алган. Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге, бойдуу байлактарын ажыглаарынга баштайгы базымнарны ылаган. Үнелиг ыыш аймаан болбазырадыы эгелээн.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Лаоста чугаалажыышкыннар

ПАРИЖ. (СЭТА). Парижте келген дыңнадыгларны ёзугаар алырга, Лаостуң найысылалы — Вьетнинда Лаостуң патриотчу фронтузу биле ыыгуур салгаан Суванна Фуманың баштаан чазаанның төлээлекчилериниң аразында чажыт чугаалажымышкыннар эртип турар. Чуртка тайбың таарыштырылга дугайында айтырыгны чугаалажыр дээш ийи таланың төлээлериниң доктаамал ужуражыышкынары эрткен чылдың октябрьда эгелээн соонда, ооң бээр ыыдыг ужуражыышкыннарны эң баштай эрттирер деп, талалар дугурушкан. Чугаалажыышкыннарның «хөй эвес киҥээлиг» эртип турар амгы ээлчээ Лаоска дайылдажырын соксадыр дугайында дугуржулга чедип алырын дүргедип болур деп, Вьентянда хайгаараакчылар санап турар.

Ийи талалыг садыглажылга дээш

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Америк үлетпүр-будүрүлге черлери совет-америк садыглажыышкынны калбартырын улам сонуургап турар. Ынча дээринiҥ база бир барымдаазы болза, ийи чүрттүң аразында садыглажырының айтырыгларын чугаалажып көөр, хөй-хөй киржикчилериг конференция болур. Конференцияны Вашингтонга февраль 27-28-те эртиирер.

Конференцияны чылдырарын саналдааннар — америк үлетпүр-будүрүлге черлериниң эң улуг организациялары — үлетпүр эелериниң национал каттыжыышкынны болгаш башкарылга, садыгның делегей институду медеглел кылган. Ол конференция совет-америк садыг харылзааларының төөгүзүнге «кайгамчыктыг болуушкун» болур деп, ук медеглелде демдеглээн. Конференцияга 40 хире илеткелди дыңнаар. Оларны ССРЭ биле АКШ-тың чазаатар төлээлекчилери, үлетпүр каттыжыышкыннарының болгаш организацияларының удуртукчулары кылыр. Конференцияның киржикчилери садыглажыр дугайында совет-америк дугуржулганың ат салганының түҥнелиндe ийи талалыг садыглажырының тургустунуп келген перспективаларын-биле танышкар.

Америк таладан конференцияга президентиниң улустар аразынга чорудар экономиктиг ажылдар талазы-биле дузалакчызы П. Флэниган, национал аймак чок чорум чөвүлелиниң кежигүнү Х. Сонненфельдт, күрүне секретарының экономика херектериниң талазы-биле дузалакчызы У. Армстронг, сенат кежигүнү Э. Маски, хөй-хөй америк фирмаларның удуртукчулары киржикир. Конференцияның ажылынга совет төлээлер киржир.

НИКСОННУҢ ЧУГААЗЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Президент Никсон февральдың 2-де чанчыл болган эртенги шайлалга Вашингтонга эртип турда, анаа үүве чугаалаан. Шайлалгага ССРЭ-ниң АКШ-та элчизин А. Ф. Добрынин болгаш Моссовет күүскомунуң даргазы В. Ф. Промыслов олар-биле кады дипломаттыг корпустуң төлээлекчилери, даштыкы чүрттардан барган калчылар база АКШ-тың күрүне департаментизиниң удуртукчу ажылдакчылары турган.

Эрткен чылын Совет Эвилелинге Москвага чораан келген болгай бис, ынчангаш ийи улуг күрүненин төлээлекчилери чаҥгыс черге ээ баштай ужурашкаш, боттарының аразында чөрүлдээлерин хүлээп көрген база деп катыштырыш тургаш ажылдан, хөй-хөй тайбың сорулгаларга дүүштүр кады ажылдажырга чорудар дугайынга дугуржулгалар чедип ап болур талаларын тодаргайлап чугаалашкан түҥнелиниде ол аян-чорук бистиҥ чүрттап турар делегейивистиҥ келир үезинге аажок улуг ужур-дузалыг болган деп чүрени ам шуптунүүр билир бис деп, Никсон онзалап медеглээн.

«Ындыг болганда, чаагай үүле бүдүрериниң эгези салдыынган, ол кончүү чүгүла, эгелээшкин болгай, ону кылыр ужурлуг-даа турган» — деп, президент чугаалаан.

БАШТАЙГЫ УРЖУКТАР

ЛОНДОН. (СЭТА). Европаның экономика каттыжыышкынының «чаҥгыс аай көдээ ажыл-агый политиказы» Англияда күштүг боор эгелээн. Ооң уламындан хамыктың мурнунда аҥы-чем продуктуларының өртектери улгадыр уржук Великобританияның чонунга таваржыр. Аҥы-чем продуктуларының өртектериниң ынчалдыр улгадыры мурнуларында ийи чылдагаанныг.

Англи фермерлер аҥы-чем продуктуларының өртээн улгаттырбайн, боттарының бүдүрүлге чарыгдалдарының чамдыызын дугаларынга дузалыг күрүне чөвүлелин ап турган. Моон соңгаар ол чөвүлелин оларның алыр эргези чок.

Ооң аҥгыда, чиик өртектиг болгу дег көдээ ажыл-агый продуктуларын нациларының дем каттыштырылгазының чүрттарындан британ ортулуктарже киирер арга чоорту чок апаар. Моон мурнунда британ колония турган чүрттар боттарының чагыртып чораан күрүнези-биле аразында онза каайлы дугуржулгазын чарып алган турган. Боттарының продукциязын оларның Англияга садарын ол дугуржулга чиигелделиг болдуруп келген.

«Ниити рынокта» бактаан турар тос күрүнеиҥ хаштыкы чүрттарга ээ хөй аҥы-чем продуктуларын Англия садып турар болгай. «Ниити рынокту» көдээ ажыл-агый талазы-биле негелделери Англияга ажык чок. «Ниити рынокка» каттыжарының негелделиҥ өзугаар Англия ам аҥы-чем продуктуларынга хамаарышкан хереглелдерин шүүдүлээйында Европа диптеп садыы алыр аҥы-чем продуктуларыбиле хандырар хүлээглелиг. Европада көдээ ажыл-агый продукциязының өртектери аар.

Европаның экономика каттыжыышкынының «чаҥгыс аай көдээ ажыл-агый политиказын» Англияга күштүг болдурарын беш чыл дургузунда чедип алыр деп көрген. Чүрткә ол үениҥ дургузунда өртектерни «ниити рынокту» деҥнелиҥге чедир үлгаттырар деп планнаан. Ынчанмыже Англия од графикти ам бээнин оранчок «мүрнай бергеи»: ында өртектер чиигелей көрдүнгенинден оранчок мүрнадыр улгадып турар. Ындыг болганда, «Европаның экономика каттыжыышкынының» негелделериҥе көдээ ажыл-агыйны «таарыштыр сайгарарының» бүгү хуусазын Англия чаҥгыс-ла чыл дургузунда артып аптар деп, ооң чону санаан турар.

«Ниити рынокка» каттыжып киргеи соонда Барыын Европаның рынокторуҥа саат чок сайгарылга кылыр эргеин, чедип алырының бүгү шүүдүлин Англияның чону бодунуң күсели-биле төлээр ужурга таваржып турар.

Бомбалаашкыннар үргүлчүлеп турар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың чепсектиг күштериниң Оожум океан девискээрлеринде штабының медеглелин ёзугаар алырга, аар бомбалакчы «В-52» самолёттар-биле кады америк самолёттар Лаостуң девискээрин ам дөрт хүн дургузунда бомбалап келген деп, Гонолулудан ЮПИ агентилел дамчыткан.

СОРУКТУГ КИЖИ

ООН бээр чаҥрбы чыл болган. Күржеп Карахаевич Монгуш биле ооң кадайы Мургуулчу Хараал алдын уургайындан шөлээлеп келгеш, төрелдериҥче бар чораан. Ынчаарда хуу араттарның колхозтажып турарын көргеи. Дерзиг суурнуң чону келир үеде амыдырал-чуртталгазын чугаалашкан, хөлдүг-ле турган. Ол амыдыралдың чогум кандыг болуру ам-даа илаш билдингелек.

Улус ийи болгаш чаҥгыс аяттыг чөр чарар аидаазынары-биле ыяш идиирлерин сөөртүп эккеп, хой, өшкүүүн сүрүп киирип, шыдаарларын үлүүшке ынек малын-даа эккеп турган. Күржеп биле Мургуулчу ол-ла хөлээзинии көөрге, боттарынга чорумалдар кылдыр сагындырган. Ынчанмыже сагыш-сеткилге чону биле төрелдери адаарганчыгдаа, индазында черле дүүренчиг-даа болган.

Ынчан чаа-чаа соңгуткан колхоз даргазы Салчак Сагланмаа шөлээлеп чораан ол кижиниң алаҥ кылдыр бодаыш турарын көрө тыртып каап, сүме када берген:

— Биске каттыжып ал, Күржеп. Өргүүдеддеи бижип өнмел.

Күржеп биче боданган, дадагалзай аарак чугаалаан:

— Бодаан-на бис, харын кадай салыр өнчүүүс бар эвес дээр-дир. Чаҥгыс аяттыг бис. Бир аяттыы ажиистен ачылап алган чор бис.

Сагланмаа аалчының чугаазын үзе киире берген:

— Мээҥ биле өске-даа араттарның өнчүүзү база сээҥнинден дээрелээр эвес. Ындыг болганда, бир дем-биле чаагай үүле бүдүрүп, тарап-быдаа тарып, мал азыраай-ла бис.

Күржеп бодаыы берген: самыдырал мында база-ла алдын уургайының алдынчылар артелинде дөрт чүве-дир ийин моо...» деп, сагыш аныы берген.

— Мал азыраарында-даа чүү боор. Аҥаа мени ачам чажымдан тура өөредип каан-на болгай. Тараа-ла тарып билбес кижи-дир мен—деп, дадагалзаанын дыҥналдыр боданы аарак чугаалаан.

...Күржеп чеже-даа чөрүүленве, эш-өөрүнүң соонга калыр хөдүү чок болган. Улуу ону колхоз кежигүнүүне киирип алгаш, чап-чаа өөредиштирген бир кодан хой малдадып каан. Хойлары-даа шоолут эвес, чүс четпес. Ынчанмыже карактаар ужурлуг апарган. Аалының эзэн Мургуулчу база кылыр ажылдыг болган. Колхоз тургустунган баштайгы айларында тос саар инектиг турган. Мургуулчу саанчы, инек кадарчызы болуп берген.

Алдындан кежээ өг-бүле Монгуштарның хүлээзеген ажылының хөмүзэ оларга арай хоомайзынчыг болган. Ынчангаш бүдүрүлгениң кайы-бир черинге боттарының күжүн, ажыглаары чайгаар-на негеттинге берген. Олар хостуг үелеринде балдыыр туткаш, бүрүн ыяш кезип, турлаанче сөөртүп алыр апарган. Оон күзүн соон, доңаттай бергеиде малын киирип каар инек, хой кажаалары туда берген.

Ол аразында комазы Дерзиг-Аксы суурдан дөрт тараачын орус өг-бүле келгеш, бистиҥ колхозка киирип алыр деп дилей берген. Улустуң амыраавы-даа хөлчок: орустарың — тараачыннар, ынчангаш ажыл-даа шуудаар болгай.

Северьян Никонович Пичугинниң баштайгы хураага-ла чер ажылының бригадазының бригадирине соңгуй тыртып каан. Родион Савельевич Елисеев дарганнаайн, шанак, терге, аппирлер кылыйн дей берген.

— Ажыл-агыйны чогум-на оортан тургузуп эгелээр херек — деп, хураага ол чугаалаарга, ооң саналыын чон шупту хүлээп алган.

Гаврил Ефимович Шыыров биле Симон Фёдорович Лубошников хову бригадазының кежигүннери болган.

Колхозка агроном, зоотехник дугайында бодаар кижи турбаан. Ону бодаан дүжүүдва чок: тарыыр черн 146-ла гектар, салаа базыы саналарынга-ла ёй малдыг. Ынчангаш ажыл-агыйны эртем ёзугаар үштап-баштаар дугайында айтырыг-даа тургустунмаан турган.

Ынчанмыже Сарыг-Сеп МТС-ниден агрономнар биле зоовет-ажылдакчылар бо-ла келгилээр апарган. Чогум билиг-мергежилди бот-боттарындан өөренип алыр ужур таварышкан. Орустар малчын араттарны чер ажылынга, тывалар орус эш-өөрүн мал ажылынга өөреткеш туруп берген.

Мындаа чаа-ла алдынчы чорааш Күржеп Карахаевич Монгуш көрбээни-де чок хойжу болган. Күзүн, кыжын хой одарладырынга Дерзиг даглариның мээстерин ол билдиҥир шилип алыр. Колхозташканының баштайгы кыжында тудум-даа сиген чок-ка төрүүр хойларының санындан 12 хураганны ажыр алгаш, опча доруктурган. Колхозташкан орус тараачыннар ындыг берге байдалга Күржептиҥ хураганнар азырап билирин хөлчок-даа магадаан.

Күржеп-даа даанган ажылжын ыяк билир. Чаазын чапчаа хөөп келген сыргалардыг хадын чиирбейлерин кескеш, моондактай шарыгылап ап турганының ужурун кым-даа билбээн. Казылган, хандыа-кара, ыт-кадын чиирбейлеп алгаш, аалынга эккеп өөредип садыгылап алыр. Чай оруузунда от дазылдары каскылап алгаш, илбичи дег-ле хандыыап-хандылап, оозун хураганнарынга, Мургуулчузу — азыраан бызаларынга ижиртken турар.

Коллективтиг ажылдаарга, хуу ажыл-агыйлыг чораалиндан ажыктыынга колхозчулар чоорту ылап бүзүрей бергенде, ховуларга болгаш фермаларга чымыштыг ажылдарны механизастаар дижи берген.

Ол-ла үеде база бир солуп эгелээшкин хып үнген. Эвээш өөредилиг болгаш экономиказы ам-даа кошкак «Дерзиг» колхозту бүзүредиг шыырак кожазы «Октябрь 14 чылы» колхоз-биле каттыштырза ажылагый уламы сайзыраар болгай, ынчангаш район организацияларынга ындыг дилег киирген.

Колхозчу ажыл-ишке кижиниң ролю удатпайн-даа өскерилгеш чоруп берген. Аныяктар техникаже хандыгып, трактористер, чоладчылар курстарынга барып өөренир апарган. Хой, инек мал сүрүү коданнарынга сыыышпастап келген; хой кыргыыр агрегаттар, инек саар машиналар тыпты берген.

Ындыг өскерлиишкиннер Күржеп Карахаевичиге-даа база-да таварышкан. Оон азыраан шыырак аныяк хойларыла чылдың улам ковүдээш, оларны чаҥгыс хойжу азыраары берге апарган. Чаймын Дерзиг одарларынга, кыжын — Саргалга 40 километр ырадыр кошкүлээр ужур база таварымыр.

Дээре дузалакчы тып алыры берге. Ынчангаш ам ооң дузалакчызы Мургуулчу болуп берген. Оглу Улан-Хөө өглениҥ алгаш, Мергенниҥ төп сүт-бараан фермазының ишээ кадарга берген.

Күржеп ам ыракка Саргалда-даа бол даштыкыда болуушкуннардан черде хожудавас. Чагыдыы алган «Шын» солуннуг, «Здоровье» болгаш «Крестьянка» журналдарлыг. Хөгүүм, сөөлгү медээлер дамчыдыгазын дыҥнап, транзисторлуг приемниги чанында база таалап олурар.

Төп тараа складын, культура туралаа таварын эртежеш, хар, ханы чоогалап чораап чеде бээр ооң кыштаанга баар орукту Евгений Лёгкихтиҥ автомашиназы шагда-ла ылдык чок кылдыр изеш каапкан. Күржептиҥ хойларынга сүт чедирип берип турар.

Долгандыр бедик даглардыг ол оймак — хой кыштагладыынга магалыг-ла оран. Аҥаа кайын-даа хат келбес. Турлаг ооң-даа ажыктыг база бир талалыг: чанында хоорзуннуг кызыл-тас төлүү, ооң ыраҥ ыдайгыда сиген кезер черлер бар. Аҥаа хой одарладыр.

Кыштагга баарыларга силерни аалдың эзэн Мургуулчу утпуп келир. Силос үүжелеп каан оҥгырлыг кажаага ажылдаан турар. Уксаалыг хойларынга концентраттар берип турары ол. Алдан баш кошкары турум ыыраадда. Хойнуң мол ноданы эзэн-биле кады кежээлиитей чанып келир.

Бажыңынга кире бээрге, ырыг-силиг. Улуг лампа чыраадың турар. Тоннармыс-даа ужулгалаавыста, Карахаевич чеде хонуп келди.

— Машина мээ чоруурга, аалчылар келген-дир деп бодай бердим — деп, кирип ора-ла чугаалай берди. —Евгений суг экээрге, улуг досмарывыска долдур чылдың ыяан бис. Автолавка бурунгу хүн чораап барды. Парторг биле даргадан башка кым келир боор кылдыр бодадым.

Күржептиҥ чугаакыры-даа ажык. Хойжунуң ажыл-ижии чугаалажы бердивис.

Беш чылдың ийиҥээн кандыг түҥелдиг доозулду?

Аалдың ээзэн хүдүмзүрүй аарак парторгче айыткы:

— Нефёдыч билир. Ниитизи-биле багай эвес ийин. Мурнакчы болбазывысса-даа, хожудаар дивес бис.

Бурунгу чылын Күржеп Карахаевичиге хамык коданнардан кошкак деҥгизделиг 700 хураган чыып берген. Оларны харын магалыг доруккан! Бирээзиндеи-не кыргын алган дүүү 3 килограмм четкен.

Эрткен чылын база ынчангаш: ында кошкак деҥгизделиг 650 хураганны үзүп берген, 60 кошкарны база малдадып ыыан.

— Кандыг болду ынчаш?— деп айтырдывыс.

База-ла хөгүүр чугаалап харылзай-дыр.

— Дүк оон-даа арбын болур —чылыг сүт-биле суттарын тур бис, сиген бар, саналҗ мырыдай чанывыста, бир башка онаажыр концентрат 200 грамм. Ындыг болганда, түҥнел бүзүредиг болур.

Хойжу биче боданган, күзелии чугаалай-дыр:

— Төрүүр хойлар малдаарын дилеп турган хүлээпип алыр, оларны азырап турган, беш чыл планның дөрт чыдда күүседиксээр-дир мен. Ынчанза, магалыг-ла болур ийик!

Шыпда-ла, төрүүр хойларны аҥаа малдадып кагза, ол сөзүн келеп шыдаар бе?

—Чигзинимес-даа мен—деп, парторг харылзады. — Оны база бодаан бис. Кошкак деҥгизделиг хураганнарын Күржеп биле ооң дузалакчызы Мургуулчу-ла хамыктан шудургу доруктуруп, улуг хойлар дег дүккүр кылдыр азырап шыдаар. Хамык ужур ында болбазыкпе.

— Районувустуң «Октябрь 30 чылы» колхозу хой ажылын сайзырадырынга эң улуг ажыл-агыйывыс болган, кыштадыр азыраар кылдыр безин 7 мун хой арттырып ап турда, бистиҥ «Октябрь 14 чылы» колхозувус доңгүн-ле мун беш чүс баш хойлуг турду. Чазын хоюнуң хораары беш чүс баш чедип турбажыкпе. Ам кандыгыл моо, Нефёдыч? — деп, Күржеп ооң ынай чугаалады.

— Колхозтуң бо чылын кыштадыр азырап турар хою тос мун баш хире. Хорамчага таваржыр деп чүве шуут чок болган — дээш, парторг ажыл-агыйның ам турар оруузын чугаалады.

— Ол-ла болгай — деп, хойжу аминан чугаалады. — Ам чеди мун баш хойлуг турары «Октябрь 30 чылынга» тузган хемчээл болу берген, ынчангаш ооң эрте албайн турар ышкажыл. Бистер хоювусту удам ковүдеткеш, күрүнеге эвээш эвес хой эдээн база садып тур бис. Беш чылдың баштайгы чылында чеменн сатказ бис дидиҥ моо?

— Хой ажылындан алган ырыг оруугавыс 59 мун рубль, хой эдээн сатказ 31 мун, дүк сатказ 28 мун ажыг рубльди алган-дыр бис.

— Бистиҥ колхозтуң, хууда-даа орудгаларывыс эвээш эвес-де харын. Дүк кыртыладазының планын ажыр күүсеткеш, мен безин беш чүс ажыг рубль алдым. Өске хойжулар база ооң эвээш эвести алган болгай. Ынчаарга, Нефёдыч, культура турлаандан мээҥ аалымга чедир электри-чыдамчыдар шугум шээри чүү хире чарыгдалдыг болуруп, ооң чүү ужурлуун бодап көрдүң бе?

— Чок. Ооң ужуру чүл ынчаш?—деп, парторг база айтырды.

— Тайга чанывыста болганда, каш-даа километрге четчир адаатаарны Вовка-биле кады белеткеи кагдывыс. Ооң өскөөнинге үнер шүүдел-чарыгдал-даа шоолут эвес. Ооң мен телевизор садып алырымга, мээҥ бажыңым өске хойжуларга агитпункт шинчилиг апарбас бе? Хамык ужур ында болгай.

— База бир айтырыг бар. Мургуулчу биле бистиҥ назыкарывыс-даа дөгүй берген улус бис. Ынчангаш боттарывыска салгакчы белеткеи тур бис— дээш, удуп чыскан Вовкавынче айтыы. Вовка ооң уруглариҥның оглу. Октоктангаш школага өөренмейн барган. Ону ам кырган-ачазы ажыл-ишке өөредип-биле напсыралыштыр аҥаа ооң өөредилгезин дашкаартан уламчылаттырып турар. —Бистеи өске хейжулар, малчыннар канчаарыы?— дээш, Карахаевич саналдай аарак чугаалады. — Суурда ындыг ооллар эвээш эвес дизе, хоорединг болбас, Нефёдыч. Оларны ажыглаалдыгеже база ынчаар хаара тутса дээрим ол-дур ийин.

— Шын-дыр, Күржеп Карахаевич. Ирей өкп-ле сүме каттыы ийин—деп, Ефим Нефёдович ол хойжунуң комштаандан аяттанып турувуста чугаалады.

Күржеп биле Мургуулчу боттарының беш чыл планын эрт болгаш дүн бүдүрер талазы-биле чайлыг күүседир дээрежиг чигзинлиг турбас. Оларның хураганнарын көрген кижи магадап-да хаммас! Олар эвээш чарыгдал үндүрүп турган, арбын продукция бүдүрээнге база шыҥап-ла мергежилдиг.

Петр ПОПОВ.

Каа-Хем район.

АЯЛГАЛАР КАТЧЫП КЕЛГЕШ...

(Чогаалчының демдеглелдеринден)

ЭГЕЛЭЭНИ

ИРКУТСК хоорайның Карл Маркс аттыг эң хаанымның бир тоо кудумчузу-биле Охлопков аттыг шин театрынче базыптар сеп. Бир-ле дугаарында кызыл постө бижээш кудумчу кежилдир асиан «Кодээниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң киржикчилериҢе чогаадыкчы чедиишкиннер!» деп лозун сеп уткуп алыр.

Дириг чечектер-биле шиметтинген сценаны зона көрүлдеэнниң оргкомитединиң кежигүннери, түс-түс төлээлериҢ удуртукчулары ээлепкеннер. Көрүлдени Иркутск облкүүскомнуң даргаазының оралакчызы, оргкомитеттиң даргазы аш Л. Г. Пиньков ажыткан. Оон сөөлүнде Иркутск областан келгеи Социалистиг Күшажылдың Мээдыры И. А. Кошкарева, И. Н. Охлопков аттыг шин театрының артизи РСФСР-ниҢ алдарлыг артизи, К. И. Мыльникова, жюри даргазы, Москвада күрүшениҢ П. И. Чайковский аттыг консерваториязының профессору, РСФСР-ниҢ уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы К. М. Лебедев олар байыр чедиргеннер. Сураглыг саанчы И. Кошкарева бодунуң сөзүн мынчаар төндүргеи:

— Хөй-хөй ырлар чаҢгыланып, хөй-хөй танцы-самнар көзыргыланып турар болзуп! Шак бо байырлалга хөй-хөй чаа үнner дыңналып, улусчу ырлар болгаш кожамыктар кыгырткайның турзуп! Уран чүүл чонуу болуп, көдээниҢ ажыл-ишчилерин чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерже сорук киирип, бистиң чурттаарывыска болгаш ажылдаарывыска дузалап чорзуп!

Чөөн Сибирьниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң фестивалын ажыдар аас-кежии — иркутчыларга таварышкан. Сценага Черемков районнуң улусчу орус ырызының, Иркутскиниң көдээ ажыл-агый техникумунуң ыры болгаш танцының ансамблиниң күүседилгээ-биле «Мээң өг-бүлем улуг» деп күүлүг ыр концерт эгелээр мурнунда чаҢгыланып үнген. Бот-тывынгыр артистер орус национал хеттерлиг, кызыл-тастың алдын мажактарын чураап узуп улуг ак пөс кырында хлеб-дус салып алган болгаш областың мурнундан Тыва, Бурят, Якут АССР-ниҢ, Чита облаазының төлээлеринге байыр чедирип, диҢмиттиг адыш часкаашкынынарының адаа-биле тураскаалдыг сүй белектерни тывыскан.

УЛУСЧУ ТАЛАНТЫЛАРНЫҢ СЫЛДЫСТАРЫ

ССРЭ-ниҢ тургустунганының 50 чылынга турасхаткан Бүгү-россияның көдээ бот-тывынгыр уран чүүлүнүң девискээр аайы-биле көрүлдези «Улустуң уран чүүлү — улустуң найыралы» деп девизтиҢ адаа-биле эрткен. Шынаала Иркутскиге болган көрүлде улустарның социалистиг утка-шынарлыг, национал хевирлиг, бодунуң үндезинин болгаш характери-биле интернационалчы культуразының чайыннанчак байырлалы болган.

Үш хүн дургузунда бөш кезек черниҢ 1200 кижи киржикчилиг 170 номерлери жюри кежигүннериниҢ шыдгыы неталдезининиҢ адаа-биле үргүлүүлеп келген. Улусчу талантылларның тергиннеринiҢ аразында изиг маргылдаазы көрүнчүдериниҢ магазын хандырган. Чогум кымнарның кайдыг коллективтери азы кайы черниҢ дээрел дээрэи берге турган. Чүге дизе, мында тергиннеринiҢ эң тулганнары чыыганы билдингир.

Жюри кежигүннериниҢ-даа, парлалганың болгаш көрүкчүлериниҢ-даа үнелээшкинии-биле алырга, Иркутск областың ТулунскииниҢ селекция станциязының улусчулыры, Читаның Красночинов районнуң Архангельск суурунуң аас чогаал бөлүүнүң ансамбли, Бурят АССР-ниҢ Кижингинск районунуң Загустай көдээ Культура баҢыдыының оолдар ансамбли, Усть-Орда национал округтуң Боһан районунуң Культура баҢыдыының Бурят улустуң хөгжүм херекселдериниҢ коллективи, Якут АССР-ниҢ Үстүү-Вилюй районнуң Культура баҢыдыының якут хөгжүм херекселдериниҢ ансамбли бедик үнеледи алганнар. Танцы талазы-биле Иркутск областың Казачинско-Ленск районнуң Культура баҢыдыының коллективи, Буряд АССР-ниҢ «Селента» улусчу ансамблиниҢ хереженнер бөлүү, Кижингинск районнуң Культура баҢыдыының танцы коллективиниҢ оолдар бөлүү, Якут АССР-ниҢ Үстүү-Колым болгаш Мегино-Кошголонск районнарының культура баҢыдыларының танцы бөлүктери шылгараннар. ЫлаҢгыя Якутиянның «Ловдо» деп ыкаттыр танцызы ыдык-хеп болган күүседилгө талазы-биле коичуг солун болган. Оон киржикчилери өөш, тыныш, таалайдан кандыг-ла бир онза үн үндүрүп, аар, шураашкынныг базымнар-биле хөделири национал хевирниҢ бир онзагай чүүлү болур. Ол ышкаш тофаларның тоолчургу танцызы көрүкчүлерни кайгаткан. Сайн килеңнеп, буступ дүжүп, кижи хаан ажыныл, амытан чүвени өлүрүп хыдып туруп бээрге, эрес .эзир базындырган кижилериҢ уё-човуурун дыңнап, оларның хостахырынга, аас-кежиктиг ак эзир болурунга дузалаар. Тофалар база шак ындыг аваш-даа бол, эзир дег эрес болгаш маадыр улус деп чүвени көргүскен. Бурят АССР-ниҢ Улан-Удэ районунуң улусчу от-буденыры ыяштыҢ улуг үнелелиҢ алган. Пыжановтарның өг-бүлезининiҢ үш салгалы — алды харлыг уругдан 80 харлыг ирейте чедир ырлап, танцылап турар. Бурят улустуң «Сэргэндээ Бай-хадаа» деп ырызың бурят дылга Е. Ефимованың арыг болгаш бедик мергежилдиг күүсеткенни сонуп болган. Ынчалза-даа бүгү-де көргүзүглерден эң-не бедик үнелелиг болгаш деидекти сүрегларлыг якут хомузчу ГоголевтиҢ уруу Федора алган. Оон хомузунуң өткири болгаш оны каш янзы бедик болгаш чоон үнnерге оожум, дүртеи болгаш тап-биләэ ойнай бээрге кижи ана шуут-ла кайгай бээр.

ЧУГАА-ЛА— ТЫВАЛАР.

Бистиң республиканың концерти эрткен сөөлүнде, кижиниҢ кулаанга, кудумчутадаа, чемненилге черлериҢгедаа, театрның бодунга-даа, автобуска-даа «Тывалар-даа тергиин-не ойнаар-дыр»— деп сестер үргүлүү дыңналыр болуп берген.

— Куулар Сергейниң аксында хөгжүм херекселi бар боор!

— Хертек Мыйзоң дег үн ховар боор!

— Кара-Сал Ак-оол черле кижи эвес-тир оң!

— А танцылар?

Шынап-ла чугаа-ла «Тывалар» болу бергени биске эң удуг өөрүшкү болуп, бистиң чоргаарлаңышкыны в ы с т ы хайыыктырган. Оны чүүүл-биле бадыткап болуруу!

«Тываның бот-тывынгыр артистериниҢ музыка болгаш ыр талазы-биле белеткели профессионалчы деңнелге эрткен. Концерттиң эгези болгаш төнчүзү делгем болгаш сорук киришкиии-биле күүсеттинген. Ында бистиң чурттуң улустарының найыралының темазы ёзулуг-ла долу илереттинген. Концерттиң программазы янзы-бүрү болгаш солун. ЫлаҢгыя «Чайлагда», «Элдек шыңгыраш», «Аъдым» деп танцылар эң-не солун болган. «Орук» деп ыры чылыг болгаш аяның чаҢгыланган. Улут-Хем районнуң эмчиги Е. Допко баянга кайгамчык мергежилдиг ойнаары-биле, профтехучилищениҢ кижизидикчизи А. Кимлык чиңге, таалалчыг үни үнү-биле көрүкчүлерни өөрткеннер. Кара-Сал Ак-оолдуң хөөмейи, борбаңнадыры байлак чурумалдарбиле, каттаптаттынмас үннербиле, күүселдениҢ культуразы болгаш бедик мергежил-биле онзаланып турар». (Восточно-сибирская правда) солун).

Эң шыгтыы болгаш хайыра чок шииткекчилер — уран чүүлдүң янзы-бүрү хевирлериниҢ бедик мергежилдиг түскай эртемниглери жюри кежигүннериниҢ эң бедик үнелелди «Таңдым турда», «Арбай хоор» деп ырлар, Кара-Сал Ак-оолдуң хөөмейлээри, улусчу хөгжүм херекселдериниҢ коллективи, «Элдек шыңгыраш» алган. Кызыл-Мажалыктың иишти ыры бөлүү «Таңдым турданы» күүседи бээрге, бодум Тывага чорбаандаа болзумза, оон чиргилчиниҢ делгемнери, байлактыг таңдылары, күш-ажылчы чонуу каракка көстүп келир-дир. Ук коллективте чүгле бодуунуң авес, совет классиктериниҢ, аку-дуңма улустарының ырларын чедиишкиниин-биле ойнап болурунуң аргазы бардыр» деп жюри кежигүнү, ыр талазы-биле түскай эртемниг Э. Жогло онзаалап демдеглээн. «Тывалар кайгамчык хөгжүмүүт келгени өөрүвүүтдүр, И. Г. Минин шыкаш билдиглиг, шыгыыы негелделиг башкылыг болганынга тывалар чоргаарланыр ужурлуг» деп, оргкомитеттиң даргазының оралакчызы Удалов айытkан.

Бедик үнелелер хөй болгаш январь 29-тан эгелээп чугаа-ла «тывалар» дугайында болуу бергени кымга өөрүүт болгаш чоргаараачыг авес боор. Көрүлдете ниити түүнелдерни үндүрбээн, бирге, айгыл, үшкү черлерни ээлээнперни адаазаа-даа болза, черле ынчаш, кымнарның, кайдыг республикаларның болгаш областарның эң шыырак ойнаазы оон-на билдинип келир турган.

Бистиң республиканың нодээ артистери январь 30-де боттарының уран чүүлүн телевидениениҢ он-он муң көрүкчүлериҢе бараалгаткан. Январь 31-де Иркутск областың эң улуг болгаш эң эки ажылдыг, мурнакчы районуу болуур Ленин районнуң ажыкчы чоннарынга концерт көргүскен. Концерт эгелээр мурнунда оргкомитеттиң даргазының оралакчызы «Музыка» редакциязының килдис аргелекчиин, РСФСР-ниҢ алдарлыг артизи В. П. Удалов бистиң артистеривиске лауреаттарның дипломнарын тывыскан. Оон сөөлүнде концерт болган. СЭКП-ниҢ Ленин райкомунуң секретары К. П. Гаршанова райкомунуң болгаш райүүскомнуң мурнундан байыр чедирип, шилиидектерге хөй санныг белектер тыпсып, чаа-чаа чогаадыкчы чедиишкиниерни күзээн.

Бүгү-россияның көдээ бот-тывынгыр уран чүүлүнүң лауреаттары бистиң республиканың үлүүнге эң хөй онаашкан. Лауреаттарның дипломнарын Чөөн-Хемчиктиң улусчу хөгжүм херекселдериниҢ коллективиниге, ук районнуң партииның XXII съездиэи совхозтуң, Хайыракан көдээ ялувунуң танцы бөлүктериниге, «Кок-Тей» совхозтуң ыры ансамблиниге, Кызыл-Мажалыктың ыры бөлүүниге, хомусчулар болгаш хөөмейжилдер ансамблъдериниге, Тес-Хемниң танцы бөлүүниге — шупту 8 коллективке биргеи чергениҢ дипломнарын, «Кызыл-Мажалыктың оолдар ансамбллиниң «Арбай хоорну», «Кок-Тей» совхозтуң механизаторларының «Подгорнаяның» күүсеткени дээш тывыскан. Туе-түе күүседикчилерден 15 кижи лауреат болган, оларның аразында Хертек Мыйзоң (Монгун-Тайга), Оон Орланмай (Тес-Хем), Оон Кара-кыс (Чөөн-Хемчик), Куулар Сергей (Өвүр), Кара-Сал Ак-оол (Чөөн-Хемчик), Куулар Анай (Барыын-Хемчик), Евгений Доцко (Улуг-Хем), Анатолий Кимлык (Кызыл) болгаш оонда өскелер бар.

Бүгү-россияның көдээ бот-тывынгыр уран чүүлүнүң лауреаттары Москвата барып үргүлчүүлээр. Аңаа бистиң республиканың чамдык артистери база киржирлер. Көрүлде төнген, чедиишкиннер демдеглеттингеи, четистер илереттингеи, соруулгалар салдынган. Мурнуусута — чаа-чаа чогаадыкчы базымнар, диалөшкиннер, чаачаа талаптылар болгаш көдээ бот-тывынгыр уран чүүлүнүң чаа чадаже хөгжүлдези. КөрүлденiҢ киржикчилериниҢ состери ам-даа төнмээн.

Москвага ужурашкыжыл!

О. СУВАКПИТ.

ЧУРУКТАРДА: зона көрүлдезиниҢ лауреады Сергей Куулар сыгыртын олур (түстүүде), сыгытчылар ансамбли (аданында чурукта).

В. ЛЫСЕНКО биле О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

Бистиң календарывыс

«Ие черниң ыраажызы»

Чогаалчы Михаил Михайлович Пришвинниң төрүттүнгенинiҢ бээр 100 хар хардаанынга

Эгээртинмес байлак орус чечен чогаалга алдаржыл, аңаа чаа арынны ажыдары амыр авес херек. Ындыг аас-кежии кайгамчыктыг орус чогаалчы Михаил Михайлович Пришвинге тамырлыкан. Орус сестүү хуулгаазын илбичии хөй-хөй , арга-эзиннериҢ кожа орунтары-биле чедир кылаштап, сагыштап ыравас чогаалдарны артыргыл каан.

Чогаалчының ат-сураа баптайгы номнарының чырыче үнгени-биле холбашкан. «Коргутпаан куштар оранында» (1907 ч). «Хуулгаазын эзертинг» (1908 ч).

М. М. Пришвинниң чогаалдарын улут чогаалчы А. М. Горький бедик-биле үнелеп чорааи болгаш «Сизер түгле бойдус дугайында авес а төрөөн улуг невис — Чер дугайында бижээн турар-дыр сизер» деп бодунуң бир үүлүлүге биижээн.

Бүтүү амыдыралының дургузунда М. М. Пришвин хүн демдеглелдерни кылып келген. Оон чогаалдары амыдыралга ынак чорук-биле болдунган болгаш ыаас, чараштыг эскерип билириниҢ номчукчуларны кыйгырып турар.

Тываның ном үндүрер черн М. М. Пришвинниң «Дилги чеми» деп уругларга бижээн чечен чугааларының чыыгызын тыва дылга чоокта чаа парлап үндүргеи. Ындыг аттыг чечен чугааны моон адаанда парладывыс.

М. ПРИШВИН

ДИЛГИНИҢ ЧЕМИ

Бир катап хүнүү бадыр арыг иелиҢ чорааш, кежээ апаргында аныок олчалыг чаныл келген мен. Аар сумкамны эгнидеп дүжүргеи, тыпкан олчамны стол кырынга салып эгеледим.

— Бо чүү деп кужуу? — деп, Зиночка айтыра-дыр.

— Курту деп куш-тур дидим.

Мен адаа күртү дутайын — оон арга-арыгга канчаар чурттаи турарын, часкы үеде канчаар эдерии, халыңныг частып орар чаи чинрбейии канчаар сокпан чинрии, нүүрүн тулаалардан кат чыыл, кыжын хар адаанга хаттан канчаар ыжыктаныл чыдарын чугаалап бердим. Күшкүл дутайын база чугаалаан, чурбээштиг бора болур дээрэи көргүзүп, эдиксиии күш-күлдештир эдиксеш, эдиссии дээш тутсуп бердим. Оон ыңай кызыл, кара болгаш ак хой-ло мөөгүдерии стол кырынче уштуштум. Карманымга ак-кок кара-кат, кызыл ииш-кулаа болгаш ханчыр сооп-кат база чораан чүве. Оон ыңай хады ыяштың чаагай чыттыг чочак чугун база экжелген кижи мен, чыттазын дээш оны урутта бергеш, ол чук-биле ыяштар эмнеии турар чүве дээрэи чугааладым.

— Оларны ында ким эмнеп турарыл? — деп, Зиночка айтырды.

— Боттары эмнеии турарлар — диидим. — Чамдыкта аңчылар дыштанып ээнде ыяштыг балдыазын кыыр каксаш, болу ыяш дозуже чыдып алыр. Удуп, ыштанып алыр. Ыяшта балдыазын аягаш, сумказын чүктепкеш чорупгаралар. Ыяшта балды балыындан чаагай чыттыг ол чук сыстып кээр, оон ачылында балыг хаглыл бүдэ бээр.

Бүрүзү, даалыы болгаш чечээ янзы-бүрү найгамчык оът-сиген: хеп чаңы, валерьянка, петров крест болган койгун капустазын Зинага көргүзер дээш ожегээр экжелген кижи мен. Тантыт-ла ол койгун капустазының адаанга мээи ап чораанын каре хлеб кескиндеи чыткан чүве: кажан хлеб албаазымда аштап чорууп, а хлебтиимде чинрии уттуткаш, дедир ап чаңа бээр чаңныг кижи мен. А Зиночка койгун капустазының адаанга чыткан кара хлевимии көрүү каап, элдепсиниҢ кайгай-ла бергеи:

— Арыгга бо хлебти кайыл тып алганың ол?

— Элдепсинер чүү боор?

Оон туржук арыгда койгун капустазы бар болгай...

— Койгувуңа...

— А бо дилгинии хлевиидир. Чип, шенеп көр-даан.

Оозарымчалыг дайнап шенээш, чип эгеледи.

— Дилгинии хлеви экидир.

Кара хлевимии арылдыр чиитп. Оон эгелеп биске ыяштыг болу бергеи: Зиночка ак хлебти шоолуг чивес, арыгдан дилги хлеви экиларимге-де оны лооза чээш, мактап-ла үнер:

— Дилгинии чеми бистиидеи оран чок амданныт-дыр!

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 4-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

10.00 — Уругларга фильм. 10.20 — «Малышок». Уругларга данчыдылга. 10.35 — Сыдысчыгаш». Уругларга программа. 11.05—«Эң киит авгует». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

12.45 — Дамчыдыалаар программазы 12.50 — Өөнүт телекөргүүт. «Хөкпештер төөгүзү» Мультфильм. 13.20 — Медээлер 13.30 — Школачыларга. «Будильник». 14.00 — Өөнүт телекөргүүт. «Кино аян-чоруктарының клузу. 15.00— Школачыларга. «Дирит бойдустуң чажыттарынче». Биологияга олимпиаданың бирги эргези. 16.00 — «Музыкалыг киосок». 16.30 — «Локис». Уран-чечен фильм. 18.00 — «Ye». Информастыт программа. 18.30—18.40 Чапсар. 18.40—Коньки спорту. Норвегияда боон турар делегей чемпионадындан дамчыдылга. (Бижидилге).

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Адрези: Кызмадың телестудиязы». Дамчыдылга. 19.40 — «Дүн ортузунда ужурашкылга». Уран-чечен телефильм.

МОСКВАДАН

20.00 — Өөнүт телекөргүүт. «Кыштың мырлары». Эстрада программазы. 20.35 — Өөнүт телекөргүүт. Л. Толстой — «Ийи гүсар». ТелешиниҢ баштайгы үндүрүлгези. 21.45 Өөнүт телекөргүүт. «Бистиң адрезивис — Совет Эвилели». Бот-тывынгыр уран чүүл киржикчилериниҢ концерти. 23.00 —«Ye». Информастыт программа. 23.30—00.00—«Ак-кок «отчугаштың» ырыларын-биле». Эстрада программазы.

ФЕВРАЛЬ 5-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.15 —«Достоевский Казахстанда». Документалдыг фильм. 19.35— «ПартииниҢ XXIV съездиниҢ шиитпирлерин — амыдыралга». Дамчыдылга 20.05 — «Бригадир дугайында бодал». Телефильм. 20.25 — Телемедээлер. 20.40— Чарлалдар, реклама. 20.45—«Баиың болгаш оон эзэм». Уран-чечен фильм. 22.15 —23.00—«Франсочулар». Документалдыг фильм.

Агаар

Бүгүн республиканың чамдык черлерииге будуттаар, ынчалза-даа хар чагбас. Барыын талазын хаттың дүртеи секундада 5—9 метр чедир. Агаарның температуразы даглыг черлерге дүне 26—30, өске черлерге 31—35 градус болур. Хүндүс соонтуң күжү 20—24, даглыг черлерге 16—20 градус.

Кызылга будуттаи каап турар чагбас хүн болур. Хаттың күжү секундада 4 метрдеи эртпес. Дүне 32—34, хүндүс 20—22 градус соор.

Редакторнуң орааличызы Б. Н. КАРАШПАЙ.

Кинотеатрларда

ФЕВРАЛЬ 4-ТЕ

«НАИЫРАЛ»: «Бодунга хынаан» 13.45 (биче залга). «Пеппи Така-Туканың чурттуда» 10.00, 11.45, «Алдын хүн адаанда кыстар» 13. 30, 15.15, 17.00, 18.45, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Билдинмес лама» 11.00, «Шынчы чорук» (1-ги, 2-ги кезектери) 13.00 16.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кижи амфибия» 10.20, 12.05, «Кара ангелдер» (1-ги, 2-ги кезектерде) 13.55, 20.15, «Кара хек-даван» 16.35, 18.25 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультымнды 9.00, 12.30, «Узун чаштыг чараш кыс — Варвара» 10.30, 14.20, «Джен Эйр» 12.30, 18.30, 20.30 шактарда.

КОМПЛЕКСИЛИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Мында даң хамаалары ыржым» (1-ги, 2-ги кезектерде) 12.00, 16.00 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 5-ТЕ

«НАИЫРАЛ»: Өске талаадан келген кижи» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 21.00, Кинопанорама 18.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Амыдыралга аскынар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Характакчы» 15.00, «Даш чүректиг кижиниҢ солдары» (1-ги, 2-ги кезектери) 16.50, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: Узун чаштыг чараш кыс — Варвара» 9.40, «Чапайның эзирлери» 11.50, 13.40, «Точка, точка, чартык сек» 15.20, «Алдын хүн адаанда кыстар» 18.00, 20.30 шактарда.

КОМПЛЕКСИЛИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Мында даң хамаалары ыржым» (1-ги, 2-ги кезектерде) 15.00, 19.00, шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «ОтбелериниҢ чажыды» 18.30, 20.20 шактарда.

Концертче далажыңар!

Иркутскиге болуп эрткен зона көрүлдезиниҢ киржикчилери — бистиң бот-тывынгыр артистеривистиҢ түүнел концерти Политчырыдышкын баЖыңынга февраль 4-те, бүгүн болур.

Концерт 18 шакта эгелээр.

Билеттерни Чырыдышкын баЖыңында эртенгиинин 10 шактан эгелеп садып турар.

Республиканың хөгжүм-шыы театрынга февральдың 7-де Д. Фурманов биле С. Поливановтуң «УЙМЭЭН» деп шииктиниҢ баштайгы көрүлдези болур.

ШиининҢ эгелээри кежээкиниҢ 19.30 шакта.

Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар.

ТЕАТРНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Мергелдейге

Автолавка кажан келирил?

Хүндүлүг Мерген Мергенович!

Ыракыы одарларда малчыннарның мурнундан ындыг чүүлдү дыңнатпышаан, дуза көргүзерии диледим. Бистиң бо черде малчыннарның сагыш-сеткилин дүвүредип, өйүп чоруур бир чүве — автолавка айтырыы болуп турар.

Эртиен иүзүн хой хүлээп алгаш Эшкен-Черге оларны ийи ай хире малдадым. Шыны хэрек, улуг оруктан дыка хайыы чер. Ынчалза-даа ынаар баар орук берге эвес. Ол хиреде автолавка бисие чаңгыс-даа катап келбээн.

Баштайгы үеде автолавка айтырыын бистиң келхээтүн удуртур ажылдакчылары келирге, чугаалап-даа турдум. А түңнели чок болган.

Ол нүүзевистен кошкеш Хүрээ деп черде кыштагга келдивис. Чонуңуң чоон оруунуң чанында кыштагга ниитиниҢ малын хүр-иенди кыш ажырар дээш кызымаккай ажылывысты уламчылавышаан бис. Эрткен чылдың ноябрьда ур маназывыс автолавка бир-ле хүн келген. Ынчан аңаа дыка-ла өөрдүвүс. Ында чугула хереглелдиг барааннары барык чок-даа болза, чамдык чүү-хевеңу садып алгылаан бис.

— Каа-Хем ам-даа дуттаазан, бо талага бир ай хире болдум. Ынчангаш барааннарны тендүр садып каапканым бо-дур ийин. Моон соңгаар ай санында хап иээп тургай мен аан — деп, чолаачы-садыгны аазаап барган.

Хүннер, айлар эртип-ле тур. Бо үе иштинде партиа райкомунуң, райүүскомнуң, районнуң улусчу контроль комитединиҢ удуртур ажылдакчылары бистиигге база келгеш бардылар. Айтырыгны тургузарывыска, автолавканы ыяап-ла чорударын шиитпирлээр бис дээш, блокноттарыига бижигилеп алгаш чаңа бергеннер. А автолавка шуут сураг.

Чаа 1973 чылдың январь айы база билдиртпейн эрте берди. Автолавкамның бисие кажан келирин четтинпейн манавышаан бис. Бо айтырыгны чогум канчаар шиитпирлеп турар ирги? Каа-Хем райпозунуң баштаар черииниҢ ничээнгейин божа углап, бисие дузалап корунөөр, Мерген Мергенович!

С. КЕНДЕН.

Каа-Хем районнуң «Тиялелге» колхозу.

Солун харыы

Ийи километр музей

«Третьяков аттыг чурук галереязының чаа тудуун тудуп турар дээр-дир. Ол кайда, кандыг хевирлиг ыыдыныл турарыл? Эрги бамыңын канчаарыл?— деэн айтырыгларга «Советская культура» солунга мындыг харыы парлаттынган.

Москвада тудуп турар, дедегейде эң улуг чурук музейлериниҢ бирээзин — ССРЭ-ниң КүрүшениҢ чурук галереязы деп адаар. Ол девискээриинiҢ болгаш ээлдарының саны-биле чүгле Луврга база Эрмитажка аштырып турар. Хары үгда аңаа тос мүң көрүкчүлер кирип болур.

Чаа галереяны Москва хемниҢ Крым эриктери талазында тудуп турар. Ону долгандыр архитектуруут тураскаалдарлыг уран чүүлдүң түскай парыты кылдынар.

Галереяның бажыны үш каът болур. Адаанга эртем, албан ороолдери, мастерскаялар, библиотека болгаш чуруктар садар салон турар. Делгеттинген чүүлдерни эгелиидеи төнчүзүнге чедир көөр дизе, 2 километр ажыг хемчээлдя эртер ужурлуг. Ынчангаш көрүкчүлерни шылгапайн, кыска үеде бүгү галерея-биле танышып аптар кылдыр таарыштыр кылган ээлдар база турар.

Уран чуруларының үнелиг эртинелерин үредирбес түскай автоматчыктан дерилгеер, камгалалдар кылдынар. Зал бүрүзү делгем, чырык болур.

Третьяков галереязының эрги бажыны муң-муң ээлчыларны хүлээп ап турар эрги чанчылыы оскунмас. Аңаа төөрби чүс чылга чедир кылдынган, чуруга уран чүүлүнүң эртинелериниҢ хөй кезии артып калыр. Ынчангаш ол сураглыг чурукчу А. Пластовтуң «Третьяковка — бистиң «чүрээвис», бистерии чуруктчулар кылдыр кижизиткеи»— деп чугаалааны ышкаш үнелиг боон хевээр артар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторуун 24-63, редакторуун орааличызының 35-24, продакция килдизиниҢ 23-54, ыдрыысллгалыг секретарыиың 23-35, партийжа ажыткыра килдизиниҢ 37-13, культура килдизиниҢ 23-54, кадза ажылый килдизиниҢ 21-47, үлетпүр килдизиниҢ 22-64, чагаа килдизиниҢ 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниҢ 20-60, бухгалтериячыл 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн бергеиле 32-75. телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 69.

Тыва АССР-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ чанында Тываның ном үндүрер черииниҢ республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00057

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнделип эгелээнге

ШЫН

1973 чыл. ФЕВРАЛЬ 6 ВТОРНИК № 31 (9107). Өргээ 2 коп.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

ДУРЖУЛГАНЫ — СОВХОЗ БҮРҮЗҮНГЕ

Будурулге каттыжыышкынарывыш, совхозтар трестериниң болгаш специализастаттынган хөй-хөй ажыл-агыйларның директорларының Бүгү-россия чөвүлел хуралы Москвага доозулган. Совхоз будурулгезин улам көдүрериниң арга-ларын ажаа чугаалашкан, беш чылдың шиитпирлиг чылында тараанып болгаш өске-даа продуктыларның чылдазын көвүдедир талазы-биле алыр боттуг хемчеглерин төлевилээн.

Будурулгени улгаттыг каттыштырарының болгаш специализастаарының айтырыглары-биле, чүгү-үлүг хоорайларны база үлетпүр төптерин долгандыр аъш-чем аймаанның күчүлүг базазалаын тургузарынче чөвүлел хурал үүгү кичээнгейни салган. Чөвүлел хуралга киргаш-кеннер Москва чоогунун совхозтарынга чоразын будурулгени интенсификастаарының дуржулгазы-биле, мал хыштагладыышкының эрттирип турары-биле, часка белеткеннирин органи-застаары-биле танышкан.

Чөвүлел хуралдың түннел хүнүнде РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Н. Ф. Васильев, Кедээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел академиязының президентизи П. П. Лобачев, РСФСР-ниң совхозтар министри И. П. Воловченко олар чүве чугаалаан.

(СЭТА).

АДМИНИСТРАТИВТИГ ОРГАННАР УДУРТУКЧУЛАРЫНЫҢ ХУРАЛЫ

Дүүн, Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң клубунга республиканың суд, прокуратура болгаш иштики херектер органнарының удуртур ажылдакчыларының чөвүлел хуралы болуп эрткен.

Хуралды СЭКП Тыва обкомунуң секретары **В. И. Попов** ажыткан.

Административтиг органнарның 1972 чылда ажылының түннелдери болгаш хөйлеу-хүрүмнү база эрге-чүрүмнү бызыглаар талазы-биле олардың сорулгаларының дугайында илеткелди Тыва АССР-ниң прокурору **В. Б. Карасал** кылган.

Хуралга чугаалаашкан айтырыг талазы-биле Кызыл хоорайкүүскомунуң иштики херектер киндизинин начальниги **М. Н. Анимов**, Таңды районнуң улус судунуң шиитпиргизи **Н. П. Островская**, Улуг-Хем районнуң прокурору **А. Т. Саломатов**, Иштики херектер министри **С. С. Чанар**, СЭКП Каа-Хем райкомунуң секретары **Ш. Х. Сөрээдар**, Барыын-Хемчик райкүүскомунуң иштики херектер киндизинин начальниги **Ю. Д. Лобачев**, ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары **А. А. Ромашов**, ИХМ-ниң байысаалга киндизинин начальниги **В. С. Васильев**, Чөөн-Хемчик районнуң прокурору **Х. С. Дамы-Сөгбе**, СЭКП Тес-Хем райкомунуң секретары **Н. В. Чыңдыгыр**, юстиция министри **А. Д. Ховалыг**, партия обкомунуң административтиг органнар киндизинин эргелекчизи **В. Д. Дорун-оол** олар саналберген.

Чөвүлел хуралдың ажылынга СЭКП обкомунуң бюро кежигүннери **И. А. Ситаев** болгаш **М. К. Шыырап**, СЭКП Кызыл хоорайкомунуң бирги секретары **В. Б. Добромыслов**, партия райкомнарының ийиги секретарьлары, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң харыысаалгалыг ажылдакчылары, республиканың чамдык министерстволарының болгаш ведомстволарының удуртукчулары, районнарның прокурорлары, улус шиитпекчилери болгаш иштики херектер киндистериниң начальниктери киришкен.

РСФСР-ниң прокуратуразының харыысаалгалыг ажылдакчылары **А. Б. Каплистов** биле **В. А. Першин** олар хуралга база алтыршкан.

Хуралдың түннелинде СЭКП Тыва обкомунуң секретары **В. И. Попов** чүве чугаалаан.

Бистиң корр.

ХҮЛЭЭНГЕНИ КҮШТҮГ

ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛДЫҢ ОНААЛДАЛАРЫН ХУУСАА БЕТИНДЕ КҮҮСЕДИР

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының баштайгы айы эртиен. Улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының ажылдакчылары юбилейлиг 1972 чылдың бедик темпилерин уламчылавышаан, партияның XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле 1973 чылдың планныг сорулгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның докгаалын удуртулга болдуруп, күжениишкиниг планнарны, боттуг хүлээлгелерни алгылаан.

Коллективтерниң аргаларын, планнарын болгаш хүлээлгелерин өөренип көргеш, республиканың партия ажыл-агый активи 1973 чылдың сорулгаларын хуусаа бетинде күүседиринің бедиткен социалистиг хүлээлгезини ажылдап тургускан болгаш ону ажылчы чоннарның төлээлериниң хуралынга хүлээп алган.

Бо чылын хүлээлгелерде киитилел будурулгезиниң ажыктыын бедидер талазы-биле тодаргай сан-чыраайлар, сорулгалар кирген. СЭКП Кызыл хоорайкому, райкомнар, будурулгелериниң болгаш тудугларының удуртукчулары ажылчы чоннар ортузунга организаакчы болгаш политикажиидилгелиг ажылды калбартырыпче, беш чылдың шиитпирлиг бо чылының планнарын, социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседиринче бүгү күштү мобилизастаарын партия обкомунуң VIII пленумуу айытхан.

«Шиитпирлиг чылдың хүн бүрүзү — шалыпчы», «Беш чылдың салым-чолу ажылчыннарның холунда» деп лозуңнар-биле республиканың дыка хөй будурулге коллективтери ажылдап турар. Ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларының, албан-хаакчыларының патриотчу шимчээшкиниң массалыг характерлиг болу берген. Чылдың баштайгы айында Кызылдың туйбу заводу, эът комбинады, «Тыва даг-дүгү» комбинат күш-ажылчы бижиг сорулгуун база катап илередип, планныг сорулгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш шудургу чоруун көргүскен. Чижээ, Ак-Довуракның даг-дүгүнүң арыглакчылары планнан ажыр 150 тонна сорттуг даг-дүгүн будүргеп, а комбинаттың Д. Дүктеп-оолдуң удуртканы № 4 эдлчег январьның планын 112 хуу күүсеткен.

Ыяшалза-даа чамдык коллективтер, чижээ Кызылдан 4 будурулге — дааранылга комбинады, «Сельхозтехникамын» районнар аразында каттыжышкыны, телеателье болгаш чонуң амыдырал хандырылга комбинады январьның сайгарылга планын күүсеткеннээн.

Бедик будурукчулуг ажылдың магадылалы чүл? Улуг-даа, бичe-даа ажылды күүседип турар кижилер сорулганы тодаргай билгеп, ону боттандырарда кандыг чүүлдү чугула, өвек углапмышкын болдурар дээрэнн билгеп турда, ажылүүле үре-түңнелдиг, чедиишкиниг болур. Ону мурнакчыларның дуржулгазы бадыткап турар. «Тыва кодээ тудуг» трестиң № 585 КИК-да П. И. Кудымовтуң удуртканы бригадазынга күш-ажылдың будурукчулуг эртиен чылын трестиң эң бедик болган. Бригадаңың бо чылын темпизи оол дудак чок.

Ол дугайын биилдиг организаакчы болгаш бедик мергежилдиг тудугчу, бригадир Кудымов тодаргайы-биле мынчаар тайылбырлаар: «Ай планын тудуп турар объективтиң байдалын ёаттаар ажыл хүннерниге хувааган, кижи будурулгуң мурнунга тодаргай сорулганы салып, оон күүседеэнн хандырар дээш организас-техниктиг хемчеглерни чогуур хуусаазында ал турар бис».

Чыл планын хуусаа бетинде күүсеттинмээн, 3 млн. рубльден эвээш эвес продукцияны будүрерин, 240 муң тонна улус ажыл-агый чүгүүн, 160 муң пассажирни планга немей сөөртүрүн, каштал тудугнуң өзүлдезинин темпизин 9,8 хуу чедирерин болгаш будурулге, социал-культура углапмышкыныың дыка хөй объективтерин ажыглалга киирерин республика хүлээнген.

Беш чылдың эрткен үйн чылында үлетпүрүң чедир будурбээн продукциязын болгаш бо чылын чамдык коллективтер июоң мурнунга чедип алдынган деннелден чавыс планнар алганын кичээнгейге алырга, республика беш чылдың үш чылында 4 млн. 38] муң рубльдиң продукциязын чедир бербейн барып болур. Ону будурбас төлээде, планнаашкынны болгаш будурулгени башкарарын бедик деннелге недүрери, ук айтырыгларны партийжи контрольга алыры чүгүлә.

Отчеттуг чыл төнүп турда, будурулгелер оон түңнелдерин чижеглеп үндүрер, ону ёаттаар, ол ышкаш мурланыгларны база беш чылдың даалгазын барымдаалап келир чылдың алавын тургузар болгай. Ыяшалза-даа бистиң чамдык будурулгелериниң, тудугларының удуртукчуларында чижеглээн түңнелдерни чавылады көргүскеш, хамаажыын турары министерстволарда болгаш ведомстволардан чиик планнар алыксаар хөөннер бар. Чүгле ол чылдагаанындан Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинин, Кызылдың алгы заводунуң «Сельхозтехника» каттыжышкынының, аъш-чем үлетпүр эргелелдиң чамдык будурулгелериниң бо чылгы планнары 1972 чылын чедип алдынган деннелден куду болган.

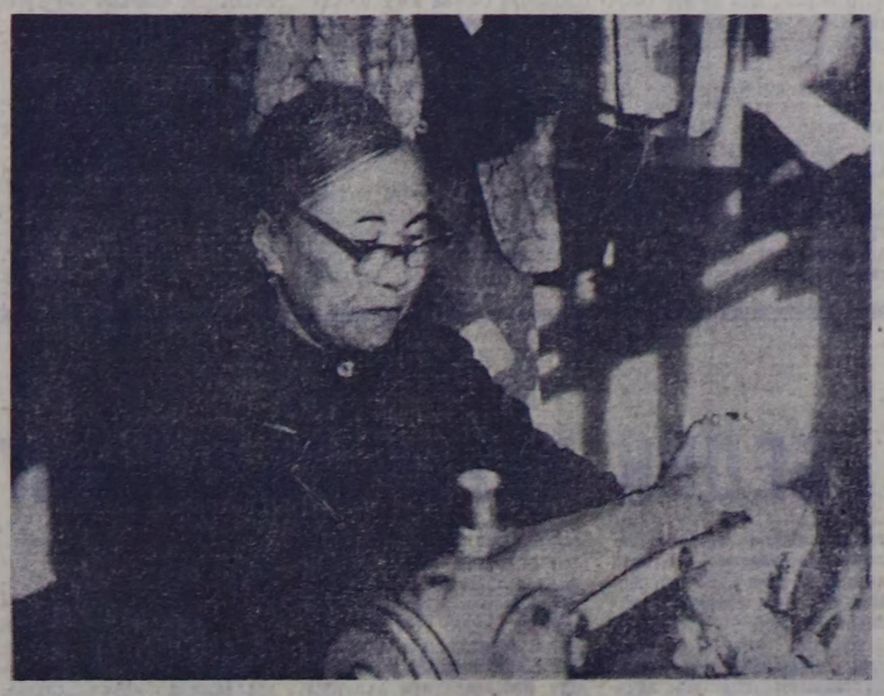
Юбилейлиг 1972 чылда үлетпүрүң болгаш транспорттуң ажылдакчылары алгылаан социалистиг хүлээлгелерни чедиишкиниг күүсеткен. Ылаңгыя пемелде продукцияның нүргулайын күш-ажылдың будурукчулуун бедиткенинден будүргенин эки чүүл болур.

Тудугакулар чурттагга бажыңнарын болгаш мал кажааларын социалистиг хүлээлгеде көрдүнгенинден хойнуу ажыглалга киирээ-даа школаларны, уруглар садын ажыглалга киирериниң планын күүсеттиэн. «Тудуг белектери» комбинаттың бирги эдлчезиниң төлевилел күүүү шингээттинмээн болгаш калбак хандадан эптеп алыр 129 квартиралыг баштайгы бажыңның тудуу хожудаан.

Республиканың тудугчулары эртиен чылын 300 муң туйбуну, 800 кубометр диилиг материалын болгаш 1 муң тонна цементтиң камнап алыр дугайында хүлээлгезин алаа-даа, объектилерге материалдарны планнан дыка ажыр чарыгдаан. Цемент чедишпезинден «Тудуг кежектери» болгаш Ак-Довуракның үлетпүр будурулгелер комбинаттары ажаа туруушкуннарга таварыжып тургап. Ыяшларга хандырылга органнары республикаже херек кырында цементтиң четчири-биле эккелгеп. Ажыл-агыйжы эвес чоруктан эртиен чылын 370 тонна цементтиң арттыр чарыгдаанныыстыг саналгалар көргүскеп.

Шиитпирлиг чылдың улуг сорулгалары, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни бүрүн күүседириниң кол курлавырлары болза, эртем-техниктиг деңнелгени дүргедедир болгаш социалистиг чарышты дээштиг организастаары болур. Будурулгеге, тудутка ваа техниканы шингээдип, ажылдың үре-түңнелин болгаш продукцияның шыпарын бедидери-биле чергелештир социалистиг чарышты тодаргай углап-башкар, хүлээлгелериниң күүселдезин организастаар херек.

Чарыштың көскү, деңнештирилгелиг болгаш кижизидикчи аргаларын бедидип, мурнакчы дуржулганы иептередири чугула. Оон-биле кады хожудан турар коллективтериниң багай ажылынның чылдагаанын тодарадып, чарышты чүгле мурнакчыларны илередири-биле кызыгаарлавайн, массаларның идепкейин көдүрериниң бирааы болдурар херек. Партия, профавилел, комсомол организациялары болгаш ажыл-агый удуртукчулары планнарны, хүлээлгелерни күүседириниң коллективтериниң күжүн мобилизастаар ужурлуг дээрзин СЭКП ТК-ның декабрь (1972 ч.) Пленуму айытхан.

Районнуң амыдырал хандырылга комбинадының дааранакчы мастери Т. С. Авыпак ол үнелиг профессиязынга 20 чыл ажылдап келген. Оон дааран хевиниң шынары кезээде эки, ада хеп кылыргаш, алгап-йөрээп олурарларны Чөөн-Хемчиктиң булуң бүрүзүндэ көрүп болур.

Тамара Сендиевна будурулгеде мурнакчыларның бирээзи, социалистиг чарышка алган хүлээлгезин ай, квартал санында ажыр күүседип келген. Ол хөй-нинти ажылынга база идепкейлиг.

Тоску беш чылдың үшкү чылында калбарган бүгү, улуспу социалистиг чарышка киришпишаан, Тамара Сендиевна улам кызымак ажылдап, планныг онаалдаларны түгээ доллур эвес, харын ажыр күүседир дээш чүткүлдүг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: дааранакчы мастер Т. С. Авынак ажыл үезинде.

А. ЧОЙГАННЫҢ фотозу.

Найысылалдың будурулгелеринде

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының баштайгы айында Кызылдың үлетпүр будурулгелериниң ажыл-ишчилери планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш кызымак ажылдаан. Хоорайның 23 будурулгелериниден он тоозу бердинген даалгазын долдур болгаш ажыр күүсеткен. Иитпин-биле найысылалдың үлетпүр будурулгелери январьда 47 муң рубльдиң продукциязын пландан ажыр будурген.

Сүт заводунуң коллективи эрткен айда эки ажылдап, онаалдадан ажыр дыка хөй продукцияны берген. Эът комбинады, тараа сайгарар база, пиво, туулбу заводтары, Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агый чери, «Саян» универмагы болгаш өскелер-даа январьда эки түңнелдерин чедип алган.

Е. ДАРТАН-ООЛ.

МАЛЧЫННАРГА ДУЗА

Тес-Хемде Ак-Эрик суурнуң чурттакчылары мал оолдаашкынының үезинде малчыннарга дузазын чедирип турарлар. Олар эрткен айда каш кодан аалдың көржинин хооруп, одаар мижин белеткеп бергеннер. Хойжу Дежитмаа Орус-оолдуң «Бачым үеде дуза катканнарга -четтирдим» дээнин шефгилерниң ажылынаың үнелели ол. Суурнуң чурттакчылары мыдыг үнелелиг малчын бүрүзүнден ап турарлар.

«Ак-Эрик» колхозтуң баштаар чери, партия болгаш комсомол организациялары дыштанып хүннерде шефтерин амдаа организастаар.

В. ДОЙБУГАА.

ТЕХНИКА СЕПТЕЛГЕЗИ

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг совхозунуң механизаторлары болгаш септекчилери эрткен юбилейлиг чылдың дөртүү квартальында техника септелгезининң планын күүсеткеш, районнуң ажыл-агыйларының аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнакчы одуруунче үнген. 1973 чылдың январьның онаалдазын септекчилер ажыр күүсеткен.

Моторист Самбу-Хөө Сандый-оол септелге эгелээнинден бээр он бир янзы-бүрү маркалыг тракторунуң шимчедикчилерин септээн. Ол ышкаш Виктор Чалбаа эки септекчилер-ниин бирээзи.

1973 чылда тараа болгаш чер ажыылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир дээш кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында партияның болгаш чазактың докгаалын амыдыралга боттандырары-биле совхозтуң механизаторлары септелгениң шынарын бедидип, ону февраль 25-те доозар дээш социалистиг чарышты калбарткан.

К. АЛЕКСЕЕВ.

ЭШ Д. С. ПОЛЯНСКИЙНИ ССРЭ-НИҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ МИНИСТРИНГЕ ТОМУЙЛААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң докгаадыры болза:

Эш Дмитрий Степанович Полянскийни ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министринге томуйлаар болгаш оон-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы албан хүлээлгезиниден ону хостаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Н. ПОДГОРНЫЙ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ

Москва, Кремль 1973 чылдың февраль 2.

Чаңгыс башты-даа хоратпас

ЭРЗИН. (Телефон-биле). Бо кыжын Ленин аттыг колхозтуң девискээринде хар улуг чагган. Ынчангаш мал хыштаглаашкыны берге байдалда эртип турар. Колхоз баштаар чери, партия комитеди болгаш өске-даа хөй-нинти организациялары бүгү күштү малды хыштан хүр ажырар, чаңгыс башты-даа чидирбес дээш хемчеглерни алган.

Колхозтуң хоо 28 кодаңда хыштаглап турар. Ында хыштаглаашкының байдалы багай эвес. Кодан бүрүзүнде мал чемп, сүт дүс бар. Оон сөөртүлгезинде 10 автомашинаны быжыглаан. Кодан бүрүзүнде колхоз баштаар черинден болгаш партия комитединден харыысалгалыг эштерни быжыглаан, олар ниитп байдалды доктаамал хайгаарап, практиктиг дузаны коргүзүп турар.

Ай бүрүзүнүң 20-де малчыннарже үүгүшкүнүүн хүнү. Бо хүнде автолавка, кижи эмчизи политинформатор, культура ажылдакчызы малчыннарны кезип, оларга боттуг дузаны чедирип турар. Бо хемчегни мал оолдаашкыны эгелээнибиле чергелештир удам экижидип турар.

Амгы үеде кодаңнарда хой төрүп эгелээп. Баштай төрээн 2210 хойнуң төлү менди алдынган. Эрес Ейдап, Чамзырай Хайдып, Намчан Чудүк олардың эң-не хөй хой оолдаан, оон чаш хураганнары меңги доругуп турар. Колхоз баштаар чери 35 кижини сакманщиктен ажылдаары-биле малчыннарже чөрүткен. Олар берлингеп даалганы багай эвес күүседип, чаңгыс баш-даа чаш хураган хоратпас дээш ажылдап турарлар.

К. ХЕРТЕК.

КЫШТАГЛААШКЫН. ЧАРЫШ. СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕ

Мал ажылы — шалыпчы фронт

(«Шынның» болгаш радионуң каттышкан рейдизи)

СЭКП Тыва обкомунуң чоокта болуп эрткен VIII пленумунга Бай-Хем районда мал кыштаглаашкының багай, организастаан дээш демдеглээн. Айыттынган четпестерни чайладыр дээш районнуң партия, совет органнары кандыг хемчегдерни ап турарыл?

Пленумунуң соонда партия райкому, райкүүском мал кыштаглаашкынында четпестерниң чайладыры-биле районнуң удуртур ажылдакчыларының түс-түс ажыл-агыйларже үүгүшкүнүүн кылыш, черчерде байдалды ооренип көргүп, четпестерни чайладырының чамдык хемчеглерни алган.

Каттышкан рейд бригадазы Бай-Хемниң «Өөк» болгаш «Саян» совхозтарында кышкы байдалды деннештирип көрген.

«ОЗАЛААШ ЧЕРДЕ» МАЛЧЫННАР

«Өөк» совхозтуң төвү Аржаан суурдан бараанны бөстүп турар кыштатлар бар. Кижи бодаарга, совхозтуң удуртукчулары ол чоок кыштагларга барып турар кылдыр сагындырар. А херек кырында ындыг эвес. Оон чижээнге Байскының фермазынан көрээлицер. Бо фермада дөрт кодан—ийи муң хире хой бар. Оларны ажаап-тежээн турар тос өг-бүле чаңгыс черде бөлгөөт чурттап турар. Ында малдың байдалы муң-не эки. Хой чаа-даа оолдап эгелээп. Хойларны тарал хоорайувунда савацга кадарып турар. Ыяшалзажок суурдан ырак эвес болза-даа, аңаа сигеннп, тараанны база сугну сөөртүп экжэри эптп-ле үзүктелип турар деп, хойжулар хомудап чугаалажып турар. Мында эң-не четпес чүве болза, тайылбыр-массалыг ажылдың кошкак тургуступганы. Ону бадыткаары-биле хойжу Ооржак Дарганның чугаазын маңаа киирип көрээли:

— Бистиң бо хой фермазынга лекция, беседа, хурал-суглаа болбаандан бээр дыка ур аңаарды. Совхозтуң удуртукчулары кажан-на келир ирги деп маңап турар улус бис. А олар сураг. Түрлагда дыка хой кижи чурттап турар. Сеитеп кылып алыр чүве болза, мында кыжыл-булуңдаа, чунар-бажың-даа бар. Ол черлер сеителге чогулдап хаалгыг.

— 1973 чыл тоску беш чылдың шиитпирлиг чылы болгай. Бо чылга кандыг хүлээлгелер алдынар?

— Хүлээлге алыпар деп биске чугаалаан кижи-даа чок. Мындаа зоотехник келгеш, торүүр чүс хойга онаалтыр 70 хураган алыр планныг сен дээр чоржук — деп, Бадыжап харыылады.

— Мен база чүс хойга онаалтыр 70 хураган алыр мен ыйнаан —деп, Ооржак Дартан демгизинге улажып кагды.

Чаңгыс-Ааш аксында Моңгуш Айдыңның кыштаа. Кодаңда 600 ажыг ирт бар. Айдың аазда чок болду. Оон кадайы Моңгуш Кушкаштаардан малдың байдалын айтырдывыс.

— Ирттериниң арын-доруп, чудаар чыгаш тур — деп, Моңгуш Кушкаштаар чугаалады.

Бо хире эрте ирттер чудаң эгелээн дээринге бүзүрээр арга чок! Шын чүве черле ыыш. Ирттер ыяшап-ла чудаң эгелээн. Шүптүзүнүң даванналары тастаап, кестип турээр апаргаан. А оон кадында аарыг база бар, эмнээри негеттинип турар. Бөги дээрге-ле 200 баш ирттп тургузаар азыраары эргежок чуулдан номчаашп, ону чугаалажыр бөөр деп бодап турдум, ам-даа сураг...

Бо үстүүде айытхан четпестерни «Өөк» совхозтуң директору Василий Новиков болгаш партком секретары Александр Догур-оол олар чайладырын аазааннар.

— Мал чемп бисте четчир — деп, эш Новиков чугаалады.— Ынчалзажок чемни сөөртүп чедирерниве тургузаан. Ам хемчеглер алдынып турар. А Байсының хой фермазынга чунаржажыр бөөр деп бодап турдум, ам-даа сураг...

Бо үстүүде айытхан четпестерни «Өөк» совхозтуң директору Василий Новиков болгаш партком секретары Александр Догур-оол олар чайладырын аазааннар.

— Мал чемп бисте четчир — деп, эш Новиков чугаалады.— Ынчалзажок чемни сөөртүп чедирерниве тургузаан. Ам хемчеглер алдынып турар. А Байсының хой фермазынга чунаржажыр бөөр деп бодап турдум, ам-даа сураг...

Бо үстүүде айытхан четпестерни «Өөк» совхозтуң директору Василий Новиков болгаш партком секретары Александр Догур-оол олар чайладырын аазааннар.

— Мал чемп бисте четчир — деп, эш Новиков чугаалады.— Ынчалзажок чемни сөөртүп чедирерниве тургузаан. Ам хемчеглер алдынып турар. А Байсының хой фермазынга чунаржажыр бөөр деп бодап турдум, ам-даа сураг...

Бо үстүүде айытхан четпестерни «Өөк» совхозтуң директору Василий Новиков болгаш партком секретары Александр Догур-оол олар чайладырын аазааннар.

— Мал чемп бисте четчир — деп, эш Новиков чугаалады.— Ынчалзажок чемни сөөртүп чедирерниве тургузаан. Ам хемчеглер алдынып турар. А Байсының хой фермазынга чунаржажыр бөөр деп бодап турдум, ам-даа сураг...

— Чаңгыс-Ааштың хойжу бригадазынга чарыш дугайында доктаал таныштырган хурал болбаанны ышнып чүве. Бо талазы-биле бурузувустуу минип тур бис. Ам ында малчыннарны чыгташ, хурал кылырын шиитпирлээн. Аңаа хүлээлгени алыр апаар —деп, партком секретары Догур-оол харыылады.

Совхозтуң удуртукчулары «озалаш черде» малчыннарже хаая барып, орук айында турлагларны эргин турары моон илден-дир.

«МАЛЫ МЕНДИ, ХҮР

«Саян» совхозтуң Сесерлиг салбырында 20 муң ажыг хойну 35 кодаңда сайгара тургускан. Бо хүннерде 21 кодаңда хой массадыы-биле оолдап эгелээн. Салбырның удуртукчулары ниитпинин малын кыштан хүр, мөңги ажыраар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылганы каракка плдеп. Ында мал хүр кыштаглап турар. Кодан бүрүзүнде сигеннп, суланы, савацны четчири-биле сөөртүп чедирген. Үнелиг, витаминниг сиген дөгаанын бөлүн төрүүр хойлар кодаңнарында апаарын каап. Ында хойларны чылыг суг-биле үзүктел чок хандырып турары кончуг таарымчалыг. Кыштаг санында-ла суг кудар цистерналарны тургускан, аңаа кутказ сугну от салып чылдыр кылдыр таариштырган. Ынчангаш хойларга чылыг суг берип турар. Мындыг хемчеглерни алганының түңнелинде, хойларның күш-дегелп шыырак, хүр кыштап, чаш толу мөңги доругуп турар. Төрээн 3001 хире хойнуң хураганнары онча-мөңги. Хөй оолдаашкының үезинде малчыннарга дуза-лакчыларынга 43 кижиниң сакманщиктерниң хоруткан. Оон ангыда Кызылдың кодээ ажыл-агый техникумуу Сесерлиг салбырын шефке алгаш, улус дузаны чедирип турар. Амгы үеде ында хой оолдап турар кодаңнарда техникумнуң ветеринария салбырының сургуулдары 28 кижи практика эрттирип, сакманщиктеп, хураганнарны доруктуруп турар.

Бо салбырның малчыннарында база бир оорунчуг чүве болза, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында кижи бүрүзү чүүү чедип алырын билирп, мурнунда тодаргай сорулганы салып алганы болур. Мал ажылының продуктуларын будүрерни база белеткээрин көвүдедир дээш малчыннарның Бүгү-эвилел социалистиг чарышын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң докгаалын малчыннарга шагда-ла танышгырган, олар бедиткен социалистиг хүлээлгени алгаш, боттоттарын чарышка кыйгырыпшаш, тура-соруктуг ажылдап эгелээн.

Сесерлигниң малчыннарында ажыктыг түүлдер база бар. Бо чылын хар улуг, көрүткүүг болгаш хойларның даваны чер болганда тастап турар. Ону болдурбазы-биле «Саян» совхозтуң хойжузу, РСФСР-ниң хөй ажылының мастери Маады Самбуу мынчаар кылып турар. Ол хойларның даванының тастаан эгедээрин үргүлчү хайгаарап, даванының дүгү чаа-ла тазарын эгелээн хойларны өдекке үзүп алыр. Хойларның даванының тазарган черлерин салгдол-биле чаггаш, оларны 3—4 хонукта чылыг кажаага тургузуу азырааптар. Ынчаарга хойнуң даванының дүгү үүүн келир. Бир эвес хойнуң даваны хөдүн эрттир тастааш, кежи кестип, чарлы бөөр болза, ону эккрти эмнээри берге. Ынчангаш баш удур хемчег алыр херек.

Оон-биле чергелештир салбырда бар чамдык четпестерни айтыры база-ла чугула. Чижээ, хойжуларда малга чем каап бөөр кормушкалар чок. Ынчангаш чемни, ылаңгыя суланы, одекке холуй төп берип турар таварыгалар бар. Ону болдурбас херек.

Кыштагларашкының байдалын партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары хүн бүрүнүң контролунга алыры, илереттинген четпестерни доп-дораан чайладыры эргежок чугула. Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында мал ажылының продуктуларын будүрерни база белеткээрин көвүдедир кыштагларашкының чедишкиниг эрттирериндеп хамаажыын дээрэнн утпас херек.

КАТТЫШКАН РЕЙД БРИГАДАЗЫ:

О. Шываң — «Өөк» совхозтуң хойжузу, Аржаан көдээ Совединиң депутады, Т. Сыырын — радионуң корр., М. Самбуу — «Саян» совхозтуң хойжузу, К. Аракчаа «Шынның» тускай корр.

Коммунист дугайында чугаа

ДӨСПЕС ЧҮРЕКТИГ КИЖИЛЕР

ПАРТИЯНЫҢ мурнуна шынчы бараан болуп, Төрээн чуртуна шыдаар ыяа-биле ажылаан бергенде кижиге оон артык чүү деп. Назы-хар улгадып, пенсиняже үнген соонда кижи бодаарга дыштанып, уруг-дарыынын ажы-төлүн азыраажып олурду дет. Чок, олар ындыг эвестер...

Кызыл-Бажынын ижин-чыгыг хүннээрек черинде кыштатта чедип келирге, мал чеминиң хойу, левискээринин арыг-силин, кажалда чаа төрээн болгаш төрүүр чыгаан хойларынын база чаш хураганнарының семис-чаагайы кижининң сеткил-сагыжын ала-чайгаар оортуп, ынчангаш олурлуг дет. Ынчангаш ол-ла черлерге хынаалдаларны чорудуп, сан-хөө, бүдүрүлге, ажыл-агый талазы-биле ревизияларга киржип турар.

Ынаҥгыя арткеи чылын республикада улусчу контроль комитеттери 1407 ажыы-бүрү хынаалданы кылган. Оон иштинде 679 хынаалданы ажылчы чоннарның медээлериниң, хомудалдарының изи-биле чорутқан.

Республиканың, Кызыл хоорайның, районнарының улусчу контроль комитеттери артиен чылын ол чугула үш чүс ажыг айтырыгны боттарының хуралдарынга чугаалажып корген. Анаа хамаарыштыр тодаргай доктаалдарны хүлээп алган. Партияның болгаш чаагайтың доктаал, шинтпирлериниң күүселдезин доктаамал хынаарынга черчерде партия, Советтер органнарынга ол улуг дузалыг болуп, ажыл-херекти улам ыяай сайзырадгайындырынга идиг-ин берген. Ынаҥгыя ажыл-агыйжы эвес, төтчеглекчи чоруктарны болдурганы, күрүненин база бүдүрүлгенин сагыпга-чүрүмүн үреэни, социалистиг доозлу-дүрүмнү хамыкаары, ажыл чылыр, эрендейлээр чоруктары, хамаатыларның саналдарын, билдиринишкиннерин, хомудалдарын ёзугаар хүлээп алган шинтпирлерни күүсетпээни болгаш оске-даа толеп чок чоруктары дээш чамдык харыысалгалыг ажыыдакчыларга янзы-бүрү хемчегларни улусчу контроль комитеттери онаага. Оон аиыда комитеттериң саналдыбиле албан-дужаалдыг чамдык кижилерниң дугайын ажылчы чоннарның коллективтеринге сайгарган, олардың тайылбырларын, четпеетерни чайгадыр дээш ап чорутқан хемчегларин дыннан чугаалашкан.

Боттарының үүлгедиглерибиле күрүнеге, кооперативтерге, колхоэтарга, бүдүрүлгелерге болгаи организацияларга материалдыг когарал чедиргени дээш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдөлиниң бадылааны Дүрүмүнү ёзугаар албан-дужаалдыг чамдык кижилерниң шалыңындан чогуур түлүг акшаны тыртарын комитеттериң хуралдарынга шинтпирлээн. Өске-даа шыңгыы хемчегларни улусчу контроль органнары ап чорутқан.

Улусчу контроль болуктери болгаи постулары чер-черлерде бүдүрүлгелерге, албан болгаи организацияларга, ажыл-агыйларга боттуг дузаны чедирип келген. Эртекн чылын олардың киржилгезибиле 38 муң ажыг центнер таранны, 397 тонна цементинни, 402 тонна минералдыг чемиш-чидилгени, 465 тонна мал чемин, 85 муң рубльдиң калбак кереглел барааннарын, 65 муң рубльдиң сүт аймааның продукциязын үреп төтчеглээринден камгалап алган. Ажыл-агыйларда, бүдүрүлгелерде, тудугларда артыкшылдыг азы ажыглалга кирбээн эт-херекселдерни оскээр таарыштыр сайгарарынга азы ажыглалга киирериие улусчу контролёрлар бот-иденкейин коргускеннер.

«Саян» совхозта (даргазы П. Новоселов), ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг совхозта (даргазы Ф. Кононский), «Коммунизминиң херези» колхозта (даргазы М. Опш), № 12 автобазада (даргазы И. Новиков), «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Эйлиг-Хем салбырында (даргазы Т. Дадар-оол), «Тиилелге» совхозта (даргазы Ч. Монгуш), «Тыва даг-дүгү» комбинатта (даргазы П. Хант) улусчу контроль болуктери партия, Советтер органнарының дайынчы дузалакчылары болуп турар.

Ажылынга кызымаккай, хей-ниитиниң херээнге бердинделгелиниден улут хамаарышкын. Мээн кадарчылап келген чылдарымда хоюм кыырап көрбээн, баштайгы чылды сананаска, ылангыя хой 5—6 чарлыында хей ийистээр чүве. Хойну үргүлчү ажаап чораан кижиге оларның ажы-чаны, кандыг байдалы, аарыг-кадыы, кызыр-бооэу билдингир апаар.

БИСТИҢ чугаавысты машина даажы үзе кире берди. Өгнүң ээлери «сүт дажыыр» дишкеи соонда үне халыштылар. Оон кезек болганда бир уруг, күдер кара чалаачы-биле кады кирип келди. Биразы кижи эмчиги болду. Чолаачыны коммунист Адыг-оол Содуна дээр, ол совхозтуң эң дээре чолаачыларының бирээзи. Ол чыл иштинде руль артынга олуруп келген. Ол ам бодунуң машиназы-биле Улуг-Оруг, Чолдак-Сайыр, Улуг, Биче Сазчыырлар, Куржаанны дээш, хүнде ортумаа-биле 230 километрни эртип, 8 рейс кылып, 28 тонна сүтиу малчыннарга чедирип турар. Эмчини-даа, чолаачыны-даа өгнүң ээлери дыка өөрүп уткаан, автолавканың колбейн турарынга олар улут коминалын илередип өрдүлер.

Бистиң чугаавыска шоолугда нарыннейн олурган Маңзырыкчы Мыңдый-ооловна карактарын чивеннеднр катыы-ыяай көргүлээш, хөреп үнду.

— Бир эвес кижи боду кызар, аиаа чанчыгар болза, мал ажылының арга-дүржулгазын ыяаан тыва бээр, хойнуң баш саны өспес чорук чамдык кижилернин чалгаазында. Мен дам кежигүнүнге 37 чыл болдум, оон иштинде чүнү көрбээн, кандыг ажыл кылбаан дээр! Аныяктарны малче хандыкшыдар, оларның сонуургалыы хайныктырар херек.

Шынап-ла бистиң хоочунарывыс боттарының салгакчыларының дугайында сагыш салып турары таварыла эвес.

— Элчегиниг кадатты шын организастап, шынарлыг чорудар болза, аныяктар ажыддаар чер бо-дур—деп, Мыңдый-ооловна уламчылады.— Бүрүне планын күүседиринге, организас талазы-биле ажыктыг, артында-ла малдың деңгээни улут, дүгү арыг болгаи арбын шинаи апаар. Малчыннарның культурлуг хамыралы бедик, ажы-төл кижизидилгези эиижинр, сонуургал үгаадыр, суурлар-биле харылзаа чоок-шулаар. Оон-биле чергелештир оттуг, сүтлиг ыяак үайгалыырга — чечектиг чайгалгарга малчыннарга тааржыттыр ышкаларын кислир болза эки. Социалистиг чарыш дүгайында нам, чаагайтың доктаалы база бар. Анаа хей-ниит киргеи кижилернин кал дээш тура-ворүү улгаткан, сонуургалы бедээн чүве-дир. Биске оожургал чок аныяк салгал херек. Оога 50 хире харлыг турган болза, ам-даа кижарчыяап болгу дег чүве дийин.

Хоочун коммунистерниң болдарын бүгү талё-биле деткимир херек. Оиг үе боду база негеп келген. Бо талазы-биле партия организациялары СЭПП Тыва обкомунуң IX пленумунуң эелчегиниг кадат база малчыннарны суурларга доктаамал чүрүттаарынче шилчидер дугайында доктаалын амыдыралга боттандырарын улам дүргедетсе чогуур. Ол ышкаш районнуң малчыннарын чыдыг, делгем бажыннар-биле хандырарын база-на хүнүң чугула айтырыы ыяыдыр көөр херек.

Бистиң чугаалашканывыс «Тээдиш» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының мүрнинчи хой-хуулары пенсионнстер Чүлүүм Шириевич Салчак-биле оон өг-бүлезиниң азаи Маизырыкчы Мыңдый-ооловна Чүлүүм СЭПП ТК-ның Чингине секретары Д. Н. Бражневтиң «ССРЭ-ниң 50 чыл ороиуң дугайында» илеткелин танывыл. аиаа улам сорук кирип, тоску бөш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында эрес-шүдүргү ажылдаарын боттарынга хүлээгеннер. Олар бо чылын төрүүр 100 хойдан 105 хураганны, бир хойдан 2,6 кг дукту ап, 18 ыяна мал чемин белеткээрин хүлээгеннер.

Малга кыымак, хей-ниитиң ажылынга идепкейлиг өг-бүлениң ээлери — М. М. Чүлүүм «Хүндүлелдиң демдээ» орденниң эдилекчизи, СЭПП обкомунуң кежигүнүнге кандидат, кодаа Советтиң депутады; Ч. Ш. Салчак Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, район Советиниң депутады, ленинчи юбилей медалы болгаи Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаңнаткан. **О. СУВАНПИТ.**

ЧЫЛЫГНЫҢ ТӨВҮНДЕ

(Репортаж)

Чылыг болгаи чырын деп сөстер улуг улуска хамаан чок, чаштарга безин билдингири-биле болгаи эргими-биле дыиналыр. Таңды-Уяанның сынын тепкен «Тыва кобальт» комбинаттың электростанциязы Хову-Аксы суурда чылыгның болгаи чырыктың төвү болуп, кол бүдүрүлгениң бирээзинге санадыл турар.

Мында дежурный инженер Дмитрий Артемьевич Николаевтиң удуртканы энергетиктериниң эолчээ тоску беш чылдың күш-ажылчы хүнүнүн шаңынчы ажыл-биле ергээн. Бо эолчегде станцияның котёл цехиниң машинизи комсомолчу Василий Машанов бир шак дургузунда 100 тонна бустуг бээр ийи улуг котёлду башкарып хүнээр. Аныяк машинистиң башкарар ол котёлдары дээрге, 20 ажыг метр бедик, күчү-күштүг улуг савалар-дыр. Изиг бустуг белеткеи үндүрер ол котёлдарның башкарылгазын кырында иштээ кол щитнеи боттандырар. Оиу башкарарда ажыы-бүрү хевирикиң он-оп схемаларын барымдаалап, автоматтыткан приборларны ажыглаар. Станцияда технологтуг дериглелериниң дең-деекн ажыддарын эки хандырбае болза, кобальт комбинадынче бустуг бээри үзүктелип болуур. Ол чорук кобальт концентратыны белеткээрииге шаптыктап болуур. Ол бүгүнү комсомолчу Василий Машанов, ооц эолчээниң оске-даа кижилери эки билир. Ынчангаш оон удуртуп турар эолчээ эки болгаи чүгле коичүт эки ажыддап турар.

Электроэнергияны бүдүрүп үндүрер турбогенератор башкарарын комсомолчу Валентина Махотина база эки билир. Ол бо бүдүрүлгеге ажаан каш чылда машинистээн. Ажыл үезинде оон онзагай түүлү болза, парын тургузуглуг техниканы башкарарын сагыш дет билирп база ажылынга хынамчалыы болгаш кичээнгейлиг-дир. Валя бодунуң билиг-мергежилин бедидип, Иркутскиде улуг ажыл-агыйының институдунда бот-сорединге-биле сөөлүнүн турар. Ол оиу дооскаи инженер болур.

Ам станцияның кол щиднге келиишпнер. Мында комбинаттың бүдүрүлге участоктарынче, суурларже электри энергизини хуваарын боттандырып турар. Бо цехте коммунистиг күш-ажылдың шаңынчылары — дежурный электрик Владимир Гуров, дежурный диспетчер Наталья Миронова база январь онаалдазын ажыр күүсединиге эрестиг үүлүн киргеннер. Энергетиктериниң шаңынчы иштиниң ачызында Хову-Аксында «Тыва кобальт» комбинаттың парын дериг-херекселдери үзүктел чок ажыддап турар.

ЧУРУКТАРДА: Валентина Махотина (үстүнде), Наталья Миронова, Владимир Гуров.

В. ХУДЯШЕВ.
Авторнуң фотозары.

Улусчу контроль

БЕДИК ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ БОЛУР

Чарыштың күүселдезин контрольга алыр

Улусчу контроль болуктери болгаи постулары чер-черлерде бүдүрүлгелерге, албан болгаи организацияларга, ажыл-агыйларга боттуг дузаны чедирип келген. Эртекн чылын оларның киржилгезибиле 38 муң ажыг центнер таранны, 397 тонна цементинни, 402 тонна минералдыг чемиш-чидилгени, 465 тонна мал чемин, 85 муң рубльдиң калбак кереглел бараанларын, 65 муң рубльдиң сүт аймааның продукциязын үреп төтчеглээринден камгалап алган. Ажыл-агыйларда, бүдүрүлгелерде, тудугларда артыкшылдыг азы ажыглалга кирбээн эт-херекселдерни оскээр таарыштыр сайгарарынга азы ажыглалга киирериие улусчу контролёрлар бот-иденкейин коргускеннер.

«Саян» совхозта (даргазы П. Новоселов), ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг совхозта (даргазы Ф. Кононский), «Коммунизминиң херези» колхозта (даргазы М. Опш), № 12 автобазада (даргазы И. Новиков), «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Эйлиг-Хем салбырында (даргазы Т. Дадар-оол), «Тиилелге» совхозта (даргазы Ч. Монгуш), «Тыва даг-дүгү» комбинатта (даргазы П. Хант) улусчу контроль болуктери партия, Советтер органнарының дайынчы дузалакчылары болуп турар.

Ажылынга кызымаккай, хей-ниитиниң херээнге бердинделгелиниден улут хамаарышкын. Мээн кадарчылап келген чылдарымда хоюм кыырап көрбээн, баштайгы чылды сананаска, ылангыя хой 5—6 чарлыында хей ийистээр чүве. Хойну үргүлчү ажаап чораан кижиге оларның ажы-чаны, кандыг байдалы, аарыг-кадыы, кызыр-бооэу билдингир апаар.

БИСТИҢ чугаавысты машина даажы үзе кире берди. Өгнүң ээлери «сүт дажыыр» дишкеи соонда үне халыштылар. Оон кезек болганда бир уруг, күдер кара чалаачы-биле кады кирип келди. Биразы кижи эмчиги болду. Чолаачыны коммунист Адыг-оол Содуна дээр, ол совхозтуң эң дээре чолаачыларының биразы. Ол чыл иштинде руль артынга олуруп келген. Ол ам бодунуң машиназы-биле Улуг-Оруг, Чолдак-Сайыр, Улуг, Биче Сазчыырлар, Куржаанны дээш, хүнде ортумаа-биле 230 километрни эртип, 8 рейс кылып, 28 тонна сүтиу малчыннарга чедирип турар. Эмчини-даа, чолаачыны-даа өгнүң ээлери дыка өөрүп уткаан, автолавканың колбейн турарынга олар улут коминалын илередип өрдүлер.

Бистиң чугаавыска шоолугда нарыннейн олурган Маңзырыкчы Мыңдый-ооловна карактарын чивеннеднр катыы-ыяай көргүлээш, хөреп үнду.

— Бир эвес кижи боду кызар, аиаа чанчыгар болза, мал ажылының арга-дүржулгазын ыяаан тыва бээр, хойнуң баш саны өспес чорук чамдык кижилернин чалгаазында. Мен дам кежигүнүнге 37 чыл болдум, оон иштинде чүнү көрбээн, кандыг ажыл кылбаан дээр! Аныяктарны малче хандыкшыдар, оларның сонуургалыы хайныктырар херек.

Шынап-ла бистиң хоочунарывыс боттарының салгакчыларының дугайында сагыш салып турары таварыла эвес.

— Элчегиниг кадатты шын организастап, шынарлыг чорудар болза, аныяктар ажыддаар чер бо-дур—деп, Мыңдый-ооловна уламчылады.— Бүрүне планын күүседиринге, организас талазы-биле ажыктыг, артында-ла малдың деңгээни улут, дүгү арыг болгаи арбын шинаи апаар. Малчыннарның культурлуг хамыралы бедик, ажы-төл кижизидилгези эиижинр, сонуургал үгаадыр, суурлар-биле харылзаа чоок-шулаар. Оон-биле чергелештир оттуг, сүтлиг ыяак үайгалыырга — чечектиг чайгалгарга малчыннарга тааржыттыр ышкаларын кислир болза эки. Социалистиг чарыш дүгайында нам, чаагайтың доктаалы база бар. Анаа хей-ниит киргеи кижилернин кал дээш тура-ворүү улгаткан, сонуургалы бедээн чүве-дир. Биске оожургал чок аныяк салгал херек. Оога 50 хире харлыг турган болза, ам-даа кижарчыяап болгу дег чүве дийин.

Хоочун коммунистерниң болдарын бүгү талё-биле деткимир херек. Оиг үе боду база негеп келген. Бо талазы-биле партия организациялары СЭПП Тыва обкомунуң IX пленумунуң эелчегиниг кадат база малчыннарны суурларга доктаамал чүрүттаарынче шилчидер дугайында доктаалын амыдыралга боттандырарын улам дүргедетсе чогуур. Ол ышкаш районнуң малчыннарын чыдыг, делгем бажыннар-биле хандырарын база-на хүнүң чугула айтырыы ыяыдыр көөр херек.

Бистиң чугаалашканывыс «Тээдиш» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының мүрнинчи хой-хуулары пенсионнстер Чүлүүм Шириевич Салчак-биле оон өг-бүлениң азаи Маизырыкчы Мыңдый-ооловна Чүлүүм СЭПП ТК-ның Чингине секретары Д. Н. Бражневтиң «ССРЭ-ниң 50 чыл ороиуң дугайында» илеткелин танывыл. аиаа улам сорук кирип, тоску бөш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында эрес-шүдүргү ажылдаарын боттарынга хүлээгеннер. Олар бо чылын төрүүр 100 хойдан 105 хураганны, бир хойдан 2,6 кг дукту ап, 18 ыяна мал чемин белеткээрин хүлээгеннер.

Малга кыымак, хей-ниитиң ажылынга идепкейлиг өг-бүлениң ээлери — М. М. Чүлүүм «Хүндүлелдиң демдээ» орденниң эдилекчизи, СЭПП обкомунуң кежигүнүнге кандидат, кодаа Советтиң депутады; Ч. Ш. Салчак Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, район Советиниң депутады, ленинчи юбилей медалы болгаи Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаңнаткан. **О. СУВАНПИТ.**

Улусчу контролёрларның кол отрядтары болуктер болгаи постулар кежигүннериниден тургустунар. Бистиң республикада 518 болуктуң болгаи 573 постуның составында 8 муң ажыг контролёр бакталп турар. Олар дээрге ажылчыннар, колхозчулар, албан-хаанчылар, коммунистер болгаи партия кежигүнү эвес активтер-дир.

Контролёрлар боттарының улуг аргелерин барымдаалап бүдүрүлгелерге, колхозтарга, совхозтарга болгаи албан черлеринге хынаалдаларны чорудуп, сан-хөө, бүдүрүлге, ажыл-агый талазы-биле ревизияларга киржип турар.

Ынаҥгыя арткеи чылын республикада улусчу контроль комитеттери 1407 ажыы-бүрү хынаалданы кылган. Оон иштинде 679 хынаалданы ажылчы чоннарның медээлериниң, хомудалдарының изи-биле чорутқан.

Республиканың, Кызыл хоорайның, районнарының улусчу контроль комитеттери артиен чылын ол чугула үш чүс ажыг айтырыгны боттарының хуралдарынга чугаалажып корген. Анаа хамаарыштыр тодаргай доктаалдарны хүлээп алган. Партияның болгаи чаагайтың доктаал, шинтпирлериниң күүселдезин доктаамал хынаарынга черчерде партия, Советтер органнарынга ол улуг дузалыг болуп, ажыл-херекти улам ыяай сайзырадгайындырынга идиг-ин берген. Ынаҥгыя ажыл-агыйжы эвес, төтчеглекчи чоруктарны болдурганы, күрүненин база бүдүрүлгенин сагыпга-чүрүмүн үреэни, социалистиг доозлу-дүрүмнү хамыкаары, ажыл чылыр, эрендейлээр чоруктары, хамаатыларның саналдарын, билдиринишкиннерин, хомудалдарын ёзугаар хүлээп алган шинтпирлерни күүсетпээни болгаи оске-даа толеп чок чоруктары дээш чамдык харыысалгалыг ажыыдакчыларга янзы-бүрү хемчегларни улусчу контроль комитеттери онаага. Оон аиыда комитеттериң саналдыбиле албан-дужаалдыг чамдык кижилериниң дугайын ажылчы чоннарның коллективтеринге сайгарган, олардың тайылбырларын, четпеетерни чайгадыр дээш ап чорутқан хемчегларин дыннан чугаалашкан.

Боттарының үүлгедиглерибиле күрүнеге, кооперативтерге, колхозтарга, бүдүрүлгелерге болгаи организацияларга материалдыг когарал чедиргени дээш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдөлиниң бадылааны Дүрүмүнү ёзугаар албан-дужаалдыг чамдык кижилериниң шалыңындан чогуур түлүг акшаны тыртарын комитеттериң хуралдарынга шинтпирлээн. Өске-даа шыңгыы хемчегларни улусчу контроль органнары ап чорутқан.

Улусчу контроль болуктери болгаи постулары чер-черлерде бүдүрүлгелерге, албан болгаи организацияларга, ажыл-агыйларга боттуг дузаны чедирип келген. Эртекн чылын оларның киржилгезибиле 38 муң ажыг центнер таранны, 397 тонна цементинни, 402 тонна минералдыг чемиш-чидилгени, 465 тонна мал чемин, 85 муң рубльдиң калбак кереглел бараанларын, 65 муң рубльдиң сүт аймааның продукциязын үреп төтчеглээринден камгалап алган. Ажыл-агыйларда, бүдүрүлгелерде, тудугларда артыкшылдыг азы ажыглалга кирбээн эт-херекселдерни оскээр таарыштыр сайгарарынга азы ажыглалга киирериие улусчу контролёрлар бот-иденкейин коргускеннер.

«Саян» совхозта (даргазы П. Новоселов), ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг совхозта (даргазы Ф. Кононский), «Коммунизминиң херези» колхозта (даргазы М. Опш), № 12 автобазада (даргазы И. Новиков), «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Эйлиг-Хем салбырында (даргазы Т. Дадар-оол), «Тиилелге» совхозта (даргазы Ч. Монгуш), «Тыва даг-дүгү» комбинатта (даргазы П. Хант) улусчу контроль болуктери партия, Советтер органнарының дайынчы дузалакчылары болуп турар.

Ажылынга кызымаккай, хей-ниитиниң херээнге бердинделгелиниден улут хамаарышкын. Мээн кадарчылап келген чылдарымда хоюм кыырап көрбээн, баштайгы чылды сананаска, ылангыя хой 5—6 чарлыында хей ийистээр чүве. Хойну үргүлчү ажаап чораан кижиге оларның ажы-чаны, кандыг байдалы, аарыг-кадыы, кызыр-бооэу билдингир апаар.

БИСТИҢ чугаавысты машина даажы үзе кире берди. Өгнүң ээлери «сүт дажыыр» дишкеи соонда үне халыштылар. Оон кезек болганда бир уруг, күдер кара чалаачы-биле кады кирип келди. Биразы кижи эмчиги болду. Чолаачыны коммунист Адыг-оол Содуна дээр, ол совхозтуң эң дээре чолаачыларының биразы. Ол чыл иштинде руль артынга олуруп келген. Ол ам бодунуң машиназы-биле Улуг-Оруг, Чолдак-Сайыр, Улуг, Биче Сазчыырлар, Куржаанны дээш, хүнде ортумаа-биле 230 километрни эртип, 8 рейс кылып, 28 тонна сүтиу малчыннарга чедирип турар. Эмчини-даа, чолаачыны-даа өгнүң ээлери дыка өөрүп уткаан, автолавканың колбейн турарынга олар улут коминалын илередип өрдүлер.

Бистиң чугаавыска шоолугда нарыннейн олурган Маңзырыкчы Мыңдый-ооловна карактарын чивеннеднр катыы-ыяай көргүлээш, хөреп үнду.

— Бир эвес кижи боду кызар, аиаа чанчыгар болза, мал ажылының арга-дүржулгазын ыяаан тыва бээр, хойнуң баш саны өспес чорук чамдык кижилернин чалгаазында. Мен дам кежигүнүнге 37 чыл болдум, оон иштинде чүнү көрбээн, кандыг ажыл кылбаан дээр! Аныяктарны малче хандыкшыдар, оларның сонуургалыы хайныктырар херек.

Шынап-ла бистиң хоочунарывыс боттарының салгакчыларының дугайында сагыш салып турары таварыла эвес.

— Элчегиниг кадатты шын организастап, шынарлыг чорудар болза, аныяктар ажыддаар чер бо-дур—деп, Мыңдый-ооловна уламчылады.— Бүрүне планын күүседиринге, организас талазы-биле ажыктыг, артында-ла малдың деңгээни улут, дүгү арыг болгаи арбын шинаи апаар. Малчыннарның культурлуг хамыралы бедик, ажы-төл кижизидилгези эиижинр, сонуургал үгаадыр, суурлар-биле харылзаа чоок-шулаар. Оон-биле чергелештир оттуг, сүтлиг ыяак үайгалыырга — чечектиг чайгалгарга малчыннарга тааржыттыр ышкаларын кислир болза эки. Социалистиг чарыш дүгайында нам, чаагайтың доктаалы база бар. Анаа хей-ниит киргеи кижилернин кал дээш тура-ворүү улгаткан, сонуургалы бедээн чүве-дир. Биске оожургал чок аныяк салгал херек. Оога 50 хире харлыг турган болза, ам-даа кижарчыяап болгу дег чүве дийин.

Хоочун коммунистерниң болдарын бүгү талё-биле деткимир херек. Оиг үе боду база негеп келген. Бо талазы-биле партия организациялары СЭПП Тыва обкомунуң IX пленумунуң эелчегиниг кадат база малчыннарны суурларга доктаамал чүрүттаарынче шилчидер дугайында доктаалын амыдыралга боттандырарын улам дүргедетсе чогуур. Ол ышкаш районнуң малчыннарын чыдыг, делгем бажыннар-биле хандырарын база-на хүнүң чугула айтырыы ыяыдыр көөр херек.

Бистиң чугаалашканывыс «Тээдиш» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының мүрнинчи хой-хуулары пенсионнстер Чүлүүм Шириевич Салчак-биле оон өг-бүлениң азаи Маизырыкчы Мыңдый-ооловна Чүлүүм СЭПП ТК-ның Чингине секретары Д. Н. Бражневтиң «ССРЭ-ниң 50 чыл ороиуң дугайында» илеткелин танывыл. аиаа улам сорук кирип, тоску бөш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында эрес-шүдүргү ажылдаарын боттарынга хүлээгеннер. Олар бо чылын төрүүр 100 хойдан 105 хураганны, бир хойдан 2,6 кг дукту ап, 18 ыяна мал чемин белеткээрин хүлээгеннер.

Малга кыымак, хей-ниитиң ажылынга идепкейлиг өг-бүлениң ээлери — М. М. Чүлүүм «Хүндүлелдиң демдээ» орденниң эдилекчизи, СЭПП обкомунуң кежигүнүнге кандидат, кодаа Советтиң депутады; Ч. Ш. Салчак Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, район Советиниң депутады, ленинчи юбилей медалы болгаи Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаңнаткан. **О. СУВАНПИТ.**

ЧАГААЛАРДАН ОДУРУГЛАР

ООЛДААШКЫҢ ТҮЛУКТЭЭН

Бистиң совхозтуң шээр малы хүр кыштаглап турар. Бо хүннерде кайы-даа коданда ооддаашкыны түлүктээн. Чижээ, Ак-Туруг салбырының бирги хой бригадазында баштайгы төрүттүнгеи 1710, ийиглиинде 1228 хураган шупту менди.

Кыштагларже мал чемнери сөөртүр, сакманщиктер чорудар ажыл организастыг чоруп турар. Автолавканың, агитклубтыбригададың малчыннар эргинир графигни ыыган, почта тарадылгазын ажыктеп.

БӨДҮҮН ИШТИҢ КИЖИЗИ

Т. А. Будаанчык 1948—1955 чылдарда Ак-Туруг школазының чүвар-бакшың ажылдакчызы турган. Оон дараазында столоваяже киргеп, үш-ле чыл болганда кол поварның мергежилин шиңгээдип алган.

Эки шынарлыг, амданныг чем кылып деп чүве белеп эвес. Түлүш Ажыевнаның кыыган амданныг чемин школачылар бо-ла мактаан турглар. Бөдүүн, чугула оол ажыл-ишке чеже кижини өөретпээн дээр.

НЕМЕЛДЕ ДЕҢЗИ

«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны О. М. Дамба мал семиртириигге биза мергежээн. Оон кадарган шарыжыктарындан эртекн чылын 50 башты сатка, бирээзиниң-не деңзини 300 кг болган.

Очур Монгушевичиниң амгы ажаалдазында ийи харлыг казыралары хүр. Кышкы үеде беэни бирээ-ле хонукта 450 грамм деңзини немеп турары чергелеп багай эвес.

К. КОМБУ.

ҮРЕЗИН АРЫГЛААШКЫНЫНЧЕ КИЧЭЭНГЕЙ

Чөөн-Хемчиктиң «Октябрь 30 чылы» колхозу бет чылдың шинтпирлиг үшкү чылының тарылгазынга үрезин белеткээринче 1972 чылдың ноябрьнын эгезинде киргеи. Үрезни арыглаашкынын колхоз баштаар чери, ылангыя кол агроном Дукур Монгуш багай удуртуп келген. Үш ай чыгыы үеде бо чугула ажыл ала-чайгаарлаашкынче шилчээн.

Райкүүскомуң кодаа ажылагый эргелеги база районуң улусчу контроль комитеди колхозта үрезин белеткелиниң чорудулгазында хожудаашкынны чайгадырын, ол ажылды дүргедедирин, шынарын эжиждерин эң Дукурга кап удаа сагындырып келген. «Арыглаар машиналар ходелип, кижилер ажылдап турар болганда, ынаар сагыш салгаи чоор, үрезни чайгаар-ла арыглаттына бээр-дир ийин» дээр хөөн агрономда бар. Суурда болгаи Ак-Шатта шаңнарга ол ынаахаа баргылаар, ажылының үе-шагының хей нуруузун бажыңында олуруп эрттирер.

Бо айтырыгны чоокта чаа районуң улусчу контроль комитединиң хуралына чугаалашкаш, колхоз баштаар черининң даргазы М. Мирчинин шыңгыы сагындыргаш, кол агрономже Д. Монгушту харыысалга чок дээш айда ыалыңының үштүн бир хуузун тыртар, а хову бригадирже эң Аныяк-оолду доңгудар деп шинтпирлээн.

Колхоз баштаар чер үрезни арыглаашкынын дүргедедир, шынарын эжиждер талазы-биле дээштиг хемчегларни ап чорударын улусчу контроль комитединиң хуралы негээн.

М. СЕВЕН.

ХАНА ПАРЛАЛГАЗЫН УДУРТУР

Хана парлалгазы хамаарышкан бүдүрүлгелерде, колхозтарда, совхозтарда, албан черлеринде ажылчы чоннуң кижизидилгезинге, оларны ажылынче организастаарынга ында партия организацияларынга дузалап, улуг рольду ойнаар.

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң парткому, «Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырында партия эге организациязы хана парлалгаларының ажылынче кичээнгейни салып, ону эжиктеп.

Совхозта партия, комсомол болгаи ажылчын комитединиң органы «Херел» деп хана солуунуун (редактору Монгуш-оол Биче-оол) редколлегиязы эолчегиниг номерни үндүрерин бам бурунгаар белеткеп, совхоз бүдүрүлгезиниң адырларының ажы-биле алдынган социалистиг хүлээлгелерни күүсединиче, партияның XXIV съездизиниң тоотуулу шинтпирлерни амыдыралга боттандырарынче кыйгырып турар материалдарны бижип, четпеетерни чидин-биле шугумчүлеп, оларны чайгадырын негеп турар.

Ук солуун хемчээл талазы-биле бичежек болза-да, оон үнген номерлеринге ажылагыйның амыдыралындан арбын материалдарны бижигилээн болур. Ол материалдар эки смиреттинген, доңчу, үе-даргай болгаи номчукчуларга солуун болгудаар. Чижээ, № 10 солуунда Күш-ажылчы алдарның түүнү мурнакчы трактористер Шактар-оол Энмеккей, Борис Маңзырыкчы, комбайнер Даргы Монгуш оларга алдар болдуруп кедүргеи. Парлалга тарадылгазының, күскү чер андырылгазының дугайында материалдарынга сан-түннерни хойну хереглевээн. Ола хана солуунда «Аныяк үннер» деп булуң номчукчуларының сонуургалын хаара тутқын. В. Хунажыктың «Хенек» деп шоодулуг кыска шүлүүнде арагчыларны сөйгээлээн.

Ол ышкаш «Крокодил» деп шоодулуг хана солуунну ойлел үндүрүп турар чамчылдыг. Политиктиг чүгүла кампанияларының үезинде агитхуудустар, чаңнықтар бригада, турлаанга, фермага, топ шаңга бо-ла костүп келир.

Торгалыг суурда херээженнер чөвүдөлиниң органы «Аваның алдары» деп хана солун эрткен чылдың төнчүзүнде болуп эрткен районнуң херээженнер чөвүдөлериниң хана парлалгаларының көрүлдезинге шаңналдыг черни алган. «Макталдыг үгбай», «Баштактаныышкын», «Агитквартиралар ажылы» деп материалдар эки бижиттинген, оон ажыл түрүлгазының талазы-биле билип алыр чүүлдер хей болган. Амгы үеде Торгалыг суурда школаның болгаи төрелдер комитединиң органы «Төрелдериниң үнү» деп хана солун костүп келген. Байы-даа солуннарының каасталгазы эки.

Редколлегияның ажылында эки чүүл болза, номчукчулар-биле ажылды эжиждиктеии болур. Партия организациязының бюро кежигүнү, чолаачы Монгуш Сандак, редколлегия кежигүнү коммунист Май-оол Ширинн-оол, саанчы Д. Хуурак-оол, комбайнер О. Севек-оол, кадарчы А. Чүлүүм-оол олар хана солуннарының идепкейлиг бижикчилери болуп турарлар.

Партком профэбилелдиң ажылчын комитеди-биле кады хана парлалгазынга үнгүлээн шүгүмчүлелдиг материалдарны каттыжкан хуралынга сайгарып коруп, четпеетерни эдер хемчегларни ап турар.

Хана парлалгаларының роль бедидер, ону чогуур үезинде үндүрүп, амыдыралчы дээштиг болуурун чедип алырынга партия организацияларының чогуур кичээнгейни салып турарының түннелинде «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажыл-ишчилери эрткен чылын эки ажылдаан. Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылының планныг онаалдаларын күүсединиге идигни бээри контролёрларның хүлээлгези.

К. ОНДУР,
республиканың улусчу контроль комитединиң инспектору.

ЭНДЕВЕС-ДАА...

Бо чурукта Юрий Тимофеевич Ушаков респотребсоюзтуң автотранспорт бүдүрүлгезинде 15 чыл ажыг уеде ажылдаан. Оңң кол кылыр ажылы автомобильдиң электри деталдарын септээри. Машинаның кезентерин дамчаан нарын удазыннар шинчилээр херекселин ол тутнан соонда, чогум кайда устүүшүүн болу бергенин эңдевес-даа.

А. НЕВОЛИННИҢ фотозу.

Съездиниң шиитпирлерин амыдыралга

ЭРТЕМДЕННЕРНИҢ ЧАА СОРУЛГАЛАРЫ

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының улус ажыл-агыйының чүгула чагыгларын күүседир албан черлериниң четкизин тургузар дугайында саналды чазакка киирген. Совет чазак ол саналды хүлээп алган. Ам янзы-бүрү 11 министерстволар Новосибирскиниң Академгоорайын долгандыр ындыг бүдүрүлгелерни түзүп турар. «Эртем ажылдарын нептередириниң куржаа» тургустунуп ягелээн. Ол түс-түс адырлар эртем-шинчилел институттарындан, конструктор бюроларындан, дуржулга кылыр бүдүрүлгелерден тургустунган. Аңаа эртемденнерниң бөдалдары, шинчилелдери амыдыралга дүрген боттаныр. Ында кол чүве чүл дээрге, чүгле агар айтырыгларже эвес, харындаа перспективтиг айтырыгларже кол кичээнгейни угландырары болур. Баштайгы дуржулга алдынган.

— Ол чүну чугаалал турарыл?

— Езулуг шын орук шилип алдынган. Эртемденнер болгаш конструкторлар «Север» деп аппаратураны чогаадып кылган. Ону крайның кижи чеде албас берге болгаш ыракузак черлеринде чыдып турар газ болгаш нефть скважиналарынга ажыглаар. Ол аппаратура скважина бүрүзүнүң харакгерин тодарадыр болгаш ону сан-биле чеже-даа ырак черже дамчыдыптар аргалыг. Ол медээлерни шак ынчаар ажылдап кылыры Сибирьниң кадыг-дошкун климаттыг үелеринде геофизиктерниң ажылын чиигедир, казымал байлак чыдар черни дүрген ишнчилеп тывырынга дузалаар. Ол дээрге Сибирьде онза чүгула сорулгаларның бирээзи болур. Тоску беш чылда Тюмень областың соңгу талазынга ыяк шилип алдынган скважиналардан улуг күчүлүг газ тывар черни тургузары көрдүнүп турар. Оларның бирээзи-ле хүнде 4—6 миллион кубометр газты бээр.

— Хөй белен амыдарны ажыглаар аргалыг институттар боттарының дуржулга баазазын тургузуп ап турар болгай. А артиннары чүну кылып турарыл?

— Эртемнер академиязының Сибирь салбырының бүгү 43 институттары белен ажылдарны ажыглаар аргаларлыг. Ажыл-агыйның социалистиг системазы заводтарга болгаш академиктиг институттарга керээ ёзугаар кадыг ажылдаар арганы берген. Ындыг керээлерниң саны улам өзүп турар. Чооктa чаа Эртемнер академиязының Сибирь салбыры база кылдыр ийи бүдүрүлгелерни шилип алган. Бирээзи Новосибирскиниң кедээ ажыл-агый машиналарының заводу, өскээн Новосибирск областында хөй адырлыг совхоз. Бо черлер-биле кадыг ажылдажылга дугайында керээни өлөөн каш чылдар дургузунда чарган. Оон кол сорулгазы эртеминң чедишкиннерни бүдүрүлгеге нептередириниң чаа хевирин ажылдап кылыры

— Ол чүну чугаалал турарыл?

— Ээвулуг шын орук шилип алдынган. Эртемденнер болгаш конструкторлар «Север» деп аппаратураны чогаадып кылган. Ону крайның кижи чеде албас берге болгаш ыракузак черлеринде чыдып турар газ болгаш нефть скважиналарынга ажыглаар. Ол аппаратура скважина бүрүзүнүң харакгерин тодарадыр болгаш ону сан-биле чеже-даа ырак черже дамчыдыптар аргалыг. Ол медээлерни шак ынчаар ажылдап кылыры Сибирьниң кадыг-дошкун климаттыг үелеринде геофизиктерниң ажылын чиигедир, казымал байлак чыдар черни дүрген ишнчилеп тывырынга дузалаар. Ол дээрге Сибирьде онза чүгула сорулгаларның бирээзи болур. Тоску беш чылда Тюмень областың соңгу талазынга ыяк шилип алдынган скважиналардан улуг күчүлүг газ тывар черни тургузары көрдүнүп турар. Оларның бирээзи-ле хүнде 4—6 миллион кубометр газты бээр.

— Хөй белен амыдарны ажыглаар аргалыг институттар боттарының дуржулга баазазын тургузуп ап турар болгай. А артиннары чүну кылып турарыл?

— Эртемнер академиязының Сибирь салбырының бүгү 43 институттары белен ажылдарны ажыглаар аргаларлыг. Ажыл-агыйның социалистиг системазы заводтарга болгаш академиктиг институттарга керээ ёзугаар кадыг ажылдаар арганы берген. Ындыг керээлерниң саны улам өзүп турар. Чооктa чаа Эртемнер академиязының Сибирь салбыры база кылдыр ийи бүдүрүлгелерни шилип алган. Бирээзи Новосибирскиниң кедээ ажыл-агый машиналарының заводу, өскээн Новосибирск областында хөй адырлыг совхоз. Бо черлер-биле кадыг ажылдажылга дугайында керээни өлөөн каш чылдар дургузунда чарган. Оон кол сорулгазы эртеминң чедишкиннерни бүдүрүлгеге нептередириниң чаа хевирин ажылдап кылыры баштайгы белеткелдер ам тургустунуп турар.

Индий-Кыдатка таарыштырылганы өчизинге чедирерinче оруккa эвээш эвес бергелер ам-даа таваржыр апаар. ВДРниң Даштыкы херектер министерствозунуң төлээлекчизиниң мындаа чаа медеглээнин ёзугаар алырга, дугуржулга күштүг болган соонда бөзин сайгон шериглериниң кезектери МВР-ниң Революстуг түр чазаанын контрольдап турар девискээрлеринче шүгүп кирер деп оралдашкан, дугуржулгада айтыканын ёзугаар дөрт талалыг комиссиянның ажылдаарына сайгон эрге-чагырга шаптык таварыштырып турган. Ындыг болганда, ам ең чугула негелде — ат салган дугуржулганы хажык чок күүседир, ону амыдырага боттандырары болур. Улустар аразының ам болур деп турар конференциязы аңаа чугула роль-дуг болур. Ол конференцияга Совет Эвилели база киржир.

(СЭТА).

азы өскээр чугаалаарга академиктиг лабораторияны заводтуң цегинче, совхоздуң дуржулга участогунче чоокшулаштырары болур. Элээн уе эрткен соонда завод-даа, совхоз-даа академия-биле ажылының дуржулгазын бодунуң адырларынга нептередип болур.

— Ол керээ ёзугаар совхоз ажылчыннары чүну ап болурул?

— Сес академиктиг институттарның эртемденнери совхоз ажылчынары-биле кадыг чернин шынарын тодарадып, чемишчилгенин тургузуун ажылдап кылып, мал чемининг баазазын санап үндүрүп, кызыл-тастың, картофельдиң Сибирьниң байдалынга таарыштырган чаа сорттарын тургузар ажылдарны кадыг чорудуп турар. Социологтар кодээ аныктарның билининиң дугайында айтырыгны шинчилеп, а экономистер болгаш математиктер кедир уеде ажыл-агыйны башкарарының системазын шинчилеп турар.

— Бо бүгү болгу дег чүүлдер-дир. Ындыг болганда үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге тускай кадрларны белеткээри негеттинип турар ышкажыл але?

— Ынчанмайн канчаар. Бо талазы-биле академиктиг институттар оларга дуза чедиреринден кажан-даа ойталавас. Эртемденнер бүдүрүлге ажылдакчылары-биле кадыг ажылдап тургаш, оларның иштинден аспирантурага өөренип болгу дег эртемге хандыкпылдыг кижилерни база илередип, шилип тып турар. Амгы уеде Новсибирскиниң заводтарында 100 ажыг инженерлер Эртемнер акамедиязының Сибирь салбырынга диссертациязын белеткеп турарлар. Оон ангыда эртемденнер лекцияларны номчуп, семинарларны, дуржулга солчулгазының талазы-биле хуралдарны база эрттирип турар.

Бис партия организацияларындан доктаамал дузаны ап турар бис. СЭКП-ниң Новосибирск область комитеди эртем-техниктиг депшилгениң экономиктиг айтырыглар талазы-биле үш чылдың тускай курстарын организастаан. Оон дыңнакчылары заводтарның төлевилел институттарының, колхоз, совхозтарның тускай артемниглери. Башкылары — Эртемнер академиязының Сибирь салбырының эртемденнери, адырлар аайы-биле эртем-шинчилел институттарының тускай эртемниглери.

Эртемденнериң, бүдүрүлгелериң тускай эртемниглериниң болгаш партия, совет организацияларның ажылдакчыларының киржилгези-биле янзы-бүрү конференцияларны организастап турары чанчыл апарган.

Н. ЯМПОЛЬСКАЯ. (ПМА)

Новосибирск хоорай.

Хөйну билип алганнар

Тыва респотребсоюзтуң баштаар черинiң ажылдакчыларының ортузунда организастаан политиктиг школаның амыды өки тургустунган. Ында янзы-бүрү тускай эртемниглер болгаш удуртукчу ажылдакчылар хаара туттунган. Кичээлдер доктаатказ хүнүнде организастыг эртип турар. Политиктиг өөредилгениң ажылын партия организациязы багай эвес удуртуп келгеп.

Кичээлдерни семинар хевирлиг эртирерим мыдаңчыл апарган. Өөренир ужурлуг кичээлдиң темаларын дыңнакчыларга үлеп бээрге, олар дараазында кичээлдерге баш удур белеткенип алгаш, тайылбырларны кылырлар. Политиктиг школаның кичээлдеринге «Бүдүрүлгени эрголеп башкарарының чаа аргалары», «Бүдүрүлгеге бот-орулга-чарылганың ужурдузазы», «Кооператив организацияларын эртемге үндезилеп удуртуру», «Бүдүрүлгени хөгжүдериниң кол быразы — өртөк, орулга болгаш бот-орулгаа чарылганы» ажылгаарыы даан ышкаш кол-кол темаларны дыңнакчылар өөренип эрткеннер.

Политиктиг школа программа ёзугаар өөренир кол темалардан аңгыда, партияның болгаш совет чазактың чүгула доктаалдарын ой-шаанда өөренип таныжарынче улуг кичээнгейни салып келген. Чоокта чаа эрткен элчеглиг кичээлге СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң каттышкан байырлыг хуралынга «ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнуң дугайында» СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң илеткелин нинтизи-биле танышкан.

Оон соонда болган кичээлге илеткелдиң дөрт кезээвге делгеренгей - тайылбырны В. Кайгородов, М. Макарова, К. Артына, М. Ткачев олар кылганнар. Тускай белеткеген ол илеткелчилериниң соонда илеткелдиң кол-кол кезектериниң аайы-биле дыңнакчылар боттары сайгарылганы ук айтырыгларга хамаарыштыр номей чугаалааннар. Дыңнакчылар ол кичээлден хөйну билип алганнар.

К. САТ.

«Шынның» материалдарының изи-биле

САЙГАРЫП КӨРГЕН

«Мергелдейниң булунгга «Чаа-Суурже сагыш салза» деп эгелиг шүгүмчүлел бо чылдың январь 3-те үнген солунга парлаттынган. Өвүр районда «Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур салбырда көдээ клубта массалыг ажылдарның чорувайн турарын, оон сандайларының болгаш дериг-херекселдериниң, кинти пимелдезиниң багайын илереткен. Ол ышкаш суурда радио чугаалавайн, телефон ажылдавайн базарының болгаш совхоз төвүбиле салбыр аразынга аргышкан чоннуң колдуунда-ла чадаг аргыжып турарының дугайында бижээн.

Ажылчы чоннар депутаттарының Торгалыг көдээ Советиниң күүскомунуң даргазы А. С. Бадыргының редакцияга дыңнатканы болза:

Күүскомнуң кежигүннериниң болгаш совхозтуң дирекция черинiң каттышкан хуралынга солунда парлаттынган чүүлдү сайгарып, чугаалашкан. Авторнуң бижип турар фактылары шын болуп бадыткаттынган.

Суурнуң радио, телефон харылзаазында турган четпестерни районнуң харылзаа салбыры кыска хуусаада чайлаткан. Совхозтуң дирекция чери клубту бо чылдың дургузунда чаа сандайлар-биле хандырар соруулга салгаш, хамаарышкан черде чагыгны киирген. Клубтуң ажылын экижиндери-биле тускай хамчеглерни ажылдап кылган. Онаашкаң ажылынга харыысалга чок, клуб аргелекчизи Тюлюш Делгер-оолду шыңгыы сагындырган.

1971 чылдан бээр Чадаана АТБ-зиниң пассажирлер дажыыр автобузу Чаа-Суур биле Торгалыг аразынга чоруп, чоннуң аргыжылгазынга таарымчалыг турган. 1972 чылдан бээр автобус доктаамал келбестээн, ынчангаш бо талазы-биле чоннуң негелдези чөптүг.

Совхозтуң 18 олуттуг автобузу эргижирeп баксыраанындан септелгеге турган. Совхозтуң дирекция чери болгаш көдээ Советтиң күүскому чоннуң негелдезин өөренип көргеш, совхозтуң автобузун, ийи суур аразынга хүнде 2 катап чоруур кылдыр шиитпирлээн.

ДЕЛЕГЕЙ бо хүннерде

ВЬЕТНАМДА ТАЙБЫҢНЫҢ ХАЯАЗЫ

Вьетнамның агаар демгеминге, оон хоорай, суурларынга бомбалар чазылбастаан, човуланыыг вьетнам черге тайбың амыдыралдың хаяазы херелдени берге-ле, бир неделя болган. Америк әжелекчи дайындан чүртка хөй чылдар дургузунда болган улуг үргедлерни Вьетнамның улузу эдип эгелей берген.

Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбынны катап тургузар дугайында керээни чарганын делегейнин хөй-ниитизи сеткил ханып уткаан. Ол болуушкунну ак сеткилдиг бүгү кижилер маадыр вьетнам улустуң улуг тиилелгези, оон шынныг херээн деткип турар делегейниң тайбынга ынак бүгү күштериниң база тиилелгези деп, хосталга, хамаарыштпас чорук, бүрүн эрге, бүгүнниги тайбың болгаш социал депшилге дээш улустарның демиселинге төөгүлүг чугула үечада деп үнелеп турар. Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбынны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салганы империализмге удур социалистиг чурттарның чаңгыс эптиг демиселиниң ужурдузалыынық бүдүрелдиг барымдаазы болган, пролетаржы интернационализмниң болгаш бүгү делегейде депшилгелиг күштерниң эп-сеткил каттыштырылгазының ужур-дузазын база катап илергейлеп көргүскен.

«Вьетнамның тиилээни социализмниң амыдыралчы кайгамчык улуг күштүүн хереченлеп турар-дыр»—деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев январь 30-де чугаазынга демделээн. Ол тиилелге «бистиң үевисте империализмниң шинээниң кайы хире кошказының база көргүзүп турар. Ам төөгүнү оон дедирлендирипки дег шинээ-даа чок!»—деп, Л. И. Брежнев демделээн. Ам империализм улустарны моон мурнундаазы дег, кара чуразында баштып, оларның салым-чолун холгаарлап шыдавас апарган деп чүве ол дугуржулганы чарганындан шынап-ла тодаргай билдинип турар. Ам делегейге болуушкуннарның хөгжүдезинге империализмниң болгаш агрессияның күштери эвес, харын тайбың биле депшилгенiң күштери кол оорга боол, оларны социалистиг дем каттыштырылгазының чурттары баштап турар.

Вьетнамда дайынны соксатканы, чер бомбуразээде ол ең айыылдыг дайын одаан үзүткааны бистиң чурттувустуң даштыкы политиктиг угланышкынының, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айтыканы тайбың программазының кол чүүлдериниң бирээзи болгай. Ам ол одагны чок кылып турда, бистиң планетавыста оон эске «хөрлээлерни» чайладырынга, улустар аразынга дем каттыштырылгазын калбаа-биле шуудадырынга, дүшкүүрлүг байдалды улам чавырылдырарынга таарымчалыг чаа-чаа аргалар тыптып турар. Сөөлгү чылдар дургузунда Европага политиктиг байдал оранчок экижөөн соонда чер бомбуразээнiң Азия чижектиг, улуг девискээринге тайбынны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынга таарымчалыг баштайгы белеткелдер ам тургустунуп турар.

Израиль дайынзырактарның Ливанга удур соксавайн турар агрессчи үүлгедиглери үргедээшкиннерни кылып, тайбың чонга улуг когаралдарны таварыштырып турар. Бо чурукта — дайзынның ужар чүүлүнүң халдаашкын кылганының соонда.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Кады чорудар эртем шинчилелдери

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШтың аэронавтика болгаш космос делгемин шинчилээр талазы-биле национал эргелели бо чылын ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы-биле кады Беринг далайга февраль, мартта эртем шинчилелдерни чорударының планнарын дицнаткан.

Ук шинчилелдер үүл-бүрү температуралыг байдалдарга далай дүвүңү байдалын, далай суунуң химия талазы-биле составын, оон байдалын, дожунуң тырыцын болгаш назы-харын база атмосфераның суглуун шинчилеп көөр сорулгалыг деп, эргелелдиң медеглелинде чугаалаан. Тускай эртемниглерниң бодап турарын ёзугаар алырга, кады чорудар шинчилелдерниң түңнелдери Беринг далайда болгаш оон чоок кавызында денискээрлерде далай дожунуң база агаар делгеминде боол турар болуушкуннарның бойдус шынарының дугайында билиглге кирер чугула үлүгхуу болур.

Космос делгемин тайбың сорулгалыг шинчилээрiнге болгаш ажыглаарынга хамаарыштыр кады ажылдажылга чорудар дугайында ССРЭ биле АКШ-тың аразынга чарган дугуржулгаларга дүүштүр совет база америк корабльдерин, самолёттарны ажыглап турган шинчилелдерни кылыр.

КАРА САГЫШТЫГ СҮЛЧЭЭ

КНО-нуң Айыл чок чорук Човүделi эртнен неделяда Африканың мурнуу талазында сөөк-язы ылгаар, колония ёзу-чурумнарның чөңгээлиг үүлгедиглериниң дугайында айтырыгны катап чугаалажып көөр ужурга таварышкан. Ол удаада хамаарыштпас тускай догуинаан Замбияның бүрүн эргезинге болгаш айыыл чок чоруунга ыңжаныышкын дугайында айтырыгны чугаалашкап. Мурнуу-Африка Республиканың чагырыкчылары-биле сүлчээлешкен Мурнуу Родезияның сөөк-язы ылгакчыларының талазындан Замбияны экономика талазы-биле кызап, шериг күжү-биле ону чөңгээлеп турарының түңнелинде ындыг байдал тургустунган. Олар Замбия-биле кызыгаарын хатташ, кызыгаар чоогунга Родезияның болгаш Мурнуу Африканың шериг кезектерин мооңнеп алган.

Африка чурттарының болгаш хөгжүп орар өске-даа чурттарның төлээлекчилери Айыыл чок чорук Човүделiниң хуралынга санал бергеш, ук дипке колопия ёзу-чурумну дүжүрерип чайлап чок боттандырарынга сөөк-язы ылгакчылары-биле колопизаторлар шаптыктаарын оралдажып турар деп демделээн. Солеберiниң ёзу-чурумун кыцчыктырбас хемчеглерни алырын болгаш Мурнуу Родезиядан бодунуң шериглерин үндүрериңче Мурнуу-Африка Республиканың чазаан албадаарын база Мурнуу Родезияда байдал дээш шуут харыысалгалыг чазак Англилиың чазаа болганда, сөөк-язы ылгакчыларының Замбияга удур чөңгээлер кылырын соксадыр бүгү хемчеглерин алырын ол чазакка дагзырын ук айтырыгның талазы-биле резолюция толевилиниге ол чурттарның төлээлекчилери негээн.

Замбияның кызыгаарында дайынзырак чөңгээлер хамаарышпас африка күрүнелерге болгаш хосталга шимчээшкиннериңе удур соок-язы ылгаар колопия ёзу-чурумнарының ожээнiг хөй-хөй үүлгедиглери-биле, ылаңгыя Танзаниянын кызыгаарларын португали дайынзыяктарның үреп, Сенегалдың тайбың суурларын боолап, бомбалап турары-биле, оон-даа бажы эттенгеш, Гвинеяның (Биссау) хостакчы күштериниң удуртукчузу Амилкар Кабралды олургени-биле капсырлаштыр болган деп чүвени делегейниң хөй-иниинаан буруу шапкан. Ам илереп келгенин ёзугаар алырга, ол бүгү дерим үүлгедиглер Африканың улустарының хосталгазынга удур империализм биле колониализмниң иинти сүлчээзиниң база бир кезии болган.

Ол сүлчээз хамыктың мурнунда Африканың улам күштелип турар национал-хосталгалыг шимчээшкиниидеп сүртээшкиниң уламыдан болган. Гвинеяда (Биссау) колонизаторларның тергиндээшкиниинiң соңээр үеэн келген: ам чурттуң девискээриниң дөрттүң үш кезииниден хөйүн патриоттар контрольдап турар. Шүда Национал хурадды соңгуп тургускан. Хамаарышпас чаа күрүпениң тургустунганын ол хурал чоокку үеде чарлаар деп турар.

Ангола биле Мозамбиктиң улустары хосталгавын шынгыы тулчуушкуннарга чедип ап турар. Ында чаа фронтулар тургуступуп, сөөк-язы ылгаар Мурнуу-Африка күрүпениң кызыгаарларынче күнүүн-во улам чоокшулап бар чоруур. Сөөлгү неделяда партизаннар Мурнуу Родезияга тулчуушкуннарын база идепкейжиткен.

Сөөк-язы ылгакчылары кандыг-даа дерзии үүлгедиглерни кылып турза, оларның салымчолу чайлап чок буураар.

(СЭТА).

ЧИЛИ: күштер шөнежир деп турар

Чилиде иштики политиктиг байдал катап чидиглени бергеп. Чурттуң реаксыыг күштери март 4-те Чилиниң парламентизиниң — национал конгрезиниң соңгуулдазы болуруп ажыглаш, улусчу чаңгыс эптиң партиялары-биле болгаш Сальвадор Альендениң чазаа-биле демисежиринге белеткеп бергеп. «Чурттa төөгүлүг ужур-дузалыг демисел боол турар. Хамык ужур шынап-ла улустуң салым-чолупда, хамаарышпас болгаш бүрүн эргелиг догуинаан чурт— Чилиниң саялым-чолуда, демократия биле хостуг эргешлээде боол турар. Хамык ужур үүлге чоокшулап келген соңгуулдада эвес болгай. Соңгуулда мурнуңуң кампаниязы контрреволюсчуларга удур, төөгүнү шуут дедирлендирер деп турарларга удур идепкейлиг политиктиг тулчуушунун болган турар ужурлуг—деп, Чилиниң Коммунистиг партиязының мындаа парлап үндүргени соңгуулда мурнуңуң угуулгазында демделээн.

Чилиниң америк империалнам-биле сырын харылзаалыг помещик-соц херецгитеннери чазакка удур фронтузун бүү-хаа тургузуп ап турар. Оон кол өзээ эң реаксыыг национал партия боол турар. Чурттуң президентиан чораап Фрейге баштаткан христиандемократтыг партияның барыын үзелдиглери национал партия-биле демин сырый каттыштырып алган. Ажыы-биле фашиссирек организациялар болгаш дээрбечи бөлүктер-биле катай алырга, биче буржуазтыг бөлүглежиишкиннерниң херецгитеннер боттарынга база бараан болдуруп алган. Реанция келир соңгуулдага национал конгресстиң олуттарының үштүң ийи кезиин аптар деп кордал салып турар. Конституцияда айытманың ажыглап алгаш, Альенденiң чазаан «ажыы-биле» дүжүрүп болур арганы аңаа ол берген туруп болур.

Ол үүлчээниң организакчылары чили улусту кортпактаар, ону улусчу чаңгыс эптиң чанчаага болгаш партияларынга удурлаидырар, чурткa үй-бакай байдалды тургузар дээш кандыг-даа арганы ажыглап турар.

Ындыг байдал тургустуна бергенинге чазакты бүрүү шаар деп оралдашкап, реакция үүлге Альенденiң чазаан нүүлдээр хамзанчок, харын чонну аъш-чем-биле болгаш эргежок чугула барааннар-биле хандырарын кандыг-даа арга-биле үзүктелдирер деп турар.

Оон-биле капсырлаштыр калчаалыг элтикоммунистиг кампанияа чоруп турар. Барыын үзелдиг күштер чазакка удур төңгээлиг ажыл соксадыышынарынче ажылчын, албан-хаакчыларны күткүүрүн оралдажып, дээрбечи бөлүктериниң ажыл-чорудулгазын онемчидип турар.

Ындыг апаарга, Чилиниң патриотчу бүгү күштери реакциянын дерзии бодялдарын кыцчыктырбас болгаш революстуг чаалап алыышкынынарны камгалаар дээш, Коммунистиг партия-биле база улусчу чаңгыс эптиң өске-даа партиялары-биле кады боттарының хүрээлелiн сырый каттыштырып турар.

СЭТА).

Клуб, хостуг үе, бодалдар

Кызылдың уран чүүл училищезинниң клуб салбыры культура албан черлеринге амылдаар кадрларны белеткеп турар. Ында өөренип турар чамдык сургууулдарның келир үеги мергежилинге хамаарышкан бодалдарын, кыйынданын дамдегледиптерин парладывыс.

Маңаа хамаарыштыр бодуңарның бодалыңарны, ол амылга хууда киржилгеңерни, ында туснай эртемниглериң ролюн тус черниң клуб азы Культура бажыңының чижээктеринге даянып тургаш редакцияже бижириңерни сүмелединис.

Культура одагларынга кадрлар

Кызылдың уран чүүл училищезинде клуб салбырының доозукчулары республиканың культура албан черлеринде ажыллай бергилээн. Училищеге салбыр ажыттынганнан бээр ону хөй доозукчулар доозуп үнген. Училищеге шингээдип алган билиглерин практикага ажыглап, амыдырал-биле холбап тураралар.

Доозукчуларның аразындан Хандагайтының Культура бажыңының директору Саая Шыдыраа, Таңдыда Марачевка фермазында культура одаанда Фаина Маадыр, Кызыл-Мажалыктың Культура бажыңының методизи Римма Сарыглар, ол-ла суурда музыка школазының директору Кара-Кат Ооржак болгаш өскелер-даа багай эвес ажылдан турарын айтып болур, оларга училище чоргаарланыр.

Клуб салбыры ортумак тускай эртемниг кадрларны клубтарга болгаш Культура бажыңнарынга ажылдаар кылыр белеткевишаан, бот-тывынгыр уран чүүл коллективтеринге ажылдаар — иниги ыр, улустуң хөгжүм херекселдериниң, таңцының удуртукчуларын, улусчу театр режиссёрларын өөредип турар. Салбырның сургууулдары үш чыл дургузунда клуб ажылының талазы-биле эртемни теория кырынга өөренип, сөөлгү курекла өөредилге-будурулге практиказын эртирерлер. «Массалыг оюннар», «Культура-чыдыышкын ажылының техниктиг дериглези» деп кичээлдер сургууулдарга солун болгаш ажыктыг болуру чугаажок. Келир өөредилге чылында «Агитбригадалар режиссуразы» деп чаа кичээл база немежир.

Бистиң салбыр чоокта чаа тургустунган болгаш шинтипрлезе чогуур айтырыглар амдаа хөй. Кичээллээр класстарывыс база чедишпес. Клуб аппаратуразын өөренир тускай лаборатория база чок. Өөредилге-будурулге практиказын эртирер материалдыг бааззы эки Культура бажыңы ам-даа тодаратпаан.

Сургууулдарның практиказын эртирерин организастаарынче сагыш салза эки. Чамдык клубтарга практика эртирген сургууулдар түс черлерин культура ажылдакчыларының үүрмек «айбы-дилээн» күүседиринге өйлешкен болгулаар. Практиктиг ажыл-ишче практикантыларны хаара тудуп, план ёзугаар ажылдаары чугула. Клуб ажылының арга-хевирлерин шинтээттиреринче сагыш салыр. Сарыг-Септиң Культура бажыңы бо талазы-биле биске улуг ачы-дузаны көргүскен. Келир үеде культура одагларынга ажылдаар сургууулдарны амдыгаастан деткип дузалаары черле артык эвес.

«...Суурларда культура одагларын эртем-билиглиг болгаш кызымак кижилер удуртуру онза чугула» деп. ВЛКСМ-ниң XVI съездизинге Л. И. Брежнев чугаалаан. Клуб ажылдакчызы кижи бодунуң билиг-мергежилин доктаамал бедидип, чаа үүлдерден хожудавазы кончуг чугула.

Бистиң сургууулдарывыс амдан этелеп, боттарының келир үеде мергежилинге хамаарыштыр хайгааралдарны чоруп, чер-черде культура одагларының ажылы-биле танышып турарлар. Бо кышкы дыштанылга үезинде сургууулдарның демдеглел дептерлеринге бижээн чамдык эскерген үүлдерни, санал-оналдарны мында парлаан.

С. БАИР.

Кызылдың уран чүүл училищезинин башкызы.

Чүгле кино, танцы

Чонуң хостуг үе-шагын чөп эртирериниге клубтарның ролюн билбес кижи бистө чок. Мен маңаа Барыын-Хемчиктиң Эрги-Барлыкта көдээ Культура бажыңының дутөйында каш сөстен бижип көрейн.

Моон мурнунда чылдарда бо Культура бажыңын чүгле районда эвес, харын республикада дээре ажыдыг культура одаа деп санап турган болгай, ону бистиң номчукчулэрывыс утпаан боор. Районнуң бот-тывынгыр уран чүүл коруудэлериниге олар чыл санында бирги черни ап тургушаан. Көдээ интеллигенциянның болгаш колхозчу аныяктарның күжү-биле чаа шиилерни тургузуп, хөйге бараалгадып ойнап чоруп тургавы ам-даа уттундурбаан.

Сөөлгү үеде Культура бажыңында ажылдың кошкаа-ныын улуг чугаалажып турар. оон тыдагаанны чүдел?! Ателам болгаш эстетика темаларынга лекция, беседа болбассаан. Суббота кежээлеринде кино, таңцыдан өске чүүл болбайн турар. Таңцы болурга колдуунда школачы бичии уруглар хөй келгилээр. Аныяктарның бот-идепкейн, комсомолчу отчуттажы канчап баргады ол?

Колхозчу аныяктарның оргууунда уран чүүлге хандыкшылдыглар, талантылыг кижилер чок деп болбас. Хамык үжүр ажылды организастап башкарарында. Көдээ Культура бажыңының директору О. Хомушку ажылын ходга ап, хөй-ниитиниң күжүүге даянып болза, байдалды эдип ап болурунуң бүгү-ле аргалары бар.

Б. ХОМУШКУ.

Кандыг дыштанылга дээрил

Найысылал Кызылда Культура бажыңнары эвээш эвес. Тус-тус девискээр ааны-биле чоннуң, ылангыя аныяк өскенниң дыштанылгазын культурлуг организастап эртирерине олар эвээш эвес роль-ду ойнаар ужурлуг. Хөглүглериниң болгаш тывынгырларның клуву, темалыг кежээлер, ужуражылгалар дээш кандыг солун хемчеглерни чорудуп болбазыл?

Культура бажыңнары болдуу-ла таңцы-биле хөй кезиниде кызыгаарлаттынып турарды чажыт эвес. «Энергетик» Культура бажыңын ап көрээл. Бот-тывынгыр уран чүүл болгуму ажылдавайн турар, киржикчилери тарай бергилээн. Борта удуртукчу эштер бирги ээлчегде буруулуг.

Таңцы кежээлери организас чок эртип турар. Музыкантылдар ойнаар мурнунда баш бурунгаар белеткенип алыр дээрге чок. Озалдан келген хевээр, ойнаваш турупгар.

Дежурныйларны тургузуп каар-даа болза, олар ийи-чаңгыс эзирик кижилерни таңцыже киирип турарын шын эвес деп көрдүм. Олар аныяктарның культурлуг дыштанылгазынга чүгле шаптыктаар боор чорду. Түнелиниде кежээ организас чок эртер. Ынчангаш дежурныйларны тургузуп, дыштанылга кежээлерин ажыктыг болур кылдыр баш бурунгаар белеткелдиг чорутса эки.

Л. ВЕРТИПРАХОВА.

ТОЖУНУҢ ТООРА-ХЕМДЕ

Кышкы дыштанылга хүннеринде Тожунуң Тоора-Хем суурга чораашы, онда Культура бажыңының ажыл-ишкин сонуургап таныштым. Келир үеде культура фронтузунга ажылдаар болгаш чер болганда кандыг ажылдар чоруп турарын сонуургаар чаңгыдыг улус болгай бис.

Культура бажыңының директору Михаил Андреевич Логачев-биле оон кабинединге ужурашкан бис. «Клуб ажылдакчызының булуңун» кылган азып каан. Районнуң Культура бажыңының ажыл планын база оон помчуп болур. Дыштанылга кежээлери, ужуражылгалар дээш өске-даа массалыг хемчеглер планда киртен.

Номчулга конференциялары, темалыг кежээлер удаа-дараа эртип турарын директордан билип алдым. Культура одаанның кол-ла сорулгазы — чонга бараан болуру, оларның хостуг үе-шагын чөп организастаары. Культура бажыңының ажылдакчылары ону хапызы-биле билип турары өөрүнүүт.

Районнуң Культура бажыңының чанында культура университединиң база тургускан. «Совет киноуң классиктери», «Музыканы канчаар билзе чогуурул», «Горький болгаш совет литература» деп лекцияларны дыңнакчылар-биле сайгарган. Ук Культура бажыңында ырның база таңцының болгумнери доктаамал ажылдап турар.

Моон соңгаар боттандырып чорудар солун үүлдериниң аразында ойнаарактар театрын тургузары база эки хемчег деп бодаар мен. Дыштанылга одаа чүгле улутларга эвес, харын уруглларга база солун, хөглүг болур-дур.

Көдээниң ажыл-ишчилериниге концерт көргүзер үүгүшкүннерин организастаарын мында база утпайн турар. Районнуң Культура бажыңының агитбригадазы ырак фермаларже чоруп турар. Бот-тывынгыр уран чүүлдү организастарынга идепкейлиг киржип турар В. И. Скотков, Ч. В. Баймр-оол даэш өске-даа эштерин директор сеткил ханыышкын-биле мактады.

Районнуң Культура бажыңының коллективин «Тоора-Хем» совхозтуң бир фермазын шефке алган, оларга барып, бүгү талалыг дузаны чедирип турар.

Үстүнде колдуунда эки чүүлдерни айыттывыс, иниги ажылда четпестер база бар. Культура одаанда музыка херекселдери-ле хөй. Ону эрмелеп башкарар, өөредир кижи чогундан ук херекселдер кандыг-даа ажыглал чок чыдар. Дыштанылга кежээлеринге Тоора-Хем ортумак школазындан оркестр чалап экпеп турар. Үрер хөгжүм херекселдери база ажыглал чок чыдарын эскерип болур. Кандыг бир арга-биле күзелдиг кижилерни анаа өөредир болза эки. Шак мындыг ажыглал чок чыдар хөгжүм херекселдерин бистиң республиканың чамдык культура одагларында база эвээш эвес. Өске бир терге баарга, музыка херекселдериндээ чок болгулаар-дыр.

Ю. ПАВЛОВ.

Ак-Туругда кандыгыл?

Бөдээ клубтуң кадрлары таарымча чок. Маңаа келген кижи ону дораан-на эскерип каар. Чонга, хөйге көрүштүг шимелде-кадрларга сагыш салыры черле кончуг чугула деп бодаар мен.

Эрткен юбилейлиг чылда чамдык солун хемчеглерни организастап турган. Суурнуң бот-тывынгыр артистери концертнерни база көргүскүлээн. Чоокта чаа клубка айтырыг, харыы кежээзин организастаан. Ангы-ангы темаларга, айтырыгларга специалистер харыылааннар. Кежээни организастаарынга клуб эргелекчизи Дамчай Байыр багай эвес киржилгелиг болган.

Кежээлерни организастап турарында четпестер бар. Суурнуң хөй-ниитя организациялары клуб ажылынга дээштиг дуза чедирбейн турар. Соолгу үеде клубтуң одаар үүлү безин үзүлген.

Клуб дээрге культураның төвү, хөй-ниитиниң албан чери болганда оон ээлери, ажылы организастажыр, киржир кижилер ак-туругжулар боттары болбас бе? Кежээлерни солун кылдыр организастаарынга хөй-ниити организацияларының, аныяктарның киржилгезин канчап барганыл? Клуб ажылын харыылап турар эштерниң харысалгазы кажан-даа бедик болуру база чугаажок деп бодаар мен.

Н. ШОЙДАА.

ОРУК „АЙТЫКЧЫЗЫ“

(ШООДУГ)

Хоорайның хаймныг кудумчузунга автобустан дүштүм. Чемоданым түтпүшаан, кезек бада ынай-бээр көрүп тургаш, шаарап саналайда таакпылап орган шляпалыг аныяк эрнин чанынга олуруп алдым. Ол дээрге, мени бат-ла таныыр кижи дег, дидим мендилешкеш, бүү-хаа айтырып-ла эгеледи:

— Байын келдиң, эш, че?

— Районнан келдим ийин.

— Чүге чор сен?

— Хүүла херек ужурулза.

— Бо хоорайга бир-ле дугаар келгениң ол бе?

— (Эки билир хоорайымна болгай). Йе.

— Аа ынчаарга баар черин билбес-тир сен аа? Мен чедирип каайын, чоруулу че! — дээш туруп келдиң. Кады базыптывыс.

— Баар черин хүү бажын бе азы албан чери бе?

— «Узун» кудумчузунда 125 дугаар бажын.

— Аа, ырак эвес-тир, дораан чеде бээр бис. Хере-хере базып олур — дээш холдарын кармактанган, бажын улам ойтайтыпкаш, хелчүкте шуудап ажинген кас дег базыпты. Соонган шокшуй аарак чоруп ор мен. Кижим кудумчуунуң ол-бо талазында мээң паала билиримн албан черлерин, садыгларны чандыр-соора тайылбырлап-ла чор.

Хоорайның сан-хөө салырын мээң таныжым дарга-дыр. Кончуг эптиг-ээлдек, хүндүлээчел эш, кежээ бажыңында кады баар бис — дидир. Бедик эзэктерлиг туфельдерлиг, терезин шляпалыг, хол сумкалыг аныяк чараш хереэжен кижи утпкужуп келгеш, бистен чайлай дүшкеш, эртип бар чорда, орук айтыкчым он холун өрү кодургеш:

— Привет! Салчак Хертековна!— деп мендиледи. Ол интеллигент хереэжен кижи ындыг доңгун, шооткан мендилежиишкинден чожуй бертеш, эжимче сезиктиг корүү каапкаш, харылавады. Элдептинг-ле таварылгалар тургулаар чүве-дир аа деп бодап базып ор мен. Шак ол элдептинг «орук айтыкчызының» канчап эдырлың алырын база бодай каапкаш докгай бердим. Орук айтыкчым база тура дүшкеш:— Чүү болду?— дидир.

— Чок, чүү-даа болбаан. Адырам. Бо хоорайда эзэчем, арага-дары аймак савып турар ийи каът улуг садыг бар чүве дээн, кайдал ол, кире дүжүттээлем — дидим.

Орук айтыкчызының арны дораан-на хөглүг шинчи кирип, характары шыпырангайны бергеш:— Аа дуу турар ол-ла болгай— дээш, ийи каът шевергин сарыг бажынче мени ам мырынай коллуумдан четкеш, сылалды базыпты. Орук айтыкчымның дуртсыны ийи метр чыгыы узун, хере баскылаарга базымнары кулаш-кулаш базар, ылаштаан аваазынга четтирген чаш уруг дег оон коллуунуң аразында шокшуп-ла ор мен.

Садыга кирип келдивис. Садып алыкчыларның хөйү ана шиилээр чүве. Ийи кассириниң аразы-биле чонну кезек, бөлүктеп ийлеп кирип тур. Бир бөлүк-биле кады кириптивис. Кассирлер, экизи көрген, орук айтыкчымны кинрбейн үзе киришти. Кижим соомдан алгыра-дыр:

— Арага садар чер кырында кадының үш дугаар салбырында... Мен дораан чеде бээр мен!

Мен чүү боор, чаданы өрү чүгүрүп үнгеш, кырында кадынга хензиг-даа доктавайн, магазинниң өске талазында садып алыкчылар үнер эжиктеи саат чокка хирт дээн мен.

Оптуг, билиргек, мегечи Орук «айтыкчымдан» ынчаар караажа чок чарлыш алган болбас мен бе!

В. САГАН-ООЛ.

ЧАА ШИИ

МОСКВА. ССР Эвилелдиниң М. Горький аттыг уран театрының Москва салбыры О. Иоселианиниң «Чүүза аңдарыбааже» деп шиизин ёзугаар чаа шин көргүзүүн тургускан. Ол шиизе грузин тараачын кижиниң ог-бүлезин көргүскен. Шиини РСФСР-ниң алдарлыг артизи И. М. Тарханов тургускан болгаш режиссёрлаан, чурукчузу—А. Л. Окунь.

ЧУРУКТА: шиизен чурукка тыртырып алган көргүзүг.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧАА КИНОНУ КӨРҮНЕР.

„Сегиржип алыышкын“

Одессаның киностудиязы «Сегиржип алыышкын» деп уран-чечен кинону үндүрген. Сценарийиниң автору — Александр Лапшин. Тургускан режиссёру — Степан Пучинин.

1969 чылда үнген «Чекист дугайында тоожу» деп кинону эки билир боор сидер. Ук фильмни фашистерге бүдээлеттирген Одессага ажылдап турган, сураглыг совет разведчик Николай Гефтаның маадырлыг чоруктарының боттуг материалдарынга үндезилеп кылган. Ол кинода разведчик Крафт деп фамилиялыг ажылдап чорун турар. «Чекист дугайында тоожу» деп кино Крафттың немецтербиле кады Одессадан чорүй базары-биле доостур болгай.

Крафттың оон соонда салым-чолу кандыгыл? Маадырлыг разведчиктиң немецтерниң тылынга ажыл-чорудулгазының дугайында «Сегиржип алыышкын» деп уран-чечен фильмде тугаалап турар. Кол маадырның ролюн баштайгы-ла серияда ойнап турган артист Лаймонас Норейка күүседип турар.

Чаа кинода болуушкуннарны делегеңгейн-биле тайылбырладывыс. Чүге дизе ук кино экраннарга дораан каступ келир. Кызылдың «Найырал» кинотеатрынга «Сегиржип алыышкын» февраль 8-тен үнүп эгелээр. Ынчангаш маадырлыг разведчик-биле экранны ужуражырынче чалап тур бис.

Чеднишкин-биле ээп келгеннер

Бүгү-россияның көдээ ботгывынгыр уран чүүлүнүң Чөөн Сибирь зоназынга болуп эрткен көрүүлеге улуг чеднишкинчилер ойнаашаа, бистиң республиканың төлээлекчилери төрээн Тывазында ээп чанып келгеннер.

Олар кызылчыларга улуг концертти эрткен дыштанып хүндө үндүрүп берип, көрүкчүлериниң өөрүп четтиргенин-биле хей-аът киргеннер.

Бот-тывынгыр артистериниң аразында чаа лауреаттар, дипломантылар хөй болганы — совет Тывада уран чүүлдүң шашкын сайзырап, чечектелип турарының тодаргай херечизи болур.

Чамдык күүседиглер бо чылдың март айда Москва хоорайга болур көдээ уран чүүлдүң Бүгү-россия көрүүлезинге киржирин чоргаарал-биле дыпладывыс.

Бот-тывынгыр Артистериниң ам ааң-оранында чеде бергеп, амыдыралда ажыл-ишчи туруштарын катап-ла эолепкеннер.

М. БАЯНОВИЧ.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 6-ДА

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер. 19.15—Уругларга фильм — **«Парасче орук»**.. Телефильм. 19.30—**«Экономиктиг билиглерни—бүгү ажылчы чоннарга»**. Дамчыдыла. 19.40 — **«Психолог профессия сүмелеп тур»**. Телефильм. 19.55 — **«Иниглел амыдыралының экраны»**. Дамчыдыла. 20.35 — Телемедээлер. 20.50 — Чарлалдар, реклама. 20.55 — **«Чекист дугайында тоожу»**. Уран-чечен фильм. 22.25—22.55 — **«Уралдың иниги ыры»**. Музыкалыг телефильм.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнаткынын ёзугаар алырга, бүгүн республикага бичө булуттаар, чагбас. Янзыбүрү угланышкынының хатты дүргени секундада 0—4 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 18—22, өскелеринге 22—26 градус соор.

Кызылга бичө булуттаар, чагбас. Чөөн угланышкының хаттың дүргени секундада 0—4 метр чедер. Агаарның температуразы 26—28 градус чылыг болур.

«Сегиржип алыышкын».

Редакторнуң ораалчызы Б. Н. КАРАШПАЙ.

кинотеатрларда

ФЕВРАЛЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: **«Өске талаадан келген кижи»** 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, **«Карпухин»** 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Джейн Эйр»** 14.30, 16.20, 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Далайжым мозу»** 15.00, **«Амыдыралга аскавнар»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Чапайның ширлери»**, **«Петр бир»** (1-ги, 2-ги кезектери) 14.40, **«Алдын хүн аданда кыстар»** 18.30, 20.30 шактарда.

КОМПЛЕКСИЛИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: **«Мында дың ханалары ыржым»** (1-ги, 2-ги кезектери) 15.00, 19.00 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: **«Кара алгелдер»** (1-ги, 2-ги кезектери) 19.30 шакта.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 21-63, редакторнуң ораалчыларының 35-21, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырат киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, коозу ажылагый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информацыя база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыс № 70.

ТС —00342.

Бүгү чуртталарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда уңдевилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл. ФЕВРАЛЬ 7 СРЕДА № 32 (9108). Өртээ 2 көп.

1973: ТӨСКҮ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

ШАХТЁРЛАРНЫҢ ЧАРЫЖЫ

ВОРОШИЛОВГРАД ОБЛАСТЬ. «Ворошиловградуголь» комбинатта алдаржаан ийи бригада — «Украинская» шахтада Социалистиг Күшажылдың Маадыры А. А. Мизецкийниң болгаш «Комиссаровская» шахтада ССРЭ-ниң хүндүлүг шахтёру, Күшажылдың Кызыл Тук орденниг М. И. Ефимовичиниң бригадалары беш чылдың шиитпирлиг чылының социалистиг чарыжының дугайында керээ чаргаш.

Ол ийи коллектив күшажылдың будүрүкчүлүүн бедидериниң бүгү аргаларын ажыглап тургаш, хонук санында-ла бир-бир муң тоннадан эвээш эвес хөмүр-дашты казарын хүлээнген.

ЧУРУКТА: А. А. Мизецкий биле М. И. Ефимовичиниң (оң талазында) бригадаларының аразында керээге ат салдынган. Шахтёрлар ону канчаар хынаарын, дужулганы солужарын чугаалажып ап турарлар.

Р. АЗРИЕЛЬДИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Эки шынарлыг продукция дээш

Үлетпүрнүң, тудугнуң болгаш транспорттуң ажылдаачыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында партия болгаш чазактың докталында айытканы ёл негелдези—1973 чылда социалистиг чарыш — эвээш чарыгдаларлыг, хөй эки шынарлыг продукцияны бээр деп лозуң-биле Кызылдың алгы заводунуң коллективи ажылдап турар.

Бо чылдың баштайгы айында алгы заводунуң ажыл-ишчилери багай эвес нүшамычлы көргүзүглерни чедип алган. Завод январьда 87 муң рубльдиг продукциязын будүрер турган, 89 муң рубль чедирген. Тодаргайлаарга, 5.892 эжеш хем идиктерни, 6.301 эжеш кидис идиктерни кылган.

Коллектив 103 муң рубльдиг бараанныг продукциязын сайгарган. Ол планда көрдүнгенинден 13 муң рубль ажып турар.

Эки шынарлыг продукцияны будүрер дээш социалистиг чарыш заводта малбарган. Январьда Полина Казанцеванық, Нина Ивановананың, Григорий Гавриченконуң удурткан бригадалары социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Заводтуң ажыл-ишчилери тосуу бөш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде ажыр күүседир сорулганы салган ажылдап турарлар.

К. АЛЕКСЕЕВ.

ЧАА ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР

Бистиң «Улуг-Хая» совхозтуң ажыл-ишчилери эрткен юбилейлиг чылда күженишкиниг ажылдаан. Тоокта чаа ажыл-агыйда бүгү коммунистерниң хуралыгга юбилейлиг чылда социалистиг хүлээлгелеп совхоз канчаар күүсеткенинин болгаш тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Хуралга партия кежигүнү эвес актив база олурушкан. Чугаалашкан айтырыгның талазы-биле плетколдя совхоз директору эш В. Д. Куркутов кылган.

Эрткен чылын совхоз күрүнеге сүт, дүк болгаш тараа садарының планын күүсеткен. Нинтизи-биле 234 муң рубльдиг орулгазын алган.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында мал болгай чер ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында партияның болгаш чазактың докталдарын амыдыралга боттандырары-биле совхозтуң ажыл-ишчилери чаа хүлээлгелерни алган. Тараанның шинти чылындазын 9000 тоннага чедирер, ооң 2200 тонназын күрүнеге садар. Четчир санныг мал чемин белеткеп алыр.

Ооң ангыда малды хүр чаагай кыштаглаткаш, ооң продуктулуун бедидерин, күрүнеге 650 тонна сүттүү, 750 тонна эттиг, 95 тоняа дүк садарын хүлээлгеде айыткан.

Даандирган ажыл-херекке харыысалганы болгаш янцинативаны бедидип тургаш, социалистиг хүлээлгеде айытынган сорулгаларны чедип алырынче коммунистерниң болгаш бүгү ажыл-ишчилерниң күнчээнгейин хурал үлгандырган.

О. ТАВАА.

ТАРЫЛГА ЭГЕЛЭЭН

Туркменияның мурнуу чүгүнде чылыг, каяң хүннер боор турар. Серах районуның «Ленинизм», «Ашхабад», «Большевик» колхозтарының механизаторлары ол республикага бирле дугаарында чазын чажар тарааны тарып эгелээн. Копетдаг базарының ховуларының элээп каш чүс гектар черинде кызыл-тасты болгаш арбайны чаштырган. Ол ажыл ам кидин-түлүк чоруп турар. Ол чоок-кавызының дүжүүдү сүттат чокка үнер: кылын хар, чаан, күштүг частаашкын болганындан черниң шыгы четчир хемчээлдиг боор турар.

Мургаб ховузунуң, Амударья шынаазының мурнуу талазының болгаш Копет-Даг шынаазының-даа ажыл-агыйларының механизаторлары шөлдерже үнүтпериниг шуут белен. Ол черлерге он-он муң гектар шөлге кызыл-тасты болгаш арбайны чажып тарыыр.

Республиканың мурнуу чүгүнүң тараажылары күүлү чашкан тараа шөлдериниг минералдыг чемнишчилилгелерни теп турар.

(СЭТА-ның корр).

АШХАБАД.

Чер болганда тус-тус коллективтер аразында социалистиг чарыш калбарган

Планныг онаалдалар күүсеттинип, чаа хүлээлгелер алдыныр турар

Көдээ ишчилер! Техника септелгезин чогуур хуусаазында, эки шынарлыг чорудаалыңар!

Мурнакчылларның үлегери

Барда районнуң Орджоникидзе аттыг колхозунда Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Гасан Керимовтуң бригадазы эрткен чылын эң хөй чаш малды — төрүүр үе хойдан-на 162 хураганны алган.

— Бистер хойну кыштагже үндүрерин далашпайн, чылыг турар үеде аидаанын отъ-сигенге одарадып, оларны «планнавааи» черлерге кадарып турган бис — деп, ол хойжу чугаалап олур.

— Соок, чывар эгедей бээрге, чаа төрүттүнген чаш хураганнарны, хойларны сүрбейн, а колхоз машиналарынга чүдүргеш, кышкы турзагларже үндүре берген бис.

Хойну даштап кылган чылыг кажанга хондурар, хураганнарны болгаш төрүүр хойларны тускай кажаларга үзүп тургузар. Мал чемин ийи чылга четчир кылдыр курлавырлаттынган.

Гасан Керимовтуң удуртуп турары ол Коммунистиг күш-ажылдың коллективиниг зоотехниктиг чаа саналдар, эгелээшкиннер авзоп эвес тывылган. Ацаа республикага бир-ле дугаарында хойну ийи катап тарып бөөдээр арганы ажыглаан. Ооң түңнелинде хойлуң кызыраар чоруу ишуут узуткаттынган. «Азербайджан даг мериноазу» дээр үксаанның хою ам кодан санында-ла 80 хүү чеде берген. Бригада чылдың-на бир хойдан 6,5-7 килограмм дүктү кыргып турар.

— Бистиң ыяыг чедиишкиннеристиң бир «чажыды» хойну шын одарладыры, хуусааны барымдаалавары, мал чеминиң хөй курлавырларын тургузары болур. Хойжу кижи чер ажылын база ыяк билир, мал чеми культураларын өстүрүп шыдаар болур херек — деп, Гасан Керимов чугаалаан.

Бригада чылдың-на мал чемни культураларының бедик дүжүдүн өстүрүп ап, ий-шаанда ажаагаш, оларны эки белеткеп, кадагалап турар. Хойжулар ногаан мал чемните кезип алыр арбайын эрте нүүгүне чажып каапкан турар. Ол шөлдерни ыяап-ла сугтарар болгаш агротехниктиг норма-чижектерни ыяк барымдаалаар, чылдың-на дыка делгем шөлге люцерниы база тарып алыр. Ону ийи-үш удаа кеспшаан, малчыннар ооң 70-80 центнер сигенин ажаап ап турар.

Даэдл эртемниг болганда, Гасан Керимов Азербайджанның кодаа ажылагый институдунга бо-ла ленция помчуур.

Ол профессор Алетдин Аскеров-биле кады бодунуң ажылының дүржүлгазын тускай номда тодаргайы-биле бижээн.

Р. ГРИГОРЬЯН. (СЭТА-ның корр).

БАРДА.

(Азербайджан ССР).

ДООСТУР ЧЕТКЕН

Часны тарылгага кодээ ажыл-агый техниказын шынарлыг белетизэринче Чөөн-Хемчик районуның «Искра» колхозунуң механизаторлары ничээнгейин нүүтелдиргеи. Механизаторларның шудургу ажылының түңнелинде комүглүг машиналарның септелгези доозулган. 21 сеялка, 27 андазын, 160 илимр болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарын бүрүн белеткээн.

Саая Очурга удурткан 16 септекчи механизатор 16 тракторнуң септелгезин дөөскан. Артыкан ийи трактормуң септелгези чоокку хүннерде доостур. Бар техниканга немей 4 тракторну, 6 сеялканы колхоз садыл алыр деп турар.

Тракторлар болгаш комүг машиналарын септээринге Куулар Серептиң, Ооржак Үгүй-оолдуң, Алексей Ховалыгның, Ооржак Байырның идепкейлиг кирмилгезинин колхоз баштаар чери үнелеп турар.

Кодээ ажыл-агый техниказын башкарар 58 механизаторга немей 21 кижилиг курсту Шооча Сат удуртуп турар. Курстуң дыңнакчыларын өөредиринге колхозтуң тускай эртеминиглери киржип, дыңнакчыларның техниктиг билгини шиңгээдип алырынга чөдингир, билдиңгир тайылбырны берип турар.

Бистиң корр.

Часка уткуштур

Тракторлар немежип турар

— 1973 ЧЫЛДА тараа болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын будүрериниң база белеткээрин көөрүдеп-дээш кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ниң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның докталын бистиң «Өөк» совхозтуң механизаторлары таныжып көрген, кыжы үеде техниканың септелгезин дүргеп, эки шынарлыг кылдыр чорударын шиитпирлээн — деп, ол совхозтуң кол инженерин Геннадий Борисович Шафеев биске чугаалады. — Ук докталды танышканывыңның соонда, машина-трактор мастерскаязынга септелге ажылы улам-на шаңмыычаан. Кылыр ажылдың үлүт-нормазын ажыр күүседип турар кижилериниң саны көөрдээн, кылган септелгениң шынары экижээн.

СЕПТЕЛГЕ мастерскаязының иштии делгем, ында септээри-биле кирген тракторлар хой-даа болза, оларны аажок чурум-чыскаадыг кылдыр тургускулаан болгаш мастерская шөлээн кылдыр садыпырар. Ооң демиринең кажылаан бир дескиге даажы уяктелбес. Дүмээлаашкынның каяктыы чылчырыктэлдырыштар чидиг оттары-даа ындамында чайыпалы бергилээр. Адырып каан тракторлар кезектериниче доңгайып алган тургулаар септекчилерде артык шимчээшкин-даа, аваа чүгаа-соот-даа ховар. Кижи бүрүзү-ле бодунуң кылган ажылынга хаара тутгурупкан, бүгү кичээнгей түгле ажылче үглаигаи.

Септекчилер коллективиниң күженишкинниг ажылының судалын, септекчи бүрүзүнүң ажылды шынарлыг, шалыпкын будүрериниче түткүү турарын мастерскаяга киро берген кижи доразын-на эскерип каар.

— Септекчилер эрткен чылын дөрткү кварталында канчаар ажылдааның?—деп, машина-трактор мастерскаязының эргелекчизин Алексей Трофимович Тонкошкуроотан айтырып сонуургадывыс.

— Бистиң септекчилеривис багай эвес ажылдаан—деп, ол чугаалады. — Ону бадыткаарыбыле мынчаар санналры адап көрейн. Эрткен чылдың дөрткү кварталында 24 трактор септээр планныг турдувус. Оларны бүрүн септеп дооскан. Шынары эки деп хүлээттингеи. 10 сеялка, 10 андазын септээр ужурлуг. Ону база график сугаар дооскан. Ам бо чылдың бирги кварталының септээр техниказын кылып турар. Ажылдың темпизи улам-на бедээн. Январь айда барык-да 7 тракторну септеп дооскан бис.

Мастерскаяның бир будунунда ийи күдер ор сарыг будуктуг «ДТ-75»-ти септээн турлар. Алексей Трофимович оларның чанынга келгеш, чугаалай-дыр:

— Септелгениң ужуурлерин бо: Николай Кызыл-оол биле Күскежик Баян-оол-дур, таныжып, ажыл-херээн сонуургап көрүңер.

Даштыдан көөрге, назыныңыц апиаа илдеи, ортумак сыпыыг, чазык шырайлыг эр Николай Кызыл-оол хулумзуревишаан, эгелеген аянныг чугаалады:

— Өөкө эш-оор-биле бир домей ажылдап турар улус бис. Арта берген чүвевис-даа чок шыкаш пйин. Алексей Трофимович арай хооредиптп бе.

— Боларның кайызы-даа бир-бир трактору септеп дооскан. Ам үшкү тракторже киргеви бо—деп, эргелекчи демги оолдарның омүнээзинден харыылады. — Кылыр ажыл нормазын доктаамаа 140 хуу чедир күүседип турарлар.

— Бо тракторну кажап доозар силер?—деп, септекчилерден айтырдывыс.

— Мотордан өске бүгү чүүлдери бүрүн септеттингеи. Чүгле моторун садыры арткан.

Ында тракторларның одалга аппаратураазын, хөделдирикчизин өске черде септеп турар, а арткан септелгени трактористер боттары кылыр. Бо арга трактористерниң ажыл чок анаа туруп бээр чоруун болдурбайн, септелгени график ёзугаар деп-дескиге чорударының аргазын берип турар.

Совхозтуң механизаторлары часкы хову ажылдарынга бүгү механиканы септеп белеткеп алырын февраль 23-ке чедир доозар деп шиитпирлээн, бо хүнчерде хайынныкиниңг ажылдап турорлар. Ынчалзаадаа олардан хамаарыышпайн бээр чамдык четпестер бар. Ол дугайын кол инженер Геннадий Борисович Шафеев мынчаар чугаалады:

— Септелгеге бистиң бергедеин турар чүве—херектиг артык кезектериниң чок болуп турары. Бо дугайында чагыны «Сельхозтехникаңың» Туран салбырынга, Кызылда районнар аразының каттыжыышкынынга шагда-да кирген. Негелдеш салып турар. А ол хиреде артык келектер-биле четче хандырбас-тыр. Бо айтырыгны чогуур черлер өөрениң көргеш, дарый шиитпирлезе чогуур. Ооң башка септелге бергедээр аппаар болгай. Ам бисте безиң үш трактор белеп кылдыр септеттингеи хирезинде, каңдыг-бир артык кезек чогу-биле мастерскаяда турбушаан...

Сеялкалар септээр өрээл. Ында делгем, чырык. Кижи өртүүн чаа-ла чедип чоруур хире, мөгелер дег делгем эгиннинг эр аваазыгыр-тудунгур ажылдап тур. Ол ажылынга чардыккаш, бистиң келгенивисти безин эскербээн хире болду. Ол болза, сеялкалар, аңдазыннар септээриниг мурнакчы ажылдап турар Баңыр Оруспай-дыр. Ол база-ла нормазын 140 хуудан кудулатпайн турар.

Мастерскаяның коллективи септелгени дүргеп доозар дээш бир деминг, күженишкинниг ажылдап турар. Тарылгаже үперииго шуут белеп кылдыр септээн тракторларның саны хүн бүрү немежип турар.

К. АРАКЧАА, «Шынның» тускай корр.

Моңгун-Тайгада ону билбес кижи чок дизе чаштырыг болгаш боор. Шүгур Шагдырович ИРГИТТИҢ (чурукта) күшажылчы амыдыралы тудут херээ-биле хозбашкан. «Малчын» колхозта чурттаргга, социал-культура бажыңнарының барык шуптузун ол тудушкан. Назылап кыраан, ол пенсиялей бергеш безин анаа олуруп шыдаваан.

Колхоз сууру удам хөгжүп, сайзырап орарын Шүгүр Шагдырович хажыымындан хайгаарап көөр дивейн, аңаа бодунуң үлүүн киирерин бодап, колхозтуң чазанныр мастерскаязынга ажылдай берген. Чаа тудуп турар бажыңнарның соңга рамаларын, эжиктерин ол шевергин, эки шынарлыг кылдыр белеткеп, планны үргүлүү ажыр күүседип турар.

А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

Ажыглалда кирген

Бедик темпилер

ГАВАНА. (СЭТА). Кубага эрткен чылын чурттагга болгаш үлетпүр тудуу шалыпкын болган. Хамыктын мурнунда тудут материалдарының будүрүлге черлериниң чедиишкиниг ажылдаанының түңнели ол. Эрткен чылын оларның будүртеп продукциязы 1971 чылдаазындан 44 хуу ашкан.

Цемент болгаш түүйбу заводтарының коллективтери, эптээр панельдер будүрүлгелери ажыл-ишчи хүлээлгелерни ораичок ажыр күүсеткеп. Ында болбазырадыр фабрикалар эң улуг чедиишкиниг болган. Олар чыл онаалдазын барык ийи чартык катап ажыр күүсеткеп. Тудут материалдары будүрер үлетпүр эрткен чылдаазындан барык 40 миллион песо ажыг, 200 миллион песоның продукциязын будүрер. Чурттуң ажы-ажыл районнарынга хөй-хөй чаа объектилер ажыглалга кирер. Ажылдап турар хөй-хөй будүрүлге черлеринге будүрүлге күүлерин улам калбартыр деп планнаан.

Долларның үнези кудулаан

Даштыкы чурттарның телеграф агентилелериниң дыңнадыгларындан билдиниң турарып ёзугаар алырга, бо хүнчерде делегейниң акша-валюта системазы чаа-чаа улуг уржуктарлыг аңдар хөй-хөй бергелерге таваржып турар. Долларның үнези эң эвээш деңнелге чедир кудулай хоп бээрге, банкылар, улустар аразының каттыжыышкынары болгаш хуу ээлер америк долларын оске валютага орнаап туруп бергеп.

ГФР-ниң садыг-саарылгазынга америк доллар эңдерилеш туруп бээрге, аңаа хамаарыштыр федералдыг банк хемчег алыр деп берген. Ук банк миллион-миллион долларны орнап алза-даа, ооң туружун камгалап ап шыдаваан.

Франциянның үлетпүр-будүрүлге черлериниң органы «Эко» солунвуң бодап турарын ёзугаар алырга, ол валюта кризизиниң катап кыптыга бергенинин түңнелинде Барыын Европа 1971 чылдың августа болган кризистен-даа «хаңы» кризистиг апарган.

(СЭТА).

Дугуржулганы күүседир

● ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамга быжыг тайбыңнып догуннаарны магадылалдыг болдурар база Индий-Кыдатка болгаш Мурнуу-Чөөн Азияга үр тайбыңны камгалаарынга дуза чедирер дээш. Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузаар дугайында төөгүдүг ужур-дузалыг дугуржулганы шыңгыы күүсеткеп турар ужурлуг деп, дөрт талалыг каттышкан шериг комиссиязының Сайгонга болган баштайгы хуралынга ВДР-ниң шериг төлээлериниң удуртукчузу Ле Куанг Хоа медегдээн.

Вьетнам Демократтыг Республиканың күженишкиннери Вьетнам талазы-биле парижке чөвүлел хуралының ажылын доозарынга аажок улуг ужур-дузалыг болган, ачы-дуза чедирген деп, ВДР-ниң төлээлериниң удуртукчузу демдеглээн, Вьетнам Демократтыг Республика ол дугуржулганы хүндүлээр болгаш ону амыдыралга ылап боттандырарынче бүгү күженишкиннин садыр деп медегдээн. Дугуржулганы чедиишкиниг күүседиринге таарымчалыг байдалды тургузарынче база чаагай деткилии илередиринче оске бүгү талаларны ук төлээлериниң удуртукчузу кыйгырган.

Ажылчы чоннар депутаттарының Эрзин район Советиниң күүскому «РСФСР-ниң районнар (хоорайлар) улус судтарының сөңгүндазының дугайында» Дүрүмүнүң «в» чүүлүнүң 69-ку кезээн ёзугаар Эрзин суурнуң хамаатыларының ниити хуралының депшиткеңи

КЫСКА МЕДЭЭ

ВЛКСМ кежигүнү, 1945 чылда төрүттүнген эш Победа Маадыевич Ангырбанны Эрзиниң сөңгүлда округунуң талазы-биле улус шиитккечиниң кандидады кылдыр 1973 чылдың февраль 3-те бүрүткээн.

Ажылчы чоннар депутаттарының Эрзин район Советиниң күүскому.

СОРУКТУГ АЖЫЛ-БИЛЕ

Кызылдың столоваялар болгаш ресторанныг трезиниң № 4 бот-орулга-чарылгалыг будүрүлгези тускайжыткан кафелерни база оске-даа ниитиниг чемненилге черлерин каттыштырып турар. Будүрүлге—трестиң мурнакчы коллективи. Эрткен айда орулгалыг ажылдап, бараан саарыгазының планын 105 хуу, бодунуң продукциязын будүрер планын 101 хуу күүсеткеп.

Күш-ажылчы чедиишкин чүүл ачызында чедип алдынып турар дугайында бистиң корреспондентивистиң айтырымыга ол будүрүлгениң директору Любовь Николаевна Шатохина мынчаар харыылаан:

— Ниитиниг чемненилгезин чоннуң хандырылгазының кол адырларының бирээзи болгай. Чемненикчилериниң негелдезин хандырып, амданыг аъш-чем белеткеп, оларга культурлуг бараан болуру белеп эвес айтырыг. Ону чедип алыры ооң ажылдакчыларының ак сеткилдиг, медерелдиг ажылындан хамаарыжыр.

Бистиң коллектив бодунуң ол будиниг хүлээлгезин төлептин-биле күүседир дээш чүткүлдүг ажылдап турар. Бирги ээлчегде чемниг шынарын эки-жидип, ооң амданыг, хоолулуг болуруи чедип ап турар бис. Чемненикчилер чемни боттары шилип алыр. Автовокзал чогунда «Аян» кафеге, «Маичы» деп столоваяга база аэропортта «Полёт» кафеге чемненеген чон эки үнелээшкиниң берип турар. Кылган аъш-чемниң сайгаар дээш үшүүшкүнүүр садыгны организастап турар бис. Белен чем аймаан хаптап белеткээш садып турар. Будүрген аъш-чемни делген чарлаарга, ылаигыы хөй кижиниг коллективтерге делгелге кылырга ону улус күжелдин-биле садып алыр-дыр.

Мынчыг хемчеглерни ап турарывыстың ачызында ай, квартал санында саарыгга планнып бээрге, ооң туружун камгалап ап шыдаваан.

Франциянның үлетпүр-будүрүлге черлериниң органы «Эко» солунвуң бодап турарын ёзугаар алырга, ол валюта кризизиниң катап кыптыга бергенинин түңнелинде Барыын Европа 1971 чылдың августа болган кризистен-даа «хаңы» кризистиг апарган.

(СЭТА).

Дугуржулганы күүседир

● ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамга быжыг тайбыңнып догуннаарны магадылалдыг болдурар база Индий-Кыдатка болгаш Мурнуу-Чөөн Азияга үр тайбыңны камгалаарынга дуза чедирер дээш. Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузаар дугайында төөгүдүг ужур-дузалыг дугуржулганы шыңгыы күүсеткеп турар ужурлуг деп, дөрт талалыг каттышкан шериг комиссиязының Сайгонга болган баштайгы хуралынга ВДР-ниң шериг төлээлериниң удуртукчузу Ле Куанг Хоа медегдээн.

Вьетнам Демократтыг Республиканың күженишкиннери Вьетнам талазы-биле париж чөвүлел хуралының ажылын доозарынга аажок улуг ужур-дузалыг болган, ачы-дуза чедирген деп, ВДР-ниң төлээлериниң удуртукчузу демдеглээн, Вьетнам Демократтыг Республика ол дугуржулганы хүндүлээр болгаш ону амыдыралга ылап боттандырарынче бүгү күженишкиннин садыр деп медегдээн. Дугуржулганы чедиишкиниг күүседиринге таарымчалыг байдалды тургузарынче база чаагай деткилии илередиринче оске бүгү талаларны ук төлээлериниң удуртукчузу кыйгырган.

Ажылчы чоннар депутаттарының Эрзин район Советиниң күүскому «РСФСР-ниң районнар (хоорайлар) улус судтарының сөңгүндазының дугайында» Дүрүмүнүң 69-ку кезээн ёзугаар Эрзин суурнуң хамаатыларының ниити хуралының депшиткеңи

КЫСКА МЕДЭЭ

ВЛКСМ кежигүнү, 1945 чылда төрүттүнген эш Победа Маадыевич Ангырбанны Эрзиниң сөңгүлда округунуң талазы-биле улус шиитккечиниң кандидады кылдыр 1973 чылдың февраль 3-те бүрүткээн.

Ажылчы чоннар депутаттарының Эрзин район Советиниң күүскому.

ЧЫЛ-ШИИТПИРЛИГ, АЖЫЛ-ШАЛЫПЧЫЛ.

КӨДЭЭ ИШЧИЛЕРНИҢ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫ

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИҢ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫ ЧЕР-ЧЕРДЕ КАЛБАРГАН. АҢАА ТЕС-ХЕМНИҢ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИ БАЗА ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИП ТУРАРЛАР. ОЛАРНЫҢ ЧАМДЫЫЗЫНЫҢ ЧАГААЛАРЫН БӨГҮН ПАРЛАДЫВЫС.

Мээң үлүүм

— Алдан харны шагда аштым, ынчалза-даа даанган ажылымга ой мен. А даанган ажылым кайы-даа малчынныындан ылгалбас — мал бажын өстүрери болгаш оон хөй продуктуну алыры. Назылай берген-даа болзумза, чаагай чурттаптарны көрүп, чонумнуң ажыл-иштинге бодумнуң үлүүмну ынчаар киришкилеп чоруурумга өөрүвес аргам чок.

О. Шынаа хөй малга тааржымчалыг чер. Ону бүгү амыдыралым дургузунда көрүп келдим. Эрткен ажыл-агыйлыны болгаш оон мурнунда-даа багай эвес көргүзүглерлиг болуп келгенин ол бүгүнү херечилеп турар. Ынчалза-даа чер-чурттуң таарымчалыынга ынанып олурар болзувусса, чүнүдаа чедип ап шыдаазывыс билдингир. Тура-соруқ, хей-аът, ажылга харыысаалга — даалганы күүседиринииң чепсээ ол.

«1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш мал ажылының ажылдамчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалын О. Шынааның хөйжулары улуг сонуургал-биле таныштывыс. Доктаал танышкан хүрээларга ажыл-ижиивисти, арга-дуржулгавысты болгаш курлавырларывысты сайгарып көргеш, кижи бүрүзү бедиткен хүлээлгелерни алган. Төрүүр чүс хойга онааштыр 105 хураганны доруктурары, хөй бүрүзүнден 2 килограмм 200 грамм дүк кыргыл алыры — беш чыл планның күүседириниң шиитпирлиг үшкү чылында коммунизм тургузуушкунунга киирер үлүүм ол.

С. САНАА.
Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, «Тес-Хем» совхозтуң хөйжүзү.

ДУРЖУЛГА БАЙЫЫР

Илереттинген четпестерни чайладыр болгаш катаптавас, чаа түүдерни шиңгээдир даэш кызыл ажылдап турар бис. Бистиң ажылывыска социалистиг чарыштың дузазы улуг. Чүл дээ, чарыш биеке оскелерден өөренир арганы берип турар.

«Чодураа» колхозтуң Хараал-Тей сүт-баран фермазынга эрткен чылын дуржулга солчуп чоруумывыс бистиң ажылывыска улуг деткимче болган. Ол фермаңың механизастаан чаа кажаазын, малды кайчаар ажаал турарын болгаш саанчыларның амыдыралын ынчан сонуургадывыс. Оларның чамдык чартыныгаларын бодуустуң фермавыска ашкылаарын шиитпирлээн бис. Аңгы үеде хараал-тейжилерниң сүт шилдер херекселин шиңгээдип алган ажыглал тур бис.

«Тес-Хем» совхозтуң Өртең фермазы бир иекке онааштыр сүт бүдүрер талазы-биле бисти ажып турар. Оон дуржулгазын өөренир сорулга-биле бо чылын ол фермаңы социалистиг чарышка кыйгырдывыс. Ук фермаңың бистең алыр дуржулгазы база бар: төрүүр чүс иекке онааштыр 96 бызааны дорукторуп алыры. Малдың чарып боозадылгазын болгаш ажаалдазын экижиткенинден хөй бызаанны остүрүп ап турарывыс оларга өөредиг болуру чугаажок. Бот-боттарывыстың четпестеривис чарыштың ачызында чайлаттыпар болгаш арга-дуржулгавыс баймыр дээрзинге бүзүрелим улуг.

Ф. ЧУРУК,
«Ак-Эрик» колхозта Улуг-Күвег фермазының үчётчиги.

ӨДЕК-КЫШТАГ, КАЖАА-ХОРАА

Дүк планын сөөлгү чылдарда күүседип шыдаваставадым. Оон ол чылдагаанны — кыштаамның таарымча чогунда. Кажаа эргижирээн. Мал оларладыр девискээрим база-ла таарымча чок: дөт-даш, хараган-сөөскен. Байдалдың мындыын совхозтуң дирекциязыдаа, тускай эртемнигнери-даа билир. Ынчалза-даа чаа кыштаг дутайынга негелдем амдыгаа чедир күүсеттинмейн келдим.

Мал бажын өстүрериниң планның онаалдаларын чылдың-на ажыр күүседип келдим. Чүс хойга онааштыр хураганны 116 баш чедир ап чордум. Эрткен кадыг-берге чылда безин 105 хураганны дорукторуп өстүрдүм. Бир эвес мээң кыштаамны оода-ла сооскен. хараганның черден чайлады көжүржүп, сайгаржып бээр болза, дүк бүдүрер планымны чылдан чылче ажыр күүседип болурунуң аргазы менде бар.

Бо мынчаң мээң кыштаамның девискээринде хар кылын чаттап, ынчангаш оске черде кыштаглап тур мен. Хоюмнуң дүгү, сактырымга, чаагай апарган ышкаш: «самдар» хөйлар көзүлбестээн. Оон улампындан беш чыл планын күүседиринииң шиитпирлиг чылында хөй бүрүзүнден 2 килограмм 200 грамм дүк кыргылырын хүлээнгеш, совхозтуң эң шыырак болгаш дуржулгалыг хөйжузун — Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Самба Сапаанны социалистиг чарышка кыйгырдым. Төрүүр чүс хойга онааштыр ол 105 хураган алыр турда, мен 107-ни дорукторарын хүлээндим. Бедең эвес-ле сорулга. Ынчалза-даа кыштаам бо чылын хараган чок черде болганда, хүлээлгемниң күүсеттинеринге чигзинмес мен.

Малдың бажын өстүрер, чаш төлүн менди алырынга эки одек-кыштаг, кажаа-хораа, одар-белчиир эң чугула. Совхоз дирекциязы боже кичээнгейни күштелдирее эки

Ч. ХУУРАЙ-ООЛ,
Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны. «Тес-Хем» совхозтуң хөйжузу.

Чедишкинниң чылы

Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузу 1972 чылда районнуң бүдүрүлге черлериниң аразынга социалистиг чарыштың тиилекчиин болган. Бүдүрүлге черлериниң аразынга шилчин чоруур Кызыл тукту ийи чыл улаштыр оскунмаанывыс ол.

Бистиң чедишкинниивистиң сонуургаар улус хөй. Ынчалза-даа ында чажыт чок. Социалистиг чарышты каяа-даа дээштинг организастаар болза, чедишкин чайлаш чок келир. Ону бодувустуң дуржулгавыстан билир бис.

Бистиң цехтериивистиң дерег-херекселдери сөөлгү чылдарда алээн чаартынган. Чамдык станоктарны ажылчыннар боттары эде кылып, оларның бүдүрүкчүлүг ажылдаарын чедип алганнар. Ажылчыннарның мергенниин болгаш политиктиг биилиин бедидер болгумнер база ажылдап турар. Бо болгаш осне-даа масса-политиктиг ажылдарның түңнелинде корум-чурум быжыкпан, харыысаалга күштелген, а социалистиг чарыш кижи бүрүзүн хаара туткан. Моон ап көөрге, 1973 чыл биске база-ла чедишкинниң чылы болур хире.

И. БАА-ХӨӨ,
ажылчын.

Чарыштыг хөйжулар

Кызыл-Тайганың белинде шаар малдың кышкы турлагларында-ла хөй. Оон одарларын кодан-кодан хөй кааспан. Оларның бирээзи Дажы Доржуевич Ондарның малдаан коданы болур. Оон коданында амгы үеде малдың бүгү-ле байдалы таарымчалыг. «Сүт-Хөл» совхозтуң Карв-Чыраа салбырының хөйжуу эш Ондар тоску беш чылдың ийиги чылында алган социалистиг хүлээлгезин эки күүсеткен. Малчынның ажаалга, кадатты эки организастаанының түңнелинде төрүүр 100 хойга онааштыр 105 хураганны, бир хойдан-на 1,9 кг дүктү алган.

Эрткен чылгы чедишкинниң быжыглавышкан. Дажы Доржуевич малчыннарның социалистиг чарыжына киришкеш, Монгуш Хертеп-оолду кыйырбышаан, бедиткен хүлээлгени алган.

1973 чылда малдың ажаалга хайтаралын экижидип турган, төрүүр 100 хойдан-на 110 хураганны, бир хойга онааштыр 2 кг дүктү алыр, 25 тонна сигенни белеткээр, 10 тонна одекти бөлөр, малдың семиртилгезин ортумактан өрү күштүг болдурар деп хүлээлгени ол алган.

Хөйжуның малдаан коданы бо хүннерде хүр, чаагай. Бодунуң мүңү-биле белеткеп алганы 20 тонна сигең оон кыштаанда чүм хевээр. Күжү хирелиг деп кордүнген хойларга немелде чемнерни берип эгелээн. Ам ол коданда хой оолдап турар. Төрээн 70 хоюнуң хураганнары менди доругуп турар.

Хертеп-оол Монгуш 1972 чылда төрүүр 100 хойдан-на 101 хураганны алган. Ол Дажы Ондарның кыйгырыын хүлээп алыр мурнунда бодунда бүгү байдалды хынамчалыг корген. Ынчангаш беш чылдың шиитпирлиг чылында 100 хойга онааштыр 105 хураганны, хойдан-на 1,9 кг дүктү алырын, 25 тонна сигенни, 10 тонна одекти белеткээрин хүлээнгеш, соруктуг аймылдан киришкен. Оон коданында хоюмнуң, баштайгы хураганнарын чидиргиг чок ап эгелээн.

М. СЕВЕН.

КАБАНОВТУҢ БРИГАДАЗЫ

РЕПОРТАЖ

Шуурмакта ыяш белеткээр пунктунуң тайгада ыяш белеткээр бригадаларынче хап ор бис. Сайлыг-Хемни кешкеш, согун ышкаш хөнү дыттарлыг арганын кыдынга кирип келдивис. Он километр хире оруктуг эрткеш, кудургайны куду бадыттывыс. Мурнувуста бичии бажын көстүп келди.

Ыяш белеткээр үш бригаданың тергиини Александр Иванович Кабановтуң бригадазының ажылдап турар черинге келдивис. Ыяш белеткекчилери чап-чаа дүштеп алган, ажылдап кирип тур. Олар чүдүктарның узун-кысказының, чоон, чингезиниң аайы-биле сорттап, одура хирээлеп, эстакада кырынче чүүп бадырып турлар. Ажылчыннарның бирээзи-биле чугаалажы бердивис. Ол бригаданың мурнакчыларының бирээзи Достай Оюн болду.

— Мен борта ажылдап келгеш, чыл безин четпейн турар кижи мен. Ынчалза-даа бригаданың хөөчүннарының дузазы-биле ыяш белеткекчизиниң мергежилин, механизмнерни, техниканы, шиңгээдип алдым. Ам оске өөрүм-биле бир дөмей, үлүг-нормамны 120 хуу чедирип тур мен — деп, ол чугаалады.

Бригадада ажылчыннарның составы доктаамал, найыралдыг, сагыжга-чуруминут. Эрткен чылын ай санының планын үргүлүү ажыр күүседип келген. Оон түңнелинде ай санында шаннал ап турган. Бригадир Александр Иванович хөөчүн ажылчын, бедик мергежилдиг ыяш белеткекчизи, билдилиг организакчы дээрзин чугаалашканым кижилер демдеглээр болду. Удатпаанда ырак эвесте трактор дагнай берди.

— Бригадиривис кел чор. Ол тракторист ыяштыг ужурган черинден чыып алган, маңаа экеп турар кижи — деп, бир ажылчын немеп кагды.

Шынап-ла каш-аа минута болганда узун чудуктарны төрепчилеткен күчүлүг трактор эстакада чанында тиилеп келди. Трактор ыяжын саат чокка дүжүр октаан, бажын чаныңга доктаай берди.

Александр Иванович Кабанов биске уткуй ыыладып келди. Бодунуң болгаш бригадазының дугайын чугаалап бээрин оон диледим:

— Мен бо Шуурмакка келгеш он чыл ажа бердим. Соолгу чылдарда бригадирлеп тур мен. А оон мурнунда маңаа ыяш белеткээр пункт ажыттынып турда-ла трактористеп

турдум — деп, ол чугаазын эгеледи. Бригадада сес кижи бар. Олар шупту ажылынга кызымак, ыяш белеткээр талазы-биле бедик мергежилдиг кижилер чүве. 1972 чылда 6 мун кубометр түдүг ыяжы белеткээр деп социалистиг хүлээлгени алгаш, 8 мун кубометр чедирген бис. Чыл төнчүзүнде бригаданың хуралынга беш чыл планының шиитпирлиг чылы 1973 чылда канчаар ажылдарывысты дуглурушкан бис.

Ону ёзугаар бо чылдың бүдүрүлге планын бүдүн чартык ай бурунгаар күүседирин шиитпирледивис. Юбилейлиг чылдың темпизин кошкаттырып турда, январь айда 1100 кубометр ыяш белеткээр планывысты он хонук бурунгаар күүсеттивис. Бо-ла тайгада ыяш белеткеп турар Алексей Яковлевке удурткан бирги бригада-биле социалистиг чарыштыг бис. Оон түңнелин ай санында үндүрүп турар. Эрткен чылдың түңнелинде бистиң бригадавыс тиилекчи болган. Ажылывыста чамдык чедишкиннерни бүдүрүлгениң мурнакчылары — Константин Шишкин, Достай Оюн, Юрий Зуев, Түрген-оол Чыдыг-бай, Михаил Кырлыг-Кара болгаш өскелерниң-даа ачызында чедип алдывыс...

— Александр Иванович — бо пунктуның эң дуржулгалыг ажылчыны. Ону ындыг-ла үр өвесте СЭКП кежигүүнүүң кандидадыгга хүлээп алган. Бригаданың ажылында бир солун чүүл — комплекстиг ажылдап турары болур. Кандыг-бир техника үрели берзе, бүгү кежигүннер бир демниг септеп алыр. Мында ажыл шагы үзер, бүдүрүлгенин сагыжга-чурумун хажыдар чорук шүүт үзүктаттынган, кижи бүрүзү идепкейлиг, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар — деп, пунктунуң директорунуң чугаазын сактып келдим.

Бригадир-биле чугаалажып олурувуста, оон чамдык хомулалларын кичээнгейге албас аргажок болгаа. Белеткекчилер Шуурмактан эртежик үнгеш кежээ орай дедир чанар. Бичии клубка ийи-чангыс кино болгулаар, аңаа лекторнуң үнү, артистериниң концерт-шинзилээ дыңналбас. Радио ажылдавастаанда бөөр чыл ашкан.

Бо хире бедик бүдүрүкчүлүг, эрес-шудургу ажылдап турар кижилериниң дугайында ам-даа четпес сагыш салып турарынга пунктунуң оске-даа бригадаларының кежигүннери хомулап турар болду.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ЧУРУКТА: коммунист А. И. Кабановтуң бригадазының мурнакчылары Достай Оюн биле Михаил Кырлыг-Кара (үстүнде чуруктар).

Авторнуң фотолары.

ТЕРЕ-ХӨЛДҮҢ ХООЧУН МАЛЧЫНЫ

Коммунист дугайында чугаа

«Соок дыңналаан. Хар-чам улуг. Кылын харны даалбайлап тургаш хойларны одарладыр, мал чемин каммалгалыг, шын чарыгдаар нарын, харыысаалгалыг улуг чымыш бо кыштың берге үезинде малчыннар бистерге онаашкан болгай. Күш-шыдалы багай дотпелерни тургузу азыралдан үндүрүп черле болбас. Чайны белеткээн чамдык сигең, силосту кижилериниң хууда чыгчылары чаза базып, тотчеглеп туруп берген. Бо черле дүвүренчиг. Хураганнарга шишкинди, чарба чижектиг чем каап бээринге таарымчалыг эт-херексел база чугула херек. Сеткилди доюлдуруп келир болалдар-ла хөй боор-дур. Ол бүгүнү сүмелеппее болза хоржок».

Дамдын Дежитович мынчаар бодаңгыланып, «Тере-Хөл» колхозтуң белең эвес кемээ кижилериниң бирээзи ол. Чугула айтырыгны — кыштаглаашкынының амгы байдалын шиитпирлежири-биле колхозта коммунистериниң нинти хуралында хөөчүн малчын биже келген. Партком кежигүнү Дамдын Чап президиум столунуң артында саңдайда олурган.

Хурал эгелээлек. Оон бетинде партком секретары С. Чигжит мыт-шимээнин сокпаткаш, коммунистериниң кичээнгейин хаара тудуп:

— ССРЭ-ниң 50 чыл ооңга алдар болдурган Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының тиилекчилери болуп, шаңнатканнарның аразында бистиң колхозтуң мурнакчылары база бар. Колхоз бүдүрүлгезинге хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдаанны даэш база 60 харлаанны-биле холбаштыр бистиң хөөчүн хөйжувуе Дамдын Дежитович Чапка Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1973 чылдың январь 17-де үнген Чарлыы ёзугаар Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижиин тыпсыр дээнин солуннардан нөмчаан болгай бис — деп, чугаалаан.

Ол төлептиг шаңналды эш Чапка хүлээдип берип тура, күш-ажылчы улуг чедишкиннерни секретарь аңаа күзээн. Бо дээрге оон күш-ажылынга хүндүткел дээрзин Дамдын Дежитович эки билир...

...Январьның чыккызлама соок эртеннеринин бирээзин. Артыы талада хөйжулар кыштагларынче шиглей Тере-Хөлдүң харлыг, кылын дожуунуң кыры-биле дорттап хап олур бис. Бистиң-биле кады колхозтуң көл мал эмчизи Шыдар Монгеевич Монгуш, Мурнуу Аржаанның ветеринария участогунуң эргелекчизи Сувак Донгаковна Монгуш, бригадир Александр Дмгый-оол олар база малчыннарның ажыл-херээн сонуургаар даэш бар чораан. «Монгуштар бир өг-бүле улус. Кайызы-да эрес-кежээ, ажылгыр, аныяк түскай эртемнигнер чүве» деп, колхоз баштаар черинин даргазы оларны мактап олурганын сактып чордум.

— Тере-Хөлдүң дал ортузу, доштуң эң кылын чери бо-ла болгай — деп, «газиктиң» чолаачызы тайылбырлады. Ортулукта эрте-бурунгунуң шинээнниң чоогу-биле эрткеш, удаваанда кыштагда аалга келдивис. Хойжу коммунист Дамдын Чаптың кыштаа бо. Оон коданында 395 дөтпе хураган бар болду. Бракпан ускеп, арган хураганнарны дорукторуп, хүр кыш ажырары берге ажылдарның бирээзи дээран балдингир. Аңаа улуг күжениишкин, кажар арга-мергежил негеттинер. Ынчангаш ажылдың бо хире харымсалгалыг участогун дуржулгалыг малчынга хүлээткеши черле чөптүг болбайнаан.

— Курлавыларны ажыглап, кыштың берге байдалындан малды эки-ле кыш ажырарын орадажыр тур бис. Кылын харны трактор-биле далбыйлап, хойларны бүгү малчыннар мынчаар одарладып турдувус. Бистиң коданывыста дөтпе хураганнарның күжү хиреллиг боорга, декабрь 10-дан эгелеп тургузу авырап эгелээн бис. Бо ажылды март-тың бирги чартыынга чедир үргүлчүлезе эки деп бодаар мен. Кыштың амгы байдалында оларны ажаар чуруумун өскерткен херээ чок — деп, Дамдын Дежитович чугаалады.

Хураганнарның өлүп-хораарын болдурбас даэш хемчеглерни ап турар. Коданга бистиң-биле кады келген мал эмчилери Монгуштар арай сырыгып турар хураганнарны шинчип эм-даа ышкыртыкладылар.

Малчын-биле чугааны уламчыладывыс:

— Кыштаглаашкынга кайы хире белеткелдиг кирдиңер?

— Чаа кажааны колхоз туттурган. Ол кажаага корирдону, бичии үгекти, оңгачаны, сиген кажаазын боттарывыс кылын алдывыс. Чайны бригаданың сиген кезилдезинге киргиттивис. Ам кыштаавыста 8 тонна сиген, 10 шоодай хире чарба бар. Мал чемин немей сөөртүп ап тур бис.

— Суттарыңга кандыгыл?

— Ол-даа эки. Коданның чоогунда кара сүт бар.

Кыштың соогунда малды сол-менди ажырар даэш барла аргаларын оон ажыглап турары ыяк болду.

1949 чыл. «Тере-Хөл» колхозту организастап тургузарының бирги хуралы бо-луп турда ынчан колхозка ам баштай кирген 41 өрегеннің бирээзин Дамдын Дежитович Чаптың өгбүлезин. Колхозка киргеннинің баштайгы үш чылында ол тудуг бригадирлээн. Оон соондагы чээрби хире чыл иштинде малчыннап, бодунуң колхозунуң чечектелнишкинниге үлүг-хуузун киприштирип келген.

Ол Ленинчи юбилей медалының, «Кодээ ажыл-агыйның социалистиг чарыжының тергиини» деп хорек демдээнниң эдилекчизи. Ажылдап келген үезинниң иштинде колхозунга хөй-хөй малды өстүрүп, ол даэш хүндүлел бижиктер, өртектиг үүлдер-биле чангыс эвес удаа шаннаткан.

Дуржулгалыг хөйжу соолгу үш чыл ажыг үеде хураганнар кадарын келген. Тоску беш чылдың үшкү чылында бир дөтпе хураганнан-на 1 кг дүктү кыргыл алырын ол хүлээнгеп.

— Малчыннарның Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киржип, Кыргыда хураган кадарчылары В. Идам, Д. Хертек олар-биле социалистиг чарыштыг ажылдап турар мен — деп. Дамдын Дежитович чугаалады.

«Тере-Хөл» колхозтуң үндезилекчилериниң бирээзи, хөөчүн малчын, коммунист сөзүнге ээ болуп шыдаар ажылгыр, төлептиг кижилериниң бирээзи.

В. МААДЫР.

Лекция пропагандазын— бедик деңнелче

Хөй-шиитп организацияларының бирээзи — Ленин орденниг Бүгү-эвилелдиң «Билиг» нинтилелиниң хүрээлецинде 2,5 миллион хире кежигүннер хаара туттунган. «Билиг» нинтилели — хөй национадлыг организация. Чүруттуп бүгү пациялларын ол бодунуң хүрээлецинде хаара тутпушаан, ажыл-чорудулгазын ССРЭ-ниң улустарының найыралын быжыглаарынче угландырып, партияны долгандыр оларны сырый каттыштырып турар.

Бистиң чуртувуста хөй-хөй лекторлар хүнде муң-муң лекцияларны чон мурнунга номчуп турар. Оларның үйү школаның класстарында, институттуң аудиторияларында, ыракка малчыннарның турлагларында, тараажының хову-шөддеринде болгаш оске-даа черлерде чаңгыланып турар.

Эрткен чылдың июнь айда болуп эрткен Бүгү-эвилелдиң «Билиг» нинтилелиниң VI съездизинге СЭКП ТК-ның секретары эш Суслов мынчаар чугаалаан: «Бистиң чуртувуста лекторларның чонга тарадып турар билиг хөөрем чок, бүгү талазы-биле кыпыгаар чок делгем. Эртемнин, техниканы, культураны, экономиканы, медицинаны, көдээ ажыл-агыйны — амыдыралдың бүгү-ле адырларын од хаара тудуп турар. Ажылчы чоннуң угаан-медерел талазы-биле өзүп турар негелделерин хандырарының амыдыралчы болгаш перспективтиг хевири боон турар».

Ынчангаш лекция пропагандазын чон ортузунга калбаа-биле чорудар сорулга-биле бистиң республиканың «Билиг» нинтилели эрткен чылын эвээш эвес ажылды кылган. 1972 чылда 998.574 дыңнакчыга янзы-бүрү темаларга 17.729 лекцияны номчуп чоруткан. Ону 1971 чылга дең-нээрге, барык бир муң 600 лекция хөй номчуттунган, а дыңнакчыларының саны 203 мун 628 кижи чедир өскен. Оон аңгыда 4137 радиолекция, 2997 беседа, 1270 темалыг кежээлер чоруттунган. Бо нээрге бистиң «Билиг» нинтилелиивистиң чон ортузунга чорудуп келген ажыл-ижиниң көскү херечизи-дир.

Лекция пропагандазын чон ортузунга эки чорудуп, дыңнакчыларның негелделеринге дүүштүр бедик шынарлыг лекцияларны номчуп, пропагандаңның лекторий, киполекторий, радиолекторий, диспуттар, кежээлер, аас журналдары, конференциялар дээн ышкаш янзы-бүрү хевирлерин чедир ажыглап турар «Билиг» нинтилел организацияларынга Кызылдың (харыысалгалыг секретары Курганская), Ак-Довуракты (даргазы Сотников) «Билиг» нинтилелиниң организациялары, Бай-Тайганың (даргазы Сарыглар), Каа-Хемниң (даргазы Губанов) «Билиг» нинтилелиниң район организацияларының хамаарыжыр. Лекция пропагандазының ажылы эки тургустунган районнар ажыл-агыйының бүгү-ле адырларынга бедик коргузүглерин чедип ап, планныг онаалдаларын ажыр күүседип, республиканың мурнакчы ажыл-агыйларының санында кирип турары өөрүнчүт.

Лекторнуң ажылы — варын болгаш берге, чонга хүндүлүг. Владимир Ильич Ленин лектор кижиниң ажылын эң-не бедиңбиле үнелеп чораан. А эш Брежнев ол ажылды бистиң үевисте ажыл-иштин маадырлары-биле деңнеп көрүп турар. Бистиң лекторларывыс чон ортузунга лекция пропагандазынга шынап-ла дыжын-даа, күжүн-даа харамканмайн турарлар. Республикада партийжи чалбыыштыг сөстүг калбак масса чонга чедирип, чон мурнунга шынчы бараан болуп чоруур лекторлар хөй. Оларга эштер Соболев (Кызыл), Эренчина (Эрзин), Рамазанова (Кызыл), Агапова (Таңды), Свавильная (Ак-Довурак), Тамдын-оол (Тожу), Самбуу (Чөөн-Хемчик) болгаш оон-даа өске хөй-хөй эштерниң аттарын адап болур.

Тываның шаанда хоочун лектору чораан Чөөн-Кожуун чурттуг Күдеректиң дугайын чогаалчы Монгуш Кенин-Лопсан мындыг чылыг сөстер-биле сактып бижип турар: «Күдерек акыйның дүшкеш валынга-ла кижилер ала-чайгаар сырлып келир чүве чораан. Ол акий илеткел кылып турда, иштиг сыра чечектелип, чыткан чудук андарлып турганзыг ийин. Мээң угаан-сарыылым киреринге Күдерек акыйның илеткели кайгамчык ачылыг болган чүве. Билвес чүвемнин Күдерек акыйның илеткелиниден дыннап, билип алыр чорлум! Ёвулуг илеткелчиниң чечен-мерген чугаазын чугаан ыраажының үнүнге дейпексээр мен».

Чотавлчының бо каш одурулаарындан алгаш көөрге безин, илеткелчи кижи чедингир, мерген, дириг сөстүң дузазы-биле кижи бүрүзүнүң сеткил-сагыжын кыпсып, утаан-бодалын байыдарынга маргыш чок улуг ужур-дузалыг ышкажыл.

Республикада лекция пропагандазының шынарын чогуур деңнеливе чедир акижилери-биле лекторларга теоретиктиг болгаш методиктиг дузаны доктаамал чедирип, чер-черде эге организацияларның, тематиктиг секцияларның ажыл-чорудулгазынга боттуг улуг дузаны көргүзери «Билиг» нинтилелиниң республика организациязындан шыңгыызы-биле пегеттинип турар. Ону барымдаалап көргеш, эрткен чылдың декабрьда республиканың үш зоназынга методиктиг болгаш теоретиктиг семинарларны эрттиргилээн бис. Аңаа бүгү республиканың «Билиг» нинтилелиниң баштаар черлериниң ажылдакчылары киришкилээн. Эрткен чылын 10 хире районнуң лекция пропагандазының талазыбиле ажыл-чорудулгазын «Билиг» нинтилелиниң пленумнарының болгаш президиумнарының хүн айтырыынга тургузуп, ол ажылды улам экижидер талазы-биле чогуур хемчеглерни алгылаан. Оон аңгыда район бүрүзүнүң «Билиг» нинтилелиниң баштаар черлери база-ла ындыг ажылдарны кичээнгейниң төвүнге тургузуп келген.

1972 чылда нинтизи-биле теоретиктиг 38 конференция, методиктиг 63 семинар эрткилээн. 70 ажыг лектор чурттуң өске хоорайларынга барып, методиктиг семинарларга киржип, боттарының теоретиктиг биилиин бедиткеннер.

Ынчалза-даа лекция пропагандазында четпестер ам-даа бар. Ылангыя лекцияның шынарын бедик деңнеле тургузары чугула пегеттинип турар. Методиктиг ажылды лекторлар ортузунга калбаа-биле чорудары хүнүүн айтырыы болуп пегеттинип келген. Бо талазы-биле ажыл амдаа ошкаш. Ол ышкаш чамдык район организацияларының боттарының ажыл-чорудулгазын кошкаткан. Монгун-Тайга, Чөөн-Хемчик районнарның «Билиг» нинтилелдериниң чамдык эге организацияларының ажылы чавыс деңнеледе. Чамдык черлеринде эге организацияларның харын-даа план чок ажылдап турары хыналдадан илереп. Ынчангаш лекция пролагандазының ажылын экижидеринге боттуг дузаны чедирери партия райкомнарындан пегеттинип турар.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң каттыскан бай-ырлыг хуралынга СЭКП Төп Комитединиң Чиргиче секретары эш Л. И. Брежневтиң плеткелиг чонга таныштырар ажыл амгы үннерде калбарган. Ол соруглары күүседири-биле СЭКП обкомунуң пропаганда болүүр район бүрүзүнче үшүң, кодхоз, совхозтарның болгаш албан организация, бүдүрүлге черлериниң ажыл-иштилеринге СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң каттыскан хуралының материалларын таныштырып, тус-тус районнарының партия организацияларынга боттуг дузаны чедирген.

Оңар районда чоннуң амыдыралы-биле танажып, лекторлар, политинформаторлар, агитаторлар, пропагандистерни чыып, оларның-биле беседалажып, бо хүннерде чон ортузунга агитас-массалыг ажылды кайнаар утландырза экил дээрзин сүмелээн.

Бодувустуң ажылывысты коммунизм тургузуушкунунуң ажыл-херээ-биле үдам сырый холбап, партияның төөгүлүг XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар алдарлыг ажыл-херекке идепкейлиг киржип, ам-даа кызымакай ажылдаар ужурлуг бис.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК,
республиканың «Билиг» нинтилелиниң референтизи.

АМДАННЫГ ЧЕМ АРБЫДААР

Тоску беш чылдың эйнги чылының күрүне планын чедишкинниг күүседир дээш, Тываның аъш-чем үлетпүр эргелелиниң бүдүрүлгелери социалистиг чарыштың негелделерин күүседип, чамдык чидишкиннерни чедип алган. 1972 чылдың сайгарылга планын декабрь 26-да 101,8 хуу күүсеткен. 1971 чыл-биле деңнээрге, сайгарылга планы 0,5 хуу өскен. Пландан ажыр 97 муң рубльдиң продукциязын ажыр берген. Чурагайлар-биле көргүзерге, 417 тонна хлеб-булочка, 25,6 тонна кондитер кылыгларын планга немей бүдүрүп үндүрген.

Бүдүрүлгелерде мурнакчы ажылчыннарның саны көвүдээн. Күш-ажылчы чедишкинниң дээш чеди ажылчының эргелелдиң хүндүлел дептеринде нимр бижээн. Оларга эштер М. А. Зименина, А. И. Сат, А. И. Онипко, П. П. Копотева, Е. Г. Сидельникова, Л. К. Якурнова, Ч. Н. Ондар хамаарлыр. Ажылчыннар Людмила Морозова, Иван Пахомов Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаңнаткыннар.

Аъш-чем үлетпүр эргелелиниң бүдүрүлгелери эрткен чылда кошкак деңнелдиг ажылдааның демдеглезе чогуур. Кызыл хоорайның хлеб, пиво, заводтары сайгарылга планын 1971 чылдың деңнелиндем эвээжеткен. Ол ийи бүдүрүлге 64 муң рубльдиң продукциязын чедир бербээн. Бичии деңнелиг булочкалар аймаан Кызылдың, Чадаананың, Ак-Довуракның хлеб бүдүрер заводтары кылырын эвээжеткен. Пиво заводу 35 муң декалитр эвиртпес сүмүннарны чедир савалап, кутпаан. ооң планы чүгле 51,8 хуу күүсеттинген.

Ооң ышай продукциязының ассортиментизин көвүдедир болгаш шынарын эжиндер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле хүлээлгелерини чамдык чүүлдериниге, продукциянын шынарын бедидериниге болгаш ассортиментизин көвүдедиринге шаптыктыг болган. Эрткен чылда пинтнан-биле чогаадыкчы 12 саналдарны бүдүрүлгелерге шингээткен, ооң 6 муң рубльдиң экономиктиг каминалгазын алган.

Эртем-техниктиг информациялары ажыглап, он ажыг чаа кылыгларны немей бүдүрген. Транспортёрларның, печкаларның чаартылгазын кылган. Дусту сугга арыглаар тускай херекселдерни ажыглаан. Ол хемчеглерниң ниити ажыы-21 муң рубль болган.

1972 чылда орулга планы 477 муң рубль турган. Ону күүсеткенинин түңү 538 муң рубль четкен. Кызылдың, Ак-Довуракның хлеб бүдүрер заводтары, пиво заводу пландан ажыр орулганы алган. Бүдүрүлгелерде 200 ажыг ажылчын коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты чедип алган. 100 ажыг ажылчын ол бедик атты чедип алыр дээш демисежип турар.

1973 чыл — тоску беш чылдың эң шинтпирлиг чылы болур. Бо чылда хөй эки шынарлыг продукшияны эвээш чарыгдалдар-биле бүдүрерин бүдүрүлгениң социалистиг чарыжының кол негелделериниде айыткан. Тываның аъш-чем үлетпүр эргелелиниң ажылшчылери СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң 1973 чылдың улус ажылагый планын хуусаа бетинде күүседир дээш, үлетпүрүнүң, түдугнуң болгаш транспорттуң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында доктаалыбиле таныжып, ону боттандырып киришкен.

1973 чылда Бии-Хем районуң Туран хоорайга хлеб заводунуң тудуун эгелээр болгаш ийнги кварталда Ак-Довурак хоорайга хлеб заводунуң бирги эзлчээнин чаарты тутказ кеэээн ажыглалга киирер. Беш чылдың үшкү шинтпирлиг чылында аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери сайгарылга планын декабрь 29-та күүседир, планден ажыр 30 муң рубльдин продукциязын бүдүрүп үндүрер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бир хуу улгаттырар, 20 муң рубльдиң орулгазын алыр, бүдүрүлгелерге чогаадыкчы саналдарны ажыглап, ооң 10 муң рубльдиң каминалгазын алыр.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ,
Тыва АССР-ниң аъш-чем үлетпүр эргелелиниң кол инженери.

Күрүненің педагогика институдунуң физика-математика факультединиң студентилери теория кырынга алган билиглерин практиктиг ажылдар-биле холбап тургаш, бижыг билигни чедип ап турар. Студентилер физика кабинединге янзыбүрү лабораторлуг ажылдарны чорудуп, бүдүмелдерниң физиктиг шынарын болгаш тургузуун тодарадып тып турар. Үшкү курстуң студентизи Валико Зурначан билиглер шиңгээдип алырынга чүткүлдүглерниң бирээзи. Ол лабораторлуг ажылдарга улуг совуургал-биле киржип турар.

ЧУРУКТА: Валико Зурначан физика кабинединде. А. ЧОЙГАННЫҢ фотозу.

• • •

Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының коллективи эртиен 1972 чылда ССРЭ-ниң юбилейинге төлептиг күш-ажылчы белеткерлиг ужурашкан. Ферма чылда бир саар именке онаштыр 1443 кг, азы мурнунда чылга бодаарга 44 кг сүттү хөйну саап алган. Ол чедишкин кышкы үеде мал продуктуларын көвүдедир талазы-биле СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалын боттандырар дээш шудургу хемчеглерни коллективтиң чоруткакының ачызында чедип алдынган. Фермада бо чылын мал чеми белеткээр цехти, саваң ылбырадырын чедимчелиг организастаан. Саанчы, кадарчы, ажаанчы бүрүзү партияның болгаш чазактың салган сорулгаларын күүседир дээш хей-аът киргеп ажылдап турар.

Эрткен юбилейлиг чылын ферманың саанчыларының аразынга хөй сүт саалдазы дээш малбарган чарыштың тиилекчизи Зник-кыс Кыргыс-

АРЫГ-БАЖЫНЫҢ СААНЧЫЛАРЫ

овна Дугар болуп, бир саар именке онаштыр 1995 кг сүттү саап алган. Мурнакчы саанчының бүдүн чылда салган суду планныг онаалдадан 7 тонна ажыг, азы барын-ла 38 муң килограмм четкен. Ол ышнаш ооң эштери С. Т. Сереп, О. С. Нурсат болгаш өскелер-даа боттарынга чылда алган хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүседип шыдааннар.

Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын малбартыр дугайында партияның болгаш чазактың кыйгырыы ферма коллективиниң улуг кедүрлүүшкүүн болдурган. Двозулган чылды коллектив күш-ажылчы чедишкиннер-биле үдеп, 1972 чылда 458 тонна сүттү саап, күрүнеге 371 тонна сүттү сатkан азы пландан ажыр 2 тонна 200 кг сүттү Төрээн чуртка берген.

«Улуг-Хая» совхозтуң бо фермазының коллективи тоску беш чылдың шинтпирлиг үшүү чылында мал ыыштагаашкының организастыг, бедик деңнелге эрттирер, чаш бызааларны бүрүн менди ажаап, доруктурар болгаш инектериниң сүт-күрүн бедидер талазы-биле районнуң фермаларының аразында социалистиг чарыжының эгелекчилери болган.

Ферма коллективи бо чылын күрүнеге 370 тонна сүттү садарын хүлээнип, саалданы 1972 чылдың деңнелиндеп үш хуу бедидер сорулганы салган. Төрүүр чүс именке онаштыр 80-ден эвээш эвес бызааны менди ап, доруктурары, бир саар инектен-не 1600 килограмм сүттү саап алыры,- аныяк малдың хөнукта немелде деңзизин 500 грамм чедирери ында көрдүнген. Чартык чылда бир саар именке онаштыр 700 кг сүттү саап ап, күрүнеге сүт садарының планын июнь 20-де, а 1973 чылдың чыл планын декабрь 20-де күүседирин ол хүлээлгеде айытkан.

Мурнакчы ферма коллективиниң ол кыйгырыында килограмм сиген, секпил, силос, саваң, концентраттыг чемни камнап чарыгдаарын, сүттү чүгле эки шынарлыг душтаарын, чаа төруттүнген бызааларның ажаалдазын эжиндерин, саанчыларның моргежилиг бедидерин айтып турар.

Арыг-Бажының саанчылары, инек кадарчылары партияның болгаш чазактың кыйгырыынга эрестиг күш-ажылбиле харылзап шыдаар. Олар бо шинтпирлиг чылда үстүнде бедитинен хүлээлгелерни алдышаа, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Төргелиг сүт-бараан фермазын социалистиг чарышка кыйгырган.

О. НАМЧЫЛАК,
«Шынның» тускай корр.

Делегей бо хүннерде

Ужуражыышкын

ПАРИЖ. (СЭТА). Клебер кудумчуда делегей шуулганнарының башкылыг Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның болгаш сайгон администрациязының төлээлекчилериниң баштайгы беледкел ужуражыышкыны болган. Ол ужуражыышкын Вьетнамга дайынны соок садыр болгаш тайбыкны катап тургузар дугайында дугуржулгада айытkан сүмүлежилгелерни чеокку үеде ийи вьетнам таланың аразынга згелээриниң негелделерин чугаалажыр сорулгалыг.

Ооң дараазында ужуражыышкын бөгүн болган.

Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның Сайгон администрациязының төлээлекчилери-биле баштайгы ужуражыышкыны

Контроль бөлүктери Мурнуу Вьетнамның аңгы-аңгы черлеринче чорупкан

Чепсектиг дээрбечи болүк

ВДР-ниң пайысылалы частың баймралы — Тэтти — шагааны оорушкүүлүг үткүп турар. Ол дээрге, эрги сан ёзугаар чаа чылдың баймралы-дыр. Бо чылын вьетнамнар Тэт-биле чергелештир Тиилелгениң шагаазын база эрттирер. Эрги шагнын чанчылын ёзугаар чаа чылдың шагаазының бүдүүзүнде садыг-наймаа кедир чылдың бүшиныт-чаагай амыдыралының демдээ болур. Чогум-на ооң ужурунда бараан-сараан-даа азбек, өртек-үнеэн-даа чиик боол турар.

Баймр-шагаа бүдүүзүнде барык бүдүн дүн-хүн дургузунда Ханойнуң садыгларында кижи үзүбейн турар.

ЧУРУКТА: чечевтер садыкчызы.

А. МИНЕЕВТИҢ фотозу (СЭТА-ның фотохрониказы).

ДЕПУТАТ ООҢ АЖЫЛ-ХЕРЭЭ

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

...1972 чылдың сентябрь төнүзү. Үшкү квартал дооступ турган. Кээп турар медээлер ёзугаар алырга, «Ленинчи оруу» колхоз мүрүнеге сүт, «Коммунизмче орук» колхоз эът садарының квартал планын күүседип шыдавас, а оларның сүт болгаш эът бүдүрүп турар хемчээли-биле алырга, харын-даа чыл планын үзер хире апарган. Бистин комиссиявыс чымлгаш, байдалды ол ажыл-агыйларга баргаш, өөренип көөр, ооң түңнелиин комиссиявның эвлелгиг хуралынга чугаалажыр деп шинтпирлээн. Ол ёзугаар доктаамал комиссиявның даргазы болгаш еске-даа кежигүннери көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери-биле ынаар чоруткан.

Район Советиниң көдээ ажыл-агый болгаш бойдус камгалалының талазы-биле доктаамал комиссиявның хуралынга чугаалажыр дээш, ооң кежигүннери чүү кылырын баш удур билип, хуваажып алган адырларында чогуур хемчеглерни ап чорудуп турар. Маңаа кол-ла чүве — сессиялар аразында организастыг ажылды шын тургузуп алыры.

Эрткен чылын комиссиявның кежигүннери көдээ ажыл-агый айтырыгларының талазы-биле сессияларга болгаш күүскомга үлээп алган шинтпирлерни хынап, колхозтарга болгаш совхозтарга барып, оларның ажыл-агыйын ханизы-биле аналиэтеп турган.

Июнь айда доктаамал комиссияның кежигүнү суг ажылагый талазы-биле тускай эртемниг Е. Дмитриев болук эштербиле колхозтарда, совхозтарда суттаттыг черлерни ажыглап турарын хынаан. Ооң түңнелиниг хамаарыштыр комиссияның хуралынга ажыл-агыйдар удуртукчуларын чалаш, аңаа суттарылга системазының начальнигни В. Нелюбинниң илеткелин дыңнаан. Удатпаанда колхозтар, совхозтарның шөлдеринге суттарылга ажылын эжиктеткен.

Комиссияның кежигүнү А. Прокудин «Бурунгаар» совхозка ийи катап чораан болгаш часкы тарылгага техника белеткелгинниң болгаш кыштагларашкынның байдалын өөренип көрген.

Доктаамал комиссия көдээ ажыл-агый айтырыгларын эки билир активчилерни бодунуң хуралынга чалап, оларның дузазы-биле тодаргай шинтпирлерни, саналдарны хүлээп ап турар. Көдээ ажыл-агый продуктуларын мүрүнеге садар планнарын болгаш хүлээлгелерни колхозтарны, совхозтарның күүседип турары, мал болгаш чер ажылының культуразын бедидер дээш ажыд, мал семиртилгезин организастап турары—бо бүгү бистиң доктаамал кичээнгейинзе турар. Чугула айтырыгларны шинтпирлээри-биле оларны райкүүскомвуд мурнунга азы сессияга тургузуун турар бис.

Комиссияның ажылының идепкейлиг, дээштиг болуру ооң кежигүннериниң идепкейинден хамаарыр. Ону бистер канчап чедип ап турар бис? Оларга план ёзугаар тодаргай даалга берип, ону күүседирде еске активчилерни база кириштирерин сүмелеп, организакчы ажылче оларны хаара тудуп турган чедип ап турар бис. Чижээлээрге, «Бурунгаар» совхозтуң малчыны депутат Анай Базыр ажыл-агыйда мал ажылын доктаамал хайгаарап, ооң байдалын өөренип көөрде зоотехниктер болгаш мал эмчилери-биле сүмележип турар.

Көдээ ажыл-агыйны район Советиниң күүсекчи комитединиң талазындан удуртурун доктаамал комиссия чугула дузаны чедирип турар дээрзин чоокта болуп эрткен сессияга демдеглээн. Ол биске бедик үнелээшкин.

Каа-Хем район Советиниң көдээ ажыл-агый болгаш байдус камгалалының талазы-биле доктаамал комиссиявының даргазы.

А. ЕСИПОВ.

Мурнуу Вьетнамда байдал

● ПАРИЖ. (СЭТА). Сайгондан кээп турар дыңнадыглардан алгаш иевеге, Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыкны катап тургузар дугайында дугуржулганы күүседири-биле холбашкан сорулгаларны боттандырар чеди контроль бөлүүн улустар аразының контроль, хайгаарал талазы-биле Канаданың, Венгрияның, Индонезияның болгаш Польшаның төлээлекчилеринден тургустунган комиссиязы Мурнуу Вьетнамның аңгы-аңгы черлеринче чорупкан.

Контроль бөлүктери Хюэде, Данангта, Бьенхоада, ортаа шаттарда Плейкуда, Меконг хемниң унунда — Митхода болгаш Кантхода, ортаа эрик навызында можу төвү Фантхиетте чеде берген деп, Франс пресс агентилелдиң корреспондентизи дамчытkан.

ВДР-ниң, МВР-ниң Революстуг түр чазааның, АКШ-тың болгаш сайгон администрациязының төлээлекчилериниден тургустунган дөрт талалыг каттышкан шериг комиссиязы контроль бөлүктерин база чорутkан.

Паримже январь 27-де ат салган дугуржулганы ёзугаар Мурнуу Вьетнамда бодунуң бүгү шериг бааза-ларын бузуп эгелээринче америн таланы ВДР-ниң төлээлекчизи дөрт талалыг каттышкан шериг комиссиязының составында киргеп төлээлер удуртуичуларының Сайгонга болган хуралынга кыйгырган. Мурнуу Вьетнамдан шериглерин бүрүн үндүрериниң графигин АКШ киирзин деп ол төлээлекчи база саналдаан.

Дерзии үүлгедиг

ЛОНДОН. (СЭТА). Дүржок протестантыларның чепсектиг дээрбечи бөлүктери болгаш британ шериг салбырлары Белфастың ажылчын католик кварталдарынга сөөлгү хонуктары каш-даа катап халдаан.

Дүржок өлүрүкчүлер бо удаада автомобильдерлиг чоруп турган. Нью-Лодж Роуд районнуң ийи чурттакчызын эртип бар чыткан машинага чорааннар автоматтар-биле бооп алган кааг. Англи армиязының патрульдык броневиги кудумчуга чоруп тургаш, кандыг-даа кембурүү чок чурттакчыларны мичалдыр хыдып бооп турган. Өлүрүкчүлерни тударынга дуза чедиринер деп, чурттакчылар солдаттардан килег кылырга, олар харыы бербээн.

Шалыпчы ажылдың хүннери

ХАНОЙ. СЭТА-ның корр. С. Афонин биле А. Минеевтиң дамчытkаны:

Эрги сан-биле чаа чылдың келгенинге холбаштыр база Вьетнамда даймнны соксадыр болгаш тайбыкны катап тургузарының дугайында дугуржулгага ат салганынга алдар кыдыр Ханойнуң административтиг комитединиң эгелээшкинии ёзугаар ВДР-ниң пайысылалының чурттакчыларының «Шалыпчы күш-ажылдың часкы чеди хонуун» эгелээн.

Бо неделя дургузунда үлетпүр коллективтериниң ажылчын болгаш албан-хаакчы, кежигүн бүргүү, үстүнү классталрның өөренимчилери болгаш студент бүргүү хоорайны катап тургузарынга бир бүдүн ажыл хүнүн дыштанылга болгаш хостуг-даа үелериниде ажылдан эртер ужуртуг. Шалыпчы неделяның үезинде хоорайның кудумчуларын аштаар, бузундуларны арыглаар, оруктарны болгаш бажыңнарны септээр, ыыштарны олуртур дээш өске-даа ажылдарны кылыр.

«Шалыпчы күш-ажылдың часкы неделязы» эртмеи воскресеньеде эгелээн. Дыштанмыр хүн турган-даа болза, ВДР-ниң улузунуң күш-ажылчы кодурлүүшкүнү — чурттуң катап тургузарының чаа үеэдазы боол турар.

Делегей конференциязы

ДЕЛИ. (СЭТА). Азия диптиң чурттарының социал, экономиктиг болгаш культура хөгжүдеэнниң айтырыгларын чугаалажыр делегей конференциязы Делиде ажыттынган. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының чөөн-чүк шинчилелиниң институдунуң директору Б. Г. Гафуровка баштатkан Совет Эвилелиниң төлээлери-биле кады ол конференцияның ажылында 20 күрүненің төлээлекчилери киржип турар.

Ол конференцияга Индияның президентизи И. В. Гири чүве чугаалаан, үр болгаш шудургу демисежип келгенинниң түңнелиинде колония дарлалының кинчилериден хосталган Азияның улустарының национал кодурлүүшкүнүнге байыр чедирген. Чүгле чер бөмбүрээзиниң бүгү улустары ёзадут хосталганы болгаш хамаарышпас чорукту чедип алганда, Азияга, бүгү делегейге быжыг тайбың тургустунар. Аңаа Индия бүзүредиг деп, президент демдеглээн.

Индияның чазааның чалаапын ёзугаар ында албанның аян-чоруун кылып чоруп турар, КНО-нуң чиңгине секретары К. Вальдхайм конференцияның киржикчилеринге байыр чедирген.

Конференцияның ажылы январь 8-ке чедир үргүлчүлээр.

Редакторлар семинары

СЭКП-ниң Танды райкому районнуң колхоз, совхозтарында база бүдүрүлге, албан организация черлеринде хана солуннарының редакторларының бир хүнүг семинарын организастап эрттирген.

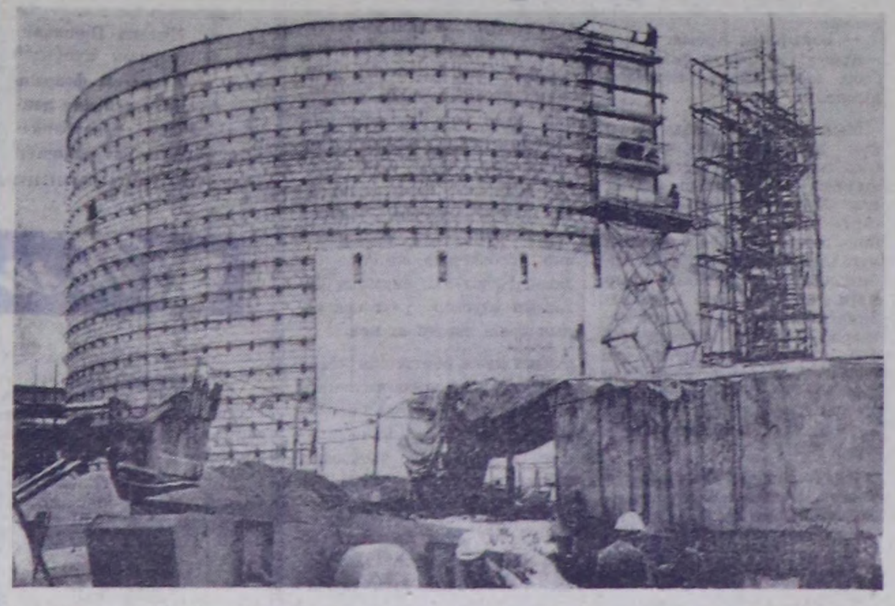
Семинарга «СЭКП-ниң XXIV съездиниң шинтпирлерин амыдыралга боттандырарынга хана парлалгазының роли» деп лекцияны СЭКП Тыва обкомунуң парлалга секторунуң эргелекчизи В. А. Ананьин кылган. Ол ышкаш делегей байдалынга хамаарышкан лекцияны райкомнуң пропаганда болгаш агитация киддизиниң эргелекчизиниң оралакчызы Н. З. Бородулин, хана солуннарның техниктиг шимелдезиниң дугайында тайылбырлеткелди район библиотеказының эргелекчизи М. Ф. Домарева олар кылганнар.

Аңаа районнуң хана солуннар делгелгезин организастаан. Семинарның киржикчилери № 585 кожуп чоруур механизастаттынган колоннада «Тудугжу», райпода «Кооперация», көдээ ажыл-агый дуржулга станциязында «Дүжүт», «Революцияның чалбыжы» колхозта «Колхозчу» деп хана солуннарның техниктиг шимелдези эки болгаш парлап турар материалдары амыдырал-биле холбаалыг, утка-шынарлыын үнелээн.

Хана солун редакторлары 1973 чылда салдынган сорулгаларны чедишкиннииг күүседиринче, социалистиг чарышты калбартырынче, хөй-нинчиниң корум-чурумун камгалаарынче угланган ажылдарны чорударын, хана парлалгалары коллектив бүрүзүнүң ажыл-амыдыралынга ёзулуг коллективтиг организатор, пропагандист, агитатор болган турарын чедип алыр дээш боттуг хемчеглерни алырын семинарга хүлээнгеннер.

К. ДЕСПИЖЕК.

Польша Улус республика

Атомну тайбык сорулгаларга ажыглаар талазы-биле Совет Эвилели улуг чедишминнерни чедип алганы билдиңгир. Ол бо талазы-биле дурмулгазын акы-дүңма чурттарга дамчыдып берип турар. Совет специалистер-биле кады амылдавышаан, Варшавада атомнуг энергия шинчилээр институттуң чанында ПУР-да ийи дугаар «Мария» дээр атомнуг реакторну кылып турар. Ол 30 муң киловатт күчүлүг чаа реакторнуң күчүзүн совет үредир 60 муң киловатт чедирип болур болгаш ол институтка-даа, чурттуң өске-даа эртем-шинчилел-даа черлеринге шинчилел амылдарын кылырынга ажыглаттынар. «Мария» дээр реактор 1974 чылдың төнчүзүнде амылдап эгелээр.

ЧУРУКТА: «Мария» реакторну тудуп турар шөлде.

ЦАФ—ПЧА агентилелдиң фотозу.

Медеглел

ХАНОЙ. (СЭТА). Дөрт талалыг каттышкан шериг комиссиязының шериг төлээлерининг удуртукчуларының Сайгонга болган баштайгы хуралынга Мурнуу Вьетнам Республиканың шериг төлээлерининг удуртукчузу генерал-лейтенант Чан Ван Ча дайынны соксадыр дугайында Парижке ат салган дугуржулганы МВР-ниң Революстуг түр чазааның хүндүлээр база шыңгыы сагыыр шинтпирлиин, ол дугуржулганы боттандырар дээш еске-даа талалар-биле дем каттыштырып ажыдаарынга белеңин илергейлээн.

ТАЙБЫҢ ФОНДУЗУНГА САЛЫЫШКЫН

«Ажыг-шүжүгде өскележиг чок» Вьетнамның эрес-дидим черуунуң болгаш анаа болган айыыл, халаптың дугайында документалдыг фильм делегейниң экраннарында ынаыг ат-биле үнүп эгелээн. Фильмниң автору — көскү совет чогаалчы Константин Симонов. Бодумуң чуртунуң эвлери болур эрге дээш вьетнам улустуң демиселиниң болгаш анаа совет кижилериниң дузаламчызының дугайын ел чугаалап турар.

Ол дузаламчының боттуг илереэшкинин—тайбыңның совет фондузунга харам чокка хүүда салыышкынны кииргени болур. Хөй-ниитиниң ол эки тура организациязы 10 ажыг-чыз бурунгаар тывылган. Ынчалза-даа бистс болгаш дашткыда хөй-хөй чурттарда калбаа-биле сураглыг бергеи. Бүдүрүлгениң албан черлериниң, колхозтарның коллективтери, ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар, эртемнин, культураның, уран чүүлдүң ажылдакчылары фондуңуң идепкейлиг киржикчилери.

Халаптыг айыылга таварышкан чонга материалдыг дуза чедирери-биле оларга киирген салыышкыннар чыл бүрүде өзүп келген.

Рязань область бир улуг эвес суурнуң чурттакчызы, Россия Федерациязының алдарлыг эмчизи Лидия Гулида акшаны шилчиткеш, мынчаар бижээн: «Интернационалчы аксы-дүжмалышкы чоруктуң күжүнүн дугайын барык чартык чүс чыл бурунгаар ачамдан бир-ле дугаар дыңнаан мен. 1917 чылда тинлээн Октябрьның социалистиг революциязының баштайгы чылдарынга аныяк Совет республикага делегей пролетариадының көргүскен моральдыг болгаш материалдыг дузаламчызының, оон кайы хире улуг ужур-дузалыг болганының дугайын ачам бола чугаалаар чораан. Ам кажан бистиң чуртувус күчүлүг социалистиг күрүне апарган үеде, бистер, совет кижилер, боттарының хосталгазы дээш демисежип турар улуска дузалаар аргалыг бис. Ынчангаш мен бодумнуң ыңгжамарым — 500 рубльди Тайбыңның совет фондузунче дамчыдып бээр деп шинтпирлеп алдым».

Ажыг-шүжүгде өскележиг чок. Вьетнамда, Лаоста, Камбоджада ашактарын оскуңган дерээженнерниң, өскүстерниң ажыг-шүжүүн Украинаның Гайсин хоорайда хооүн башкы Ольга Яковец бодунуң ажыг-шүжүү ышкаш көрген. 1943 чылдың ноябрь бирде оон оглу Владимир Орша деп белорус хоорай дээш тулчуушкуннарга маадырлыы-биле өлген. Оңу елгенинин соонда дайынчы орден-биле шаңнаан. Смоленск болгаш Витебск областарының кызыгаарында акы-дүжма хөөрүнде оңу орнукшуткан. Аваазы дайын сөөлүнде оглунуң болгаш оон эрес-дидимя-биле өлген эштериниң чөвээн дилеп тыпкан, оон кырында солдаттың улуг тураскаалы бар болган. Ынчаарга ол тураскаалда чангыс-даа фимилия чок. Ынчангаш Ольга Яковец эрес-дидимя-биле өлген дайынчыларның аттарын мрамор плиталарга сиилбип кылдырар деп бодунуң ыңгжамыры — 500 рубльди ажылчы чоннар депутатгарының тус чер Советинге бээрин сүмелээн.

Совет маадырның незинге өөрүп четтиряшкинин илергейлээн, ынчалза-даа оон акшазын албаан. Күрүне 3 мүн ажыг рубльди үндүрүп берген. Ону улуг тураскаалдар тургузарынга чарыгдаан. Оон мрамор плиталарынга төрээн черинин хосталгазы дээш амы-тынын берген оруспарның, украиннерниң, казахтарның аттарын сиилбип моцгежиктеп.

«75 харлыг мен — деп, Ольга Яковец бижээн,— уруум ашакка барган, оглум Юрий — эртемнер доктору, эртем-шинчилел институдунуң директору. Мээң ургуларымга бүгү-ле чүве четчир, а мээң бодумга хөй чүвениң херээ чүү боор. Орша хоорайдан менче дедир эгиткен акшаны тайбынны камгалаарынга бараан болзун дээш силерниң фондунарже шилчидип олур мен. Дайынның үржүүлэн чер кырында ажыг-шүжүг ам-даа хөй таваржып турар болгай».

Мордва Автономнуг Республиканың пайысылалы Саранск хоорай чурттуг, делегейниң ийги дайынының хоочун киржикчизи Григорий Чиканасов бодунуң бир айда алыр пенсиязын тайбың фондузунче шилчиткен. Почта шилчидилгезинин хуудузунга ол мынчаар бижээн: «28 чыл бурунгаар напистерге удур тулчуушкуннарга аар балыглавдым. Дайын деп чүл дээрзин эки билир мен. Вьетнам хоорайларны болгаш суурларны араатанзыы-биле бомбалаанының дугайын радиодан дыңнап, солуннардан номчаап, сагыш-сеткилим ожүргавастай бээр. Мээң бодүүн салыышкыным вьетнамчыларның дайыны доозарынга дуза болзун».

Мээң мурнумда база бир чаган чыдыр, оон адаавда оп-оң кижилер хол үжүү ыалган. Оон авторлары—Чуваш Автономнуг Республикада космонавт Андриан Николаев аттыг колхозтуң тараажылары. Маадырлыг вьетнам улус-биле аксы-дүжмалышкы эп-сеткил каттыжышкынының демдээ кылдыр 1000 колхозчу боттарының бир хүнүнүң ажыл төлевирин тайбың фондузунга шилчиткеннер деп олар дыңнаткан.

Мээң чурттап турарым Орта Россияның Иваново хоорай — чурттуң пос-таавысының улуг төвү. Тус черниң бүдүрүлгелериниң колдузунда хөрээженнер ажылдап турар. Оларның хөй эрткен дайынның үезинде аар-берге ажыг-шүжүгге таварышкан. Ашактарын оскунган херээженнер, өскүстер, дайын сөөлүнде-даа торуттунген кижилер коллективтин-биле болгаш тус-тузунда боттарының ыңгжамырларын тайбың фондузунче шилчидип турар.

Совет кижилер америк болгаш израиль эжелекчилериниң чедиртен коргалдарынга таварышкыларга дузаламчы кылдыр акшадан ангыда, боттарының үнелиг эттерин бава дамчыдып берип турар.

Чоокта чаа фондуңуң баштаар черинге посылкалар келгеи. Татарыдан улуг өртектиг даштар-биле кылган бизек, Армениядан алдын шаңнар, Тамбовтан эрги шагныы алдын чоостары ында бар болган. Соңгу чүкте Якутск хоорайның чурттакчызы Юлияна Полицинская шеверген сукнан посылкага эрги шагныы базазын болгаш улуг өртектиг даштар-биле кылган алдын хөрек демдээн чоруткан. Бодуңуң чагаазында ук башкы мынчаар дыңнаткан: «Бо хөрек демдээ-биле мээң кырган ачам Полияр куржаанга чонвуң чизеазын организастааны дээш шаңнаткан чүве. Оңу бис оглувнң үнелиг артинезин кылдыр шыгжап чордувус. Боттарының чурттаар чери, ажыл-чеми чок арткан, дескен араб улустарның болгаш вьетнам ог-бүдезиниң качыгдал-човуланын кээргээш ол үнелиг эртинезинстен чарлып, оңу белекке бээр апаар-дыр бис».

Ленинградта көскү совет эртемдеи, профессор, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү Дмитрий Ольдерог Африканың улустарының дылдарынын болгаш культураларының тоогуңуңу талазы-биле шинчилелдерин дээш алган делегей шаңналын тайбың фондузунче база-ла ындыг сеткил-биле дамчыткан.

Валентина УСОЛЬЦЕВА,
профессор, Тайбыңның Совет фондузуның баштаар черинин даргазының оралакчызы.

ФЕВРАЛЬ КАНДЫГ БОЛУРУЛ?

ССРЭ-ниң Европа талазында девискээриниң хөй кезинге агаарның ай дургузунда ортумак температуразы норма-чижээнден 1—3 градус бедик болур. Чүгле соңгу болгаш соңгу-чөөн талакы районнарга ол норма-чижээнден 1—3 градус куду — соок болгулаар. Өл-шык, хар мурнуку деңнели ышкаш дүжер. Районнарның хөй кезинге эң соок дээн хүннер бирги он хонуктуң тончүзүнде, йиити он хонуктуң эгезинде болгаш үшкү он хонуктуң ортан үезинде болгулаар. Ынчангаш ортаакы куржагга агаарның температуразы 17—22 градус соок, соңгу районнарга 25—30 градус соок болгаш мурнуу районнарга — 8—13 градус чедир соор.

Ол ышкаш дөрткү болгаш бешки беш хонуктуң эгезинде агаарның температуразы элээн бедик болур. Соңгу районнарга хүндүс тик болгаш 5 градус соок, ортаакы куржагга — 2 градус соок болгаш 3 градус чылыг, мурнуу талага —5—10 градус чылыг.

Районнарның хөй кезинге февраль 7—13 хүннеринде онза өскерлиишкин чок, чуга булуттуг агаар болур, арткан үелерде кежүп турар булуттарлыг, чамдыкта хар чаар, дувүзүг хат хадыыр, мурнуу районнарга — өл хар, чаъс чаар, чамдыкта туманнаш, доңаттан доңталыр.

Крымның мурнуу эриинге болгаш Кавказтың Кара далай эриинге айда агаарның ортумак температуразы норма-чижээнден 1 градус бедик болур. Айда дүжер өл-шыктың хемчээли нормазында. Айның баштайгы он хонуунуң ортан үезинде, ийиги он хонуунуң ийиги чартымында болгаш айның төнчүзүнде агаарның температуразы эң чылыг болур. Ынчан агаарның температуразы дүвелерде 8—12 градус чылыг, хүндүс 13—18 градус чылыгга чедер.

Закавказье республикаларыга болгаш Дагестан АССР-ге айда агаарның ортумак температуразы нормазындан 1—3 градус бединир. Барыын Грузияның эрик кыынының районнарынга болгаш даглыг черлеринге өзшык ой-тавында дүжер. Баштайгы он хонуктуң эгезинде эң соок хүннер болур. Ынчан температура дүвелерде 3—8 градус соок. Грузияның болгаш Арменияның даштыг девискээрлеринге харын-даа 13—18 градус чедө бергилээр.

Казах ССР-ге айда ортумак температура нормазындан 1—4 градус дыңыг болур. Өлшык ой-тавында дүжер (соңгу болгаш Соңгу-Чөөн областарга норма-чижектен хөй болур). Областарның хөй кезинге февральдың 3—6 болгаш 13—16 хүннеринде эң соок болур. Ынчан температура дүвелерде: соңгу талага — казыыр 25—30 градус, мурнуу талага — казыыр 18—21 градус чедир соор.

Февральдың 4—13, 18—22, 26—28 хүннеринде республиканың соңгу кезээнге бүртеп, хар чаар, булуттаар болгаш чамдык черлерге дувүлеп шуургавнаар, күштүг хатты агаар болур. Мурнуу талага колдуунда-ла доктаамал эвес, чамдыкта хадың, дувүзээр болгаш хар, харын-даа чаъс чагтылаар. Оон түннелинде чер чамдыкта доштаалы доңаттаар, дувүзээр болгаш секундада 15—20 метр чедир дүрген хат болур.

Ортаакы Азия республикаларынга айның ортумак температуразы нормазындан 1—4 градус бедик болур. Районнарның хөй кезинге ай дургузунда ортумак температуразы норма-чижээнден 1—3 градус бедик болур. Чүгле соңгу болгаш соңгу-чөөн талакы районнарга ол норма-чижээнден 1—3 градус куду — соок болгулаар. Өл-шык, хар мурнуку деңнели ышкаш дүжер. Районнарның хөй кезинге эң соок дээн хүннер бирги он хонуктуң тончүзүнде, йиити он хонуктуң эгезинде болгаш үшкү он хонуктуң ортан үезинде болгулаар. Ынчангаш ортаакы куржагга агаарның температуразы 17—22 градус соок, соңгу районнарга 25—30 градус соок болгаш мурнуу районнарга — 8—13 градус чедир соор.

Ол ышкаш дөрткү болгаш бешки беш хонуктуң эгезинде агаарның температуразы элээн бединир. Соңгу районнарга хүндүс тик болгаш 5 градус соок, ортаакы куржагга — 2 градус соок болгаш 3 градус чылыг, мурнуу талага —5—10 градус чылыг.

Районнарның хөй кезинге февраль 7—13 хүннеринде онза өскерлиишкин чок, чуга булуттуг агаар болур, арткан үелерде кежүп турар булуттарлыг, чамдыкта хар чаар, дувүзүг хат хадыыр, мурнуу районнарга — өл хар, чаъс чаар, чамдыкта туманнаш, доңаттан доңталыр.

Крымның мурнуу эриинге болгаш Кавказтың Кара далай эриинге айда агаарның ортумак температуразы норма-чижээнден 1 градус бедик болур. Айда дүжер өл-шыктың хемчээли нормазында. Айның баштайгы он хонуунуң ортан үезинде, ийиги он хонуунуң ийиги чартымында болгаш айның төнчүзүнде агаарның температуразы эң чылыг болур. Ынчан агаарның температуразы дүвелерде 8—12 градус чылыг, хүндүс 13—18 градус чылыгга чедер.

Закавказье республикаларыга болгаш Дагестан АССР-ге айда агаарның ортумак температуразы нормазындан 1—3 градус бединир. Барыын Грузияның эрик кыынының районнарынга болгаш даглыг черлеринге өзшык ой-тавында дүжер. Баштайгы он хонуктуң эгезинде эң соок хүннер болур. Ынчан температура дүвелерде 3—8 градус соок. Грузияның болгаш Арменияның даштыг девискээрлеринге харын-даа 13—18 градус чедө бергилээр.

Казах ССР-ге айда ортумак температура нормазындан 1—4 градус дыңыг болур. Өлшык ой-тавында дүжер (соңгу болгаш Соңгу-Чөөн областарга норма-чижектен хөй болур). Областарның хөй кезинге февральдың 3—6 болгаш 13—16 хүннеринде эң соок болур. Ынчан температура дүвелерде: соңгу талага — казыыр 25—30 градус, мурнуу талага — казыыр 18—21 градус чедир соор.

Февральдың 4—13, 18—22, 26—28 хүннеринде республиканың соңгу кезээнге бүртеп, хар чаар, булуттаар болгаш чамдык черлерге дувүлеп шуургавнаар, күштүг хатты агаар болур. Мурнуу талага колдуунда-ла доктаамал эвес, чамдыкта хадың, дувүзээр болгаш хар, харын-даа чаъс чагтылаар. Оон түннелинде чер чамдыкта доштаалы доңаттаар, дувүзээр болгаш секундада 15—20 метр чедир дүрген хат болур.

Ортаакы Азия республикаларынга айның ортумак температуразы нормазындан 1—4 градус бедик болур. Районнарның хөй кезинге ай дургузунда ортумак температуразы норма-чижээнден 1—3 градус бедик болур. Чүгле соңгу болгаш соңгу-чөөн талакы районнарга ол норма-чижээнден 1—3 градус куду — соок болгулаар. Өл-шык, хар мурнуку деңнели ышкаш дүжер. Районнарның хөй кезинге эң соок дээн хүннер бирги он хонуктуң тончүзүнде, йиити он хонуктуң эгезинде болгаш үшкү он хонуктуң ортан үезинде болгулаар. Ынчангаш ортаакы куржагга агаарның температуразы 17—22 градус соок, соңгу районнарга 25—30 градус соок болгаш мурнуу районнарга — 8—13 градус чедир соор.

Ол ышкаш дөрткү болгаш бешки беш хонуктуң эгезинде агаарның температуразы элээн бединир. Соңгу районнарга хүндүс тик болгаш 5 градус соок, ортаакы куржагга — 2 градус соок болгаш 3 градус чылыг, мурнуу талага —5—10 градус чылыг.

Районнарның хөй кезинге февраль 7—13 хүннеринде онза өскерлиишкин чок, чуга булуттуг агаар болур, арткан үелерде кежүп турар булуттарлыг, чамдыкта хар чаар, дувүзүг хат хадыыр, мурнуу районнарга — өл хар, чаъс чаар, чамдыкта туманнаш, доңаттан доңталыр.

Крымның мурнуу эриинге болгаш Кавказтың Кара далай эриинге айда агаарның ортумак температуразы норма-чижээнден 1 градус бедик болур. Айда дүжер өл-шыктың хемчээли нормазында. Айның баштайгы он хонуунуң ортан үезинде, ийиги он хонуунуң ийиги чартымында болгаш айның төнчүзүнде агаарның температуразы эң чылыг болур. Ынчан агаарның температуразы дүвелерде 8—12 градус чылыг, хүндүс 13—18 градус чылыгга чедер.

Закавказье республикаларыга болгаш Дагестан АССР-ге айда агаарның ортумак температуразы нормазындан 1—3 градус бединир. Барыын Грузияның эрик кыынының районнарынга болгаш даглыг черлеринге өзшык ой-тавында дүжер. Баштайгы он хонуктуң эгезинде эң соок хүннер болур. Ынчан температура дүвелерде 3—8 градус соок. Грузияның болгаш Арменияның даштыг девискээрлеринге харын-даа 13—18 градус чедө бергилээр.

Казах ССР-ге айда ортумак температура нормазындан 1—4 градус дыңыг болур. Өлшык ой-тавында дүжер (соңгу болгаш Соңгу-Чөөн областарга норма-чижектен хөй болур). Областарның хөй кезинге февральдың 3—6 болгаш 13—16 хүннеринде эң соок болур. Ынчан температура дүвелерде: соңгу талага — казыыр 25—30 градус, мурнуу талага —5—10 градус чедир соор.

Февральдың 4—13, 18—22, 26—28 хүннеринде республиканың соңгу кезээнге бүртеп, хар чаар, булуттаар болгаш чамдык черлерге дувүлеп шуургавнаар, күштүг хатты агаар болур. Мурнуу талага колдуунда-ла доктаамал эвес, чамдыкта хадың, дувүзээр болгаш хар, харын-даа чаъс чагтылаар. Оон түннелинде чер чамдыкта доштаалы доңаттаар, дувүзээр болгаш секундада 15—20 метр чедир дүрген хат болур.

Ортаакы Азия республикаларынга айның ортумак температуразы нормазындан 1—4 градус бедик болур. Районнарның хөй кезинге ай дургузунда ортумак температуразы норма-чижээнден 1—3 градус бедик болур. Чүгле соңгу болгаш соңгу-чөөн талакы районнарга ол норма-чижээнден 1—3 градус куду — соок болгулаар. Өл-шык, хар мурнуку деңнели ышкаш дүжер. Районнарның хөй кезинге эң соок дээн хүннер бирги он хонуктуң тончүзүнде, йиити он хонуктуң эгезинде болгаш үшкү он хонуктуң ортан үезинде болгулаар. Ынчангаш ортаакы куржагга агаарның температуразы 17—22 градус соок, соңгу районнарга 25—30 градус соок болгаш мурнуу районнарга — 8—13 градус чедир соор.

Ол ышкаш дөрткү болгаш бешки беш хонуктуң эгезинде агаарның температуразы элээн бединир. Соңгу районнарга хүндүс тик болгаш 5 градус соок, ортаакы куржагга — 2 градус соок болгаш 3 градус чылыг, мурнуу талага —5—10 градус чылыг.

Районнарның хөй кезинге февраль 7—13 хүннеринде онза өскерлиишкин чок, чуга булуттуг агаар болур, арткан үелерде кежүп турар булуттарлыг, чамдыкта хар чаар, дувүзүг хат хадыыр, мурнуу районнарга — өл хар, чаъс чаар, чамдыкта туманнаш, доңаттан доңталыр.

Крымның мурнуу эриинге болгаш Кавказтың Кара далай эриинге айда агаарның ортумак температуразы норма-чижээнден 1 градус бедик болур. Айда дүжер өл-шыктың хемчээли нормазында. Айның баштайгы он хонуунуң ортан үезинде, ийиги он хонуунуң ийиги чартымында болгаш айның төнчүзүнде агаарның температуразы эң чылыг болур. Ынчан агаарның температуразы дүвелерде 8—12 градус чылыг, хүндүс 13—18 градус чылыгга чедер.

Закавказье республикаларыга болгаш Дагестан АССР-ге айда агаарның ортумак температуразы нормазындан 1—3 градус бединир. Барыын Грузияның эрик кыынының районнарынга болгаш даглыг черлеринге өзшык ой-тавында дүжер. Баштайгы он хонуктуң эгезинде эң соок хүннер болур. Ынчан температура дүвелерде 3—8 градус соок. Грузияның болгаш Арменияның даштыг девискээрлеринге харын-даа 13—18 градус чедө бергилээр.

Казах ССР-ге айда ортумак температура нормазындан 1—4 градус дыңыг болур. Өлшык ой-тавында дүжер (соңгу болгаш Соңгу-Чөөн областарга норма-чижектен хөй болур). Областарның хөй кезинге февральдың 3—6 болгаш 13—16 хүннеринде эң соок болур. Ынчан температура дүвелерде: соңгу талага — казыыр 25—30 градус, мурнуу талага — казыыр 18—21

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл.

ФЕВРАЛЬ

8

ЧЕТВЕРГ

№ 33 (9109).

Өртээ 2 коп.

МАЛ АЖЫЛЫ — ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

СҮТ САЛДАЗЫН КУДУЛАТПАС

1972—1973 чылларның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын будуреринге болгаш белеткээрин көвүдедиринге дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база ВЦСПС-тиң докталалын «Кызыл тараачын» колхозтуң Туран сүт-бараан фермазының коллективи таныжып көргеш, кышкы үеде сүт саалдазын кудулатпас дээш демисежириниң бистиң республиканың бүгү-ле сүт-бараан фермаларының ажылынчыларны кыйыргавы билдингир болгай.

Туранның сүт-бараан фермазының коллективи берген сөзүн ажыл-херээ-биле бадыткап турар. Ол дугайын январь айның түңнелдери көргүзүп турар.

— Бистиң ферманың саанчыларының январьда ажылының түңнелин көргүзеригре мындыг — деп, ферманың эргелекчизи Дмитрий Спиридонович Доронин биске чугаалады.— Бир эвес 1972 чылдың январьда фермага ниитизип-биле саар бир инекке оналыштыр 190 кг сүттү саап алган болза, бо чылдың январьда бир инектен-не 201 кг сүттү саап алган азы 12 кг хөй болган. Ниити будурген сүттү алыргa, өткен чылдың бо үезинде 94 тонна турган, а ам 96 тонна болган. Саанчыларының аразында социалистиг чарыш калбарган, кижи бүрүзү-ле эң хөй сүттү саап ап, чарыштың бирги черинге үнерин ораладжып турар. Ынчалзажок мурнакчы, дуржулгалыг саанчылар эш-өөрүнге дузалажып, арга-сүмеэн кадып, бот-бодун деткижип турар.

— Ферманың саанчыларыңыг бо чылын чедип алыры-биле салган сорулгалары улуг. Сүт будурулгезин 1275 тонна чедирер. Күргенге сүт садар хүлээлгези 820 тонна, азы пландан 250 тонна хөй. Ферманың ниитизи-биле бир инектен саап алыр сүт планы 2500 кг, а хүлээлгези 2600 кг. Ынчаарга мурнакчы саанчылар Любовь Романова, Александра Кочкина болгаш Наталья Иргит олар бир инекке оналыштыр 3200 кг чедир сүттү саап алырын хүлээгеппеер.

Фермада чарыштың түңнели хүн бүрүде бүдүдеге илдең. Хүнде кымның чежө килограмм сүт саап алгавын тускай самбырага бижип турар. Чарыштың ниити түңнелин ай санында үндүргеш, типлектилерни шаанап-мактап турар.

Январь айда чарышка Валентина Корпиенко тиилээн. Ол бодунда быжыглаан инек бүрүзүнден 249 кг азы пинтизи-биле 6 тонна сүттү саптаан. Любовь Романова бир инектен-не 241 кг, пинтизи-биле 6 тонна сүттү саптаан, ийиги черин эзлээн. Үшкү черде — саанчы Надежда Федорова.

— Бистиң фермавыс январьда 80 тонна сүттү күргүнеге саткан — деп, Дмитрий Спиридонович чугаалаан уламчылады.— Хүнде бир инекке оналыштыр 6,4 кг сүттү саап ап турар. Бо база-ла эрткен чылдың ол үезиниден элээн хөй. Ынчалзажок эрткен айның түңнелин аналитеп көөрге, бистө ажыглаттышмаан курлавырлар ам-дала бар. Маңаа чүгле чаңгыс чижектиң кирип көрейн. Ферманың мурнакчы саанчызы Валентина Корпиенко бир инектен-не 249 кг сүттү саптаан. Ынчаарга бир дөмей байдалга, чаңгыс оң-ла уксаавын бир инээндон саанчы Коибу Дудуу-кыс 126 кг сүт саап алган-дыр. Мында ылгал 123 кг ышкажыл. Оон ыңай саанчылар Александра Коблева бир инекке оналыштыр 135 кг, Зина Шавылак — 169 кг сүт саптаан. Бүгү саанчылар мурнакчы саанчының дедиели-биле сүт саап алган болза, январьда дыка хөй сүттү будурген турар ийик бис. Бо дугайын саанчыларның хураалыңа чугаалашкаш, чогуур аналитеп кылып, дараазында айда ону болдурбазын дугурушкан. Түңнелди шак мынчаар деңнештирип көргеш, хожудап турарларның чылдагаанын илередир. ону өрү тыртарының хемчеглерин алыр чорук кижилерни улам сорук киририн, ниити херек дээш кижи бүрүзүнүң харыысалгаанын бедидип турар.

К. АРАКЧАА.
«Шынның» тускай корр.

КЫШТАГЛАРДАН МЕДЭЭЛЕР

ДУВУРЕНИҢ ХОЙЖУЛАРЫ

«Октябрь 30 чылы» колхозтуң Дуврек бригадазының төвү өзулуг малчын сууржугаш кылдыр улам-на калбарып, чаа тудуглар пемежип турар. Ийи-ийи квартиралыг чурттарга бажыңнары, хойга тавармычалыг кажаалар көвүдээн. Сууржугашта Ильичиниң лампочказы чайнап турар.

Бригаденың коданнарындан 3000 ажыг хой оолдаан, оон хураганы шупту мендi, ылаштыя ийистериниң көрүдеп турары өөрүнчүг. Чижээ, Ээр-Хавак фермазы январьда сүт бүдүрер болгаш күргүнеге садар планын ыракта ажырган.

Д. Кагай-оол.
Бай-Тайга район.

• • •

ХУРАГАННАР ДОТПЕЖЭЭН

«Малчын» колхозтуң сурагжаанарының бирээзи К. С. Кок хой ажылынга мергежээн. Сээлгү оп чылда ол торүүр чүс башка оналыштыр чүстен өрү хураган ап келген. Ам оон коданында 397 хойдан 270-ни оолдапкан, баштайгы хураганнар дотпежээн.

Күүлар Самбуевичиниң

ЧАРЫШ СОРУК КИИРГЕН

«Тээдә» совхозтуң кыштаг бүрүзүнде кажилерниң амгы кичээнгейи хой оолдаашкынынче угланган. Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын үлам сорук киргеп оларның кижи бүрүзү түткүлдүг ажыллап турар.

Мал хүр кыштаглап, чаш төлүг мендi болуп турары мактанчыг. Чижээ, совхозтуң Найырал салбырының баштай оолдаан 3701 хоюнуң 3719 хураганы шупту бар. Салбырның комсомолчуларындан 38 кижини сакыапшиктедип үндүргеп.

Фермаларда инектер бызаалап эгелээн, оон уламнадан сүт саалдазы элбээп. Чижээ, Ээр-Хавак фермазы январьда сүт бүдүрер болгаш күргүнеге садар планын ыракта ажырган.

Д. Кагай-оол.
Бай-Тайга район.

• • •

2100 ХОЙ ООЛДААН

«Тиилелге» совхозтуң малчыннары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында алган хүлээлгелерин ажыр күүседир дээш араазында социалистиг чарыштыг калбарткаш, бо хүннерде улам соруктуг ажылдап турар.

Аңгы-аңгы малчынпарның коданнарында 2100 ажыг хой оолдаан, оларның хураганнары шупту мендi. Хойжулар Монгуш Доржу төрээн 409 хоюндан 410 хураганы, Күүлар Дажы-Сорен 293 хоюндан 298-ти, Монгуш Седен 243 хоюндан 244 хураганы мендi камгалап алган.

Совхозтуң парткому кышкы үеде малчынпарның ажылгамыдырөлүнче улуг кичээнгейни салып турар. Бо хүнпорде малчынларга дузалажыры-биле 18 сакманшик кыштагларда чеде берген. Ол шыпаш тускай график ёзугаар мал, кижи эмчилери, специалистер, агитаторлар, политинформаторлар хойжуларта чедип, оларның ажыл-ижи-биле танышып, лекция, беседаны кылып берип турарлар. Малчын бригадалар төптеринге кино үндүрүшкүннерин доктаамал органнаастап турар.

Политинформаторлар Мыпык Дөрбет-оол, Ооржак Делгер, Федор Сокпа болгаш оскелер-даа мал ажылының продуктуларын будүрерин база белеткээрин көвүдедир дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ның Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң докталалын малчынпарга таныштырганнар.

(Бистиң корр.).

Эвилелдешкен республикаларда

РСФСР

Дүжүт дугайында сагыш салбышаан. Рязань областың ажыл-ишчилери шөлдерже чемиштидилгелер үндүрүп төгеринин айып организастаан. Полянскиниң көжүп чоруур колонназының механизаттаан отряды бо хүнперде «Красная заря» колхозтуң тараа шөлдеринге алды чүс тонна чедир органиктиг чемиштидилгелерни хүн бүрү чедирип турар. Ынчаарга оларның чедирзе чогуур нормалы дөрт чүс тонна.

— Бо чылын 500 гектарның гектар бүрүзүнден-не 160 центнер картофельди алырын планнап турар бис. Ону чедип алырда бистерге механизаторлар дузалап турар. Хлорлуг калий холуксаалыг торф-өдек чемиштидилгелерни шөлдерде аппарып теп турар бис — деп, колхозтуң кол агроному И. Амозов чугаалаан.

Касимовск районнуң «Заветы Ильича» колхозунда чемиштидилгелер аппарып төгеринин талазы-биле механизастаан ийи отрядты тургускан. Эң-не дуржулгалыг механизатор-тараажылар А. Скочков биле А. Молостов оларны баштаан. Отрядтарның аргезинге бульдозерлерни, чүдүрүкчү техниканы, автомашиналарны берген.

Ай дургузунда областың шөлдеринге бир миллион тонна органиктиг чемиштидилгелерни чедирер.

РЯЗАНЬ.

(СЭТА-ның корр.).

УКРАИНА

Макеевканың Киров аттыг металлургия заводунуң бирги мартен суугузунда кан эзилдирининиң талазы-биле каш чылды улаштыр делегей рекордтарын тургузуп келген болгаш ам чаа улуг чедишкинин чедип алган: септелгелер аразындагы үеде кан эзилдирер агрегат 276 катап эзилдириг эрттирген. Ол дээрге анаадаазындан 60 эзилдириг хөй болганы ол. Ол болза будүрүлгенин технологиязын Макеевканың металлургтары-биле дем кадып тура сайзырангайжыткынының түңнелидир.

ДОНЕЦК.

(СЭТА-ның корр.).

АЗЕРБАЙДЖАН

Бакунуң септелге-механика заводу канал казар, боду чоруур эң сайзырангай баштайгы болук машиналарны республиканың колхозтарынче чорудуп берген. Ол машиналарны суггарылгалыг черлерге мелиоративтиг ажылдарны чоруларынга ажыглаар. Канал казар тускай херекселдиң дузазы-биле ол машиналарның түс бүрүзү будун чартык метр терең суглуг чыдар каналларны кезып шыдаар.

Бо дээрге бодунуң кол продукциязы — нефть тывыш эриглери-биле чергелештирер Бакунуң машина кылыкчыларының будүрүп үндүрүп турары кодээ ажыл-агый техниказының алды янзы хевирлериниң бираазы-дыр. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары беш чылдың үшкү чылында Бакунуң машина тудуушкун заводтарындан машинадан тараа дужуреринге ажыглаар авто-кодуртукчуларны, хөвеи сөөртүрүнге хереглээр тускай кожуглары, бульдозерлерни болгаш өске-даа техниканы алыр.

(СЭТА-ның корр.).

БАКУ.

ЛИТВА

Вильнюстуң № 1 автотранспорт будүрүлгезиниң чолаачылары хоорайлар аразының рейстеринге чүгле аар чүк дажыглаар поездилерни башкарып турар апарган. Оон ачылында техниканы ажыглаанының коэффициентизи барык үшкү бирн кезии чедир бердээн.

Чүк сөөртүлгелерни интенсификастаарының эгелекчилерн мурнакчы чолаачылар Б. Свилас биле В. Бартошко олар болган. Олар хоорайлар аразының рейстеринче ийи-ийи кожуглуг чоруптарлар. Чүктүг машиналар чедер хоорайынга баарының мурнунда-ла оларның дедир чоруурда чүдүрүп алыр чүгүн шагда белеткеп каан болур. Оон түңнелинде хөй үешак камнаттынар болгаш анаа маңнаар чоруктар чок болур.

Чүктерни баш бүрүнгаар белеткээрнинң арганын чаа чылдың эгезинден бээр Литваның бүгү транспорт будүрүлгелеринге нептерткен. Чүс-чүс чолаачылар Свиластың болгаш Бартошконуң үлегерин эдербишаан, ырак рейстерже чүгле аар чүктүг поездилер-биле үнүп турар.

Сөөртүлгелерни интенсификастаары — беш чылдың үшкү чылында литва автотранспортчуларның кол сагыш салышкыны. Республиканың автотранспортчулары 1973 чылда улус ажыл-агый чүктерин сөөртүрүн барык 11 хуу көвүдедирин шиитпирлээн.

(СЭТА-ның корр.).

ВИЛЬНЮС.

ДААРАНЫКЧЫЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

Кызылдың хуула чагыг өзугаар хеп даараар болгаш септээр фабриказының коллективи эрткен юбилейлиг чылда күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг болган. Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылын бедик көдүрлүүшкүнүүт эгелээн. «1973 чылдың улус ажыл-агый планын күүседир дээш үлетпүрүнүң, түдүгүнүң болгаш транспорттуң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» партия болгаш чазактың доктаалын таныжып көргеш, аңаа киржип, үлам эки ажылдарын коллектив кежигүннери хүлээнген. Эвээш чаргыдалды үндүрүп тургаш, хой эки шынарлыг продукцияны будүрер, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидер, будүрүлгенин ажыктыг чоруун чедип алыр дээш социалистиг чарыш фабриканың салбырлар, цехтер, бригадалар, түс-түс кижилер аразында калбарган.

1973 чылдың баштайгы хүннеринден-не даараныкчылаар кыымак ажылдап кирипкен. Январь айда фабрика бараанның продукция будүрерин 110 хуу күүсеткен.

Чаа ажыл-агый чылының баштайгы айы — январьның түңнели-биле фабрикада «Чечек» ательезинин даараныкчылары тинлекчи болганнар. Бо коллектив эрткен юбилейлиг чылдың дөрткү кварталында база эки көргүзүглүг болуп, чонга ачы-дуза чедирериниң планын — 108, ниити продукция будүрерин — 110 хуу кылдыр боттандырган. Мында калбарган социалистиг чарыштың тинлекчизи М. И. Ильичева ажыл-ишчилерниң күүседирин хүлээнген.

Ажыл-ишчи, найыралдыг коллективке чедишкиннер анаа-ла чедип келбээн. Ол бүгү социалистиг чарышты даапшыг организастап келгенинин ачызында боттанган. Ательеде партия, профэвилел организацияларының ажыл-ишчилерниң ортузунга социалистиг чарышты эки организастап, оон түңнелин квартал, ай санында үндүрүп, тинлекчилерге материалдыг-даа, моральдыг-даа деткимчени көргүзүп турар. Ол ышкаш будүрүлгеге чедир кылынмаан түүлдерни илередип, оларны чайладырының оруктарын, иштики курлавырларны дилеп тывар хемчеглерни ап келген.

Ательеде бердинген планныг оналганы үргүлчү ажыр күүседип, оон шынарлыг болурунче кичээнгей салып турарларның саны хөй. Хоочун даараныкчы-мастерлер чылдың-на анықтактарны боттарының буянныг мергежилиге чередип, оларның оон ынай амылыралыңга орукту шилип алырынга дузалажыры чайчыл апарган. Эрткен чылын бедип ийи кижиден дөрт кижиге чедирип, үш кысты хөп быжыкчыларының ийи чыл хуусаалыг курсунче чередип чоруткан.

Ательенин үшкү каңдында платье даараар цехти, ында комсомол организациязының секретары, эзелчег мастери Тамара Титова удуртуп турар. Комсомолчу кыс болу бедик бүдүрүкчүлүг ажылдавышаан, өске өөрүнге үлегер-чижээн көрүзүп келген.

«Чечек» ательенин даараныкчылары эрткен үеде кылган ажылын түңнеп, боттарында бар аргаларын, курлавырларын санап көргеш, бо ажыл-агый чылында бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганнар. Бөгүн — дүүнгүзүнден, даарта бөгүнгүзүнден хөй-ну кылып, чонга бараан болурунуң культуразын бедидип, оон хевирлерин көвүдедип, чыл планын декабрь 27-де долузу-биле боттандырарын олар хүлээнгеннер.

— Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының ийиги айның планныг даалгаларын чедишкиннер күүседирине болгаш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын дээштир организаставарынче көдээниң ажыл-ишчилерин мобилизастаарына бо кичээлдер улуг рольду ойнаар.

Ю. БАЙ-КАРА.

КАЛБАА-БИЛЕ ТАНЫШТЫРАР

СЭКП Төп Комитединиң Чиргизие секретары Л. И. Брежневтиң «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 50 чыл ооюнуң дугайында» илекселкиниң, СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң, РСФСР-ниң Дээди Совединиң 1972 чылдың декабрь 21—22 хүннеринде Москвага эрткен катыпкан байырлыг хуралының оскедаа документилерин база СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Совет улуска, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң бүгү национал-дарының ажылчы чоннарынга» кыйгырыын малчынпар ортузунга хаңылы-биле өөренирин организастаар сорулга-биле партияның Тес-Хем райкому агитболдукчуң киржикчилерниң семинарын дүүн Самагалдай суурга эрттирген.

Үк семинарның киржикчилери районнуң 150 ажыг малчынарыпның коданнарынга барып, ол документилерниң болгаш материалдарның дугайында кичээлдерин айдаа дөрт удаа эрттирер. Аңаа 2—3 кижи составтыг он дөрт агитболчук ажылдаар.

Материалдарны калбаа-биле пропагандалаарын партия райкому чугула сорулга кылдыр санап турар. Ынчангаш агитболдукчуң киржикчилерни бо талазы-биле кичээлдерин эрттирериниң графигин тургускан.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг опаалдаларын чедишкиниг күүседирине болгаш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын дээштир организаставарынче көдээниң ажыл-ишчилерин мобилизастаарына бо кичээлдер улуг рольду ойнаар.

(Бистиң корр.).

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Михаил Иванович Чумичев 1953 чылдан бээр Тывада чолаачылап турар. Ол Кызылдың № 1 АТБ-зиниң мурнакчы чолаачыларының бирээзи. Эртиен чылын планныг даалганы 145 хуу күүсеткен, 584 литр кывар-чаар материалды камнап алган. Бо чылдың январьда планныг оналгазын эш Чумичев 123 хуу боттандырган. Мурнакчы ажыл-ишчи тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планын хуусаа бетинде күүседирин хүлээнген.

ЧУРУКТА: М. И. ЧУМИЧЕВ.

Кызылдың № 1 АТБ-зиниң мурнакчы чолаачызы Александр Николаевич Кравцев юбилейлиг 1972 чылда эки амылдаан. Чылдың планныг оналгазын 136 хуу күүсеткеш, 346 литр кывар-чаар материалды камнап алган.

Александр Кравцев 1973 чылдың баштайгы айларының даалгазын хуусаа бетинде ажыр боттандыргаш, бо чылдың май айның үлүүнге киириштир ажылдап турар.

ЧУРУКТА: А. Н. КРАВЦЕВ.

Н. БАЙКАЛОВТУҢ фотолары.

Чарыштың эгелекчилеринде

ЧАСТЫҢ ДЕМДЕКТЕРИ

Февраль айны Кубаньга шаг-шаандан тура-ла частын айы деп санап кээген.

...Лаба болгаш Белая хемнерниң аразында эң тараалан дээн Лабина-Аксы район туруп турар. Ында чер ажылының культуразы крайда эң бедик деп чугаалап болур. Ынчангаш кызыл-тастың, кукурузаның-даа дүжүдү кожаларындан черле бедик болгулаар. Эң ылаңгыя Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры И. Т. Сидоренконуң даргалаалы «Кубань» колхозунуң тараажыларының түңнелдери оныа-ки.

— Беш чылдың үшкү чылында колхозчуларның будүрер деп турар үүлезин дыка улуг. Күзүн чажар кызыл-тастың гектар санындан-ня 55 центнерни, шукурузаны 60 центнерни ажаап алырын шиитпирлээнner — деп, ол чугаалап олурар.

Колхоз эртиен күзүн эң таварымчалыг үеде тараанын чаштырган. 5 муң хире гектар черде ол кызыл-тастың тараан. Ында колдуунда-ла «Аврора» сорттуң, а чамдык черлерде — академик П. П. Лукьяненконуң «Безостая-2» дээр чаа кызыл-тазын чаштырган. Эрте чазын-на шөлдерге минералдыг чемиштидилгелерни төгер деп турар.

— Февральдың чылыг хүннеринден бистиң тараажыларның ажыл-ижиниге дыка-ла таварымчалыг — деп, И. Т. Сидоренко өөрүп олурар.— Ол үеде чазын эрте чажар үреңнерин тарып, дыка делгем шөлдүп алдызын илиирген четтингиптер дээш кызыдар бис. Тракторларны, чаштырар машиналарны, культиваторларны тагда-ла сеттеп алган бис. Үреэнинерни, минеральдыг чемиштидилгелерни база четчирн-биле курлап алдывыс.

«Кубань» колхоз гектар санындан-на хөй дүжүттү алыр дээш бүгү-ле түүлдерни кылып, эртеминиң чедишкиннерни ажыглап, мастерлерниң дүржулгазын иелтередип турар...

Кара далай эриниң садтарында машиналар даажы уязбестээн. Таманьның виноградчылары шөлдерже үнүп эгелээн.

В. КАЛИШЕВСКИЙ,
СЭТА-ның корр.

КРАСНОДАР.

ССРЭ-НИҢ УЛУСТАРЫНЫҢ ҮШКҮ КЫШКЫ СПАРТАКИАДАЗЫ

1973—1974 чылдарның дургузунда ССРЭ-ниң улустарының үшкү кышкы спартакиадазын эрттирген турар. Совет күш-муультура шимчээшиниңиң бүгү адырларыга ажылдың ол калбак көрүндезин дөрт үе-чадалыг эрттирер дап турар.

Спартакиада будүрүлгелер, тудуглар, колхозтар, совхозтар, албан, өөредилге черлериниң коллективтеринге, шериг кезектеринге спорттуң кышкы хевирлериниң талазы-биле массалыг маргылдаалар-биле өгелээр. ССРЭ-ниң улустарының үшкү кышкы спартакиадазының бирги үе-чадазы бүгү 1973 чылда болбушаан, 1974 чылдың эгезинде үргүлчүлээр. Ийиги үе-чадала районнарның, хоорайларның, областарның болгаш крайларның спартакиалалары болур. Үшкү үе-чадала эвилелдешкен республикаларның болгаш Россия Федерациязының девискаардер кайының спартакиалаларының типлектилери тодаратылнар. Спартакиаданың түңнел кезээ — сөөлгү маргылдаалар келир чылдың мартта Свердловскиге болгаш Бакуриани (Грузин ССР) суурга болур.

Спартакиада үезинде хаак, коньки спорттуң, хоккейниң, фигурлуг чүгүлаашкынның бистиң чуртка улам калбартып, ажылчы чоннарның кышкы дыштанылгазын организастаарын экижидер.

ССРЭ-ниң улустарының үшкү кышкы спартакиадазын эрттирер чорук күш-культураны болгаш спорттуң совет кижилериниң хүн бүрүдеги амыдыралынче улам хамыладырыныр талазы-биле сорулгаларны чедишкиниг күүседирине улуг ужур-дузалыг болур.

ССРЭ-ниң улустарының үшкү кышкы спартакиадазының программазының талазы-биле будүрүлге, тудуг черлериниге, колхозтарга, совхозтарга, албан, өөредилге черлериниге маргылдаалары, а ол ышкаш районнарның, хоорайларның спартакиадалары маргылдааларының киржикчилериниң будүрүлгеге ажылынган болгаш өөредилгезинден хостуг үелеринде эртер ужурлуг.

ССРЭ-ниң улустарының ам болуур үшкү кышкы спартакиадазының кол-ла сорулгазы — хөй миллион совет кижилерни спорттуң кышкы хевиринге үргүлчү киржиринче хаара тудары, күш-культураның «Күш-ажылга болгаш ССРЭ камгалалынга белен» деп комплексизиниң нормативтерин дужаарынга оларны белетизээри, спортсменнерниң мергежилин улам бедик кадурери боон турар.

ЧАРЫШ БОЛГАШ ПАРТОРГАНИЗАЦИЯЛАР

Эрткен юбилейлиг тыл — бистиң амыдыралывыска тоолуг улут болуушкун болуп демдеглеттингев. Оон-биле кады ол улуг юбилей тосну беш чыдың планныг сорулгаларын күүседиринче бүгү коммунистерниң болгаш ажылчылардың күш-ажылчы база чогаадыкчы идепкейин улам хайыктырып үе-үе турган.

Юбилейлиг чылдың социалистиг чарыжынга киришкеп, мраккы Моңгүн-Тайганың ажыл-ишчилери планныг сорулгаларны күүседиринге чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Эрткен чылын биске агаар-бойдустуң байдалы дыка нарын, берге болган. Партия организациялары ол шылгалданы ажып эртер дээш эвээш эвес күжениишкинни үндүрген. Ынчангыл социалистиг чарышты малчын бүрүзүнге чедир калбартып, ону дээштиг кылдыр организастап, масса-политиктиг ажылды бедик деңнелге чорутканының түпелинде «Малчын» колхоз (баштаар черниң даргазы Б. Кошкар-оол, партком секретары Д. Иргит) эът, дүк бүдүрелиниң болгаш күрүнеге садарының планын ажып күүсеткен. Оон-биле кады ол хемчеглер ажыл-агыйның экономиказын болгаш организастыг чоруун быжыглаарынга таарымчалыг салдарны чедирген.

Ынчаарга «Моген-Бүрен» колхоз эът бүдүрелиниң болгаш күрүнеге садарының планын күүсеткен. Ол ажылагайда коммунист Н. Моңгүн-оол удуртқан № 3 хойжу бригада район-да хойжу бригадалар аразынга ийи удаа тиилелиг болган. Эрткен чылын ниитизи-биле төрүүр 100 хойга онаалтыр 87 хураганны алган, а бо чылың кыштаглаашкынның байдалы база эки.

Районнуң ажыл-агыйлары эрткен ажыл-агый чылының көргүзүглерин хандыр анализтеп, социалистиг чарышты түңнеп, чаа хүлээлгелерни ап турган. Чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже болгаш кыдынмаан ажылдарже кичээнгейни углавдырып, оларны бо чылдың онаалдарыбиле катай күүседир сорулганы салган. Чамдык планнарның күүсеттинмээни, четпестериниң бооп турар чылдагааны чер-черде партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларының организакчы ажылының кошкаанда, социалистиг чарышты ареңгей организастап турарында дээрзин анализ көргүскен.

Чамдык партия организациялары социалистиг чарыштың түңнелин үндүрерде аңаа хандыр анализ кылбас, чүгле мурнакчыларны демдеглээш, оларны шаңнап мактаары-биле кыынгаранган, чыл бүрүде багай ажылдап, хүлээлгезин күүсетпейн турарлар-биле тодаргай ажыл чорутпайн, мурнакчыларның дурыжугазын нептеретпейн турар. Оон түңнелинде район эрткен чылын ниитиниң малының баш санын өстүрер планның чүгле 88,7 хуу, күрүнеге дүк садарының планын 98,3 хуу чедирген, ынчангаш чүгүла планныг сорулгалар күүсеттинмейн арткан.

Ол четпестерин катаптавас дээш, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидер, колда сорулга — эвээш чарыгдалдарны үндүрүп тургаш, эки шынарлыг хой продукциянны бээр — деп, партияның кыйгырыы-биле бүтү черлерге социалистиг чарышты организастап эгелээн.

Малды өлүрер, самчыгдап төтчеглээр чорук-биле демиластап дашкаар илеткелчилерни ай санында бирдеп эвээш эвес лекцияны, илеткелди түс-түс тематикаларга ажылдап кылгаш, график өзүгаар чорудуп турар. «Моген-Бүрен» колхозтуң хойжу бригадаларында ажылдап түрээр бир партия болүүнге немей 2 партбөлүктү чоокку үеде тургузар.

Райкүүскомнуң культура килдизын малчыннарже ай санында бир удаа агиткультбригаданы чорудуп, 13 кезек черде кожер библиотекаларны организастап тургускулаав. Ырак одарларда малчыннарны чугула хереглелдиң барааннары-биле хандирар сорулга-биле 3 ларёкту, 2 автолавканы тургускан. Мал ажылының түскай артемниглерин чыл эгезинде чыгган, 1973 чылдың сорулгаларын боттандырарынче углаган чаа хемчегларни ажылдап кылган болгаш моон соңгаар ай санында оларны чыылдырып, кылган ажылдарының дугайында түс-түс отчёттарын ап, дараазында айда кылыр колкол сорулгаларны чугаалажып турарын дугурушкан. Районнуң албан организацияларын черлерин малчыннарның кышкы үеде чурттап турар черлериниң айны-биле оларга доктаамал шеф дузаламчызын көргүзүп турар.

Мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-авилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында партияның болгаш чавактың доктаалынга үндезилээш, колхозтар аразынга шилчип чоруур Кызыл туктан болгаш районнуң күштелдирип эгелээн. Ол сорулга-биле 22 политинформаторну, 49 агитаторну малчыннарга политиктиг ажыл чорудары-биле быжыглаан. Ол ишкаш СЭКП райкомунуң штатындан ажылчы алдарының тугудан ажылда, бригадалар аразынга малдың чаш толуп чидириг чок менди камгалап алганы дээш, хой кыргылдазын шыпарлыг организастап чорутинны база мал чемин болгаш одек-кыштагны үлегерлиг бөлеткээни дээш аңаа шаңналдыг вымпелдерни тургускулаан.

Амгы үеде чаңгыс-даа баш малды кыштап чидириг чокка хүр ажырар дээш изиг түлүк ажыл малчыннар ортузунда хайныгып эгелээн. Кодан бүрүзүүде хой массалыг оолдан- турар. Январь тоңчузунге чедир районга төрээн 5070 хойдан 5070 баш хураганны камгалап алган. Январь айның ортанга чедир 78 комсомолчу сакманщиктың чаш мал доруктуруру-бүлле хойжуларже чорутқан. Малчын бүрүзүнүң коданында мал чемгерер, сут кудар хереклелдерни четчелеп тургускан, бодүүн болгаш концентраттыг чемнерни чедиргилээн, күжү кошкак база доруга берген хураганнарны чемгерип ажаап турар.

Бо чылын районнуң малчыннары төрүүр 100 малга онаалтыр 90 анай, хураганы, 90 бызааны, 85 кулунну, бөдүүн дүктүг бир баш хойдан 1,5 кг дүктү кыргып алыр деп хүлээлгезин алганнар. Ол дээрге, бистиң районнуң байдалынга кончуг бедик сорулга. Алган хүлээлгениң чедиишкинниг күүсеттинери бирги эвлчегде, малчын бүрүзүнүң бедик харыысалгазындан, ниитиниң херээ дээш ак-сеткилдиг кылдыг кызымаккай чоруудан хамаарыжыр.

Мал ажылынга шыыран кадрларны быжыглаар, оларның харымсалгаын бедидер сорулга-биле бо чылдың эгезинден колхозтар баштаар черлерде-биле оларда партия организацияларының бюроларының каттышкан хуралдарынга малчыннарны чаңчыстап бадылап, быжыглаар ажылды практикалап эгелээн.

«Мал ажылын улам ынай кодуреп ышкаш, кодээ ажылагыйның ындыг чугула айтырыы бистиң мурнубуска база чугула айтырыг болуп чидиниби-биле тургустунуп турар» деп СЭКП-ниң XXIV съездизинге партия Төп Комитединиң Отчёт илеткединге СЭКП ТК-ның Чиргизге секретары ош Л. И. Брежнев чугаалаан. Ынчангаш тоску беш чылдың ниитпирлиг үшкү чылында бо талазы бурупгаар улуг базымны кылыры чүгле кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының эвес, харын бүгү партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш оске-даа албан организация чергелериниң хереэ болур деп чүвени бедик харыысалга-биле медерел билир ужурлуг бис.

Хамыктың мурнунда курааларны болгаш аргаларны доңгуу-биле ажыглап, малчыннар ортузунга чарыштыг дээштиг кылдыр организастап, организастыг болгаш масса-политиктиг ажылды бедик деңнелге чорудуп турган, социалистиг хүлээлгени күүседиринче кол кичээнгейни салып турар бис. Тоску беш чылдың үшкү чылының соруулгаларын ыяап-ла күүседир дээш моңгүн-тайгажылар улам соруктуг, улуг күжениишкинниг ажылдаарлар.

О. ШАГДЫР-ООЛ,
СЭКП Моңгүн-Тайга райкомунуң бирги секретары.

Механизатор мергежил дээш

Тоску беш чылдың кодээ ажыл-агый талазы-биле сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээринге механизатор кадрлар база улуг рольду ойнаар. Механизатор мергежилдиглериниң санын көвүдедир, оларның билиин бедидер дээш совхоз дирекциязы, партия, профэвилел, комсомол комитеттери сагыш салыы турар. Совхозка дөрт ай хуусаалыг курстар организаставаш, 1969 чылда 18 кижини, 1970 чылда 22 кижини өөреткеш, оларга үшкү класстың тракторизи документтиин тывыскан.

1971 чылда совхозка Кызылдың № 3 профтехучилищезиниң салбыры организастаттынган. Ынчан аңаа 26 кижи механизатор мергежилди чедип алыры-биле аттарын бижиткеш, өөренип эгелээн. Өөредилгезиниң хуусаавы бир чыл. Таарымчалыг оран-сайга-биле хандыртынган. Өөредилгениң көргүзүг материалдары четчир. Совхозтуң кол агроному, кол инженери-даа башкылаашкынны хүн бүрүде чорудуп, көргүзүг материалдарын ажыглаан келген. 1971 чылда 26, 1972 чылда 30 кижи машинист-трактористиң документизин алган.

Бо чылын салбырда 33 кижи механизатор мергежил дээш өөредилгезин январьда эгелээн. Дыңнакчыларны кодээ ажыл-агый эртеминиң биилгери-биле чепеглээр, ооң-биле кады оларның политиктиг биилгин бедидер дээш кол агроном Маадыр-оол Ооржак, кол инженер Василий Дамба, комсомол комитединиң секретары Сечикпаа Куулар кызымак ажылдап турар. Башкылаашкынга теория-биле практиканы холбаштыр чорудуп турарындан дыңнакчыларның сонуургалы бедип турар. Өөредилгеде колдуунда аныяктар хаара туттунган.

Трактору, комбайнны болгаш кодээ ажыл-агый машиналарын башкарарынга боттарының мергежилин бедидер-биле машинист-трактористиң бирги класс мергежилин чедип алыр дээш 30 кижи, ийиги класстың чедип алыр дээш 22 кижи чоокку хүнерде өөренип эгелээр.

Дыңнакчыларның өөредилгезинге четпес чүве болза, трактор, комбайн, кодээ ажыл-агый машиналарының дугайында номнар, плакаттар чедишпээн. Бо талазы-биле биске Кызылдың № 3 профтехучилищезинден дуза чедирер ис-четтиин турар.

Х. ОЧУР-ООЛ,
Кызылдың № 3 профтехучилищезиниң Чөөп-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта салбырының удуртукчузу.

Ак-Тургунуң кижилери

Комсомолчу Александра Достук «Ак-Туруг» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында малчыннап 4 чыл ажып ажылдаан. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылының юбилейин малчын кыс күш-ажылчы белектеринг уткаан. Юбилейлиг чылда аныяк малчын төрүүр 100 хойдан 95 хураганны, бир хойга онаалтыр 2,5 кг дүктү алгаш, салбырда дээрге хойжуларының бирээзи болган. Александраның ажыл-ишке чедиишкинниге ооң өөмүн дээш Түлүш Эрес-оолдуң салыышкыны база улуг.

Тоску беш чылдың ниитпирлиг чылы — 1973 чылда малчыннарның алган хүлээлгезин улуг. Оолар төрүүр 100 хойнуң чаш толуң четче албышаан, хой бүрүзүнден 2,6 кг дүктү кыргып, 10 тонна сигенниг боттарының күжү-биле белеткеп алырын хүлээгеннер.

Амгы үеде оларның коданында хойнуң кезии ооладпакан. Александра Достук ооладашкын үезинде сакманщик хүлээлгезин күүседип, бо хүннерге чедир 120 баш хураганны чидириг чок доруктурган. Ол хураганнарны хүн бүрүде немелде чем-биле үргүлүг чемгерип, оларның кадыынын байдалын үргүлүг хайгаарап турар.

Совхозтуң Кызыл-Даг салбырында профэвилел комитединиң кежигүнү Салчак Чакын хой-ниитичи, идепкейлиг коммунист. Ол төрээн совхозунда чолаачылап ажылдап турар.

Чоокта чаа совхозтуң директизязы С. Чакынга улуг идегелди көргүзүп, ажыл-агыйга чаа келген машинаны хүлээдип бергеп. Ол ам Улуг-Хем районнуң Сеңги деп черден пресстээп саваанны совхозтуң малчыннарының турааларынче чедирип турар.

Д. УЖАР-ООЛ.

ӨСКЭЭР ЧАРЫГДАЛДЫ ЭВЭЭЖЕДИР

Мал ажылының продуктуларын бүдүрерии болгаш белеткээрин көвүдедир талазы-биле Бүгү-авилелдиң социалистиг чарыжының негелдеери-биле Тес-Хем районнуң сүт-бараан фермаларының бүгү ажыл-ишчилери шагда-ла танышкан болгаш бедиткен хүлээлгелерни алган. Ол фермаларның бес чылдың шиитпирлиг чылында канчаар ажылдап эгелээнин кодээ ажыл-агый продуктуларының шынарының болгаш садып алырының талазы-биле район инспекциязы чоокта чаа хынап көрген.

«Чодураа» колхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазы — районнуң фермалар аразынга шилчиир Кызыл тугунуң эдилекчизи, коммунистиг күш-ажылдың коллективи. Ол ферма январьның баштайгы он хонуунда 1735 литр сүттү будүрген. Бо дээрге, кышкы үеде багай эвес көргүзүг дээрзи билдингир. Ында саар инек бүрүзүнден хүнде 4—5 литр сүттү саап турар.

Мал ажылының продуктузун будүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир талазы-биле хүлээлгезин Хараал-Тейниң саанчылары фогумчалыг күүседип турар. А ол продуктуның сайгарылгазы калдыгыл? Бистиң сорулгавыс болза, сүттүң бараанының 85 хуудан кудулаттазы болгай. Ындыг турбуже, хараал-тейжилер боттарының будүрген продуктузун күрүне планынга кириштирбейн өскээр чарыгдап турар. Чүгле он хонук дургузунда беэнин 1315 литр сүт өскээр чарыгдаттынган. Оон иштинден 882 литр сүт бызаа чемгерериниг ажыглаттынган. Ону чөптүг деп санап болур-ла, харын. А арткан 433 литр сүт кайнаар кире бергенил? Ону таварышкан-на кижи ап турган. Ол сүттү үлешкеннерүнүң аразында колхозчулар-даа, Самагалдайда өрт черинин ажылчыны Лодай-оол Шиман болгаш оске-даа улус бар. Мындыг чарыгдал сүттүң бараанының авээжеткен болгаш шиитпирлиг чылдың планныг онаалдаларын күүседиринге шаптык болуп турар.

Хараал-Тей фермазында отчёт-учёт база багай. Инектерниң саанчыларга хүсээлдазын демдеглээр № 54 (а) формадан оске кандыг-даа документ ында чок. Фермага сүт шимчээшкинниниң № 56 формазы, сүттү фермадан үндүр сайгарарының № 61 формазы чергелиг чугула дептерлер тывылбаан. Эрткен чылын сес класче доозкан учётчик Володя Араптан чамдык демдеглелдерни аңаа саазынга бижиндээ алган болур, ооң-ла үттүпкан-даа турар. Фермада ажылдакчыларның хей-аъдын көдүрерине болгаш социалистиг чарыштыг организастарынга мындыг четпестер идиг бербези билдингир. Ындыг четпестерни районнуң оске фермаларында чок деп болбас.

«Тес-Хем» совхозтуң Өртең сүт-бараан фермазында сүт кадагалаар бажын чок. Ооң уламыдан кылымал сүт кылыр казанакта сүт хүлээп ап турар. А фермада сүттүң бараанының 62 хуу болуп турары база-ла чогуур негелдеге четпес.

«Ак-Эрик» колхозтуң Улуг-Күзег фермазы эрткен чылын хынапта сааларны чаңгыс-даа катап кылбаан. Бо чорук колхоз баштаар черинин, ында тускай эртемниглерниң фермаже сула сагыш салып турарын хереченлеп турар. Зоя Моңуй, Фина Эрендей болгаш оске-даа саанчыларның көжер кино келбестээнининг болгаш оске-даа культура-массалыг ажылдар дугайында хомудалы ону бадыткап турар.

Беш чыл планының үшкү шиитпирлиг чылының сорулгаларын күүседир дээш Бүгү-авилелдиң социалистиг чарыжы бистиң чуртта калбарган бо хүннерде хынапта ылеретинген четпестерни дарый чайладыры, бүгү күштү болгаш арга-дуржулганы планныг онаалдаңы хүүсаа бетинде күүседиринче углындырары районнуң сүт-бараан фермаларының коллективтеринден негеттинип турар.

Ю. БАЛЧАР,
Кодээ амыл-агый продуктуларының шынарының болгаш садып алырының талазы-биле районнуң көл инспектору.

Мурнакчы чолаачы Алексей Крайнов респотребсоюзтуң автотранспорт будүрүлгезинге чээрби хире чыл ажылдап келген. Республиканың ыракаузан колхозтарының болгаш совхозтарының суурларында магазиннеринге үлетпүр болгаш аъш-чем барааннарын ол үзүктел чок чедирип, чоннуң макталын чедип алган.

Дурмулгалыг чолаачы бодунуң чүүк сөөртүр талазы-биле планныг онаалдаларын үргүлүчү амыр күүседип келген. Ол ам бодунуң чолаачылар бригадазының бүгү кежигүннеринбиле нады коммунистиг күш-ажылдық бригадазы деп ададыр эрге дээш демисөөмин, тоску беш чылдың шиитпирлиг чылының будүрүлге онаалдазын хуусаа бетинде күүседир дээш улам соруктуг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: чолаачы А. КРАЙНОВ рейсче үнүптериниң мурнуу чарыында.

А. НЕВОЛИННИҢ фотозу.

Идеологтуг фронтунуң дайынчызы

ХУВИСКААЛЧЫ АГИТАТОР

Хүн барыын чүктүң дагларының артынче ажып баткаш, инаар-на чашты хона берди. Кижиниң өзээн өттүр хаярып кедир кыштың чыварлыг соогу көжээлеп-ле эгеледи. «Кежээдиктей соор» деп, агаар байдалының дугайын радиодириёмник дамчыштыр чугаалааны шын болду. Ынчангаш Ак-Бедик дагның өдээнге чапты берген чораан хоюнуң бажын дозуп, оларны кежээки соок чыварга алыспас дээш аалче сүре аараа чоруптум.

Кыштаамга четнелек чорумда, соомдан ала аът мунган, алгы тоннуг кижиниң көл чыдарын эскерип кагдым. Ону дораан-на танып каап, чоннуң «Агитатор» деп тодалап алганы ол кижини маңагаанып тур мен. Ала аът агаарже буртуладыр тынгылай-дыр, агитатор менче хүлүмзүрүп көрүп тур. Амыр-мендиинсти солушканывыстың соомда, чыскаалдыр аалче шуужупкан хойнуң соо-биле кожа чортуп, хөөрежип каап чоруп ор бис.

Деспек черге барганда,
Дешкилежип оттаар,
Кадат черге барганда,
Касканаанып оттаар —

шуушкан малывыстың дугайын чугаалажы бердивис. Удурдедир салдынган айтырыгаар төнмээнде, кыштагда бажыңымга чедип келдивис.

Аяк шайны аартап, чылыгып олурувуста, аалчывыс кара барбазындан чаа экжелген солуннарын меңээ бербишаан чугаалады:

— Бо солуннардан бир өөрүнчүт медээни коор боор силер. Бистиң совхозтуң хойжузу Хуурай-оол Чаваевич Чоодуга Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты тывыскан-дыр. Ол ышкаш чоокта чаа утказын тайылбырлап бергеним, 1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын будүрерии болгаш белеткээрин көвүдедири дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-авилел социалистиг чарыжының бистиң республикада калбарып турарын база таныжып ап болур силер — дээш, агитатор Совет Эвилелинде болгаш даштыкыда болуушкуннарны биске дедгерергей тайылбырлап берди.

Келген аалчывыс — бистиң агитаторувус, почтачывыс, бригадиривис чүве. Ол барган-на черинге солуннарны, журналдарны, чагаазларны чедирип ээри-биле кызыгаарлаттынмайн, харын-даа Совет Эвилелинде болгаш даштыкыда чугула болуушкуннарны бодунуң беседазынга чугаалап ээр чанчылдыг кижи. Ынчангаш малчын бүгүдээн ол аалчывыс келир хүнүн четтикпейн маңап олурар.

Агитатор мээң ажыл-агый талазы-биле демдеглевидер кылыр ыдыктылажымны сонуургай берди. Оон кезек болган:

— Зоотехник Калдаңның малды одарже үндүрериниң, кодаиче киирерипиң, одар-белчиприи айлар айны-биле хуваап ап, ажыглаарының дугайында тургускан саналын чүү деп кордүүер? Ону канчаар боттандырып тур силер?— деп, мептен айтыра каапты.

— Зоотехниктиң ол саналаа-оналып бүрүн деткиир кижилир мен. Ол саналды ёзугаар хоюмну кайы одарга кажан кадарарын хуваап алдым. Хой кадарар черлериниң от-ситеии база камнаттынар — деп допчу харыылап кагдым.

— Хойжуларның классын барымдаалап төлевир тургузарын бистиң совхоз амыдыралга боттандырып эгелээн болгай. Эрткен чылгы силериниг ог-бүлеңеринг хой ажылынган алган бүгү орулгазынга классынар ёзугаар 25 хуунну немей саналып. Чүге дээрге, бир талазында силериниг стажынар 21 чылче бар чыдар болгай. Шупту чартык муң ажыг акша болган — дидим.

Ону дыңнаваш мээң уругларымның иези чугаага база кирболган — дидя.

— Ада-иези-даа кижини бүгү назынында азырап шыдаар эвес, а партия биле совет чазаавыс магелыг-дыр. Ажыл стажы дээш, ол акша бээр, ажы-төлүң көвей-дир дээш, ол шаңнал бээр, алган планың ажыр күүсеткени дээш база төлеп бээр, аарый бээрге халас эмнээр, адак соонда — назыналап кырый бээрге, дыштандыргаш, ол азыраар. Ынчангаш Совет чазаавыска төлептиг бараан болур дээш кызыл-ла чор бис — деп, ол чугаалаш, агитаторувуска сүттүг шайны база катап куткаш тутсу каапты.

— Боларның оозу-ла шын. Нам, чазак ол хире эки көрүп турда, чамдык кижилер хүлээнген ажылын ак сеткилдиг күүсеткеп боор-дур. Маңаа бистиң малчыннарывыстан чаңгыс чижек чугаалаайн.

Хойжу Бөлгүм-оол бар ышкажыгай, ол дүүн хоюн одарга ээп каапкаш, кадарчы Амыр сугга дүш чок шайлап орда, бөрү ооң ээп чораан хоюнга келгеш, үш башты өлүрүп каап-дыр. Бир эвес Эрес-оол таварышпаан чүве болза, каража ооң хөй болур турган. Харыысалга чок деп чүве ол дыйым. Мал ажылындан шак мындыг төлеп чок кижилерни чайлатпас болза, эът, дүк планнары күүсеттинмес.

Малчыннарны ээлчегліг кадатче шилчидер дугайында СЭКП Тыва обкомунуң IX пленумунуң доктаалынга даянган, партия, комсомол организацияларыг бо ажылдың ёзулуг өзээнче кирип, бо талазы-биле үре-түңнелдиг ажылдарны чорудар ужурлуг. Ылаңгыя суурда пырак эштерни мал ажылынче чүге хаара тудуп болбазын? Оларның чамдыктары шиди «аар-саар» ажыл кылып орар болгай. Ынчангаш бо айтырыгны ам болур партия хуралынга шыңгыы тургузар деп турар бис. «Состү соглээш, сөөлүнге чедер, сөөктү хемдээш, чилиинге чедер» — деп үлегер чугаа бар. Хойжуларның ажыл-амыдыралын бүгү талазы-биле экижиткен турарын ылаң-ла чедип алыр бис — деп, бригадир-агитатор чугаалаап, бистен айтыра-дыр:

— Мал эмчиви Экер-оол дүүн силерге чорду бе?

— Ийе, чорду. Хой эмнер база берип кагды. Хойларны шинчип көрдү-даа. Оон кажаа иштинден тогланчы дүк тып алгаш: «Бо дээрге ёзулуг аллын удазыннар-дыр. Ону моон соңгаар болдурбас дээш хемчег албас болза хоржок» дээр чорду. Ооң оозу-ла шын. Оон башка дүк планы күүсеттинмейн баар болгай. Бис ону болдурбас дээш кыыдар бис.

— Бистиң ол эмчивис черле шору кижи болдур ийин, хайныгып турар амыдыралдыц ханы агымынче кирбейн, ону бүт кырындан барааннаар, соңгадай бакылап көөр чамдык кижилер ышкаш эвес. Хүндүледип шайлап алгаш, чүнү-даа кылбайн, шаап чоруй барбайн, кижилерге эки чүүлдерни кылып чоруурун дег, магалыг чүве ышкаш турар — деп, почтачывыс түңнеп чугаалады.

— Аалывыска хонуп алыцар, аъдыцарны откарып каайн. Орайтай берип-тир — дидим.

— Хоржок боор, эш. Даарта суурга четкеп турар ужурлуг мен. Чүге дээрге политкичээливис бар болгай. Орта СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниц болгаш РСФСР-ниң Дээдэ Советтериниң каттышкан байырлыг хуралынга СЭКП ТК-ның Чингизге секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелиң ташыжып өөренир бис. Оон билип алган чүүлүмүю даразында келгеш, малчыннарның зооветөөредилгезиниң кичээлинге чугаалап бээр мен. Ужурашкыже, байырлыг!

Партияның идеологтуг фронтузунуң дайынчызы, хүнүң келир күзенчиг аалчывыс Шалык Шавар-оол хой чылдарның дургузунда агитатор хүлээлгезин ынчаар ак сеткилдиг күүсеткипшаан, боду мурнакчы малчын апарган.

Б. ДОЮНДЮП,
Тес-Хем районнуң «Тес-Хем» совхозунуң малчыны.

ЧАГАА ПАРЛАТТЫНМАЗА-ДАА ...

Эрткен чылдың төнчүзүнде Барыын-Хемчик райондан редакцияга чагаа келген. Ында Кызыл-Мажалык суурнуң «Сельхозтехника» салбырында ажылдап турар Б. С-Х. Хертектиң сөөлгү үеде өгбүле, мораль талазы-биле четпестерин шүгүмчүлээн.

СЭКП райкомунуң секретары С. Күжүгеттиң бистиң чоруткан бижиниве-ске харымлааны болза:

Коммунист Борис Хертектиң өг-бүле болгаш мораль талазы-биле четпестерииниң чагаада айыткан фактыларын хынапта бадыткаан. Ооң амыдырапга ындыг төлеп чок аажы-чаңныың дугайында коллективтиң коммунистериниң ниити хуралынга сагындырыгны берген турган. Б. Хертек хуралдың шиитпирин тоовайн, төлеп чок аажы-чаңын удамчылап турганы илерээн.

СЭКП райкомунуң январь 19-та болган бюрозунга Борис Сайын-Хереловяч Хертектиң хууда хереэн көрген. «Сельхозтехника» салбырында партия эге организациязының хуралынга ооң төлеп чок чоруу дээш Б. С-Х. Хертекке коммунистер шыңгыы доңгуланы берген. Эге организациянның үндүрген шиитпирин бюро күштүг болдуруп бадылаан.

Чаданаанын библиотека ажылдакчылары хөөрайның чурттакчы чонунга номчулга конференциязын, литература кежээзин, янзы-бүрү беселаны доктаамал чорудуп турары чанчыл болган. Ол болза ооң эргелекчизи Т. С. Ортун-Назынның организакчы ажылын илереп турар.

Тоорук Сарыгларовна — Улан-Удэниң Культура институдунуң бот-өөредилге салбырының сөөлгү курузунуң студентизи. Оон аңгы эргелекчилеп турары библиотеканың ном фондузу 35 мун ажыг, номчукчулары улам өзүп турар.

ЧУРУКТА: библиотека эргелекчизи Т. С. Ортун-Назын (солагай талазында).

А. ЧОЙГАННЫҢ фотозу.

«Шынның» почтазындан

ЫЯШ ӨСТҮРҮКЧҮЛЕРИ

Республиканың ыяш ажыл-агыйының ишчилери артыкы чылын планныг соруглаларны күүседир талазы-биле алаан чедиишкинниг ажылдаан. Баазанныг продукция бүдүрериниң планы 105,2 хуу, сайгарылганы 104 хуу күүсеттинген. Арга-арыгны өстүрүп, көвүдедири, камгалаары-биле чергелештир ыяш ажыл-агый черлери 29 муң кубометр түлүг ыяжын, 11 муң кубометр дилиг материалдарын бүдүрген.

Кызылдың болгаш Шагаан-Арыгның ыяш ажыл-агый черлери юбилейлиг чылда бедик коргузүглерни чедип алган, РСФСР-ниң Ыяш ажыл-агый министерствозунуң Хүндүлел бижиктери-биле шаңнаткан. Бо ажыл-агыйлар 2200 га черге ыяштыг тараан. Арга-арыгларда ирип кыраан ыяштарны кезип арыглаашт, 65 муң кубометр токпакты белеткээн. Арга-арыгны өртен камгалаар ажылды база чорудуп, лилиндектерге черни андырып, оруктарны септеп турар.

Балгазын болгаш Каа-Хем ыяш ажыл-агый черлери ыяш тарыыр үеним чогумчалыг шилип алгаш, ону агротехниктиг бедик деннелге кыска хуусаала боттандырган. Тараан ыяштар эки үнген, оларның озуму база шыырак болган.

Беш чыл планын чедиишкинниг күүседир төлээде, курлавырларны чөп ажыглаары чүгула. Ылангыя ыяш дилдирер болгаш болбазырадыр цехтерде күш-ажылды механизастааны кошкак. Чижээ, ыяштыг пилорамаже чүүп кинерини механизаставаан, ыяштыг чүдүрерде, дүжүрерде лебёдкаларны ажыглавас чүүлдер кайы хөй. Тес-Хем болгаш Каа-Хем ыяш ажыл-агый черлери бо талазы-биле улуг курлавырларлыг.

Ажыл-агыйларда тракторлар болгаш автомашиналар оруглга өөрү түрүжүк карылганыг ажылдап турар. Автомашиналарның белениниң коэффициентизи 0,65 чедип турда, оларның ажыгланы түгле 0,40—0,50 болуп турары ажылда улуг четнестерни хереченлеп турар.

Ыяш ажыл-агый ажылдакчылары арга-арыгны өстүрер, хайгаараар хүлээлгелиг. Лесниктерниң кол ажылы-даа ол. Эрткен чылын 50 хире үргедээшкинни олар илереткен, 28 төтчегдекчилерни харысалга оназарынче киирген. Тожу, Туран, Кызыл ыяш ажыл-агыйлары төтчеглекчи чорукка удур эки ажылдап турар.

Чөпшээрей чокка ыяш кезер, орт ооскур чоруктарны болдурбазы, ындыг үргедекчи чүүлдерни кылган хамаатыларга шынгыы харысалганы хүлээдир херек. Маңаа арга-арыг ажылдакчыларынга хөй-нитинниң, яштики херектер органнарының деткимчези, дузаламчызы негеттинип турар. Улуг-Хем, Барыын-Хемчик районнарның милиция ажылдакчылары төтчеглекчи чорукту илереткен херектерни кыдыра көрүп, херектерни үр үеде шыгжап чыткылаар таварылгалар бар. Сорулга болза үргедекчи, төтчеглекчи үүлгедиг кылган кижилерге удур демниг күш-биле ажылдаары болур.

Ыяш ажыл-агый эргелелиниң ажылдакчылары беш чылдың шиитпирлиг бо чылында күш-ажылчы бедик коргузүглерни чедип алыр дээш социалистиг чарышты калбарткан.

Ф. ГВОЗДОВСКИЙ.
арга-арыг камгалалының кол технологу.

КИЖИЗИДИКЧИ, ОРГАНИЗАКЧЫ КҮШ

Совет хөрээженнерниң киришпейн, үлегерин көргүспейн турары ындыг ажыл адыры, культура участогу бистең чок. Харын чамдык коллективтерде хөй нуруузу хөрээженнер ажылдап, олар кижизидикчи болгаш организакчы улуг күш болуп турарын бижикседим.

Кызыл хоорай Советиниң «Көк-Тей» совхозун чижекке айтып болур. Ажылчынарның хөй кезии азы 140 кижи хөрээженнер. Олардан күш фермазында 86, сүтбараан фермазында 32 кижи ажылдап турар. Коллективте хөрээженнер төвүлелиниң кежигүннери ажылының аайы-биле хөй-нитинниң кижизидикчи болгаш организакчы ажыл-чорудулгазында бот-идепкейлиг киржип турар.

Школа биле ада-иениң харылзаазын улам быжыдар, өөредилге-кижизидилге ажылын экижидер талазы-биле чамдык боттуг хемчегни ап келген. Кичээл үзер, өөредилгезин кааптар, чурум үрээр таварылгалар ургуларга тургулаар. А болуушкун бүрүзүн анаа эрттирбейн, хөрээженнер төвүлели оны башкылар, төрелгөр комитединиң-биле сүмележип турган, ой-шаанда шиитпирлеп келген.

Төвүлелдиң даргазы Вера Павловна Ткаченконуң тайылбырын ёзугаар алырга, ургулар садының арыг-шеверин, аъш-чемининг шынарын, деригеэин болгаш кижизидилге ажылын доктаамал хынап, илерээн четпестерни чайладыр хемчегдерни ап келген. Ургулар садының амгы ажылын ада-ие болгаш хөй-нинти организациялары үнелеп турар.

Коллективтиң бичии ургуларының чайгы үеде дыштанылгазын культурлуг, таарымчалыг чорударынга ажылчын комитеди-ле кады хөрээженнер төвүлели база чамдык хемчегларни ап келген. «Орленок» база «Голиков» аттыг пионер лагерьлеринге чыл бүрү бөлүк ургуларны дыштандырып, «Заря» теплоходка олуртаан селүүстедип, төрээн черин эргилдир экскурсиялаадып турары сонуургавчыг.

Хөрээженнер өг-бүлеге үлегерлиг, ыяштыг бичии чаштарны шын кижизидиргеге харыысалгалыг болбушаан, совхоз бүдүрүлгезинге база улуг күш болуп, ажыл-агый, культура талазы-биле салдынган соруглары чедиишкинниг күүседиргеге идепкейлиг киржип турар. Моон чижээге чамдык эштерни айтыр болдувыс.

Бызаа ажаакчызы А. Г. Агапова баш бүрүзүнге онаалтыр хонукта 590 граммның орнунга 850 грамм немелде деңгээни, а А. Н. Лошминна 865 граммны ап турган. Эрткен чылын В. А. Долганина бир инектен-не 2700 кг сүт саар тургаш, ол хүлээлгезин 3510 кг кылдыр күүсеткен. Шак ындыг планныг турган Б. С. Ондар 3190 кг, З. П. Курастикова 3180 кг сүттүг саагган. Ол ышкаш күш фермазында Н. Ф. Ванникова, А. П. Булавина, Г. Р. Чиркова ышкаш дагаадан-на 180—200 чуурга ап турарларны хөйну адап болур. Хову ажылында, тудугда, совхоз бүдүрүлгезинниң өске-даа адырларында хөрээженнер база мурнакчы ажылдап турар.

Хөрээженнер төвүлелиниң ажылында шупту-ла түвө акы, четпестер чок дээни ол эвес, чедир кылдынмаан ажылдар ам-даа хөй. Коллективте партия организациязының удуртулгазы-биле хөрээженнер төвүлели кижизидикчи болгаш организакчы масса-политиктиг ажылды моон соңгаар улам даштиг калбартып шыдаар.

З. ДАНЫЫ.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Сеткил ханыышкыны

РИМ. (СЭТА-ның корреспондентилери Дж. Герарди биле Ю. Лопатин олар дамчыткан). Италияның үлетпүр-бүдүрүлге черлери бот-боттарынга ажыктыг кылдыр Совет Эвилели-биле садыглажырын, техниктиг дем каттыштырылгазын калбартырынга даажок соңуургадымын илергейлеп, ол талазы-биле чедип алган түңнелдерин эвээш эвес апарганын сеткил ханып демдеглеп турар.

«Бистиң фирмавыс биле совет организациялар 1964—65 чылдарда бөөр боттарының арасында дугуржулгалыг. Ол дугуржулга практиктиг улуг ажык-дузалыг болган. ССРЭ-ге прокат деригерин бергеш, оларның орнунга совет станоктарны ап турар бис. Ол станоктар бистиң бүдүрүлге черлеринде, хөй-хөй өске-даа италин фирмаларның заводтарында илеелдинг ажылдап турар. Ам кан хоолайларны дуизаалавайн хептээрининг аргазын тып үндүрериңге совет өнүктеривисвиле дем каттыштырып ажылдап турар бис. Ол арга ук ажылга техниканың бүгү дедегейге эң чаа үлегер-чижээ болур деп, металлургия болгаш машина тудуунуң үлетпүрүнүң «Инноченти» деп кол нинтилелиниң директору М. Скортеччи СЭТА-ның корреспондентилери-биле чугаалашкаш медеглээн. «Совет-итали кады ажылдажылганы хөй талалыг, ылангыя эртем, техника талазы-биле калбартып болур, шынап-ла кызытаар чок аргалар херек кырында бар» деп бодап турарын М. Скортеччи чугаалаан.

Миланның «Электровимэорт» каттыжыышкынының президентизи Дж. Ламарка совет электрон болгаш радиотехника үлетпүрүнүң продукциязын мактап чугаалаан. «Бистиң фирмавыс ССРЭ-деп телевизор киноскоптарын, транзисторларны болгаш электрониканың өске-даа продукциязын алгаш, Италияда садып турар. «ССРЭ-ге бүдүрген» маркалыг бараанар эң эки үнелиниң бүзүредип көргүскен болгаш онза бедик шынарлыг, идегелдиг. Ынчангаш оларны Италияның чону хөйү-биле хөрээлеп турар. Олар Барыын чүк чурттарының база Японияның кылыгларындан биче-даа дудак чок болгаш бистиң чүртүвүстүң калбаа-биле сайгартынар барымдаалыг деп демдеглээр ужурлуг мен. «Электроимпорт» бо чылын 3 миллион доллар түңнүг электрон продукциязы ССРЭ-деп садып алыр керээлерни чарган. «ССРЭ бо талазы-биле кайгамчык түскай мергежилдиг ажыындакчылардыг болгаш улуг дуржулгалыг деп чүвеге бүзүрээн бис, ынчангаш кады ажылдажылга болгаш солчуушкун кайы-кайывыска даажок ажыктыг болган туруп болур, ажыктыг боор-даа турар» — деп, Дж. Ламарка түнелинде чугаалаан.

Үре-түңнелдиг кады ажылдажылга

ДЕЛИ. (СЭТА). Совет нефтичилериниң төлээлери Индияда чоруп турар. Олар нефть тывыжын 80 чылдарның ортан үезинде чылда 13 миллион тонна чедирер деп айтыкан үр хуусаалыг программаны күүседир боттуг хемчеглерни индий өнүктери-биле кады тодаргайлап айтыр. Индий түскай эртемниглерниң бодап турарын ёзугаар алырга, совет нефтичилериниң найыралдыг дузаламчызы чазактың төлевилээн нефть тывыжын көвүдедириниң планнарын бүрүн күүседиринге дузалаар, Индияның экономика талазы-биле хамаарышпас чоруун улам быжыглаарынга ол дузалыг болур.

Барыын чүктүг нефть каттыжыышкынары-биле чогуур индий организациялар нефть шинчилеп тыварының керээлерин чарып алган. Ол каттыжыышкыннар чуртта нефтилиг черлерни чок дей бөрген турда, совет түскай эртемниглер Индияның нефть шинчилеп тыварынга дузалаан.

Нефтиниң болгаш бойдус газының күүне комиссиязы-биле чарган керээни күүседип тургаш, совет нефтичилер Индияның аңгы-аңгы штаттарындан нефтинин үлетпүре ажыглаар күр байлактыг черлерни илередип тыпкан. Ол байлактыг черлерге нефть арыглап, болбазыралыр заводтарны түдүп тургускан.

ПОЛИТБЮРОНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ПАРИЖ. (СЭТА). Чуртка мартта парламент соңгулдазы болур деп турарынга холбаштыр Франциянның Компартиязының Политбюрозу медеглел парлап үндүрген. Чөөн үезинде күштериниң каттышкан программазында ажылчы чонларның амыдырал байдалын ажымадер, социал деңгээлге биле демократиянның, хамаарышпас чорук биле тайбыңның чаа политиказын чорудар деп айыткан дээрзин медеглеп демдеглээн.

Политбюро «улусчу эвилел болгаш каттышкан программаның тиилелгези, Франциянның Коммунистиг партиязының кандидаттары дээш» парламент соңгулдазынга бадыжаап, ук партияның чедиишкинниг болурун хандырарынче угланган күжениишкиннерни ийи катап уттаттырарынче коммунистерни кыйгырган.

СОВЕТ ЛИЦЕНЗИЯ ЁЗУГААР

ПРАГА. (СЭТА). Совет лицензияны ёзугаар будурган, дутуйлары ында шиитпирлиг чүүл машиназы Чехословакияның чүүл-бүрү оруктарынга 100000 ажыг километрни эрткен. Ол шиитпирлиг кылырын Готвальдов хоорайда дугуй бүдүрер «Кызыл Октябрь» заводтуң эртем-шинчилел институду организастаан. Завод ам ындыг дугуйлар бүдүрерин шиитпирлеп эгелээн турар.

Чаа дутуйларның ажыктыг хөй-хөй талаалары чедиишкинниг эрткен шиитпирледен билдинген. Олар машинаны 3кн башкарар арганы бөөр, ажыглалга даажок камгалагыыр, ында чүүл хереглелин 12—15 хуу эвээжедир.

«Кызыл Октябрь» бо чылын шиитпирлиг 1500 чаа дутуйну бүдүрүп үндүрер. Ол дутуйлар боттарының эки шинарының бүзүредип көргүскен.

ССРЭ-НИҢ ЧАГЫЫ-БИЛЕ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның машина тудугжулары совет химия үлетпүрүнүң бүдүрүлге черлериниге база бир улуг чагыны күүседип бөөрин эгелей берген. Варшавага Польшаның даштыкы садыг каттыжыышкынызы «Полимекс-Цекоп» биле совет «Техмашимпэксперт» каттыжыышкынының аразынга ат салган керээни ёзугаар күүр кислотаны бүдүрер беш заводна ажыглаар дериглерни ССРЭ-ге бөөр.

Польшаның түскай эртемниглери Совет Эвилелиниң чагыын сеткил ханып күүседип эгелээн. Соолгу он чылдың дургузунда хөй-хөй ындыг объектилерге ажыглаар дериглерни бүдүрүп бершикен бис. Польшаның бүдүрүлге черлери биргээн-ле чылда 500 тонна күүр кислотазын бүдүрер улуг шүүлүүр заводтарга ажыглаар комплекстиг дериглерни бүдүрүп бөөр деп, каттыжыышкынының чиигине директору Л. Лаховский СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан.

БОЛГАРИЯ. Даштын кудумчуда кыш, ынчалза-даа Пазарджик округтуң «Булгарплод» дээр делгем парниктеринде помидорлар, огурецтер, перец, ногаан кулча быжып турар. Эрте бижар тонна-тонна ногаалары моортан дыка хөй чурттарже хүнүүң-не чүдүрүп чорудар. Пазарджикте «чылыдынга хоорайжыгажы» 56 гектарны эзеленишаан, Европада эң улугларының бирээзи болуп турар.

БТА — СЭТА-ның фотозу.

К. ВАЛЬДХАЙМНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ДЕЛИ. (СЭТА). «Планетавыстың улустары бистиң болгаш бистерниң ургуларывыстың ургуларының тайбың турарын, бистиң салгалывыстың, келир үеде салгалдарының тайбың турарын күзеп турар. Бистиң кол сорулгавыс ындыг болгай» — деп, КНО-ның чиигине секретары К. Вальдхаймга алдар кылдыр Индияның даштыкы керектер министри Сварен Сингхтиң тургускан шайлаалгазынга К. Вальдхайм медеглээн. Бо хүннерде К. Вальдхайм албанның ынн-чоруун кылып, Делиле чоруп турар.

К. Вальдхайм делегейде дүшкүүрлүг байдалдың соолгу үеде чавырлыр угланышкынныг апарганынга баймр чедирген. Бүгү-нинти тайбыңга улуг айыылдыг, чер-черде бүгү чөрүдээни ам дүрген узуткаары эргежок чугула деп, К. Вальдхайм демдеглээн.

ЧӨҢГЭЭЛЕР СОКСАВАСТААН

ЛУСАКА. (СЭТА). Замбиябиле кызыгаарны хаар дутайында шиитпирлиг Солсберинің эрге-чагыргазы күш чок болдурган. Ынчанмыже кызыгаар девискээринің байдалы айыылдыг болбушаан турар. Родезияның шериглери болгаш Мурнуу-Африка Республиканың Мурнуу Родезияже чорутқан шериглери амдыгаа чедир-де Замбия-биле кызыгаарның чоогунда чоруп турар. «Замбия дейли мейл» солуннуң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, родезий тала Замбияның девискээринге араатанзыг халдап, оон түңнелинде тайбың замбий халас-тээгүлүг бажында олур бис. Барык ийи чыс чыл мурнунда Георг Вашингтон чогум-на маңаа кээп Американың хамаарышпас чоруу дээш демиселче кодүрүлген революстуг шериглерни командылаары-биле хүлээп алган. Чогум-на бо, бистиң олурар өрээлинивиске, бодунуң дээдя дужаалдыг офицерлерин ол хүлээп ап турган. Ынчалза-даа моон сагыш-сеткилимге өске үүлдер кирип кээр-дир деп Андерсон уламчылап чугаалаан. Бузук соңгалар дамчыштыр бүгү өрээлдерже долдур кирип турар газ — карак чажы төгүлдүрер ыштыг хоран дүүн .чаа үүве мышкаш, дыка тодаргайы-биле моон карааамга көстүп кээр апарган.

Ол чорук вьетнам даймының кидин түлүк үези 1969 чылдың апрельде болган үүве. Ынчаарда бүгү чуртка калбарган аныяктарның даймига удур шимээшкинниниң үезинде Гарвард университединиң студентилери Вьетнамда даймига октап бээр «өдүг эт» болурундан шуут ойталаарын илереткеннер. «Үймээнчилерни» оожуктурары-биле полиция келдиргеп. Докпактар-биле болгаш карак чажы төгүлдүрер ыштыг хоранның частыр бөмбүктер-биле чепсегленген 400 полицейлер университетче шаап халдаашкын кылган. Докпактар-биле чыстыр соктургаш, хан-чинн төктүп чыткан студентилерни баштарының дүүнден аспактаваш, полицияның «кара каарган» дээр машиналарынче кинр шивадааш турун берген. Туттурганнарның аразынга ынчаардагы ужар үүл министри турган Сименстиң оглу болгаш президент Кеневединиң чөвүлекчизи турган Шлезингерниң оглу база бар болган.

Вьетнамга удур араатанзыг дайын сеолүреп турар амгы үеде ындыг араатанзыг үүгедиишкин моон соңгаар черле нитап болбас болза деп идеген турар кижи мен деп Андерсон түңнелинде чугаалаан.

Бистиң дараазында барып чугаалашкан киживис Гарвард университединиң чанында Чөөн Азия айтырыгларының талазы-биле эртем-шинчилел төвүнүң директору профессор Фэрбэнк Вьетнамга аванторазындан төөгүнүн шын өөредилгин Каттышкан Штаттар амыр дээрзинге овааырымчалыг идегелин илереткээн. Ол девискээрниң бүгү чурттарынга бистиң политиктеривис төөгү талазы-биле ыяап өлүр күштериң талазынче шилчээн түңнелинде оларның херээ идегел чок апарганы Вашингтонуун буурааашкынының чыддагаанны ол болган деп, ол чугаалаан. Вьетнам улустуң боттарының хамаарышпас чоруу дээш үүчүг чылдарда чорудуп келген демиселги тиилеттирбес болган АКШ-тың кандыг-даа күштүг согуушкуннары оны базып шыдавас деп үүвеин Вашингтонның адактың соонда үзээн билгени бөөнн бистиң шупту-ла түвө акы болган.

Гарвардка чораан хүнүвүсте сураглыг америк экономист Гелбрейт чаа ном бижиир дээн планын ёзугаар Швейцарияже чоруур деп турган. Ынчалза-даа Франсиз-Авеню дээр ыржыы, холегелиг кудумчуда бодунуң бажыңынга барып бистиң-биле чугаалажыр-ларынга амыран чөптээрешкен. Вьетнамда дайынны соксатканы-биле холбаштыр делегейниң бүгү байдалын чогумчударынга болгаш совет-америк харылзааларны калбартырынга чаа-чаа аргалар тургустуунар деп, ол чугаалаан.

Бүгү делегейде болуушкуннар дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар талаже утлуг боон турары амгы үеде шуут билдингир апарган. Совет Эвилели биле АКШ-тың аразынга харылзааларны экижидери ийи чурттуң эрге-ажыктарынга таварыш турар. Чүүде Азияда эвес, харын-даа Европада бөөнн күштериниң денгээгүүр байдалында чүгээр дээн оскерлиишкиннер база боон турар деп, Гелбрейт чугаалаан. Оон бодаа турарыбиле аныра, Барыын Европа АКШ-тың чалчаы турганындан ам тускайлаң чер болу бергеп.

Массачусеттиң технология институдунуң президентизи профессор Визнер база-ла совет-америк харылзааларны экижидип, калбартырының база бир шиитпирлиг талалакчызы. Оны чедип алыр толээде амгы үеде, кажан Вьетнамда даймын ышкаш ындыг шаптыктыг үүлдер чок апарганда, ол харылзааларны калбартып болурунуң хөй арга-лары тургустуунан. Ол ийи талалыг харылзаалардан кайы-даа түрт ажыктыг үүлдерин алыр апаар. Олар ам садыглажышкынны болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганы калбартырын кажангыышындан-даа артык соңуургап турар. Совет-америк харылзааларны үндезинн-биле хогжүдери бүгү чер бомбүрзээвиң кырынга тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту туруузарыпте ужур-дузалыг деп Визнер санап турар.

Генерал Джеймс Гэвин дегелейниң ийги дайыныңың үезинде парашют шериглерни командылап турган. Ол совет шериглер-биле харылзааны тургускан баштайгы америк шерии начальниктериниң аразынга кирип турар. Президент Кеннединиң үезинде ол АКШтың Франциядаа элчинн турган, а амгы үеде «Артур Д. Литтл инкорпорейтед» дээр улуг компаниянның эргелелиин баштап турар.

Дж. Гэвин бистиң Бостонуун кыдыында ол компаниянның бажыңында бодунуң кабинединге үүлээп алган. Ол совет-америк садыглажышкынының келир үезинин дугаймында дыка кодүрүлүүшкүнүүт хөөреп олурган. Каттышкан Штаттар амгы үеде Японияның болгаш Барыын Европа чурттарының улам улгадып турар чаржалажышкынынга таварыжып турар апарган деп ол демдеглээн. Чазактың ол чоруткан бүгү хемчегларни турааа-даа, садыг балансының дефицидин түгле дугаап шыдаваан эвес, харын-даа 1971 чылда 2 миллиард доллар тургавыннан 1972 чылда 6,4 миллиард доллар чедир көвүдээн. Мындыг байдалда америк бараанларны Совет Эвилелиниче үнүүр садыгаары АКШ-тың садыгжы хөрегглегеннерине дыка ажыктыг болур ийик. Ол Совет Эвилелиниң экономиказының өзерине идегелиг болганда ада ажыктыг болуур-дур.

Бостон-Кембридж районуның улузунуң ииизы-бүрү төлээлекчилери-биле ужуражыр, чугаалажырга, Совет Эвилели-биле харылзааларны экижидеринче, оон-биле кады ажылдажылга кылыр, садыглажышкынны калбартырыңче чүткүлдү оларның ийи кезии илереткеннер. Ынчалза-даа төөгүнүүң бурунгаар болгаш аныяктаар болгаш «соок дайыныңың» буурап дүшкен чүткүүлүнден халбактанмышаан иүштер Каттышкан Штаттарда ам-даа бар.

Гарвард университединиң орус төвү дээр черинин директору профессор Пайпс АКШ биле ССРЭ-ниң аразында харылзааларны экижидериниң чамдык демдектериниң кестүп келгенинге шугулдашкынын чажырбайн турар. Совет Эвилели Каттышкан Штаттар-биле харылзааларны экижидеринге шын-на туразы-биле белеп бе азы чок бе дээрзин төлегээр дээш ол профессор бүгү күүз-биле шыртайын турары тодаргай болду. Ындыг харылзааларның хогжүр оруу оңгул-чыгылдерлиг болур, а чавырлышкынныг чорук дүшүүрлүг байдал-биле кажан-даа солчу берип болур деп ол чулчуруп олурар. Бо бүгүнү алган көөрге, оон дүшүүрлүг байдалга дыка-ла сеткилиң ханары ындеп болган.

Амгы үеде байдал болза анаа таарымчалыг боон турганы «соок дайыныңың» чылдарында дег эвес дээрзин Пайпс безин миннип чугаалаан. Каттышкан Штаттар дыка улуг күштүг үндүрген, оон ужуруулган делегей жандармының ролин күүседип шыдавас апарган деп ол чугаалаан. Вьетнамга дайыныңың ат-алдар чок, буужар-чүдек төөгүзү ол дугаймын чартыжар арга чок ыяштыр көргүзүп турар-даа.

Г. ФРИМЭП,
Г. ШИШКИН,
СЭТА-ның корр.

НЬЮ-ЙОРК.

Американнар боттары чүнү чугаалап турарларыл?

ЧАА АРГАЛАР

«Эллайд кемикл билдинг» суургазының шыпшык бажында сайгылгаан чырыы-биле: «Вьетнамда дайынны соксадыр дугаймында дугуржулганы кылып, аңаа ат салгаанынга бөөр чедиргеп. «Нью-Йорк таймс» солуп уи дугуржулга «аразатазыг үүлгедиишкинниг соксаткан болгаш нацияның курлавырларынга, энергия-күжүнге болгаш арын-нүүрүнге даржылгалыг, шыдажыр аргажок аар-берге чорукту чиитеткен» деп ажыы-биле бижээн. Ынчалза-даа сураглыг хайгаараачы Джеймс Рестон «ол дайынның хоралыг уржуктары Американың амыдыралынга ам-даа дыка үргүлүүлдиг үеде саддар-халдавырын чедирер апаар» деп сагындырган.

Шынап-ла Вьетнам дайынының хоочузу херек кырында кайы хире үргүлүүлээрин ам чугаалаары берге боон турар. Чижээ, бо талазы-биле «Уолл-Стрит джорнэл» солуп «ол үр болгаш халаптыг дайын амгы үеним салгакчыларының аажы-чаңынга болгаш амыдырал-чурталга а ы н г а улуг салдарын чедирер» дээрлиите бүүрелиин илереткеп. Вилдингир үүве үүлге чаңгыс — Вьетнамда агрессияны соксатканындан бистиң амыдырал байдалывыс экижир болгаш делегейде бүгү байдал орталанып боор деп дыка хөй ниик дорт чарыгдалы 125 миллиард доллар болган. Индий-Кыдатты улустарынга удур агрессияның алдар-ат чок, бужар-чүдек түңнелдерни ол-дур.

Вьетнамга дайын Америкаңы шуут силгишкеп. Ол Каттышкан Штаттарның амыдыралының бүгү талазынга балалбас сорбулуг балыгны чедирген. Ол дайынны соксадыр дугаймында дугуржулганы кылып, аңаа ат салганынга бөөр чедиргеш, «Нью-Йорк таймс» солуп уи дугуржулга «аразатазыг үүлгедиишкинниг соксаткан болгаш нацияның курлавырларынга, энергия-күжүнге болгаш арын-нүүрүнге даржылгалыг, шыдажыр аргажок аар-берге чорукту чиитеткен» деп ажыы-биле бижээн. Ынчалза-даа сураглыг хайгаараачы Джеймс Рестон «ол дайынның хоралыг уржуктары Американың амыдыралынга ам-даа дыка үргүлүүлдиг үеде саддар-халдавырын чедирер апаар» деп сагындырган.

Чөпшээрей чокка ыяш кезер, орт ооскур чоруктарны болдурбазы, ындыг үргедекчи чүүлдерни кылган хамаатыларга шынгыы харысалганы хүлээдир херек. Маңаа арга-арыг ажылдакчыларынга хөй-нитинниң, яштики херектер органнарының деткимчези, дузаламчызы негеттинип турар. Улуг-Хем, Барыын-Хемчик районнарның милиция ажылдакчылары төтчеглекчи чорукту илереткен херектерни кыдыра көрүп, херектерни үр үеде шыгжап чыткылаар таварылгалар бар. Соруглга болза үргедекчи, төтчеглекчи үүлгедиг кылган кижилерге удур демниг күш-биле ажылдаары болур.

Ыяш ажыл-агый эргелелиниң ажылдакчылары беш чылдың шиитпирлиг бо чылында күш-ажылчы бедик коргузүглерни чедип алыр дээш социалистиг чарышты калбарткан.

Ф. ГВОЗДОВСКИЙ.
арга-арыг камгалалының кол технологу.

АРТИСКЕ ХҮНДҮТКЕЛДИҢ СӨСТЕРИ

Россия Федерациязының алдарлыг болган Тыва АССР-ниң улустуң артизи, хартыгадан каппагай деп хөөредиг чок чугаалап болур цирк артизи Күжүгет Балданович Хензиг-оолду кым билбезил. Улуг Совет Эвилелиниң цирк өргөзиг бүгү хоорайларынга, дыка хөй дапшыкы чурттарга тыва чонуң өнүжөзинден оюн көргүзүп келген эживисти эрткен дыштаныр хүнде Красноярск хоорайның циригинге байырлалдыг байдалга пенсияже үделди.

Красноярск хоорайда тапты-ла 2 муң кижи хары угда олуруп алгаш, оюн көөр цирк өргөзинге ол хүн үш улай оюн көргускен. РСФСР-ниң улустуң артизи, агаарга акробат кылыр 60 харлыг артист Раиса Немчинская, Молдав ССР-ниң алдарлыг артистери Энгелина болгаш Евгений Рогальскийлер, шимчеп турар сывырындак кырынга ойнаар Светлана, Юрий болгаш Николай Федотовтар, сураглыг клоуннар Ширман алышкылар болгаш өске-даа артистер каш ай үргүлчүлээн программа соонда манежке үнүп келгеч. Оларның аразында чап чаа-ла номерин ойнаап, дерим безин аштаар чай чок болган бистиң Хензиг-оглувус ойнап кедер хеви-биле бо тур.

Красноярск циригиниң директору Татьяна Георгиевна Восходова чыылганнарның мурнунга үнүп келгеш мынча дизи:

— Силерниң аранарда бистиң кайгамчык кожавыс Тыва чурттуг, талантылыг артист РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Күжүгет Хензиг-оолду билбес кижи чок. Ол биске хөй удаа оюн көргүзүп кээп турган. Арсоонда Красноярск хоорайкүүскомунуң культура киллизиниң эргелекчизи Августа Писецкая, артист Александр Ширман, Пушкин аттыг шин театрының литература кезээниң эргелекчизи Илья Клемец, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиум кежигүнү Андрей Юмбу олар сураглыг артиске байырлыг адрестерин, хүндүлел бижиктерин тывыскан.

Сураглыг клоун үш алышкыларның бирээзи Александр Ширманның чугаазы онза солун болган: — Күжүгетти билбес кижи ССРЭ-ниң бөш муң ажыг цирк артистеринде чок дизе хөөредиг чок. Ону бичезеткял, бодүүн болгаш кижиниг чорук каастап, хөй национал совет цирктиң талантылыг артистериниң бирээзинге чедирген. Ол бодүүн үран талантызын аныяктарга дамчыдар талазы-биле моон соңгаарда ажылдаар үжүрлүг. Инек эживисти, бодувустуу-биле Мига деп адап чоруурувус, чоок өнүүвүстү пенсияже үдеп тура аңаа аас-кежиин, бүгү-ле чедишкиннерин, кан дег кадыкшылды күзеп турар бис — деп, ол чугаалаан.

Күжүгет Балданович Хензиг-оолдуң чугаазын чыылганнар улуг кичээнгей-биле дыннаан.

— Мени артист кылдыр өөредип, кижизиткен, улуг уран чүүлче оруум ажыктаан өөттөрге, хөй чылдарда кады ажылдап келген өөрүмге чылыг сөстүг күүзашкиннер дээш четтирдим. Ядыы араттың оглу меңээ үзел ажыг чылда чонга баргаа болур улугуң ленинчи национал политика, хөй национал чолчум берген. Пенсияже үнүмже-даа, аңаа олурар аргам чок, төрээн Тывамга баргаш, улусчу цирк ажыдып, талантылыг аныяктар чыып алгаш ажылдаар мен — деп ол чугаалады.

Оон соонда К. Б. Хензиг-оолду 30 ажыг чыл дургузунда ажылдап келген столунуң кырынга олуртупкаш, аренага хүндүлелдин дээскиндирик ёзулалын кылган.

Цирк артизи К. Б. Хензиг-оолдуң чаагайлыг талантызы, кижизиг чаагай чоруу бо хире хүндүткелдиг байдалга үедир эргени чаалап алган. Чогаадыкчы ажылын улам-чылаарын бодап чоруур артиске чаа-чаа чедишкиннерни бүгү көрүкчүлер база күзеп турар.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ЧУРУКТА: цирк артизи Күжүгет Хензиг-оол шүүселде үезинде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

БАЙЫРЛЫГ ҮДЕЛГЕ

ШКОЛА МУЗЕЙИ АЖЫКТЫГ БЕ?

Башкы болгаш шыдыраачы Монгуш Көрген-ооддан дыка солун чугаалы алган мен. Төрээн черин шинчилеп өөренирииге чугула хереглиг номнарны дилээн болгаш чер-черде школа музейлериниң бир чамдык арга-дүржулгазын каксы чугаалап бээрин сагындырган болду. Хөй чылдар дургузунда башкылап келген аштың ханы утказыг чагаазын номчаап, база катап бир чамдык школалар музейлерин кезиир ужурга таварышкан мен. Мен чүгле бодүүн онаашкан ажыл-херээнге бүгү күжүн, билиин, мергежилин берип келген болгаш берип турар мурнакчы башкылардан хензиг барымдааны чижек кылдыр чугаалап көрейн.

Бай-Тайганың Шуй ортумак школазы. География болгаш биология башкызы Салчак Монгеевна Чедер-оол школаның музейин тургузарынга болдуг киришкен, бир бичии өрээл үндүрүп аар дээш янзы-бүрү арганы хереглээн. Ол музейде тыва чонның барык чүс чыл мурнунда адилеп чорааны эт-севин, ийик-хевин бөлүп чыгган, делгеп чыскаагаш, ховар-ховарын шилдиг хомдуларда шыгжагылаан болду.

Төөлининг сес чыл ортумак школазынга барган мен. Эте класстарның дүржүлгалыг башкызы Анай Салчаковна Конга Тыванын чер-чурттун, байлаан база төөгүзүн өөренир болгумну бодунуң үштапбаштап тургускаңы школа музейининг өрээлинде башкылап турар, магалыг, өөрүнчүг-даа болду.

Чөөн-Хемчик районнуң Чыраа-Бажы ортумак школазынга төөгү башкызы Зинаида Санчыевна Монгуштуң удуртуп турары школа музейинден тааида тараачыл араттарның тараа тарып чорааны ыяш андазынны белек кылдыр алган бис, ол ам Кызылда төп музейнинг делгелге залында салдынган болгай. Школачылар-биле дем кадып ажылдап деп чүвенинг бир көскү чижээ бо-дур. Школачылар — улуг күш, олар чүнү-даа тып шыдаар орлан-әрес төлдер!

Хоочун коммунистиң уруу Зинаида Шыраповна Сат дээди эртемниг башкы, ол Хөндергейниң школа музейин удуртуп турар. Ол музейде тывааларның алдарлыг оглу Сат Сурасович Бүрзеккейниң болгаш оон дайынчы өөрүнге тураскаатакан түскай делгелгени кылган. Маадырлыг чоруктуң, төрээн чүртүнга бердинген чоруктуң дугайында өөредилге-кижизидилгелиг кичээлдерни өйлеп-өйлеп чорудуп турар. Ол школаның музейинде эрги шагның адилелдери база чаа шагның чүгула-чүгула эт-севи бар. Чижээ: маны хөөргелер, эрги номнар, чавагалар, херээжен удуртуп тараар кылганы ураншевер хеп-сын аймаа. Зинаида Шыраповна тоолчуларның түскай кежээлерин база организастап турар.

Школа музейин тургузарынга башкылар коллективи, ылангыя директорлар кол уг-шигни бээр күш боюп турар. Оон тодаргай барымдаазы, Чадаана хоорайның тыва ортумак школазының директору Зоя Сүндүевна Куулардың бөлүүг ажылы болур. Ол башкы бодуңуң эртеми тыва дылды башкылавышаан, школаны директорлавышаан, оон музейи турар черни түскайлап тыпкан. Школа музейининг удуртукчуу Дайзы Ламазановна Күжүгет өөренчилерниң тыпкылаан чүвезин доп-дораан дайзылап турар. Кайы-бир өөренчкчи кандыг ховар чүве тыпкан болдур, оон адын чарлап дыңнадырындан аңгыда, делгээн чүвенин танынга оны тыпкан кижиниң адын база бижип турар. Чадаанаңы тыва ортумак школазында 1000 ажыг өөренчкилер өөренип турар. Ол хиределе-школа музейи турар черни тып апканы черле магалыг.

Ол школаның өөренчкилери чоп аразында ады-сывы сураг-жый берген мурнакчы кижилеря-биле кезек-кезек болгаш үжүражып турарлар. Оларның аразында тулугжулар, малчыннар, башкылар, эртемденнер, артистер дээш кымнарны чок дээр боор. Ынчангаш школа музейиниң ажык-дүзазы улуг. Ол кандыг-даа школага турар ужурлуг.

Школа музейин тургузарын чугулага көрбейн турар черлер база бар. Кызылдың ийи дугаар ортумак школазың кым билбес боор! Тываның эң баштайгы школазы-дыр. Ол школадан кандыг кижилер үнмеди дээр оны! Ол школага эң баштай Совет Эвилелинден түскай чалаттырып келген эртемденнер база аңаа ажылдап турган болгай. Ол хиреде мынчага чедир оон үш каът бажыңының иштинден школа музейи тургузупку дег чангыс хензиг өрээл тывылбаан боон турар. Чаа директор Владимир Анатольевич Агбан төөгү, география болгаш дыл башкыларын чыгаап, чоокку хүннерде школа музейин дарый тургузарын аазаар болду. Мен бодаарымга, найысылалдың хоочун тыва школазынга школа музейи албан турар ужурдуг, оон политкижизидилгелиг ужур-дүзазын үттүп болбас!

Хензиг чүведен улуг чүве бүдер, деп үлегер чугаа бар. Школаның музейинден чангыс бажыңның туржук, бүдүн суурнун-даа төөгүзү өгелеп болур.

М. КЕНИН-ЛОПСАҢ.
Алдан-Маадыр аттыг музейниң эртем амылдакчызы.

Г. М. Бражникова он чыл школазын доозкаш, Чадаанада даарамыла комбинадында ажылдап кирген. Ол ам бижикчы мастер, коллективиниг мактадым, бүдүрүлге планын үргүлчү күүседип келген.

Галина Максимовнаны комбинаттың комсомолчулары эге организасия секретарынга дөрт чыл удаштыр соңгааны база таварылга эвес. Ол мшкаш Чөөн-Хемчик районнуң комсомол комитединиң бюро кежигүнү.

ЧУРУКТА: Галина Максимовна Бражникова ажыл үезинде.

А. ЧОЯГАННЫҢ фотозу.

Спорт · Спорт

ГТО-НУҢ НОРМАЗЫН ДУЖААГАН

Хербис даанда хаак баазаанга найысылалдың транспорт организацияларының ажылдакчыларының хаак кроазу болган. Оон кол сорулгазы күш-культураның чаа комплекизи — ГТО-нуң хаак талазы-биле нормазын дужаары болур. Бо кросска ниитизи-биле түс хире кижи киришкен.

Баштай 5 километрге эр улустуң чарыжы болган. Аңаа № 12 автобазаның төлээзи Олег Рожков оскелердең эң-не дүргеи маңнап келгеш, бирги черни алган. Аэропорттуң хаакчызы Николай Никифоров ийиги, № 2 АТБ-ниң спортчузу Сергей Сухов үшкү черни эзелээн.

Херээжиннериниң 3 километрге чарыжынга Тываның автотранспорт аргелелиниң ажылдакчызы Людмила Зубарева тергиндээн. Ийиги, үшкү черлерни Комылова, Макарова (аэропорт) олар эзелээн.

Профэмилел-комсомол крозунга киришкеннериниң 85 хуузу ГТО-нуң хаакка маңнаарының нормазын күүседип алган.

Аэропорттуң коллективин массалыы-биле ГТО-нуң нормазын дужаарынга киришкеш, ВЛКСМ хооркомунуң тацналы алган. Бирдең үшкү черни алган хаакчылар комсомол хооркомунуң мактал бижиктери-биле тацнаткан.

А. АФАНАСЬЕВ.

МЯЧИЛИГ ХОККЕЙ

Моңгуш-тайгажылар мячилиг хоккей ойнаарынга кончуг мнак. Ынчангаш дыштанып хүннерде Мугур-Аксы суурга маргылдаа аны эш хуузунуң ужуражылгазы болуру албан.

Профэмилелдиң райкому мячилиг хоккей маргылдаазын эрттирген. Аңаа дөрт шилиндек команда киришкен. Ийи хүн үргүлчүлээн оюнның түннелинде район төвүнүң шилиндек командазы бирги черни алгаш, шилчиир кубок-биле тацнаткан. «Малчын» колхозтуң спортчулары ийиги тацналды алган.

Эң эки ойнакчылар механизатор С. Алдай-оол, суд ажылдакчызы К. Кыргыс болган. Оларга Хүндүлел бижиктери, тураскаалдыг белектерни тывыскан.

Моген-Бүрен сес чыл школазының өөреникчилери Мугур-Аксы ортумак школазының сесги классчылары-биле мячилиг хоккейге эш хуузунуң ужуражылгазын эрттирген. Аңаа район төвүнүң школачылары тиилээн.

Х. КОЦГАР.
М. СЕҢГИ.

ЭШ ХУУЗУНУҢ УЖУРАЖЫЛГАЛАРЫ

Бай-Тайга районнуң Шуй суурлуң аныяктары болгаш ында ортумак школаның спортчулары Кызыл-Даг аалдан келгеш, мячилиг хоккейге эш хуузунуң ужуражылгазын чоруткан.

Бо ужуражылгага кызыл-дагжылар эки ойнаап, аалчыларны аштырыышкынга таварыштырган.

Барыын-Хемчик районнуң Аксы-Барлыктың хоккейжилери Кызыл-Даг эш хуузунуң ужуражылгазын кылыры-биле база чедип келген. Бо командаңың ойнакчыларының мергежили бедик, дуржулгазы улуг. Олар республиканың «Урожай» эки тура спорт нинтилелиниң бирги черн дээш маргылдааларга киржип, тацналдыг черлерни аң келген. Шак ындыг шырак хоккейжилер-биле ойнаары ажыктыг. Кызыл-дагжылар баштайгы минуталардан эгелээш, организастыг ойнаап, 6:4 санга үдуп алган.

Кызыл-Дагның спортчулары Салчак Күдер-оол, Сергей Салчак, Николай Седен, Сарыг- оол Шыдыраа эки ойнаан.

Д. ХОМУШКУ.

«АЛДЫН ШАЙБА» ШАҢНАЛЫ ДЭЭШ

Кызылдың бичии хоккейжилериниң аразында «Алдын шайба» шаңналы дээш маргылдаанның баштайгы кезээ доозулган.

Баштайгы ужуражылгалардан № 7 школаның «Мечта», № 11 школаның «Вымпел», № 8 школаның «Сани» командаларының аныяк хоккейжилери эки белеткелдиин коргускен.

Февраль 18-те түннел маргылдаа эгелээр.

Х. АЛАШ-ООЛ.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 8-ТЕ

МОСКВАДАН

14.25—Миллионнарның ленинчи университедэ. «Материалдыг курлавырлар экономиказының оруктары». 14.55 — «Музыкалыг интервьюлар». ССРЭ-ниң улустуң артистери М. Плисецкая болгаш Е. Светланов олар дамчыдылгада киржип турар. 15.40— Оңнуг телекөргүзүг. Фигурлуг чунгулаашкын талазы-биле Европа чемпионады. Хостуг программа. ГФР-деи дамчыдылга. (Бижидилге).

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер. 18.10—«Хамаатыг ужар түүлүүүн 50 чылы». Дамчыдылга. 18.25—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.50—Хөй сериалыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүг. «Испаниниың аас дээри». ГДР. 2-ги серия. 19.50—Оңнуг телекөргүзүг. Фигурлуг чунгулаашкын талазы-биле Европа чемпионады. Хостуг программа. ГФР-деи дамчыдылга (Бижидилге).

22.10—«Кижи болгаш хоойлу». Юридиктиг эртеминериниң доктору А. Безуглов дамчыдылганы чорудар. 22.40—Оңнуг телекөргүзүг. «УССР-ниң Буковинаның ыр болгаш таныжыр алдарлыг ансамбли». Фильм-концерт. 23.00—23.30— «Үе». Информастыг программа.

Агаар

Бөгүн республикага будуттаар, чамдык черлерге биче хар чаар. Янзы-бүрү угланышкынның хаттың дүргени секундада 0—4 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 20—24, өскелеринге 24—28 градус соор.

Кызылга будуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 0—4 метр болур. Агаарның температуразы 24—26 градус соор.

Редактөрүнүң ораалакчызы Б. Н. КАРАШПАЙ.

кинотеатрларда

ФЕВРАЛЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сегиржип алышкын» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Алдын хүн адаанда кыетар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Одиссейниң ужуралдары» 15.00, «Джеп Эйр» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Точка, точка, чартык сек» 9.00, 10.50, 12.40, 14.30, «Оске талалан келген кижи» 16.20, 18.30, 20.30 шактарда.

КОМПЛЕКСИЛИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫНЫ: «От, суг болгаш чес хоолайлар» 11.00, 17.00, «Кара ангелдер» (1-ги, 2-ги кезектери) 19.30 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫНЫ: «Хоорай кылымында бажыңга ужуралдар» 18.30, 20.30 шактарда.

ДООЗУКЧУЛАРНЫ ЧАЛАП ТУР!

Кызылда республиканың очно-заочно өөредилгелиг школазы доозукчуларны чаңчыл болган ужуражылга кежээзинче чалап тур.

Ужуражылга кежээзи бо чылдың февраль 10-да кежээ 18 шакта № 11 школага болур.

БӨТ-ӨӨРЕДИЛГЕЛИГ ШКОЛАНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Бойдустуң дириг амытаннары

БӨРҮ

Бөрүнүң хылыш дег азыгларын чок болза, ол черле бөрү боон шыдавас ийик. Ол бодувуң күчүлүг диштери-биле ыырган-на чүүлдерни канчап-даа салбас, карак чивеш дээр аразында үзе тыртып аар, кандыг-даа соокту чара дайнаптар; бир эвес херек апарза, ол-ла алыг-диштери-биле бодунуң ат-алдары дээш тулчуп эгелээр.

Бөрүлериниң өг-бүлеэи дыка улуг болур, а бир өөр бөрүлер —6—12 чедип турар. Бөрүлериниң ооллары ада-иези-биле кады 2—3 чыл чурттаар, ол үе дургузунда эр бөрү бодунуң «душтуун» шагда-ла тып алган, ону харын-даа бүдүн чыл дургузунда хайгаарап келген болгулаар. Февраль, март ай үезинде, таптыг-ла моортайлар ойнап эгелеп турда, ийи харлыг кыс болгаш үш харлыг эр бөрү «кудазын дүжүргеш» ада-иелериниден башкаланып, чарлыр болгаш чаа өг-бүленип тудар. Төрүп, дидим эвес чоруунун үржуундан азы ада-ие аларының харысалгазындан сезинген чамдык бөрүлер «бот» болгаш «кырган күяк» боон хевээр артып каан база болур. Ынчалза-даа олар өг-бүленир апарган акыларынга азы утбаларынга дузалаары-биле «уруг-дарыын» хайгаарап бээр, ар кыс чээнирииниң «кижизидилгезинге» бар шаа-биле киржип, «даайлар» болгаш «күүйлер» боон артып каарлар.

Өг-бүлениң ээзи эр, кыс бөрүлер дээрге дендии эптиг-ээлдек ажышкылер болур. Кызы эриинге амыдыралыныш бүгү дургузунда шынчы (бөрүлер 12—15 чыл кады чурттаар), ынчангаш олар чүгле олүмге таваржып чарлыр.

Бөрүлериниң өг-бүле бүргүзүүн ыяк камгалап турар шелүге аъш-чемниг курлавырлары ынап турар болгаш ол 250—300 дорбелчин метрге дендежир. Соңгу даванныры-биле эшкеннеп тургаш дем-дектегилээн ындыг девискээрлер кызыгаарлары «ыдыктыг» болбушаан, ону өске өг-бүлелериниң кежитүүнери үрел кирер эргеш чок болур. Кызыгаарга сегиржип алышкынлар ында-хаан болгулаардаа болза, агрессор ынап-ла бүрүнү-биле тинлеттиргеп болур.

Бөрү — араатан амытан. Ол чаңгыс-ла дүн дургузунда 60—70, харын-даа чамдыкта — 100—150 километрни маңнап эртиишаан, аъш-чем дилеп чорүп шыдаар. «Бөрү дээрге, дендии хөй чемнин чиптер» дигилээн, шын эвес чүүлдерин бо-ла дыңнап болур. А херек кырында ол «дендии хөй» дээн хөөредиг чүгле ийи килограммга денлежир. Бөрүнүң дендии 45 хире килограмм болгаш дыка ыракузак черлерге үргүлчү-ле маңнаарылардан олуп хораап, эвээжээр таварылгалар база тургулаар. Бир чыл дургузунда бөрү бүргүзү-ле ортумак дендии 100 килограмм хире 7—8-ле дириг амытанны түдүп чиир. Ынчаарга бөрү балыг-быжыын, аварыг, аргандорган ацпарны түдүп чиири база билдиингир. Бөрү — бойдустуң частырыы эвес, а оон санитары болгаш хораллыг аарыглардан аарааң амытаннарны узуткавышаан, халдавырлыг аарыгларны нептеретпес, ажыктыг база болуп турар.

Ынчаарга бөрүлериниң кижиже халдап турган, таварылгалары дээрге, эртикен хүннериниң болуушкунары-дыр.

«Бөрүлер хөрээн» катап көөрде, оларның кижиге ачыдузазын база барымдаалаза чогуур: олар кижиге эки ужаатыг эвээш эвес азырал ытарыы бергеп.

Бөгүн бо талазы-биле ийи ацты санал түрбес ужурлуг. Бөрүлер ховар дээн дириг амытаннар болганда, оларны түвлүүга чедир узуткаарындан камгалаар херек. Ол дээрге, бөрүлерни бүгү хемчеглер-биле камгалаар дээни эвес-тир. Бистиң амгы үевисте ургаа-медерелдиг кижи долганлыр турар бойдус чүүлдерин камгалаар сорузганы ёзутаар бөрүлериниң когуп үзе узуткавазының хемчеглерин таарыштыр ап черле шыдаар.

(«Советская Россия» солуудан алган).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОНШАРЫ: Редактөрүнүң 24-63, редактөрүнүң ораалакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, кадрлар ажылагый киллизиниң 21-47, улетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаш 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 72.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко

ТС —00062.

Бүгү чуртталарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл. ФЕВРАЛЬ 9 ПЯТНИЦА № 34 (9110). Өртээ 2 көп.

ССРЭ-ниң хамааты ужар чүүлүнүң 50 чыл ою

ЧУРУКТА: Тыва авиабудурулгениң самолёт командирлери (солагай таладан) Вячеслав Сат биле Владимир Шейко. Боаныян ужудукчулар самолёттар башкарарының бедик мергежилин чедип алганнар. Олар амгы үеде вертолёттарга ужударының мергежилин шиңгээдип ап эгелээннер. Хөочун ужудукчу Анатолий Павлович Богданов оларга дузалап, бодунуң арга-мергежилин дамчыдып берип турар. Эш Богданов Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг аттың эдилекчизи. Ол 235 кижини ужударының бедик мергежилинге өөреткен.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ БАЗЫМЫ

1972 ЧЫЛДА РСФСР-НИҢ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫН ХӨГЖҮДЕРИНИҢ КҮРҮНЕ ПЛАНЫНЫҢ КҮҮСЕЛДЕЗИНИҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитиирлерин боттандырбышаан, ССРЭ-ниң тургустунгалының 50 чылын төлептиг утпуур дээш социалистиг чарыштың калбак нептереткен, Россия Федерациязының ажылчы чоннары беш чылдың пәнги чылында экономиканы болгаш культураны улам мындай көдүрериң, улустуң чаагай байдалын улам өстүрериң чедип алган деп, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп Статистика Эргелелиниң дыңнадынында чугаалап турар.

1971 чылдынга дең иээрге, үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң немей өзүлдези 6,3 хуу болган. Улус ажыл-агыйынга техниктиг дешилгеиин тодарадып турар адырлар улам бедик темпилер-биле хөгжээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 5,2 хуу немей өскен. Арыг орулга 8 хуу ковүдээн.

Үлетпүр продукциязының сайгарарының чыл планы республикага иитиил-биле болгаш автономнуг республикаларның, крайларның база областарының хөй вуруувунга күүсеттингеи.

Үлетпүрүң түе-түе адырларының аайы-биле продукциязының немей өзүлдези 1971 чылдынга дең иээрге мындыг болган: электроэнергетика — 7 хуу, одаар чүүл үлетпүрү — 6 хуу, кара болгаш өңүг металлургия — 7 хуу, химия болгаш нефтехимия үлетпүрү — 9 хуу, машина тудуушкыну болгаш металл ажыдаи кылыры — 11 хуу, яш, яштың сайгарары ажылдап кылыр болгаш целлюлоза-саазын үлетпүрү — 5 хуу, тудуг. материалдарының үлетпүрү — 7 хуу, чиик үлетпүр —2 хуу, аъш-чем үлетпүрү — 3 хуу. Культура-амыдыралдың болгаш ажыл-агый баазаларын бүдүрери 10 хуу ковүдээн.

Үлетпүр продукциязының немей өзүлдезинииң 80 ажыл хуузу болгаш национал орулганың немей өзүлдезииың барык дөртүн үш кезии күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедиткенииың түсель-биле чедип алдынган.

Ооң-биле кады үлетпүр ажылынга четпестер база турган. Продукция бүдүрериниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планда көрдүнген немей өзүлдезин чамдык адырларга, автономнуг республикаларга, крайларга болгаш областарга чедип алдынмаан. Продукциияны сайгарарының болгаш мооцпээшкиниериниң, чаа техниканы хөгжүдериниң болгаш неитерелриниң талазы-биле доктаатгынган онаалдаларны бүдүрүлгелериниң чамдыызы күүсеетпээн.

1972 чылда хар чок берге кыштың болгаш республиканың дыка хөй районнарын хлаба туткан чайгы кандзаашкынның соонда улуг-улуг шөлдерге тараалариың болгаш өске-даа культураларның тарылгалары бакыраан. Эрткен чылып көдээ ажыл-агыйның чамдык культураларын бүдүрери болгаш садын алыры кызырылган деп, РСФСР-ниң ТСЭ-зиниң дыңнадынында чугаалаан.

Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарының уржуктары түрээжок, партияның болгаш чазактың ап чоруткан хемчеглерииың, көдээниң ажыл-ишчилериниң бедик организастыг болгаш эрес-шудурту чоруупуп, чер ажылының культурazының өскенин, көдээ ажыл-агыйга үлетпүрүң болгаш хоорайларның чонунуң талазындан калбак деткимчеиин ачызында чамдык эки түңнелдер чедип алдынган.

Тараанның иитти чылдазы 91,4 миллион тонна болган. Сибирииң болгаш Уралдың районнарынга бедик дужут алдынган, ол черлерден 39,5 миллион тонна, азы 1971 чылдазындан 9 хуу хөй тараны ажаан алган. Чурттуң тараа курлавырларынга Алтай крайның, Омск, Новосибирск, Курган, Тюмень болгаш өске-даа областарның колхозтары болгаш совхозтары улуг салыышкынны киирген.

Күрүне курлавырларынга 29,5 миллион тонна тараа, 14,4 миллион тонна чигир свёклазы, 4,4 миллион тонна картофель, 4,2 миллион тонна иогаалар, 1,6 миллион тонна тарымал тоорук киргеи.

Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазы быжыгып үргүлүүзээн. 1972 чылда ажылдарның бүгү комплекизиниң аайы-биле көдээ ажыл-агыйны хөгжүдерииге күрүне болгаш колхозтар 11,8 миллиард рубльди берген, ол дээрге 1971 чылдазындан 8 хуу хөй болганы ол.

Эрткен чылын көдээ ажыл-агыйга 152 муң тракторну (ооң иштинде чер аңдарар 73 муң тракторну), 97 муң чүк болгаш специализастаган автомобильдерни, тараа ажаап алыр 57 муң комбайнны бергеи. Россия Федерациязының көдээ ажыл-агыйны 23 муң миллион тонна минералдыг чемиичидилгелерни болгаш мал чеми 427 муң тонна фосфаттарны алган. Мурнундагы чылдынга дең иээрге минералдыг чемиичидилгелер бээри 2 миллион тонна болгаш мал чеми фосфаттар бээри —178 муң тонна ковүдээн.

1972 чылда иитти ажыглалдың транспортунуң бүгү хевирлериниң чүк саарылгазы 2,8 триллион тонна-километр болуп, 1971 чылдынга дең иээрге 5 хуу ковүдээн.

Харылзаа (почта, телеграф, телефон, радио) бүдүрүлгелериниң продукциязының иитти хемчээли 7 хуу үзгаткан, ынчалза-даа чыл планы аъош чедир күүсеетпимээн.

Иитти өртек-үнези 51 миллиард рубль чыгам, азы 1971 чылдындан 4 хуу хөй кол фондуларны РСФСР-ниң улус ажыл-агыйынга ажыглалга киирген.

Капитал салыышкыннар 56,3 миллиард рубль болган, ооң иштинде күрүнеиниң капитал салыышкыннары —50,5 миллиард рубль. 1971 чылдынга дең иээрге капитал салыышкыннар акшаландырыышкынның бүгү хевирлериниң күсель-биле 7 хуу ковүдээн.

Тудуг-монтаж организацияларын планнаашкыныың болгаш экономиктиг идиг берииишкиниииң чаа системазыиче шилчидирин үргүлүүлээн. 1972 чылда чаа система ёзугаар 254 трест, бажың тудар комбинаттар болгаш өске-даа организациялар ажылдаан. Ажыл-агыйны башкарарының чаа байдалдарында ажылдап турар керээлиг арга-биле ажылдаар организациялар тудуг-монтаж ажылдарының планын болгаш арыг орулга планын күүсеткеи. 1971 чылдыыпга дең иээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү тудугга 5,3 хуу немей оскеи. Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин чигээн. Керээлиг ажылдаар тудуг-монтаж организацияларыл 1971 чылдыыпдан 13 хуу хөй арыг орулганы алган.

Улус ажыл-агыйында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның чылда ортумак саны 57 миллион кижи болуп, чыл дургузунда 2,3 хуу өскеи.

Экономиканың өзүлдезиниге үндезилээш, чоннуң материалдыг чаагай байдалы болгаш культура дең иелии улам бедээн. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларының айда ортумак акша ажыл төлевири 135,4 рубль болуп, чыл дургузунда 3,8 хуу ковүдеп, хереглелдиң иитилел фондуларындан төлелгелерии болгаш чиигелдерии киириштир аъярга 181,4 рубль болган. Колхозчуларның күш-ажыл төлевири 5 хуу өскеи. Хереглелдиң иитилел фондуларындан чоннуң ап турар төлелгелери болгаш чиигелдерии чыл дургузунда 6 ажыг хуу ковүдеп, 43 миллиард чыгам рубль болган. 1971 чылдыыпга дең иээрге, чоннуң кижи санынга онаалыыр боттуг орулгалар 3,7 хуу немей оскеи.

1972 чылда чурттагга болгаш культура-амыдырал тудуун калбак хемчээлдерге боттандырган. Баштайгы медээлер-биле алырга, 1,3 миллион квартираларны болгаш иитти (ажыктыг) шөлүү 58,7 миллион дөрбелчии метр хууда бажыңнарны ажыглагга киирген. Улус өөредилгези, эртем, культура узам хөгжээн. Чонга медицина дузаламчызы улам экижээн.

РСФСР-ниң чурттакчы чонунуң саны 1973 чылдың январь 1-де 132,2 миллион кижи болган.

(СЭТА).

Шалыпчы иш

ТЭЭЛИ. (Телефон-биле). Тоску беш чылдың шиитиирлиг үшкү чылында малдың баш санын өстүрер, продуктулуг чоруун бедидер хүзээлелерии амыдыралга боттандырар дээш Бай-Тайга районнуң малчыннары малды кыштан хүр ажырарының бүгү хемчеглерии ап турар.

Амгы үеде ажыл-агыйларда хөй төрүп эгелээн. Районда иитиил-биле 17.431 хөй ооглаан, ооң 120 хураган артыкка алдынган. «Тээли» совхозта, «Мурнакчы» колхозта энне хөй хөй төрээн. Ооң толу менди доругуп турар.

«Тээли» совхозтуң директизиязы, партия, профсөвюлел комитеттери малчыннар ортузунда социалистиг чарыштың январь айда түңнелин үндүрген. Аиаа Хомушку Кочланың удуртканы Кудукта хойжу бригадазы ең эки көргүзүглерии чедип алган. Бригаданың хойжулары төрээн хураганнарны менди доруктуруп, хойларның ажаалда, чемгерилгеэин экижиткеи. Хойжуларның аразында чарышка бо-ла бригаланың кадарчылары коммунистер Салчак Чүлдүм, Хертек Деспи, Салчак Бышкак олар тиилекчилерге шаңналдарны тывыскан.

• • •

Часкы хову ажылдарынга белеткелдерии «Тээли» совхозтуң, «Мурнакчы» колхозтуң ажыл-ишчилери шадыпкын чорудуп турар.

«Мурнакчы» колхозтуң тараажылары 240 тонна кызылтас үрезиниииң ийиги арыглаашкынын эгелээн. Оиу февраль 17-де доозары-биле ажылды ийи эллегиг чорудуп турар. Ажыл-агый бо чылын тараа суггарылгазын экижидерии шиитиирлээн. Ынчангаш 24 суггатчыны тус-тус участоктарла быжыглаан. Олар хамаарышкан черлериидe белеткел ажылдарын чорудуп турар.

П. САЯ.

Часкы тарылгага белеткел

ГРАФИК ёЗУГААР

«Тээли» совхозтуң сентелге мастерскаазында ажыл-иш бо хүннерде улам-на хайыккан, ында 30 ажыг кижи доктаамал ажылдап турар. Эрткен чылдың дөртку кварталында техника сеитээр планын үк коллектив чедиишкиниг күүсеткеи.

Бо хүннерде олар иитиил-биле 28 тракторну, 105 илиирии, 20 андазыиыы, 12 сеялканы белеп кылдыр сентээн. Ол болза организастыг удуртулганың түңнели, чаңгызы шуптузу, а шуптузу чаңгызы дээш деминг ажылдың коргузуу болур.

Мастерскаада Х. Коштай-оол, Б. Ногай, В. Ужар ышкаш ажылдыц хүн нормазын ыракта ажыр күүседип турар механизаторлар хөй. График ёзугаар алырга, коллектив техника сентелгеин Совет Армиияның хүнүн таварыштыр бүрүн доозар.

С. ИРГИТ.

МУРНУНДА — АРЫГ-БАЖЫ

Часкы хову ажылынга белеткел, ылаңгыя техника сентелгезиниң талазы-биле Арыг-Бажының механизаторлары «Улуг-Хая» совхозтуң өске салбырларыныидан мурнап турар. Ажылдың бүдүүгүр, кылган продукциязының эки шынары дээш чарыш кижи бүрүзүн улам сорук киирген.

Февральдың бешке чедир «ДТ-75» маркалыг 13 трактордан 6, «МТЗ-50» трактордан 6 белеп болган. Көдээ ажылагый машиналарындан 16 сеялканы, 15 андазыны, 180 илиирии, картофель олуртур 2 машинаны сентээн.

О. ТАВАА.

КҮЧҮЛҮГ ЧАЛГЫННАР

Февраль 9. Аэрофлоттуң алдарлыг 50 чыл ою. 1923 чылда В. И. Ленииниң саналы-биле Республиканың Күш-ажыл болгаш Камгалал Чөвүлели хамааты авиация талазы-биле чөвүлелди тургускан. Ук чөвүлел агаар оруунуң чоокку үеде хөгжүдезиниң планнарын тургузар, ол улуг ажылды башкарарының принциптерин тодарадыр ужурлуг турган.

Авиаторларның алдарлыг байырлалының бүдүүзүнде СЭТА-ның корреспондентизи ССРЭ-ниң хамааты ужар чүүлүнүң министри Б. П. БУГАЕВТЕН Аэрофлоттуң ажыл-чорудулгазының болгаш ооң мооң соңгааргы хөгжүдезиниң перспективаларының дутайы чугаалап бээрин дилээн.

Совет хамааты ужар чүүлдүң хөгжүдезиниң төөгүзү Совет Эвилелиң тургускаиының болгаш ооң хөгжүдезиниң төөгүзү-биле үдуш харылзаалыг деп, министр демдеглээн. Совет ужар чүүлдү тургузарыпга улуг Ленип дорт хамаарылгалыг. Авиаторларның чедиишкиннери ленинчи идеяларның боттавышкыны-биле. Советтер чуртуның күчү-күжүнүң шапкын хөгжүлдезиг-биле тудуш харылзаалыг. Эрткен чартык чүс чылдарның дургузунда совет ужар чүүл Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң сагыш салыышкынының ачылында улус ажыл-агыйының сайзырадгай, деиилелиг техника-биле тепсеглеттеи адыры апырган.

Бистиң чуртувуска баштайгы агаар оруу 1923 чылдың июль 15-те ажыттынган. Ол орук Москва биле Нижний Новгород (амгы Горький шөрөй) аразының оруу болуур. Ынчаарда будун чыл дургузунда 220 пассажирни сөөртөөн.

Ооң соонда самолёттар чуртуң европа кезээнге, Ортаа Азията, Сибирьге болгаи Ыраккы Чөөн чүкке аргыжылга орунарын ажыдып эгелээн. Арктиканы шиңгээдип, шпичилээриниң баштайгы оруун база-ла совет авиаторлар ажыглаан. Далайжилар-биле кады ужар чүүлдүң ажылдакчылары Соңгу Доштуг океанны шиичилеп, Ыраккы Соңгу чүктү шиичилээриигe киришкеннер. 1928 чылда Берлиигe бүгү делегейииң делегелгеэи ажыттынган. Аиаа совет хамааты ужар чүүл ап-не баштай киришкеи. 1937 чылда агаар оруунуң узунунуң талазы-биле Совет Эвилели делегейге бирги черже үнген, а каш чыл болганда бистиң чуртувус чүк саарылгазының болгаш улус ажыл-агыйынга ужар чүүлдү ажыглаарының талазы-биле бирги черни бажыы-биле ээлээн.

Ада-чурттуң улуг дайыныың чылдары хамааты ужар чүүлдүң ажылдакчыларыига шыңгыы шылгалда болган. Партияның кыйгырыын бүгээр олар бүгү совет улус-биле кады Төрээн чуртуи камгалапкан. Дайын чылдарында Аэрофлоттуң ужудукчулары үүс-түс муң десантниктерии болгаш хайгыылчыларны чедирген, дайыннын тыышкыче 40 муң удаа ужудуушкуннарны кылган. Балыглаткан кижилерии айыыл чок черже соөртүүрүгe олар кайгамчык дузавы чедирип, бүзээлеткен Ленинградче агаар оруун турусканнар. Сталинградтың болгаи Севастопольдуң камгалакчыларыига дузалажыр. Совет Армиянық шавар халдаашкыннарыига идепкейлиг киржип турганнар.

1956 чыл түгле совет ужар чүүлдүң эвес, а делегейииң ужар чүүлүнүң төөгүзүиге ардилелиг чыл болган. Ынчаарда агаар оруунга «ТУ-104» деп баштайгы реактивтиг пассажир самолёду кослуп келген. Ооң эгелээш-де агаар транспортунга реактивтиг техниканың үези ажыттынган. Ооң ажыдакчызы Совет Эвилели болган.

Амгы үеде хамааты ужар чүүлдүң ажылдакчыларының мурнунда чаа сорулгалар турустунган: агаар транспорту пассажир сөөртүлгезиниң массалыг хевири болур ужурлуг, чурттуң бүгү районнарынга транспорттуң ол хевирии хөгжүдери чугула. Байырлалдың бо хүнеринде бистиң мурнубусту салдынган сорулгалар чедиишкиниг «боттанып турарын демдеглээри өөрүүчүг-дүр.

Бистиң агаар оруувус ам 800 муң километр чедир шөйүлген. Ак-кок делгемнин оруу 3500 хоорайны болгаи суурларны «тудуштургаи». Чайгы хайнышкынның чамдык хүнеринде Аэрофлот түнде-ле 400 муң хире пассажирни, азы будун 1940 чылда сөөртккеи хире пассажирни чедирип турар. Орук-чирии берге, ырак районнарже түгле агаар оруу ажыттынган. Ол черлерде самолёт болгаи вертолёт кол транспорт болуп турар. Чижэ, Казахстанның ийи чурттакчызының бирээзи-ле бистиң пассажирииис. Дагдыг Таджикистанда бүгү районнар республика шайысылалы-биле агаар оруун дамчыштыр харылзажып турар.

Делегейииң кайы-даа чуртунда ужар чүүлдү бисте дег улус ажыл-агыйында калбаа-биле ажыглавайн турар. Тудугжударының болгаи эмчилериин, балыкчыларның болгаи ыяш өстүрүкчүлериин шыичилериииге улут дузаны көргүзер талазы-биле чарышты калбартыр деп эгелекчи саналды үндүрген. Ону хамааты ужар чүүлдүң ажылдакчылары чүүдүгүзүнүп уткаан. Ындыг чарыш калбарган.

Аэрофлот дээрге делегейде ең улуг авиакомпания. Делегейде ужар чүүлдүң сөөртүү турары пассажирлериинин үштүң бир көзии Аэрофлоттуң улугуне онаажыр. Совет хамааты ужар чүүлдүң оруктары делегейииң бүгү диптеринде ажыттынган. Ол оруктарның узуну 230 муң километр четкеи. ССРЭ-ниң ужар чүүлүнүң демдээи чуралы самолёттар ам делегейииң 63 чуртуига хөвүп турар апарган. Ындыг харылзаалар амдаа калбарар апаар.

Тоску беш чылда ужар чүүл улам хөгжүүр. «Ил-62М», «Ил-76», үнден дүрген ужудар «ТУ-144» болгаи өске-даа самолёттарны калбаа-биле шиңгээдир апаар. Агаар шимээшкиниин автоматтыг система-биле башкарары, аэропортларга механизастаашкының, автоматчыдылганың дең-желии бедидерп, пассажирлер хандырылгазының культуразын бедидери чергелиг ажылдарже көчээгей күүдүгүзүнүп утпаан.

Москваның ужар чүүл белдирии улам хөгжүдүрп көрдүнгеи. Эрткен чылын Москваның аэропорттары 16 миллион пассажирнии аргыжылгазын боттандырган. Внуково, Домодедово, Шереметьево аэропорттарны улам чаартыр. Москвага даштыкы-биле аргыжылганың чаа аэропортунуң тудуу эгелээр.

Совет хамааты ужар чүүлдүң ажылдакчылары эрткен 50 чылдарда улут чедиишкиннерлиг болган. Бисте ам сайзырагай техника болгаи кайгамчык кадрлар бар. Ынчангаш тоску беш чылдың болгаи келир үениң сорулгаларын чедиишкиниг күүседириивисе чиганнар турбас деп, беседаның түңнелинде Б. П. Бугаев чугаалаан.

ЧАҢГЫЗ ЧУРТТУВУСТА

СААНЧЫЛАРНЫҢ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

Карел АССР — чурттуң соңгу талазында ең хөй сүттү берип турар республика. Специализастаан ажыл-агыйларның четкизии ында тургускан. Оларның дыка хөйү инектенне чылда дөрт муң болгаи ооң-даа хөй килограмм сүттү саап ап турар. Беш чылдың үшкү шиитиирлиг чылында Карелииның малчыннары сүттү бүдүрерии болгаш күрүнеттир садарын дыка ковүдедир бодалдыг.

Бедик хүзээлелер тодаргай ажыл-херектер-биле быжыглаттыныи турар дээрзии фермаларга хөй иитти көрүүдээи бадытказан. Инектерии эки дерээи кажаалардо тургускан. Сүттү дамчыдып бээр болгаш өске-даа ажыы-бүрү механизмнер ажылдап турар. Мал чемнерии белеткеп турарының шынарын болгаи рационну тургузарын совхозтарның зоотехниктери шыңгыы хайгаараар. Ооң түңнелиидe республикага январьда хонукта-ла инектеи ортумак саалда барык 10 килограмм сүт болган.

Республиканың малчыннарының чарыжының ачелекчизи — «Ведлозерскиң» совхозтуң фермаларында ажылды тергиин эки тургускан. Машина-биле инек саарының операторлары Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Анна Засекова, Ольга Васильева, Мария Копалева болгаш өске-даа саапчылар хонукта-ла инектеи ортумаа-биле 15 килограмм сүттү саап ап турар.

Беш чылдың шиитиирлиг чылында мурнажчылар инектеине беш болгаш ооң-даа хөй муң килограмм сүттү саап алыр бодалдыг. Күш-ажылчы чарыштың нептерелгей чоруу

СУГГАРЫЛГАЛЫГ ШЫНААЛАРДАН АРБЫН СИГЕН ДЕЭШ

Сиген шөлдериндеи сигенериик бедик болгаш туруштуг дужуду дээш социалистиг чарыш Бурятияның Селеигa аймаанда эгелээн. Шыпааның гектар бүрүзүидеи-ле 80 центнер чедир сигенни ап турган колхозчу В. А. Герасимовтуң ады-биле ол шимчээшкиниы «Герасимовчу» деп адаар. Ооң ол эгелээшкиниң ынчэи-на ол республикага калбак нептерээн турган. Могаи чок ол ажыл-ишчиниң Ленин ордени-биле шаңнаан.

«Герасимовчу» чарышта ам 30 ажыг бригада болгаш звеноларга киржип турар. Бо хүннерде олар участоктарга органиктиг чемиичидилгелерии чедиишкиниге идиглиг болу берген. Саанчы бүрүзүнүң сагган сүдүи зоотехник хүп бүрү сапап, даңзылап турар.

(СЭТА-ның корр.)

СУГГАРЫЛГАЛЫГ ШЫНААЛАРДАН АРБЫН СИГЕН ДЕЭШ

Сиген шөлдериндеи сигенериик бедик болгаш туруштуг дужуду дээш социалистиг чарыш Бурятияның Селеигa аймаанда эгелээн. Шыпааның гектар бүрүзүидеи-ле 80 центнер чедир сигенни ап турган колхозчу В. А. Герасимовтуң ады-биле ол шимчээшкиниы «Герасимовчу» деп адаар. Ооң ол эгелээшкиниң ынчэи-на ол республикага калбак нептерээн турган. Могаи чок ол ажыл-ишчиниң Ленин ордени-биле шаңнаан.

«Герасимовчу» чарышта ам 30 ажыг бригада болгаш звеноларга киржип турар. Бо хүннерде олар участоктарга органиктиг чемиичидилгелерии чедиишкиниге идиглиг болу берген. Саанчы бүрүзүнүң сагган сүдүи зоотехник хүп бүрү сапап, даңзылап турар.

(СЭТА-ның корр.)

КЕЛИР КҮСТҮҢ ДУЖУДУНГЕ

Донбасстың будурулгелериге чыл эгезииден бээр планнан ажыр ажылдап, чылдыңгы чээрби беш муң тонна минералдыг чемиичидилгелерии Украиназың Донецк магистралының ажыл-ишчилери чагыкчыларга чорудуп берген.

Часкы тарылганы мурнап эгелээр Узбекистанче, Таджикистанче, Краснодар крайже, Крымче суперфосфат, аммиак селитразы болгаш өске-даа чемиичидилгелер чүдүрген дөрт үүс чедир вагон хүн бүрү чоруп турар.

Ортаа-Донецкииың химия комбинадының, Жданозскиинн «Азовсталь» заводуиуң болгаш чемиичидилгелер будурер өскеда будурулгелериниң коллективтери демир-оруктулар-биле социалистиг керээге ат салган. Үшүн-хүүгүт элбекшидер дужу-

ХӨВЕҢЧИЛЕРНИҢ КЫШКЫ ДЫШТАНЫЛГАЗЫ

Узбекистанның найысылалы — Ташкентиниң чоогунда ең дээре дээш кадыкшылга черлерииге баар путевкаларны ам хөвеңчилерге берип турар. Олар эмчилерге шинчидип, чүтүүл апарган таварылгада эмнедилге курузун-даа эртип туралар.

Республиканың ийи муи ажыг колхозчулары болгаш совхозтар ажылчыннары Ташкент хоорайның чоогунда дыштанылга бажыңнарынга боттарының кышкы дыштанылгазын эрттирерлер. Чээрби беш муң көдээ ажыл-ишчилер профэилелиниң путевкаларын-биле дашгыкыже болгаш чурт иштинге аяа-чорук кылыр.

(СЭТА-ның корр.).

АК-ДОВУРАКТЫҢ ТУДУГЖУЛАРЫНДА

«Тыва даг-дугу тудуг» эргелели ССРЭ-ниң 50 чыл ою күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткаан. Эргеледдиң коллективи СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаи ВЦСПС-тиң ибилейжи Хүндүлел демдээ-биле шаңнаткан. Тудугжулар бедик шаңналга улам сорук киржип, эртиеи чылдың декабрьда бедик көргүзүглерии чедип алган.

Чоокта чаа «Тыва тудуг» трест 1972 чылдың дөртку кварталында социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген. Трестиң организацияларында «Тыва даг-дугу тудуг» эргелеи чарыштың тиилекчизи болган. Аиаа трестиң шилчивир Кызыл тугун тывыскан.

Ак-Довуракты тудугжулары бо чылын хөй объектилерии ажыглалга киирер ужурлуг. Бо чылын тудуун доозар бир чугула объектиде—харылзаа бажыңында хоочун тудугжу К. Алдын-оолдуң бригадазы ажылдап турар. Дапчылар бригадазында темп бедик.

Хоорайда 60 квартираллыг № 111 бажыңны шуушкак аргабиле тудуп турар. Бызаанчы-бетонщиктериниң В. Савылга удурткан бригадазы бажыңлың фундаментизиниге опалубканы кылгаш, бетонну кудуп турар. Оларның сооидан дапчыларның С. Кара-оолга удурткан бригадазы бажыңның туйбу хапазын салып турар.

Тудугнуң технологизизин мичаар тургускан чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерииге таарымчалыг. Тудугжулар январьның планын хуусаа бетинде күүсеткеи. Бо хүннерде бызаанчы-бетонщиктер бажыңның чер шимчээшкиниге туруштуг куржаанда бетон кудуп эгелээн.

(БИСТИҢ КОРР.).

Паша Ангелина аттыг шаңнал

Беш чылдың шиитиирлиг үшкү чылында чер, мал ажылынып продуктуларын бүдүрерии болгаш белеткээрии хөвүдедирии дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киржип турар, чурттуң ең эки херээжен механизаторлары ам Паша Ангелина аттыг шаңналды алырын чедип ап болур. ССРЭниң көдээ ажыл-агый министерстводу база Көдээ ажыл-агыйның болгаи белеткелдериниң ажылчын, албан-хаакчыларының профэилел ТК-зының Президиумуу ССРЭ-ниң эң баштайгы херээжен тракторнын, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры П. Н. Ангелина аттыг, шилчивир ийи шаңналды тургускан. Оларны чер аңдарар талазы-биле Бүгү-эвилел маргылдаазынып болгаи ширакти аңдара кагбайн чер чарарының талазы-биле республикалар аразының маргылдаазынга тиилээнерге тыпсыр.

Шаңналдарны тыпсырда, оларны алырларның хүүда бүдүүлге түңнелдерии барымдаалаар деп доктаатказан. Аиаа хамыктың мурнунда чыл онаалдаларын ажыр күүсеттингеиин, кывар-чаар материалдарны болгаш техниика ажаарынга чарыгдаар акша-хөреигии камнап алганын кеер.

ДЕМНИГ АЖЫЛДЫҢ АЧЫЗЫНДА

Партийжи ИНФОРМАЦИЯ

СЭКП РАЙКОМУНУҢ БЮРОЗУНДА

Тожу районуҥ үлетпүр, тудуг, садыг белеткеэдер болгаш амыдырал хандырылга черлериниҥ база кодээ ажыл-агыйн коллективтериниҥ эртеен юбилейлиг чылдa ажылынын түнелин СЭКП райкомунуҥ бюрозунга чугаалажып корген. Чыл планын 139,9 хуу күүседип, планнаҥ ажыр 103 мүн рубльдиҥ продукциязын бүдүрген районуҥ тудуг-сеептелге участогунга (начальнигги И. Е. Захаров, парторганизацияга секретары В. В. Соколов) СЭКП райкомунуҥ болгаш райкүүсомунуҥ шилчилер Кызыл тудуг тывыскан. Ол шыкаш ынаныг тывынып Кызыл тудуг күргүнүнин Сыстыг-Хемдеэ анныыр тывынга ажыл-агый черлериниҥ коллективиниге (директору В. И. Монгалбин, парторганизацияга секретары К. Д. Иргит) тывыскан.

Социалистег чарыштыг түнелиин үндүрүп тургаш, Тожуҥ шын ажыл-агый черлериниҥ, Ырбанның шын белеткээр пунктузунуҥ эки ажылдаанын демдеглээн.

* * *

Оон аңгыда фермалар аразында чарышка тинлээн Көк-Чарда комсомолчу-аныяктар фермазының база Одугеде ван фермазының коллективиниге СЭКП райкомунуҥ болгаш райкүүсомунуҥ шилчилер Кызыл туктарын тывыскан.

Оон-биле кады чамдык коллективтер болгаш организациялар планныг сорулгаларын күүсеттиэнин үе-үеге деп санаан. Ылаңгыя райно бараан саарылгазының нинти планын күүсеттиэн иликпе азы чонга 300 мүн рубльдиҥ бараанын чедир сатпаан. Ол шыкаш коопанциыр тывыш ажыл-агый черн, амыдырал-хандырылга комбинады, электростанция эртеен чылдың планныг даалгазын күүсеттиэн. СЭКП райкомунуҥ бюрозу тоску беш чылдың шинтирлиг үшкү чылында бар күралавырларны болгаш аргалазарны ажыглап турган, планнарны ынап-ла күүседиринге бүгү коллективтерниҥ кичээнгейлин угландырган.

Д. БАЙЫР-ООЛ.

СЕКРЕТАРЬЛАР СЕМИНАРЫ

СЭКП-ниҥ Чоон-Хемчик райкому колхозтарда, совхозтарда, будүргүре, албан организация черлеринде партия организацияларының секретарьларының семинарын организастыг, бедик деңнелге эртгирген. Семинарның киржикчилерин делегей байдалының, партия документилерин солуурунга белеткелдеринң чорун турарының, партия билединиҥ тоогу-зунуҥ, партийжи-организастыг ажылдың, партийжи документилер эмгеелининиҥ дугайында лекциялары болгаш плеткелдерин дыңнаан, чугаалашкан. «Искра» колхозта партком секретары С. Ч. Хертек партия документилерин солуурунга белеткелдерни канчаар чорудун турарының, «Октябрь 30 чылы» колхозта партком секретары С. М. Монгуш коммунистер-биле беседалажымышкынны канчаар чорудун турарыңга хамаарыштыр дуржулгаларын чугаалааннар.

М. СЕВЕН.

СЕМИНАР-ХУРАЛ

СЭКП-ниҥ Бай-Тайга райкому ажыл-агыйларда болгаш азбан организацияга черлеринде парторганизация секретарьларының; партбюлуктер организакчыларының болгаш кодээ Совет дараалларының, ажыл-агый удурутүчуларының бүгү хүннүг семинар-хуралын эттирген. Анаа эртеен ажыл-агый чылының түнелеринин, бо чылдың сооңаарлыг хүлээлгелерининиҥ дугайында болгаш оске-даа янзы-бүрү темаларга плеткелдерин дыңнаан.

Оон ажылынга СЭКП обкомунуҥ харыысалгалыг ажылдакчылары база кирипкен. «Партияның XXIV съездизи ажылчы чоннарның чагааларын болгаш хомудалдарын күзәнгейлиг коор дугайында» база «СЭКП-ниҥ XXIV съездизиниҥ шинтирлериниге дүүттур партия эге организацияларының ажыл-чорудулгазын улам шиңгей сайзырангайжыдар дугайында» деп плеткелдерин СЭКП обкомунуҥ кылдыг эргелекчизи О. Б. Бичe, инструктор А. С. Дембирель олар кылганнар.

Анаа партия документилерин солуурунга белеткелдерин чорун турарының дугайында информацияларны база дыңнаан. Түнелиннде семинар-хуралдың киржикчилери саналгаларны солушканнар.

Б. БАРБА.

Алдан-Маадыр кодээ Совединиҥ ажыл-чорудулгазының кол угланылшкыны — бодунуң девискээринде совхозтуң будүргүлгезин сайзырадырынга дээштиг салдарны чедирип, суурларның чурттакчыларының, малчыннарның амыдырал-чуртталгазын улам эвээжиндирип чедип алыры болур. Ынчангаш Совет, оон күүскому, депутаттары бүгү күжениишкинни ынаар салып турар.

Бистиҥ мурнуузуста сорулгаларны шинтирлеп, ылаңгыя эртеен юбилейлиг чылда Совет бодунуң организас-массалыг ажылын күштедирип, бирги эәлчедге депутаттарга, активже, хөй-нинти организацияларга даянып, багай эвес түнелеэрни чедип алган. Маңаа кодээ Советтиҥ депутаттары боттарының мурнакчы, шаалыпчы ажыл-ишкиле үлетергиг болуп, оскелерин хей-аът киирген. Оон херечизи бо. Тараа болгаш чер ажылының оске-даа продуктуларын будүрерни болгаш күргүнге садарын ковудериниге чедип алган чедишкиннери болгаш дүжүт ажаан алышшкынынга күш-аныяғы шыларады дээш совхозтуң механизатору депутат Маска Хажыковнуң Оюржак Күшажылдың Кызыл Тук орденинге шанналган. Тыва АССР-ниҥ алдарлыг малчының дең бедик атка малчын Серен Аныяқовнуң Ооржак четкен. 36 депутат колдуунда материалдыг будүргүлгеде шуут ажылдап, анаа боттарының мергежилин, күжүн берип турар як сеткилдиг, идепкейлиг хөй-нинтичи кижилер болур.

Депутаттар Советтиҥ докладаамал 7 комиссиязында хабаа түттүргеп. Олар соңгуткан округтарында ажылды чорударда сессияларга болгаш күүскомнуҥ хуралдарында хүлээп алган шинтирлерни удурутуга болдурул, оларны амыдыралга боттандырары дээш хемчеглерни организастап турар. Соңгуткуларның чагыттарының күүседеш ажыл-ишчилерни совхоз будүргүлгезинге идепкейлиг киржирнине организастаанны депутаттарының ажыл-чорудулгазынга үре-түмөелги бергеп. «Алдан-Маадыр» совхозтуң эртеен чылда бедик будүргүлүүр ажыллааны оон база бир бадыткалы. Бо талазы-биле Советтиҥ сессияларында, күүскомнуҥ хуралдарында чогуур айтырыгны тургузуп, харыысалгалыг эштериҥ илеткелдериҥ дыңнап келген. Чижээлээрге, чер ажылының культуразын бедидеринге болгаш оон перспективаларының дугайында совхозтуң ил агроному С. Бюрбүнүң илеткелин дыңнаан, бо талазы-биле тодаргай шинтирнии хүлээп алган. Оон күүседеэнин Советтиҥ модээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссиязының кежигүннери контролдап турганыңын ачылында 1972 чылда совхоз бир га черден ортумаа-биле 14,5 центнер дүжүттүг алган, а чамдык суттаттыг черлериниҥ дүжүткүрүү 22 центнер четкен. Ынчыг коргүзүүг суттатчы Алдын-оол Кызыл-оол чедип ап, Куш-ажылдың Кызыл Тук орденин-биле шаңнаткан.

Кодээ Советтиҥ сессиязында болгаш күүскомуҥа суурларда тудуг болгаш чаагайжыдылга айтырыгларны үргүлчү дыңнап турган. Ийи чыл бурунгаар Алдан-Маадыр суурга чаа тудуг шуут чок турган болза, «Алдан-Маадыр» совхоз тургустунган соодда 54 ава ишти чурттаар 27 бажыңны ажыглалга киирген болган 320 олуттуг ортумак школаның бажыңын дужаарында белеткеп турар. А бо чылын 200 олуттуг клуб, 50 олуттуг уруглар садыгын, 25 машина гаражы ажыглалга киирер. Бора-Тайга болгаш Ак-Даш суурларда 10 аал ишти чурттаар бажың база ажыглалга киргеп. Фермалар, бригадалар төптеринде малчыннар чурттаар 24 бажыңны септеп кылган, ынаар улусту иөжүргеп. Суурларның чаагайжыдылгазынче, орук, ковүргүлер тударынче удур кичээнгей салдарын кылган.

Бо хемчеглерни ап чорударынга депутаттар бөдүктери, хөй-нинти организацияларны идепкейлиг киржин турар. Ол бодүктер чүгле девискээр аайы-биле суурларда тургустунган эвес, харын сезонныг ажыдар үезинде хову турлагларынга база тургустунган тургаа. Часны, күскү хову ажыдарының үезинде бригада төлүпте Депутаттарның түр бөлүүн Ооржак Чүүгү биледилиг удуртул, тарылга болган дүжүт ажаалдазынга ыяш салдарны чедирген. Оргу-Шөлде депутат О. Дажы-Намчалдың удуртул турар бөлүк база бар.

Депутаттар бөлүктери чурттакчы чонну бүдүргежге хаара тудар, мурнакчыларның эки дуржулгазын иептередир, бар четпестерни чайгадыр талазы-биле боттарының үлүүн киирип турар. Бо талазы-биле Бора-Тайга суурда Ховалыг Дадарның удурткан депутат бөлүүн демдеглээр керек. Ында 18 депутат бар. Оларның хөй кезии чүгле эки ажылишчилер эвес, харын идепкейлиг хөй-нинтичилер.

Депутаттар бөлүүнүң ажылын күүском билиглиг удуртуп, оларның ажылының үгланышкынын, кандыг айтырыларже кичээнгей салза чогуурул дээрзин сүмелеп берип турар болза, олар дээштиг ажыдап, депутаттар боттарының хүлээлгезин долузубиле күүседип шылаар ынаар. Күүском бо талазы-биле амдаа чогуур дуржулганы чедип ап шыдаваан.

Советтиҥ девискээринде хөрээженнер човуделдери, агитквартиралар, улусчу дружина биледилиг удуртул, тарылга болган дүжүт ажаалдазынга ыяш салдарны чедирген. Оргу-Шөлде депутат О. Дажы-Намчалдың удуртул турар бөлүк база бар.

Депутаттар бөлүктери чурттакчы чонну бүдүргежге хаара тудар, мурнакчыларның эки дуржулгазын иептередир, бар четпестерни чайгадыр талазы-биле боттарының үлүүн киирип турар. Бо талазы-биле Бора-Тайга суурда Ховалыг Дадарның удурткан депутат бөлүүн демдеглээр керек. Ында 18 депутат бар. Оларның хөй кезии чүгле эки ажылишчилер эвес, харын идепкейлиг хөй-нинтичилер.

Депутаттар бөлүүнүң ажылын күүском билиглиг удуртуп, оларның ажылының угланышкынын, кандыг айтырыларже кичээнгей салза чогуурул дээрзин сүмелеп берип турар болза, олар дээштиг ажыдап, депутаттар боттарының хүлээлгезин долузубиле күүседип шылаар ынаар. Күүском бо талазы-биле амдаа чогуур дуржулганы чедип ап шыдаваан.

Советтиҥ девискээринде хөрээженнер човуделдери, агитквартиралар, улусчу дружина биледилиг удуртул, тарылга болган дүжүт ажаалдазынга ыяш салдарны чедирген. Оргу-Шөлде депутат О. Дажы-Намчалдың удуртул турар бөлүк база бар.

Депутаттар бөлүктери чурттакчы чонну бүдүргежге хаара тудар, мурнакчыларның эки дуржулгазын иептередир, бар четпестерни чайгадыр талазы-биле боттарының үлүүн киирип турар. Бо талазы-биле Бора-Тайга суурда Ховалыг Дадарның удурткан депутат бөлүүн демдеглээр керек. Ында 18 депутат бар. Оларның хөй кезии чүгле эки ажылишчилер эвес, харын идепкейлиг хөй-нинтичилер.

Депутаттар бөлүүнүң ажылын күүском билиглиг удуртуп, оларның ажылының угланышкынын, кандыг айтырыларже кичээнгей салза чогуурул дээрзин сүмелеп берип турар болза, олар дээштиг ажыдап, депутаттар боттарының хүлээлгезин долузубиле күүседип шылаар ынаар. Күүском бо талазы-биле амдаа чогуур дуржулганы чедип ап шыдаваан.

Советтиҥ девискээринде хөрээженнер човуделдери, агитквартиралар, улусчу дружина биледилиг удуртул, тарылга болган дүжүт ажаалдазынга ыяш салдарны чедирген. Оргу-Шөлде депутат О. Дажы-Намчалдың удуртул турар бөлүк база бар.

Депутаттар бөлүктери чурттакчы чонну бүдүргежге хаара тудар, мурнакчыларның эки дуржулгазын иептередир, бар четпестерни чайгадыр талазы-биле боттарының үлүүн киирип турар. Бо талазы-биле

ХАРЫЫСАЛГАНЫ ШЫҢГЫЫРАДЫР

Мал бажын өстүрер, оон продуктулуун бедидер дээш Бай-Тайганың малчыннары шудургу ажылдап турардлар. Оларны СЭКП ТК-ныҥ, ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүделиниҥ болгаш ВЦСПС-тиҥ «1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын будүрериҥ болгаш белеткээрин ковудедир дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарышкалбартыр дугайында» докладалы улам хей-аът киирген. Ол чарышка киришпишаан, үлүс ажыл-агыйын хөгжүдериниҥ планнары-биле тоску беш чыл планның күүседиринин шинтирлиг үшкү чылынга алган хүлээлгелерини бай-тайгажылар хүүсаа бетинде күүседирин шинтирлээнгер.

ССР Эвилелиниҥ тургустунганының бежен чылында районнуҥ ажыл-ишчилери багай эвес ажылдааннар. Олар күүрнеге сүт садар планын 104 хуу, дүктүү 102 хуу, 3 тараанны 154 хуу күүседкен. Мал бажы 1971 чылдаазынан элээн ковудээн. Ылаңгыя төрүүр чүс хойга онзаштыр 90-тан 100 чедир хураган дорукторган малчыннар — 59, 100—108 хураган алган малчыннар — 19 четкен. Салчак Тойбу, Хертек Баазан, Донгак Адыг-оол болгаш оске-даа малчыннар хөй бүрүзүнден 3,2—3,8 килограммдан эвээш эвес дүктү кыргын ап турар апарганнар. А комсомолчу аныяктарның Эәр-Хавак сүт-баразын фермазы эртеен чылын бир инекке онаалтыр 1681 килограмм сүт салган. Бо дээрге 1971 чылга деңнээрге, инек бүрүзүнден 79 килограмм сүттү хөйнү саап алган болуп турар. Сүттүң үскүрү база бедээн: 3,7 хуу турганыңдан 3,9 хуу апарган. Районнуҥ кодээ ажыл-агыйлы 1972 чылда оруглалыг болганын херечилеп турар чурагайларның чамдыкы мынды-дыр: Ынчалза-да ол чурагайларның артында улуг четпестер бар.

Районнуҥ ажыл-агыйлары мал бажын өстүрериниҥ планын чүзүн айыы-биле күүсетпээн. Оон кол чылдагааны — төрүүр малдың эвээжеп турарында болгаш малдың чаш төлүүнүн хорамчалыг болуп турарында. Чүгле эртеен чылын безин 397 баш бода мал, 6436 баш шээр мал янзы-бүрү чылдагааннардан олгеп. «Тээли» совхозтуң 1103 баш малы аназ-ла самчыгалдан хораан.

Малдың өспейн турар чылдагаанының бирээзи — күүрнеге садар малдарны чогуур негелдезинге чедир семиртпейн турарында. «Тээли» совхоз саткан бода мал бүрүзүнден 28 килограмм, шээр мал бүрүзүнден 5 килограмм каражалыг болган. Районнуҥ күүрнеге дужааран малының 26 хуузу ортумактан кудуу күүттүг. Ажыл-агый бүрүзү бо четпестерни чайгадыр талазы-биле харыысалганы шыгыырадыр ужурлуг.

Алгы-кеш — күүрнеге чигзет болур. Ында турбүже районнуҥ бөлөткел конторазы бо ажылче кошкак сагыш салып турар. Оон түнелиндеэ эртеен чылын 141 бода мал, 2608 шээр мал кежи планга чедир дужааттынмаан. 2683 кештиң шынары күду болган. Ажыл-агыйлар алгы-кешти түскай черге кадагалавайн турарындан каражага таваржып турар. Бо талазы-биле хемчегни дарый алыры чүгүла.

Беш чылдың шинтирлиг чылында улус ажыл-агыйын хөгжүдериге идепкейлиг киржир дээш, Бай-Тайганың ажыл-ишчилери чаа сорулганы салган. Олар бо чылын 1700 тонна эттәи, 196 тонна дукту, 380 тонна сүттү, 200 тонна тараанны күүрнеге садарын хүлээгенненнер. Ол хүлээлгелеринң күүседдээи бегүнгү ажыл-иштен — мал кыштагларлаашкынын организастыг эртгирериниҥ болгаш малдың чаш төдүн менди камгалап алырынган улуг хамаарыжыр. Ындыг болганда кижи бүрүзү бнаашкан ажылынга харыысалганы шыңгыырадыры чүгүла.

Амгы үеде кыштаглаашкынның байдалы эки. Бүгү төрээн шээр малдан чүс ажыг хураганны хойжулар артыкка камгалап алган. Районнуҥ партия, совет, комсомол болгаш оске-даа организациялары шинтирлиг чылдың планныг онаалдаларын күүседиринче чонну идепкейлиг эвилелдеп турар. Бедиткен хүлээлгелеринин чогумчалыг күүсеттинеринин барымдаазы ол.

О. МАНЗЫРЫКЧЫ,
кодээ ажыл-агый продуктуларын садарының болгаш шыңарының талазы-биле районда нол инспектор.

Районнар аразының Чадаанада «Сельхозтехника» каттыжышкынының коллективи сентеге ажылынче шалыкын киргеп. Часы хову ажылдарында үтүштүр тракторлары хуусаазында эки шынарлыг септээр дээш септекчилер шудургу ажылдап турар.

Септекчилерден Ховалыг Седип-оол онаа шаяпкын ажылдап келген. Ол шинчедикчилер сентегезинде слесарьлап турар. Х. Седип-оол хүнде нормазын 130-дең 150 хуу чедирип турар.

ЧУРУКТА: слесарь Ховалыг Седип-оол ажыл үезинде.

А. КОВАЛЕНКОНУҢ фотозу.

Немежип турар

«Большевик» совхозтуң хойжулары тоску беш чылдың шинтирлиг үшкү чылында төрээн хой бүрүзүнден төлдү менди доруктуруп алыр дээш улуг күжениишкинни үнлүрүп турлардар. Ам бо хүннерге чедир 2600 хире хой оолдаан. Оларның хураганнары менди доруглуг турар. Түс-түс хойжулардан М. Мөгдүн, К. Комбу олар малын хүр кыштадып, кызымак шулдуруг ажылдап турар.

Чамдык коданнарда хой арып турар, азырал-тежээлде эргежок чүгүла апарган. Ынаар коданнарны совхозтуң мал ажылының тускай эртемниглери хүн бүрүнүң контролюнга алгаш, практиктиг хемчеглерни ап, мал чемин үзүктел чок сөөртүп чорудуп турар.

А. МИЖИТ-ДОРЖУ.

ДУРЖУЛГАСОЛУШКАН

Республиканың комсомолчу-аныяктарын сүт-бараан фермаларының эргелекчилериниң, комсомол болүктериниң удуртукчуларының семинар-хуралы Чоон-Хемчик районнуҥ СЭКП-ниҥ XXII съездизи аттыг совхозунуҥ Дөргүн сүт-бараан фермазында болган.

Семинарны ВЛКСМ Тыва обкому организастап эрттирген.

«1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын будүрерин болгаш белеткээрин ковудедирип дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ныҥ, ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүделиниҥ, ВЦСПС-тиҥ докладаалын күүседиринге комсомолчуларның сорулгаларының дугайында ВЛКСМ обкомунуҥ секретары эп Г. Иргитпин, сүт будүрериниҥ болгаш белеткээриниҥ 1972 чылдың түнелеэрни база беш чылдың шинтирлиг чылында сорулгалар дугайында республиканың совхозтар каттыжышкынының начальнигиниҥ орлакчызы Е. Трошевтиң, сүт-бараан фермаларын механизастаар дугайында республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының даргазының оралакчызы Д. Шожаттың болган оскелериниҥ-даа илеткелдерин семинарның киржикчилери дыңнаан.

Сүт будүрерин ковудедир, социалистиг хүлээлгелерин чедишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышты кандаар организастап база саанчылар, кадарчылар ортузунга масса-политиктиг ажылды канчаар чорудун турар дугайында СЭКП-ниҥ XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн, Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң Кара-Тал сүт-бараан фермазының эргелекчилери Алдын-кыс Монгуш, Самый-оол Сат, Бэи-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң Туран фермазында саанчы, комсомол болүүнүң удуртукчузу Зоя Седипей олар семинарга дуржулгалаарын чугаалааннар.

Семинарның киржикчилери Дөргүн сүт-бараан фермазының ажыгы-биле танышкан.

Семинар-хуралдың киржикчилери республика саанчыларынга кыйгырыгны хүлээп алган.

С. МОНГУШ.

ТАЛЛИН. Трикотаж будүрер «Марат» каттыжышкын — Эстон ССР-ниҥ чиик үлетпүрүнүң эң улуг будүргүге черлериниҥ бирээзи. Оон ссс чүүл кылыгларынга күрүнеиниҥ Шынар демдээн тывыскан. Каттыжышкынының коллективи тоску беш чылдың шинтирлиг үези — 1973 чылга бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Будүргүлгени ажыл-ишчилери трикотаж кылыгларының шынарын экжиидип, хемчээлин ковудедип турар. Планнаҥ ажыр 50 мүн кылыгларны будүрүп үндүрериниҥ шинтирлээн.

ЧУРУКТА: будүргүге черниҥ эң тергиин аргыкчыларының бирээзи коммунистиг күш-ажыгдың шалыпчызы Үреүла Хөнгтеиң кылын турар продукциязының күрүнеиниҥ Шынар демдээн тывыскан.

П. КУЗНЕЦОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Лекция пропагандазын күштелдирер

Партияның масса-биле харылзаазын улам бижыглаарынга, ажылчы чоннарның күш-ажыглыг болгаш политиктиг идепкейин кодуреринге бир чүгүла ажыл—лекция пропагандазы болур. Бо ажыл биетиҥ республиканың бүлүн бүрүзүнде бо хүннерде улам калбарган.

Амгы үеде чер-черде «Билиг» нинтилелиниҥ эге организацияларының ажылында кол черни СЭКП ТК-ныҥ, ССРЭ-ниҥ болгаш РСФСР-ниҥ Дээди Советтериниҥ каттышкан хуралынга СЭКП Төп Комитединиҥ Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиҥ «ССР Эвилелиниҥ тургустунганының 50 чыл ооңуун дугайында» илеткелги болгаш «1973 чылдың үлүс ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседир дээш үлетпүрүүн, тудугуүн болгаш транспорттуун ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ныҥ, ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүделиниҥ, ВЦСПС-тиҥ болгаш ВЛКСМ ТК-ныҥ докладаын тайгалбырлаары база беш чылдың шинтирлиг чылы—1973 чылда алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседиринче ажылчы чоннарны эвилелдээри эәлеп турар.

Бо ажылдарның канчаар чорун турарын коргүскен мәлээлерни редакция чер-черден телефон дамчыштыр алган. Ам ону номчуучуларга барааллаттывыс.

ПЛАН ЕЗУГААР

КАА-ХЕМ. Чонга лекция, беседа кылырын боттарының бир чүгүла сорулгазы кылдыр санаан, ону партийжи ёзу-биле корүп, лекцияларны идей-теоретиктиг белик деңнелге номчуп, боттарывыл аргажружулгазын оскелерге дамчыдып келген лекторлар кайы хөй. Оларга И. Достайны, Ф. Бортниковту, В. Гусевти, Р. Антоновны болгаш оскелерни-даа хамаарыштырып болур.

СЭКП райкому лекция пропагандазын үезинжиериҥе утланган чамдык хемчеглерни доктаамал ап келген. Экономиктиг билиглерни масса чонунуң ортузунга пропагандалап турарының дугайын партия райкомунуң пленумунга, шажын-чүдүлгеге удур лекция пропагандазының дугайын бюрога чугаалажырын планнаан. Патриотчу, интернационалчы кижизидилгени база хөй-нинтичилерни, педагогика болгаш медицина, экономика, политика, идеология, атеизм, социалистиг

СССРЭ-ниң хамааты ужар чүүлүнүң 50 чыл оюн

АК-КӨК ДЭЭРЛЕП...

Совет Эвилелиниң хамааты ужар чүүлүнүң алдарлыг 50 чыл оюн Тываның авиаторлары күш-ажылчы чедиишкиннербиле үткүп турар. Чамдык чедиишкиннериви демдеглээр мурнунда Тыва республиканың агаар транспортунуң эртиен оруубиле танылаалыңар. Бо бүдүрүлге 1946 чылда үндезилеттинген. Ынчан ПО-2 марканың элээн наш самолёттарын ап, оларбиле бир айда 15—20 тонна чүүктү, почтаны болгаш эвээш санныг пассажирлерни чедирип турган.

Совет Тываның амыл-агыйының хөгжээни-биле республиканың хамааты ужар чүүлү сайзыралдың делгем базымнарын ыглган. Хөгжүлдениң 20 ажыг чылдарының дургузунда АН-2, ЛИ-2, ЯК-12 маркаларның самолёттарын, МИ-1, МИ-4 вертолёттарын улус амыл-агыйының чүүктерин чедиреринге ажыглаан бис. Эртиен чылын чаа хевирниң реактивтиг ЯК-40 деп самолёт Красноярск — Кызыл аразынга доктаамал ужудуп турар апарган. Ам чылдың-на 200 муң хире пассажирни чедирип турар бис. Эртиен үзэрби чылдың дургузунда чүүк сөөртүлгези 21 катап өскен. Тываның авиаторлары тарылга шөлдерин химинтиг арга-биле чемишчидерин база шиңгээдип алган. 1966 чылда 89 муң гектар тарылга шөлүн чемишчиткен. 1972 чылда ол сан 152 муң гектар четкен.

Кызылдың авиабүдүрүлгезин чаа хевирниң харылзаа дерилгези-биле чепсеглээн. Бүдүрүлгениң харылзавчылары Абакан, Красноярск хоорайлар-биле болгаш Тываның аэропорттуг төптери-биле радио харылзаазын тудуп турар. Районнарда аэропорттар база харылзааның чаа дерилгелерин алган. Бо бүгү техниктиг хандырылга умудуушкынүүн байдалын эмнидип, чедиишкиннг ажылдаарынга дузалап турар.

Хоорайлар, суурларже чүүктерни чедиреринден аңгыда, бистиң ужудукчуларывыс автотранспорт четпес, иадыр-берт даглыг черлерже малчыннарны, геологтарны чедирип, змчиниң дүргөн дузазын чедиреринге дузалап, арга-эзимнерни орт айбылындан камгалаар дээш умудуушкыннарны чорудуп турарлар. Даглыг Тываның ак-көк дээринге үр чылдарда улаштыр ужудуп, бедик мергежилди чедип алган бистиң ужудукчуларывыс чонның хүндүткелин болгаш бедик үнелээшкиннерин чаалап алган. Бистиң ужудукчуларывыстың, инженерлеривистиң, техниктеривистиң болгаш өске-даа мергежилдиң төлептиг кижилериниң саны өскөн, чаа кадрлар хөйү-биле немешкен.

Коммунистиг партия, Совет чазак бистиң төлептиг, бедик мергежилдиг надоларывыстың эрес-шудургу күш-ажылын бедии-биле үнелеп, 9 кижини орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаан. Ол болза Ховалыг Хопуя, Алексей Чимий-оол, С. А. Покатило, А. И. Авдеев, А. А. Попов, В. К. Кравцов олар-дыр. Оон аңгыда А. Б. Ёнзак, К. Ч. Куулар, Р. З. Кезырев, А. А. Матюшов болгаш өскелер-даа Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнатканнар. Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты 4 ужудукчуга тывыскан. Коллективте «Аэрофлоттуң тергиини» деп хөреи демдээ-биле дөрт кижи шаңнаткан. Ленинчи юбилей медалы-биле бистиң коллективтен 42 кижини шаңнаан.

Бо бүгү бедик шаңналдар бистиң коллективтиң ишчилерин улам күжениишкиниг ажылдаарынче, тоску беш чылдың планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүседиринче сорук киирип турар. Бир деминг, найыралдыг бо коллективте 25—27 чылдар дургузунда үзүктел чокка амылдаан хөчүннарывыс база эвээш эвес.

Тываның авиаторлары эрткен чылда авиацияны улус амыл-агыйынга ажыглаарының планын октябрьда күүсеткен. Бо чылдың январьның планныг даалгаларын ажыр-күүсеткен бис. Моон соңгаар бистиң коллективтиң сорулгазы болза, беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында эртиен чылдың чамдык хөжудаашыннарын дуглап, бедик көргүзүглерлиг ажылдаары болур.

Л. МАКАРОВ,
Тыва авиабүдүрүлгениң комэндириниң политиктиг ажыл талазы-биле оралакчызы.

Бо чуруктан Тываның баштайгы ужудукчулары-биле таныжыңар. Оң талазынан солагай талазынче—олурлар: капитан Кидиспей, техник инструктор Прохоров, лейтенант Хунан-оол; артында: биче лейтенант Тандар-оол, биче лейтенант Чимит, биче лейтенант Очур-оол, биче лейтенант Ёнзак, биче лейтенант Хопуя.

(1941 чылдың фотозу. Республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң фондузундан хоолеваан)

Мергежилдиң бедиинче

1973 чылдың февральдың башкайгы хүнперинiң бирээзи. Ногаан болгаш сарыг өңнүг самолёттар уруккусуурутап, аэропорттуң калбак шөлүн дүвүлендир маңнатпышаан, чердеп ужудуп үнүп турлар. Техниктиг хымалданы эртип, «көрек чүрээзь шинчилеэдип алган самолёттар ужугуп үнер шөлүнүң бир ужунда кээп, туруштарны зөлептилер.

Ан-ан мөңгелеринг даглыг районнарже, ыраккы Тожунуң суурларынче ужудуп чанар даэн кижилер самолёттарже шуужуп эртерлер. Бо удаада Кызыл аэропортунуң харыысалгалыг ажылдакчызы Леонид Степанович Макаров чамдык самолёттарның командирлерин таныштырды.

Тываның делгемнеринге 20 ажыг чылдарда үзүктел чокка ужуткан экер-эрестерниң бирээзи Алексей Хунаевич Чимий-оолга ол мени таварыштырып кагды. Алексей Чимий-оол амыр-менди солушкаш, бичии маналарын дилеп, самолёт көрээнче кире берди. Ол башкарып турар техниказын хөделдирип алгаш, орукче аъттанырынга белеткеп берди. Чаймнаан көвенектер өттүр ол бир-ле чүвени хөгжүр чугаалап, менче көрүп каап чор.

— Бөгүнгү ужудуушкунче аъттанылтарынга белеткээ-даа доозулду. Дүүн барыын районнарже ужудуп хүнеевиис, тайгалар кырынга кезек силгиттивис-даа. Хемде хеме дег кыннып, чайганырта-даа тоовадывыс—деп, ол хөгжүгомак чугаалай-дыр.

Чээрби чыл бурунгаар Кызылдың № 2 школазын дооскаш, ийи чыл хуусаалыг ужар чүүл училищезинге өөренгеш келгенин ол дыңнатты. Аэропортка кады ажылдап эгелээн оон эштериниң бирээзи Виктор Константинович Кравцовтуң дугайын ол хөреп берди. Эш Кравцов баштай чүдүрүкчүдеп турган. Чимий-оолдуң ол өңнүг өөредилгеге, ажылга изиг чүткүлдүг кижи болган. Каш чылдар эрткенде Виктор Константинович авиабүдүрүлгениң АТБ-зиниң улуг инженеринге дешилеткирген. Күш-ажылдың бо төлептиг кижизин Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле болгаш «Аэрофлоттуң тергиини» деп хөреи демдээ-биле шаңнаткан. Ам ол аэропорттуң авиатехниктиг базазының техниктиг контродь кидизининг инженери.

Самолёт командири эш Чимий-оолдуң ужудушкунга өөреткен аныктарының саны үжен ашкан. Олар ай Красноярскиде-даа, тываның делгемнеринде-даа ужудуп турарлар. Ужуражылгавыс соолунде мен оон кайа төрүттүгенин билип алдым. Чоон-Хемчиктиң Ишкиннерде чурумалдыг халдарлыг, иадыр-иадыр кашпалдарлыг даглардың шапкын хемининг делгемнеринге ада-иезинге дузалажып, хой кадарын өскен әр болду. Самолётту хынамчалыг башкарып, кудай өрү көдүрүп үнериниге, бедик мергежилди чедип алырынга хоочун ужудукчулар А. Б. Ёнзак, А. Т. Хопуя, авиатехник А. А. Попов өөредип, дузалаанын кажан-даа утпас мен дээрзин Алексей Хунаевич чугаалады.

Дүктүг кара иднктерлиг, дыртегер хөрөктээштерлиг ужудукчу оолдар «Красноярский пилот» солунну көргүстүг. 1972 чылдың декабрь 16-да үнген он солуннуң бүгү дөрт арнында Тываның авиабүдүрүлгезининг ажыл-ишчилериниң ССРЭ-ниң 50 чылынга күш-ажылчы, спортчу чедиишкиннер-биле үткүп турарын бижээн болду. Ийи аңгы өң-биле наастаан ол солуннуң үшкү арнында Алексей Чимий-оолдуң чүруун парлаш, оон күш-ажылчы оруунуң дугайын кыпсып каап-тыр. «Красноярский пилоттуң» бирги арнын чурукка тыртып-тыргаш, моон адаанда киирдим. Совет Тываның улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнге шаңчы үлүг киирип турар Алексей Хунаевичиниң адресинге хөйнү чугаалап болуурында айыткан-дыр. 1972 чылдың март 4-те үнген оң-на солунда «Коммунистиң хууда үлегер-чижээ» деп өгеннң адаанда база-ла бо ужудучувустуң дугайында үнелелдэн, мактадың сөстери бар болду. Солунда киргеи мактадың чазыыштыг сөстери бо: Алексей Чимий-оол Кызыл хоорай Советиниң депутадынга ийи катап соңгуттурган. Хүндүлел бижиктер-биле каш удаа шаңнаткан. Оон чуруу авиабүдүрүлгениң Хүндүлел самбыраазында. 1971 чылда ужудукчунуң делгем хөрөэнге Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени чайнап берген.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТА: АН-2 самолёттуң командири А. Х. ЧИМИЙ-ООЛ.

Авторнуң фотозу.

УЖУДУКЧУ СЕМИС-ООЛ

Семис-оол Очур-оолдуң квартиразынга, оон ажылдан кээрин манап, элээн үр ордум. Бажыңның херээжен аазының ап бергени чуруктуг альбомдан менче спортчу хептиг, азы ужудукчулар школазының китөлин кеткен курсант оолдарның хөгүүт арыннарын көрүп ор мен.

Авиатехник Семис-оол Очур-оолду оон мурнунда-ла таныыр чордум. Ажыл үезинде-даа, спортчу маргылдаалар болган ферге-даа оону бо-ла көөр мен. А бажыңынга ону амдыгаа чедир көрбээним ол.

Семис-оолдуң ачазы Виктор Билчимаевич Очур-оолду мен база-ла эки билир мен. Бодупуң баштайгы ужудукчу эш-өөрү, башкызы капитан Кидиспей дег, оон ажыл-ижи, пайыралы амгы үениң аныяк кижилеринге солун тоожу шыкаш кылдыр дыңнадыр. Ажыттынмаан агаар оруктары-биле баштайгы ужудушкуннар, шенелделер, албанның удуртур ажылдарынга эртинген чылдар оон ажылижиниг салдарлыг болган. Виктор Билчимаевич бодунуң оглун бергелерден кортпас, ону ажып эртер даэш кеэзэде демисежип чоруур кижи кылдыр кижизидип каан. Хоочун коммунистиң кызымаккай кижизидикчи ажылы халас барбаан. Оон оглу—Семис-оол база-ла адазы дег быжыг турасоруктуг кижи болуп өзүп келген.

Баштайгы тыва ужудукчуларның бирээзиниң оглу, бо хүннерде «ЯК-40» дээр реактивтиг самолётка ужудар эргени база-ла баштайгы болүкбиле чедип алган аныян оолдарның бирээзи — Семис-оол Очур-оолдуң ам мээң чанымда орары бо. Шелээден чоокта келгеш, оон ажылдан эгелээни ол болду. Семис-оол Викторовнч ам колдуунда-ла Красноярск хоорайда чурттап турар. Бажыңынче, өг-бүлеинче ол чүтле дыштаныр хүннеринде кээр.

Семис-оолдуң ужудукчу болур күзели ындыг-ла амыр бүде бербээн. Он бир классты дооскаш, ужудукчулар училищезинче кирер даэн күзели ботганмайн барган. База бир үш чыл хире трактористеп, чолаачылап ажылдаар ужур аңаа таварышкан. Өөренип болур арга тыптып кээрге, ужудукчулар школазынче ол чылын кижи күлээп албайн турар дээрзи аңаа билдинe берген. Очур-оол-биле оон элээн каш өөрү Иркутск хоорайның авиатехниктиг училищезинче өөренип киргеш, ону чедиишкинниг доозуп үнгеннер. Өөредилгениң чылдарында Очур-оол коллективтиң күжүн, демниг күш-ажылдың өөрүшкүзүн медереп билген. Улугбиле ужудуушкуннарга, белеткелдерге комсомолчу кижиниң мөзүзү дораан көстү берген.

Оон өөренип турган бөлүү «ТУ-104» дээр реактивтиг самолёттарның авиатехниктерин белеткеп турган. Бортмеханиктиң хүлээлгезин күүседип, агаарже ол элээн каш катап көдүрүлген-даа. Ол ужудуушкуннар оон ужудукчу боор күзелин улам-на быжыглаан.

Төрээн Тывазынга өөредилге соонда ол ээп келгеш, бичии «АН-2»-лерни ужудуушкунга белеткеп тура, бо черлерге чаа көстүп келген «ЯК-40» дээр реактивтиг пассажир самолёттарындан карак албайн үр-ле кайгаар турган. Даштыкы хевириниң чаражының, дүргенииниң болгаш эптиниинң талазы-биле магалыг-ла машина ол болган. Ацаа ужудар эргени ыяап-ла чедип алырын Очур-оол шиитпирлээн. Ол күзелиже чедир үр үш чылда техниктеп ажылдаан. Бо үениң иштинде Семис-оол Викторовнч партия кежигүнүже кирген, коммунистер ацаа улуг бүзүредил көргүзүп, авиабүдүрүлге черинiң партия бюрозунуң кежигүнүже соңгааннар. Оон ажыл-ишчи дружулгазы, техниктиг билиинниг дециели бедээн. Кировоград хоорайда ужудукчу белеткелдиң, дээди школазынче Тыва авиабүдүрүлгеден улус өөренип чорудар дугайында бижии кээрге, оон санныга Семис-оол Викторовнч Очур-оолдуң ады бирле дутаарында кирген.

— Семис-оол бистиң бүзүреливисти шынаыдың шыдаар — деп, коммунистер чаңгыс үп-биле чугаалааннар.

Ынчангаш Очур-оол база катап өөренип чорупкан. Эрткен чылдың чайын, күзүн ол Красноярск хоорайдан Кызыл, Енисейск, Братск аразынга ужудуушкуннарга эртинген. Чоокта чаа Кызылдың авиабүдүрүлге черинче шинчидериниң дугаймында рапорт бижээн. Төрээн Тывазы, ог-бүлеэзи оны удаваас улуг өөрүшкү-биле хүлээп алыр.

Семис-оол Викторовнч бодунуң күзелин боттандырган. Ырак эвес, чоокку үеде «ЯК-40» деп реактивтиг самолёттуң экипажы Тыва черинiң ужу-кыдыынче ужудуушкуннарны чоруда бээр. Оны баштайгы тыва ужудукчуларның бирээзи Виктор Билчимаевич Очур-оолдуң оглу, коммунист Семис-оол Очур-оол башкарып, ужуда бээр.

Ю. ЕГОШИН.

Шынарның хүнү

Неделя санында бистиң авиабүдүрүлгениң авиатехниктиг баазазының коллективи «Шынарның хүнүн» эрттирип турар. Самолёттарны, вертолёттарны ужударынга белеткеп турарын, септелгениң шыдарын экижидеринiң айтырыгларын ол хүн ацаа чугаалажыр. Ол хүн техниктиг хандырылганыц салбырларының ажылын түнеп турар.

«Шынарның хүнүн» ужар чүүл техниказын дефект чок септээринiң системазынче шилчээн-биле тургускан. Ол система ёзугаар бистиң техниктеривис ам ийи чыл ажыр ажылдап турар. Самолёттуң нарын херекселдери, дерилгелери ужудуушкун үеынде өйтап ажылдазын дээш оларның техниктиг хайгаралын бедик дениелге тургузары чүтула.

Чаа системаже шилчээн соонда авиатехниктер кыйган ажылын техниктиг хыналда килдизинге хүлээдир. Ол килдис ажылдакчы бүгүдезинге тускай карточканы кылгаш, ацаа ажылдың шыпарын, түнелин демдеглеп турар. Кандыг-бир ажылдың четпес күүсеттингенiнiң контролёр илереткенде, ону катап кылырыбиле күүседикчите дедир эгидер. Сөөлүнде барып, ажыынның түңнээрге ындыг түүлдерни кичээнгейге алыр.

Дефект чокка ажылдаарының системазын АТБ-де шиңгээдип турарын партия, профэвилел хуралдарынга база чугаалажып турар.

Коллективте ажылының шынары үргүлүү бедик болуп турар, кыаным, шыырак билигглиг, мергежилдиг ажылдакчылар хөй. Чижээ, авиатехниктер А. Ш. Куулар, В. И. Данилов, Н. М. Дозур-оол, А. С. Очур-оол, В. А. Шахматов, А. А. Матюшовтуң удуртканы бригадалар үргүлүү тергиин эки түңнелдерлиг болуп келген. А. Г. Назымовтуң удуртканы вертолёт участогу коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты чаалап алган.

Шынарны бедидериниче утланган хемчеглер ажылга дыка идиглиг. Самолёттуң мотор парыгының ажылынга үрелиишкин болуп көрбээн, харын-даа оларны ажыглаарының хуусаазы узаан. Техниктиг чылдагаандан самолёт, вертолёт ужудуп үнер хуусаазындан кажан-даа озалдап көрбээн. Бистиң авиатехниктеривисти эргелелде эң дээре ажылдыг деп турары-даа таварылга эвес. Ынчаар ажылдаар-даа бис.

Л. ЧИКИШЕВ,
техниктиг хыналда килдизинiң улуг инженери.

САННАР БОЛГАШ ФАКТЫЛАР

●*Тыва АССР-ниң хамааты ужар чүүлү республика дег чалыы. Кызыл аэропорту дөртен чылдарда тургустунган. Ынчаарда оон ужудар парыгы ПО-2 деп каш самолёттарлыг турган.*

●*1945 чылда Тываның ужудукчулары айда 19 тонна чүүк сөөртүп турган. Ам айда 53 тонна чүүктү, барык 1300 пассажирни болгаш почтаны сөөртүп турар.*

●*Кызыл аэропорт Абакан болгаш Красноярск хоорайлар-биле аргыжып турар. Республиканың районнары болгаш чурттакчылыг черлери-биле аргыжылганың ачызында пассажирлер чедер черинге дүрген чедип турар. Аэропорт болгаш оон хондурулга шөлдери нарын херекселдер, радио харылзаа-биле чепсеглеңген. Оон ачызында самолёттар мени-чаагай хонуп турар. 1947 чылда Кызыл биле Красноярск аразынга ЛИ-2 самолёт неделяда чаңгыс удаа ужудуп турган. Ам ол аразында реактивтиг ЯК-40 болгаш эптиг АН-24 ужудуп турар.*

●*Авиабүдүрүлгениң коллективи коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик ат дээш демисежип турар. 102 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, элээн каш салбырлар бедик атты чаалап алган.*

„ДҮРГЕН“ ДЕП СӨСКЕ ДҮҮШТҮР

Хоорайларга көрүп чоруурга эң улуг, көргүүтүг дээн бажыдга «Самолётка ужудупар. Үе-шагыйлар камнанар» дээн кыйгырыглыг чарлалдар хөй боор. Бистиң Кыызында бээнн ындыг чарлалдар хөй ышкажык. Шынап-ла, бир таварылганы сантып келдим. Ону. хүндүлүг «Шын» солунувустап номчаан мен ийип. Республиканың сураглыг тудугжузу С. Б. Сандан эртен даң бажында Кызылдан үнгеш олла кежээ Москвага ужудуп четкенiн тоолга домейлээн болчук. Чылдык черни айдык, айдык черни хүнүүк кылдыр чыыра тыртып көөр хуулгаазын үүл дээрге хамааты ужар үүлү ышкажыл.

Бисте ужар үүлдүң ужурдузазы улуг. Ыраккы Тожу, оон моорүктүг заимериндеан-меңниг черлер, азы чурт туруунда ады чок, геологтар сууржугажы. Ынаар ажылчыныарны, аъш-чемни самолёттар, вертолёттар чедирер болгай.

Ам Тываның авиабүдүрүлгезининң самолёттары 24 агаар оруу-биле ужудуп, чылда барык 200 муң пассажирлерни сөөртүп турар. Авиаторларның күш-ажылчы хүнүн эрте эгелээр. Кызылчылар чаа-ла оттуп турда аэропорттуң сөөртүлге килдизининң ажылдакчылары—диспетчерлер, кассирлер, дежурныйлар ажылдаар черинге чедип кээрлер.

Баш удур тургускан график, расписаниe ёзугаар самолёттар, вертолёттар экипажтары республиканың агаар делгемнеринче ужудуп үнүптер. Ылаңгыя, часкы, үайгы үеде ажыл-үүле хайныышкынныгла болур ийин.

Кедээ ишчилериниң чагыын ёзугаар авиаторлар тарылга шөлдеринче чемишчидилгенн төп турар. Эрткен чылын Тываның тараажылары чаагай дүжүттү өстүрүп ап, Төрээн чурттуң шыгжамырынче 132 муң тонна тараапы урганынга бистиң ужудукчуларывыс, самолёттарның техниктиг хандырылгазын харылап турар техниктеривис боттарының үлүүн киргеп. Эрткен чылын авиабүдүрүлгенiн ажылдакчылары 152 муң гектар черни чемишчиткеп.

Ногаан эзимнерге өрт өөскүвезин, хай-халапты таварыштырбазын дээш самолёттут, вертолёттуг хайгааралды боттандырарынга база-ла бистиң ужудукчуларывыс харыысалгалыг, мергежилдиг чоруун көргүзүп турар.

Геологтар, археологтар база-ла авиаторлар-биле өөнүктежип, берге, солуп шинчилелдерин бистиң дуаавыс-биле боттандырып турарының чижектерин көргүзүп болур.

Сөөлгү үеде улус ажыл-агыйынга ужар үүлдү ажыглаарының чаа хевирлерин бистиң бүдүрүлге шиңгээткен. Бүдүрүлге хамааты ужар үүлдүң Красноярск эргелелиниң хөй кижилиг бир коллективи. Херек апарганда, бистиң ужудукчуларывыс Ыраккы Соңгу түкче, кожавыс Хакасияже-даа чоруп турар. Эрткен чайын Мессояха—Норильск аразының газ дамчыдар шугумунуң тудуунче чугула түүктерни сөөртүрүнче дуржулгалыг, бедик мергежилдиг ужудукчуну—Ондар Шавар-оолду чоруткан. Даалганы ол кончуг эки күүсеткен.

Таймырның ыаи ажылдыг совхозтарындан, колхозтарындан араатан бөрүлер мал тудуп турарынга хомудалдар келгилээн. Бөрү эдиаарынга дузалаштырары-биле Е. Соколовту болгаш В. Чистяковту вертолёттары-биле бистеп чоруткан. Ындыг янзылыг бөрү сегиртиишкинн

УЛУГ ААС-КЕЖИИ

БИЧИИМДЕН чурулгага дыка сонулуг чордум. Хой кадарып чораап, болган-на-чок калбак ыяшка ийикпе азы хаяларга чуруттунуп, черде ана чорбас чоралыымны сакты-дыр мен. Ого келгеш, хостуг үелеримде човураәден ойнаарактар чазап, бичии дүмаларымны оон-биле ойнадыр чордум.

Маан алыс ызыгуурумда даш чонукчулары улуг бар. Оларның бирәзи — авамның акызы Хүргүлек деп кижи чорзан дижир чүве. Ол кижи быстерге ойнаар аттар чазап берип чоралының авам чугаалаар. Билип кааримге-ле ол кижи чок, мөчүл берген-даа болза, мен оон чазаан аттарын көрүп, баштайгы шенелге ажылдарымны ыяштан чазаап, ана деннәр турдум.

Школга өөренип турвуста бир-ле катап кыдыраалтарывыс төне берген. Башкы биске калбак шуугайлар берип каан. Ол шуутайга бижип, чуруп чордувус. Маан чураан үүлдеримни өөрүм сонуургаар турганнар.

Аалга тургаш бо-ла чазаны бәәр мен.

— Чүге бижек тудар уруг боор бо, оон орнунга даараның өөренир чоор, кыс кижи бижек тутпас! — деп, авам мени кончүүр-даа тургап.

Бир-ле чазын ачам, акым үелээ тараа тарып турган бис. Акым шары бажы муну турган, а мени тараан черим илиртедип каан. Дүъш үезинде ачам мени: — Илиирин алыргаш, шарымны баглап каап, одагга шайдан хайындыр — деп мынды.

Шарым баглап каап, хараган чыып чор мен. Канчангаш-ла көөрумге, хараган дүүнде шала чазап каан ыяш бүга чыдыр. Күүрарып калган, мыйызы бурунгаар үзегер, мыйызының бирәзи сынып калган. Ону ап алгаш одаамга келгеш, шайым одун салгаш, демги тып алган бугамны бижек-биле эде чазап-ла әгелеим, багай тыынмас бижек-биле чүнү канчаар боор, ынчалза-даа чазап-ла олур мен.

Хайындырган шайын кайда боор, үттүндүрган, оду ожуп калган. Ачам биле акым чедип келгеш, кончудулар-даа. Кылып орган чүвемни чажырып чыдырымда-ла ачам көрүп каап;

— Ону кайыын тып алдың, бо чер чевелиг чер боор, ону чоп түдүп алдың? Баяа чытты, ол черинге аппарып каг — деп, хөректенди...

1965 чылда мээң чазаныр ажылым база катап әгелээн. Ол чылын мен Тарыс аржаанынга дүнмаларым биле дыштанып чеде бердим.

Кожавыста чадырда ортумак сыныыг, кижи ортузу амраа четпээн хире акый даштан аттыг кижи чазап олур. Көрүп турарымга, акыйның оңу чазап олурарының энтиг деп чүвезин кижи кайгаар, кыдыындан көрүп, мен ындыг болзумза деп, ол буянныг холдарның будурген үүлезин кайган турдум.

Бир-ле хүн оон чадырынга Суктерек үгбай-биле чеде бердим.

Амдыы акый-даа ажылын доозар чыгаан олур. Ажылды көөрумге дыка-ла чараш болган. Оон соонда ол кижи кайы райондан келгенин болгаш, кайын чонар-даш алырынын дугайын чугаалажып казривиске — алдарлыг мастер Хертек Коштаевич Тойбухаа болду.

Аная бодумнуң бичиимде чазаның чоралаымны чугаалаарымга, чазанырын сумелээп — чазаныр хереәжен кижи чок болгай, солун кижи-дир сен — дээш бижээн, ыяжын бөөрге, бир аът шенеп чазаан мен.

Оон соонда дөрт ажыл чазаш, Хертек Коштаевичиннин саналы-биле даштан шиитпирлиг чазаның әгелээн мен. Даштан чүүл-бүрү ажылдар кылырынга удаа-дараа улут бергелерге таваржып турганын чугаалап-даа канчаар.

Дашка чазаар дүрүүнү баштай орта чуруп алыр. Оон соонда маска биле сомнап әгелээр орта, чуруп алган хевир ол хевээр болбас, үргүлүү өскерли бээр. Ынчангаш ан-меннин-даа, мал-маганның овурхевирин бодап тургаш чазаар апаар.

Бир-ле катап Монгуш Холасалович Черзинин мастерскаазынга баарымга, кара даш бергеи. Ол даштын хевирин топтап көрүп олурарымга, тоолчүргү арыылангга домей болган. Ону чазаап, Улуг Октябрьның 50 чыл болган оюнга тавазыштыр Москвага болган делгелгеге киришкеш, бирги черге диплому-биле шаннаткан мен. Бо чангыс чижек-тир. Соолгу каш чылдарда болгулаан улуг-улуг делгелгелерге киржип үнелелдерни-даа ап келдим. Эрткен юбилейдыг чылда тыва хереәжен эш-өөрүмзең бир дугаарында, РСФСРнин И. Е. Репин аттыг Күрүне шаннылының лауреады болганым — улуг аас-кежии. Бо чорук мээң чогаадыкчы ажылымга улуг, харысаалгалыг негелделерни тургузуп турар.

Май — июнь айларда Москвага болуур уран шеверлернин делгелгезинге киржир дээш, чонар-даштан хол-шыдырааны кылып турар мен. Ынчангаш бодумнуң бо мергежилимни аныяктарга ламчыдып, оларга өөредир соруулганы база салыр апаарым — түлээлгем болур. Чангыс сес-биле чугаалаарга, уран сиилбиҥнииҥ мергежилиниҥ бедиҥче диҥиҥ базымнарны кылырын лауреат деп бедик ат лаандырып турар.

Р. АРАКЧАА,
РСФСР-ниң Күрүне шаңналының лауреады.

СИЛЕРНИҢ УРУГЛАРЫҢАРГА

ЧАА НОМНАР

Эргим уруглар! Тываның ном үндүрер чери әрткен январь айда он ажыг чаа номнарны үндүрген. Оларның аразында тыва улустуң «Үш түүл әртемниг оол» деп тоолу түскай ном кылдыр база үнген. Оон чуруктарын чурукчу П. Салчак силерге таарымчалыг, солун кылдыр чураап.

Орус чогаалчы Михаил Пришвинниң уруглarга бижээн чамдык солун чечен чугааларын «Дилги чеми» деп аттыг номчугаштан төрээн дылынарга номчуп азы номчуттуруп ап болур силер.

Уруглариҥ аныяк шүлүктүүр Э. Кечил-оолдуң «Чарыш аъды мунганым» деп ному — силерге өнзагай белек. Инда шүлүктер, тоодуглар, очулгалар болгаш «Дилгижек-оол биле адыг» деп шүлүктүктен тоол база бар. Ол номдан бир шүлүктү нарладывыс.

Ш Ы Н

Шынныг чорук иезээде-ле
Чырык орук изеп чоруур.
Чымыш долган назынымда
Шындан чеже чарылбас мен!

Кадыр инде чуртувустан
Хаак, шанак хереглевейн,
Туттунушкаш балыптар
бис, —
Тулган дүрген сыт-ла
кыннар.

Чуңгу дүргаар соңнуурмурнут
Шуужа бээр бис — хөглүг-ле
ийин!

А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

ОРЛАННЫҢ ЧУРУУ

Орлан биле ийилээ бажыңга бо-ла артып каар бис. Ол дүүшке чедир бажыңга бодуҥун оңаалгаларып кылыр. Кандыг-бир билдинмес айтырыглар таваржы бээрге, албан айтырыл, билип алгаш амыраар чаңныг. Ам база-ла:

— Акый, айда суг чок дээрдир, шын бе?

— Ийе, суг чок — деп харыыладым.

Ол кезек бодаңгаш, оңаалгазын уламчылап кыла берди. Ур-даа болбаанда, ол мээң чанымга келди.

— Акый, бо карандашты чоҥуп берем — дээш, карандашын суңду.

— Чоҥуп эвес, а сувуртуп берем дедаап — деп, оон чугаазын чазамыктаапп, карандашты сувуртуп тыртып бердим.

— Чурук чуруүйн дээш бе?

— Ийе, башкы күзелиҥерби кандыг-бир чүведен чуруп эккелиҥер дээп чүве — деп харылады.

Орлан чуруурунга дыка ынак. Оон чураан туруктары колдуу-ла техника аймаа, машина, корабль, самолёт боор. Ам база-ла ракета чуруп әгеледи.

Элээн болганда, чуруун ол мегээ аккелгеш:

— Көрем, акый, кандыгдыр? — диҥдир.

Чуруктү көре бердим. Айны долгандыр ракета ужуп чоруур, оске бир-ле амытан парашют-биле бадып чыдар кылдыр чуруп каан болду.

— Бо кымыл, космонавт бе?

— Чок. Тевв-дир.

— Тевени чүге чуруп алганың ол?

— Айда суг чок диҥиҥ чоп. Ынчангаш үр үеде суг шыпес теведеп аппарып каза, ажырбас-ла ыйнаап.

— Айда суг чок. Суг чокта агаар, ыяш, ол-сигеп, дириг амытан база чок боор-ла болгай. Бир эвес тевени аппарып каар болзувусса, ол дораап-на өлүп каар — диҥдим.

Орлан бодуңун угаангыр карангырын чивеңнеткеш, хандыр бодаанын чугаалады:

— А бир эвес аңаа космонавтың хепин кедирипсе кандыгыл?

Мен оок өөрүшкүүлүн өжүрбеан-биле:

— Эр-хей! Шын-дыр. Эде чуруувут — деп, деткип кагдым.

В. САТ.

СҮМЕЛЕР

Кышкы үеде тейжигештен ыйыкпе бичии хавактан хаактыг азы шанактыг чуңгулаарга кайгамчык-ла хөглүг. Ол үеде чуңгулап турар черинерни экп көрүнер. Кудумчу азы орук кыдыы — айыылдыг. Эрткен-дүшкен машина адаанче шанаанар, хаагынар бодуларга аадыртпайн кинр чүтүре берип болур. Оны болдурбас дээш оваарынар.

Чаагынар үжүп, ажыш кынаа, дүрген-не хар-биле дүрбүптүүер.

Спорт

ЭКИ ТҮҢНЕЛ

ГААГА. (СЭТА). Делегейниң «Хоговен-турнир» дээр шыдыраа маргылдаазынга киришкен үш совет гроссмейстердер шуптузу тергиин түңнелдерни көргүскеннер. Олардан Михаил Таль эң бедик көргүүзүлүг — 10,5 сааныг болган. Ийиги черде Юрий Балашов, үшкүзүнде — Евгений Васюков олар 10 болгаш 9 сааныг болгулаан. Ол дээрге тергиин эки түңнел-дир!

Соолгу ужуражышкынга Таль голлавд Зюйдеме тиилээн, Балашов венгр Рибли-биле, Васюков — швед Андрессон-биле хайымнашкан.

Бистиң гроссмейстерлеривис соонда маргылдаанның түс-түс черлерин алганнар: Планиниц (Югославия) биле Горт (ЧССР) — кайызы-даа 8,5 сааныг, Любоевич (Югославия), Рибли, Андрессон болгаш Сабо (Венгрия) — кайызы-даа — 7,5 сааныг, голландылар Ганговог — 6,5 Зюйдеме биле Доннер — 6,6, Рее — 5 болгаш Хартог — 3 сааныларлыг.

• • •

Румын Гицеску биле аргентин Ниитерос 15-тен кайызыдаа 10,5 сааныг алгаш, делегей мастерлериниң араазынга маргылдаанның бирги черин үлешкеннер. Москва чурттуг Алла Кушнир 5,5 сааныг алган (11-ги черде).

МАРГЫЛДААА ЧОК ТИИЛЕЛГЕ

КЕЛЬН. (СЭТА-ның түскай корреспондентизи дамчыткан). Делегейниң дөрт дакпыр чемпиону Ирина Роднина болгаш оон кады ойгаар чаа ажы Александр Зайцев ажежип алган конькилээриниге Европаның чемпионнары болуруп алдын медальдарын алган. Оларга тос судыя шуптузу бирги черни бир үн-биле тывыскан. Олар 427,8 сааныг алгаш, боттарының бүтү аданчыларын ашканын көргүскен.

Моңгүн медальдарны база ийи совет спортчу: Людмила Смирнова биле Алексей Уланов алган. Оларның үнелелдиг саны 410,2 (алган черлериниң ниити түңү 21). Үшкү черде ГФР-ниң спортчулары Альмут Леманн биле Герберт Вашнер олар 408,0 сааныг алган (28).

Москвачылар Ирина Черняева биле Василий Благов бешки черде — 394,1 саа алган (48).

Бранбуже аттанылпкан

Мурнуу Норвегияның төвүнде Рансфборд хөлдүг эриинде Браибу хоорайның катогунга февраль 10—11-де хереәженнериниң араазынга конькилиг чарышка Европаның IV чемпионадынга киржип-биле беш совет спортсменнер инвар ужудуп чорупканнар. Хереәженнериниң ишлиндек командазының тренери Е. Красильников «оң хоочун» спортсменнер Людмила Саврулина, Нина Статкевич, Татьяна Шелехова, Ласму Каунисте болгаш Татьяна Аверина оларны шилип алган.

Ленинградчы Статкевич — делегейниң болгаш Европаның чемпиону чораан, Рига чурттуг Куннисте — делегейниң 1969 чылда чемпиону, Свердлов чурттуг Саврулина — эрткен чылын Европаның бирги черн дээш маргылдаалыг шаңналдыг черин алган болгаш бо чылын чурттун чемпиону, Киевтен — Шелехова ССРЭ-ниң 1973 чылда бирги черн дээш маргылдаазынга үшкү черин эвлээн.

(СЭТА).

Медеонуң дожу

АЛМА-АТА. (СЭТА). Казахстанның аныяк конькичилериниң маргылдаазынга Алма-Ата чурттуг Валерий Троицкий комкурстан даңкаар киришкеш, 1000 метр дистанцияга Бүгү-эвилел рекордтуг 0,25 секундага эжиктеткеш, ону 1.19,0 минутта иштинде маңнап эртиен.

ЧАА ЖУРНАЛ

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ном үндүрер черлер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле Күрүне комитеттеринин органы — «Номнар дугайында» деп чаа журналдың бирги номери парлаттынып үнген. Журналдың соруулгазы — ном парлаар херектиң айтырыгларын чырыдары, ном дугайында эртемнин литературазын, теориязын болгаш практиказың нептередири, номнар төөгүзүнүң материалдарын парлаары боон турар.

Ном парлаар ажылдың чугула соруулгаларының дугайында чамдык ном үндүрер черлерниҥ удуртукчуларының чүүлдерин ол номерде парлаан. Сураглыг чурукчу Андрей Гончаров номнуң уран-чурууга хасталгазының айтырыгларының дугайын бижээн. Делегейде ан-не каас-чараш дээн номнарның Лейпцигке болган делгелгезининң дугайында репортажтарының бирәзинде чугаалап турар.

Чамдык чүүлдерде болгаш корреспонденцияларда бисте болгаш даштыкыда-даа ном садыын канчаар организастап турарының айтырыгларын тайылбырлаан.

«Ном болгаш амгы үе» деп ниити әгеннң адаанда ССРЭниң Эртемнер академиязының корреспондент-бежингүү А. Сидоровтуң совет номнар айтырымының дугайында интервьюзу киргеи. В. Шкловский тергиин номчукчулар — Пушкиниин, Толстойнуң, Блоктуң, Маяковскийиниң дугайын төөгүп чугаалаан.

Чаа парлаттынар деп турар чогаалдардан үзүндүлерни, ан дээре совет болгаш даштыкы номнарының чүрүк хаасталгаларын, номнар чурукчуларының ажылдарын журнал номчукчуларга сонуургалып турар.

(СЭТА).

СААРЛЫЫМ

Сериин тайга чүртүүр
Сергек, семдер саргыым.
Үскүр, хоюг сүттүг
Үнелиг-ле малым.

Чүдүм-биле чаржыр
Чүдап болбас саргыым
Өшкү-биле домей—
Өзүген-не малым.

Х. СЕРЭЭ.

КОРТУКТУҢ ЫЯТКАНЫ

Кежээ, имиртиҥнеи бергенде даштын ыт эзерген.

— Үнүп көрем, кижи келген-дир — деп, авазы Сашазын айбылаан.

Саша үнген бооп, эжикти мегелеп амыткаш, дедир келгеш: — Ким-даа чогулу — дээш, олуруп алган. Ыттың эзерги кыпсынчыг апаарга, Сашаның авазы үнер деп чорда:

— Ыдыңар мени ызырыпты — дизе-ле, шеригже чорутkан улуг оглу Боря кирип келген.

— Экии, оглум! Дүргеи кир — дээш, авазы оглунуң чемоданын киирии бергеи.

— Бо киминиң ескенин аа! — дээш, амызы дүмазын нуспантап алгаш, кезии бөөлеп чоруй уламчылаан: — Ыдыңар ызырар хире-дир, чүге мени утпуп үнмединиҥ?

— Чөгемчиг оол-дур бо, оглум. Хүн амып карақгылаарга өгден чөрге үнмес, кортук — деп, авазы Сашаны ыяттыр харыылаан.

— Шеригге кортук солдат турбас, шупту дидим болур умурлуг. Кортук улус шеригге таарышпас.

— Бууум миннип тур мен. Бөгүнден эгелээш, дидим болуп чаңчыгып, ыяап шеригге баар мен — деп, Саша амызының бергеи фонарын ап тура, даңгыраглаан.

К. ХЕЙМЕР-ООЛ.

Тоол

КАЖАР ХУНА

Хал баарынга чудаан хунаоттап туруп тур эвеспе. Бирле хүн ацаа аштап-суксаан, чараазын ажыртыпган, чазыйчилби көк Борү биле Адыг чедип кээп-тир. Араатаннар тургап айтырганнар:

— Бажың кырында сүүрергеи чүдүл, Хуна?

— Адыг, борү шанчып чиир, ачы-дузалыг чыда, седеммедир ийин — деп, кортар-сестир туржук, кортпактап Хуна чугаалаан.

— Сегелиңде сегленээн чүүл?

— Адыг, борү чаа чигеш, аксым чодар аржыылым-дыр ийин, дүмалар — дээш, Хуна кегженмишаап, дедирленип әгелээн.

...Адыг биле Борү кортказ коштунчуп алганнар. Хуна улут мыйыстарын хаяга шаалып эгелээрге, араатаннар деанып ыпай-ла болганнар.

Дыка үр маңнап-маңнап оон иевре, Борүүн Адыг боов сөөртүп алган бооп тур. Девидээн Адыг ол-ла хая корнуп, деэнп чорааш, кадыр түрүтган ацдарлып өлүп каап-тыр. А Хуна күжүр хостуг, шөлээн чүрттап чоруй баргап дижир чүве.

Дыпнап бижээн О. БОРАШ.

ЧАРЛААЛ

Иркутскиниң зоокомбинадыпын Кызылда салбыры бо чылдың апрель 1-ге чедир маңыларны, а чылдың кайы-даа үезинде — дырбактыларны, чекпелерни диригге хүлээп ап турар. Дириг амытаннар дужаар черинн адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузунда 99 дугаар бажында зоомагазин.

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыл, чамдык черлерге хар чаар. Барыын талакы хаттың дүргени барыын талакы районнарга 5—9 метр чедер.

Агаарның температуразы даглыг черлерге 18—22, артканнарынга 22—26 градус чедир соор.

Кызылга бүргеп, аязып турар хүн болур, хар чагбас. Агаарның температуразы 22—24 градус соок болур.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 9-ТА

МОСКВАДАН

13.00 — Дамчыдылгалар программазы. 13.05 — Школачыларга. Уругларның музыка школаларының концерти. 13.35 — Медээлер. 13.45 — Өөнүт телекөргүзүт. Уруглarга. «Шевер холдар». 14.15 — «Делегейниң улустарының чогаадылгазы». 14.45 — «Эртемниң болгаш культураның чугула айтырыглары». «Шажын дугайында марксизм-ленинчи өөредиг болгаш амгы үе». 15.15 — М. Анчаров — «Хүн бүрү-ле». Телефин. 2-ги кезээ. 6-гы эге. 16.35 — Өөнүт телекөргүзүт. Фигурлуг чуңгулаашкынга Европаның чемпионадынга. Эр улус. Хостуг программа. ГФР-деп дамчыдылга 18.00 — «Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.40 — Хой сериялыг уранчечен телефильминиң баштайгы көргүзүү. «Испаниянын аяс дээрге». ГДР. 3-кү серия. 20.00 — Документалдыг киноларның программазы. ССРЭниң хамааты ужар чүүлүнүң 50 чылынга.

КЫЗЫЛДАН

20.30 — «Массалыг халдаалыкының чепсектеринден камгалапырының хууда чепсектери». Дамчыдылга. 20.45 — «Гафур Гулям». Документалдыг фильм. 21.05 — Телемедээлер. 21.20 — Чарлалдар, реклама. 21.30 — «Уругларның хыйырарар чоруу». Кыска метражтыг фильм.

МОСКВАДАН

21.35 — Өөнүт телекөргүзүт. Фигурлуг чуңгулаашкынга Европаның чемпионадынга. Эр улус. Хостуг программа. ГФРдеи дамчыдылга. (Бижидилге). 23.00 — «Үе». Информастыг программа. 23.30—00.15 — «Литературлуг беседалар». М. Пришвин. Төрүттүнгендеи бээр 100 чыл болганынга. Дамчыдылганы шүлүкчү А. Сурков чорудар.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Күрүнениң Кызылда педагогика институдунуң бот-өөредилге салбырының 1-ги курузунга дараазында эртемнер зайыбила студентилер хүлээп алырын чарлап тур:

1. **Математика.**
2. **Орус дыл болгаш литература** (национал школаларга).
3. **Орус дыл, литература болгаш тыва дыл, литература** (калбак билиг бээр).
4. **Биология.**

«Математика» эртемнин шилип алганнар — **математикага** (аас болгаш бижимел-биле), **физиканга** (аас-биле), **орус дыл болгаш литературага** (бижимел-биле) экзамен дужаар.

Национал школаларга башкылаар «**Орус дыл болгаш литература**» эртемнерин шилип алганнар — **орус дыл болгаш литературага** (аас болгаш бижимел-биле), **ССРЭ төөгүзүнге** (аас-биле) экзамен дужаар.

«**Орус дыл, литература болгаш тыва дыл, литература**» эртемнерин шилип алганнар — **орус дыл болгаш литературага** (аас болгаш бижимел-биле), **тыва дыл болгаш литературага** (аас болгаш бижимел-биле), **ССРЭ төөгүзүнге** (аас-биле), экзамен дужаар.

«**Биология**» эртемнн шилип алганнар — **биологияга** (аас-биле), **химияга** (аас-биле), **физиканга** (аас-биле), **орус дыл болгаш литературага** (бижимел-биле) экзамен дужаар.

Хүлээп алырының экзаменнерин ийи ээлчег-биле чорудар. Бирги ээлчег — март 23-тен апрель 1-ге чедир. Ийиги ээлчег — июнь 3-тен 14-ке чедер. Билдиришкиннерниң чаллалдың солунга үнген хүнүнден эгелеп, **май 30-ге чедир** хүлээп алыр. Үк билдиришкиннерге дараазында документилерни кожар: **ортуман эртем дугайында документ** (бодуу-биле), **допчу намдар, чурттап турар черинден шынзылга, күшажыл депте-ринниң хоолгазы, эмчи шынзылгазы, ажылдап турар черинден характеристика, билдиришкин, 3 см х 4 см хемчээлдиг 4 фото-чурук.**

Бүгү факультеттерге улус өөредилгезининң системазында ажылдап турарларны хүлээп алыр.

Документилерни дараазында адресче чорудар: **Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың 40, педагогика институ, бот-өөредилгелиг салбыр,** телефон 20—36.

ИНСТИТУТТУҢ РЕКТОРАДЫ.

кинотеатрларда

ФЕВРАЛЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Сегиржин алышкыны» 9.30, 11.25, 13.30, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Пепин Такатуканың чуртунда» 15.00, «Пан Володыевский» (1-ги, 2-ги көзектери) 17.00, «Аалдың үүн адаанда кыстар» 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Джейн Эйр» 15.00, 20.30, «Кыстарның бирээзи» 16.30, 18.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Горькийниң чаш чораапы» 10.50, «Точка, точка, чартык сек» 9.00, 12.40, 14.30, «Өске таладан келген кижи» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

КОМПЛЕКСИЛИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Өгбелериниң чажыды» 18.30, 20.30 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 40 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Мында дан халаалары мыжыы» (1-ги, 2-ги көзектери) 15.00, 19.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харысаалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амытырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көдээ ажылгый киллизиниң 21-47, үлетүүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериниң 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргында 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрзер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко

Солун неделяда өкатап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 73

ТС—00062.

Редакторнуң ораалчызы Б. Н. КАРАШПАЙ.

УДАВАС ТИРАЖ

Февраль 15-те Ленинабадка күрүненин 1966 чылда үш хуулуг ойнаашкынныг чээлизининң ээлчеглиг бежен үшкү ойнаашкынныг тиражы болур.

ССРЭ-ниң Күрүненин күшажычы ажаалга кассаларының эргелелинге СЭТА-ның корреспондентизи баарга, бо тиражтың ойнаашкынының үезинде чээлинин разряд бүрүзүнге-ле ниити түңү 512.560 рубль 9.400 ойнап алышкынны таварыштырар дээрзин дыңнаткан. Оларның аразында — 5.000, 2.500, 1.000, 500, 100 болгаш 40 рубльдиг ойнап алышкынныры бар.

Ойнап алышкынныҥның хемчээли чээлинин төнеринге чедир өскерилбейн артар, а ойнап алышкынга таварышкан облигацияларны төлеп каан соонда дараазының тиражтарынга киришпес чүве төлээде, бо чээлининң облигацияларынга ойнаашкынныҥның таваржыры улам көвүдээр ужурлуг.

1973 чылда күрүненин үш хуулуг иштики ойнаашкынныг чээлизининң талазы-биле оон ыяай ойнап алышкынныг чедя тиражы база болур. Оларның дараазында тиражы — март 30-де Ереванга болур.

(СЭТА).

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжылңар!

1925 тыжда тодоналеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл.

ФЕВРАЛЬ

10

СУББОТА

№ 35 (9111).

Өртээ 2 хем.

Ригада садыгның далай портунуң ажылчыннарының аразында беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылының даалгаларын хуусазындан эрте доозар дээш чарыш хүн келген тудум-на улам калбарып турар. Эрткен чылдың социалистиг чарыжының тимлекчизи Иван Шашилиннің болгаш Орест Карабинниң бригадалары бо чылдың чарыжының база эгелекчилери болган. Ол бригадаларның докер — ажылчын бүрүзү бичии механизацияның дериг-херекселдерин болгаш портта мүчүлүг кранналры ыяк билир. А оларның кол-яа чүүлү — амыл үезиниң минута бүрүзүн чөп ажыглап билиринде.

ЧУРУКТА: порттуң улуг болгаш бичии-даа механизациязының ажылдап турары.

Ю. ЖИТЛУХИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

АВТОТРАНСПОРТТУҢ АЖЫКТЫЫН БЕДИДЕР

Бистиң республиканың бүдүрүкчү күштериниң хөгжүдеш автотранспорттуң хогжүдеш-биле тудуш холбаалыг. Автомобиль транспортунуң мурнунга бо чыл оның улуг соруглаларны салып турар. Ооң ажылының ажыктыын бедидери, чүүк, пассажир соөртүлгезин дең-дески организастаары, автомобильдериң техника талазы-биле белеминиң болгаш оларны ажыглаарының коэффициентгиин улгаттырары, төп-чүткен соөртүлгезин экижидери—хүниүң чүгүле соруглалары болур. Бо бүгү-биле чергелештир автомашиналарның чүүк соөртүр аргазын долу ажыглаары, үе-шактың камнаары болгаш техниктиг хандырылганы чогумчалыг организастаары чугула.

Республикада ниити ажыглалдың автотранспортунуң ажылчүлери беш чылдың чылында күжениишкиниг планнарны болгаш хүзээлгелерни алган. Тоску беш чылга хамаарыштыр алырга, Тываның автотранспорт эргелери чүүк саарылгазының хемчээлиниң талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларында кордүнген темпилерни ёзүгаар хогжүп орарын эрткен ийи чылдың түңнелдери көргүзүп турар.

Автотранспортчулар млалгыя юбилейлиг 1972 чылда бедик кодурлүшкүнүг ажылдаан, план болгаш социалистиг хүзээлге ажыр күүсеттинген. Колхозтарны болгаш совхозтарны санаваска, эрткен чылын республиканың автотранспортчулары 7 миллион ажыг тонна улус ажыл-агый чүгүн соөрткен. Ооң хөй нурузу ниити ажыглалдың автотранспортунуң үлүүнге онаашкан.

Тываның автотранспорт эргелери эрткен чылын чүүк саарылгазының планын 108,8 хуу күүсеткен болгаш 1971 чылдан өзүлде 19 хуу болган. Минусинскиниң, Кызылдың № 1, 2 чүүк АТБ-лери чыл дургузунда дең-дески ажылдаан.

Ниити ажыл үре-түңнелдиг болганынга кандыг чүүл улуг салдарны чедиргенил? Автотранспорт коллективтеривде бодүмүң хөрээниң ёзулуг мастерлери, күш-ажылда коммунистиг ёзу-биле көрүп турар чүс-чүс шалыпчыларның — чолаачыларның септекчилериниң, специалистериниң ажыл-ижиниң ачызында салдынган соруглалар чедишкиниг боттанып турар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң организас-техниктиг хемчеглерин бүдүрүлгелерде план ёзугаар боттандырып турар. Эрткен чылын АТБ-лериң автопаркларынга чаа хевирлиг ЗИЛ, МАЗ, ЛАЗ болгаш Икарус маркалыг машиналар хөй келген. Техниктиг хандырылганы, ажаалданы экижидери-биле бедик бүдүрүкчүлүг дериглелерни, чаа техниканы тургузарынга 92 муң рубльди Тыва автоэргелел үндүрген. Чүгле чаартынчы санаалдарны бүдүрүлгеге шинтээтискинден безин 16 муң рубльдиң камналгазы тургустунган. Оң ышкаш Минусинскиниң демир-орук чанында баазадан чүүк соөртүрүн экижидер дээш кодуртүр улуг автокраннарны, транспортёрларны тургускан. Ам ол станцияга автомобильдерниң ана туруушкуну дыка эвээжзок. Бо бүгү хемчеглериниң алмазында 290 муң тонна чүүктү болгаш 566 муң пассажирни планнан ажыр соөрткен.

Автомашиналың чүүк кодурер аргазын улгаттырар талазы-биле ажыглыг кинээнгей улгаткан. Чүүк автомашиналарга ам колдуунда кожуглуг чорун турар. Кожуглуг автомобильдериң чүүк кодурер күчүзү улгадыры-биле чергелештир кызыар-чаар материалдарны камнаарынга, соөртүлгениң бот-үнезиин чинтедиринге ажыктыг. Ниити ажыглалдың автотранспорту эрткен чылдың 11 айларында 10 тонна чүүктүң бот-үнезиин 0,34 копеекке чинтеткен, 722 муң литр кыыарчаар материалды, 1511 комплект автодугуйну, 141 муң рубльдиң электроэнергия, хомүр-даш болгаш өске-даа материалдарын камнаан.

Ынчалза-даа автотранспорттуң ажылында чептестер хөй. Эрткен чылын автотранспортчулар чүүк саарылгазының болгаш пассажир тедиргезиниң тонна-километр талазы-биле планын күүсеттпээн. Кызылдың пассажирлер, № 3 АТБ-лери, Чадаананың, Шагаан-Арыгның, Ак-Довуракның автобудүрүлгелери багай ажыдаан.

Планның болгаш социалистиг хүзээлгелериниң күүсеттинмейн турарының чылдагааны чүдел дээрге, автопарктың ажыглалының кошкаанда, ана туруушкунарның хөйүнде болур. Эрткен чылын бир чүүк машиназы-ла септелгеге 49 хонук турар орунуга 108 хонук туруп келген.

Чолаачылар чедишпезинден техниктиг байдалы эки автомашиналар база ана туруп келген. Ол чылдагаандан 23,4 муң машина-хүн халас эрткен, азы бир автомобиль-ле чылда 64 хонук дургузунда ана туруушкунунуг болган. А эргежелге ортумаа-биле 135 чолаачыны септелгеже хаара тутkан турган.

Автомобильдериң чүүк чүдүрериниг, дүжүреринге чидирип турар үе-шагы хөй. Кызылдың эт комбинадынга келген авторефрижераторлар хүнүң-не 5—6 шакты чидирип чаңчыл болган. Абаканга барган чүктүг автомашиналар хонук-хонуу-биле чүдүрүкчүлерни манап тургулаар.

Бо чорукту үзүткээрде автотранспорт организациялары-биле чүүк үелери демниг ажылдаары чугула. Чүүк чүдүрериниң, дүжүреринiң тодаргай графигин тургузуп, оперативтиг ажылдаары чугула. Чүүктү байырлал болгаш дыштаныла хүниернинде дүжүрерин үзүктелиишкин чок чорударыбиле Кызылга транспорт-экспедиция конторазының баазазын делгемчидер херек.

1973 чылда Тыва автоэргелелдиң бүдүрүлгелери күжениишкиниг планны болгаш бедиктеи хүзээлгелерни алган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн безин 1972 чылдың деңнежиндеи 7,5 хуу бедидери көрдүнген. А республиканың улус ажыл-агыйынга 3 млн. 835 муң тонна азы эрткен чылдыңдаи 6,7 хуу хөй чүүктү соөртүрүү дээрге улуг соруглга.

Беш чылдың шинтпирлиг бо чылын автотранспортчулар эки эгелээн. Баш удур кылган сапалгадан алырга, январьның чүүк соөртүлге планы 106,3 хуу, пассажир тедиргези 100 хуу күүсеттинген. Ылаңдан ажыр 16,7 муң тонна чүүктү тедиргеп. № 1, 2, Ак-Довуракның, Чадаананың АТБ-лери эки ажылдаан. Темпиниң улам бедидип, бо чылдың соруглаларын хуусаа бетинде күүсеттир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга бедик коргузүглерни чедип алыры чугула.

Коллектив бүрүзү күш-ажылчы бедик коргузүглерин чедип алган, хүзээлгелерин шаап-ла күүсеткен турузук дээш АТБ-лериң партия, профсоюзтар, комсомол организациялары чолаачылар, септекчилер ортузунга политмассалыг ажылды улам күштелдирер ужурлуг.

Совет Тываның автотранспортчулары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржир болгаш чарыштың типлекчилериниң келир чыадың эгезинде Москвага болур слёдуунче боттарының төлээлерни чорудар дээш кап дакпыр күженишкин-биле ажылдаар ужурлуг.

Л. И. БРЕЖНЕВ ХАФЕЗ ИСМАИЛДИ ХҮЛЭЭП АЛГАН

СЭКП ТК-ның Чыгыже секретары Л. И. Брежнев Египет Араб Республиканың Президентиниң Напионал айыл чок чорук талазы-биле чөвүлекчизи Хафез Исмаилди февраль 8-те хүлээп алган.

Чоокку Чоон чүкте амгы байдалдың болгаш совет-египет харылзааларны улам быжыглаарының айтырыглары беседа үезиндо чугаалашкан. Израиль шерглерни оларның 1967 чылда эжелеп алгаш бүгү араб довискээрлерден үндүрер болза, ам Чоокку Чоон чүкке быжыг болгаш ылаптыг тайбың тургустунар апаарын аңаа демделээн.

Хүндүлелдиг болгаш найыралдыг байдалга эрткен беседага ССРЭ-ниң даштыкы харектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң ЕАР-де элчизи В. М. Виноградов, а ол ышкаш Египеттиң Араб Социалистиг Эвилелиниң ТК-ның кежигүзү Х. Ганем болгаш ЕАР-ның Совет Эвилелинде элчизи Я. Абдель Кадер олар база киришкеннер.

1973: ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИНТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

Часка хынамчалыг белеткел

СЭКП-НИҢ XXIV съездизиниң шинтпирлерин амыдыралга боттандырып, ССР Эвилелиниң тургустунганынаң бээр 50 чыл оонга алдар болдурган бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришпишаан. Каа-Хем районнуң «Ленинчи орук» колхозунуң тараажылары болгаш механизаторлары чер ажылының культуразың бедидип, күрүнеге тараа садарын көбүлейлиг чылда көвүдеткен.

Эрткен чылдың агаар-бойдузу таарымча чок болган-даа болза, агротехниканың чурумнарын шын сагаан түңнелинде чаагай дүжүттү өстүрүп алыр аргалыг болган. «Саратовская-29» деп кызыл-тастың эки сорттуг үрезинин чажып тараан 500 гектар черниң гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 32 центнер чаагай тарааны ажаап алган. 2500 гектар кызыл-тастың га бүрүзүнден ортумаа-биле 23,5 центнер дүжүттү, а ниити тараа культураларының га бүрүзүнден ортумаа-биле 21,2 центнер дүжүттү ажыл-агый өстүрүп алган. Ол дээрге Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларында эң эки көргүзүг болур.

Колхозтуң ажыл-ишчилери эрткен юбилейлиг чылда Төрээн чурттуң шыгжамырынга 1200 тонна тараа садар хүзээлеглиг турган. Социалистиг чарыштың тараажыларының болгаш механизаторларның ортузунга дээштиг организастаанындан план-чагыг чедишкининиг күүсеттинген. Күрүне шыгжамырынга пландан ажыр 3308 тонна тараяны үрүп, онаалдазын 3 ажыг катаң ажыр күүсеткен.

КОЛХОЗТУҢ мал, чер ажылындан эрткен чылын киирип алган орулгазы 1 миллион 102 муң рубль ашкан. А чер ажылындан 803 муң ажыг рубльдин арыг орулгазы киргеп. Колхозтуң күрүнеге саткан тараазының ол-шыгы, богу эвээш болганындан ол чорук орулга киирип алырынга эки салдарлыг болган.

— Эрткен чылгы чедишкиннериниң үлам быжыглаары-биле бо чылдың часкы тарылгазынга үрезин белеткелиң күзүн-не чажар шынарынга чедир арыглаашаң, ону четпиприбиле урган бис — деп, колхозтуң кол агроному Исай Макарович Тараканов түгээлап турар.

Бирги класстың 504 тонна кызыл-тас, 40 тонна арбай, 73 тонна суда үрезини белеп. Ону эрткен чылдың сентябрь 20-де-ле бүрүн белеткээн.

КОЛ АГРОНОМ Исай Макарович Тараканов бо колхоз үндезилеттинин тургустунганындан бээр ажылдап келген хөөчүн ажылдакчы. Ол колхозтуң тараа шөлдерин эки билир. Ооң бедик дүжүт ап турарының бир аргазы тарылга әлчештирилгезин шын чорудуп турарында.

Коммунист Исай Макарович техника септелгезин база билдилиг удуртуп турар. Колхозтуң септекчилери бо хүннерге чедир 13 янзы-бүрү маркалыг тракторну, 6, сеялканы, 2 лущильникти болгаш илиирлерин шүштүзүн септеэн.

Бүкүрүзадан арбын ногаан массаны өстүрүп алыры-биле ооң үезинингче чогуур кичээнгейни салганындан 14 тонна кукуруза үезини белеп. Бо чылын колхоз 3 гектарга ногаа аймаан олуртур, аңаа белеткелдя амдан әгелээн. Үезинниерни четчири-биле тып алган. Ногаа рассадаларын олуртур парниктернин септелгезин доозкаш, аңаа төгөр өдекти соөртүп эгелээн.

КВДЭЭ - ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында партианың болгаш чазактың доктаалынга сорук кирген колхозтуң ажылчүлери тараа болгаш чер ажылынын өске-даа продуктуларын бүдүрериң база белеткээрин көвүдедир дээш бедиткен хүзээлгени алгаш, ону күүседири-биле күженишкининг ажылдап турар.

Бо чылын колхозтуң тараажылары болгаш механизаторлары Төрээн чурттуң шыгжамырынга 1200 тонна тараапы садар планын эдс көргеш, 1940 тоннаны белеткээрин хүзээлген. Часка хынамчалыг белеткел ол ажыл-агыйда улам-чылавышаан.

А. КУМАЯК.

Ай түңнелинде

Үлүс ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле тоску беш чыл планын күүседирининг шинтпирлиг чылында социалистиг чарыштың түңнелин ай сайында үндүрерин Барыын-Хемчикте «Большевик» колхозтуң баштаар черн шинтпирлээн. Январь айның түңнелибиле алырга, хойжу бригадаларның аразынга калбарган социалистиг чарышка Хомушку Сайын-Маадыр удурткан № 2 бригада тиилекчи болган. Ол бригадада мал кыштаглаашкыны чогумчалыг, төрээн 1869 хойнуң 1870 хураганы менди. Ылангыя Саая Доорма, Доңгак, Оолак, Саая Очур-оол олар кыштаглаашкынга үлегерин көргүзүп турарлар. Чарыштың мурнакчызы болган ук бригада колхозтуң бригадалар аразынга шилчип чоруур вымпелин чаалап алган.

Колхозтуң сүт-бараан фермазы январь айда бир инекке онааштыр 125 килограмм сүтүг сагган. Бо дээрге эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, 82 килограмм хөй сүт-түр! Фермага социалистиг чарышты дээштиг организастаанының херечизи бо-дур.

В. ЧАДАМБА.

«ЛЕНИНЧИ ОРУКТА»

Ийи медээ

Бай-Тайга районда «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында Хертек Сенди удурткан тудугжу звено эрткен айда 400 баш хой кирер кажаанның ыяжын удур кезип, туткан.

Х. ДОСТАЙ.

* * *

«Улут-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырында үезини арыглаашкыны доозулган. Тараажылар 777 тонна кызыл-тасты, 150 тонна сулаиы арыглап урган.

Т. НУРСАТ.

АЖЫЛЫНГА МАКТАЛДЫГ

Хоочун механизатор Ч. А. Кызыл-оол түгле «Өөк» совхозта эвес, харын Бии-Хем районда сураглкан. Трактор, комбайн, кодээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарын баткарарынга 1950 чылдан бээр мактадып келген.

Чамырын Андреевич чайын чер чарар, күзүн комбайнга олурупкаш, тараа кестиргеп турар. Кыжын кожуглуг трактору мунупкаш: Шлавлиг, Тарлаг, Малиновка ол шнчаар 30—40 км ырак туралгарга мал чемнерп чедирер графикти шыгыы сагып турар.

М. МААЖЫК.

ХАМААТЫ УЖАР ЧҮҮЛ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНГА

Эргим эштер!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг пратиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели төөгүлүг хүн — Хамааты ужар чүүлдүң 50 чыл болганы-биле холбаштыр ужудукчуларга, штурманнарга, инженерлерге, техниктерге, ажылчыннарга, албан-хаакчыларга—аэрофлоттуң ажылдакчыларының бүгү коллективинге чүректиг хамыыдан байыр чедирип тур.

В. И. Ленининг саналын ёзугаар тургустунган хамааты ужар чүүл Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүн-бүрү сагыш салыышкыныпын, бистиң улустуң маадырлыг күш-ажылының түңнелинде бирги чергениң ужар чүүл техниказы-биле хандыртынган чурттуң улус ажыл-агыйының улуг хөгжүделіиг адыры болу берген. Ол пассажирлерни болгаш чүктерни дажыглаар талазы-биле бодунга опаашкан соруглганы чедишкининг күүседип, көдээ ажыл-агыйга болгаш медицинага улуг дузаламчыны көргүзүп, ыяш байлактарын камгалаарынга болгаш геология-шинчилел ажылдарынга кадбаа-биле ажыглаттынып турар. Авиаторларның кызымаккай күш-ажылы, Ада-чурттуң улуг дайынының чылдарында оларның эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруу аэрофлоттуң алдарлыг төөгүзүнге чайынаачак арыннар болган.

Хамааты ужар чүүлдүң ажылдакчылары чурттуң улус ажыл-агыйынга ужар чүүлдү улам калбаа-биле ажыглаары, агаар транспортунуң ажылының ажык-дузазын улам улгаттырары, ужар чүүлдүң чаа техниказын шинээдип алыры, ужудуушкуннарның айыл чок чоруун хандырары, пассажирлерни хандырарының культуразын бедидери дээш моон соңгаар-даа улам кызымаккай демисежир болгаш оон-биле СЭКПниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шинтпирлерин боттандырарынга, тоску беш чылдың даалгаларын чедишкининг, долдур болгаш ажыр күүседиринге төлептиг үлүүн киирер дээрзинге быжыг бүзүрелдиин СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели илередип тур.

Бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң чаагай чоруу дээш силерниң нарын ажыл-ижиңерге чаа-чаа чедишкиннерлиг болурунарны эргим эштер авиаторлар, силерге сагыш-сеткилдиң хамыындан күзеп тур бис.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ — ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ — ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

ТЫВА АССР-НИҢ ТРАНСПОРТУНУҢ АЛДАРЛЫГ АЖЫЛДАКЧЫЗЫ ДЕП ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ В. К. КРАВЦОВ, Б. А. МИКУЦКИЙ, В. М. СИДОРЧУК БОЛГАШ А. Х. ЧИМИЙ-ООЛ ОЛАРГА ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Республикага ужар чүүл транспортун сайзырадыр талазы-биле ачы-хавыяазы дээш Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Виктор Константинович КРАВЦОВКА — Тываның авиабүдүрүлгезиниң авиация-техниктиг базазының техниктиг контроль килдизиниң инженери.

Борис Антонович МИКУЦКИЙГЕ — Красноярскиниң авиабүдүрүлгезиниң соөртүлге албанының начальныгы.

Василий Михайлович СИДОРЧУККА — Хамааты ужар-чүүлдүң Красноярск эргелелиниң начальныгы.

Алексей Хуиевич ЧИМИЙ-ООЛГА — Тываның авиабүдүрүлгезиниң АН-2 самолёттуң командири.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай,
1973 чылдың февраль 9.

ТЫВАНЫҢ БОЛГАШ КРАСНОЯРСКИНИҢ КАТТЫШКАН АВИАБҮДҮРҮЛГЕЛЕРНИҢ БӨЛҮК АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫН ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Ужар чүүлге хөй чылдар дургузунда үре-түңнелдиг ажылы дээш база ССРЭ-ниң Аэрофлодунуң 50 чыл болганынга холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Виктор Иванович АВДЕЕВТИ — Тываның авиабүдүрүлгезиниң авиация-техниктиг базазының техниги.

Виктор Александрович КАНШЕВСКИЙНИ — Тываның авиабүдүрүлгезиниң Кызыл аэропортунда харылзаа белдиринiң начальныгы.

Петр Григорьевич ЛЕЩЕНКОНУ — Красноярскиниң авиабүдүрүлгезиниң улуг штурманы.

Василий Иванович МИЦУРАНЫ — Красноярскиниң авиабүдүрүлгезинде ИЛ-18 самолёттуң ниити ужудукчузу.

Освальд Иванович НОРМАНДЫНЫ — Хамааты ужар чүүлдүң Красноярск эргелелиниң начальныгының соөртүлге болган коммерция ажылының талазы-биле оралакчызы.

Степан Афанасьевич ПОКАТИЛОНУ — Красноярскиниң авиабүдүрүлгезиниң аэропортунуң төп диспетчерскаязының болук начальныгы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1973 чылдың февраль 9.

Республиканың үлетпүрү январьда

Хожудаашкындан уштунар

Тоску беш чылдың шинтпирлиг чылының баштайгы айы доозулган. Ол айда республиканың үлетпүрү белен продукциязының сайгарарының планын 102,1 хуу күүсеткен, пландан ажыр 126 муң рубльдин продукциязын сайгарган.

Ниити продукция бүдүрериниң январь планы 100,6 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың январь-биле деңнээрге, үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрериниң хемчээли 1,5 хуу күдулаан.

Чылдың баштайгы айында 1,4 млн. квт-шак электроэнергияны, 3 муң тонна хомүрдашты, 155 муң кезек тудуг түүйбүзүн, 177 тонна сорттуг даг-дүгүн, 63 тонна өттн, 38 тонна чалан сүт продукциязын пландан ажыр бүдүрген. Эрткен чылдың ол үезинге хамаарыштыр алырга, түүйбүшү, тудуг тугайын, даг-дүгүн, хөм болгаш кидис идиктерни, саржагны, кондитер кылыгларын хойнуг бүдүрген.

Күрүне планнарын болгаш социалистиг хүзээлгелерни чедимшкининг күүседиринин магадылазы болза, күш-ажылды организастаарын экижидери, өртем-техниктиг депшилгеге үндезилеп күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин болур ужурлуг. Шинчалза-даа республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң үштүн бир кезии күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын күүсетпээн. А республиканың үлетпүр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн планының январьда 99,7 хуу чедирген. Эрткен чылын январьда ол көргүзүг оон бедик турган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн планы күүсеттинмээнинден республика 241 муң рубльдин үлетпүр продукциязын чедип бербээн. Бо талазы-биле ылангыя «Тыва кобальт» комбинат, балык заводу, Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы, автосептелге заводу, даараныла комбинады багай ажылдаан.

«Тудуг кезектери» комбинат, Ак-Довуракның үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады, эт комбинады, пиво заводу чергелиг чамдык бүдүрүлгелер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн эрткен чылдың январьда чедип алдынган деңнелиниден кудулаткан.

10 бүдүрүлге продукция сайгарарының, а 15 бүдүрүлге продукция бүдүрериниң планын эрткен айда күүсетпээн. Оон уламындан Төрээн чуртка продукция сайгарарының талазы-биле 88 муң рубльдин, а бүдүрүлге талазы-биле 216 муң рубльдин продукциязы чедир бердинмээн. Даараныла комбинады, Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы, автосептелге заводу, балык заводу, «Тыва кобальт» комбинат хожудап турар.

Бо чылын республиканың үлетпүр ажылдакчыларының мурнунда улуг соруглалар турып турар болгай. Чыл планын декабрь 25-те күүсеткеш, 3 млн. рубльден эвээш эвес продукцияны пландан ажыр бээри социалистиг хүзээлгелерде айыттынган. Чылдың баштайгы айының түңнелдери бистиң өөртпейн турарын үстүнде чурагайлар чугаалап турар. Ынчангаш бүдүрүлге коллективтеринде партия, профсоюзтар, комсомол организациялары, ажыл-агый удуртукчулары күруне планын болгаш бедиткен социалистиг хүзээлгелерни ыяп-ла күүседир дээш организас-техниктиг, масса-политиктиг ажылдарны бүрүн комплекс-биле чорудары негеттинип турар.

УКСААЖЫДЫЛГАНЫ ЭРТЕМГЕ ҮНДЕЗИЛЭЭР

ПАРТИЯНЫҢ XXIV съезди-зиниң салган соруулгаларын амыдыралга боттандырарда, бистиң республиканың ажыл-агый бүрүзү бүдүрүлгешиң бүгү адырларын эртемге үндезилеп, мурнакчы дүржулганы калбаа-биле ажыглап турган чорудар ужурлут. Ынчангаш хой ажылын, ону хогжүдериниң эргежок чугула талаларын И. Т. Кызыл-ооллуң көдүргени база еске-даа эштериниң ол талазы-биле арга-сүмезин, санаал-оналын солун дамчыштыр солчуп турары черле чөптүг.

Тывага нарын дүктүг хой ажылын сайзырадырының ажылы 1929—1930 чылдарда төп комуунналарның арат ажыл-агыйларыга эгелээн. Ынчалза-даа чер-чурттуң байдалынга өөренген, бижыг мага-боттуг, ажаалда улуг негевес, бөдүүн дүктүг тыва хойлар ажаалда, чемгерилгеге негелделиг хайнак хойларга деңнээрге, хуу арат ажыл-агыйга таарымчалыг болуп, ооң бүгү-ле хереглелдерин хандырар болгаш үнелелдя чедип алган болгаш нарын дүктүг хойларны өстүрериге идиг бербейн барган. Тыва Арат Республика үезинде нарын дүктүг хайнак хойларны «Өөк», «Элегес», болгаш «УТКА 25 чылы» күрөжы-агыйларга база дүржулга станциязынга (Теве-Хая) мөөнүзүн тургаш.

Тываның Совет Эвилелиге каттышканының база арат-тарның колхозтажым, совхозтажым мөөнешкенииниң соонда, нарын дүктүг хой ажылын өстүрүп болдурунуң бүгү аргалары тургустунган. 1954 чылдан эгелеп мурнуу зонаның ажыл-агыйларынга нарын дүктүг, алтай уксаалыг кошкарлары-биле тыва хойларны хайнакташтырыгашын бергеп. Ол ажыдың баштайгы үеде «Чодураа», «Торгалыг» колхозтарга дүржулга станциязының бөлүк эртем ажылдакчылары И. Т. Кызыл-ооллуң удуртулгазы-биле чорудуп турган. 1960 чылдарга чедир хайнак хойларның I-II салгалдарын алган болгаш оларның шынары эки болгулаан.

Ооң бээр элээн хой чылдар эрткен. Чамдык районнарның ажыл-агыйларында хой ажылы хогжүп, ооң продуктулуу бедип турза-даа, ескелеринде, ылаңгыы хой ажылдыг мурнуу зонаның ажыл-агыйларында, улуг четпестер барын демдеглээр апаар. Ук четпестерниң болу берген чылдагаанын чүдел?

ХОЙ АЖЫЛЫНЫҢ угланышкынын, ону остүрериниң арга-методтарын айтып берип турган организациялар болур Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, республиканың Уксаажыдыга станциязының база Көдээ ажыл-агыйның дүржулга станциязының харысаалгалыг ажылдакчыларының ол чугула адырны удуртуруп көшкатканында. Чижек кыдыр мындыг чүүлдерни киирип болур. 1965 чылга чедир хой ажылының талазы-биле эртем конференцияларын республика, район масштабтыг кылдыр эрттирип турган болза, ам ол ажыл шүүт удуртулгаруп бар чыдар. 1966 чылда Тывага хой ажылын удуртур «Хой ажылының човүлелиң» тургускан турган болгай. Ол човүлел бо хүнерге чедир чаңгыс-даа катап чыгыы, хой ажылының айтырыгларын чугаалажып көрбээн. Азы бодунуң «долгуннашкының» сөкпээткан.

Үстүнде айыткан организациялардың удуртулгазының кошкавидан ажыл-агыйларның зооветеринарлыг ажылдакчылары хой ажылын ала-чайгаралашкынче шилчиткен. Чүл дээрге, хайнак хойларны 11 салгалдан эрттирбейн (боттарының иштинге өстүрүп), бедик продуктухут, бижыг бүдүштүг хойларны өстүрер деп, Дүржулга станциязының эртем ажылдакчыларының айтышкынны туралаа-даа, хойларның хайнакташтырылгазын ооң-даа өрү салгалдарга чедирип, нарыңдатканының түңнелинде, тыва хойларның бижыг, чурттуң байдалынга таарышкан, ажаалда улуг негевес, эки шынарлары шүүт чидип, хайнак хойларның продуктулуг шынарлары улгадыр хамаанчок, улам кудулап, харын-даа чаш төлүнүң четпес-дудуу төрүттүнери, кошкак болуру көвүдеп, ол-ла хураганнарының баштайгы каш хонуктарда, ялзы-бүрү варыгларга алдып, хораар чоруудан мал бажының өзүлдезиниге улуг бергедээшкиннер таварышкан. Ооң чылдагаанындан мурнуу зонаның чамдык районнарының ажыл-агыйларының хоюнуң баш саны 1960 чылда турганынга бодаарга, эртем ажылдакчыларының айтышкыны тураа-даа, хойларның хайнакташтырылгазын ооң-даа өрү салгалдарга чедирип, нарыңдатканының түңнелинде, тыва хойларның бижыг, чурттуң байдалынга таарышкан, ажаалда улуг негевес эки шынарлары шүүт чидип, хайнак хойларның продуктулуг шынарлары улгадыр хамаанчок, улам кудулап, харын-даа чаш төлүнүң четпес-дудуу төрүттүнери, кошкак болуру көвүдеп, ол-ла хураганнарының баштайгы каш хонуктарда, ялзы-бүрү варыгларга алдып, хораар чоруудан мал бажының өзүлдезиниге улуг бергедээшкиннер таварышкан. Ооң чылдагаанындан мурнуу зонаның чамдык районнарының ажыл-агыйларының хоюнуң баш саны 1960 чылда турганынга бодаарга, чедирбээнин ол-да хураганнарының 1,5 харлыг турда дириг деңзизи (жуску) 42 кг, чайгы кыргыдада бир башка онааштыр дүгү 4,0 кг болганы бадыткап турар. Бо чылдан эгелеп красноярск уксаалыг хойларының төлдериниң төлдерин шинчилеп эгелээр. Красноярск уксаанның хойларын Тываның чем баазалыг төп районнарының ажыл-агыйларынга өстүрүп болдурунуң аргалары бар дээрзин үстүнде түүлгө үндезилээш чугаалап болур.

ТЫВАНЫҢ хайнак хойларын Ромни-Марш уксаалыг кошкарлар-биле бүдүрүлгө хайнакташтырылгазын чорутканының түңнелинде, төлүнүң дириг деңзизи, ъдынің шынарлары, коң ъдынің үвер хуузу тыва хайнак хойларга деңнээрге, 5 хуу бедик болганын шинчилелдер көргүскен.

Дүржулга станциязының хойлары 1962 чылда шупту кара өңнүг каракуль хайнактары турган болза, ам нарын болгаш чартык нарын дүктүг, 80 хуузу ак, хайнак хойлар кылдыр эскерилген. 1960 чылда 7.700 баш турганындан, ам 18 муң баш чедир оскен болгаш мурнунда бир баштан 2—2,3 кг дүк кыргын ап турган болза, ам 4—4,5 кг дүктүг кыргын ап турар апарган. Чедишкиннер бар-даа болза, чедир кылдынмаан түүлдер бисте хой. Мурнакчы дүржулганың чедишкиннерин станцияга шенеп, ону ажыл-агыйларга нептередир ажылдар хожудап турар. Станцияда малдың кызырвар, өлүп хораар чоруу ам-даа улут, харын-даа чамдык колхоз, совхоттардан-даа хөй боол турар. Хойнуң тарып боозадылгазы чыл бүрүде-де чавыс зооветсанитарлыг, организас чок байдалга эртип турар. Бо четпестерни чайладып, станцияның хой ажылын республиканың бүгү ажыл-агыйларының мурнунга үлегерлиг болдурар дээш бистиң тускай эртемниглеривис тоску беш чылдың шинтпиринг үшкү чылында кызымаккай ажылдап эгелээн.

Хой ажылында чугула айтырыгны чугаалажып тургаш, Тываның колхоз, совхозтарын уксаалыг кошкарлар-биле хандырып турар уксаалыг хойлуг «Элегес» совхозту сонуургап көөрү чугула. «Элегес» совхоз Тывага нарын дүктүг хой ажылын өстүрериниң эгелекчизи болуп, 30 ажыт чылдар иштинде ол ажыдың чорудуп турар. Сөөлгү чылдарда совхозтуң хоюнуң продуктулуг шынарлары өзер хамаан чок, улам кудулап турарын мал ажылының тускай эртемниглери эскерип турар апарган. Чылдагааны чүдел? Кол чылдагаан хойну чедирбээнин ол-да хураганнарының 1,5 харлыг турда дириг деңзизи (жуску) 42 кг, чайгы кыргыдада бир башка онааштыр дүгү 4,0 кг болганы бадыткап турар. Бо чылдан эгелеп красноярск уксаалыг хойларының төлдериниң төлдерин шинчилеп эгелээр. Красноярск уксаанның хойларын Тываның чем баазалыг төп районнарының ажыл-агыйларынга өстүрүп болдурунуң аргалары бар дээрзин үстүнде түүлгө үндезилээш чугаалап болур.

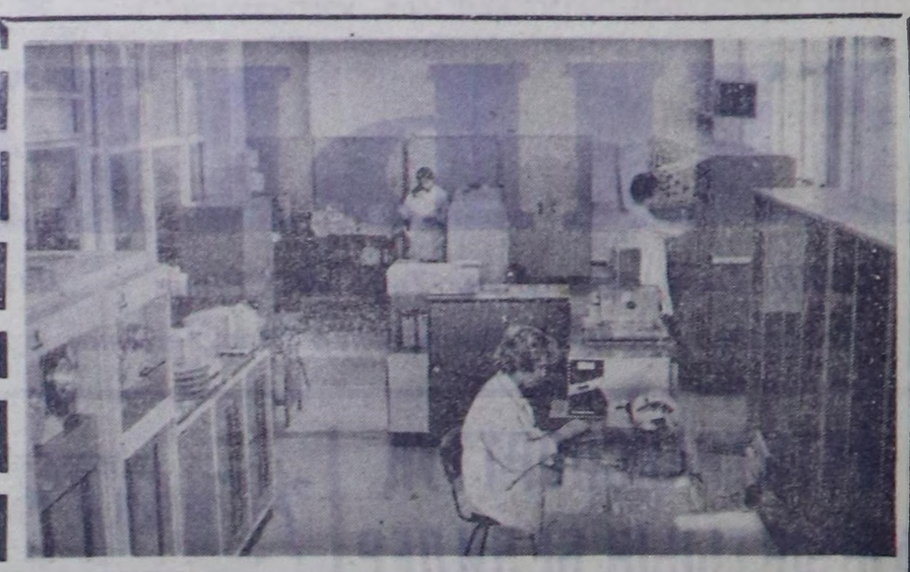
ТЫВАНЫҢ хайнак хойларын Ромни-Марш уксаалыг кошкарлар-биле бүдүрүлгө хайнакташтырылгазын чорутканының түңнелинде, төлүнүң дириг деңзизи, ъдынің шынарлары, коң ъдынің үвер хуузу тыва хайнак хойларга деңнээрге, 5 хуу бедик болганын шинчиледдер көргүскен.

Дүржулга станциязының хойлары 1962 чылда шупту кара өңнүг каракуль хайнактары турган болза, ам нарын болгаш чартык нарын дүктүг, 80 хуузу ак, хайнак хойлар кылдыр эскерилген. 1960 чылда 7.700 баш турганындан, ам 18 муң баш чедир оскен болгаш мурнунда бир баштан 2—2,3 кг дүк кыргын ап турган болза, ам 4—4,5 кг дүктүг кыргын ап турар апарган. Чедишкиннер бар-даа болза, чедир кылдынмаан түүлдер бисте хой. Мурнакчы дүржулганың чедишкиннерин станцияга шенеп, ону ажыл-агыйларга нептередир ажылдар хожудап турар. Станцияда малдың кызырвар, өлүп хораар чоруу ам-даа улут, харын-даа чамдык колхоз, совхоттардан-даа хөй боол турар. Хойнуң тарып боозадылгазы чыл бүрүде-де чавыс зооветсанитарлыг, организас чок байдалга эртип турар. Бо четпестерни чайладып, станцияның хой ажылын республиканың бүгү ажыл-агыйларының мурнунга үлегерлиг болдурар дээш бистиң тускай эртемниглеривис тоску беш чылдың шинтпиринг үшкү чылында кызымаккай ажылдап эгелээн.

Хой ажылында чугула айтырыгны чугаалажып тургаш, Тываның колхоз, совхозтарын уксаалыг кошкарлар-биле хандырып турар уксаалыг хойлуг «Элегес» совхозту сонуургап көөрү чугула. «Элегес» совхоз Тывага нарын дүктүг хой ажылын өстүрериниң эгелекчизи болуп, 30 ажыт чылдар иштинде ол ажыдың чорудуп турар. Сөөлгү чылдарда совхозтуң хоюнуң продуктулуг шынарлары өзер хамаан чок, улам кудулап турарын мал ажылының тускай эртемниглери эскерип турар апарган. Чылдагааны чүдел? Кол чылдагаан хойну чилер бе азы багай кошкарлар бе деп чугаалаары бөрге. Мындыг болганда, республиканың колхоз, совхозтарын бүгү тала-биле эки шынарлыг, уксаалыг салгалынга бүрүү-биле дамчыдып шыдаар аргалыг кошкарлар-биле хандырып турар бис бе деп айтырыга харылаары берге. Ынчангаш ол хойларга уксаажыдыга ажылын эңкижидип, мага-боттуң бижыг шынарларын улам бижыглаар талазы-биле хойларның боттарының-даа база ол хойларга эдергилгеге ажыглап турар бүдүрүкчү кошкарларын-даа биологтуг, ажыл-агыйжы база продуктуулуг шынарларын бүгү талабиле өөренип, шинчилеп көөрү негеттинип турар. Ол талазы-биле ажылды «Элегес» совхозка чорударын Тываның Көдээ ажыл-агыйының дүржулга станциязынга ажылдап турган, көдээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады Н. Болхоев республиканың устүкү органнарынга сүмелээн турда, Уксаажыдыга станцияның директору эш А. Тютина база Көдээ ажыл-агый министерствозунуң мал ажылының килдизинниг харысаалгалыг ажылдакчылары ону деткивейн, чылдагаан чок черге удурлангандыган шак ындыг боттуг сүмелер бүтпейн барганы ковчуг хараадавчыг. Ындыг-даа болза, ол ажылды кылып чорудары амдаа орай эвес деп санап турар бис. Ындыг ажылды Көдээ ажыл-агыйның дүржулга станциязының эртем ажылдакчыларының киржилгеи база оларның удуртулгазыбиле чорудар ужурлут. Шак мындыг ажылдарны оске-даа ажыл-агыйларның селекция болуктеринге, уксаалыг фермаларынга чорудары чугула.

УКСААЖЫДЫЛГА станциязының ажылында улуг четпестер барын бо чүүлге демдеглээр бодадым. Хойнуң бонитировказын, тарып боозадылгазын, бүдүрүкчү кошкарларның апробациязын кылгаш база оске-даа зоотехник-конференцияларын белеткеп, ийи чыл болгаш-да ону эрттирип турар болза, база-ла чүүлдүг болур ийик. Бо чергелиг хуралдарга хой ажылының тускай эртемниглерине дүржулга станциязының эртем ажылдакчыларының ажылының түңнеддерин дыңнадып, ажыктыг талааларын бүдүрүлгеге ажыглап, олар боттарынга кылып болгу дег кыска хемчээлдиг ажыл-агыйжы дүржулгаларны кылырының методиктиг сүмелерин берипдаа болур.

К. ЧАШ,
Көдээ ажыл-агыйның дүржулга станциязының мал ажылының килдизинин эргелекчизи.

МОСКВА. «Союзсельхозтехниканың» Бүгү-эвилел каттыжышкынының Башкарылганың автоматчыттынган системазын тургузарының Бүгү-эвилел эртем-шинчилел болгаш төлевилел институду көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг хандырылгазының талазы-биле планнаашкынының, санаашкынның база башкарылганың адырлар аайы-биле ажыглаар автоматтыг системаларын ажылдап кылып турар. Ол институтта адырлар аайының автоматтыг башкарылга системаларын таарыштыр кылып, саналга техниказының дүзээзы-биле документтилерни ажылдап кылырының парын системазын база тургузуп турар.

Колхозтарның болгаш совхозтарның материалдыг хандырылгазын углап, башкарарының системаларын кылып тургускаш, 20 ажыг республикада болгаш областтарда ажыглаар турар. Ол системалар сөөлүнде көдээ «Сельхозтехниканың» пинти эвилелдиң автоматтыг башкарылга системазынга каттыжып кирер апаар.

Башкарылганың автоматтыг системазын тургузарының Бүгү-эвилел эртемшинчилел болгаш төлевилел институдунуң Владимир хоорайда салбыры тускай бир системаны кылып турар. Ооң дүзээзы-биле тус-тус ажыл-агыйларның болгаш областың-даа көдээ ажыл-агый техниказын кайы хирени хереглеп турарын санап плередир, а ол шыкаш бүгү үе дургузунда хову ажылдарынга механизациязыны кончаар ажыглаза таарымчалыын тодарадыр. Владимир областың ажыл-агыйлары келир чыстың эгезинге чедир ол системаның саналга төвүүнде.

ЧУРУКТА: «Сельхозтехника» каттыжышкынының Москва области тургускан башкарылганың автоматтыг системазының саналга төвүүнде.

Б. КОРЗИНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Хой ажылында чугула айтырыг

1967 чылда кудулаан. 100 баш хойга онааштыр чаш төл алыры Эрзиниң чамдык ажыл-агыйларынга 1967 чылда 44—42 хураган болгулаан. Ол-ла чылдарда Эрзиң, Тес-Хем районнарының ажыл-агыйларынга хураганнарының өлүп хораар чоруу 15—20 хуу чедир тургулаан. Шак мындыг куду коргузүлгер республиканың оске-даа ажыл-агыйларында бар. Бо сан-түңнер чүүү көргүзүп турарын дизе, чамдык ажыл-агыйларның удуртукчуларының, зооветспециалистериниң тус черниң байдалын, чем баазазын өөренип көрбейн, шын эвес угланышкынче шилчип база хойнуң хайнакташтырылгазын нарыдатканындан бергедээшкиннерге таварышкан. Нарыдаан хайнак хойлар магабот талазы-биле кошкак болгаш, тус черниң агаар-бойдузунуң чогумчалыг эвес факторларының салдарынга алдып турган. Мындыг харысаалга чок чорук Тываның агаар-бойдузунга таарышкан, бижыг, бөдүүн дүктүг тыва хойларның баш санын эвээдедиргеге чедирген.

Ажыл-агыйларның ферма, салбыр зоотехниктеринден код зоотехниктерге чедир, хой ажылын зоотехниктит чурумга үндезилеп чорутпас, үчёттү сандарадыр, хойну бонитировкалаза-даа, ону классташ аайы-биле тус-тус кодаңнарга үспес, назы-хары, өң-түүнү холушкак хойларга бүдүрүкчү кошкарларны хамаан чокка-ла онаары үстүнде четпестерни биргээн.

ХОЙ АЖЫЛЫНЫҢ удуртулгазын боттандырар ужурлут организацияларның бирээзи — Тываның көдээ ажыл-агыйының дүржулга станциязы бо чугула хереже боттуг дузаны ажыл-агыйларның тускай эртемниглеринге чедирбейн турарын солуга эш-оорларниң биижин турарын черле чөптүт. Дүржулга станциязы Таңды районга келгеидеи бээр 10 чыл болу берген. Бо чылдарның иштинде станцияның чүгле мал ажылының килдизинге безин дээди эртемниг 17 эртем ажылдакчызы солушкан болуп турар. Мооң чылдагаанындан тематиктиг планнар эчизинге чедир кыдынмаин, ара үстүп, мал ажылын, ылаңгыы хой ажылын хөгжүдеринге боттуг дузаны көргүспейн келген. Амгы үеде дүржулга станциязының мал ажылының килдизи хой ажылының талазыбиле красноярск уксаанның хойларын Тываның байдалынга арыгга өстүрериниң, чартык бөдүүн, чартык нарын дүктүг хайнак хойларны нарын дүктүг уксаанның коңкарлары-биле хайнакташтырып турган, чиңге-нарын дүктүг төлдү алырының арга-методиктерин ажыглап турар.

Ынчангаш моральдыг идиг бериишкин кижиниң медерелинге эки талазы-биле салдар чедирер, угаан-бодалдың, сагыш-сеткилдин болгаш аажы-чанның чаагай бүдүжүн хевирлээр фактор болуп турар.

Амгы үеде бүгү совет кижилер тоску беш чылдың үшкү шинтпиргиг чылында эвээш чарыгдалды үндүрүп турган бүдүрген эки шынарлыг, хөй продукцияны бээр, улус ажыл-агыйының планның даалгаларын хуусаа бетинде күүседирип чедип алыр дээш кадбарган Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга калбаа-биле киржип, боттарынга бедиктеп хүлээлгелерин ап турарлар.

Бодунуң харылап турар ажыл-херээнге онза шылгараны, күш-ажылчы ачы-хавыязы дээш мурнакчы кижилерни партия, чазак шаннап-мактап, хүндүлүг аттарны тыпсып турар. Ол дээрге ээ бедик үнелээшкиннер-дир.

Ооң-биле чергелештир күш-ажылчы коллективтерде моральдыг идиг бериишкинниң хевирлерин ажылдап кылгаш, ону база ажыглап турар. Чоокта чаа ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң мурнакчы механизатору Мария Михайлова 50 харлаан хүнүнде ажыл-агыйның директзиязы, парткому болгаш ажылчын комитедин аңаа ооң ады-биле адаан чаа тракторну бергеп.

«Эң эки саанчы», «Эң эки бызаа ажаакчызы» деп бижип каан бижиктерни Таңдыда «Революцияның чалбыжы» колхозтуң Красноярск сүт-бараан фермазының чамдык бажыңнарының даштында азыы каанын бо-ла көрүп болур. Ол дээрге ферманың мурнакчы кижилери ында чурттап турар дээрзин айытkан.

Чөөп-Хемчик районда СЭКПниң XXII съездизин аттыг совхозтуң Доргүн сүт-бараан фермазының саанчызы Моңгуш Алдын-ыыстың чуруун социалистиг чарыштың түңнеддери үнген соонда Хүндүлел самбыразынга бо-ла киирип каан болур.

Эрткен күскү дүжүт ажаан алышкынының үезинде «Көк-Тей» совхозтуң тараа шолдерииге ажылдап турган бир комбайнның даштында 8 кызыл сылдысты чуруп каан чоруп турган. Ол дээрге 800 центнер тарааны бастырган комбайнер Иван Штеберттиң комбайны-дыр. Оңза шылгараны дээш мурнакчы механизатор Күш-ажылдың Кызыл тук ордени-биле шаннаткан.

Кызылдың «Саян» универмагында социалистиг чарышка тиилекчи болган садыжыга «Эң эки садыгжы» деп атты тыпсып турар.

Бо дээрге ниитиледдиң мурнунга бодунуң хамаатызы хүлээлгезин бедик медерелбиле күүседип, карак-кызыл ажылы-биле оскелерге үлегерлиг күш-ажылдың кижизинге коллективтериниң көргүзүп турар хүндүлели-дир.

Мораль дыг идиг бериишкининиң үстүнде айыткан хевирлериниң аңгыда шылгаран кижи бүрүзүнге коллективтив хүндүткелдя оске-даа талалар-биле көргүзүп турар. Чижээ, эки үре-түңнелди чедип алган бригадаларга, цехтерге, фермаларга шилчиир кызыл тук, вымпел, «мурнакчы» деп ат тыпсың, оларга тураскаадып туктарны кодүрүп турар. «Мергежил талазы эң тергиин», коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп хүндүлүг аттарны мурнакчылар чедип ап турар. Хой-хөй коллективтерде бүдүрүлгенің хоочуларының чурыктарын коску черлерде аскан. Төлептиг кижилерге хоорайның, суурның Хүндүлүг хамаатызы деп атты тыпсып турар. Ажыл-ишчиниң ачы-хавыязы дээш ооң адын Хүндүлел ,дептериниг моңгеан-биле кииp бижип турар.

Черле ынчаш, ажыддакчы кижиниң сагыш-сеткилин өөртүр, сорук киирер кижизидилге ажылының хевири хөй янзы, а кол-ла чүве болза, удуртукчу кижи, хөй-ниити организациялары ону кажан-даа утпас херек. Көрүңдерден. Эртен ажылга келириңерге, дарганар сидерниң холуңар туткаш, төрээн хүнүңер-биле, азы өг-бүлеңерге чаа кижи немешкени-биле байыр чедиргеп-дир. Силерге ол база-ла хүндүлел, өөрүшкү-дүр.

Мораль дыг идиг бериишкининиң ажыглаарда чүгле күш-ажылга бедик көргүзүгүү барымдаалаар эвес. Чаа чогаадыкчы санаал кирип, чижээ, кол мергежилден аңгыда оске база бир мергежилди чедип алгаш, чаартыкчы чүүл кылганы, ажыддавышаан, эртембилиин бедиктеги болгаш өске-даа эки херектери дээш кижилерни мактаар, шаннаар, деткиир ужурлут.

Мооң-биле чергелештир моральдыг идиг бериишкининиң база бир хевири — чалгаадарны, хомудан турарларны илередип, оларны мурнакчыларның денеелинче көдүреги болур. «Социалистиг чарыш массаларның дириг чогаадыкчы херээ болганда, чүгле мурнакчыларны идепкейлиг деткиирин болгаш шаннаамактаарын эвес, ооң-биле кады кым хожудан азы шүшпеп, ак сеткилдиг эвес ажылдан турарыл, ындыгларны илередирин база иеген турар. «Чүгле долу күш-биле ажылдап турарларның дугайында эвес, харын кым шүшпеп, күженниткин чок ажылдап турарыл, оларның дугайында кижилер база билзин дээп ындыгларны чон мурнунга ажыы-биле илередир херек. Кажан хүлээлгелер хүлээп ап турда, чамдыктарывыс ажоок шуутаар, а кажан оларның күүселдезиимин түңнелдерин үндүре бээрге, ылаңгыя ол түңнелдер эки эвес болза, ыыттаппас болгулаар чүүлдер бисте бава бар. Мынчангаш тиилекчилер биилдиглер, а тиилеттиргеннер биилдиимес болгулаар ышкажыл. Шак мындыг чоруктан социалистиг чарыштың алыс утказы — херек кырында күш-ажылчы чарыш, херек кырында күш-ажылчы маргылдаа, тодаргайлаарга, В. И. Ленииниң онзагай ужур-дузалыг деп санап чораан факторлары ооң илереевейн баргылаар» деп, эш Л. И. Брежнев «ССРЭ-ниң 50 чыл ооңнуң дугайында» плеткелинге айытkан.

Мораль дыг идиг бериишкини — социалистиг чарыштың күүлүг фактору. Ону шын, билдилии-биле ажыглаарын партия, профэвилел, комсомол организациялары, ажыл-агый удургукчуларының чедип алыр ужурлут.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРГЕ

ХАБАРОВСК. Нефть сайзырады ажылдап кылырының С. Орджоникидзе аттыг заводунуң оруктарындан февраль чедиде кывар чүүл чүдүрген аар чүүктүг сортав үнүпкен. Дыка хөй цистерналарда: «Көдээниң ажыл-ишчилеринге—И. Ф. Кирсановтуң бригадазындан» деп бижээн.

Ол онзагай поезд. План-биле кирдүнмээн цистерналарны аңаа туснайлап бээр ужур демир-орунчуларга таварышкан. Онаалдага немей үш муң тонна ажыг бензинни болгаш дизельдиг одаар чүүлдү нефть сайзырадынчылары февральдың бо хүнинеринде безин кылып бериипиен. Иван Филиппович Кирсановтуң бригадазы чыл эгезинден бээр пландан ажыр 1600 тонна кывар чүүлдү кылып үндүргеи.

Коммунист И. Ф. Кирсановтуң баштаазыны коммунистиг күш-ажылдың коллективи беш чылдың үшкү чылында көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилеринге моторга ажыглаар одаар чүүлдү пландан ажыр он муң тонналы бээрин шиитпирлээн. Мында бүгү ажылчыннар холушкак тускай мергежилди шиигээдип алган. Кижи бүрүзү — дээди разрядтыг, нижи бүрүзү өөренип, бодунуң профессионал мергежилин сайзыраңгайжыдып турар. Арыг нефть продуктуларын шилип алырын чарыштың мурнакчылары нормазындан ийи хуу бедиткеи. Ол харын пландан ажыр продукция будуруп үндүрериниң коя иурлавыры болган.

(СЭТА-ның корр.).

Интеллигенция човүлели

Таджикистанның Гиссар шынаазында Ленин районунуң «Победа» колхозунуң парткомунуң чанында интеллигенция човүлелин тургускан. Колхозта ажылдап болгаш чурттап турар көдээ специалистериниң улуг отрадының төлээлекчилери—башкылар, библиотека ажылдакчылары, агрономнар, инженерлер, эмчилер ооң составында кирген. Кадыкшылдык, коммунистиг амыдырал-чурттаганың, литератураның болгаш уран чүүлдүң секциязарын ында тургускан. Олар тоску беш чылдың үшкү чылында көдээ кишлактарның чонунуң ортузунга пропагандисчи болгаш культура-массалыг улуг амылды чорудар. Човүлелди ортумак школларның бирээзиниң башкызы Н. Арипова удурту берген.

Көдээниң хевир шинчизи чаартының орар. Колхозтуң кишлактарында 12 школа, медицинаның көдээ „беш пунктузу, дөрт библиотека, амыдырал хандырылгазының ачы-дуза чедиреринің чагыг хүлээп алыр пунктуларлыг комбинады, ресторан, стадион бар. Чаа школаларны болгаш школа назыны четпээнинериниң албан черлерин тудуп турар. Колхоз чаа специалистерни база манап турар: кишлактар чурттуг хөй санныг аныяктар ам республиканың дээди өөредилге черлеринде болгаш техникумнарында өөренип турар.

Ам бо колхоз Улуг Октябрьга чедир бүгү Түркестан крайга тургаиы хире санныг специалистерлиг.

(СЭТА-ның корр.).

ОРУЛГАНЫ АЛЫР ДИЗЕ...

«1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын будурерин болгаш белеткээрин ковудедири дээш мал ажылының ажылакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тин докпаалын Тандыда «Революцияның чалбыжы» колхозтуң малчыннары улуг сонуургал-биле танышкан болгаш ол чарышка идепкейлиг киржип турарлар. Олар ССР Эвилелиниң тургустунганының беженги чылында алган хүлээлгелерин алдарлыы-биле ажыр күүсеткеннер.

«Революцияның чалбыжы» колхоз 1972 чылда төрүүр чүс инекке онаалтыр 81 бызаану доруктуруп, саар инек бүрүзүнден 2081 килограмм сүттү азы 1971 чылга деннээрге инек бүрүзүнден-не 168 килограмм сүттү хойнуу саап алган. А мурнакчы саанчылар Клавдия Яндараа, Александра Ильиных, Нина Балдан-оол олар бир инекке онаалтыр 2368—2486 килограмм сүттү сапталнар. Бызаа ажаакчылары база багай эвес көргүзүглерни чедип алганнар. Нина Грудинина, Анна Кондаурова, Мария Киселёва болгаш өскелериин-даа бызааларының бирээзи-ле хонукта ортумаа-биле 830 грамм немелде деңзинни берип турган. Малдың семиртилгезин эки организастаанының түнелинде колхозтуң күрүнеге сапкан мыйыстыг бода малының ортумак деңзизи 347 килограмм, шээр малының 38 килограмм четкен. Беш чыл планын күүседиринин үшкү чылында оон-даа дээре көргүзүглерни чедип алыры көрдүнген. Орулганы алыр дизе, ынчаар ажылдаар апаар.

Таңды эдээнде бо чылын хар чылын. Колхоз баштаар черн мал кыштаглаашкынын организастыг эрттиреринче күжениишкинин угландырган. Партия болгаш комсомол организациялары колхоз баштаар черн-биле кады малды хүр кыш ажырарынче, оон толун онча камгалап алырынче чонну эвилелдеп турар. Бо хүннерде кыштагларда доктаамал сиген соортуп турар тракторлар безин бештен эвээш эвес. Сакманшиктер база четчир. Ындыг ажылларның түнелинде, мал-маганның деңгели эки, чаш төлү менди. Маңаа хой кадарчыларынын 70 хуузун эдлчегліг кадатче шилчиткени база күш-ажылчы хей-аътты коруун, улуг рольду ойнап турар. Чүге дээрге, кадарчы бүрүзү-ле бодунуң эдлчээн кончуг эки эртирер дээш кызар. Ээ-харыысалганын улам бедир чылдагааны ында.

Республикага сурагжаан Красноярск сүт-бараан фермазының ажыл-ижин сонуургап көрээл. Ук ферма долузу-биле механизастаттынган. Оон уламыннан продукцияның бот-үнези механизастаттынмаан фермаларныңнан ыракта чавыс. Бир центнер сүттүң бот-үнези 22 рубль 08 копеек. Күш-ажылдың будурукчулуун белиткенинин, эртеминин болгаш мурнакчы дружулганын чедиишкиннерин ажыглаанының ачызында продукцияның бот-үнези чиигеп турар. Ферманың ажылчыннары мал чеминиң курлавырынче, ону шын чарыгдаарынче улуг сагыш салып турар. Беш муң тонна силос кирер оңгарны бүрүнгү чылын ажыглалга киргнени оларның ажылынга деткимче болган. Оон силосту уштуп алыры болган кажаала инектерге үлээри механизастаттынган. Хол-биле кылыр ажылдың эвээжээнинден артык чарыгдалдар кызырылганының үжүрүнда, колхозтуң мал ажылынган кирер орулгазы чылдың-на 200 муң рубльден кудулавастаан.

Колхозтуң кол зоотехниги Алефтина Галкина, хой бригадазының бригадири Сырат Кадыр-оол болгаш өске-даа түскай эртемниглериниң чүгаазындан алырга, малчыннарда ажыл солуур улус кончуг ховар Ажыл-иштин будурукчулуг оон база хамаарылгалыг болуру чугаажок. Колхоз баштаар черн малчыннарның амыдыралын экижидеринче үргүлчү сагыш салып келген.

Үттүг-Туруг фермазы. Мында чурттаарынга таарымчалыг бүгү байдал бар: школа, чүнар-бажың, эмнелге черн, клуб. А Красноярск фермазының төвү база эки. Ол ферманың саанчыларының чамдыкы Балгазында чурттап турар. Олар саалда үезинде фермага чедер түскай автобустуг. Малчыннар планныг онаалдаларны ажыр күүсеткенде немелде толевирнин, үлегерлиг чоруу дээш шаинал-макталды ап турарлар.

Ниитининд малының баш санының өзүлдези, оон ажаалдазы болгаш продуктулуун белилери чергелиг айтырыглар колхоз баштаар черинин, колхозта партия организациязының хуралдарының чугула айтырыглары болуп турар. Ындыг хуралдарның бирээзинге кыштаглаашкынның байдалын хынаар түскай комиссия түргүскан. Ол комиссия кыштаглаашкында четпестерни илереди болгаш ону чайладырының айтырыгларын колхоз баштаар черинин хуралынга чедир тургузар эргелиг. Оон ыңнадының колхоз баштаар черинин хуралы үргүлчү ынчап, чогуур хемчеглерни ап турар. Кыштаглаашкынны чеңишкинниг чорударынга ол улуг рольдуг.

«Революцияның чалбыжы» колхозтуң малчыннары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында эрткен чылдардан-даа дээре көргүзүглерни чедип алырын шиитпирлеринер. Олар мал ажылының продуктуларын ковудедир талазы-биле Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга кириишпишаан, чыл төнчүзүнде мыйыстыг бода малдың 2100, шээр малдың 5600 болган чыгымның 460 баш турарын чедип алыр хүлээлгени алганнар. Олар төрүүр чүс баш малга онаалтыр чүүл зайы-биле 85 бызааны, 97 хураганны камгалап алырын болгаш хой бүрүзүнден-не 4,5 килограмм луктуң кыргымырын хүлээнген. Саанчыларның сорулгазы „база-да эвээш эвес: инек бүрүзүнден 2200 килограмм сүт. Бо бүгүнү күүседиринге деминг күн, арга-дүржүлга негеттинери чугаажок. А ол — малчыннарда бар. Ындыг болганда «Революцияның чалбыжы» колхозтуң малчыннары бо чылын база чедиишкиннинг болуру чугаажок.

И. ДАДАР-ООЛ,
СЭПП Таңды райкомунуң инструктору.

Чанзан Дарый —Мөңгүн- Тайгада район магазининиң эргелеичизинге он ажыг чыл иштинде амылдап келген. Мурнакчы садыгны чоннуң хереглелин дыңнангыр өөренип көрүп, чугула хереглелдиң үүл-бүрү ассортиментилиг бараанарын садыгга доктаамал ниирерин чедип ап турар. Оон түңнелинде бараан саарылгазының планын сөөлгү чылдарда ай санында ажыр күүседип келген. Ол мурнакчы садыгны болуп амылдавышаан, хей-ниитининң ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Мугур-Аксы кожуун Советтиң депутады.

ЧУРУКТА: Д. ЧАНЗАН. А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Социализмниң ақы-дуңма чурттарында

Ақы-дуңма Румыниянның тудугжуларының чедиишкини

БУХАРЕСТ. Хоорайның аар машиналар тудар заводунда 330 муң киловатт күчүлүг румын бус турбиназын шенеп эгелей берген. Инженерлер, техниктер болгаш ажылчыннар оон кезек бүрүзүн, белдир бүрүзүн ыяк хынап турар. Чүгле ол заводта хамаан чок, харын бүгү чуртта бүдүрүп турар эң нарын машина бл. Ол агрегатты белеткеп бүдүргени Бухарестин машина тудугжуларының улуг чедиишкини болган. Румыниага турбиналарны Решипе хоорайның машина заводунга 1952 чылда бүдүрүп эгелээн. Баштайгы турбина үш муң киловатт-ла күштүг турган. Оон бээр ССРЭ-ниң техниктиг дузаламчызы-биле оон оранчок күчүлүг агрегаттарны 178 муң киловатт күштүг гидротурбиналар-биле катай бүдүрүп турар апаргаш.

Ам Бухарестин ол заводунда 330 муң киловатт күчүлүг турбинаның ажылдаарын шенээринге ону белеткеп турары ол. Кончуг улуг ийи ыңдыг турбинаның чуртка бээр электроэнергиязы дайын мурнунда үеде Румыниянын бүгү электростанцияларының ажылдап үндүрүп турган энергиязындан оранчок хей болур. Беш чыл тоңчүзүнге (1975 чылга чедир) ол заводка шупту тос ыңдыг турбинаны бүдүрүп үндүрер.

(СЭТА).

Машина тудуушкуну

СОФИЯ. Болгарияның үлеп-түрүнүң эң шапкын сайзырап турар база бир адыры — машина тудуушкуну. Үлеп-түр бүдүрүшкүнүнүң 20 хире хуузу болгаш экспортуң 25 ажыт хуузу оон үлүг-хуузунга онаажыр.

Машина тудуушкуну моон соңгаар-даа шылыпкын хөгжүүр. 1973 чылда ол адырның бүдүрер продукциязының хемчээли эрткен чылдаазыдан 20 хуу ажар, ынчаарга күш-ажылдың будурукчулуг 14 хуу үлгадыр. Прибор тудуушкуну болгаш радиоэлектроника чижектиг дешилгелиг адырлар колдады хөгжүүр. Судно тудуушкунунга 25—100 муң тонна аар чүүк сөөртүр улуг судноларын бүдүрериниче кол кичээнгейни салыр. ССРЭ болгаш ЧССР-биле дем каттыштырып ажылдаарын калбартып турган, автомобильдер будурерин улам сайзырадыр.

Болгарияның машина тудуушкуун улам хөгжүдеринге ССРЭ-биле дем каттыштырын ажылдаарын калбартыры калбартыр.

(СЭТА).

Көдээ ишчилерниң дыштанылгазы

ПРАГА. Ам Чех Социалистиг Республиканың 36 муң ажыт кооператору кооперастаттынган тараачыннарның чех эвилелиниң күсели-биле дыштанылгазын эрттирип турар. Чехословак курорттарның эң эки кадыкшыдылга черлерин — Карловы-Варыны, Марианске-Лазнеин, Прагаңың, Брноңуң, Пльзеньниң болгаш республиканың өскедээ хоорайларының гостиницаларын, дыштанылга бажыңнарын ол ажыл-ишчилер ажыглап турар.

Будурулге черлеринге чаңы, чайын болгаш күзүн ажылдаар көдээ ажыл-ишчилериң шелээлээр кол үезин — ыңы. Оларның дыштанылгазын кооперастаттынган тараачыннарның чех эвилели организастап турар. Улусчу эрге-чагырганың чээрби беш чыл догуваан келген үезиниң дургузунда оон чингелделиг путёвкаларын алгаш, чээрби беш муң ажыт кооператор республиканың санаторийлеринге болгаш дыштанылга бажыңнарынга дыштанып алган.

Сөөлгү чылдарның дургузунда көдээниң хей-хей ажыл-ишчилери ада-чурттуң пансионаттарынга болгаш индыкшыдылга черлеринге дыштанырындан ангыда, даштыңы чурттарга база чорааш келген. Бо сөөнда база 7500 ажыт кооператор Советтер Эвилелинге, Болгарияга, Подыңга, Румыниага болгаш Югославияга бээр. Кооперастаттынган тараачыннарның чех эвилелиниң күсели-биле шупту 50 муң кижи дыштанып.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫГ УЖУРАЖЫЫШКЫННАР

ВАРШАВА. (СЭТА). Вьетнамның ажылчы чоннар партизының ТК-зының секретары, Вьетнам талазы-биле Париж чөвүлел хуралында ВДР-ниң төлөөлериниң удуртукчузу Суан Тхюн Варшавада чеде берген. Ону ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герек болгаш ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы П. Ярошевич хүлээп алган.

Суан Тхюн дайынның уржуктарын узуткаарынче ВДР-ниң ажылчы чонун мобилизастаар талазы-биле ажыл болгаш Вьетнамда байдал дугайын дыңнаткан. Вьетнам улустуң чөптүт демиселин ПКАП ТК-ның, чазактың болгаш бүгү польша улустуң деткин келгенинге чүректиң хавыңнызындан өөрүп четтиргенин илергейлээн. Дайынның доозулганынга таварыштыр вьетнам улуска Э. Герек Польшаның ажылчы чонунуң өмүзээнинден ылгыр байыр чедирген болгаш вьетнам улустуң тыныыт херээн Польша моон соңгаар-даа бүгү хемчеглер-биле деткинир дээрани ийделээн.

ПУР-нуң даштыкы херектер министри С. Ольшовский биле Суан Тхюннің аразында чугаалажымышкынар эгелээн.

Суан Тхюн Варшавада Билдингже солдаттың хөөрүнге чечек салган. Польшаның найысылалымның чоогунда демир-орук состаны сеңгээр заводка чораан, ында ону изин-биле хүлээп алган.

Чээрби чурттуң туктары-биле

ВАРШАВА. Польшаның дашткы чурттарга садар үзетпүр кылыгларының эң чугулазы судно тудуунун продукциязы боон турар. Дайын сөөлүнде чылдарда Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның ақы-дуңма дузаламчызы-биле тургустунган судно тудуушкуну улусчу Польшаның үзетпүрүнүң кол адыры болу берген. Польшаның судно тудугжулары дашткы чурттарда чагыкчыларга 770 ажыг далай суднозун будүрүп берген. Эң хей суднону ап турар садып алыкчы — Совет Эвилели. Польшаның судно будүрүлгелериниң тудуп тургускан судноларының дөрттүң үш кезии далайларда совет туктарлыг чорүп турар. Совет Эвилелиниге сөөлгү 20 чыл дургузунда Польша нийтизи-биле 3 миллион ажыг тонна чүүк сөөртүр 600 ажыг суднону будүрүп берген. Бо беш чылда оларның саныңга түүл-бүрү хевирлиг база 100 судно немежир. Оларны эң чаа дериглер-биле болгаш автоматтыг аргыжылга аппаратуразы-биле чепсеглээр.

Польшага будүрген судноларын өске-даа хей-хей чурттарның туктарын киискидип алгаш далайларда чорүп турар. Польшага тудуп тургускан корабльдерни делегейниң 20 чуртунда 100 ажыг чагыкчылар садып ап турар.

(СЭТА).

Хельсинкиде сүмележилгелер

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА-ның түскай корр.). Совет Эвилели улустарның аразында культура харылзааларын болгаш аңаа хамаарышкан кады ажылдажымганы бүгү хемчеглер-биле хогжүдери дээш, аралажылга, харылзааларны бүгү дөңгелдерге, бүгү талабиле калбартыры дээш чайгылыш чок туражуп келген. туражуп-даа турар. Культураның ёзулуг үнелиг байлактарын улустар аразынга солчуп тургаш, бот-боттарын билгээр-биле байытчырынче чүткүлдүг, кижизиг бодик идеалдарлыг социалистиг нийтилелдиң утка-шынары ССРЭ-нин ол принципиалдыг туружундан илереп турар. Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларын чугаалажыр талаазы-биле нийти-европа төвүлел хуралын белеткээринге хамаарышкан хей талалыг сүмележилгелерге кежир ол төвүлел хуралдың чугаалажыр айтырыгларының төлевилелиниң дөртку түүзүн (аймыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле доктаамал орган тургузары) чугаалажып эгелээн.

Совет төлөөлекчи В. А. Зорин ол комиссиняга бээр даалганың мындыг төлевилелни саналдап киирген:

«Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле комитетти тургузарының дугайында документ төлевилелни дугуржуп чугаалажырын ук комиссиняга дагыр, ол комитетке Европаның бүгү күрүнелериниң, АКШ-тың болгаш Канаданың киржири хостуг. Ол комитет сүмележилге чорудар дүрүмнүг турар. Европаның аймыл чок чорууна болгаш аңаа чорудар кады ажылдажылгага хамааржыр айтырыгларының талазы-биле информациязын, саналдарны солчуруп хей талалыг үндезининг чорудары; дараазында болур европа төвүлел хуралдарын белеткээри; төвүлел хуралдың ол органга даасқан туруп болуру өске-даа айтырыглар чижектиг сорулгаларын ол комитет күүседир хүлээлгелиг. Комитет чөптүүзүрежилгеге (консенсуска) үндезилеп ажылдаарга.

БҮГҮ-АФРИКА ШУУЛГАНЫНДА

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА-ның корреспондентиван А. Балебанов дамчыткан). Африканың чаңгыс эң организациязының 20-ги сессиязы Аддис-Абебада эртип турар. Сессия политиктиг айтырыгларның талазы-биле саналдар чугаалажырын дооскаш, оларның талазы-биле чогуур резолюцияларны төлевилээрин түскай тургустунган комиссияга даасқан.

Санал берген делегаттар Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузаар дугайында дугуржулганы чаргапынга бир үн-биле байыр чедирген. Сессининң киржикчилери израиль дайынзырактарының араб күрүнелерге удур агрессиязын үргүлчүлеп турарын шиитпирлиг буруу шапкан. Олар эжелеткен араб девискээрлерден бүгү израиль шеригнерин үндурерин негээн.

Родезияның сөөк-язы ылгаарларының Замбияга удур чоңгээлиг үүлгедиглериниң түңнелинде айыылдыг байдал бар апарганын чугаалажырынче сессия улуг кичээнгейни салган. Хей-хей чурттарның делегаттары Смиттиң бүү-чуруумчуун кеминг кажарлаашкынар кылып турарын киледеп буруу шапкан болгаш ол ақыдуңма африка чуртка боттут деткимче коргүзеринче кыйгырган.

Гвинеяның болгаш Ногаш Шенем ортулуктарның хамаарышпас чоруунуң (ПАИГК) Африка партиязының чиңгине секретары Амилкар Кабралды колонизатор агентилериниң дерзии бүү-биле олуруп каанының соонда Гвинеяда байдалды чугаалашкаш, сессия ПАИГК-тиң хостага дээш демиселге салган сорулгаларын боттандырарынга түскай дузаламчы көргүзер дугайында шиитпир үндүрген. ПАИГК-тиң удуртукчузу А. Перейраның чагаазын делегаттар улуг сорук киришкинниг дыңнаан. Перейра ол чагаазында Гвинеяның (Биссау) улузупуң демиселин типлелгелиг туңолунга чедирер деп шиитпирлиин демделээн.

Бангладеш. Аныяк республиканың чонунуң амыдырал хандырылгазынга эвээш эвес туруштарны хуу садыгжылар ээлеп турар. Даккада оларның хөй кезииниң хууда лангыылары безин чок. Кудумчу тротуарларынга эмгежок садыгжылар бараансарааның делгеп алган турар.

Е. КУЛЕШОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ТОЖУДАН МЕДЭЭЛЕР

Кадыр-берт оруктап...

Районнуң ажыл-агый, будурулге болгаш албан организация черлери кышкы үеде түр ажыттынар Кызыл—Тоора-Хем аразының кадыр-берт машина оруунбиле хереглелдиң чугула түүлдерин сөөртүрүп ап турар. Чүгле «Тоора-Хем» совхозка безин республиканың көдээ ажыл-агый министерствозунуң болгаш «Транссельхозтехника» автобазаларының 40 чүүк машиналары барган. Олар 140 тонна комбикорм-ну, 20 тонна түстү, 20 тонна тудуг материалдарын болгаш 100 тонна тараа үрезинин сөөртүп чедирген. Көдээ ажыл-агый министерствозунуң автобазазының чолаачылары эштер Петеримов биле Саая совхозка үш катап кээп четтигипкеннер.

Кызылдан өөр-өөр машиналарның шүүжүп кээрин ажыл-агый база манап турар.

Улуг харга торулбааннар

Тожунуң иштик черинде улуг харлан ырак тайга, сынарже кедээрлээн түүлүм, оон терени-даа, чоруккa бергезинде-даа денней бээр. Ол кылын харлыг черлерде чурттап, ажылдап турар ивижилерге бо кыш шынгыы-ла эртип турар. Ивижи аал болуктер чүге хар, эки одар сүрүп күстеп бээр кат удаа көжер үжүрга таварышкан. Көжерде-даа, иви ишлеп чоруурда-даа дүктүг хаакты келиппкеш, он-он километрни ажыр бастырып кээр. Ынчалза-даа оларлан ким-даа улуг харга торулбаан.

Өлүгеи иви фермазы районда эң эки ажылдыг ферма. Иви мал талазы-биле улуг каражалыг эрткен сөөлгү ийи чылда бо фермага чидириг өскелерден эвээш болган. Чүге хээрге иви малга хөй чылда ак сеткилдиг ажылдаан, ол мергежилиниге ынак, тайганын хазылын, сынның сыралын эңдевес деп болур кижилер ында-ла хөй. Бараан Ламлын, Бараан Алгыйбан, Орай Бараан, Баллан болгаш Чамыкай Барааннар — фермаңын шилиттинген эрес-кежээ кижилери ол. Оларның кайызы-даа төрүүр иви маллап, төрээн ындыларындан анай камгалап алыр социалистиг хүлээлгезин чыл бүрү багай эвес күүседип келгеннер. Бо чылын оларның кижи бүрүзүнүң бедиткен хүлээлгези—төрүүр чүс мыңдыкан 88—90 анайны алыры болгаш хоруктурары.

Апрельдиң төнчүзү, майның эгези — ивижилерниң ажылынга эң харыысалгалыг шылгалда. Ынчан иви массалыызында төрүүр. Аңаа белеткелди өдүгенчилер шагда-ла эгелээн.

Почтачызы Чочаңчык-тыр

Ий сууданы ырак-узак Кадыр-Өөс, Үүзү тайгаларынче шиглиг, дээды-ла арга-ыяш колдаан, үнер бедиктиг, дүжер чавызаалтыг даглар, сыннар төнмес-баштаазы-биле чаптыла берген чызаар. Ынаар чары мунган чеже-даа чүткүдүп орар болзунза, бо чылдың терен харынган, сактырынарга, чаңгыс-ла черлеп үнүп, чер албаан дег болур сен. Орук ара соокта дүштээр, хонар одаг кылып алырда безин демги харның «имбызынга» чагыртыр апаар. Ынчалза-даа Кадыр-Өөсте иви фермазының почтачызы Ак Чочаңчык олла бүгүге тавында чаңчыгып, ону ажып тиилеп турар. «Ивижилер почтачызы — берге ажыл» деп, мында чугаалажып турары черле шын.

Ивижилерниң чагаан солуннарын, журналдарын, чагаа-бижиктерин болгаш өске-даа хереглелдерин ол озаа чок чедирип берип, олардан чаа-чаа чагыгларны хүлээп ап, айда ынай-бээр ийи-үш удаа чоруп турар. Эш Чочаңчык — фермада профгруппорг. Ол хүлээлгезин идепкейлиг күүседип, ажылчыннарга беседа кылып берип, солуун номчулгаларын организастап турар. Оон удуртуп турар профгруппазының ниити ажылын Май 1 салбырда эң эки деп санаан.

Хуузунда хүлээлгелер

Мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр хугайында партия ТК-ның, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тин докпаалын улуг чүүлдүгүнүүшкүн-биле хүлээп албышаан, «Тоора-Хем» совхозтуң малчыннары боттарынга бехиткен социалистиг хүлээлгелерни ап турарлар. 260 ажыг мал ажылакчыларының хөй нуруузу чартык чылда болгаш чылда хуузунда хүлээлгелерни алган, артканнары чоокку үеде доозар.

Хойжулардың улуг кезии төрүүр чүс хойга онаалтыр 85—90 хураганны камгалап алырын болгаш хойдан-на 2,1—2,2 кг дүктүг кыргымырын, бызаа ажаакчылары — чайгы үеде бызааның хүнде ортумак немелде деңзизин 700—750 грамм чедирерин, чылгычылар — төрүүр чүс белен 83—85 кулунну алырын хүлээнген. Бо дээрге районнуң байдалында бедик көргүзүг-лүр. Продукция бүдүрер, малдың баш санын остүрер, чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле хүлээлгеде көрдүнген негелделерден ангыда, кышкы болгаш часкы үелерде мал чеминге камналга чүрүмүн чедип алырын, немелде чемнерни тыптынарын база ажыглаарын, малга чем белеткелиниң ажылынга чайын идепкейлиг киржирин, хөй-ниитининң ажылынга мурнакчы чорууң көргүзерин малчыннар хүлээнип турарлар.

Ажыл-агыйның малчыннарының хүүзунда социалистиг чарыжының негелделерин ёзугаар кышкы үеде кызымак ажылдап турарлар—хойжулар Кол Доржулан, Иван Бараан, инек кадарчылары Кол Шойдуруң, Ак Көгүкпен олар акша-биле шаннатканнар.

А. НУГУУРАК.

ТАРАА ДЭЭШ ДЕМИСЕЛ ДУГАЙЫНДА ФИЛЬМ

АЛМА-АТА. (СЭТА-ның корр). «Казахфильм» студиязының кызыл үидургени «Бистиң күр черинң тараазы» деп документалдыг фильмде Казахстанның тараажыларының алдарлыг ажыл-ижинн көргүзүп турар. Кино-чурукта 1972 чыдыын бир миллиард казах тараа дээш демиселдин кел-кол үечадаларын көргүскен.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эп Л. И. Брежневтиң Казахстаннын тараалаң районнарынга чоралын, ооң тараажылар-биле, колхозтарның болган созлуктарын удуртукчулары-биле база партия, совет ажылдакчылар-биле ужуражыкшынарын янда база көргүскен.

Экранда — ажаан алышкынның маадырлары — комбайнерлер, трактористер, чолаачылар. Олар шуптузу тергиин дүжүттү шалынып болган чидириг чок ажаан алыр дээш боттарының бүтү күжүн, арга-мергежилин, билинн бергенер. Партия болган совет организар организакчы улуг ажылды чоруткан. Казахстаннын коммунистериннн үшкү кижи бүрүзү-ле тараа дээш демисеже киргишкен.

Уруглар эштин билир турзун

Сутта дүшкенирее дузалаарының Бүтү-россия инитилелии 1970 чыдыңқ мартта турғускаңыдаи бээр бир миллион ажыг кижи сутта эштии өөренип алган. Амгы үеде ийи миллион хире школачылар ол инитилелдиң кежигүннери боол турар. Оларның дыка хөйү хөй-иишти инструкторлар, хайгааракчы дружинниктер апарган. Уруглариы сутта эштирнге массалыы-биле өөредириинң айтырыынга турасхаладып, февраль 7-де Москвага ажыттынган човүдел хурадлы ажыдып турд, сутта дүшкенирее дузалаарының Бүтү-россия инитилелииниң Топ човүделиниң дергазының оралакчызы Л. Матарадзе ынды санналры чижекке киргип адаан.

Чүрттүң девискээринде — чүс-чүс муң хөлдер, хөолбектер болган ийи чүс муң ажыг хемнеер бар. Сутта эштири, салдаары, турисчи селгүүтээшкин болгаш сут спорту дээрге, совет кижилериң маадырлыкта болгаш дыштанылгазыга-даа эң чүүлүг үе-дүр боолу бергеи. Бичалза-даа сут-биле холбаашаар дыштанылга үезинде-ондактыг таварылгалариың болу бээри хөрөзадаичыг боол турар. Чүрттө чыдыыл-на муң-муң кижилер сутта амы-тынын оксунуп турар, а оларның хөй кезии — бичии уруглар болгаш оң тоо хар чедир аазаап кижилер боол турар. Олар колдуунда чүгле сутта эштии, карбанын биибеэнинг үржүүлдан хөй черге орнап турар.

Бичии уруглариы сутта эштип билир кыдыыр массалыг организастап, өөредир дээш чүнү кылыры? Чогум-на ооң дугайында ол хуралга хамыы-биле чугаалажып көргеп. Хуралга РСФСР-ниң дыка хөй хоорөйларының төлээлекчилеря, а ол шыкаап Украинадан, Грузиядан, Латвиядан, Литвадан, Эстониядан келген залучылар, ВЛКСМ ТК-ның, ССРЭ-ниң Камгалал министерстволуунуң, ССРЭ-ниң болгаи РСФСР-ниң Кадык камгалал министерстволарының, РСФСР-ниң Чырыдымшкын министерстволуунуң, ССРЭ-ниң болгаи РСФСР-ниң спорткомитетиниң ажылдакчылары сутта эштир талазы-биле алдарлыг спортчулар болгаи тренер-башкылар база киргишкен.

Амгы үеде школаларда ажыттаи туруг методиканы ёзугаар уруглары сутта эштирнге өөредириинге 24 шакты берип турар. Москваның кушкультура институтунуң башкызы Н. Будгакова амгы үеиин, чаа аргаиын ёзугаар од үеии барык ийи катаи кызыры болуруи болдунуң изетке-зинге чугаалаан.

Инитилелдиң эртем-техниктиг човүделиниң даргазы, ССРЭ-ниң Медицина академиязының корреспондент-кежигүнү профессор В. Неговскийниң чугаазын хуралдың киргижикчилери сонургуп дыңнаан. Ол уругнары сутта эштип билир кыдыыр өөредириинің эргежок чугула чүүл боол турарының дугайын чугаалаан.

Эстонияның сутта дүшкенирее дузалаар инитилелииниң Топ Човүделиниң даргазының оралакчызы Л. Вихрову болган Москваның, 849 дугаар школазында «Нептун» клубтуң директору В. Павлов олар уругларны сутта эжиндирип өөредириинің талазы-биле дуржулгазын чугаалааннар. Бо талазы-биле сонургээр бүтү организацияларны хаара тудары, кымга-даа хамаарыкыы турарын барымдаалаавайн бүгү-ле шыырглыг болган ажыктаа хөолбектерни ажыттаары, школаларга болган уругнар садтарынга сугаут хөолбектерии тургузары эргежок чугула деп олар чугаалаан.

Човүдел хуралдың киргижикчилери уругларны сутта эштап билир кыдыыр школаларда өөредириинің чаа-чаа демчегилерни айтып, бо талазы-биле шиитпирии хүлээп алганнар.

(СЭТА-ның корр).

Күр чер совхозунда

Таңды районуң «Тиилелгэ» совхозта хөрөжөнниер човүделии ишэы-бүрү солуи ажылдарны чорудуп турар. Чоокта чаа човүдел аъш-чем делгелгезии организастаан. Ооң белеткелии бай бүрүнгаар чорудуп, аңаа суурнуи дыка хөй чурттакчыларын киириштирген. Делгелгеге киирген аъш-чемниң саны хөй болгаш шынары эки болган. Шаңдыя тыва национал чемнерии эки ышгаан.

Делгелгеге киришкиннер болгаш оиу совуурган коорү-биле келген кижилер ында салгаи аъш-чемии кайчаар кылгаиын совуурган, оол дээшкиин амзаа-даа турганнар. Башкы Мария Хертек бодунуң кылган чемиинң дээжиин шанда тараа арыглакчызы, Күр чер көдээ Советиниң депутады Оюй Чыжаапга бараалгадып, аңаа аяк шай кутказ. Оиу бо чурукта көргүскен.

Аъш-чем делгелгеиниге сээнчы Оюржак Иргин, ажылчыннар Монгуш Маңмаа, Күжүгет Хеймерек, Монгуш Чечекмаа олар идепкейлиг киришкеи, тураскаадыг белектерни алган.

К. ШАҢГЫР-ООЛДУҢ сөзү болгаш фотозу.

ШУПТУ ХААК КРОЗУНЧЕ!

Профэвилелдериниң область човүделииниң болгаш ВЛКСМ Тыва обкомунуң доктаалыбиле биистиң республикаиың бүгү-ле үлетпүр будуруглегеринде, районнарында профэвилел-комсомолдуң хаак крозу эртип турар. Ол дарт үе-чагылыг. Биргн чаңгыз үлетпүр будуруглелерге, колхозтарга, совхозтарга, аңаа организацияга, өөредикге черлерииге эртикеи. Февраль 1-деи эгелээп ийнги чаңдыз Кызылга, Ак-Довуракка, Хөвү-Аксыига, районнар төптериниге, үшкү чаңдыз республиканың шилиидек командазы барып. Тыванын спортчу аңдарын камгалаар.

Ук профэвилел-комсомол крозунуң кол сорулгазы болза, хаак спортуи чон ортүзүнга пептередии, шилиидек спортчуларны клердирии база күш-культураның чаа комплекхии ГТО-нуң хаак талазы-биле нормаларыи дужлары болур.

Профэвилел-комсомол крозунуң оргкомитеттериниң медээлии ёзугаар алырга, яросстуи биргн үе-чаңдазы багай өвес эрткеи. Эриинниң райпо, район эмнелгезиниң коллектнвтериигe. Кызылдың автотранспорт будуруглелериие болган маргылдаалар аңаа организастыг болган. Амгы үеде районнар төптериие болур ийнги үе-чаңдың маргылдаалынга киржири-биле белеткел ажылдары чорун турар.

Профэвилел-комсомолдуң хаак крозуиуң талазы-биле республиканың оргкомитеди (даргазы обзпрофсвөвулединң секретары С. Д. Киров) черчерге болур маргылдааларны организастыг бёдик деннелеие чорудар талазы-биле боттуг хемчеглерии алган. Оргкомитеиий чаа хуралдаан. Аиаа белеткел ажылдарынга хамаарышкан айтырыларны чугаалашкан болгаи планны бадылаан. Хаак крозу эртиигер талазы-биле плакатты парлаткаш, тарадып чорутхан. Оргкомитеттиң кежигүннери хөөрайларда, районнарда быжыглаттыгаи, олар чер-черде байдалды хайгаараи, боттуг дузаны чедирип турардар.

Грипп пептерозии-биле кресстуң бирги чаңдазы чогуур хуусазында чамдык районнарга, ылангыя Кызылга аъдын оладаан. Ынчалза-даа артыкаи үеии чөптүг ажыглаары-биле хемчеглерии ап турар. Кезии дыштаиыр хүннерде республиканың найысылалының үлетпүр будуруглелериин, тудуг, садыг, албан организация черлериинин, улус, чырыдыкшын организациының коллективтери Тайга Хөрбис даанга хаак бааза-лырынга маргылдаалларга киржирлер.

Монгун-Тайга, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарының девискээринде хар чуга болганындан хаактаарынга таарымча чок. Ынчангаи ГТО-нуң хаакка маңнаарының нормалын кылаптарын-биле солаан. Монгун-Тайга, Бай-Тайга районнарга 6,3 километрге эр үлүстүң болгаи дерээженнериниң кылаптарының маргылдаалын чоруткан. Тээлеге болгай ыңдыг маргылдаага эрткен дыштанып хүннерде 70 ажыг кижи киришкен, олар ГТО-нуң нормазын дужаан алганнар.

Профэвилел-комсомол крозунга ажылчы чоңку калбак-биле киришкилер, ГТО-нуң кышкы хевирииң нормазын хөй кижи дужаган турарын чедип алыры профэвилел, комсомол организацияларының чүтүүл сорулгазы болур. Ол шыкаап маргылдаалар эртиигер черлериин, чадавайлыг спорт залы база дериг-херекселдер бар.

Шөлдада Ак-Довуракта уруглариың спорт школазының сайбырын ажыктап. Хостуг күрешке, волейболга, баскетболга бөлүктерни тургускан. Олар неделяда үш удаа киҥзээдеп турар. Ында өөреникчилер кузелдин-биле киржип турардар.

О. МОНГУШ.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ СПОРТ АМЫДЫРАЛЫНДАН

ЗОНА МАРГЫЛДААЗЫНДА

Шыдыраа талазы-биле РСФСР-ниң чемпионадызынга киржир шилиидек шыдыраачылар шилип алырының зона маргылдаазы Бурят АССР-ниң Улаи-Удэ хоорайда ажыттынган. Ында Сибирьниң, Ыраакы Чоон чүктүг АССР-лериниң, крайларының, областарыидан 64 шилиидек шыдыраачы киржип турар. Оларның иштинде спорт мастериге 50 кандидат бар.

Тыва АССР-деи республика чемпиозу, спорт мастериие кандидат Николай Шапигии (Кызыл), бирги разрядлы Монгуш Адыг-оол (Ак-Довурак) олар бо маргылдаага киржип турар.

Маргылдаа швейцар система ёзугаар эртип турар. Баштайгы ийи салыг чидиг демиселге эрткеи. М. Адыг-оол (Тыва АССР), В. Тарасов (Омск), Кан Тай Су (Мугнуу Сахалин) ийи-ийи саннардыг. М. Адыг-оол Алтай крайның төлээлери спорт мастерлерииге кандидатгар В. Суторихиии, Г. Румянцеви удуп алган. Н. Шапигии ийи салыгдан чартык саннаг.

П. НИКОЛАЕВ.

* * *

СПАРТАКИАДА АЖЫТТЫНГАН

Ак-Довурак хоорайда дөртку кышкы спартакиада ажыттынган. Ооң программазында спорттуң тос хевири киргеи.

Культура ордузунда шыдыраа клубунда команда талазыбиле шыдыраа маргылдаазы эгелээп. Ында хоорайның сес командазы киржии турар. Комбайит эргелеиии, змчлериниң төлээлери башгайы ооинарга чедиишкиннир болган.

Волейбол, баскетбол маргылдаалорында эр үлүстүң болгаи герээжөннериниң 16-46 командазы киржип, боттарының спортчу мергежилии шенежиин эгелээп.

Спартакиаданың программазында конькн, хаак, мячилиг хоккей, бнодалга, стол тенниси, кышкы футбол киржип турар.

В. БАРАХТАЕВ.

* * *

ШИЛИНДЭЭ ИЛЕРЕТТИНГЕН

Мячилиг хоккей талазы-биле республиканың «Урожай» окуи тура спорт инитилелииии бирги черн дээш маргылдаага киржир Бай-Тайга районнуң шилиидек командазын илередир түнелеп маргылдаазы Тээлеге эртиирбен. Аңаа «Мурнакчы» колхозтуң хоккейкилери биле «Тээлэ» совхозтуң спортчулары ойнаан. Маргылдаанның түнелеиие «Мурнакчы» колхозтуң командазы 7:5 санга уткаи, республика маргылдаазынга киржир эргежи алган.

С. ХЕРТЕК.

* * *

ТУРАСКААЛ КУБОГУ

Чоон-Хемчик районда «Сут-Хөл» совхозтуң ажыл-ишчилери боттарының чаңгыс чер-чуруттуу, тыва хүрешие республиканың кап дакпыр чемпиону Сарыглар Семис-оол аттыг кубокту чадавага хоорайның командазынга тыыскан. Шаңдыдыг черлерии алган мөгелерге мактаг бижиктерии, тураскаадыг белектерни бергеп.

Б. САТ.

* * *

ЧАА ШКОЛАДА

Барыын-Хемчик районда «Бардыг» совхозтуң төөүнде 360 уруглар өөредир школа ажыттылда киргеи. Мында куш-культура кнпээддерии болгаи классган дашкаар ажыдар чорударынга таарымчалыг спорт залы база дериг-херекселдер бар.

Школада Ак-Довуракта уруглариың спорт школазының тыва-дыңнаан. Ында өөреникчилер кузелдин-биле киржип турардар.

О. МОНГУШ.

Совет Россияның аялгалары

Найысылалдың концерт залдарынга болгаш культура бөлүкчарынга бир неделя иштинде Россияның музыка амыдыралы-биле хөй-хөй дыңнакчылар танышкан. Ынчан хөөрүп болгаш ийи-чаңгыстын-даа чогаалдарын дыңнакчыларга сонуургадыры-биле бараалгаткан. Сөөлгү чыдарда ыңдыг музыка чогаалдары Москвага болгаш Ленинградка, Уфага болгаш Казаньга, Владивостокка болгаш Петрозаводскиге, Россия Федерациязының ооң-даа өске он-он хоорайларынга тургускан. РСФСР-ниң Композиторлар эвилелиниң болгаш Бүгү-россияның хөр инитилелиниң баштаар черлериниң Москвага февраль 7-де двоузургаи наттыышкан пленумунуң программазынга музыканың чаа чогаалдары-биле танышпырары киргип турган.

Самап-оналп солчуушкунуига суралгыг композиторлар, музыка эртемденнери, музыка коллективтериниң удуртукчулары киргишкен. РСФСР-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар черминң биргн секретары Г. В. Свиридов пленумиуң түңнелим үмдүргеш, концерттер Россияның музыка культурazының хөгүлүдээин көргүзүп, чаа-чаа аттар-биле дыңнакчыларны танышгырганын демдеглээн.

Амгы үеиин ың чугула болуушкуннарынга холбашкан музыка чогаалдарының сөөлгү үеде тургустуганын Г. В. Свиридов демдеглээн. Төрээн чүрттүң, улустарның найысылының темаларын ораторияларда, ынтаталарда, ырыларда калбаа-биле көргүстүнген. Россияның композиторлары улустуң ырыларын, оларны сайгыарыгайгыдарын сонуургап турары чугула.

МОСКВА. (СЭТА-ның корр.).

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ЧЕМПИОНАДЫНГА КАНДИДАТТАР

Мячилиг хоккей талазы-биле делегейниң сескн чемпионадынга (Москвага болгаи Красногорскиге февраль 17—24 хүнеринде) кнржир ССРЭ-ниң шилиидек командазына кирер сее чаа ойнакчыларның кандидаттарын чараалаи. Мячилиг болгаи аиаа шөлге ойнаар хоккей талазы-биле Бүгү-эвилел Федерациязының февраль 6-да бадылаан кандидаттар дамылында оол өске он дөрт спортчулар база кирип турар. Олар шуптузу бир болгаи хөй-даа удаа маргылдааларга киржип чорал, а Николай Дураков (Свердловск, АСК), Валерий Маслов («Динамо», Москва), Юрий Барзин («Динамо», Алма-Ата), Анатолий Фролов (АСК, Хабаровск) дээш ыңнаан ойнакчылар — делегейниң хөй удаа чемпионнары боол турар.

ССРЭ-ниң шилиидек командазының үзе шнитпирлзии составын (17 хоккейжилерии) делегейге бирги чер дээш маргылдааның эгелээринге чедир ийи-үш хонук арткаида адаар. Оларны тренерлер В. Трофимов биле А. Мельников олар удуртур.

(СЭТА-ның корр.).

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 10-ДА

МОСКВАДАН

12.30 — Дамчыдылгалар программазы. 12.35 — Медээлер. 12.40—Өңдүг телекөргүзүүр. Уругларга. «Колокольчик» театр. Уруглар садының концерти. 13.00 — «Пушкин лицейде». РСФСР-ниң аддарлыг артизи А. Кутепов номчуур. 14.30—«ССРЭ-ниң хамааты ужар түүлүнүң 50 чылы». ССРЭ-ниң хамааты ужар түүлүнүң министри Б. П. Бугаевтиң парлалга конференциязы. 15.00 — Өңдүг телекөргүзүүр. Фигурлуг чуңгулаашкын талазы-биле Европаның чемпионады. Спортчу танцылар. Хостуг программа. ГФР-деи дамчыдылга. (Бижидилге).

КЫЗЫЛДАН

17.30 — Музыкалыг программа. 18.00 — Киножурнал. 18.10 — «Тываның неделязы». Информастыг программа. 18.40 — Неделяның медээзи.

МОСКВАДАН

18.55 — ССРЭ-ниң хамааты ужар түүлүнүң 50 чыл ооига тураскаатқан концерт. Кремльдиң Съездилер орлуузундан дамчыдылга. 20.25 — Өңдүг телекөргүзүүр. «Совет Молдавия». Документалдыг телефильм. 21.20 — «Золушка». Уран-чечен фильм. (ЧССР). 23.00 — «Ye». Информастыг программа. 23.30—00.00 — Өңдүг телекөргүзүүр. «Музыкалыг ужуражылгалар почтазы».

Агаар

Бөгүн республикага көжүп турар будуттарлыг, чамдык черлерге быскан хар чазар, өскерлии турар угланышкынының халыыр агаар болур.

Агаарның температуразы даглыг черлерге 18—22, арткаиларынга оргуида-биле 22—26 градус соор. Кызылга бөгүн каак болгаи 24—26 градус соор.

Редакторнуң оралакчызы Б. Н. КАРАШПАЙ.

Кинотеатрларда

ФЕВРАЛЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Сегиржин «Ченнң ынакшылы» (1-ги, 2-ги алышкыны» 9.30, 11.25, 13.20, кезектери) 20.00 шактарда.
15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Точка, точка, чартык сек» 9.00 10.50, 12.40, 14.30, 18.10, «Чиргилчиниг Тамир» 16.20, «Ромео биле Джульетта» (1-ги, 2-ги кезектери) 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өскс таладан келген кижи» 15.00, 20.00, «Шаг болгаш хылыш» (1-ги, 2-ги кезектери) 16.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бодунга шеиээн» 15.25, «Алдын хун алаандс кыстар» 13.40, 16.25, 18.40, «Мында дең халалары ыржыы» (1-ги, 2-ги кезектери) 18.00 шакта.

Билип алыңар

«Зооветснаб» каттыжышкынының ветеринария бараанарын, садарын зоналар аайы-биле моон адаанда хүнерде чорударын Тыва республиканың «Зооветснаб» каттыжсышкынын колхозтарнын, совхозтарнын, СББЖ-нин удуртукчуларынга чарлап дыңнадып тур:

Айның 1-деи 10-га чедир: Бнн-Хем, Каа-Хем, Таңды, Улуг-Хем районнарга.

Айның 11-деи 20-гс чедир: Эрзин, Тес-Хем, Тожу, Монгун-Тайга, Кызылдың кодээ ажыл-агыйларынга.

21-деи 30-гс чедир: Өвүр, Чоон-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарга.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ «ЗООВЕТСНАБ» КАТТЫЖЫШКЫНЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Крайченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 21-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, промышленд кнлдизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийни амыдырал кнлдизинин 37-13, культура кнлдизинин 23-54, кедө ажыл-агый кнлдизинин 21-47, үлетпүр кнлдизинин 22-64, чагаа кнлдизинин 41-27, информация база совет тургузуг кнлдизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефоиче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 74.

Тыва АССР-ниң Министрлер Човүделиниң чанында Тыванын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Крайченко

ТС 00068

расписана.

Бүгү чуртталарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда тадвазалеттинген

ШЫН

1273 чыл.

ФЕВРАЛЬ

11

ВОСКРЕСЕНЬЕ

№ 36 (9112).

Өртээ 2 көп.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

КЫШТАГЛААШКЫН—ШИИТПИРЛИГ ҮЕ

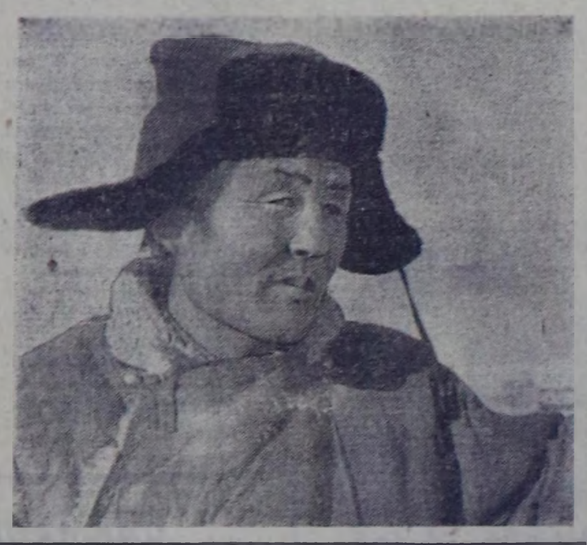
Февральдың хураганнары

Тываның Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Эрзин районнарының колхозтарында болгаш совхозтарында хойжулар баштайгы элээн наш муң хураганны менди алганнар. Эрте төрүттүнген чаш мал чыл төнчүзүнге чедир дүмтү берип, деңзизин улгадып чаттигиптер болганда, мынчан хураганнаар чорук амыл-агыйларга дыка таарымчалыг деп санап турар. Баштай төрүттүнген хураганнар шупту онча-менди алдынган. Витаминниг сигенни, концентраттарны, хөлүмак белоктуг болгаш минералдыг чемнерни кыштагларда хураганнарга четчири-биле курлавырлаан. Тускай тургускан механизастаттынган звеноолар болгаш бөлүүтер төрүүр хой одарларының ыялын харын далбыйлап турар. Суг хевелбектери болгаш каскан кудуктар чөк черлерге суггат хандырылгазын экижидери-биле суг севертүр автомобильдерни болгаш өске-даа техниканы тускайлаан. Ыраңузак черлерде ныштагларда малчыннарга дузалажыры-биле чүс-чүс аныяк оолдар, кыстар комсомолчу путёвкалар-биле хапкан.

Дыка хөй хоймулар мал продукциязын бүдүрерин болгаш белетиксэрин көвүдедир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарымынга киришпишаан, төрүүр чүс хойдана чүс болгаш оон-даа хөй хураганны алырын хүлээнгеннер. Беш чылдың үшкү чылының эгезинден бээр колхозтарның болгаш совхозтарның шээр малы 50 муңга өскен.

(СЭТА-ның корр.).

КЫЗЫЛ.

Бистиң республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында хой оолдаашкыны эгелээн. Чаш малдың баш санын бүрүнү-биле хүлээп алгаш, доруктурары — хоймуларның бо хүннерде кол амылы боон турар.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң хөөчун хоймуларының бирээзи Монгуш Комбу бо чылын кыштаглаашкынны база-ла чедимишкининг эрттирип турар. Оон надарган хойлары менди-чаагай, мал чеми четчир. Ол эрткен юбилейлиг чылда база багай эвес амылдаан: күрүнеге ниитизи-биле 4 төнна дүмтү думаяган. Бир хойдан-на ол 4 килограмм ажыг дүмтү ап, хүлээлгезин ажыр күүсеткен.

ЧУРУКТА: хоймуу Монгуш Комбу.

Д. ОНДАРНЫҢ фотозу.

Республиканың колхоз, совхозтарында, фермаларда болгаш бригадаларда социалистиг чарыш калбарган.

Мал ажылдакчылары!

Ниитиниң малын кыштан хүр, менди ажырарының бүгү хемчеглерин албышаан, мал чемин камныг ажыглаңар!

Эң эвээш чарыгдалдарны үндүрүп тургаш, эки шынарлыг, хөй продукцияны бүдүрүңөр!

фермада, бригадада

Мал ажылының ажылдакчыларывың Бүгү-эвилел соңгалистиг чарыкын калбарткыр дугайында партияның болгаш чазактың шиитпирин амыдыралга боттандырары-биле, «Тере-Хөл» колхозтуң малчыннары күжетпишкининг ажылдап турар. Олар боттарының бар артыларын, курлавырларын санаа көргеш, чаа социалистиг хүлээлгелерни алганнар.

Колхозтуң Сарыг-Хөл фермазының коллективи эртken кыштың берге байдалдарындан чогүүр түңнелди үндүрген, малды бо кыжын хүр ажырарынче боттарының бүгү күжүн мөөңнээн.

— Фермада бир муң ажыг инек бар. Оларның иштиндеп төрүүр инектер бо айда бызаадап эгелээр. Ылчанган оларны тургузу азырап турар бис. Молдургаларны база мичаар азырап, кок сула-биле төмеңнеп, ажаалда хайгааралып күштелдиргеп. Ийи чүс ажыг инекти ортулуктарга чер одарладып турдувус. Хар-чам улуг ужурунда оларны хөл кыдыында хары чуга черлерде одарладып турар бис—деп, ферма эртелекчизин Эрекпен Боранак чугаалады.—Фермага хуваан берген 300 төнна сигең кыштагда белеп. Ырак эвесте 150 төнна көк-сула база бар. Ону сөөртүрүн организастаап, оларда инектерни немелде чемгерилгеже киирер.

Фермада дөрт чүс хире инектиң кажаазы белгем-даа, чылыг-даа. Ында төрүүр инектер база чаш бызаалар тургузар ораалдерин белеткээн. Кажаага төгерг одекти чайын болгаш күзүн болгеп. Кажаалар сепгелгезин чайын кылган. Бо хүнперде фермаңың инектерн хүр кыштап турар.

Сарыг-хөлчүлер бо чылын төрүүр чүс инектен-не 85 бызаны камгалап адыр, күрүнеге 680 центнер ээт дужаар, 300 төнна сигенни, 200 кубометр ыяшты белеткээр, 1400 кубометр одекти талып болер. Бо сорулганы күүседир дээш бар арга-курлавырларны ажыглаарын, сагылга-чуруунуг, организастыг, бедик харысаалгалыг чорукту көргүзеринде олар боттарының хүлээлгезин кыдыр көрүп турар.

• • •

Ол-ла колхозтуң мурнакчы хойжуу Максим Хуужаан ССРЭ-ниң чартык чүс чыл болган юбилейиниң чылында төрүүр чүс хойга онаалтыр 98 хураганны, бир хойдан-на 1,5 кг дүмтү кыргын алган. Беш чылдың үшкү чылында ол көргүзүүнден кудуу эвес түңнелдерни чедип алырын хүлээнгеп. Каргыда хойжу Т. Сактаазгай-биле социалистиг чарыштыг ажылдап турар.

Амты уеде малчыннық кыштаа Шыпаанның Уэүп-Хөл деп черде. 476 хөө хүр-менди. Оон иштинде төрүүр 452 хойнуң чаш төлүп менди ажаан алырынга хынамчалыг белеткеңгеп. Мал чеминиң курлавырлары бар.

Каргының хойжу бригадазының (бригадири А. Дыгыйоол) оске-даа малчыннарны түс-түс социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш ботботтарын чарышка кыйгырышканнар. Бригаданың хойлары шупту 43 коданда хуваяган. Оларның 8 коданы Шыпаанның артыы талазында, артканнары Каргыда кыштап турар. Хойнуң массалыг оолдаашкыны бо айда эгелээр. Ол чымыштыг кампания уезинде шиитпи-биле төрүүр 3570 ажыг хойнуң чаш толуп менди камгалап алыр сорулга туруп турар. Малчыннарга дузалажыр дөртен ажыг сакманщикти шилээн. Олар ам колтуунда түс-түс коданнарда чеде бергеннер.

Каргы бригадазының малчыннары Бүгү-эвилел соңгалистиг чарыжынга киришпишаан, төрүүр чүс хойдан-на 90 хураганны, бир хойга онаалтыр 1,5 кг дүмтү кыргын алырып, чайын 127 төнна сигенни боттарывың күүкүбиле кезерип, 100 га сигең шолуп апптаарын, 1000 хойнуу ортумактан орү күштүг кылдыр семирткеш, күрүнеге дужаарын, оске-даа ажылдарны кылырын хүлээнгеп. Бригаданың хойжулары Алдыс Бадыктыгның хойжу бригадазының кежигүннерин сопгалистиг чарышка кыйгырган.

В. МААДЫР.

Хүндүткелдиг ишчи

Спирин Калзаңович Түлүштү Чөөн-Хемчикте Ленин аттыг колхозтуң кежигүннери алдын хөлдуг кижи деп хүндүткел-биле адаарлар. Ол бодунуң шудургу күш-ажыл-биле чоннуң хүндүткелин чаалап алган. Оон кылбас-түпсас чүвеэи чок. Малчыннарга дага соп бээр, тараажыларга андазын биэи таптап бээр, чолаачыларга күзөө дерип кылыр дээш оон-даа өске.

Техника септелгезинге ол эң-не плепкейлиг киржип турар. Мал чеми дажыглаар тергелерин ол бодуу чогаадып кылып келген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, хөлбиле кылыр ажылды чингедир талазы-биле чогаадыкчы ажылы дээш шаңналдарны ол колхоз баштаар черинден каш удаа алган.

ССР Эвилелиниң тургустуганының бежен чылында хөөчүн механизатор чедимишкининг ажылдаан. Дүжүт ажаалдазынга пдепкейлиг киржикеп дээш чазактың дээдү шаңналы — Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаткан. Спирин Калзаңович бо хүнперде кожуу машиналары септээр улуун 150—175 хуу күүседип турар.

О. АРАКЧАА.

Пленум

КАРАКАС. (СЭТА). Венесуэланың Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң анаа болуп эрткен VIII пленумунуң киржикчилери чуртта политиктиг байдалды, партияда бактаап турарларның санының оскенни болгаш бо чылдың декабрь айда болур президент соңгулдазын, чурттуң эрге-чагыргаларынга соңгулданы эрттирериңге белеткелдя чугаалажыр көргеннер.

Партияның IV съездизиниң шиитпиринде айыткан шугумунуң ыныыын пленум бадыткаан.

Юбилейге тураскаатқан

ТОКИО. (СЭТА). Япон наймысылалдың болгаш туртуг өске-даа хоорайларының магазиннеринде совет музыка чогаалдарын бижип каап стереофонуг пластинкалар киртен. «Сиңсэкай стерео» компаниянның кылып үндүргени ол пластинкаларны Совет Эвилелиниң 50 чылынга тураскаатkан. Бистиң чурттуң эвилелдешкен республикаларының шуптузунуң ырыларын болгаш таңны музыказын ында бижээн.

«Ол пластинканы дыңнаарга, бүгү 15 республикаларга аянорук кылганы-биле дөмей болур. «Төрээн чурт» дугайында орус ыры соонда Азербайджан, Казахстан, Таджикистан дээш, өске-даа черлерниң улапкаш-ла туруп бээр. Ол чүл дээрге, Совет Эвилелинде республикаларның культуразының ылгавайн, а харын бүгү улустарның чаңчылдарын хүндүлеп корүп туварының хереченин дир» — деп, «Акахата» солун бижээн.

Моолдуң малчыннарында

УЛАН-БАТОР. СЭТА-ның корр. А. Бабенконуң дамчыткаңы:

Республиканың улус ажыл-агыйының кол адыры—мал ажылынга бижыг материалдыг суурну тургузарынче улусчу Моолда оңза кичээлгейни садып турар. Бо беш чыл дургузунда Төп болгаш Селенги аймактарының кодээ ажыл-агый каттыжыышкыннарынга болгаш кураажыл-агыйларга Совет Эвилелиниң дузалаамчызы биле 200 ажыг мал пажаларын тудуп тургускан, мал чеми белеткээриниң алаэн каш түскай ажыл-агыйларын тургускулаан. Чүгле 1972 чылда республикага ниити-биле 3.900 мал кажаазын ажыглалга киирген.

МАР-ның малчыннарының планы улуг. Бо беш чылда малга 21.000 чылыг кажалы тудар, бедик механизастаттынган комплекстиг 15 суткур мал фермаларын тургузар. Амгы уеде Халхин-Гол девискээринде эътkир мал азыраар улуг ажыл-агыйны база тургузуп турар.

Уругвайда болуушкун

МОНТЕВИДЕО. (СЭТА). Уругвайның шеринниң болгаш шериг-агаар күштериниң бир болук офицерлери февраль сестиң кежээнинде чазакның радиостанциязын эжелеп алган, камгалал министрлиге мырыңай чаа томуйлаткан генерал Антонио Франсесени албан-хүлээлгеэмйдеп дужерии негээп медегелелди кылган, оон дужаалдарын күүседириңден ойталап турар дугайында дыңнаткан.

Президент Бордаберри оларның негелдезин күүседиринден ойталаан. Хамааты чазакка шыпчы боон артышаан турар шериг-далай күштерни лайынчы белеп байдалда тургускан.

ЧУРТТУҢ КҮЧҮЛҮГ ЧАЛГЫННАРЫ

Москвага болган байырлыг хурал

Бистиң хүнеривисте амыдралга агаар транспорту чок турар деп чүвени бодаары бе-зин берге. Бөгүн Хамааты ужар чүүл—Совет чурттуң улус ажыл-агыйының чугула адыры. Аэрофлоттуң самолёттары он-он миллион пассажирни, чүс-чүс муң тонна чүктү чылдың-на дажыглап турар. Ужар-чүүлдүң ажыл-ишчилери тараажылар биле далайжыларның, балыкчылар биле геологтарның, эмчилер биле тудугжуларың идегелдиг дузалакчылары болу берген. Ам ССРЭ-ниң улуг-улуг бүгү хоорайлары болгаш ыракка районнары агаар шугумнарын дамчыштыр ярлыжып турар. Совет самолёттар делегейниң он-он чурттарынче ярлыжып шугумнарын тургускан.

Февраль 9-та Хамаатың ужар чүүлүнүң 50 чыл оюн Аэрофлоттуң ажылдакчылары, олар-биле кады бүгү чурт демдеглээн. Кремльдиң Съездилер ордузунга ол тураскаадыг хүнүн уткаан байырлыг хурал болган.

Эштер Л. И. Брежнев, А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Е. Шелест, Ю. В. Андропов, Ф. Д. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев оларны чылгаанар адыш часкап уткаан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы Т. Кулаков, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары И. Т. Новиков, Н. А. Тихонов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Палаталарының Даргалары А. П. Шитиков, Я. С. Насриддинова, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, ССРЭ-ниң министрлери, партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери, сураглыг шериг удуртукчулары, Аэрофлоттуң хөөчүн ажыл-ишчилери болгаш мурнакчылары, ужудукчу-космонавтар, даштыкы чурттардан келген аалчылар база президиумга олурушканнар.

Хуралды Моссовет күүскомунуң даргазы В. Ф. Промыслов ажыткан. ССРЭ-ниң Күрүне симин чаңгылаган. Хуралдың киржикчилерииге чылыы-биле уткуткан, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный чүве чугаалаан.

Эш Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫҢ чугаазы

Эртим эштер!

ССРЭ-ниң Хамааты ужар чүүлүнүң 50 чылын бөгүн бистиң чуртувус, бүтү совет улус байырладыг демдеглеп турар-дыр. Бистиң хамааты ужар чүүлувүстүң ажыл-чорудулгазын, улус ажыл-агыйының сорулгаларын шиитпирлээриңге оон салыышкының Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң парлаттынган байырлыг чагаазында бедик-биле үнелеп, улам ыдыгы хөгжүлдениң кол утланыышкыннарын тодаргайлаан. Аэрофлоттуң чартык чүс чыл юбилейи-биле, кайгамчыктыг чедимишкиннер-биле холбаштыр оон ужудукчуларына, штурманнарына, пиженерлеринге, техниктеринге, ажылчыннарына болгаш албан-хаакчыларына чүректиң ханызындан байыр чедирерин чөпшээреп көрүнер.

Советтер чуртунуң Хамааты ужар чүүлү улуг болгаш алдарлыг орукту эрткен. Оон төрүттүнгенп Владимир Ильич Ленинниң ады-биле холбаалыг. Партияның болгаш чоннуң баштыңчызы Совет күрүнеңиң тургузуушкунуңуң эге бажында-ла ужар чүүлүг сопиалдам чуртунуң келир үезинге эң чүтүл ужур-дузалыг, улус ажыл-агыйының эң депшилгелиг адыраарының бирээзи кылдыр өттүр көрген. Ыпчан экономика талазы-биле эң берге байдал болуп, хоозураашкын турбуже, Ленин биле партия ажылчын ангыны, бүтү ажылчы чоннарны Кызыл агаар флодун тургузарынче сээт чок киргиптеринче кыйгырган.

Хамааты ужар чүүл талазыбиле Чөвүлелди организастаар дугайында 1923 чылдың февраль 9-та доктаал үндүргеп. Чуртка ужар чүүл үлетпүрүн тургузуп, аэродромнарны тудуп, агаар оруктарын ажыдып, Совет Эвилелиниң хөй янзы сорулгалыг Хамааты агаар флодунуң үндезинин тургузуп киргикеп.

Ужар чүүл тургузуушкуну ёзулуг бүгү улустуу болуп, бүгү-ниити херек болу бергеп. Агаар флодун тургузар дел партияның кыйгырыы хүнүң лозуңу болуп, миллион-миллион совет кижилерниң сагыш-сеткилин хаара туда бергеп. Өске-даа хөй-хөй патриотчу эгелээкиниерге ишкаш, бо-даа херекке бистиң алдарлыг аныяктарывыс мурнуу одурутка чоруп турган. Ленинчи комсомолдуң шефтээшкинин ужар чүүлдү тургузарынга аажок улуг рольуг болган. Муң-муң оолдар, кыстар ужудукчунуң арес-маадырлыг професселээш шиитгээдип алырынче чүткүлүп салган. Ажылчын болгаш тараачын аныяктарның эң дээре төлээлекчилерия ужар чүүлче чүректеринiң айбылаанын ёзугаар чоруп турганнар.

Бистиң Төрээн чуртувусту алдаржыткан чамдык ырак черлер эрттир ужудуушкунларны совет ужудукчулар Ада-чурт конструкциязының самолёттарынга киргилээн. Чкаловтуң, Громовтуң, болгаш өске-даа маадыр ужудукчуларның алызындан маадырлыг ужудуушкуннарын бүгү чурт оңза кичээнгей-биле хаигаарап, оларның эрес-дидимнү болгаш маадырлыг ужудуушкуннарын магадап турган болгай. Кымдан-даа бедик, ырак ыраадыг-бир чергелиг харылзаазы чок ыңдыг адырын тывары берге. Аэрофлот — коммунистиг тургузуушкунуңуң бүгү-ле эң калбак фронтузында могаг чок ажыл-ишчи-дир. Тоску беш чылдың чүтле баштайгы ийи чылында бедик оон самолеттары 160 миллион ажыг пассажирлерни, 4 миллион ажыг төнна чүктерни болгаш почтаны соортуп, көдээ ажыл-агыйның 170 миллион ажыг гектар шоодерни сайзырады ажылдаан.

Үлетпүрүүң болгаш чер ажылының, харылзааның болгаш кадык камгалалының хереглелдерине, эртем-шинчилел болгаш геология-шинчилел ажылдарын чорударынга, электри дамчыдылгаларының шугумнарын, нефть болгаш газ дамчыдылгаларын шоерине, Кыдыкы Соңгуүктүң районнарын шиңгээдип алырынга Хамааты ужар чүүл калбаа-биле ажылаттының турар. Аэрофлотта чаа-чаа профессиялар тыптып көөп турар. Оон эргезинде улам-на сайзырааңгай болгаш ыяы-бүрү хевирлиг машиналар кирип турар.

Чуртуң улус ажыл-агыйынга ужар чүүлдүң ролю моон соңгаар-даа бедирер, оон хөгжүлдезиниң темпилерн чайгылыш чок өзер. Ол угланыышкын совет экономиканың амгы үе-чадазының оңзагай чүүлдериндеп, амгы үениң эртем-техниктиг дешшилгезиниң бүгү чедимишкиннерин эң хөй ажыглаарының эргежок чугулазындан болдуун турар. «Эртем-техниктиг революцияның чедимишкиннерин ажылагайның социалистиг системазының артык күүлери-биле алызындан холбаштырар, эртемни бүдүрүлге-биле холбаштырарының социалымге турза чогуур хевирлерин пайдаабиле хөгжүдер—төөгүлүг чугула сорулга бистерниң мурнувуста салдының турар-дыр эштер» деп партияның XXIV съездизиниг СЭКП Төп Комитединиң Отчет илеткелиниг ТК-ның Чиңгиво секретары Л. И. Брежнев чугаалаан.

Ужар чүүл бодуңуң төрүттүнүп келгенинiң эгезинден эгелээш, техниктиг дешшилгениң эң-не-чайыпалчак плергейлээшкинин апарган. Ол бо хүнперде-даа эртемниг болгаш техниканың кайы хире хогжээнинiң практиктиг балыткалы болгаш түңнел көргүүү боон турар. Шынап-ла агаар транспортун күүлүг шимчедикчилер, нарын электроннуг аппаратуралардан эгелээш, чер кырының амгы үедеги идегелдиг дериг-херекселдериңге чедир хандырарынга эң сайзырааңгай эртем-техниктиг будуруге күүлүг негеттиннер.

Партияның доктаамал сагыш салыышкынының, совет улустуң күжениишкинiң ажыл-ижиниң алызында бодуңуң техниктиг көргүүгүдериниң талазы-биле делегейге бирги одурга туруп турар агаар флоду бисте тургустунган деп долу үндезин-биле чугаалаан болур. Амгы үениң авиациязының кол школаларының болгаш углавышкыннарының үндезилектилерн болган бистиң авиация конструкторларывыстың салгалынга дурум ёзугаар чоргаарланыр бис, эштер. Бистиң дүрген машиналарывысты тургузуп, ужарынга оөредип, агаар океанының кыдыг-кызыгаар чок делгемнеринге башкарып чоруп турар бүгү кижилерниң — ажылчыннарның, инженерлерниң, техниктерниң, шенекчилерниң, ужудукчуларның болгаш штурманнарның, аэродром ажылдакчыларының шудургу күш-ажылын бедип-биле үнелеп турар бис.

Эртемниң болгаш техниканың хогжүлдезиң кижи төрелгетеннiң ниити сопвал деңшилгези-биле сырый холбаалыг. Эртемниң болгаш техниктиг бодалның бүгү чеңнешкиннери ажылчы чоннарның эрге-эңнелиңга бараан болуур, уявсуркуу-космонавтар, даштыкы чурттардан келген аалчылар база президиумга олурушканнар.

Хуралды Моссовет күүскомунуң даргазы В. Ф. Промыслов ажыткан. ССРЭ-ниң Күрүне симин чаңгылаган. Хуралдың киржикчилерииге чылыы-биле уткуткан, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный чүве чугаалаан.

Делегейде политиктиг байдалдың соолгу үеде элээн экижин эгелээнiп совет кижилер улуг сеткил ханышкын-биле демдеглеп турар. Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулганы чарганынга бистер изин-биле байыр чедирип турар бис. Ол дээрге делегейде оң-не чидиг чорудээлериниң бирээзин соңгаакының эгелээнiр-дир. Вьетнамның младыр-лыг чоңнуң Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыштырылга чурттарының дузазы-биле, делегейниң дешшилгелиг бүгү күштериниң дузазы-биле улус болгаш аларлыг тиилелгени чедип алганынга чүректиң ханызындан өөрүп турар бис. Амгы үеде ат салдынган дугуржулгага үндезилээри. Вьетнамда чедип алдынган тайбыңны быжыглаар, Мурнуу Вьетнамда политиктиг байдалды бүгү вьетнам улустуң үндезиниң соңуургалдарынга дүүштүр шиитпирлээр апаар.

Делегейде таарымчалыг байдалдар тургустуун келген амгы үеде оске чидиг айтырыгларны удаа-дараалаштыр шиитпирлээри болгаш улустарның кады ажылдажылганынга доктаар чедирип турар мооңдактарны дарый үзүткаары эргежок чугула боон турар. Совет Эвилели пассажирлериң болгаш экипажтарының амы-тынынга база аймак чок чоруунга кара өжегээр ойындыг чорукту таварыштырарынга шиитпирлии-биле удурлаын турар. Ужар чүүлге арыг дээр херек деп чугаалаан турары таварылга эвес болгай. Бистиң угланыышкынывыс тайгыдыг чок болгаш принципиалдыг-даа — кижилериң амыдыралын болгаш чаагай чоруун чүүдеп-даа артык үнелеп турар бис.

Делегейниң бүгү улустарының эрге-ажыктарын барымдаалаан ленинчи угланыышкынны делегей херектерин чорударынга мооң-даа соңгаар кызымаккай болгаш тайгылыш төкка боттандырып чорудар апаар бис. Ол угланыышкын делегей социализминиң туруштарын, тайбыңның болгаш дешшилгениң күштерин улам быжыглатарынга, бистиң чуртка коммунистиг тургузуушкунга таарымчалыг даштыкы байдалды тургузуп турар.

Партияның XXIV съездизиниң өндүр улуг планнарын амыдралга боттандыртарының, тоску беш чылдың даалгаларын чедимишкининг сайгарганының түңнелинде коммунизм тургузуушкунуңуң оруунга эң чугула базым кылдынар. Улус ажыл-агыйының бүгү талаларынга, бистиң транспортка болгаш Хамааты ужар чүүлдүң ажылынга-даа боттуг, организас-

(Уланчызы 3-кү арында).

„Луноход-2“ шинчилелди үргүлчүлевишаан

ЫРАК КОСМОС ХАРЫЛЗААЗЫНЫҢ ТӨВҮ. (СЭТА). Боду чоруур автоматтыг аппарат «Луноход-2»-ниң турары Каан далай девискээринде Ай хүнү үүп келген.

Ай дүңүнүң дургузунда ажылдың программазын ёзугаар оон системаларының байдалышың дугайын билип адыры-биле автоматтыг станция-биле радиохарылзаның сеансыларын кылган.

Телехемчээшкин медээлерин ёзугаар алырга, боду чоруур аппаратты бүгү системалары Ай дүңүнүң кадыг-дошкун байдалын эки эртпргеп. Луноходтуң иштаңде температура болгаш базымшкын чоруур хемчээлинге турган.

Февраль 8-тиң хүнүндө луноход-биле эолчеглиг радиохарылзаа сеансызының үезинде хүн батареязының шывыын ажыктап болгаш автоматтыг аппаратның эртем шинчилелдерин эгелээрiнге белеңин хынаан.

Амгы үеде лунохолуң приборлар ораалчигежинде температура цельсийниң каллар 22 градуузу, базымшкын мөңгүн суунуң хемчээли-биле—780 миллиметр боон турар.

Февраль 9-та «Луноход-2» Ай кырын шинчилээрiнiң ийиги участогу кыдыр шилип алган девискээрни шинчилеп киргикеп.

ЧАРЫШТЫ АЖЫЛ-ХЕРЕК-БИЛЕ БЫЖЫГЛААР

Бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери эрткен ажыл-агый чылын, чамдык чедишкиннер-биле дооскан. Бодээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле планын: эътинин — 105 хуу, сүттүүн — 104 хуу, дүктүүн — 105 хуу, тараанын — 201 хуу күүсеткек. Тарааны бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын нөвүдетпиин дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң ажыл-агый-лар аразынга шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ол ышкаш Шеңпээрниң хойжу бригадазының бригадири Ооржак Сереңге Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты тыныскан.

Боттарының эрес-шудургу күш-ажыыны-биле бүгү-шинитиниң хүндүткелин чаалап алган, сураглыг еске-дээ кижилер «Алдан-Маадыр» совхозтуң СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофсөвүледдиң Юбилейжи хүндүлел бижиниле база шаңнаан.

Бо чедишкиннерни ажыл-агыйда партия, профсөвилел, комсомол болгаш оске-дээ хөй-ниити организациялары ажылчыннар ортузунга социалистиг чарышты калбартып, ону дээштиг кыдыр организастаанының, масса-политиктиг ажылды күштелдиргенииң түңнелинде чедип алган. Бистe чарыштың салбырлар, бригадалар, фермалар болгаш тус-тус ажылчыннар ортузунда организастаан. Шылгарангай ажыл-херектерни дээш совхозтуң чамдык ажыл-ишчилерин чазактың дээди хынаалары-биле шаңнаан, а чамдыктарынга хүндүлүг аттарны тывыскан.

Чижээ, суттатчы Кызыл-оол Адыг-оол биле тракторист Ооржак Маска Куш-ажыдың Кызыл тук ордени-биле, Алдан-Маадыр салбырның аргелекчизи Сарыглар Мөңге-Назын «Күр болгаш курукчан черлерни шицгээдип алганы дээш» деп медаль-биле шаңнатканнар. Ол ышкаш Шеңпээрниң хойжу бригадазының бригадири Ооржак Сереңге Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты тыныскан.

Боттарының эрес-шудургу күш-ажыыны-биле бүгү-шинитиниң хүндүткелин чаалап алган, сураглыг еске-дээ кижилер «Алдан-Маадырда» эвээш эвес. Эрткен чылын 12 хойжу төрүүр 100 хойга онаалтыр 100-ден 133 чедир хураганны, 15 хойжу 90-дан 100 чедир хураганны алган. Оларның ишкинде Ооржак Доржу 100-ке онаалтыр 133 хураганны, Ленин орденииниң эдилекчизи Ооржак Дажы-Намчал төрүүр чус хойдан-на 106 хураганны алган.

Оон аңгыда саанчылар Ховалыг Шоңдайты быжыглаан инек бүрүзүнден 2159 литр сүттү, Алла Ооржак — 1966 литр сүттү сагганнар. Суттатчылар Ёарыглар Шынар-оол 89 гектарның бирээзинден-не 20 центнер кызыл-тасты, Кызыл-оол Алдын-оол 66 гектарның гектар санындан-на 26 центнер, Ховалыг Сереэ 76 гектарның бирээзинден-не 20 центнер дүктүг остүргеннер. Ол ышкаш комбайнерлер Овдар Хүлер-оол, Монгуш Сюр-оол, механиктер Монгуш Эрес-оол, Донгак Деге, трактористер Ооржак Маска, Куулар Кошкар-оол болгаш оске-дээ хөй-хөй малчыларны аңаа болур.

Ажыл-херектиң көргүзүглерин анализтеп, социалистиг чарыштың түңнелин үндүрүп турганы, ханы сайгарылганы кыпсы кээрге, бистe чедир шинитиргелеттинмээн айтырыглар база ажыглаттынмаан курлавырлар илереп келирдир. Чарыштың түңнелин ай санында үндүрүп, мурнакчыларны илередип турза-даа, социалистиг хүзээлгени күүседирине куду көргүзүглүг кижилерге хамаарыштыр тодаргай хемчегler алдынмайн келген. Ынчангаш эрткен чылын совхоз төрүүр чус малга онаалтыр 59 кулун, 61 анай, 81 хураган алган.

Инектиң байдалын алыр болза, бистe оон-даа дора. Планда көрдүнгени ёзугаар быжаалаар ужурлуг 1090 инектиң түгле 549-зу быжаалаан, а нинтизи-биле төрүүр 100 инекке онаалтыр 49 быжа алган. Оларны тарып бооватканының азы сула эдержилгеге киргенинiң дугайында тодаргай учёт-отчёт чок. Ынчангаш маңаа тускай артемнигlерниң, ылаңгыя воотехниктериниң даандырган ажыл-херек дээш харысаалгазы кайдал деп айтырыг тургустунуп кээр-дир. Бистe селекционер зоотехниктер О. Идам биле Х. Сат олар кончуг кошкак ажылдап турарын айтыр херек. Нинтизи-биле ажыл-агыйда тускай артемнигlер мал ажылын артемге үндезилеп чорударының айтырыгларынче ханылап кирбейн, малдың аңаы-бүрү дарыгlары-биле демисеядп кошкак чорудуп турар.

Мал ажылын көдүрерин өдээ ажыл-агыйның бир эң чугула айтырыы деп бистиң партиявыс айтып турар. Маңаа бир под чүүл аңаа ажылдаар кадрларны шын шилип алыры, оларның харысаалгазын бедидери болур. Бистe бо талазы-биле четпестер база бар болгаш чамдык малчыннар малды чидирер, оорладыр, төтчегlеп, самчыгдаар таварыгlалар үзүткаттынмаан. Чижээ, О. Делегбен 18 молдурганы, М. Агый-оол 27 молдурганы, О. Намчыл 70 ажыг иттерин чидирген болгаш ону ам-даа төлевейн турар.

Совхозтуң салбырларында чер ажылының культуразы чавыс болганындан тараанын нинти дүжүү куду, картофельдиң болгаш ногаанын черле чөгенчиг болуп келген.

Эрткен ажыл-агый чылының анализин кылып, оон чедишкиниг-дээ, четпес-дээ талаларын хураага тодаргай сайгарып чугаалашкаш, тоску бен чылдың инитиргиг үшкү чылында курлавырларны болгаш аргаларны санап көргеш, совхозтуң ажыл-ишчилери бедиткен социалистиг хүзээлгени алган. Бистe 35 хире бригада, ферма, звенолар болгаш 500 ажыг ажылчыннар аразында социалистиг чарыштың керээлерин чарып, боттарын чарышка кыйгырышкан. Ажыл-агый инитизи-биле өдээ ажыл-агый продуктуларын эътти — 5550 центнерни, сүттүү — 3520 центнерни, дүктүү 610 центнерни, ол ышкаш 2500 центнер тараанны садар хүзээлгени алган.

Бо чылын малдың баш санын өстүрер, оон продуктулуун бедидер талазы-биле хемчегlерни алыр. Ынчангаш совхоз төрүүр чус баш малга онаалтыр: 90 анай, хураганны, 80 быжааны, 75 кулунну алырын хүзээлгеге айытkан. Мурнакчы хойжулар, саанчылар оон-даа бедик хүзээлгелерни алган. Чижээ, хойжулар Ооржак Дажы-Намчал, Ооржак Доржу олар төрүүр чус хойдан-на 110 хураганны алырын, саанчылар Ховалыг Шоңдайты, Алла Ооржак бир саар инекке онаалтыр 2000 литр сүттү саарын күзээлгенер.

Ажыл-ишчилериниң амыдырал-чурттаалгазының культуразының деңгелин бедидер, тудут-суурну экижидер болгаш мал ажылын механизастаар талазы-биле совхозка база улуг-улуг хемчегlерни боттандырар. Социалистиг чарышчыларының ажыл-херек дээш күрүнеге садарын, сүттүү, дүктүү болгаш ногаан аргаларны санап көргеш, совхозтуң ажыл-ишчилерни бедиткен социалистиг хүзээлгени алган. Бистe 35 хире бригада, ферма, звенолар болгаш 500 ажыг ажылчыннар аразында социалистиг чарыштың керээлерин чарып, боттарын чарышка кыйгырышкан. Ажыл-агый инитизи-биле өдээ ажыл-агый продуктуларын эътти — 5550 центнерни, сүттү — 3520 центнерни, дүкт

ЧУРТТУҢ КҮЧҮЛҮГ ЧАЛГЫННАРЫ

(Тончүүр. Эгези 1-ги арыңда). тыг, демниг чорук ацаа бирги чергепиң чугула боол турар. Бо беш чылда ужар чүүлбиле дажыглаашкын 1,7 катап улгадыр. Ол ышкаш көдээ ажыл-агыйга, ажыктыг каяымалдарның чаа-чаа черлерин ажыглалга киирериңге, ыяш долгемнерин камгалаарынга болгаш бистиң чурттуң эң ырак-узак черлеря-биле агаар харылааларынга ужар чүүлдүң ролю улам өзер.

Беш чылдың үшкү, шинтпирлиг чылында Аэрофлот бедик сорулгаларны күүседир ужурлуг. Хамаатты ужар чүүлдүң дыка хөй бүдүрүлгө мурнакчылары болгаш күш-ажылчы коллективтери планныг даврлагаларны хуусаазындан эрте доозары дээш чарыштың эгелекчилери болганы дыка өөрүнчүг-дүр. Оларның алган хүлээлгелери 1973 чылды — Аэрофлоттуң бүтү бүдүрүлгелеринге болгаш албан черлеринге шолыпчы ажыл-ишти чылы болдурар дээш патриотчу чүткүлдү илередип турар.

Агаар транспортунуң ажылынып ажыктыын улам улгаттырары, ужар чүүлдүң чаа техникаазын ажыглалга киирерин, ужудуушкуннарның айымл чок болурун хандырары, пассажирлерни культурлуг хандырары дээш Хамаатты ужар чүүлдүң ажылдакчылары моон-даа соңгаар кызымаккай демисежиринге бүзүрелди илергейлеп тур иен.

Эштер!

Силерниң ак сеткилдиг болгаш кызымаккай күш-ажылынар Коммунистиг партиянын, Совет күрүненин, бистиң бүтү улузувустуң деткимчезинге даянып турар болгай. Төрээн чурт силерниң ачы-хавыяанарны бедия-биле үнелеп турар. Агаар транспортун хөгжүдеринге улуг чедиишкинперлиг болганы дээш Аэрофлот Октябрь Революциязы орден-биле шаңнаткан дээрзип бо байырлыг хүнде силерге дыңнадыры улуг өөрүнчүг-дүр.

Ооң соонда И. В. Подгорный ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыын номчаан.

И. В. Подгорныйның түңнелинде тугаалааны болза: амгы үеде ийи лакпыр орденниг апарган Аэрофлоттуң эң-не дээре — ажылдакчылары — Хамаатты ужар чүүлдүң дыка хөй мурнакчыларын Совет Эвилелиниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаавын силерге дыңнадыры мөңээ база өөрүнчүг-дүр. Ышлгарааңгай чедиишкиннери дээш Агаар флодувун 20 ажылдакчыларынга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан, а 20 ужудукчуларга болгаш штурманнарга «ССРЭ-ниң алдарлыг ужудукчузу» болгаш «ССРЭ-ниң алдарлыг штурманы» деп хүндүлүг аттарны тывыскан. Ол ышкаш Аэрофлоттуң 10 мурнакчы коллективтерип база Советтер Чурттувуң орденнери-биле шаңнаан.

Бистиң леницчи партиявыстың Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуп, Совет Чазактың өмүнээзинден шаңнатканнарга чүректиң хаңыынан байыр чедирип, оларга чаа-чаа чогаадыкчы чедиишкиннерлиг, эки кадыкшылдыг болгаш хуусунда улуг аас-кежиктиг болурун күзээрин чөпшээреп көрүүнер.

Бедик шаңнал дээш силерниң бүтү алдарлыг коллективинерге, Хамаатты ужар чүүлдүң бүтү ажылдакчыларынга база катап изиг байыр чедирерин, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң чаагай чоруу дээш ажыл-ижиңерге чаа-чаа улуг чедиишкиннерлиг болурун, эргим эштер, силерге күзел каярын чөпшээреңер.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң даасканын ёаугаар Октябрь Революциязы орденни Аэрофлотка тыпсырып чөпшээреп көрүңер!

Н. В. Подгорныйның чугаазын чыылганнар улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш адыш часкаашкыннары хөй удаа үзе кирип турган.

Чыылганнар диңмиттиг адыш часкап. турда, Н. В. Подгорный Аэрофлоттуң тугунга Октябрь Революциязы орденни кадаан. (СЭТА).

• • •

Хамаатты ужар чүүлдүң министри **Б. П. Бугаев** «ССРЭ-ниң хамаатты ужар чүүлүнүң 50 чыл ойнуң дугайында» илеткел кылган.

Хамаатты ужар чүүлдүң бежен чыл ооңга таварыштыр ооң ажылдакчыларынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң - Дээди Советиниң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң байырлыг чагаазының сеткилге өөрүнчүг чылыг состерин шуптувус бодап тур бис.

Аэрофлотту Октябрь революциязы орден-биле шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыын сагыш-сеткилиистен хайныышкынның өөрүп хүлээп алдывыс. Чарлыкты эш Н. В. Подгорный помчуп дыңнатты. Аэрофлоттуң тугунга Ленин орденн-биле кожа моон соңгаар Октябрь Революциязы орден база чайынналыр.

Бо байырлыг, тураскаалдыг хүнде бистиң юбилейивиске Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүненин удуртукчуларының киржип турарынга аажок өөрүп тур бис. СЭКП ТК-ның кежигүннериниң болгаш кежигүнүнге кандидатгарның, СЭКП ТК-ның секретарьларының, СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң бо залда моорлап келгенинге чоргаарланың тур бис деп, Б. П. Бугаев чугаалаан.

Министриниң ооң ынай чугаалааны болза, бистер, Хамаатты ужар чүүлдүң ажылдакчылары ынак Төрээн чуртувустуң мурнунга хүлээлгевисти тодаргайы-биле билип, партияның XXIV съездизиниң төлевилээн кайгамчык улуг планнарны чедиишкинниг күүседиринге бүтү күжүвүстү, билиглеривисти болгаш дуржулгавысты бээр бис деп айыткан тур бис.

Советтер чуртунуң хамаатты ужар чүүлүнүң төөгүзү ССР Эвилелиниң төөгүзүнден чарылбас холбаалыг. Ооң чалгыныары бистиң Төрээн чуртувустуң күүү-шыдалының өскенининиң ачызында өскен болгаш быжыккан. Хамаатты ужар чүүл 50 чыл дургузунда улус ажыл-агыйының бедик сайзыраңгай, хөй талалыг адыры болу берген.

Хамаатты ужар чүүлдүң тургустуганы болгаш тургузуушкуну Владимир Ильич Ленининиң ады-биле чарылбас холбаалыг.

Ужар чүүл транспортуи пассажирлер дажыглаарының массалыг хевири болдурар болгаш чурттуң бүгү девискээрлерии ооң-биле хаара тудар деп СЭКП-ниң Программазында тургустуган сорулгаларны чедиишкиниг күүседип тур бис деп, партиявыска, ооң Төп Комитединге чоргаарадлыг айыткап болур бис.

Ам Аэрофлоттуң агаар шугумнарының уауп дурту сес чүс мун километр хире. Оңар боттарының аразында үш чартык мун хоорайны болгаш чурттакчылыг черлерни тудуштуруп турар.

Совет хамаатты ужар чүүлдүң аддары делегейге чылдынна улам улгадып, быжыгып турар. Аэрофлоттуң самолёттары делегейниң 63 чуртунче доктаамал ужудуушкун кылып турар деп, оратор ооң ыңай чугаалаан.

Хамаатты ужар чүүл тергиин дээн ужудукчулар болгаш штурманнар, ужудуушкун удуртукчулары, инженерлер болгаш техниктер, өске-даа профессияларның кайгамчыктыг ажылдакчылары өскен. Ында эртемденнериия улуг коллективи ажылдап турар. Хамаатты ужар чүүлде алдарлыг ажылдакчылар эвээш эвес. Оларның аразында Совет Эвилелиниң 131 Маадыры болгаш Социалистиг Күш-ажылдың 51 Маадыры, ССРЭ-ниң алдарлыг 278 ужудукчузу болгаш штурманы бар.

Ол кижилер—бодунуң херээнин ёзулуг мастерлери болгаш бистиң хамаатты ужар чүүлүвүстүң чоргаарлары-дыр.

Хамаатты ужар чүүлге тоску беш чыл—эртем-техниктиг депшилгенин бедик темпилериниң чылдары болур.

Эш Бугаев чугаазының төнчүзүнде Аэрофлоттуң бүтү ажылдакчылары 1973 чылдың күрүне планнарын болгаш тоску беш чылдың соруглаларын ажыр күүседиринге боттарының бүгү күжүн, биилиң, дуржулгазын харам чокка бээр, Хамаатты ужар чүүлдүң ажыктыын моон соңгаар бедиперинге бүгү арга-курлавырларны ажыглаар дээрзин Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка бүзүреткен.

Москваның саналга приборлар заводунуң слесары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **С. Ф. Трушин** москвачыларның мурнундан юбилярларга байыр чедирген. Хамаатты ужар чүүлге бежен чылдар дургузунда күчүлүг чалгыннар өскен. Бистиң агаар лайнерлериис бүгү делегейге сураглыг апарган. Делегейниң дыка хөй аэропорттары совет хамаатты ужар чүүлдүң самолёттарын хүлээп ап турар.

Базым бүрүзүнде, чыл саныида бистиң чуртувус авиацияның улуг күрүнези болур эргени чаалап эп келген. Совет авиацияның чедиишкиннери дээрге бистиң бүгү чонувустуң маадырлыг күжениишкиннериниң болгаш Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың доктаамал сагыш салыышкынының херечензи-дир деп ужар чүүл үлетпүрүнүң министри **П. В. Дементьев** чугаазында демдеглээн.

Амгы үеде бистиң мурнувуста улуг, нарын сорулгалар салдынып турар. Аэрофлоттуң шугумнарынга үнден дүрген ужар ТУ-144 деп пассажир самолёттары ужудуп эгелээр үе ырак эвес. Ооң шакта дүргени 2.500 километр.

Авиацияның моон соңгаар хөгжүлдезин ужудуушкуннарның доктаамал болгаш ынаныштыг, дүрген чоруун бедидер, камналталыг болурун экижидер чорук-биле сырый холбашкан деп министр демдеглээн.

Совет эртемденнер болгаш конструкторлар амгы үеде ол айтырыгны шиитпирлээр талазы-биле ажылдарны чорудуп турар.

ССРЭ-ниң камгалал министрининң оралакчызы, Шериг-Агаар Күштерииің кол командылакчызы, Ужар чүүлдүң Кол маршалы **П. С. Кутахов** Хамаатты ужар чүүлдүң чартык чүс чыл болганы-биле, Октябрь Революциязы орден-биле ону шаңнаанынга холбаштыр байыр чедиргеш, Ада-чурттуң улуг дайынының чылдарында Шериг-Агаар күштериниң болгаш Хамаатты ужар чүүлдүң ужудукчуларының маадырлыг чоруктарын демдеглээн.

Совет дайынчылар Хамаатты ужар чүүлдүң улуг чедиишкиннеринге өөрүп турар деп, ол түңнелинде чугаалаан.

Индирде — ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-ның даргазы, Совет Эвилелиниң үш дакпыр Маадыры, Ужар чүүл маршалы **А. И. Покрышкин.** Ол Аэрофлоттуң ажылдакчылары кандыг-даа үелерде боттарының хүлээлгезин күүседип, ёзулуг күш-ажылчы маадырлыг чоруун көргүзүп турарын демдеглээн.

Хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң байырлыг чагаалы улуг сорук киришкин-биле хүлээп алганнар.

(СЭТА)

Дугуржулганы чөрчүп үрээрин үргүлчүлеп турар.

Америк коммунистерниң конференциязы.

Италияның Компартиязының Төп Комитединиң пленуму.

Кипрниң президентизи

НИКОЗИЯ. (СЭТА). Архиепископ Макариосту Кипрниң база катап беш чыл хуусаалыг президентизи деп чарлаан. Ол дугайын Никозияга соңгулда комиссиязының даргазы чарлаан. Макариосту президент болурунга каря чаңгыс кандидатура болган деп дыннаткан. Кипрниң хообйлужудулгазын ёзугаар алырга, күрүне удурүүкчүзү болур кандидатураларны депшидип турда, депшиткен кандидат чаңгыс апаар болза, ону республиканың президентизи болган деп чарлаар. Кандидатуралар депшидерининг хуусаазы февраль 8-те эрткен, удурланыкчы партиялар боттарының кандидатураларын саналдаарындан ойталаар бис даап, ынчангаш Макариосту президент деп чарлаан.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

САЙГОН ШЕРИГЛЕРНИҢ ОРАЛДАЖЫЫШКЫНЫ

● ХАНОЙ. (СЭТА). Даймдажырын соксадыр дугайында дугуржулганы сайгон шериглериниң чорчүп, үреп турарын дыңнаткан медээлерниң Мурнуу Вьетнамдан келирп үргүлчүлеп турар. Парлалганың хосталга агентиледи Тэйниңь можунуң национал хосталга фронтузунуң комитединиң болгаш улусчу революстуг комитединиң медеглелиң тараткан. Сайгон шериглериниң хөй-хөй салбырлары самолёттар биле вертолёттарга база артиллерияга деткидип алгаш, МВР-ниң Революстуг түр чазаанның контролюнда Лонтхань, Чыонгхоа болгаш Камэнаит обшиналарыны эжелеп алыр соруглалыг даймдажыышкынынарны каш-даа катап кылган. Ооң түңнелинде чурттакчылар амы-тыныи оскунган, чурттакчылыг черлер үрегдээшкинге база таварышкан.

Куангчи можуга сайгон армиязының элээн хөй ротаары можу төвүндеи беш километр мурнуу талада МВР-ниң Революстуг түр чазаанның контролюнда турар девискээрлерии эжелеп алыр деп, таңкылар болгаш артиллерия-биле халдаашкынынар кылырын оралдашкан.

Тхыатхиен можуга сайгон шериглер февральдың 2-деп 4-ке чедир 12 болгаш 73 дугаар оруктарының девискээрииде патроттарының контрольдап турар черлериидеп оларны үндүрер дээш 81 халдаашкынны кылган.

Даймдажырын соксадыр дугайында дугуржулганы чөрчүп, үреэр хөй-хөй үүлгедиглерни сайгон армиязының талазындан ортаа шаттарга кылган деп, ол медеглелде чугаалаан.

ЧӨҢГЭЭЛИГ УЖУДУУШКУННАР

● НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында Парижке ат салган дугуржулганы Сайгон администрациязының үреп турарын «Нью-Йорк таймс» солуннуң корреспондентизи Сайгондан дыңнаткан. Ылаңгыя, МВР-ниң Революстуг түр чазаанның контролйдап турар зонаазында чамдык девискээрлерии Сайгоннуң шериглериниң эжелеп алыр дээн оралдажыышкынарын дыңнаткан. Сайгон эрге-чагырга ёлёрт талалыг катышкан шериг комиссиязында МВР-ниң Революстуг түр чазаанның болгаш ВДР-ниң төлөэлериниң эргежок чугула харылзааларны тургузуун алырынга шаптыктаар деп турарын корреспондент база дыңнаткан.

● ЛОНДОН. (СЭТА). Даймдажырын соксадыр дугайында дугуржулганың күштүг болуп киргеп үезинден бээр Сайгоннуң ужар чүүлүнүң самолёттары хүнүнүн-не 200 даймачы ужудуушкунну кылып, чөңгээлеп турарын «Таймс» солуннуң Сайгонда корреспондентизи дыңнаткан.

Төлээлер

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КПО-ның Айыл чок чорук Чөвүлелиниң шиитпирин ёаугаар Нью-Йорктан Замбияже түскай төлээлер чорупкан. Оларның составынга Индонезияның, Австрияның, Перунуң болгаш Суданның төлээлекчилери киргеп.

Мурнуу Родезияда соок-ачылгаар үзелдиг ёау-чурумнуң дайынзырак үүлгедиглер кылганының түңнелинде Замбияга тургустугган дувүренчиг байдалды чугаалажып көргеп соонда ол девискээрже Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң түскай төлээлерин чорудар дугайында шиитпирин үндүргеп.

Төлээлер ол девискээрде политиктиг, дайын болгаш экономика талазы-биле байдалды өөренип көргеш, март 1-де КПО-ның Айыыл чок чорук Чөвүлелиниге илеткелин киирер.

Аляирде – үлетпүр тудуу кайгамчыл калбарган. Тудуг болгаш казында ираларының суургаларының барааны чер баганда-ла бедий берген көступ, элезинниг Сахара ховудан нефть болгаш газ дамчыдар чаа-чаа хоолайларның кан шугумнары далайже шөйлүп чөруп турар.

1970—1973 чылда чуртту сайзырадырының дөрт чыл планынга дүүштүр 370 хире үлетпүр будурүлгезин тудуп тургузар.

Национал үлетпүрну тургузарынга Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар улуг дузалажчыны берип турар.

ЧУРУКТА: далай эртээлиниң дериглерин тудуп турар Оранда тускай эртемниг алжирлер болгаш өөнүктериниң аразында. БТА—СЭТА-ның фотозу.

ХҮН АЙТЫРЫЫ—АМЕРИК КОММУНИСТЕРНИҢ СОРУЛГАЛАРЫ

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентизи **И. Сетуский**ийниң дамчыткаиы болза:

Нью-Йоркка АКШ-тың Коммунистиг партиязының регионаддыг конференциязы болган. Ооң ажылынга чурттуң чоон болгаш мурнуу штаттарының партия организацияларының 200 хире делегады киришкеп. Конференция партия тургузуушкунунуң талазы-биле коммунистерниң мурнунда турар сорулгаларны база «Дейли уорлд» солуннуң болгаш марксизм-ленинчи аныяктар организациязы — «Хосталга дээш аныяк ажылчыннар эвилелиниң» ажылчорудулгазы-биле холбашкан айтырыгларны чугаалашкан.

Конференциягa кол илеткелди АКШ-тың Коммунистиг партиязының Чингине секретары Гэс Холл кылган.

Америк коммунистерниң удуртукчузу бодунуң илеткелинге Вьетнамда дайынны соксаткан соонда чуртта байдалды аналиэтеп чугаалаан. Дайынны соксаткан болза-даа, чер бомбүрээзиниң ангы-ангы девискээрлеринде америк империализмиң дайынзыраң даштыкы политиказына удур демиселди үргүлчүлээри эргежок чугула деп, Гэс Холл айыткан.

АКШ-тың чагырыкчы болуктериниң реаксылыг иштика политиказынга удур политиктиг демисел чорударын идепкейжидер сорулгаларже Компартияның Чингине секретарының илеткелинде онза кичээнгейни утландырган.

«Дейли уорлд» солуннуң редактору Карл Уинтер ук солуннуң ажыл-чорудулгазын улам экижидер, тиражын көвүдедир болгаш ооң фондузунга киирер акша-хөреңги чыыдырарының кампаниязын чорудар сорулгаларны илеткелинге тодаргайлап чугаалаан.

Конференцияга чер-чөрден келген 50 хире делегат санал бергеш, массалар-биле харылзааларны быжыгдаар ажылга Компартияның чедиишкиннерин, партия хүрээлениниң өөрүлдезин чугаалаан.

Конференцияның хөй-хөй киржикчилери америк комсомолдуң хүрээлениң улам өстүрерин хандырар талазыбиле «Хосталга дээш аныяк ажылчыннар эвилелиниң» күженишкиннеринге дуза көргүзөр боттуг хемчегларни чугаалаан.

Э. БЕРЛИНГУЭРНИҢ ИЛЕТКЕЛИ

РИМ. (СЭТА). Италияның Компартиязының Төп Комитединиң болгаш Төп контроль комиссиязының пленуму Римде эртип турар. ИКП-ниң Чингине секретары Энрико Берлингуэр пленумга «Италияның тайбың кожа-хелбээ догуңнаашкыны дээш ИКП-ниң демиселиниң чаа-чаа перспективалары болгаш даштыкы политиказында, экономиктиг база политиктиг хөгжүдезинге эргиндеже утланган ажыл-чорудулгазы» деп илеткел кылган.

Илеткелдиң кол кезээнде амгы үениң делегей байдалын аналиэтеп чугаалаан. Вьетнамга даймны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында керээни чарганыбиле капсырлаштыр вьетнам улустуң чорудуп келген үр болгаш шудургу демисели улуг типлелгелиг доозуган деп, Э. Берлингуэр чугаалаан. Вьетнам улустуң типлелгезинге «хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң догуинаа турарының, күүү-шыдалының болгаш политиказының зайыбиле тодаргайлаттынып турар делегейде күштер деңзиңүүрү» шиитпирлиг ужур-дузалыг деп үнеяп, Европаның тайбыңганак, демократтыг болгаш тускай хамаарышпас догуннаарынга дүүштүр Италиялың бүрүү-биле национал хамаарышпас тускайлаң болган турарын иегеп турар деп, Италияның даштыкы политиказынга хамаарышпыр Э. Берлингуэр демдеглээн.

ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

нелилге черлериндеп, дыштанылга бажыңнарындап база санаторийлерден аъш-чем артынчыларын чыгаш, хавайны семирти чемгереринге ажыглап турар.

Малды тургузу азыраарын организастыг чорударын хандырар хемчегларин, мал чемин айда база хүн бүрүде чарыгдаарының планын партия организацияларының удуртулгазы-биле ажылдап кылган.

Фермаларны дуржулгалыг ажылдакчылар-биле четчелеп, быжыглаары кончуг чугула. Рязань область фермаларны быжыглаары-биле 1.500 ажыг коммунистерни чоруткан, оларда 250 партболүктү тургускан. Семипалатинск области коммунистерниң ниитырыны-биле хойжу бригадаларже аныяк оолдарны болгаш кыстарны немей чоруткан. Оларның хөй нуруузу ортумак школаның доозукчулары.

Малчынарының күш-ажылын организастаары колхозтарның болгаш совхозтарның спецпалистерининг кичээнгейнин төвүнде турар. Малды ажаап-тежээринге чаа техниканы болгаш технологияны иептередири фермаларга ийи эдлчеглиг ажылдың чурумун чедиишкиниг ажыглаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар. Ставрополь крайның Георгиевск районунуң Шаумян атты колхозта ындыг чурум-биле ам беш чыл ажыг ажылдап турар. Шак ындыг чурум-биле ында ажылнпчилер улам будүрүкчүзүг ажылдап, эки дыштанып, хөй малыцны ап турар. Мал чемин кампап албыштаан, планнан ажыр центнер сүт саап алган малчынарга немёлде толевирин берип турар.

Колхозтарның болгаш совхозтарның партия организациялары малчынарының чарыжын баштап турар. Чарыштың калбак иептередиг болурунче болгаш мурнакчыларның дуржулгазын иептередиринче кол кичээнгейни салып турар. Чижээ, Москва областың «Петровское» дээр күруксаа заводунда чарыштың түңнелин неделя санында үндүрүп турар. Сеанчыларның болгаш быэаа ажаакчыларының будүрүлгечи көргүзүүнүн тускай бюллетеньнерге көргүзүп турар. Мурнакчыларга вымпелдерни, акша шаңналдарын, санаторийлерго болгаш дыштанылга бажыңнарынга баар путёвкаларны берип турар. Горький областың Большемурашкинск районунуң Ленин аттыг колхозунга малге чемни белеткеп бээрининг талазыбиле семинарны партия обкомунуң болгаш облкүүскомнуң инициативазы-биле эрттиргеи. Ол ышкаш Молдав ССР-де мурнакчы ажыл-агыйларга семинарларны доктаамал эрттирип турар. Мурнакчы дуржулганың школазы ажылдап турар, зоотеиинария өөредилгезин организастаан.

Мал чеми килограмм тараа бүрүзүн ажыктыг, камналталыг ажыглаары база оон хөй продукцияны алыры дээш демисел—малчынарның чаржып турар коллективтериниң хүлээлгелеринде кол черии эдлеп турар. Кандаашкын болган районнарга малдың бөдүүн, чулуктуг болгаш сүүзүнүүг чемнерин чедир белеткеп ап шыдаваан, ынчавгаш өске районнардан оларны соорүүп экжелзе-даа чамдык таварылгада малды тургузу азыраарынга олар четпейн барын болур, ынчангаш мал чемни шын чарыгдаары оила ужур-дузалыг боол турар.

Мурнакчы ажыл-агыйлар янзы-бүрү малдарга чемни белеткеп бээрде, сүүзүнүүг чүүлдерни протеин, витамин, микроэлементилер болгаш күш киирип турар өске-даа будүмелдер-биле немеп байытка, бээрин орандажып турар, чемнинг чарыгдалын эвээжедип тургаш малдың продуктулуун бедидери чогум-на оон улуу-биле хамааржыр. Эргежок чугула чүүлдер киирип турар ээ чугула холуксаалыг чемнер-биле чемгерерге малдың болгаш куштүн продуктулуу 25—30 хуу бедиирин дуржулга бадыткаан, мал чемининг чарыгдалы база дыка эвээжээр.

Мурнакчы ажыл-агыйларда социалистиг чарыштың киржикчилери мал чемин чарыгдаарының шыңгыы контролюн тургускан болгаш мал чеми тараазы, өске-даа чүүлдерни фермаларга соорүүп чедирерде, ол шыкаш ону белеткеп бээрде тотчеглеп, үрегдээр чоруктар-биле шиитпирлиг демиселди чорудуп турар.

Малдың чем баазазын улам быжыглаары холуксаалыг чемнерни будүрөрин организастаарын улам ыңай сайзырангайжыдарын болгаш ооң шынарын экижидерни иегеп турар. Холуксаалыг чемнер үлетпүрүнүң ажылын экижидер хемчеглер дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган доктаалы олче угланган. Ол адырның будүрүлгезиниң темпиаин соксаал чок өстүрген турары база чаа күчүлерни ажыглалга киирерп эргежок чугула. Чурттуң чамдык районнарында колхозтар аразының холуксаалыг чемнер кылыр будүрүлгелери, а ол ышкаш колхозтарның болгаш совхозтарның ол продукцияны будүрөр талазы-биле бөдүүн заводтары долу күчү-биле ажылдаан турар ужурлуг.

Малды шын чемгерери болгаш ажаап-тежээри малдан алыр продукцияны будүрөринің талазы-биле планнарны болгаш хүлээлгелерни чүгле күүседирин хандырар аавс, өске хемчегler-биле мады ол болза төрүүр малдарны шын ажыглаар, оларның кызыраар чоруун эвээжедир арганы бээр. Малдың ылаңгыя инектиң кызыраар чоруун эвээжедири база төрүттүүген чаш төлдүү камгалап алыры—чуртка эът болгаш сүт будүрөринің чугула үнер дөзү болур.

Кыштаглаашкынын ны чедиишкиниг чорудар, фермаларны механизастаар талазы-биле хоорайларның үлетпүр будүрүлгелери, ажылчы чоннары колхозтарга болгаш совхозтарга улуг дуганы көргүзүп турар. Чижээ, Рязаньның будүрүлгелери колхозтарда, совхозтарда малга чем белеткеп бээр цехтерге, сүт сордурар станцияларга 450 хире дериг херекселдп болгаш одарлар суттарар установкаларны чорудуп берген, ажыл-агыйларга малдың чүс-чүс кажааларын тудуп кылганнар. Ол кажааларны тударының индустриалдыг аргазы улуг ажыктыг боол турар.

Мал ажылының комплекстерии индустриалдыг арга-биле тудуп турар Москва областың «Щапово» ажыл-агыйында 2 муң баш мал киирер аажок улуг инек кажаазын тутткан. Москва чоогунда «Вороново» совхозта 10 муң баш аныяк малдарны өстүрүп, семиртир мал ажылының комплексии ажыглалга киирген. «Кузнецовск» совхозта 108 муң баш хавапны ажаап-тежээр аажок улуг ажыл-агыйны тургускан. Колхозтарга болгаш совхозтарга хавап болгаш инек эъди база сүттү үлетпүрге үндезилеп будүрөринің талазы-биле мал ажылының улуг комплекстерин тургузары, будүрүлгени улам ыңай специализастап, мооңнээри мал чемининг чарыгдалын кызырар, ажылчын күжүнге хереглелдп эвээжедир, мал продукциязын будүрөрин көвүдедир болгаш ооң ботүнээри чиигедир.

Мал ажылының продукциязын будүрөрин көвүдедир дээш чарышка киришпишаан, колхозтар ам безии малдың чем-баазазын улам быжыглаарының талазы-биле хемчегlерин планнап турар. Сиген шөлдерии болгаш одарларны экижидерин, оларны суттарары-биле бута-сумунарның база суг хөолбектериниң тудугларын калбартырын планнап көрүп турар. Өл-шыгы четчир болгаш суттаттыг черлерлиг районнарга сигенин иескеш, тараан база хоорайүн черлерии малга чемнерии немей белеткээрииің чугула үнер дөзү кыдыр ажыглаарын көрүп турар.

Хөй-хөй ажыл-агыйлар элээн дүжүттүр мал чеми тараа культураларының тарыяга шөлдерии калбартырынмы болгаш ооң структуразын эде көөрүнүң талазы-биле үнелиг инициативаны илергейлеп турар. Россия Федерациязының Төп, Волга-Вятск болгаш Сөңгу-Барынын экономиктиг районнарынга дыка хөй шөлдерге арбайны, а Уралга болгаш Сибирьге сулаиы көвүдедип турар. Чурттуң мурнуу талакы районнарынга кукуруза дыка дүжүттүр болуру бадыткаттынган.

Мал ажылынын нөдөө алыылагыйның ээ чугула айтырыы кылдыр көрүп, Коммунистиг партия кичээнгей салыы тудуп, ажаа сорук киргеп чурттуң малчынары социалистиг чарыштың чаа күш-биле калбартып турар. Чамдык областарының, колхозтарның болгаш совхозтарның, оларның фермаларының, бригадаларының болгаш салбырларының 1973 чылда мал ажылының продуктуларын дыка көвүдедирин боттарының эчис сорулгазы кылдыр салып алган мурнакчыларының үлегерчижээ ол адырның бүгү ажыл-ишчилерии чаа-чаа ажыл-херектерже кыйгырып турар.

«Мал ажылы — шалыпчы фронт» деп кыйгырыг беш чылдың шиитпирлиг чылында чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырынга бүзүреллиг фермаларның болгаш хөвүларының ажыл-ишчилериниң чогаадыкчы күжүн мобилизастап турар.

Эът, сүт, саржаг болгаш мал ажылының өске-даа продуктуларын будүрөр талазыбиле чаа-чаа бедиктерни чедип алыр, совет улустуң материалдыг чаагай байдалын улам ыңай бедидериниң сорулгазын —тоску беш чылдың нол сорулгазын шиитпирлээриие төлептиг салымчыкчыны киирер деп Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле бүгү чүүлдери кылып турар.

И. ПЕТУХОВ.

УЗБЕК БАЛЕТ

ТАШКЕНТИНИҢ төп шелүнде хоорайның ӧн чараш бажыннарының бирээзи — Алишер Навои аттыг опера болгаш балет театры турүп турар. Маңаа балет шиилери үзүк-соксаал чок болуп турар. Сценаның ээлери — революцияның мурнунда ӧөн көргүзүглерин көөр түржүк. Безин ону бодап чорбаан узбек херээжеңнериниң уругларының уругларының уругларының

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнделеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл. ФЕВРАЛЬ 13 ВТОРНИК № 37 (9113). Өртээ 2 көп.

Н. П. Куприн Кызылдың тудугларынга ол чыл ажыр ажылдаан. Бедик мергежилдиг тудугжу дашчының, быжаачының, бетонщиктиң, арматурщиктиң мергежилдерин тергиин эки билир. Ол аргелеттө болгаш республикада эң даара тудугжу бригаданың—Ф. С. Фокинниң удуртуп турары бригаданың кежигүнү. Бригада амгы үеде республиканың Министрлер Чөвүлелиниң административтиг бажыңының тудуунда ажылдап турар. Коллектив 1973 чылдың планын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжында идепкейлиг киржип турар. Мында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү болгаш ажылдың шынары бедик. Бригада бот-орулга-чарылга бүгаар ажылдап турар болгаш материалдарны, электроэнергияны хейнү камнап алырынче кичээнгей улуг.

Бо бүгү хемчеглерни чедиштикиниг боттандырарынга улуг удуп-хуузун бригадирниң дузалакчызы, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Николай Петрович Куприн киирип турар.

ЧУРУКТА: дашчы Николай КУПЦОВТУН ажылдап турары.

А. НЕВОЛИННИҢ фотозу.

Уени мурнады

Мал ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга Кыа-Хем районда «Октябрь 14 чылы» колхозтуң малчыннары киржип, 1973 чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир дээш кызымак ажылдап турарлар.

Колхозтуң сүт-бараан фермазының саанчылары бо чылдың январьда 358 центнер сүттү күрүнеге сатканнар. Ол эрткен чылдың январьга бодаарга 57 хуу оскен болуп турар. Квартал планының чартыы күүсеттингеи. Бо көргүзүттү Мерген сүт-бараан фермазының коллективи саарнивектериң ажаалда, чемгерилгезин экижидип тургаш чедип алган. Ферманың саанчылар ортузунда калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одурүүнда Лопсан Селинмаа, Татьяна Смирнова, Сара Адыя олар чоруп, сүт саалдазын эрткен чылдың деңнелиндеи дыка көвүдеткен.

Малчыннар күрүнеге 214 центнер эттги сатканнар. Квартал планын чоокку хүннерде күүседир дээш, ажылдап турар.

Т. ХЕРТЕК.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

АЖЫЛДЫҢ ДЭЭШТИИН УЛАМ БЕДИДЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эрлчеглиг хуралынга ажылчы чоннар депутаттарының кодээ, суур болгаш хоорай (район чагыргазында хоорайлар) Советтериниң 1972 чылда социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүргеи. Бии-Хем районнуң Оок кодээ Соведин (күүскомунуң даргазы И. Е. Паршаков) чарыштың тиилекчизи деп көргеи. Ол кодээ Советке Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаи профовлелдериниң область төвүлелиниң шилчилер Кызыл тугун болгаш 1000 рубль түңнүг акшаа шаннаалың тыпсырын шинтирлээн. Шинги черии Кыа-Хем районнуң Бүрен-Аксы кодээ Соведи (күүскомунуң даргазы Л. Т. Ильиченко), үшкүзүн — Өвүр районнуң Торгалыг кодээ Соведи (күүскомунуң даргазы А. С. Бадыргы) ээлээн деп саналган.

Оок кодээ Совет ажыл-агыйы болгаш социал-культура түрүзүшкүнүнүң сорулгаларын күүседир талазы-биле организас-массалыг ажылды эки тургускан. Парткомнуң, «Саян» совхозтуң дирекциязының болгаш кодээ Советтиң бир демпиг ажыл-чорудулгазының түңнелинде күрүнеге кодээ ажыларгый продукциязын садарының планын ажыр күүсеткеи. Күрүнеге эттги —4823 центнерни, сүттү —16600 центнерни, дүктү —75 тоннаны, тараанды —4947 тоннаны сатканнар. Совхоз 652,9 мүң рубль орулгалыг болган. Кодээ Советтиң бюджеди чедиишкиниг күүсеттингеи.

Кодээ ажыл-агыйы бүдүрүлгезиниң, тудугнуң ажыктыын бедидеринче, кодээниң ажыл-ишчилериниң амыдырал, садыг болгаш культура хандырылгазын экижидеринче кодээ Совет улуг кичээнгейии салган. Кодээ Совет, ооң күүскому болгаш докгаамал комиссиялары перспективтиг, чыл болгаш квартал планнарынга үндезилээн ажылдап турар. Хөй-ниити организацияларының, ажыл-чорудулгазы база идепкейжээн.

Чыл планын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле социалистиг чарыштыг организастаарынга Бүрен-Аксы болгаш Торгалыг кодээ Советтер биче эвес чедиишкиннерлиг ажылдаанын Министрлер Чөвүлели демдеглээн.

АЖЫЛ-АГЫЙЖЫ ЭВЕС ЧОРУК

«Мөнгүн-Тайга районнуң колхозтарында мал кыштаглаашкынының дугайында» айтырыгны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга тутаалажып көргеи. Район мал кыштаглаашкынынга багай белеткенген деп, ук айтырыгның талазы-биле хүлээп алган доктаалда айыткан. Чижээ, январьның 25-ке чедир районнуң колхозтарынга чүгле 339 тонна бодүүн болгаи 170 тонна концентраттыг чемнер арткан турган, тодаргайзаарга, бир хойга кыш дургузуупда 6,4 кг сиген база 5,1 кг концентраттыг чемнер ондажыр. Шынаарта арткан ол чемнив безин камналга чок чарыгдап турар. чем каан бээр коопталар болгаш дессилер чогулуп ужурунда малга чемни чергелеп төп бээр, шынаргаш илаңгыя концентраттыг чемнер хорап турар.

Байдал ындыг турбуже, райкүүском болгаш колхозтар башгаар черлерни немелде чем тыптынарының боттуг хемчеглерни албайн турар. Хойнуң сүттарылгазын организастаарын, совхозтуң удуртукчуларын, совхозтың малы кыштың башгайгы хүнгерииден но бергедеп эгелээп—хораар чыладагаан-на ковдээп. Мынаа чүгле соолгу ийп айтыл чижээн айтырга-да четчир: декабрьда 150 хой олген, а январьда хораан хой 200 ашкан, шак ындыг байдал мынстыг бода малда база ылеп турар.

Сүт-бараан фермазында байдал база багай: мал чеминиң чарыгдалында үчёт чок, чемнерилге рационну тургуступ-маан. Кыыл-булуң ажылдакгастаан, коргузуг самбырааны болгаш хана парадлгазы чыпгымаан турар. Ферманың ишти хиилиг, девискээрлерилгеткеи ап коруударын совхозтуң удуртукчуларынга дакаан.

САДЫП АЛЫКЧЫЖЕ САГЫШ САЛЫР

«Садыгны болгаш оны техника-биле хандырарын экижидер талазы-биле чамдык хемчеглериниң дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1972 чылдың январь 7-де доктаалының күүседелиниң дугайында» айтырыгны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ол хуралынга база чугаалашкан. Ылаңгыя республиканың садыг организациялары чоннуң калбак хеределгелерин барааннары-биле хандырар талазы-биле эвээш эвес ажылды кылган деп, хурал демдеглээн. Күрүпе болгаш кооператив садының бараан саарылгазының 1971 чылдаазындан 5,3 хуу улгаткан, чонга 8 миллион 130 мүң рубльдиг бараанларын хөйнү сатканнар. 13 магазинниң болгаш беш столованың ажыглалга киргеи.

Ооң-биле чергелештир садыг организациялардың ажылында улуг четчестер база бар. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының чыл планын республика инитизи-биле 98,7 хуу күүсеткен. Чоп ийи миллион ажыр рубльдиг бараавын чедир албаан. Садыг министерствозунуң будүрүлгелерни планның күүсетпээн.

Мооңнеп бараан-сайгарар базаалар сула ажылдаан. Сүт комбинады, хлеб заводу болгаш республиканың үлетпүрүүн оске-даа будүрүлге черлери садар хой-хей продукциязын чедир будүрүп бербээн. Магазиннериниң ажылдавайн баргыларының, садыгның болгаш инитайның чемненилге черлериниң ажылдакчыларының чонга бараан болур культуразының чавыс болганывың уламындан бараан саарылгазының каражазы улуг. Совет садыг чүрүмүн үрээр чоруктар ковүдээн.

Инитайның чемненилге черлерин техника-биле хандырарын экижидип турары ооңум. Кызылга бедеткекчи-столовая тудар болгаи төлевилээр дугайында айтырыгны амдыгаа чедир шинтирлеткээн. Республиканың школаларында, тудугларында болгаи оске-даа будүрүлгелериниде столоваалларны база буфеттерии делгемчидеринче болгаи ажыглаарынче утланган хемчеглерни албайн турар.

Ол четчестерни чайладыр, тоску беш чылдың шинтирлиг, үшкү чылының онаалдаларын чедишкиниг күүседир талазы-биле дээштиг хемчеглерни алырын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели Тыва АССР-ниң Садыг министерствозу биле респотребсоюзка дааскан.

Мария Бирюктуң секундалары

Будүрүлге дериглериниң эң бедик будүрүүшкүнүүг ажылдаарып чедип алыры дээш Молдавияда калбарган чарыштың эгелекчизи Мария Бирюктуң бригадазы бир шакта-ла автомат бүрүзүүрге 7,8 ажеш капрон ук будүрүп эгелээн. Моол муравида ол бригаданың ынчалдыр 7,5 ажеш ук будүрүп тургапы чуртка ындыг станоктарның будүрүкчүлүг ажылдаарының түлгаи хемчээли боон турган.

Кишиневта М. Бирюктуң ажылдап турары «Стяуа Рошие» дээр трикотаж фирмазында кылыр ажылды секунда бүрүзүнге онаалтыр саналр. Ине солуурунга норма ол-ла секундада мурнадыр күүсеттингеи.

Беш чылдың инитинирлиг үшкү чылында М. Бирюк болгаш оон эштерии үе-шагыл камнаи олырының күсели-биле онаалдазынга немей 12 мүң ажеш ук будүрүп үлүгүлер деп хүлээлге алган.

Ол фирманың чагыын ескүгаар мурнакчы бригаданың ажыл хүнүнүң дугайында кино-чурук тыгттырган. Ол кинону коммунистиг күш-ажылдың болгаш мурнакчы дуржулга школаларының кичээлдеринге коргүзүп турар.

(СЭТА-ның корр).

КИШИНЕВ.

«КАРА-ХААК» СОВХОЗТА БАЙДАЛ ДҮВУРЕНЧИГ

ХАМЫК УЖУР—УДУРТУЛГАДА

Республиканың чамдык, ылаңгыя мурнуу талазы районнарында ажыл-агыйларта бодаарга «Кара-Хаак» совхозтуң девискээри таарымчалыг: кажаа-турлагны экижидеринге, чурттагга бажыңнарын кылырынга тудуг материалдары чанында; тараа болгаш мал чеми культураларны остүрериигe хөрзүнү байлак, сиген, оске-даа чемнер курлаарын хандыртынарынга хемүнү деягем шынаалаарлыг. Мурнуку чылдарга бодаарга совхозта машина-техника көвүдээн, мал болгаш чер алырының талазы-биле түскай эртемнииг кадрлар база четчир.

Мындыг эки байдал турдага, мал остүрериниң планы күүсеттинмейн, ооң продуктулуг чыл бүрү кудулээн, когарал ковүдеп турарының чыдагаанны чүдел? Хамык ужур удуртулганың четпезинде. Үндүрген шинтирииң, алган хүлээлгениң күүселдезин хынаар, организастаар, зооветеринария эртемнериниң чедиишкиннерин практиктиг ажылга холбаштырар, мурнакчыларының дужузагзын калбартыр хемчеглерни чедиммелиг боттандырбайн келгенинде.

Бо чылдың февраль эгезинде байдал ёзугаар алырга, самчыгдап будаанаан малдың инити ортээ 28,4 мүң рубль ашкан. Совхозта ореливг малчыннар 60 ажыл турар. Сайчак Бадарчы, Чечен Лопсан, Чооду Ензук, Оюн Хеймер-оол ышкаш чамдык кижилерниң төлээр ореэи 2850—3200 рубль болгулаар, а ону тогтур ойүнде эгиттирер хемчеглн багай боттандырып турар.

Малдың продуктулуун бедидерииниң планы күүсеттинмээн. Ооң, уламындан 1971 чылга деңнээргe, эрткен чылын бир синекке онаштыр сүт саалдазы 200 грамм, дүк кыргылазы хойдан-аа 250 грамм кудулаав. Күрүнеге саткан малдың дириг деңнии база ыракта куду болган.

Бо бүгү, эштежии болбас оске-даа улуг четпестерден каакаа турлаа таарымчалыг эвес, хоолулуг эки чемнер-биле хандыртынмаан, ажаалда хайгаарал кошкак болганындан, совхозтуң малы кыштың башгайгы хүнгерииден но бергедеп эгелээп—хораар чыладагаан-на ковүдээн. Мынаа чүгле соолгу ийп айтыл чижээн айтырга-да четчир: декабрьда 150 хой олген, а январьда хораан хой 200 ашкан, шак ындыг байдал мынстыг бода малда база ылеп турар.

Сүт-бараан фермазында байдал база багай: мал чеминиң чарыгдалында үчёт чок, чемнерилге рационну тургуступ-маан. Кыыл-булуң ажылдакгастаан, коргузуг самбырааны болгаш хана парадлгазы чыпгымаан турар. Ферманың ишти хиилиг, девискээрлерилгеткеи ап коруударын совхозтуң удуртукчуларынга дакаан.

Шээр малдың оолдаашкынын амдыызында массалыг эвес, ам удавас — март эгезинде оолдаашкын түүктээр. Мындыг турбуже чаш мал хүлээп алырынга совхозтуң бедеткекли кошкак: ийи кодаида хураган кажаазы шуут чок, а оскелериинде кажаалар шаараш, амдыгаа чедир септеттинмээн, чаш малга таарымчалыг чемнер кыштагларда хандыртынмаан. Бо хүннерде малдың суттарылгазы база түүктелип турар.

Ажылга харысаалга чок, арагалаар, прогуулдаар, малын хайгаарабайн каантар чорук хойжуларда база бар. Моол чижээнге А. Бапр-оол, С. Бүрүкей, Д. Пурсат база оскелерии-даа адаи болуур. Арыи бакспраан хой хамдык ындаанарда ковүдээн, өлүп хораар чорук сулажып турар.

«Кара-Хаак» совхозтуң мал ажылынга бо бүгү байдалды хынаап көргеи, Кызыл хоорайның улусчу контроль комитединиң чаа болган хурагынга шынгыы тутаалашкан. Үлероэ четпестерни дарый чайладырынга инитирлиг хемчеглиг ап коруударын совхозтуң удуртукчуларынга дакаан.

В. БАПР.

ХАНДЫРЫЛГАНЫҢ БЕДИК КУЛЬТУРАЗЫ ДЭЭШ

Республиканың Садыг министерствозу болгаш респотребсоюз хоорайларның болгаш кодээнин чонунга бараанар саларын ковудедир, садыг бүдүрүлгелериниң материал-техниктиг баазазын калбартыр, оларны бедик мергежилдиг кадрлар-биле хандырар дээш соолгу чылдарда чамдык ажылдарны кылып чоруткан.

Бүрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садар бараан саарылгазы 1971—1972 чылдарда 311 млн. 801 мун рубль четкен. Ол үенин иштинде өзүлдениң темпизи 5,5 хүү болган. Соолгу ийи чыл иштинде бараан саарылгазының планын Садыг министерствозу үүлүн системазы 101 хүү күүсеткен. Эрткен чылын бүрүне садының бараан саарылгазы кооператив садыынга бодаарга, өзээн куду темнилиг болган. Бүрүне садының талазы-биле немей өзүлдениң темпизи 5,4 хүү, хереглел кооперациязының — 5,5 хүү болган.

Таңды, Каа-Хем райполары, Элегестин, Найырадың ажылчы кооперациязары, «Росторгодежда», «Ростекстильторг» базалары бараан саарылгазының планын соолгу ийи чылда дең-дески күүсеткен. ССРЭ-ниң 50 чылынга алдаржыткан социалистиг чарышка Таңды райпозу (баштаар черинин даргазы М. С. Козомыслова) эрткен чылын квартал санында тимлекчи болган. Ынчангаш ол коллектив СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин болган облпрофсөвилелдер чөвүлелинин шилчилир Кызыл түгү-биле шаңнаткан. А чыл түнелинде ол райпо республикада садыг бүдүрүлгелериниң болгаш организациялар ының аразында бирги черни эвлээш, РСФСР-ниң Дээди Соведиинин Президиумунун, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинин болгаш ВЦСПС-тин юбилейжи Күндүлел бижинин болгаш акша шаңналын алган. Каа-Хем райпозу, Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң садыг баазазы база багай эвес коргүзүүлерлиг ажылдаан.

Үүрмектеп садар бараан саарылгазы шынар талазы-биле алдын өскерилген. Соолгу чылдарда үстерни, ногаалларны, бедик шынарлыг эът болгаш өске-дээ аъш-чем продуктуларын, трикотаж болгаш алгы-кештен кылыгларны, үр үеле ажыглаар эт-херексеглер — соодукчуларны, телевизорларны, хеп чүүр машиналарны, радиоприёмниктерни, мебельнерни болгаш өске-дээ бараанарны сайгарары ковудээн. Бир кижиге онаалтыр бараан садары 1971 чылда 647 рубль түрган болза, ам 669 рубль четкен.

Республикада амгы үеде 100 ажыг магазин садыының депшилгелиг аргазы-биле ажылдап турар. Чоннуң хандырылгазында ол эң-не таарымчалыг. Депшилгелиг аргаларны ажыглаанының ачызында бараан саарылгазы ковудеп, садыг алыкчылар магазиннерден бараанар садыг алырда оочурга үр үе эрттирбес, хандырылганың культуразы улам бедип турар. 1972 чылда чүгле күүне садының системазында 8 магазинин садыг алыкчылар бараанарны боттары шилип алган кассага өртөөн төлөвөр аргаже шилчиткен.

Садыг бүдүрүлгелери депшилгелиг аргалардан ангыда ажылчы чоннарга өске-дээ ачы-дузаны чедирип турар. Кызылга, районнарга ярмарказарны, базаарларны, делгелгелерни эртиргилээн. Конкурстарны, хөй-ниити көрүдүлгелерни, садыг алыкчыларның конференцияларын база организастаан.

Садыг бүдүрүлгелериниң болгаш ниитиниң чемненилге черлериниң техниктиг дериглезин өзээн калбартыкан. Магазиннерде, столоваяларда соодукчу болгаш технология дериглерни тургускан. Бо хандырылганың культуразын бедидериниг база бараанарның үрелир чоруун болдурбазынга чүгүлә рольдуг.

Чоннуң садыг хандырылгазын организастазында шынгы четпестер барын айытса чогуур. Республика ниитизи-биле үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 98,7 хүү күүсеткен. Азы чыл планынга 2 млн. 49 мун рубльдың бараанын чедир саарбаан. Эрткен чылын Садыг министерствозу бараан саарылгазының планын чүгле февраль, март айларда күүсеткен. Кызыл-садыг бөлүк чыл планын 1600 рубльге күүсеттирбээн болуп турар.

Бо четпестерниң бир кол чылдагааны садыгны четпес организастаанында, хамыктың мурнунда садыг алыкчыларга эргежок чүүлә бараанарының магазиннерге чок болгулаарында. Эр, херээжен улустуң кышкы пальтолары, трикотажтан база хөвең-саазындан кылган кылыглар, хеп чүүр шорөктар, өске-дээ ажыл-агый бараанары базаларда чок.

Эрткен чылын республика 805 мун рубльдин идиктерин, 600 мун рубльдин даараныла болгаш 935 мун рубльдин трикотаж кылыгларын, Садыг министерствозунуң организациялары 2900 мун рубльдин бараанарын чедир албаан. Бараан саарылгазының планын күүсеттиээнинин кол чылдагааны ында, Садыг министерствозунуң базазында ажыл-агый, канцелярия, спорт, галантерея болгаш өске-дээ бараанарының 150 янзы хевири чок түрган таварыла база бар. «Росторгодежда», «Ростекстильторг» базаларга чамдык трикотаж кылыгнар, уктар, пестер чок болган.

Ногааларга, кат-чимистен кылган консерваларга, щи, рассольник, борщ, варенье, джем, соктар болгаш өске-дээ аъш-чем бараанарынга чоннуң негелдезин эрткен чылын база четпес хандырган.

Садыгга хүн бүрүнүң хереглел бараанары үзүктели бээрининг фактылары бараан дүжээкчыларының болгаш колдуунда садыг ажылдакчыларының боттарының буруузубиле болуп турар. Складтарда, базаларда бар бараанарны магазиннерже ой-шаанда свөртиес чорук хөй. Кызыл-садыгның, Тес-Хем, Бай-Тайга райполарының, Тиилелгенин, Өөктүн, Сүт-Хөлдүн ажылчын кооперацияларының, Тываның садыг конторазының болгаш Сесерлиг сельпозунуң магазиннеримге барааннар бола үзүктели бээр.

Чоннуң садыг алыр аргазының өскени-биле 1971—1975 чылдарда бараан саарылгазының темпизи бедиир. Ынчангаш садыг черлерин бараанбиле хандырары бирги чергенин айтырыы болур. Чоннуң хереглелин ханызы-биле өөренип көөру, ону ой-шаанда сайгарары, ол хереглелде өскерлиишкиннерни ой-шаанда эскерери, садыг организацияларының, ооң кадрларының ажылында кол черни эвлеп турар.

Бистиң республиканың садыг организациялары боттарының ажыл-чорудулгазын өртемге үндезилеп организастаарын ам-дээ четпес боттандырып, бараанларның чамдык хевирлериниг хереглелди тодарадырда, частырыгларны кыдып турар. Моон үржуунда ол бараанар садыгларга чамдыкта үзүктели бээр. Эрткен чылын чоннуң бараанларга хереглелни четпес өөренип көргенинден, ылаңгыя ажылагый бараанары садыгларга барык чок болуп, өр, хереглелдер ажыл-агыйларга чедип келгенде, ол-ла үеде ажыглаар ажылчым кооперациязы, Чөөн-Хемчик, Өвүр райполары, Кызыл-садыг хөй түүлүг дүлгаларлыг болган. Кадрлар-биле база түс-түс кижилер-биле хүн бүрүде кижизидилге ажылының кошкаанган ак сеткиглиг эвес чамдык кижилер күрүненин болгаш кооперативтин хөреңгизин оорлап-самчыгдап турар. Чижээ, Ховуг-Аксының столоваязының бөлүк ажылдакчылары күрүненин 13 мун ажыг рубляи кажарлап тургаи боттары ажыглаан. Кызылдың столоваялар болгаш ресторанар трезиниин директору тургаи Краюшкин баштаан бөлүк ажылдакчыларның күрүне хөреңгизин оорлап-самчыгдап келгени илерээн.

Чаа беш чылда ниитиниң чемненилгезиниң адырын хөгжүдер талазы-биле улуг соруга салынган. Ниитиниң чемненилге черлериниге бодуруп продукциязын бүдүрүп ундурери 1,5 катап көвүдээри, белеткээн аъш-чемниң шынарын бедидери, хереглекчилерни хандырарының технологиязын сайзырангайжыдары көрдүнген.

Бистиң республика эрткен чылын ниитиниң чемненилгезиниң талазы-биле саарылганы 97,2 хүү, ооң иштинде бодуруп продукциязын саарарын 97,1 хүү күүсеткен. Азы 217 мун рубльдин продукциязын чедир бүдүрбээн. Хереглекчилерниң чамдык ниитилелдери бодуруп продукциязын бүдүрериниң оон мурнунда чылга бодаарга, 1972 чылда кудуматкан. Улуг-Хем, Тес-Хем, Өвүр районнарның болгаш Кызыл хоорайның чамдык столоваяларында аъш-чемни белеткеп турарының шынары куду.

Республикада столоваялар болгаш кафелер четкилери амдаа эвээш. Үлетпүр бүдүрүлгелерде ажылаап турар 1000 кижиге-ле столованың 240 олуду онаалыр нормалыг турда, ам 176 олут онаалыр турар. Техникумнар, училищелер, школалар чанында столоваялар, буфеттерде байдал чогуур негелдеге чедир үүргүстүнмээн. 1000 сургуулга-ла нормазы 180 турда, ам түгле 72 олуг онаалыр турар.

Садыг министерствозу болгаш респотребсоюз ниитиниң чемненилгезин улам ындай өжүктер талазы-биле бар аргаларны ам-дээ долу ажыглавайн турар. Ажылда бо бүгү четпестер-биле эптежип олурбайн, шиитпирлиг хемчеглерни алыры чугула.

СЭКП-ниң XXIV съезжиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, Тываның садыг ажылдакчылары бо чылдың планның онаалдаарын, социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш шалыпчы ажыл-херекке боттарының бүгү күжүн, биилиин, дүржүлгазын бараан болдуруп, беш чыл планын күүседиринге толептиг салыышкынын киирер.

С. ТАНАА,
СЭКП Тыва обкомунуң чиик, аъш-чем үлетпүрүнүң болгаш садыг киндизиниң эртелекчизи.

Чагаалардан одуруглар

ШЕФТЕР

Ак-Тал сес чыл школазының дирекциязының болгаш шида төрелдер комитединиң организастазы-биле февральдың баштайгы воскресеньезинде болган шефке хөй кижи киришкен. Арыг-Адаа болгаш Ак-Тал суурларының чонундан школага оттулар ыяш белеткээнбиле чыыгааннар Таңды-Уула тайгазының Хендерге талазының ыржымын үреңнеп.

Шефчилериң белеткээн ажыын 6 трактор, 2 автомашина соксаал чокка свөртүп хүнээн. Ажылдың түнелин эки болган 150 кубометр белеткээн ыыштыы школа херимиде акпеп тургускан, хирээлээн 60 кубометр ыыштыы база түдүрүп чоруткан.

Д. ШҮЛҮҮ.

* * *

Баян-Колда «Х Улуг хурал» колхозтуң малчыны хөй уруглуг ие О. Долзат хөөнүң кажаазын коптарып, коржелин арыгладыр дуза дилеп келирге шида сес чыл школазының дирекциязы чөпшээреликен. Үстүкү класстарның өөренивилериниден шеф организастаарын башкы эш Кара-оолга шаскан.

Ак-Хаяга барып, малчының 400 хөй кирер кажаазының иштин бүрүн арыглап берген. Шак ындыг шефтээшкинин Оттук-Даш сүт-бараан фермазынга бава организастыг чоруткан.

К. ОЛДУП-ООЛ.

* * *

Чаидыктары көрженин кеде баскаш каап турда, өскелери ону тачкага дажыглап, посилкага аргажыр, свөртүп чоруп турары магалыг. Моңгуш Ак-Коданның ыыштаанга Доң-Терезин школазының үстүкү класстарының шеф ажылы шак ынчаар улажып турган.

Деминг ажыл десетиее дижирип-ле шын. Делгем кажаанның кымынаан улгатқан коржелин школачылар чартык хүн арыглап дөзупкан, олар солун концерт база көргүзеккен.

А. ДОПЧАА.
Барыын-Хемчик район.

ХӨЙ-НИИТИЧИ ЛАБОРАНТ

«Тыва даг-дугу» комбинаттың химия лабораториязында Л. Д. Слепытина мергежилдиглерин бирээн. Даг-дугуның шимирээ сорттарынга ол дыка мергежээн.

Комсомолчу Людмила Дмитриевна түгле бодунга онаашкан ажылга кызымак эвес, оонбиле кады хөй-ниитиниң даалгазын ой-шаанда боттандырарынга база идепкейлиг. Комсомол райкомунуң путёвказын бүгүлээр ийи чыл иштинде ном тарадакчызынга ажылдап келген.

Республикага ном тарадырының шалыпчы айы — эрткен чылдың декабрьда 150 рубльдин янзы-бүрү литератураларын салыглаан. Л. Д. Слепытина чон ортузунга солуннар, журналдар бижидилгезин база эки организастаан.

С. ТАВА-САМБУ.

Көдээниң чагыгларын мурнай күүседир

«Арнэлектрошимчедикчи» каттыжышкынының кол бүдүрүлге черинин шуушturулга шугуму бо чылдың эгезинден бээр пландан ажыр ийи мун электрошимчедикчини бүдүрүп үндүрген. Ол моторлар мал болгаш сүт фермаларынга көдээ ажыл-агый машиналарын четчелээринге, чымыштыг ажылдарны механизастаарынга ажыглаттынар.

Бүдүрүлге черинин ажылчыннары беш чылдың шиитпирлиг, үшкү чылында алган социалистиг хүлээлгелериниге көдээге продукция бүдүрүп бээринин планын хуусаа бетинде—декабрь 1-де күүседир бис дээн. Коллектив ажыглалга немей күүлер киирип тургаш, ону чедип алыр дээш шиитпирлээн. Делегейниң эң эки маркаларынга дүгжүр «А4» деп электрошимчедикчилер бүдүрер комплекс ажылдай берген. Ол комплекс автоматчыткан шуушturулга шугумнары-биле дериттинген. Шиттер, станнналар болбаазырадыр, ГДР-ге белеткээн автоматтыг шугумнар удавас ажылдай бээр.

Арнэлектрошимчедикчиниң электротехниктиг бүдүрүлгелери көдээниң чагыгларын саат чок бүдүрүп турар. «Арнэлектрозаводтуң», «Ереванкабельдиң» болгаш «Арнэлектрошимчедикчи» каттыжышкынының марказын эдилээн вожер электростанциялар, трансформаторлар, улуг шүштүг электри дамчыдар кабельдер, чырык-техника кылыгларын чүрттүп волхов, совхозтарынга графигин үргүлчү мурнаду барып турар.

ЕРЕВАН.

(СЭТА-ның корр).

Хоочуннарның дуржулгазын өөренип турар

Бистиң чүртүүстә эң чаагай ряд дүжүдүмүң тывылган чери—Кзыл-Орда областың Чиили дөргүнүге эртиен чылын Казахстанның ряечилериниң республика школазын ажыттыкан. Ам ол школаның баштайгы өөреникчилери ону доозуп үнген. Школаны колхоз, совхозтарның чүе хире звено удуртукчулары, бригадирлери, агровомнары дооскан. Анда олар көдээде ажылдың эртем, техниказының соолгу чедиишкиннери-биле танышкан, рис өстүрериниң сураглыг мастерлериниң дуржулгазын өөренген.

Дыннакчыларга республиканың мурнакчы ажыл-агыйларының тускай эртемнглери, эртемденнер лекциялары ноомчуп берген. Ам республикада колхоз, совхозтарның бежен ажыг школазы база ажылдап, оларның дыннакчылары хоочун ряечилериниң, чаагай дүжүттүң сураглыг мастерлериниң ажыл дуржулгазын өөренип турар.

А-ТМА-АТА.

(СЭТА-ның корр).

КЫЗЫЛ-САРЫГ ХАЯЛАР-ЛА

1973 чылдың февральдың аяс эртенниниң бирээзи турду. Улуг-Хем талазындан чыварлаан соок хат арыы-башты ажыннады суйбай каап турар. Тудутку бригаданың эртежик келген кижилери шала туткан хөй каът узун бажыңче далаштыг шуужуп бар чорлар. Ол бригадаже бар чораап, Төрээн Тывавыстың найысылалыының кышкы үедеги тудутларының чурумалдының эскерип кагдым. Эртенги хүннүң хереллериниден болгаш хоюг ак хөвең чүзүннүт кышкы бойдустуң чайынналыындан хаалары, өрээлдери катай-хаара бедип үнүп орар бөш каът улуг-чаагай тудутнуң оң-чүзүнү шиинт кышкап болду. Ооң чанында хоюдут белеткээн улустуң ыш-бүзу бургутхайның, кыпкан оду кымыл-сарыг хаялар-биле хаалганган бедик сынның-базында ачыхаранның чалбыраалталган одаа дег сагындырды.

Чаа тудутну ынчаар магадап, созуургап чораап, мергежилдин, шалыпчызыбиле сурагжаан, хаялар кышкап, бажыңны тутқан Борис Белковтуң бригадазынга чедип келдим. Соруглам ол бригадада Михаил Байкараевич Ортуи-Назының шалыпчы ажыл-ижин сонуургаар ужурлуг мен. Ында-мында ажылдаан дашчыларның араазы-биле эртин чораап, сугаглаан тудугжумга дужуп келдим. Бригаданың бо хоочун ишчиин заводтан мырыдай чаа үнгөн чүве дег, чаа-чаа туулбуларны эштей салып, оларның тиглерииге болгаш ол-бо үштарынга хоюдутну бурулаадыр чаай каап, ажылдаан тур. Туулбуларны эштей салып, оларның чамдыктарын буза шаап турарының дүргенидаа ажоок: үүгле карааннар деп чугаалап болур.

Эш Ортуи-Назын ажылының темпизин мурнукузундан кошкаш-даа кылбайн тургаш, бригадазының ажыл-херээн допчулай аарак чугаалап турду. Ооң ажылдап турары бригада эрткен чылдың тудут-монтаж ажылдарының планын база бо чылдың январьның даалгазын ажыр күүсеткен. Сава доддур эккелген хоюдут төне бээри билек, Ортуи-Назын эртенги хүннү уткуй менче корнуп кээп, хоорай кедээзиниң делгемнеринче чаптылып чоруткан чаа тудутларда күш-ажылчы үүгүвүс кирген деп, бригаданың чедиишкиннерин бадытқан демдегледи.

Аар чүүкту адыштаа дег, чиик-адак эккел чораан бедик краиче ооң кичээнгейи утланды. Улуг савада хайныган кадык дег хоюдут ооң чанынче чоокшулап ор. Аар чүүк мыя чавызап келирге, Ортуи-Назын ону тудуп ап, черже бадырды. Ол бодунуң дутайын шуут чугаалавайн барды. Элээн каш айтырыгларны салырымга-даа, каш-ла сөстер чугаалады.

— Планнар күүседир дээш ажылдап-ла турар, бо-ла ийин—дээш, —бисте чаа чүүл. Бистиң ажылывыс социалистиг чарышканга идепкейлиг киржир дээш, эрткен чылдың темпизинден-даа артык күжениишкин-биле ажылдап турарывыс болдур ийин дей-дир.

Чайжок ажылдап-даа турза, хүлүмзүрей аарак чугаалап турар бо тудутжунуң күш-ажылчы чедиишкиннерин меңээ ооң бригадири чугаалап берген. Ол тудутжунуң оруу чер ажылдары кылырындан, чер иштинге хоолайлар салырындан эгелээн. Кызыл хоорайның улуг тудутларынга сес чыл ажыг ажылдап, даш тудутлар кылырының бедик разрядын чедип алган. Хадымарлаан кышкы соок үүнде, чылыг бажың иштинде дег, тудут тутчуп турар бо шалыпчы эрткен юбилей чылында коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты чедип ап, Хүндүлел бижиктер-биле-даа шаңнаткылаан. Ооң чедиишкиннериниң дугайында макталдың сөстерин моон-биле доозуп, аңаа чедиишкинни күзээл!

А. БАРМАШОВ.

ЧУРУКТА: тудугжу М. ОРТУН-НАЗЫН чаа тудугнуң бешки каъдынга ажылдап турда, ону А. Мельников чурумка тырттырган.

Үрезинни заводтарда белеткеп турар

Пархарның хөвең арыглаар заводунуң коллективи Таджикистанга хөвең үрезинин арыглаарын баштай дооскан. Белеткеп алган бедик шынарлыг үрезин материалы телевилеттикгеннинден 550 тонна ажыг ийикпе, азы ийи түе мун тонна хире болган. Ооң үштүн бир кезиин хораннаап, колхоз, совхозтарга чорудуп берген.

Часка уткуштур хөвең үрезинин Вахш шыналзынын будурулге черлери массалыг белеткей берген. Республикага хөөг-чиргe хөвең сорттарын арыглаарын баштай-ла аңаа шиңгээдип алган.

Таджикистанның хөвең арыглаар будурулге черлери ам безин 13 мун тонна үрезинни белеткеп алган.

ДУШАНБЕ.

(СЭТА-ның корр).

УЛАМ ШУДУРГУ АЖЫЛДААР

Советтер болгаш амыдырал

Кызыл хоорайның үлетпүр будурулгелери, транспорт, тудуг организациялары, культура-амыдырал болгаш хандырылга албан черлери республиканың улуг ажыл-агыйында чугула черни эвлеп турар. Найысылалдың ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдериниң база оны акпаландырарының айтырыын хоорай Советиниң эдлегчилиг сессизынга чугаалаикан.

1973 чылда хоорайның ажыл-агыйын хөгжүдериниң болгаш сөңнал-культура тургузуушкунуун дугайында илеткелди хоорайның план комиссизының даргазы А. И. Балакин кылган. Илеткелчи хоорайда будурулге, транспорт, тудуг, амыдырал хандырылга, өөредилге, культура албан черлериниң эрткен чылда чоруткан ажылын ханы аналиэтээн.

Хоорайның үлетпүр будурулгелери продукция сайгарарының болгаш будуруп үндүрериниң чыл планын хуусаа бетинде, декабрь 25-те күүсеткен. Күш-ажылдың будурукчулуг 1971 чыл-биле деңнээрге 6,6 хүү өскен. Пландан ажыр 4,7 млн. киловатт-шак электроэнергияны ажыдап үндүрген, 33,4 мун тонна хөмүр-даштыг каскан, 13,3 мун кубометр тудуг материалдарын, 15,1 мун ажеш идик аймаан будурген, 521 тонна далганны даарбеэзин болгаш өске-дээ хөй янзы продукцияны бүдүрген. Тудуг организациялары багай эвес ажылдап, 35134 дорбелчин метр чурттарга шолун болгаш өске-дээ чугула объектилерни ажыглалга киирген. Хоорай Советиниң ажыл-агыйларының мал ажылынын продукциязын болгаш тараанын күрүнеге садарының планнарын ниитизи-биле ажыр күүсеткен. Садыг болгаш ниитиниң чемненилге черлери 1971 чылга деңнээрге чонга 2900 мун рубльдин бараанын хөйнү саткан. Чоннуң амыдырал болгаш коммунал хандырылгазының хемчээли ковудээн. Улус ажыл-агыйының өске-дээ адырларында эки ажылдыг коллективтер бар.

Ынчалза-даа улетпүр будурулгелериниң, транспорт болгаш тудуг организациялары ның, садыгның, ниитиниң чемненилгезиниң, чоннуң, амыдырал болгаш коммунал хандырылга черлериниң ажылында улуг четпестер бар дээрзин сессизга демдеглээн. Хоорхүүсөөм хоорайның ажыл-агыйын удуртур талазы-биле бодуунуң аргезин долузу-биле ажыглаан шыдавааның сессизга депутаттар айытқан.

Улетпүр будурулгезиниң темпизи чылында найысылалдын улетпүр будурулгелери, транспорт болгаш тудуг организациялары социалистиг хүлээлгелерин алгаш, шудургу ажылдаар соруглганы салганын илеткелчи чугаалаан. Хоорайның ажыл-агыйын болгаш сөңнал-культура тургузуушкунун хөгжүдериниң бо чылда планының дугайында ол делгеренгей чугаалаан.

9196 мун рубльдин үлетпүр продукциязын сайгарар болгаш эрткен чылдың деңнелиниден ол 7,5 хүү өзер. 65 млн. киловатт-шак электроэнергияны будурери, 530 мун тонна хөмүр-даш казып тывары, 18800 мун кезек түүйбуну, 1200 тонна чугайны, 60 мун ажеш хөм идикти болгаш 65 мун ажеш кидис идикти кылып үндүрери көрдүнген.

Тудугга капитал салыышкыны 8033 мун рубль болур. Бо чылын даараныла комбинады, онкология диспансери, чумага удур станция болгаш 22362 дорбелчин метр чурттарга шолу ажыглалга киирер. Советтер башкыының, театрның, аэропорттуң, Элегес-Аксында тулуг материалдарының заводу, далган даарбеэзер комбинат болгаш өске-дээ чугула объектилерни тудуу үргүлчүлөөр. 964 олуттуг школаның, 140 олуттуг уруглар садының тудуу эгелээр.

Коммунал тудуг талазы-биле суг дамчыдар системаның болгаш каналнзацияның ийиги эвлэзинин тудуун үргүлчүлеп, 6,5 км сүт дамчыдар хоолайны ажыглалга киирер. Хоорайның чаагайжыдылгазынга болгаш дыштанылга парыгынче сеңги кежир ковуруг тудырыга, амыдырал-культура объектилерни ажыглалга киирериниге хөй акша-хөреңгини чарыгдаарын төлевилээн.

Чоннуң амыдырал хандырылгазы болгаш ачы-дуза чедирери улам сайзырагар.

Чонга эрткен чылдаазымдан хөй 2 млн. рубльдин бараанын садар болгаш ниитиниң чемненилгезиниң будурулгелери 4186 мун рубльдин продукциязын боттары будуруп үндүрер. 60 кижи ажылдаар бир чаа магазин ажыглалга киирери болгаш амгы магазиннерни, столоваяларны, кафелерни эде кылыры көрдүнген.

Культура-социал албан черлериниң четкизи улам калбаар.

Хоорайның ажыл-агыйын сайзырадырының эрткен чылдың планында көрдүнген хемчеглерни акпаландырарын долузу-биле хандырган дугайын Кызыл хоорайның 1972 чылда бюджединиң күүселдези болгаш бо чылгы бюджединиң дугайында илеткелди кылган депутат В. П. Барабанов демдеглээн.

Найысылалдың эрткен чылгы бюджеди орулга талазы-биле 101,4 хүү, чарылга талазы-биле 99 хүү күүсеттинген. Бюджеттиң орулга талазы-биле планы ниитизи-биле күүсеттинээ-даа, оон чамдык кирге чогуур чүүлдери күүсеттинмээн.

1973 чылда хоорай бюджедин орулга болгаш чарылга талазы-биле кайызын-даа 10131 мун рубльге бадылаан.

Сессизга санал берген депутаттар хоорайның ажыл-агыйын улам хөгжүдер, будурулге, албан организацияларның ажылын экижидип, ажылдакчы бүргүзү долу күжениишкиниг, сорук кириишкиниг ажылдаарын чедип алырын айытқан. Советтиң бо талазыбиле организастыг ажылын күштелдиринче үлаанган шиитпирни сессия хүлээп алган.

О. ИРГИТ.

Хөй ургуларлыг иелерни „Иениң алдары" орден-биле болгаш „Иениң медалы„ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругну төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Куусал Баа-Дамбаевна Ооржак — Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Хензиг Хавлановна Ооржак — Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Мираннеи Кужугетовна Сарыглар — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Кара-кыс Мокур-ооловна Хомушку — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Сес уругну төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Опуу Байыровна Күжүгет — Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Айыжы Чамыяновна Монгуш — Ак-Довуракта таңнымал черинниң ажылчыны.

Хайыпаа Будуповна Монгуш — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Дадар Доңгаковна Монгуш — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Бак-Кеи Монгушевна Даш — Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Айыы Кендиновна Саая — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Нуруза Шожудовна Десилек — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

Клара Учун-ооловна Хомушку — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Ортуй Чымбай-ооловна Хомушку — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Руза Борашовна Хомушку — Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Чеди уругну төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Суур-Бараан Хомушкуевна Канчыыр — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Аңгырбай Манмаевна Мокур-оол — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Аракчаа Чадамбаевна Монгуш — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Доржуевна Монгуш — Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Майдык Балдыковна Монгуш — районнуң таңнымал камгалал черинниң ажылчыны.

Чечекмаа Бакпанчыковна Монгуш — Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Хүргүлек Далыңдайевна Сотпа — Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Борбак Секпек-ооловна Хертек — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Өлчеймаа Күжүгетовна Хомушку — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Севилбаа Дамдыновна Хомушку — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругну төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ичиндей Шыыраповна Кок-ool — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Дарыймаа Бадыевна Күжүгет — Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Мячик Монгольбин Монгуш — Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Севил Даткаановна Ооржак — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Баара Химикпиловна Саая — Эрги-Барлык ортумак школазының ажылчыны.

Дагаа Куржутовна Саая — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Көген Комбуевна Саая — Эрги-Барлыктың уругларлыг яслизиниң ажылчыны.

Севил Маадыр-ооловна Саая — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Даваай Анай-ооловна Сарыглар — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Деңилдей Дотовна Суртайоол — ажылчы чоннар депутатарының Кызыл-Мажалык суур Совединиң күүсекчи комитединиң ажылдакчызы.

Александра Дас-ооловна Хертек — Ак-Довуракты таңнымал камгалал черинниң ажылчыны.

Беш уругну төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Өнермаа Хаалановна Далыңдай — Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Бак-Кеи Монгушевна Даш — Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Нуруза Шожудовна Десилек — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

Күжүгет Хурматпаевна Дүктүг-Бора — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Чичи-Уруг Достай-ооловна Кара-сал — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Зоя Албанчыевна Күжүгет — Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Тыртык Сарыгларовна Лаа — «Тыва даг-дүгү» комбинатының ажылчыны.

Бичии-кыс Баир-ооловна Монгуш — Дөң-Терезиниң сес чыл школазының ажылчыны.

Хүрең Ендаповна Монгуш — Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Лида Часыдаковна Ондар — «Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Карапнаар Мыиыевна Ооржак — районнуң харызаа белдиниң почтачызы.

Кара-кыс Кара-Саловна Саая — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Докей Будуповна Сарыглар — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Иненик Байыровна Хомушку — Аксы-Барлык ортумак школазының башкызы.

ЧООН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругну төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бопуяк Шактаановна Монгуш — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Полина Чадановна Монгуш — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Атпыы Лопсановна Ондар — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Мэрия Дам-Серевовна Ооржак — «Октябрь 30 чылы колхозтуң колхозчузу.

Сес уругну төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чимит Долдуйлыга Каваа — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Сендинмаа Шактыг-ооловна Монгуш — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Анай-Хаак Увдуевна Сат — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чудурукай Аракчаевна Доңгак - — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Екатерина Чамбаланова Куулар — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Долаанмаа Комбуевна Монгуш — Хорум-Даг суурда өг-бүле ээзи.

Калдар-оол Даваевна Монгуш — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Удун-Чоруур Дүктүг-ооловна Монгуш — Чыраа-Бажы ажылчын кооперацизының садыгжызы.

Маспын Килченовна Ондар — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Калдар Кара-Баштыговна Ооржак — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Ленхуваа Данзын-ооловна Ооржак — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Чудур Маштээевна Ооржак — Хорум-Даг суурда өг-бүле ээзи.

Ынаак Чүсүкпеновна Ооржак — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бирэнь Хирбээновна Куулар — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Дадар Чулдумовна Монгуш — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Хувус Седиповна Монгуш — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Чеченмаа Лопсановна Монгуш — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Чамыы Мартан-ооловна Ондар — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Дүктүг Кыспай-ооловна Ооржак — Хайыракан суурда өг-бүле ээзи.

Елизавета Бавуу-Доржуевна Ооржак — Хайыраканда мал эмнелгеиниң аптека эргелекчизи.

Калчан Кертикпеновна Ооржак — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Мандыш Хуваяевна Ооржак — «Алдан-Маадыр» школазының башкызы.

Татьяна Даамдыновна Ооржак — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Хүрең Ашак-ооловна Ооржак — Бора-Тайга школазының ажылчыны.

Чылбак Алдын-Хередовна Сат — Хөндергей школазының башкызы.

(Уланчылыг).

Барыксанчыг «Улуг арга»

Тайга сууру Чиньяворыктың чоогунда аргышкан чон хөлдүг турар кышкы оруктa «Улуг арга» кафе ажыттыган. Кафе эртken-дүшкен чонуңга соңгу түн чонуның чадагай чанчылын ёзугаар бараан бооп турар. Аъш-чем түүл-бүрү дээжилиг, оон ажыл-ишчилери чем кылырынга бедик мергежилдиг, ынчангаш мактадып турар.

— Бо чылын Кыдыкы Соңгу түктүн ыяш белетиээр ажыл-ишчилериниң чеменилгезин хандырар будуруңге черлерининг четпээн оранчок калбарган. Ажылчын суурларда ийи түс ажыг кафе болгаш столовая ажылдап турар, ыяш иезер черлерде аъш-чем белеткел кылыр, иезер ийи түс пунктуну ажыттыкан.

(СЭТА-ның корр).

СЫКТЫВКАР.

ДЕЛЕГЕЙ *do Хүннерде*

ЭРТКЕН НЕДЕЛЯНЫҢ БОЛУУШКУННАРЫ

КРИЗИС ЧИДИГЛЕНИП ТУРАР

Делегейниң валюта рынокгары базә дагыи кризисте хаара туттунган. Лондонның болгаш Парижтиң, Брюссельдиң болгаш Амстердамның, Майнда-Франкфурттуң болгаш Цюрихтиң биржалары валюталарыңга хамаарыштыр дүвүреп үнген. Токио база дүвүреэн. Үнеан кудулаан америк долларларны дүргеш-биле садыгдап турар. Боттарының национал валюталарын камгалаар талазы-биле «дүргеи хемчеглерни» ажылдан кылыр дээш капиталистиг чамдык чурттарның чазактары буу-хаа хуралдар эрттиргилээн. «Иогаан саазынчыгаштарә» чудукчулары дүргеиниг оортан адырлыг алтаи, барыын-герман марка, голланд гульден, француз болгаш швейцар франк ышкаш элээн быжыг валютаны орнаи алырыиа кызыдып турар.

Аңгы-аңгы чурттардан дыиадыглар ёзугаар алырга, долларның ортээ чер болганда дыка кудулаи бар чыдар болгаи валюта-сан айтырыгларының талазы-биле 1971 чылдың тончуүүнде эң улуг капиталистиг он күрүеиниң чаргаиы, делегей дүгүржулгазының чөпшээрзиии эң бичии дээи дециелее ол турун турар. Моон-биле кады ийи өртээ оранчок бедээн.

Барыын түкте делегейниң валюта-сан кризизи ханылаан деп түве тодаргай апарган. Бреттон-Вуд дугуржулгаларыиа үплезилээш, делегейниң ийиги дайыныиың төнчүзүидеп бээр күштүг болуп келген он системаның буурап батканын хүлээп көргеи. 1971 чылдың төнчүзүидеи бээр бо дээрге валюта талазы-биле дүвүрээшкиниииң эң чидиг иелерели болур-дур деп, парлалга демделеп турар.

Ол дугуржулгаларга дүүштүр америк долларны капиталистиг делегейниң нол күралвыр валютазы кыздыр хүлээп көргеи турган. Ол үеден бээр делегейниң экономиктиг харылзаларынга боттуг өскерлиишкиннер болган. ГФР биле Япония Каттышкан Штаттарның күүүлүг чаржалажыкчылары апарган. Делегей рыноктарында бодунуң турштарын АКШ чылдың-ва дүжүп берип бар чыдар. АКШ-тың төлевир балансызының каражазының Вьетнамга дайынга аажок улуг чарыгдалдар-биле улам ханылаан айтырыны долларның байдалын баксырадырынга чедирген.

1967 чылдан бээр валюта кризизиниииң чер-черге калбара бергеии валюта-сан системазынга хамаарыштыр реформа чорударын болгаи долларның үнезин кудуладырын АКШ-тың эвилелчилери иегей бергеининг уламыидан болдунган. Алыс түнелиилде келгеи. АКШ долларның үнезин кудулаткан болгаи оонбиле кады барыын талакы чамдык валюталарның үнезин база өскертирин чедип алган. Ол-даа кезик-чамдык хемчег байдалды үидезиии-биле эжикиидин шыдаваан. Валюта дугайгы могудээшкин сожсаваан, түте дээрге кризистиң кол чылдагааны — АКШ-тың төлевир балансызының кедергей улуг каражазы узуткаттынмаан.

Валюта-сан айтырыгларын шиитпирлээрде дүжүп берииишкин кылырынче бодүүн эвилелчилерин албадаар дээр оралдажыышкынарын АКШ үргулчүлевишаан, бодүүиүн экономиктиг политиказын өскертпейн келген. Чижээлээрге, 1974 чылда АКШ-тың чаа бюджези шериг чарыгдалдарын база дагын дыка көвүдерин болгаи бюджет дефицидин дыка бедик дециелее хевээр арттырарын көрүп турар.

Барыын түкте валюта-сан талазы-биле амгы дүвүрээшкиниер капиталистиг күрүеиниң арагында чөрүдээлериин улам ханылаан болгаи чидигленип кел чыдарының дугайын хереченлеп турар.

ТЕЛЬ-АВИВ ЧЕПСЕГЛЕНМИШААН

Европада болгаш Мурнуу-Чөөн Азиида делегейниң дүпкүүрлүг чоруунуң кошкаашкыны көстүп келген турбуже. Чоокку Чөөн түкте дайын одаан узуткаарынга бар-ляшаа-биле удурланып турар израиль агрессорларның үүлгедиглери үргүлчүлеп турар. Чоокку Чөөн түкте аткылажышкынны сонсадыры шиитпирлеттиигеи 1970 чылдың майдан бээр Израиль бодунуң кожазы араб чурттарының девискээрлериие дээрбечи халдаашкыннарыны кат удаа кылып келгеи. Сирияга, Ливанга болгаи Египет Араб Республикага удур чепсектиг төңгээлерии Израиль доктаамал чорударын кызыдып турар, оон соруглазы түл дээрге, Тель-Авивтиң «күжүн», Израильдың эжелеп алган араб девискээрлерин бодунга быжыглап алырынче утланган эжелекчи угланышкынны моон соңгаар-даа оон чорудар дээр түткүүн арабтарга болгаи бүтү делегейге көргүзери болуп турар.

Эжелеп алганы Синай хөвүзүнүң эрик кавызының соңгу талазынга улуг далай портун тударының планын израиль чазак өөреиин көрүп турарының дугайында дыиадыглавары харын он политика-биле холбаштыр көөр үжүрлуг. Иордан хемиин эжелеттирген барыын талакы эриинге стратегтиг суурларны тургузарының кол инициаторларының бирээзи—Израильдың камгалал министри Моше Даян ол планның чогаадыкчызы болган.

Империалистиг күрүелериниң дузаламчызы-биле шагда-да түттунган шериг бүдүрүлгелериниң күүүзүн улгаттырбышаан, Израиль шериг күүүзүи дүргеи темпинер-биле өстүрүп, чаа адырларны тургузуп турар. Барыын талакы дыка хөй чурттар израиль агрессорларга боо-чепсек садарындан ойталап, Тель-Авивти политика талазы-биле чаасказаңзырадыр дээр чорук улам күштелип турарын көргеш, Израиль шериг техниказының чамдык хевирлериниг хамаарыштыр даштыкы күрүеилерден хамаарылгалыг чоруун чок кылып алырын оралдажы берген.

Өртен-үнеан 10 миллион доллар четкеи болгаш «Габриаль» дээр израиль ракеталар-биле чепсеглеттиигеи «Флеш» дээр ракета түктеи чоруур корабльди тудуп турары ол оралдажышкынның үре-түнелеи болган. ЮПИ-ниң Тель-Авивте корреспондеитизиниң сестери-биле алырга бо судюну туда бергеи «ракеталар сөөртүрүнүң дүргеи чоруктуг корабльлериниң израильга флодун тургузарының эгеэи» болуур.

Израиль соолгу үеде боо-чепсекти делегейниң эң реакцылыг ёзу-чүрүмнарынга боду садыгап, оортан ээзиидээвес ажык-коичаазы ап турар аварган. Израильдың чүдек-бужар садыглажышкынын Каириие «Аль-Гумхурия» солуну чаа сойгалап бижээн. Португал колониаторларны Израиль деткип, Африкада национал-хостылгалыг шиимчээшкиннерге удур демиселге ажыглаттынып турар бодунуң шериг инструкторларын Лиссабоига берип, ону боо-чепсек-биле хандырып турар.

Израильдың агрессчи политиказы Чоокку Чөөн түкте болгаш Африкада чөптүг киленээшкинии болгаш удур хөделиишкинии хайныктырып турар. Чижээ. Израиль агрессорларга ойтур шавыышкын бээр соруглга-биле бүтү араб күрүелериниң күжениишкинерии мөөнээрииге Египет Араб Республикаиың, Сирияның, Ливииың кызын болгу дег тодаргай базыларын араб республикалар федерациязының Президент чөвүлелиниң Каирге чаа доозугаи сессиязынга чугаалашкан. Африка чаңгыс эң организациязының Министрлер чөвүлелиниң Аддис-Абебага эртken сессиязынга база Тель-Авивти шыкпы шүтүмүүзээп. Израильдың боо-чепсекбизе көөргеттинер политиказы бистиң үениствн байдалывга шүүт чөрүшкек болгаш делегейге харын Тель-Авивти улам чалеканзырадырынга чедирер.

МАКАРИОС ПРЕЗИДЕНТ БОЛУП АРТКАН

Архиепископ Макариостуу 1973 чылга чедир чаа беш чылда Кипр Республиканың Президентизин кыздыр февраль 8-те чарлаан. Ол дугайын соңгуда комиссиязының дагласы кижи Никозияга мелдээзээп.

Февраль 18-те Кипрге президентиин соңгуурун төлевизээи турган. Ынчаарга кипр хоолазыну ёзугаар алырга, күрүне баштыны албан-дужаалга кандидатуралар депшидериниң хуусазазы доозугужеге чедир түтле чаңгыс кандидат депшиттиигеи турар болза, бир соңгуда чокка президент кыздыр чарлап болур. Ол хуусаа февраль 8-те доозулган. Макариостуң кандидатурязы кара-чаңгыс болган, түте дээрге оппозистиг «Демократтыг национал партииының» удуртулгазы «тургустуг-ган байдалда» ол партия президент албан-дужаалга бодунуң кандидадын депшидеринден ойталап турарын медегдээп.

Макариосту чаа хуусаада президент кыздыр чарлаан. Ынчангаш 1950 чылда чурттуп хамаарышпас чоруун чарлаан үеден бээр ол оон ескерлиш чок президентизи болуп турары ол. Моон-биле холбаштыр февраль 8-те Никозияга 100 муң кижи киржикчилиг аажок улуг митинг болган. Политиктиг болгаш шериг блоктарынга каттынып кирбес, чурттуң бот эргелии быжыглаар база шиитки айтырыгларыи ортулуктуң грек болгаш турци общиналар төлээлекчилериниң аразында чугаалажышкыннарның аргазы-биле тайбың шиитпирлээр дугайында Макариостуң чаланың чорудуп турар политиказын ол митингиниң киржикчилери деткээн.

Барыын түктүң империалистиг болуктерге деткиттирген иштики реакция Киприи ийи кезекке чарарынче болгаш ук ортулуктуң НАТО-нуң Чер ортузу далайда шериг-стратегтиг базазы болдурарынче утланган чимсевишкиннериии белеи соксатпас деп түве база билдингир. Ынчаза-даа Киприиң социалистиг чурттарга болгаш делегейиин бүтү дешилгелиг күштерииге деткиттирген кадбак хөй-ниитизи ол чимаенишкиннерге ойтур шавыышкынны бээрииге шиитпирлиг.

О. АНИЧКИН, С. КУЛИК, В. СЕРОВ. (СЭТА).

Хельсинкиде сумележилгелерде

ХЕЛЬСИНКИ, СЭТА-ның түскай корр. Ю. Корнилованың дамчыглазы: аймак чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралын болетиээр дугайында Европаның 32 күрүеиериниң база АКШ-тың болгаш Канадаиың хөй талалыг сумележилгелеринге болур деп турар чөвүлел хуралдың хүн айтырыының болгаш чогуур комиссиаларииың даалгаларының талазы-биле ССРЭ-ниң база оон ескe-даа ёзээи кап чурттарының сананың «баштайгы көрүүшкүүи» доозулган.

Чөвүлел хуралдың хүн айтырыының үзе доктаатказ төлевизеиии болгаш комиссиаларга бээр даалгаларның төлевилелдерии сумележилгениң киржикчилеринге көөрү-биле киирген ССРЭ-ниң сананы аңгы-аңгы чурттарның турүштарын чооктуулаштырарынга дыка идегиик болган.

Оон-биле кады күрүелериниң туруштарында чамдык чөрүлдешкек түүлдер барын сананл-оиал солчуушкуиуиуң түнелдери бөө көргүзүп турар. Чамдык күрүелер ниити европа чөвүлел хуралга хамаарыштыг айтырыгларны анда турузарын күзеп турар.

Мурнуида дугуржуушкун ёзугаар «Дипбли» аалга пленарлыг хуралды февраль тостан эгелээш сокеатказ болгаш дараазының ийи чели хонуунуң дургузунда чөвүлел хуралды белетиээр талазы-биле ажыл ийи таланың сумележилгезиигe чоруттуунган соонда пленарлыг хурал катап эгелээр.

СОВЕТ КҮРҮНЕНИҢ ЧАА ГУМАННЫГ ШИИТПИРИ

Чаңгыс өг-бүле кыдыр каттышкан хөй янзы аймак-сөөк улустарның бүгү талалыг хөгжүдезиниң дугайында, совет кижилерниң чазагай чорууи болгаш кудьтурлуг денелии бедиидер дугайында, бүгү чонуңуң кадыын камгалаар болгаш опу доктаамал экижидер дугайында сагыш човаашкыннардан социалистиг гуманизмниң иелерели көстүп турар.

«Амдыызында кем-херек үүлгедиглери бар турда, ниитилелге айылдыг кем-херек үүлгедикчилериие, социалистиг ниити чурталганың күрүмнерии үрээлерге, ак сеткилдиг күш-ажыл кылырындан ойталаарларга кеземчениң шыңгыы иелерли-дир. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу гуманныг болуруунуң принцизии барымдаалаан, ниитилел мурнуига бүрүүдээн хамаатыларны Совет Эвилелиниң улустарының тургузукчу күш-ажылыига идепкейлиг киирипгирер чүткүл-биле, боттарының үдегериг сагылга-чуруму-биле болгаш күш-ажыга ак сеткилдии-биле этпиериниң оруунда быжыг-биле туруп алганын бадыткаан херектемнерии амнистиига таварыштырып болур деп санап тур дээрзии 1972 чылдың декабрь 28-те үнген ол Чарлыга айыткан.

Мурнуида эдип-чазаар күшажыл черлериие херек эттирип чорбаан, беш чыл чедир хуусаага шиитпиргеиниң чамдыктары Чарлык ёзугаар хоставлып үнүп болур.

Ындыларга хамааржырлар (Чарлыктың I түүлү):

а) Совет Төрээн чуртту камгалаары-биле дайынга кирээп чорааннар;

б) ССРЭ-ниң орденнери-биле болгаш медальдары-биле таңнатканнар;

в) 17 хар чедир назылыг уругларлыг болгаш иштиг хөрээженнер;

г) 17 хар четпейн тургаш, кем-херек үүлгеткеннер.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу болдунуң Чарлыы-биле (II түүлү-биле) мурнуида эдип-чазаар күш-ажыл черлериие херек эттирип чорбаан 60 хардан ору назылыг эр, 55 хардан ору назылыг херээжен кижилерни база I болгаш II бөлүктүң инвалидтерии хостап турар.

Эдип-чазаар күш-ажыл черлериден амнистия дугайында Чарлык ёзугаар хоставлып үнер деректеннер шолуттурер кеземче хемчеглериидеи база хоставлыр.

Хоставлазың казытпайн эдип-чазаар ажылдарга шиитпиргеиниер болгаш корум-чурум батальоиларынче чоруттурган шериг албаннылар база амнистиига таваржыр (III түүл). Ол кижилер моон ыиай кеземче хемчээи эрттиреринден хоставлыр.

Чаа Чарлык ёзугаар (VI түүл) үш чыл чедир шиитпирген кижилер (Чарлыктың I болгаш II түүлдериие таваржыр кижилерден аңгы) күш-ажылга ыиап-ла хаара туттунган турар тускай негелде-биле эдип-чазаар күш-ажыл черлериинден хоставлыр. Күш-ажылга ыиап-ла хаара туттунган турар тускай негелде-биле хоставлган кижилер социалистиг үлетпүрүң болгаш кодээ ажыл-агыйның күш-ажыл курлавырларының хереглелиниң аайы-биле улус ажыл-агыйының тудуттарынче чоруттунган турар.

Күш-ажылга ыиап-ла хаара туткан турар тускай негелдебиле хоставлгазың казыдып шиитпиргеиперге бо Чарлык хамаарышпас дээр дугайын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуунуң амнистия дугайында Чарлыкты боттандырар чурумиун талазы-биле тускай докгаалында тайылбырлап турар.

Байысаалгада турар чамдык херектерии болгаш суттарга кордунмээн чамдык херектерии соксатказ турары амнистия дугайында Чарлыкта (V түүл) көрдүгеи.

Оон ааңыда амнистиига таварышпас херектеннериң категорияларын Чарлык база тодаратказ (VII түүл): Опаа айылдыг күрүне кем-херектери, сагыштмы-биле үүлгеткен олурукчу болгаш кижиии кемдедип-кергеткеи херектер, милицин ажылдакчыларының азы дружиниктериің амызыига халдаашкын, аартадыр байдалдарга үүлгеттиигеи күштээшкин, дээрбедээшкин, халдаашкын, күрүеиниң азы хөй-ниитизиниң өнчүзүи улуг азы дыка улуг хемчээлдиг оорлаанны, ок-боо оорлаанны, аартадыр байдалдарга хээли алыры азы хээли дамчыткапы, опаа каржызы-биле үүлгеттиигеи хулиган херектер, назы четпээинерии кем-херек үүлгедиринге киирипгирип ыдалааны, наркотиктиг түүлдерии садыи саарар соруглгабиле оорлаарры, белеткээри, садыи алыры азы оларны кадагалап тыгжаары база ол ышкап оларны садыглаары дээш оон-даа ыиай.

Бодунуң эттиеринге болгаш эде кижизиттиеринге көрүмчүрүм үрекчизи боду сонуургалдыг болур үжүрлуг, түте дээрге, ол болза социалистиг ниитилелдиң кежигүи кылдыр оон ёзулуг хоставлырының кара чаңгыс шын оруу ол дээрзии, бо Чарлыктың дугайын чүгаалап турган демдегларга чугула.

Чарлыкты боттандырарыбиле тургустунган комиссияда кирип турар материалдардан ийи чижекти мында көргүзер боладым.

Иргит Тараачын-оол 22 хардыг, аныяк эр, РСФСР-ниң кеземче хоойлуузунуң 206 үүлүнүң 2 көвээ-биле ийи чылда хоставлгазың казыдып шиитпирген. Оон хуусаазындан ам 1 чыл 5 ай арткан. Ак сеткилдиг ажылчын деп санадың, кежээки школаның 8 классында өөреиип турар. Үлегерлиг сагылга-чуруминг, колониянның хөй-ниити амылырадынга идепкейлиг киржилгеан дээш эртken чылдың ноябрь 8-те мактаткан. Мен комиссия кежигүнү кижи болганымда Иргит Тараачынооолдуң дугайында айтырыгны комиссияга чугаалажып турда, Чарлык ёзугаар ону улус ажыл-агыйының тудуунга ажылдадыры-биле хостап үндүрер дээш бадыласан мен. Ол дээрге аңаа улуг келдерел-дир. Тудуг черинге ыиапла ажылдаан турарының шыңгыы негелдеэи болза, арткан хуусаының иштинде ажылдаары-биле быжыглаткан тудуундан бодунуң турааы-биле өскээр чорбазы, бо талазы-биле чогуур аңбан черииің негелдеринии сагыш күүседирии болур.

Бүрбүт Асашин Сатович 30 харлыг кижи хирезинде күш-ажыл кылырында ак сеткилдиг авес, 1971 чылдың октябрьдан бээр колонияда доктаалтынган иштики чурумну 8 катап үрээп: чурттаи турар ороалиига таажылаар, арыга ижер, аңбан черииің төлээлекчилериие удурланыр, бак соглеп, дорамчылаар, херектеи эжиите-даа хол дээй бээр сут-сут дээш оон-даа ыиай. Ол хемчеглериің үүтле чаңгыы дүжүттүнеи. Шак мындыг чурум чок кижиии хостап үндүрер дугайында иапчаи саналдаи диттигер боор. Бир авес чурум үревейн, ак сеткилдиг ажылдаи турган болза. Бүрбүтту Чарлык ёзугаар хостап үндүрериие ким удурланыр деп. Эдип-чазаар күш-ажыл черлериие доктаалтынган иштики чурумну каржызы-биле үрээлериин хоставас дээрзи Чарлыкта айыттынган.

Чарлыкта түүлдерии ёзугаар херектеннериң аразындаи алаан хөй кижи боттарының шиитклиишиң арткан хуусаазындан хоставлып үнерии тодаргай. Бистиң күрүеивис оларга улуг идегеэди көргүскеи дээрзии үтпас херек. Төрээн чуртунуң чаагай чоруу дээш кыымак күш-ажылыбиле, үлегериг сагылга-чуруму-биле ол идегеэди бадыткаары, бодунуң Ада-чуртунуң толептиг кижизи болурукижи бүрүзүнүң алдарыимын, ырын-нүүрүнүң херээ.

Үүлгеттиигеи кеминг херек дээш совет хөөйлулар шыгыы кеземчеии онаан турар болваижок, олар аажок гуманныг, олар мынча дээр: «Хөөйлуну үрепкеи-дир сеи — эттиг! «Сээи дүргеи эттиеринг хамыктың мурнуида сээи бодуидан, сээи күзелиидеи, сээи сарыылыидан хамаарыжыр».

Идегеэди бадыткаары дээрге, Төрээи чуртунуң мурнуига бодунуң патриоттуг, хамаатыг хүзөлгееии күүседиринге бүтү күштерии бээрзи болуур.

С. ПАВУ,
Чарлыи боттандырар комиссиянның кежигүнү.

Бистиң

календарывыс

ШАЛЯПИН—СУРАГЛЫГЛАРДАН СУРАГЛЫГ

(Төрүттүгенинден бээр 100 чыл болганыңга).

Чүс чылдың барык-ла дөрттүн үш кезинге бо ат дээре дээн деннелге болуп келтен. «Орус уран чүүгге Шаляпин—Пушкин ыяжап бүдүн эртеде—деп, Алексей Максимович Горький чугаалаан.

Бүгү ыраажылардан Шаляпинге деннепкин дег үн амга чедир чок болган оон операга сценазынга, концерт эстрадазынга хуулгаазывыыт хейаттыы кирип келтен күүтүмнинг түрүжу үлегер боо арткан. Маңаа хамаарыштыр, «ол ыяжап чажыт эртинелиг хөй талалыг, варын артист амдыызында сенеңда чок дээ чиглинг чок—деп. Джаконо Лаури-Вольпи бижээн. Харын-даа мындыг үнелеэри сагыында база-ла артык эвес. Шаляпин дириг чорда-ла оон ады бүгү ниитизе чөнтерей бергеп. Делегейниң бирги черинде, аларды безин бедик культуралыг.

Шаляпинниң кайгамчыктыг салым-чаланының агымы үлүстүң ырларындан болгаш Гликиадан эгелээн Рахманиновка чедир классиктиг музыкадан эгелээни чугаа чок. Пушкинниң шудук чогаалы орус операга болгаш романстарга салдар чедирип, өлек болганындан аңгыла. Шаляпинниң чогаадыкчы өзугүдезинге орус музыкадан безин артык дузалаан.

Операларга ойнап турда Шаляпинниң мага-бодунуң болгаш холдарының шимчээшкинии музыка-биле дүгжүп турары кайгамчык. Бо чорук овур-хевирлерниң иштики делегейин сеткил-сагыштың, ала чайгаар өскерлиишиннерин көргүүгүре спецадан көргүнчүктелдирингет. Ол ойнаан рольдарыңга сагыш-сеткилиин ханызындан бердинингкеш, чүге ол байдалга долуу-биле чүрттай бээр. Оон маадырының байдалынче арын-шыны-биле бердине бээри Борис Годунова, Иван Сусанинде, Руславда, Иван Грозныйда, Сальериде эң дээди чыдаларда чедип турар.

Чаңгыс эпизодтан сактыптаалыңар. Римский-Корсаковтуң «Моцарт биле Сальериэ» чорун турган. Моцарт биле Сальери чүгүлаажып олуртар, ам-оларга деңнежирдер чок деп чүвени бүзүредип тургаш, четкерлериг кылдыр, шыдаттыйн алгырыптар:

«Ындыг деп бе?»—оон Моцарттың стаканыиче хоранны салыптар...

Шаляпиниң итали болган франциуз дылдарга ырлаан чүзаары делегейде каттаптаттынмас болуп арткан. Оон бирээзинге «ижек кылдыр Дон-Кихотту чугаалап турар.

Сураглыг ыраажы каяа-даа чорда, оон сеткил-сагыжы төрээн чүрүтүн—орус чер болган оон культуразы-биле ханы-ышкаш кады чорааан. Чайковскийниң даштыкыта чорааш орус черге эки келтеп оорушкуден мглапкан дижир болгай, а Шаляпин база-ла амыдыралының сөөлгү чылдарында Төрээн чүрүтүндан ырааш турган, бодал-сагыжы-ла Россияга-биле тудуш турган. Сонет Россияда чаартылаларга, оозулдезиге оорун, чоргаарланып, үргүлүү харылаажыыт турганы чугаалап турар хөй-хөй документилер бар.

Федор Шаляпиниң ады орус болган совет культурадан кажаа-даа ацгылаттынмас.

Игорь БӨЛЗА,
композитор, музыка тоогүүчүү.

Көрүкчүлерниң кичээнгейинге

ФЕВРАЛЬДА ҮНЕР КИНОЛАР

Тоску беш чылдың шинтиргилиг үшкү чылының февральда республикалың киноэкранына бедик үтка-шынарлыг ураң-чечен, документалдыг кинолар болгаш яжыы-бүрү чемалараа хөй санныг киножурналдар үнер. Оларның кол-колуу дооңчулап танылтырайн.

М. Горький аттыг киностудия «Кижиге ынакшыыр херек» дээн киноөң үндүрген. Бо ада кинону сураглыг кинорежиссёр Сергей Герасимов тургускан. Фильмде ол-ла режиссёрүң моон мурнунда үнүүлээн «Журналист» «Хөл ханында» деп киноларындага ынакшыл, бистиң үеже-лерниң чүрүмүнде дугайында чугаалап турар.

«Кижиге ынакшыыр херек» деп киноның кол маадырлары — 70 аңгыр градус сөөктүг Сонгу чүктө хоорайлар түдүп турган архитекторлар болгаш тудугжулар. Сюжединиң өзээнде — архитектор Калмыков биле оон кадайы Марияның салым-чолдуң ышкылгалдарыл дээш эртер толештиг ынакшылы туруп турар. Кол рольдарда Тамара Макарова, Любовь Виролайнен, Анатолий Солоницын, Жанна Болотова дээш ышкаш талантылыг артистериниң оюнуң бо кинодан көрүп болур слиер.

«Ыры башкызы» деп кинокомедияда болунуп хөрээнге бердинген музыка делегейинге эвес, хамаатыы чаатай мөзүшынарларга кижизидип турар. Ол башкы уругларны чүгле музыканы чараш-кааздынга эвес, хамаатыы чаатай мөзүшынарларга кижизидип турарыы кинода көрүүсчел. Андрей Попов, Евгений Евстигнеев дээш ышкаш сураглыг артистер үе кинода ойнап турар. «Мосфильм» киностудиязының үндүргени «Эң сөөлгү хүн» деп кино база бир солуң ажылдарга хамаарыжыр. Бо кинода СССР-ниң үлүстүң артизи, ленинчи шанналдың лауреады Михаил Ульянов түүң кирживилгезин үлүг. Ол ол ролдуң ойнавышаан, киноның режиссёру болгаш сценарийнің бижээнериниң бирээзи болуп турар.

«Эң сөөлгү хүн» деп киноның кол маадырлыы—шагдаанның биле дейтенантызы Ковалев. Кижилерге эптиг ээлдек, ноду ынакшылдыг шагда албанының эң сөөлгү хүнүнде кылган маадырлыг чоруунуң дугайында чугаалап турар.

Станислав Лемнің эртемфантазиялыг романының ёзугаар «Солярис» деп делгем экранныг ийи кезектиг, оныг кино үнүп эгелээр.

— XXI чүс чыл. Делегейниң эртемденериниң киноэнгейниң товузунде—Содярис дээр планета. Оң планетаже ужар деп турар Кельвиниң Чөрде бажыңында болуушкынар-биле кино эгелээр. «Мосфильм» киностудиязының үндүрген бо кинозу көрүкчүлерниң улуг сонуургалын чедип алыры чайлап чок.

«Хөлеге биле туулчуушкун» деп кинода спортчу амыдыралды чугаалап турар. Ук киноны М. Александровтуң «Самыыа хол-хаптарыы» деп тоожузуун ёзугаар кылган. Киноөүн кол-ла темазы—кижиниң боду болгаш кылган үүлгедиглери дээш харылаалгазы. Аныяк режиссёр Валентин Поповтуң бир-ле дугаар тургускан бо кинозу—ыяжыларга онаага белек.

Шылгаргыяй грузин композитор Э. Палиашвилиниң торүттүгенинден бээр 100 чылынга турескаадыр «Давно» деп опера-фильмин «Грузия-фильм» киностудиязы үндүрген. Грузин чонуң ырыа таныпкыыр, байырлалдыг, хөөрүт амыдыралын бо кинодан солуурзаа көөр силер. Операфильмниң сураглыг режиссёр Николай Санишвили тургускан.

М. Горькийниң ыяжыг аттыг пьезин ёзугаар «Егор Булычев болгаш өскелер» деп ураң-чечен кино февральда үнүп эгелээр. Ол кинону «Мосфильм» киностудиязы үндүрген. Бо чогаалдың кол үүлгазын биябее кижилер хөөрүп. Егор Булычевтуң ролунга Михаил Ульянов ойнап турар.

База-ла «Мосфильм» киностудиязының үндүргени «Шүүтүүр дээш харылаалар аңаар» деп киноөүнүң чаңгыс класска оореннің чораан кижилеринниң үжен чыл эртеңде садыы-чолуун оларның үжүрашкылгаанының дугайында чугаалап турар.

«Грузия-фильм» киностудиязының «Дээ хаалгалалар» деп кинозунда 1918 чыл-да болган Лечосумск тура халдыыкшынының дугайында көргүскен.

Февраль айда хөй санныг ламтыкы кинолар-биле эксранга тыкпаскыр слизер. Оларга Польшаның «Келдиринский кино», «Брутус» операниязы», румын кино «Маңаашкыы» болгаш ГДР-ниң «Дефа» киностудиязының үндүрген, индеп аймактарның демисселиниң дугайында «Опсола» деп киноларын хамаарыштырып болуур. Шүчаңаан бо айда хөй-хөй солуң киноларны көрүп болуур силер.

Л. КАБАКОВА.

СПОРТ⊗СПОРТ⊗СПОРТ⊗СПОРТ⊗СПОРТ⊗СПОРТ

ХААК ОРУКТАРЫНГА БОЛГАШ ДОШ КЫРЫНГА

КЫЗЫЛЧЫЛАР ийи хүн иштинде хаак орууңга, дош кырынга маргылдажып, хөгүрт дыштаның хүннээнер.

Кыш соогу дыцзыг-даа болза, арыг агзар тыпар дээш арта-арыг кирип, бедик даглар кырындан бадыр, бодуңуң күжүң шенеп, чарыгыр, ГТО нормазын дужаар дээш эртикен дыштаның хүнүнде маңаайысмалдың хаак базалдарын, катоң поллдрын кызыдыктар ээлээп турган. Маргылдаалаачыны, чонның массалыг дыштаныгазын профбиелелдерниң обкомнары болгаш республ-ктың комитет организастаан.

СУББОТА. Тайга станциязы. Машиналардан, автобустардан дүүшкен хаакчылар дораан-ла чыскаалыпкан. Бо дээрге массалыг кросска кирижирге келген хоорайның турдуг организациялардың спортчулары-дыр. Аңаа шуптуг тос команда киришкен. Ол беш секүнда бүрүзүнде-ле хаакчылар үнүп эгелээн.

Удатпаанда № 35 профтехучилищениң башкызы О. Кууларның 5 километр дистанциязын 19 минута 25 секүндада халып эрткен, тиилекчи болган. Ийи-ги черни туулбу заводуның төдөлеекчизи П. Каллистратов алган, а үшкү черде—«Тыва кодээ тудуг» трезинниң автобаазазының чолаачызы Н. Дежнев четкен.

Хөрөжеңнериниң үш километр чарыжыңга «Тудуг-кележектер» комбинадының ажылдакчызы Людмила Карданина тиилээн. Ийиги, үшкү черлерниң чолаачы Н. Севен биле түүлбу заводунуң ажылдакчызы Г. Степанова олар алган.

Командалардан эң хөй кирижикчилиг болган ики командаларының өөрү оолдарбиле хүрежип өскеңи. Хамык чедишкинниериниң эгези ол. Муңгу орук, оокгери үзүк келирге ада-иези үргүлүү чемелээр турган. Ынчалза-даа ооң ладыгыл өзүп орган.

Өскө оолдар ышкаш, Баяжмуун спортка хандыкшылдыг. Школага яжы-бүрү маргылдааларга улуг оорушку-биле киржип чораан. Ол хүрежириге, хаактаарыгга, черниң үзүн-белиин халыырыга багай эвес түцнелдерлиг боон турган. Аймак төвүүне болган улуг могелер хүрежиңге таварыгга болуп киришкеш, багай эвес түцнелдиг болган. Баяжмуун оон эгезээн хүрештин шилип алган.

Ол чедиг классты доосканы, Улаң-Баторнуң башкы училищезиниге оорениң киргеп. Аңаа бартаң чиик атлетика, хүреш секциязынга кирип алган. Аныяк эр хүрежириниге өлүүлүг сундуун киришкеп.

1963 чылдың ыяадым маргылдаазынга хүрежүүсеп «Начын» атты чедип алган. Ол аныяк спортчуның эң улуг чедишкинии. Удаваапда могелерниң ийиги национал спартакиадазынга монгун медаль-биле шаңнадым. «Чаан» атты алган. Соолгу 10 чылдар иштинде ыяадым бүрүзүнде спортчулар-даа, чон-даа аразында Мунхбат биле Баяжмуун кижиниң кайнылы шүүлүр дээрзиниң дугайында маргыжып келгеннер.

Эң-не күүтүг ийи могелиң башкыты сегирикиң алымыңпы 1966 чылда болган. Бо ужурашкыта национал тоогуузуне ова таварыгта боон арткан. Ындыг кижилер хөвар болгур. Үшкү сапылга шойте Баяжмуун биле Мунхбат девиш үнүп келгеннер. Карак чивеш дээр аразында сагыжа ергаңы Баяжмуун ажылгаазы, Мунхбатты кодүрүп үндүрүпкеп. Көрүкчүлер аныяк моге Баяжмуун онаан ооттаарын күлеп турганнар. Ынчалза-даа дүржүлгалыг моге Мунхбат шүүлгеп. Баяжмуунтуң хүрежиге салымныыл, ол сегирикиң алымыкпы бадыткаан.

Юбилейлиг 1971 чыл. Бүгү чонның күүтүгеи Цэрэн биле күүтүгеи Баяжмуунтуң аразында болган хүреш көрүкчүлериниң кичээнгейин хаара туткан. Ол дээрге чүрттүүн тиилелгеннер.

Маргылдааларга киришкеш, эки түцнелдерлиг болган командаларга болгаш тус-тус тиилекчилерге шаңнаддарны тывыскан.

Дыштаныр хүнүнде кайыдаа бааззга буфеттер ажылдап, музыка ойнап турган болгаш хаак-биле хандырып турган.

Дыштаныгаанар кежээликтей омак-тогуу чаңыл кеагеш, театр, киноже дазажы бергеннер.

Чонның дыштаныгазын ыяжыдар организастаары ажыктыт-даа, күзенчиг-даа-дыр.

О. ИРГИТ.

ХОККЕЙ

Кызыл хоорайның болгаш «Спартактың» бирги черн дээш мячлиг хоккей талазыбиле маргылдаа эгелээн. Аңаа «Торпедо», «Саяң», № 35 профтехучилищениң, политехникумнуң командалары болгаш республиканың эртеки чылгы чемпиону «Енисей» киргеннер.

«Хүреш» стадионунуң дош полдузе субботага баштай-ла «Торпедо» биле «Саяң» командалары ужурашкан. Оон солун болгаш көрүштүг болуп, торпедочуларның тиилелгези-биле доозулгар. Түңнел 7:3. Дараазында ийи үчлиниң командазы ойнаан. Политехникумнуң хоккейжилери бүүрөөдиг ойнаан, 13 мячиин киир октаан, бодуңуң хаалгазынче чүгле чаңгыс мяч эрттирген.

Воскресеньеде № 35 үчлиниң аныяк тудугжулары «Торпедо» командазы-биле ойнаап, 0:21 санта үттүргеп.

Политехникумнуң командазы чемпион-биле ужурашкаш, эрес соруктуг ооның көргүзүп, 7:5 сан-биле тиилеп үнгеп.

Маргылдаа үргүлдүүлүр.

О. ТЕМИР.

БОКС

Февральдың 9—11 хүннеринде хөгжүм-шин театрының сценазынга республиканың бирги черн дээш 1955-56 чылдарда төрөөн аныяк оолдарның араазында бокс талазы-биле маргылдаа болуп эрткен. Аңаа «Уроспай», «Спартак», «Грудовые резервы» пионеркедерниң база Ак-Довуракан болгаш Шатаан-Арыг хоорайларын келген аныяк спортчулар киришкеп.

Башкайгы хүнде Ак-Довуракан келген оолдар ээн белеткелиин көргүзүп (оларның тренерн А. Харьковенко), деңнеи айны-биле тиилелгелерни чедип алган.

Деңнеи айны-биле республика чемпионуу аттарыы Руслан Оюдар, Макар Оюмаа, Олег Маадыр, Слава Шөртен, Александр Наксыл, Александр Танаа, Сергей Одан-оол олар чедип алган.

Маргылдаага киришкеннерниң аразында Слава Шөртен биле Александр Наксылдың мергежилдиин, техниктиг болгелеги бедик болганын судыл коллегиязы демделгеп. Аныяк оолдар оргузуунда бокс бистиң республикада хөгжүп турар дээрзин бо маргылдаа бадыткаан.

Маргылдааның түңнелиниче эң чиик деңнежиг бичии боксерлар Эрес Байыр-оол биле Юрий Норбу ыяжыңа көргүзүүлүг оюну болган. Ол ийи оолдар бокслу чараш, техника талазы-биле шын ойнаанын көрүкчүлер магадаяа.

Тиилээн чемпионнар март төвүүзүнде Томск хоорайга болуур зона маргылдаазынга киржирлер.

Б. БАЙЫР-ООЛ,
спорт мастериниг кандидат.

Оларга деңнежирлер турбаан

КЕЛЫН. (СЭТА-ның тускай корр). Москвалы Людмила Пахомова биле Александр Горшков дошка танцылаар спортка Европаның чемпионпары деп аттарын катап алган, ам-оларга деңнежирдер чок деп чүвени бүзүредип коргускен. Пахомова биле Горшковтуң чөөкку адаанчыларының 1972 чылда Европаның чемпионнары Анжелика Болташ Эрих Бук алымыктар (ГФР) ийиги черни алган. Чемпионаттың хүлер медальдарын англи фигуристер Хилари Грин биле Глиин Уотте алган. Бистиң конькачиларыс Татьяна Бойтуң биле Вячеслав Житалин — бешки, чемпионатка эң баштай киржин эгезээн Ирина Моисеева биле Андрей Минеиков — үедиги черде.

МОЛДУҢ КҮЧҮТЕН МӨГЕЗИ

Моолдар июль айга кончуг ынактар. Ол — чайның аң-не тавырымчалыг айы дээш эвес, а улуг национал байырлал — Улус революциязының оюн демдеглээринин болгаш паадымнар байырладарының айы болганы-биле мындыглар. Чер болганга хөглөөшкин, чонның селгүүштээнинин болгаш спортчу маргылдаалар эгелээр. Бо хүнперде пайысылалдың Төп стадионунуңга кижи хөй болуур. Аът чарыжының, ча аларының болгаш хүрештиң түңнел маргылдаалары эгелээр. Ыланғыл хөйнаң сонуургалын хүрештиң сөөлгү салмы хаара тудуттар. 1971 чылда Моолдуң юбилейлиг наадымга 512 моге хүрешкеп. Оларның аразындан чүгле чаңгыс кижи шүүлген.

...Күштүглериниң күштүү бүгү чонның күчүтеин. Цэрэн-биле аныяк күчүтеп Баяжмуун арткан. Оларның кажызы оңгаар болдур, ол республиканың чемпиону болур. Цэрэн бе? Баяжмуун бе?

Бо өөрүшкүлүг хүнге Баяжмуун дыка хөй чылдарда белеткенип келгеп. Оон оруунга аштырышкынар-даа, тиилелгелер-даа тургулаан. Ол болунга бүзүрээр чораан болгаш күш-ажылгыр, кызымак, тиилелгеже чүткүүдүг, хөй белеткенин турган.

Ол хүрешке кажан сундугун эгелээнил? Кажан Баяжмуун бичии тургаш-ла Убса-Нур аймакка боттарының өөрү оолдарбиле хүрежип өскеңи, хамык чедишкиниериниң эгези ол. Муңгу орук, оокгери үзүк келирге ада-иези үргүлүү чемелээр турган. Ынчалза-даа ооң ладыгыл өзүп орган.

Өскө оолдар ышкаш, Баяжмуун спортка хандыкшылдыг. Школага яжы-бүрү маргылдааларга улуг оорушку-биле киржин чораан. Ол хүрежириге, хаактаарыгга, черниң үзүн-белиин халыырыга багай эвес түцнелдерлиг боон турган. Аймак төвүүне болган улуг могелер хүрежиңге таварыгга болуп киришкеш, багай эвес түцнелдиг болган. Баяжмуун оон эгезээн хүрештиң шилип алган.

Ол чедиг классты доосканы, Улаң-Баторнуң башкы училищезиниге оорениң киргеп. Аңаа бартаң чиик атлетика, хүреш секциязынга кирип алган. Аныяк эр хүрежириниге өлүүлүг сундуун киришкеп.

1963 чылдың ыяадым маргылдаазынга хүрежүүсеп «Начын» атты чедип алган. Ол аныяк спортчуның эң улуг чедишкинии. Удаваапда могелерниң ийиги национал спартакиадазынга монгун медаль-биле шаңнадым. «Чаан» атты алган. Соолгу 10 чылдар иштинде ыяадым бүрүзүнде спортчулар-даа, чон-даа аразында Мунхбат биле Баяжмуун кижиниң кайнылы шүүлүр дээрзиниң дугайында маргыжып келгеннер.

Эң-не күүтүг ийи могелиң башкыты сегирикиң алымыңпы 1966 чылда болган. Бо ужурашкыта национал тоогуузуне ова таварыгта боон арткан. Ындыг кижилер хөвар болгур. Үшкү сапылга шойте Баяжмуун биле Мунхбат девиш үнүп келгеннер. Карак чивеш дээр аразында сагыжа ергаңы Баяжмуун ажылгаазы, Мунхбатты кодүрүп үндүрүпкеп. Көрүкчүлер аныяк моге Баяжмуун онаан ооттаарын күлеп турганнар. Ынчалза-даа дүржүлгалыг моге Мунхбат шүүлгеп. Баяжмуунтуң хүрежиге салымныыл, ол сегирикиң алымыкпы бадыткаан.

Юбилейлиг 1971 чыл. Бүгү чонның күүтүгеи Цэрэн биле күүтүгеи Баяжмуунтуң аразында болган хүреш көрүкчүлериниң кичээнгейин хаара туткан. Ол дээрге чүрттүүн тиилелгеннер.

Маргылдааларга киришкеш, эки түцнелдерлиг болган командаларга болгаш тус-тус тиилекчилерге шаңнаддарны тывыскан.

Дыштаныр хүнүнде кайыдаа бааззга буфеттер ажылдап, музыка ойнап турган болгаш хаак-биле хандырып турган

Бүгү чуттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан тудемилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл. ФЕВРАЛЬ 14 СРЕДА № 38 (9114). Өртээ 2 көп.

МЕТАЛЛУРГТАРНЫҢ ЧАРЫЖЫ

КЕМЕРОВО ОБЛАСТЬ. Кузецкиниң В. И. Ленин аттыг металлургия комбинадының коллективи металлургия комплексиниң бүгү адырларының дең-дески ажылы дээш, эки шынарлыг продукцияны хереглекчилерге чогуур хуу саазында бээри дээш социалистиг чарышты идепкейлиг-биле эгелээн.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан): Бирги мартен цехиниң нэмги бригадазының эдээр начальниги И. Я. Гудаев, сталеварның дузалакчызы П. П. Герасимчук, хүл-хомүр шыгжамырының начальниги С. В. Калантаев болгаш шуткулга участогунуң начальниги К. Я. Ботиев олар.

А. КУЗЯРИНИҢ фотозу.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ—ШИМЧЕДИКЧИ КҮШ

МАТЕРИАЛДЫГ, МОРАЛЬДЫГ ИДИГ БЕРИИШКИНИ

1973 чылдың социалистиг чарыжының бирги черинге үнген малчыны эзерлиг аът-биле, саанчыны—соодукчу-биле, хаван ажаакчызын—хеп чүүр машина-биле шаннаар. Боттарынга алган белиткен үлээлгелерин ажыр күүсеткен хойжулар 500-тен бир муң рубль чедир акша-биле болгаш хураганнар-биле шаннадырлар.

тор чазактың орден, медальдары-биле шаңнаткан. 200 ажыг кижи хүндүлел болгаш мактал бижиктер-биле шаңнаткан. Бистин ол мурнакчыларывыс амгы үеде техника септелгезинде, мал чеминиң сөөртүлгезинде идепкейлиг чоруун көргүзүп, социалистиг чарыштың өскүдүкчүлери болуп турарлар. Чижээлээрге, Социалистиг

● Районнуң эң дээре саанчызы, хойжузу, тудугжузу, тракторизи деп аттарны мурнакчыларга тыпсып турар.

⊗ *ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң дирекциязы, партком социалистиг чарышты мергежил аайы-биле организастаан.*

⊗ Эрткен юбилейлиг чылда районнуң 70 ажыг механизаторлары чазактың орден, медальдары-биле шаңнаткан.

Партия райкому, чер-черде партия, хөй-ниитиг организациялары чарыштың моральдыг талаларын чугулаап көрүп турар. Шилчиир түктарны, вымпелдерни тыпсырындан ангыда, көргүзүг болгаш хүндүлел самбыраларын чогуур үезинде чаартырынче кичээнгейин силып турар. Кандыг-бир байырлал хүнүн таварыштыр партия райкомунуң, райкүүскомунуң өмүнээзинден мурнакчыларга байыр чедирген бижиктерин чорудуп турар. ССРЭ-ниң тургустуганының 50 чыл болган юбилейин таварыштыр бистин райондан 70 ажыг механизаКүш-ажылдың Маадыры В. Янчат, Ленин орденниг эдилекчилери К. Арнак, А. Селягеев олар боттарының кызымак ажылы-биле өскелерге үлегерлиг боон турарлар.

Тус-тус ажыл-агыйларның, фермаларның, бригадаларның алган хүлээлгелериниң кайчаар күүсеттинип турарын, көдээ ажыл-агыйның үелчеглиг кампанияларының кандыг чоруп турарын көргүскен бюлетеньнерни өй-өйлеп үндүрүп турар бис. Ындыг бюллетеньнер мал ажылынын талазы-биле бир айлап, а тараа, сиген ажаап алымшкыныңың үезинде он хомуктап үнүп турар.

Бүдүрүлге мурнакчыларының чанчыл болган чыл бүрүде эртер слёттары база иидым хуралы мурнакчыларны мораль талазы-биле мактап деткиниринге улуг рольдуг боон турар. Ол хуралдарның болуп хүнеринде таварыштыр районнуң бүгү бүдүрүлге коллективтериниң ажылын, районнуң беш чыл планын канчаар күүсеткен база эртекен чылдарның дургузунда кайы хире хөгжүп келгенин көргүскен плакаттарны, диаграммаларны, көргүзүг материалдарын делген турар. Оларның аразындан районнуң мурнакчы кижилериниң аттарын, көргүзүглерин биилп ап болур. Ол хуралдарга киржир эрге дээш чарыштыг баш бурунгаар организастап турар бис. А ол чыштарның киржикчилеринге тураскаалдыг бижиктерниң, өртектиг белектерни тыпсып турар. Ол дээрге мурнакчыларны хөйнүң мурнунга мораль талазы-биле мактап чарлаарының база бир хевири-дир.

Районнуң эң дээре саанчызы, хойжузу, тудугжузу, трактористер деп аттарны 1971 чылдан бээр тыпсып эгелээн.

Чарыштың материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкинерин районнуң партия организацияларының канчаар ажыглап турарын допчулап чугаалаарга ыңдыг. Бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедиеринге дузаалаар ол дээштиг арганы моон сонгаар-даа сайырангайжыдар апаар бис.

Таңды районнуң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришпишаан, тоску беш чылдың үшкү чылының эртекен башгайгы айында багай эвес түпелдерни чедип алган. Чижээлээрге, район бирги кварталда күрүнеге эът садар планын февраль 1-ге чедир 39,8 хуу, а сүт планын 41,3 хуу күүседи берген. Моон алгаш көөрге, районнуң ажылчы чоннары 1973 чылда күрүнеге мал продуктулары садарының талазыбиле боттарынга алган бедиткен социалистиг үлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш комплекстиг чарыштың калбарткан «Чөөн-сибирь ыяш салдадыышкыны» трестиң болгаш Чөөн-сибирь демир-орууның Братск салбырының ажылаашкынын Иркутск облластың ыяш болбаазырадыр хөй-хөй бүдүрүлге черлериниң, оруктуң өске-даа салбырларының коллективтери деткип турар.

(СЭТА-ның корр.)

БРАТСК.

Эвээш чарыгдалдыг, эки шынарлыг, хөй продукция бүдүрер

СИБИРЬЖИЛЕРНИҢ БЫЖЫГ СӨЗҮ

«Иркутскиниң ыяш-тывыш ажыл-агыйы» бүдүрүлге каттыжышкынының «Чөөн-сибирь ыяш салдадыышкыны» трести 60 чылдың эгезинден бээр улус ажыл-агыйынга алган хүлээлгелеринде айыткыныңдан оранчок хөй — 1000 вагон ыяшты планнан ажыр чорудуп берген. Чөөн-сибирь демир-орук шугумунуң Братск салбырының ыяш сайгарын чорудар ажылчыннарының болгаш демир-орукчуларының комплекстиг чарыжының, ыяш чүдүрүп чорудар станцияларының база бүдүрүлге черлериниң ажылын чангыс аай технология ёзугаар организастаанының түнелеи ол болган.

1973 чылда «Чөөн-сибирь ыяш салдадыышкыны» трестиң болгаш Братскиниң демир-орук салбырының коллективтери хереглекчилерге ыяш продукциязын чорудуп бээринин чыл программазын декабрь 20-де, бирги кварталдың онаалдазын— март 25-те күүседир, квартал дооскаш, планнан ажыр 1500 вагон ыяшты чүдүрүп чорудар деп кады хүлээлге алган. Ажылдаарының бүдүрүкчүлүүн бедиериниң чугула курлавырларын ажыглалга киирген, чүк дүжүрер, чүдүрер ажылдарга вагоннарның үе-шак арттырин эвээжеткен. Ангараның ыяш сайгарар базазының, Перойск конторазының болгаш өске-даа бүдүрүлге черлериниң ыяш чүдүрер шөлдериңге аар чүк краннарын немей тургузуп, бир вагонга-ла анаада нормазынан 0,4 тонна ажыг чүкүү чүдүрүп берип турар.

Чарыш киржикчилериниң ажыл-ишчи дем каттыштырылгазы болгаш бот-боттарынга дузалажыры ажаок ажыктыг болган, Братск, Гидро-тудугжу болгаш Хадылыг дөргүн станцияларның ажылдакчылары вагоннар кээп турарының, оларның байдалының дугайында баштайгы, оон соонда ылавыладыгы дыңнадыгларны ыяш чүдүрүп чорудар бүдүрүлге черлериңге чогуур үезинде берип турар.

Ыяш белеткекчилери ам вагоннар келгелекте чүдүрер черинге ыяшты экке-экке, чүдүрүлге дериглерин баш бурунгаар белеткеп ап турар. Ажылды оранчок дүргелеп ап бээр. Хөй-хөй станцияларда ыяшты меэлеп чүдүрериниң мурнакчы дүржулгазын өөренип көөр болгаш ажыглалга неп-тередир демир-орукчуларның, ыяш чүдүрүкчүлериниң чогаалыкчы ажыл бригадаларын түргүскүлеп турар.

Беш чылдың үшкү чылының планын хуусаа бетинде күүседири дээш комплекстиг чарыштың калбарткан «Чөөн-сибирь ыяш салдадыышкыны» трестиң болгаш Чөөн-сибирь демир-орууның Братск салбырының ажылаашкынын Иркутск облластың ыяш болбаазырадыр хөй-хөй бүдүрүлге черлериниң, оруктуң өске-даа салбырларының коллективтери деткип турар.

(СЭТА-ның корр.)

БРАТСК.

«ШЫННЫҢ» почтазындан

БЕДИК КӨРГҮЗҮГЛЕР

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың сеттелге-тудуг цехи 60 чылын бедиткен социалистиг хүзээлгелерин алган. Цех чыдың баштайгы айында элээн күнеминнингге ажылдап, январьның планын 124,1 хуу күүсеткен. Бүдүрүлгеде ажылдап турар улустуң ниити саны 1972 чылдың январьның деценилинде турза-даа, участоктарда күш-ажылдың бүдүрүмчүлүү озуп турар. Оон уламыдан эртекен чыдың баштайгы айынга бодаарга, 15403 рубльдиг тудугмонтаж ажылдарын кылган.

Участоктар аразының чарыжынга Валентина Желтоноговага удурткан капитал тудуг участогу аң планын 137 хуу күүсеткеш, чарышка бирги черин алган. Мастер Владимир Бочкаревтуң участогу ийиги черде болган. Бинанчы бетонщиктериниң Хөртек Маска-оолга удурткан бригадазы тудуг-монтаж ажылдарын кылырының аң планын 147 хуу күүсеткеш, бригадалар аразында социалистиг чарыштың бирги черин эзелээн. Бызаңнаар болган бетонныар ажылдар талазы-биле чарыштың ийиги черин Владимир Попельдың бригадазы ап үнгеи. Олар январь планын 145 хуу күүсеткенивер. Ол ышкаш Бөвей Тарак-ооздуң түлүг болган сеттелге- кызган ажылчыннарны база бедик көргүзүглерлиг ажылдаан.

Бүдүрүлге цехиниң чамдык участоктарында моон сонгаар кичээнгей салыры негеттинип турар айтырыглар база бар. Аңаа тодаргай чижек кылдыр мастер Е. А. Морозовтуң удурткан участогун айтып болур. Бо участокта күш-ажылдың бүдүрүмчүлүү чавыс. Ында ажылдап турар ажылчыннарның чамдыызы ажылдан хожудал кээп турар. Ук участокта күш-ажылдың организастаашкыны багай болганындаа январьның планы түгүл 89 хуу четкен. Ол хожудаан участокта ажылды шын организастап, күш-ажылдың сагыыра-чурумун быжыглавр хемчегзерни партия, профсоюзтың организациялары боттандырып эгелей бергеи.

Сеттелге-тудуг цехиниң коллективин тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планнаг даалгаларын декабрь 20-де күүседир сорулга салып, күженнишкиннинг ажылдап турар.

В. КАЛЗАН,
сеттелге-тудуг цехиниң начальниги.

ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛ

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажыңда сүт-бараан фермазының саанчылары «1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белетиззерин ковудедир дээш мал ажылының ажылдаанчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПСтиң докталын танышып көргеш, кышкы үеде сүт саалдазын кудулатпас деп шиитпирлээш, боттарынга бедиткен хүлээлгелерни алган. Коммунистиг күш-ажылдың коллективи бергеи үезүн амыл-херээ-биле бадыткап турар.

Ферма январь айда 200 центнер сүт бүдүрер планын ажыр күүсеткен. Күрүнеге 170 центнер сүттүг садар тургаш, 182 центнер ажыгны дужааган.

Саанчыларның ортузунда калбарган чарыштың түңнелин чыдың баштайгы айының төнчүзүнде үндүрген. Бирги черни дуржулгалыг саанчы Нурсат Өвзей, ийиги зин—Дашпыл-оол Мөк-ныс, үшкүзүн—Чамзы Дыртык эзлээн.

Сүт-саалдазын ковудедири-биле фермада савааңны инекпе бээр мурнунда илбырадыр хайындырып, амдан киир өске түүлдер-биле хөлүп турар.

Фермада 47 инек төрээн, оларның бызаалары менди. Амгы үеде ферма бир саар инекке оналаштыр хонукта ортумаа-биле 6,2 иг сүттү саап ап турар. Бо дээрге багай эвес көргүзүгдүр.

Ыыштаглаашның хүр, эки эртип турар. Инектерде арып баксыраан чүве чок. 220 тонна савааңны, 18 тонна сигенни фермада эккеп сараттаан. 350 тонна сенажта ам-даа дегбээн. 200 тонна силос бар.

Ында зооветовредилге домтаамал эртип турар. Ол овредилге ишчилериң продукция бүдүрерин ковудедиринге идигни берип турар.

О. ТАВАА.

ЧАСКЫ ТАРЫЛГАГА БЕЛЕТКЕЛ

«Элегес» совхозтуң төп мастерскаязында ажыл-агы бо хүннерде кадыг-түлүк. Февральдың онда медээ ёзугаар алырга, 40 трактор, 500 ажыг илиир, 35 андазып, 32 сеялка, өске-даа кожуг машиналары септеттинген.

Ажылдың бүдүрүкчүлүү.

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының механизаторлары часкы хову ажылынга белеткелдир: техника септелгелин, үрелип арыглаашкының график ёзугаар организастыг чорудуп турар. Салбырның төп шаңында ажылыш бо хүннерде улам хайыккан.

Февральдың онга чедир 777 тонна кызыл-тас, 380 тонна арбай үреэнниң чажар шыпарынга чедир арыглаан. Ам 400 тонна суда үреэнниң арыглап эгелээн. Ол бүгү ажылды шаң эргелекчилэ коммунист Иван Хураганзай эки организастап турар.

Т. ОНДАР.

ТАЙБЫҢ ХҮННЕР

Ханөйда амгы үеде тайбың, шөлээн амыдырал чоруп турар. Чоокта чаа-ла маңаа, бо Кханхиген кудумчуузунга, бомбалар частып, дыңнаттелиг турган. Чүс-чүс ог-бүле бажыңбалгадындан чарлып, эт-хөреңгизин оскунганнар. Ынчалаада вьетнам улус бодунуң быжыг-турштуун херек кырында көргүскен: бо кудумчуга сеттелге бригадалары келген соонда, ажыл-ишти кайныгып үнген. Бо бүзүндулар орнунга тураскаадлыг музейнин тудар болгаш копчуг чараңы чурттаалга бажыңнарын кылыр деп турар. А ындыызында бүзүндуларны арыглавышпаан, бажың-болгат чок арткан хавайжуларга түр чурттаалга тудугларын кылып турар.

(УРУКТА: шалыпчы тудугжуларның ажылдан турары.

С. АФОНИНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДАШТЫКЫДАН чаа МЕДЭЭЛЕР

Ю. Цеденбал Индияга баар

Индияның Премьер-Министри Индира Гандиниң чаңаанын ёзугаар МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал бо чылдың февраль 23-тен март 1-ге чедир аңбанның пайыралдыг аян-чоруун кылып, Индияга аалдап баар деп, Монцамэ агентилел дыңнаткан.

БОМБАЛААШКЫННАР ҮРГҮЛЧҮЛЕП ТУРАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк ужар чүүл Лаос биле Камбоджаның хостаагаи девискээрлерин мооңнээн күштиле бомбалаарын үргүлчүдеп турар. Лаоска халдаарынга хымдыкчы-бомбалакчы болгаш стратегтиг бомбалакчы «В-52» самолёттар киржип турар деп, АКШ-ның Оожум океан девискээринде чепсектиг күштериниң командылалының медээлеринга барымдаа болдургаш, америк информация агентилелдери дыңнаткан.

Премьер-министрниң медеглели

КАИР. (СЭТА). Египеттиң премьер-чиниистри Али Сидки шерит бюджединиң дугайында чүрттүп Улусчу хуралынга ылеткел кылган.

Чоокку чөөн чүк кризизин чиптүг политиктиг таарыштыр шиитпирлээрин Израиль шаптыктап турар болганда, ёжелеткен девискээрлерин чепсектиг хостаарынга белеткенир үжүрга Египет таварышкан деп, А. Сидки демделээн.

ТУРАСКААЛДЫГ ХҮН

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң ажылчын аңгызының дайынчы штабы — ажылчы чонларның чаңгыс ай профэвилел төвү чаярбын харлаан. Ол хүнүү чүрттүн ажылчын аңгыын демделээн. 20 чыл дургузунда ол төп ажылчы чонларның массалыг организациязы болуу берген. Организация ам бодунуң хүрээленинде миллион ажыг кижини каттыштырып турар.

Колхозтарда отчёттар болгаш соңгулдалар

ДОЛУ КҮШ-БИЛЕ АЖЫЛДАВААН

Эрткен ажыл-агый чылында Каа-Хем районнуң «Октябрь 14 чылы» колхозу бодунуң экономиказынга улам быжыглаан, колхозчуларның амыдырал-чуртталгазының деннели-даа бедээн. Кол көргүзүг—орулга кирип алырының планын ажыр күүсеткен. Тодаргайларга, колхоз 320 мун рубльдиң арыг орулгазын алган.

Колхозтуң механизаторлары болгаш тараажылары чер ажылының культуразын бедидеринче углаган чамдык хемчеглерни ап чорутканындан багай эвес дүжүттү өстүрүп алган. План ёзугаар тараа культураларындан колхоз орутумаа-биле 11,8 центнер дүжүттү өстүрүп турган болза, ону 17 центнер чедирген. Оон ачызында тараанын нлити чылдазы ковудээн, янчангаш күүрнеге барык-ла ийи планның тараазын саткан. Бир центнер тараанын бөтүнези планда көрдүнгенинден 1 рубль 11 көпеек чнигээн. Бо чылын часкы тарылгазынга хереглээр аки шынарлыг сорттуг үрезинни болгаш мал чеминге хереглээр тараазы ажыл-агый четчирии-биле үрүп алган.

Чазагай дүжүттү өстүрүп, ону ажаап алырынга дыка хөй киҗилер төлептиг күш-ажылчы үлүүн киирген. Тараа ажаап алышкынының үезинде механизаторлар Григорий Валов, Шогду Маадыр-оол, Александр Маслов шылгараап, чазактың шаннадарын-даа алгылааннар. Бо дугайында колхоз даргазы Н. И. Котов отчёт илеткелиннге чугаалаан.

Чер ажылында чамдык чеднишкиннер-биле чергелештир чедир кылдынмайн турар чүүлдер барын илеткелчи болгаш санал берген аптер хуралга илереткен. Бирги ёлчегде чер ажылының культуразын бедидериниң хемчеглерин кошкак боттандырып, агротехниканың чуруминарын сагывайн турар. Тарылга ёлчештирилгези, курукгурулга андырылгазы, чемишчидилгелерни чөптүг ажыглаары ышкаш ажылдарны чогуур деннелге тургуспаан. Бнчангаш гектар черден алган дүжүт кожазы «Ленинчи орук» колхозтан 4 центнер куду болган.

Дүжүттүң куду болуп турарының бир чылдагааны хову ажылдарын, хөрзүн болбаазырадылгазын куду деннелдиг чорудуп турарында. Курукгурулга андырылгазын механизаторлар чорудуп тура, кыдыра андарар, оргалаар чоруктар бар. Техника септелгезинин шынары багай. Часкы тарылга үезинде 12 тракторнуң чүгле чедизи ажылдап турган. Бир эвес олар долу күүч-биле ажылдаан болза, чажылда мурнунда хөрзүнну дескилеп болбаазырадыр аргалыг турган. Болбаазыратпаан шөлдерге бодаарга, ону чорукан шөлдерден 3—4 центнер хөй дүжүттү колхоз эрткен күзүн ажаап алган.

Дүжүт ажаап алышкынының үезинде чамдык комбайнерлернин ажылга харыысалга чогундан ажаап алышкынның шынары чамдык төлдерге багай болган. Чидириг колдуунда гектар бүрүзүнден үш центнер четкен.

Чазын черни удур андаргаш тарыры дүжүттү гектардан 4—5 центнер кудуладып турар. Эрткен чылын 700 ажыг гектар черни чазын чаргаш тараан. Оон дыка хөй тарааны колхоз чедир албаан.

Бо бүгү четпестернин үнүп келген чылдагааны колхоз баштаар черинин, оон даргазы Н. Котовтуң, кол агроном Т. Матвееваның ажылды шын организаставайн, удургулганы болгаш хиналдаиы кошкатканында болуп турар.

Мал чеми культураларның дүжүдүн бедидеринче кошкак кичээнгейни салып турар. Оон шөлдеринге минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни чедир төкпейн келген, бнчангаш гектардан эвээш дүжүттү ап турар.

Колхозтуң экономиказының кол адырының бирээзи мал ажылы. Нинтинин малының баш санын өстүрер, оон продуктулуг чоруун бедидериниң хемчеглерин малчыннар болгаш түскай эртемнигнер ап турар. 1972 чылда ажыл-агыйның малчыннары күүрнеге кедээ ажыл-агый продуктуларын садарының планныг онаалдаларын чогуур хуусаазында күүсеткен.

Колхозта мал ажылынга бердинген, чыл бүрүде эки көргүзүглерни чедип ап турар кижилер эвээш эвес. Оларга хойжу Моңгуш Инги-оол, саанчылар Лопсан Селинмаа, Татьяна Смирнова, бызаа ажаакчылары Евгения Алимова, Екатерина Иргит болгаш өскелер-даа хамаржыр.

Колхозтуң мал ажылында улуг четпестер барын илеткелчи болгаш санал берген колхозчулар чугаалап, оон чылдагааннарын тодарадып, өдип алырының оруктарынга, курлавырларынга доктааган.

Мыйыстыг бода малды өстүрериниң, сүт бүдүрүлгезиниң планныг даалгазын колхоз күүсетпээн.

1972 чылда мыйыстыг бода малды 1280 баш чедир өстүрер тургаш, 1213 баш чедирген, оон иштинде саар инек 22 баш четпээн. Мооң кол чылдагааны сүт-бараан фермазында байдалдың таарымча чогунун уламындан болгаи. Кажаалар чедишпес, тар, өл-шык. Бызаалар ажаап, өстүрер кажаа зоотехниктиг негелдеге дүүшпес болганындан 60 ажыг бызаа өлүп хораан. Инек кажаазы, чедишпес. Ону делгемчидер азы чаа кажаа тудар хемчеглерни албаанындан малдың бажын өстүрериие таптыктап турар.

Сүт бүдүрүлгезинин планын күүседип болурунуң бүгү аргалары колхозта бар. Инектериниң үнсаазы экижиттинген, оларга чидиртир мал чеинери четчир, ферманы механизастаан. Хыналда саалданың түннедин ёзугаар алган саналгалардан коорге, фермаиың 54 инәзиниң бирээзи-ле чылда ийи мүндан ажыг килограмм сүттү бээр ужурдуг, а херек кырында оларның чүгле 24-ту ол хире сүттү өрткен чылын берген. Өскелери чүге ол хире сүттү берип шыдаваиыл? Ол болза фермаиың саанчыларының болгаш инек кадарчыларының күш-ажылының сагыига-чурумунуң четпезиниң түннелиниден болган. Чайгы үеде инектерни чогуур үезинде сагбайн баар таварылга Мерген фермазынга турган. Оон уржуундан сүт бүдүрүлгезиниң планы күүсеттинмейн барган.

Төрүүр чүс баш малга онаштыр 83 хураганны, 56 бызааны, 75 кулунну колхоз оруктуруп өстүрген. Бир хойдай ортумаа-биле 2,7 килограмм дүктү кыргып алган. Саар инекке онаштыр 1423 килограмм сүттү сагган. Бо көргүзүглерниң чаңгызы-даа планда айытканынга четпээн. Шынап-ла колхоз эрткен ажыл-агый чылында долу күш-биле ажылдаваан деп чүве моон-на илден-дир.

Мал ажылында четпестер колхоз баштаар черинин удурулгазының кошкаандан болганын колхозчулар хүралга айытқан. Ылаңгыя специалистер чогуур негелдеге дүүшүр ажылдавайн келген. Ажыл-агыйга үш мал эмчизи ажылдаар турда, оларның чүгле чаңгызы бар. Оон түннелинде, зооветеринарлыг хемчеглер багай боттанып турар. Малчыннарның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдал ам-даа долузу-биле тургустунмаан. Хаван фермазындан кижилерниң үнер чоруу хөй. Оон чылдагааны — ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалды янда тургуспааны-биле тайылбырлаттынар.

«Октябрь 14 чылы» колхозчуларының эрткен ажыл-агый чылының түүнелдерин отчёт-соңгулдалыг хуралынга үндүргеш, чедир кылдынмаан түүлдернин чылдагааны тодаргайлаан. Колхоз бүдүрүлгезинде иштики курлавырларны чедир ажыглавайн, долу күүч-биле ажылдаванының көргүзүглер чавыс болганын колхозчулар демдеглээн.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында колхозтуң ажыл-ишчилери күүрнеге 1820 тонна тарааны, 185 тонна эттн, 453 тонна сүттү 15,8 тонна дүктү садар бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Хүлээлге чиик эвес. Ындыг болганда ону күүседир дээш ажыл-ишчилерниң ортузунга социалистиг чарышты калбартып, шудургу ажылдаар херек.

Т. ХЕРТЕК,
«Шынның» түскай корр.

МАЛ АЖЫЛЫ—
ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

МАЛЧЫННЫҢ АЖЫЛ-ХЕРЭЭ

Тожу районнуң девисиззеринге бо кыш мурнуку чылдардан барык-ла ай хире эрте эгелээн ужурунда, малды тургузу азыраарынче октябрь айда-ла кирген. Оон ангыда, харның кылын чагганы, оок домаңналдыр чаржалы доңганы мал ыыштаглаашкынынга дыка берге байдалды тургускан.

Агаар-бойдустуң байдалы бо хире нарын, берге турза-даа, «Тоора-Хем» совхозтуң Төлбулда эът угланыышкынның инектериниң кадарчылары Нол Шой-Сүрүң, оок овнуң ээзи Санчатпаа Шой-Сүрүң олар малын ыыштан хүр, менди ажырып турарлар. Оларның кодан малы хүр болур ужурлуг. Чүге дээрге, бо малчын ог-бүле кадарчылап хөй чылдарның дургузунда ажылдап келген болгаш берге ыыштан малды хүр ажырарының арга-дурмулгазын ыяк билир. Совхозтуң еске малчыннары оларның арга-дурмулгазын ажыглап турар. Мал ажылынга үр чылдарда ажылдап, нүш-ажылга бедик көргүзүглерни чедип ап келгени дээш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму Шой-Сүрүңнерге Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты тывыскан.

Амгы үеде бо алдарлыг малчыннарның коданында арыл бансыраан чаңгыс-даа инек чок. Чыл згезинден бээр 10 инек оолдаан, оларның бызаалары онча-менди доругуп турар. Дурмулгалыг малчын Нол Шой-Сүрүң инектерин чер одарынга мергежилдиг кадарып турганының уламындан, ыыш орту чедип турда безин сигенининң чүгле 20 хуу хирезин чарыгдаан. А силосна ам-даа дегбээн, коданда аппарып каан концентраттыг чемден чаңгыс• килограммны-даа чарыгдаваан.

Оларның-биле бир дөмей байдалда турар чамдык малчыннарның коданда малы аамок арыл бансыраан болгаш мал чемин ам безин орту эрттир чарыгдап алган болуп турар.

Бо хире берге кыжын безин Шой-Сүрүңнерниң ажыл-херээнин мындыг эки түннелдиг болуп турарының чажыды чүдел?

— Менде кандыг-даа чамыт чок — деп, Нол Шой-Сүрүң чугаалап турар.— Хамын ужур чүдел дээрге, хүлээнген ажыл-херээн кижиниң ханызы-биле мөдереп билиринде, харыысалгалыг болурунда-дыр. Кызымак, кежээ кижи малчын болуп шыдаар деп, улустуң чугаалажып турары кончуг шын. Шынап-ла кызымак, шудургу ажылдаар болза, малчын бүрүзү-ле эки түннелдерни чедип ап болуп.

Нол Шой-Сүрүң ниитиниң малын 20 ажыг чылда кадарып келгеш, бо аразында ыыш бүрүзүнде кандыг-даа бергедээшкинге тавармып көрбээн. Ол хире хөй чылдарның дургузунда алдарлыг малчыннар төрээн совхозунга чүс-чүс баш малды өстүрүп берген. Оиар юбилейлиг 1972 чылда төрүүр 100 инекке онаштыр 93 бызааны менди доруктурган.

Совхозтуң еске малчыннары малынга чиртир сигенни, бодунга одаар ыяшты совхозтан сөөртүп бээрин негеп, ол түүлдерни боду кылып алырын оралдашпайн, анаа олурар боордур. А Шой-Сүрүңнер ындыг эвес. Малынга чиртир сигенни боду шанактап ап турар. Өдек-кыштаан ыяк кылып алыр. Кысиазы-биле чугаалаарга, оларда «азырадыкчы» хөөн чок, аргалыг-ла болза, бүгү чүвени боттары кылып алырын бөдаар.

Шой-Сүрүңнер чүгле боттарының хүлээнген ажылынга кежээ, кызымак, ак сеткилдиг эвес. Хөй-ниитиниң ажылынга бээ-ла идепкейлиг киржип турар. Кол Шой-Сүрүң Азас кедээ Совединиң депутады, мал бригадазында улусчу контроль бөлүүнүң даргазы. Бодунуң ол хөй-ниитии хүлээлгелерин малчын үлегерлиг күүседип турар. Депутат Кол Шой-Сүрүң чоокавызында малчыннарның аалдарынга бо-ла чеде бээр, оларның ажыл-херээн, негелде-хереглелдерин сонуургап, аргасүмени берип, ажыл-ишчи эвес оруктарны, четпестерни илередип, оларны чайладырының хемчеглерин ап, негелделиг айтырыгларны кедээ Советке, совхоз дирекциязынга тургузуп турар.

Күүрненин эт-хөреңгизин мамныг кадагалаар талазы-биле улуг ажылды ол чорудуп турар. Төлбул чоогунга сиген кезип турган бригаданың черге маапкан эт-хереиселин Шой-Сүрүң боду бөлүп, шыгмап турар. Эртнен күзүн ол чоокта 26 сараат сигенни мал чивезин дээш, боду камаалап каан.

Алдарлыг малчыннар Кол биле Санчатпаа Шой-Сүрүңнерге «Тоора-Хем» совхозтуң ажыл-ишчилери чоргаарланып, оларны хүндүлеп турар. Бо бөдүүн ишчилер ындыг хүндүткелди ак сеткилдиг, үлегерлиг нүш-ажылы-биле чедип алганнар.

В. ТАМДЫН-ООЛ,
«Тоора-Хем» совхозтуң директору.

ЧЫЛ—ШИИТПИРЛИГ, АЖЫЛ—ШАЛЫПЧЫЛ.

КӨДЭЭ ИШЧИЛЕРНИҢ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫ

КЫЙГЫРДЫВЫС

«Ак-Эрик» колхозтуң Улуг-Күзег сүт-бараан фермазының коллективи «Тес-Хем» совхозтуң сүт-бараан фермазын социалистиг чарышка кыйгырган.

Улуг-Күзег сүт-бараан фермазы сөөлгү чылдарда бодунуң ажылын көскүзү-биле экижиткен. Оон бадыткалын күш-ажылды организастаанының өнижээнинден, корум-чурумнуң быжыкканындан болгаш мал продуктузунуң ковудээнинден көрүп болур. Бо дээрге, мурнуку чылдарга деннээрге, бистин дептилгевис-тир. Ынчалзажок районнуң фермаларының мурнуку одурүүнче черле үнүп көрбээн бис.

Эрткен чылын бистин фермавыс төрүүр чүс инекке онаштыр 84 бызааны камгалап алган болгаш инек бүрүзүнден элээн арбын сүттү саап алган. Сүттү будүрелиниң болгаш күүрнеге садарының планнары күүсеттинген. Саанчылардан Арина Хорлуу биле Зоя Чамзы олар мурнакчы болган. Бир эвес бистин саанчыларывыстың дегерези мынчаар ажылдаан болза, ам-даа он ажыг тонна сүттү ап болур турган. Бо чылгы планны тургузарда, мурнакчы саанчыларның көргүзүглерин барымдаалаан ужурувус ол. Ынчангаш мурнакчыларның эрткен чылгы чедишкини бо чылын бүгү саанчыларның болу бээр.

«Тес-Хем» совхозтуң Өртең сүт-бараан фермазы бо чылын бир инектен-не эрткен чылдыынан дыка хөй сүттү саарын планнап турар. Ынчангаш ол фермаиың саанчыларының дуржулгазын шингээдип алыр соруига-биле ук ферманы социалистиг чарышка кыйгырдывыс. Өртең фермазының коллективи бистиң кыйгырыывысты хүлээп алгаш, төрүүр чүс инекке онаштыр бо чылын алыр бызааларының санын 85 чедир өстүрерин шиитпирлээннер. Оларның ол шиитпиринде база-ла бир утка бар: бызаа өстүрерин бистен өөренир. Социалистиг чарыштың ажыктыы харын ында болгай.

Бистин районнуң байдалыбиле алырга, үстүнде соруглаларны чедип алыры белен эвес. Ынчалза-даа бисте бо чылын мал чеми хөй, сүтну база чылдың берип турар апарган бис. Бо чорук малдың деңгелин баксыратпас болгаш продуктулуун кудулатпас. Социалистиг чарышка чедишкинниг болурунуң кол магадылалы ол. Оон ынай сүттүн бараанның бедидер соруглабиле чалаң сүттү бызааларга бээрин кызыргаш, кылымал сүттү ажыглап эгелээнивис база-ла улуг рольдуг. Фермавыска бөдүүн механизацияны болгаш мал чеми ыябырадыр херекселди бо чылын шингээдип алыр бис. Моон түннелинде мал бажы өзер, мал ажылының продуктузу ковудээр дээрзинге бузүреливис улуг. Социалистиг чарышты калбартканының ачызы ындыг-дыр. Чүгле оон дузазы-биле мурнакчы фермаларның деннелинге чедип болур бис.

З. ОРУС-ООЛ,
«Ак-Эрик» колхозта бода мал бригадири.

ХҮЛЭЭП АЛДЫВЫС

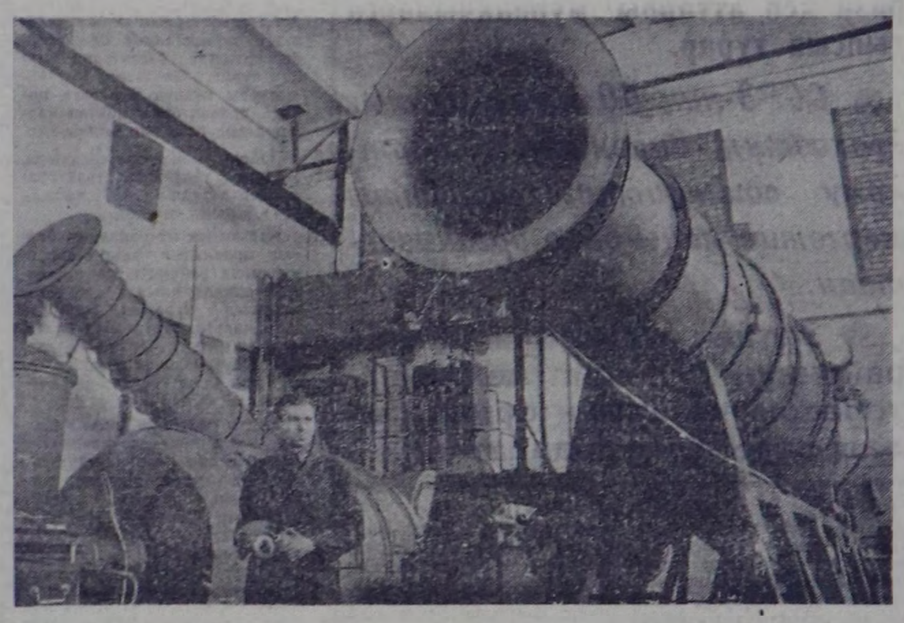
«Ак-Эрик» колхозтуң бода мал бригадазы, оон сүт-бараан фермазы бистиң чарышка кыйгырганын дыннаш, ону күзелдинивис-биле хүлээп алдывыс. Бистин фермавыстың саанчылары хуралга бедик кодурлуушкуун илередип, социалистиг чарышка кыйгырган саанчыларын мурнаарын аазааннар. Ол колхозтуң Улуг-Күзег фермазы чүгле хем кежир турар чүве болганда, аравыста черле шору харылзаалыг бис. Фермаларның кайы-бирээзинге кино, концерт кээрге, бо-ла кады чыглы бээр үлүс болгай бис. Янзы-бүрү оюн-тоглаа-даа кады болгулаар.

Ынчалза-даа бо бүгү — кыдыра харылзаалар-дыр. Ажыл-агый талазы-биле ханылашпайн турдувус. Бир тээ, ам чарыштыг болу бергенивисте, бот-боттарывыста өкн чүүлдерни өөренип көөр, нептередир апаар бис. Ол ферма төрүүр чүс инээнден 84 бызааны алган, а бис — чүгле 65-ти алдывыс. Мону канчап чедип алганыл? Тарып боозадыяганы канчаар чорудуп турарыл? Бистиң бо айтырыглар сонуургадып турар. Бо чылын алган хүлээлгевис 85 бызаа болгай. Ону черле чедип алыр ужурлуг бис. Кожаларывыстың дуржулгазы биске дузаалаар апаар.

Бир инекке онаштыр саптан судувус оларныындан мун-не хөй. Ынчалза-даа ол ындыы кызыгаар эвес-тир. Бистин дээре саанчыларывыс Эрээ Шалын, Александра Бадарчы эрткен чылын инек бүрүзүнден арбын сүттү саап алган. А өскелер чүге ыыдавас деп? Хожудап турарларны чарыштың дузазы-биле оларнын деннелинге чедирери чугула.» Соруглаиы чедип алырывыска, немелде хемчеглер дузаалаар ужурлуг. Оон ангыда, бистин фермавыс келир үезин бодап, чүс ажыг эжижиткен укеаалыг инектерни саттырып алган. Оларның чамдызы бо чылын эдержилгеге кирер. Хөй продукту алыр магадылалывыс ол.

Бо чылын Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киржип, 190 ажыг тонна сүттү будүрүп, оон 150 тонназын күүрнеге садар деп хүлээнген бис. Бо кыштың ферма, эрткен чылга бодаарга, эки эрттирип турар. Чүге дээрге, мал чемин мурнуку чылдан хөйну белеткеп алган. Чартык мун тонна силосту салган. Саван, холуксаалыг чемнер бар. Ниитизи-биле чугаалаарга, беш чылдың бо шиитпирлиг чылында бистиң фермавыс мурнуку чылдан эки ажылдаар.

М. ЯНДАК-ООЛ,
«Тес-Хем» совхозта бода мал бригадири.

Трактор талазы-биле күүрненин эртем-шинчилел институдунуң Челябинскиде салбырының ажылдакчылары Челябинскиниң трактор заводунуң коллективи-биле кады эртемшинчилел болгаш дуржулгаконструктор ажылдарын калбаа-биле чорудуп турар. Ол ажылдың түннелинде янзыбүрү хевирлиг нарын машиналар «амыдыралче шынзылганы» алыр апаар. Ол машиналарны Чебоксарида тудуп турар үлетпүр тракторларының заводу кылып үндүрер.

ЧУРУКТА: тракторларның соодулга системазарын шинчилеп, хынаар черде. Лабораторияның улуг инженери В. А. Будим «Т—330» дээр тракторнуң радиаторларынга аэродинамиктиг шенелде кылып тур.

Б. КЛИПИНИЦЕРНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

СПЕЦИАЛИСТИҢ ХУУДА ПЛАНЫ

Эртеминиң чеднишкиннерни болгаш мурнакчы дуржулганы будүрүлгеге пептередир талазы-биле беш чылда хууда план-хүлээлгелерни Брянск областың кедээ ажыл-агыйының иүп ажыг агрономнары, зоотехниктери, инженерлери болгаш еске-даа түскай эртемниглери ажылдап кыпган. Клинцовск районнуң «Рубежное» колхозунуң кол агроному И. Я. Пляхотко ол шинчээшкиннинң эгелекчизи болган. Чер ажылының культуразын бедидер, черни үре-түннелдир кылдыр ажыглаар дээш дыка хөй түүлдерни оон күженишкиннеринииң ачызында ажыл-агыйга боттандырган. Оон түннелинде дүжүт бедик болгаш туруптуг болуп турар.

«Мироновская-808» дээр кызыл-тас, «Улуг чеминиг» көктараа, «Московский-121» дээр арбай дээш еске-даа бедик продуктулуг сорттарны бо ажыл-агый тарып өстүрүп турар. Чазын дереглеттинер үезинниерни бүрүн белеткээн, оларның 20 хуузу бирги черге. Тарылганың гектар бүрүзүнге-ле 8—10 тонна органиктиг чемишчидилгени токкеш, минералдыг чемишчидилгелерни чүгле хөрзүн картограммаларынга дүүштүр ажыглаар.

Кубаньчылардың кыйгырыын ёзугаар чер ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киргеш, «Рубежноенин» коллективи бо чылып тарааны гектардан-па 25 центнерден эвээш эвести, картофелын 200 центнерни алырын төлевилээп. Бодунуң хууда планында И. Я. Пляхотко мынча деп бижээн:— Аммиак суун калбаа-биле ажыглаар, ажыглаттынмайн чыткап черлерни аңдарып, оруктар дилиидектеринге артып кал ыр черлерни улам кызырып тургап, 20 гектардан эвээш эвес чаа черни ажыглалга киирип, корнеплодтар, ылаңгыя морковь тарылгаларын калбартыр, картофельдиң болгаш погааларның чаа сорттарын менеп өстүрериие ажыглаар дуржулга участокторын тургузар.

Чазгай үлегериин салгакчылары ковудээн. Культураларның дүжүтүрүн болгаш малдың продуктулуун бедидер талазы-биле хемчегдерни боттарының комплекстиг планынга «Дятьковоо» совхозтуң түскай артемниглери киирген. Чижээзээрге, гектардан-на 45—50 центнерден эвээш эвес тараазы алыр деп сорулганы олар салган.

Контроль-селекция чорударыбиле ажыл-агыйда дуигужун төрүүр чүс инекти үскеп. Малдың кол коданын арбыдадырда эң продуктулуг инектерни шилип алыр төлээде, ол чорук специалистерге дузаалаар. Малдың чем-суурун быжыглаар дээш экижиткеннде сиген шөлдерин 1200 гектар, культурлуг одарларны 450 гектар (оок иштинде суггарылгалыы— 300 гектар) чедирерин планнаан.

Областың колхозтарының болгаш совхозтарының еске-даа хөй-хөй специалистери база күженишкиннииг ажылдаар апаар план-хүлээлгелерни алган. Областың кедээ ажыл-агый специалистериниң ковүүлел хуралы чоокта чаа Брянск хоорайга болгаи. Тараазны, картофельди, ногааларны, эът-ти, сүттү болгаш еске-даа продуктуларны будүрерин база белеткээрин ковүдедир дээш социалистиг чарышты организастаарынга оларның ролюн бедидер дугайында чугаа аңаа болуп, беш чылда хууда болгаш план-хүлээлгелерни ажылдап кылыр талазы-биле агроном И. Я. Пляхотконуң эгелээшкинин аңаа яяи-биле деткээн.

Д. КУЗНЕЦОВ,
(СЭТА-ның корр.).

БРЯНСК

ЧУРУКТА: «Луноход-2»-ниң шимчеп турар модели лунодромда.

Н. АКИМОВТУҢ фотозу (СЭТА-ның фотохрониказы).

СҮТ КӨВҮДЕП ТУРАР

«Тиилелге» совхозтуң төп салбырының ийи сүт-бараан фермазының саанчылары тоску беш чыдың шиитпирлиг үшкү чылында сүт будүрерии болгаш күүрнеге садарын ковудедир дээш, кызымак ажылдап турараар. Оларның аразында социалистиг чарыш калбарган. Кижи бүрүзү-ле чарыштың бирги черинче үнерин, инектен хөй сүттү саап алырын оралдажып турар. Ынчангаш фермаларның шиитпизи-биле эки түннелди чедип алырынга чарыш идиглиг болган.

Төп салбырының № 1 болгаш 2 фермалары январь айда шупту 84 тонна сүттү будүргеп болгаш 57 тоннаны күүрнеге сатқан. Бо дээрге, эрткен чылдың ол үеэи-биле деннээрге, сүттү 10 тоннаны хөйну будүргени болгаш 23 тоннаны хөйну сатканы ол-дур. Саанчылар ындыг бедик коргузугну чедип алыр дээш шынап-ла шудургу ажылдаан. Ылаигыя саанчыларның иштиидеи Ондар Норжунмаа, Моцгуш Эктек болгаш Ондар Часыт олар чарышка тиилекчи болуп, бодунда быжыглаан инек бүрүзүнге онаштыр январьда 200 кг-дан өрү сүттү саап алганнар.

Кышкы үеде инектиң сүдүн кудулатпазынга салдарлыг факторлар хөй. Маңаа кол чүве хамыктың мурнунда саар инектериин азырал-ажаалдазын экижиткенинде, чемни малга бээр мурнунда амдан, хоолу книр ыяк белеткеп турарында. Оон ангыда, саанчыларның боттарының ажыл мергежилн баав-ла улуг рольдуг болуп турар.

Ийи фермада мал чеми четчир. Саанчыларның зооветеоредилгезин неделя санында бир катап эрттирип турар. Сөөлгү үеде фермаларда сүттүн шинары экижип турар. Оон үүлдүн корум-чурумнуг болдурган.

Оон-биле чергелептир, турбас ужурлуг чамдык четпестер база бар. Кажаалариың санитарлыг байдалы чогуур негелдеге дүүшпес, инек одээн болгаш еске-даа боттарны аштап, арыглавайн турар. Чем сөөртүлгези чамдыкта үеэ

чаа

ЭРТЕМ болгаш ТЕХНИКА ЧҮҮЛДЕР

ГАЗ-БИЛЕ АЖЫЛДААР АВТОМОБИЛЬДЕР

Автомобильдерни ажылдадыр бензин орнунга бойдуста чайгаар бүткен газты калбаа-биле ажыглаары шинтипирлеттинген. 1974—1976 чылдарда Москвага 35 мун автомашинаны газ-биле ажылдаар аргаже шилчидер дугайында айтышкынны ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели үндүрген. Ындыг хемнирлиг одаар чүүлче чүрттүн өске-даа улуг хоорайларында—Ленинградта, Киевте, Ташкентиде, Тбилисиде, Бакуда, Минскиде, Волгоградта автомобильдерни шилчидери көрдүнген.

Оон ужуру чүдел? Улуг хоорайларда автотранспорт дыка мөөнелген болур. Транспорттүн одаар чүүлү — бензин өртенгенде оон ыяш хоорайларның агаарын хирлендирини, хоралыг бүдүмелдерни үндүрүп турар. Автомашина ыяштан агаарны арыглаарының айтырыы үлетпүр талазы-биле сайзыраңгай бүгү чүрттарда чидин-биле тургустунуп келген. Ону шинтипирлээр дээш дыка хей эртем коллективтери ажылдап турар. Оларның шинчилелдериниң үгланышкыны болза, автомашиналарның моторларын ажылдадыр будүмелди солуур болуп келген.

Чамдык чүрттарда бус-биле болгаш газотурбина-биле ажылдаар шимчедикчилерниң тургузуп чогаадып эгелээн. Ынчалза-даа түскай эртемнигнерниң хей нурбузунуң бодалы-биле алырга, ыш болгаш даап үндүрбес электромобильдерниң келир үезин улуг. Ындыг машинаны ССРЭ-де болгаш даштыкыда чогаадып кылган. Ынчалза-даа ында база четпес чүүл бар. Аккумуляторлар машиналарның аккумуляторлары дүрген өжүүчел болуп турар. Электромобильдиң батареяларын октавайн азы солувайн үр үеде узун орукка маңнадыр дизе, энергия бөзиниң аргазын үндезинип-биле чаартыры чүгүла. Ындыг энергия бөөр түүл болза күчүлүг, чиик болгаш өртээ чиик болур ужурлуг.

Ындыг хуулгаазын аккумуляторларның тыптып келирин маңнавайн специалистер оске, оон бөдүүн шинтипирлерни хүлээп ап турар. Ылаңгыя автомобиль шимчедикчилерин газ-биле хөделдирери ажыктыг болган. Газ долузубиле кывар болганда, оон агаарже үндүрер хоралыг будүмелдери эвээш.

Бистиң улуг хоорайларывыстың агаары барыын чүүтүн хоорайларындан арыг. Ажылчы чоннарның амыдырал-чүртталгазынга, кадыкшылынга таарымчалыг байдалды тургузары, күш-ажылды болгаш дыштанылганы экижидериниң айтырыглары бистиң партиявыстың, чазаавыстың кичээнгейинниң төвүнде. «Бойдус камгалалын күштелдирер болгаш бойдус курлавырларын ажыглаарын экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоокта чаа үлээп алган доктаалы ол дугайын тодаргай хереченип турар. Бойдусту болгаш агаарны камгалаарывыска эртемге үндезилээн стратегиязын ол доктаалда айтыкан, ында тодаруттунган хемчегер чүвениң кедизин бодаан, улуг перспективалыг.

Автомобильдерниң агаарже үндүрүп турары хоралыг газтар-биле демисел оваа чугула чүүл болур. Оларның кижиге болгаш дириг амытаннарга хоралыг чоруун эвээжедири-биле Автомобиль үлетпүрүнүң министерствозунга чаа хевирниң автомобиль шимчедикчилерин ажылдап кылырын болгаш хөйүү бүдүрерин дааскан. Хоралыг будүмелдерниң күжүн чидирер херекселдерин бүдүрерин көвүдедири база кордүнген. Ындыг херекселдерни автомобидьге быжыглап тургускаш, ышта хоралыг будүмелдерни төндүр өртедип болур.

Ак-көк газты автомобильдиң одаар чүүлү кылдыр ажыглаары дээрге улуг үлетпүр хоорайларының, чүрттүн күльтура-административтиг төптериниң агаарын арыг болдурарынга дузалаар. Бо талазыбиле москвачылар байлак дуржулганы мөөнүзээн.

Газ-биле автомашина ажылдадырының баштайгы шенелдези Ада-чүрттүн Улуг дайының үезинде болган. Тиледе дээш найысылал фронтуга бүгү чүвени, оон иштинде кывар-чаар будүмелдерни үзүктел чокка берип турган. Ынчаарда бензин ховар турган. Оон уламындан баштайгы 500 чүүк машиназын газ-биле ажылдаар кылдыр эде дерээн.

Ам Москвада ийи мун машина газ-биле хөделир. Ындыг машиналар чүгле агаар хирлендирбес авыс, а камналгалыг. Чүге дээрге газтың өртээ бензинден чиик болгай. Главмосавтотранстың түскай эртемнигнериниң саналашкынарындан алырга, ЗИЛ-130 автомобильди чаа кывар чүүлбиле ажылдадырга, чылда камналга 488 рубль болган.

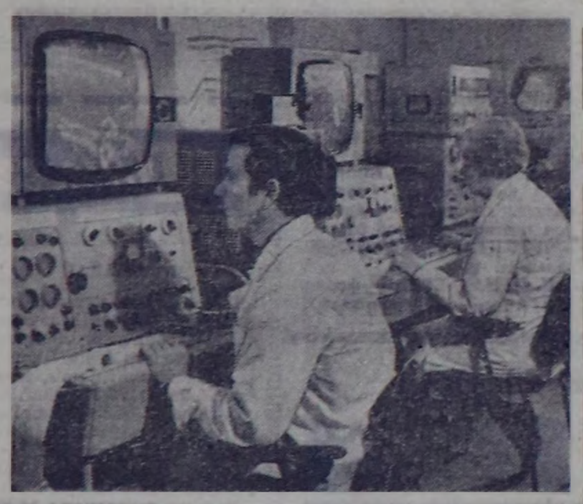
Газ-биле ажылдаар транспортту— чүк машиналарын, чиик таксилерни, автобустарны калбаа-биле ажыглаарынче найысылал белеткенип турар. Ындыг машиналарны «МосавтоЗИЛ» каттыжышкын, Горькийниң «АвтоГАЗ» каттыжышкыны, Ликинонуң болгаш Львовтуң автобус заводтары будүрүп үндүрер.

Р. АХМЕТОВ,
СЭТА-ның корр.

Одессада бир санаторийниң баазазынга кижиниң кадымның дугайында медээни тодарадып, дамчыдарын автоматчыдарының талазы-биле эртем-практиктиг лабораторияны тургускан: Эмнедип турар кижиниң чүрээниң ажылдап турар байдалын хөй канадлыг харылзаанын телеметрия херекселдериниң, мониторнуң болгаш оларны дамчып келген «медээни» демделээр херекселдиң дузазы-биле эмчи билип алыр аргалыг. Аарыг кижиниң чүрээниң ажылдаарын эмчи контрольдавышаан, чүректиң электрокардиограммазын бижидип ап болур болгаш эмнээшкининиң хевирлерин аарыг кижиге таарыштыр өскертип болур.

ЧУРУКТА: Лермонтов санаторийниң эмчилери хайгаарал үезинде.

Е. СВЕТТИҢ фотозу.

ӨҢНҮГ НИТРОН

Ону Саратовтуң химия комбинады бүдүрүп эгелээн. Нитрон дээрге кылымал дүн-түр. Оон тон, костюм даараар пөстү кылыр, джемперлер болгаш свитерлер аргыыр, хевис кылыр. Кылымал удазындан аргаан пөстер, хептер дыршпас-даа, оңмас-даа. Харын-даа ындыг кылыгнар кислотага болгаш өске-даа күштүг бүдүмелдерге чиртпес, харын анда үзүт-ховаган безин тынымас. Чоокка чедирле түгле ак өңнүг нитрон бүдүрүп турган.

— Бистиң комбинатта нитрон удаазынны будуур талазы-биле шенелде дуржулганы кылган. Ол болза, чүртта бир дугаар ындыг дуржулга-дыр. Монтажниктер болгаш слесарьлар ону эдиктиргеп, аппаратчиктер оон ажылдаарын шинтээдип алган. Өңнүг нитронну бүдүрүп эгелээн. Ук продукцияга чагыглар чүрттүң пос-таавы төптеринден хөйү-биле кээп турар. Бо чылын ниити нитронуң бештиң бир кезээн өңнүг кылдыр бүдүрүп үндүрер деп турар бис—деп, комбинаттың төлевилел-конструктор кылдызының начальныгы И. Д. Шевандин СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

ДЕЛЕГЕЙ дө хүннерде

● *Америк ужудукчуларны хостаарының ёзулалы.* ● *Уругвайның чазаа биле чепсектиг күштерниң командылалының аразында чөрүлдээлиг маргылдаалар болуп турар.* ● *АКШ-тың конгрези ажылын он хонук иштинде соксаткан*

УРУГВАЙДА БОЛУУШКУННАР

МОНТЕВИДЕО. (СЭТА). Чазак биле чепсектиг күштерниң командылалының аразында чөрүлдээ-маргылдаалардың түнелинде, Уругвайга чидиглени берген политиктиг байдал-аажок дүшкүүрлүг боон турар. Армия биле шериг-агаар күштери чүрттүң бүгү радио болгаш телевидение станцияларын эжелеп алган. Шериг-далай күштериниң командылалы кризистиң эгезинде чазакты деткип тургаш, ам чайгылып турарын көргүзүп турар апарган.

Чепсектиг күштериниң төлээлекчилери президент Бордобарри-биле чугаалажыышкыннар кылган. Оларның ол чугаалажыышкыннарындан түнелге үнмээн.

Армияның болгаш шериг-агаар күштериниң командылалы боттарының жол негелделерин президентиге тускай дыңнадыг-биле айыткан. Шериг кижилер социал-экономиктиг болгаш политиктиг хөй-хөй хемчегler алгаш, ону боттандырарын негээн. Ол хемчегlерни алыры ажыл чок чоруукту узуткаарынга, чоннуң эң идыы кезектериниң орулгаларын улгаттырарынга, монополияларның ажыл-чорудулгазын кызыгаарлаарынга, бүдүрүлгениң кол чепсек-херекселдерин күрүненнің контрольдаарын быжыглаарынга чедирер. Чер ажылын кылып турар кижилер черниң ээлери болган турар кылдыр черни ажылдарының чурумун өскертирин ол документинде саналдаан. Күрүненнің алban черлерин болгаш үндүрүг системазын эде организациастаарын база саналдаан. Документиниң авторлары акша үнезинниг кудулаашкыбиле демисежир болгаш чүрттүң эмгежок даштыкы өре-ширезин узуткаар талазы-биле шинтипирлиг хемчегler алырын негээн.

Чепсектиг күштериниң төлээлекчилерин «национал айыыл чок чоруукка болгаш бүрүн эргелиг догуннаашкынга хамаарыжылгалыг» бүгү күрүне органнарынга киирген турарының дугайында ол дыңнадыгда негелде салган.

Чүрттүң чолуур өйү келген айтырыгларын шинтипирлээр хемчегler алырын чепсектиг күштериниң саналдаанын коммунистер нургулайында түүлдүг деп көрүп турар деп айыткаш, Уругвайның Компартиязының ТК-зының органы «Популар» солун ол дыңнадыгны «шинтизи-биле түүлдүг документ» дээн. Солун оон-биле чергелештир шериг кижилерниң программазының хөй-хөй четпестерин база демделээн.

Чүрттүң депшилгелиг күштериниң организациязы—калбак фронтунуң туруштарын фронтунуң күүскомунуң даргазы Либер Серенъи тайылбырлап дыңнаткан. Чүртта боон турар кризисти шинтипирлээр дээш, хей-хөй министрлерни ийикпе, бүгү чазакты аңаа-даа дүжүрүп каапкан болза, шын эвес деп, Монтевидеога болган массалыг митингиге Л. Серенъи чугаалаан. Улус, чазак болгаш чепсектиг күштер киржип болур чугаалажыышкын кылырының перспективазы тургустунаун дээш, президент дүшкен турар ужурлуг деп, калбак фронтунуң күүскомунуң даргазы медеглээн. Калбак фронт улустуң эрте-ажыктарын камгалаарынче утланган социал, экономиктиг, политиктиг бүгү хемчегlерни алырынга деткимче көргүзериге белен деп, Серенъи демделээн.

СОҢГУЛДА КАМПАНИЯЗЫ ЭГЕЛЭЭН

ПАРИЖ. (СЭТА-ның корреспондентизи Ю. Бабаянц дамчыткан). Франциялга февраль 12-де дүн ортузунда парламент соңгулдазынга белеткелдиң соңгулда кампаниязы албан чурумун ёзугаар ажыттынган. Соңгулданы ийи эргелиг кылдыр, март 4-те болгаш 11-де эрттирер.

Депутаттарга кандидаттарны бүрүткээри бүгү департаментилерде доозулган. Национал хуралда 490 олутту алыр кижилерниң ниити санын бо чылын аналдаазындан көвүдеп турар. Парламентиниң эрткен соңгулдазының үезинде турганындан муң ажыг, 3140 кандидатты соңгулда оруттарында бүрүткээн деп, Франс Пресс агентилел дыңнаткан.

Францияда соңгулда демселиниге кол удурланыкчылар, бир талазында, амгы чазакта хөй нуруулуг партиялар база өске талазында — каттышкан программалыг туржуп турар, чөөн үзелдиг партиялар боон турар.

М Е Д Е Г Л Е Л

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Демократтыг Республиканың Даштыкы херектер министерствозу медеглел кылган, Вьетнам талазы-биле париж дугуржулгазын сайгон администрациязының төрт үш төөгер үлгедиглер кылып турарын Американың Каттышкан Штаттарының өнемчидип турарын шинтипирлиг буруу шапкан.

ВДР-ниң чазаа болгаш МВР-ниң Революстуг түр чазаа дугуржулганы шыгыы, чайгылыш чок күүсединип турда, сайгон эрге-чагырганының талазындан бо чылдың түгле чарыы бо чылын аналдаазындан көвүдеп турар. Парламентиниң эрткен соңгулдазының үезинде турганындан муң ажыг, 3140 кандидатты соңгулда оруттарында бүрүткээн деп, Франс Пресс агентилел дыңнаткан.

Францияда соңгулда демселиниге кол удурланыкчылар, бир талазында, амгы чазакта хөй нуруулуг партиялар база өске талазында — каттышкан программалыг туржуп турар, чөөн үзелдиг партиялар боон турар.

М Е Д Е Г Л Е Л

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Демократтыг Республиканың Даштыкы херектер министерствозу медеглел кылган, Вьетнам талазы-биле париж дугуржулганың Даштыкы талазы-биле сайгон администрациязының төрт үш төөгер үлгедиглер кылып турарын Американың Каттышкан Штаттарының өнемчидип турарын шинтипирлиг буруу шапкан.

ВДР-ниң чазаа болгаш МВР-ниң Революстуг түр чазаа дугуржулганы шыгыы, чайгылыш чок күүсединип турда, сайгон эрге-чагырганының талазындан бо чылдың түгле чарыы ышта айының дургузунда беш ону төрт үш төөгер үлгедиглер кылырының 2000 ажыт хемарылгазы болган деп, медеглелде демделээн.

Сайгон администрациязының төрт үш төөгер үлгедиглер кылырының ындыг политиказын доңдораан соксадыры болгаш тайбыңның, хамаарышпас чорукту, демократияның, национал тайбыңчыдыятаның база чөпшээрежилгениң туружугга киирери париж дугуржулгазын күүсединиринге, тайбыңны камгалаарынга болгаш быжыглаарынга эргежок чүгүлә деп, документинде айыткан.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

Улусчу Мооңдуң недээ амыя-ишчилери мынаа чаа ай календарын ёзугаар «Цаган Сар» деп чаңчыл болган чаа чыл шагаазын демделеп эрттирген. Ол хүнүң кооперасташкан араттарның хүнү кыдыр база демделеп турар.

Моон малчыннар бо чылын ол байырлалын амыл-ишчи улуг чедишкиннерлиг уткаан: чаңгыс-ла чыл дургузунда безин 8 миллион хире баш малды дорулуурган. Республиканың нэп байлаа болур малдың ниити баш саны 23 миллион четкен.

ЧУРУКТА: одарда падарчы кыс.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

АМЕРИК ЩЕРИГЛЕРНИ ХОСТААН

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салганының соонда америк ужудукчуларны хостаарының ёзулалы Ханойга болган. Дайын чылдарының дургузунда ВДР-ниң агаар делгеминге дүжүр аттырган баштайгы бир бөлүк америк ужудукчуларны хостаны ол болган.

Ол бөлүк 116 кижи составтыг. Контроль болгаш хайгаарал талазы-биле улустар аразының комиссиязының кежигүннери база дөрт талалы каттышкан шериг комиссиязының кежигүннери (сайгон талазының киржигээри чокка) көрүп турда, оларны шилчидий берген. Ол комиссиядарның кежигүннери база-ла АКШ-тың шериг төлээлекчилери дег, Сайгондан америк шериг-транспорт самолеттары-биле ында теде берген.

«ВДР-ниң чазаа америк таланың бодунуң ужудукчуларын хүлээп алырынга таарымчалыг бүгү байдалларны тургузуп берген»— деп, улусчу вьетнам армиязының подполковнигги Нгуен Хиеп медеглээн.

«Ужудукчуларны хостаарын база шилчидип бээрин бөлүктөдиварының болгаш чурумунуң дугайында ВДР биле АКШ-тың шериг төлээлекчилериниң аразында бүрүн дугуржулганы чедип алган. Ынчангаш америк тала анаа ёскиз хангаанын илергейлээ».

ВДР-ниң чазаа АКШ-тың түттурган шериг кижилериниң хамаарыштыр бодунуң кижизит политиказын барымдаалаашк, баштай хостаан бир бөлүк ужудукчуларның санынга балыг, аврыг 29 кижини киргеп.

Хостаган ужудукчулар Ханойдан америк ууна С-141» самолёт-биле чорушкан.

Корреспондентилериниң айтырыгларын - харылаан тура, АКШ-тың шериг төлээлекчизи полковник Д. Р. Дэннеттинг медеглээни болза: «дугуржулгаын талалар күүседип турар. Ажыл план ёзугаар чорун турар».

Конгресстиң кыска чапсары

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корреспондентизи Н. Пахомов дамчыткан). Хообүлүжудукчуларның чазак-биле чиглиг чөрүлдээ-маргылдаалыг чугаалажыш келгенниниң соонда конгресс бажыңы Капитолийниң турар черн түр када ыржым апарган. Линкольнуң төрүттүнген хүнүнүң чоокшулап келгенинге холбаштыр конгрессти он хүн хуусаалыг чапсарлаткан.

АКШ-тың конгрезиниң чаа чыжыккының сессизизы ийи ай ажыктан келген үенин дургузунда түлүктүг болуушкуннар болган. Эрткен чылдың декабрьда Вашингтонуун ВДР-ни арзатаизыг бомбалаанын сенат болгаш конгресс кежигүннери массалыг буруу шаап шүүмчүлээн. Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салганынга сагыш ажаанын бодаарга, артында-ла улуг тынданза-даа. «кайгап Вьетнам дайынны» дег бергедерге таваржы бээринден канчап чайлаарын деп чүве база сагышсыранчыг апарган.

АКШ-ка чаа сан-хөө чылы 1974 чылдың июль 1-де эгелээр. Ынчангаш чазак 1974 чылда АКШ-тың күрүне бюджедин төлевилеп киргеп. Оон ол төлевилелин хообүлүжудулганың хей-хөй төлээлекчилери шыгыы шүүмчүлээн. Вьетнам дайынны доозулза-даа, социал программаларны акшаландырарын аажок кызырын кашканым-биле капсырлаптыр чазак даймазырак соруулгаларга ажытаар чарыгдаадарны хөй түңнүг — 81,1 миллиард доллар кылдыр катап улгаттырар деп планнаан. Сенат кежигүнү Э. Кеннединиң медеглээнин даугаар ылырга «чазактың төлевилээн бюджедин — пентагонның чагыгларын күүседир улуг-улуг бүдүүлге ээлериниге ажыктыг болгаш адыы американнарга даржыктыр».

Вьетнамда дайынны соксатнан соонда күрүненнің акша-хөрөнгизин чарыгдаар талазы-биле эрге-хүлээлге дүтайында айтырыг хообүлүжудукчулар биле чазактың аразында «чидиглениң турар демисеглиг кол айтырыы болу берген» деп, «Нью-Йорк таймс» солун бижээн.

Капитолийге кыска чапсар болу бергенин Вашингтонда шуурган дег маргылдаа-чөрүлдээ болуруй оштап турары ол-ажып турар. Чөптүт эвес үндүрүг системазын болгаш социал хандырылга системазын чаартырының, кем-херек үүгедир, сөөк-ыяш ыягай коор чорук-биле демисежирининг долгандыр турар бүгү бойдусту камгалаарының айтырыгларын, өске-даа хей-хөй айтырыгларны конгрессе чугаалажыр. Ол айтырыгларны чугаалажыры ын чидиг маргылдаалыг болур.

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары" орден-биле болгаш „Иениң медалы" медаль-биле шаңнаар дугайында

(Эгези № 37 «Шында»)

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

Беш уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дөрбетей Кончуковна **Монгуш** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Мандараа Амырбитовна **Монгуш** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Карбы Дотпаевна **Сат**—Хөндергей суурда өг-бүле ээзи.

Александра Чүльдүмовна **Уртун-Назын** — Хайыракан школазының ажылчыны.

Кыр-оол Кошкендейевна **Ховалыг** — Ишкин суурда өг-бүле ээзи.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОН

Чеди уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кара Опашовна **Донгак**—«Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Мавдыл Кара-Саловна **Шаңнак**—Мугур-Аксында сентелге тудуг участогунуң ажылчыны.

Алды уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Наймыр Майдыровна **Иргит** —«Моген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Чылбак Шожуховна **Хертек**—«Моген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Маа Сааяевна **Чамзырын**——«Моген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дуюкаа Каксоновна **Допуй-оол**—«Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Наймыр Салчаковна **Иргит**—«Моген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Күнзенмаа Кара-Донгаковна **Опен**—«Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Серин Иргитовна **Сүге-Маадыр** — Мугур-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Гойла Хомушкуевна **Шойдан** — Мугур-Аксында сентелге тудуг участогунуң ажылчыны.

БИИ-ХЕМ РАЙОН

Тос уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бильжума Сарыгдаровна **Монгуш** — Аржаан суурда өг-бүле ээзи.

Сес уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Эниктен Эриколовна **Дюлюш** — Туран хоорайда өг-бүле ээзи.

Керимпеи Сатовна **Сюрюн**—«Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Уйнукпан Ховалыговна **Байыр-оол**—«Кызыл тараачын» колхозтуң колхозчузу.

Нина Маадыевна **Онгар-оол**—«Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Александра Алдынчиковна **Тюлюш**—Тарлаг суурда өг-бүле ээзи.

Александра Алексеевна **Тюлюш**—«Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Очур Чымчыкаевна **Монгуш**—«Кызыл тараачын» колхозтуң колхозчузу.

Чечен Айдыновна **Монгуш** — Ленинка суурда өг-бүле ээзи.

Күнзенмаа Викторовна **Чаш-оол**—«Хадың» колхозтуң колхозчузу.

Кацылбай Маадыевна **Шойдуп**—«Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кара-кыс Чимит-Доржу **Аракчаа**—«Саян» совхозтуң ажылчыны.

Лидия Григорьевна **Сандина** Тураның амыдырал хандырылга комбинадының кассири.

Тэдар-кыс Владимировна **Союр**—«Кызыл тараачын» колхозтуң колхозчузу.

ТЕС-ХЕМ РАЙОН.

Тос уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бораакай Кангыровна **Оржак** — Тес-Хем райпозунуң аъш-чем садыының садыгжызы.

Долзат Арылаповна **Ховенмей**— Ак-Эрик суурда өг-бүле ээзи.

Сес уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бичии-Уруг Шойбановна **Оюн**—«Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Чедей Дагаевна **Шагаачы**—«Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чурук Чыргаловна **Баян**—«Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Дүүзенмаа Саныяновна **Миядин**—«Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Өпермаа Шалыковна **Сандык** — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Чудукмаа Ланнаевна **Хорлуу**—«Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бичии-Уруг Ланзымеевна **Намчак** — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Анай Күнгаажаповна **Сынчат-оол** — Тес-Хемниң шериг комиссариадыяның ажылчыны.

Долума Байкараевна **Севек** — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Делгермаа Шыраповна **Эдей** — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

Тос уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Мария Шыраповна **Өлебеи** — «Улут-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Норбу Анчыйевна **Тарапий**— Арыг-Узуу суурда өг-бүле ээзи.

Монгуш Шадыповна **Ховалыг**—Ак-Туруг суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Александра Ондаровна **Бавын-оол** — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Анай Тюлюшовна **Бумба-Хуурак** — Хайыракан суурда өг-бүле ээзи.

Чаш-оол Бичее-ооловна **Допуй-оол** — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Александра Алексеевна **Манчылаева** — «Найырал» совхозтуң ажылчын кооперациязының ажылчыны.

Анчымаа Ховайыговна **Сарыглар**—«УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Александра Тюлюшовна **Сеээн**—Арыг-Узуу суурда өг-бүле ээзи.

Бичее-кыс Тюлюшовна **Чалбаа**—Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Данов Сатовна **Чомужук** — Арыскан суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сара Кууларовна **Даржай**—«УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Доктуп Байкараевна **Кокар**—«Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчузу.

Вера Ховалыговна **Санчы**—«Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Биликмаа Монгушевна **Седип**—«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Валентина Чоодуевна **Седип**—«Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Вера Ховалыговна **Увангыр** — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Эрензенмаа Сыыровна **Ыяпмаа** — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

КЫЗЫЛ ХООРАЙ

Чеди уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Тамара Логбаевна **Кавай-оол** — «Кара-Хаак» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Надежда Климентьевна **Баймр** — «Тере-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Александра Ефимовна **Андреева** — «Тыва тудуг» эргелелиниң ажылчыны.

Хомушку Самбуевна **Домаантай** — «Сукпак» совхозтуң ажылчыны.

Конзанмаа Ивановна **Дунчунмей** — «Кок-Тей» совхозтуң ажылчыны.

Күске Багай-ооловна **Кара-Монгуш** — Кызыл-садыг черниң № 35 садыының ажылчыны.

Нина Филипповна **Монбужай** — Кызыл хоорайда өг-бүле ээзи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Б. ДОЛЧАҢМАА.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **К. БУДУК-ООЛ.**

Кызыл хоорай,
1973 ч. январь 30.

ШЫН

дөртқу арын ☆ 1973 ч. ☆ февраль 14

ЧОНГА БАРААН БОЛГАН

Эрткен юбилейлиг чылда Улуг-Хем районунуң культура албан чергелери кежээнин ажылгыларының таарымчалыг организастаар таварышкылыг эвээш эвес ажылдарны кылып чоруткан. Районнуң культура одагларының улустарының найыралыңга, кады ажылдажылгазынга, тургузукчу ижинге тускаатканы масса-лыг хемчеглерни хөйу-биле организастаан.

Улуг-Хемде 26 клуб албан чергелери, 190 мун ажыг кезек ном фондулуг чээрби библиотека, үргүлларның музыка школазы болгаш өске-дээ чергелер чоннуң культурузун дыштанмылгазын үеним негелдезинге таарыштыр чорудар хемчеглерни ап келген. Бөстывингы үран чүүлдүң 73 болгуңу ажылдап, ында мун ажыг кижи хаара тутунган. Темалыг кежээлер, дискуттар, дыштанылга кежээлери хөй катап өткүзилген. Эйлиг-Хем, Торгалыг, Баян-Кол, Ак-Тал дээш өске-дээ сүргүлдә болгүмнер ажылы багай эвес болгаш культура одагларының дерингези эки. Түс-түс ажылагыйларның социалистиг хүдэлгелери, хана солуннар, Төрөөн чүрт. улустарның нәыралынга хамаарышкан степидлер мында көскү.

Эйлиг-Хемниң кодээ клубунда (эргелекчизи Ч. Ховалыг) массалыг ажылдарны организастаар турары эки. Ак-Тал сүурнуң клубунда (эргелекчизи З. Идам-оол) ажылды база багай эвес деп санап болур. Үк клубтар ажыл планын квартал аайы-биле тургузуп, аңаа клуб човулелдерин хаара тудуп. планны партия организациязы бадылап турар.

Баян-Колдуң кодээ Культура бажыңы-биле библиотеканың кады эрттиргени аныктар темазынга кежээни солун болган. Ада-чүрттүң Улуг дайынының киржикчилери, доозун әреваччилер, коммунистер ужуражылгага келген. 20-30 чылдарның аныктарының ажыл-херектериниң дугайында чугааны чыылганнар сонуургаан. Кежээни ажыдар мурнунда «Аныктар эвилелдериниң сорулгаларының дугайында» В. И. Ленининиң чугаазын кижи бүрүзү кичээнгейлиг дыңнаан.

Районнуң Культура бажыңында «Кезээде партия-биле кады бис, өске орук чок», «Бистиң чүртүвүс — ССРЭ» дээш өске-дээ аас журналдары чыылганнарның сонуургалын хаара туткан.

Бистиң районда агитацияла ураа чүүлдүң 19 бригадазы ажыдап турар. Эйлиг-Хем, Хайыракан, Чолурааа суурларда бригадаларның ажылын оңаларын демдеглеп, болур. Малчыннарның күзенчиг залчылары апаргаан агитбригадачылар чылдың кайы-дээ үезинде оюн, концерт көргүзүп, лекция, бесседаны чонга номчаап бээр.

Районнуң Культура бажыңы болгаш үргүлар библиотеказы школа, пионер, комсомол организацияларының кады үргүлларның коммунистиг кижизидилгезинге үүлгеткен ажыдыг чорудуп келгеп. «Кырган-ада Ленин-биле ужуражыкеап тур бис», «Ном — сөөк өнүүүң», «Бистиң улустуң азырлери» деп массалыг утрешниктерни чоруткан.

Районнуң Культура бажыңының чанында үргүлларның балет студиязын ажыткан, ында он беш үргүт өөренип, ураа чүүлдүң делегейинче базынарны кылып турар.

Культура албан чергелериниң материалдыг базазы экижээн. Чолурааның клубун кодээ Культура бажыңы кыдыгаде организастаан. «Найыралың совхозтуң культура албан чергелериниң ында кодээ Совет музыка херекселериниң садыл берген. Ак-Тал салбырның клубтарынга чымчак инвентарыны садыл берген. Кок-Чыраа кодээ клубунга сутбиле одаалганы киирген.

Районнуң культура албан чергелериниң ажылында чепшеттерни ыяш чок эртип болбас. «Улуг-Хая», «Ак-Тургуу» совхозтарның культура бажыңарының сепгелгезин багай чоруткан. «Найыралың совхозтуң девискаринде культура албан чергелериниң дерит-херекселдер тып базарынче бичии-дээ сагыш салбайн турар. «Улуг-Хая» совхозта байлал база оон дээредевес.

Кок-Чыраа, Кызыл-Даг дээш өске-дээ чамык кодээ Советтер клубтар ажыныңче кошкак сагыш салып, оларның ажыл планын бадылаарын бодавас, ол ышкаш ук культура албан чергелериниң кадрлар солчуг чорук хөй. Кодээнин культура хандырыгазының дугайында айтырыгларны кодээ Советтер күүскомнарының хуралдарынга барык чугаазлашпайн турар.

Ажылчы чоннарның культурлуг дыштанмылгазы, хөстүг үе-шактың чеп ажыглавры, культура албан чергелериниң арагалаашкынга үдүр демиселди калбарлыгынга киржири, бистиң хоорай, суурларывыстың бедик культуразы дээш чарышка киржири эң кол айтырыгаар ол дээрзин үттүп болбас ужурлуг бис.

Н. АРАКЧАА,
Улуг-Хем райнүүсюминуң культура киидизининң эргелекчизи.

СПОРТ

БРАТИСЛАВАГА УЖУРАШКЫЖЕ

Берлин чүртүг оң ады харлыг Кристина Эррат февраль онда кежээ орай хостуг программа талазы-биле чүүгүзаашкынга тиилелгенин чедип алган, Европаның эң дээрге конькичизин деп атты алдын медаль-биле катай алган.

Бистен барган спортемеңнер —14 харлыг москвачы Марина Сапая болгаш ленинградчы Татьяна Оленева олар эрткен субботада дыка эки түүнелдерлиг ойнааннар. Ынчалза-дээ бистиң оон оске мастерлериис «пацаалдыг чергелерин» эдепкен болганнар.

Эрткен чылын Сапая эң сөөлгү — үзөрби берги чергин эдилеп болгай. Ол бо чылын бурунгаралдашпыны кылып, он бирги черде «денний бергенин» демдеглаар херек. А Оленева 23 кижиниң он дөртүнү чергин алган.

Кёльге болган чемпионат социалистиг чүртүвүнүң улуг тиилелгези-биле доозулган. Эң-эң боон алтаан чүүгүүлал, танцылаарынга совет спортсменнер: Ирина Роднина биле Александр Зайцев болгаш Людмила Пахомова биле Александр Горшков олар тиилээн. Эр кижилерден Чехословакиядан барган Ондрей Непела (москвачы С. Четверухин ийиги черде) тиилээн.

Бистен барган спортемеңнер — танцылаарынның мастерлери Пахомова биле Горшков олар Европаның чемпионун деп адын кымга-дээ бербээнин айтыр ужурлуг.

Совет фигуристеринин бүтү командазы Кёльге тергиин эки деп мактаткан. Смирнова биле Уланов оларның программазы эң шыпкак деп демдеглеткен.

Кёльге болган маргылдааның киржикчилери тарап чыып тура:

— Братиславага ужурашкыже байырлыг— деп, үдежин турганнар. Ынчангаш ийи неделя болганда, Братиславага делегей маргылдазы эгелээр.

А. ЕРМАКОВ,
(СЭТА-ның түскай корр).
КЕЛЬН.

2:1 САННЫГ ДООЗУЛГАН

Москваның «Динамо» болган Ленинградтың СКА командаларының хоккей талазы-биле чүртүүн чемпионун идерелдиринге эдилеглиг маргылдазы найысылалга февраль он ийиде болуп, ленинградчылар-ның тиилелгези-биле 2:1 санныг доозулган. Олар найысыладың ойнакчыларындан бүгү талазы-биле ажыг боон, маргылдааның үшкү черин алыр дей берген динамочуларны ылап-ла тиилээнер. А динамочуларга сан бүрүзү дыка үелиг боон турары билдингир. Ийиги чапсар соонда динамочулар үделиг үнэ-дээ, чүнү-дээ чедип ап шыдавааннар.

Оюнуң санын ленинградчы Кропотов ажыктан, ийиги шайбаны П. Андреев москвачыларның хаалгазынче кирер хаккан. Назаров чангыс-ла харыы шайба киирер аргалыг болган.

(СЭТА-ның корр).

Критика болгаш библиография

АЪТ ЧАРЫЖЫ МУНУП ӨСКЕШ...

Оол аът чарыжы мунуптар аныарга, «азер дергизинден» быжы-быле туттуна бергени ол. Оон сагыжында дерги чаяр дээктиг сарыг сыдым, чыраа, сарыг аъттар, моңгун хыраалыг азер, чүген дээш чүү кирбес дээр. Кожа-хелбээ аалдарының элээди оолдарының бир неттикпейн маныар баймыралы — мөгелер хүрежир, аът чарыштыяр байырлалдар турду. Ындыг байырлалдарда анай-кара чажымдан тура чарыш аъды мунуп өскеш болгаш аныяк шулукчу Экерооп Кечил-оолдуң «Чарыш аъды мунганым» деп шулуктериниң болгаш оңудгаларының чымидыгын улуг сонуургалбиле номчуп таныштым.

Тыва шулук чогаалында «азер дергизинден туттынуп», «аъдының маңын» чангыс эвес удаа шенеп көргеп аныяк шулукчулериниң бирээзи Э. Кечил-оол болур., Оон хейаъды соруктуг, сөөлгү чылдарда «Чечектерим», «Дээрге капуста» деп шулуктериниң чымидыларын өзүп орар салгакчыларга ол бараалгаткан.

«Чарыш аъды мунганым» деп авторнуң үшкү чымидызында киргеп шулуктерни үш белүкке чарып болур. Биредээ, аяның салгакчыларын аажы-чаяын, күзел-соруун илередикпен шулуктер, ийиде, хамаатты лирика, үште, ёкшудуңа шулукчулериниң шулуктерин оңудургаш,

Чайгы шагда хеглуг хептер
Чарлалаштыр эдип турда,
Серинн ынан чайлаанга кээп,
Черим чону байыр кылыр»
(«Чарыш аъды мунганым»).

Шулуктуң маадыры чонуун чылыган байырынга чарыш аъдын бир-ле дугаар мунаш, ийиги черни алыр. Шанаткаңа сарыг пайны авазынга эккеп баарге, неинң өөрүшкүзүү күттулуун. харыы-дээ келяр үеде хамык шанналдарының эгези кылыр оюу хүлээп ап, оглунга чагыг берип турары сагыштан ыравазы-биле чезимчелиг бижиттингең.

— «Шаңналдарның эгезидир,
Чаңгыс эвес, аврлуг болуун,
Маргыладаага, аныяга-даа
Мактадырын кыс-ла, оглум»

Шулукчүнүң дертээп шулуктеринде арыг, чаагай сеткилдя, кижинин үран күүгээн, оон шынчы чоруун мактап ырлаан одургыларның үткаы хаңы, сестери чиге, боладарды делгем болуп турар.

«Чечек күмүр шаа кээрге,
Оңуп калыр, кадып калыр.
Сеткил арыы таан эки,
Оңар эвес, надар эвес!»
(«Сеткил арыы»)

«Делгейни эргил кеззээш,
Тергиин күштү дилеп, сурам:
Тураазының кылып шыдаар
Тулган иччү кижиде-дир»
(«Кажи —күш»)

«Шыныыг чорук кеззээде-ле
Чырык орук изеп чоруур
Шыныш долган назынымда
Шындан черле чарылбас мен»
(«Шын»)

Авторнуң бичии чаштарга бараалгаткан шулуктериниң «Бүскү терек», «Таныыр аттоок», «Хаттыгда», «Чем белен» деп шулуктеря кижизиликтиң болгаш үгааныкчы талазы-биле онааланыр турар.

Чымидының үшкү болүүнде аяы-дүнүмда шулукчүлериниң үргүларга бижээн шулуктериняң тыва дылче очулдурганы кирген. Бо болуктуң алыс үткаыын А. Емельяновтуң «Сарын сыннар бедик-даа боло деп шулуүнүң мындыг одургулары болуун-биле плереэп турар.

«Хая дашты халап үрээр,
Кодыр даглар эстип хайлыр.
Аймак хөй чон найыралы
Азынок быжыг тендиш
дивес»

Үргүларның сураглыг чогаалчылары О. Маршан, А. Барто, Ю. Корнилов оларның бичии чаштарга бижээн шулуктерин Э. Кечил-оолдуң тыныыс болгаш үран чарып ыыдыр очулдурганы авторнуң очулга ажылынга мергежин турарының бир тодаргай көрежиин болур.

Чымидыга киргеп шулуктерняң шүүлүүн-ле бедик денгеелге биижиттинген даар болза, «ак чүүрее» баар. Авторнуң чамдык одургулары аңаа кап шулуктерже ол-ла хевээр кожуп киргизээни илдеп.

«Халдып кел» деп чалаамзыг боор»...
(«Чарыш аъды мунганым»)
«Чедип кел» деп турган
ышнаш»
(«Кажалаткан кажар
дилгиде»)
«Чедип кел» деп чалап, ыый деп чыткан дег боор».
(«Аъам ышкаш чемгерикчим»),
«Халдып кел» деп кыйгыра бээр»
(«Кыйгыра бээр»)
«Элдеп чалап турган
чү-дур»
(«Сүрап дилеп ыравас мен»)

Бо даңзыны ам-даа улаштылээп болур. Чымидызының киирер шулуктерни шилип тура, автор бо кожуп чоруур одургуларның орнунга оон-даа дээштеп, өске одургуларны тып ап болур турган.

«Аът чарыжын мунганым» деп чымидыда киргеп шулуктерниң аразында ынакшыл лириказы база бар.

Амыр-менди солчуп душкан
Агар кызы— Тестиң кызын
Ында-хаая сактып кээр мен
Ындын ыры дыңнаныр
кээр»
(«Агар кызы»)

«Чымидыны бичии чаштарга бараалгаткан дугайын номчуп эге-нарындан номчуур бис. Ынчалза-дээ ында киргеп шулуктерниң тема талазы-биле «шокар» болганындан бичии чаштарга-даа, улуг-даа номчукчуларга домей чымидыы болуп турар.

— «Аът чарыжын мунганым», «Баштайгы олча», «Кажалаткан кажар дилги» дээн ышкаш шулуктери өзек кылган, чүгле аныяк салгакчыларга таарыжыр номчуттуңу үндүрүп берген болза, бичии номчукчулар авторга «четтирдивис» дижирлер ийик. А бо чымидыда авторнуң курлавырларының сай сайы киргеш, «ала шокар» ном апарганы хомудавчыт.

Э. Кечил-оол тыва чечен чогаалдың «Дергизинден» быжы-быле туттунупкан шулукчу болганда, оон «аъдын» кижи бүрүзү ыракта-на таныш ап. ону. сонуургал-биле номчуурү күзенчиг.

Монгуш ДОРЖУ.

Амыдыралдың делгеминче

Эртем-биилиг чаңдан алган школазын, ынак башкызарыкым-даа утпас, чаагай сеткилбиле сактып чоруур. Шагаан-Арыгның № 2 школазын база хой-ле кижи доскаан.

Ол школаны 1928 чылда тургускан. Башгайгы чылдарда эге, чедиҥы школазы тургаанын аңаа өөренип чорааннар билир. 1951 чылда ортумак школа кылдыр өзе организастаттынган. Ортумак школаны эң башгайгы доозукчулар 1953—54 өөредилге чылында доозуп үнген. Оларның аразында эмча, башкы, инженер, юрист дээш кадыг мергежилдиг кижилери чок дээр.

Башгайгы доозукчулардан инженерлер Владимир Мандыңпаа, эмчи Сумуй Монгуш, башкы Кыргыс Ким-оол дээш өске-дээ эштерия чоргаарал-биле ылап болзур. Педагогика эртемнериниң кандидады Фаина Бартан, хирург Орус-оол, инженер С. Кызыл-оол, эмчи Кочал Кушкаш болгаш өске-дээ мергежилдиг специалистери бистиң школаны доозукдаан. Партия, совет ажыдакчылар, дүржүглелиг колхозчулар, ажылчынар база хой. Олар бөгүнгү чаагай амыдыралды тургусчуп, коммунистиг ниитилелдиң тургузарынга үлүүн киирип чорууру.

Эрткен субботада школага болган ужурашкыга кежээнге хой кижи чыылга келген. Шагаан-Арыгның № 2 ортумак школазында 4 чүс ажыг уругнар өөренип турар. Бо чыдың школаны доозуп үнер онгу класстарда 40 ажыг кижи бар. Школаның доозукчулары эки чаңчылдарга шыпчы, ёзулуг төлептиг хамаатылар боон өөүп доругарын, өөренирин уругларның улуг оңнүктеря оларга чагаан.

С. НОРБУ.
Школада өөредилге эргелекчиин.
Улуг-Хем район.

ӨӨРҮШКҮ

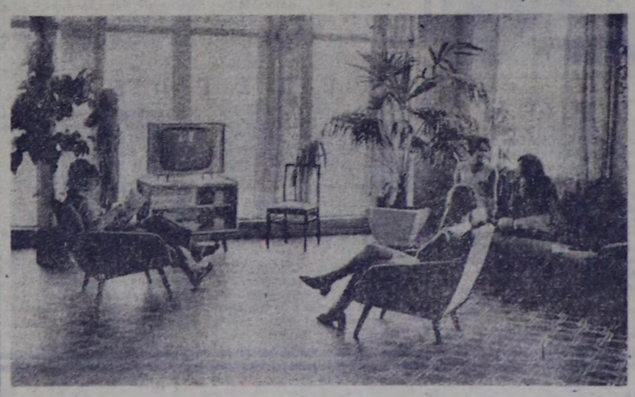
«Өөк» совхозтуң малчыны А. Д. Бегзи божуурда бергедээн турган, аңаа дүрген дуза чедирери-биле Туран хоорайда эмнелгеге аккелген.

Районнуң мергежилдиг эмчилери Валентина Иванова биле Куулар Аира олар дарый хемчегларын алганындан Александра Долгакова чиик, чаагай божаан, оон кызы ам доругун эгелээн.

Буянныг колдуг эмчилерге уругнуң иези Александра болган адазы Монгуң Бегзилер кыпытаар чок өөрүшкүүн сеткилиниң хандызындан илередиишаан, оларның моон совгаарга ажылынга үлам чедиижиктиң күзээнер.

М. МАЛЖЫК.

КАДЫКШЫЛ БАЖЫҢ

Украинада Ворошиловград областтың Станично-Луганск районунуң Артём аттыг совхозу «Надыкшыл бажыңы» — профилактоорийлиг. Ында эки дәрзэн эмнелге кабинеттери, чүүл-бүрүү ванналар болгаш душтар бар. Оларның суу күгүр-водороттуг, жемчүгтүг болгаш өске-дээ холуксаалалыг. Профилактоорий чыыда 4 муң хире кижиге — совхоз ажылчыннарынга, чоонну суурларның колхозчуларынга бараан боон турар.

ЧУРУКТА: совхозтуң «Надыкшыл бажыңында» ажылчылар турар ёрээл.

Р. АЛФИМОВТУҢ фотозу.
(ПМА).

АЗЕРБАЙДЖАН ССР. Бакуда профэвилелдериниң Спорт ордузу ажыглазла киргеп. Ында спортчу оюннар задары, бокс, хүреш, гимнастика, фехтование өөренир ёрээлдер, чунар черлериг хеп цыгжаар чергер бар.

ЧУРУКТА: уран гимнастика залында.

И. ИГНАТЬЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

„ДЕМДЕКТИГ АТОМ“

Чаа кино

«Ленфильм» киностудиязы «Демдектиг атом» деп уран-чечен фильмин үндүрген. Кино эгелээри биле, экранга Совет Эвилелиниң Маршалы В. И. Чуйков көстүп келир. Бир эвес ажыы үеннің дайыны эгелей бээр чүве болза, оон аймыыл болгаш сеткиичилелдиг болдуруп, хамаатты камгалалыын күштелдиреринге база дайынны болдурбас дээш кижи бүрүзү харыысолгалыг дээрзин оо чугаалаар.

Чамдык дашпыкы пиявкинин бистиң чуртувуска чедип келир. Ол агентинин Сальге дээр. Оон баштайгы сорулгазы — эрткен дайын үезинде саттынып-ыкчылап турган, совет чонтуг ялалаадан дезин турар ин-чаңгыс кижилерни тып, турумчуп алыры.

—Улуг эвес хоорайскыган, Бичии уруг-дыр номчуп олурда, бир-ле кижи соңга сокталып, уругнуң адазын айтыпаар. Оон адазы чок, шагда-ла олтен...

Сальге ынчалдыр-ла эшээр дилеп эгелээр. Ол эмчи Расмольцев-биле ужуражыр, оон эрткен бужар үүлгедиглерин коптарып турган, ону катап кем-керек үүгеедип, аңаа дузалаарынчо чыгаптар. Ол ышкаш демги багжыңыга кээрге олген болган Шкаликов база дириг дээрэзи Сальге билип алыр. Шкаликов ог-булезинден таштыкпын, ынаар почта дамчыштыр, оске аттар-биле акпалар шилчидип турары билдинер. Ол дугайын оон кадавы истелге органнарынга дамчыдар. Ынчалдыр Сальге — Шкаликов-ту бистиң чекистер истеп, суруп эгелээр.

Демир-оруктуң күпезинге Сальге биле Шкаликов ужуражыш чугаалажырлар. Шкаликов кем-керекке холбаган аксыдан ойтаалар. Сальге оон идегел чогун билгеп, соккан демир-орук соңгазындан үндүр октаптар.

Чекистер истеп келирге-ле, Сальге хөнзиг-ле карыын, оларны мурнан чоруп турары биилиер. Сүрүүшкүн күштелир.

Сальге бир шагда аксыдакчызын медерел чок кылдыр соккан, «ЗИЛ» деп марканыг түүк машинаазы-биле дезий эгелээр. Оон соонда полковник Дубровин болгаш база бир чекист сүрүп, оа-бо-КАИ доскуулдарынче аксыдыг үүлдекинии тударын медээлеттер.

КАИ-ниң доскуул черм. Доктеп турарын шагдаа аксыдакчызын сагтындырып турала, удур келген «ЗИЛ» орукка турган «Москвичиин» таварттынып дезиттер...

Шынгыы контрразведканың түңнезинде Сальгениң үүгеедиглери, сорулгазы тодараа, дузакка кирер. Сальге бодуунуң ажыылдарын уламчылап чоруп турар, а оон базым бүрүзүнде чүнү кайчан турарын чекистер хайгаарап, оон ыяш чүү боорун сонуургап эгелээр. «Демдектиг атом» деп опе-рация ыыча-дыыл доостур.

Бо кино бүгү кижилерге сөөлгү чедиглиг, ырлуктуг күштелиреринің болгаш хамаатты камгалалыын, канчаар-даа азыкок үжүр-дүзалыын коргуун турар. Үк кинода хамаатты камгалалыга хамаарыштыр шоригниң болгаш чоңнуң белеңиин коргускел, 10—15 минутталарда шеңделдерии бөстүр барымдаалар-биле коргуун турары коруктуң кижиге чүгле сонуургалды эвес, а харын хөйнү бодандыыр.

«Демдектиг атом» деп уран-чечен, чаа кинода Ю. Толубеев, В. Самойлов, Г. Жженов, В. Стржельчик болгаш өске-дээ сураглыг артистер ойнаан турар. Тургускан режиссёру— Игорь Гостев.

Бистиң дайынчарывыстың ыктарканы, чалаптаан аалчылар — шивиишкиперии ойлаңда тодарадыл, оларны истеп-сүрүп, тудуп, чогуур хемчегни коргуун турар маадырлыг совет чекистериниң нарын ажылының дугайында бо чаа кино удаас республиканың экраннарында үнүп эгелээр.

С. ВЛАД-ООЛ.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 14-ТЕ

МОСКВАДАН

13.00—Дамчыдылгалар программазы. 13.05—Школачыларга. Москвалыг В. Локтев аттыг пионерлер болгаш школачылар Ордузунуң ыры, таңцы ансамблиниң РСФСР-ниң Композиторлар эвилелиниң плеяумунга тураскаатканы концерти. 13.35—Медээлер. 13.45 —Оңнүг телекоргузуут. Мультфильмнер программазы. 14.10 —Делегей панорамазы. 14.40— Оңнүг телекоргузуут. А. П. Чехов —«Үш рассказ». Телешиниң баштайгы үндүргелеэ. Ленинградтан дамчыдылга. 15.30—Оңнүг телекоргузуут. Фигурулуг чүдүлээшкин талазы-биле Европа чемпионады. ГФР—деп дамчыдыгга (Бижидилге).

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.40— «Аллегретто». Телефильм. 18.20—Телемедээлер. 19.35— Чарлалдар, рекламалар.

МОСКВАДАН

18.40—Ф. И. Шаляпиниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болганынга тураскаатканы концерт. ССР Эвилелиниң академиктиг Күрүнеши Улуг театрындан транслеяцияп. 21.00 — Делегей дамчыдыгга. 21.30 —«Оожум Дон». Уран-чечен фильм. 23.00—23—«Ү». Информастыг программа.

АГААР

Богун республикага бүргеп, аяыр, чамдык черлерге хар чаар. Соңгу-барыын углыышкыныыг хаттың дүргени секундада 5—9 метр, барыын районнарга 10—14 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы дагыыр черлерге 15—19, өскелериге 19—23 градус соор.

Кызылга бүргеп, аяыр, чагбас. Хаттың дүргени секундада 5—9 метр дыңыыр. Агаарның температуразы 16—18 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

кинотеатрларда

ФЕВРАЛЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ынакшыл делгерезин» (1-ги, 2-ги кезектери) 15.30, 20.00. «Кыстар дуганы» 18.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чиргинчиниг Тамир» 15.30, «Мында дан халаларының мяжыы» (1-ги, 2-ги кезектери) 17.15, «Пландыг пээжикмек» 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Точка, точка, чарлык сек» 9.00, 12.40, 16.30, «Сегиргин адымнык» 10.50, 14.30, 18.30, 20.20 шактарда.

ЧАРЛАЛДАР

Кызылдың № 35 профтехучилищезининң дирекциязы, ында өөренип турар сургуулдарның ада-че хуралы март 3-те училищеңиг залында 4 шакта эгелээрин чарлап тур.

Адресі: Кызыл, Магистральная кудумчузунда 1 дугаар бажың.

ДИРЕКЦИЯ.

Иркутскиниң зоокомбинадының чекцелерни дириге хүлээп ап турар. Дирит амыдыралдуңгаар черниң адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузунда 99-дугаар бажыңда зоомагазинде — дырбакты тарыы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Бравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 21-63, редакторнуң орулакчыларының 35-24, пропаганда киидизиниң 23-54, харысаалгалыг секретарының 23-35, партийжи аймыралы киидизиниң 37-13, культура киидизиниң 23-54, кодээ ажылагый киидизиниң 21-47, үлетүр киидизиниң 22-64, чагаа киидизиниң 31-75, корреспонденрлерниң 27-41. Солун келбейи барганза 32-75 телефоннар болгаш.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер чергиин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Бравченко № 1).

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 77.

ТС —09353.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үдээшкиттингеп

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл ФЕВРАЛЬ 15 ЧЕТВЕРГ № 30 (9115). Өртээ 2 кап.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ БОЛГАШ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИ, ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ҮШКҮ, ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫНДА ЧАРЫШТЫҢ ТУГУН УЛАМ БЕДИК ТУДААЛЫ!

Белорус ССР-ниң Эртемнер академиязының физика институдунуң эртемекилери чаа хевирииң лазерлиг керекселин кылып тургускаанар. Чырыктың күштүг херелдендирикчизиниң ажылдаар будумели мурнуидагы ышкаш улуг өртек-үнелиг түбиивес эвес, а аналаа-ла органиктиг будук аймаа боон турар. Ол онза-даа эвес, а шепкен, дүк, торгу будуур будумелдердир.

Белорус физиктериң кылган лазери частоталарның дыка хей чалгыдарынга таарыштыр ажыглаттынып болур. Түүлбүрү өнүүр будук ышкаш эвилдиринг күдүл каан бичии саважыгаштарлыг барабанны долгаарга-ла, лазериниң херелдериниң хемчээли өскерлип турар.

Химиктиг реакцияларны башкарарындан биологтуг тканьнарның түс-түс хевирлеринге салдар чедиреринге болгаш хей хемчээлдиг информацияны дамчыдарындан кадыг материалларны кезиринге чедир дыка хей чүүл ажылдарны ол лазер-биле хүүседип болур.

Эртемденнер Борис Степановка, Анатолий Шубиновка, Василий Мостовниковка болгаш ол институттуң өске-даа ажылакчыларынга чаа хевириң лазерлерин тургусканы дээш 1972 чылда ССРЭ-ниң күрүне шаңналын тывыскан.

ЧУРУКТА: органиктиг лазериң тургузуичулары Белорус ССР-ниң Эртемнер академиязының физика институдунда турлар. Ортузунда—академик Борис СТЕПАНОВ.

Н. БОНДАРИКТИҢ фотозу. (ПМА).

КӨДЭЭ ЭКОНОМИКАНЫҢ АЖЫКТЫГ ЧОРУУ

Чурттуң тараамылары хүн-бүрү хайныышкынныг ажылдап турар. Часкы хову ажылдарынга идепкейлиг белеткел колхоздарда болгаш совхоздарда чоруп, мал ажылының продукциязын будурерин өстүрер, мал кыштагаадыышкызын чедиишкиниг доозар дээш бүгү күжениишкиннерни салып турар. 1973 чылда бедик дүмүт дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның кыйгырыынга харыы кылдыр көдээниң ажыл-ишчилэри чүгле продукция будуруп үндүрерин дыка көвүдедирин эвес, харын ону будурериңге чарыгдалдарны база дыка эвээжедирин төлевилеп турар. Экономиканың ажыктыг чоруун улам ыңай өстүрер дээш демисел—беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылында көдээге организаичы болгаш масса-политиктиг бүгү ажылдың кол сорулгазы-дыр.

Бо чылын тараажылар 197,4 миллион тонна тараяны ажаап ап, ниитилээл секторунга продукцияның ниити будуруушкүнүн 14,3 хуу бедидер апаар. Немей өзүлде бөттуг болуур. Ынчалза-даа ол продукцияны чүүң күсели-биле база канчаар чедип алыры социалистиг ниитилелге сагыш амыр көөр чүве эвес-ле болгай. ССРЭ-ниң 50 чылының дугайында илеткелинге эш Л. И. Бремнев мынча деп чугаалаан: «Чугаа болза, экономиктиг өзүлде улам улуг чергези-биле күш-ажылдың будуруқчулуун бедидерииң база эртем-техниктиг депшилгени дүргедедириниң аргазы-биле, ажылдап турар будурулге күчүлерин эң-не долу ажыглаарының аргазы-биле, ажыл-агыйга салдынган рубль бүрүзүнүң, ажыглаан металлдың, одаар чүүлдүң, цементиниң, чемиштчидилгениң тонна бүрүзүнүң эгидишкинин бедидериниң аргазы-биле боолдунган турар ужурлуг дээрзиниң дугайында болуп турар».

Көдээ ажыл-агыйның ажыктыг чоруун көдүрериниң кол үндезиннериниң бирээзи—будуруушкүнүң бүгү хемчег-биле күштелдирери-дир. Ону комплекстиг механизастаарының, химижидериниң болгаш черни калбаа-биле мелиорастаарының калбак программазын XXIV съезд айыткан. Ол сорулгаларга чүгле бо чылын безин 25,4 миллиард рубльди күрүне биле колхоздар чарыгдаар.

Сөөлгү чылдарда көдээ ажыл-агыйга күш-ажылдың будуруқчулуу чайгылыш чок өзүп келген. Ол чорук ылаңгыя Белоруссияның, Прибалтика республикаларының, Новгород, Омск болгаш өске-даа чамдык областарның колхозтарынга база совхозтарынга хамаарыжыр. Чижээзээргe, Кончетав областың ажыл-агыйларынга үш чыл дургузунда күш-ажылдың будуруқчулуу 31 хуу бедээн. Кемерово болгаш Томск областарның, Алтай крайның малчыннары центнер сүт бүрүзүнге харыгдалдарны кесинүү-биле кызырарын чедип алган. Соңгу Казахстанның районнарында тараяларның бөтүнези чиигээн. Күш ажылынга улуг депшилге чедип алдынган. Ынчалзажок чурттуң чамдык районнарында экономиканың ажыктыг чоруу ам-даа оожум бедип, продукция будурериңге чарыгдалдар улуг болбушаан. Чижээлээргe, Арменияда, Грузияда, Курск, Саратов болгаш өске-даа чамдык областарда сүт фермаларында байдал шак ындыг болуп турар.

Колхоздар болгаш совхоздар ажыл-агыйны биледилиг, санап тургаш башкарарының аргаларлыг болуп турарын дурмулга көргүзүп турар. Ол аргалар будурулгениң чепсек-херекселдерин, хамыктың мурнунда черни улам чөп ажыглаарында болуп турар. 1973 чылда бедик дүмүт дээш демиселди калбартпышаан, агротехниканың бедик дөңнелинп хандырар болгаш гектар бүрүзүнден эң хөй продукцияны алыр төлээде, тарылга шөлдериниң структуразын планнаары кончуг чугула. Ажыл-агыйларның алдын фондузу—суггарыылыг болгаш кадырып кевирген черлер онза ничээнгейни негээр. Специалистер болза ол шөлдерни часкы тарылгага ыяк белеткээр, агротехниктиг хемчеглерниң бүгү комплекизин ой-шаанда чорудар дугайында сагыш салыр хүпээлелиг.

Машина парыгын, хамыктың мурнунда тракторларны бедик будуруқчулуг ажыглаары улуг умур-дузалыг. Колхозтарда болгаш совхозтарда оларның саны чылдың өзүп, машиналарның күчүзү улгадып орар. Ынчалза-даа техниканы чамдык черлерде эки ажыглавайн турар. Септелгениң куду шынарлыындан, артык кезектер чедишпезинден тракторларның анаа туруп бээр чоруу чамдык районнарда ам-даа улуг, дыка хөй ажыл-агыйларда механизаторлар чедишпес. Ол бүгү чүүлдер экономиканга бак салдарын чедирип турар. Машиналар хөй үе-шак ажылдаан, а оларның будуруқчулуу өскен турар кылдыр ажыл-херекти ынчалдыр организастаза чогуур. Ам частың будуузунде эң чугула чүве чүл дээрге техниканы дүрген болгаш эки септеп алыры, эргежок чугула артык кезектерни белеткээри, кадрларны өөредири, күш-ажылдың мурнакчы аргалары-биле оларны чепсеглээри болур.

Көдээ ажыл-агый будуруглезиин специализациялга болгаш кооперастаашкынга үндезилээш мөөннээри өөң ажыктыын өстүрериниң калбак аргаларын ажыдып турар. Ол оруктап Молдав ССР-ниң, Пенза, Тамбов, Гродно болгаш өске-даа областарның хей-хей будуулгелери бар чоруур.

Чижээлээрге, Латвияның «Земгале» совхозунуң социалистиг хүлээлгелеринде кол нургулайында-ла будуруглени мөөнкеп болгаш дараалаштыр механизастап тургаш, фермаларның продуктулуун бедидерин, суттуң бот-үнезин дөрт хуу чиигедирин төлевилээн. Колхоз болгаш совхоз экономиказының түргузуун улам ыңай сайзыраңгайжыдарының айтырыглары партия болгаш совет органнарның кичээнгейинге үргүлүү турар ужурлуг.

Күш-ажылды организастаарын, будуруглениң технологиязын болгаш ону эргелеп-башкарарын экимнер дээш база хей чүүлдерни ылыр апаар. Чарыгдалдарны кызырарының, ажылдап ылыышкынны өстүрериниң эң улуг курлавыры ында дээзин амыдырал көргүскен. Күш-ажылды зотемге үндезилеп организастаарының, эргелеп-башкарарының цех системазын, харылзааны диспетчержидериниң хемчеглерин неттереткени, чижээлээрге, Мэсква чанының «Борец» колхозунга он-он ажылдакчыларны хостап алыр, техниканың анаа туруушнуун кызырар, дыка хей анша-көрекгинни камнап алыр арганы берген. Ол чаңгыс барымдаа эвес-тир. Бедик түүнелдерни чедип ап турар коллективтер республика, край, область санында бар болгай. Партия организацияларының, ажыл-агыйлар удуртукчуларының сорулгазы чүл дээрге эртемник чедимишкиннерин болгаш үнелиг дурмулганы идепкейлиг неттередири болур.

Ам колхозтарда болгаш совхозтарда эрткен чылдың түүнелдерин үндуруп, чаа планнарын ылаавылап ап турар. Күш-ажылдың будуруқчулуун өстүрерин дүргедедириниң, фонд эгидишкинин күштелдириниң, продукцияның бот-үнезин чиигедириниң комплекстиг хемчеглерин ол планчарга көөр херек. Экономиканың ажыктыг чоруун өстүрери, тараа, эът, сүт болгаш өске-даа продуктулар будурерин көвүдедири — бистиң көдээ ажыл-агыйывысты хөгжүдериниң чиңгине шугуму, социалистиг чарыштың чоруп турарын үнелеп көөрүнүү шиитпирдиг хемчээнчилериниң бирээзи-дир.

Ээээш чарыгдалдарлыг, эки шынарлыг, хей продукцияны чуртка бээр дээ партияның кыйгырыы көмүнист бүрүзүнүү, көдээниң ажыл-ишчи бүрүзүнүү ажыл-чорудулгазынга удуртулга болгаш турзун!

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛУ).

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ—ШИМЧЕДИКЧИ КҮШ

ДӨРГҮННҮҢ САНЧЫЛАРЫНДА

Чөөн-Хемчик районнуң СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозунуң комсомолчу аныяктарның Дөргүн сүт-бараан фермазының коллективиниң ыяшталгаш ажаалданың ачылывда ында дуржулгалыг. мурнакчы саанчылар Монгуш Алдын-кыс, Ондар Дуктуг, Мария Сангы-Бадыраа болгаш аныяк-даа саанчылар ай санында элбек сүттү саап ап турааар.

Тоску бет чылдың шиитпирлиг үшкү чылында Дөргүн фермазының коллективи малдың продуктулуун бедидериниң болгаш ооң баш санын остуруринин талазы-биле бедиткен хүлээлгелерни алгаш, чаңгыс деминг ажылдап кирипкен.

Бо мурнакчы сүт-бараан фермазынга республиканың комсомолчу-аныяктарының сүт-бараан фермаларының эргелекчилериниң, комсомол белүктериниң удуртукчуларының семинар-хуралын организастап эрттирген. Ол семинарның киржикчилери механизастаан ферманың ажылнижи-биле танышып, дуржулгаын солушкан. Сүт будурерин көвүдедириниң мурнакчы аргаларын болгаш социалистиг чарышты канчаар организастап, саанчылар, кадарчылар ортузунга масса-политиктиг ажылды канчаар чорудуп турарының талазы-биле аргадуржулга солчуушкунуңун хураларында Дөргүн сүт-бараан фермазының эргелекчизи Монгуш Алдын-кыс, Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң Кара-Тал сүт-бараан фермазының эргелекчизи Самый-оол Сат, Бии-Хемден Зоя Седипей болгаш семинарның өске-даа киржикчилери чүве чугаалаанар.

БО ЧУРУКТА: комсомолчу-аныяктарның Дөргүн сүт-бараан фермазының саанчылары саар инектерни хамаалардан агаарладыышкынга үндуруп турганының үези.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Эрестиг хойжу

Ховалыг Экер-оол мал болгаш чер ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киришпишаан, амгы үеде улам күжелиишкиннигг ажылдап турар. Ол совхозка ам дөрт ажыг чыл хойжулап, бодунуң күжү-биле бир чаа кыштагны кылып ап, ол үенин дургузунда үргүлүү ирттер каларып келген болгаш бедик көргүзүгнү доктаамал чедип ап турар.

Эрткен күзүн хойжу 511 хураганны хүлээп алган, коланында 15 тонна сигенни, 2 тонна суданы белеткээн. Ооң кадырган аныяк хойларының күш-денгели ам канчаннаандаа, хүр чаагай. Эш Экер-оол тоску беш чылдық шиитпирлиг үшкү чылында бир бөгө аныяк хойга онааштыр 2,1 кг лүктү алырын, 10 тонна сигенни кезип, белеткээрин хүлээнген. Ховалыгның ада, нэси база-ла «Большевик» совхозтуң хоочун хойжулары. ынчаарга ол болду оларның үлегер-чижээ-биле эрес-кежээ хойжу болу берген.

Ниитиниң малы дээш харыысалганы бедии-биле медереп билир. шудургу малчынны чоокта чаа совхозтуң коммунистери СЭКП кежигүүнүң кандидадынга хүлээп алган.

К. ОЧУР-ООЛ.

Соруктуг аныяктар

«УТКА 25 чылын» совхозтуң Арыскан салбырының аныяктары эрес-соруктуг ажылдап, бедик көргүзүглерни чедип ап турлар. Салбыр эрткен чылын планның сорулганы күүседиринге олар толештир салыышкынын киирген.

Аныяк сланчы комсомолчу Сат Арагачы юбилейлиг чылда бир инекке онаштыр 1950 кг сүттү сапкан. Район Соединиң депутады, комсомолчу Монгуш Шойлак ажаал турганы бызаа бүрүзүнден хонукта ортумаа-биле 670 граамм немелде деңнээн алган. Аныяк хойжулар Кыргыс Көге, Байыр-оол Бичелей төрүүр 100 хойга онааштыр 90 хураганны алган, сакманщик Бүрүней Шактыр-оол 100 хураганы доруктуруп остүрген.

Ооң ацтыда чаагай дүжүттү өстүрүп, ажаап алырынга механизатор аныяктарын киирген улуу база ээзээш эвес. Ылактыя бо талазы-биле улуг челиишкиннери дээш комбайнер Миничиир-оол Сырбыкай Күш-ажылдың Кызыл Туң ордени-биле шаңналткан.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында салбырның коллективи бедиткен хүлээлгени алган. Ону күүседиринге бөттарының салыышкынын киирер дээш инда аныяктар социалистиг чарышты калбартып, күжениишкиниг ажылдан киирипкен.

К. БАЙЫНДЫ.

Малчыннарга шеф дузаламчызы

КУР-ЧЕР. (Телефон-биле). Танды районнуң «Типилелге» совхозунуң коммунистери ээлчеглиг хуралынга ажыл-агыйда мал кыштаглаашкынының байдалын чугаалажып көргеш, бүгү күштү малды кыштаан хүр ажырарынче мөөннээриниче утпанган шиитпирни хүлээп алган.

Партия хуралының шиитпирин амыдыралга бөттандырары-биле эрткен ыштапыр хүнде совхозтуң дирекциязы, партия, профэвилел болгаш комсомол комитеттери шеф органнаастаан. Аңаа Кур-Чер, Шамбалыг суурларның 800 ажыг чурттакчызы киришкен. Олар мал фермаларынче, кадарчыларже сиген, саван, бүрү сөөртүп, кажаалары аттап, чугайлап, кызыл-булунгнарны дерип, улуг хемчээлиг ажылларны кылган.

МТМ-ниң бөлүк механизаторлары 100 тонна саванны, 40 ажыг тонна сигенни ферлага сөөртүп берген. Гараж аргелекчизи Ооп Дугарның удуртулгазы-биле 25 автомашина Бажгазыының ыяш ажыл-агый черинден 200 тонна хире ногаан бүрүнү эгелээн, кадарчыларда чедирип берген. Өөредилиг комбинадының 40 ажыг курсантызы Шамбалыгның малчыннарынга дузаалашкаш, солун программалыг концертти көргүскен. Кур-Чер ортумак школазының өөренакчилери хаван фермазының кажааларын аштап, печкаларын чугайлаан.

Шефке трактористер Ховалыг Базыр, Куулар Эрес-оол, Василий Янчат, чолаачылар Кумай Седен-оол, Ооржак Каңгар-оол, Куулар Дай болгаш өске-даа хей-хей кижилер кызымак ажылдаан.

С. СЕДЕН-ООЛ, совхозта партком секретары.

Луноход дагларже бар чоруур

ЫРАК КОСМОС ХАРЫЛЗААЗЫНЫҢ ТӨВҮ. (СЭТА). Автоматтыг аппарат «Луноход-2» он үш метр хемчээлдиг кратериниң чоогунда девискээрин бүгү талазы-биле шинчилээниниң соонда февраль он болгаш он бир хүннеринде даг-даштыг Таяр дээр төлче улуг муруу-чоон талаже шимчээшкиниң үргүлчүлээн.

Шимчээшкин үезинде көрзүнүүң физика-механиктиг шынарларын болгаш Ай кырының чамдык черлериниң холумак магниттиг шөлдериниң октагазының күжүн хемчээн шинчилээн, долгандыр девискээрлериниң ниити хевирин чурукка тыртыргаан, а ол шыкаы янзы-бүрү байдалдыг черлерге луноходтуң шимчеп чоруур аргазын хынаан.

Автоматтыг лабораториянның эрткен девискээрлериге дургаар бичии-бичии кратерлер болгаш даштар хей болган, шинчаагаш чамдык черлерге чоруурү бергелерге таваржып тургулаан. Шидыг үеде луноходтуң башкарыкчылары бедик мергежилдиг чоруун көргүүп, парыл черлерни эртип шыдаан. Февраль 10 болгаш 11 хүннеринде харылзааның ийи сеансызының үезинде боду чоруур аппарат ийи километр ажыг девискээрни эрткен.

Автоматтыг лабораториянның системаалары шуптузу чогумчалыг ажылдап турар. Лемонье кратер девискээринде эртем шинчилээри үргүлчүлеваашаан.

Өңнүктерниң чарыжы

Якут оңнүктерии—Совет Эвилелиниң Маадыры Ф. К. Попов аттыг совхозтуң делегациязын Белорус ССР-ниң Гомель областының «Ленинское знамя» колхозунуң ажыл-ишчилери чылыы-биле үдээн. Эрткен чылда чарыштың түңнелдерин үндүрер болгаш чаа керээни чарар дээш якут малчылар аңаа чораанны ол.

Ажыл-агыйларның аразында ол шайырал Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында-ла тыштып келген. 1943 чылдың күзүнүвде Днеприи кежиш, гитлержи эжелекчилерден эрик кавыынның белорус суурларын хостап тураанының үезинде якут уруглар оглу Ф. К. Попов ук колхозтуң девискээринге дидимнериниң олуму-биле олген. Бо черниң школазының өөренакчилери Маадырвың будуунун тургускаш, ооң чаңгыс чер чурттугларын-биле бижиглежип эгелээн. Ооң соонда ужураашкынныр болгулаан. ССРЭ-ниң 50 чылын төлептиг уткуур дээш чарыш ажыл-агыйларның аразында эрткен чылын эгелээн. Түңнелдер өөрүнчүг. Якут ажылдагый эът будурер талазы-биле республиказынга бирги черни ээлээн, а белорус колхозтуң малчыннары сүт талазы-биле боттарының районунга бирги черни ээлээн.

(СЭТА).

МАЛ АЖЫЛЫ—ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

НИИТИ БАЙДАЛ КАНДЫГЫЛ?

Эрзин районда бо чылын кыштагаашкынның байдалы берге. Октябрь айда-ла даглыг одарларта, ылаңгыя «Коммунизмче орук» колхозтуң девискээринге, улуг хар дүшкеп. Ынчангаш эрзинчилер баш бурунгаар-ла эгээн дээптиг хемчеглерни алган. Үстүнде адаанмыс колхоз он айдан эгелээн, одарларны ийи эвилчег-биле далбыйлаап турупкан. Барык-ла кодан санында харыысалганы шижилерни быжыглаан. Малдың күзүн аргыспас сорулга-биле немелде чемгерилгени организастап, дыка хей кодаңнарны суг-биле хандырган. Дагда кыштаглариың харыы улгалы бээрге, Тес-Хемниң унунга 17 чаа кыштагны кыска хуусаада кылып, малды көжүрер ужурга таварышкан. Ленин аттыг, «Мөрен» колхозтар база-ла бо чижектиг хемчеглерне алган.

Январьның түңнели-биле алырга, эрзинчилерниң кыпыбиле демиселя халас барбааны ийден. «Коммунизмче орук» колхозтан өске ажыл-агыйлар малдың өлүр чоруун эрткен чылдың от үези-биле денээрге, дыка кыырган. Мал ооң-даашкыны ам түлүктээн 5265 хойдан 5263 хураган алдынган.

Январь айда фермаларга саггән сүттүң 81 хуузун сэтказан, ол продукциянын барааныг чоруу бедик болганы эки. Мал чемнинің курлавыры районда ээлээн бар. Ажыл-агый удуртукчуларының, тускай эртемниглерниң санап турарын барымдаалап алырга, кампиг чаргыдаарга, мал чеми четчир. Оон аңгыда, холуксаалыг чемнерни үзүктел чок сөөртүп турар. Ынчалза-даа курдавырны база катаң санап, немелде чемни тыптынары артык эвес. Чүге дээрге, кыштың берге үези ам-даа эртээн, бо черниң байдалынга час база-ла айыылыг.

«Мөренниң» хойжуларында

Колхоз ун хойжу бригадалыг. Оларның ыяш — Тес-оол чарыында жыл-агыйларын га чедирип ап келгорутпан Үнеген. Башкаш удуповуларында Ында диэель тракторлар-ла хей далбыйлаан чалыыр. Райкуу газы С. Сади орук тайылбырын берип биле таныштырып, оларның ажыл-херээн сонуургадып чорду.

Баштай-ла киргеп залыбыска Божалыгның хойжуларының бригадирине таваржы бердинис Л. Дамдын болу суг сөөртүр машина муңун алган (мурнунда чоланы турган кижи). хойжуларга суг чедирбээнин, оларны эртип чораан болуптыр. Колхозтуң зоотехниги М. Бадарчы биле мал эмчизи Ф. Артыяаны эдертип алган чорду. Бригадир хойжуларда байдалды таныштырды. Онза бергедээшкин муң-не чок. Далбый тыртып турар. Суг барык-ла кодан бүрүүгүне чедип турар. Тускай эртемниглер малды хей-гаараан турар, сакыл-найыраа-даа үзүктел чок.

Дараазында ужураашканыыс өске бир бригадир Чамзырын Бикавлай мынча дилеп:

— Төрүүр чүл хойдан 90 хураган камгалап алыр деп хүлээнген ажылдан тур бис. Амгы үеде 300 ажыг хой төрээн, хураганнары мөңгө. Мал ммм-даа түгээр. 2—3 кодаңга немелде чем херек чүве, долгуусаалыг чемни дүжүрүп эгелептир бис. Суда партия турган улус бис, тергиин-не таваржыр чүве-дир. Ам оовуе төнүп турар, сүт сөөртүлгези база эки.

Элээп хей хойжу кодаңнарга четтивис. Кижи бүрүзүнүү соруу күштүг, омактыг-дыр деп чаңыг чок сөглеп болуур. Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылында күш-ажылды чедиишкиннерлиг болур дээш, бедиткен хүдээлгелерни алган ажылдап турар. Он ажыг чылдарда хей кадарын келген, колхозтуң хоозүнүрээшкин бергезин Чинчит Чыпсынын бир дугаар төөрү турар үш чүс бежен чыган хойлуг. Ам бедин 262 хураганын менги зорукчурун турар болуу. Мурнунда чылдарда 90-дээн 100 ледир хураганны чүс хойдан камгалап ап пораан хойжу бо чылын көргүзүглерин база-ла кудулатпазын аазаан. Сымбил Баажай, Казак Карды оларның кодаңнарында хей оолдап эгелээн. Ол кыштагларда хураган кажаалары делгем, чырык, ниити курган. Оларның суугуларын солуп кылган. Плита хевирлиг суугуну кажаанын бир ужунга тутказ, ооң хоорзазын дөрт үлүрбээн, кажаану узун дургаар чөрүткен, беш, алды улуг хоозайлар ышты кажаанын өске ужундан барып үндурер. Кажаанын чылыының чажымдыында ыш эртип турда, хоолайлар изин келгеш, чылыын кажаа ишкинге тарадып турар.

Чиимит Чыпсынактың чарышка кыйгырганы. Лопсан Доптан бо чылын төрүүр үүс хойдан 100 хураганны алыр мен деэн. Эрткен чылын 95-ти алган турган. Кажаалары база эки.

Чамдык хойжуларда байдал девилеңнең. Мал чемгерер, суггарар дерип-херекселдер эвээш. Сиген, суда үстүг бээр таварыылгалар база бар. Сүт кудуп алыр савалар бичии болганындан сүт курлавыры турустуунмас. Моон үрэтүлгэн мал эрыы бөөстиран турар. Ынаажаш болтуг хемчеглерни алыры негеттинип турар.

А. ДЕМБРЕЛЬ, «Шынның» корр.

КОЛХОЗЧУЛАРНЫҢ БИРГИ СЪЕЗДИЗИ

ДӨРТЕН ЧЫЛ бурунгаар — 1933 чылдың февраль 15-те Москвага колхозчу шалыпчыларның бирги съездизи ажыттынган. Ол чорук кодээни коллективизастаар талазы-биле Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ленинчи кооператив планын бөстандырып чорутканының чугула чадазы болган.

Үүрмек ажыл-агыйлыг турган, түрегделден үнүп шыдавас деп Ленин чугаалап чораан. Бир эвес кодээ эргинин оруун эдерер болза, ол байларның дарзалындан алырлып шыдавас, оон кадында хуу ажыл-агыйлыг тараачыннарның аразынга капиталистиг элементилер база тыптып кээр. Ынчангаш кодээни кооперастаары эргежок чугула апарган.

Ажылчын-тараачыннарның күрүнезинин дузазы-биле Совет эрге-чагырганы баштайгы чылдарындан эгелээш, хереглекчилер болгаш бүдүрүлге кооперациялары-биле кады тараачыннарның кооперациялары база тургустунуп эгелээн. Олар дээрге мал, чер ажылынын талазы-биле эштелгелер турган. Кодээ ажыл-агыйның алзын нарын каттыжылгалары болур артельдер болгаш коммуналар база тыпты бергилээн. Эштежилгелерге, артельдерге болгаш коммуналарга мал маганы чок тараачыннар кирип турган, олар байлардан хавырып алган эткерекселдерни ажыглап тургаш, помещиктерниң оңчуу турган черлерни кады ап-дарып, аңаа тараа остүрүп чораан.

1929 чылдың ийиги чартыынган эгелээш, кодээ ажыл-агыйны коллективизастаары массалыы-биле эгелээн. Чүрт ол үеде үлетпүр хогжүлдезиниң талазы-биле алзаң улуг чединшкиннерни чедип апкан болгаш чаа тургустунган коллективтиг ажыл-агыйларга бедик бүдүрүкчүлүг техниканы — тракторларны, комбайннарны, автомашиналарны берип шылаптар апарган. Тараачыннарның хей кезии, оларның аразында ортумак шыдалдыг тараачыннар кооперация ажыктыг-дыр деп чүвеге херек кырында бүзүрей бергеннер. Тарамыктарны каттыштырарының эң эптиг хевири — кодээ ажыл-агый артели болган, чүге даэрге ынчаар артельдерге тараачыннарның хүүда болгаш хей-иниити талазы-биле сонуургалы катай көрүнүп турган. Күрүненин талазындан колхозчуларга болгаш колхозтарга чамдык чингелделарни тургускан.

Коллективизацияның артык күштүүнүн дугайын тайылбырлаарынга коммунистер болгаш комсомолчудар улуг рольду ойнааннар. Партияның кыйгырымын ёзугаар кодээге ажылдаары-биле ажылчын аңгы бодунуң он-он муң эн эки төлээлерии — дуржулгалыг организакчыларны, кол нуруузунда коммунистерни чоруткан.

КОЛЛЕКТИВИЗАЦИЯНЫҢ изиг түлүк үези болгай 1930 чылдың чазынында колхозтарга 313 мүн коммунистер болгаш 553 мүн комсомолчулар бар турган. Оларның кижи бүрүзү кооперацияның ленинчи идеазының идепкейлиг пропагандизи, колхоз бүдүрүлгезиниң организакчызы, ховуларга болгаш фермаларга шалыпчы күш-ажылдың эгелекчилери турганнар. Муиимүн оолдар болгаш ыыстар колхозка кирген соонда өөренип эгелээннер. Оларның дыка хөй тракторлар болгаш комбайннар дээш оон-даа өске кодээ ажыл-агый техникаларын башкара бергеннер. Колхозтарга эки ажылдаар улустарны үлетпүр бүдүрүлгелериниң чижээ-биле күш-ажылдың шалыпчылары деп адап турган.

Колхозчу шалыпчыларының бирги съездизин чыып турар үеде кодээниң салым-хуузу коллективизация-биле чарылбас холбажы берген турган. Каттышкан ажыл-агыйга тараачыннарның хей кезии кире берген. Съезд колхоз тургузуушкунунуң баштайгы дүрмүлгаларын өөренип көргеш, оон моон соңгаргы хогжүлдезин тодаратка-ан. Дарлакчы ангының төлээлери болур байларга болгаш кодээге социалистиг эде тургузуушкуннуң оон-даа өске дайзынарынга удур демисежириичe съезд тараачыннарның калбак массазын кыйгырган. Боттарының коллективтиг ажыл-агыйларының экономиктиг деңнелин бедидери, ажылды организастаарының мурнакчы аргаларын шиңгээдип алыры, улуг хемчээлдиг кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин организастаар болгаш удуртуп башкарар мурнакчы аргаларны ажыглаары, материалдыг болгаш культурлуг деңнелди бедидери колхозчу тараачыннардан негеттинип турган.

1935 чылда, кодээни коллективизастаары колдуунда дооступ турда, колхозчу шалыпчыларның ийиги съездизи ажыттынган. Анаа кодээ ажыл-агый артелиниң чижек Уставын хүлээп алган. Ол Устав 1969 чылга чедир күштүг турган. А 1969 чылда болган колхозчуларның үшкү Бүгү эвилел съездизи колхозчу амыдыралдың чаа чижек Уставын хүлээп алган.

Колхозчу кодээ экономика болгаш культура талазы-биле дыка бурунгаарлай берген. Коллективизация мурнунда тээрби ажыг миллион үүрмек ажыл-агыйлыг турган тараачыннар ам 32,8 мүн улгаттыр каттыштырган колхозтарда хаара туттунган. Колхозтар амгы үениң техниказы болгаш машиналары-биле хандыртынган, колхоз бүдүрүлгезинде даэди болгаш ортумак эртемниг чүс-чүс муи түскай эртемниглер ажылдап турар.

Колхозчуларның күш-ажылының иниити хевири чоорту өскерлип, үлетпүр бүдүрүлгезинче чоокшулап бар чыдар. Үгаан ажылы-биле күш-ажылдың аразында ылгалы кодээ черде база хоорайныы-биле бир домей чилип бар чыдар. Колхозчу суурларның тудуун төлевилел ёзугаар тудуп, ол туларда кижилерге эргежок чугула амыдырал хандырылга болгаш культура комплекстерин катай-хаара коруп, хоорайныынче улам чоокшуладып турар.

СОЦИАЛИСТИГ НӨДЗӨ ажыл-агый агаарбойдустуң берге байдалдарын туруштуубиле шыдап эртип турар. Шаанда ындыг берге чылдарда хуу ажылдыг тараачыннар хоозурап каар турган. Бо талазы-биле 1972 чылдың чижээн ап көрээлинер. Кыштың дошкун соогу, чайның кандашкынары түрбүже ССРЭ дүжүттү эртken сеcки беш чылда ортумаа-биле ап турганындан хөйну алган. ССРЭ-нин бежен чыл юбилейинге алдар болдурган совет тараачыннарының бо шудургу күш-ажылы Төрээн чурттун бедик үнелелин алган. Дыка хөй тараажыларны чазак орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаан, 136 кижиге Социалистир Күш-ажылының Маадыры деп хүндүлүг атты тывыскан.

П. ВОЙЦЕХОВСКИЙ.
(ПМА).

БРИГАДИР В. АСАТИАНИ

Ажылдаар черинин арыг-сеглиг магалыг. Херексел бүрүзү туруктуде. Ажыл шагының секунда бүрүзүн халас артырбас. Чаңгыс-даа артык шимчээшкин турбас... Хүннүң-не, ай санында мичээлдир ажылдаар... Ындыг болганда, ынчуг шын, шуудангай ажылдаарының ол чурумун чүү-даа үрей албас кымдыр сагындырар.

Ажылдаарым мичээлдир үлегераан чурумчудуп алган кижи — Тбилисиниң Димитров аттыг ужар чүүл заводунуң слесарь-эптекчилер бригадири, чаартыкчы Владимир Асатиани. Бригадириниң саналдары оон эптериниң ажылдаарын дыка чинчедир арганы берген.

Оон удуртуп турар коллективи коммунистиг күш-ажыл бригадазы деп аддырын бүдүрүлге черинге мурнап чедип алган. Бригада ажылдаарын чаңгыс минута-даа дургузунда үзүктелдирбейн, ажыл хүнүн оң чөп ажыглаар деп шинитпир үндүрген. Бир эвес херек апараа, кижи бүрүзү кандыр-даа ажыл кылып турар эжин солуп, өске-даа участоктарга дузалажып шыдаар.

Сескн беш чыл планының онаалдаларын чедиишкиннииг күүсетиглин даэш В. Асатианиге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп хүндүлүг атты тывыскан.

В. Асатианиниң бригадазы 1972 чылдың онаалдазын хуусазындан мурнадыр, ноябрь 7-ге уткуштур күүсеткеп. Коллектив чедип алган чедиишкиннерииге менээргеникейн, продукциязын кончуг эки шынарлыг бүдүрүп, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиперинии немелде курлавырын илередип тып турар. Бригада бедитпеп хүлээлгелерии алгаш, бо чылдың бүдүрүлге программазын Улуг Октябрьның 56 чыл ооиига утkуштур күүседир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 12 хуу бедидер деп төлевилээн. Бригадир бодунуң беш чыл планын үш чартык чыл дургузунда күүседир деп шинитпирлээн.

ЧУРУКТА: аимын ажылчын, чоомга чаа профессионал-техниктиг училище доозаап келген комсомолчу Пузырёвтуң дуржулгалыг мастерден суме айтырып турары. Владимир Асатиани мергежилиинин нарын аргаларынга хей аимактарны өөредип турар.

А. САЛКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

АЖЫЛ ХАЙНЫЫШКЫННЫГ

(КАРЛОВ КЫЗААЗЫНДАН РЕПОРТАЖ)

Күчүлүг Енисейниң унунда Карлов кызаазының дугайында дыңнаваан, ол дугайында делегейде медээ биживээн парлалга барык чок боор. Чүге даэрге мында делегейниң эң улуг гидроэлектростанциязын — Саян ГЭС-ти тудуп турар болгай.

Изиг түлүк ажылдар маңаа эртken чылдың декабрьда эгелээн. Декабрьның хүнү чежеда чыртса оок херели, хем унунуң шай-туманын өттүр улуг тудуг шөлүнге даэш шыдаваан Шаның эртенни харлыг хүн солуннан. Чамдыкта хаттың «ырызын» телеграф чагыныг — сывырган демирлери дыка-за ыракче ужудуп чедирип турган. Ынчалза-даа Саян ГЭС-тиң тудугжулары боттарының күш-ажылчы байырлалынга — Улуг бетон заводунуң ажыттынарынга турасхаатkан митингиге чедип келгеннер. Улуг бетоя заводу ажыглаага киреры билек гидростанциязының плотинаазының сут хөолбектелдирер кезээнче гидротехниктиг бетонну кудуп эгелээн.

Автобустар кудургайны куду үзүктел чок шуушкан. Удатпаанда кызаанның ыйгылак шөлүн Саяның күш-ажылчы кижилери долдур эзелепкен. Улуг бетон заводунуң тудуу доозулганы-биле чергелештир ГЭС тудуунуң харыысалгалыг бир үе-чадазы эгелээни-биле Саян гестудуг эргелелиниң начальныгы А. И. Карякин, партком секретары В. Н. Лазарев, каттышкан тудуг комитединиң даргазы Е. П. Чернов, ВЛКСМ комитединиң секретары Виктор Федорец чыылганнарга ианг байыр чедирген.

Саян ГЭС-тиң тудуу планда мордүшген графиктерии мурнап чоруп турар. Күчүлүг Енисейни коммунизм тургузуушкунунга бараалгадыр дээш гидротудугжулар шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар.

Дивногорскиден, ам долу күчүү-биле ажылдап турар Красноярск ГЭС-тен бээр, Карлов кызаазынче «Күш-ажылга алдар!» деп сөстерлиг кызыл вымпел чедип келген. Ол вымпел 1963 чылдан эгелээш Енисейде Красноярск ГЭС-тиң тудуунуң эң бачым хүннеринде, күш-ажылчы тиилелгелиниң шахтарында удаа-дараа кииспин турган. Эң башгай ол вымпелди шапкын хемнин боопкан хүнде Дивногорскиго юдургеп. Ам ол вымпел Карлов кызаазында Саян хадыпың уу-биле хөлбеңейниир кииспин үнген.

Ажылчы чоннарның митингизи болуп турда, Улуг бетон заводунда механик Николай Зайцевтиң мурнакчы эзлчээниң нежигүннери боттарының күш-ажылчы туруштарын эзлепкеп. Заводтуң мурнакчы коллективиниге баштайгы бетонну хоюдар үлүг онаашкан. Бедик деңнелге механизастаан бүдүрүлгелиниң ажылчыннары кнопкаларны базып, тудаларын ыкай бээр тыртkылаан соонда күчүлүг механизаипер хөделип эгелээн. Чигээтти технологтуг шугумче киирер, материалдарны хемчээр, холуштургаш, хоюдар талазы-биле операторлар, нарын техниканың башкарыкчылары хынамчалыы-биле ажылдап киришкеп.

Лозуңнар-биле шимеп каастаан күчүлүг МАЗ маркалыг автосамосвал хоюдуг үзээр бункер адаанга турупкан. Ону тудутkуң мурнакчы чолаачызы Ахмет Гореев башкарып чораан. Бетон ажыл-агый эргелелиниң начальныги Авракум Иванович Бондарь бүшкерии ажыдарын командылапкан. Оператор Нина Зайцева кол башкарылга цегиндеп бетон кударының командазын дамчыдыпкан.

Автоматтыткан ажыл-агыйның операторлары индикаларны баспышаан. Колдуунда-ла ногаан оттар чырып турар: бүгү чүве ёй-тавында-дыр деп медээ кээп турары ол. Удатпан чок самосвалдың хааржаанче Улуг бетон заводунуң баштайгы гидротехниктиг бетонун кударыпкан. Ону ол тудупче алгаш чоруткан. Механизмнер адыкчылары И. Зубов, В. Карманов, Л. Лопатин, И. Иванов болгаш оскелериидаа оорушкуу кызыгаар чок.

Арматурщиктерии коммунистиг күш-ажыл бригадазының бригадири Александр Тяжев митингиге келгеннерге улуг эвес маны дашты көргүскен. Ында «Сени чагырып кириптивис, Енисей» деп сиилбээн. Ол даш дээрге күш-ажылчы тиилелгелериниң демдээ-дир. 1968 чылда хемни боон эгелеп турда, чолаачы Илья Кожура хемче баштайгы дашты кииp октаан. Ол улуг даштың дүрүзүн бичиледир хоодгалааш, мурнакчы чолаачы 1970 чылда А. Тяжевтиң бригадазынга берген. Ол коллектив плотинаның суг ажгылаар ханазынче баштайгы бетонну кутkан. Ам бригадир бичии дашты комсомолчу-ашыяктарның Анатолий Налётовка удурткан коллективиниге дамчыдып берген. Ол бригада плотинаның бодунче баштайгы бетонну кудар эргелиг ёзулуг комсомолчу ажылынын-биле чаалап аяган.

Улуг машинист Егор Борисовтуң башкарганы кранның согуну улуг саваны илбектээш, бетон кударынчо белеткенип алган тудугжуларже углапкан. Блоктуң бетон хүлээп алыр черинге улуг сава чедип келген. Чоокка чедир-ле Енисейниң дүвү болуп читкан чөрже баштайгы гидротехниктиг бетонну ынчаар кутkан. Ам ында ажыл-иш хайныышкынныг.

В. БАЛАГУРОВ.

ЧУРУКТА: Карлов кызаазында улуг бетон заводу.
Авторлуң фотозу.

Найысылаадың төп аъш-чем магазининиң контролёр-кассири Ирина Түлүш — садыг шугумүнге үр чылдарда ажылдаан дурмулгалыг садыгчы. Оон ажылдап турары гастрономия январь айның бараан саарылгазының планын 125 хуу күүсеткен.

ЧУРУКТА: И. Түлүш. О. ДАКАН-ООЛДУҢ фотозу.

Каа-Хемден медээлер

Район төвүнден ажыл-агыйларның малчыннарже комплекстиг бригадаларның үлүүшкүнүүн чорудары чаагай чаңчыл болу берген. Ол ажылды бо кыжын удам эжикпеткен.

СЭКП райкомунуң соолгу организастаан үлүүшкүнүнче он чиик машинаны чоруткан. Лекторлар, кижи эмнелгезинииг ажылдакчылары малчыннарны кезии чораан. Делегейде, чурт иштинде болуушкуннарны, республиканың, районнуң ажылчыларының мурнунда 1973 чылда кандыг сорулгалар салдынганын лекторлар допчу, биилингиири-биле чугаалап бергеп. Ол ышкаш кыштаглаашкынның байдалын сонуургап көргеп.

Малчыннарның кадымның байдалын эмчилер шинчип, чогуур эмчи дузалакчызын көргүскен.

• • •

Районнуң Культура бажыңының чанында агиткультбригада Үжеп суурнуң чурттакчыларынга концерт көргүзүп чораапп келген. Оон программазында орус, тыва ырлар, танцы шүлүктер бар.

СЭКП райкомунуң ажылдакчызы К. Торлук ыракка суурнуң чурттакчыларынга делегей байдалының дугайында болгаш районнуң ажыл-ишчилериниң чаа чылда сорулгаларының талазы-биле лекцияны номчаан.

П. ПОПОВ.

Малчыннарның олчазы

Кышка белетнелди хынамчалыг организастаанындан, күсну болгаш амгы одарны чөп ажыглап турарындан Бии-Хем районда «Өөк» совхозтуң малы менди болгаш хүр. Бо хүннерде оолдаашкын чүгле шээр малдың моданнарында түлүктээн эвес, сүт-бараан фермаларында база массалыг эгелээн. Кыштаглардан кээп турар медээлёр ёзугаар алырга, кайда-даа чаш мал чидириг чокка алдынып турары көрүнчүг.

Моңгуш Дөрмүнүң баштайгы төрээн 262 хоюмук хураганы 275 болган, Оорнам Шыванның 285 хоюндан он хөй ийистээн. Кыштаг бүрүзүндө мал чемнери четчир, сакманшиктерни база быжыглаан.

Коммунист Владимир Сундуйның удуртканы бирги сүт-бараан фермазының коллективин чаңгызы шуптузу, а шуптузу чаңгызы дээш база бир деминг ажылдап турар. Бо хүннерде төрээн 45 инектиң быззазы бүрүн бар. Аңаалда чемгерилдеңи эки тургусчанындан инектиң суду мүсиу ышкаш элбек.

Чаш быззаа ажаамчылырапдан Оорнам Сайлыкты маптаары чөптүг. Кыштың амгы үезинде безин оок азырап турары быззааларының бирээзи-ле хонукта 600—700 грамм деңзинии немеп турар. Ол эрткен чылын 65 быззааны доруктуруп остүрген.

М. МААЖЫК.

КАРТОФЕЛЬ БОЛГАШ НОГАА БҮДҮРЕРИН КӨВҮДЕДИР

ТАРАА болгаш мал чемни культураларны бүдүрерин көвүдедирип-биле чергелештир, картофельдя база ногааларны бүдүрерин эльдедир, аъш-чемниң ол чугула продуктуларыбиле хоорайларның болгаш ажылчы суурларның чурттакчыларының хереглелии долу хандырар сорулга бистиң республиканың кодээ ажыл-ишчилериниң мурнунда салдынган.

Ол харыысалгалыг сорулганы шиитпирлээр төлээде, агротехниканы бодбаазырангайжыдарынга, үрезии ажылын экижидеринге, райончуткан сорттарны шиңгээдиринге болгаш ногааларны база картофельди остүрериниң технологиязын экижидеринге, ажылды механизастаарынга үндезилээш, ол культураларның дүжүттүүн чайгылыш чок белдер херек. Оон-биле чергелештир ногааларның болгаш картофельдың тарыга шөлүн үзаазылаадыы-биле калбартырын база-ла чугула ужур-дузалыг болур. Чижээ, 1972 чылда республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга картофельдың тарылга шөлү 1400 га, ногааларныы — 611 га турган болза, 1973 чылда картофель шөлү 1600 га, ногааларныы —700 га чедир калбаар.

Эртken чылын республиканың совхозтары 9,9 мүн тонна картофель бүдүрер планныг турган, 3,8 мүн тонназы бүдүрген азы планны үзүлө 38 хуу күүсеткен, а 5,6 мүн тонна ногаа бүдүрерин 2,7 мүн тонна азы 48 хуу-ла чедирген. Планныг онаалга үүле күүсеттинмейн барганын аналиятеп көөрге, оон кол чылдагааны ол культураларны өстүрүп турарының технологиязының четпеэнинде, эргежок чугула механизациины кылбаанында, органиктиг болгаш минералдыг чемнишчидилгелерни чедир ажыглаваанында, ногаа база картофель остүрер кылдыр специализастаттынган совхозтарның тускай эртемниглери ол ажылды багай удуртканында болуп турар. Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында ол четпестерни үндезинии-биле чайладыр херек.

Хөй чылдарның дургузунда картофельдиң болгаш ногааларның чаагай дүжүдүн остүрүп ап турар ындыг ажылагайлар республикада эвээш эвес. Ол мурнакчы дуржулганы ажыл-агый бүрүзү ажыглаары эргежок чугула. Ынчангаш, Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының картофель остүрүп турарының аргазын тодаргайлап көрээлинер.

ДУРЖУЛГА станциязы картофель олуртур шөлдү шилип алырынче улуг ынчээнгей салып, аңаа колдуунда-ла суггаттыг черни ажыглап турар. Гектар черге 3—3,5 тонна картофельди тарып олуртур. Хөрүүнүү эки чемишчидер. Гектар чер бүрүзүнге-ле 35—40 тоннадан эвээш эвес ирииди одекти болгаш 2,5—3 центнер минералдыг (колдуунда фосфорлуг болгаш калийлиг) чемнишчидилгени төгер. Картофельди олуртkан соон дарый оок ажаалдавын чорудуп эгелээр. Үнүп эгелээр мурнунда база үнүп келгенде, хөрүүнүү үдүредип илиитээр, одуруглар аразының болбаазырадыгаын ийи удаа чорудар. Адак соолунде дүжүттүн ажаап алыышкынын чогуур ойүнде организастыг эртирер.

Мооң түңнелинде, дуржулга станциязы хөй чылдарның дургузунда гектар черден картофельдиң 150—230 центнер дүжүдүн ап келген.

Бо эртем-шинчилел черинде картофельди тарып остүрүп турарының технологиязы ындыг-дыр. Мында кандыг-даа нарын, берге чүве чок. Ажылагый бүрүзү-ле ынчаар кылып болур.

1972 чылда картофельдиң багай эвес дүжүдүн «Бурунгаар», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтар болгаш өске-даа чамдык ажыл-агыйлар алган.

Ынчалза-даа чамдык ажылагыйларның удуртукчулары даландырган ажыл-херек дээш боттарының харыысалгазын ханызы-биле медерел билбейн, бо чугула культураларны өстүрериниге кичээнгей салбайн турар чоруктар ам-даа бар. Үнелиг культура болур картофельди бедик дүжүт алырын «Барлык», «Большевик», СЭКП-нин XXII съездизин аттыг, «Чыраа-Бажы», «Алдан-Маадыр», «Кара-Хаак» совхозтар ам-даа чедип ап шыдаваан. Ол ажыл-агыйларда картофель дүжүдү гектардан чүгле 20—25 центнер чедип турар. Бо даэрге, олуртkан үрезиниден-даа эвээш дүжүт шыкажыл! Шак ындыг байдал-биле моон соңгаар эптежир арга чок. Эртken чылын картофельдиң куду дүжүдүн алган ажыл-агыйларны анализтеп көөрге, мындыг фактылар илереэн: картофельди суттат чок болгаш үнүп-дүжүттүр эвес участоктарга олуртkан, гектар санын көвүдедир дээш бир гектарга олуртурунуң нормазын эвээжеткеп, үрезиниин шынарынга негелде салбаан.

Картофельди ажаап ап турарының шынары куду, бүдүн-бүдүн дестерии олчаан олурту каапкан. Оон түңнелинде өстүрген картофельдиң чамдыкызы черге калыр. Оон ында бир четпес чүве ажылагайлар боттарын картофель үрезиниң-биле хандыртынмайн турарында.

КАРТОФЕЛЬ болгаш ногаа өстүрериниге специализастаттынган ССРЭ-нин 50 чылы аттыг, «Улуг-Хая», «Барлык» совхозтарда картофель үрезиниң шыгжап кадагалаар черлер амга чедир чок, эрте бижар сорттуг картофельди үрезиниге тыптынып албаан.

Эртken чылын «Улуг-Хая» совхоз 25 га черинің гектар бүрүзүнден-ие 220 центнер ногааны алган болза, «Барлык» совхоз чүгле 14,5 центнерни, «Кара-Хаак»—66 центнерни алган. Ногаа өстүрер кылдыр специализастаттынмаан-д а а болза, «Россия» совхоз гектар черден 293 центнер, «Бурунгаар» совхоз —229 центнер ногааны алган. Оң шыкаш «Тээли», «Бүрен» совхозтар, «Х Улуг хураа», Каа-Хемде «Октябрь 30 чылы» колхозтар ногаанын багай эвес дүжүдүн алган.

Оон-биле чергелештир, дыка хөй ажыл-агыйлар ногаа айманган куду дүжүттү ап турарын айтыр херек. Ол чүнү коргүзүп турарыл дээрге, ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш эртемниглери ногаа черинче чогуур мичээнгей салбайн турар-дыр. Ш оруктан уштунарын база-

ла келген.

Картофельди болгаш ногааларны бүдүрерин көвүдедирибиле бо чылын ол культураларның тарылга шөлүн калбартырындан аңгыда, оларны суггаттыг черлерге олуртурунга, органиктиг база минералдыг чемишчидилгелерии төгериниң нормазын улгаттырарынга, тарып олуртурунуң нормазын ылаптыг барымдаалаарынга, өстүрериниң технологиязын экижидеринге база агротехниканы сагыырынга үндезилээш, гектар черден алыр дүжүттү көвүдедирии чедип алган турар апаар биc. Совхозтар гектардан картофельдиң 91,5 центнерден эвээш эвес, ногааларның 119 центнерден куду эвес дүжүдүн алыр болгаш картофельдиң иниити чыылдазын 10,7 мүн тонна, ногааларныын —6 мүн тонна чедирер ужурлуг.

Бо чиик эвес сорулга. Ынчангаш ону боттандырары-биле республиканың совхозтарының бүдүрүлге каттыжышкынны алзаң хөй практиктиг хемчеглерни ап чорудар деп турар. Картофельди 720 га болгаш ногааларны 480 га суггаттыг черлерге олуртур. Олуртулга мурнунда бүгү шөлдү өл-шык сиинрери-биле шиап-ла суггарар, а чайгы үелеле 6—8 катаптаң эвээш эвес суггарар. Ол сорулга-биле специализастаттынган «Кара-Хаак», ССРЭ-нин 50 чылы аттыг совхозтарга суггарылга четкелерии аде дериир. Оон аңгыда, специализастаттынган ажыл-агыйларга картофельногаа өстүрер механизастаттынган эвенозуны тургусkаш, эргежок чугула санныг тракторларны, недээ ажылагый машиналарны быжыглаар.

База бир чугула чүве картофель-ногаа эвенозуна күш-ажылдың төлевирин чурумчудары болур. Төлевирии разрядын, ногаа ажылынга херек кырында ажыл стажын, практиктиг мергежилии болгаш ногаа өстүрер талазы-биле билиинниг деңнелин барымдаалап бээр ужурлуг. Ынчалзажок маңаа ког чүве алган продукциязы болур. Алыр иниити продукциянын планын эки шынарлыг кылдыр ажыр күүсеткенинде, илаидан ажыр бүдүрген продукциянын сатkан ортаанын 20 хуузун база бот-үнеин чинчеткени дээш, камналганын 25 хуу чедирерин немелде төлевирге бээр.

Ногаажыларның билиин болгаш ажыл-херекчи мергежилии бедидер сорулга-биле олардың агротехниктиг кичээлдерии бүгү ажыл-агыйларга ам чорудар херек.

К. ХАЗБУЛАТОВ

республиканың совхозтарының бүдүрүлге каттыжышкынының начальныгының орун-басkычызы.

«Эң эки корум-чурумнуг суур дээш» чарышче!

ИДЕГЕП БОЛУР БЕ?

Бо чылдың февраль 4-те үнген № 30 «Шын» солунда «Эң эки корум-чурумнуг суур дээш» шеминилернин эгелээн кыйгырыын номчуп көргеш, ону хууда чүүлдүгзүнүп деткиир кижи болдум. Ынчангаш аңаа хамаарыштыр бистин Эәрбек суурда байдалды бижиир болдум.

Эәрбек суур — республикада экономика болгаш культура талазы-биле бедик хөгжүлдени чедип алган мурнакчы колхозтарнын бирээзи болур «Кызыл тараачын» колхозтуң бир салбырынын төвү. Ында сес чыл школазы, эмнелге пунктузары, клуб, ясли-сад, магазиннер болгаш өске-даа хөй-ниитиниң организациялары бар. Ынчангаш девискээр талазы-биле улуг суур болуп турар.

Ол хире мында суур чаагайжыдылгазы болгаш корум-чурум талазы-биле ажыл кошкак тургустунган. Эәрбек — найысылал Кызылдан ырак эвесте турар суурларнын бирээзи. Улуг-Хемнин мырыкай эриинде. Суурда янзы-бүрү бажыннарны узун, делгем иудумчулар улам хевир киирип турар. Бо хире өзүп-сайзырап орар суурну чаагайжыдар талазы-биле көдээ Совет, ында партия, комсомол, профэвилел болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары боттуг ажылдарны чорутпайн келген.

Амгы байдал кандыгыл? Кудумчуларда болгаш албан организация, будүрүлге черлериниң чанында чангыс-даа ыяш олуртунмаан. Кылдынган херимнер үрелип-бүстүп калган. Чүрттелга бажыннарының хөй кезии крыша, арыгланыр чер чок.

Суурнуң төп кудумчузун сугдан ужулган озаң чулук дола берген. Оолан машина хамаан чок аътты кижи безин эртери берге. Бажыннар аразында төккен бөк-күзүрүмнү ашпаз арыгланыр. Салбырының контозының болгаш ажыл-агый складының чанында ховушөлге хереглээр ужурлуг минералдыг чемишчидилге хат аайы-биле бурунайндыр хадып чыдар. Кудумчу бүрүзүнде демир-дес, шил дээш чер чүнү чок дээр боор. Суур чаагайжыдылгазы бисте мындыг байдалдыг-дыр.

Хөй-ниитиниң корум-чурумун экижидер талазы-биле ажыл бисте база-ла кижи бүгүдезиниң сагыш-сеткилин дүвүретпейн турар. Арага-дарыже хандыыр, турум ажыл кылбас, оорланыр болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун үреэр ийи-чангыс кижилер суурда чок деп болбас. Ылангыя акша-малын алган хүннерде магазиннер чанынга, кудумчуларга болгаш өске-даа хөй-ниитиниң черлерине элең-тендин кылаштакан, ыыт-нмээн үндүрген чоруур кижилерни хаая эвес көрүп болур.

Суур чаагайжыдылгазы болгаш корум-чурум Эәрбек суурда мындыг байдалдыг турда, ында көдээ Советтиң даргазы эш Бриланов болгаш партия, комсомол, профэвилел организациялары бөгүнге чедир ону эжижидип алыр талазы-биле көскү ажылдарны чорутпайн келген.

«Эң эки корум-чурумнуг суур дээш» шеминилериниң эгелээн чарыжын суурнуң бүгү чурттакчыларының хуралынга чугаалажып көргеш, үстүнде кыйгырыпта хамаарыштыр кандыг-бир ажыттыг ажылды бистин суурнуң хөй-ниити организацияларының улуттукчулары чорудар боор дээрзинге идегедим.

К.-КУУЛАР,
Эәрбек салбырда № 1 койжу бригаданың хөйжулу.

ШЕМИЖИЛЕРНИ ДЕТКИИР

Чөөн-Хемчик районнуң Баян-Тала көдээ Советиң шемижилернин «Эң эки корум-чурумнуг суур дээш» деп эгелээн чарыжында дүүштүр ажылдаар боор дээрзинге идеген турар бис. Чүрттакчы суурнуң ниити культуразын бедидер, чаагайжыдылгазын, корум-чурумун эжижидер талазы-биле ажылдар бисте чогуур негелдеге четпейн турар. Чүрттап орар суурун арыг-шевер тургузар, чаагайжыдар, аңаа хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар, ог-буле бүрүзүнүң культурлуг чүрттелгазын, чөнну, ылаңгыя аныяктарны төлептиг ажыл-чанга киижизидер, оларны күш-ажылга хаара түзар талазы-биле Баян-Таланың көдээ Советиң, ында партия, комсомол, профэвилел болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының шемижилернин эгелээн чарыжынга киржип, ону бүгү тала-биле деткиири чугула. Бистин суурда чаагайжыдылга болгаш корум-чурум талазы-биле ажылдар ам-даа чогуур негелдезинге чедир тургустунмаан.

Маңаа хөй-ниитиниң корум-чурумунга хамаарыштыр чамдык чүүлдерни бижиир болдум. Ылаңгыя бистин «Октябрь 30 чылы» колхозта техниканың ажаалга камналгазының талазы-биле ажыл четпес тургустунган. Колхозтуң кол инженери М. Доржу, механик С. Седип бо талазы-биле механизаторлар ортуузунга кижизидилге ажылдың чоруттайн турар. Чижек кылдыр маңаа колхозтуң механизаторлары М. Чылбак-оол, М. Доржунуң чоокта чаа үүлгеткен хереэн көрүп болур. Олар фермаже хөмүр-даш чедирип чоруткаш, оруң ара арагалаап, мунуп чордан трактору черге үреп кааннар. Ол ышкаш Д. Кызыл-оол, М. Бак-оол олар азырык чорун турган, тракторларын чагыга үеттүрүп үреп алганнар.

Ниитиниң корум-чурумун үреп турар чамдык кижилерниң санынга элээди оолдар А. Куулар, О. Куулар оларны адап болур. Корум-чурум үреэшкиннери суурга удаа-дараа болуп турда, Көдээ Совет (даргазы эш Маштак-оол), улусчу дружина (командири эш Бурбут-оол) арагалаашкынга болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун үреэр чоруктарга удур дээштиг ажылдарны бөгүнге чедир чоруттайн турары канчап-даа шын эвес.

Шемижилерниң ол эгелээшкинин чер-черде суурларга тарыштырып, оларны деткиири чугула деп бодаар мен. Бо талазы-биле чугула ажылды бистин көдээ Советивис ап чорудар болгаш суурда хөй-ниити организацияларының ажылын эжижидип, кижизидилге болгаш масса-политиктиг ажылды улам күштелдирип турган, арагалаар, хулиганнаар, мангысталчак амыдырал суруксээр, оорлаар ийи-чангыс кижилер-биле шыңгыы демиселди чорудар дээрзинге бүзүреэр мен.

С. ООРЖАК.

МЭЭҢ БОДАЛЫМ

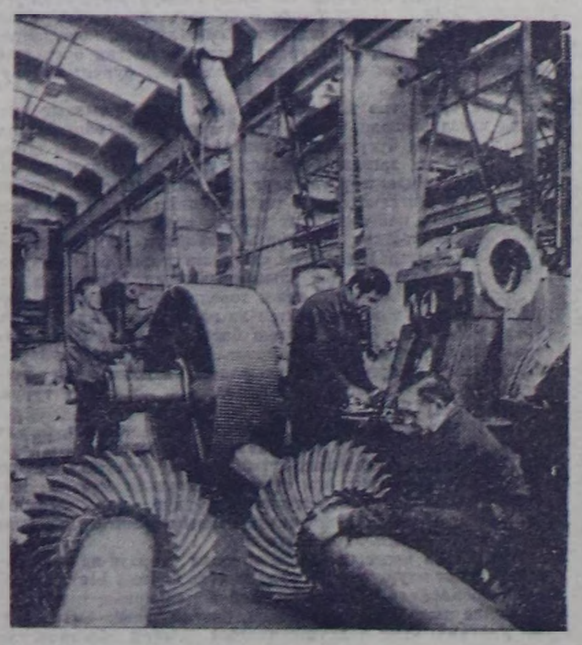
Бистиң райондан шемижилер «Эң эки корум-чурумнуг суур дээш» чаржырынче республикавыс бүгү ажыл-ишчилерин кыйгырган. Оларның эгелээшкинин чер-черде хөй-ниитиниң организациялары чүүлдүгзүнүп деткиир апаар.

Ийиде корум-чурум үреэр таварылгалар ам-даа бар. Бо чоруктар колдуунда арагалаашкындан болуп турар. Суурга арагалап алган кемниг-херек үүлгеткен Монгуш Мерген-оол, Владимир Ондар олар хосталгазын казытырып шиттиргеннер. Ынчалза-даа арага-дарыже хандыыр, турум ажыл кылбас чамдык кижилер бистин суурда ам-даа бар. Дружинник, коммунист Ондар Норбуну кандыг-даа чыллагаан чок черге Владимир Ховалыг деп аныяк оол эзигизин сый эттээн. Ол дугайында хомудалды Ийме Көдээ Советинге эш Норбу киирген. Ынчалза-даа ол айтырыг эчизинге чедир шиттирлештинмээн, а В. Ховалыг арагалаар, хулиганнаар чоруун уламчылавышаан. Мындыг чижектерни маңаа хөйүбиле киирип болур.

Ынчангаш суурга үлегерлиг корум-чурумну чедип алырда, бир-ле дугаарында кижизидилге болгаш политтассалыг ажылды күштелдирери чугула.

О. АРАКЧАА.

Делегей до хүннерде

Чехословакияның В. И. Ленин аттыг «Шкода» дээр комбинады беш чылдың (1971—1975) үшкү чылының даалгаварын күш-ажылчы улуг көдүрүлүүшкүн болгаш социалистиг чарышты улам калбартыры-биле эгелээн.

ЧУРУКТА: «Шкоданың» эптээр цехтериниң бирээзинде, ЧССР-ниң бо эң улуг машина тудуушкунунуң заводу даштыныкке ундурул турар продукциязының 57 хире хуузун бистиң чуртче чорудул турар.

ЧТК-СЭТА-ның фотозу.

Чоокку Чөөн чүк айтырыы

КАИР. СЭТА-ның корр. А. Суриков биле Ю. Трушинниң дамчытканы:

Ында февраль он үште Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президиумунуң Чоокку Чөөн чүкте байдалга холбашкан айтырыг талазы-биле ийи хүннүг сессиязы ажыттынган.

Араб Социалистиг Эвилелдиң ТК-зының бирги секретары Сайед Марей сессиянын киржикчилеринге байыр чедиргеш, араб улустуң израиль агрессиязының уржуктарын узуткаары дээш демиселдя ТБЧ-нин болгаш делегейниң депшиглелиг бүгү күштеринин деткип турарының чугуласын онзалап демдеглээн.

С. Марей израиль агрессияны америк империализминиң деткип турарын шиитпирлии-биле буруу шапкан.

Израиль агрессорларга ажелеткен араб девискээрлерни хостаар чорук египет улуетуң кол-да сорулгазы боон хевээр артпышаанын ол демдеглээн.

ЕАР-нын Тайбын талалакчыларының Национал Чөвүлелиниң Чингине секретары Халед Мохи-эд-Дин оон соонда сес ап чүве чугаалаваш, Израильдың чагырыкчы болуктеринин үүлгедиишкиннериниң чүгле Чоокку Чөөн чүкте эвес, харын-даа бүгү делегейде тайбынга кыналыышкынын айтып, ону шиитпирлин-биле буруу шапкан.

Араб улустарының шынныг хереэ ыяап-ла тимлээр дээрзинге идегелин ол илереткеп. Оон магадылалы болза, хосталга, национал хамзарышпас чорук, тайбын болгаш депшилге дээш демисежип турар бүгү күштерниң бистин-биле эп-сеткил каттыштырылгазы боон турар.

ТБЧ-нин Чингине секретары Р. Чандра израиль агрессияга удур араб улустарының демиселии деткири-биле Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң ажыл-чорудулгазының дугайын сессияга чугаалаан.

Тайбынга буянныг дем каттыштырылгазы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Долгандыр турар бүгү бойдусту камгалаар талазы-биле ССРЭ-нин болгаш АКШ-тың кады ажыллажылгазынга америк парлаага байыр чедирип турар.

«Ньюсдей» солун совет болгаш америк эртемденнеринин кады шинчилелдер чорудуп эгелей бергенин тайлбырлаан. Долгандыр турар бүгү бойдусту өөренип көөр талазы-биле эксперттер солчуру «Москвага эрткен чылдың майда дээди деннелге болган ужуражышкынның үезинде ат салган дугуржулганың түнели болган» деп, ол солун демдеглээш, «үк солчуушкун эртем талазы-биле совет-америк кады ажыллажылганың оранчок калбарганын херечилеп турар» деп айтткан.

Вьетнам аныяктарның сорулгалары

ХАНОЙ. (СЭТА). Аныяктарның вьетнам звилелиниң ТИ-зының онза пленуму болган дугайында Ханойга дыңнадыг парлаттынып үнген. Пленумга чурттуң салганчы аныяктарының чаа байдалда сорулгаларын чугаалашкан.

Пленум АКШ-тың эвилекчи дайынын вьетнам улустуң ашкан тиилелгезинге аныяктарның киирген улуг үлүг-хуузун демдеглээн болгаш боттарының патриотчу дүүзелгелерин төлептиг күүседиринче чурттуң солдар, кыстарын кыйгырган.

Вьетнам революциянның чаа үе-чадазынга аныяктар боттарының сырый каттыжыышкының быжыглаар, кедүрлүүшүнүүг ашыдаар, чурттуң нангаланыр аргалының быжыглаар, Вьетнам талазы-биле Парнж дугуржулгазын бүрүн күүседирин негээр умурлуг деп, пленумнуң докгаалында айытнан.

Империализмге, колониализмге удур, тайбың, национал хамаарышпас чорук, демократия болгаш социализм дээш аныяктарның бүгү делегейде депшилгелиг күштеринбиле сырый каттыжыышкынны, дем каттыштырылгазын быжыглаары чугула деп пленум айытнан.

Р. Никсоннуң медеглели

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Долларның үнезин америк чазактың кудулатканы «түр шиитпир» болур деп, АКШ-тың президентиниң Р. Никсон февраль 13-те медеглээш, оон дараазында «садыг талазы-биле хообілуну хүлээп алган турар ужуруг» деп чугаалаан. Ол хообілужудулганың сорулгазы болза, АКШ-биле садыг харылзаалларынга «чаасканазырадыкчы политиказындан өске чурттарны ойталаарынче адбадаары» боон турар деп президент чугаалаан.

Долларның өртек-үнезиниң чиигеткени болгаш планнап турар хообілу-дээ АКШ-тың садыг талазы-биле чаржалакчыларынга удурланган болгаш бодунуң чаржалакчылары-биле Вашингтонның харылзаалларын дыка дорайтадырынга чедиртен АКШ-тың экономиктиг эрге-ажыктарын камгалаары-биле чаңгыс талалыг хемчег алырының политиказының уланчызы боор турарын АКШ-тың президентизи оон-биле шуут миниип чугаалаанын дыка хөй хайгаракчылар айтып турар.

Италия болгаш акша кризизи

РИМ. СЭТА-ның корр. Ю. Лопатинниң дамчытканы:

АКШ-тың президентизиниң ында чедип келген тускай төлээлекчизи П. Питерсон итали чазактың баштыңы Дж. Андреотти-биле болгаш казначейство министри Дж. Малагоди-биле февраль он үште чугаалажышкын эгелээн. Бесседаның кол-ла айтырыы капиталистиг чурттарның акша-валюта кризизи болгаш Каттышкан Штаттар-биле Италияның аразында садыг харылзаалларынга каайлы тарифтеринин айтырыы боон турар.

Питерсонуң Римге аян-чорук кылып келген үезин америк долларның өртек-үнезин АКШ-та кудулатканы чарлаапы-биле капсырлажы берген. Оон ужурундан мурнунда-ла дора байдалдыг турган чугаалажышкыннарны улам нарыдаткан. Италия-америк талаларның садыг харылзаалары-биле холбаштыр көөр болза, долларның үнезин кудулаткан чорук итали дыра-акшаның үнезин база кудулатканы ол боон турар.

Италияда валюта-акша рыноктарын хагган, валюта-акша солуушкунун сөкседткен. Итали чазак америк долларның үнезин кудулатканынга харыы хемчег алыры-биле лира-акшаның хостуг өзүп-бадып турар өртек-үнезин күштүг болдурар деп шиитпирлээн. Ол дугайын казначейство министри Дж. Малагоди чарлаап, чурттуң экономиказын - даштыкының хоралыг салдар халдавырындан камгалап алырынче чүткүл турарын демдеглээн.

Уругвайда байдал

МОНТЕВИДЕО. (СЭТА). Чогумчалыг болурунуң талазынче уллигган өскерлиишкиннер чидиг политиктиг байдал турганы-биле капсырлаштыр Уругвайга болган. Шериг-эгаар күштериниң баазазынга президент Хуан М. Борбалаберри-биле чепсектиг күштериниң командылаачызының аразынга чугаалажышкыннар болган. Оон түнелинде шериг кижилериниң тускай дыңнадынында айытнан нетелделерии президент ёзу барымдаалап хүлээп алган дээш дутуржулганы чедип алган. Чепсектиг күштериниң эжелеп алганы Уругвайның радио болгаш телевидение станцилары дыңнадыг дамчытканы, ол дугуржулга «келир үеде бүрүн чөпшээрежилгелиг болуруну» чедип алыр арганы боор дээн.

Бодунун чаасканзырап турарының күштелип турарын билип, политиктиг партияларның болгаш хөй-ниитиниң талазындан идепкейлиг деткимче албас апарганынга бүзүреэш, президент ол негелделерге дүжүп бербес аргазы чок апарган деп. Монтевидеонуң чону санап турар.

Уругвайның Компартиязының органы «Популар» солун шериг кижилерниң программазын «ниитизи-биле чүүлдүг документ» дээн. Ону калбак фронт — чурттуң дешилгелиг күштериниң каттыжыышкының база деткээн. Уругвайның ажылчы чонунуң национал эвилели шагдан тура негеттиниг келген социал-экономиктиг болгаш политиктиг чаартылгаларны күш-ажылга үлустуң нүүелсонуургалыгга дүүштүр боттандырарын эргежок чугула деп санаар долуунду чарлаан.

Вьентьянда чугаалажыышкын

ВЬЕНТЬЯН. (СЭТА). Лаостуң патриотчу күштериниң болгаш вьентьян таланың төлээлекчилериниң лаос айтырыгны шиитпирлээр талазы-биле 18-ки ужуражышкыны февраль 13-те болгай. Лаостуң патриотчу фронтуунуң төлээлекчиниң Сот Фетраси ужуражышкын төнген соонда журналистерге чүве чугаалаваш, хурал ажыл-херекчи байдалга болуп эрткенин демдеглээн. Дайындажышкынны сөкседырының болгаш чуртха байдалды политиктиг талазы-биле тааржыдырарының айтырыгларының чамдык чүүлдериниң дугайында чаңгыс аай санал-оналдыг боон, чөпшээрежилгеии ол демдеглээн. Лаос талаларның аразында эң чоокку үеде дугуржулганы чедип алыры боттуг чүүл болу бергении Сот Фетраси чугаалаан.

Февраль 13-те лаос найысылалга премьер-министр шыгуур салгакчызы Сувапна Фума Лаостуң патриотчу фронтуунуң Чингине секретары Фуми Вонгвитт-биле ужуражкан. Ол ужуражышкынга база-ла лаос айтырыын тааржыдыр шиитпирлээриниң айтырыгларын чугаалажып көргеп.

АКШ-та эмчи хандырылгазы болгаш аминң өртемүнези дыка улуг боон турар. Аарыг-аржыкка таварышкан пенсионерлер, ажыл чок болгаш эвээш акша-төлевир ап турар америк кижилер бо талазы-биле онза качыгдап, чедимче чок түүлге таваржып турарлар.

(Солуниардан).

— Сен мышкаш хар-назылыг үеде бичии хада аштап-суспаары ажыктыг-даа болгуйлар чүве болгай: шынчангаш чаңгыс-ла ай дургузунда чөпшээрежилгеии ол демдеглээн. Лаос талаларның аразында эң чоокку үеде дугуржулганы чедип алыры боттуг чүүл болу бергении Сот Фетраси чугаалаан.

Февраль 13-те лаос найысылалга премьер-министр шыгуур салгакчызы Сувапна Фума Лаостуң патриотчу фронтуунуң Чингине секретары Фуми Вонгвитт-биле ужуражкан. Ол ужуражышкынга база-ла лаос айтырыын тааржыдыр шиитпирлээриниң айтырыгларын чугаалажып көргеп.

сээдиң болур эвес бе, кыргай!

Америк солун «Дейли уорлдтан» алган чурук.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

АНЫЯК КОММУНИСТ

Хоорайым кижилери

Чөпшээреади , айтыргаш, ажикти ажыдыптарымга, спортчу хептиг оруумак сынныг, карак шилдиг, күдерзимээр ар чазык көрүп тур.

— Экии! Силер Василий Федотов силер бе?

— Шак-ла ындыг ийин.

— Силерге чугула херектиг мен.

— Кирип моорлаңдар — деп, ол чазык-чаагай чалай-дыр.

Таныжып чугаалаттывыс. Василийниң ажыллап турар бүдүрүлгези — Кызылдың тудуг кезектер комбинады.

Оон намдары аас-кежиктиг үттүндүрбас хүннер, чылдарбиле байлак, бистин үеним шапкын маңы дег келир үе-же бүзүреллиг базып олурар. Аныяк коммунист ам комбинатта комсомол организациязының секретары, Красноярскиниң аъш-чем институдунуң үшкү курузунда бот-өөредилге-биле өөренип турар.

— Бодунар хептекчи-механик кижи-дир силер, а аъш-чем институдунче үүле өөренип кире бергеннер ол? — деп, оон айтырдым.

— Күзелим ындыг. Калаза ажылдаарга, дөмей-ле ыйнаан. Шынап-ла улус ажылагыйынга кандыг-даа кадрлар керек. Оон-биле маргышпадым. В. Федотов хөй-ниити ажылынга идепкейлиг, онаашкан ажылынга ак-сеткилдиг аныяк кадр, эш-өөрүнге эвилен-ээлдек, ажык сеткилдиг эш. Ындыг мозу-шынарлыг болурга, будүрүлгеде ажылшчылер ону хүндүлээр.

Ол дугайын оон баштап турар комсомол организациязының ажылы база көргускен. Эрткен чылдарда од коллективке аныяк өскен ортуузунга политмассалыг, кижизидилге ажылы кошкак турган болза, сөөлгү үеде ажыжип, найысылалдың хээре ажылдыг комсомол организацияларының санынга кирген. Аныяктарның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейи бедээн. Комбинаттың хыналда техниктиг килдизинин начальныгы Наташа Овсянникова, арматура цехинде комсомол организациязының улуртукчузу Валя Зубкова ышкаш, будүрүлгеге болгаш хөй-ниити ажылынга үлегер-чижектиг комсомолчулар ында дөй.

Комсомолчу ажыл-херектер дугайын чугаалажып олурувуста «оларга бис чоргаарлыр бис» деп, Василий ындыг эш-өөрүнге идеген чугаалаан. Оларның солун ажыктыг ажыл-херектери хөй: комбинаттың комсомолчуларының найысылалдың № 15 ортуумак школазының өөреникчилериниң комсомол организациязын шефке алган, оон өөредилге-кижизидилгелиг ажылынга боттуг дузаны чедирип, солун ужуражылга кежээлерии, спортчу маргылдааларны эртиржип турар.

Будүрүлгениң аныяктары ГТО-нун чаа комплексиниң негелделерин өзүгаар ону дужаап, спортчу секцияларны, хаактыг үнүүшкүннерни организастап турар. «Комсомолчу прожекторизи» ажылы экижээн. Оон кежигүннери ында үлустуң контролы болуунуң кежигүннери-биле шыны продукциянын шынаарын хынаар рейдилерни каш-даа катап чорутпаан.

Василий кыйын-кыйын номнарны эде салгылаан, конспектилерни таваар, будамчалыг бижип, келир сессиягга белеткенин олурда, иштинге орвадын орлан оолак чүгүрүп келгеш: «оолдар чүнгулап тур, барайн ачай» дээш, оолун амыратпайн-на барды.

— Чылдыр кежигүнин ал, Вадик — деп, чагаагы салыптарга, Вадик ынаар эжик артынче шимеп-ле дээн.

Оглу сес харлыг, ийиги классчы, школачы, а ачазы төөрбя тостуг — студент, ажылчын, кады өзүп, сайзырап орар, магалыын көрүнерлеп. Чүрттелгазы шыырак, омак-тогдуг, чаагайжыттынган коммунал бажында чүрттап орар. Ак-кок оттуг плита, изиг бөза-соок суглуг ванна, телевизор, радиоприёмник, чайырлап хоолаан үлгүүр, диван, оруп, ном шкафы — дээш өске-даа эт-херектелдер ог-буленин бүрүн ажыглалында. Кол-ла байлак — ог-буленин кежигүн бүрүзү ажылдап, өөренип, кино, концерт көрүп, чүүл-бүрү эртем-техниктиг, чечен чогаал номнары номчуп, изин будүлгүр, сеткилди бай чүрттап турарында.

Чырыктыыг келир үеже бүзүреллиг бүрүнгаарлап, сайзыраан Тываның бо хүнгү кадрлары ындыг чалыы соруктуг, ажылгыр, оларга чоргаарланыр апаар.

МЕХАНИК ПЕТР БАЙЫР-ООЛ

Кызылда районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкынынга чедип келиримге, ажыл хүнү-төнер чоокшулай берген. Ынчалзажок оон иштинде-даа, даштында-даа ажыл-иш дээрге, хайныышкынныг. Чүүктүг болгаш күрүт машиналар од-бо черлерже шуушкан, ыш-бус бурулаан, ажылчыннар ол-бо цехтерде изиг түлүк ажылдаан чүр.

Ол хайымныг иштин аллагазы госку беш чылдың шиитпирлиг чыды — 1973 чылдың чазының чымыштыг тыныжы чоокшулап орарын херечилеп турган.

Мотор цегинден механик Петр Байыр-оолду чып алган мен: кара үе апарган комбинезоннуг әр мотор септеп тур. Кайы ажыл-агыйдан, организациядан келген чүве ийик, хая ышкаш улуг, әвр мозулуг — дизель трактор моторун хып дээн чазыны ярнин тудунгур холдары станогунуң быра тудазын базып, аар кезекти андара-дүдере түдүп, ойнаарак дег-ле ажылап тур.

Петр ынчап тура, ында бир эәриилдин бажын божаннадыг сүйбагылаап, менче көрүп келгеш, чугаалажы берди. Оон ажылдап турарын көргеш: «Петр Байыр-оол әзулуг-ла мергежилдиг механик, ажылдап турарын көрген кижи, бо черле механик болуп төрүттүнген кыдыр бодай бээр» деп, кол инженернин сестеринин ынныынга бүзүредим. Дуза дилээн эштеринге деткимче дузалаар көргүзери оон бир эки мозуу ол.

Петр 1962 чылда Балгазынга янды-бүрү мергежилдиг тракторист, машинист болуп, өөренип алган, төрээн Чадаазының «Сельхозтехника» каттыжыышкынынга алды чыл ажылдаан соонда, дуржулгалыг аныяк кадрны Кызылдың бо каттыжыышкынынче шилчиткен.

— Силерниң амыдыралыңарга кол чүве чүл. Петр Өвүрович? — деп айтырарымга, ол үр-даа бодаңмайн мынчаарыдыр:

— Партияның XXIV съездиниин боон эрткен чылы менээ кажан-даа уттүндүрбас — ол чылын партия кежигүнүге кирдим. Ынак ажылым — моторист. Бодаарымга ол мергежилимден бүгү чүрттелгам иштинде чарыынас ышкаш-тыр мен.

Доктаамал тускай мергежилди шилип алыры кымга-даа чугула. Петр Байыр-оол бодунун мергежилин бедиттинмээн, аныяктарның кежээки школазында өөренип турар, келир үеде механизация институдунче өөренип кирер күзелиг.

КЫЗЫЛ. Д. АНАЙ-ООЛ.

Шыңгыы негелде

РИМ. (СЭТА). Италия парламентинин ИСП-ниң политиктыг секретары Ф. Де Мартинога баштатнан бир бөлүк депутат социалистери Вьетнам Демократтыг Республиканы доп-дораан хүлээп көөр болгаш Италия биле ВДР-ниң аразынга дипломаттыг харылзааларны тургузарын шыңгыы негээн резолюцияның төлевилелии депутаттар палатазынга чугаалаамнып көөр кылдыр киирген.

Конференция

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Бойдусту болгаш диниг амытаннарны камгалаар дугайында айтырыгны чугаалаашыр делегей конференциязы Вашингтонда ажылдап эгелээн. Оон сорулгазы — бүрүнү-биле узуткаттынып, чон болур дей бергеи диниг амытаннар аймаан аңнаарын хорууп шиитпирии хүлээп алыры болур.

Конференцияның ажылында 72 чурттуң төлээлекчилери, оон иштинде совет төлээлер база киирип турар.

НАЙЫРАЛ ДУГАЙЫНДА ЧУГАА

РСФСР-ниң Күрүнө шаңналының лауреады Давид КУГУЛЬДИНОВ -биле интервью

КАЛМЫКИЯНЫҢ улусчу шүлүктүүзү Давид Кугульдиновбиле «Москва» гостиницага барып ужурашкан бис. Ооң төрээн чери Элистаже чоруттарында чедир каш-ла шак арткан турган. Бистиң мурнувуста стол кырында номнар-ла хөй: хөй-хөй совет республикаларның чогаалчыларының белээ чүве-дир. Белек кыдыр бергенивиң дугайында бижимеделерниң барын шуптузунда, «аңы-дуңмалар», «найырал» дээн состерни аңгы-аңгы дыылдарга номчуп болур. Мен шүлүктүү-биле чогум-на ялаш-бүрү улустарның литературазының аңы-дуңмалышкы харылзаазының дугайын чугаалажыксаан кижи болгай мен. Од, Россия Федерациязының Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черииниң секретары болганда, бистиң национал литератураларывыстың канчаар тургустунуп, хогжээнин болдуңар караа-биле тодаргай көргеп.

— Давид Никитич, бистиң чүрттүң национал литератураларының харылзаалары канчаар көрүп турар силер, чогаалчыларның найыралы силерниң бодуңарга чүнү берип турарыл? — деп, айтырдым.

— О, ол-даа шыпкак айтыыр-дыр, кыска харыы-биле ону долдур тайылбырлаары берге боор. Ынчалза-даа ораалдакшы корейн.

Бистиң литератураларывыстың найыралы дээрге, хамыктың мурнунда чырыткылыг келир үе — коммунизмни турузарывыңың ниити чүткүүү-биле сырый холбаалыг бүгү совет улустарының аңы-дуңмалышкы чоруу-дур.

Чаңгыс сос-биле чугаалаарга, бистиң найыралывыс бижыг үндезининг, ынчангаш ону бижыглаары — чогаалчыларның бедик үлүзэлгези боон турар. Национал республика бүрүзүнүң совет литераторлары чаңгыс аай Совет Эвилелиниг бистиң чүрттап-ла келген бүгү бежен чыдарывыстың дурузунда ону чайгылыы чокка бижыглаан келген-даа.

Литератураларның найыралы дээрге-ле, бистиң тус-тус улустарывыстың уран чүүлүнде эң дээрбе-лиг чүүлдер-биле улам байлакшыыры ол-дур деп билир мен. Акыдуңма республикаларның дыка хөй чогаалчылары-биле эң сырый чогаадыкчы харылзааны тудуп, найыралдажып турар кижи мен.

Литературалардың найыралын бистиң кайгамчыктыг совет номчукчувус бүрүзүү-ле деткип, бүрүнү-биле чүүдүгүүлүп турар дээрзин онаалан демдеглээр херек. Ийет, бистиң чүртке чүгле интернационалчы чогаалчы тыштып, тургустынган эвес, харын-даа чаа номчукчу база өзүп тывылтан болгай. Чогум-на ындыг номчукчу бодуңар билиг-биле болгаш эки харылзаазы-биле, а чамдыкта харын арга-сүмези-биле бистерни, чогаалчыларны үгаан-баштап турар.

Бистиң совет туругузунуң ачызында төөгүге чаа хевирниң кижилериниң тывылганын боттарывыс көрүп, ооң хереживин боон турар-дыр бис. Бистиң бүгү улустарывыстың эртис соруглаларының болгаш идеалдарының чаңгыс аай чоруулеп ол тургустунган. Ооң ужурундан кандыг-даа национал чогаалдың чогаалчызы номну мергежилдир, бедик идейлиг деңгеелеге бижээн таварылгада, ооң чогаалы бистиң чүрттүң өске улустарывыга база билдиңдир, солуң болур. Ындыг чогаалчы национал хевирлиг болбушаан, интернационалчы утка-шынарлыг чогаалдарны тургузар арганыг.

Аңы-дуңма республикаларда болдумнуң хөй-хөй өңүктерим — Расул Гамзатовту, Кайсын Кулиевти, Мустай Каримни, Аркадий Кулешовту, Михаил Дудинин болгаш боттарының улустарының ыраажызы болбушаан, бүгү чүрттүң сураглыг шүлүкчүлери апаргаан оскелерни-даа маңаа адап болур мен. А орус шүлүтелдиң Александр Твардовский ышкаш ындыг кайгамчыктыг төлээлекчизи бистиң дыка хөй улустарывыстың шүүдүк чогаалынга хоюгдезинге бодуңун идея-уран чогаал деңнези-биле салдар чедиргени чугаа чок.

Бистиң литературавыс — хөй национаддарның чаңгыс аай чечен чогаалы боон турар. Ол — чаа совет социалистиг культураның чарыдбас кезээ болу бергенин СЭКП ТК-ның Чаңгыс секретары Леонид Ильич Брежнев Кремльге болган баймдыг хураага кайгамчык шын чугаалаан.

РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черииниң секретарында ажыдап турар болганымда, бистиң хөй национаддарлыг Россия Федерациязының улустарының культуразы амыдыралында боон турар таартылгаларны бодумнуң караам-биле тодаргай көор арганыг мен. Ол дугайын мээң чүгле биргеи харыыг оңдүүм, чүкот чогаалчы Юрий Рытхэу мынчаар чугаалаан: мээң чаш чоруам үемниң бичии оглу эртенин-ле школаже баар дээш бодуңун чадырының эргинин ажыр базып турганы.. муң-муң чылдарны эрткенинге дөмей-дир. Шынап-ла ындыг болбайынаан, чүге дээрге, амыдыралдың эң хөвүдүнгай байдалынга аргаталып амыдыран чоруам улус-шуут-ла социализмче ажа базып келгенин ол ышкажыл.

Чүкот улус ышкаш, революция мурнунда боттарының үзүк-бижии безин чок чоруам дыка хөй бичe-бүурай улустар амгы үеде боттарывыңың литературазын тургузуп алганнар. Бистиң бо хүнневривисте юкагир чогаалчы С. Курилов-тун, нанай — Г. Ходжериің, мавси — Ю. Шесталовтуң, нивха — В. Сангивиң чогаалдары калбаа-биле цепторээнин чижекке ап болур.

Ындыг кайгамчыктыг хуулгаазының болуушкун өлүм чок орус состүк ачызында болгаш деп болур. Орус культура бодуңун байлак дуржулгазын бүгү улустарга хөрам чокка үлеп берип чоруам. Шаанда каранғы-бүдүүлүк, хоюудангай чоруам улустарның культуразы чогум-на бистиң орус акыларывыстың хөрам чок дузаламчызы-биле бүрүңгээр улуг базымны кылган.

Эрткен оруувусче хая көрүүн, амгы кайгамчыктыг хүнневрии магадавышаан, бистер чүгле Россия Федерациязында эвес, харын-даа бүгү Совет Эвилелиниде улустар акы-дуңма өзүүр-биле, деп эргелиг байдалда туруп турар дээрзии оорушкү-биле демдеглээр ужуруг бис. Чогум-на ол — бистиң эң улуг тиилелгевис, кижи төрелгетениң бүгү тоогузунде туруп корбээн кайгамчыктыг чаалап алышкынныыс-тыр.

Тайбыңнып болгаш аңы-дуңма өзүзүнүң камгалакчызы, тургузакчу, интернационалчы чаа кижи дээрге, бистиң чүрттүн база бир улуг чаалап алышкынны-дыр. Ынчангаш амгы үеде бистиң чүртувус кижи төрелгетенниң яруиуу одурукка чоруп турарын карактыг-ла кижилер шуптузу көрүп турар. Ол бүгүнү бодап келгеш бистер, чогаалчылар, аңаа чоргаарланып, кайгамчыктыг совет Аза-чүртту алгап-көрээгеи, бистиң хүнневрии маадырлары — коммунизм турузукчуларын алдарлыктыкан чогаалдарыны бижип-ле туруксаазы көор-дир.

Чоокта чаа мээң бүгү назынында болган келгеш, бар-ла турган дуржулгам-биле чогаатканым «Үгаан-бодалым бодаралы» деп шүлүгелим парлаттыңнан. Оны беш чыл иштинде бүгү күжүмну үндүрүп турган чогаатканм мен. Ол шүлүглеп чаа дайын кыпсыкчыларывыга удур, чер кырынга тайбыңныг болгаш аас-кежиктиг дайзынналырыга удур мээң үнүмүүн состери, мээң чеңгээм-дир.

Улуг чогаал ажылын доозкаш, кижи дораан-на база бирээни бижип олурупнас болгузаар чүве болгай. Ынчалза-даа эрткен юбилейлиг чылда оске республикаларның номчукчуларывыга-биле дыка хөй ужурашкаш, бистиң совет амыдыралдың кайгамчыктыг болуушкуннарын көргеи болганывыга, ыыттавайын олурар аргам чок боон, дораан-на бижиттинер үйүүрэ тавармаштым. Ынчангаш мен шүлүгүмда база катаа бижип кириптер мен — деп, шүлүктүү түңелиндe чугаалаан.

П. КОСОЛАПОВ,
СЭТА-ның түскай корр.

Америкага чораан

МОСКВА. (Телефон-биле). Совет циркти мастерлери Американың Каттыңкан Штаттарыга оюн көргүзери-биле 1972 чылдың ноябрьда Москвадан аъттаныпканын, АКШ-че чорупкан 70 ажыг артистериниң оюн көргүзүүнде бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс — РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи В. Б. Оскал-оолдуң удуртканы тыва цирк болуунуң артистери киржип турарын «Шынга» моон мурнунда бижээн болгай.

Совет цирк артистери Американың 8 хоорайында чедиишкинниг ойнаап, дыка радости 8-те Москвага эвп келген.

Тыва цирк болуунуң удуртучузу В. Б. Оскал-оолдуң «Шыныың» корреспондентизиниг ыңнатканы болза:

— Барык 3 ай үргүлчүлээн оюн көргүүлеривисти АКШтың 8 хоорайынын чурттакчылары, залчылары сонуургаан. Бо үениң дургузунда бистиң совет цирктиң мастерлери 107 көргүзүт кылган. Бир көргүзүтте-ле ортумаа-биле 10 муң кижи кээп турган деп оскал-оолдуң сөзүнге, бистиң программавыс-биле дыка хөй американнар танышкан-дыр.

Американың Каттыңкан Штаттарының солуннары, сеткүүдери, телевидение, радиозу бистиң программавыстың солуңун, быжырымчалыын, күүседикчилеринин артисти бедик мергежилдиин демдеглеп турдулар.

Америкага бир дугаар чораан кижиге сонуургаачы чүүлдер хөй болбайн аан. Ол бүгүнү удавас Тывавыска чеде бергеш, чугаалап бээр мен — деп, Владимир Базыр-оолович чугаазын доозту.

М. ДУЛУШ.

Телебидение

ФЕВРАЛЬ 15-ТЕ

МОСКВАДАН

13.00—Дамчыдылгалар программазы. 13.05—Школачыларга. «Одаг». Пионерлерниң телечыындызы. 13.35—Медээлер. 13.45—Уругларга. «Тывызыктарны тыпкаңы». Ойнаажактар театрының шинзи. 14.05—«Вахтангов». Документалдыг фильм. 15.35—Миллионнарның девичүн университеди. «В. И. Ленин—чаа хевирниг партиязының үндезилекчизин». В. И. Ленинниң Төп музейиниден репортаж. 16.05—М. Анчаров—«Хүн бүрү-ле». Телеспектакль. 17.20—Өңүүг телекөргүзүт. ССРЭ-ниң хоккей талазы-биле чемпионады. «Спартак» (Москва)—«Торпедо» (Горький). 3-кү оюн. (Бижидилге).

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер. 18.10— «Лейгарид» ансамбли». Фильм-концерт. 18.20—Телемедээлер. 18.35—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.40—«Польша альбом». Уран-чечен фильм. Бирги кезээ. «Мария». 19.55—«Документалдыг экран». Дамчыдылганы шүлүкчү Р. Рождественский чорудар. 20.55—«Че бе, кыстар!» 22.10—Өңүүг телекөргүзүт. Уран-чечен теле-фильмниң баштайгы үндүрүлгези. «Ыбразы-даа, маадыр сеңээ». 23.00—23.30—«Уе». Информастыг программа.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзи өзүтаар алырга, богун республикага болган Кызылга бүргеп, аяшыр чагбас. Чоон угланышкынның хаттың дүргени секундада 0—4 метр, барыын районнарга 10—14 метр чедир дыңзыыр.

Агаарның температуразы даглыг черлерге 2—6, оскелеринге 8—12, Кызылга 9—12 градус сооk болур.

ССРЭ-НИҢ ИШТИКИ ХЕРЕКТЕР МИНИСТЕРСТВОЗУНУҢ ДЭЭДИ БОЛГАШ ОРТУМАК ШКОЛАЛАРЫ ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРНИ ЧАЛАП ТУР

ИХМ органнарынга ажылдаар дээди болгаш ортумак юридиктиг эртемниг специалистер белеткээр дээди школаларга өөренирнин хүүсалзы 4, ортумак школаларга — 2 чыл.

ССРЭ-ниң ИХМ-ниң Омскиде дээди школазынга болгаш Иркутскиниң орт-техниктиг училищезинге 30 хар чедир назылыг, долу ортумак эртемниг, кадыынын талазы-биле ИХМ органнарынга албан эрттирнин шыдаар кижилерни хүлээп алыр.

Волгоградта, Ленинградта, Горькийде болгаш Рязаньда дээди школаларга база Новосибирскиге, Хабаровскиге, Барнаулда ортумак школаларга үстүнде айыткан негелдемелерге тааржыр болгаш шериг албанын эрткен кижилерни хүлээп алыр.

Школаларга киреринг күзээннер орус дыл, литературага (аас болгаш бижимед-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), даштыкы дылга (чүгле дээди школаларга киредирер) конкурстуг шугылдалдар эртер.

Тыва кижилерни конкурс чокка хүлээп алыр.

Дээди өөредилге черлериниге киреринг күзээннер 60 чылдың май 30-те чедир, а ортумак өөредилге черлеринге киреринг күзээннер июнь 30-ге чедир хүүсаа иштинде Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң кадр кылдызынге моон аданда документилериниг бодунга ап алгаш, медицина комиссиязы эртери-биле келир: ортумак эртем дугайында документ (боду-биле), шериг билеги азы шериг комиссариадынга киир бижиктеп хереченилери. ссөлгү ажылдап азы өөренип турган черииден бүдүрүлгени болгаш партийжи-комсомолчу характеристика, 3х4 см хемчээлдиг берт чок тыртырган фоточурук. СЭКП азы ВЛКСМ хоорайкомунун чорудуушкун бижии.

Школага өөренири-биле дужаал өзүгаар хүлээп алдынганнарны кичээдер эгелээш хүнден эгелээш, халас чем, общежитие, идик-хем болгаш айда 40 рубль хемчээлиг стипендия-биле хандырар.

ТЫВА АССР-НИҢ ИШТИКИ ХЕРЕКТЕР МИНИСТЕРСТВОЗУ.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

кинотеатрларда

ФЕВРАЛЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Оцеола» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сегирэкпп алышкын» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чингачгук — улуг чылан» 14.50, «Мында дан хаяалары ыржыы» (1-ги, 2-ги кезектери). 20.15, «Мээң сооңгу тангом» 16.35, 18.25 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Баштаанар бе?» 9.00, 10.50, 12.40, 14.30, «Карпухин» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

КОМПЛЕКСИЛИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Оолчугаи Кибальчиш дугайында тоол» 11.00, 17.30, «Даш чүректиг кижиниң оолдары» (1-ги, 2-ги кезектери). 19.30 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Алдын хүн адаанда кыстар» 18.30, 20.30 шактарда.

АЖЫКТЫГ-ДАА, ЭПТИГ-ДАА

ОЙНААШКЫННЫГ САЛЫЫШКЫННАР

Ажаалга кассазынга хууда акша шыгжадырының бир хевири ойнаашкынныг салыышкыннар болур. Өске салыышкыннардан ооң ылгалы чүү дээрге, салыкчылар ол шыгжадыгдан орулганы хуу-биле эвес, ойнаашкындан алыр. Ойнаашкынны салыкчының шыгжаткан акшазының түңүне хамаарыштыр хуу-биле төлеп бээр.

Ойнаашкыныг салыышкынның түңү 1000 рубльден ашпас болур. Ынчалза-даа салыкчы кижи аңгы-аңгы сберкассага акшаны шыгжадып болур.

Ойнаашкынныг салыглар тиражы чылда ийи катап — апрельде болгаш октябрьда болуп турар. Тираж саңында-ла бир муң салыгга хамаарыштыр 25 ойнап алыр салыг турар. Ойнап алган ол салыглардың бирээзи 200 хуу хемчеглиг, бир ийизи — 100-100, база бир ийизи 50-50 болгаш арткан чээрбизи 25 хуу хемчээлдиг.

Кызыдың төп ажаалга кассазында ойнаашкынныг салыышкынларда 4 муң ажыг, кижи киржип, бир миллион рубльди шыгжап турар. 1972 чылдың дургузунда салыышкынныг бо хевирнигге 12000 рубльди төлеп берген. Салыкчылардан Н. Анфапов 386 рубль, К. Тодиков, Н. Доржу, М. Иванов 250-250 рубль ойнап алган, а пенсионер Н. Филиппов 1990 рубль орулгага четкен.

Ойнаашкынныг салыышкынның эзлегиг тиражы ам апрельде болур. Ынчангаш ажаалга кассазынга бо солун, ажыктыг салыышкынга кампалгаларны шыгжанар.

А. МЕЛЬНИЧЕНКО,
Кызылдың № 7173 төп ажаалга кассазының эргелекчизи.

Күш-ажылчы камналганың ажыы

Чоон-Хемчиктиң төп ажаалга кассазының салыкчызы болуп, он чыл апттым. Ол үениң дургузунда күш-ажылым-биле ажыдап алган акшамдан кассага шыгжадып турган, ооң ажыктыынга бүүзүредим.

Көрүңерден, бир талазында, акша-копеек ында бүзүредиг шыгжагга чыдар, ийи талазында, ол дээрге чоңнуң күүнеге чээлизиниң бир хевири болур. Шыгжаткан акшавың түңүнүг чогуур хуулу салыкчыга төлеп берип турар.

Акшамны ынчаар чоорту чыып турган мотоцикл, соодучуу, бажың херексели болган өске-даа ортектиг түүлер садыл алдым. Артыкпыллыг акшаны ынчаар шыгжадырга кижи бодуңун чарыгдалын база планнап билир апаар түве-дир. Ооң ынай, чадаалаңын харылзаа белдирииниң ажылдакчызы.

В. ГОГОЛЬ.

Олчалыг билеттер

1973 чылдың акша-бараан лотереязының бирги үндүрүшкүнүнүң таблицазы келгеш соонда, хоорайның ажаалга кассалары беш хонук иштинде 8 муң ажыг рубльдиг ойнаашкынларын төлеп берген. Оларның иштинде улуг ортектиг барааннар ойнап алганнар хөй.

Пассажир АТБ-зиниң ажылдакчызы А. Вакар 4939 руб. 80 коп. ортектиг «Москвич-412» автомашинага таварышкан. Инспектор Н. Безобразов 93 руб. ортектиг «ВЭФ-201» радиоприёмник, «Тыва септелгетуду» трезинниң ажылдакчызы П. Зверев 84 рубльдиң хевис, № 41 магазинниң кассири В. Мизюхина 60 рубльдиң спортчу костюм, № 12 автобазазының ажылдакчызы Л. Золотухина 42 рубль ортектиг чоорган ойнап алганнар.

М. ФЕДОРОВА.

Валентина Иосифовна Скрипкина биле Валентина Степановна Дохнова Кызылда төп ажаалга кассазының хоочуннары. Ийилээ улуг контролёр-бухгалтерлер, кайызы-даа бедик мергежилдиг, ак-сеткилдиг, негелделиг ажылдакчылар. Хөй-ниитининг ажылынга идепкейлиг киржип турар профактивчилер.

ССРЭ-ниң ажаалга кассаларының 50 чылында В. Скрипкина Кол эргелелдиң Хүндүлел бижии-биле, а В. Дохнова Юбилейжи хөрек демдээ-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: В. Скрипкина (солагай талазында) биле **В. Дохнова.**

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Шыдыраа талазы-биле РСФСР-ниң чемпионадынга киржир шыдыраачылар шилип алырының Улан-Удэ хоорайда болуп турар зона маргылдаазында Тыва АССР-ниң төлөэзи, бирги разрядчы Монгуш Адыг-оол чедиишкинниг ойнап эгелээн.

Баштайгы бөш салыгның соонда Адыг-оол 3 саины алган. Моон соңгаар эки түнелдин чедип алырынга, харын-даа спорт мастеринге кандидаттың нормазын дужаарынга таарымчалыг байдалды бодунга тургускан. Маргылдаа уламчылап турар.

ЧУРУКТА: М. АДЫГ-ООЛ.

Л. ГАРМАЕВАНЫҢ фотозу.

ОЛАР БАЗА ДЭЭДИ ЛИГАЛЫГ

Моон соңгаар бистиң чүртке шыдыраа талазы-биле дээди лига база турар апаар. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеттиң шыдыраа хөрээнинг дугайында докладында ынча деп айытхан.

Ийет, ол чаге тергиин таарымчалыг! Эр, хөрээжен ниижилерниң болгаш аныяктарның-даа аразынга делегей маргылдааларынга совет шыдыраачылар командаларының үргүлүү тиилел келгенин сактып көрүүрем. Европаның хөрээжен ойнакчылар болгаш аныяктар ортузунга чемпионунуң кубогу дээш ойнашкынынарга тиилелгелерни база сактып көрүүр. Оон-даа оске делегейниң хөй-хөй маргылдааларынга база тиилеп турдувус. Чаа хевирниң маргылдаалары: ССРЭ-ниң тургустунганынган бээр 50 чылынга алдар болдурган Бүгү-эвилелдиң хөп-шыдыраа олимпиадазының, пионерлер ордуларының командаларының гроссмейстер-биле кады маргылдаазы-даа шыдыраа хөгжүлдезинге улуг салыышкыны кыларын.

Ынчалза-даа делегей чемпиону деп атты осиунган болгай бис. Сөөлгү чылдарда Спасский улуг күш үндүрбестээн, харыысалгалыг маргылдааларга ховар киришкен, а маргылдаа боот турар үеде бедик угаанмедерелдиг шынарларын көргүспээн чоруундан ол Р. Фишерге уттурган дээрзин доктаалда айытхан.

Ол ышкаш Т. Петросян болгаш М. Тайманов олар делегей чемпиону-биле ойнаар кижинии шиилириниң маргылдаазынга боттарының арга-мергемилин чедир ажылдаваннар.

Бистиң чамдык гроссмейстерлеривис болгаш мастерлеривис шыдыраа анализтеп өөренир талазы-биле четпес ажылдап, практицизминиң салдарынга эмин эрттир алыскан ужурундан дайынчы ёзу-биле ойнавастаан, оларның ужуражышкынныларында төлеп чок хайымнаашкыннар ховар эвес боот турар. Ол ышкаш күш-культура болгаш сагыш-сеткил талазы-биле белеткелче, даштыкының эң дээрге шыдыраачыларының чогаадыкчы ойнарын шинчилаарынче чогуур кичээнгей салбайн турарлар.

ССРЭ-ниң спорткомитеди дээди лигага (белүкке) он сес шыдыраачыларны киирген. Ооар — делегейге бирги чер дээш маргылдаалар киржинчилери Б. Спасский, Т. Петросян, Е. Геллер, А. Карпов, П. Керес, В. Корчной, Л. Полугаевский, В. Савон, В. Смыслов, М. Тайманов, М. Таль, В. Тукманов, Л. Штейн болгаш мастер Г. Кузьмин, а ол ышкаш ССРЭ-ниң бирги чери дээш дөрт шүүлгеге ойнашкынныларның тиилелчилери-дир. Олар октябрь 2—28 хүннеринде чүрттүң чемпиону деп ат дээш Москвага ойнаар апаар.

Ол маргылдааның баштайгы тос чөрлерин алганнар дараазының чылында дээди лигага база артар. Ооң соонда алды ниижи бирги лигаже бадар (артиан үш кижи Бүгү-эвилелдиң шыдыраа талазы-биле швейцар чурум өзүгаар ойнаар 72 киржинчилиг шиилиге маргылдаазынга киржир эргени алыр).

Бирги лигага — 16 шыдыраачылар киирер. Оларның аразынга маргылдаа октябрь 4—27 хүннеринде Таллинге болур. Аңаа ССРЭ-ниң бирги чери дээш маргылдаазының чартык түңнел ойнашкынныларына киришкеш, ийидеп беш чедир чөрлерни алганнар киржир, Таллинге болур маргылдааның эң дээрге «алды кижизи» дээди лигаже «эрттирилгени» алыр. Ийиги «алды кижи» бирги лигага артар, а оон артканнары Бүгү-эвилелдиң ол-ла шиилиге маргылдаазынга ойнаар апаар.

Гроссмейстерлер ССРЭ-ниң шыдыраа маргылдааларынга киржири албан болур. Хөп-шыдыраа талазы-биле Бүгү-эвилелдиң маргылдааларынга шуптузунга шаандакызы ышкаш чуруи-биле ойнаар: бир эвес чаңгыс ужуражышкын үезинде 30-ден эвээш эвес ивш кылдынган болза, судьялар коллегиязының чөлүшээрели чокка хайымнамаын чөрле болбас.

(СЭТА).

БООМНАР... МУЗЕЙДЕ БАРГАН

Пермиңиң чурт-шинчилел музейинде «Мурнуу Уралдың үүш аймаа» деп чаа чурумал көргүзүтүң делген тургускан. Аңаа эртем ажылдакчылары Л. А. Атапкова болгаш И. А. Кафтунова, Саратовтуң чурукчулары В. П. Полимпестов, В. Т. Самоуцова олар-биле кады хөвээр дээш көргүзүлериниг чыгаан, камгалалдыг ак-мең оозуңер «Предуралье» девискээриниң кайгамчык чараш бойдус байдалын коңчуг солуп чурумал кылдыр дүрзүлеп тургускан.

Музейге келгенигерге кайгамчыктыг-ла чурумал костюр: коңчуг чараш Сылва хемниң эриктерин дургаар шыргай аргалардыг боомнар шуушкудай берген. Сылваның сургаглыг боомнары ол. Үе-дүпте болуушкуннар хаяларда «парлаттының калган». Эртемденнериниң угаавылан түрары-бile алырга. Сылва боомнарының назы-хары — 200 миллион чыл. Чер болгаш дириг амытаннар аймааның хевирлеттиниң сайзырап келгенин хаяларда артып калган ол барымдааларның аайы-биле эртемденнер шинчилеп турар.

Чер кырының доштуг турган үезинде үүш аймааның хоюар артыңчылары ол боомнарда артып калган, оларның аразында ийи ялаш кара ай, чаштаннар бар. Сылваның боомнары геолог, ботаник, зоолог шинчээчилерге ынчангаш сонуургачыг.

Пермиңиң чурт-шинчилел музейиниң тургускан ол чаа дурзүзел чурумалыдан бойдусту эртем ёзугаар биляп ап болурунуң хөй-хөй аргалары биздинген турар.

А. КИПРИЯНОВ, СЭТА-ның корр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Шегинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24; пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, кадрэ ажылдың киллизиниң 21-47, үзетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 78.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тыванын ном үндүрер черииниң республика типографиязы (Кызыл, Шегинкин-Кравченко № 1).

ТС—00356.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чыл. үнүмнээ оттуруп

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл. ФЕВРАЛЬ 16 ПЯТНИЦА № 40 (9416). Өртө 2 коп.

Чаржып тура, бот-боттарын удур-дедир хынажыры, чарышты улам калбартыры көдээ ишчилерниң күш-ажылчы идепкейин бедидер, оларның алган социалистиг хүлээлгелериниң чедиишкинниг күүсеттинеринге идигни бээр.

МАЛ ЧЕМНЕРИН АЖЫКТЫГ, КАМНАЛГАЛЫГ ЧАРЫГДААР

Кыш — малчыннарга шыгыы шылгалда. Кышкы үе чүве сүт-бараан фермаларын, мал бригадаларын чем-биле база чылыг кажаа-хораа-биле хандырары бергеболуп турарының ужурундан малчыннарга шылгалда болуп турар эвес, а харын кыштың айларында малчыннар продукциянның хей кезиин бүдүрер, хей санныг чаан малды алыр болгай.

Мурнакчы ажыл-агыйларның малчыннары оңу эки билип, кыжын-даа сүт саалдазын, немелде деңнии бедидер, малдың чаа төлүн меңги алыр дээш, болдунар бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

Амгы үеде болза, мал кыштаглаашкынында эң-не чугула болган харыысалгалыг ей. Чүге дээрге, мал арын эгелээш, одарның хары удуг, кадыг болгаш хөртүктен каапкан, оон аңгыда хойнуң оолдаашкыны кидиш түлүк. Оон-биле чергелештир, белеткеттинген мал чемнинң кураавыры хүнүнү-не кымырлып кел чоруур. А кыштың тоңчаңгыс чедир ам-даа эвээш эвес уе бар.

Бо бүгү байдалдар мал чемни камнап, ажыктыг кылдыр чарыгдаарынче сагыш еалырын негеп турар. Ынчаарга республиканың чаңдык ажыл-агыйларны мал чемни четчиri-биле белеткеп ап шыдааваан. Килограмм сиген, силос, сенаж болгаш саван бүргүзүн шыгыы учёт ёзугаар камнаг чарыгдаар чорүн ынчангаш эргежок чугула.

Ынчалзажок чемни камнап чарыгдаары дээрге, ону малга бичелеп, кыраанын бээр дээш ол эвес-тир. Бир эвес ынчаар кылыр болза, чемни чарыгдаап, оон алза чогуур продукциянны ап шыдаавас апаар. Ынаг болган толээде, шын таарыштыр кылып тургускан рацион ёзугаар, чемни малга бээр болгаш ону кайы хамаан чок тотчеглеп, будацпавас херек. Берге чогуур санныг витаминнер, микроэлементилер, оскеа-даа эргежок чүгула чүүлдербиле малды хандырар болза, мал чемниң чарыгдалы дыка кымырлыр. Чижээ, чамдыкта витамин-белоктуг далганны чемге бичиинь холупкаш, дыка хой тараанны, силосту, оскеа-даа чемнерни камнап ап болур. Ынчангаш малдың чемгерилгезиниң тодаргай экотехниктиг контролин тургузары, малды эки шыпаарыг кылдыр чемгереринң чедиш алыры, чаңгыс хемчээлдиг чемден эң-не хой продукция алырының аргазын бээр ынаг рационну кылыры кончуг чугула.

Малга чемни чогуур рацион ёзугаар белеткеп бергеш, оон бедик продуктуунуң чедиш ап турарының чижээн Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачыл» колхозунуң көрүп болур. Ол ажыл-агый 1972 чылда бир инекке онаалтыр 25 центнер чемгерилге единицазын чарыгдаап, инек бүрүзүнден 2282 кг сүттүг сагган. Колхозка бир центнер сүттүң херек кырында ботулнези 20 рубль 26 копеек болган азы колхоз сүттен 68 муң рубльдүң арыг орулгазын алган. «Кызыл тараачының» Турапда сүт-бараан фермазында мал чемни ам бо кызын база-да шак ынчаар биилдиниби-ле чарыгдап, кыпкы үеде сүт саалдазын ковудедирип чедип алган. Февральня январьда бүдүрген болгаш күрүнеге сатканы сүдү эрткен чылдың ол үезиниден дыка хой болган. Шында мал чемни ам-даа элбек хевээр, инектер хүр кыштан турар. Чемни чоп аажылап, чемгерилгени шын организастаанының түңнели ол-дур.

Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозунда байдал үстүнде айыткан ажыл-агыйга шуут удуразыпкак болуп турар. Анда бир инекке онаалтыр эрткен чылын чүге 12 центнер чемгералге единицазын чарыгдаан. А инектен сеан алган сүт 1452 кг. Центнер сүттүң ботулнези планнаттынганындан ыракта аскан, оон үржүү-биле колхоз каражага таварыпкан. Мал чемни хөлүн эрттир «кыраанын», «хумагалаар» чорук чүге чедирери оон илдең ыпкажыл.

Мал чемни пинтизи-биле ажыктыг, кадыыт чарыгдаарының чижээн «Революцияның чалбыыжы» колхоз көргүзүп турар. Ында белеткеттинген мал чемин кыш эгезинде-де тус-тус фермаларга, кодиннарга тодаргай хувааган, соортун чедирген болгаш мал чемни чарыгдаарын хайгаараар харыысалгалыг кижилерни тургускан. Оон уламындан үк ажылагыйга чаңгыс килограмм сиген, силос болгаш концентрат-даа хей барбаан, ажыктыг кылдыр чарыгдаттынып турар. Колхозтуң фермаларында чем белеткээр цехтерни тургускан. Малга бээр бөлүүн чемнерни ылбыладыр хайындырып, янзыбүрү элементилер холуп, амдан киирип турар.

Мал чемни ынчаар чарыгдаарын чамдык черлерде кичээнгейге албайн турары шын эвес. Моңгун-Тайга районнуң ийи колхозу малынга четчир санныг чем белеткеп албаан. Чогум-ла оң ажыл-агыйларга бар мал чемнеп ковчуг хынаачалыг чарыгдаап турар болгу дег. А херек кырында ындыг эвес. Бар мал чемни кыш эгезинде-ле тотчеглээн. Оон туржук, концентраттыг чемнерни малга уруп бээр коошталар, десилер бээш кызып албаан, чемни анаа-ла черге төп берип, хорадып турар. Моон уламында ол районда кыпкы байдал нарындап турар. Оон ыдай мал чемни кайы хамаан чок чарыгдап турар черлерге Эрзиннің чамдык ажыл-агыйларын хамаарыштырып болгур.

Кыштаглаашкын шинтпирлиг үезинче киргеш. Ам хамыктың мурнунда бир кол чүве—арткан мал чемни шыгыы учёт ёзугаар, ажыктыг чарыгдаары. Февраль эгезинде турганы-биле алырга, республикада шинтпин-биле арткан мал чемни: сиген 62 муң тонна, силос 116 муң тонна, концентраттыг чемнер 26 муң тонна, сенаж 64 муң тонна хире. Хар эрип, чаеккы чылыг хүнмер эгелегиже чедир ам-даа үр үе барын барымдаалаарга эртиин чемнерни кам эрик чарыгдаар болза, кыш тоңчүүрге четпейн баары билдингир.

Амгы үеде партия, совет, кодээ ажылагый органнарның, колхозтарның база совхозтарның удуртукчуларының, түскай эртемниглериниң соруглазы болза, кыпкы үеде малдың продуктуулуун кудулатпас база чаш төлүп меңги камгалап алырыбиле арткан мал чемни камналгалыг ажыглаарынче, оон чарыгдалын шыгыы учётка алырынче хүн бүрүүнүң кичээнгейин салыры болуур. Оон-биле чергелештир мал ажылынга ажылдап турарларның амыдырал-чурттаалгазынче онза сагыш салып, оларның хандырыгларын экижидери база-ла кичээнгейниң товүүге турар ужуруг.

Бистиң республиканың мал ажылынып ажылдакчылары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжында киришпишаан, тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында бедик көргүзүлгелерни чедип алырыг-биле күжемишкинниг ажылдап турарлар. Олар бо чылын боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерни күүседири чигзинниг чок.

1973: БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

ТҮЛҮКТЭЭН

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Амгы үеде республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында мал ооддаашкыны кидин түлүк чоруп турар. Чоон-Хемчик районда бо кампанияның кандыг ямылыг чоруп турарының дугайын чугаалап боорга райкүүскомның кодээ ажыл-агый эргеделенин начальнигни оң И. М. Ялаковтан бистиң корреспондентивис дилээп. Оон биеке дыңнатканы болза:

— Тоогүүт беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле бистиң малчыннарывыс бедиткен хүлээлгелерни алган. Үк хүлээлгелериниң чедиишкинниг күүсеттинин турарын дараазында чижектерден көрүп болур. Малчыннарның ажылында эң харыысалгалыг кампания—мал ооддаашкыны районнуң кайыда-даа ажыл-агыйында чедиишкинниг чоруп турар. Районда инитпин-биле 68 муң төрүүр хой бар. Бо хүннерге чедир 31 муң 350 ажыг хураган мемди алдынган. Моон алган көөрге, мал ооддаашкыны кидиш түлүктээ.

«Октябрь 30 чылы» колхозта болгаш «Алдан-Маадыр» совхозта бо ажылдың чедиишкининг чоруп турарының демдеглээр керек. «Октябрь 30 чылы» колхозтуң хойжулары бо хүннерге чедир 3347 хураганы хорамча чок камгалап алган.

Чаш төл алыр талазы-биле боттарынга алган бедиткен хүлээлгелерин ажыр күүсеткен хойжулар илерел турар. Чижээлээрге, «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу Ооржак Доржу чүс хойга онаалтыр 101 хураганны, а «Октябрь 30 чылы» колхозтуң хойжузу Куулар Маштак-оол 338 хойдан 338 хураганны алган.

Чаш малдың хорамча чок боол турары хойжуларның, сакмакшиктерниң эки ажылын кереченнеп турар.

Коммунист Нетр Егорович Кузнецов (чуурта) Кызылдың пассажирлер АТБзинде слесарлап турар. Бүдүрүлге планын үрүлүү 120-130 хуу күүсеттир мурнакчы ажылчын АТБ-де идепкейлиг чаартыкчыларның бирээзи. Сентелге ажылының будурукчүүлүн болгаш шынарын бедидеринче урланган чаартылганы ол кылып, техниктиг чогаадылгага хандыкпылыбыле аныяктарга үлегер болуп турар. Оон соолгу бир савалы — пресс-сталокка цапфалар кылырының аргазын сайыргайыктаткан.

Алдын хоздуг мастериниң өөренчилери АТБ-ниң сентелге цетинде эвээш эвес. Чижээ, слесарь херээжин ёзулуг мастерлери деп бедик үнеледи чедип алган эптер В. Миков, А. Кузнецов ажылынындаа, техниктиг чогаадылгадаа талазы-биле Петр Егоровичиниң сүмелерин ап, оон өөренгеннер.

С. ФЕОКТИСТОВТҮҢ фотозу.

СЕНТЯБРЬНЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

Республика типографиязының парлакчызы, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Ираида Ивановна Пономарева ам 1973 чылдың сентябрь айның үлүүнде ажылдап турар.

«ПД-5» деп парлаар машинаны тергиин эки шиңгээдип алгаш-биле, ол анда-ла эң бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылды чедип алган.

Мурнакчы ажылчын бодунуң дузалакчызы Зоя Чашухина-биле ийидээ хүн нормазын ортумаа-биле доктаамал 130 хүүдан ажырып, ай планын ыяды дээрге-ле он беш хоногуң иштинде күүседип ап турар. 3. Чашухина дүрүмделгиг мастериниң үлегери-биле база ак сеткилдиг, күжениишкинниг ажылдап, сентябрь айның үлүүнүң киргеп.

О. ТЕМИР.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

⊗ Алтайда күш-ажылчы салгалдарлыг өг-бүлелер

⊗ *Ставрополь крайда часка белеткел дооступ турар*

Мурнакчылар слёду

БАРНАУЛ. (СЭТА-ның корр.). Алтайның ажыл-агыйының бүгү адырларынга социалистиг чарыжының типлекчилери алды муң ажыг кижи февраль 14-те Барнаулдуң Сворт ордузунга боттарының сиңдүнга чыглып келгеннер. Олар крайның ажылчын коллективтериниң өртээн чылда кылган ажылының түңнелдерин үндүргеш, беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында ёзугулгаларны тодаратканнар. Күш-ажылдың твардейжилериниң сиңдүнге «Будүрүлгениң курлавырларын — беш чылга бараалгадыр» деп кыйгырыглыш адаа-биле эртнеп.

Сиңдүн ажылынга сурагчыл күш-ажылчы салгакчылар база киришкен. Оларның аттарыбы-биле тускай шаңналдарны доктаатканы билдингир. Алтайның он-он муң кижилери петровтарның күш-ажылчы салгалдарының адын одилзын шаңнал дээп чарыгы турарлар. Оларның өгбөзи—Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Семен Владимирович Петров — Алтайның трактор заводунуң дарганнаар пегнээп ажылдап турар. Оон оолдары — Владимир биле Геннадий болгаш оларның кадайлары база-ла оон-биле кады ажылдап турар. Олар шупту—коммунистиг күш-ажылдың мурнакчылары.

Күш-ажылчы салгалдарлыг өг-бүле Алтайда хей: экскаваторщиктер Ярыгиннер, пөстаавычылар Вешняковтар, токарьлар Грязевтер, химиктер Гаддалар болгаш Нечаевтер, тудугчулар Есауловтар, демир-орукчулар Резниченколар дээш оон-даа оске. Од өг-бүлелериниң баштыңнары социалистиг чарыштың типлекчилериниң шаңналдарны тыныскылаан.

Партия крайкому, крайкүүском, профкрай човүлели болгаш комсомол крайкому Алтайның күш-ажылчы чанчылдарын салган чоруур өг-бүлелериниң шаңнал кылдыр хүндүүг дипломнарны болгаш «Госту бешчылдың гвардейжизи» деп тураскаал медальдарны, үнелиг белектерни тыныскан.

Тараажылар часты уткаан

СТАВРОПОЛЬ (СЭТА-ның корр.). Ставрополь частың эң баштайгы диңмирээшкини дыңналган. Чылыг хат-салгынныг хүннер эгелеп, дыммыраан чаъс-таашныл болган соонда тараа шөлдериниг хар агыы-ларыы бергеп. Күзүн чажын тараал кызыл-тас шөлдериниң кожазында арбайның үрезиниерги соокка донуп олген хевирлиг деп чүтаа бар аңаргаш. Ынчалза-даа январь айның ийиги чартыында үжеп градус чедир сооктуң ужурындаа күзүн чашкан арбайның хей эвес шөлүнге катаа чаптыырлыганы киллыр деп турар. Ажыл-агыйның специалистери чидиргини тодаразыры-биле үрезиниерги шөлдеп ийиги удаа агаан, остүүн көрүп турар.

Чаъын чажар үрезиниериң курлавырларын тургузар дугайында крайның ажыл-агыйлары оныа киичээнгей салып турар. Чамдык колхозтарның болгаш совхозтарның арбай, чочак-тараа болгаш крупа культураларының үрезиниериң артыкшылдыг курлавырларын тодаратканы, шыгыы учётта алган. Ол үрезиниериң ыяк ажыглааш, ыыгламарыда уруп ап турар.

Ставрополдуң шөлдериниң кырында самолёттар ужуп турар. Олар күзүн чажар тараа шөлдериниг азоттуг чемнирчидилгелериң төп турары олдур. Тарылга шөлдериниң байдалы эртнеп чыдыынындаа дыка экп. Хөрээнүүң ол-дыкы курлавыры база байлак.

Чижээ, Курсавск болгаш Новоалександровское районнарның бир метр кылыа хөрээнүнде ол-шыгыы деңнели 170 миллиметр, Красногвардейск, Киров, Предгорное болгаш өскеда районнарда — 120 миллиметр ажыл турар.

Ставрополь крайның тараажылары часка белеткелин доозуп турар. Механизастаттынган чүс-чүс отрядтар органиктиг чемнирчидилгелерни шөлдерже соортун, төп турар. Эң соолгу тракторлар болгаш тараа чыштырар машиналар септелге мастерскаларын каггаш чоруткан.

Аныяк ишчилер ужурашкаш дугурушкан

Республиканың үлетпур, тудуг, транспорт, садыг организациаларының болгаш кодээ ажыл-агыйының аныяк мурнакчыларының ужуражылгазы ВЛКСМ Тыва обкомунга бүрүнгү хүн болуп эртнеп. Анаа күш-ажылдың болгаш комсомолдуң хоочуннарыы, ВЛКСМ Кызыл хооркомунуң, райкомнарының бирги секретарлары база киришкен.

Комсомол обкомунуң бирги секретары А. А. Ромашов ужурашылганы ажыттакан, Тыванын комсомолчуларының болгаш аныяктарының 1972 чылда кылган ажыл-херекте-рин, 1973 чылда соруглазарын чугаалаан.

— Республиканың ажылиичилери юбилейлиг чылда 132,3 муң тонна тараанны сатканнар, ээт, сүт, дүк садарыныр планныг онаалдаанын күүсеткен. Автотранспорт ажылакчылары планнан ажыр 390 тонна чүүкту, тудугчулар «Тыва даг-дугу» комбинатның түрмекте-сорттаар комплекизини, «Тыва кобальт» комбинаттың Сонгу рудниги, Кызылга политехникумну, эмнелге комплекизин, ниитизи-биле 120 муң дөрбелдин метр чурттарга шөлүн болгаш өскеда-даа объектилерни ажыглаадакиирген. Шында комсомолчу-аныяктарның салыышкыны улуг—деп, эң Романов демгелээн.

Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында Тываның ажылчы чонунуң мурнуда-биче эвес соруглалар салдынган. 29,5 муң тонна сүттү, 2820 тонна дүктү, 90 муң тонна тараанны күрүнеге салар. Планнан ажыр 1200 тонна даг-дугун, 2 миллион түүйбүүн бүдүрер, 240 муң тонна чүүкту соорткан, сентябрь 1-де 1120 үруглар өөренир школаларны ажыттырга киирер. Бо планнарны болгаш бедиткен социалистиг хүлээлгелерни чедиишкининг күүсеединде комсомолчу-аныяктар бригадаларының, сүт-бараан фермаларының коллективтеринең, тус-тус аныяк ажыл-мөчүлелериң оруузунга социалистиг чарыштың калбартыры эргежок чугула. Бо ажылды экижидеринче угланган хемчегларни ВЛКСМ обкому, хооркомы, райкомнары ап турар. Республиканың комсомолчу-аныяктар фермазының эргелечилериниң болгаш комсомол бөлүктериниң удуртукчуларының семинарыгралын Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизин ажыттыр Күш-ажылдың Маадыры Семен Владимирович Петров — Алтайның трактор заводунуң дарганнаар пегнээп ажылдап турар. Оон оолдары — Владимир биле Геннадий болгаш оларның кадайлары база-ла оон-биле кады ажылдап турар. Олар шупту—коммунистиг күш-ажылдың мурнакчылары.

Күш-ажылчы салгалдарлыг өг-бүле Алтайда хей: экскаваторщиктер Ярыгиннер, пөстаавычылар Вешняковтар, токарьлар Грязевтер, химиктер Гаддалар болгаш Нечаевтер, тудугчулар Есауловтар, демир-орукчулар Резниченколар дээш оон-даа оске. Од өг-бүлелериниң баштыңнары социалистиг чарыштың типлекчилериниң шаңналдарны тыныскылаан.

Партия крайкому, крайкүүском, профкрай човүлели болгаш комсомол крайкому Алтайның күш-ажылчы чанчылдарын салган чоруур өг-бүлелериниң шаңнал кылдыр хүндүүг дипломнарны болгаш «Госту бешчылдың гвардейжизи» деп тураскаал медальдарны, үнелиг белектерни тыныскан.

ВЛКСМ обкомунуң пленуму

Дүүн СЭКП обкомунуң Политиктиг чыргыышынның базыңында ВЛКСМ Тыва обкомунуң IV пленуму болуп эртнеп. «ВЛКСМ ТК-ның VIII пленумунуң түңнелдеринин болгаш республиканың комсомол организациязының соруглаларының дугайында» комсомол обкомунуң бирги секретары А. А. Ромашовтуң үлетколин ында дыңнап, чугаалашкан.

Пленум чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

(Пленумнуң өткээ сөзүглели солунга үнер).

Хроника

Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң 1972 чылдың декабрь 6-да Чарлыын ёзугаар Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер черлер, полиграфия болгаш ном садыынын керектерниң талазы-биле эргелеп тургускан.

Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң бодунуң 1973 чылдың февраль 12-де Чарлыы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Секретары хүлээлгезинден эң Кара-Сал Домбаланович Будук-оолду хостаап, үстүнде айыытыптан эргелеп-дин начальнигнинге оңу томуйлаан.

Президентиниң медеглели

ФРИТАУН. (СЭТА). Сьерра Леонениң оралакчы президентини Сорие Ибрагим Корома Совет Эвилели-биле харылзаалларны бижыдларын эргежок чугула деп медеглээн. Чүрттүң парламентиниң хуралынга чүве чугаалаан. С. Корома КНО-га Совет Эвилелиниң улуг рольдуун, колонияга болган хамааржылгалыг чоруктан Африканың улустарының достагларының дээрезинге ССРЗ-ниң киирип турар шиитпирлиг улуг-хүүлүн демгелээн.

Ракета — сугда

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сугшиитинге чораан аягай «Рипалсе» хемеден «Поларис» ракетаны салып үвүдүргере, оон ужуп үнери будалы бергеп. Салып үндүртингере, кайы-да секунда эртиин чорда, ол ракета Флоридаанын (АКШ)-ның кавыышкан 30 миль ыраака сугже дүже бергеп.

ШИИТПИР

ХАНОЙ. (СЭТА). АКШ-тың президентизиниң национал аймак чок чорук талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджерниң Ханойга чораан үезинде Вьетнам Демократтыг Республиканың чазаа АКШ-тың тыртурган 20 шеригилерни америк эрге-чагыргага хуусадып эрте эгидип бар шиитпир үндүрген дең, Вьетнамның информация агентилели дыңнаткан.

ТИИЛЭЭН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Рокфеллердиң штаттың Уорвик хоорайының башкылары ийи неделя дургузунда ажыл соксалын көлгеп, тиилеп үнген. Башкылар шуурга демисел чорутканының түңнелинде ажыл талевиниң улаттырарын чедип алган. Оон мурнунда Чикагонуң болгаш Нью-Йорк база Коннектикут штаттарының хой-хой хоорайларының башкыларының ажыл соксадышкыны чедиишкинниг доозулган.

АКШ-тың Филадельфия, Сент-Луис болгаш өске-даа хоорайларының башкылары ажыл соксадыр демиселин амдаа үргүлчүлеввишаан.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ЧОНУ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). 1971 чылдың ортаа үезинде чер бөмбүрзээнин чону 3 миллиард 706 миллион кижи болган. Чыл дургузунда оон санының ковудазын 76 миллион кижи болган. Ам чонуун саны чылдың-па 2 хуу немекпин турар болганза, 2006 чылда ийи катап ковудээр.

Ол барымдаалаарны КНО-нуң чон шинчилелиниң Нью-Йоркка парлаттынын үнген иеңмунда бижээн.

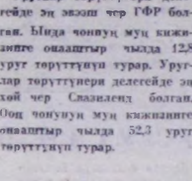
Номда аймактан барымдаалаарны ёзугаар алырга, 1971 чылдың ортаа үезинде чонуңнуң кижи санының талазы-биле бирги черлерде турар чүрттэр: Кыдат (787 миллион кижилиг), Индия (550 миллион), Совет Эвилели (245 миллион), АКШ (207 миллион), Индонезия (125 миллион кижилиг).

Делегейниң хоорайларының аразында бирги черде Шанхай 10 миллион 820 муң кижилиг. Оон дараазында черлерни Токио, Нью-Йорк, Пекин, Лондон болгаш Москва эзелеп турар.

Делегейниң ийи чүрттакчызының бирээзи-де Азияда чүрттан турар. Оон чону 2 миллиард 104 миллион кижи. Европада 466 миллион, Африкада—354 миллион, Сонгу Америкада 327 миллион болгаш Мурнуу Америкада—195 миллион кижи чүрттан турар.

Нигериядан, Үстүү Вольтадан, Цейлондан, Индиядан, Камбоджадан, Иорданиядан болгаш Пакистандан аңгыда, делегейниң бүгү чүрттарында херээжениринин назыны эр кижилеринииден узун. Совет Бөлөрүссияда херээжен кижиниң ортумак назыны делегейде эң узун—76 харлаар.

Үрүлгэр төрүттүвери делегейде эң эвээш чер ГФР болган. Шында чонуун муң кижизинге онаалтыр чылда 12,8 үруг төрүттүнүп турар. Үрүлгэр төрүттүнери делегейде эң хой чер Слазиеңд болган. Оон чонуун муң кижизинге онаалтыр чылда 52,3 үруг төрүттүнүп турар.

НЕДЕЛЯ, ХОНУК ААЙЫ-БИЛЕ

БҮДҮРҮЛГЕНИ эргелеп-башкарарының айтырыгларынче партияның XXIV съездиэн улуг кичээнгейни салып, ону сайзырадгайжыдарының сорулгаларын партия, совет, ажыл-агый организациларының мурнунга тургускан.

Нинтилел бүдүрүлгезинин ажыктыын бедидерде эргелеп-башкарыгланы чогуур деңнелге тургузары, ажыл-агый механизмин сайзырадгайжыдары чугула. Эргелеп-башкарылганы экижидериниң айтырыглары хөй талалыг дээрэ билдингир. Ынчалза-даа күш-ажыылчы коллективтерге бүдүрекилгени болгаш шыгчыы турар. Үлетпүр болгаш социал-культура ужур-дузалыг нарын объектилерин трестиң организациялары түдүп турар. Ынчангаш күш-ажыылы эки организастаары, түдүг бүдүрүлгезин үлетпүр аргазы-биле башкарарының кичээнгейни салып келген бис.

4—5 чыл бурунгаар трестиң организацияларынга түдүг бүдүрүлгезин организастаанының лецилези чавыс турган. Ажыыды системажыттыпканындан башкарылга барык-даа ала-чайгаарлаашкыны-биле чоруп турган. Материал-техниктиг курлавырларны объектилерже, эргелелдерже кайдыг-даа савалгалар-биле бадытканайн чорудуп турган түүлдер бар. Ажыкчы күжүнүн хуваалдазы база оон дээредевес турган. Оон улампыдан чамдык объектилерге курлавырлар артыкталып, а өскелериниң шуут четпестер тургулаан. Оон-биле чергелештир капитал түдүгүн планнап турганынга улуг четпестер тургулаан. Трест-даа, оон эргеледдерн-даа чылдың-на планны дика чедир күүсетпейн келген.

Үстүнде байлдарны өөренип көргеш, ыылыр ажыддарның планын айларга хуваарап, ол ёзугаар материалдарның, техниканың база ажыкчыннарның хуваалдазын чорударын шепеп верген бис. Ол чорук үре-түнелдиг болган. Ажыдың күүсединчилерн-даа, трестиң үдуртулгазында бот-бодунуң мурнунга хамаарыжыын апаар. Ынчангаш түдүг материалдарын хереглекчиге кажан чедирери, айның эгезинде, ортаа үезинде болгаш сөөлгү күннеринде хандырылганы кайчаар организастаарлы дээрэ үениң эң чугула айтырыы, негелдеэн болу бергеи.

Бистиң түдүгжүларывыс чурттуң мурнакчы дүрүкулгазын кичээнгейлиг өөренип көргеш, Украинаның аар үлетпүр түдүүнда пөөтеректеп арганы Тываның байдалынга таарымчалыг деп көргеи. Түдүг бүдүрүлгезин үлетпүр аргазы-биле башкарарының ол системазы бүдүрүлге айтырыгларынга хамаарыштыр дарый дүүн чедирерине таарымчалыг.

Ол арганың кол үгланыышкыны кандыгыл? Кварталдың планын айларга хуваар. Ай планын неделя, хонук аайы-биле тургузаар. Үк планны түдүг турар объект бүрүүлгеге таарыштыр тургузуп, оон ажыыдалга кирер хуусаанын барымдаалап материал-техниктиг хандырылганы таарыштырары чугула.

Бо системаны бүдүрүлгеге шиңгээдиринге улуг роль үүлүүктекен диспетчер албанын ойнап турар. Диспетчер трестиң бадылаанын планны, графигин тургускан. Айда 30 календарьлыг хүн бар. Ынчангаш түдүг материалдарын хереглекчиге кажан чедирери, айның эгезинде, ортаа үезинде болгаш сөөлгү күннеринде хандырылганы кайчаар организастаарлы дээрэ үениң эң чугула айтырыы, негелдеэн болу бергеи.

Бистиң түдүгжүларывыс чурттуң мурнакчы дүрүкулгазын кичээнгейлиг өөренип көргеш, Украинаның аар үлетпүр түдүүнда пөөтеректеп арганы Тываның байдалынга таарымчалыг деп көргеи. Түдүг бүдүрүлгезин үлетпүр аргазы-биле башкарарының ол системазы бүдүрүлге айтырыгларынга хамаарыштыр дарый дүүн чедирерине таарымчалыг.

Ол арганың кол үгланыышкыны кандыгыл? Кварталдың планын айларга хуваар. Ай планын неделя, хонук аайы-биле тургузаар. Үк планны түдүг турар объект бүрүүлгеге таарыштыр тургузуп, оон ажыыдалга кирер хуусаанын барымдаалап материал-техниктиг хандырылганы таарыштырары чугула.

Бо системаны бүдүрүлгеге шиңгээдиринге улуг роль үүлүүктекен диспетчер албанын ойнап турар. Диспетчер трестиң бадылаанын планны, графигин тургускан. Ажыыдалга кирер объектилерде ажылдың графигин тургускан.

● *Трестиң тудугжулары түдүг бүдүрүлгезин үлетпүр аргазы-биле башкарарының чаа хевирин ажыглап эгелээн.*

● Ак-Довуракты тудугжулары ажылды неделя, хонук аайы-биле планнаан. Ажыглалга кирер объектилерде ажылдың графигин тургускан.

Эргелеп-башкарылганы экижидериниң айтырыглары хөй талалыг дээрэ билдингир. Ынчалза-даа күш-ажыылчы коллективтерге бүдүрекилгени болгаш шыгчыы турар. Үлетпүр болгаш социал-культура ужур-дузалыг нарын объектилерин трестиң организациялары түдүп турар. Ынчангаш күш-ажыылы эки организастаары, түдүг бүдүрүлгезин үлетпүр аргазы-биле башкарарының кичээнгейни салып келген бис.

Чаа системаже шилчээн. «Тыва даг-дүгү түдүг» эргелелиниң үдуртукчулары, ында партиом ажылды неделя, хонук аайы-биле планнаарын чогаадыкчы ёзу-биле корүп, чаа системаны шиңгээдирин организастыг, техника-экономиктиг хемчегер-биле быжыглап, ол арганың эки талаларын түдүгжулар коллективтеринге таныбырап, түдүг материалдарын, техника-биле хандырылганы комплекстиг организастап турар. Хандырылганы шын организастаанындан инженер-техниктиг үдуртукчулар түдүг материалдарын дилээр «ажылдан» хостаткан. Олар ам объектилерде техниктиг контрольду болгаш үдуртулганы боттандырып, технология ёзугаар ажылдаарын чедип алырынче кичээнгейни мобилизастаар аргалыг болган. Ак-довуракчылар эртиен юбилейлиг чылда код-нол көргүзүглер талазы-биле эки түнелдерни чедип алган.

Төлептиг күш-ажыылы дээш од коллектив юбилейжи Хүндүлел демдээ-биле шаңнаткан. Түдүгжуларның бо чылгы планы, социалистиг хүнелгези-даа шымырак. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың жаңы эдлээнинг түдүү-биле чергелештир Ак-Довурак хоорайга харылаа башкыдың, чонуң амыдырал хандырылга комбинадың, хөй чурттагга бажыңнарын ажыглалга киирер апаар. Кол күштү, материалдарны, техниканы ажыглалга киирер түдүгларга моөлиеп, социалистиг чарышты участоктар, бригадалар арасында калбарткан.

Ак-Довуракты тудугжулары түдүг бүдүрүлгезин неделя, хонук аайы-биле планнавышаан, ажыглалга киирер объектилерде ажылдың графигин тургускан. Эргеледдиң № 1 участогу чурттагга түдүүн шуушкак технология ёзугаар чорударынче шилчээн.

Трестиң материал-техниктиг, бүдүрүлге базазы шыырак. Чамдык эргелелдер күш-ажыылды бүдүрүмчелиг кылдыр организастаарынче чогуур кичээнгейни салбайн турар. Чижээ, № 48 түдүг эргелелиниң бүдүрүлге базазы эки. Ынчалза-даа шеворлекчилерниң күш-ажыын механизастаары, күш-ажыылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери чергелиг ажылдың деңнели эргелелде кошкак.

«Тыва кобальт түдүг» участогу үлетпүр, культура-амыдырал объектилериниң түдүүн оонзум чорудуп, четпес ажылдап турар. Участоктуң удуртукчулары ажылды неделя, хонук аайы-биле планнаарын ёзу-биле корүп, чаа системаны шиңгээдирин организастыг, техника-экономиктиг хемчегер-биле быжыглап, ол арганың эки талаларын түдүгжулар коллективтеринге таныбырап, түдүг материалдарын, техника-биле хандырылганы комплекстиг организастап турар. Хандырылганы шын организастаанындан инженер-техниктиг үдуртукчулар түдүг материалдарын дилээр «ажылдан» хостаткан. Олар ам объектилерде техниктиг контрольду болгаш үдуртулганы боттандырып, технология ёзугаар ажылдаарын чедип алырынче кичээнгейни мобилизастаар аргалыг болган. Ак-довуракчылар эртиен юбилейлиг чылда код-нол көргүзүглер талазы-биле эки түнелдерни чедип алган.

Төлептиг күш-ажыылы дээш од коллектив юбилейжи Хүндүлел демдээ-биле шаңнаткан. Түдүгжуларның бо чылгы планы, социалистиг хүнелгези-даа шымырак. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың жаңы эдлээнинг түдүү-биле чергелештир Ак-Довурак хоорайга харылаа башкыдың, чонуң амыдырал хандырылга комбинадың, хөй чурттагга бажыңнарын ажыглалга киирер апаар. Кол күштү, материалдарны, техниканы ажыглалга киирер түдүгларга моөлиеп, социалистиг чарышты участоктар, бригадалар арасында калбарткан.

Ак-Довуракты тудугжулары түдүг бүдүрүлгезин неделя, хонук аайы-биле планнавышаан, ажыглалга киирер объектилерде ажылдың графигин тургускан. Эргеледдиң № 1 участогу чурттагга түдүүн шуушкак технология ёзугаар чорударынче шилчээн.

Трестиң материал-техниктиг, бүдүрүлге базазы шыырак. Чамдык эргелелдер күш-ажыылды бүдүрүмчелиг кылдыр организастаарынче чогуур кичээнгейни салбайн турар. Чижээ, № 48 түдүг эргелелиниң бүдүрүлге базазы эки. Ынчалза-даа шеворлекчилерниң күш-ажыын механизастаары, күш-ажыылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери чергелиг ажылдың деңнели эргелелде кошкак.

«Тыва кобальт түдүг» участогу үлетпүр, культура-амыдырал объектилериниң түдүүн оонзум чорудуп, четпес ажылдап турар. Участоктуң удуртукчулары ажылды неделя, хонук аайы-биле планнаарын ёзу-биле корүп, чаа системаны шиңгээдирин организастыг, техника-экономиктиг хемчегер-биле быжыглап, ол арганың эки талаларын түдүгжулар коллективтеринге таныбырап, түдүг материалдарын, техника-биле хандырылганы комплекстиг организастап турар. Хандырылганы шын организастаанындан инженер-техниктиг үдуртукчулар түдүг материалдарын дилээр «ажылдан» хостаткан. Олар ам объектилерде техниктиг контрольду болгаш үдуртулганы боттандырып, технология ёзугаар ажылдаарын чедип алырынче кичээнгейни мобилизастаар аргалыг болган. Ак-довуракчылар эртиен юбилейлиг чылда код-нол көргүзүглер талазы-биле эки түнелдерни чедип алган.

КЫЗЫМАК БАШКЫ

Тоора-Хем суурнуң кедээ-инде, район төвүнүң кайы-да талазындан кестүп турар дең кырында бистиң ынак баштыңчывыс болган башкывыс В. И. Ленинге тураскаал бар. Тоора-Хемниң школачылары баштыңчызының өөренир, өөренир база катап өөренир» деп чагыгына шынчызын илередип, ол чагыгын амыдыралга боттандырып турарын илеткен ышкаш тураскаадың чаны-биле эртиниң-не шуужуп эртер. Чүге дээрге, ол тураскаадың мырыдай чанында, хөгү дыттар, шеттер арасында районда эң улуг болган чараш бажың — Тоора-Хем ортумак школазы турар.

Бо школаны эртиен чылын түдүп, ажыттаалга киирген. Ол Тожуюң бичии чаштарынга юбилейлиг чылда өөрүнчүт белеи болган. А башкыларның ажылдаарынга ба-

Тоора-Хем суурнуң кедээ-инде, район төвүнүң кайы-да талазындан кестүп турар дең кырында бистиң ынак баштыңчывыс болган башкывыс В. И. Ленинге тураскаал бар. Тоора-Хемниң школачылары баштыңчызының «Өөренир, өөренир база катап өөренир» деп чагыгына шынчызын илередип, ол чагыгын амыдыралга боттандырып турарын илеткен ышкаш тураскаадың чаны-биле эртиниң-не шуужуп эртер. Чүге дээрге, ол тураскаадың мырыдай чанында, хөгү дыттар, шеттер арасында районда эң улуг болган чараш бажың — Тоора-Хем ортумак школазы турар.

Бо школаны эртиен чылын түдүп, ажыттаалга киирген. Ол Тожуюң бичии чаштарынга юбилейлиг чылда өөрүнчүт белеи болган. А башкыларның ажылдаарынга ба-

— Школада эки ажыыдан турар аныяк башкыларның бирээви Бичей Монгушовна Маңгыр-биле таныыкыңар — дээш, директор ажылдаар кабинединче чоруй барды.

Бичей Монгушовна боду Улуг-Хем чурттуг, Улаа-Удэ хоорайда педагогика институдунуң биология-химия факультединиң дооскаш, кайгамчык чараш Тожуга ажылдаары-биле чедип келген.

— Силер школага өөренип тура-да башкы болуруң шиитпирлеп алган силер бе? — деп, оон айтырарынга мынча дидиг:

— Элээн улгады бергеш, башкының ажылының бергедаа болза, хүндүлүүн медерел биле бергеш, башкы болуруң шиитпиргеш, өөренип чоруканым ол. Мергежилиг школ шилип алганымны эрткен чыдар бадыткаан. Ана-да белеп чүве каяа турар, бергелер база тургулаам ийин — деп, Бичей Монгушовна чугаалаашн, уламчылады.—1968 чылда институт дооскаш, маңаа ажылдап келипримге, өөредилге эргелекчизи турган Нина Федоровна Марстай метод-дикткиг улуг дузаны көргүзекеп. Ылаңгыя баштайгы чылын башкылаашкынының аргазын, кичээл эрттиреринин чажыдын ёскелеп өөренип, күженнишкининг ажылдап эгелээн мен. Хинна болган бойдус башкылары Нина Ивановна Спаева, Валентина Михайловна Чистякова олардың дузазын, арга-сүмезин чоргаарал-биле чугаалаар үшүүлүт мен...

Аныяк башкы хинна эртиниң башкыларынга чылдан чылче эки түнелдерни чедип ап, ада-иелер-биле ыжык харылзааны тургузуп келген болгаш өөредилге чылының төнчүзүнге чедир бо эртем талазы-биле өөренирнилерниң чүс хуу түнелдиг болууп чедип алыр сорулганы салган.

— Кодээ интеллигенциянның, ыаңгыя башкыларның роли улуг. Олар түгле уругларны эртеңге өөредир ышс, а чон ортузунга улуг ажылдарны чорудар үшүүлүт дээрэни бижир мен. Школага комсомол организациязының секретарынга ажылдап турдум, а ам Тоора-Хем суурда херээжелер төвүзелиниң бежингүү мен. Хана солуп үндүрүп, ында суурнуң херээжел чопчуюн амыдыралын, ажыл-иеректерин солуп кылдыр чырыдып турар бис. Мээң удуртуп турар 7 классымның өөренирнилери өөредилге, чуруу талазы-биле школаның дээре класстарынның бирээви. Аиты үеде башкылап турарым 7—10 классталның өөренирнилери химия олимпиадазынга белеткеннп турар — деп, башкы чугаалады.

Тоора-Хем ортумак школазының мурнакчы башкыларының бирээзи Бичей Монгушовна Маңгыр СЭКП кежингүүнүң кандидадзынга киирринге белеткеннп, бодунуң башкылап турар эртеминиң талазы-биле ханы болган быжыг билигни өөренирнилеринге бээр дээш чүткүүдүг ажылдап турар.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ЧУРУКТА: башкы Б. М. Маңгыр химия кичээлинин үезинде дуржулга эрттирип тур.

Авторнуң фотозу.

ВОЛГОГРАД ОБЛАСТЬ. Калач чанында Дон хемниң улуида янзы-бүрү хоолайларлыг, эштки чоруур бажыңчыгаштарлыг поитон-новүүлгер бо-да тургулаар. Ол — сугну кислород-биле байлакшыдар туский херексел — аэрациялыг түдүглар-дыр. 2700 дөрбелчин километр шөлдүт. Баким-байлап-биле байлак Цимлянскиниң сут хөлбөө Донның ортаа үезинден эгелээн. Оон девискээринде индыт 15 дериг-херекселдер ажылдап турар. Кислород сугнуң дирит амытаннырынга эргежок чугула.

ЧУРУКТА: Калач чанында Дон хемде аэрациялыг тургузут. Оон ажылдакчылары — лаборант-гидрохимик Ж. А. Арефьева (солагай талазында), эртем ажылдакчызы В. В. Гламазда олар сугнуң эдлечелиг шенелеэнин ап турлар.

Н. СУРОВЦЕВТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

КЕЛДИРИКЧИ БҮРҮЗҮНГЕ — ОРТУМАК ЭРТЕМ

СЭКП-ниң XXIV съездиниң айтыкталы аныяктарның бүгү-нинти ортумак өөредилгезинче шилчиринниң айтырыын бистиң чурттувуста шиитпирлеп турар. Аныяктарның кежээки өөредилгезинниң ужур-дузазы мажангмаанындан артык бедип турарының ужуру-даа ында.

Нинти биляг школаларны бо талазы-биле улуг ажылды чорудуп турарны билдингир, ынчалза-даа сес чыл болгаш ортумак өөредилге талазы-биле бүгү-нинти өөредилгезинниң Хоойлуузун боттандырып турарында улуг четпестер бар. Сес чыл бурунгаар бирги классна кирген уругларның чүгле 80 хуузу эрткен чылын сескн классты дооскан. Кежээки өөредилге-биле ортумак школа доозуп турарларның саны ам-даа чогуур хемчээлден эвээш.

Совет Армиязың хүрээлелинге албан-хүлээлге эрттирер назылыг оолдар сес чыл школазын кандыг-бир чылдагаан-биле дооспайн баар таварыылгалар республикада кайы хөй. Оон уламыдан шериг албанынга келдиртир оолдар ортумак туржук, дооспаан ортуман эртем чедип албайн баргылаар.

Ажылдавышаан өөренип турар аныяктарның саны республикада хөй. Кежээки болгаш бот-өөредилге школаларында ажылчын болгаш кежээки аныяктар биляин бедидип турар. Кежээки школаларны улуг будүрүлгеэер болгаш ажыл-агыйларже чоокшуладыры черле эргежок чугула. Ында шериг баар назы шеригже келдиртир оолдарны түс-түс будүрүлге удуртукчулары кичээнгейге ап, кежээки азы бот-өөредилгеже ынап-да хаара тударын сагыш човаптыр ёзу-биле шиитпирлеэн турар болза, ковчуг-ла таарымчалыг болур ийик.

Партия, комсомол дээш оске-даа хей-нинти организациялярның кичээнгейни олче дыңзыг болган тудум аныяктарның өөредилгези үре-түнелдиг болуп турарының чижектерни көрүп болур.

«Тыва даг-дүгү» комбинатта аныяктарның өөредилгезин кайчаар организастап турарын көрээлиңер. Будүрүлгениң удуртукчулары школаны таарымчалыг кылдыр дерип тургускан. Ажылдавышаан өөренип турарларга бүгү талалыг дуза-деткимчени көргүзеэри чанчыл болган. Комбинаттың аныяк ажылчын бүрүзү өөредилгезин уламчылап болур аргалары база таарыштырган.

Тандынның «Элегесе» совхозта аныяктар өөредилгезинге сагыш салышкын багай эвес. Партия, комсомол хуралдарында шеригге келдиргир болгаш шериг албаны эрттирер назы четпээниниң өөредилгезин хайгаараи турар. «Аныяк кижи бүрүзүнге—ортумак эртем» деп походту туский комиссиялар удуртуп, башкарып турар.

Республикада турар ниити байдалды алыр болза, шеригге келдиртир аныяктарны кежээки болгаш бот-өөредилге школаларынче хаара тудар ажыл кошкак чоруп турар. Бай-Тайга, Каа-Хем, Улуг-Хем районнар кежээки өөредилге талазы-биле улус ажыл-агый планын күүсетпээн.

Кодээ ажыл-агый министерствозунуң, автоэргеледдиң удуртукчулары профэвилел комитеттерн үстүнде айтырыгга хамаарыштыр ала-чайгаарлаашкынче болгаш ёзу барымдаалаар чорукче шилчээнер. Үк коллективтерде хөй-хөй аныяк ажылчыннар сес чыл болгаш ортумак эртем чедип албаан-даа болза кежээки болгаш бот-өөредилге школаларында өөренмейн турар.

Шериг баар назы четкен болгаш назы четпээннер-биле өөредилге болгаш оске-даа айтырыглар талазы-биле кандыг-даа ажылды № 1 АТБ, «Тыва түдүг» тресте, «Таалы», «Өөке», «УТКА 25 чылы» совхозтарда чорутпайн турарын маңаа кончуг четпес деп демделээр херек.

Аныяктарның өөредилгезинге хамаарыштыр перспективтиг планнарны тургузары кончуг чугула. Үк планнарны чер-чер Советтериниң күүскомнары бадылаар болгаш оон боттанылгазы дээш ажылдаар ужурлуг. Шак мынды ажылды чер болганга чорудары чугула.

Чамдык коллективтер боттарының алган социалистиг үлээлгелеринге шериг баар болгаш шериг баар назы четпээниерни өөредирииң көргүзүглерин айтып алганы кончуг эки.

Өөредилгени ара каары, ынчаалдер үзер чорук болгаш өөренирнилерниң билиинин кошкаа шыкаы айтырыгларны чүгле ниити бир деминг күн-биле чайладып болзур. Ынчангаш Кызыл хоорүүскомнуң болгаш райкүүсконнарның улус өөредилге институдтеры, министерстволар, эргеледдер түс-түс адырлар аймак-биле профавилел комитеттер-биле кады кежээки болгаш бот-өөредилге школаларының будүрүлгелер, ажыл-агыйлар-биле бир деминг ажылдаарының тодаргай арга-хевирлерин тодаргайлаары чугула.

Кежээки школаларның мурнунда бергелер хөй. Оны чайладырының оруктары хөй-иниттиндн деминг ниинде. Бай-Тайга районнуң кежээки болгаш бот-өөредилге школаларын хынаанының түнелиинде чүү ылерээнил дээрге, аныяктарның өөредилгезинче комсомол болгаш оске-даа хөй-нинти организациялары улуг кичээнгей салбайн турар, байдал мындыг турда харын школа башкылары боттары бажыңдар кезип, өөренирнилер чыып чоруп турарын чүнүн-биле таныбырлаарыл? Ынчангаш Совет Армиязың Чепсектиг Күштеринге албан-хүлээлге эрттирер аныяктарга ортумак билигни бээр дээш шудургу ажылдаар сорулга бистиң мурнуубусте тургустунуп турар.

Партия, совет, комсомол болгаш оске-даа хөй-нинти организаларның, ажыл-агый болгаш будүрүлге коллективтериниң удуртукчуларының, кежээки болгаш бот-өөредилге школаларының күженнишкининг ажылының түнелиинде ол улуг болгаш чугула ажылды боттандырып болур бис.

П. ГРИГОРЕНКО.
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады.

Чер-чер Советтеринде

Депутат соңгукчуларында

Бистиң Сарыг-Бел суурнуң чагаайжыдар, ында тудугсуурну хөгжүдер дээш сөөлгү чылдарда алган ажылдар кымдыгаан. Ылаңгыя 25 орунгут ясли ажыглалга киргеи. Туулбу-биле чаа, улуг магазинни тудары доостур чыгаан, ийи ааа ишти чурттаар 3 бажыңны түдүп эгелей бергеи. Доктаамал дамчыдар электри шугумуун киирип эгелээн. Харылаа черинниң чаа бажыңын база тудар деп турар.

Бо бүгү ажылдарны соңгукчуларның чагыын ёзугаар организастап кыланын респотребсоюзтуң баштаар черинниң даргазы, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Ю. С. Катков соңгукчулар мурнунга отчёт берип тура дыңнаткан.

Соңгукчуларның тугула хереглелдиң өөң-чем болгаш үлетпүр барааннарынга киирген чагыглары райпо дамчыштыр көөн турар. Өске-даа чагыларны күүседиринге үлүүн киирреин дээш соңгукчулар депутатка өөрүп четтиргенин илергейлээн.

О. СИЛИНМАА.
Барыын-Хемчик район.

Чагыглар күүселдези

Тоора-Хем кодээ Советтиң күүсөөму болгаш депутаттары соңгукчуларының чагыларының күүселдезин организастаар дээш ажылды багай эвес чорудуп турар.

Чер-чер Советтериже эрткен соңгулдалар үезинде депутаттарга соңгукчуларның бергеи 11 чагыының 9-уу күүсеттингеи. Тоора-Хем, Салдам суурларның арасында оруктү сайлап дескилээн. Эштер Андреев, Парчевская, Нефетова, Владимиров олар болгаш оске-даа депутаттар чагыглар күүселдезин организастаарына, Советтиң күүскомунуң хураддарынга айтырыглар белетээриниге идепкейлиг киржип турар.

Бо кодээ Советтиң 25 депутады боттарының соңгуткан округтарында соңгукчулар мурнунга отчёттарын кылган болгаш кылып чорутка ажылдарының, моон соңгаарлы сорулгаларының дугайын чугаалап бергеннер.

А. НАМЗЫН.

Чылдагааны чүдел?

Бүгү-нинти сес чыл өөредилгезин чедиишкиниг боттандырар дугайында шиитпирни Бай-Тайга райкүүсконму 1971 чылдың майда хүлээп алган. Ол шиитпирни Кара-Хөл кодээ Советтиң күүскому кончаар күүселдээн турарын чоокта чаа райкүүсконнуң хурадынга чугаалаавышаан. Кодээ Советтиң күүскомунуң даргазы оң Сарыг-Донгак аңаа илеткел кылган. Хүдээп алган шиитпирнин күүселдезин организастаарынга кодээ Совет четпес ажылдаан деп хуралга демделээн.

Үстүнде айтырыгга хамаарыштыр бүгү чонуң хуралын бээн эрттирбээн. Урут-дарыынын өөредилгезинче сагыш салбайн турарындан уругларны хөй кичээл үзүп турар ада-иелер-биле тодаргай ажылды чорутпаан. Оон уламыдан өөредилге-кижизидилге ажылында четпестер уламчылавышаан. Чижээ, Кара-Хөл школазының өөренирнилери бо өөредилге чылының бирги чартынында бээн 2057 кичээлди үскен. Ада-иелериниң талаавындан уругларын школага өөретпее чорутпар бээни бар. Байдал ынындыг турда кодээ Советтиң девискээринде «Кара-Хөл» колхозтуң баштаар черн, ында партком колхозчу чонуң ортузунга бүгү-нинти сес чыл өөредилгезинниң талазы-биле ажылды четпес чорутпан дээрзин хуралга шиитпирни шүүлчүлүүлээн. Ажыктарының ортумак өөредилгеже шилчилгезин дооза-

Бүгү-нинти сес чыл өөредилгезинниң талазы-биле Хоойлуну боттандырары-биле дарый ап чорудар хемчегерни тодаргай айытпкан шиитпирни райкүүсконнуң хүлээп алган. Ынчангаш бо чугула ажылга хамаарыштыр чогаадыкчы идепкей-биле хөөттүг ажылдаары Кара-Хөл кодээ Советтиң күүскомунган, бо талазы-биле оон ажылының стилин эде тургузарындан хамааржыр апаар.

Б. ШАКТАР-ООЛ,
райОНО инспектору.

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң чамдык малчыннарының турлагларынга Каа-Хеминиң хөмүр-даш разрезининг Чадаана участогунуң чөөн-кавызында турар. Кышкы үеде ол участоктуң коллективи малчыннарны одаар чүүл-биле хандырып келген. Ылаңгыя участок бо чылын малга чимир дусту эске 4 коданга база немей бергеи. Ол-на участоктуң улуг дузазының ачызында О. Шаравининиң кыштавында сайгылгаан чырыын киирген.

Моон сөңгаар-даа чөөн-кавыда малчыннар турлагларынче сайгылгаан чырыын киирер, суг, дус, одаар чүүл-биле хандырарын коллектив чугулаакап, планнап турар. Колхоз баштаар чери болгаш бүгү колхозчулар комазы ажыкчын коллективиже өөрүп четтиргенин илередиккиннер.

УЛУГ ДУЗА

Мурнуку чылдарда малчын О. Шаравининиң модалын хөмүр-даш участогу оттулар чүүлден аңгыда имер суг, дус-биле хандырып келген. А бо чылын малга чимир дусту эске 4 коданга база немей бергеи. Ол-на участоктуң улуг дузазының ачызында О. Шаравининиң кыштавында сайгылгаан чырыын киирген.

Моон сөңгаар-даа чөөн-кавыда малчыннар турлагларынче сайгылгаан чырыын киирер, суг, дус, одаар чүүл-биле хандырарын коллектив чугулаакап, планнап турар. Колхоз баштаар чери болгаш бүгү колхозчулар комазы ажыкчын коллективиже өөрүп четтиргенин илередиккиннер.

ЧУГАЙ БЕЛЕТКЭЭР ЗВЕНО

«Искра» колхозтуң баштаар чери 7 кижи составтыг чугай орттедип белеткээр звено тургускан. Звенода «ДТ-75» маркалыг трактордуң быжыглаан.

Олар бир үгда 40 тонна чугай киирер оңгарны казып, одаага печкезин салып кылган. Баштайгы удаада 55 тонна чугай дажын белеткээн. Ону орттедиринге белеткеп салган.

Оларга чугай орттедир 50 кубометр кургаг ыыштыг түдүгсү звено белеткеп берген. Колхозтуң мурнакчы човаачызы Д. Семис-оол хүнде үш катап чоруп турган чугай белеткээр черде ол ыыштыг чедирген.

Колхоз баштаар чери звеноиун кежигүннериниң чурттаар оран бажыныи кылып, ажылдап кедер ийик-хеп-биле бүрүн хандырган.

Звеноиун сорулгазы улуг. Оларнын бүдүрген чугайы-биле чүгле колхоз эвес, Чөөн-Хемчик районнуң үлетпүр, будүрүлге, албан организация черлери база хандыртынар.

М. МАЖАА.

ЭЛЕКТРИК

Бистиң «Алдан-Маадыр» совхозтуң электригни Сарыглар Какпаанакович Бегзинниң бедик чагылар бажынче дага-тептингишиттиг үнүп, суурну дургаар электри удазыннары үзап, кызымак ажылдап чоруурун Ак-Даш суурнуң чурттакчылары эскерип турар бис. Ол эрткен чылдарда човаачылап ажылдап турду. Ол оон соолда электриктер курлаар дооскаш, Ак-Даш суурда мотористевишпаан, электриктеп турары бо.

Суурда подстанциянга болгаш электри шугумунга үреливишкиннер болу бээрге, ол оны доваан-па тодарадып, суурда чаа бажыңнарже, кудумчуларже электри удазыннарын шеерип база ол күүсеттип турар.

Ш. ХӨВАЛЫГ.

МАЛ АЖЫЛЫ — ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

● *Малды кыштан хур ажырары — малчыннарның кол сорулгазы* ● «Кара-Хаак» совхоз январьда күрүнеге 37 центнер эътти дужаагаш, планын ажыр күүсеткен.

● Малчыннарның ажылдаарынга болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузарынче кичээнгейни ам-даа күштелдирер.

БЕРГЕЛЕР БАР-ДАА БОЛЗА, АЖЫЛ СОРУКТУГ

Кайнаар-даа көөрге, хөртүк-же хөртүк. Кырлаң черлериниң харып довураа-биле кады шала чавыс болгаш ыжык черлерде хат тырып каапкан. Кезек-кезек черлерде от-сиген бар-даа болза, малдың ынаар чедери берге: хөртүк эрттирбес. Кызыл хоорай Советинге хамаарыжыр «Кара-Хаак» совхозтуң дескээри ындыг. А ол черде кыштаглаашкынының байдалы канчыгыл?

— Кажаа чанында хой турар черим хөртүк базырып алган. Та чеже тонна хар ында чыылган чүве! Каш хүн улаштыр эжим келдим—ужукыдыы сураг—деп, кадарчы Оюн Балган чугаалап ор. Оон оозун совхозта партия организациязының секретары Барым Аракчаа дыңнаан дораан үзе кирди:

— Бөгүн эвес-даа болза, даарта комсомолчулар келир. Олар ону чүве кылбас, бурт кылыр деп бил. Суурда аныяктарның малчыннарга дуза-жакыры дугурушкан бис. Чедип келирлер оң.

Кыртанның арны дораан-на чырып келди:

— Ол-ла болгай, харын! Оларның кежээн айныг эвес: коржец-даа хооржуп бээр, хой-даа кыргыжып бээр... Ам бо дош дег хөртүктү база арылдырыптар дээнер-дир.

Мыя бо кыска чугаа малчын кижи кандыг-даа бергеге таваржыр болза, ол чааскаан эвес деп чүвени хереңнеп турар. Бот-бодун дезкижер, деминг иштиң ачызында улут үүле бүдүрер.

«Кара-Хаак» совхозта 630 ажыг мыйыстыг бода мал бар. Ону малчыннар үш кезек черде кыштагладып турар. Кара-Хемде, суурда болгаш Черби сүт-бараан фермазында. Кайы-даа коданда-азының деңгели эки. Ылаңгыя Кара-Хемде күрүнеге дужаар дээш семиртип турар шарыларның кыштаглаашкыны чогумчалыг. Инек кадарчызы Николай Субботин оларны биилеп-лиг ажаан турар. Ында көксула-даа, кукуруза силозу-даа, чарба-даа бар. Шарыларны ынчаар ажаганының түнелинде совхозтуң январь айда күрүнеге 10 тонна эът дужаар планы 37 центнер ажыр күүсеттингеп. Деңгеге бастырган шарыларның чаңгызының-даа күжү орумактан кудулаваан. Кадарчы Субботинниң чарыптың мурвакчызы болуп турары чоп. Суурда болгаш фермада бода малдың азыралы база багай эвес.

Совхозтуң малы, хар хөртүктээнинге ужуруунда, нургулайында азыралда турар. Эртенги чывар эртип, хүн караа чылып келгенде харын карарты хадып каапкан кырлар кырынга азы хөртүктевээн ары аштынге кадарар. Эртен, кежээ коданда малга немелде чем бээр. Совхозтуң кол зоотехниги Чооду Харыыстың бир малчын аалдың демдеглел дептеринге арттырган бижин мындыг: «бир хойга онааштыр 0,5 килограмм комбикорм, 2 килограмм саван, а шала багайларынга 1,0 килограмм комбикорм, 4 килограмм саван бээр болгаш чылыткан суг-биле хүнде ийи катап суггарар». Малчыннар хоюн амдыызында бо чижек-биле азырап турарлар. Ынчалза-даа савац хөй болганда, ону бээрин арбыдаткан. Кодан бүрүзүнде саван бар, Таңдыда болгаш кодээ ажыл-агыйның № 3 профессионал-техниктиг училищезинин өөредилге ажыл-агыйында совхозтуң түскай бригадалары саванны тырый боодалдап турар. Кол зоотехниктиң турган адак чижээ-биле азыр болза, совхозтуң шээр малы хүнүң-не 7,5 тонна азы айда 225 тонна комбикорм чиир. Ынча комбикормуң тывылбазы билдингир, ынчангаш олар чарбаны көвүдедир ажыттаарын шиитпирлээннер. Чоокку хүннерде 150 тонна чарбаны кыштагларга чедирери көрдүнген. А сиген совхозта эвээш, ону чүгле чаш болгаш чаа төрээн малга бээри-биле курлап турар. Силос четчир. Бо бүгүнү барымдаалаар болза, малды менди кыш ажырарының аргазы бар. Социалистиг чарыштың негелдезин ынаар угланган. Ону күүседир дээш кижи бүрүзү шудургу ажылдап турар.

Бо хүннерде совхозта 15127 баш шээр мал бар. Ону 29 коданда үскен болгаш идегелдиг малчыннарның ажаалда-хайгааралында турар. Мооң мурнунда чылдарда ажылынга харысалга чок турган малчыннарны халаан болгаш оларның тус-тузунга хемчегларни онаагаан. Бо чорук бүгү малчыннарның харысалгазын бедидерингге база чамдык четпестерни чайладырынга идиг болган. Амгы үеде хой кыштаглаашкынының байдалы багай эвес. Хар-хөртүк улуг-даа болза, чудаан мал чок. Кыштаг бүрүзүндө мал чемя бар болгаш ооң соөртүлгези үргүлчүлеп турар.

Эрткен чылын совхоз 273 хойну планга чедир өстүрбээн болгаш 935 хураганны камгалап албаан. Ол болгаш ооң мурнундагы-даа чылдарның түңнелдери хой бажын өстүрериңге хамаарышкан айтырыгны эде көөр ужурга таварыштырган. Ооң кол чылдаганы—кыжын төрээн чаш малдың хорамчалыында. Ынчангаш бо чылын хойну частың башкы аймының ортандан соңгаар төрүүр кылдыр таварыштырган. Эрткен чылдарда чүс хойга онааштыр хөй хураган ап турган малчыннарның дуржулгазы ооң чогумчалыын бадыткаан. Хойнуң чаш төлүн камгалап алырының аргазы ол. Маңаа хамаарышкан экономиктиг саналгаларны совхозтуң түскай эртемнигрери өөренип көрген болбайнаан. Ынчалза-даа часкы хураганнарны кыргыырының болгаш дараазында кыштың ажырарының айтырыглары катап-ла кышкы хураганнадышкынче албадай бербес ирги бе?

Совхозта дуржулгалыг малчыннар хой. Оларның аалдарын кезип, ажыл-ижин болгаш амыдырал-чуртталгазын көргеним соонда, мону бижирин шиитпирлээн мен. Ындыг болганда малчыннарның хандырылгазының дугайын ыыттавайн барып болбас. Чүге дээрге, чораан черлеримде чаңгыс-даа чаа бажың азы чаа кажаа көзүлбес болду. Хойда 36 өгбүлеңиң түгле сеэн, партия организациязының секретары Барым Аракчаанның чугаазы-биле алырга, «чүгээр» бажыңнарда чурттап орар. А он кадарчы өг-бүле — чадырларда болгаш өгдерде. Чамдык өглериниң эргижиргээни болгаш соогу чадырлардан безин дора. Малчыннарның ажылдаарынга болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузар хемчегларни алыры «Кара-Хаак» совхозтуң дирекциязындан, ында партия эге организациязындан болгаш Кызыл хоорайүскомдан негеттинип келген.

Удус ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле тоску бөш чыл планның күүседиринің шиитпирлиг чылында карахаакчылар шудургу ажылдап турарлар. Олар СӨКП ТК-ниң, СӨРЗ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң 1972—1973 чылдарның кышкы үеэнинде мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында доктаалын чугаалажып көргеш, бедиткен хүзээлгелерни алганнар. Совхозтуң ишчилери чыл төнчүзүнге чедир 30 тонна эътти, 20 тонна сүттү, 3 тонна дүкту күрүнеге пландан ажыр садар болгаш саар инек бүрүзүнден 1500 литр сүттү, бир хойдан-на 2,7 килограмм дүкту алыр. 1974 чылдың январь 1-де ыйыстыг бода мал 690, шээр мал 16130, чылгы 146 турар кылдыр өстүрер. Бо болгаш өске-даа хүзээлгелерни күүседир талазы-биле социалистиг чарыш совхозта калбарган. Кыш берге-даа болза, ажыл соруктут.

Ч. КАРА-КҮСКЕ.

«Шыының» түскай корр.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

ТАДЖИКИСТАН: Нуректиң кышкы хүннери

Нурек ГЭС-тиң түдүгжүлэры үшкү агрегаттың 300 мың киловатт күштүг спиралдыг камералың эптеп дооскаш, шенеп көргеннер. Ол кан демирден кылган дендии үлүг хоолайның ишти-биле Вахштың сууң гидротурбинажe бадырар. 650 тонна аар денгиилиг, чылдырар хаалганың кезектерин үзүк-соксаал чокка эптеп турар. Ол ажылды Е. Титкинниң, А. Колоколовтуң, А. Антипиниың бригадалары тергиин өкы кылып турар.

Нурек ГЭС-тиң үшкү агрегатының эптээр ажылдарын нарың байлалдарда кылып турар—Вахштa 60 чылын дендии кылын хар чагган болгаш кажангызыындан-даа артык соок боон турар. Оон түнелинде Вахштың 60 чылын чөрлээшкинин кажангызындан-даа артык болур үжүрлүг. Ону барымдаалаар, түдүгжүлэр түскай тоннельди— чер иштининг сүг агар оруун шалыпчы ёзу-биле түдүп доозар хөөн ажылдап турарлар.

Нуректиң түдүгжүлэры ооң үшкү агрегатын хүүсээдэн эрте—1973 чылдың май айда ажыглалга киирер деп шиитпирлээн.

(СЭТА-ның корр.).

РСФСР: Куш фабрикалары

Калинин областың Вышний Волочекта алды дүгаар куш фабриказы тывылган. Түдүгжүларның куш азыракчыларынга дужааганы ооң бирги зэлчээ 50 мың дагааны азырааp. Бир чыл болганда куштун баш саны ийи катап өзер болгаш ол фабрика 25 миллион дагаа чүүргазы болгат 350 тонна дагаа эъти бүдүрер аргалыг болу бээр.

Үстүү Волга девискээринге куш ажылы сөөлгү чылдарда дыка шапкын хөгжээн. Ынчангаш амгы үеде бүдүрүп турар куш чүүргазын болгаш эъдининг чартыынган хөй кезиин болбазының техниказы-биле чепсегленген, эртемге үнделзилеп куш авыраң. өстүрер фабрикалар кылып үндүрүп турар апарган. Калининиин куш фабриказынга куш продуктуузуның талазы-биле онза рекордту база тургускан: төрүүр дагаа санындан-на чыл дүргүзүнде оргумаа-биле 234 чүүрганы алган.

(СЭТА-ның корр).

ГРУЗИЯ: Булут кырында оруктар

Даг Үшетиязының (Чоон Грузияда) бедик тайга-сынарынга чедир 42 километр дурттуг оруктү түдүп эгелээн. «Грузсельхозтехника» каттыжышкынының механизатактыгнаң колонназы ол оруктү кылып турар.

Республиканың бедик тайга-сыннарда олар-белчиир шолу 820 мың гектар ажып турар. Оларга чедир эки орук чок болганындан ында олдарны дөгерезин ажыглап шыдавайн турар. Ам ындыг эвес апаар: даг-дашты таварын оруктарны түдүп тургузар дээн. Түдүгжүлэр түгле бо чылын безин кадыр-кашпал черлерге 100 километр оруктү казып кылыр дээнер. Оон түнелинде колхозтар болгаш совхозтар байлак ъът-сигенниг одарларже эртер аргадыг болур.

(СЭТА-ның корр).

УЗБЕКИСТАН: Миллион дугаарлыг плита

Ташкентинин «Газоаппарат» заводу бир миллион дугаарлыг газ плитказын кылып үндүрген. Ол беш чыл мурнунда ол бүдүрүлге чери чылдын-на түгле 5350 плиталарны кылып үндүрүп шыдаар турган. А бо чылын үк бүдүрүлге чери 130 мың ажыг приборларны кылып үндүрер аргалыг.

Үзбекистанда квартираларны газ-биле калбак хандырып эгелээнинден оларны ынча хөйну кылып үндүрер үжүрга таварыжып турар. Республиканың хоорайларының болгаш районнар төптеринин бүгү чурттакчылары, колхозтарның болгаш совхозтарның хөй нуныүүн чиик өртектиг оттуглар түүлүү ажыглап турар апарган. Бойдус газы анаа хооразларны дамчын чедер болгаш газты ооң баллон саваларга күткаш, 1300 мың ажыг квартираларга аппарып берип турар.

(СЭТА-ның корр).

УКРАИНА: Падолияның заводтары

Колхозтар аразының мал чеми дрожжазын бүдүрер завод Хмельницкий областа тутунган. Ол ында бир-ле дугаар ындыг бүдүрүлге чери болур. Ону Изяслав хоорайга турган комбикорм заводунга үндезилээш түдүп тургускан. Ол чаа завод дүн-хүн дургузунда-ла үнелиг белоктан бүткен 600 тонна сууk дрожжаны кылып шыдаар. Ындыг мал чеми ам колхозтарда болгаш совхозтарда челе берген. Оон түнелинде фермаларда малдың продуктулуу немежин турар апарган.

Дунаевецкий болгаш Ярмолинец районнарында база-ла шак ындыг бүдүрүлге черлерим эдиктир ажылдап, шенеп көрүп турар. Чыл төнчүзүнге чедир ам-даа беш комбикорм заводун ажыглалга киирген турар.

(СЭТА-ның корр).

КӨРГҮЗҮҮ БЕДИП ТУРАР

Чөди чылдың дургузунда хой кадарып, хойнуң малын ажаап келген хойжу Дондуп Дараның арга-дургулгазы улуг. Хойжунуң амыдыралынга чыл бүрүзү-ле аңгы-аңгы болуп келген. Шуушту эртип турган харлыг ыыштар безин бот-боттарынга дөмейлешпес. Бир ыыш улуг соок чок — чымчак, чылыг-даа болгулаар. Чамдык ыыштар улуг харын урбушаан, хат-шуурганы-биле ажыңнадыр үре бергиизээр. Ынчан шынап-ла хойжунуң ажылы нарыыдаар. Ооң мурнунга шыңгыы шылгалдалга тургустунар. Дондуп шак ындыг шылгалдаларны чаңгыс эвес удаа ажып эрткен.

Хойжу ыышка багай эвес белетиненген. Ооң кажаа хорааzы-даа чыыг. Чайгы үеде ол мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг киришкен. Чыл санында 5—10 тонна чымчак чок сигенни кезип, белеткеп алыры чаңчыл болган. Хойжу ол белеткеп алган сигени-биле чылдың-на чаш хураганнар азыраар.

Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң хоочун хойжузу Дондуп Дараның ыыштаанга ынчан орай немээ келдивис. Сүттүг шайны аартап олура, ооң-биле хөөрештивис. Малчын бодунуң ажылының дугайында ынчаар чугаалады:

— Бо чыл болза, шиитпирлиг чыл болгай. Ынчангаш бодувустуң мурнувуста салдынган соруулганы күүседир дээш ыыштап ажылдап тур бис. Хойжу кижи иезең коя сорулгам — малды кыштан хур амырары. Ыыш берге-дир. Ынчалза-даа чудуруун чудук адаанче суглаан эвес, амыр-дыжывыс сагынмайн ажылдап тур бис — деп, ол чугаазын уламчылады.— Хүннүң-не хоювусту дүүшше чедир тургузу азырап тур бис. Дүүштеи соңгаар оларны далбыйлаан одарларже надарып үндүрер. Хар улуг дүшпээн болза, одар-белчиири четчир, изиг оттуг чөр болгай бо.

— Бис чүгле ийилээн болзувусса, ынча хой хойжу кайын азырап шыдаар бис — деп, хойжунуң кадайы Күске чугаага кириштi.— Мал чемин: сигенни, чарбаны, силосту колхоз хүннүң чыгыы сөөртүп эккеп турар. Даргалар-даа бо-ла келир. Малдың түсиай эртемнигири-даа үргүлчү кээр. «Кайы хире тур силер, малчыннар? Кандыг негелде барыя?» деп сагыш човап айтырарлардыр. Ындыг детиимчеге канчап өөрбес боор.

— Эрткен чылын кайы хире көргүзүглүг болдуңар?

— Малывыстың чаш төлү база онча-менди болган ийин — деп, ол харыылады.— Төрүүр чүс хойга онааштыр 112 хураган өстүрдүвүс. Бир хойдан-на 3 килограмм 100 грамм дүкту кыргып алган бис.

Дондуп биле Күске дуржулгалыг хойжулар. Оларның көргүзүү чыл санында-ла улам бедип орар. 1970 чылда олар төрүүр чүс хойга онааштыр 106 хураганны, бир хойдан 2 килограмм 800 грамм дүкту, 1971 чылда —111 хураган, 3 килограмм 400 грамм дүкту алган.

Ам Дондуптуң коданында 455 хой бар, олар хүр, менди ыыштап турар.

Ажылынга кызымак, ак сеткилдиг бо кижилер боттарының уруг-дарыының кижизидилгезинче база улуг кичээнгейни салып турар. Улуг уруу Зоя Дара Улан-Удэниң кодээ ажыл-агый институдун ийи чыл бурунгаар доознан. Ол ам төрээн колхозумда мал эмчизи боон амыдап турар.

— Партия болгаш Совет чазак малчыннарның амыдыралынче улуг кичээнгейни салып турар. Бистиң ийи уруувус ам Сарыг-Септи шкала-интериадында күрүненің долу хандырылгазында өөренип турар — деп, хойжу ие Күске сеткилсагышының өөрүшкүзүи-даа чугаалап олурду ийин.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ЧАА ЦЕХ

МОЛДАВ ССР. Кишиневтуң консерви комбинадында суксуп чүүлдерни кургадыр цех ажыыдап эгелээн. Аңаа кургаткан кат-чимистер болгаш харын-даа оларның амданныг хандылары безин боттарының чемиштиң, чаагай шымарын осхунмас. Орта кургадып, дазган ышкаш дээрбеден каан 175 грамм чүүлдеп —бир килограмм суксунну хоюдуп ап болур.

Кургаткан хандыларны болгаш каттарны-даа экспедициялларга, ырак-узак орукка туристер походтарга ажыглап болур. Кишиневтуң «Букурия» дээр кондитер фабриказының кургаг хандылардап дыка амданныг конфеталарны безин кылып үндүрүп турар.

ЧУРУКТА: заавет начальныгы Н. Н. Каричева белен продукция-биле; адаанда—чаа цех. Мурнуу талазында—башкармакчылар Людмила Горбунова (оң талазында) болгаш Александра Оюн.

Е. ДРАЙШПЕРНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДАШТЫКЫДАН чаа МЕДЭЭЛЕР

ВАЛЮТА ХӨЛЗЭЭШКИНИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корреспондентизи Ю. Левченко дамчыткан). Капиталистиг делегейниң валюта-сан системазын делегейниң эң улуг монополистиг каттыжышкыннарының эргеминге берипкен. Оларның хөй нуруузу америк контрольдаашкынга чагыртып турар. Олар барын чүк чурттарының ниити валюта курлавырындан каш-даа катап ажыг, дыка хөй акша орулгазын холгаарлап алган. Барыын чүктүг валюта-сан черлериниг эң күштүг салдарын халдадып, эртежок чугула апарганда, кризистиг болуушкунарны өөскүдерин онезин чидиглендиргеш, чинжең сайгарылгалар кылырының дузазы-биле оларны боттарынга ажыктыг кылдыр доозуп турар. Ылаңгыя, чазактың Вашингтонга парлап үндүрген шинчилел түңнелдерин оны тодаргай хереченлеп турар. Ол шинчилелди сенаттың сан комиссиязының делегей садыының талазы-биле төлээлериниң негелдезин өзугаар АКШ-тың тариф комиссиязы белеткээн. Ук шинчилел делегей садыынга, даштыкы чурттарже капитал салыышкыннарынга болгаш чоннуң кылыр ажыл-иштиг турарынга капиталистиг каттыжышкыннарының салдарын илергейлээр сорулгалыг.

Шинчилелди кыягаларның дыңнаткан барымдаалары өзугаар алырга, «делегейниң сан-хөөзүнде амы-хуунуң алban черлери» 1971 чылды сөөлзүредир 268 миллиард доллар түңнүг болурунга четкен хөй акша-хөреңгини холгаарлап алган. Ооң-биле капсырлаштыр америк компанияларының болгаш банкыларның контрольдаш турар каттыжышкыннары ол хөреңгиниң «кол нуруузун» холгаарлап алган. Ындыг турда, Барыын чүктүг амгы валютасан системазын акпаландырарып хандырар капиталистиг чурттарның топ банкыларының болгаш делегейниң валюта организацияларының ниити валюта курлавыры 100 миллиард-ла доллар болган.

Ол хөреңгиниң чамдыкызын безин кажарлаашкынныг саарылга кылырынга ажыглаптарга, валюта хөлзээшкинин шынап-ла кризис болдура каапкан салдарлыг апаар деп чүве ол барымдаалардан тодаргай билдинип турар деп, шинчилелде айтыкан. Билдинип турар хамык барымдаалардан алган көөрге, кедергей улуг каттыжышкыннар ол арганы боттарынга ажыктыг кылдыр ажыглаптар таварылгалар болу бээрин халас эрттирбээн. Бүгү кризистерниң үезинде валюта рыноктарынга эңдерилген чинжең саарылганың «түлүктээн» акша-хөреңгизиниң «хой кезиин» делегей каттыжышкыннары шуут-ла боттарындан тарадып турган деп, шинчилелде бадыткаан.

Барыын Европага болган сөөлгү валюта кризизинден билдингенин өзугаар алырга, делегей капиталы бодупуң «амдажаан чаңын» ацаа база салбаан. Үнезин кудулаан эмге-хаяажок долларның «хой кезиин» барыын-европа чурттарының рыноктарынче чогум-на ол корпорациялар чашканнаан деп, «Балтимор сан» солун хереченлеп бижээн. Экономистерниң бодап турарын өзугаар алырга, ол «хемчегни алганы» валюта системазын буурадыр деп, АКШ-тың содыгдажыр «өңдүк» чурттарын кортпактап тургаш, Вашингтонга ажыктыг кылдыр долларның үнезин оскертирин хүлээриичe оларны албадаар болгаш доллар үнезин оскертириниң ачызында улут олча-ажыктыг болурун чедип алыр — ийи сорулгалыг болган.

МУРНАКЧЫ АЖЫЛЧЫННАР

БОЛГАРИЯ. Софияның К. Е. Ворошилов аттыг заводунуң аныяк ажылчыннары чедиишкинниг ажылдап турар. Беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылында бедик хүлээлгени боттарынга алгаш, олар хүннүң-не 200 мың лев-акшаның продукциязын бүдүрүп үндүрүп турар.

ЧУРУКТА: технологтар транзисторлуг телевизорларның ажылдаарын хынап турлар. Ындыг чаа хевирниң аппараттары удавас садыгларга көстүп кээр.

БТА — СЭТА-ның фотозу.

Дөрт талалыг комиссияның хуралында

ПАРИЖ. (СЭТА). Сайгондан кээп турар дыңнадыгларны өзугаар алырга, МВР-ниң Революстуг түр чазаанның, ВДР-ниң, АКШ-тың болгаш сайгон администрациязының төлээлекчилери бактаап киргеп, дөрт талалыг каттышкан шериг комиссиязының хуралы Сайгонга болган. МВР-ниң Революстуг түр чазаанның төлээлериниң удуртукчузу генерал-лейтенант Чан Ван Ча Вьетнамга дайынны сөксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулганы сайгон шеригериниң хөй катап үрээнин комиссияга дыңнаткан. Ол дугуржулганы ылап үреп турерының база бир чижээ кызыдыр Соңгу секторда Фондиен районга сайгон шеригериниң олум-чидиминг дайындажыышкыны кылганын Чан Ван Ча чугаалаан. МВР-ниң Революстуг түр чазаанның болгаш ВДР-ниң төлээлекчилери дутуржулганы чөрүүп үреэр үүлгедиглерни сөксадырын шиитпирлиг негээн.

Үш комиссияның төлээлекчилери база хуралдаан, ол хуралдарның бирээзинге тутунган шериг кижилерни катап болүк-болүү-биле хостаарын чугаалашкан.

МЕДЕГЛЕЛ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Самолёттар былаан алган баары-биле демисежир дугаймында дугуржулганы АКШ Куба-биле кады «чоокку хүннерде» ап салыр деп, АКШ-тың күрүне секретары У. Роджерс медеглээн. У. Роджерс ол медеглелин Майами-Бич хоорайга чарлап чугаалаан. Ол дугуржулганың дугайында кандыг-бир тодарадыглыг тайылбырын дыңнадырындан Роджерс айтавыраан. Швейцариянның Кубада алчын черин дамчыштыр ол дугуржулганың дугайында чугаалажышкыннарны эртирен чылдың декабрь эгезининден бээр чорудуп келген.

Самолёттар былаан ашпаары-биле демисежир дугайында АКШ биле Кубаның аразында дугуржулганы олар «принцип ёзугаар чедип алган» деп, күрүне департаментизиниң төлээлекчизи Ч. Брэй ук департаментиге доктаамал бооп турар парлалга конференциязында бадыткаан. Талаларның «дугуржулга чарар чурумун чугаалажып алыры артыкаш» деп медеглээш, Брэй ооң чурумун чоокку хүннерде таварыштырган турар деп инээп турарын чугаалаан.

Михаил Шолоховтуң чогаал ажылының 50 чыл болурунга уткуштур

ЧОГААЛЧЫНЫҢ ТӨРЭЭН ЧЕРИ

ВЕШЕНСКАЯ станица Донуң делгем эриннде чаптыла берген. Хемниң агыныңң аайы-биле чоруптар болзувусса, оон биче суурлар Лебяжий, Андроповский, Грачи, Кружилин одарны таварышыр бис. Михаил Александрович Шолохов 1905 чылдың май 24-те төрүттүнген. Ында чогаалчының адазының түдүп кааны кулуузун дээвирлиг, казак бажыңчыгаш ам-даа бар. Оон адазын Александр Михайлович дээр.

Шолоховтуң авазы — Анастасия Даниловна Ада-чуруттун Улуг дайынының чылдарында өлген. Фашистер Донну таварыр Вешенскаяже кежип шыдавайн, станицаны эриктен боолап, бомбалап турганнар. Бир бомба Шолоховтуң херимиин иштинге кээп душкен. Бузундулардан авазы өлген болгаш бажыны үрелген.

Ам катап туттунган бажыңның дээвири ыракталп-на көстүп турар. Бажыңның бир талазында улуг эвес сесерлик шөйлүп чоруткан, а өске талазындан хемнин чараш каазы көстүп чыдар.

Чогаалчының ажыл хүнү конччуг эрте эгелээр. Эртенгиниң беш шакта-ла ол стол артынга олурупгар. «Олар Төрээн чурт дээш тулчуп чорааннар» деп лайын дугайында романны ол ушамчылап биживишаан. Оон чамдык этелери солунларга болгаш журналдарга парлаттынган.

Чогаадыкчы ажылга негелдениг база катап негелдениг болур деп Шолоховтуң кол принциби бо. Мону ол аныяк чогаалчыларга чаңгыс эвес удаа чугаалап келген. Күштүүбиле чаңгыланып, ур чыларда чуруттаар номнарга амыдыралчы оруктуң бээрин ол чагып турар.

Бо хүнмерде Шолоховтуң чаңгыс чер-чуруттулары төскү беш чылдың планнарын күүседир дээш сагыш-човаашкын-биле, кодээ районнуң бүдүрүкчү күжүнүн улам ынай хогжүлдези дээш чуруттап, ажылдап турарлар. Бо-ла ажыл-деректер чогаалчы, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-нин Дээди Советинин депутады М. А. Шолоховтуң база сорук бижирип турар. Хөй-нимитиниң ажылы оок чогаадыкчы ажылынга идиг берип турар бе азы шаптыктап турар бе? дээрбин улус бо-ла айтыра бээр. Бо дугайты Шолоховтуң харыылааны болза:

— Депутат ажыл-чорудулга меңээ кезээде-ле сеткил ханыышкынны берип келген. Чаа хүү-салымнар, өскелерниң өөрүшкүлери болгаш ажыг-шүжүү, чаа ужуражышкынар, кижилерниң амыдыралының ол-бо талалары-биле таныжылга чогаалчы кижиге дириг материал болур.

— Пенсияже үнеримнин мурнунда — он чыл дургузунда Шолоховтуң бажыңынга почта чедирип келген мен — деп, почта дажыкчыны чораан Глафира Ивановна Мишкина чугаалап турар. Чагаалар янзы-бүрү черлерден келир. Ынчангаш хүнде каш-даа катап чедирип турдум. Шолохов оларны бодуу хүдээп ап, чамдыктары дээш адын салып берип турду. Кижини шаап-ла олурткаш: — «Че, Ивановна. Силерге мээң корреспонденцияларым дыш бевбейн турлар. Шайдан чоогла» — дээш, «Дыштанып, шыдал кирип аарыңга кады харыылаар бис» — деп, баштактанып кижи.

Шолоховче номчуучулар чүнүң дугайын бижип турарларын?

Адыгей автономнуг областан «пятиклассчы Мариет Каде «Бижиним хүү-салымы» деп чечен чугааның сагыш-сеткилинге кайы хире деткенин чогаалчыже бижип чоруткан. «Оны номчуп олура, ыглап олурдум. Фронтуга өлген ачамны сактып, калган авамны база болап олурдум. Силернин чечен чугааларга орус солдат Соколовтуң эрес чоруу мени күш киришти» — деп, аныях номчукчу бижээн.

Аңаа Шолоховтуң харыылааны:

«Эргим Мариет!

Өскенин ажыл-шүжүүн чүрээңге ол хире чоок былдыр хүлээп алыр болганында, сээн сагыш-сеткилиң ак болгаш коччуг кээргээчел чүректиг кыс-тыр сен. Чыныг сөстерлиг чагаан дээш өөрүп четтиргенимни илередип, амыдыралынга аас-кежиктиг болгаш кадыкшылды күүседим.

Мээң байырымны төрелдерим — кырган-аванга: дайынга болгаш өөрүп үргулларга чедирер сен. Он класс дооскаш чүнү кылыр деп турарыңны бижи».

Мариет педагогика институдун дооскаш, төрээн суурунда ээп келгенинин дугайын чогаалчыга ыыжатқан.

Чагаалар янзы-бүрү болгулаар: хомудалдар, дилегдер. Оларның шуптузун сайтарар үеин Шолохов тып алыр. Депутатка келген чагаа чангыдаа харыы чок артпас.

БИР-ЛЕ катап Каргинск станицанын колхозчулары чаа школа тударының дугайында айтырыг үндүрүп келгеннер. Шолохов ынчан «Андарган кур чер» деп романы дээш Ленинчи шаңналыг чаа алган турган. Ол шаңналды чогаалчы чаа школаның түлүүнга берген.

— Таваа салдынган деп бодап алынар — деп, ол чаңгыс чер-чуруттулары-биле беседалажып тура чугаалаан.

«Андарган кур чер» деп романы номчаан кижи бүрүзү Балтий матрозу, Путилов заводунуң ажылчыны, Гремячий Логка баштайгы колхоз даргазы, коммунист Семен Давыдовту сактып чөр боор. Ленинградтың ол заводу-биле (оон адын ам Киров дээр) чогаалчы шагдан бээр ханы болган быжыг найыралдыг. Ажылчынар аңаа будүүлүге черинге үргүлчү кирер эртитирилгеин «хүндүлүг кировчу» дээш тыпсын кааннар. Ленинградчылар Вешенскаяга үргүлчү аалдап келирлер. Заводтуң төлөлекчилерин сөөлгү катап «Кировец-700» дээр күштүг тракторун мунуп алгаш келгеннер. Аалчыларның бирээзи чогаалчыга трактерниң дүлгүүрүн түтсүп берген.

— Четтирдим. Оны мен идегелдиг холларга тамчыдып бээр мен — деп, Шолохов чугаалаан.

«Кировец» ам «Оонуң Дон» колхозтуң шөлеринде ажылдавышаан.

Шолохов-биле чугаалажыр дээш аныяк чогаалчылар болгаш шүүлүкчүлер бо-ла чедип келирлер. Шолоховтан олар айтыраалар.

— Бистиң литературавыстың амгы үеде онзагай түүлү чогум чүдеп?

Маңаа хамаарыштыр чогаалчы мынчаар чугаалаан:

— Кайгамчыктыг салгал бисте өзүп орар! Делегейге ат-сураа алгый берген аныях салым-чазаннарның хөйү-биле кестүп келгени өөрүнчүг. Октябрь революциязынга чедир үжүк-бижик чок чораан улустарның безин чогаалчылары оларның аразында бар дээрбин аскерип көрүпер даан. Чижээлээрге, Киргизияның ноглу — Чингиз Айтматов... Болунуң бедик ат-сураа-биле бистин литературавые ленинчи кижилиг чоруктуг идеалдарывыга даянып хүлээлгелиг. Ол чорук чер кырындан дарлалды болгаш күш дегээр чоруктуг ширбий шаап каан. Бистер, совет чогаалчылар боттарывыстың чогаадыкчы ажылывыс-биле дарлалдың кандыг-даа хевирин чылча шавар дээш улуг-чонга хүзалажыр үжүрлүг бис. Кажа-даа чуртта турза, чогаалчы кижи бүрүзүнүң ажылы хосталганын, бүрүкпээр дешпилгенин, ажы-дүнмалышкы чоруктуң, ырыг үрезиниң тарыыр үжүрлүг.

Петр ЯЩЕНКО,
ИМА-ның корреспондентизи.
Донда-Ростов.

СПОРТ

ССРЭ-ниң хоккей талазы-биле чемпионады

Чуруттуң хоккей талазы-биле бирги черн дээш маргылаада киржип турар командаларның февраль 14-те болгузаан ужуражышкынарының түңнелдери кандыгы?

Москвага «Крылья Советов» — «Автомобилист» командаларның ужуражышкыны 8:3 санныг боон, москвачыларның тиилелгеи-биле доозулган. Лебедев, Аниси болгаш Бодунов оларның күштүг шаап халдаашкынывары москвачыларның тиилелгеин хандырган. Аниси ийи шайбаны, а оон эштери — бир-бирин кире хакканнар.

Оон доозтурунга чедир чаңгыс-ла минута артканда, «Крылья Советов» команданың хаалгазынче хостуг кагыг кылырын чөпшээрээн. Ону Краев чедишкинниг күүсеткен.

Арткан шайбаларны: «Автомобилистен» — Игошин бие Рудаков, москвачылардан — Капустин — ийиги. Расько биле Кухарж — бир-бирин киргизээн.

«Спартак» — «Торпедо» командаларның түңнели — 5:3 санныг. Маргылаалың эгези идепкей чок боон турган. Оон эгезээн он секунда өртүп турда, москвачы Якушев санны ажыктаан. Ынчалза-даа дөртен хире секунда болганда, Горький чуруттуг Мишин удур шаап халдаан, бир санны киргеп.

Оон соонда ам-на оон хлопк дүшкүүрүүг боон, солуун апарган. Судьяның шийтиир-биле торпедожуларның хаалгазынче шайба кирер дагар эргеин алган-даа болза, москвачы Гуреев чазыйкаш, сан чедип албайн бартаан.

Фигурлуг конькилээшкинге 1972 чылда ССРЭ-ниң чемпиони москвачы Сергей Четверихин.
А. ЯКОВЛЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ШЫДЫРААЧЫГА БӨЛҮҢ

Зона маргылдаазында

РСФСР-ниң чемпионадынга киржир шыдыраачыларны шилип алырының Улан-Удэде болуп турар зона маргылдаазының чедиги салыы доозулган.

Чедиги салыгның соонда спорт мастерлери В. Тарасов, Г. Адамсон (ийилээ Омек), спорт мастерлиге кандидаттар В. Панюшкин (Хабаровек), М. Пашигин (Бурят АССР), бирги разрядчылар Е. Котов (Мурнуу Сахалинвек), И. Суханов (Рубцовск) оларның хайызы-даа 5½ санныры алгаш, турнир таблицазын баштай бергеннер. Бистиң республиканың төлөөлери М. Адыг-оол, Н. Шишигин ийиги черде чоруп турар. Чедиги салыгда М. Адыг-оол каразы-биле ойнаапп. Омскиниң шыдыраачызы, спорт мастерлиге кандидат Л. Шадрининя бүзүредиг уткан. Оон саны ам 4½. Н. Шишигин Кемеровонуң төлөөзин В. Дудининя уткаш, 4 санныг болган.

Маргылдаа уламчылап турар.

Л. Шадрин биле М. Адыг-оолдуң ойнаан чедиги салыын номчукчуларга сонуургадыры-биле моон аразында парладывыс.

Л. ШАДРИН. — М. АДЫГ-ООЛ.

1. e4 c5 2. Kf3 d6 3. d4 cd 4. Kd4 Kf6 5. Kc3 a6 6. Cc4 e6 7. Cb3 b5 8. Fe2 Ce7 9. Cg5 0-0 10. 0-0-0 Cb7 11. C:e6 B:e6 12. e5 be 13. ef c:e+ 14. Kpa1 C:f6 15. C:f6 Ф:f6 16. Cb3? Ke6 17. Kf5 Лfd8 18. Лhe1 h6 19. Ф:3 Крh8 20. Фa3 d5 21. Лe3 Cc8 22. Ke7 d4! 23. K:e6 Ф:e6 24. Лe2 C:h3 25. Ф:h3 Лac8 26. Лd3 Фc4 27. Ф:3 Лв8 28. Лв3 d3!! 29. Л:d3? Ф:a2+ ак тала дүжүп берген.

П. НИКОЛАЕВ.

Мергежил бедип орар

Эрзин районнуң Нарын оргумак школазының башкылар коллективи аныяк шыдыраачыларны белеткеп, оларның мергежилин бедидеринче улуг кичээнгейни салып турар. Школада шыдыраа секциязын организастаан, мында 13 кижи бар. Олар пятница санында шыдыраа талазы-биле теорияны өөренип, бот-боттарының аразында ойнап турар.

Районнуң бирги черн дээш команда талазы-биле болган шыдыраа маргылдаазынга бистиң школаның өөреникчилери киришкеш, ийиги черни алганы аныях шыдыраачыларның мергежилиниң озуп орарының хереглиг болур. Ооллардан Олег Дүгер, уруглардан Таня Хумбун чараш көштерни кылып, эки ойнаавнар.

Школаның башкылары өөреникчилер-биле каш удаа эш хуузунун ужражылгазын чоруткан. Ол мергежилди бедидеринге дузалап турар.

Секциянның киржикчилери «Шыдыраачыга бүлүң» деп хана солунну үндүрүп, адаа совет шыдыраа школазының хогжүлдезиниң дугайында база шыдыраа бодалгаларын бижип келген.

Башкы Довчун Чумаров шыдыраа секциязын эки удуртуп, өөреникчилерге бо талазы-биле билигни бээр бүгү-ле хемчеглерни ап турар.

М. КӨРГЕН-ООЛ,
башкы, бирги разрядтың шыдыраачызы.

Тыпкан

1972 чылдың ноябрь 22-де үнген «Шынга солунга парлаттынган П. Артамоновтуң ийи кежиктиг матка олуртур деп шыдыраа бодалгазының ийи вариантызын (өскелери база бар) Барымн-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң Хөндөгөй салбырында Иван Хомушку шын тыпкан. Көргүзерге мындыр.

Бирги вариантызы: 1. Фh1—e6 e5—e4 2. Фc6—f6+X

Өске вариантызы: 1. Фh1—e6 Cd3—e4 2. Фc6:e6+X

Турисчи маршруттар

Турисчи болгаш экскурсиялыг аян-чорукче аттанырының үези чоокшулап олурар. Сибирь тайгазының кокпа оруктары, Кавказтың даглары дыштанныкчыларны күзелдии-биле манап турар.

— Бо чылын профсоюзилелдериниң турисчи путевкаларыбиле 18 миллион хире кижи дыштанып болгаш экскурсияларга 90 миллион кижи кирмир — деп, ВЦСПС-тиң туризи болгаш экскурсия талазы-биле Төп чөвүлели СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан.

«Чуртна туризм болгаш экскурсиялыг аян-чорукче аттанырының үези чоокшулап олурар. Сибирь тайгазының кокпа оруктары, Кавказтың даглары дыштанныкчыларны күзелдии-биле манап турар.

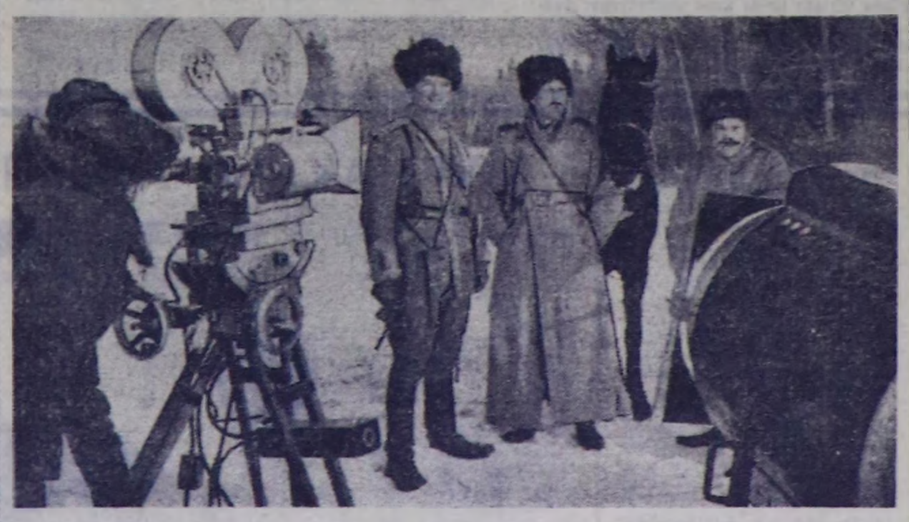
Бот-тывынгыр туристерниң дыштанныгазын организастаарынче профсоюзилелдери база чугула кичээнгейни угландырган. Оларга бо чылын төрээн черлеп чоруур 14 муң маршруттарны чогаадып кылган. 13 муң ажыг ачылал пунктулары оларны өөрүкка ап чоруур чугула дериг-херекселдер-биле хандырар.

1973 чылда профсоюзилелдериниң туристи экскурсия организацияларының чуруттакчы чонга чедирер ачы-дузазының хемчээли 1969 чыл-биле деңнээрге 202 миллион рубль турганыңдан 613 миллион рубль чедер.

ВЦСПС-тиң Президиумуу туристи болгаш экскурсия ажылдарын моон соңгаар сайзырадыр талазы-биле дектаалды хүлээп алган. Революсчу, дайынчы болгаш нуш-ажылчы чаңчылдарны пропагандалаарынга, ажылчы чонну, ылаңгыя аныяктарны совет патриотизмге болгаш пролетарлыг интернационализмге нижизидерингге туризмни болгаш экскурсияны долузу-биле ажыглаарының эргежок чугулазын ында айытқан.

(СЭТА).

Евгений Матвеевтиң чаа ролю

Солун экспонат

Тываның чурт-шинчилел музейининиң ажылдаачызы Н. Лашкова-чоента чаа Хөөү-Аксы суурга чорааш, оон элээн хөй документилерни, экспонаттарны музейге эккелген. Оларның аразында солун чүүлдер эвээш эвес. Хөөү-Аксының өңнүг металлын тып, ажыктаан кижилериниң бирээзи Кыргыс Хойтпан-оолдуң эдилеп чораан медальдарын эккелген. Хойтпан-оолдуң «ССРЭ-ниң Куруже шаңналының лауреады» деп аядын медалы, «Назар байлактың бир дугаар амыдынчызы» деп хөрек демдээ болгаш оон-даа өске шаңналдары «Совет Тываның үлегпуру» деп делегелгеге кирер.

Ол чүүлдерни К. Хойтпан-оолдуң уруу Хөөү-Аксы комбинаттың ажылчыны Н. Кыргыс музейге дамчыдып берген.

В. ЧАЛБАА.

МОСКВА. «Мосфильм» киностудиязы В. Фрид биле Ю. Дунскийниң сценарийин баштаар «Мен — Шаповалов-тур мен» деп фильминиң бирги серияын Е. Карелов тыртырып доозуп турар. Фильмиң оператору — А. Петрицкий.

Ол фильм хаанның шеритиниң унтер-офицеринден Совет Эвилелиниң Маршалынга чедир оруктуг эрткен бир совет шериг начальнигиниң дутайын тоожуп турар.

Кол рольду ССРЭ-ниң улустуң артизи Евгений Матвеев ойнап турар.

ЧУРУКТА: «Мен — Шаповалов-тур мен» деп фильмни тыртырып турары.

А. КОВТУНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 16-ДА

МОСКВАДАН

13.00 — Дамчыдылгалар программазы. 13.05 — Өдүүт телекөргүзүү. Уругларга. «Хогдуг Карандаш болгаш оон өнүктерн». 13.35 — Медээлер. 13.45 — Өдүүт телекөргүзүү. «Делегейниң дириг амытаннарында». 14.35 — «Бистиң адреснивис — Совет Эвилелиң». Бот-тывынгыр уран түүл киржикчилериниң концерти. 16.15 — М. Анчаров — «Хүн бүрүлее». Телепьесаның баштайгы үндүрүлгези. 2-ги кезээ, 8-ки эге. 17.20 — Өдүүт телекөргүзүү. Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. ЦСКА — «Химик» (Воскресенск). В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. (Бажыдалге). 18.30 — «Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Бичии концерт.

МОСКВАДАН

18.40 — «Польша альбомэ». Уран-чечен фильм. 2-ги кезээ. «Анна».

КЫЗЫЛДАН

19.45 — Телемедээлер. 20.00 — «Лаа чымырыңга». Фильм-концерт. 20.20 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.30 — «Генетика кижиге барааң болуп тур». 21.00 — И. Штемлер — «Гроссмейстерлер балл». Бичe Бронныдан Москваның шин театрының шинээ. 23.00 — 23.30 — «Үе». Информастыг программа.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аянын турар, чамдык черлерге быскан хар чаар хүн болур. Соңгу-барыын таланы утланыышкынныг хаттың дүргени 5—9, барыын районнарга 10—14 метр чедер.

Агаарның температуразы даглыг районнарга 12—16, арткынарыңга 16—20 градус соок болур.

Кызылга база-да бүргеп, аянын турар, хар чагбас хүн болур. Хаттың дүргени 4 метр чедер. Агаарның температуразы 18—20 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

кинотеатрларда

ФЕВРАЛЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Оцеола» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сегиржин алышкынче» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Гайдук Антелдин ужуралдары» 18.25, «Удуг селгүүстээшкин» (1-ги, 2-ги кезектери) 15.40, 20.15 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультфильмнер 9.40, «Точка, точка, чартык сек» 11.10, 12.50, 14.40, «Карнухин» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

КОМПЛЕКСИЛИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Өске талалдан келген кижи» 18.30, 20.30 шактарда.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 10 ЧЫЛЫ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: «Даш чуректиг кижиниң оолдары» (1-ги, 2-ги кезектери) 19.30 шакта.

Чолаачылаар күзелдиглерге

Кызылдың автошколазы чолаачының үшкү класстың өөренир кижилерни колхозтарның болгаш совхозтарының төрүткенин бүгаар хүлээп алырын чарлап тур. Кичээлдер 1973 чылдың февраль 20-де эгелээр. Өөредилгени тыва дылга башкылаар.

Автошколаның адреси: Кызыл хоорай, Шевченко кудумчузу, бажың дүгаары 113 а. Телефону 34—94.

Бөрүлерни узуткаан

Бии-Хем районнуң сураглыг анчызы Сандый-оол Сат январь эгелиинде бир улуг кыс бөрүнү өлүргеп. Ол-ла айның 21-де база бир кыс бөрүнү капкалап каан.

М. МААЖЫК.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Крайченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харысаалгалыг секретарының 23-35, партийжи аныдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, кодээ ажылагый киллизиниң 21-47, үлегпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуут киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер
Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 666.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Крайченко № 1).

ТС — 00357.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чыдыл үнүп эгелээн

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл ФЕВРАЛЬ 17 СУББОТА № 41 (9062). Өртем 2 нем.

Беш чылдың үшкү шиитпирлиг чылының планын хуусаа бетинде күүседир талазыбиле мурнакчыларның кыйгырыынга Тыванып күш-ажылчы чүс-чүс коллективтери каттыжып турар.

СОВЕТТЕРНИҢ ЧАРЫЖЫН БЕДИК ДЕҢНЕЛЧЕ

Тывалың чер-чер Советтери боттарының мурнунда тургустунган сорулгаларны бүгү талазыт шиитпирлевишаан, Советтериң Бүгү-россия социалистиг чарыжынга чыс бүрүде киржип келген. Олар боттарының калбак эрге-хүзөлтелерин долу ажыглаан түңнелинде ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга удуртулганы экижиткен. Советтериң ол чарыжының сорулгазы — бүдүрүге планнарын база социалистиг хүзөлгелерин чедиишкиниг күүседирин, ажылчы чоннарның культура-амыдырал хандырыгазын экижидерин, чурттакчылыг черлерин чаагайжыдарының дериелин бедидерин чедип алыры болгаш өске-даа адырларны чедиишкиниг хөгжүдери.

Социалистиг чарыштың негелделерин шыгыы сагып, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун удуртур талазы-биле тодаргай ажылдарны чорудуп турар көдөө, суур Советтери хой. Чижекке Каа-Хем районунуң Сарыг-Сеп кодээ Советтиң ап болуур. Россия Федерациязының кодээ болгаш суур Советтериниң социалистиг чарыжынга ол Совет эки көргүзүглүг болуп, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң Хүндүлел бижиин база 7 муң рубльдиң шаңналын чаалап алган. Ол Советтиң күүсекому планның онаалдаларны күүседир, чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар, культура-амыдырал, садыг-харылзаа, медицина албан черлериниң ажылын экижидер талазы-биле ажылчы чоннарның ортузунга улуг ажылды чорудуп турар. Советтиң даянып турар бир улуг күжү ыыда депутаттар болуктери. Депутаттар күзүл тараа ажаан алышкылыры, кыштаглаашкынга белеткеддиг, оны хүр эртирер дээш ажылды контрольдап, бүдүрүлгеге боттары база мурнакчы үлегерин көргүзүп турар. Советтиң удуртулга болгаш контролюн дээштиг чорутканының ачызында оон девискээриниде «Коммунизмиче орук», «Октябрь 14 чылы» колхоздар эртекен чылын планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүсеткен.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели республикада көдөө, суур болгаш хоорай (район чагыргазында) Советтериниң 1972 чылда социалистиг чарыжының түңнелин чоокта чаа үндүрген. Аңаа бирги черни эзелеп Бии-Хем районнуң Өөк кодээ Советиниң организас-массалыг ажылды ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунунуң сорулгалары-биле сырый холбаштырган көскү түңнелдериг болган. Ол чарыштың бир чугула негелдези — суурлар чаагайжыдыгазынче, чонның культура-амыдыралын экижидиринче кодээ Совет депутаттарының, активтиң, чонның күжүн мөөңнээн. Чурттакчы чонпуп, ыланғыя малчыннарның медицина, садыг хандырыгазын таарымчалыг тургускан. Чурттакчылыг бүгү черлерде чунар-бажыңнар доктаамал ажылдап турар.

Өөк кодээ Советиниң кодээ ажыл-агый бүдүрүгелиин хөгжүдер талазы-биле айтырыгларны партком болгаш «Саян» совхозтуң директорлары-биле бир дең шиитпирлеп, кичээлейдиң төвүнге тургускан. Оон түңнелинде «Саян» совхоз эртекен чылын күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының планын, социалистиг хүзөлгезин долузу-биле күүсеткен.

Советтериниң социалистиг чарыжынга Каа-Хемниң Бүреи-Аксы, Овурлуг Торгалыг кодээ Советтери база эки түңнезиниг болуп, ийиги, үшкү черлерни эзелеп. «Ажылчы чоннар депутаттарының кодээ болгаш суур Советтериниң дугайында» Тыва АССР-ниң Хөөлүзүн удуртулга болдурган. Бүреи-Аксы кодээ Совет организас-массалыг ажылды ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунунуң айтырыглары-биле сырый холбаштырып, чарыштың негелделерин күүсеткен. Күүсекомнуң, доктаамал комиссиялардың ажылын чыдың перспективтиг планнарынга үндезилээш торуткан. Конституциядa айтыкан хуусаларда эртип турар сессиялarга база күүсекомнуң хуралдарынга хөй талазыг айтырыгларны чуталажып, шиитпирлериниң күүселдезин дээштиг боттандырган.

Бо Советтиң депутаттарының хөй кезии соңгукчулар-биле хүн бүрү харылзаалыг ажылдап турар. Соңгукчуларның берген 10 чагыының 8-зин күүседирип организастаанвар. Чижээ, кодээ Советтиң күүсекому, депутаттары чагыг ёзугаар Бүреи-Аксы суурга амыдырал хандырыга комбинадын ажыткан. Кодээ Советтиң күүсекому депутаттың хүниерин эрттирип, «Депутаттың чаа чүүлү» деп бюллетеньин үндуруп, чурттакчылыг черлер арааның чарышты организастаан. Хөй-нинтп организацияларының ажылын, санитарлыг байдалды, чаагайжыдылганы чогуур дериелге тургускап, ол чарышка Белбей суур тиилекчи болган.

Республикада хөй кодээ, суур Советтериниң, оларның күүсекомнарының болгаш депутаттарының удуртулгазы-биле чурттакчылыг черлерни хевир-шинчи кшир чаартып, суурларны чаагайжыдып, амыдыралдың бедик культуразы дээш чарышты калбартып турар. Чижээ, Чөөп-Хемчик районда Шемп суурнуң чурттакчылары «Эң эки көрүм-чүрүмнүг суур дээш» чарышты эгелээр дең чоокта чаа шиитпирлээш. Шемпжилериниң ол эгелээшкинниң чер-чер Советтери деткиири, хөгжүдери чугула.

Советтериниң социалистиг чарыжын доктаамал контрольдаары, ону көскү нептереңгей болдурары, түңнелдерин дең-нештирери, чыгдынган дүржулганы херек кырынга ажыглаары чугула.

Бүдүрүгелерде, ажыл-агыйларда, коллективтерде ажылхеректн ханы анализтээри чарышты көскү нептереңгей болдурарынга, план күүселдезин контрольдаарынга улуг ужурдузазыг. Ол ишкаш удур-дедир хынаддаларны организастаары Советтер ажылының дээштиин бедидер, оларны бүдүрүлгеже улам чоокшуладыр, курлавырларны долу ажыглаар болгаш ажылды билдиглиг удуртур арганы бээр.

Советтериң кудуку звеноларының организас-массалыг ажылының дериелин бедидерп амгы үеде онза чугула. Бо ажылче кичээлейдиң күштелдиргенинден Каа-Хем районнуң чер-чер Советтери социалистиг чарышка чыл бүрүде көскү черни эзелеп келгенин айтыр херек. Райкүүском перспективтиг план ёзугаар ажылдап, кодээ Советтериниң чарыжын чылда ийи удаа түңнеп келген. Бо чорук ажылдың дээштиин бедиткен, кодээ Советтериниң ажылы көскүзүү-биле идепкейжээн. Ында чер-чер Советтериниң ажылының удурдедир хынаддазын организастап турар. Мооң бир көскү түңнели ол районда хөй ажыл-агыйлар эртекен чылын орулгалыг ажылдалиы болур.

Ынчалза-даа чер-чер Советтериниң социалистиг чарыжын Тее-Хем, Бай-Тайга, Овур райкүүсекомнар копкак удурткан. Ылаңгыя Чоон-Хемчик райкүүсекому кодээ Советтериниң чарыжын организастаар, тивлекчилерни чылда ийи катап шаңнап-мактаар дугайында шиитпирин эртекен чылын хүзөп алган. А ооц күүселдезин боттандырбаан. Чарыштың түңнелин үндүрерде ёзу барымдаалаан. Советтериниң ажылын бүгү талазыг аналпзтеп көрбээн. Социалистиг чарыштың түңнелдерин дең-нештирер дең чугула принципти боттандырбас, ажылга ёзу барымдаалаар чоруткун бир чижээ ол-дур. Мындыг четпестер-биле эптежип черле болбас.

Беш чылдың шиитпирлиг чылында Тыванып чер-чер Советтериниң мурнунда соруган улуг. Кыштаглаашкынны хүр эртирер, часкы хову ажылдарынга белеткеддер, хоорай, суурларны чаагайжыдар, чонпуң хандырыгазын экижидер чижектиг ажылдарга удурутлганы чер-черде партия организациялары-биле кады дээштиг чорударын чедип алыр. Шиитпирлиг чылда планныг онаалдалар күүселдезин хандырар дээш курлавырларны тыварынче, экономиканың ажыктыын бедидеринге бүгү күштү угландырар.

Бүгү-эвилелдиин социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалынга үндезилээп, массаның күш-ажылчы идепкейин кодүрери Советтериниң улам калбарып турар чарыжынга бяза кол черни эзлаар ужурлуг.

1973: ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

Курлавырларны долу ажыглаар

Республиканың тудуг организациялары январьда төнчүткен ажылдандырылышкынның күсели-биле 343 муң рубльдиң кол фондуларын ажыгалга киргеп.

Январьда тудугжулар боттарының бар арганларын чедир ажылдаваан. Тудуг-монтаж ажылдарының январь планы чүгле 87 хуу четкен. Ол дээрге эртекен чылдың январьдың түңнелинден 11 хуу эвээш болгаш ол. Керээ ёзугаар ажылдап турар 28 тудуг организациязындан январьның планын чүгле 13 организация күүсеткен. Планны «Тыва даг-дугу тудуг», Тудугнуң чер ажылдарының тудуг, «Тыва автоорук», «Кызыл тең электростанция тудуг» эргелелдери, «Тыва кобальт тудуг» участогу, «Тыва көдөө тудуг» трести № 483, № 585, № 741, № 985 КМК-лар, «Тыва суг-тудуг» трести № 1 КМК, «Сельхозтехника» септелге-тудуг участогу, «Тыва автотранс» тудуг-монтаж участогу чедиишкиниг күүсеткен.

Чурттапга тудуунуң январь планы 138 хуу күүсеттиигеп. Бо талазы-биле тудуг-монтаж ажылдарының ажыглаага киирери эртекен чылдың январьдагы деңнелден 69 хуу кудулаан.

Культура амыдырал объектилериниң тудуу оожум чорун турар. Эртекен айда ниити биллг школаларын тударының ай планы 12 хуу, школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң тудуу 34 хуу, культура албан черлериниң — 36 хуу күүсеттиигеп.

Беш чылдың шиитпирлиг бо чылында республиканың тудугжуларының мурнунда салдынган улуг сорулгаларны чедиишкиниг күүседир төлээде, ажылдың темпизин шапкынчыдары негеттиниң турар.

Чарыш калбарган

Кызылдың № 2 автотранспорт бүдүрүгезиниң чолаачылары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының баштайгы айында эки ажылдаашкы, багай эвес экономиктиг көргүзүглерни чедип алган. Коллектив январьда чүгле сөөртүрүнүң планның онаалдазының 108 хуу, тонна-километр талазы-биле даалгазын ажыр күүсеткеп.

Бо күш-ажылчы чедиишкиниерин бригадалар, түс-түс кижилер арааның социалистиг чарышты дээштиг организастаанының ачызында чедип алган.

Бригадалар арааның социалистиг чарышка Н. Осыпенконун, Г. Моництың, П. Поповтуң удуртқан бригадалары тиилекчилер болуп, бердинген онаалдазы дыка ажыр боттандырганнар.

Автотранспорт бүдүрүгезиниң ажыл-ишчилери февральдың бирги чартыының планын чедиишкиниг күүсеткеп.

(Бистиң корр.).

Таңдыда «Тиилелге» совхозтуң хойжуузу Ооржак Санчыттың коданында , түс ажыг хой төрээн. Олариың чаш толу оича-мейди. Механизатор Оюн Дажы ол коданың хоюнга одарны далбыйлап берип турар.

ЧУРУКТА: механизатор Оюн Дажы биле дузалакчы кадарчы Моңге-Байыр Дойнур.

А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

Эш Л. И. Брежнев А. Хаммерни хүлээп алган

Февраль 15-те СЭКП ТК-ның Чиитпе секретары Л. И. Брежнев совет организацияндар-биле чугаалажышкынарны үргүлчүлээри-биле Москвада чедип келген америк хөреңгитепкериниң сураглыг тодаэлекчизи Арманд Хаммерни Кремльге хүлээп алган.

А. Хаммер Совет эрге-чагыргазының баштайгы чыдарында-ла бистиң чурт-биле ажыл-херекчи кады ажылдажылганың оруунче киргеп. Ынчан ол В. И. Ленин-биле чаңгыс эвес удаа ужурашкан болгаш оон-биле чагаалажышкын кылган. Чоокта чаа А. Хаммер совет улускa белек кылдыр В. И. Ленинниң бижээни ийи чагаалариың хамчыдып берген.

Сөөлгү үеде калбарып эгелеп турар совет-америк садыг-экономиктиг харылзааларга идепкейлиг киржири-биле чертелештир А. Хаммер, Совет Линдели биле АКШ-тың арганга культура талазы-биле солчуушкуннарны улуг сонуургап турар.

Л. И. Брежнев боол эртекен беседа үезинде А. Хаммерге оон берген ленинчи документилери дээш өөрүп чоттирген бойташ бистиң ийи чурт арасынга аңгы-аңгы адырлар талазы-биле харылзааларны база кады ажылдажылганы калбартырынга оон хууда роляи демдеглээн. Кайы-да таланың долу дең эргелиниг болгаш бот-боттарынга ажыктыг болдурунга үндезилээш, Американың Каттышкан Штаттарыбиле садыг болгаш оске-даа экономиктиг харылзааларны калбартырыг дээш Совет Эвилелиниң чайгылыш чок туржуп турарын аңаа база онаалап демдеглээн. (СЭТА).

Баштайгы гектарлар

Ставропольскиң хову турлаларында бүгү-ле түүлер часкы хову ажылдарынга шуут белеп. Февральдың чыгыг хүнеринде ол черниң көрүнүг эриң эгелээн. Крайның чөөп талакы зоназында ацгысты ииитпирп эгелээн. А. Изобильненай районда «Правда» колхозтуң механизаторлары талыга агрегаттарын шөлдерде чедире бергеннер. Баштайгы хүнде-ле олар 100 гектар черде суланы чаштырган.

(СЭТА-ның корр).

СТАВРОПОЛЬ.

Чаштырып турар

Кубаньның колхозтарының болгаш совхозтарының механизаторлары дамыс шөлдерни ииитпирп, культивациялап киргеи болгаш эрте чазы чаштырар культураларны тарып эгелээн.

Крым районнуң «Сопка героев» колхозтуң механизаторларының ажыл-херээ шуудай берген. Олар үш-ле хүн дургузунда иогаан чочак-тараапы 200 гектарда чаштырган. Чарыштың мурнуку одуруунда чорун турар М. Н. Кобзарьның бригадазының механизаторлары ол бүгү ажылдың бирык чартык кезиин кылып күүсеткен. Колхозтуң оон-даа өске делгем шөлдериниң ол-шыгын базырын ииитпээн.

(СЭТА-ның корр).

КРАСНОДАР.

Доозукчулар

Соңгу Кавказта хөөчүн даян оорединге черп болуур Горскиниң көдөө ажыл-агый институдун аныяк специалистер доозуп үнгеп. Бистиң чуртуувстуң колхоз, совхозтарынга 200 хире агрономнар, зоотехниктер болгаш экономистер ажылдан баар. Колхоз ствпендиаттары (дөртеи беш кижи) боттарының төрүттүнгеп черлериниге барып ажылдаарлар.

Бо институт Соңгу Кавказка эң баштай тургустунган оорединге черлериниң бирээзи. Оон сес факультеттеринде үжеп националдарның беш муң студентилери өөренип турар.

Бо хүннерде чурттуң көдөө ажыл-агыйының 99 институттарын дооскан аныяк агрономнар, зоотехниктер, экономистер ажылдаар бижиктерин алган. Көдөө ажыл-агыйның специалистериниң ийиги доозуп үндурүлгеан апрельде болур. А инженериниң түскай эртемнин чедип алган студентилер чайын — июньда доозаарлар.

Бо хүннерде чурттуң көдөө ажыл-агый институттары 21 мергежилдиң спецпалистерп болур 61 муң ажыг агрономнарны, экономистерни, инженерлерни белеткеп үндурер. Беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында көдөө ажыл-агыйның түскай эртемнигаери эртекен чылдан хөй болуру чугаажок деп ССРЭ-ниң Көдөө ажыл-агый министерствозу дыңнаткан.

СЭТА.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

Бо чылын чурттуң көдөө ажыл-агый институттарын 61 муң кижи доозуп үнер.

„Сопка героев“ колхозтуң механизаторлары чочак-тарааны 200 гектар черде чаштырган.

Бедик шынар дээш

Омскиниң «Медвежинскии» совхозунда мал чемнерин складтан шыгыы норма-чижек-биле үндурүп берип турар.

Аныяк малчыннар Н. Слободнюк биле К. Аллес олар январь айда план ёзугаар хүлээптеп инектериниң бирээзиниң хонукта немелде дең-зиилин 300 грамм чедирер деп айыткан турза-даа, барык бир килограмм чедирип шыдааннар.

Олар кыш эгезинден-ла мурнакчы арганларны ажыглап: мал чемнп хөөлектеп, бүскә чымчадып берип, малды хүнүң-не дең-дилеп турганнар. Сөөлүүредир инектерни хонукта дөрт катап чемгерип эгелээнпер. Ол бүгүнүң түңнелинде оригаданың хүлээнип алган, азырап турар 400 баш инектериниң ниити немелде дең-зиин планда көрүнгеннинден ыракта ажыг болган.

(СЭТА-ның корр).

ОМСК.

★ ★ ★ ★

Совет эрге-чагырга бодунуң тургустунуп келгениниң баштайгы чылдарындан эгелээш чурттуң байлактарын болгаш дириг амытаннарын, арга-ыяш девискээрлерин чүгле бүгү улустуу ыыдыр чарлаан эвес, харын-даа бодунуң шыңгыы камгалалынга алган. Оон түңнелинде ыаас-чараш бойдустуг черлерни, ховар дээн дириг амытаннарны камгалап, оларга дээп болбас девискээрлерни дыка хөй черлерде тургускан. Оон ачызында хөй чүүл үнүштер болгаш дириг амытаннар чүгле камгалаттынган эвес, харын-даа улам өзүп, көвүдеп турар.

Ындыг камгаладыг черлерге Киргиз ССР-ниң Сары-Челек дап черде заповедниги хамаарыкыр. Оон бойдузу тергиин чараш. Ында зубрлар, те-чүүкалар, чөрник ивилер, эликтер, ирбиштер, дырбактыглар, хавааннар, адыглар, диягилер, нарикалар, нойтуннар дээш кандыг амытаннарны чөп дээр. А үнүшү? Кадыр хая-даштарда, напшалдарда арча, алыча, груша, грек төөрүи аззар ыыштар, шивилер, чейганнар, чөрөнп яблонялар хөй үнген.

Бо кылым Сары-Челекте хар кылын — бир метр чедип турар. Ынчангаш ак-меңнерге чем тып чимри барге. Ынчалза-даа кииилер оларга дузалап турар.

ЧУРУКТА: зубр дээр амытаннарның хайгаарапчызы Турусбек Чометаевтиң «амыргалап» турары.

В. МОРЕВТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

★ ★ ★ ★

Конкурс-анкета

● ВАРШАВА. ПКАП ТК-ның органы «Трибуна людуу» сөлүн ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга холбаштыр конкурс-анкета чарлаан. Аңаа солуннуң үжен муң хире немчуучузу кириишнеп. Конкурс-анметаны совет эртемниң чедиишкиннеринге тураспаатканп.

Совет эртемниң баңдыг-каңдыг чедиишкиннерин «Трибуна людуущ» арыннарынга калбаа-биле парлаза совуургапчыг болуруп деп айтырыгны конкурска киришкенпер база харылзаар ужурлуг турган. Номчукчуларның хөй нуруузу космонавтика болгаш медицина айтырыгларын сонуурган турарын илергейлээн. ССРЭ-де көдөө ажылагый чедиишкиннерин Польшаның парлаалгазынга бүгү талазыг көрүзерин номчукчуларның хөй нуруузу дилээн.

Конкурска киришкенперпиң чартыктан хөй кезии — аныяк номчукчулар. Оларның аразында ажылчыннар, студентилер, башкылар, Польшаның улустуң армиязының дайынчылары, аныяк инженерлер, техниктер болгаш эртемденнер бар.

Бедик шаңнал

● УЛАН-БАТОР. Фашистиг эжелекчилерге удур совет улустуң Ада-чурттуң Улуг дайынының берге чылдарында дайылдажып турган Совет Армияга дуза чедирериниң фондузунга акша-хөреңги чыылдырарының бүгү улустуу кампаниязы Моолда калбарган. Ажылчы чонпуң чыылдырган акша-хөреңгизиниң күсели-биле танкылар колонназын болгаш самолеттар эскадрильязын тургускап, дайылдажып турар армияга берген. Совет дайынчыларга бээр белектерлиг эшелоннар фронтуже ыракка Моолдан шуужуп турган.

Убсанур аймактың Наранбулак сумузунуң «Шөнөер» деп көдөө ажыл-агый каттыжышкынында ам малчын Энгалийн Бадам ажылдап турар. Дайын чылдарында дузалампчы фондузунга Бадам 10 муң төгерикти, хөй хонун, аът-тарын берген.

Наранбулак сумунуң ажылчы чонунуң хөй кижилиг митингизи боол турда, Э. Бадамга «В. И. Ленинниң төрүттүнгеп хүнүнден бээр 100 чыл болган оонга тураскаадо деп мобилейжи медальды тывыскан. Ону ол медаль-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу шаңнаан.

Үлетпүр бүдүрүүшкүнү

● БУХАРЕСТ. Эрткен чылын Румынин социал-экономика хөгжүлдезининң төлевилеттингеп планнарын болгаш көл сорулгаларын чедиишкиниг күүсеткеп.

Чуртка үлетпүр бүдүрүүшкүнү 1971 чылдазындан 11,7 хуу улгатқан деп, чазактың дыңнадылында айыткан. Энергетиканың, химиянып болгаш машина тудуунуң үлетпүрү эң шалыпкын хөгжээн, пюй, кан, прокат бүдүрери көвүдээн. Ол адырлар күш-ажылдың бүдүрүкчүдүүн 10,7 хуу бедидип турганнар.

Румынияга эртнен чылын бүдүрген электроэнергия 43 миллиард ажыг киловатт-шак, тылкан хомүр-даш 25 миллион ажыг тонна, нефть 14 миллион тонна хире, эзилдиргеп кан 7,4 миллион тонна болган.

Төлевилел организациязы

● БЕЛГРАД. Югославияның Нови-Сад хоорайынга төлевилелдер кылыр «Агроиндустрия» организация улуг чедиишкиннерлиг болган. Ол организация көдөө ажыл-агыйның болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң объектилериниң төлевилелдерни чогаадып тургузар тускай ажылды кылып турар. «Агроиндустрияның» төлевилелдерни ёзугаар он-он чигир, сүт заводтарын, мал согар черлерни, күш фермаларын, саржаг заводтарын тудуп тургускан. Олар ажылдап турар. «Агроиндустрияның» тускай эртемниглери 40 хонук бүрүүнде-ле эзлчеглиг бир объектиниң төлевилелин ажыглалга үлээдип берип турар.

(СЭТА).

«ПРОГНОЗ-3» — УЖУДУУШКУНДА

СЭТА-ның дыңнадыы

Космос делгемин шинчилээриниң программазын ёзугаар 1973 чылдың февраль 15-те, Москваны-биле 4 шак 12 минута турда, автоматтыг обсерваториялар «Прогноз-тун» болгаш «Прогноз-2»-ниң 1972 чылда ажелээн шинчилелдерин уламчылзары-биле «Прогноз-3» деп автоматтыг станцияны Совет Эвилелиниң салып үндүрген.

«Прогноз-3» болза ол хевирниң мурнундагы ийи станциязы ыыкаш база-ла хүн хереллериниң хензиг гамма болгаш рентген кезекчигештерин, хүн плазмазының агымнарын шинчилээр, а ол ышкаш хүн хереллиниң планеталар аразының делгемнеринге болгаш Черниң агаар каттарынга салдарын тодарадыр сорулга-биле Чер чоогунуң космос делгемипде магиттиг шөлдерни шинчилээр. Станцияның деңзиин — 845 килограмм.

Станцияны Чер эдериичизиниң бедик эллиптиг орбитазынче дараазында хемчээлдерни салып үндүрген.

— Чер кырындан эң ырак хемчээли (апогеига) — 200 муң километр;

— Чер кырындан эң чоок хемчээли (перигеига) — 590 километр;

— Черни долгандырының үези—96 шак 25 минута;

орбитаның йилеңчээ — 65 градус.

Станцияны Черниң кылымал эдериичизиниң орбитазындан салып каан траекториязынче салып үндүрген.

Станцияда эртем аппаратуразындан ангыда 928,4 мегагерцтиң чалгыында ажылдап турар радиодамчыдыкчы, орбитаның хемчээлин чазыг чоокка тодарадыр радиосистема, приборларның болгаш эртем аппаратуразының ажылының дугайын Черже дамчыдар радиохемчээшкин системазы база тургустунган.

Телехемчээшкиннииг медээлериниң түңнелдерин ёзугаар алырга, станцияның бүгү системалары болгаш эртем аппаратуразы чогумчалыг ажылдап турар, башкарылга-саналга төвү кээп турар медээлерни ажылдап кылып турар.

• • •

УКРАИНА

Полтав областың Кременчугта шеведеңиң улуг хемчээдиг бажың тудуунуң комбинады Комсомольск хоорайга чуртталга бажыңын ийи неделя иштинде эптээн. Ында 60 ог-бүле чаа кожуң кирген.

Улуг хемчээлдиг блок — заводка белеткээн өрээл болуп турар. Ында электромонтаж ажылдарын күүседиш, соңга болгаш ажык кастыктарын эптээн, тон одалганың түүлдерин тааржыдыгын каан келир. Ынчангаш ук өрээлди чүгле тудуг шөлүнге эккээр ол-ла.

Блоктарны неперетреткени бүгү ажылдарның 80 хуузун комбинатче шидиндер арганы берген, ол чорук тудугнуң темпизин болгаш шынарын дыка бедидер арганы берген.

Блоктарны үлетүргө бүдүрери Украинага хамыктың мурнунда Кременчугта шиңгээдип алган. Ниити шөлү 100 мун дөрбелчин метр бадарынга четчир кезектерни бо комбинат бүдүрүп үндүрер. Ол бажыңнарның дөрттүң үш кезии чуртталга бажыңнары болур.

• • •

АЗЕРБАЙДЖАН

Киров аттыг колхоэтуң септкилериниң аразында Рагим Мамедов баштаан комсомолчу аныяктарның шалыпчы бригадазының кежигүннери часкы хову ажылдарынга техника белеткелин Азербайджан ССР-ниң Бардин районунга бир дугаарында дооскан. Аныяк механизаторларга «Комсомолчу прожекторчуң» рейдиди хой үүлдер талазы-биле дузалаан. Тракторлар болган сеялкалар септкээринге артык кезектер чедиишпес-тир, часка техника белеткелиниң хуусаазы үстүп турар-дыр деп, ооң дүвүрээзин үндүрген медээни ёзугаар хемчегелерни алган. Түңделинде машиналарны часка белеткээрин хуусаа бетинде дооскан.

Ам ол районда «Комсомолчу прожекторчуң» 500 ажыг ооллар, кыстарны каттыштырган оң-оң штабтары ажылдап турар. Часкы хову ажылдарынга чедиишкиниг белеткенир болгаш ону чогуур үезинде эрттирер дээш аныяктарның шинчээшкини бүгү республикада калбарган.

(СЭТА-ның корр.).

Болбаазыраңгай станок

Литва ССР-де Шяуляй хоорайның ышаа шын ажылдаар станоктар заводу Киевтиң конструкторларының толевалээни чаа ставогун белеткеп кылган. Күрүве комиссиязы ол станокту калбак бүдүүлгеже киирерин сүмелээн. Ук станок дээрге чиңге демирден ышы-бүрү нарын хевирлиг кезектер белеткээр токарь автомады-дыр.

Ол автомат автомобиль болган прибор тудуушкунуңуң бүдүүлгелеринге ажылдаар. Станокка хары угда алды ишы кезекти болгаш он хевириң ажылын кылып болур. Ол дээрге чиңге демирни хары угда чондүреры, үттээри, иштики болган даштыкы эриилдерни кезери болгаш оске-даа ажылдар-дыр. Автоматтың «күчүзү» болза бир эдлчегде 8-9 муң кезектерни бүдүрери болур.

(СЭТА-ның корр.).

Совет Эвилелинде болган даштыкыда-даа Ульяновскиниң В. И. Ленин аттыг автомобиль заводунуң ГАЗ-69 деп машиназы дыка пептереңгей турган. —

Ам ол завод чаа, мурнукузундан-даа эки шынарлыг УАЗ-469 дээр машиналарны бүдүрүп үндүрүп турар апарган.

Мурнунда ГАЗ-69 дээр машинадан УАЗ-469 дыка артык эки шынарлыг. Ооң даштыкы хевири безин аянныг, чараш. Моторунуң күжү улуг, ынчангаш шакта-ла 100 километр чедир оруктү эртип шыдаар. УАЗ-469 багай оруктарлыг, кадыр-берт чердерни ГАЗ-69-тан шалыпкын эртиишаан, кывар үүлдү эвээшти чарыгдаар аргалыг.

УАЗ-469-ту чеди кижи олурар чиик автомобиль кылдырдаа, 600 чедир килограмм сөөртүр чиик грузовик-даа кылдыр (мындыг таварылгада артык олуттарын чыттыр каан алыр) ажыглап болур. Ооң ашгыда ниити дезизин 850 килограмм чедир турар чүктүг тергежигештиг база сөөртүр аргалыг.

ЧУРУКТА: Ульяновскиниң В. И. Ленин аттыг автомобиль заводунда УАЗ-469 автомобильди эптеп кылып турары.

ПМА. Б. БОГАТЫРЕВТИҢ фотозу.

АЖЫЛГА ЧАҢГЫС ТАЛАЛАП БОЛБАС

Хайыракан Культура бажыңына ажыл-агыйда бүгү коммунистериң күралы болур дугайында чарлал ырак-узакта малчыннарга чедир тарай берген. Коммунистер айыткан шагында четкилеп келген. Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта партком секретары эш Семис-оол хуралды ажыткан. Хайыракан кодээ Советтиң чорудуп турар организас-массалыг ажылының дугайында айтырыгны алаа чугаалашкан.

Ажыл-агый, культура амыдырал айтырыгларың чедиишкиниг шиитпирээрнге кодээ Совет, ооң күүскому депутаттарның, активтиң, хөй-ниитң организацияларының күжүнге даянган, чамдык ажылдарны чорудуп турарын илеткелчи кодээ Советтиң күүскомунуң даргазы эш Сат болгаш санал берген коммунистер демдеглээн. Совхозтуң экономиказын быжыглаарыңче, чонуңуң коммунистиг кижизидилгезинге хамаарышкан айтырыгларны шиитпирээрнче организас-массалыг ажылды угландырган. Ооң түңнелинде совхоз мал, чер ажылынга чамдык чедиишкиннерни эрткен юбилейлиг чылда чедип алган. Кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин ковүдеткен, совхоз күрүнеге сүт, эт, дүк болгаш тараа садар планың күүсеткен.

Советтиң хамаарылгазында Культура бажыңы, клуб, ийи библиотека, ийи эмнелге пунктузу, уруглар албан чердери ажылдап турар. Оларның ажылын экижидеринче углаган ажылдарны база чорутка. «Бора-Хөл» деп агитвультбригада малчыннарже, фермаларже хөй удаа үнүүшкүннерни кылып, концерттерни көргүскен. Хайыраканның Культура бажыңына, Хөндергей клубунга бот-тывыңгыр артистериң концерти 21 удаа болган. Библиотекаларның ном фондузу көвүдеп, номчукчуларның саны өзүп турар.

Хайыракан суурда 13 агитквартира бар. Оларның чарыкыңга 2, 3, 12 дугаар квартиралар (депутаттары эштер Сат, Новикова, Баяң-Чула) тиилээн. № 13 агитквартирага республиканың хөгжүм-шин театрының артистери М. Мунзук, К. Мунзук, В. Монгальбин, А. Лаптан, М. Солун-оол олар-биле солун ужуражыышкынны организастаан. Дружина болгаш эш хуунуң судунуң ажылын экижидиринче угланган ажылдарны чорутка.

Кодээ Советтиң күүскому школаның башкылар коллективи-биле доктаамал харылзажып, өөредилге-кижизидилгелиг ажылды экижидиринче кичээнгейни салып келген.

Сессияларның, күүском хуралдарының үндүрген шиитпирлериниң күүседезин организастаар дээш контрольду чорудуп турар. Депутаттар соңгукчулар мурнунга отчёттарын кылып, оларның чагыгларын күүседир ажылды чорутка. Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер дугайында РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлын күүседир талазы-биле ажылдарны чорудуп турар. Ынчангаш арагалаар, корумчурум үрээр чорук эвээжээн. Чаагайжыдылга талазы-биле чамдык ажылдар ылаынган.

Кодээ Советтиң организас-массалыг ажылында чамдык эки талалар бар-даа болза, чөтпестер хой дараазын эштер Эвер-оол (Хөндергей кодээ Совединиң даргазы), Ландык (хойжу), Дадар-оол (Хөндергей школазының директору), Кара-оол (башкы) болгаш өскелер-даа саналдарынга айтып, шыңгыы шүүгүмчүзээн. Организас-массалыг ажылды Совет чаңгыс талалап, кол кичээнгейни Хайыраканче үглаңдырган. Хөндергей салбырында школа, клуб, эмнелге, уруглар сады мшкаш черлериниң ажылыңче шоолуг сагыш салбаан. Хөндергей школазының өөредилге кижизидилгелиг ажылын шүүт соңуургаваан. Ол суурну чаагайжыдар талазы-биле 1972 чылда ажыл чорутпаан. Ында эмнелге пунктузунуң одаар үүлү үстүрүнүн кырында. Суурда кудуктар ажылдавассаан, чурттамчылар дош сөөртүн турар. Культура чыдыышкын албан черлериниң, улусчу дружинаның, эш хуу судунуң, керээжеңнер чөвүлелдериниң ажылын кодээ Совет багай удуртуп турар. Хайыраканның Культура бажыңында бот-тывыңгыр уран үүлү болгунмаа доктаамал эвес ажылдан турар.

Арагалаар чорукка удур демиселди ам-даа чогуур дедиелге чедир тургузуп шыдаваан. Улусчу дружина (даргазы Х. Очур-оол) дежурныйлаашкынны шиңга-даа чорудуп, корум-чурум камгалалын күштелдирер талазы-биле ажылды кошкак тургускан.

Мал кыштаглаашкынының чорун турарын, часкы тарылгага белеткелди кодээ Совет четпес удуртуп келген. Чамдык кодаңнарда малдың кышкы ажаалгазы багай. Депутаттарның мал ажылынга контролюн кошкак организастаан.

Ажылды чаңгыс талалаваын, партком болгаш партия эге организациялары кодээ Советтиң организас-массалыг ажылын бедик дедиелге тургузар дээш ацаа удуртулганы экижидип, негелдени күштелдирериниң чугулазын коммунистер чугаалаан.

М. СЕВЕН.

АГРОНОМ

Юрий Михайлович Злыгостев Тываның кодээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының дуржулга-коргузуңге ажыл-агыйынга үрезин талазы-биле агрономунга он чыл мурнунда ажылдап киргеп. Од-ла кол үүлээлгезинден ангыда тараа аймаңның үрезинин остүрер ийиги хову-трактор бригадазын база удуртуп турган. Часкы, күскү изиг түлүк ажылдар үезинде ол шуут-дө хову бригадазының товүнге турлагжын чурттай бээр.

Чылдар шуужуп эртип-ле турган, а ооң арга-мергежилин-даа бедээп. Юрий Михайлович ам дуржулга-коргузуңге ажыл-агыйының кол агроному.

Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы юбилейлиг 1972 чылда болбаазыраңгай агротехниканы хереглеп, эртемнең чедиишкиннерин чер ажылынга ажыглап турганының ачызында, 10 муң ажыг гектар шөлдүң га бүрүзүнден 15,9 центнер дүжүттү, а № 4 хову-трактор бригадазы 2000 га ажыг черниң гектарындан-на 23,3 центнер дүжүттү остүрүп алган. Кол агроном ацаа эвээш эвес үлүг-хуунуң киргеп.

Бо чылын эрткен чылдыынындан-даа бедик дүжүттү остүрүп алыр дээш, часка утказыштыр бүгү-дө чүүлдерни шын белеткеп алырынче ажыл-ишчилерни ол мобилизастап турар. Бо чылын норазынуң болбаазыраңгайының болгаш кодээ ажыл-агый культуралардың остүрериниң звено системазының база организастаар. Бо системаның ажыктыг чүүлү чүдел дээрниң ап норазылиңер. Чижээ, № 1 хову-трактор бригадазынга тарааны чаштырары орайтаан, майнын ийиги он хонуунда эгелээр. Ынчангаш, өл-шык улуг дүжер болган ужурунда, тарааның быжары орайтаар. Ооң түңнелинде дүжүттү ажаан алыры база ацгыс аңдарылгазы саадаар, дыка хой черни чазын аңдарар ужурга таваржыр. А ол чорук бодунуң ээлчээнде чаштырыганың хуусаазын узамдыктырар болган тарааның дүжүткүрүн кудуладыр.

Ону өөрөнүп көргеш, ындыг четпес чорукту чайладырыбиле чер аңдарар тускай звено тургузар деп шиитпирлээн. Ук звенога К-700 маркалыг, 8 аңдазының дөрт тракторну быжыглаап, ацаа эң-не дуржулгалыг трактористерни ажылдадыр. Звенонуң чер аңдарар трактористери тус-тус хову-трактор бригадаларынга баргаш, олардан хамаарылга чокка, тускайлаң ажылдарга, хереглеттинип турар курүктуурар болгаш ацгыс черлерни аңдарып бээр. Звено бот-оруулга-чарылгалыг болур, трактористериниң шалыпкын шиңгалтөлевир ёзугаар төлээр.

— Ындыг арганы эртиеп чылын-па шевеп көрген бис — дең, Юрий Михайлович чугаалап турар.— Ынчаш К-700 маркалыг чүгле ийи трактордга дуржулгалыг трактористер Иван Оглезнев биле Александр Косначев ажылдап турган. Олар чеди аңдазын кошкак трактор-биле эдлчег дургузунда 20 болгаш ооң-даа хой гектар черни аңдарып, бапык-ла бүгү бригадаларны хаңдырган. Бир эвес мурнуку чылдарда биске 2—3 муң гектар чер чазын аңдарарынга артын каап турган болза, эрткен чылын чер аңдарар тускай звенону тургускавиниң ажылын кодээ Совет багай удуртуп турар. Хайыраканның хире-ле артган. Ынчаарга чер аңдарар звенога трактор санын бо чылын дөрт чедир көвүдеттирге, чер аңдарарының планы чогуур үезинде күүсеттирер апаар. Ол чорук тарааны чазын чаштырарының хуусаазынга, а мындыг болганда, ооң дүжүткүр болурунга тавармчалыг салдарны чедирер.

Бир эвес чер аңдарар звено аңдарылга планын күүседипкен болза, ооң тракторизинин хорээнүң болбаазырадырынга, чаштырышкын мурнунуң ажылдарынга киришпирип болур.

Амгы үеде дуржулга станциязының ког агровому Юрий Михайлович Злыгостев үрезиннерин, ылаңгыя элита болган бирги репродукциянын үрезиннерин шынарлыг белеткээринче улуг ынчээшкинни салган. Ам ол ажыл-агыйның чазын чаштырар үрезинчи кол-дуунда белеп.

Н. АФОНИН.

Эбилелдэшкен РЕСПУБЛИКААРДА

РСФСР

Нииттиниң малының продуктуузуун Ставропольениң фермаларының ажылдакчылары эрткен айда дыка бедиткен. Эрткен чылдың январь айда турганыга бодаарга, Ипатовск, Степановск болгаш Новоселицк районнарның ажылагайлары күргүзеге сүт садарын бүдүп чартык катап ковудеткен.

Ынчалза-даа Грачевск районнуң малчыннары бүгү көргүзүлгэ талазы-биле өскелерден улам шылгараан. Сүт садарының квартал планын олар 35 хуу, эътпин —51 хуу, чуурганын —48 хуу күүсеткен.

— Бо дээрге малчыннарның социалистиг чарыжының калбак пентерелиниң ачызында чедип алдынган дең, ол чедишкиннерге хамаарыштыр СЭКП-ниң Грачевск райкомунуң бирги секретары В. Д. Прутков чугаалаан.

Саанчылар болгаш кадарчылар мал чемнерин эң камныг көрүп, олардан эң хоолулуг рационнарны белеткен турар апарган. Олар ону XXII партсъезд аттыг колхозтан өөренип алганнар. Крайның бүгү районнарынга малчыннарының семинарларын ол ажыл-агыйга эрттирери чаңчыл апарган. Оон мал чемин белеткээр цеги мал чеми ДУРмектеп, үдүредир машиналарны сайзырангайжыктаан, ам үгле саваң хамаан чок, силосту безин сайзырады ажылдан турар апарган. Холукеазага концентраттарны, карбамидти, микроэлементилерни немеп, дрожжа-биле кадыбуска хайындырган чемнерни малга берип турар. Ам бүгү ажыл-агыйларда ынчалдыр кылып турар. Сүттүг малдың продуктуузуу болгаш ээмиртилгеге молдургаларның немелде деңзизи дыка өскен.

«Грачевский» совхозтуң малчыннарының аддары дээш Күш-ажылчы аддар түгүн ам район төвүнде көдүрген.

* * *

Астраханьның аргыглыг-трикотаж комбинадының тудуунда кол корпус бедип үнген. Кол технологтуг дериг турар черинң таваан ында салып эгелээн. Дузалал корпузунда шеверлээр ажылдар чоруп турар. Электро-пожудда станциязы эптеп эгелээн.

Астраханьның аргыглыг-трикотаж комбинадыңы чурттуң чиик үлегүүр будүүлгелериниң эң улугларының бирээзи болуур. Чылда даштыкы хеп трикотажының 12 миллион 600 муң кылыгларын ол будүүрүп үндүрер төлевилел күүүлүг. Комбинаттың баштайгы эзлчээ —57 муң эргиниттиг аргыг фабриказы — беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылының ажыглалга кирер туруу-дур.

ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛДА ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛДААР

(СЭКП Кызыл хооркомунуң пленумундан)

Партияның Кызыл хооркомунуң бо чылдың февраль 6-да болган пленумунга СЭКП ТК-ның декабрь (1972 чыл) Пленумунуң база партия Тыва обкомунуң VIII пленумунуң түңнелдериниң болгаш найысылалдың партия организациязының сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткедди СЭКП хооркомунуң бирги секретары эш В. Б. Добромыслов кылган. Чурттуң болгаш бүгү партияның амыдыралынга СЭКП ТК-ның декабрь Пленуму төөгүлүг улуг болуушкун болганын, ооң канчаар-даа аажок улуг ужурдузазын, ол Пленумнуң шиитпирлерин хоорайның бүгү коммунистери болгаш ажылчы чоннары бүрүн долузу-биле деткип, түүвадтээнүн, ону күүседиринге долу шиитпирлиин илергейлеп турарын илеткелчи айыткан.

Тоску беш чылдың баштайгы ийи чылында болгаш бо чылдың январьда найысылалдың будүүргэ, тудуг, транспорт, садыг болгаш амыдырал хандырылга коллективтериниң база хоорай Советиниң хамаарыжыр совхозтарының, колхозтуң ажыл-чорудулгазын пленумга хандыр анализтеп корген. Ол талазы-биле барымдаалары, чижектерни илеткелчи болгаш санал берген эштер чугаалаан.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин чедишкиниг боттандырар, ССРЭниң 50 чылдыының юбилейин төлептиг уткуур дээш хооранның ажылчы чоннарының коллективтериниг болгаш совхозтарга, колхозка шудургу, күжениишкиниг ажылдар чоруттуган. Ол бүгүнү коммунистер болгаш парторганизациядар башкарып турар.

Ажылчыннарның болгаш кодээ ажыл-ишчилериниң каран-кызыл күш-ажылының, оларның оргузунга кадбарган социалистиг чарыштың түңнелинде беш чылдың эрткен чылдарында найысылалдың үлетүүрү база транспорту чамдык чедишкиннерни чедип алганын илеткелге демдеглээн. 1972 чылдың онаалдарын болгаш хүлээлгелерин үлетүүр болгаш транспорт хуусаа бетинде күүсеткен. Плавдан ажыр 2 миллион 240 муң рубльдиң продукциязын сайгарган база улус ажыл-агыйының 619 муң тонна янзы-бүрү чүүгүн соорткен.

Хоорай Советиниң хамаарыжыр совхозтарның ажылчыннары болгаш колхозчулар кодээ ажыл-агый продуктуларын будүүрер, күргүнеге садар талазы-биле багай эвес түңнелдерни чедип алган. Ылаңгыя беш чылдың баштайгы ийи чылында ажыл-агыйлар пландан ажыр 180 тонна сүт-түү, 780 тонна эътти, 7 муң хире тонна тараазны, 2,5 миллион борбак чуурганы саткан.

Ол-ла үениң дургузунда капитал тудуунуң хемчээли элээн улгаткан. Беш чылдың ийиги чылында хоорайга үлетпүрүнүң, культура-амыдыралдың чугула тудуг объектилерин, хөй-хөй чурттаалга бажыңнарын ажыглалга киирген.

Кыядыгаан чүүлдер, будүргеп үүле хөй. Ынчалзажок ол бүгү канчап-даа бисти оожургатпайн турар деп түңнеледи пленумга кылган. Чамдык үлетпүр, будүрүүлгелериниң, транспорт, тудуг коллективтериниң ажыл-чорудулгазын хоорайда партия организацияларының удуртуп турарында шыңгыы четпестер бар дээрзин илеткелчи, санал берген эштер чижектерге көргүзүп чугаалаан. Эртмен чылын ийи будүрүлге («Тудуг кезектери» комбинат, Телеателье) күрүне планын күүсетпээн. Дөрт будүрүлге — үстүнде адаттынган ийи коллектив-биле кады балык заводу, даараныга комбинады — ниитти продукция будүрериниң планын күүсетпээн. Ниитизи-биле тудуг организациялары база планныг сорулгаларын күүсетпээн.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылын Кызылдың чамдык будүрүлге болгаш транспорт организацияларының чүгээр эгелезе-даа, ниитизи-биле алырга байдал эки эвес. Ылаңгыя «Сельхозтехниканың» районнар аразының каттыжыышкыны (эргелекчиэи Рудольф, парторгинизация секретары Проскурин), даараныга болгаш амыдырал хандырыга комбинаттары (директорлары Андестодер, Бегаев), телеателье (директору Строгов) январьның планын күүсетпээн. Ол будүрүүлгелер 43,8 муң рубльдиң продукциязын чедир сайгарбаан, чонга 5,8 муң рубльдиң ачы-дузазын чедирбээн. Даараныга комбинады, типография, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы, автосепгелге заводу ниити продукция будүрер талазы-биле күрүне планын күүсетпээн. Тос будүрүлге, ооң иштинде Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиң, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы, «Тудуг кезектери» комбинат болгаш өске-даа коллективтер эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге будүрүлгениң хемчээлин эвээжеткен.

Оон аңгыда чылдың баштайгы айында балык заводу, типография, даараныга комбинады, алгы заводу, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы, автосепгелге заводу күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериниң планын күүсетпээн.

Январьның планын найысылалдың тудуг организацияларының чаңгызы-даа күүсетпээн. Ол ышкаш амыдырал хандырылга будүрүлгелериниң ажылында улуг четпестер база-ла үргүлчүлевишаан.

Хууда чагыглар-биле хеп даараар фабрика, амыдырал хандырылга комбинады, Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң Кызылда септелге-тудуг эргелели ышкаш коллективтериниң 1973 чылда планныг онаалдалары бет чыл планында көрдүнген деннелден куду болган, алгы заводу ышкаш чамдык коллективтер эрткен чылгы көргүзүүнден куду хүлээлгени ап турар шын эвес практиканы пленумга шыңгыы буруу шапкан.

Үстүнде чижектер болза, план күүсетшейн турар коллективтериниң удуртукчулары болгаш партия организациялары даандырган ажыл-херек дээш харыысалганы кошкаткаиын, эргежок чугула организаиычы болгаш масса-политиктиг ажылды чорудуп шыдаваанын, будүрүлгениң ажыктыын бедидериниң айтырыгларынче кошкак ханылап, социалистиг чарышты дээштиг кылдыр организаставайн турарын илеткелчи болгаш санал берген эштер **А. И. Ельшова**, (48-ки тудуг эргелинде шеверлекчилер бригадазының бригадири), **В. В. Наволокин** («Кызыл тудуг» эргелелинде бригадир), **Г. И. Насюрюн** (хоорайның харыыза белдириниң кол инженери) болгаш өскелер-даа шүүмчүлээн.

Бистиң бригадавыс январьның планын 123 хуу күүсеткен, а февральны үстүр чыгап тур. Чүге дээрге ам шеверлел ажылы кылып турар тудуувуста суг чок. Ол ышкаш тудуг материалдары база чедишпес боор-дур, ындыг болганда хүлээлге-даа, планда канчап күүсеттинер боор — деп. эш Ельшова чугаалаан. Ол ышкаш тудуг ажылынче кала-даа сыңмаан кижилерни чорутпайн, анаа кадрларны шын шилип алырынче улуг кичээнгейни ол угландырган.

Бар аргаларны болгаш курлавырларны долузу-биле ажыгдап турган, бо чылдың эгезинден-не шалыпчы ажылдан, планныг сорулгаларын коллективтери челиишкинниг күүсединэгелээнии № 2 АТБ-ниң директору **В. З. Сатаев**, «Сукпак» совхозтуң директору **Г. С. Юртаев**, «Көк-Тей» совхозтуң механизатору **С. К. Кунгаа**, сүт комбинадының директору **Т. П. Чернова** электристанциязының цех начальниги **А. И. Григорьев** дыңнаткан. Ынчалзажок социалистиг хүлээлгени болгаш планныг онаалдаларны күүседиринге шаптыктап турар чүүлдер хөй дээрзин олар демдеглээннер. Чижээ, АТБ-ниң чолаачылары чүктү садыг баазаларынга, магазиннерге чедире бээрге ону дүжүрер болгаш чүдүрер кижилер чогүйдан машиналар дыка хөй шактарда аиаа турар.

Оон аңгыда чамдык будүрүлгелерде, ылаңгыя «Кызыл тудуг» эргелелинде чарыштың эрежгей организастап, тудугжу бригадаларны бир тудугдан өскезинче кайы хамаан чок чорудар таварылгалар амдаа бар. Тудуг коллективтеринде, чамдык будүрүлгелерде парторганизациялар будүрүлгенин ажыктыын бедидеринии, каминалга чурумун күштелдиреринии, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглааныыың, план күүселдезиниң айтырыгларынче чогүүр кичээнгей салбайн турар. Чижээ, эрткен чылын ай, квартал планын күүсетпээн будүрүлгелерниң партия организациялары хожудаашкыниың чылдагааннарын тодарадыр айтырыгларны чидин-биле тургуспаннар. Бо талазы-биле партия хооркомунуң үлетпүр киидизи ам-даа четпес ажылдап турарын пленумга айыткан.

Пленумнуң ажылынга СЭКП ТК-ның кежигүнү, партия Тыва обкомунуң бирги секретары эш **С. К. Тока** киржип, чүве чугаалаан. Эш Тока перспективтиг айтырыгларже доктаамал сагыш салырын, партия организациялары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында планнарны болгаш хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүседиринче ажылчы чоннарның күжүн мобилизастаарының, социалистиг чарышты калбак пентерелдиг, дээштиг кылдыр организастаарының, каминалга чүрүмүн күштелдиреринии эргежок чугулазын айыткан. Ол ышкаш план күүседиринге хөжүдан турар коллективтериниң чылдагаанналарын тодарадып, чогуур ойүнде хандыр сайгарып көөрүнче, оларны мурнакчыларга деңнештиреринче база найысылал Кызылдың чаагайжыттынган, хоорай-сад болдурарынче кичээнгейни ол угландырган.

Бистиң партиявыстың ленинчи Төп комитединиң декабрь (1972 чыл) Пленумунуң доктаалын бир үн-биле чүүлдүүнген, анаа СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыттынган түңнелдерни болгаш саналдарны бүрүн долузу-биле чүүлдүүнүп деткээн болгаш тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планнарын, хүлээлгелерни чедишкиниг күүседиринии арганарын айыткан доктаалды партия хооркомунуң пленуму хүлээп алган. Ол ышкаш СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле хемчеглерни анаа бадылаан.

Совет ажылдакчыларның өөредилгези

Партияның Новосибирск обкомунуң чанында партия, Советтер ажылдакчыларының билиин бедидер ай хуусаалыг курска бистин республикадан район Советтериниң күүскомнарының 6 даргазы өөренип чораан чоокта чаа эвэ келген.

Ол курска Чита, Иркутск, Новосибирск, Омск, Томск, Кемерово областтардан, Красноярск, Алтай крайлардан район Советтериниң күүскомнарының даргалары болгаш оргкилдистер эргелекчилери, чамдык инструкторлар өөренген. Олар СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлери-биле холбаштыр Советтериниң ролюн бедидеринии, оларның организас-массалыг ажылының арга-методунуң, социалистиг хоойлу-дүрүм камгалалының, чазактың үндүрген Хоойлударының күүселдезиниң организастаарының, өске-даа темалар талазы-биле солун лекцияларны дыңнаннар.

Курстун дыңнакчыларынга дуржулга солчугазын организастаан. Кодээ ажылагый талазы-биле болган дуржулга солчуушкунунга Таңды райкүүскомунуң даргазы Г. А. Заркевич эки белетелдиг киришкеш, бистиң республикада байлады. Ол 15 чыл саанчылап ажылдааш, сөөлгү ийи чылын, быраза азыраарыңга база мергежээн. Оон ажааган белүк бызааларының немелде деңзизи баш бүрүзүнге онаастыр хонукта 600 грамм болуп турары өөрүнчүг.

Мария Кек-ооловна район Советиниң депутады, «Күш-ажылдың хостуу» совхозта Советтериниң организас-массалыг ажылының дуржулгазын сонуургаткан. Улуг-Хем, Бии-Хем райкүүскомнарының даргалары К. А. Маспык-оол, М. К. Ламчай олар Советтериниң организас-массалыг ажылының, депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң дугайында Хоойлу талазы-биле ажылдың дуржулгазындан чижектерни чугаалаан.

* * *

Февраль 15-те Тыва АССР-ден Советтер ажылдакчыларының элчегиг белүү — ажылчы чоннар депутаттарының Тес-Хем, Эрзин, Тожу, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Монгун-Тайга район Советтериниң күүскомнарының даргалары эштер С. Сая, С. Байыр-оол, А. Колев, Р. Хунай-оол, Б. Чыдык, О. Лопсан-Серен олар база ол куреге биилин бедидин өөренири-биле чорупкан. Олар Советтер ажылының дуржулгазындан хөй чүүлдерни анаа баргаш билип алыр. Новосибирск областың улуг бүдүрүлгелериниң база албан организация черлериниң ажыл-чорудулгазы-биле таныжарлар.

Р. ДОЛЗАТМАА.

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУННАРЫ

ДУРЖУЛГАЗЫ БАЙЛАК

Партия, ажыл-агый активиниң хуралдарында, район Советиниң сессияларында, совхозтуң будүрүлге чөвүлелдеринге бо-ла саналдаан, чедер, четпес чүүлдерни илереткен тургулаар коммунист, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны М. К. Балдаңны танывас кижи Улуг-Хемде ховар деп болур.

КЫРЫЗА-ДАА, КЫЛЫР ИШКЕ СҮМЕЛЕКЧИ

Торгалыгга баштай каттыжкан ажыл-агыйның үндезилеичилериниң бирээзи Т. Х. Маипан амгы совхоз будүрүлгезинде база мурнавчы болбушаан. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Түлуш Хойлааровнаның ак сеткилдиг ажылын оон хөрээнде чайнап чоруур Күш-ажылдың Кызыл туи ордени болгаш Ленинчи юбилей медалы база херечилеп турар.

Назыны улгатса-даа үгбавыстың ажыл, амыдыралы ылаңгыя амыйыктарга амга чемир үлегериниг болбушаан, ында хөрээнниер чөвүлелиниң идепкейлиг активчизи. Шын ындыг хөвчуннарыны «Күш-ажылдың хостуу» совхозтан хөйну адап болур.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.

ФИРМАНЫҢ ДЕМДЭЭ

Фурмановоиуң № 1 пос аргыыр фабриказында даштыкыдан алган баштайгы болук дериг-хереккелдерни эштээри доозулган. «Текстима» деп фирманың демдээ чүраан удаазын дыран, өөрер 48 болгаш пос аргыыр 8 машиналар чаа чырык, делгем улуг өрээлде тургустунган.

— Бо дээрге, Герман Демократтыг Республиканан алган техника-дыр — деп, будүрүлгенин кол инженери Р. В. Коновалов чугаалаан, — Бо бөдик будүрүкчүлүг машиналар ажыллап турда даап-шимээн чок. Фабриканы чаартканыбыле холбаштыр оон кылыр чүүлдериниң хевири база өскерлир. Ынчангаш чаа-чаа цехтерни, участоктарны туруп-гузуп, чаа-чаа профессиналарны шингээдип ап турар бис. Техника талазы-биле чаартылганың түңнелинде беш чылдың төнчүзүнге чедир кылын үндүрер продукциянын хемчээли 60 ажыг хуу ковудээр.

Амгы үеде фабрикада янзыбүрү техниканы киидин-не чаартып турар. Немец өөнүктер продукция белеткээр салбырны боттарының дериг-хереккелдери-биле хандырып турар.

«Текстима» фирманың кылгаларын Ивановоиуң пестаавычылары дыка мактап турар. Үстүү-Волга районунуң чиик үлетпүрү чүгле эрткен чылын безин бир миллион рубль ажыг өртектиг янзыбүрү дериг-хереккелдерни болгаш артык кезектерни ГДРден алган.

(СЭТА-ның корр).

ИВАНОВО.

Колхозтарда отчёттар болгаш соңгулдалар

БОТ-ҮНЕНИ ЧИИГЕДИР

«Коммунизмче орук» колхозтуң экономиказынга чер ажылындан ажыдыл, мал ажылы база улуг оругаавы берип болур. Эрткен ажыл-агыйның чылында колхоз 284 тонна эттиг бүдүрүш, ооң 191 тонназын күрүнеге сатканнар. Ынчалзада бо продукцияны садар планның оналаза күүседиттинмейн барган. Чыл дургузунда 580 тонна сүттүг саап ап, күрүнеге 455 тоннаны сатканнар. 106 центнер дүк садар планның оналадозын база бүрүн күүседип алган.

Ол бүгүнүң улуг күжениишкинин, хөй чарыгдалды үндүрүп турганы чедип алган. Мал продукциязының бот-үнезин районда эң-не бедик болуп артпышаан ажыл-агыйларның бирээзи бо колхоз дизе частырыг болбас. Бир центнер сүтү күрүнеге 21 рубль 50 көпеекке садыш турар болза, колхозта ооң бот-үнези 29 рубль 75 көпеек. Мыйыстыг бода малдың эъдиниң бир центнерин күрүнеге 144 рубль кылдыр садар, а колхозта ооң бот-үнези 186 рубль 32 көпеек. Өскээр чугаалаарга, ол эттиң бот-үнези барык-ла 72 рубль аар ышкажыл. Хаван эъдиниң бот-үнези күрүне өртээнден 45 рубль аар болуп турар. Мында мал продуктуларындан хөй эъди-биле дүктүг бот-үнези чүгээр чиик.

Малдың баш санының хораар чоруу, инектериниң кызыраары ам-даа үргүлчүлеңишаан. Бо чылдың январь 1-де шупту 1073 баш инек санаттыны турган, ол дээрге 1970 чылда турган деңнелге чаа-ла четкени ол-дур. Эрткен чылын колхоз улустуң хууда малын садыш алырынга 28 муң рубльдан үндүрер ужурга таварышканы бот-үнеге салгарлыг болган. Малдың чаш төлүн менди доруктурар талазы-биле четпестер хөй. Эрткен чылын 90 ажыг кулунну чедир албаан, 258 хой, 141 чаш хураган, 151 баш бызаа өлүп хораан. Төрүүр 100 хойга онзаштыр 1972 чылда 80 хураганны менди доруктуруп, бир хойдан-на 2 кг 900 грамм дүктү кыргып алган.

Колхозта унсаажыдылга, тарын боозадылга ажылдары куду деңнелдиг болуп турар чорук мал продукциязының бот-үнезин улгаттырып турар. Мыйыстыг бода малдың үш фермазында үш селекционер бар хирезинде, бо чылын 120 инек кызыраан. Ол дээрге колхозка барык-ла 40 муң хире рубль когарал-дыр. Үлегерлиг малдарның ажаалдазы багай. Дөрт бүге чоокка дээр Бичө-Ажыкка кадатка турган, оларның ийизи дыка арыпкан. 56 бүдүрүүчү кошкар күүстү күзедир суурга туруп келген. Кажан хойга салыр өйде оларны удур азыраар ужурга таварышкан.

Инектерни 3—6 катап эдержилгеге киирип, орта хөй чарыгдалды үндүрүп келген. Мынадыр артык ажыл мал продукциязының бот-үнезин чиигедиргеге шаптыктап турар. Колхозка 738 баш саар инекти тарып боозадылгага киирер турган, чүге 367-ни тарып боозаткан. Планда 40 хире инекти бракталыр дээн турда, мыйыстыг бода малдың 23,8 хуузун, аза 100 хире саар инекти бракталаан. Ол чорук продукциязының бот-үнезиниге дээн турбаан аргажок.

Колхозтуң специалистери хаван өстүрериниче кошкак кичээлгей салып келген. Эрткен чылын эът бүдүрүшүнүң ол курлавырын олар четче ашыглаваан. Хаванның өлүп хораар чоруунуң уржуу-биле 450 центнер хаван эъдин чедир албаан, кол хаванданн 8, дүвүгүжүн төрүүр хаванданн — 5 хаван оглун алган. Бот-үнези чиик эътти ап болур чылгы малче колхозта база кошкан сагыш салып турар. Амгы үеде ажыл-агыйда чер базар боду 265 баш чылгы бар, ону ажаан, каракгаар кижилерни эки шилип албайн турарындан бо хүннерге чедир 14 улуг мал ис чок читкен. Читкен малдарны бүрүүлүг кижилерге мынчага чедир төлетпээн.

Мал ажылында бо бүгү четпестерни чайладырының аргаларын Каа-Хем районда «Коммунизмче орук» колхозтуң отчёт-соңгулдалыг хуралынга илеткелчи — колхоз башталар черинiң даргазы Д. Сарота болгаш санал-онаал солушкан эштер: бухгалтер П. Кузьмин, кол зоотехник И. Капсаргин, колхозчулар С. Абармит, Н. Жуйков, Ф. Долганов болгаш өскелер-даа чугаалаанар.

Эрткен ажыл-агый чылында көк-хаакчылар продукция сайгарганындан 1 миллион 490 муң рубльдиң оругаавын алган. Ол оругаа колдуунда чер ажылындан, тараа бүдүрерин көвүдеткенинден ылдынган. Малдан алыр продукциязының бот-үнезин чиигедирин чедип алган турган болза, колхозтуң оругаазы ооң-даа хөй болур ийик.

Эрткен күзүн дүжүт ажаалдазын ей-шаанда чорудуп, күрүнеге хөй тараану сатканы дээш «Коммунизмче орук» колхоз РСФСР-нiң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчилер Кызыл тугун алган. Улус ажыл-агыйының чедишкинниериниң Москвада делегелгезинге бистиң республикадан чогум-на бо колхозту делгеп көргүскени таварылга эвес.

Кызыл тукпуг бо колхозтуң ажыл-ишчилери тоску беш чыдыңы бо шиитпирлиг үшкү чылында 4500 тонна тарааны күрүне шыгжамырынга киирер, чүге бирги болгаш ийиги класстың 1250 тонна үрезинин урар, ниитининиң малын чулуктуг база бодүүн чем-биле четчир кылдыр хандырар, 240 тонна эътти бүдүрүш, ооң 176 тонназын күрүнеге садыш, 665 тонна сүттү бүдүрүш, 495 тоннаны күрүнеге садар болгаш 138 центнер дүктү дужаар, малдың баш санын өстүрер, продукциязының бот-үнезинi чиигедир деп бедиктеп социалистиг хүлээлгелерни алган. Көк-хаакчыларның бо чылгы соруглазы — 1 миллион 56 муң 700 рубльдиң ниитi продукциязын бүдүрери болур. Оларның ону күүседип алыр арга-нурлавырлары бар.

О. ПАМЧЫЛАК,
«Шынның» тускай корр.

ДЕЛЕГЕЙ бо хүннерде

Чоокку Чөөн чүк талазы-биле медеглел

КАИР. (СЭТА). Тайбыңның бүгү делегей Чөвүлелиниң Президиумунуң Каирге эртиен сессиязы Чоокку Чөөн чүк талазы-биле медеглел үндүрген. Делегейниң ол девискээринде байдал бүгү делегейде тайбыңның хөрээнге херек кырында айыылдыг апарган. Эжелеткен девискээрлерниң тайбың чонунга хамаарыштыр дерзии үүлгедиглер кылырын Израиль үргүлчүлеп, араб чурттарга удур, ылаңгыя, Сирияга болгаш Ливанга удур дайынзырак үүлгедиглерин боттандырып турар. Тель-Авивтиң дайынзырак медеглелдери эжелекчи дайынзырак угланыышынынны оң меон соңгаар-даа чорудар сагыштыын хөречилеп турар деп медеглелде демдеглээн.

Вьетнам улустуң тиилелгезинiң сөөлүнде КНО-нуң Чоокку Чөөн чүк талазы-биле үндүрген шиитпирлерин, ооң-биле кәпсырлаштыр КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 1967 чылдың ноябрь 22-де үндүрген резолюциязын боттандырар сорулгаже угланган күжениишкиннерни калбаа-биле мобилизастаарынга таарымчалыг үе келген.

Израиль бодумуң эжелекчи дайынының үезинде эжелеп алганы бүгү араб черлерден чайлап базар болгаш Палестиниканың араб улузунуң чөптүг эргелерин катап тургузар ужуруг деп медеглелде чугаалаан.

Израильге АКШ-тың шериг, политиктиг болгаш экономика дузалаамчызының көргүзеринiң күштелип турары-биле кәпсырлаштыр Израиль бодунуң дайынзырак политиказын боттандырып турар. Ооң ол политиказы араб улустарның империализмге удур чөптүг демисел чорудуп турар маңмынал-хостаалгалыг шимчээшкинниин базар деп кордап турарын ТБЧ-ниң медеглелиниде демдеглээн.

ТБЧ-ниң медеглели Израиль эжелекчилерни боттарының часкаанзырадыр сорулгалыг ажыл-чорудулгазын идепкейлиндеривче, Чоокку Чөөн чүк кризизин чөптүг шиитпирээринче, араб нүүрелериниң салып турар күжениишкиннерин бүгү хемчеглер-биле детиктиринче бүгү чурттарның тайбыңга ыяап улустарын кыйгырган.

Тайбыңны камгалаарынче кыйгырган

КАИР. (СЭТА). «Парижке ат салган дугуржулгада вьетнам улустуң улуг тиилелгезин бүзүрелдиг айыткан болгай. Ол тиилелгеге Тайбыңның бүгү делегей Чөвүдели база-ла тайбыңга ынак бүгү күштер дег, өөрүп байыр чедирип тур. Ол дугуржулга америк империализминiң эжелекчи дайынын— бистиң үевисте өң араатанзыг болгаш узамдыккан дайыннарның бирээзин соксаттырган» — деп, ТБЧ-ниң Президиумунун Каирга доозулган сессиязының Вьетнам талазы-биле медеглелинде чугаалаан.

Сессия вьетнам улуска «социалистиг чурттарның болгаш ылаңгыя Совет Эвилелиниң база делегейге тайбынче болгаш чөптүг чорукче чүткүлдүг чазактарның, улустарның көргүскен деткимчезинiң» бедии-биле үнелээн.

ТБЧ «национал чөпшээрежилгелиг болурунга үндезилеттингеш, быжыг тайбынны хандырарының хөрээнге Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунга болгаш МВР-ниң Революстуг түр чазаанга баштаткан Мурнуу Вьетнамның улузун бодунун бүрүн деткиң турарын» медеглээн.

Тайбынны камгалаарын хандырар болгаш дайынның үрегделерин дүрген эдериңге дуза чедирер дээш, Вьетнамга политиктиг база материалдыг дузаламчы көргүзерiн күштелдиреринче вьетнам улустуң тиилелгезинге хөй тала-биле дуза чедирген бүгү улустарны, бүгү национал болгаш делегей организацияларын кыйгырган.

Дугуржулгага ат салган

ГАВАНА. (СЭТА). Самолёттарны болгаш далай судноларын хуналаа алыр үүлгедиглерин баш бурунгаар чайладыр дугайында Куба Республика биле Каттышкан Штаттарның чазактарының арасында дугуржулгага ат салырының ёзулалы Кубаның Даштыкы херектер министерствозунга болган.

Дугуржулгага Кубаның даштыкы херектер министри Рауль Роа болгаш АКШ-тың эрге-ажыктарын төлээлекчилээн, Швейцариянның Кубада элчинни Сильвио Масната олар ат салган. АКШ биле Куба Республиканың арасында дугуржулгага ат салырының ёзулалы ооң-биле кәпсырлаштыр Вашингтонга база болган. Дугуржулгага америк чазактың өмүнээзинден күрүне секретары У. Роджерс, Куба Республиканың чазаанның өмүнээзинден — ЧССР-ниң АКШ-та херектериге тур бүзүреттирген төлээ, Кубаның Вашингтонда эрге-ажыктарын төлээлекчилээн Я. Завтовский ат салган.

Шиитпирлиг негелде

ХАНОЙ. (СЭТА). «Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салган соонда Лаостуң патриоттуг фронтузунуң контролюнда турар девискээрге согуушкуннар кылыр дээш бомбалакчы «B-52» самолёттар-биле катай хөй санныг самолёттарын АКШ чорутканы» — деп, Лаостуң патриоттуг фронтузунуң ТК-зының төлээлекчиниинiң медеглелинде чугаалаан. Ол медеглелди Кавсан Патет Лао агентилел тараткан. Лаостуң патриоттуг фронтузу америк бомбалаашкыннарны соксадырын шиитпирлиг негээн.

Г. Киссинджерниң Ханойга чораанының дугайында дыңнадыг

ХАНОЙ. (СЭТА). АКШ-тың президентиниң национал айыыл чок чорук талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджерниң Ханойга чораанының дугайында дыңнадыг парлаттынын үнген. Г. Киссинджер Ханойга чоруун турда, ону премьер-министр Фам Ван Донг, тускай чөвүлекчи Ле Дык Тхо болгаш премьер-министриң ораалакчызы Нгуен Зуй Чинь хүлээп алган деп, дыңнадыгда чугаалаан. Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында, 1973 чылдың январь 27-де Парижке ат салган дугуржулгаң күүседиринге база Вьетнам Демократтыг Республика биле Каттышкан Штаттарның арезинга дайын сөөлүнде харылзаларга хамаарышкан айтырыгның болгаш ийи таланың сонуурган турар өске-даа хөй-хөй айтырыгларының талазы-биле саналдарны ажык байдалга ылап быжырымчалыг чугаалашкан. Вьетнам талазы-биле парлык дугуржулгазында айыткан кол чүүлдерге дүүштүр Мурнуу Вьетнамның ботбашкартынар эргезинге хамарышкан негелделерiн ийи вьетнам таланың боттандырар сорулгалыг чугаалажылгаларны боттарының арезында чорудуп турорынга ийи тала байыр чедиргеп.

Вьетнам талазы-биле парлык дугуржулгазын бүрүн база ылап күүседирiн Индий-Кыдаттың болгаш Мурнуу-Чөөн Азиянның улустарының хамаарышпас чоруун, нейтралитезин бүрүн хүндүзээринге үндезилээш, ол девискээрниң тайбың турарының херээнге чугула улуг-хуунуу киирер деп, Вьетнам Демократтыг Республика биле Каттышкан Штаттар медеглээн.

Индий-Кыдаттың чурттарының арезинда айтырыгларны индий-кыдат талалар тааарыштыр шиитпирлээр. Аңаа бот-боттарының хамаарышпас чоруун, бүрүн арегзин болгаш девискээр талазы-биле бүдүн турарын хүндүлежиринге база бот-боттарының иштики херектерин холгаарлашпазын барымдаалаар ужуруг деп, ийи тала база катап бадыткаан.

Талалар Соңгу Вьетнамга дайынның үрегделерин эдерiнге болгаш дайын сөөлүнде экономика тургузуушкунунга

ТБЧ-ниң Президиумунуң сессиязы доозуган

КАИР. (СЭТА). Тайбыңның бүгү делегей Чөвүлелиниң Президиумунуң сессиязы Каирге ийи хүн хуралдаан доозулган. Араб чурттарга удур параиль агрессияның түңнелинде Чоокку Чөөн чүкке тургустунган аңгы байдалды ол сессияга чугаалашкан. Эжелеткен девискээрлерни хостаары болгаш Палестинаның араб улузунуң чөптүг эргелерин катап тургузары дээш египет улустуң делиселiнiң дугайында Египет Араб Республиканың тайбын талалакчыларының национал чөвүлелиниң чингине секретары Халед Мохи эд-Динниң илеткелчи сессия чугаалашкан.

Египет Араб Республиканың Араб социалистиг эвилелиниң ТК-зының бирги секретары С. Марей болгаш Египеттиң даштыкы херектер министри М. Х. Эз-Зайят олар чүве чугаалаан.

Киржикчилер Чоокку Чөөн чүк талазы-биле декларация хүлээп алган болгаш Чоокку Чөөн чүкке тайбың, чөптүг чорук дээш араб улустарның чөптүг херээн деткиринче делегейниң хөй-ниитизиниң сагыш-сеткилин мобилизастаар талазы-биле чорудар ажыл программазын база хүлээп алган.

Тайбынга ынак күүстериниң бүгү делегей конгрезин 1973 чылда Москвага күүнү чыыдырарынга белеткеңирибиле кәпсырлаштыр Чоокку Чөөн чүкте байдалды палбаабиле чугаалажыр, 1973 чылдың июньда араб чурттарының улустары-биле эң-сеткил каттыштырылгазының айын эрттирер, КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 1967 чылдың ноябрь 22-де үндүрген шиитпирни амыдыралга боттандырары дээш камбаанны күштелдирер, параиль агрессорларның болгаш оларның өөрүшкүлериг—АКШ-тың империалистиг болуктериниң хемниг херек үүлгедиглерин сойгаалаан номнарны үндүрер, Чоокку Чөөн чүкке тайбыңны база чөптүг чорукту катап тургузары дээш девискээрде күштелдиреринче үүлгеген аныяктар сеңиварларын, лекцияларын, упражнышкыннарны эрттирер дээш, чорудар ажылдың программазында айытпаан.

Сессия тускай кыйгырыг үндүргеш, Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбынны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салганынга база вьетнам улустуң тиилелгезинге байыр чедиргеп.

Үрбүн салбырында

Ажыл-агыйларның салбыр төптериниң конторазынга эртеңги ажыл шагы тодаргай шиитпирлиг, хөлээлгишкиннер болуру ышкаш «Найырал» совхозтуң Үрбүн салбырының конторазынга байдал шак-ла ындыг болган. Барык-ла 9 шакка чедир конторага кирбее-ле кижи чок, оларның дилегээри, айтырыглары, негелделери янзы-бүрү, аңаа чедиңгир харылзаны салбыр эргелекчиниң эки ПП. Сайчай-оол берип олурду.

Салбырның трактористери ажыл хүнүнде ыраккы малчыннарга, фермага сиген сөөртүү чедиреринiң даалгазын алыр дээш четпилеп келдя. Тракторист Суваң Калдар-оол Калбак-Ортулукта сигенни төрүүр инектерге, тракторист Лопсан Чүргүй-оол суга сөөртүп алган, малчын Д. Сатка аннаар болган. Автомашиналар чолаачылары Шаңчы бригадазындан суланы пресстээш саванны малчыннарга чедирер. Даалганы алган механизаторлар дораан-на чорупканнар.

Эргелекчи телефон-биле каш-даа удаа чугаалашкан, ылангыя совхоз төвүнче недээ бээри кол черни эглээн. Салбырның ийи хойжу бригадазында 3111 хой ооладаан, ооң хураганнары четче алдыганын медээге берген. Ооң иштинде кызымаккай ажыл-ишчиг, мурнакчы кадарчылар база адаттынган. Оларга Дамдын Маннай, Олчаннай Даш болгаш өскелер-даа хамааржыр. Чижээ, эки Дамдынның төрүүр 314 баш хөөнүнден 260 баш ооладаан, ооң хураганнары четче алдынган. Амгы үеде кыштан малын хүр ажырып, кызымаккай күш-ажыл-биле чедишкиннерлиг болуп турар малчыннар-ла хөй.

Үрбүн сүт-бараан фермазының учётчиги эки Дамба-Хуурак бир хүнүнү медээзин эккелди. Ында бижээни —ниити сагдынган сүт 821 кг, ооң иштинде 496 кг сүттүг Шагаан-Арыгның саржат заводунче чоруткан, ооң артканын Чаа-Хөлдүң кижи эмнелгезинге, уруглар садыңга, чаа төрээн бызааларга берген.

Фермада ажыл-иш хайнындыкшынныг, ооң ажылдакчылары малдың баш санын өстүрер, ооң продуктулуун бедидер дээш шудургу демиселди чорудуп турар. Чыл эгезинден бээр үжен алды инек төрээн, ооң бызаларын меңдi алган. Төрүүр инектерни тускай нажаада ангылаан, ажаалда, чемгерилгезин эки-биткен.

Сүт саалдазы көвүдээн. Ооң кол чыдагааны хайындырган болгаш кургаг чарбаны, көк суланы инектерге порма ёзугаар хүн бүрү четчири-биле берип турарында. Январьның соолгу хонуктарында фермаңың ниити сүт саалдазы ортумаа-биле 40—45 килограмм чедир өскеп.

Фермаңың январь айда ажылының түңнелин үндүрген. Ында он дөрт саанчы бар, кижи бүрүзүнде 18 инек быжыглаттынган. Саанчыларның январь айда алган социалистиг хүлээлгезин сеес саанчы ажыр күүсетиген. Олардан Чүчеңмаа Уйнук, Татьяна Наваштай, Самба Чудаан тергиндээн. Январьда ферма 240 центнер сүттүг саптаан, ооң 181 центнерин күрүнеге дужааган. Саанчылар сүт бүдүрүгезиниң болгаш күрүнеге садарының хүлээлгезин эрткен айда күүсеткен. Ынчаагаан тоску беш чылдың шиитпирлиг чылының бирги кварталында бердинген планның оналаганы база социалистиг хүлээлгени долдур болгаш ажыр күүседип болур арганыг. Бызаа ажаакчыларының арезинда чарышка хонуута ортуйан немелде деңнии Надежда Павлова 800 грамм, Валентина Доржу 530 грамм чедиргеш, тиилелчилер болган.

Фермаңың төвүнде кызымбулуң эки дериттингеп. Ферма коллективиниң эки ажылының түңнели-биле чаалап алдынган кызыл вымпелдер тускай булуңну каастаан. Стол кырында номнар делгеттинген.

Салбырның ажыл-ишчилери бо чылын 322 тонна сүттүг, 227 тонна эттиг, 30 тонна дүктү күрүнеге садар бедиктеп социалистиг хүлээлгелиг ажылдан турар.

Мал ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга Үрбүн салбырының малчыннары киржип, шаады кыштан хүр ажырар, ооң продуктуларын бүдүрерiн болгаш белеткээрiн төвүдеер дээш бүгү-хемчеглерни ап турарлар.

Д. АРАКЧАА.
Улуг-Хем район.

МАЛЧЫН БҮРҮЗҮНГЕ ЧЕДЕР

Тожуның «Тоора-Хем» совхозунуң экономиказының кол угланымышкыны — мал ажылы. Совхозтуң ийи салбырында, топ сүт-бараан болгаш ыраккы тайгаларда ийи фермаларында ниитизи-биле бүгү малды 40 ажыг кезек черде кыштагладып турар, ол ажылда 180 ажыг хире кижини хаара туткан. Мал ажылын хөгжүдер дээш түс черниң онзагай байдалынга таарыштыр чамдык ажылларны чорутпаан.

Малчын ишчилериң мурнунда тургустунган чугула сорулгаларны чедишкиниг күүседири оларның ортузунга организастыг болгаш массаполитиктиг ажылды эжикиреринден улуу-биле хамаарыжыр. Совхозтуң малчыннары чурттап турар турлагларда 5 кызыл-булуң бар. Ыраккы ийи фермаларында кызыл-өг эргелекчилерин база тургускан. Ол фермалар-биле харылзааны колдуунда почтачылар ламчыштыр боттандырып турар. Мурнунда радио харылзаазы чок турда, хүн бүрүмүн чугула айтырыгларын дүрген шиитпирлээри берге турган. Ам ындыг эвес. Кайы-даа фермалар-биле радио харылзаазын тургускан. Мал ажылында 38 коммунистерни доктаамал быжыглаан.

Мал кыштагладышкынын организастыг эртиерiн районнуң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының хуралынга чугаалажып, бүгү малчыннарга кыйгырыгны хүлээп алган.

Малчынар ортузунга политмассалыг ажылдың байдалын болгаш мал ажылынга хамаарышкан өске-даа айтырыгларны райкомнуң бюрозунга, совхозта парткомга, салбырларда партия организацияларының хуралларынга доктаамал сайгарып турар. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-нiң Дээди Советтериниң ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга турасказаткан каттышкан байырлыг хуралының материалдарын малчыннарга таныштырарын уламчылавышаан.

Малчыннарның культурлуг хандырылгазын эжикиреринче чамдык кичээнгей салдынып турар. Тоора-Хемнинiң, Ийнин, Адыр-Кежигнiң культура бажыннарының агиткультбригадаларының киржикчилери малчыннарның чурттап, ажыллап турар кол черлери болур Куштуг-Кежигге, Чумуртуга, Көк-Чарга, Чалын-Чарга, Даңчалыкка каш удаа чедип, концертти көргүзүп, лекция, беседаны кылып берип турар. Бо ажылга башкылар Г. Кол, Т. Парчин, эмнелге черниң санитарказы З. Чамзы, совхозтуң бот-тывынгыр артистери В. Шожуд, Б. Чизээчи болгаш өскелерда идепкейлиг киржип келген.

Малчыннар ортузунга масса-политиктиг ажыл; да чамдык четпестер барын айтыр херек. Амгы үеде оларда 24 агитаторну, политинформаторну быжыглаан. Оларның ажылы кампания хевирлиг чоруттунуп турар. Фермаларда кызыл-булуңнарны четпес ажыглап, мурнакчы дуржулганы нептередиринiң төвү болдурун шыдавайн турар. Оларда мал ажылының дептилгелиг аргаларын көргүскен номнар, альбомнар, брошюралар хевар, солуннар, журналдарны четчелеп көктевейп турар. Чаржып турары коллективтерниң, ажылишчилерниң аразында ажылының көргүзүглерин түңнеп үндүрбейн турар.

Малчыннарга кино көрүлдезин доктаамал организастап, ону график ёзугаар боттандырары ам-даа чедип алдынмаан. Харын-даа эрткен чылдың соолгу үш айларында оларга кино көрүлдезин шуут организаставаан. Чылдагааның айтырарга, бир-ле чүве четпес азы үрелген болур. Көжүп чоруур киноның дериг-херексэдерин четчелеп, машиназын септеп-селиринге чогуур дузазы көргүзери республиканың Кинофикация эргелелиниң негеттинип турар.

Малчын коданнарны район төвүнүн албан организацияларының коллективтери шефке алган. Боттарының ол хүлээлгелерин ыяп ажылдагый черi, район эмнелгези, милицияның коллективи эки күүседип турар. Ынчалзажок мында чедир кылынмайн турар чүүлдер база бар. Шеф дузазы доктаамал эвес. Май 1 салбырның сагбас инектер турар фермазының малчыннары кайы коллектив шефтеп турарын безин билбес болганнар. Бо фермага күстеп бээр шефчилер келгеш,

Хосталга дээш маадырлыг чепсектиг демиселиниң 10 чылының дургузунда Гвинеяның патриоттары - (Бисау) улуг чедишкиннерни чедип алган. Гвинеяның болгаш Нотаан Шенек ортулуктарының хамаарышпас чоруунуң Африка партиязының удуртулгазы-биле чурттуң девискээриниң үштүн ийи кезиин португал эжелекчилеринден хостаан, а ол черлерде социал-экономиктиг ханы чаартылгаларын боттандырып турар.

ЧУРУКТА: хосталган районнуң чурттакчы чону Улустуң арнының дайынчыларын өөрүшкү-биле үткүп турарар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Малчыннарга кино көрүлдезин доктаамал организастап, ону график ёзугаар боттандырары ам-даа чедип алдынмаан. Харын-даа эрткен чылдың соолгу үш айларында оларга кино көрүлдезин шуут организаставаан. Чылдагааның айтырарга, бир-ле чүве четпес азы үрелген болур. Көжүп чоруур киноның дериг-херексэдерин четчелеп, машиназын септеп-селиринге чогуур дузазы көргүзери республиканың Кинофикация эргелелиниң негеттинип турар.

Малчын коданнарны район төвүнүн албан организацияларының коллективтери шефке алган. Боттарының ол хүлээлгелерин ыяп ажылдагый черi, район эмнелгези, милицияның коллективи эки күүседип турар. Ынчалзажок мында чедир кылынмайн турар чүүлдер база бар. Шеф дузазы доктаамал эвес. Май 1 салбырның сагбас инектер турар фермазының малчыннары кайы коллектив шефтеп турарын безин билбес болганнар. Бо фермага күстеп бээр шефчилер келгеш, социал-экономиктиг ханы чаартылгаларын боттандырып турар.

СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдазының үндүрүп турары биледиг-биример районда чугула болдуушкуннарны, ылаңгыя көдээ ишчилерниң ажыл, амыдыралын тоныштырып турар. Ындыг болза-да масса-политиктиг ажылдың чугула чүүлү — коскү агитациянын ажыл-бүрү хевирлерин дээштиг ажылгаар шээн ажылды улам күштелдирер херек.

Мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киришпишаан, совхозтуң малчыннары социалистиг бедиктээн хүлээлгени алган. Хойжуларының хөй кезии чүс хойга онаштыр 85—90 хураганны камгалап алырын болгаш хойдан-на 2,1—2,2 кг дүктү кыргымырын, бызаа ажаакчылары — чайгы үеде бызаалың хонукта ортумак немедге деңнiзiнiн 700—750 грамм чедирерин, чылгычылар — төрүүр чүс беден 83—85 кулунну алырын хүлээнген. Ону чедишкиннiг күүседири масса-политиктиг ажылдың дээштиниңден база кол хамаарыжыр аңаар.

А. КОЛ,
СЭКП обкомунуң инструктору.

БИБЛИОТЕКАРЬ

Эрзин районуң Булуң-Бажы суурда библиотека бар. Анда колхозчулар болган өөреникчилер күзелдин-биле кээп турарлар. Шында чылыгырык, бүгү-ле чүве сеткилге таарымчалыг.

Библиотекада ангы-ангы темалар айы-биле чурум чыскаалдыг кыдыр дептер салган номнардан номчукчу бүрүзү сонуургаанын шилип алыр. Библиотеканың бүгү байдалының таарымчалыын магадап, өргелекчиси Анна Кыргысовна Чавычактан бод ажыының дүтаймында элээн каш айтырыгларны сайырыкка, допчузу-биле мынчаар харыылады:

«Мен бо колхозка 1962 чылдан бээр ажылдап келдим. Ажылдан эгелеп турар үемде клубтуң бир аазында өрээлге 5 муң ажыг ном фондузу бар чүве. Номчукчуларның саны чүгле үш ажыг кижи турган. Ажыдарыга таарымчалыг байдал колдуунда чок турган деп болур.

Берге байдалдан үштүнүп алыр дээш колхоз башкылар черинге, көдээ Советке негелдеп тургузуп келгенивис түңнелинде чаа бажыңны тудуп берген. Ам мээң чүгле ажылдарым арткан. Ажылдап келген үемде В. И. Ленинниң төрүттүүтенивиден бээр үш чыл ооруң үевинде республиканың дээре библиотеказы болуп, шилчилер ыыпнелди чаалап алдывыс.

Амгы үеде библиотека 13000 кезек ном фондулуг. Номчукчуларывың саны 587 кижи чедип турар...»

Номчукчуларны библиотекаже хаара тударының талазы-биле библиотека аргелекчиниң дүрүмүнгээ улут. Анна Кыргысовна номнарның допчуланы доктаамал чорудуп, оны бижээш азыы каалың коор бис. Ынчангаш чаа болган ажыл-агыйның адырлар айы-биле кээп турар номнарбиле номчукчулар танышып, удаа-дараа бижидип ап турар.

Колхозтуң үш хойжу бригадазында бага бир фермада 4 кезек көжер библиотека бар. Шында номнарны библиотекарь чартык ай болгаш-ла солуп турар. Чайгы үеде Анна Кыргысовна сиген шөлдеринге, хову туралгаларга база-ла үргүлүг аалчы болуп чедип турарын чон эки билир.

Библиотекарьның школа-биле харылзаазы бижиг. Ооң хереченээ чүл дээрге, неделя санында класс бүрүзү колхозтуң библиотеказывга кээп, номнарны аайлажып, библиотеканың өске-даа ажылдарывга дузалажырлар.

Библиотеканың ажыл планын бүгээр клубка темалыг кежээлерин, диспуттарны, номчулга конференцияларын боттарын турары чадыг апарган. Бо чорук номчукчуларны библиотекаже хаара тударывга ажыктыр. Чоокта чаа Салчак Калбакхорекович Токаның «Хайыракаачылар» деп номунга номчулга конференциязы солуп эрткен. Анда суурнуң чуртталгачыларының хөй иезин кээп, боттарының колхозунуң амыдыралывга хамаарыштыр ыяны-бүрү санал-оналдарын берген. Бо ажылга колхозта комсомол комитеди (секретары Кыпыраа Маадыр) боттуг дузаны үргүлүг чедирип турар. Булуң-Бажының кодээ библиотекажында тыва дыл кырында номнар көвүдеп, фондуның барык чартык иезин четкен. Бо библиотеканың база бир онаа чүүлү — уруглар болгаш кодээ ажыл-агый номнары номчукчуларның негелдезин бүрүн хандырып шыдаар апарганы болур.

«Тываның чурт-шинчилел булуңу», «Кайтамчыктыг кижилериң чуртталгазы», «Кодээниң ажыл-ишчилериңге» дээш, өске-даа булуңнар ук библиотекада бар.

Анна Кыргысовна Чавычак — Сарыг-Булуң кодээ Советиниң депутады. Ол аңаа үш удаа соңгудуп келген.

ЧУРУКТА: А. ЧАВЫНЧАК.
С. Чажин-оол.
Авторлуң фотозу.

ПОЧТА КЕЛБЕС УЖУРУ ЧҮДЕЛ?

Маал ыыттаглаашкынының бандалы-биле таныжар дээш «Искра» колхозтуң Кызыл-Хаяк, Арыг-Бажы сүт-бараан фермаларынга, чамдык шөлге аал турлагазарынга бардывыс.

Кызыл-Хаяк фермазы. Улуг кажаа иштинде саавчылар ажыл-ижин хөреңгиишпээн, шиектеринге силос каап бергилеп турлар.

— Кино көрбээ-ле ийи ай апкаш боор бис. Районнуң кино четкизиниң биске кээп, кино көргүзүп турар механиги эш Д. Иргит келбестедиле. Сураа ооң автомашиназы үреглеп, оозун кылып турар шыйкаш. Бегүн Иргит Доржудан еске бир кижи кино экелгеп, экизин ап—деп саавчы С. Ондар ажылын кылып тура тутаалады.

Ооң-биле кожалашкак, шиектерге чем каап бээр коошпаларывыче силос, сиген кижир октаан аяның уруг соксап кылыңгаш:

— Кино келген че, шымбайын харын. Саазда бетинде ону көрүп аар-дыр бис. Кино чедип-ле кээр-дир, а чагаан солуннарывыс кезбестеди, кайгамчык. Эргелекчивис Кошкар-оол Севээнович солуннар, журналдар экелдирер дүтаймын чугаалажып турар кижи ирги бе—диди.

— Чагызгаларыңарны алдайн турар силер бе?

Мээң салган айтырымга шында кажаа иштинде турганнар чангыс үн-биле: «Йөө, «чок», «келбестээш» диштилер.

— Эргелекчилер кайдал? Мында бар ирги бе?

— Амдыы чаа бажыңывыс көрүүлерем. Ол эки билир.

Хүндүскү ажыл башкаргаш, Кошкар-оол Севээнович Ондар бажыңынга чаа келген олуг-Ферманың ажыл-ижин доңчулап чугаалаш, «коллективтиң шинчилериниң чагытказ солуннары эрткен чылдың ноябрьдан бээр орта келбестеди. Шында-хаая келзе-даа, четче эвес, бисте чамдык кижилер (өг-бүлелер) шуут алдастады» деп дораан-на хомудалыын илереттиг.

— Бо дүтайы түүдеп болганыы? Силер тодаратпадыр бе, Севээнович?

— Мурнуунда (эрткен чылдың ноябрьга дээр) тускай почтачылыг турдувус. Малчыннар солуп, журналдарны сөөлдээнга чокка ап, номчуп турдулар. Почтачыга төлевир акша чок дээш колхоз башкаар чеже почтачы турбас кылып каан. «Малчыннарның чагытказын мал чемн, суг сөөртүп турар човаачылар, трактористер чедиргей ааи»—деп, бистиң колхозтуң даргазы Донгак Сүлдемович чугаалаар болду. Фермаларже силос сөөртүп турар трактористер почтадан солуп, сеткүүдүн хаая алганда четче эвести экээр-даа мынаар. Хойжулар бээнги бо дүтайын хомудан турар чорду. Партком секретары эш С. Хертек та канчаар көрүп турар дарга ыйнаан.

Арыг-Бажы фермазынга баргаш, парлалга чедирилгенни сонуургадывыс. Шында ажылдан турар кижилер солуннар, журналдарны шуут алдайн турарын хомудадылар. Хойжуларның ветелдези база-ла мынаар.

— Солун-даа, журнал-даа келбес чүве-дир. Колхозте удуртукчу эштер канчаар болдап турар чүве ийик. Бо талазы-биле хомудан бисте улус. Малчыннарга солуннар, журналдарны чагыттырып каан улус ийик. Ооң акшазын төлевирлистен тыртып алган-на боор. Чагылгалар сураг. Мадза келгеш, кижилер-биле чугаалажып, кандыгны чагыдарывысты квитанцизинга бижип алган болза, чогуур турган — деп, Б. Монгуш чугаалады.

Малчыннарның солуннарны, журналдарны алдайн турарынга колхозтуң удуртукчулары сагыш аарып турар ирги бе?

С. МОНГУШ.

Чөөн-Хөмчүк район.

КУЛЬТУРА ОЮНДЫР ОЛЫНЫН

Соруум хайныкты

Көдээниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң эвена көрүүдезинге бистиң республиканың төлээлери чайынналчак чедишкинниринг бөвүп, науреатгарының саналының талазы-биле бирги чердө болганын билир сиңер. Иркутск хоорайга болган ол көрүүде мээң сагыш-оюмда артып калган. Мен орта сыгыт, каргыраа ансамблинге киржип чердум. Бистиң ол ансамблистиң игил, бызаанчы болганы хөгүсчүвүр үдээ турган.

Уран чүүлүнүң көрүүдезинге 15 чыл кирижип тур мен. Бо-ла эртиен чылдардан Иркутскиге болган көрүүде мээң эң-не уттуунурбас. Мартта Москвага болуур көрүүдеге бистиң ансамблинис кирижир болганы меңи өөртүп, төрээн совхозтуң «Алдан-Маадырда» аныл-ижимге ужаа сөөрүк кирип, эрилдээн тур мен.

М. СҮНДҮНАЙ.

Ужуражыышкын

Республиканың хөгүмүшкин театрының артистери чөөнкө чаа «Сүт-Хөл» совхозтуң шилчилеринге аалдап чорааннар. Артистериң бараалгатканы «Үйиззи» деп шинии улуг сонуургал-биле көрдүвүс. Совхоз тевүүде Культура башкылыдан аңгыда «Механизатор» деп клуб бар. РСФСР-ниң алдарлыг болганы Тыва АССР-ниң улустуң артизи М. Мүңүүк болганы артистер: О. Чамбаай, Чадамба база Дарый Монгуштар-биле механизаторларның ужуражылгазы аңаа дыка солуун байдалга эрткен.

Мынчаар янзыныг ужуражылгаларны удаа-дараа эрттирери — театр-биле көрүүчүлериң араазында улуг харылзаазы тургузар дээрзин механизаторлар клубувуга баяан ужуражылгага бадыткаан.

С. БИЧЕ-ООЛ.

Концерт

Чөөн-Хөмчүктүң Хайыраканың суурунда № 7, 8 агитквартираларның концерти болуур деп чаңгыл ёзугаар көрүүчүлер клубка чыглып шаглаанывер.

Клубтуң бир бичии өрээлинде ол ийи агитквартираның ажыктыг-ниилериниң кылган аъш-чемин, даарааң, аргааң, чазааң эт-сөөнин долгаан болду. Шында чылыргакадан кылган чөкпек, аймаанныг кыдыр бижыргаан боовалар, сөктап каан тараа, долган дээш чүү чон дээр оюу.

Концерт эгелээн. Залдың мурнуунда стол артында 7 кижи составтыг ыыры оруулган (даргазы Хайыраканда музыка школазының директору М. Ондар). Концерт А. Чыргал-оолдуң «Ленин дугайында ырыбиле эгелээн болгаш солуун ыр, танцылар, шүлүктер улашып-на турган.

И. ШАРАХ88.

ОН ҮШ МИЛЛИОННУҢ ИЙИ МУҢУ «НАЙЫРАЛДА»

Чурттуң бүгү кинозалдарынга бир хүнде-ле 13 миллион көрүкчүлер янзы-бүрү фильмнерни көрүп турарлар. Оларның иштинде 2 муң кижи бистиң «Найырал» кинотеатрывыска хамаарыжыр. «Бүгү-ле урай түүдеп биске эң чугулазы кино болур» деп В. И. Ленинниң чугаалаанны ышкаш, совет кижилериң кино талазы-биле сонуургалы болгаш негелдези улгатказ. Ооң тодаргай чижээн бистиң кинотеатрывыстан-на көрүп болур. Сеанс бүрүзүнде-ле кинотеатрның олуттары шыгырт долуп турары — солуун кинолариның көвүдээнин болгаш чонуң культурлуг байдалының өскенин хереченеп турар.

Кинотеатр ажылдакчыларының кол соруглазы — кино үнүп үүлүгүн калбаа-биле пропагандалары болгаш чонга культурлуг бараан болуруу. Эртиен юбилейлиг чылда көрүкчүлер «Найыралга» 205 уран-чечен болгаш 427 хроника-документалдыг киноларны көрген. ССРЭ-ниң тургустуганындан бээр 50 чыл болганынга турасказаткан кинофестивальдар, кинокежээдер, сайгарылгалар болгаш темалыг көргүүлүлер дээш ацгы-ацгы хевирлерлиг ажылдарны чөп ортузунга чорутказ. Аңаа үнген уран-чечен кинолардан «Отту чагыртаны», «Орус төл» («Мосфильм» студиязы), «Дашта даш» (Литов ССР), «Рустам дугайында тоолчугу чугаа» (Кыргыс ССР), «Кыз Жибек» (Казах ССР), «Холдарының чылыы» (Грузин ССР) болгаш өске-даа фильмнерни көрүкчүлер улуу-биле үзеглээн.

«Дең эртелгилериниң ёнилели» деп кинофестиваль байырланчыг болгаш бедик деңнелге эрткен. Ол хүннерде кинотеатрны көрүштүг кылдыр шимеп, чарлалдарны чараш, хевирлиг чуругулааны чонну хаара тударывга улуг идиглиг болган. Будүн ай үргүлчүлээн ол фестивалга аныяктарның калбак массазы активчи киришкен. Орта педагогика институдунуң студентилери, көдээ ажыл-агый техникумунуң сургууудары, № 7, 3 школаларның өөреникчилери коллективтиг көрүүшкүннерни организастаан. Ол ышкаш студентилер биле өөреникчилерниң «Отту чагырганы» деп кинону көргеш, аңаа хамаарыштыр сайгарылганы эрттиргени сөөлүн болган. Элээдиг назылыг уругларның кижилидигезинге хамаарышкан «Билигеевниң чагыы» деп кинону келир үеним башкылары көрүп, ажык чугааны чорутканнар.

Уран үүлүн училищезининг чуруга салбырының сургууулдарының чогаадыкчы отчёду болур — «Мээң Тывам» деп чуруктар делгелгези бистиң кинотеатрывыска организастаттынганын билир силер. Кинофестивальдың хүнинеринде «Найыралга» № 7, 3 школаларның комсомолчулары солуп концерттерин көргүскен болгаш чамдык школалардың класс шактарында «Ада-чурттуң — ССРЭ», «Олар Төрөн чурту камгалааннар» деп темаларга эвилелдешкен 15 республикаларның ажылдарының ажыл-амыдыралы-биле таныжып, тускай киноленталарны хроника залынга көргеннер.

Декабрьда болуп эртиен, «Дең эртелгилериниң ёнилели» деп кинофестивальга 55 муң көрүкчүлер киришкен. Бешен муң ажыг чурттакчылыг хоорайга будүн ай иштинде ынча көрүкчү чаңгыс кинотеатрга кедирип — улуг көдүрүлүшкүн болур. Хөй-хөй коллективтер массалыг-биле келгилээн өөрүүчүт.

Бистиң кинотеатрывыстың ажылынга хөй-иштинги кассирлерниң дузазы кончуг улуг. Хоорайның 35 албан организация, бүдүрүлгелеринде хөй-иштинги кассирлер эрткен чылын 17 муң көрүкчүлерни «Найыралче» хаара тутказ. Ол активти кассирлерге Е. Ванар (типография), Е. Сибкина (Кызыл-садыг), З. Ковригина (ном үндүрер чер) дээш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

«Найырал» кинотеатрының коллективинде мурнакчы кижилериң саны көвүдеп турар. Оларга улуг кассир М. Гнусарева, хөй чылдарда ажылдап келген чурукчу В. Жарханов, киномеханиктер: В. Бондаренко, Н. Устинова, хынакчылар: Н. Дорожкина, А. Белева дээш чергелиг акселиглиг, кызымаккай эштерни хамаарыштырып болур.

Тоску беш чылдың шинтпаргылг үшкү чылының планнын, «Найырал» хаара тударының коллективи декабрь 28-те күүседирин хүлээтпеген. Бо чылын хоорайның ажылчын коллективтеринге кино уран чүүлүнче бүрүн хаара тударын планнап турар бис. Тудуттукчулар, човаачылар дээш чергелиг мергежилдиг кижилериниң ажыл-амыдыралын көргүскен кинокежээлерни организастаар бис. Ол ышкаш квартал санында социалистиг чарыштың мурнакчы кижилери-биле көрүкчүлериниң ужуражышкынары эрткилээр.

Бистиң кинотеатрывыстың экранынга солуун кинолар хүн бүрү болуун турарын оны билир силер. Удавас «Хенертен келген налчы», «Демдектиг атом», «Руслан болгаш Людмила» дээш ооң-даа өске киноларны көөр силер.

Т. ШАГНАХМЕТОВА,
«Найырал» кинотеатрының директору.

Хатка бөөлдеткен инек

«Корем-корем, ойт! Дээ ол инек агаарда эстеп-хадып бар чөр!» диген ашаамның эдээп чугаазын дыңнаш, аябыстай берген иннин бе мөң деп бодаан мен. Эргиле дүшкеш, найгай-ла берген мен. Шыкап-на бир инек агаарда умгугун бээ чөр-на. Ол инекти хат-шуурганның бөөдел чарааны ол ышкажыл, хөөнүй инек үшкү метр хире черге хейдиктир умгынмаш, черге пет кээп дүштү...»

Бо чылдың январь он чаада Аргентинаның Сан-Хусте дээр бичии хоорайынга болган хат-шуурганның халапатыг урмугуун ол-ла хоорайның чурттакчызы бир кадай шынчаар сактып чугаалаан.

База-на ол хүн, дүүш эртип турда ол-ла Сан-Хусте хоорайга кедергей куштүг хат болган. Хаттың бир шакта умгугун эртер дүргеин 170 километр ажыл турган. Ол куштуг шуурган дээр шаар чүгле инек турмун, машиналы бизин калбаңнадыр бөөдел үндүрүл турган. Ол шуурганның халавындан 50 кижи амыдыңдан кагаралан, 500 эжыг кижи бертин-бемеп болган. Он ийи муң кижи чурттакчылыг Сан-Хусте хоорайның байдустуң бо таварын эрткен айылыныңнан чидирген караңазы дөрт миллион долларлар чедип турар. (Февраль 6-да үнген «Правда» сөөлүндэн).

Кызылчылар, силерге

Субботада уругларның балет студиязының концерти «Энергетик» Культура башкылыга болур. Концертиң эгелээри — 16 шакта. Ол-ла Культура башкылыга кежээ 20 шакта дыштанылга кежээни силерни чалап тур. Хоорайның өске культура башкылырынга аныяктар кежээлеринге киржип болур силер.

Хөрбис даанда хаак баазазынга алырлар аайы-биле профвилел обкомнарының лыжа талазы-биле бирги черлеринден эрттирер. 11 шакта эгелээр.

Воскресеньеде Политехтиг чырыдыышкын башкылыга хүндүс 14 шакта делегей байдалының дүгайында лекция болур. Щетинкин-Кравченко кудумчузунда 77 башкы чанында катокка Кызылдың школачыларының «Алдын шанба» деп шаңнал дээш маргылдаазының түңнел оюнары эртер.

Хөрбис даанда хаак баазазынга Кызылдың өөредилге черлеринің бирги черн дээш лыжа маргылдаазын сонуургаан болур силер.

ДЫШТАНЫР ХҮННҮҢ ХООРАЙ ШТАВЫ.

Телевидение

ФЕНРАЛЬ 17-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00 — Дамчыдыктаар программазы. 12.05 — Медээлер. 12.10 — «Кадыкшылга». Эртем-шинчилелгиг программа. 12.40—«Ыры — 73». 13.10 — «Кижи болган хөөйүү». Юридиктиг эртемниң доктору А. Безуглов дамчыдыктаны чорудар. 13.40 — Өңнүт телекөргүзүг. «Кызарган кудумчуунуң республиказы». Уран-чечен фильм. 15.00—«Музыкалыг турнир». Бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң концерти. 15.45 — Өңнүт телекөргүзүг. Мультфильм. 16.05 — Өңнүт телекөргүзүг. «Совет Армения». Документалдыг телефильм. 17.05—17.15— Чапсар. 17.15— Мячалыг хоккей талазы-биле делегей чемпионады. ССРЭ-ниң шилиндек командазы — Норвегиниң шилиндек командазы. 2-ги ооң. Динамо аттыг Тел стадионнан дамчыдыкта. 18.15 — «Үе». Информастыг программа. 18.45 — Өңнүт телекөргүзүг. Хенгилелериң телетеатры. «13 сандай». 19.50 — Киножурнал.

КЫЗЫЛДАН

20.00 — «Тываның неделязы». Информастыг программа. 20.35 — Документалдыг фильм. 21.00 — «Неделяның медээзи».

МОСКВАДАН

21.30—«Музыкалыг чапсар». 22.20— Өңнүт телекөргүзүг. «Болдинода күз». А. С. Пушкиниң шүлүктеринге болгаш чагааларын ёзугаар ырлыктыг очерк. 23.00 —«Үе». Информастыг программа. 23.30—00.10 — Өңнүт телекөргүзүг. Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо»—«Крылья Советов». 3-кү ооң.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзи ёзугаар алыр га, богун республикага будуттаар, чамдык черлерге хар чаар. Барыын углаашкынывыг хаттың дүргеин секундада 0—4 метр, барыын районнарга 5—9 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы даглаарга 8—12, өскелеринге 12—16 градус соор.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Хаттың дүргеин секундада 0—4 метр чедер. Агаарның температуразы 14—16 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

кинотеатрларда

ФЕВРАЛЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Оцеола» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мында дың хөлээры мраким» 15.00, «Карпухин» 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Олеся» 16.50, «Прерия» 13.15, 18.40, «Сетиржип алышкын» 15.05, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Баштаалар бедң 9.00, 10.50, «Точка, точка, чартык сек» 12.40, 14.30, «Эртенок чугула сочочный» 18.30, 20.30 шактарда.

СПОРТ

80 АЛДЫН ДЕМДЕК

Таңды районнуң Бай-Хаак суурга профвилел-комсомолдуң хаак кросу болуп эрткен. Аңаа район төвүнүң үлетпүр бүдүрүлге, тудуг, албан организацияларының, өөредилге черлериниң, колхозтарының, совхозтарының төлөөлери киришкен.

15 километрге Бай-Хаактың спорт школазының тренери М. Григорьев тергиндээн. Ооң шаңы 50, 59 минута. Иңгы черни «Тиилелгеэ» совхозтуң спортчузу Л. Монгуш эзээн. 10 километрге райкүүскомнуң иштики херектер киндизиниң хаакчызы В. Бабушкин кымга-даа аштырбаан. Ооң эжи В. Калинин иңгы черде. Херооженнерден 5 километрге Бай-Хаак школазының башкызы Т. Пинигина мурнап келген. Эр улустан 5 километрге Элегес школазының башкызы В. Решетников тергиндээн. Райкүүскомнуң иштики херектер киндизиниң төлөөзи В. Шевченко иңгы черни эзээн. Херооженнерден 3 километрге партия райкомунда Л. Сапрыкина бирги, кижи эмнелгезинде Е. Сат иңгы черни алган.

Оолдарның болгаш уругларның 10, 5, 3 километрдерге хаак маргылдаазы база болган.

ЧУРУКТА: уругларның «Экспресс» дээр спорт школазының конькичилери Барнаулдуң «Локомотив» стадионунда ойнаш турлар.

В. САДЧИКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Республиканың спортчу амыдыралындан

Команда талазы-биле «Тиилелгеэ» совхозтуң, школалардан Бай-Хаак школазының хаакчылары бирги черлерни алган. Оларга шилчилер кубоктарны тывыскан.

ГТО-ның хаак талазы-биле нормазын 158 кижи дужааган. Ооң иштинде 80 кижи алдын демдектиң нормазын күүсеткен.

А. ОПЕРА.

ШУПТУ ДУЖААГАН

Улуг-Хем районга профвилел-комсомолдуң хаак кросу Шагаан-Арыгга эртиен. Аңаа эр улустуң 10, 15 километрге, херооженнериниң 3, 5 километрге хаак маргылдаазы база болган.

Баштай херооженнериниң 3 километрге чарыжы эгелээн. Орта Шагаан-Арыгның № 2 школазының өөреникчилери Соня Тыкыл-оол бирги, Зоя Дамба иңгы черни алган. Эр улустан 10 километрге Жданов аттыг совхозтуң спортчузу Олег Кыыл-оол тергиндээн. Херооженнерден 5 километрге Шагаан-Арыгның № 2 школазының өөреникчизи Надежда Сокал кымга-даа аштырбаан. Эр улустан 15 километрге «Улуг-Хем» совхозтуң хаакчызы Владимир Ондар бирги, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң спортчузу Николай Чуруто иңгы черни эзээн.

Шагаан-Арыгның № 2 школазының командазы бирги черни алган. Оларга шилчилер кубокту, бирги-үшкү черлерни эзээн спортчуларга хүндүлел бижюлерни тывыскан.

Дыка хөй кижи ГТО-ның нормазын дужаап алганнар.

М. ТАРТАН-ООЛ.

МАССАЛЫГ МАРГЫЛДААЛАР

Таңдының «Тиилелгеэ» совхозка янзы-бүрү спортчу маргылдаалар болган. Баштай Кызылдың «Спартак» эки тура спорт иштилелгиниң волейболистери-биле совхозтуң спортчуларының эң хүүзу-нуң ужуражылгазы болган, аңаа аалчылар тиилээн.

Тыва хүрешке ажыл-агыйның 32 шилиндек мөгеш хүрешиен. Спортчу демиселдиң түңнелинде Виктор Ховалыг шүүлген, Ховалыг Маадыр-оол ужуглешкен.

Шыдыраа маргылдаазы чыылганнарның кичээнгейин хаара тутказ. Аңаа Кур-Чер ортумак школазының башкызы бирги разрядчы Владимир Дармажап бирги черни алган. Ол ышкаш баг катарының, кажык ойнаарының маргылдаалары база болган.

К. ШАҢГЫР-ООЛ.

ЭРЗИНЧИЛЕР ТИИЛЭЭН

Тес-Хем биле Эрзин районнарының школачыларының мячилиг хоккейге шилиндек командалары ужураашкан. Аңаа эрзинчилер тиилээн.

К. СЕЛЕН.

Бирги чер дээш

Республикавыг «Урожай» эки тура спорт иштилелгиниң бирги черн дээш мячилиг хоккей маргылдаазы пайысылаздың «Хүреш» стадионунда эгелээн. Шында колхозтардан болгаш совхозтардан 7 шилиндек команда киржип турар.

Бирги хүнде Бай-Тайганың «Мурнакчы» колхозунуң хоккейжилери Чөөн-Хөмчүктүң СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң командазын, Өвүрүүң «Торгалыг» совхозунуң төлөөлери «Элегес» совхозтуң хоккейжилерин утуп алган.

Маргылдаа уламчылап турар.

С. БОРИСОВ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киндизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киндизиниң 37-13, культура киндизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый киндизиниң 21-47, үлетпүр киндизиниң 22-64, чагаа киндизиниң 41-27, информацияа база совет тургузуг киндизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солуп келбейн барганза 32-75 телефоннар болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 667.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тывалың ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко № 1). ТС—00359.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда тудуп-хевирленген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл
ФЕВРАЛЬ
18
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 42 (9118).
Өртээ 2 коп.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының февраль айы орту эрти. Совет Тываның улус ажыл-агыйының бүгү адырларының ажыл-ишчилери, социалистиг бедик хүлээлгелеривисти күүседир дээш күжениишкинниг ажылдаалы!

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ—ШИМЧЕДИКЧИ КҮШ

СОЦИАЛИСТИГ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ МААДЫРЫ ЭШ Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫ ЛЕНИН ОРДЕНИ-БИЛЕ БАЗА «КАДЫЫР БОЛГАШ МАСКА» ИЙИГИ АЛДЫН МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң мурнунга улуг ачы-хавыяалары дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр чеден харлаанынга холбаштыр СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш Николай Викторович Подгорныйны Ленин орденi-биле база «Кадыыр болгаш Маска» ийиги алдын медаль-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының ораалчызы Т. КУЛАТОВ
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

МОСКВА, КРЕМЛЬ.
1973 чылдың февраль 16.

СОРУЛГАЛАР ТОДАРГАЙЛАТТЫНГАН

Тыва АССР-ниң Садыг министерствозукүн болгаш воң организацияларының коммунистериниң хуралы бөкүп эртиен. Аңаа 1972 ажыл-агыйы чылының түңнелдерин үндүрүп, тоску беш чылдың шиитпиринг үшкү чылының сорулгаларын тодаргай чугаалашкан.

Министерстваның садыгылары эртиен чылын 1971 чылга бодаарга, 8 миллион ажыт рубльдиң үлеттүр болгаш аъш-чым барааннарын ажылчы чонга сатпан. 13 чаа магазинни, 3 столовайны ажыглалга киирген. Ында амгы үеним чаа дөмейлеерни тургускан. Садыгның культуразын бедидер, хереглевичилерниң негелделерин хандырар талазы-биле чамдык ажылдарны чорутканын хуралга демдеглээн.

Ынчалза-даа республиканың Садыг министерствозу ниитизи-биле үүрмектеп садар бараан сагырлагазының планын болгаш хүлээлгелерин күүседир дээш бүгү үүлдерин кылырын коммунистер шиитпиргээн.

Министерствоның садыгылары эртиен чылын 1971 чылга бодаарга, 8 миллион ажыт рубльдиң үлеттүр болгаш аъш-чым барааннарын ажылчы чонга сатпан. 13 чаа магазинни, 3 столовайны ажыглалга киирген. Ында амгы үеним чаа дөмейлеерни тургускан. Садыгның культуразын бедидер, хереглевичилерниң негелделерин хандырар талазы-биле чамдык ажылдарны чорутканын хуралга демдеглээн.

Ынчалза-даа республиканың Садыг министерствозу ниитизи-биле үүрмектеп садар бараан сагырлагазының планын чүгле 98,7 хуу күүседкен.

Хуралга саналберген коммунистер саадыңнаан сорулгаларны чедиишкиниг боттандырары-биле садыгның дапшылгалыг хевирлерин палбаа-биле нептередириниң, социалистиг чарыштыг аъш-чымның организастаарының эргежен чугулазын айыткан.

Бо чылын сес магазинни садыгызы чокка ажылдаарыларче шилчидери, беш магазинни, бир столовайны тударын көрдүнгеп. Минусинскиге кат-чимис, Кызылга картофель шыгжаар черлерин тударын шиитпиргээн.

Садыг ажылдакчыларының ортузунга политмассалыг болгаш коммунистиг ажылының деңгээлин бедидерин хуралга чугаалашкан.

Тоску беш чылдың шиитпиринг үшкү чылының планын болгаш хүлээлгелерин күүседир дээш бүгү үүлдерин кылырын коммунистер шиитпиргээн.

Н. ВАНЬКОВ.

СЕПТЕЛГЕ УДАВАС ДООСТУР

Ынай-бээр далашкан улус, темир-дес даажы болгаш чүгаа-соот — машина-трактор мастерскаязында ажыл-ишти түүктүүн хереченип тур.

— Часкы хову ажылдарынга ажыглаттынар бүгү техниканың септелгезин март бирге чедир доозар бис. Хүүсаа кызырыпган түүлү, ажыл-ишти бачым апарды. Септелгеде беш бригада бар. Оларның кайызынга өскелеринге аштырбас дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, кызымаккай ажылдап турар — деп, колхоздуң бөл инженери Николай Михайлович Сухов чугаалап ор. Септеер үлүүлүг 45 тракторувуң 38-ин, 51 сеялканың — 21-ин, 58 анализининг—26-зын, 21 лущильниктиң—12-зин, 350 илимрининг дегерезин белеп септеенин оон билип алдым.

Колхоздуң төп септелге мастерсказы. Ында янзы-бүрү цехтер бар: моторлар, тракторлар септеер, темир тонгурар болгаш өрүнээр, каннаар.. Оларны дөгерезин машина-трактор мастерсказының эргелекчизи Михаил Петрович Бурдаков-биле кады кезиндивис. Тракторлар септеер цехте чеди трактор тур. Септелгеде арткан сөөлгү тракторлар ол. Чамдыктары септелгеден үнер чыгаан. Эш Михаил Бурлаковтуң чугаазын ёзугаар алырга, септелгени хүүсаадан эрте доозунтар арга бар. Ол бригададан Павел Луконкин, Иван Чооду, Григорий Булатов олар социалистиг чарыштың мурнуку одуругунда чоруп турарлар.

Токарь Алексей Дмитриевич Попеляев артык кезектер кылырынга мергежээн кижилерниң бирээзи. Ол бо ажыдынга 29 чыл болган. Эртикен үениң хүргүзүнүң мурнакчы токарь он-он аныяктарны болгунуу мергежилиниг өөреткен. Оон ийи оглу база-ла токарь ажылы-биле таныш: Вася—чоладачы, Коля—механизация училищезинин сургуулу. Бо хүннерде Алексей Попеляев септекчилерниң чагын долу күүседип, мактадып турар.

Бичежек өрээл. Оон ишкин станок болгаш янзы-бүрү темир-дес долган. Ында слесарь Геннадий Казачаков ажылдап турар. Геннадий чогаадыкчы санаа киирериниг ынак. Эртикен чылын каннаашкын тазы-биле бир саналды киирген. «Сибиряк» комбайнының муфтазын өде кылган. Ол чаартыкчы саналдар шинчаатингеп.

Үш дугаар бригаданың механизаторлары андазын септеер хүлээлгелиг. Михаил Чистобаев, Иван Арнак, Анатолий Зубков, Махтумян Фазлутдинов, Спиридон Будрявцев олар кызымаккай ажылдап турар. Ам арткан 32 андазының септелгезин бо айда доозарын хүлээнгеннер. Бо бригада январь айның түңнелиниле септекчилериниң бирги одуруунда чоруп турар.

Часкы хову ажылдарынга ажыглаар техниканы чогуур үезинде, бедик шынарлыг септеер дээш социалистиг чарыш Тандыда «Революцияның чалбыыжы» колхоздуң механизаторларының аразында калбарган. Колхоз баштаар черн септекчилерге тааржылалыг байдалдарны тургузарынче сагыш салып турар. Мастерская чанында столованы тургусканы—оон бир хереченин.

К. ЧООДУ.

А. СОКУРОВТУҢ фотолары.

ДААРАНЫКЧЫЛАРНЫҢ А Ж Ы Л-И Ж И

Сарыг-Септи амыдыралхандырылга комбинадының ажыл-ишчилери бо чылын чонга ачы-дуза чедирериниң планның онаалдаларын декабрь 25-те күүседкеш, даалгадан ажыр бир муң рубльдиң ажылын кылырын, беш муң рубльдиң продукциязын сайгарарын хүлээнгеп. Комбинаттың планын күүседиринге даараныла цегининг коллективи улуг үлүүн киирип турар. Олар хеп даараарының болгаш септеерининг даалгазын январьда ажыр боттандырган.

Даараныкчыларның аразында мурнакчыларның саны чыл белеп түдүм-на көвүдеп турар. Оларның эң тергиннелеринге Галина Фратушина, Екатерина Золотухина, Зинаида Пышкина, Евдокия Тишкина хамаарыжыр.

Даараныкчыларның чедиишкинниг күш-ажылының ачызында амыдырал хандырылга комбинады январьның планның онаалдазын 111 хуу күүседкен.

Т. ХЕРТЕК.

Каа-Хем район.

ЧУРУКТА: слесарь Г. Казачаков.

ЧУРТТУҢ ХОВУЛАРЫНДА

Кубаньның тараа шөлдеринде часкы хову ажылдары хүн келген түдүм үзлам калбарып орар. Крым, Абинск, Анапа районнарының механизаторлары өскелерин мурнап чаштырылганы эскээн. Эрте быжар тараа культураларының баштайгы муң-муң гектарлары чаштынган. Он-он муң гектар шөлдерниң шыгын базырган.

Абинск районнуң СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг колхозунуң он агрегады чазын чажар кызыл-таеты чаштырып киришкен.

Суда биле чочак-тараа холукседээри болгаш чемге хереглеер чочак-тараалы түүчүе гектар шөлдерде тараан.

Бо колхоздуң механизаторларының аразында калбарган социалистиг чарыштың бирги одуруунда трактористер Сергей Буланкий, Петр Мищенко чоруп турарлар. Чаштырылганы эки шынарлыг чоруттуушаан, хүн нормазын олар ажыр күүседип турарлар.

КРАСНОДАР.

Оренбургтуң тараа шөлдеринде бо хүнде ажыл хаймыкшыннып чоруп турар. Шөлдерже органиктиг чемнишчидилге сөөртүлгезинде муң-муң тракторлар болгаш автомашиналар халаа туттунган. Бо чылдың чазында тараа тарыыр шөлдерде 4,5 млн. тонна органиктиг чемнишчидилгени чедирген. Оренбургтуң тараа шөлдеринче ол хире хой санныг чемнишчидилге кажан-даа сөөртүнмейн турган.

Ол ажылды түскайжыттыган звеноолар болгаш бригадалар боттандырып турар. Сорочинск районнуң «Родина» колхозунуң тараажылары он муң тонна одекти сөөртүрүп планнаан турган. Транспорт болгаш өдек чүдүрер-дүжүрер хереседдер-биле бүрүн хандыртынган механизаторларның отряды ол онаалданы ийи чартык катап ажыр күүседкен.

«Сельхозтехника» каттыжышкынының бүдүрүлгелери тараажыларга удуг дуваны чедирип турар. Ук бүдүрүлгелерден ажылагыйларның тараа шөлдеринде 29 отряд ажылдап турар. Олар бо хүнде чедир 2 млн. тонна ажыг чемнишчидилгени шөлдерде чедиргеп.

Шөлдерже органиктиг чемнишчидилге сөөртүлгезин Бузулук, Абдулин, Красногвардейск, Октябрь болгаш өске-даа районнарының тараажылары бедик темп-биле чорудуп турар.

ОРЕНБУРГ. (СЭТА-ның корр).

ЧУРУКТА: үшкү бригада септелге үезинде.

СЭКП Төп Комитединде

СЭКП Төп Комитеди партия документилерин солуп эгелээр дугайында айтырыгны чугаалашкан. Партия документилерин солуурунга белеткенирингe хамаарыштыр партияда чорудуп турар ажыл XXIV съездиниң болгаш СЭКП ТК-ның май (1972 чылда) Пленумунуң айытканын ёзугаар, ниитизи-биле организастыг эртип турар.

Партдокументилерни солуурунга белеткелдиң чоруп турарының үезинде партияның иштики ажылы улам утка-шынарлыг апарган, ажыл-агый, политиктиг сорулгаларны шиитпирлээринге партия организацияларының салдары күштелип турар. Партияны улам быжыглаарынга, совет ниитилелдиң удуртукчу болгаш утлакчы күжү болур ооң ролюнуң улгадырынга ол бүгү дуза чедирип турар.

Партия документилерин солуурунга белеткелдиң болгаш ону эрттирериниң организас-техниктиг талазы-биле холбашкан кол айтырыглар шиитпирлеттинген.

Партия документилерин солуурун эрттирерингe белеткел ажылын партия комитеттери, политорганнар болгаш партия организацияларының колдуунда доосканын барымдаалаш, эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының, партия крайкомнарының, обкомнарының, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Кол политэргелелиниң, кызыгааржы болгаш иштики шериглерниң политэргелелдериниң партдокументилерни 1973 чылдың март 1-де солуп эгелээрин СЭКП ТК чөпшээрээн.

Ооң-биле чергелештир партдокументилерни солуур талазы-биле ажыыды далаштырбайн, чоорту калбартыр болза чогуур деп санаан.

Социализмниң акы-дуңма чурттарында

МУРНАКЧЫ КОЛЛЕКТИВТЕРГЕ ШАҢНАЛДАР

БЕРЛИН. Бо хүннерде ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Баттышкан хостуг немец профэвилелдерниң төп баштаар черинiң шилчиир туктары-биле 1972 чылда улуг чедиишкиннерлиг болганы дээш шаңнаткан хой-хой үлеттүр бүдүрүлгелеринге болгаш албан черлеринге ол туктарны тыпсып турар.

Шаңнатканнарының бирээзи — Риза хоорайның дүгүй бүдүрер заводу пландан ажыр 60 муң дүгүйну бүдүрүп үндүрген. Коллектив темпизин бо чылын база кудулаттайн турар. Январь дүргүзүнде безин пландан ажыр 1.5 муң дүгүйну бүдүргеп. Дүгүй бүдүрер совет ажыл-ишчилерниң дуржулгазын шын ажыглап турарывыс бистиң чедиишкиннерлиг болурувуска улуг дуза чедирген. Ооң ачызында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 6 хуу үлгаттырар аргалыг болган бис деп, заводтуң ажылчыннары боттарының хуралынга чугаалаан.

Бедик шаңналдарны дапшыкы садыгның бүдүрүлге чери «Унитехна», Магдебургтуң Э. Тельман аттыг машина заводунуң коллективи, Барз-Марке-Штадт хоорайның күрүне театры бала алган.

УЛУГ ӨЗҮЛДЕ

БРАТИСЛАВА. Бо чылдың январьда Словакиянын үлеттүр бүдүрүшкүнүнүң хемчээли эртикен чылдың ол үезинде тургланыннан 13,1 хуу үлгаткан. Бо чылдың баштайгы айында бүдүрген ниити продукция Словакияга 1948 чылда үлеттүр бүдүрүшкүнүнүң ниити хемчээлинден ашкан.

Республиканың улус ажылагыйының кол адырлары — химия, металлургия, шил, целлюлоза-сазының бүдүрер үлеттүрү онза чедиишкинниг ажылдаан. Олар шаңа онаалдаларына айытканындан шалыпкын хөгжээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эртикен чылдың январьда тургланыннан 9,3 хуу үлгаткан.

Словакияның статистика эргелелиниң ол түңнелдерни чарлаан дыңнадынга чехословак ажылчы чоннарның реакциязы алкан. Февраль типилелгезиниң 25 чыл оорга алдар болдурган социалистиг чарыштың ужур-дузалын демдеглээн. Ол чарыш беш чылдың үшкү чылын чедиишкинниг эгелээринге чугула рольдуг болган.

МУРЕШТИҢ ЭРТИНЕЗИ

БУХАРЕСТ. Чурттуң бүрүнгү административтиг болгаш культура төвү Тыргы-Муреш хоорайга келген туристер онушнап-за «Муреш эртинези» дээр. 30 муң чурттакчылыг ол бичеге хоорай улусчу эргечагырга чылдарының хургузунда 100 муң ажыг чурттакчылыг, чуртта сураглыг үлеттүр төвү болу бергеп.

Ооң хевир-шинчизин көзүлдүр-де чаартының турар. Аңаа алдан черлериниң чаа-чаа бажыңнарын болгаш чурттарга кварталдарын тудуп тургусканын. Архитекторлар чаа тудугларны бар турар бажыңбалгаттың туттунган ала-шинчизи-биле чогумчалыг дүүштүүринче доктаамал сагыш салып турар.

Бо беш чылды сөөлзүредир хоорайга чаа чурттарга районну «Дымбул Петрошу» тудуп тургузар. Аңаа 30 муң кижи чурттай өөр. Бир лицейни, ниити өөредилгениң үш школазын, уруглар садтарын, магазиннерни тудар деп турар.

1965 чылдан ынай Муреш хемниң оң талакы эрик кавызының девискээринге чаа чурттарга бажыңнарының тудуун калбартыр деп, хоорай тудуунуң планында айыткан.

ПОЛЬШАНЫҢ «ЗАВОДТАР ЗАВОДУ»

ВАРШАВА. Польшаның металлургиязын сайзырадырынга, бүдүрүлге черлерин чаартырынга Катовице хоорайның чоогунда тургустунган «Зигмунд» завод чугула рольдуг. Польшада заводтарның заводу диртиң турар «Зигмунд»— чуртта металлургия дериглериниң эң улуг бүдүрүлге чери.

Заводтуң кылыптары бедик шынарлыг. Ынчангаш оларны делегей рыногунга сайгарары чедиишкинниг чорун турар. Заводтуң даштыкы чурттарда чагыкчыларга бүдүрүп берип турар продукциязының кинрер орулгазы 1970 чылдаашындан эртикен чылын 13 катап улгаткан. Оны ам делегейниң 32 чуртуң, оларның аразында Совет Эвилели болган ЭДЧ кежигүннери өскелээ чурттар садып ап турар.

«РЕСПРОМНУҢ» БҮДҮРҮП ТУРАР ЧАА БАРААННАРЫ

СОФИЯ. БУР-нуң специализастаттынган ажыл-агый каттыжышкыны «Респромнуң» продукциязы делегейниң хой-хой чурттарында аажок сураглыг. Ооң бүдүрүлге черлери чүүл-бүрү радиоэлектроника аппаратуразын болгаш харылаа техниказын, бүдүрүлге, технология ажылдарын контрольдаарынга ажыглаар дериглерни, радиолокация станцияларын бүдүрүп үндүрүп турар. Делегеенийң ангы-аңгы хоорайларынга эрттирген үлустар аразының делегелеринге, ярмарказларынга ол кылыглар 13 алдын медаль-биле шаңнаткан.

Каттыжышкынының заводтары бо чылын продукциязының ассортиментизин оранчок калбартыр.

(СЭТА).

БЕЛОРУССИЯДА АЖЫЛ-ИШ

Белоруссияда техниканың часка белеенин хынаар көрүлде эгелей берген. Эртикен чылдың бо үезинде тургланыннан беш муң ажыг—70 муң трактор шуут белен. Бүгү трактор парктының 82 хуузу ол. «Сельхозтехниканың» бүдүрүлге черлериниң сеялка машина бүргүзүнге магадылал талонун тывыскан. Хөрүн болбаазырадып ажылдаары болгаш тарылга чепсек-херекселдерин белеткээри база графигин мурнап турар. Ажыл-агыйларның хей муруузу ол ажылдарын доозупкан. Ховуже үнүттериниге чүс муң ажыг андазын, культиватор, сеялка, картофель тарыыр машиналар белеп.

* *

Минскиниң радиозаводу Москваның, Ленинградтың, Киевтиң, Ташкентиниң болгаш Ереванның садыг базаларынга баштайгы бир түү чаа «Горизонт-104» телевизорларны чорудуп берген.

«Горизонт-104» бирги чергениң аппарады. Ооң-биле метр болгаш дециметр хемчээлдиг, ак-кара, өңнүг дүргүлер дамчыдар чалгыларны хүлээп алыр. Экраны 67 сантиметр хемчээлдиг кинескопту эң баштай ол телевизорга эптеп тургускан. Телевизорнуң үн дамчыдар системазы тускай харжактыг. Ону амгы блок кылдыр тургускан, аппаратаң аңгы тургузуп, ооң туружу кылдыр-даа ажыглап болур.

Завод бо чылын садыг четкизинге 130 муң ындыг телевизорну чорудуп бээр.

Чаа база бир эт — транзисторлуг «Океан-205» радиоприемникти бүдүрүп үндүрериниге белеткен турар. Ол радиоприемник 8 янзы чалгылыг дамчыдылгаларны хүлээп алыр, оларның бежи — кыска чалгылыг. Бо приёмник батареялардыг, доктаамал талаларлыг электри дамчыдылгазының-даа бээр электри күжү-биле ажылдаар. Моон мурнунда бүдүрүп үндүрүп турган транзисторлуг радиоприёмниктен ооң ылгалы ындыг.

«Тыва-кобальт» комбинаттың тоо завод лабораториязының коллективи бодунуң мурнунда тургустунган сорулгаларны чедиишкиннинг күүседип турар. Лабораторияда шынаан биллиглиг, ажыл-ишке кыымак, харыысалгалыг мурнакчылар хөй. Чижээ, бедик мергежилдиг лаборант Эльвира Монгуш маңаа лабораториянын ажыктаан баштайгы хүндеп эгелеп ажылдаан. Аңаа нарын аналитер кылыр даалганы берип турары таварышта эвес.

Кызымдың педагогика институдунуң биохимия факультединиң доозукчузу Сендеш Бузур-оолдуң күш-ажылчы базынын база Таңды-Уланың эдээнге, «Тыва кобальт» комбинаттың лабораториязынга эгелээн.

Дуржулгалыг эш-сөрүүнүң дузазы-биле ол лаборантының ажылынын чажыттарын биилеп ап, мурнакчыларынң олдуруунче кирген. Ажыл-ишке, чаңгыс аай сорулга коллектив немнгүүнерин шайпаладынытырган.

ЧУРУКТА: лаборант химиктер Эльвира МОНГУШ биле Сендеш БУЗУР-ООЛ ажыл үезинде. А. НЕВОЛИННИҢ фотозу.

Тайгаже углаан тудуглар

Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана хоорайда 463 дугаарлыг механизастаан колоннаның Сат Бидир-оолга удуртқан тудугжу бригадазы «Сүт-Хөл» совхозтуң төвүнде чаа тудуглар кылып турар. Эрткен чылда бо бригада совхозтуң Кара-Чыраа салбырының төвүнге ийи-ийи квартиралыг 2 чурттарга бажыңнынң болгаш чаа клубтуң тудуун доозуп, өске-даа чугула тудуглар кылырынга идепкейлиг киржип, тудуг-монтаж ажыттары кылырының чыл планын ажыр күүседткен.

Механизастаан колоннаның бо бригадазында шупту 12 тудугжу бар. Оларның аразында Хөвалыг Ондум-Кереп, Монгуш Манчаа, Бичө-оол Ондар болгаш өске-даа тудугжулар бедик мергежилдиин көргүзүп, аныяк тудугжуларынга мергежилиг бедидерингө сагыш човаңгыр дузалажып турарлар. Мында бир хоочун тудугжу-ла чаа ажылдан киргеи аныяктардан ийи кижини быланчыныың мергежилиңге өөредип каары чанчыл болган. Бригадада хоочунарның өөредип алганы аныяктардан Хөвалыг Оолак, Сат Кара-оол, Сарыглар Базыр-Сат, Монгуш Кызыл-оол болгаш оон-даа өскелер кызымак болгаш шалыпчы ажылдан турарлар.

Деминг, наймаадыг бо бригадада күш-ажылдың сагыша-чуруму быжыг. Оон уламыдан ажыл бүдүүгүр, тутказ бажыңнарның шынары экп.

Сат Бидир-оол баштаан тудугжуларның кылган тудуглары Сүт-Аксы суурнуң кедээзинде тайгаже уламнып үнүпкен. Чаа-чаа бажыңнар немежеш үнген чаа кудумчуның адын Новая деп адаан. Бистиң суурувустуң ол чаа кудумчузунуң эрес-шалын болуп, мактаткан тудугжулары январьда тудуг-монтаж ажылы кылырының планын ажыр күүсеткеп. Тудугжулар чоокку каш чыдларда хөй тудугларны тудуп, ажыглаада киирглээн. Төскү беш чылдың үшкү чылында оларның күжү, деми-биле тудуглар бо кудумчуга улам немежеп.

С. БИЧЕ-ООЛ.

Хүлээлгени амыдыралга

Кемзээлиг-Хөвуда чаа кыштагны ыяпкан-ла чурттакпанчыг. Хөй кажыктың тутканы, ында чурттарга бажыңын кылганы хынамчаныг. Мал чемнерининң курнаавыры тургустунган, одары база таарымчалыг.

Хөй ажылынга 22 чыл болган, «Тинелге» совхозтуң хоочун малчынының бирээзи Баян-Доо Ондарның ажыл-ишкин дөмчү-даа бил, чырыдар бөдедым. Ол чаа кыштагда таарымчалыг кажаа-хөрээны кылырынга малчынның бичө эвес үлүг-хуузу киргенин база демдеглээр апаар.

Чайгы семиртигеги эки организастаанындан, күсүү болгаш кышкы одарны чөп ажыглап, хайгаараадты болгаш чемгерилдениң эжиктикенинден ооң төрүүр 550 баш хөө мөнди, хүр. Бо хүннерге чедир баштайгы болдаан 110 хөйнүң хураганы шупту бар.

Көдээ ажыл-агый ажылданчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыынының эзлчээнге киргеш, малчын тодаргай хүлээлгени алган: чаш хураганга чидиригни болдурбас, хөй бүрүзүнге онааштыр 3200 грамм дүктү кыргыыр, бодунуң күшү-биле 200 центнер сигенни белеткээр. Б. Ондарның сөзү ооң. боттуг ажылындан карышпас.

С. САНДАН.

Аныяктарның чугула сорулгалары

(ВЛКСМ Тыва обкомунуң IV пленумундан)

Комсомол Тыва обкомунуң IV пленумунга «ВЛКСМ ТК-ның VIII пленумунуң түңнелдериниң болгаш республиканың комсомол организациязының сорулгаларының дугайында» илеткелиниг комсомол обкомунуң бирги секретары А. А. Романов СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң шиитпирлеринде болгаш ССРЭ-ниң 50 чыл ооңга тураскаадткан каттышкан байырлыг хуралга СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде комсомолга хамаарыштыр айытқан сорулгаларны чугаалаан.

Төскү беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында чугле планныг онаалгаларны күүседир эвес, харын ажыр боттандырып, ооң-биле катай социалистиг экономиканың бүгү адырларынга улам бедик темпилерни чедип алыры-биле даразында чылдарның эргежок чугула курлавырларын тургузар үүрлуг бис. Салдынган сорулгаларны чедип ап болдуруның бүгү аргалары барын беш чылдың эрткен ийи чылы хереченип турар. Тыва АССР-ниң үлетүүр продукциязының ниити хемчээли ийи чылда 24 хуу оскен, пландан ажыр колдуунда 7,5 миллион рубльдиң продукциязын сайгарган.

Республиканың көдээ ажыл-агыйы хөгжүп турар. 1972 чылда тарааның ниити чыылазы 297 мун тонна болган, ол 1971 чылга бодаарга 120 мун тонна хөй. Юбилейиниг чылда Каа-Хем, Таңды, Бии-Хем районнарның, Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйлары эки ажылдан, күрүнеге тараа садарының планың 2—3 катап ажыр күүсеткенин илеткелчи пленумга чугаалаан.

Республиканың комсомолчулары болган аныяктары бо үлүг херекке бичө эвес күш-ажылчы салыышкынын киргеп.

«Беш чылга — аныяктарның шалыпчы ажыл-ишки, мергежилиг болгаш дилээшкин!» деп Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга республиканың комсомол организацияларының коддуу киришкен. Юбилейиниг чылда социалистиг чарышка чедип алган чедиишкиннери дээш комсомолдуң Мөңгүн-Тайга, Өвүр район организацияларе ВЛКСМ ТК-ның шилчилер Кызыл тудугларыбиле шаңнаткан.

Үлетүүр бүдүүлгелерде, транспорт, тудуг организацияларында болгаш көдээ ажыл-агыйда үлүг четпестер барын илеткелчи болгаш санал бергеннер чугаалаан, ооң чылдагааннарын тодарадып, эдип алырының хемчеглерин, аргакурлавырларын айытқан.

Тос үлетүүр бүдүүлгелери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерининг планың күүсетпээниден миллион ажыг рубльдин ниити продукциязын чедир бербээн. Тудуг материалларын чогуур үезинде сөөртүп чедирбейн турарының чылдагаанындан «Тыва тудуг» трест ийи мун кижи-хүнүн чидиргей. Ооң уламыдан 40 мун рубль хемчээлиг тудуг-монтаж ажыны чедир кылдынмаан.

Колхозтар болган совхозтар бир баш малга онааштыр эт бүдүрүлгезин, а чамдык ажыл-агыйлар сүт, дүк бүдүрүлгезин кудулаткан. Малдың өлүрү, янзы-бүрү чылдагааннардан хораар чоруу көвүдээн. Чер ажыынын культуразы чавыс болуп артышаан.

Чамдык үлетүүр, транспорт, тудуг болгаш көдээ ажыл-агый коллективтеринде үлүг четпестер турда, ВЛКСМ Кызыл хооркому, райкомнар хамаарышкан комсомол организацияларының ажылын эжиктеринче угланган хемчеглерни кошкаткан.

Үлетүүр болгаш көдээ ажыл-агый коллективтеринде комсомол организацияларының кол сорулгазы болза, камналга чүрүмүн шиитпирлиг сагыры даэш демисежирп, күш-ажылдың сагыша-чуруму быжыглаары болгаш ажылга организастыг чоруктуу бедидери болур деп пленум айытқан.

Төскү беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында Тыванын ажыл-ишчилери, ооң иштинде комсомолчулар бедиткен социалистиг хүдээлгелерин алгаш, ону күүседир даэш күжениишкиннинг ажылдан турарлар.

1973 чылдың планныг онаалгаларын болгаш хүлээлгелерни чедиишкиннинг күүседирингө социалистиг чарыштың сайзырангайжыдары кол рольду ойнаар. Ол сорулганы боттандырары-биле үлетүүр, тудуг, транспорт, чер болгаш мал ажыдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында партия, болгаш чазактың докталдарынга үндезилээш, ВЛКСМ обкому, хооркому, райкомнар чамдык хемчеглерни алган. Ынчалза-даа социалистиг чарышты организастаанында үлүг четпестер барын пленум демдеглээн. Бүдүүлгенин чамдык аныяк мурнакчылары боттарының аргаларыдан куду хүлээлгелерни алгылаан. Колхозтарда болган совхозтарда комсомолчулардың болгаш аныяктарның ортузунда социалистиг чарыштың негелделери ам-даа ажылдап кылдынмаан. Чарыштың түңнелин чогуур үезинде үндүрбейн, көргүзүглерни деңнештирип көрбейн, эки дуржулгаларны нептеретпейн турар.

Социалистиг чарыштың түңнелин фермаларга, бригадаларга хүннүн-не, коллективтерге ай бүрүде, хооркомга, райкомнарга квартал саныңда үндүрелиниң чугулазын пленум демдеглээн.

Комсомолчу-аныяктарның фермаларының, бригадаларының ролюн бедидер, оларның саның көвүдедир, дуржулгазын нептередир талазы-биле комсомол организациялары дээштиг хемчеглерни ап чорутпайн турарын санай бергеннер пленумга шүүмчүлээн. Бии-Хем, Таңды, Барыын-Хемчик районнарда комсомолчу-аныяктарның чамдык фермаларын дуржургени канчап-даа таарышпас.

ВЛКСМ Кызыл хооркому, райкомнар комсомолчу-аныяктарның коллективтериниң санын көвүдедирин, аңаа удуртулганы экижидерин чугулаап көрген.

Беш чылдың шиитпирлиг чылының планнарын чедиишкиннинг күүседирингө чугула рольду партия ленинчи комсомолга болгаш совет аныяктарга хамаарыштырып турар деп, ВЛКСМ ТК-ның VIII пленумунга онзалап демдеглээн. Эвээш чарыгдалдыг, хөй, эки шынарлыг продукцияны бээр деп партияның кыйгырыын комсомол организациязы бүрүзү күүседир хүлээлгелиг.

Салдынган сорулгаларны күүседирде комсомол организацияларының дайынчы аргалынган бедидерининг, идей-политиктиг болгаш организаксы ажылды экижидерининг, комсомолчуларның политиктиг, ниити билиглерин, мергежилин бедидерининг кичээнгейин салыры пленумга демдеглээн.

ВЛКСМ ТК-ның VIII пленумунга күрүне планнарын күүседиринче комсомолчуларны болгаш аныяктарны мобилизастаарынга хоорайларның база районнарының комсомол комитеттери үлүг рольду ойнаар деп айытқан. Ынчангаш олар социалистиг чарышты организастаарының дайынчы штабтары болур үүрлуг.

Тыванын комсомолчулары база аныяктары беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылын шалыпчы күш-ажыл болгаш эки өөредилге-биле демдеглээр, партияның XXIV съездизиниң тоогулуг шиитпирлерин амыдырала боттандырарынга төлептиг салыышкының, киирер дээрзин илеткелчи болгаш санал бергеннер чугаалаан.

1973 чылдың планнарын хуусаа бетинде күүседир даэш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киржир, беш чылдың шиитпирлиг чылының үн бүрүзүн шалыпчы күш-ажыл болгаш кончуг эки өөредилге-биле демдеглээр, комсомолга В. И. Ленининиң адын тывыскаанындан бээр 50 чыл ооңга төлептиг, ужуражыр, партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга боттарының бүгү күжүн, билиин болгаш энергизын бээр дээрзин пленумнуң хүлээп алган доктаалынга айытқан.

Т. ХЕРТЕК,
«Шынның» түскай корр.

Негелделиг, дээштиг удуртур

СЭКП-ниң XXIV съездизи ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга Советтерниң ролюн бедидерининг чугулазын, ону чедип алырының кол чепсээ — оларның организакчы бүтүү ажыл-чорудулгазын күштелдирери болур дээрзин айытқан.

Ажылчы чоннар депутаттарының Тожу район болгаш ында көдээ Советтер бо талазы-биле чүнү чедип алганы? Районнуң девискээринде бүдүрүлгелер болгаш ажыл-агыйлар хөй. Экономиканы хөгжүдеринге оларның үжүр-дузазы улуг. Эрткен юбилейиниг чылда оларның күш-ажылы хайнышкынныг болган. Бүрүне планың күүседир даэш ажылхерекке удуртулганы элээн күштелдирген. Оон түңнелинде хөй коллективтер планның онаалдаларын багай эвес күүсеткен. Ылаңгыя Ырбанда ыяш белеткээр чер, «Тоора-Хем» совхоз, Сыстыг-Хемде күрүненин анныыр-тывыш ажылагыйы, Тоора-Хемниң септелге-тудуг участогу, ыяш ажылагый чери, районнуң коммунал бүдүрүлге комбинады эки көргүзүглериг ажыдаан. Ол коллективтер СЭКП райкомунуң база райкүүскомунуң хүндүлел бижиктери-биле шаңнатқылаан.

Саар бир инекке онааштыр 1400—1500 кг сүттүг саган саанчылар Ажыма Кол, Александра Серенчик, төрүүр чүс ивиге онааштыр 80-ден өрү хокаштарны кампалап алган иви кадарчылары Алгыйбан Бараан, Ташүра Бараан, 25—28 киш олчалыг болган анчылар Артем Чепрасов, Антон Башүшкин олар ыяшкап мурнакчылар юбилейиниг чылда социалистиг чарыштың тиилекчилери болган.

Ынчалза-даа ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунун удуртур талазыбиле район болгаш көдээ Советтерниң ажылында эвээш эвес четпестерниң барын район Советиниң чоокта чаа болуп эрткен сессиязында депутаттар демдеглээн.

Районнуң социал-экономика болгаш культура хөгжүлдезиниң талазы-биле төскү беш чылдың ийиги чылында чамдык планныг онаалдалар күүседезин четпес организастаан. Ылаңгыя малдың баш санын өстүрериниң, төрүүр чүс башка онааштыр чаш төл алырының планы күүсеттинмээн. Малдың янзы-бүрү чылдагааннардан хораачазы улуг. Чижек санаашкын-биле алырга, эрткен чылын малдың өлүп хораазындан 175 тонна эт каражалыг болган. Ону акшаже шилчидерге 215 мун хире рубль болуп турар.

Малдың продуктулуу ам-даа чавыс. Бир саар инекке онааштыр 1300 кг сүттүг саарны планда көрдүнген болза, 1186 кг сүттүг саап алган. Бир хойдан-на 2 кг дүктүг орнунга 1,8 кг дүктү кыргып алган. Мал ажылында зооветеринарлыг хемчеглерни четпес чорудуп турар. Район сиген белеткээр планын чүгле 81,9 хуу күүсеткен, мал чемин кам чок чарыгдаар чоруктар бар. Районнуң экономиказынга үлүг үжүр-дузалыг иви малдың ажаалда хайгаараалында четпестер бар. Эрткен чылын безин 500 ажыг иви ис чок читкен. Бо дээрге «Тоора-Хем» совхозтуң директорузының, ында мал ажылының түскай эртемнигларының контроль чогунуң бир хереченизи. Ивиниң уксаазын экижидер хемчеглерни албайн келген.

Тожунуң девискээринге чер ажылын сайзырадырынче кичээнгейни күштелдирери негеттинип турарын сессиягa демдеглээн. Эрткен чылын 1910 гектарга тараа культураларын тараан. Оон дужүүн ей-шаанда, организастыг ажаап албаанындан, хөй тараапы харга бастырган.

Көдээ ажыл-агыйга капитал салыышкынның акша-хөреңгизин четче ажыглаваан. «Тоора-Хем» совхоз капитал салыышкынга берген акша-хөреңгиден 107 мун рубльди шиңгээдип албайн барган болуп турар.

Оон ында районнуң харыыза белдирининг, чонның амыдырал хандырылга комбинадының, аэропорттуң, садыг болган ниитиниң чемненнирге черлериниң ажылында үлүг четпестериниң барын депутаттар сессиягa бүгү талалыг шиңгы чугаалашкан. Чижээ районда садыгның 16 бүдүрүлгезиниң түгле 5 магазин чыл планың күүсеткен. Үлетүүр болгаш аът-чем барааннарынга чоннуң негелде-хереглелин районда чедир өөренип көрбес чоруктар бар. Магазиннер чогуур шактарында ажыттынмас, хаалгыг турары хөй. Бо бүгүнүң түңнелинде 105 мун рубльдин бараанын чедир саарбаан. Өре-самчыгдал кылыр чорук эвээш эвес.

Столоваяларда болгаш магазиннерде сүт продуктулары, ногаалар, варенъелер, тоорук, балык чергелиг түүлгер чок болуп турары алдептиг. Тожу даэрге балык, кат, моогу, тоорук ышкаш бойдус курлавыры-биле байлак чер болгай. Үстүнде аланывыс продуктулар ында чүге чогул? Ооң чылдагаанны Тожу райпозунуң (баштаар черинин даргазы эш Дорофеева), Үстүү-Енисейниң балык заводунуң Тоора-Хем участогунуң (начальниги эш Тихонов) база четпес ажылында даэрзин сессиягa шиңгызы шүгүмчүлээн.

Бодунуң девискээринде турар бүгү будурулгелериниң, ажыл-агыйларның, албан болгаш организациялариның ажылын үеним негелдезинге дүүштүр углап-башкарары Советтиң, ооң күүскомунуң бо талазы-биле ажылын эжиктерин, четпестерин дарый чайладырының оруктарын сессиягa тодаргай чугаалашкан.

Төскү беш чылдың үшкү чылында районнуң улус ажылагыйын хөгжүдериниң планын сессиягa бадылаан.

А. НАМЗЫН.

Тыванын кооператорларында

Түңнелдер болгаш сорулгалар

ЭРЗИН райпозу эрткен юбилейиниг чылда үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 101,2 хуу күүседип, пландан ажыр 40 мун рубльдиң бараанын чонга саткан. Алы ооң мурнундагы чылга деңнээрге эрткен чылын чонга 218 мун рубльдиң бараанын хөйнүү садып, багай эвес ажылдаан.

Ол ышкаш чонга ном садарымны планын ажыр күүсеткен. Ниитиниң чемненилге черлери база кескү түңнелдиг болган, аъш-чем кылгыларының шынары экижээн. Эрзин столоваязы коммунистиг күш-ажыл коллективи деп бедик ат дээш демисешиннаан. 1971 чыл-биле деңнээрге, 12 мун рубльдиң продукциязын хөйнүү бүдүрген болгаш юбилейиниг чылда планың ажыр күүсеткен. Бо күш-ажылчы чедиишкиннер дээрге, садыг болгаш ниитиниң чемненилге черлериниң ажылдакчыларының күжениишкиннинг ажылының түңнели даэрзин чоокта чаа Эрзин суурга болган хуучуларның ниити хуралынга демдеглээн.

Райпо эрткен чылын 97 мун рубльдиң арыг орулгазын киирип алган. Өске-даа эвээш эвес чедиишкиннер чедип алдынган.

Ынчалза-даа райпозунуң ажылында ам-даа шиитпирлээр чогуур айтырыглар хөй. Чижээ, хлеб быжырар чер дөрт ай шиитпирде сөптелгеге турган чонну хлеб-биле чедир хандырбайн келгеп. Белеткел конторазы улуг, бичө алгыкеви планың күүсетсе-даа эът, сүт, дүк түлеңди дүк белеткээринге чыл планың эрткен чылын күүседип шыдаваан.

Хуучулар хуралынга райпозун бо чылгы социалистиг хүлээлгезин хүлээп алган. Чоннга түрмектеп садар бараан саарылгазының чыл планын декабрь 25-ке чедир күүседир. Пландан ажыр 10 мун рубльдиң бараанын садар. Хандырылганың культуразын экижидер хемчеглерни алыр. Ылаңгыя барааннар базарын сес удаа организастаар. Чем магазиннерниге садыл алыкчылар барааннарны боттары шилип алгаш кассага өртээн төлээр деңнилгелиг аргаже шилчидер. Автолавка бүрүзүн малчыннарга график ёзугаар доктаалал үндүрер. Дерги садының дөрт кезек черге тургузар. Көдээ чонга пландан ажыр 150 рубльдиң номун садар.

Ниитиниң чемненилгезиниң, белеткелдериниң, кадрлар-биле ажылдың талазы-биле сорулгаларны хуралга тодаргай чугаалажып, чыл планың чедиишкиннинг күүседир талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни адырлар аайы-биле ап, коллективтиг керээни чарганнар. Ону социалистиг чарышка Мөңгүн-Тайганың кооператорларын коддуур.

Д. АГБААН.

* * *

ЧООКТА чаа Тожунуң «Тоора-Хем» совхозтуң төвү — Адыр-Кежиг суурнуң чурттакчы чонунуң ниити хуралынга Тожу райпозунуң даргазы эш Дорофеевaның болгаш суурда магазиннер эргелекчилери С. Арандол, О. Комбу оларның отчёттарын дыңнаан.

Аъш-чем болгаш үлетүүр барааннары-биле чонну чүгээр хандырып-даа турза, эрткен чылын райпо Тожу райпозунуң даргазы эш Дорофеевaның болгаш суурда магазиннер эргелекчилери С. Арандол, О. Комбу оларның отчёттарын дыңнаан.

— Район болгаш совхоз төптеринден 200—300 км ыракта Өдүгең тайгаларында ийи кадарчылары үш, дөрт чыл бурунгаар-ла райпо баштаар черинге дилег киирген чүве. Радиоприёмниктерни, оларның батареяларын, «Альпинист» чижектиг бичии приёмниктерни чагыдарын дилээн бис. Райпо баштаар черинин даргазы эш Дорофеевага дилегни киирип, партия райкомунуң пленумнарынга, район Советиниң сессияларынга каш-даа удаа айтырыгны тургузуп келдивис. Мынчага дээр ооң чаңгызын-даа хандырып бербеди — деп, Октябрь Революциязы орденниг эдилекчизи, хоочун инвалид Б. Балбыр саналынга чугаалаан.

Малчынның бо саналы районнуң четпес ажылын тодаргай хереченип турар-дыр. Өске-даа четпестерни хуралга санал бергеп эптер айытқан. Чижээ, Азас школазынга буфет тургузар дугайында айтырыгны 1970 чыддан бээр шиитпирлеп чадашкан. Буфет тургузары-биле хостаан бажың ийи чыл ажыг үеде ээп туруп келген.

Тыва респотребсоюзтуң баштаар чери Тожу райпозунуң ниити ажылын сегидер дугайында даэштиг хемчеглерни дарый алыр боор деп садып алыкчылар идеген турар.

М. ЭРГЕП.

Кызылда «Манчы» деп столоваяның коллективи чемненинчилерни колдуунда манчы-биле чемгерип турар. Ону ынчан тускайжыттанынган бээр ийи ай четкен. Кылып турар манчызының шынары эки болгаш амданныг деп үнелээшинини аңаа чемненген кижилер демдеглеп турар. Манчы тудуичулары хүнде 100 кг манчы белеткеп турар. Аңаа бедии мергежилди В. Роженцева, М. Селиванова, А. Вышегородцева бөлгаш өскелер-даа көргүзүп турар.

ЧУРУКТА: манчы тудукчулары ажыл үезинде. С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Бистиң календарывыс

СОҢГУ ЧҮК ЭЭЛЕРИ БОЛГАН КИЖИЛЕР

ПАПАНИН ЭКСПЕДИЦИЯЗЫНЫҢ ДАЛАЙ ШИНЧИЛЕЛИНИН ДООСКАНЫНЫҢ 35 ЧЫЛЫНГА

1938 чылдың февраль 19-та доштуг далайга салдап чоруур совет «Соңгу полюс-1» станциянып шинчилел ажылы доозулган. Бистиң Төрээн чуртувустуң кыдыл тугу ол станцияга 274 хүн дургузуунда кижилер келген. Дидим совет дөрт кижиниң — И. Д. Папанин, Е. К. Федоров, П. П. Ширшов, Э. Т. Кренкель олардың кылган хөй талалыг шинчилелдерни делегейге Соңгу чүк дугайында чаа билигни берген. Бөгүн Соңгу чүктүң төп далай девискээринде «Полюс-21» станция шинчидел ажылын чорудуп турар.

Совет Эвилелиниң нйи дакыр Маадыры, география эртемининң доктору И. Д. ПАПАНИН СЭТА-ның корреспондентизи В. Миновскаяга мынча дээн:

— Ол чылдарда Соңгу чүкче барыксаарынга «сагышсыравас-даа» кижи чок турган. Барыксанчыг-да чер ол, бүгүде ону сонуургаар турду — дээш, Иван Дмитриевич Папанин сактышкынын чугаалаан. — Ону шиңгээдип алыры чүрттүң улус ажыл-агыйын сайырадырынга аажок кедилиг. Соңгу чүктүң далай оруун Ыраккы Чоон чүк-биле план ёаутаар харылзаа тударын хандырарынга чогумчалыг, суг оруунуң шугуму болдурар сорулга тургустунган чүве.

«Чогумчалыг суг оруунуң шугуму» дээнивиң чогум ужуру чүде турганы?

Соңгу чүк девискээрииниң бойдус байдалын өөренип көөр дээш чер бөмбүрээзиниң эң соңгу талакы черинге эң баштай турумчуй берген кижилер болуру — кайгамчык улуг алдар мээң үш эжимниң улуг-хуузунга таварышкан. Соңгу полюс девискээринге 1938 чылдың май 21-де турумчуй берген болгай бис. Экспедицияны океанга дөрт моторлуг аар самолёттар чедирип каан. Эртем ажылдарывыңың планын күүсеткен соонда бистн Улуг черге база самолёттар-биле чедирер дээн чүве. Ынчанмыже соңгу чүк бойдузунуң ширини байдалынга ол планнар таарышпайн барган. Бистиң турумчуп алган дожувус мурнуу талаже улам бурунгаарлаап, салдап чоруп каарга, ооң шимчээри угаа-ылаттынып турганындан оранчок дүргедей берген. Ынчангаш станция соңгу чүктүң төп девискээринде дош эргилдезинниң долганын келир уунга таварышпайн барган. Ол орукту ооң соонда элээн хөй «Соңгу полюс» станциялар эрткен. Декабрь эгезн үнүп келгенде Гренландиянның арнктөринге чоокшулай берген бис. Салдап чораан калбак дожувуска кончут улуг орбады доштар кээп үскүлээш кызар орта, оларның аарынга шыдашпайн тинленгилей берип чорду.

Февраль 1-нин хүнүн черле утпас-тыр бис. Бистиң салдап чораан улуг шөл дег дожувус бинче-биче кылдыр бустуу бээр орта, аңаа эң чиик самолёт безин хона албас апаарган.

Совет чазак «Соңгу полюс-1» станцияның экипажый чедип алыр тускай комиссияны тургускан. Гренландия далайынче аңчы «Мурманец», дош чарар «Таймыр» болгаш «Мурман» корабльдерни чоруткан. Ленинградка Соңгу чүк флодунуң дош чарар күүлүг «Ермак» кораблин белеткеп турган. «Таймыр» биле «Мурман» Гренландия далайын кежир дош чарын эрткеш, станциядан бүдүн чартык километр черге келгеш, барык деңге доктаай берген. Удаваанда дош чарар «Таймыр» корабльдин өөрээлдерниге чедө берген бис.

Станцияывыс тос ай дургузунда ажылдап келген. Ооң эрткен оруу 2500 ажыг километр болган. Чораан чердеривиске болгаш эрттирген үешагывыста үргүлүү шинчилел ажылдарын кылып чораан бис.

Аңаа чогум түңү кылган бис?

Бир хонукта-да дөрт катап хемчээшкин хайгааралдарын кылгаш, ону черивисче радио-биле дамчыдып берип чордувус. Ынчан Соңгу чүктүң төп девискээрииге агаар үргүлчү алс турар дээр бодал турган чүве. Бистиң шинчилелдеривистиң түңнелдери ол бодалды үндезини-биле буруу шапкан. Шинчилел кылып турган бүгү айларывыстың дургузуунда агаар байдалының бүргээчелин көрүп чораан бис. Девискээрииң соруналыг байдалын хайгаарап келгенивистиң түңнелдери, аартаашкыв күжүн хемчээп көргүлээнивис эртем, практикага аажок үнелиг болган. Океан шинчылелдерииге хамаарышкан улуг хемчээлдиг ажылды күүсеттивис: Соңгу полюс девискээрииге океан суунуң тереңин эң башгай бистер хемчээген бис. Ооң тереңи 4290 метр болду. Аңаа Атлантика океанның чылыг агымы кээп турар деп чүвени илереткеш, доштар сайгарлыш хөделиринииң чурумун тодаратказ бис.

Станция ол үениң деңнелиге ажылдаар эртем аппаратуразы, дериглери-биле чепсегленген. Чүүл-бүрү шинчилелдер кылырынга аажок улуг күш үндүрүп чораан бис. Чижээ, Доштуг океанның дөрт болгаш ооң-даа хөй метр терең суунуң дүвүнче барометрии азы хөрзүи үзүндүлеп алыр саваны салып киирерде, ооң соонда ооң үндүрүп алырда, тыртыт хөреказлиг нйи кижи каш-даа шак дургузунда долган келир. Салдап чораан дожувус улуг доштарга кыстырганда нйикпе бусту бергенде ондактыг апаргылаарга, хамык чүгүвүстү холга туткаш азы аңаа шапакка чүдүргеш, дажыглап ап чордувус.

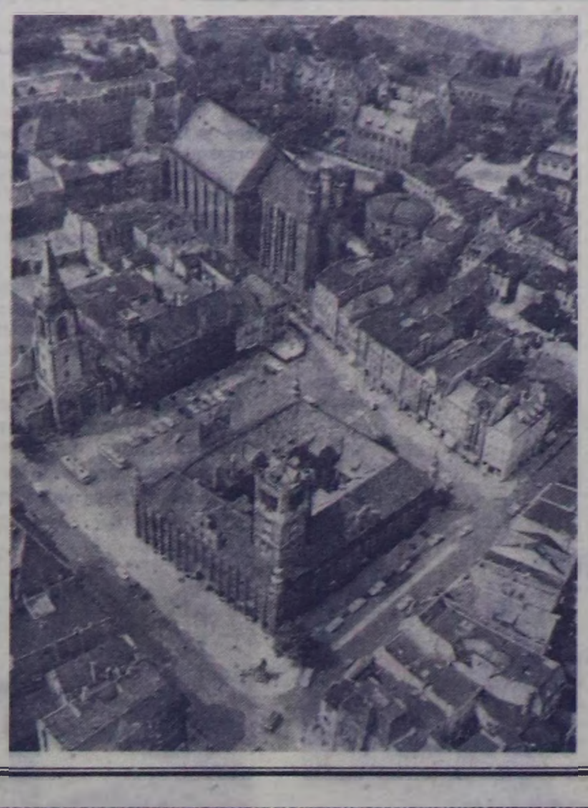
«Соңгу полюс-1» станцияның ажылының дуржулгазын совет эртемденнер, далайжылар, ужудукчулар ыяк өөренип көргеп. Дайын сөөлүндеги чылдарда Соңгу чүктүң төп девискээрииде доштарынга салдап чуруур, чаа дериглерлиг станцияларны тургускан. Амгы үеде Соңгу Доштуг океанны ооң өске океаннардан дудак чок шинчилеттиген деп бодур. Ооң дүвүнүң чер чуруун аажок тодаргайлап тургускан. Совет поляржылар ол океанның дүвүнде Ломоносов, Менделеев сыннарын илереткен, ындыы делгемнерге агаар масса-ларының тыптып, сайгарыдыр шимчээрииң байдалдарын тодаратказ, океанга доштар салдап чоруурунуң код схемазын тургускан.

Мээң «Правда» солунга үндүрген бир үүлүм бар. Ооң аңаа паралттынганындан бээр 30 ажыг чыл болду. Ында мындыг одуруглар бар: «Соңгу чүкке ол черинң Довбасстары-биле Бакуларын тыптып келир. Аңаа алдын, олово, молибден, никель, слюда болгаш өске-даа байлактарны казып турар апаар». Ону ам херек кырында боттандырып турар. Воркута, Магадан, алмаазтыг Вилюй эртинелерии совет улуска берип турар.

...Ам Иван Дмитриевич Папанин ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Президиумунуң далай шинчилээр ажылдар кылдыкын удуртуп турар. Ооң чугаалап турарын ёзугаар алырга, полюстарның денискээр чурүктарында чаа-чаа кызыл шугумнар биле тукчугаштар ацаа чүден-даа өөрүвчүт. Ширинн бойдустуг Соңгу чүк биле Антарктиканы кижилер боттарының чагыргазынга киирип алган, доштуг ээнзиргей делгемнер кызытаары ыңайлаан, ында кайгамчык улуг эртем-шинчилел черлерин тургускан.

— Партия биле чазак эртемни кайгамчык улуг ужур-дүзелиг деп үнелеп, ону хөгжүдеринге материалдыг хөй хөреңгини үндүрүп берип турар. Ынчангаш совет поляржыларның улуг-улуг чедишкиннерлиг болуруп, 35 чыл мурнунда эгезн салдынган ол херекке ынакшыдыг болгаш шудургу бараан болурун күзээр-дир мен—деп, И. Д. Папанин сактышкынының түңнелинде чугаалаан.

Николай Коперниктиң төрүттүнген хүнүнден бээр 500 чылынга

УЛУГ ЭРТЕМДЕНГЕ ТУРАСКААТКАН

Польша астроном Николай Коперниктиң төрүттүнген хүнүнден бээр даарта мугур 500 чыл болур. Ол хүнүү бистиң чуртувуска канчаар демдеглээрии? Парлалганын медээлер агентилелиниң корреспондентизиниң ол айтырылын алдар-сураглыг астрономнуң юбилеймнге белеткелдиң болгаш ону эрттирериниң Организанчы комитединиң эртемден секретары, техниктиг эртемнериң кандидады Зинаида Соколовская хаарылаан.

— Коперниктиң мүүрүнге белгаш ооң ашыл-чорудулгазынга бистиң чуртувуста чөнүүк кайгамчык улуг сонуургалдыы Организанчы комитетте онза билдинип турар — деп, Зинаида Соколовская чугаалаан. — Эртемденнің юбилеймнге тураскаатнан байырлыг хуралдар эвилелдешкен республикаларның найысылалдарынга, улуг-улуг хөорайларга эртер. Планетарийлерге фото-делгелгелер тургузарын организастаан. Ол делгелгелер Коперниктиң эртем талазы-биле шылгаралын көргүзер. «Академиа» деп парлалга чөри ооң номдарын катап парлап үндүрген. «Эртем инноварының төп» студиязы ун эртемденниң дугайында документалдыг кино тургузар апарын дооскан. Кинону тургузарынга Польшадан келген материалдарны ажыглаан. Москваның чурукчулары коперниичи темаңы сонуургап турар. Симабриин Герман Черёмушкин ол астрономнуң төрүттүнген черинге чораан. «Коперниктиң эртнен өруу» дап өөрлеш чурүктарны чуруп тургускан. ССРЭ-ниң Харылзаа министерствезу Коперникти чураан почта марказын парлап үндүрер кылдыр белетизин. Нумизматтарга сонуургамчыг тураскаал медалын база тургускан.

ЧУРУКТА: Октяргай дугайында амгы үениң эртеминиң эгезин салган, польша улуг эртемден-астроном Николай Коперниктиң төрүттүнген чери — Торунь хөорай.

ЦАФ — СЭТА-ның фотозу.

Коперник угаан-бодалының күштүүнүң, түткүлдүүнүн болгаш бүдүш-мөзүзүнүң, хөй талалыының болгаш эртемден талазы-биле алырга, Сайзырал үезинде тывылган аажок улуг угаанныгларның бирээзи турган деп, Ф. Энгельс чугаалап чораан.

Бөгүн — Непалдың национал демократтыг хүнү

Мурнуу Гималай мээстерии дургаар даг черлиг бичии Непал күрүне чөөн чүктеи барыын талаже муң ажыг километр калбарган девискээрлиг. Кедергей бедик даглалыг, эртнимее шыргайларлыг, дагларын шуран баткан шанкын хемнерлиг болгаш шынаалары чаагай үнүш-дүжүттүг ол чуртта 10 миллион ажыг кижи чурттап турер.

1951 чылда Непалдың улузу мыгыүр салгаан Рам хаанларның тергиилелии дүжүргеп. Непалдар ооң бээр февраль 18-ти боттарының национал байырлалы деп демдеглеп келген. Хамаарышпас догуннаашкын чылдарының дургузунда олар көскү чедишкиннерии чедип алган. Чер ажылынга хамаарышкан чаартылгаларны боттандырарынче, ыламгыы аграр реформаавын чорударынче онза кичээнгейии салып турар. Аграр реформазы чер хөлөзилеп ажыглаар таразачынарының чер эдилээр эргезии быжыглаар сорулгалыг. Көдээ ажыл-агый бүгү национал орулганың дөрттүү үжүнден ажыг кезиин берип турар, чонуңу 93 хуу хирези ында ажыыдап турар.

ЧУРУКТА: Катмандуның бир кол демдээ — базаар. Аңаа кажан-даа эмгежок чөн чыглыр.

ЧТК — СЭТА-ның фотозу.

Бөгүн-Непалдың национал демократтыг хүнү

БОЖАҢ ПЕРСПЕКТИВАЛАР

Мындаа чаа долларның үнезин он хуу кудулатканы америк экономиканың хоочураан бергелерин чиигедя алыр бе? Шоолуг-даа авес хире-чергелии-биле, чүгле кыска үе дургузунда болгаш нургулайында ажылчы чоннуң күсели-биле, биче чиигедир.

Хамыктың мурнунда АКШ-тың төлевир дуглаар шинээнии көстүп көрбээн каржалыг апарганының, бүдүрүптер чүвези чок, ылаңгыя шериг чарыгалдарының хемчээл чок улгатканынга болгаш делегей рыногунга америк долларнын өске валюта-биле адаанналыр аргалыынын кудуладанынга холбаштыр америк долларның делегейге туруштары көзүлдүр-ле кошкай берген болгай. Долларның үнезин АКШ-тың чазааның өскертир, ону алдынбиле чижеглей көөрүнүң хемчээлин кудуладыр деп чаржынчыг шинтпир үндүргенинин соонда бешин ол-ла хамык үржуктар хевээр артар.

Акшазының үнезин кудуладыр кажарлаашкынны Каттышкан Штаттар он дөрт чыл мурнунла-ла ажыглаан деп, америк экономистер база катап демдеглээн. Ынчан долларның үнезин 8 хуудан ажыр кудулаткан. Ынчанмыже 1972 чыл эрткенде чуртка даштыкы садыгның каржазы аажок улгаткаш, 6,4 миллиард доллар четкен. Ынчаарга АКШ-тың төлевир каржазы ол-ла чылын 13,8 миллиард доллар болган. Долларның үнезин кудулатканы ооң мурнундаазындан түннелиг болур дээринии кандыг-даа барымдаазы база чок. «АКШ-тың садыгларынга каржадаарын өдип алыр дээш чүгле долларның үнезин кудуладыр болза, дуза болбас». Ам АКШ делегей экономиказынга гегемония болур шинээн оскунуп алганын барымдаалаар ужурга таварыш турар» — деп, «Вашингтон пост» солун аңаа холбаштыр демдеглээн.

Долларның үнезин кудулатканы түр-даа үеде, чогум кымнарга ажыктыг болуруп? Хамыктың мурнунда Барыын Европаже болгаш Японияже садыг сайгарар барааннарын чорудар улуг-улуг америк монополиялар ону чедип алыр деп кордап турар. Долларның үнезин кудулаткан соонда Барыын Европага болгаш Японияга америк продукциянын өртөк-үнезн элээн кудулай бээр болгаш ооң уламынан ол продукциянын өске бараннар-биле адаанналыр болур аргазы улгады бээр. Ынчанмыже капиталистиг делегейге «садыг дайыны» чайлаш чок чидигленип турда, Европанын «нинти рынок» чурттары биле Японня боттарының туруштарын камгалаар деп оралдажыр болгаш кайлы үндүрүүнүң, өске-даа төлевирлер талазы-биле дүжүп бериишкин кылырын Вашингтондан негээр апаар. Ооң кымдаа чигзинмес.

Э. БАСКАКОВ,
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

Юпитерже орукта

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Космоска үжер америк «Пионер-10» станциа Юпитерже бар чоруур. Ол станциа астероидтиг курлагны эрте берген деп, Аэронавтика болгаш космос делгемнин шинчилээр талазы-биле национал эрвелел дыңнаткан.

Космоска үжар, 257 килограмм денгилиа «Пионер-10» станциазы эрткен чылын март 3-те октябрьайже үжудуп үндүрген. Станциа июльдуң ортан үезинде астероидтиг курлагже кирипкен. Америк эртемденнерии бодап турарын ёзугаар алырга, ол курлаз Юпитерже баар орукту эң ондактыг кезээ болур турган.

Санап каанын ёзугаар алырга, «Пионер-10» келир чылын декабрьда Юпитерге шуут чоокшулаа чеде бээр.

БАРЫЫН-ГЕРМАН БУНДЕСТАГТА

БОНН. (СЭТА). ГДР биле ГФР-ниң аразынга харылзаалар үндезинниринии дугайында керээни күштүг болдуруп бадылаар болгаш ГФР-ниң Каттышкан Нациялар Организациязынга кирер дугайында хоойлу төлевилелдерин баштай номчуп дыңнатканын чугаалажырын бундестаг доосканын. Ийи хоойлу төлевилелиин парламентииниң чогуур комиссияларынга шилчидип берген.

Удурланыкчы христиан-демократтыг, христиан-социал эвилел партияларның төлөлекчилери ГФР биле ГДР-ниң аразынга харылзаалар үндезиннериинң дугайында хоойлуну күштүг болдуруп бадылаарынга удур бадылаар бис деп, чугаалажылга үезинде медеглел кылган.

ГФР-ниң КНО-га киреринии дугайында хоойлу төлевилелинге хамаарыштыр элээн хөй «баштайгы негеделерии салгаш», ук төлевилелди детки-рииге мээң партиям белен деп, ол удурланыкчы партияларның төлөлекчиин медеглээн.

ЭРГИЛДЕ КЫЛЫКСААН ОРАЛДАЖЫШКЫН

БЕЙРУТ. (СЭТА). «Ан-Нахар» солуннуң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Иорданияга күрүне эргилдезн кылыр оралдажышкын болган.

Эргилде кылыр оралдажышкынга киришкеннер чазактың албан чөрлерии, радиостанцияларын, почтаны эжелеп алыр, чазак кежигүннерин тудуп хоругдаар планныг турган. Ол планны февраль 10-да күүседир деп төлевилээн. Ындыг апаарга, АКШка чоруп тургаш, Лондонга баар деп турган Хусейн хаан доп-дораан Аммаңга келир дей берген деп, «Ан-Нахар» солун демдеглээн. Иорданияның найысылалынга палестиннерии тудуп хоругдаар планныг турган. Ол планны февраль 10-да күүсеидир деп төлевилээн. Ындыг апаарга, АКШка чоруп тургаш, Лондонга баар деп турган Хусейн хаан доп-дораан Аммаңга келир дей берген деп, «Ан-Нахар» солун демдеглээн. Иорданияның найысылалынга палестиннерии тудуп хоругдаар хемчегларии алган.

«Күрүнеиинң айыыл чок чоруунга ондактыг үүлгедиглер кылыр сагыштыг» диртнен болуг кижилерии тудуп хоругдаан деп, Иорданияның иштики херектер министерствозу бадыткаан.

У. РОДЖЕРСТИҢ ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Самолёттарны болгаш далай судноларын былаап алгаш баарын баш бурунгаар чайладыр хемчеглер дугайында Куба Республика биле Каттышкан Штаттарның чазактарының аразынга дугуржулга чаргаш, аңаа ат салганынга холбаштыр күрүне секретары У. Роджерс журналистерге чүве чугаалаан.

Ол дугуржулганы чедип алган чорукка сеткил ханганын чугаалаш, У. Роджерс ону «ээ нарын айтырыг шинтпирлээр оралдажышкынга чугула базым» дээн. Чугаалажышкынвар үезинде Кубаның чазаа «чугула болгаш ач бүдүштүг турушту ээлеп келген» деп, күрүне секретары демдеглээн.

Ол дугуржулга Каттышкан Штаттарның политиказын Кубага хамаарыштыр өскертир барымдаа болбас деп, У. Роджерс аңаа капсырлаштыр медеглээн. Ол политиканың кара сагыштыы черле билдинигир турган болгай.

Каттышкан Штаттар Тайваньда чепсектиг күштерин кызырар дивейн турар деп, аңаа У. Роджерс чугаалаан.

Бюджет төлевилелин шүгүмчүлеп турар

ВАШИНГТОН. (СЭТА). 1973 чылдың июль 1-де эгелээр 1974 сан-хөө чылында чазак бюджединиң төлевилелин буруу шавар шүгүмчүлел Каттышкан Штаттарда кошкавайн турар. Чидиг социал айтырыгларны шинтпирлээрииге үндүрүп бээр акша-хөрецгини оранчок кызырган, шериг чарыгдалдарын улгатырар деп, ол төлевилелде саналдаан. Ол бюджеттен билдинии турарын ёзугаар алырга, чазак миллион-миллион америкаппарның хереглелдерии херекке албайн турар деп, чурнунда АКШ-тың күш-ажылчы — улустуң бүгү күжүн боттарының чазалап алышкыннарын камгалаарынче, президент Альенденің чазаан деткиринче сырый каттыштырып турар. Боттарының кандидаттары дээш сурталдавышкаан, ол партиялар улусчу күштериниң парламентиге улам хөйүү киирер дээш бадылаарынче ажылчы чонну кыйгырып турар.

Шинтпирлиг шавар хаддаашкынче шилчиирнче, улусчу чазактың дайынналарының кара сагыжын сойгалаарынче, чуртта таварышкан бергелериниң ёзулуг чылдагаанналарын тайылбырларынче болгаш ол чылдагаанналарның ёзулуг буруулгаларын илереринче бүгү чиик чонну Чилиниң Коммунистиг партиязы бодунуң соңгулда мурнунуң манифезиниге кыйгырган.

Ам болур парламент соңгулдазы — Улусчу чаңгыс эцтиң программазын боттандырарынче үүлгээган оруккя чиик ажылчы чоннарга, бүгү улусчу күштерге политика талазы-биле улуг шыгалда болур.

Р. КНЯЗНЕВ.
(СЭТА-ның корр.).

САНТЬЯГО.

ЧИЛИ СОҢГУЛДА БҮДҮҮЗҮНДЕ

Республиканың Национал конгрезиниге (парламентиниге) ээлчеглиг соңгулдага киржир дээш дөрт чартык миллион чыгаа чилилер март дөртте соңгулда хааржактарынга чедип келир. Олар депутаттар палатазының бүгү составын — 150 парламентарийни болгаш Үстүү палатаның дең кезиин — 25 сенаторну соңгуурлар.

Чуртта соңгулда мурнунуң кампаниязы кидин түлүк. Иштики политиктиг нарын байдалда ол эртип турар. Ийи ажыг чыл мурнунда, 1970 чылдың ноябрьда, Чилиниң эргечагыргазынга президент Сальвадор Альенденің улусчу чазаа кирген. Реакцияның шыңгыы удурланышкынын тураажок, бодунуң чуртун башкарып келген үезинде республиканың бүгү амыдыралын дыка өскерткен социал-экономиктиг үндезин чаартылгаларның калбак программазын амыдыралга боттандырарынга ол шору чедишкиннерлиг болган.

Чилн улус ажыл-агыйының кол адыры — чес-руда үлетпүрүн национализастаан. Чес — экспорттуң кол түүлү болгаш. Чилиге даштыкы валюта алырының кол үндезини. Ону сайзырадыр ажылдап кылыр үлетпүрүнүң продукциязының 35 хуузун ам күрүне секторунуң бүдүрүлгелери берип турар. Барык бүгү банк чээлизи күрүне контролюнда. Чер реформазының темпилерии дыка дүргедеткеви, 3,5 муң байларның 80 муң гектар черии хавыргаш, тараачынарының холунга дамчыдып бергени чуртка латифундияның херек кырында кыска хуусаада чок кылыр арганы Улусчу чаңгыс эцтиң чазаанга берген.

Ийи чыл дургузунда үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрери барык 12 хуу өзүл ажыл чоктарның саны барык ийи катап кызырылган. Ажылчы чоннарның ажыл төлевирин бедидер талазы-биле улусчу чазактың хемчегларн чуртгун национал орулгазын чоңга ажыктыг кылдыр эдс хуваарынга чедирген. Кадык камгалалынга, чырыдышкынга, чурттарга тудуунга амгы чазак дыка улуг чедишкиннерлиг болган. Ийи чыл иштинде 30 ажыг муң квартираларны туткан, ам-даа 65 муңну тудуп эгелээн.

Хөгжүлдениң социалистиг оруунче Чилиниң шилчиирииге таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар үндезии чаартылгаларны Альенденің чазаа боттандырып турарының уламыдан иштики реакция биле реакциянын даштыкы камгалакчылары аңаа шыгыы удурланып келген. Реаксыыг оппозицияның чимзеннишкиннериниң уламыдан эрткен чыл чуртка политика талазыбиле дүшкүүрлүг чоруктуң күштелиишкиниивиң чылы болган. Чаа Чилиниң чуртгун иштинде болгаш ооң даштында дайынналары республиканың экономиктиг бергедээшкиннерии (ол бергелер эрткен чылдың ийнги чартынында болгаш бо чылдың эгезинде дыка чидигленген) боттарының улуска удур соруглаларынга калбаа-биле ажыглап турар.

Барыын үзелдиг. идегеттер амгы парламент соңгулдазын чазактың политиказынга хамаарыштыр «санал-оваа» алырының соңгулдазы болдуруарын оралдажып, соңгулдага бадылаашкыннарының хөй нуруузун аптар болзувусса, Альенденің чазаан солуурун негээр эргелиг апаар бис деп медеглеп турар. Айтырыгны ынчаар тургузары Чилиде амгы ёзу-чуруумну баксырадырынче углаган чөңгээ-дир. Ынчаарга 1970 чылдың ноябрьда президент соңгулдазының үезинде чили соңгукчуларның хөй нуруузу С. Альенде болгаш Улусчу чаңгыс эцтиң программазын ажыглаар таразачынарының чер эдилээр эргезии быжыглаар сорулгалыг. Көдээ ажыл-агый бүгү национал орулганың дөрттүү үжүнден ажыг кезиин берип турар, чонуңу 93 хуу хирези ында ажыыдап турар.

ЧУРУКТА: Катмандуның бир кол демдээ — базаар. Аңаа кажан-даа эмгежок чөн чыглыр.

ЧТК — СЭТА-ның фотозу.

УЛУГ ЧЕДИИШКИН

Социалистиг Күш-амылдың Маадыры Буальма Джураева Ташиентиниң пос-таавы комбинадында 2200 эзергииште ажылдап эгелээн. Нормазын ёзугаар алыр болза 1050 эзергиишке ажылдаар ужурлуг. Ортуман номерлериң аргыг машиналарынга мындыг бедик көргүзүгүү. моок мурнунда чуртка пос-таавының чаңгыс-даа ажылдакчызы чедип ап көрбээн. (СЭТА).

ТЫВА АССР-ГЕ РАЙОН (ХООРАЙ) УЛУС СУДТАРЫНЫҢ УЛУС ТӨЛӨЭЛЕРИН СОҢГААН ДУГАЙЫНДА ДЫҢНАДЫГ

1973 чылдың январь 10-дан февраль 10-га чедир РСФСР-ге район (хоорай) улус судтарының улус төлөэлериниң соңгулдазы болган. Тывага ол соңгулда «РСФСР-ниң район (хоорай) улус судтарының улус төлөэлериниң соңгулдазын Тыва АССР-ниң девискээрииге эрттирер дугайында» Тыва АССР-ниң Дээди Соведиинин Президиумунуң 1972 чылдың ноябрь 13-те Чарлыын ёзугаар эрткен.

Республиканың хоорайларында болгаш суурларында, бүдүрүлге, албан черлериге, колхоз, совхозтарында база хамаатыларның чурттап турар черлериниң аймы-биле 740 ниити хуралды эрттирген. Ол хуралдарга 1435 улус төлөэзин соңгаан.

Улус төлөэлериниң 30 хуузу ажылчыннар, 8,85 хуузу колхозчулар, 51,36 хуузу херээженнер, 38,33 хуузу СЭКП кежигүннери болгаш кежигүнге кандидаттар, 6,13 хуузу ВЛКСМ кежигүннери болган. Улус төлөэлериниң ниити санының 52,83 хуузу эң баштай соңгуткан.

Улус төлөэлерин соңгуурУ РСФСР-ниң Конституциязын, РСФСР-ниң Суд тургузуунун дугайында Хообилуну болгаш РСФСР-ниң район (хоорай) улус судтарының соңгулдазының дугайында Дүрүмнү ёзугаар, органнзастыг эрткен.

УРАН ЧУРУЛГАЖЕ УЛАМ ХАНДЫП...

Улуг орус чурукчу В. И. Суриковтуң адын адилээн, уран чүүлдүң база бир чугула чогаалдыкчылары — чуруқчуларны белетиеп үндүрер институтка өөренир аас-кежик мөңээ эрткен чылын онаашкан. Бо дээди өөредиглге чөрин чүс-чүс студентилер доозуп. Төрээн чуртунуң, чонумуң мурнунга бараан болуп турарынга чоргаарланыр бис.

Чуртта сураглаган дээди өөредиглге чөрин эртемнен чугула материал-техниктиг база-зала хандыртынган, бистерге быжыг билигни мергежилдиг башкылар берип турар болгаш оларга бистиң өөрүшкүвүс кызыгаар чок. Аңаа өөренип доозаннардан чуртта ат-сураглыг апарган таланттылыг чуруқчулар хөй болгаш оларның аң тергиннирериниң аттарын, ажыңдарын билир силер.

Бо дээди өөредиглге чөрингге бистиң республиканың төлээдери өөренип турганынга болгаш чедиишкинниг доозуп алганымга база чоргаарланыр бис. Оон чижээнге Тываның өзүп орар таланттылыг акызын чуруқчуларының бирээзи Иван Салчакты киирип болур. Ол бо институтка өөренип турган дээди эртемниг чуруқчу болуп доозаан болгаш ам оңа чуруктарын чөп сонуургап, хүлээп көрүп турар. Бо өөредиглге чылынга мээң-биле кады чаңгыс чүрттүүн — Чооду Мартай-оол өөренип турар. Бистер ийилээн төрээн Тывавыстың, оңа ажылчы чонунуң адын бодап, чуруглга талазыбиле уран чүүлдүң эң нарын аргаларын шиңээдип алыр дээш, аңаа алган билиг-мергежилиивисти чонувуска бараалгадыр, төлептиг чуруқчулар болур дээш кызып өөренип турар бис.

Өөредиглге чылынның бирги семестрин доозулган, экзаменнерни эки дүжээганывыстың маңаа мактанмайын чугаалаар апаар.

Өөренириниден аңгыда бистер институттуң хөй-шинти ажылынга база идепкейлиг киирип турар бис. Чооду Мартай-оол институттуң үндезилеп тургустунганынган бээр 50 чыл оюнга утмаштур деягеягени организастаарынга киришкеш, түңнелинде бодунуң чугаан чуруктары-биле үш дугаар чөрни эзелеп.

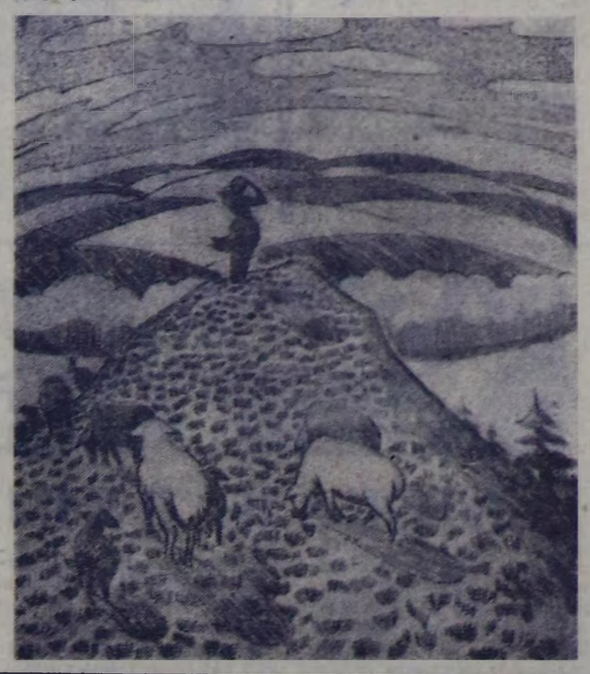
Чурулганың бүгү нарын аргаларын шиңээдир, быжыг билигниг, дээди эртемниг кадрлар болуп доозар дээш мээн сөңгаар-даа кызып өөренир бис. Амдыызында «Шынның» чагыын Өзугаар чураанным «Комагарда надарчы кыс» болгаш тыва темага натюрморт-биле таныштырайн.

(АДААНДА ЧУРУКТАР)

М. МОНГУШ.

Москварың Суриков аттыг чурулга институдунуң студенти.

ООҢ ШЫЛГАРАЛЫ ӨЛҮМ ЧОК

Гвардейжи дайынчы комсомолчу Александр Матвеевич Матросовтуң шылгаралы Ада-чурттуң Улуг дайынының чыл демдеглелинде уттундурбас арын кылдыр биижиткен. 1943 чылдың февраль 23-те Чернушки суурга дээш эжелекчи фашистер-биле тулчуушкунуңуң шиитпирлиг үезинде дайынның камгаланыр боодалга чериндеп боолап турган пулемётчуның аксын Александр мага-боду-биле дуглашкан. Маадыр бодунуң амы-тынын бергеш, өөрүнүң чеминшкинниг болурун хандырган.

Совет Эвилелиниң Маадыры А. Матросовтуң шылгаралының 30 чылынга тураскаадып Бүгү-эвилелдиң «Билиг» институлеги болгаш ВЛКСМ ТК кежээ эртиргерин организастаан. Кежээни февраль 16-да Москвага эртиргеп.

Оркестр ойнаан хөгжүм аялгазының үнелери дыңналып турда, гвардейжи 254 дугаар адыгжы полктуң шериг салбырларының дайынчы туктарын залга киирип келген. Александр Матросов ол полкка шериг албанын эрттирип турган, шылгарап кылган.

Кежээге ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Тяжельников, армия генералы М. И. Казаков, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери — солдат-маадырның дайынчы аптери болгаш өөнүктери, Александр Матросовтуң адын адилеп турар бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары, өөренирги ажыктар киришкен.

Дайынчы алдарның болгаш маадырлыг чоруктуң үлегерчизээ боол турар алдарлыг патриоттуң, ооң шылгаралының дугайын сос алганнар чуректин ханызынган чылыы-биле үнелеп чугаалаан.

(СЭТА-ның корр).

ЧААГАЙ ЧАҢЧЫЛ

ПСКОВ. (СЭТА-ның корр. Н. Милов дамчыткан). Псков девискээриниң комсомолизиинын спортчу-шеригжилгелеп чарыжы В. И. Ленин аттыг шолге эгелээн. Чарыпты Совет Эвилелиниң Маадыры Александр Матросовтуң шылгаралының 30 чыл оюнга болгаш Совет Чепсектиг Бүштериниң 55 чыл оюнга турасказаткан.

Чарышка «хар десантылаарының» он бир батальону киришкен. Оолдар, кыстар анды-аңгы оруктарга ниитизи-биле ийи муң километр хире хаактап эрткеш, февраль 23-те Чернушки суурга келир. Бир шүлүкчүнүң чеченчидин чугаалааның ёзугаар алырга, ында гвардейжи Александрның чүрээ боодалга онгузунда бөгүн-даа соң турар. «Шылгарал» деп шеригспорт оюнну база ол хүн болур.

Бурунгудан тура орус чер— Псков девискээриниң комсомолчулары Александр Матросовтуң дугайында тураскаалды калгалап турар. Аныяктарның воскресниктерге болгаш субботниктерге ажыдаан чылдырган акша-хөрецгизининг күселп-биле Великие Лукиге Матросовтуң комсомолчу аллары аттыг музейин түдүп тургускан. Псковтуң эң эки оолдары ДОСААФ-тың спорт секцияларынга болгаш болгүминерине өөренип эрткеш, комсомолдуң маадыр оглунуң адын дайынчыларының дазызынга монге киирген гвардейжи полкка шериг албанын эрттирер эргени алыр.

Ындыг чаа чаагай чаңчыл тургустунган. Халакчы «десантылар» «Күш-ажылга болгаш оран камгалалынга белен» деп комплекстиң кыштың нормаларын көдээ күш-культурачылардың дужаарынга дуза чедирер кол соруглалыр.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 18-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

10.00—Уруглларга фильм. «Чун биле Ген». Уран-чечен фильм. 11.30—«Малышок». Уруглларга дамчыдылга.

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдыглалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10—Школачыларга. «Будильник». 12.40—«Музыкалыг киоск». 13.10—Школачыларга. «Дириг бойдустуң чажыттарынче». Биология олимпиадазы. 1-ги эдлегчиниң айтырыглаарынга харылзар. 14.10—Оңнуг телекөргүзүг. «Кино алыр-чоруктарының клубу». 15.10—Совет Армиязының болгаш Флоттуң дайынчыларынга. 15.45—А. Н. Островский болгаш Н. Я. Соловьев. Фильм-шин. 18.00—«Ye». Информастыг программа. 18.30—18.40.—Чапсар. 18.40—РСФСР-ниң улустуң артизи И. Исакова ырлап тур». 19.00—Мячилиг хоккей талазы-биле делегей чемпионады. ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның чыынды командалары. 2-ги оюн. «Динамо» деп Тоң стадиондан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.45—«Пашак кара-бажың дугайында чугаа». Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

21.45—«Үткүштүр план—боттанышкынга». 21.30—«Кинопанорама». 23.00—«Ye». Информастыг программа. 23.30—Концерт. 23.50—Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Химик» (Воскресенск)—«Спартак» (Москва). 2-ги, 3-кү оюн. Воскресенскиден дамчыдылга. 00.10—00.20—Чапсар. 00.20—01.15—Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионадынган дамчыдылганың уланчызы.

ФЕВРАЛЬ 19-ТА

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер. 19.15—«Акробатика көргүзүглерге». Телефильм. 19.35—«Ниитилел амыдыралының экраны». Дамчыдылга. 20.05—«Якут черинң чаартылгазы». Телефильм. 20.35—«Беш чылга—шалынчы күш-ажылды». Дамчыдылга. 21.05—Телемедээлер. 21.25—23.00—«Дуруяалар ужуп чорлар». Уран-чечен фильм.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээнин ёлүгаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга шокар булуттаар, чигбас. Ямаы-бүрү угланыпкынынг хаттың дүргени сөкүлдө 0—4 метр чедер.

Агаарның температуразы даглыг районнарга 15—19, өскелериве 19—23. Кызылга 21—27 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАПОВ.

кинотеатрларда

ФЕВРАЛЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Оцеола» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мында даң халаалары ыржым» (1-ги, 2-ги сериялары) 10.00, 13.30, 17.00, «Карпухин» 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Точка, точка, бинче сек» 9.00, 12.40, 14.30, 16.30, Мультфильмнер 10.50, «Эргежок чугула опчокпай» 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Прерия» 11.20, 15.00, «Сегиржип алышкын» 13.10, 16.50, 20.30, «Олеся» 18.40 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Хепертен келген далчы» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 (үзеткен сеанс) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Эртежок чугула опчокпай» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чаңгыс эп» «Сени шиңме!» деп киножурнал 5-ки үндүрүлге 10.30, 17.00, «Кызыл шал» (1-ги, 2-ги сериялары). 14.00, «Оцеола» 12.10, 13.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сегиржип алышкын» 18.30, 20.40 шактарда.

КАРАКТАР

Эртенги хүн медээчизи — сеелгу шолбан
Эриг, чылыг зэй көрүп ыяшка кээп,
Оттуп чадаан уйгужуну чашуттайн-даа
Оожум, эптиг: «менче көр» деп эргелетти.
Уйгу чаштаан — дүнүп эвес, кыстың танаан!
Удур көргөн чүрек балт дээп, дылын эзибес.
Катап дүнүк хөлчөк үзеп, кый дээр чыгыы
Харлыкканыын бүдүү чазап, толтап көрдүм:
Чаштар ышкаш чаптанчыг-даа, төрелзек-даа,
Чалданыш чок, хайзы көрбейн хүлүмзүрүдү.
Эңмелеп хей уткаларны тоомуп келди —
Элдеп, эзидек ийи караң мени тутту...
Шаңгыр-Каттың чараш кызы — Айлымаазы
Шак-ла ыынчаар шолбакналдыр көрүп келген.
«Чүгле чаңгыс мээкин боя» — деп, чаннып тейлеп,
Чүрээм үн чок — ынаар хаңы сымыранды.

Степан САРЫГ-ООЛ.

ДЕЛЕГЕЙДЕ АЛДАРЖЫДЫ

Дидим чоюга чаяаттынган вьетнам чонунуң
Тиилелгези делегейде алдаржыды...
Тайбың эптиг дүнүп бербес өлүм чогу
Дагын катап төөгүге бадытканды.
Мун-муң тонна бомбаларның частыышкыны
Шынның күүнүн хөме дүнүп пыдавады.
Бүжар, дерзин империализм үүлгедиин
Чырык черде бодүүн улус сөйгаяп тур.
Оскындурган кырган, чалыы ниижилерни
Ормунштукан хөөрлер черле уттундурбас —
Амгы чашка кезээ шагда турасказалдыр
Алдар-биле шиметтинген меңге от боор.

Виктор САГААН-ООЛ.

ЧЕРИМГЕ

Төөгүден чонум ырын,
Төрээн дылым уттупсуунга,
Карак-кулаам, аскы-дужчуум
Каминап чораан ажыыл чүү деп?

Хайыралыг черим кырын
Каасташпас апарыынга,
Чудуруктуг хөлдар турганын.
Чурттап чораан ажыым чүү деп?

Өшей ырын хат мээ ырлаан.
Өнүгүр чечек оруун бүргээн.
Ыржым тайга көкпаалары —
Ынай чаштаң баскан черим.

Арга-биле кады хөглеп,
Аккыр харга куспактадып,
Чаңгыс аныың дүне кадаа.
Чалгаарааның эскерер мен.

Эртем не өлүрде-даа
Эвенгилеп чатыын соглээр,
Хайыралыг дылымны мен
Канчап коншак, күш чок дээр мен?

Төрээн черим өкпе-баар боол,
Төлдүң хөрээн долган чорда,
Чүрегтерим таалаашыр
Шүлүктерим ужугга бээр.

Вл. СЕРЕН-ООЛ очуддурган.

ШААНАК ИРЕЙ

(Чечен чугаа)

Шаанак ирей эрткен чылын-на чеден харлаан. Ынчалза-даа ол совхозунуң кодан хөөн кадарбышаан. Улус оны «назы дөгүй берген кижи, чүге дыштанып олурбас сен, кырган?» дээрге, ооң катташкак-катташкак ханы сыгыглар кежилдир чыткылашкан, чывар-соокка күдер хүрен кылдыр додуккан арын-шырайы кыза хонуп келир. Ынчан ол аныяндан тура эдилеп келгени хаш соруулдуг, хола баштыг, чаңгыс карын хире кызыл сөөскен дапзазынга дүне таакпызын дазаш чок тип, ооң ыжын бурутрадыр көрүп ора, «кижи кырыыр хире кажан чай болду» деп каар. Ынчангаш ол үгаанның хүргүл каректары-биле «ам айтырыг бар ирги бе?»—дээнзиг, хүлүмзүрүй аарак көргүзээр.

Шаанак ирейниң бажында моңгун хыраа дүжүпкен. Ынчалза-даа ол ам-даа аныяксыг, адак бышкаа чиик. Улуг Эдер-Дагның Эзирлиг-Чарыкта мээстеринге хой бажы доозуп турда, кашпагайы хөлчок.

Ам база Шаанак ирей Эзирлиг-Чарыктың эң үстүкү мээзинде өг дег улуг бозур хаяның кырында таакпылап каал орган. Кышкы хүн кулакталып турган. Ынчангаш хоочун хойжунуң таакпызының ыжылаа, тынган тыныжы-даа ылгавпас, бүргуткайнып-ла турар болган. Ол баарында ыжык, хүннээрек мээсте ак ааржы дег, чаштылып, кастының оттаан тургулаан хөөн эргилдир көргүзээш, «ам оду үнүп, доктаап чөрлер хөөкүйлер»— деп, барык-ла эргелеткен девир-биле боданган. Ол өйде хой баштаар дагыр мыйыстыг хертеш сарыг өшкү борбак даш хоора базыттарга, ол бош чыткыланган өске даштарны ажертпикеш, кангыртайнып-ла баткан. Дааш-шимээнниг чүүлган даштар оттаан чораан хойларже чоокшулаваан. Хойлар дөмей-ле хойган хевирлиг болгаш, дедир эглип келген. «Хаай, хаай! Ортаалыңар!»— деп, Шаанак ирей дайгырып, тура халаан. Хойлар «өзвис мында сен бе?» дээнзиг, олче топтап көргүлээш, катап-ла кастының оттай бергилээн.

Шаанак ирей бир дыңнаарга, чаш хураган-даа алгырган ышкаш болган. Кызыл дилги кеъжи бөргүнүң агартыр хыраалай берген халбаның өрү тыртып, дыңнаалап каап орган. Чүве-ле сураг. Мурнунда бир мозур хаяның баарынга хаяш келген. Ол болувүң караанга-даа бүзүревээн. Дем эртен кажаага үзүп каан Сарыг-Чаак деп шолалыг хөө какпак хаяның хар чок кара черинде турупкан, дөрт бут кырынга тендиннээн, сирилээн чаш хураганы чылган турган.

— Хөөкүй-ле хоюмну!— деп, Шаанак ирей чугаалангаш, ырбыска чаш хураганның думчуунда шаразын сы тудуп чоруй, оңу киляс ничеегинээ иштинче сугга каапкан. Хураганның иезин оңу ужур таварыпкан. Ол ковайын турун ора, хал аванче көрген. Ооң эниң чылын-на чыыпкаан. курлаг харзаан, сөөскеннери бөле салыш каан хевээр тыртыкан.

— Адыр, хоюм, адыр, Сарыг-Чаак — деп, чугаалангаш, отту ужудун үндүрүшкен. Бургат сөөскеннер, хараганнар хып турда, кырынче үе кудуп турганы-биле дөмей-ле.

Сарыг-Чаак хураганын хилегзиниң, ол-бо дээриглеп тургаш, ам база-ла какпак хая баарынга чыыпкаш, өөдүпле эгелээн.

— Хөөкүй-ле хоюмну, хөөкүй-ле Сарыг-Чаагымны. Ам база ийистээрин ол-дур але—деп, Шаанак ирей черге дегбес тура халаан, хөөнүң бажын барып суйбагылаан. Бага бир чаш хураган хойжунуң холунда. Оттуп чылыг чалмы соок чыварны сывырып турган. Хоочун хойжу чаш хураганнарын незинге чыгадып, олунга кургадып, көрүшкүзү хайныгып орган.

Шаанак ирей база катап ийис хураганнарынче көрүп келгеш, хүлүмзүрээн.

Бүгү назынында мал сөөлдан кылаштап келген хоочун хойжу, Шаанак ирей кынкы хүн дөвүүчүктеп бар чыдырда, кодан хөөн аалынче сүрүп орган. Ооң ынчеекте чүктеп алгылаан хураганнары чылыккаш, барык-ла шимчевээннер.

Хөөңмей ОЙДАН-ООЛ.

Номчукчунуң бодалы

ҮНЕЛИГ СӨС

Юрий Кюнзегештиң сөөлгү үзеген «Эзир. Ынакшыл. Ажыл» деп чыындызы авторнуң улуг чедиишкинниниң, мергежилиниң улам ынайгы өскенинин хереечизи. Ында кирген шүлүк бүрүзү кижиниң хей-аъдын көдүрүп, амыдыралга ынаан күштедирип делир хүүлгаазын күш бооп турар.

Чыындыны ажыдып турар «Ажылчының мөге хөлүн ырлап чор мен» деп шүлүк ажылчын аңгының ниитилел хөгжүлдезинге улуг салдарын төөгү талазы-биле шын илередип, оны чоргаарал-биле үнелеп алдаржыткан.

«Аңга дугаар харлип каккан
Кызаңнаан от
чалбыраш боол хуула берген,
Ажыл,
тайбың, кежик-чөл дээш
дэмиселдиң
Кызыл тугун диптер сана
кимсинитиен».

Социалистиг күш-ажыл Ю. И. Кюнзегештиң сөөлгү темазы болуп, ооң хей янзы талалары тодаргай, кескү чыыттынып, улуг ажыл-херектерни бүдүрүп турар ишчилерниң бот-боттарынга дөмейлешпес овур-хевири чуруттунган. Оларның ажыл-ижи Төрээн чуртун чаартып, чечектелдирип турарын «Тыва дугайында ыр» көргүскен:

Уран-дарган, аңчы, малчын
ишчилердин,
Айны, Хүнүң шүүргедээн
эрестерден,
Улустарның соруун кажаан
найыралдың
Аялганың арыын шилип,
ыраап чор сен.
Хайыралыг ынак чүрээм—
Хаяланган хүнүүг,
Чечектелген,
Чөлээштеяген чараш Тывам.

Ю. Кюнзегештиң лириказы бойдустуң чүгле каас-чараш бүдүүн, янзы-бүрү байдалын болгаш аңгы-аңгы болуушкуннарын мактап, магадап турар эвес, харын лириктиг маадырның сеткил-сагыжын, патриотчу бодалдарын, ооң өскен черинге ынакшылын илередип, бойдустуң чурумалын амыдырал-биле, ында хайның турар ажыл-биле хөлбаштырып, көскү чурумалдар, деңнелгелер-биле биижээп:

Бурунгунуң бодуу ышкаш,
акшый берген
Буурул баштыг ыырганнарның
тоолун дыңнап,
Чанъында-ла, Тоора-Хемге
кады өскен
Чаныттарым чаатсыг,
пошсуг холун тудуп,
Сараат салчып, эртен,
кежээ кады аңнап,
Саанчыларның суттуг
шайым аартадым.

(«Чаштар мени үзлеп келзин»).

Төрээн черинниң каас-чараш бойдузунуң, ооң эгээртинмес байлакшылының дугайында «Эзимнериин ыры» деп шүлүкте чогаалдың чурулга арганың чепсектери — деңнелгелер, метафоралар, эпитеттер, диригжидиглелер, пейзаждар чогуур туруужунда ыш ажыглаттынган, ону номчукчу магадап ханмас. «Кускү лирика», «Дуруяалар чаныр келген» болгаш оон-даа өске шүлүктериниң бижиттинген дыл-домаа черле аажок чечевергени-биле, бодүүнү-биле, овур-хевирлии-биле онзалаыш турар.

«Дыт» деп лириктиг шүлүкте Тываның чараш үнүжүнүң овур-хевирин тургусканы-биле чергелештир диригжидиглгени кончуг чедимчелиг ажыглаан:

Дытта аңаа чөленипкен,
Дыңнап тур мен. Тынып
туру.
Дазылдары дыка хаңы—
Салаалар дег чатты берген,
Дагдан батқан дамыракты
Сагыш хандыр дозуп ишмен.
Шуужуп чонтаам чаагай
дамды
Чулук болуп бүрүге баар.

«Тынып туру» деп домак дытты шуут-ла диргизипкен. Оңза чараш бижиттиниген бо шүлүк бойдусту, тодаргайларга дытты, кижиниң сагыш-сеткили-биле, дириг амыдыралын болгаш бойдустуң болуушкуннары-биле харылзаштырып, философту бодалдарны илереткен.

Тыва херээжениниң амыдыралында болгаш социал чаартылгаларны база оларның бүрүн эргелериниң болгаш коммунизм тургузуушкунуга киржилгезининң дугайын дараазында одуруглар ылап ышнынын-биле бадыткап турар:

«Үмүглеяди» холдан
салбайн,
Чучаа чөлдөн, болуу өйбан
кадарчы кыс —
Үезиниң төлү—
бөгүн дорукмаштың
Чуртун тудар,
төрө баштаар чоядуг болган
Херээжен
деп буянныг сөс үнемчелиг—
Хемден терең,
дагдан бедик,
дээрден делгем».

(«Үнелиг сөс»).

Долгандыр турар амыдыралды чүмү-биле чыыткылаидыр көргүзүп турар, келир үеже чүктээн шүлүкчү дың халаынче, чаагай эртенге утказтур базып орар. Ооң базымы бүзүредиг, ооң талантызы кидин-түлүк чечектелип орар болгаш түрээнин сөңү—чогаалдарын чонга бараалгадыр дээ-кежиктиглериниң бирээзи.

САЯЯ МАЙНАК.

Бай-Тайга район.

Чурулга салбырында

Кызылдың уран чүүл училищезинде чурулга салбыры ажыттынганнаан бээр түгле ийи болүк доозуп үнген. Доозукчуларның аразындан Өвүрде Байында Эрес, Чөөн-Хемчикте Көк-оол Ширап, Барыын-Хемчикте Хирликей-оол Ооржак болгаш өскелер-даа школада ажылдап, ажылынга мактанныг чоруун көргүзе берген.

Бистиң салбыр ортумак тускай эртемниг чуруқчуларны, черчеңге башкыларын белетеп турар. Сургууллар дөрт чыл дургузунда уран чурулганың чажыттарын өөренип, сөөлгү курска баргаш практиканы эртип турар. Республиканың школаларынга, чурулга мастерскайынга практикалап, чурулга талазы-биле даалгаларны күүседип турар. Хостуг шактарда чогаалдыла талазы-биле ажыктыг чүүлдерни база кылып турарлар.

Келир үениң чуруқчулары училищениң хой-шинти ажылынга идепкейлиг чоруун көргүзүп турарлар. Училище иштиниң шимелде каастагазын чурулга салбырының үшкү курсчулары Слава Никитин, Александр Күжүгет, Оюн Сато болгаш өскелер-даа кончуг эки күүсеткен. Дөртку курсчу Валерий Озеров найысылалдың бүдүрүлге черлериниге болгаш школаларга «Совет чурулгада найырал темазы» деп солун лекцияны кап удаа номчаан.

Сургууллар училищеге болгаш «Найырал» кинотеатрга делгелгени организастап арттырганнар. Келир үениң чуруқчуларының баштайгы шепелдерин көрүкчүлер сонуургаан.

Бирги, ийиги болгаш үшкү курстуң сургууллары чоокта чаа Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Улуг-Хем, Тес-Хем районнарның , фермаларынга барып, оларның шимелдезинге киришкен. Бо ажылга бирги курсчулар Ойдуп, Севен, үшкү курсчулар Оюн, Барба оларны барган районнарының удуртукчузары мактап, өртектиг белектер-биле шаннаан.

Кышкы дыштанылга хүннеринде училищениң дөртку курсчулары революциянын кавайы Ленинград хоорайже экскурсиялап чораан келген.

Н. ШОЙДАА.

Кызылдың уран чүүл училищезиниң сургууллу.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харылсаалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көдээ ажыл-агыө киллизиниң 21-47, үлетүүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргазы 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко № 1).

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 668.

ТС—00089

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1965 чылда үдезилеттингеден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ
ФЕВРАЛЬ
20
ВТОРНИК
№ 43 (9119).
Өртээ 2 коп.

Венгрияның социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары эш Янош КАДАРГА

Венгр Улус Республиканың Президиумунуң Даргазы эш Пал ЛОШОНЦИГЕ

Венгр Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Ене ФОККА

Эргим эштер!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш бистиң чурттуң улузунуң омуразының силерге болгаш силерниң күүрүңерге Венгрияның социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединге, Венгр Улус Республиканың Президиумунга болгаш Министрлер Чөвүлелинге, ажы-дүжүмә Венгрияның бүгү ажылчы чонунарынга Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузаламчы дугайында совет-венгр керээге ат салганындан бээр 25 чыл болганы-биле холбаштыр чүректиң ханызындан байыр чедирип тур бис.

Ол керээ бистиң күүрүңерниң арасынга найыралды тургузуп, бүгү хемчет-биле быжыглаарынга ыңгаранган роль-ду ойнаан. Ол Совет Эвилели биле Венгрияның арасынга чаа хевирлиг харылзааларының болгаш бүгү, талалыг кады ажылдажылгазының хөгжүдезиниң быжыг үндезиннерин салган. Пролетаржы интернационализмниң, долу дең эргенин, боттарын ак сеткилдиг дузаларының болгаш деткиринин, бузулбас найыралдың принциптеринге үндезилеттингеден ол төөгүлүг документ совет болгаш венгр улустарның бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының үндезин эрге-ажыктарын камгалап, коммунизм болгаш социализм тургузуушкунунга, Варшава Керээзиниң киржикчилери күүрүңерниң камгалааның аргазын күштелдиреринге, Европага болгаш бүгү делегейге айыыл чок чорукту быжыглаарынга улуг дет-кимчелиг болган.

1945 чылдың керээзиниң эң чугула принциптери болгаш негелделери совет-венгр харылзааларның оң соонда төөгүзүнге дээштиин бадыткаан болгаш олар ССРЭ биле ВУР-нуң аразынга Найырал, кады ажылдажызга болгаш бот-боттарынга дузаламчы дугайында 1967 чылдың чаа керээзиндо улам улуг хөгжүдээни алган.

Эртикен чаорбы беш чыл дургузуунда бистиң партияларывыс болгаш чурттарывыс аразынга маркснам-ленининмниң болгаш социалистиг интернационализмниң принциптеринге чайгылыш чок пыынчы чорукка үндезилеттингеден долу бүзүрелдиг болгаш бот-боттарын бялчириниң, үзел-бодалдарның болгаш ходелиишкиннериниң харылзаалары тургустунган. Совет-венгр найыралдың бузулбас чоруу чоокта чаа ССРЭ-ниң партия-чалак толээлериниң Венгр Улус Республикага чораанының үезинде чаа күш-биле көзүлген. Совет Эвилелиниң ажылчы чонунары моон-даа соңгаар бистиң улустарның, партияларның болгаш күүрүңерниң эвилелин бүгү хемчегер-биле быжыглаар апаар.

Социалистиг тургузуушкунуңуң бүгү адырларынга, ВСАП-тың X съездизиниң салганы чүгүлә соруулгаларын күүседиринге, социализмниң болгаш коммунизмниң улуг херээниң тиилелгези дээш демиселге чаа-чаа улуг тиилелгелерни чедип алырын ажы-дүжүмә венгр улуска күзеп тур бис.

Бистиң улустарывыстың мөңге болгаш бузулбас найыралы база кады ажылдажылгазы улам быжыгып, течектелип турзун!

Л. БРЕЖНЕВ
СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары

Н. ПОДГОРНЫЙ
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

А. КОСЫГИН
ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. БРЕЖНЕВКЕ

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Н. В. ПОДГОРНЫЙГА

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. КОСЫГИНГЕ

Эргим эштер!

Венгрияның социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединиң, Венгр Улус Республиканың Президиумунуң болгаш чазааның, бүгү венгр улустуң болгаш боттарывыстың мурнуудан Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузаламчы керээге ат салганындан бээр 25 чыл болганы-биле холбаштыр силерге болгаш ажы-дүжүмә совет улуска чүректиң ханызындан байыр чедирип тур бис.

Эртикен 25 чыл дургузуунда чедип алган кайгамчыктыг челишкиннерни үнелеп көрбүшаан, пролетаржы интернационализмниң принциптеринге үндезилеттингеден Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузаламчы дугайында керээге ат салганындан бээр 25 чыл болганы-биле холбаштыр чүректиң ханызындан байыр чедирип тур бис.

Ол керээ бистиң күүрүңерниң аразынга найыралды тургузуп, бүгү хемчет-биле быжыглаарынга ыңгаранган роль-ду ойнаан. Ол Совет Эвилели биле Венгрияның аразынга чаа хевирлиг харылзааларының болгаш бүгү, талалыг кады ажылдажылгазының хөгжүдезиниң быжыг үндезиннерин салган. Пролетаржы интернационализмниң, долу дең эргенин, боттарын ак сеткилдиг дузаларының болгаш деткиринин, бузулбас найыралдың принциптеринге үндезилеттингеден ол төөгүлүг документ совет болгаш венгр улустарның бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының үндезин эрге-ажыктарын камгалап, коммунизм болгаш социализм тургузуушкунунга, Варшава Керээзиниң киржикчилери күүрүңерниң камгалааның аргазын күштелдиреринге, Европага болгаш бүгү делегейге айыыл чок чорукту быжыглаарынга улуг дет-кимчелиг болган.

Венгр Улус Республика биле Совет Эвилелиниң аразынга 1967 чылдың сентябрь 7-де чарган Найырал кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузаламчы дугайында чаа керээде бистиң улустарывыс аразынга ажы-дүжүмә найыралдың болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганың амыдыралга бадыткаттынган принциптери улам ынай хөгжүдени алган.

Ажы-дүжүмә кады ажылдажылганың принциптеринге үндезилеттинген ол керээ бистиң чурттуң тайбың болгаш айыыл чок чоруунуң үндезини болбушаан, бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының эрге-ажыктарынга, Европага айыыл чок чорукту хандырарынга, бүгү делегейге тайбың херээнге бараан бооп турар.

Бистиң чурттарывыс аразынга найыралды дугайында төөгүлүг керээге ат салганының 25 чыл болганы-биле холбаштыр эртем эштер, силерге болгаш бүгү совет улуска коммунизм тургузуушкуну болгаш силерниң Төрээн чуртуңарның чечектелиишкини дээш харыысалгалыг ажылыңарга моон-даа соңгаар чедиишкиннерниң болурунарны күзедивис.

Пал ЛОШОНЦИ
Венгр Улус Республиканың Президиумунуң Даргазы

Ене ФОК Венгр Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы

МАЛЧЫННЫҢ КЫШТААНДА

Чылыы кончуг. Малчывның коданында час шинчиин кире берген. Чылыг кажаанның мурнуу талазында чедагай кажаада хой одаа доцар байтык, саргартыр күргай берген, аңаа турарга өдекинг чылыг салгывның агаарже кодуруун үнүп турары илдең. Мында, Инек-Чүгүзүр дагның баарында Чоон-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң мурнакчыларының бирээзи Монгуш Ырыш кыштаглап орар.

Малчыняың кажаалары, чаа торуттүнгев хураганнарывысты доруттургаш, оларны малдан чордувус. Бо үениң дургузунда чүс башка онааштыр 87 хураганнан эвээшти ап көрбедивис. Былаңгыя бо беш чылдың баштайгы ийиги чылында коргузүтдеривис черле шыырак болган. Эртикен чылын чүс хойдан 112 хураганнымда бурунгу чылдың 115-ти алган болгай бис. Ол хойларывыс озуучел эки хойлар болган. Мал-даа болза уктуг боор чүве-дир ийин. Хойлар 6—7 чыл оолдаан, кырый бээр. Ынчангаш олар ытке дужаттынган — деп, малчын хомудай зарак чугаалай-дыр.

— Ол хойларның дириг дең-зиин кайы хире болган ирги?

— Черле шыырак болган. Биргизи-де 48 килограмм ажыг-дыр деп даргаларым мөңээ дыңнаткан улус. Бо чылын апыяк хой хүлээп алдывыс. Оларның бир дугаар оолдаң турары бо. Ынчангаш чүс хойдан чүс хураган алыр деп хүлүлгенип алдывыс, бистиң бригаданың бригадири эш Кошкар-оол-биле аравыста чарыштыг улус бис. Кайбыыс-даа хүлүлгевисти күүседиптер эргелиг бис — деп, ол уламчылады.

Ынчан бис аңаа чоруп туруустуң эш Монгуштуң хойлары кидин хураганнап турган. Торээн 224 хойнуң чедиир шиистээп болду. Арткыларры ам-даа оолдап турар.

Монгуш Ырыштың кыштаглаашкынны эртикрил туруары черле эки. Оон коданында мал чеми бүрүн бар. Көк саванны четчири-биле соорту-рун алган. Кодупуң уругларыбыле белеткеп алганы 16 тонна сигенин база-ла кыштаанда сараттаан. Оон-биле хураганнарны азырап турар.

— Хой ажылынче колхоз баштаар черинден ынчан мени чоруткан чүве. Оон бээр чеди чыл ажа берди. Баштайгы чылда хүлээп алган хураганнарывысты доруттургаш, оларны малдан чордувус. Бо үениң дургузунда чүс башка онааштыр 87 хураганнан эвээшти ап көрбедивис. Былаңгыя бо беш чылдың баштайгы ийиги чылында коргузүтдеривис черле шыырак болган. Эртикен чылын чүс хойдан 112 хураганнымда бурунгу чылдың 115-ти алган болгай бис. Ол хойларывыс озуучел эки хойлар болган. Мал-даа болза уктуг боор чүве-дир ийин. Хойлар 6—7 чыл оолдаан, кырый бээр. Ынчангаш олар ытке дужаттынган — деп, малчын хомудай зарак чугаалай-дыр.

— Ол хойларның дириг дең-зиин кайы хире болган ирги?

— Черле шыырак болган. Биргизи-де 48 килограмм ажыг-дыр деп даргаларым мөңээ дыңнаткан улус. Бо чылын апыяк хой хүлээп алдывыс. Оларның бир дугаар оолдаң турары бо. Ынчангаш чүс хойдан чүс хураган алыр деп хүлүлгенип алдывыс, бистиң бригаданың бригадири эш Кошкар-оол-биле аравыста чарыштыг улус бис. Кайбыыс-даа хүлүлгевисти күүседиптер эргелиг бис — деп, ол уламчылады.

Ынчан бис аңаа чоруп туруустуң эш Монгуштуң хойлары кидин хураганнап турган. Торээн 224 хойнуң чедиир шиистээп болду. Арткыларры ам-даа оолдап турар.

Монгуш Ырыштың кыштаглаашкынны эртикрил туруары черле эки. Оон коданында мал чеми бүрүн бар. Көк саванны четчири-биле соорту-рун алган. Кодупуң уругларыбыле белеткеп алганы 16 тонна сигенин база-ла кыштаанда сараттаан. Оон-биле хураганнарны азырап турар.

Колхоз баштаар черинден болгаш партия организациязының талазындан малчыларның амыдырал-чурттал-газынче кичээнгей салып турарыя малчын өөрүшкү-биле чүтаалады. Партия организациязының агитаторлары, мал ажылының специалистери кыштагларга үргүлүү кээп, хойжуларга декция, бесседы кылып берип турааар. Малчыннарның долгехиктиг өөредилгезин чылдың организастап турар. Ол кичээлдерге чүгле малды азыраарының, ажаарының айтырыгларын эвес, а янзы-бүрү харыгларны эмнээриниң бодуун аргаларын база өөредип турар. Мал эмчилериниң берип каан аптечказын бо малчын ажылдап турар болду.

— Кызын ажылдаарга черле кижите-даа, колхозунга-даа ыяк болур ышкажыл. Хой хураганны алган дээш кайы хире шаңнап, мактаарын безин көрүп көрүнгерден. Бистиң ог-бүлевис плаидан ажыр чаш толду алганы дээш чылдың 5—6 хураган-биле шаңнадып келген. Уругларывыс хой улус бис, улутлары тускайланып чоруй барганнар. Чайын школачы уругларывыс чедип келгеге, боттарывыс күжүүс-биле 16—20 тонна сигенин белеткеп ап турар бис. Оон ертээн колхоз биске төлеп берип турар—деп, эш Монгуш чугаазын доозу.

С. МААДЫ.
Авторнуң фотозу.

Кировоград областа Новоукраинск районнуң СЭКП-ның XX съездиэн аттыг колхозунда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры А. В. Гиталовтуң удуртказын комплекснлиг бригадазы бистиң чурттувуста болгаш даштыкыда сураглыг. Александр Васильевич — көдээ ажылагый культуразын тарып өстүрериниң комплекснлиг механизастаарының эгелекчилериниң бирээзи.

Колхозтуң ол механизастаан бригадазы бир янзы лаборатория болуп турар. Маңаа чаа техниканы болгаш үреливиниң чаа-чаа сорттарын шевеп, черни болбаазырадырының дешилгелиг аргаларын иештередип турар.

1972 чылда кандааилыының болза-даа, көдээ ажыл-агыйның бүгү культураларының эки дүжүдүн алган. 2080 гектар тараа культураларының гектар савыядан-на 35,3 центнер дүжүттүү, бир гектарга онааштыр тарымал тоорукту — 24 центнерни, чаттыр свёклазын — 242 центнерни, кукуруза силозун — 280 центнерни ажаап алган.

Амгы үеде механизаторлар часка хынамчалыг безетКенип, кузун тарыыр тараа культураларыңга аминак селитразы-биле немедде чемгерилгени чаптырып, ховуларга харны болуп, моопнеп, минералдыг чемгерилгени курааварлап ап, трактор-ларның болгаш машиналарның плавныг сентелгелерин кылып турар.

Чоокта чаа гиталовчуларга Одессадан механизаторлар ааладып чораан. Олар социалистиг чарыш дугайында керээни тарганнар. Бо чылын А. В. Гиталовтуң бригадазы гектардан-на 36,2 центнер тараа культураларын, 284 центнер чигир свёклазын, 87 центнер кукуруза үреливин өстүрерин хүлээнген.

ЧУРУКТА: А. В. Гиталов чаа техникага хамаарышкан ниитээлди бригаданың механизаторлары-биле эртгирип тур.
А. ЗАПАРАНЫҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Н. Злобинниң методун ёзугаар

Молдавияның Бендеры хоорайынга И. Злобинниң методун ёзугаар А. Бочаровтуң бригадазы 70 квартиралыг бажың туда берген. Бонгада бүгү ажылдарны 106 хүн дургузунда доозарын хүлээнгеп.

Республиканың тудуг министерствозунда чаа арга-биле ажылдап турар он беш бригаданың бирээзи болган. Москвадан тудугжузунуң ол аргазын ажыглаарын өскелерге чергелеттир А. Терентьев база үдеткээн. А. Терентьевтиң бригадазы Тираспольга 70 квартиралыг бажың туткан, ону ажыглалга сес ай дургузунда киирер турган, беш ай дургузунда хүлээдип берипкен.

Молдав ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады П. Фишуктуң бригадазы ийи бажыңны база хуусаазындан арте ажыглалга киирген. Ол бригада объектилериниң план ёзугаар бот-үнеэни 17200 рубль чиигеткен, бригаданың кежигүн бүрүзүнге онаалтыр «Кишинёвтудуг» трестe эң бедик түңнелди чедип алган. Беш чылдың үшкү чылында Молдавияга П. Злобинниң методун ёзугаар база 40 коллектив ажылдаар.

(СЭТА-ның корр).
КИШИНЕВ.

1973: БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

АРГАЛАР БАР

Бистиң сүт-бараан фермавыстың ишчилери мал продукциязын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киржип, колхозтуң Арыг-Бажы фермазы-биле чарыштыг. Беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында ферма коллективи 180 тонна сүт бүдүрерин, 156 тонна сүттү күүрүнге садарын, бир инектен 1200 кг сүттү саарын, саанчы бүрүзү боттарынга быжыглаан болуқ инектериниң бирээзинден 1300—1600 кг сүттү саап алырын, 100 инекке онааштыр 85 бызааны алырын, бызаа бүрүзүнүң хонуита ортумак немелде деңзизин 500—800 грамм чедирерин хүлээнгөн.

Коллективтиң саанчылары, кадарчылары, аске-даа ажылдакчылары инектериниң сүтнүр чоруун эвбедирип-биле хемчеглерни ап, малга ажаалганы эжижидип турар. Фермада төрүүр 100 баш улуг, 42 баш хунажын инек бар. Оон аңгыда 59 баш молдурга, 14 эки уксаның бугаларын тудуп турар. Эртиен чылдың сөөлгү айларында төрээн инектериниң 25 бызаазынга 24 бызаа немештн.

Малды ыыштан хүр амырар, сүт бүдүрерин көвүдедир дээш демисел бисте хүн бүрүде нашавайын турар. Турлагда бар бүгү малды турум азыралче шилчитиген. Силос, саван, көксула болгаш холуксаалыг чемнер-биле ферманың малын чемгерип, оларны үргүлчү чылыг суг-биле суггарып турар. Мал чеми бисте четчир. Бир инекке-ле хүнде 30 кг силосту, 15 кг саванны, көк-суланы, 2 кг холуксаалыг чемни бээрин чурумчуткан. Мал чеминиң камналгазы дээш шыңгыы чурум тургустунган. Малды хүндүскүнүң дүүш үезинде агаарладып турар бис. Кажаалар чылыг, чырый, ишти арыг-шевер.

Малдың ажаалгазын эжижидип турарының ачызында сүт саалдазы сөөлгү үеде нимтизи-биле 15—20 кг чедир өзүп турар. Бир инек ортумаа-биле хүнде 6—7 кг сүттү берип турар. Январьда бистиң коллектив күүрүнге 7 тонна сүттү дужааган. Бисте мурнакчы саанчылар Кара-Сээн Саая саап турары 8 инээнден 90—100 кг, Саар Ондар, Хураганчын Монгуш олар 6—7 инээнден 70—80 кг сүттү хүн бүрүдө саап туррарлар. Чемгеригени эки организастап турарындан сүттүң үсүүру 4,5 хуу болуп турар.

Инек тарып бөозадыр пункт арыг-силиг. Техник Светлана Монгуш төрээн инектер 18—20 хонарга тарып бөозадырга-ны чорудуп турар. Ам 20 инекти тарып бөозаткан.

Саанчылар, кадарчылар, молдурга, бызаа ажаакчылары социалистиг чарышка киришкеш, тодаргай бедиткен хүлээлгени алганнар. Чарыштың түңнелин 10 хонуктап, айлап, кварталдап үндүрүп, бүдүрүлге хураларынга чугаалажып, мурнакчыларны илередип, четпестерни шүгүмчүлеп, агитхуудуска чырыдып, «Чаңныкка» шүгүмчүлеп турары чүрүмчүттүнган. Кызыл-булуң, чунар-бажың ажылдап турар.

Ферманың кышкы байдалы эки-даа болза, четпестер болу бээр-дир. Ону үе-шаанда товаратнаш, хуралга сайгарып, бүрүүлүгларга хемчегни хүлээдип турар бис.

Кыдыты эртип бар чыдар деп менээргенип болбас, оон берге үрмүктары моон соңгаар-даа болур. Ындыг төлээде, саанчылар коллективи малды мөңги, семис-нүүтүг, арбын сүттүг болзун дээш бар аргаларны ажыглап ажылдаар.

О. КОШКАР-ООЛ,
Чөөн-Хемчик районда «Искра» колхозтуң Кызыл-Хаван сүт-бараан фермазының эргелекчизи.

СЭКП РАЙКОМНАРЫНЫҢ ПЛЕНУМНАРЫ

Чурттуң өске бүгү черлеринде партия организацияларында ышкаш, бо хүннерде СЭКП Төп Комитединиң декабрь (1972 чыл) Пленумунуң түңнелдерин болгаш районнарның партия организацияларының соруулгаларының дугайын чугаалашкан СЭКП райкомнарының пленумнары болуп эртип турар. Ол пленумнарның киржикчилери партия Төп Комитединиң декабрь Пленумунуң шиитпирлерин бүрүн долузу-биле чүүдүгүнүп, оон шиитпирлерин күүседиринге долу шиитпирлиин илергейлеп, тоску беш чылдың эртикен чылдарының болгаш бо чылдың баштайгы айының түңнелдерин хандыр аналаатса, социалистиг хүлээлгелерин болгаш планнарны күүседиринің аргаларын айтып турар.

БАЙ-ТАЙГА

Партияның Бай-Тайга райкомунуң Тэлиге болуп эртикен пленумунга СЭКП Төп Комитединиң декабрь Пленумунуң түңнелдерииң болгаш районнуң партия организациязының соруулгаларының дугайында илеткелдиг СЭКП райкомунуң бирги секретары С. К. Орус-оол кылгаш.

«Тээли» совхозтуң Найырал салбырының эргелекчизи М. Ч. Самдан, «Кара-Хөл» колхозта партком секретары Д. Д. Хертек, районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы М. С. Сарыглар, «Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырының эргелекчизи О. С. Хомус-оол, комсомол райкомунуң ийиги секретары Э. С. Күжүгет болгаш оон-даа өскелер пленумга санал бергеннер.

Мал болгаш чер ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында партияның болгаш чазактың докладаларынга дүүштүр чарышты организастап тургаш, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш күүрүнге садарын көвүдедир дээш партия, совет, профэвилел, ажыл-агый болгаш комсомол органнары организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды улам күштелдиреринин эргежок чугулазын ацаа айытказн.

Пленумга партия Тыва обкомунуң бюро кежигүнү, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы К. С. Шойгу олуржуп, чүве чугаалаан.

СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң докладын бир үнбиле бүрүн чүүдүгүнүп база ону күүседир талазы-биле практиктиг соруулгаларны айытнан докладында пленумга хүлээп алган. Ацаа ол ышкаш бо талазы-биле түскай хемчегерни база бадылаан.

ӨВҮР

Эртикен неделяда Хандагайтыга партияның Өвүр райкомунуң пленуму болуп эртикен. Ацаа СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң түңнелдери болгаш районнуң партия организациязының соруулгаларының дугайында айтырыгның талазы-биле илеткелдя партия райкомунуң бирги секретары К. Н. Шулуу кылган. Районнуң бүгү коммунистери болгаш ажылчы чонунары СЭКП Төп Комитединиң декабрь Пленумунуң шиитпирлерин бүрүн долузу-биле деткип, ону амыдыралга боттандырар дээш тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында чаа-чаа бедиктерни чедип алыр дээрлии илеткелчи болгаш санаал берген эштер демделээн.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынга партия организациялардың ролюн болгаш дайынчы аргашинээзин бедидер талазы-биле СЭКП райкомунуң VIII пленумунуң докладының күүселдезиниң дугайында айтырыгны ол-ла пленумга чугаалашкан. «Кызыл тук» колхозта партком секретары Д. Комбу, районнуң харылзаа белдиринде парторганизация секретары В. Очур-оол олар ол дугайында информацияны кылганнар. Ол ышкаш партдокументтерни солуурунга районнуң партия организациязының белеткелиниң дугайында СЭКП райкомунуң организастыг килдизиниң эргелекчизи М. Лопсан-Сереннің илеткелин база ацаа дыцнаан.

Үстүнде айтырыгларны чугаалажырынга «Торгалыг» совхозта партком секретары В. Бүрбү, «Кызыл-Тук» колхозтуң даргазы О. Саная, «Коммунизмче орук» колхозта партком секретары М. Эрес-оол, СЭКП обкомунуң эртем болгаш өөредилге черлериниң килдизиниң эргелекчиэи П. Киселёв болгаш шупту 11 кижи киришкен.

ТОЖУ

Ыраакы Тожунуң ачылары, ивижилери болгаш ыяш белеткелчилери тоску беш чылдың онаалдаларын күүседир дээш кужевиишкиниг ажылдап турар. Партия Төп Комитединиң декабрь (1972 чыл) Пленумунуң түңнелдериниң болгаш районнуң партия организациязының соруулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан СЭКП райкомнарының пленумнары болуп эртип турар. Ол пленумнарның киржикчилери партия Төп Комитединиң декабрь Пленумунуң шиитпирлерин бүрүн долузу-биле деткип, ону амыдыралга боттандырар дээш тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында чаа-чаа бедиктерни чедип алыр дээрлии илеткелчи болгаш санаал бергеннер СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң канчаар-даа ажок ужур-дузазын демделевишаан, ажыл-херектиг ацаа дүүштүр тургузарынче, тоску беш чылдың үшкү чылында улам күжевиишкиниг ажылдаарынче партия, совет профэвилел болгаш ажыл-агый комсомол организациларының кичээнгейин утландырган.

АГААРНЫҢ АРЫГ ТУРАРЫНЫҢ КАМГАЛАКЧЫЛАРЫ

Ленинградтың бир кудумчузунда агаарның арыг турарын хынаар автоматтыг дериглэр тургускан. Үндүрер газын арыглаар дериглер системазының чаңгыс-ла шак дургузунда безин ажылдатпайн баар будүрүлге чери турар болза, ол хынызда дерии эскере гыртып каар. Хенээг он ыядыг станция хоорайның агаар делгемин хайгаараар, чуртта ең баштайгы система болган. Ол системаны А. И. Воейков аттыг кол астрофизика обсерваториязының ажылдакчылары төлевилеп чогаалткан. Олар агаарның күүрүүг газтыын, углерод холумаан болгаш хынаар турар черден каш-даа километр ыракта агаарже үндүрген оске-даа холундуларны шалыпкын хынаар турар. Анализ кылыр дериглер-биле деңге ажылдаар, хат үүн айтыр дериглер агаарны бокталдырып турар черниң үүн дорааи айты бээр.

— Чаңгыс система кылдыр каттыштырган он-он лабораториядан келир барымдаа-медээлер телефон дамчыштыр төп башкарылда черниге баар. Ол барымдаалары электроника дериглери сайгарып ажылдаан, хоорайның агаарының чаагай, арыг байдалын шалыпкын дыңнадып берип турар — деп, ол шеверлеени чорударының удуртукчузу, физика-математика эртемнеринің доктору М. Е. Берлянд чугаалаан.

Ленинградтың эртемденнери улуг-улуг заводтарның турар девискээриниң агаар делгемиинң байдалын хынаар системаларны база төлевилеп кылган. Ол автоматиканы баштай-ла Новолипецкиниң металлургтарын ажылдадып шенээр.

(СЭТА-ның корр.).
ЛЕНИНГРАД.

ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫН ОРГАНИЗАСТЫГ ДООЗАР

Бүгү чүртта ышкаш, бистин республиканың бүгү школаларында 1972—1973 өөредилге чылының бирги чартыы доозулган. Өөредилге чылының ол бирги чартыы ССР Эвилелинин түргустуунганының 50 чылынга чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш бүгү кижилернин улуг кодурлүүшкүнү-биле холбашкан. Республикада ниитизи-биле 690 класстар болгаш 320 башкылар бирги чартык чылда улуг чедиишкиннерни чедип алган, 4—5-ке өөренген өөреникчилерниң саны мурнуку деннелден оскен.

Кызыл хоорайда болгаш районнарның хөй кезиинде бүгү-ниитиниң сес чыл өөредилгезиниң дугайында Хообулуну боттандырар дээш ажыл күштелген. Сес чыл мурнунда бирги класска кирген өөреникчилерниң 70 хуузу 1972 чылда сески классты доозып турар дээш өөредилгезин уламчылап турары өөрүнчүг.

Партияның болгаш чазактың сагыш салышкынының ачызында республикада өөредилге черлериниң материалдыг база-биле хандырылгазы экижээн. Тоску беш чылдың ийиги чылында 1200 өөреникчи өөренир 4 чаа школа ажыглалга киргеи. Интернаттарның четкизи калбарган. Оларга Тоора-Хемде, «Бардык», «Бурунгаар» совхозтарда болгаш Мөрен суурда чаа школаларны хамаарыштырып болур. Элээн хөй школалар өөредилге-техниктиг дериг-херекселдер-биле четче хандыртынган. Ол ышкаш бо өөредилге чылында барык-ла бүгү школаларда башкы кадрларның хуваалдазын Чырыдыышкын министерствозу болгаш оон органнары чедиишкиниг чоруткан, методиктиг дузалы доктаамал көргүзүп турар.

Туранның № 1 школазының үлегерин ёзугаар республиканың аразы хөй школаларында өөреникчилерни күш-ажылга кижизидип, тускай мергежилге өөредириниң талазы-биле ажыл экижээн. 1972 чылда ортумак школаларның чанынга өөреникчилерниң 34 бүдүрүлге бригадаларында болгаш аргарыг кампалаар талазы-биле 18 бригадаларында 3 мун школачылар хаара туттунган. Ол ышкаш Владимировканың, Хөндергейниң болгаш Кызылдың № 4 школаларында өөреникчилерниң коммунистиг кижизидилгезинче сагыш салышкын улгадып, техниктиг база уран чүүл бөлгүмнери, спорт секциязары доктаамал ажылдап турар. Ол школаларда класстар, коридорлар, залдар шевергин деритпинген.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлериниң болгаш «Аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгезинче шилчилгени доозар болгаш ниити билиг школаларын улам ынай хогжудер дугайында» СЭКП ТК-ниң база ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң докладында дүүштүр ам-даа чедир кылдыымайн турар чүүлдер бистиң республиканың школаларында бар дээрзин чугаалаар керек. Чылдагаан чок черге школадан үнүп турар школачылар ам-даа бар. Бо чылдың бирги чартыында 139 өөреникчи өөредилгезин ара каггаи. Оларның ниитизиндең, тодаргайларга, Барымн-Хемчиктеп 23, Чөөн-Хемчиктеп 24, Улуг-Хемдеп 16 болгаш Кызыл хоорайдан 21 өөреникчи бар болуп турар. Ол ышкаш бирги класска өөренип киргеннерниң чүгле 70 хуузу сески классты доозуп турар фактылар бар. Өске крайлар, областтарга бодаарга бо дыка чавыс түңнел-дир.

Сески классты доосканнарның чүгле 90 хире хуузу ниити ортумак эртемни чедип алыр дээш бо өөредилге чылында улаштыр өөренип турар. Ынчангаш тоску класска өөрензе чогуурларның планы күүсеттинмейн турары-даа ол. Мону болдурбазы-биле башкылар коллективи чогуур хемчегни алыры чугула. Аныяк кижи бүрүзү ниити ортумак билигни чедип ап азы училище, техникумнарга, кежээки школаларга өөренип, келир үеде мергежилиниң талазы-биле ортумак эртемни албан чедип алган турар кыдыр оларны өөредир, кижизидер улуг соруглга бистиң мурнувуста салдынып турар.

Аныяк кижи бүрүзүн чүгле ортумак эртеминг эвес, а харын хаңы билиглиг, марксисчи-ленинчи мировоззрениеге, совет патриотизмге, коммунизминиң идеяларынга шынчы бердинген турар кылдыр шак ынчаар кижизидер ужуралуг бис. Маңаа кичээлдерге болгаш кичээлден дашкаар шактарда кижизидилге, комсомол, пионер организацияларының ажыл-чорудулгазы, башкылар биле өөреникчилерниң аразында харылзаазы, школаның бүгү ажыл, амыдыралы дээш чергелиг ниити кижизидикчи угланышкын улуг рольдуг болур.

Бо айтырыгларга хамаарыштыр четпестер бисте ам-даа бар. Республикада бирги чартык чылда өөредилге ниитизи-биле 93 хуу болган. Багай өөренген өөреникчилерниң саны база арбын. Тес-Хемниң (90 хуу), Бай-Тайганың (91 хуу), Барымн-Хемчиктиң (91,6 хуу) школалары өөредилге талазы-биле куду деннелдиг болуп турар.

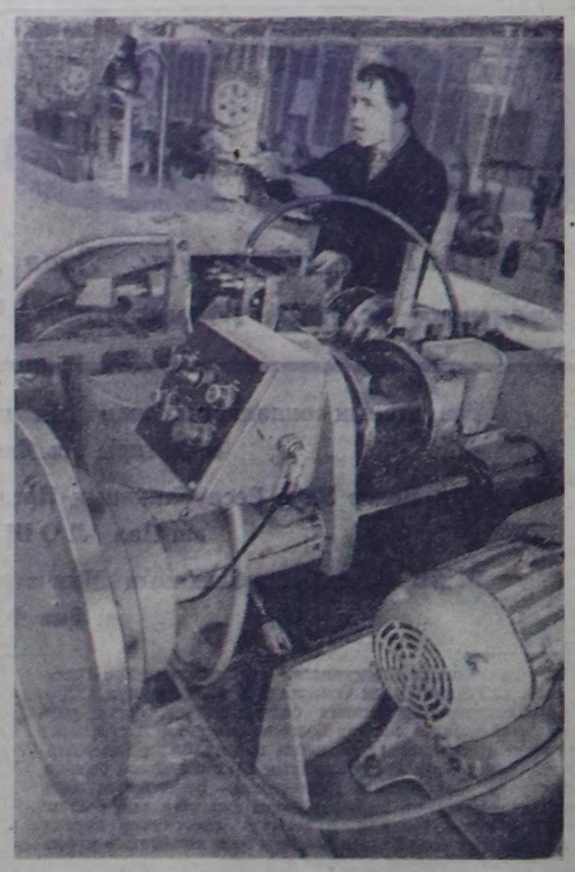
Классетарга катап олурар болгаш школаның ара кааптар чоруктарның кол чылдагааны хамыкты мурнай башкыларның нөшкак ажылында болгаш өөреникчиниң билиг дээш чүткүл чок, сонуургаачал эвес кылдыр кижизиттингенинде деп чугаалаар болза черле частырыг чок. Ынчангаида школада база тускай ортумак өөредилге черинде өөренип турар аныяк кижилерни өөредилгезин ыяап-ла доозар болгаш хөйниитиге ажыктыг ажылдарга сонуургалдыг кылдыр кижизидери чугула.

Бүгү-ниити ортумак өөредилгени боттандырып турар улус өөредилге органнары өөреникчилерниң билиинин шынарынче, өөредилгезинге хамаарылгазынче сагыш салыры чугула. Маңаа чүгле әртем-билиг өөреникчиниң амыдыралынга эргежок чугулазын тайылбырлаарындан, кижизиринден аңгыда, өөредилгениң арга-методтарын сайзырангайжыдары, өөреникчиниң билиг дээш тускайлан, сундулуг чоруун чедип алыры негеттинер.

Өөреникчилерниң орус, тыва дылдарга болгаш математиканга билиинин деннелин экижидери эргежок чугула. Орус дыл—хөй национадыг совет кижилернин аразында харылзажыр кол дылы апарган болганда, бо әртемни бедик, шынарлыг башкылаарынче кол кичээнгейни салыр ужуралуг.

1972—1973 өөредилге чылының ийиги чартыы— тоску беш чылдың шиитпирлиг, үшкү чылынга хамааржып турар. Аныяк салгалды коммунистиг ёзугга кижизидип, әртем-техниктиг дешилгеге төлептиг кижилерни белеткээриниң эргежок чугулазын СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң «Аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгезинче шилчилгени доозар болгаш ниити билиг школаларын улам ынай хогжудер дугайында» докладында тодаргай айытқан. Бүгү күштүг өөредилге чылын организастыг доозар дээш, улус өөредилгезиниң бүгү ажылдакчылары әртем-билиниң, арга-дурумчулгазын харам чокка бээри—кол соруглга.

П. КИСЕЛЕВ,
СЭКП обкомунуң әртем болгаш өөредилге черлериниң килдизиниң эргелекчизи.

МОСКВА. Автомобильдиң болгаш тракторнуң электрилиг дериг-херекселдерин кылыр заводтуң коллективи әртикен чылын ССРЭ-ниң түргустуунганының бижен чыылынга айдар болдурган социалистиг хүлээлгезин айытқан хуусаазындан эрте ажыр күүсетнеш, декабрь 19-та-ла чыл планын база ажыр күүсетнеп турган. Ол заводтуң элээн каш кылыгларынга күрүнениң шынар демдээн тывысқан.

Амгы үеде Чөртановода ол заводтуң салбырының корпустарын тудуп түргускан. Ында ак болбаазын дериг-херекселдерни шалыпчы ёзу-биле эптеп, кылып турар. А белен болган черлерде продукцияны кылып будуруп эгелээн.

Заводтуң коллективи артыкан цехтерни беш чылдың соонгу, шиитпирлиг чылының төнчүзүнге чедир эптеп түргускаш, чылдың будурулге планын хуусаазындан эрте күүседирин хүлээнген.

ЧУРУКТА: эптекчи О. Воронов. Ол бодунуң ажылдап турары нарын автоматтыг станогун кысқа хуусаада ыяк өөренип алган. Ол автоматтың ачызында күш-ажылдың будурукчулуу 25—30 катап уягадыр.

В. ЗУФАРОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Кызыл хооркүүскомунда

САНИТАР БАЙДАЛЫН ЭКИЖИДЕР

Кызыл хоорай Советиниң күүскому хоорайның санэпидстанциязының кол эмчизи В. М. Чубарованың информацизязын дыннап чугаалашкаш, найысылалдың санитарлыг байдалын экижидеринче угланган хемчегларни айытқан шиитпирни хүлээп алган.

Санитарлыг арыглаашкын ажылы кошкак чоруп турарын ол дуралга демдеглээн. Рабочая, Шевченко, Пролетарская, Оюн Кур-Седи кудумчуларының арыг-шевер байдалы багай. Каа-Хем суурну долгандыр база Енисейниң оң талазынга, өске-даа черлерге бокту кайы хамаан чок төп турар.

Найысылалдың санитарлыг байдалын бедик деннелче көдүрер соруглга-биле бо чылдың февраль 1-де бо ажылды эгелээрин болгаш бүгү бокту март 1-ге чедир аштаарын будурүлгелерниң, организацияларның удуртукчуларынга хооркүүском дааскан.

Оон ынай хоорайның девискээрин бүрүн арыглаары-биле март 1-ден апрель 1-ге чедир шалыпчы айны эрттирер деп хооркүүском шиитпирлээн.

МОСКВА. Аяа-ла редис мырыңай аяа эвес кылдыр сагындырар өран-савада үүнүп турар. Оон үүнүп турар өрээлиниң соңгалары чок, дээвимири—кылын шилдер. Ол шилдерниң аразында сөңсаал чок суг аргыпып турар. Кылымаа агаар байдалын тургузуп бээр дериг— фитотрон ол. Дээвиирде ксенон газ-биле кывар, күштүг чырыткылардыг. Олар үүштерни суг аттур аажок чырыдып турар. ССРЭ-ниң эртемнер академиязының үүштер физиологиязының институдунуң эртемденнери чырыктың дүүтүке салдарын ынчалдыр шинчилеп турар. Дүүтүке суг биле минералдыг дустарның (чемишчидилгелер) салдары ыяк билдингир. Тускай эртемниглер ам хүн херелдериниң, чырык күүнүүң салдары чижектиг барымдаалларже доктаамал кичээнгейин салып турар. Эртемденнериң ол шинчилеп ажылдары дүүтүтү оранчок көвүдедир түңнелдиг болур.

ЧУРУКТА: үүштериниң ыяымал болгаш хүн херелдери — «холушкак» чырык ажыглаарын бо оранжереяда шинчилеп турар.

В. СОЗИНОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Лекция пропагандазы

ШЫНАРЫ ЭКИЖИИР

Тожу районнуң «Билиг» ниитилелиниде 9 эге организация бар. Ында 153 лектор хаара туттунган. Хөй национадыг Совет күрүнеиниң турғустуунганының 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышче ажыл-ишчилерни эвиледдээринге лекция пропагандазы улуг рольду ойнаан.

1972 чылда районга яваыбүрү темаларга 1180 лекция номчуттунган. Ооң иштинде 200 хире лекция улустарның найыралынга хамаарышкан темага болуп эрткен. Кодээ ажыл-агый темазынга—171, делегей байдалынга—141, медицинага —81, экономикага—163, аныяктар кижизидилгезинге—41 лекция номчуттунган. Ол лекцияларны девискээр, ажыл-агый аайы-биле чорудуп келген. Ол ышкаш районнуң культура албан черлеринге, библиотекаларга темаларлыг кежээлерни хөйүбиле эрттиргилээн бис. Ылаңгыя Төрээн чурт, Ленин, партия дугайында чогаал кежээлерни, «Мен Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» дээш темалыг кежээни район төвүнге организастап эрттирген. «Хогжудениң чадаалары» деп кинофестивалын база организастадывыс.

Лекция пропагандазынга идепкейлиг чоруун көргүзүп, бедик утка-шынарлыг лекцияларны номчуп турар. С. Хирлиг-оол, А. Загайнок, А. Колев, Б. Сарыглар, Я. Соян-оол, Ч. Сагаачы, О. Ондар, О. Кара-Сал дээш оон-даа оскелер 20-дең 35 чедир лекцияны ажыл-ишчилерге эрткен чылын номчааннар. «ССРЭ-ниң түргустуунганы—СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының тиилелгези», «Тоску беш чыл—совет ниитилелдиң коммунизмче хогжүрүнге чаа үе-чада», «ССРЭ—национал хамаарышпас, чорук дээш демисежип турар улустарның идегелдиг чөлеңгинижи», «Тыва АССРниң экономика болгаш культура түргүзуушкүнүнга чедишкиннери» дээш ышнаш солуп. лекцияларны олар чонга номчуп бергеннер.

Лекция пропагандазының бир хевири—политинформация дугайын база-да чугаалаар бодадым. Районда 135 политинформатор бар. Олар повседельник санында ажыл шагы эгелээрининг мурнунда түс-түс хамаарышкан черлерге 15—20 минута иштинде Совет Эвилелинде болгаш Совет Эвилелинде болгаш даштыкыда болуушкүнүнарны чугаалап берип турар. Аңныыр-тывыш болгаш ыяш ажыл-агый черлеринде, райпода, «Тоора-Хем» совхозта бо ажыгды чорудары шуут чанчыл апарган.

Бистиң партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң ажылдакчыларындан тургустунган 18 кижи составтыг илеткелчилер бөлүү график, план ёзугаар чер-черге илеткелдерни, лекцияларны кылып турар. Ол ышкаш бистиң лекторларның сес секциязын тургускан.

Партия, чазактың чугула доктаалдарын чонга чедиишгир тайылбырлап турар ындыг удуртукчулар бистең эвээш эвес. Ылаңгыя ыяш ажылагый черинниң директору Н. Новиков, кооперация аңнаыр-тывыш ажыл-агыйының директору И. Дорофеев, Сыстыг-Хем күрүне аңнаыртывыш ажыл-агыйының директору В. Монгалбин, «Тоора-Хем» совхозтуң директору В. Тамдын-оол, Ий болгаш Тоора-Хем көдээ Советтер даргалары О. Маады, Н. Куликова олар чорган черинге лекция, беседаны кылып чорууларар.

Лекция пропагандазының ажылында кескү чедиишкиннер бар-даа болза, бо талазыбиле ажылда четпестерниң барын айтыр апаар. Чижек кылдыр юридиктиг темаларга лекция пропагандазын ап көрээлиңер. Бо талазы-биле бистең 6 кижи лекция номчуп турар. Номчаан лекцияның саның эвээш деп болбас. Ындыг-даа болза, районга хөй ниитиниң корум-чурумун хажыдарының, кем-херек үүлгедиишкиннериниң фактылары эртикен 1972 чылда эвээш эвес болган. Ынчангаш бо талазы-биле лекция, беседаны ам-даа хөйнү номчууру негеттинип турар.

Бо чылын бис хоойлу-дүрүм дугайында лекцияларны хөйнү номчуур деп планнаан бис. Маңаа хамаарыштыр күш-ажылдың сагыыра-чурумун бижыглаарынга коллективтиң ролюн бедидер, культура албан черлериниң ажылын шын, таарыштыр тургузар апаар бис. Ол ышкаш районнуң 153 лекторунуң кижи бүгүдээн ай санында-ла бир лекцияны номчаан турарын чедип алыр. Ынчан лекцияларның саны-даа көвүдээр, шынары-даа өскижир.

Кол-ла чүве—лекцияны чонга чедиишгир, солуп кылдыр номчууру болур. Ону чедип алган лекторлар бистең база хөй. Делегей байдалынга хамаарышкан лекция номчуур эштер Загайновтуң, Даргаанның азы экономика темазынга лекция номчуп турар Тамдын-ооддуң лекцияларынга дыңнакчылар дыка хөй келир, оларны дыңнаксаарлар. Чүге дээрге, ол лекторларның номчууру солун, сагзында бинжин каан лекцияны анаа-ла сүрүп номчувас, а амыдыралчы чижектер-биле холбаи чугаалаарлар. Ынчангаш ындыг лекторларның дуржулгазын пенгередир ажылды ам-даа күштелдирип чорудар бис.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг чылы—1973 чылда салдынган соруглгаларны күүседириниче районнуң ажылишчилерин мобилизастарынга бистиң лекторларывыс, политинформаторлары выс, агитаторларывыс боттарының үлүг-хуузун киирер дээш улам идепкейлиг ажылдап турар. Олар бо хүннерде СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң «ССР Эвилелиниң түргустуунганының 50 чыл ооюн дугайында» илеткелиң, «1973 чылдың улус ажыл-агый планның хуусаа бетинде күүседир дээш үлетүрүнүң, тудугунуң, транспорттуң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарышкын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТКның доктаалын районнуң бүгү ажылчы чоннарынга таныштырарын уламчылавышаан.

Д. БАЙЫР-ООЛ,
районнуң «Билиг» ниитилелиниң харысаалгазыг секретары.

Пропагандистиң индири

СИЛЕРНИИНДЕ КАНДЫГЫЛ?

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырында партияның политөөредилгезин организастыг чоруп турар. Аңаа неделяның четверг кежээзинде, чедиишкиннерниң чыгарыг чанчыл апаргаи. Бөгүнге чедир кандыгбир чылдагаан ужурунда ынчээл эрттирип шыдавас апарза, ону солууру-биле дыңнакчыларның ниитиндең дуржулгалыг, шынарак билиглиг коммунист башкы Николай Баазаңны оралакчы пропагандиске соңгуп алган бис. Бодунуң хүлээлгезин ол база багай эвес күүседип турар.

Суурну ийи дең кезекке чарташ, аныяк коммунистер Александра Сүгежик биле Хаяа Суузунайга дыңнакчыларның кичээлге озаа чок келирин организастаарын дааскан бис.

Кичээл болур санында-ла политинформаторну томуйлап турар бис. Ол кижи дараазында кичээлдиң эгезинде 10—15 минут дургузунда чуртта болгаш даштыкыда кандыг чаа болуушкуннар боон турарын дыннадыр. Ол ышкаш ажылдап турар участогунда ажылагыйжы түңнелдерин болгаш чедер-четпес үүлдерин дыңнакчыларга таныштырар.

Чижээ, чоокта чаа болган бир кичээлге районда база бир мурнакчы сүт-бараан ферманың чылда чежө тонна сүт сагганын, күрүнеге сатканын, бир башка опаштыр каш кг сүттү алганын, чаа чылда алган социалистиг хүлээлгелерин канчаар күүседип турарын болгаш ажылда четпес үүлдерни чугаалаанын дыңнакчылар дыка сонуургааннар.

Ооң-биле кады кандыг-бир кижи кичээлге озалдаан ийикпе, азы шуут келбээн болза, ону дыңнакчыларның мурнуга тургузуп, сагындырып, хемчег ап турарывыс организастыг чорукка идиг болуп турар. Аныяк коммунист Фанна Хуна ийи удаа чылдагаан чок черге кичээл үскен. Ооң-биле шыңгыы чугаалашканывыстың түңнелинде ол ам кичээлге доктаамал кээп турар апарган.

Ажыл-агый аайы-биле кичээл хүнүнде кээп шыдавас дыңнакчыларны тоовайн эртип болбас. Коммунистер Кыргыс Сырбыкай биле Макар Коңгүл-оол олар тайгада ыяш белеткелинде ажылдап турарлар. Олар неделя санында онаалганы ап, боттары өөренип турарлар. Харын-даа эш Коңгүл-оол тайгада турар ажылчыннарның ортузунга агитас-массалыг ажыл чорудар талазы-биле партия организациязындан даалганы алган болгаш ол хүлээлгезин ак сеткиздии-биле күүседип турар.

Ам кичээлди кайчаар эртирип турарывысты чугаалап көрейн. Ээ ылаңгыя бо өөредилге чылында ССРЭ-ниң түргустуунганының 50 чыл ооюбиле холбаштыр партия чырыдыышкынынга өөренир материалдар элбек болган. Баштайгы кичээливисти ССРЭ-ниң ниити характеристиказындан эгелээн бис. Борта бистиң чурттувустуң картазыи асканы, чурттуң хемчээлин, кызыгаарын, ажыл-агыйын, чурттакчы чонун, климат байдалын төнышканывыс дыңнакчыларның сонуургалын хаара тутқан.

ССРЭ-ниң ажыл-агый, әртем-техниказының чедиишкиннерин чугаалаан тургаш, казар байлак, бойдус, үлетүр, транспорт талазы-биле тускай карталарны, а черниң, айның глобузун, «ССРЭ-ниң түргустуунганы болгаш хогжүлдезинленинчи национал политиканың тиилелгези», «СЭКП-ниң өске партиялар-биле харылзаазы» деп темаларны база делегей байдалын тайылбырлап тургаш, делегейниң оңнуг картазын ажыглаанывыс теманы хандыр шиитгээдип алырынга дыңнакчыларга улуу-биле дузаланнаан.

Өөренип эрткен темалар аайы-биле семинар-кичээл эттирерн черле чүгүлдэ. СЭКП ТКның, ССРЭ-ниң база РСФСРниң Дээди Советтеринниң ССРЭ-ниң 50 чылынга тураскаатынан байырлыг хуралынга Л. И. Брежневтиң илеткелиниң талазы-биле семинарга дыңнакчылар оңаа идепкейлиг кариишкеннер. Аңаа коммунистер Петр Чоддак-оол, Оля Эңмекмей, Чымба Монгуш, Чөмбүүжүк Амырбит, Кыргыс Кызыл-оол олар бижыг билиглиин коргускеннер.

Бистиң политшколавыс бо чылын программа ёзугаар СЭКП-ниң төөгүзүн өөренип доозар болгаш келир өөредилге чылында политэкономияның курузунче кирер.

Бисте мындыг-дыр, а силерниинде кандыгыл?

А. ДОЛБЫР-ООЛ,
пропагандист.

КРАНДА КЫС

«Тудар», «тургузар» деп буянныг сестерге ол аажок ынак. Тудугжу болур дугайында шиитпирин-даа ол сестериниң хаңы утказы-биле тайылбырлаар.

Красноярскиде техниктиг училище чоруур, аңаа барып иран башкарарының мергежилиинге өөренир дээш ак-көк дээрже самолёттуг ушудуп үүнүпкенин, ужар-хевениң соңгазындан төрээн хоорайы Кызылды сонуургап көргенин ол өөредилгезин доосчаш келгенде биске хөөреп берген.

— Кызылды бедиктен көөрге, оон кудумчулары дерт, кварталдары шын планнаттынган, майы-даа чүгүмде тудуг калбарган көстүр болду — деп, ол чугаалаан. А краннар... Оон кааранга олар хамыкты мурнай илдикпен. Ынчаныйн канчаар, иран башкарарынга өөренир дээш чоруп турган кижи Кызылдың тудуг шөлдеринде улуг, бичө краннарны сонуургап көргенинде даа таварыла эвес.

Шудургу өөренип тургаш, шыгалдаларны чедиишкиниг тутқаш, Фанна Яшан Кызылынче эзп келген. Ол № 14 механизация эргелелинге ажылдап келген. Тудуг организацияларының чагыын ёзугаар механизация эргелели краннарны болгаш өскеда техниканы тудуг шөлдериниче чорудуп турар.

Фанна Яшан бистиң бригадага ажылдаары-биле келген. Оон ашылдаар краның тургузуп турда-ла ол тудуг шөлүнге келген. Бригада кежигүннери-биле танышкаш, ажылдап эгелээн.

Боду 30 метр бедикте кабинада олурупкан, күчүлүг техниказының согунун ойбо таламе шимчедип, тудуг материалдарын бединче үндүр салып берип турда, Фанна Ивановнаның эптим, шалылкыны-даа хөлчөк. «Дуржулгалыг кижи-дир» диминдаа турар бис.

Ындыг эвес, соолукде чугаалажып, бижип иэзривисие, чаа-ла училище дооскан, аныяк ажылчын болду. Ынчалза-даа оон хынамчалыы, ылаптыы, чүүнту чүдүруп, хүлээп ап турар кижилериң имнеп-медээлеп турарын эки бидири, черле ажылга илдик чогу биске дораан-на илдең болган.

Озал-ондаи болдурбас, тудугчуларның ажылынга үзүктелиишкин ыылбас дээш аныяк ажылчын халчок-ла кызымак, чүткүлдүг чоруун көргүзүп, ажыл-ишке ак сеткилдиин илередип, планны, соруглгаларны үргүлчү эки күүседип келген.

Ханаландыр чыып каан туулбуларны, ишкир хаармакта хөюдугну, башкы дээвиирлээр калбак панельдерни, башкының иштини өрээлдериниң калбак-калбак ханаларын краннық сөгуну-биле илбектээш тудугшуларга чедирип берип турда, сактырга иран боду-ва хөделип чоруп турганзыг.

Эртикен чылын Ф. Яшан бистиң-биле кады Кызылдың 12-ги кварталында 280 орунныг уруглар садын ажыглалга киришкен. Ол-ла кварталда № 2 чурттаяга башкының чартыын база туттувус. Ам ол башкының көл тудуг ажылдары барын доозулган. Аңаа удавас шеверленчилер келир.

Тудугчуларның ажыл шагы эрте эгелээр. Январьның шаң-туманныг соок эртенинде бистиң-биле деңге-ле тудуг шөлүнге Фанна Яшан база күш-амылчы эзлчээн эгелээр. Ынаар бедикте краи кабиназының соңгазындан шалыпчы башкарыкчы бисче хол чайып, бүгү чүве эки-дир деп медээлегилээр. Хары угда 700—800 килограмм аар чүүн дижилээн краи тудазы башкарган оон быжыг хөлдары, чиге көргүшү бистиң үүлевисти бүдүрүүп, дыка-ла улуг дуза болуп келген.

Фанна Ивановна Яшаннын ажыл-ишке шудургузун, кежээзин көргеш, оон кааладаа ынчаар ажылдаарынга бүзүрээр бис.

С. САНДАН,
«Кызыл тудуг» эргелелинде бригадир.

«Шынның» материалдарының изи-биле

Бо чылдың январь 28-те үнген солуңга Барымн-Хемчик районнуң Аксы-Барлык суурда электре чырыы болганчок-ла өже бээр, радио чыталастай бээриниң дугайын шүүлчеден бижээн.

Районнуң харылзаа салбырының начальнигиэш Ахмеевтиң биске дыннатканы болза: Солуңда нарлаттынган материалдың факгылары шын болуп бадыткаттынган. 1973 чылда капитал сеспелгениң планын ёзугаар мартның ийиги чартыындан ыңай радио шүүлгинээш чаартыр. Амгы үеде районнуң радио шүүлгинарының ниити байдалын хынап турар.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

ДАЙЫНГА-ДАА, АЖЫЛГА-ДАА

Коңторадан кижи үнүп келгеш, эжиин аяар хаап каан. Эргип кырындан бадыштар бетики тепкишче баскалак чоруй, өрү көргеш, доктаай берген. Мурнуу талакы дээр ортуузунда ай бети-биле булуттар шокаранайнып эртип турган. Дүн ортуузу. Дүргеп барып удуваже хоржок. Иржым кудумчулап чоруп каан.

Карактар уунга шуушпур чыскаалгылапкан, эмгежок чурагайлар шокаранайнып чораан. Ол дээрге конторага бо хире орайтааже ажылдаан, бир улуг отчёт дакызынга долдур бижээн саннары-дыр. Кулактарга даштар дыңналып чоруурун — ооң ажылдаар черинге барык хондур хап келген самбыңының даажы... Ол дээш ооң сагыжынга ыракка Украинаны сагындырып келген.

...Ровно суур дээш кадыг-дошкун тулчуушкунга артиллерия, автоматтар даштаашкыннары дыргып турган. Совет дайынчыларның бурунгаарлаашкыны кидин түлүк. Дайзынның кол бижырланыышкыны чигир заводунга турган. Мурнаан аайы-биле ол кижи үш эштиг, бажыңнарга, оңгарларга ажытталы-ажытталы, автомат-биле дайзыннарны боолавышаан, үнгеп бар чораан. Үрелип калган машинага оңгуланып алгаш, камгаладa немецтерниң көстүп келгенин-не боолап чыткан. Оларның салбаш кыңнырын санап чыдарга, он яйн чеде берген.

Чапында оңгарга боолап чыткан эжиниң автомадының даажы үзүктели берген. Ооң чанында үңгеп чеде бергеш, айтырган:

— Канчап бардың, Стёпа?

Харыы чок. Эжи эктинче имнээн. Аяар ковайтып алгаш, өөктерин чежиптерге, хөрээ кызыл-мыңгы болган. Эжиниң балын ап чораан марлязы тонгуже шарып берген. Эжин чүктеп алгаш, үңгеп чоруп каан. Түлүктүг тулчуушкун шөлүндеп аткаарлаар ужурга таварышкан. Аткаарлаашкын үр болбаан: санитарка кыс таваржып келгеш, ооң эжин оон ыңай алган барган. Автоматчы эжиниң октарын ап алгаш, катап буруңгаарлап чоруп каан.

Удатпаанда немецтер дүжүп бээр ужурга таварышкан. Туттургап чээрби дөрт гитлержин Хертек Чудурук, Соян Алдын-Херел, Доңгак Доржукай олар-биле кады штабка чедирип экжелген.

Солдат кажан-даа солдат, камгалакчыла болгай. Ынчан ол Төрээн чуртун, хадуңмазы миллион-миллион кижилерни камгалажып чораан. Бо хүннерде тайбың күш-ажылда туржуп турар. Ооң автомадын эң тайбың чепсек —самбың солаан.

Хоочун солдаттың бежен харлаанының «Чыраа-Бажы» совхозтуң хөй-ниити организациялары демдеглээн.

— Рабкооптуң бухгалтери, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизин эш Достай-оолдуң сан-хөө шугумунга хөй чылдар дургузупда ак сеткилдиг ажылдап келгенин демдеглээш, ооң бежен харлаанынга-холбаштыр Респотребсоюзтуң баштаар черн, совхозтуң парткому болгаш ажылчын комитеди аңаа боттарының Хүндүлел бижиктерин тыпсыр, Рабкооптуң баштаар черн үнелиг белек-биле шаңпаар деп шиитпирлээш — деп, совхозтуң партком секретары Г. Канчыыр-оол. Чыраа-Бажы суурнуң культура бажыңынга болган ниити хураллапа дыңнаткан.

Хоочун солдат, тайбың ажыл-ишчи, бухгалтер Александр Опаевич Достай-оол Төрээн чуртунга шак ынчаар бараан боот чоруур.

М. ЧАШ-ООЛ.

Бо чурукта — кызыгааржы Владимир Молоков. Ол шеригге барган хүнүнден эгелеп, топтуг-томаанныг, хүндүлээчел чоруу-биле командирлериниң болгаш эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап ап эгелээн.

Кызыгааржының албан хүлээлгеан ындыг-ла белен эвес. Олар минута бүрүзүнде төрээн черин амы-тын дег камгалап, дайзын-биле дужуп келзе, олур тып чок демисежир хүлээлгелиг. Кызыгааржы Владимир Молоков дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиинин кылдыр бо хүннерде санады берген.

Од хой-ниити ажылдарынга идепкейлиг киржип, хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар. В. Молоков Совет Армиянып болгаш Шериг-далай Флодунуң хүнүн дайынчы чедишкиниери- биле уткуп турар.

А. ЧАРАШ-ООЛДУҢ фотозу.

СОЛДАТ — ДЕПУТАТ

Белоруссияның Кызыл туктуг шериг округу. Н езекке пропагандистериниң болгаш агитаторларның семинары болган. Аңаа Белорусс ССР-ниң Дээди Совединиң депутады, аңаа дайынчы Николай Попко чүве чугаалаан. Ол Белоруссияның ажылчы чоннарының коммунизм тургузуушкунунга чедишкиниерин, ооң беш чылдың шиитпирлиг үшүү чылында экономика талазы-биле хогьүлдезиниң перспективазының дугайын дайынчыларга чугаалап берген.

Николай Попко эрткен чылдың күзүнүнде шеригже келдирткен. Совет Армияга шериг албанын эрттиреринің мурнунда ол Гродиен облазының В. И. Ленин аттыг колхозунга тракторист болуп ажылдап турган. Аныяк дайынчы шеригниң техниктиг мергежилип билдилиг шиңгээдил ап турар.

Майор В. ПРОКОПЬЕВ.
(«Красная звезда» солундан)

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге уткуштур

ДАЛАЙ ЖЫЛАР

Тывадан Совет Армиязыже келдирткен оолдарның хөй кезии бо хүннерде барган кезектеринде дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиинниери болуп шылгарап турарлар. Оларның чамдыктары Кызыл туктуг Оожум океан флодунда «Шериг-далай флодунуң тергиинниери» деп хөрөк демдектерни әдилей бергеннер. Оларның бирээзи ийнги чергениң старшиназы Владимир Аспан-оол командирлериниң хүндүткелин, макталын төлептиг чоруу-биле чедип алган.

Бай-Тайга чурттуг далайжылар Данил Салчак болгаш Борис Маадыр Төрээн чуртунуң мурнунга ыдыктыг хүлээлгезин бава-ла эрестиг күүседип турарлар. Олар дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиинниери болбушаан, спортка улуг хандыкшыдыын көргүскеннер. Эжишкилер шериг албанындан халажып келгеш, көдээ ажыл-агый техникумунга өөренир күзелдиглер. Олар аңаа баш удур белеткениш, шериг кезээниң библиотеказының хүнүүн келир аалчылары апарганнар.

Кызылдың политехникумунуң доозукчузу Николай Савенков, бодунуң эш-өөрү-биле бир дөмей, ыдыктыг хүлээлгезинге шынчы бараан болуп турар. Эң эки ооредилге, чуруму дээш ол кезээниң командирлериниң хөй удаа аас шаңналдарын чедип алган. Далайжы Сергей Коков бава-ла тергиин дайынчы апарган.

Төрээн чуртун камгалаар херекке төлептиг чоруун көргүзүп турар тыва оолдарның дугайыңда чылыг сөстерлиг чагаалар, дыңнадыглар шериг комиссариаттарынга болгаш ада-ие, дөргүл-төрелдерниге Совет Армияның болгаш Шериг-далай Флодунуң хүнүн таварыштыр кээп турар. Шак ындыг төлептиг оолдарга чоргаарланыр бис.

ЧУРУКТА: Кызыл туктуг Оожум океан Флодунда албан эрттирип турар болүк тыва оолдар.

ОНУ КЫМ-ДАА УТПААН

Мээң хүлээлге эрттирип турганым бирги Украина фронтузунуң дайынчылары фашистиг Германияның кызыгаарыныче хап киришкеннер. Бүгү совет дайынчыларның сагыш-сеткилин ынчан оорүшкү долган турган. Шынап-ла капчап оорүвес боор, бистиң алыс күзелиниc боттанып, ажырымчы фашистерни совет девискээрден үндүр сывыргаш, ам оларны ижээнинге чедир чылча шавар дей берген турган бис. Кижи бүгүдези, тиилелгеге бүзүреп турааза-даа, хан төгүүшкүнүүт, кадыг-берге сөөлгү тулчуушкунну фашист шериглерден манап, аңаа баш удур белеткеним турган.

Тиилелге дээш баштайгы олумнүг сегиржин алышкын Одер хемниң ээринге болган. Бреслау хоорайже ол хемни кежир чаза таварып киреринің тулчуушкунунга киришкен мен. Бистиң Сталинградтың Кызыл туктуг адыгжы дивизиязының 31 дугаар дивизиязы хем эриниң ол тулчуушкунунга 1945 чылдың февральдың эгезинде киришкеп чүве.

Кааң-аяс, чылыг хүн турган. Одер хемни чаза тавараан, ооң ындыкы эриин эжелеп алгаш, бистиң кол күштеривис келгижеге чедир дайзын-биле тутчур деп дужаалды алган бис. Олу күүседириби-биле бодумнуң батареям-биле бистиң дивизиниң бир ротазынга келген мен. Рота командири-биле сүмелешкеш, дайзынчо артиллерия боолаашкыныл кылыр, ынчан дүннүң карангызын ажыглаан хайгыыл чорудар деп шиитпирлеливис. Бо сорулганы күүседир хайгыылчыларның тускай бөлүү хемниң дожунуң чуга, кылынын хынаап келгеннер. Хемниң дал ортузунда дош конучут чуга болган.

Бистен ырак эвесте калбак ыяштардан кылган сарайны үрээш, ону хемниң дожунуң бусту бээр хире черлериниге үргүлүүлеп турганнар. Карангыда ракеталар дээрни чырыдыптарга-ла, фашистерниң пулемёттары, автоматтары садыркайны бээр. Бистиң четтикпейн манап турганывыс ийи кызыл ракета дээрге кыва берди. Бис-даа үгер-бооларывыс-биле дайзынның талаазынче бүлүүртүп-ле эгелеливис. Бистиң шериглериниc «ура» биле шаап халдап эгелээн. Тулчуушкун кидин түлүк. Үгер-бооларывыс бир шак дургузунда дайзынны хөме тутсуп келди. Ынчап турувуста, бир хайгыылчы келгеш, немецтер мурнуку шугумну каапкаш, дезинкевер-дир, командир ийи хире үгер-боону ол чарыкче кежирерин дужавды деп дыңнатты.

Дайзынның чаапкыл дег октарының аразы-биле хайгыылчының айтып берген черин таварты үгер-бооларывысты кежирип бар чор бис. Ийи таладан боолаашкыннар бистиң мырыңай ат кылып каг чавып тургулаан. Ол ынчап чорумда дайзынның огу мээң оң талакы доңмээмге дээпкен, үгер-бооларны ол чарыкка дүргеп чедирер дээн дужаал алган кижи ону-даа шоолуг херексевээн мен. Тускай даалганы күүседип турган, чоок эш-оорүмнүң чамдызы хайыралыг амы-тынындан чарыдылар-даа. Турар ужурлуг туружувусту ээлеп алганывыста ам харын балыгланган черимни шарып алдым. Ынчалзажок ооң аарып-саргыырындаа тоовайн, үгер-бооларны дайзынны база катап хөме тутсуп эгелеливис. Ооң кааңгы-биле кады тулчуушкун соксай хона берди.

Даң бажы шара-хире, даш бажы сарыг-шокар турда, тулчуушкун база катап уламчылай берди. Оң, солагай-даа таладан дайзыннарның боолаашкыны кедереп-ле тур. Ол үеде бистиң ротавыстың командири балыгладыпкан. Ынчала-даа ол: «Дайзынны ижээнинге чедир согуңар! Төрээн чурт дээш, бурунгаар!» деп командаңы совет дайынчыларга берген. Немецтер олбо черлерден кара шазар апарган бисче халдап-ла турлар. Бис оларга удур шавар халдаашкынывысты үргүлүүлеевишаан бис. Немецтериң үгер-бооларын оттарын чаңгыс минута-даа соксатпаан.

Немецтериң хөй санныг «Юнкерс», «Мессершмитт» деп ужар-хемелери, «пантера», «Тигр» деп танкылары күштүг шавар халдаашкыннарны кылып эгеледи. Ыш-бус, даашпимээн, күштүг частыышкыннар кижилерни аймаарадып турду. Шак ындыг коргунчуг шаап халдаашкын беш хүн дургузунда үргүлүлеп келди.

Алдыгы хонукта биске механизастаттынган тускай бригада келген. Оларның күжүнге даянып алгаш, Бреслау хоорайның хостап алыр турган бис. Ол хүн дүшкүүрзүүр-ле тулчуушкун болган чүве.

Дээрде кылыйткан немец самолёттар, черде хөй санныг танкылар, аг шериг бисти мырыңай сандарады бер часкап. Ол үеде бистиң совет «эвирлериниc» танкисчилериниc, немей келген үгер-боочуларывыс биске улуг дузаны көргүзүп, немец-фашистерни дээрден, черден кыра шаап туывыс. Орукка кижи бүгүдезиниң сагыш-сеткили өөрүшкү долган чораан. Чүге дээрге, дайынчы бүгүдези удавас болур улуг тиилелгеге бүзүреп турган. Орукка бис каш удаа немец шериглерге таваржып, оларны чиигп-биле тиилеп ап чордувус.

Ийи-үш хонук эрткенде Чехословакияның

ДЕЛЕГЕЙ *бо хүннерде*

Тайбың байдалга байырлаан

Ай календарын өзүгаар Чаа чылды — Тетуи вьетнам улус ужен чыл дургузунда бир-ле дугаарында тайбың байдалга байырлаан. Национал-хосталгалыг шинчээшкиннериң төөгузунде эң-не үргүлчүлелдиг болгаш кадыг-дошкун дайын демисежип турар Вьетнамның улуг үнелелгези-биле доозулган. Ол үнелелге хамыктың мурнунда вьетнам улустуң туруштуг, эрес-шудургу болгаш массалыг маадырлыг чоруунуң ачызында чедип алдынганы-биле кайгамчыктыг болуп турар. Америк империализм ыяк шак ындыг күчүлүг болгаш айыылдыг дайынга үзүр шудургу демиселге ол үнелелге чедип алдынган.

Ол үнелелге шериг, дипломаттыг болгаш политиктиг фронтуларга Совет Эвилелиниң, социалистиг дем каттыштырылгазының вьетнам акыдунмаларынга өскерлиш чок көргүзүп келген ажок улуг болгаш аңзы-бүрү талалыг дузаламчызы-биле чарыбас холбаалыг дээрзин бистиң вьетнам өнүгүлүвиске онзалап демеглеп турар. «Бо дайынның чыларында совет кижилер бистиң улуска эң чоок кижилер болган. Олар дайынны боттары арткен болгаш кижиниң маадырлыг чоруунуң үнезин болгаш каража-когарадың үнезин билирлер. Бистиң үнелелгевиске холбаштыр совет кижилер ханы болгаш шынчы сеткилдиң өөрүшкүзүн илергейлеп турар дээрзинге бүзүрээр мен» деп ВДР-ниң Премьер-Министри Фам Ван Донг СЭТА-ның болгаш «Правданың» корреспондентилериниң айтырыгларынга харыылап тура, февраль он бешке чугаалаан.

Америк интервентилериниң болгаш оларның чалчаларының миллион кижилиг армиязы Индий-Кыдаттың черин чаза база берген аар-берге шылгаллаларның чылдарында харын совет улус вьетнам улустуң таварышкан берге байдалын эң ханы билип, ону боттарынга таварышкан бергелер ыяк-шак кылдыр көрүп турган болгай. Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыны катап тургузар дугайында дугуржулга ат салдынганы-биле холбаштыр вьетнам кижилериниң өөрүшкүзүн бөгүн бистиң улузувус база үлежип турар. Ол дугуржулга вьетнам черден америк шериглерни болгаш АБШ-тың эвилелчилериниң шериглерин бүрүн үндурерин, Мурнуу Вьетнамның иштики херектерин моон соңгаар шериг болгаш өске-даа тала-биле холгаарлаар чоруктан Вашингтонуң ойталаар апаарын көрүп, 1954 чылдың Женева дугуржулгаларында көрдүнгенин өзүгаар Вьетнамның хамаарышпас чоруун, боттэргезин болгаш оон девискээринин бүрүн, бүдүн турар чоруун хүлээп көөрүн болгаш ол үүлдерни сагыырын АБШ-ка хүлээдип турар.

Каттышкан Штаттарга каршы чедирген чүдек-бүлүк дайынга америк улустуң хөй нуруузу вьетнам авантюранын баштайгы хүннеринден эдээш-ле удурланып үнген. Агрессияга удурланыышкын демиселинден Американың болунга база дайынга удур шинчээшкин херээнин хилинчектеттирикчилери болгаш маадырлары, удурутукчулары болгаш сурталчылары тыптып келген. Дайынга удур хөй санныг митингилерге» улустуң ыраажызы Фил Окс «Шериг техниказының хая-даштары кижилериниң мурнунга барып дүжүп тур, бо дайынга оны эгелевейн чыткаш-ла аштырган бис» деп ырлап турган.

Пентагонуң сан-медээлерин өзүгаар алырга, Индий-Кыдаттың улустарынга санал четтиннес каража-когаралды таварыштырган америк армия Вьетнамга 56 муң солдадын болгаш офицерин өлүртүп, 303 муң кижизин балыглаттырып когарааң. Америк албан статистиказының өзүгаар алырга, бо дайынга дорт америк чарыгдалдар 136 миллиард доллар ашкан, а сенатор Мансфилдин-биле алырга, ол дайын АБШ-ка 400 миллиард доллар өртек-үнелиг болган.

Вьетнам авантюра вашингтончу политиктерниң дерзин алдаашкынарыының ана-даа түнелги эвес болдур дийин. «АБШ-ты Вьетнамче тоореткен кижилер ону ажыы-биле ыяг-ыяг болгаш ана тиилелтени чедип алырынга бүзүреп турган» деп, дайын чылдарында Пентагонның улуг албан-дужаалыг ажылдакчызы тырган Леслн Гелб сактып чугаалаан. Ол чепсектиг интервенция дээрге социализмниң Азиада шивээзин узутказар, Вьетнамның, Лаостуң болгаш Камбоджаның улустарының национал-хосталгалыг демиселинден базар, делгейниң антиимпериалистиг күштериниң сырый каттыжышкынын бакшыладыр дээш АБШ-тың империализминиң ыяк бодап алган оралдажышкыны болган.

Америк империалистерниң бодалы чогуваан!

«Келир үениң салгакчылары бо айыылдыг үржүктарны билип алыр үжүрлүг. Вьетнам моон ынай катаптаваа үжүрлүг». Бо сөстер АБШ-та бир янзының национал лозунгы апарган. «Ам чурттуң кол соруглагы — ол идегел боттуг чүүл болган турзун дээш салыы салыры болур» деп, «Нью-Йорк таймс» солун айыткан.

Парижке чугаалажышкынналарның сөөлгү үе-чадазында илергейлеттинип келген сарыылдыг бодалдар болгаш чүвени боттуг көөр чорук Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбынны катап тургузар дугайында дугуржулганы амыдралга боттандырарынга чоруур идиғни бәәр деп идегел салыры күзенчиг-дир. «Вьетнамчыдар» дээр политиканың бузундуларындан халбактанмышаан, Тэмеунуң эрге-чагыргазының дугуржулганы бүдүлдуруп каптар дээр оралдажышкыннары турза-даа, чуруттуң мурнуу талазында база дайын чорудулгалары чоорту соксап кел чыдар.

Дугуржулганың Мурнуу Вьетнамның бот-баш мининн шинтиирлеттинер эргезинге хамаарышкан чүүлдерин боттандырар соруулга-биле мурнуу вьетнам ийи таланың — Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанның болгаш Сайгон администрациязының делегаттарының аразында чугаалажышкынар Парижте ажелээн. Мурнуу талада ийи администрацияның, ийи армиянын болгаш оларгa контрольдаткан ийи зонаның туруп турарын дугуржулганың хүлээп көрүп турары билдингир болгай. Ынчангаш мурнуу талага неоколониалисчи өзу-чуруумну хевээр арттырар, бүгү эрге-чагырганы Сайгон администрациязының ходунга моөнөөр дээр оралдажышкында кандыг-даа үнделилээр барымдаа чок. Дугуржулгага ат салганындаң Мурнуу Вьетнамга өзүлүг политиктиг таарыштырылганы боттандырарынга чедир ам-даа нарын оруктуг эртер апаар. Ол соруулганы чедип алырының оруу—чедип алынган дугуржуушкынну шыңгыы күүседири болур. АБШ-тың президентизиниң национал айыыл чок чорук талазы-биле хуулакчызы Г. Киссинджерниң Ханойга чорааныың дугайында дыннадыгда онзалап демеглээнин өзүгаар алырга, «Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазының болгаш дугуржулга протоколдарының бүгү чүүлдери бүрүн болгаш шыңгыы күүсеттинген турар үжүрлүг».

Тайбың, хамаарышпас, демократтыг болгаш нейтралдыг Мурнуу Вьетнам дээш Хосталганың национал фронтузунуң болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанның чөптүг демиселиниң талазынга ССРЭ моон соңгаарда быжы-биле туржур апаар.

(СЭТА-ның корр.).

КАШАНГА МИТИНГ

ПАРИЖ. (СЭТА). Француз коммунистериниң Париж чоогунда Кашан хоорайга организациязаны соңгудда мурнуңуң митингизин улуг көдүрүүшкүнүг эрткен. Ында Валь-де-Марн департаментиниң бирги соңгуда округундан Францияның Национал хуралынга депутатка боттарының кандидатуразы кыадыр Францияның Компартиязының Чиргизие секретары Ж. Маршеди депшиткен. Шагдан бээр бодунуң демократтыг чаңчылдары-биле сурагжаан Кашан француз найысылаадың «Кызыл куржаанда» бижы-биле кирип турар. Сөөлүг чылдарда оон чурттакчыларын Национал хуралга эрес-шудургу коммунист, ФКП ТК-ның кежигүү М.-К. Вайян-Кутюрье төлээлеп келген.

Ж. Марше-биле амгы Францияның шылараңгай шүүкчүү коммунист Луи Арагон олар көстүп келирге митингиниң киржикчилери үргүлчүледдиг адыш часкадышкыныбиле уткаан. Хүрээлеңнерге 46 чыл бактаан келгени Француз Компартиязының тургузукчу күжүзиге ханы бүзүрелдиин митингиге Л. Арагон илергейлеп чугаалаан. ФКП-ниң төлептиг кандидады дээш бадылаашкыннарын бээринче оратор кыйгырган.

Чыылгаларга чыдыы-биле уткуттурган Ж. Марше митингиге чүве чугаалаан.

Национал хуралга мартта болур соңгудаанын ужур-дузазын Ж. Марше айыткан. Кады кылган программаның тиилелгезин болгаш догуиаашкының магадылаар төлээде, март 4-те бадылаашкыныың бирги үелээнин үезинде Француз Компартиязының кандидаттары дээш бадылаарынче бүгү ажылчыннарны, интеллигенциниң төлөөлекчилерни, тараачыннарны ол кыйгырган.

Ажыктыг кады ажылдажылга

КАИР. (СЭТА). Совет-египет талаларның экономиктиг болгаш садыг талазы-биле кады ажылдажылгазы чурттуң үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый секторларын хөгжүдеринге калбак аргаларны ажыдып берип турарын египет параалга чангыс эвес удаа демеглээн.

Совет Эвилели биле Египеттиң аразында бараан саарылгазы улам улгадып турар. Совет Эвилели Египетке үлетпүр дериг-херекселдерни, станоктарны, тудуг материалдарын бербишаан. ЕАР-дан хөвекин болган көдээ ажыл-агыйның өске-даа продукцияларын, кан демирни, калбак херегледдиң бараанарын: алгы-кештен кылган чүүдерни, хевистерни, бажың херекселдерни, парфюмерияны, каасталга-шимелде чүүдерни болгаш өске-даа бараанарны ап турар. Чүгле бо чылын бээнп Египет Совет Эвилелиниге 90 муң тонна хөвенни, 150 муң тонна ристи, дыка хөй санныг үлетпүр бараанарын бээр деп турар.

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

Чемпионнар илереттинген

Хостуг күрешке хууда болган команда талазы-биле Тыва АССР-ниң бирги чери дээш маргылдааны эрткен дыштанныр хүннерде республиканың хөгжүм-шиий театрынга эрттирген.

Аңаа республиканың «Спартак», «Урожай», «Трудовые резервы» спорт ниитилелериниң болгаш чамдык районнарның, совхозтарының шыырак аныяк мөгелери күрешкен.

Ийи хүн үргүлчүлээн маргылдааның түнелиинде «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң аныяк мөгелери бирги черни алган. Командага Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң чанында күш-культура болгаш спорт комитединиң шилчиир кубогун, бирги чергенин дипломун, вымпелди тывыскан. Ийнги, үшкү черлерин «Трудовые резервы» спорт ниитилелиниң № 1, 2 командаларының мөгелери ээлээн. Оларга ийнги, үшкү черлерниң дипломнарын, вымпелдерни бергеп.

Тыва АССР-ниң 1973 чылда чемпионуу аттарың дараазында аныяк мөгелер чедип алган: Иван Хураган («Спартак», 48 кг), Алексей Серен (Урожай», 52 кг), Анатолий Кара-Сал («Урожай», 57 кг), Александр Монгуш («Тиилелге» совхоз, 62 кг), Олег Доржу («Спартак», 68 кг), Игорь Седип («Спартак», 74 кг), Сергей Одап-оол (Ак-Довурак, 82 кг). Оларга чемпионуң хөрек демдектерин, турасказалдыг белектерни тывыскан.

Тыва АССР-ниң 1973 чылда чемпионнары болгаш ийнги черни алган мөгелер бо чылдың мартта Новосибирскиге болур зона маргылдаазынга киржирип-биле белеткенип эгелээн.

Х. АЛАШ-ООЛ.

КУБОКТУ АЛГАН

Эрткен субботада республика найысылаашның адырлар аазы-биле профсоюзлер обкомнарының шилиндек командаларының хаакка түңнел маргылдаазы Хербис даанга болган. Ол хүн соок болза-даа хаак орууна чарыш ковчуг чидир демиселге эрткен.

Маргылдаа солдарың 10 километрге чарыжы-биле эгелээн. Маңаа бирги чер дээш демисел профсоюзлердиң чырыдышкын обкомунуң төлээзи Иван Неволин биле Виктор Чермащенцевтиң аразынга болган. Иван Неволин ук маргылдаага эки белеткенгенин көргүзүп, айыткан хемчээлди 42 минута 5 секундада эрткеш, чемпионнаан. Н. Григорьев ийнги, Ю. Зырянов үшкү черлерни эзээзинер.

Маргылдаанның түңнелинде команда талазы-биле бирги черни профсоюзлердиң чырыдышкын обкомунуң спортчулары алган, ВЛКСМ хооркомунуң, Кызылдың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң киржикчилери, бирги чергенин дипломун, вымпелди тывыскан.

В. ЧАДАМБА.

КЛУБТУҢ АЖЫЛЫ

Кызамга шыдыраа клубуң ажытканы шыдыраага хандыкшылдыгларга таарымчалыг болгаң. Маңаа хөй кижи киржикчилиг маргылдааларны эрткен чылдан бээр биилиг организастап эгелээн. Баштай хоорайның бирги чери дээш маргылдааны чорутkан. Оон соонда категория бедидериниң, школаларының аразында маргылдаалар болгай. Шыдыраа клубунга кире бергеш, ында аскан плашпар-биле тыныжарга чыл төнчүзүнге чедир дыка хөй, солун ужуражылгалар, лекции, беседалар болгулаар.

Шыдыраа клубунуң бирги чемпионадын эрттирген. Бо хөй кижи киржикчилиг маргылдаага хоочун бирги разрядчы Монгуш Кенин-Лопсан чемпион болган.

Ам клубта Кызыл хоорайның үлетүүр, тудуг, транспорт, албан организация чергелериниң аразында команда талазы-биле бирги чери дээш маргылдаа чоруп турар. Маргылдаанның үшкү салыы эрткен. Башкы институдунуң шыдыраачылары 19,5 санны алгаш, бирги черде, оон дараазында туунбу заводунуң, радио дамчыдыкга комитединиң төлээлери чоруп турар.

Б. ООРЖАК.

БАРЛЫКЧЫЛАР ТИИЛЭЭН

«Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң бирги чери дээш мячлыг хоккейге республика маргылдаазы февраль 15-тен 18-ке чедир «Хүрөш» стадионунга болуп эрткей.

Маргылдааның ийнги хүнүнде Мөңгүн-Тайганың «Малчын» колхозунуң спортчулары Чөөн-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң хоккейжилеринге 1:8 саанга уттурган. Бай-Тайганың «Муңакчы» колхозунуң төлээлери Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр» совхозтуң спортчуларын тиилеп алган. Барлын-Хемчикте «Барлык» совхозтуң хоккейжилери «Элегес» совхозтуң командазын 10:1 саанга уткан.

Үшкү үнде алдан-маадырлар СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң хоккейжилеринге 1:8 саанга уттурган. «Муңакчымның» хоккейжилери «Малчын» колхозтуң, барлыкчылар «Торгалыг» совхозтуң командаларын аштырыышкынга таварыштырган.

Маргылдааның сөөлгү хүнүнде бирги, ийнги чер дээш «Барлык» совхоз-биле алдан-маадырлар ойнаан. Ужуражылганы солун болган. Барлыкчылар 4:1 саңга удуп алган. Үшкү, дөртку чер дээш «Муңакчы» колхоз биле «Торгалыг» совхозтуң хоккейжилери ужурашкан. Аңаа торгалыгжылар тиилээн.

«Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң мячлыг хоккейге чемпионуу «Барлык» совхозтуң командазы болган. Оларга шилчиир кубокту, бирги чергенин дипломун, вымпелди тывыскан.

В. АНДРЕЕВ, кол судьи.

ЧУРУКТА: «Барлык» совхозтуң хоккейжилери.

Совет Эвилелиниң болгаш Сомали Демократтыг Республиканың аразында бүгү талалыг нады ажылдажылганы боттандырып турар. ССРЭ-ниң детимчези-биле Джуба хемде Фаноле девискээринде гидроэнергетиктиг комплексти тудуп турар. Бо плотина, электростанция болгаш ирригация системалары сес муң ажыг гектар черниң шөлүн суггарар арганы бээр.

ЧУРУКТА: өрүмнээшкиннериниң бирээзинде ажыл үезин. Л. МАКСИМОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроникназы).

САЙЗЫРАЛДЫГ ЧАРАШ ОРАН

Шуурмак дээрге, Кускунчуг-Бажының меңги баштарлыг тайгаларындан эгелеп батпаш, Бүрен-Хемче кыр агыш чыдар чиңге кара хемчигеш болгай. Бо хемниң унунга уягатпыжеге чедир-ле ойнап, хөглеп өскен мен. Шуурмак дээрге Тес-Хем районнуң бирээзи. Шагда Шуурмак хемниң балыы дыка-ла хөй турган. Балыкчылар балыкты озаңнар адаанда зэремнерден дузаккыло шелип, сыык черлериниң эриинин адаандан хол-биле тудуп алыр турган.

Чаашкыннаң бергенде Шуурмак кызыл довурак болу берген моон-ле чыдар. Ынчан ону кежери берге апаар, ынчанмайн канчаар, ол үеде ону кежиддир көөрүг турган эвес. Ынчалза-даа чаъс аяыры-биле ол тыртыла бээр. Кыжын Шуурмакка шуургаңнаң, хадыг турун бээр. Ооң уламыңдан ол чер хар чок, кара кыштаар. Чаашкыннаң чай болганда оът-сигенин ажок эки үнер, шынап-ла хөлбеңчиңнээр ийин! Кандыг үнүштерни ында чок дээр: Пөш, шивн, шарлан, хадын, дыт — шупту бар.

А кадын канчаар! Кызылкат, инек-караа, честек-кат, чадай-кат, көк-кат кайгамчыкла үнер ийин. Тооруун базала Шуурмакта болдур ийин. Байлак чылдарда бо-ла бүгү Шуурмакка шынап-ла делгеп каан дег, үнүлеп келгилээр, магалыг-ла! Ынчангаш үнүш талазы-биле Тывада база бир чараш, чурумалдыг булуңнарның бирээзинге санаттынар, чайып, дээскиндир көк даглар-биле хүрээлеткен Шуурмак хемниң көктүг, шыктыг ойнактарынга ак-көк өглер дола берген турээр.

Сайлыг-Хемге район нуң «Сайлык» аттыг пионерлер лагери ажыттына бээр, пионерлериниң дружиназының кызыл тугу, Шуурмакның узун дыттарындан бедий берген киискин турар, кижи оңу ораанчок, ыракта-на эскерип каар. Шынаа, шыктарда малдың хөйүн кавчаар! Шагдана тура Тес-Хем районнуң Чыргалаңды, Берт-Даг сумуларының арат чонунуң малын семиртип, одарладып чайлаар чери-ле болгай. А кыжын Шуурмак арай-ла эзинзиргей апаар, чүге дээрге хамык аалдар өөрү черже көжүп ажа бээрлер. Ынчаарда Шуурмактың амгы ыяш белеткээр пунктузу чок турган.

Шөлээм үезинде дииңнээр дээш, төрээн черим Шуурмакче аъттаныптым. Соруглуг, Калчан-Орук, Даштыг-Мооруқ чедир чордум. Шагдан тура-ла ындыг чер. Тайгазында, азымнеринде хар-даа улуг-ла дүшкен болду. Чылыы ажок. Машина оруу мырыңай эрип чыдар.

Бистиң одагланган черивисти Чаңгыс-Чодураа дээр. Ооң хүн үнер талазын Соруглуг-Бажы, Кызыл-Элим дээр. Бо черлерже эртен диинген үнгеш, кежээ дыка орай одагга келдим. Одагда өөрүм чедип келген, улуг одаг салган хөөрежип олурлар.

— Чө, каштыы астыы алган келдиң? — деп, өөрүм четтикпейн айтырдылар.

— Кайда боор, чадап кагдым — деп харыылаш,— а смлер каш-каштыы боолдыңар? — деп, удур айтырдым.

— Бис база курут, куруг — деп өөрүм мынгыр.

— Езүлүг-ла «келиңнерге болган-дыр бис аа дээш, че, ам чүге чем кылып олурар силер, чамдык куруглаан ачылар эртеери чем ортээн тыпкан эвес дээш, чеи чивейн үдүй бээр чүве деп чүү ийик, бис база ынчаалывар — дээримге, өөрүм, «ынчаларга кайыы боор!» дижип каттырыштылар.

Бродник идинниң хонгузунадан дацаазын уштуп аккелген, сорар ужундан пактааш, — хирт, хирт!—кылдыр үргүлээп:

— Уваа, чиктиг чүве, шагда, бо черлерден аваэш дээрге-ле, хүнде он беш, чээрби чедир диинии адар чер бо, ам мырыңай ис безин чок-тур. Бо чылын кат-чимис, тоорук, чогагай ховар үнген, а үнмээн черинде мырыңай буруг болган. Бистиң бо келген черивисте чемиң чок-тур — деп, акым Балган ашак чугаалаан.

Шынап-ла Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунуң бистиң ол чораан черивисте дөрт бригадазы бар. Олар эртен сес шактан эгелээш, кежээ беш шакка чедир тайгага ажылдаар, а ажыл тонтен соонда автобуска олургулапкаш Шуурмак суурже, бажыңнарынче чанып чоруптарлар. Шуурмактан Калчан-Оруқ, Соруглуг чедир аажок эки, машина оруун чазап кыдган. Бо оруктан лесовозтар, тракторлар үзүктел чок шуужуп-ла турар.

Шаанда ачылар, дииңчилер одагланып чораан, ан-меңнеп турлаа турган бо черде ам хайныгып турар кайгамчыктыг күш-ажылды көргеш, магадан, хөрээ дойлуу, демги ашактың чугаалап олурганы ол чүве-дир. Күчүдүг техника-биле чепсегленген ол бригадалар тудуг материаддарын белеткеп, оруқту апгавышлаап кадыр берттерге торулбайн тайгаже үлам-на ханызап бар чоруур.

— Ам каш-ла чыл болгаш бо бригадалар Даштыг-Мооруқту ашкаш, Иртиш хемче үглуг машина оруун кылып ажыра бээр боорлар, бо шагның, бистиң күрүневистиң күчүзүнүң магалын аар, магалыг-ла чазак-тыр ам бо—деп, акым ашак база-ла чугаалайдыр.

Тайга черже шак мындыг калбак, делгем чазаглыг оруқту ажыткаш, эгээртивиес банлакты улус ажыл-агыйынга ажылдап турар чорук, амгы үениң күчүлүг техниказының: хөй националдыг акы-дунма, совет улустуң маадырлыг күш-ажылының ачызы-дыр деп, бо кижи дораан-на бодай бээр.

Шуурмак ам ажылчын ангының сайзыралдыг сууруболу берген. Шуурмактың ыяш ажыл-агый бүдүрүлгезинде кымнарны чок дээрвл! Ында: тывалар, орустар, хакастар, украиннер, татарлар бир демниг ажылдап турарлар. Акы-дуңмалышкы совет кижилериниң карак-кызыл күш-ажылының түңнелинде Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузу республикада бээр бир ажылдыг бүдүрүлгеринде санында кирип турары-дыр таварылга эвес. Ол бүдүрүлгениң директизязы, партия, профсоюзтар организациязылары ажылчыннарының ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускан. Бүдүрүлге участогунда эки шынарлыг, чиик өртектиг чемин кылып турар столоваяны ажыктакан. Дүшүте ажылчынпар бажыңнарывче чанмайн оон чемненип ап турарлар. Шуурмак суурда сес чылдың школазы, пилорама, чазаңнар цех, уругтар сады, үлетпүр бараанналарының болгаш аъш-чем магазиннери, столовая, ажылчыннар чурттаар общежитие, почта, клуб болгаш библиотека бар.

Шуурмакчылар Кызылдан бедик водтулуг электри күчүн база ап турар. Ынчангаш мында амгы үениң өзүлүг-ла ажылчын сууру тургустунган. Бо чаартылга болза, чээрби чыл безин четпээрде-ле болган. Моон мурнунда Шуурмак суурну Баазы деп адап турган. Чүге дээрге, аңаа ийи улуг склад, ийи хире чурттелга бажыңы турган. Шаанда Кызылдан келген бараанларны аңаа луңгүп турган. Ынчаарда Калдак-Хамарның оруу кылдыңмаан турган, ынчангаш машиналар болган ажып шыдавас турган. Ам Тес-Хемниң чону Баазы деп сөстү уткавнар, а Шуурмак суур дижип-даа таварылга эвес. Шуурмак моон соңгаарда сайлырлар дээрэн маргылдаа чок. Чүге дээрге Шуурмактың келир үези улуг. Ол улуг оруқ белдээринде тургустунган. Амгы үеде Кызыл — Эрзиниң чаагайлыг оруу олап бар чоруур. Бо оруктан аргыжылга моон соңгаар улам-на күштелир, ол чорук Шуурмактың моон соңгаарғы хөгжүлдезинге улуг идиглиг болуру чугаажок.

Э. ЧООДУ.

«Тес-Хем» совхоз.

ҮРГҮЛЧҮЛЕП ТУРАР

Кызылдың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң волейболга бирги черп дээш маргылдаазы эгелээн. Ында ниитилэн-биле 6 команда киржип турар.

Болуп эрткен ооннарның түңнелинде геология экспедициязының спортчулары чедишкинниг ойнап турар. Аэропорттуң волейболистери база-ла олардан дудак чок. Маргылдаа үргүлчүлеп турар.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 20-ДЕ
КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер. 19.15 — «Экономиктиг билиглерни — бүгү ажылчы чоннарга». Дамчыдылга. 19.25—Колхозтуң архитектору». Телефильм. 19.40 — «Ог-буле, школа, хөй-ниити». Дамчыдылга. 20.10 — Телемедээлер. 20.25 — Чарлалдар, реклама. 20.30—23.00—«Кырган ашак-кадай чурттаа чорааш». Уран-чечен фильм. 1-ги, 2-ги серия.

АГААР

Бөгүн республикага булуттаар, чамдык черлерге хар чаар. Барыын угланыышкынныг хаттың дургеин секундада 5—9 метр, барыын районнарга 10—14 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы даглыг черлерге 10—14, өскелеринге 15—19 градус соор.

Кызылга булуттаар, быскынаар. Хаттың дургеин секундада 0—4 метр болур. Агаарның температуразы 16—18 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Кинотеатрларда

ФЕВРАЛЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хенертен келген аалчы» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Рам биле Шыам» (1-ги, 2-ги кезектери) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Зоя» 9.00, 14.30, «Чаңгыс эш» («Сенп шинмее деп киножурналдан бешки үндүрүлгө) 10.50, «Отелло» 12.30, 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: Киночымынды 16.30, «Сегиржин алышкыны» 18.30, «Келин» 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щегинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 24-63, редакторлуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харылсаалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кодээ ажылагый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информацин база совет тургузут киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 669.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографизы (Кызыл, Щегинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00362.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңнар!

1925 чылда үнелезиттикпен

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл
ФЕВРАЛЬ
21
СРЕДА
№ 44 (9120).
Өртээ 2 нег.

Республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырларының ажыл-ишчилери, беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планныг онаалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелеривисти күүседир дээш шалыпкын ажылдаалыңар!

1973: БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

ХУРАГАННАР МЕНДИ

Мал ажыдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга Чөен-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозтуң малчыннары идепкейлиг киржип, малды кыштан хүр ажырар, ооң продуктулуун кудулатпас дээш бүгү-ле хемчегларни ап турэр. Ооң түңнелинде малдың байдалы эки. Амгы үеде хой солдап эгелээн. Ажыл-агыйда ниитизи-биле 3680 хой төрээн, оон 38 хураган артыкка алдынган.

Кадарчыларның коданнарында төрээн хойларга болгаш чаш хураганнарга бээр иал чемнери бар, суг-биле хандыртынган. Хойжуларда сакианщиктерни бижыглаан, олар чаңгыс баш-даа хураган хоратпас дээш ажылдап турарлар.

Дүвүренде Куулар Машпактың коданында эң-не хөй хой төрээн. Малчын солдаан 314 хоюндан 339 хураганны менди доруктуруп турар. Хойжу ам бешин төрүүр чүс баш хойга онааштыр чүс хураганны алган. Малчыннар Ооржак Оканоол, Куулар Шагдыр, Монгуш Ырыш оларның коданнарында хураганнар база менди доругуп турар.

К. ХЕРТЕК.

500 грамм немелде деңзи

Каа-Хем районнуң «Октябрь 14 чылы» колхозу мыйыстыг бода мал семиртирин 1968 чылдан эгелеп организастаан. Ынчангаш бо колхоз чылдың-на күрүнеге эки шынарлыг зүтти садып турар. Бир киектиң ортумак деңзизи эрткен чылын 369 килограмм четкен.

Василий Теремин биле Владимир Черниговцев кыштың бо соок үезинде 15—16 ай назылыг 240 баш шарыжыкты, Илларион Воробьев бир хар четпээн 150 молдурганы азырап турар.

Семирти азырапда тургускан малдар сиген, силос, концентрат дээш янзы-бүрү хоолулуг мал чемнери-биле хандыртынган. Хонукта 450—500 грамм немелде деңзини ап турар.

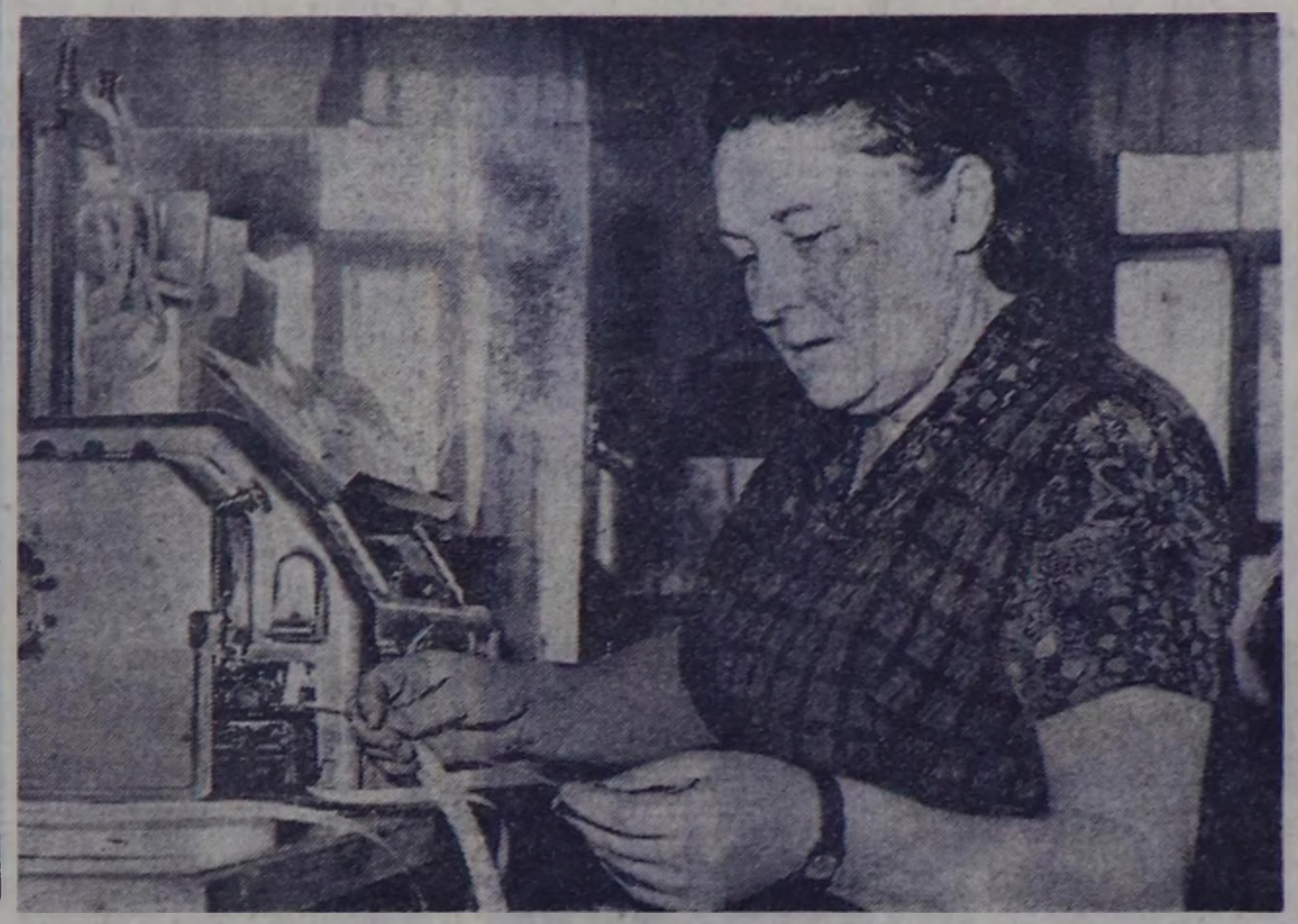
Ажыл-агый күрүнеге бо чылдың эгезинде 214 центнер эки шынарлыг зүтти саткан.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Мария Васильевна Енина Кызылдың харылзаа белдирингде 1955 чылдан бээр телеграфистеп турар. Ооң күш-ажылга болгаш хөй-ниитиниң ажылынга кызымаан коллектив кежигүннери мактап турар. Ол коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты будурүлгеде эң баштай чедип алганнарның бирээзи.

ЧҮРУКТА: телеграфист М. В. Енина.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Шынары эки

Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунуң механизаторлары бо чылдың часкы тарылгазынга киржир техника септелгезин шалыпкын чорудуп турар.

Септезе чогуур 17 дугуйлуг тракторну шуут тарылгаже үнеринге белен кылдыр кылган. 20 илчирбелиг трактор нуң 13-үн септээн.

Владимир Барбалдай, Виктор Алехин, Гаврил Ажигин, Николай Морозов оларның звенолары тракторлар септелгезин эки чорудуп, хүн бүрүнүң нормазын доктаамал ажыр күүседип турарлар. Оларның септеп кылган техникаларының шынары эки деп үнелелди алган.

«Тиилелге» колхоз техника септелгезининң талазы-биле районда мурнакчы ажыл-агыйларның бирээзи.

К. АЛЕКСЕЕВ.

Саарылга өскен

Ак-Довуракты ажылчын хандырылга кидизининң магазиннеринин садыгжылары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының баштайгы айында бараан саарылгазының планныг онаалдазын хуусаа бетинде күүседеткен, өрткен чылдың ол үезинге деңнээрге 29 мүң рубльдиң бараанын хөйнү саарган.

Дыка хөй магазиннер бердинген даалганы ажыр боттандырган. А. Ляминаның эргелекчилээни ногаа магазини бо чылдың баштайгы айының планын 112,5 хуу күүседип, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. В. Вавконуң удуртканы ажыл-агый магазинии пландан ажыр дөрт мүң рубльдиң бараанын саткан.

Ак-Довуракты садыг ажылдакчылары февральдың бараан саарылгазының планын чедиишкинниг күүседип турарлар.

(Бистиң корр.).

Эвилелдешкен РЕСПУБЛИКАЛАРДА

ТУРКМЕНИЯ

Люцернаны тарый берген

Чылыг каак хүннер келири билек Туркменияның мурнуу талазының тараажылары люцерна тарый берген. Сеялкаларын ховуларже баштай-ла Теджен районнуң ажыл-агыйлары үндүрген.

Сакар-Чаги, Серах болгаш Байрам-Али районнарның ховуларының ажыл-ишчилери люцерна тарып киришкен. Ам Мары областа меге тарыыр шелду 21 мүң гектар калбартыр. Бо чылын областың 110 колхоз, совхозу төвен-меге хараалаштырар тарылга эвилчештирилгезин шингээдип алыр.

УКРАИНА

Автоматтыг башкарылда системазы

Прикарпатьениң улуг энергетика будурүлгези—Бурштын ГРЭС-те башкарылданың автоматчыткан системазын ажыглалга шингээдип алыры доозулган. Ол система түс-түс энергетика блоктары хамаанчок, станцияның бодун безин бүрүнүбиле «караткаар».

Блоктарның аразынга ажыл хувааларын электрон-санналга машиназы «Днепр-21» тааржыткан санай тыртып каар, боттуг байдалга тааржыткан оларның ажылдаар чүрүмүн канчаар өскертирин сүмелеп бээр, дериглерни септээринин чогуур хуусаалары ылаштыпап айтыр.

Бурштын ГРЭС-тиң автоматчыткан башкарылда системазынга үндүрген чарыгдалдарның эгиттине бээр хуусаазын санап көөрге ийи чыл чеди ай болган.

• • •

УЗБЕКИСТАН

Часкы тарылгага белеткел

Узбекистанның мелиораторлары бо чылдың часкы тарылгазынга үүшүттүр ажыл-агыйларга он мүң гектар арны тарылга шөлдерин чаартып сайзыраткаш хүлээдип берген. Тарылга шөлдерин бүрүн дескилеп бээрге, арыктыг суггатты экижидип болур апарган. Дескилээн шөлдер техниканы ажыглаарынга база таарымчалыг.

Ол ажылдарның чартыктан хөй кезиин Кашкадарья областың эвээш суггаттыг районнарынга боттандырган. Ажыл-агыйларның биче-биче бугаларын дөгере эткен, уннарын бетоннаан. Суг чаяр болгаш хуваар дериглерни чаарткан. Оларга суг чарыгдалының автоматтыг хемчээкчилерин тургускан.

Республиканың мелиораторларының септелге кылыр ажылларының хемчээли бо чылын дөрт катап улгаткан. База 33 мүң гектар суггаттыг шөлдерни дескилээр, 80 мүң гектар шөлге иштики ажыл-агый четкизин чаартыр деп төлевилээн.

(СЭТА-ның корр).

ЭШ Н. В. ПОДГОРНЫЙГА ШАҢНАЛДАР ТЫВЫСКАН

Февраль 19-та Кремльге СЭКП ТК-ныҢ Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниҢ Дээди СовединиҢ ПрезидиумунуҢ Даргазы эш Н. В. Подгорныйга Ленин орденин болгаш Социалистиг Күш-ажылдыҢ Маадырының ийиги «Кадыыр болгаш Маска» алдын медальды тывыскан.

Эш Н. В. Подгорныйга ол дээди хавыяаны Коммунистиг партиязының болгаш Совет күрүнениҢ мурнунга улуг ачы-хавыяазы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 70 хар харлааны-биле холбаштыр тывыскан.

Шанналарыны тыпсып турар үеде залга эштер **Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Е. Шелест, Ю. В. Андропов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, В. И. Долгих, И. В. Капитонов** олар олурганнар.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим Николай Викторович!

СЭКП Төп КомитединиҢ, ССРЭ-ниҢ Дээди Совединии Президиумуу болгаш Министрдер Чөвүлели дүүн Силерге 70 харлаан юбилейинер-биле холбаштыр үүректин ханызындан байыр чедирген болгай.

Партияның болгаш совет улустуң мурнунга улуг ачы-хавыяанар дээш Силер Ленин орден-биле болгаш ийиги «Кадыыр болгаш Маска» алдын медаль-биле шаннаттынар.

Ынчангаш Николай Викторович, Силерге бистиҢ Төрээн чуртувустуң бедик шаннаның тыпсыы, ол өөрүшкүлүг даалганы күүседир аскежиктиг болганымга дыка-ла сеткил ханып тур мен.

Бистерге, коммунистерге, мындыг янзылыг үелер бодунуҢ амыдыран эрткен оруунче хая көрүнүп көрүнге кажандаа таарымчалыг боон келген. Олар чүүҢ кылганы база чүүҢ кылыр ужурлугул дээрзин шыңгыызы-биле хемчеп көөрүн база негеп турар болгай. Николай Викторович, бо байырлалдыг хүнде сеткил ханып болурунуң бүгү үндезиннери Силерде бар-дыр. Социалистиг нииттилелге бистиҢ ленинчи партияның кежигүнү кижиниҢ төлептиг чоруунуң кол-ла сорулгазы болза, улустуң чаагай чоруу дээш, бистиҢ улуг эчис сорулгавыс — коммунизмниҢ эрге-ажыы дээш ажылдаары ол деп чүве эки билдингир болгай. Чогумна ол дээш бодунарның бүгү күжүнерни берип турар силер.

Николай Викторович ажылчын кижиниҢ өг-бүлезинге төрүттүнген, аныяк оол тургаш-ла, политиктиг ажылга идепкейлиг киржип агелээн. Ол комсомол-биле, партия-биле кады чартык чүс чыл ажыг үеде күш-ажылчы оруктуу эртип келген. Ол дээрге бистиҢ чуртувуста социалистиг нииттилерди тургузары дээш кызыммаккай демиселдиҢ чылдары, кадыг-дүмкүүн дайыныҢ болгаш дайын соонда катап тургузуушкынуҢ чылдары, коммунизм тургузуушкунунче шилчилгениҢ чылдары болган.

Эш Подгорныйны социалистиг тургузуушкынуҢ кандыктада участоктарынче чорударга, ол кажан-кезээде анаа бүзүрелди бадыткап чораан. Николай Викторович ССРЭ-ниҢ Дээди СовединиҢ ПрезидиумунуҢ Даргазы харыысалгалыг албан-ажылды кылып тура, ам-даа бодунуң бүгү-ле күжүн болгаш билиин, бодунуң бүгү дүржулгазын социалистиг демократияны улам сайзыраңгайжыдар болгаш Совет күрүнени быжыглаар талазы-биле партияның шүгүмүн амыдыралга боттандырарынга берип турар. Ол бистерниҢ-биле кады бистиҢ чурттуң делегейге туруштарын быжыглаар талазы-биле, СЭКП-ниҢ XXIV съездизиниҢ айытканы тайбың программазын амыдыралга боттандырар талазы-биле улуг ажылды идепкейлиг чорудуп турар. Николай Викторович бодунуң ажыл-чорудулгазы-биле бистиҢ партияның, бүгү совет кижилерниҢ хүндүткелин чаалап алган.

Бистер, СЭКП-ниҢ Төп КомитединиҢ Политбюрозунуң кежигүннери, боттарывыстың кады ажылдап турар эживис Николай ВикторовичиниҢ бистиҢ коллективтиҢ хөй талалыг ажыл-иженге идепкейлиг киржип турар принциптиалдыг болгаш сатыш човангыр эживис деп эки билбишаан, ону үнелеп көрүп турар бис.

Эргим Николай Викторович!

Бо бедик шаналды тыпсып тура, мында олуруп турар бүгү эштерниҢ өөмүзээзинден болгаш бодумнуң хүүмдан силерге база катап үүректиҢ ханызындан байыр чедирип, Силерни акы-дүүмаңның ёзулуурбиле күспактап тур мен. БистиҢ эргим өөнүүвүс, үр-ле чылдарда үре-түүнелдиг ажылдаарыңарны, кажан-кезээде амгы бо ышкаш омак-сергек болгаш быжыг кадыкшылдыг болуруңарны Силерге бистер шупту күзеп тур бис. БистиҢ партияның болгаш совет улустуң чаагай чоруу дээш, коммунизмниҢ тиилелгези дээш моон-даа соңгаар улуг чедиишкинниг ажылдаарыңарны күзедивис!

Ооң соонда эш Л. И. Брежнев ССРЭ-ниҢ Дээди Совединии ПрезидиумунуҢ Чарлыын ноучаан, эш Н. В. Подгорныйга Ленин орденин болгаш Социалистиг Күш-ажылдыҢ Маадырының «Кадыыр болгаш Маска» алдын медалын тывыскан.

Эш Н. В. Подгорный харыы сес ап чүве чугаалаан.

Эш Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫҢ чугаазы

Эргим Леонид Ильич!

Эргим эштер, өөнүктер!

Мээн чеден хар харлаанымбиле холбаштыр бистиҢ партияның ленинчи Төп КомитединиҢ, Дээди СоветтиҢ ПрезидиумунуҢ болгаш Совет чазактың байырлыг чагаазында бистиҢ ниитти хераависке мээн киирген бөлүүн салыышкынымны бедии-биле үнелээнин кызыгаар чок өөрүп четтиргенимге-биле үткүп-хүлээп ап тур мен. Ленин орденибиле болгаш ийиги «Кадыыр болгаш Маска» алдын медальбиле шаннадыр бедик ат-алдарлыг болганым дээш база ханызы-биле өөрүп четтирип тур мен. Эргим эштер, мен Леонид ИльичиниҢ мээң дугайымда үүректиҢ ханызындан чылыг сөстерин улуг өөрүшкүбиле дыңнадым.

БистиҢ партияга хамаарылгалыг боон, ооң шынныг хераа дээш демисежири дээрге, эң улуг аас-кежии-дир. Ынчангаш бодумнуң бүгү-ле күш-ажылчы амыдыралым партия-биле кады эрткен, ооңбиле бодумнуң бүгү-ле утаанбодалымны болгаш күзел-чүткүлүмнү холбаштырып чораанымны бодап келгеш, сеткилсагыжым серген кээр-дир.

БистерниҢ чогум-на партия коммунизмниҢ улуг-чаагай идеяларынче хаара тутқан, коммунистиг идеалдар дээш демиселчилер кылдыр кижизиткен, улустуң чаагай чоруу дээш ажылдаар могаг-шылар билбес күштү берген. Бистер боттарывыс мурнувуска Владимир Ильич ЛенинниҢ өлүм чок овур-хевирин кезээде көрүп, ооң чагыгларын күүседиринче үргүлчү чүткүүшпээн, боттарывысты ленинчилер деп чоргаарал-биле адап чоруур бис. Мээн кылган ажыкдузалыг бүгү чүүлдерим, мээң бүгү ажылым, улустуң нииттикүш-ажылынга бөгүн бедиибиле үнелеттирип турар мээн салыышкынымның улуг Коммунистиг партиявыстың хераанын кезик-чамдыызы боон турар.

Эргим өөнүктер!

Бистер кайгамчыктыг үеде чурттап турар бис. Совет ЭвилелиниҢ коммунистери, бүгү совет кижилер — бистиҢ чуртувуста болгаш бүгү делегейде-даа ёзулуг төөгүлүг чаартылгаларның херечилери болгаш ооң идепкейлиг киржикчилери боон турар. БистиҢ Төрээн чуртувустуң эргим четпес девискээрлеринде СЭКП-ниҢ XXIV съездизиниҢ төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралда боттандырып турар совет кижилериҢ тургузукчу ажылжи улам калбарып, экономиктиг, политиктиг болгаш культурлуг амыдыралдың бүгү адырларында бистиҢ чедиишкиннеривис улам улгадып, чаа коммунистиг хөгжүлдениҢ овур-хевирлери улам тодаргайы-биле көстүп кээп турар апарган.

БистиҢ улуг күрүневистиҢ күүү-шыдалы кажангызындаада артык быжыккан болгаш ооң делегей ареназынга ат-алдары улам улгаткан, бистиҢ даштыкы политикавыс ам кажангызындан-даа артык идепкейлиг чоруп турар. Делегейге айыыл чок чорук дээш, ажылчы чонналрның амыдыралчы эрге-ажыктары дээш, партияның болгаш Совет күрүнениҢ чайгылыш чок, шыңгыы демиселяи бүгү делегейде улам калбаа-биле хүлээп көрүп, деткип турар апарган. БистиҢ хүнневисте партияның планнары болгаш ажыл-чорудулгазы, чаа чадаже көдүрүлгени бистер ам шаанда бодап-даа көрбээнивис ындыг сорулгаларны салгаш, шиитпирлеп турар бис.

БистиҢ нииттикүш-ажылынга бөгүн бедиибиле үнелеттирип турар мээн салыышкынымны бистиҢ улуг Коммунистиг партиявыстың хераанын кезик-чамдыызы боон турар.

Эргим өөнүктер!

Бистер кайгамчыктыг үеде чурттап турар бис. Совет ЭвилелиниҢ коммунистери, бүгү совет кижилер — бистиҢ чуртувуста болгаш бүгү делегейде-даа ёзулуг төөгүлүг чаартылгаларның хереченилери болгаш ооң идепкейлиг киржикчилери боон турар. БистиҢ Төрээн чуртувустуң эргим четпес девискээрлеринде СЭКП-ниҢ XXIV съездизиниҢ төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралда боттандырып турар совет кижилериҢ тургузукчу ажылжи улам калбарып, экономиктиг, политиктиг болгаш культурлуг амыдыралдың бүгү адырларында бистиҢ чедиишкиннеривисти улам улгаттыгар.

Эргим эштер!

Мээң байырланчыг бө хүнсилериҢ акы-дүүмаңа ёзузуунуң кичээнгейиңер, силериҢ эштиг-ээлдек сөстериңер кажандаа уттундурбас. Кады ажылдап турарывыс дээш, чайгылыш чок эш хүүзунуң деткимчези дээш, бистиҢ улустуң, коммунистиг партияның, бистиҢ совет Төрээн чуртувустуң чаагай чоруу дээш силерниҢбиле кады дейниг-ишчи ажылдаарының аас-кежии дээш, өөнүктер болгаш эш-өөрлерим, силерге чалбыыштыы-биле четтирип тур мен.

Мээң ажылымны бедии-биле үнелеп көрүп турарыңа хамыктың мурнунда Төп КомитеттиҢ идегелиниҢ илередикчизи, партияның мээң даандырып турар улуг харыысалгазының чаа тодарадыкчызы кыдыр хүлээп көрүп турар мен.

Моон-даа соңгаар ол идегелге төлептиг болур дээш, хүн келген түдүм-на бистиҢ улуг хераавистиҢ тиилелгезин бодумнуң амыдыралым-биле чедип алыр дээш бодумнуң бүгү күжүмүү бээримни эргим эштер, силерге илергейлеп тур мен. Эргим өөнүктер, силерге база катап улуу-биле четтирдим, четтирдим.

* * *

СЭКП ТК-ныҢ Политбюро кежигүннери, Политбюро кежигүннериҢге кандидаттар, секретарылары эш Н. В. Подгорныйга төрүттүнген хүнүбиле болгаш Ленин ордени база Социалистиг Күш-ажылдыҢ Маадырының ийиги «Кадыыр болгаш Маска» алдын медалыбиле шаңнатканы дээш үүректиҢ ханызындан чылыг байыр чедирип, анаа быжыг кадыкшылыды, Коммунистиг партияның, совет улустуң чаагай чоруу дээш ооң үре-түүнелдиг ажыл-чорудулгазынга улуг-улуг чедиишкиннерлиг болуруң күзээнер.

Эштер Л. И. Брежневтиң болгаш Н. Подгорныйның чугааларын чыылганнар адыш часкаашкыны-биле уткаан.

(СЭТА).

Кызыл хоорайга тывыскан

ССРЭ-ниҢ Чеңсектиг Күштеринге албан эрттирер шериг назылыг ооллардың белеткээр талазы-биле районнар аразының 1972 чылда чарыжын СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССРниҢ Министрлер Чөвүлели түүвеп үндүрген. Аныяктарны шериг албанынга белеткээр талазы-биле чамдык ажылдарның кыдыынганын демдеглээн. Эрткен чылын шеригге барган ооллардың 87,6 хуузу дээди, ортумак болгаш сес класс эртемнит, а 97 хуузу ГТО-ның нормаларын дужааган болган.

Чарышка бирги черни Кызыл хоорай алган. Аңаа шилчиир Кызыл тукту 500 рубльдиң акша шаңналы-биле кады тыпсыр. Ийиги болгаш үшкү черлерниҢ Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнар алган.

«Луноход-2» Тавр шөлүнүң даг эдээнде

Ырак космос харылзаазының төвү. (СЭТА). Февраль 18 болган 19 хүнүнде «Луноход-2»-биле радио болгаш телевизия харылзаазының ийи сеансызы болган. Автоматтыг аппарат февраль 18-че дүне Тавр шөлүнүң даг эдээ черде ийи километр хире хемчээлдиг кратерге чоокшулап чеде берген. Февраль он тоста Москванын-биле 2-ден 6 шак чедир кылган харылзаа сеансызының үезинде луноход ол кратерниҢ мурнуу-барыын талазындан ооң даштыкы чалдарын оюп эрткен. Ол үеде хөрүүнүүң химиктиг шинчилелин ыык кылган, даштарның магниттиг шынарын хемчээген, а ол ышкаш кратерниҢ кыдыгаарын болгаш Лемонье мугулдурунуң эрик кыдынында девискээриниҢ нииттихевирин чурукка тырттырган.

Болган сеансылар үезинде шимчээшкиниҢ байдалы дыка нарын болган: чамдык участоктарның кадыры 25 градус, а луноходтуң дугуйларының хей долганыры —80 хуу боон турган. Харылзаанын ийи сеансызының дургузунда боду шимчээр аппарат 2.268 метрни эрткен.

Телеметрлиг медээлерни ёзугаар алырга, автоматтыг аппарат «Луноход-2»-ниҢ кырында системалар болган агрегаттары берге шимчээшкин үезинде чогумчалыг ажылдап турган.

Дараазында хүннерде кратерниҢ чалдарының кырынга эртем шинчилелдерин кылыр болгаш боду шимчээр аппаратты ай дүңүнге белеткээр.

БратскининҢ алюминий заводунда

БратскиниҢ алюминий заводунуҢ тудугжулары болгаш металлургтары ол бүдүрүлге черин ажыглаалга хуусаазындан эрте киирер болгаш төлевилээн күүзүн долузу-биле ажылдадыр дээш чарыштыг эгелээннер. Бүдүрүлге черииниҢ партия-ажыл-агый активиниҢ хуралынга 1973 чылда болгаш беш чылдың төнчүзүнге чедир нииттикүш-ажылынга бөгүн бедиктеп хүлээлгени алган.

Братск ГЭС тудугуниҢ тудугжуларының болгаш монтажчыларының кол сорулгазы—заводту планнаанындан чартык чыл бурунгаар долу күүзүү-биле ажылдадып киирери боон турар.

Электролиттиг корпустарын тударының дүрген аргаларын ажыглап тургаш, тудугуниҢ коллективи чартык чылды камнап алыр деп турар. Ында үш ацгы тудуг коллективтерин таарыштыр организастаан: тудугуниҢ чер ажылдарын кылыр, бажыңпарның чер кырында кезектерин тудар болгаш технологтуг база электротехниктиг дериглелерни эптеп тургузар бөлүктер бар. Эрткен чылдың ыңдыг арга-биле ажылдап тургаш ийи корпусту хуусаазындан ийи ай бурунгаар ажыглалга киирген.

Металлургтар дериг-херекселдерни хуусаазындан эрте ажылдадып кииргеш, беш чылдың төнчүзүнге чедир он-он муң тонна алюминийни төлевилээнинден хөйнү бүдүрүп үндүрерин шиитпирлээн.

Бүгү-эвилелдиг алюминий, магний институдунуҢ Иркутскиде салбырының коллективи 1974 чылдың тудугларының төлевилел-сметалыг документациязын ийи ай, а 1975 чылдың кол-кол тудугларынын—бир чыл хуусаазындан эрте бээрин хүлээнген.

ТудугуниҢ улуг коллективиниҢ деминг ажылы болгаш чарыш киржикчилериниҢ бот-боттарынга дузаламчызы улуг күрлевырларны берип турар.

(СЭТА-ныҢ корр).

БРАТСК.

Партдокументилерни солуурунга холбаштыр

ИДЕПКЕЙНИ БЕДИДЕР ДЭЭШ

Организас-политиктиг чугула хемчег — партдокументилерни солуурунга белетнелдер осне бүгү партия организациялаарында ышкаш, бисте база колдуунда дооступ турар. Бо чугула амыш-херекти бистер коммунистерниң сагылга-чүрүмүн болгаш идепкейин бедидерингө, парторганизациянын бүгү амыл-чоруулгазын экижидерингө, чон оргузукка идей-политиктиг болгаш организачы амыдың деңнелин бедидерингө долузубиле амыглаарын орадавыш турар бис.

Партия хуралдарын Уставта көрдүнгенин бүзугаар ай санында эрттирип, коллективтиг болгаш парторганизациянын амыдыралында эң чугула айтырыгларны чугаалажып, шиитпирлерниң күүселдезин дээштиг кылдыр организастап келген. Партдокументилерни солуур дугайында СЭКП ТК-ның май (1972 чыл) Пленумунуң доктаалын боттандырарынга холбашкан айтырыгларны ийи удаа чугаалашкан.

Коммунистерниң идепкейин болгаш авангардчы ролюн бедидер соруга-биле партийжи даалгаларны күүседип турарының дугайында 14 кежигүннүң дыңнадыгларын партбюрога алган. Оон ажыда чамдык коммунистер-биле беседаларны чоруткан. Партия эге организациязы коммунист бүрүзү бүдүрүлгеге, хөй-нимти амыдыралынга үлегер-чижээн көргүзерин, бедик моральдыг, төлептиг сагылга-чүрүмнүг болурун оларга кол-кол негелдер кылдыр салып турар.

Чоруттуруп турар бүгү амыл-херектерге авангардчы ролюн, идепкейин илередип, даандырган херекти бедик харыысалга-биле күүседип турар коммунистер бисте эвээш эвес. Оларны материалдыг бүдүрүлгениң эң харылысалгалыг участоктарында быжыглаан. Хөйжу бригадаларның бригадирлери база инек фермазының эргелекчилери коммунистер.

Эртикен юбилейлиг чылда коммунистер хөйжу Сергей Минит төрүүр 100 хойдан-на 105 хураганны, Кыргыс Маанай 100-тен — 108 хураганны, механизатор Комбу Сюрюн «1972 чылдың дүшүт ажаалдазының гвардейжизи» деп атты алган, СЭКП кежигүнүнге кандидат чолаачы Идам Каңоол чүк сөөртүр планын ыракта ажыр күүсеткен. Коммунистер Дамчан, Шимээ, Куден олар удуртпан хөйжу бригадаларның кежигүннери эрткен-даа, бо-даа чылын шудургу ажылдап турар. № 1 хөйжу бригадада партболук (организакчы Александр Сенди) хөйжулар оргузунга партийжи политиктиг болгаш организакчы ажылды биндилиг чорудуп, оларның күжүн малды хүр кыш ажырарынче, хураганны менди ажаап алырынче мобилизастап турар.

Мурнунда бисне хуралдарга чүгле өзү барымдаалап олурушур, ай төмерге дадывырын хавыртып алыр, идепкей чок ийи-чаңгыс коммунистер база турган. СЭКП Төп Комитединиң май (1972 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүү ажылды чорутканының түңнелинде, оларның хурандарга идепкейи белээн, боттарының саналдарын болгаш сүмелерин бөөп турар апаарган.

Бистиң партия организациязында коммунистер барык шуптузу ленинчи партияның кежигүнү деп бедик атты төлептиг эдилеп, ёзулуг идепкейлиг дайынчылар болуп турар. Оон-биле чергелештир партийжи ёзу-биле чугаалажарга, оларның аразында даандырган ажылынга харыысалга чок ийи-чаңгыс кижилер база тургулаан. Чижээ, М. Бадарчыга 1971 чылда колхозтуң 30 ажыг шээр малын чидиргени дээш партияның шыңгыы хемчээн көргүскен. Колхозтуң электриги турган К. Маанай арагалап тургаш, электростанцияны үрээш база хемчег алып турган. Колхозтуң № 1 хөйжу бригадазының бригадир-зоотехниги турган С. Шокун учёт-отчёттуг шын эвес кылып, чамдыкта арага-дарыга хандып турганы дээш база хемчег алдырган.

Партдокументилерни солуурун бо чылдың март 1-ден эгелээрин чөпшээрээн доктаалды СЭКП ТК хүлээп алган. Ынчангаш ол чугула хемчегни эрттиреринің үезинде коммунистерниң бүдүрүлгечи болгаш хөй-нимтичи идепкейин бүгү талалыг бедидерин партия организациязы бир кол чугула соругазы кылдыр санап турар. Ол бүгүнү барымдаалаавш бодувустуң организациявыста кежигүн бүрүзүнге негелдени нүштелдирип, оларның идепкейин бүгү талалыг бедидип турар бис. Чүге дээрге ол бүгү коллективтиң амыл-чорудулгазынга дээштиг салдарны чедирер апаар.

Б. САҢ-ХӨӨ.

Эрзинде «Чаа оруң» колхозта партия организациязының секретары.

МАЛЧЫН БҮРҮЗҮНГЕ ЧЕДИРЕР

«Тес-Хем» совхозтуң сүтбараан фермазының мырыңай чаны-биле Тестиң үнүн дургаар батқан каалама орук. Оолап бар чораш, солагай талазынче адыр оруктар үне бээрин аңаа чораан кижилер эскерип каар. Оларның кайызы-даа Берт-Даг салбырының инек кадарчыларының кайы-бир коданынга чедире бээр.

СЭКП райкомунуң төлээлери ол кыштагларда малдың байдалы база оон аалери — малчыннарның амыдыралчурттаалгазы-биле танышып чораан. Оон-биле кады бир чугула чүүл — ССРЭ-ниң тургустунгаашкынын бээр 50 чыл ооңга тураскаатқан Москвага болган байырлыг хуралга Л. И. Брежневтиң илеткелин малчын өг-бүле бүрүзүнге чедир хандыр тайылбырлаары. Партия райкому бүгү малчыннарже тускай сургакчыларны аътқарган. Олар өг-бүле бүрүзүнге кирип чораш, илеткелдиң кезектерининг аайы-биле кичээл арттирер ужурлут. Неделя санында ону бир удаа чорудуп тургаш, мартың ортан үезинге чедир ол өөредилгени доозарын шиитпирлээн. Ону тоску беш чылдың шиитпирлиг бо чылында малчын бүрүзүнүң кирер годаргай үлүүнүң дугайында чугаа-биле холбаштырып турарлар.

Сүме-Кара-Сугга кээривиске, инда ажыл-ишти кидиң түлүк чоруп тур. Мал тарып боозадыр пунктуну чылындыр одап каан. Кадарчылар чоокку коданнардан үскеш, сүрүп келген инектерин уругук-суругтеп тудуп эккеп бээрге, мал эмчиин оларны шинчээн тур. Совхозтуң инектериниң кыызыр-боозун тодарадып турар мал эмчилериниге ынчаар таварышкан бис. Кызыр инектерни тарып боозадыр, азы эдерижидеге кирип тургаш, бо чылдың төнчүзүнде бывааны алыр апаар. Ол ажылды чугулавын эскербес артажок. Эрткен чылын «Тес-Хем» совхоз төрүүр үс инектен 47-не бывааа алган. Мындыг ажылды чорутпаан болза, бо чылын көргүзүг база эвээш боор болур турганын хынаала илерткен, чамдык коданнарда он ажыг хире инектер кызыр болгулаан...

Өөредилге-беседа чорудар мурнунда малчыннар-биле чугаалажып, кыштагларда кажаларны, мал чемин көрүп чораш, онза бергедээн черлерге таварышпадыкмас. Барык-ла малчын бүрүзү «Вайдалыныс шымбай» дижир болду. Берт-дагжилдерниң «гвардейжин» дижири Оюн Аракчаа (ол Ада-чурттуң Үлүг аймынының киржинчиаи) төвээ ажыг баш инек кадарып турар. Төрүүр үс инектен-не 85 бывааа алырын кадарчы хүлээнген. Кыштагда чем-курлавырлары хой. Малы хүр. «Кыштаглаашкын эки эртип тур. Хар чуга дүшкен, от-сиген эки. Эрткен чылын бо үеде бергедедип-де турган чүве, харга сиген чыыпшыр доңган, одар баксыраан турган чүве» — деп, малчын чугаалап олурду. Эвр-Хавакта кадарчы Данынчы Сундуй аңаа улапты: «Бо чылын бистиң арай кошкан дээш турбузу азырап турар малзыыс деңгилдеп шору ийин» — дей-дир. Малчыннарның мындазында хей-эттыы, көдүрүүшкүнүү ажок. Аңдарынга чораанныыс он хире кадарлы бүрүзү хүлээлгелерин күүседир дээш шудургу ажылдап турар болду.

Хүрен-Дугай-Бажында кыштагларның бирээзининг ээзи Санчат чүс молдургa кадарып турар. Сургакчының чугаазын сонуургап дицираан соонда, ол мынчаар чугаалай-дыр: «Мен неңсиилиг кижи мен. Ийи чыл дыштанып ор мен. Ынчалза-даа олуртунмас. Амдыызында кадык эки чорда, канчап аңаа олурарыл дээш, эрткен чылын төрээн бывааа хүлээп алганым бо. Оларым ам хүр чаагай кыштаглап турлар. Мал чеми-даа четчир... Вьетнамда дайын соксаан деп чарлаан болгай, оон дугайында чугаалап берип көрүңөр» — дидир. Ол дугайын тайылбырлап чугаалап бердивис. Бо айтырыгны сонуургап, дайын соксаткан дугайында дугуржулганың хаңы утказын, оон канчаар күүсетинин турарын билип алмаксаан өске-даа кадарчылар бар болду. Олар Вьетнам улустуң тинелеглезинге өөрүп, байыр чедирип турарлар.

Райкомнуң сургакчызы бодунуң беседазынга совхозтуң байдалындан фактыларны чугаалап берип чорду. Февральдың баштайгы он хонуунда 2376 хой төрээн, 2387 хураганны камгалап алган, төрээн 34 инектен ынча санныг бывааны алган. Бирги кварталда совхоз 220 центнер эътти күртүнеге садар тургаш, 20 тонналы сатнаан, 2 тонна сүт дужаттынган. Ол дээрге, планның чүгле он хуузу-дур.

Чамдык четпестер, негелдехомудаалдар дугайында наш ооц. Эрес-кежээ малчыннық коданы арыг-силиг, артык чүве чок болур-дур. Ол дээрге ажылга хамаарылганың бир хереченил-дир. Инек өдээн эвээш-бичелеп арыглап-даа тура, ниитизап-биле кодан девискээрн боктуг апарган. Сүме-Кара-Сугда кажаалар чоогу ыңдыг. Бөлген өдек кыштагдан ырак, ону эккеп алыр машина чок дижир. Ол-ла коданда трансформатор мырыңай бодунда турбуже, дөрт өгге, кажааларга, бажыңга электрэ чыры киирип бээр дугайында сагыш салбаны элдеп. Почтачы бодунуң туралааны-биле ийи-үш хонгаш, чамдыкта ийи-үш неделя-даа болгаш кээр таварыгалар бар. Автолавка үредгенден бээр ай ашкан. Мындыг хевирлиг четпестерни адер дээш совхозтуң директизазы, партком болгаш кодаа Совет шиитпирлиг хемчеглерни алыр ужурлут.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корреспондентизи.

ЭКИ ШЫНАРЛЫГ ПРОДУКЦИЯ

МОСКВА. Бүгү-эвилелдиң эртем-шинчилел төлевилелконструктор болгаш чырык техниказының технологтуг институдунуң заводу үүлүбүрү оңнуг лампаларны болгаш бажың иштн чырыдар херекседдерни кылып үндүрүп турар.

Чоокта чаа дуржулга-конструктор ажылдарын хүлээп алыр талазы-биле комиссия заводтуң 70 кылыгларын эң тергиин дээш шинарлыг продукция кылдыр санаан.

ЧУРУКТА: шыйычы-конструктор (солагай талазында) Лена Иванова биле Лена Давыдова лампаларны хынаар турлар.

Ю. ИГНАТКИННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Хөй-нимтичи

Улуг-Хем районнуң Чааты ортумак школазының директору Калиндүү Чимбуевич Куулар барык чээрби чыл дургузунда лектор, пропагандист, политинформатор болуп ажылдап келген.

Школада партия организациязы Калиндүү Чимбуевичиии Жданов аттыг совхозтуң механизаторларының ортузунга лекция, беседаны чорудары-биле быжыглаан. Ол партийжи даалганы ак сеткилдиг күүседип турар. Ол план бүзугаар төдээ механизаторлар-биле неделя санында ужуражып, оларга делегей байдалының дугайында лекция, беседаны номчувушаан, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында районнуң ажыл-агыйының мурнунда салдынган соруглаларны амыдыралга боттандырарынче механизаторларны хей-аът киирип, оларның ортузунга социалистиг чарышты калбартырынче кыйгырып турар.

Калиндүү Чимбуевич үгле Чааты школазында эвес, харын районнуң өөн ажылдыг лекторларынга санадыр турар. Ол төдээ Советтиң депутады, соңгукчулар-биле доктаамал ужуражып, оларның чагыгларын күүседир дээш идепкейлиг ажылдап турар.

А. КУМАЯК.

ЁЗУЛУГ ШЫЛГАЛДА

Ленинчи партияның кежигүнүнге ам 26 чыл болдуң, ол үениң дургузунда партийжи даалганы бодунуң шыырар шаам-биле күүседип, хуралларга доктаамал олуржуп, санал-оналымны берип-даа келдим. Коммунистиң кол хүлээлгези даандырган ажыл-херекти бедик харыысалгалыы-биле коорү, хөй-нимти ажылынга идепкейлиг киржири, төлептиг сагылга-чүрүмнүг болуру болгай.

1950 чылдан бээр Бии-Хемде «Кызыл тараачын» колхозтуң янзы-бүрү ажылынга киржип, ол үениң хөй кезиин малга ажылдап келдим. Бистиң Хүт фермазында 15 хире коммунист бар. Олар партия кежигүнүнүң бедик адын төлептиг эдилээр, күш-ажылга, хөй-нимти амыдыралынга үлегер-чижээн көргүзер дээш шудургу ажылдап турар. Ынызыларга Владимир Сунгүпейни, Болазын Кастаганы, Дамба Минчимааны дээш, оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

Партдокументилерни солуур үе чоокшулаап келген. Ол дээрге организация болгаш коммунист бүрүзүнүң бүгү ажыл-чорудулгазынга ёзулуг шылгалда дээрзин бистер бедик харыысалга-биле медереп билир үжүрлүг бис. Ынчалзажок район төвүнден 90 километр хире черде турар бистиң организациявысты СЭКП-нин Бии-Хем райкому болгаш район организациялары үүтүп турар таварылгаар бар.

Партия документилерин солуурунга белеткел ажылы биске чоруттунза-даа, хуралдар Уставта айыткан күүсээ ёзугаар эрткен турар. Сөөлгү чылдарда СЭКП-нин хүрээлеңнинге кежигүн-даа хүлээп албаан. Бо бүгү айтырыглар бистиң коммунистеривисти дүвүредип турар. Ынчангаш «Кызыл тараачын» колхозтуң парткому ол талазы-биле чоггуур хемчегни алырын күзеп турар бис.

М. ДОЗУР-ООЛ.

ПРОФАКТИВ ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

98 миллион ажыг кежигүннениг совет профессионалдар эвиледелериниң эрге, хүзээгелери амгы үеде кажангызындан-даа улгатқан. Оон ажыл-чорудулгазында улуг ажыл-агыйын хөгжүдүрииниң күрүне планнарын ажылдап кылырынга болгаш боттандырып чорударынга киржилге, будурулгени эргелеп-башкарарынга ажылчыннарны хаара тудар, социалистиг чарышты организастап, эртем-техниканы нептередир, күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн быжыглаар, чонуун материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының деңнелин бедидер, күрүненин социал камгаладылга ажылын бүрүнү-биле харыылаар ёзээ, оон-даа өске хөй айтырыглар кирип турар.

Бо бүгү ажылды башкарып чорударынга профессионалдар эвилелериниң активчилери улуг ролдуг ойнап турар. Бистиң республиканың профессионалдар эвиледелериниң 881 комитези, 91 профорганизация бар болгаш ында 29645 хире активчилер хаара түүтүнган. Оларның эртем-биилиин, практиктиг ажыл-чорудулгага мергежилии бедидери-биле профессионалдар эвиледелериниң область чөвүлелиниң профкурстарында 90 лектор түүтүс темаларга лекцияларны оларга номчуп турар. Ол ышкаш 1972 чылда бүгү районнарга профактивчилерниң школазын организастаан болгаш 10—15 кижи чедир пропагандистерни ында быжыглаан. Оларның 90 хүүзү коммунистер, районнарның партия, совет ажылдакчылары болуп турары партия райкомларының талазынган профэвиледелер организацияларынга партийжи удуртулгаиы күүтелдиргенин хереченил турар.

Областтың профэвиледелер чөвүлелиниң президиумунуң башкылаиы план ёзугаар профкурстар 2700 ажыг активчилерни ийи-үш хонуктарның семинарларынга өөретккен. Аңаа түс-түс черлерде профэвиледелер комитеттериниң, ревизия комиссияларының, бүгүэвилелдиң чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар ниитилелиниң эге организацияларының даргалары, профэвиледелердиң область чөвүлелиниң районнарда бүзүреттиргеи эмчилери, совхозтарда ажылчын комитеттериниң, эш-хүү суртарының болгаш доктаамал ажылдаар бүдүрүлге хуралдарының даргалары база өске-даа профактивчилер киришкен.

Районнарның профактивчиларынга өөредилгени облпрофэвиледелер чөвүлелиниң харыысалгалыг ажылдакчылары доктаамал чорудуп келген. Ында 834 кижи хаара түүтүнган. Семинарга профэвиледелердиң организастыг болгаш бүдүрүлге, культура-массалыг ажылдарының дугайында база күш-ажыл хөйлүзүг, социал камгаладылга ажыл оон-даа өске темаларга 324 лекция номчуттунган.

Профөөредилгедерниң пропагандистери лекцияларны номчуурда хамаарышкан темаларынга таарыштыр түс-түс черлерниң ажыл-амыдыралынан чижектерни көргүзүп, көргүзүг материалдарын доктаамал ажылап турары ыынакчыларга сонуургалыг болгаш ажыктыг болуп турар. Чижээлээрге, чик районда «Алдан-Маадыр» совхозуң ажылчын комитеди (даргазы О. Хуна), түдүг эргелиниде профком (даргазы А. Конева) профактивчилериниң өөредилгезинче доктаамал сагыш салып, профэвиледелер комитеттериниң, комиссиялар кежигүннерин семинар кичээлдерге киргиштирип турар. Будурулгенин планныг онаалдаларының күүселдеелерин чедип алыр дээш социалистиг чарышты организастаар, оон түннеделерин ёй-шаанда үнүрер база ажылчы чонуун ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар, оларның культурлуг дыштанылгазын хандырар дээш чергелиг айтырыгларга комиссия кежигүннериниң киржилгезин дээштиг организастап, келгениилеп ол черлерде ажыл-агыйының көргүзүглери көскүзү-биле бедээн.

Профэвиледелердиң область чөвүлели профактивчилериниң өөредилгезиниң ужур-дузазын үнелеп көргеш, ол ажылды улам ынай хөгжүдер соруглагабиле профкурстарга социал камгаладылга, профэвиледелердиң организастыг, будурулге болгаш культура-массалыг ажылдарының база күш-ажыл хөйлүзүнүн талазы-биле түстүс секцияларны тургускан болгаш ону профэвиледелердиң область чөвүлелиниң киядис эргелекчилери удуртуп турар.

Чаа өөредилге чылында бүгү районнарга эрттирер ужурлут профактивчилерниң семинарлары ам дооступ турар. Бо ажылды организастап чорударынга партийниың Таңды, Эрзин, Каа-Хем, Бай-Тайга райкомнары болгаш өске-даа хөйниити организациялар улуг дузаны чедирген.

Чамдык черлерде профактивчилерниң өөредилгезинче чогуур кичээнгейни салбайн турар чоруктар ам-даа бар. Ынангыя «Тес-Хем» совхозтуң ажылчын комитединде бо ажыл куду деңнеледе тургустунган. Профактивчилерниң район семинарына ол совхозтан ийи чыл улаштыр чаңгыс-даа кижи кээп киришпээн. Партияның Тес-Хем райкому-биле дугурушкаш, облпрофчөвүлелдиң ажылдакчылары ийи хонуктуг семинарын район төвүнге эрттирери-биле чеде бээрге, совхозтуң парткому (секретары Э. Чооду) профактивчилерни олче база чоруткайн барган.

Бо дээрге, СЭКП Тыва обкомунуң III пленумунуң профэвиледелер организацияларынга партийжи удуртулганы күштелдирер дугайында шиитпирин «Тес-Хем» совхозта парткомнуң күүсетпейн турарын айтып турар-дыр.

Республиканың ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер дээш партия организациязының удуртулгазы-биле профактивчилерниң кыяын чорудар ажылдары хөй талаларлыг. Ынчангаш олар чуртган, ажылдап турар черлеринге өөредилге-кижизидилге ажылын күштелдирер ужурлут.

Профактивчилер нүргулайында профкурстарда өөренип турар. Оон ажылының чугула соруглазы — мурнакчы аргадуржулганы нептередири, лекцияларга техниктиг херекселдерни ажыглап тургаш, диафильмнерни, кинофильмнерни көргүзери, профэвиледелер ажылының дугайында фотоделгелгелерни организастаары болур.

К. БИЖЕК,
Профэвиледелерниң область чөвүлелиниң профкурстар директору.

ТӨЛЕПТИГ КИЖИ

Ам-даа карацгы. Дээрде сылдыстар кылаңнашкан. Кудумчуда кым-даа көзүлбес. Хоорай ам-даа удувушаан. Чаа-да 5 шактан 10 минута ажып турган. Ончуг уйгу өйү деп чугаалаар үе ол. Бо эртен дыка соок. Туман ам-даа арылбаан.

Таптыг-ла ол өйде Молодежная кудумчуунда бажыңдан аныяк эр кижи үнүп келген. Ол тура дүшкеш, соок агаарны хөрээнче кире тынып, өрү-куду көргүлээш, кудумчуну куду дүрген кылаштап бадыткан.

Бо соокта уйгу-чыдын чок, мындыг дан бажында турүп келген ким боор ол, оон кайнаар даваажыл бар чоруурун? Ол дээрге Ак-Довурак АТБ-зинде автобус чолаачызы Күдер Чойгал-дыр.

Күдер Салчакович гаражка чедип келгеш, автобусун ияк хынаап, диспетчерскаядан график ап алгаш, ажылдап үүнүкен. Ажыл шагы ынчаар эгелээнин ол.

Күдер Салчакович аяды чыл дургузунда Ак-Довуракта ынчаар ажылдап келген. Ак-Довурак, фабрика, Кызыл-Мажалык аразында орукта оон билбези оңгар-даа чок деп хеоретпейн чугаалап болур. Алды чыл иштинде бо чериин оруктарын ол бодунуң оң салаазы дег билип алган.

Бир дугаар долганында автобуска хөй улус олурбас, ийи-чаңгыс кижи чоруур, ону Күдер Салчакович эки билир. Ажыл шагы чоокшулаарга, автобус маңаанар чоорту көвүдезе-көвүдезе автобуска шуут-ла сыңышпастаар.

Пассажирлер автобуска сыңышпайн артып каарга, Күдер Салчакович дыка хомудаар. Аңаа ол боду буруулут чүве-биле домей-ле. Хомудавчыг болуру чөп, чүге дээрге кижи ажылынче далажып бар чоруур-ла болгай. Автобус доктаар черге артып каарга, даравындагы автобус келгижеге чедир маңаары берге. Ынчангаш Күдер Салчакович эртенги ажыл шагының мурнуу чарыында, график барымдаалавайн, дүрген чоруурун бодаар.

Хөй чыл иштинде автобуска ажылдап келген Күдер Салчаковичини Ак-Довурак хоорайда танывас улус эвээш, оон автобузу доктаар черге чедип кээрге:

— А Күдер Салчакович ышкажыл, бо черле оязадаар эвес — деэш чугаа-домакты бо-да дыңнап болур.

Хоорай автобузунуң чолаачыларының ажылы чиик эвес, эртен эрте эгелээр болгаш кежээ дыка орайга чедир ажылдаар. Кежээ келгеш, автобузун тургузуп, путёвказын диспетчерге дужаагаш, чаныш кээрге, дүнекининг ийи шак чеде берген турар.

Ынчалза-даа бо бергелерниң мурнунга Күдер Салчакович тура дүшпээн. Ол бодунуң ажылынга ынак. Бодунуң автобузун дыка арыг ап чоруур. Бичии үр турар апарган черге-ле ол пөс тудуп алган, автобузун чүлгээп турар. Кайгамчык-ла кызымак кижи.

Чолаачы Күдер Чойгал 1965 чылда партия кежигүнүнге кирген. Коммунистер кезээде мурнуку одурутта турар дээрзи оон амыдыралының хоойлузу болу берген.

— Хоорай иштинге автобуска ажылдаарга берге боор аа, Күдер Салчакович? — деп, айтырдым.

— Берге болбайн канчаар. Байырлалда, массалыг дыштаныр үннерде улус шуут урутларын эдертинкен, дыштанып чоруурлар. А бис оларның күзелин хандырар дээш кыяын ажылдаар-дыр бис. Кала-даа ажылдаарга дөмейле болгай. Ынчалза-даа мээң ажылым кижилер-биле холбашкан, харылысалгалыг. Оон берге болгаш эки талазы ында деп бодаар мен — деп, АТБ-нинг мурнакчы чолаачызы шиитпирлиг чугаалады.

Кады ажылдап турар эш-өөрүнүң үндүткелин чаалап ап, бодунуң шилип алган мергежилиниг чоргаарлавын чорууруу, эки кижизиг ажылчаңы, ажы-төлдүг чурттагаы дээрге аас-кежик эвеспе?

— Күдер Чойгал кандыгдаа хүн ажылдаза кижиниң сеткилин дүвүревес, чүге дээрге ол ажылга үнмейн баар, азы озалдаар деп чүве турбас — деп, улуг диспетчер М. А. Токарева база чугаалаан чүве.

Хоорай удаан. Чүгле ийи-чаңгыс соңгаларда чырык. Күдер Салчакович дыка орайтай бергенде чаа-да ажылын доосказы, чаныш орган. Оожум базып орган. Бөгүнгү ажылының дугайын бодап чораан, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылы ынчаар эгелээнин ол. Өске чылдар ышкаш бо чыл база-да ажылынчы тинилеглелериниң, улуг чыныштыг үениң-даа чылы болур. Чолаачы техниказын камнаг эдилээр, кижилериниң үе-шагын камнап бээр апаар. Ынчаарда оон мурнунда сорулгалар күүсеттинер...

Баажыңнына кирип кээрге, урутлары, кадайы Александра Кууларовна удаан. Ынчалзада чылыг чем белен болган. Столда өөреникчилериниң кыдыраштарын эмгелеп салгаш. Башкы Александра Кууларовна оларны чоокта чаа хынап доосканы ол. Чолаачы дыка шимээргевезин бодап, аштанып-чемненип, даартагы кылыр чүүлдерин бодап орган...

З. ДАНЫЫ.

ВИННИЦА ОБЛАСТЬ. Колхозтарның болгаш совхозтарның шөлдеринде мотор даажы кыжын-даа соксавастаан. Механизастаттынган отрядтар органиктиг чемишчидилгени сөөртүп үндүрүп тирары.

ЧУРУКТА: Чкалов аттыг колхозтуң шөлүнче органиктиг чемишчидилгени сөөртүп үндүрүп тирары.

Е. КОПЫТТЫҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Чоннуң хүндүткелинде

Чоннуң кадыын камгалаар ашыл-хөректи чагуур деңнелге тургузар дээш социалистиг чарыш Өвүрнүң район эмнелгезиниң коллективинде калбарган. Ылаңгыя аарыг кижилер чыдар салбырның ажылдамчылары өскелерге эки үлегер-чижекти көргүзүп турар. Ооң улуг эмчизи Дарья Оюновна Артна маңаа ажылдаа-ла үр болбаан. Ынчалза-даа бодунуң тускай мергежилин практика кырынга билединиг ажыглап, чонга эвилең-ээлдем, чаагай сеткилдиг бараан болуп келген. Өпехөренгенин янзы-бүрү аарыгларын тодарадып, ону эмнээр талазы-биле ооң дуржулгазы байып, мергежилдиг эмчилерниң одуруунда кирген. Аңаа эмнедири-биле чыткан аарыг улустуң сетиилиинге Дарья Оюновна дыка таармыр, олар ону хүндүлээр. Эмнелгеге сегзээш үнерде эмчиге өөрүп четтирген чылыг сестерни бо-ла илергейлээриер.

Салбырда үр үе иштинде ажылдап келген дежурный медсестра Кара-кыс Начын база чонга маңталдыг ажылдакчыларның бирээзи. Бодунуң арга-дуржулгазын аныяк медсестраларга дамчыдып берип, ажыктыг сүмелерни берген өрөр. Салбырның коридорунуң ханазында негелде-хомудал дептерни азып ааан турар. Ону ажыл иевргe Сагыядан, Төргалыгдан болгаш өске-даа черлерден маңаа эмнеткеш, сегип үнген кижилер Кара-кыс Начынның ак сеткилдиг, эвилең-ээлдек ажылын маңтаан чылыг сестерни бижээнин хөйну номчуп болур.

Эш Начынның кызымаккай күш-ажылын эмнелге коллективи үнелеп, ССРЭ-ниң 50 чыл юбилейи өртемдиг болек-биле шаңнаан.

Сагыш човангыр болгаш ак сеткилдиг ажылдакчылар — эмчи Дарья Оюновна Артна, дежурный медсестра Кара-кыс Начын ышкаш мурнакчыларга чон чергаарланып, оларга ажыл-ишчи улуг чедимишкиннерни күзеп турар.

М. ДИҢГИЛ-ООЛ.

Операция чоруп тур.

Ш. СЕДЕН-ООЛДУҢ фотозу.

Чадаана эмнелгези Чөөн-Хемчик районда улуг эмнелге чери, ооң янзы-бүрү салбырларында 275 орун бар. Коллективтиң эмчилери-чүгле эрткен чылын чонга медицина темазынга 150 ажыг лекцияны номчаан.

Н. Н. Аскирова 1971 чылда Красноярскиниң медицина институдун чедишкинниг доосказ, ол найыралдыг коллективте ажылдай берген. Халдавырлыг аарыглар салбырының эмчизи Наталья Аскирова эрткен чылын 12 лекцияны номчаан, ол идепкейлиг хөй-ниитичи.

ЧУРУКТА: Наталья Николаевна Аскирова шинчилге үезинде.

А. ЧОЙГАННЫҢ фотозу.

САЯН ЧУРТТУГ ЭМЧИ

Ол Буряатияда Кудунхун дээр суурга кадарчы кижиниң оң-бүдезинге төрүттүнген. Ооң ядыы, үжүкбижик чок чораан ада-иезин чаа бажыңныг апаарын, ажыттөлү- аас-кежиктиг болдуруп күзеп бодап чораан. Аваам улуг-хүн санында-ла хамга соңун барып тудуп, урутаары кадык мейди өссүн дээш чалбарып турган. Хам чадагай отту долгандыр алганын-алганып хамнагылаар, ол хире-зинде уруглары олуп каар турган.

Ол үеде бурят өг-бүлелерге урутларның саны 10—15 чедип турган. Ынчалза-даа чүгле эвээш кезии үжен харга чедир чурттаар чораан.

— Аарыг бистиң чонувусту кырып турган—деп, алдан беш харлыг ак баштыг эмчи Андрей Булгатов сактып олурар.— Хамык ужур ава-буянтарда, олар келгеш, улустарның сүнезинин алгаш чоруп турар деп каар чораан. Аавалар аш-чүүдү тарадып, улустарны өлүрүп турар дээрзинге кижилер бүүреп турган.

Революция дыка хөй улустарның мээ-медерелин чырыткан. Ча, богун-биле чепсегленген кадарчы буряттар чаа эрге-чагырга дээш тулчуп турган. Революция тиилээн соонда бижик билбес чорук-биле, ядыы-түреңги болгаш аарыыр чорук-биле демисеп эгелээн. Кулунхун суурга бир-ле дугаармында Иркутск хоорайдан ажылчыннар чедип келген. Олар бир ай иштинде школа бажыңын тудуп тургузупкан. Уруглар-биле кады буурул баштыг улуг улустар база өөренип олурупкан. Кыргыннар кымчы тудуп, мал чүгеннээринге чаңчыккан холдары-биле эң-не баштай карандашты тудуп, бижиринге өөренип эгелээн. Удавазында фронтуга чораан чаңгыс холдуг Иван Азаров дээр фельдшер чедип келген. Ол фельдшер Андрей Булгатовтуң өкпезинге дегдирген кыс дуңмазын сегидир эмнеп каан, буряттарның аразынга кончуг хүндүткелдиг кижи апарган. Ол ийи харлыг оол Андрей ынчан эмчи болуксай берген. Школа дооскан соонда Андрей Булгатов Иркутскиниң медицина институдунче өөренип кирген. Бир дугаар лекцияга профессор ооң мынча деп айтырган:

— Эмчиниң ном сорулгазы чүү деп бодаар силер?

— Туберкулёзту ажып тиилээри—деп, аныяк бурят дидим дарылаан. Ооң кезек-даа бодангаш, немей чугаалаан:— Бо аарыгдан мээң кадыы төрээн тос үгбе-дунмалаарым мөчээн чүве.

Андрейниң өөредилгээ кыйлы кончуг турган болгаш институттуң тергиин эки дементериит доосказ. Аспирантурага артып кал деп аңаа саналдаарга ол чөптээрешпээн.

— Чок, Бурятияже чоруптайын, мен аңаа керек апаар мен.

Тайга-танды аразында турар Аршан дээр суурже чорүй барган. Аныяк специалист аңаа баргаш сөөк туберкулёзунуң санаторийин организастап эгелээн. Ооң түлүү доозулгалак турда дайын эгелээн. Андрей Булгатов дайынче чорупкан. Москва дээш тулчуушкунга ол бир дугаар дайынчы шаңналды алган. 83-кү гвардейжи адыгжы дивизияның капитаны Булгатовтуң фронтучу оруу Москвадан эгелээш, Кенигсбергке четкен. Ооң дайынчы чоруу ийи орден болгаш чеди медаль-биле демдеглеткен.

Оон ол база катап суурунга чаныш келген. Аңыл дээрге эңдерик. Кады ажылдап турары ийи орус эштери-биле кады Булгатов аттар мунуп алгаш, суурларны эргий кезип, уруглары шинчип эгелээн. Туберкулёзтан аарыг уруглар-ны бодунуң дайын мурнунда тудуп эгелеп турганы санаторийже чорудуп турган. Дайын сөөлүнүң берге чылдары. Эм болгаш чепсек хереексел чедишпес. Ажылдаар кижилер база эвээш. Анаа үеде болза каш кижиниң кылыр ажылын эмчи чааскаан кылып турган. Оон кезип эмнээр таварылгада кезип эмнеп, аар аарыг улустарның чанынга дежурныйлап, а чамдыкта балдыны холга туткаш, санаторийниң чаа бажыңын тудуп турган бызаңчылар-биле кады турупкаш чазаны-даа бээр.

БЕШ чыл эрткенде санаторий бүгү Бурятияның аарыг улустарын хүлээп ап эгелей берген. А амгы үеде аңаа бүгү Сибирьниң уруглары барып дыштанып турар.

— Бо санаторийни алгаш көөрге-ле, медицина бистиң республикавыста кайы хире сайгарыалыы деп чүве билдиие бээр—деп, Булгатов чугаалап турар.— Сөөк туберкулёзу эмнеттинмес аарыг деп турган үеден бээр кайы хире үр болчук?! Ам ындыг аарыг ховартаан. Эмнер болгаш эмнээриниң аргалары көвүдээниинден аарыгга удур демисежири эптиг апарган.

Шаанда аарыкан ыяш кезикчилерииге азы кадарчыга чедер дээнде хая-дашты кошка оруктап чоруп турганымны сактып олур мен. Ынчап чораан чогуур үе-шаанда четпейн-даа баар чораан мен... Ам дээрге, магалыг болган чүве-дир: дагда турар улустарже дүрген дуза чедирериниң тускай вертолёттары ужуп турар апарган. Бурят суур бүрүзүнде фельдшер пунктулары, эмнелгелер бар. Ие кижилер боттарының уруглары-ның кадыы дээш мээң аванмның коргуп чораанын ышкаш кортпас апарган.

Андрей Булгатов Саяида үжен чыл дургузунда ажылдап турар. Ооң бажы Саяның бурунгу даглары ышкаш бууразра берген, ындыг-даа болза чоннуң кадыы дээш ам-даа демисешпишаан. Ооң ады ажылларга-даа, ыяш кезикчилеринге-даа, кадарчыларга-даа билдингир. 1967 чылда аңаа Россия Федерациязының алдарлыг эмчизи деп атты тыскан. Даг чурттуг эмчиге байыр чедирер дээш ынчан Аршан суурга ооң-моон дыка хөй улус чыглып келген. Оларның аразында орустар, буряттар, эвенкилер, тофалар — эмчиге кадыктыының камгаладып келген улустары хөй болган.

Андрей Булгатов биле ооң кадайы Мария ийи оолдуг. Оларның уруглары дөрт. Улуг оглу Андрей техниктиг эртемнериниң кандидады. Ол Иркутскиниң политехнитиг институдунуң электроника кафедразында башкы. Бичии оглу Владимир—инженер. Ангара хемни кежилдир туруптар көвүргүнү тутчуп турар.

— Оолдарым сагыжынга тааржыр ажылдарыны шилип алган—деп, адазы чугаалаар. —Ону чедип алырынга Совет эрге-чагырга дузалаан. Оолдарымның, оларның уруглары-ның болгаш чонумнуң келир үеэн дээш дүүреиес мен.

Л. МОНЧИНСКИЙ.
ПМА-ның корр.

Бистиң чүртүвүстә

Амурда көвүрүг

Амурда Комсомольск хоорайның чанында көвүргүнүң тудугчуларының ооң эң сөөлгү — он ийиги адагамының турар чериндe хаалдашты ажыглап, черни казып эгелээнинде. Көвүргүнүң ол адагамы Пиван тейниниң баарынга Амурнуң ындыкы эрининге тургустунар.

Ында ажыл дүн-хүн чок чоруп турар. Ооң мурнунда тургусчан адагаштар шуут белеп бөлгаан. С. Е. Ставицкийге удуртнан дурмулгалыг монтажчылар Ярославльдан чеде бергеннер. Олар көвүргүнүң наң демирден бүтүмеи кезектерин эптеп тургузар ужуруглуг. Олар бо чылын көвүргүнүң бешки адагашынга чедир бүгү кезектерин эптеп, тургузар деп хүлээлгени алган ажылдап турар.

Амгы үеде пароходнар Амурну ооң ыылын дожуунуң кырында салып наан наң демир эруктар-биле кежип турар. А чай апаарга оларны бөду эштип чоруур улуг паромнар-биле кежирер. Көвүргүнү ажыглаага киирипкен соонда дөш кырының өруу болгаш паром-даа хөрен чок апаар. Ынчан Татар өвүнүң эринге чүүл-бүрү чүүлтер дыка шалыпкын чедер болгаш хөй аңша-хөреңги наңнаттынар.

(СЭТА-ның корр).

АМУРДА-НОМСОМОЛЬСК.

Чаа станоктар

Зң-не кадыг дээн демир аймаан химиктиг арга-биле чондуварының чаа хевирлиг станоктарын Тбилисиниң демир хоюглаар станоктар кылыр заводу будуруп үндүруп эгелээн. Ол агрегаттар хөнзиг — 5 микрон хемчээлдиг нарын кезектерни белеткеп кылыр арганыг.

Заводтуң марназын чураан станоктарны машина кылыр, электро-техниктиг болгаш өске-даа улептурнуң будуруглелерн хөйүбиле ажыглап турар. Оларны даштыкы чурттарже база үндүруп турар. Заводтуң конструкторлары амгы үеде ооң-даа нарын ажылдарыны кылыр чаа хевирниң станоктарын тургузуп эгелээн.

(СЭТА-ның корр).

ТБИЛИСИ.

Приёмниктер

Муромскиниң радиозаводу чиик машиналарга ажыглаар чаа приёмниктер будуреринк шиңгээдип ап турар. Оларның бирээзи — ийиги чергелиг приёмник — А-271. Ам будуруп үндуруп турар приёмниктерден ол ийи катап биче хемчээлдиг болгаш чиик. Аппаратты чаңгыс зай төлевилел ёзугаар будуруп үндүрген, ооң будуушу ынчангаш бөдүүн болган. Чаа приёмник ажыглаарынга эптиг болгаш дыңналгыр үнүг. Ол приёмниктиң «Жигулиден» аңгыда, «Волгага» база тургузар.

Конструкторлар приёмниктиң орунна ажыглаар кылдыр бөдүүн болдурарынче сагыш салган. Дамчыдыкка тудуп дыңнаарын эң шын тааржыдырып алырын ооң кнопка механизми хандырып бээр. Хүлээп алыышкын дөрүнүн доорадан шаптыктаар үнүнерден кажгаалаар дөрөг-хөреңгеэ эң баштай-ла аңаа ажыглаттынган. Чаа приёмниктиң автомобильдерниң чайганыл, силгиттинип чоруур байдалынга ажыглаар кылдыр чогаатнан.

Чаа база бир радиоприёмник — А-372 узун болгаш ортумак чалгыглаарлыг дамчыдыкка ажылдаар. Ооң мурнунда будуруп үндүрген приёмниктерден ооң үнүнүн шынары эки.

«Эки эштигле, эртер орук кыска» дээр. Чаа радиоприёмниктерни ажыглаарынга тааржылгалыг кылдыр кылганы көрүнчүг.

Григорий ЗАХАРОВ.

(ПМА).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

АЛДАРЛЫГ АЙГА ТУРАСКААТКАН

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның бир хостаттынган районунга Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң каттышканындан бээр 12 чыл оюнга алдар болдурган байырлыг хурал боон эрткен.

Ол хуралга Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның камгалал министри Чан Нам Чунг Мурнуу Вьетнамның патриоттарының тинилелгелиг оруунук болгаш Хосталганың Улусчу Чепсектиг Күштериниң соруглаларының дугайында чүве чугаалаан.

Чан Нам Чунг эрткен чылдарда алдарлыг дайынчы чоруктар дугайын чугаалаан, вьетнам улустуң бүзүлбас найыралын Индий-Кытаттың улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының дугайын демдеглээн болгаш вьетнам улусту деткип турары дээш бүгү делегейде өөнүктерге өөрүп четтиргенин илереткен.

Чан Нам Чунг Вьетнам талазы-биле Парнж дугуржулгазын үреп турары дээш америк таланы болгаш сайгончу эргечагырганы бүрүүлаткаш, ол дугуржулганы хажык чокка күүседиринин чугулазын айыткан.

Мурнуу Вьетнам Республиканың камгалал министри дайынчыларны болгаш командирлерни серемчилелиг болуруниче кыйгырган.

Ол-ла хуралга Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның даргазы Хюинь Тан Фат база чүве чугаалаан: «тайбың тургустунган, ынчалза-даа ону улам быжыглаар керек...» деп демдеглээн. Ынчангаш чепсектиг күштер бүгү улус-биле кады тайбың каттышкан, хамаарышпас, демократтыг болгаш чечектелиишкиниг Вьетнамны тургузар соруулга-биле хостаттынган районнарны улам быжыглаар ушурлуг.

Капиталистиг кол-кол чурттарның найысылаларынга валюта-сан кризизи катап база чидигленген. Капиталистиг делегейниң адаанналыг турар кол болуглежиишкиннери — АКШ, Европаның «ниити рынок» чурттары биле Японияның аразында чөрүлдээлерниң улам чидигленгени оон көзүлген.

Валюта талазы-биле дүвүренчиг ол байдал АКШ-тың кажарлаашкынының уламынан база катап нептерээш, долларның үнезин кудулатканы-биле доозулган. АКШ моон мурнунда ындыг база бир кажарлаашкынны кылган. Оон бээр 14 ай эрткен. Долларның үнезин кудулатканы капиталистиг делегейниң эң күүдүг күрүнезининң сан-иөө байдалын эдер сорулгалыг.

АКШ долларының үнезин 10 хуу кудулаткаш, Японияның иен болгаш Барыын Германияның марка акшазының үнезин садыг-саарылга байдалының өртек-үне хемчээлдеринден хамаарыштыр өскерлип турар кылдыр доктааттырып алыксаан. Долларның үнезин кудуладыр аажок көвүдеткеш, ол чурттарның барааннарын АКШ-че киирерин кызыгаарлаар.

Бодунуң садыглажып турар чурттарының адаанналыг күүү-шыдалын кошкадыр дээш АКШ-тың ажыглап турар кажарлаашкыннары долларның үнезин кудуладыры эвес. Ол чурттарның продукциязының америк рынокче киирерин кызыгаарлаар дээш, ам адаанчыларынга садыг халадырының еске-даа аргаларын америк чазакта болгаш конгрессте чугаалажып турар.

Японияның даштыкы чурттарга садыг барааннарының үштүн бирден хөй кезии АКШ-тың үлүг-хуузунга онаажып турар. Японияның бараанларын АКШ-тың садып алыры кызырлырга, Японияның даштыкы чурттарга бараан садар байлары хамык бараан-сараанын Барыын Европаже шурутказ турул бээр апаары магат чок. Европаның экономика каттыжышкыныының чурттары оон сестип турар. Ындыг апаарга, «ниити рынок» Европаның экономика каттыжышкыныының чурттарынче япон бараанларның шуругуп киреринге хамаарыштыр шыйгыы хемчег алыр деп турар.

«Долларның үнезин кудуладыр деп шиитпир үндүргенинин уламынан АКШ-тың, Японияның болгаш «ниити рынокту» аразынга улустар аразының садыг харылзаа эвининң калбаа-биле бүстүр дээрзи сагыштырынчыг апарган» — деп, Лондоннуң «Гардиан» солуну бадыткап бижээн. Долларның үнезин кудулатканы — капиталистиг делегейниң экономиказының бүстурунуң база бир херечензи болган.

А. БИРЮКОВ,
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

Саң министриниң медеглели

ТОКИО. (СЭТА). Долларга хамаарыштыр Япония иенниң доктаамал барымдаалаар үне хемчээлин чөөнү үеде доктаадыр дивейн турар деп, саң министриниң тускай чөвүлеичизи Т. Хосоми медеглээн.

Эртеи неделяда иенниң өртен-үнезин «өскерлиичея» кылдыр доктаатнанының уламынан долларга хамаарыштыр ооң өртээ 16,5 хуу улгатнан. Парлалганың дыңнадыгларын ёзугаар алырга, АКШ иенниң өртээн 20-25 хуу улгаттырарын Японнядан негеп турар.

КБК чөөн үзелдиг күштерниң талазында

ПАРИЖ. (СЭТА). Бушажылдың бүгү-нииги каттыжышкыны чөөн үзелдиг күштерниң талазынга кезээде туржуп, каттышкан программаны барымдаалаап, ажылчын болгаш демократтыг күштерниң чангыс эви дээш кезээде демисежип келген деп, КБК-ның чингине секретары Ж. Серги бодунуң Франс Пресс агентилелге берген интервьюзунга медеглээн.

Коммунистерниң, социалистерниң болгаш чөөн үзелдиг радикалдарның программазының тиилелгези дээш КБК-ның шиитпирлиг демиселче киришкеии Францияның ажылчы чонунуң кол негелделери биле күзел-бодалдарын камгалаарынче угланган ооң профэвилел демиселин шын, чоорту уламчылааны болур деп. Ж. Серги демдеглээн.

Туруштарын оскунуп турар

НАЙРОБИ. (СЭТА). Африканың хамаарышпас тускай догуннаан чурттары кымнарны боттарының өөнүктери дээрин, оларның эрге-ажыктарынга удур кымнарның үүлгедиглер кылып турарын ылгап билир апарган. Ынчангаш Израиль ол дипке болувун туруштарын оскунуп турар деп, Кениянын «Санди пост» солуну бижээн. Израиль — барыын чүктүн империалистиг күрүнелериниң чалчазы деп чүвени африк удуртукчулар билип турар деп, «Санди пост» айыткан.

Ам-даа бомбалавышаан

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Америк ужар чүүл Лаосту болгаш Камбоджаны бомбалаарын үргүлчүлеп турар. ЮПИ агентилелдиң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, ол чурттарның девискээрлерин бомбалаарынга бомбалаачы-хыдыычы болгаш бомбалаачы «В-52» самолёттар киржип турар деп, Оожум океанда америк шериг командылалы чарлаан. АКШ ында бар бүгү шериг-агаар күштерин аңаа ажыглап турар. Ол девискээрлерден кээп турар дыңадыгларда ынчалдыр айыткан деп, агентилел дамчыткан.

БИРМА. Паганның уран-шеверлери — лак-дөзу-биле чурук сиилбиичилериниң ат-алдары даштыны чурттарда безин сураг-ааан. Лак дээр будуктан сиилбип, чураан чүүлдер онзагай хевири-биле ылгалып турар. Бирманың өг-бүле бүрүзүнде-ле уран-шевер чуруичуларның ылган чүүлү ыяпла турар.

ЧУРУКТА: Бирманың чуруичу мастерлери.

Н. НОВИКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

КУЛЬТУРА ЭЛЕМЕНТИ

● Архангельск облазында „Романтика“ деп ансамбль лауреат атты алган.

● Бот-тывынгыр чурукчулар делгелгези.

● Харьков областың „Маяк“ колхозта эстетиктиг кижизидилге университеди ажыттынган.

КӨДӘӘДЕ УЛУСЧУ ЦИРК

АРХАНГЕЛЬСК облазында Вельск суурда Культура башкылында аныяктарның «Романтика» деп концерт-цири ансамблинге лауреат атты тывыскан.

Чеди чыл бурунгаар сонгу чүкте турар бичии суурга Ленинградтың театр, музыка болган кинематография институдунуң студентизи Александр Распопов бичии уругларга цирк болуу чыып тургускаш, ону «Искорка» деп адап каан. Чылдар эртип турза-турза болукчүн ат-сураз чүгле область иштинге эвес, оон-даа дашкаар безин тарап үне берген. Баштай бичии турган ойнакчылар боттары база ескеш, улут аренаже тарап чоруй баргылаан. Оларның бирээзи Володя Попов Москва пиригинде ажылдай берген. А Валя Шутова, Люба Лобачева, Валя Сумарокова Новосибирскиниң культчырыдыышкын училишезинин хореография салбырында өөренип киргеннер. Лена Решкова Архангельскиниң культчырыдыышкын училишезинин сургуулу апарган.

«Искорка» деп болгум ам-ты «Романтиканың» эгези ол болган. Оон программазы янзы-бүрү болган ханы үткалыг. Ленинградка болуп эртеен көдээниң бот-тывынгыр үраниччүл артистериниң зонадар зайы-биле көрүлдезинге «Романтика» лауреат атты алган.

АРХАНГЕЛЬСК.
(СЭТА-ның корр.).

КОЛ ТЕМАЗЫ — КҮШ-АЖЫЛ

АЗЕРБАЙДЖАНДА боттарының профессизы чурукчу эвес-даа болза, чуруурунга хандыкпылыглаар хей. Ындыг бот-тывынгыр чурукчуларның дээре дээн ажылдарының делгелгези Баку ажыттынган.

Мингечаур чуртуг башкы Г. Алиев бодунуң ажылын «Чаа тудуглар» деп адаан. Антоо ында кижилерниң эрес-шудургу күш-ажылын тудугунуң хевирин кончуг тода чуруп көргүскен. Баку чуртуг ажылчын А. Бабаев хей чылдарның дургузунда чуруур хереклелдери-биле чарылбайн келген. Оон ажылдарында Мугананың чаартынган ховулары, Апшероннуң чечектелген сагтары чуруттунган. Композитор О. Зульфугаров бо үдаза чонуп турган кылган ажылдарын делгелгеде киргеп.

(СЭТА-ның корр.).

ЧӨӨН СИБИРЬНИҢ ТАЛАНТЫЛЫГЛАРЫ

ЧӨӨН Сибирьниң бот-тывынгыр уран чүүл коруудезин Иркутск хоорайга болуп эртиен. Аңаа Бурят, Тыва, Якут АССР-леөден болгаш Иркутск, Чита областардан шупту муң ажыт кижи киришкен.

Бот-тывынгыр артистерниң аразында боттарының чурттап турар республикаларында культураның алдарлыг ажылдакчыларды деп аттыг этилекчилерге база бар. Чижээ, Бурят АССР-ниң Улуг Куналей суурундан келген орус улустуң ырларының нептередикчизи Ф. Ф. Рыпаков, Тыва АССР-ниң «Чыраа-Бажы» совхозтан келген Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, бызанчы Кара-Сал Ак-оол болгаш' өскелер-даа.

Көрүкчүлер Якут АССР-ниң Усть-Алдан районунуң Нагын кодээ культура бажыңының ниити ыр коллективинге, Чита облазында Агинскиниң Бурят национал округунуң Чапаев аттыг колхозунуң тапычыларынга, Иркутск облазындан келген совхоз-техникумунуң ыры болгаш танцы ансамблинге изин-биле адыш часкап, улуг өөрүшкүлүг үткүп алган. Чөөн Сибирьнин суурларынган келген бот-тывынгыр артистер Иркутскиниң үзетпүр-бүдүүлге черлеринге аалдап барып, ажылтын клубтарга болгаш культура бажыннарынга оюннарын көргүскен.

ИРКУТСК.
(СЭТА-ның корр.).

КОЛХОЗТА УНИВЕРСИТЕТ

ХАРЬКОВ областының «Маяк» колхозта эстетиктиг кижизидилге талазы-биле район университеди ажыттынган. Оны ажыттырынга область филармониязы дузалаан. Университеттиң ректорунга колхоз даргазы П. К. Крамаренкону сонгаан.

Сураглыг чаан тараажылар, малчыннар болгаш механизаторлар кичээлге келип чаалдаларны алгылаан. Чаа университеттиң программазында «Ыры—чонуң сагыш сеткилдези», «Найырадың аллагазы», «В. И. Ленинниң ажыдыралында музыка», «Советтиг Тывага чуртталгаларынга алдар» дээн темаларга лекция-концерттер киргеп.

Дыннакчыларның мурунга симфониктиг оркестр, улустуң ансамбльдиң оркестри, ыраажылар болгаш шулук номчукчулары уран мергежилиг көргүзер. Музыка талазы-биле түскай эртемнитлер музыканы канчаар дыннаарын, канчаар биилп алырын колхозчуларга чугаалап берип, бистиң чуртувустуң болгаш даштыңы чуртталарның улуг композиторларының чогаалдары-биле таныштырар.

(СЭТА-ның корр.).

Аас чогаалының чыындызы

«Сибирьниң орус чонумуң аас чогаалының чыындызы» партыныш үнер. Аңаа дыка хей тоолчургу. бурунгу чугаалар, тоолдар. ырзар болгаш тывыыктар ноомнежип кирер. Оз номну ССРЭ-ниң эртемнер академиязының Сибирь салбырының Нинтилел эртемперинин институдунуң Бурят салбыры парлап үндурериниң белеткеп турар.

Институтка орус чонуң аас чогаалының сектору хей чылдар дургузунда ажылдап келген. Секторну профессор Л. Е. Элиасов удуртуп турар. Оң коллектив Улан-Удэге «Сибирьниң орус чонуңуң аас чогаалы», «Сибирь казактарының аас чогаалы» чыындыларны болгаш өске-даа номнарны парлап үндуртеп. Оларны номчукчулар белен-биле үнелеэн.

Аас чогаалының шинчилчилериниң оң номунга сибирьжизерниң улусчу чогаадыкгазындан тургустунган эң эки бүгү чогаадыгларыны киирер. Буряттыңың эртемденнери шинчилел кылып 30 ажыт алын-чоруктуу кылган. Олар Уралдан Оожум океанга чедир он дөрт республикага, крайларга болгаш областарга чораап, чонуң тоолчургу чугааларын чыын бижээн. Москвадың, Ленинградтың архив, музейлеринде чонуң бижиттинген хей санныг тоолдарын база барымдаалап көөр. Номну үндурериң академик А. П. Окладников удуртур.

УЛАН-УДЭ. **(СЭТА-ның корр).**

Бистиң календарывыс

Кинорежиссёр Всеволод Пудовкин

(Төруттүнгенинден бээр 80 чыл болганынга)

«Ава», «Санкт-Петербургтуң дүшкени», «Чингис хаанның салгалы», «Суворов» деп киноларның автору. бүгү делегейге сураглыг совет кинорежиссёр Всеволод Пудовкин 60 чылдың февраль 21-де төруттүнгенинден бээр 80 харлаан. ПМА-ның корреспондентизиниң дилээн ёзугаар Пудовкиниң киноларын тырттырып чораан оператор Анатолий Головня сураглыг кино мастериниң дүгайын моон алданза чугаалаан.

Шагда кинога ажылдаар кижилер өске алырлардан кээп тургулаан болдур 'йнн. «Пудовкин—химик, Довженко—башкы, мен болдум инженер... Козинцев, Юткевич болгаш Кулешов уран чурулгалан келгеннер, а Александров—киномеханик... Эрилер—чекист, Шенгелая — шулукчу болгай». Киноның сураглыг режиссёрларының дүгайын Сергей Эйзенштейн мынчаар таныштырып чугаалаан чораан.

«Химик Пудовкинник» салым-чолу онзагай кижи. Москва университединге физика-математика эртеминиң курузун дыннап эртеен соонда фронтуга зайылажып чораан болгаш туттурган. Үш чыл дургузунда Померанияга тура немец, француз, англи база польша ыллдарны өөренип алган.

1918 чылда туттуруушкундан дезин чоруткан болгаш химия заводунга ажылдай берген, кинога сөнүүргалы ынчан эгелеэн. Сураглыг режиссёр Кулешовтуң өөреникчизи болгаш артем-нептередилгелиг киноларны тырттырып турган.

1926 чылда «Аваны» тургускан.

Чоокта чаа кино көөр залга «Авага» черек материалдар шилип ап турдум. Ийе, ынчап демги ол «Авага» аан. Всеволод Пудовкинниң ук кинозу делегейниң экраннарын дескингеп ам база катап киноны тургузукчуларның бираазинин холунда ээп келген. Максим Горькийдиң төруттүнгенинден бээр чүс чыл болурунга ук киноның чаа вариантызын үндүрер деп шиитпирлээн.

Барангы залда экранче көруп олур мен. Шаг-уе кинога белеп хайыра чок, ол дааре киноларны белеп аргижиреп, утказы кошкай бергилээр. «Ава» ам-даа ужур-утказын ышкынмаан даарыңге бүзүредим.

Киноны орту кыр көруп олура сагыжымга мындыг болып кирген. Пудовкин залга кирип келгеш, маан-биле кады киноны көруп олуруп аар ышкаш болду.

Кино бодунун тургузукчузунун дугайын хөйүү чугаалап турду. Ажылчыннарның забастовказын «Трехгорная мануфактура» фабриканың херим иштинге тырттырган бис. Пудовкин хоочун ажылчыннардан ылавылап айтырып, коргузуглернин тодаргай болурун оңзалап чоруп турган. Оон чылдагаанны биилингир, чүге даарге ол ажылчыннарның амыдыралын шынны-биле көргүзер дээш орадиишкан. «Аваны» канчаар тырттырарының чиглиишкинзиңер биске турбаан. Горькийниң романынга үндезилеп, оон революсчу бедик кодурлүүшкүнүүнге, овур-хевирлернин өткүр реалистиг чорутунга залынган бис.

Всеволод Пудовкинниң «Ава» деп кинозу Сергей Эйзенштейниң «Броненосец «Потемкин» деп кинозу дег ёзулуг чаа революсчу совет кино уран чүүлүнүн эгезин салган.

Элээн үе эрткенде Брюссельге болган делегей делгелгезинге «Ава» биле «Броненосец «Потемкин» ол дааре киноларны деп санаткан. «Ава» ам база катап экранда. Пудовкиниң өске кинолары база-ла үттүндүрбээн.

Пудовкин үттүндүрбес овур-хевирлерни тургускан. Оларның бираазы—Ниловна, ол ка-рангы-бүдүүлүк, базындырган хераажен оглунун чалу дүшшынчы эвес чоруккa үүр бантай болду. оон соонда каазба-биле, ниити план-биле демисежип киришпээн. Ниловнаның овур-хевиринин артынза миллион-миллион салымчылар турар.

«Чингис хаанның салгалы» деп кинода тура халышкан моол улустуң төөгүзү аныяк ооң Баирнин салым-чолуун тавариштыр коступ турар.

Устунде маадырлар киноның чаа маадырлары болганнар. Оларны Нью-Йорктуң, Парижтиң база Лондоннуң, Берлинниң көрүкчүлери сонуургалыбле алы эдиспеснишкин-биле көрүп тургулаан.

Пудовкиниң фильмнери үебиле тудуш холбаалыг турган. Эйзенштейн, Довженко, оон соонда Эрилер болган Васильев алышкылар база шак мындыг киноларны тургусканнар.

Делегейниң ийнги дайынының эгезинде Эйзенштейниң «Александр Невскийниңи» соонда Пудовкиниң «Минин биле Пожарский» деп кинозу үнүп келген. Үк фильмни фашистиг Германия Совет Эвилелиниче халдаарының ийи чыл мурнунда тургускан. «Минин биле Пожарский» ханшыкы эжелекчилерге үүр . оруу улустуң төөгүзүнде чайынналчак тинилелгени коргускен кино болган. «Суворов» деп кинону ол 1941 чылда тургускан.

Сураглыг кинорежиссёр бодунуң он дээре киноларынга революциянын болгаш чаа социалистиг делегейниң идеяларын ханызы-биле балыткан турар.

Анатолий ГОЛОВНЯ,
оператор.
(ПМА).

ЧОРУУҢАР ЧОГУП, ҮҮЛЕҢЕР БҮТСҮН!

Кызылда көдөө ажыл-агый техникумунуң ийнги каъдында коридор кеззеде-де арыгсилиг, ында көргүзүг материалдарын, хана солунун, көдөө ажыл-агыйның чедишкиннерин көргүскен чурагайларны көскү черлерде аскылаан. Эрткен четвергте аңаа чеде бергеш, коридорнуң бир сонга дужунда долгандыр сандайларлыг стол чанында олурган, турган 20 ажыг кижиге чоокшулай бердивис. Олар ам 2—3 хонгаш техникумну доозуп үнер зоотехния салбырының сургуулдары болду. Оларның курузу ол хүн көдөө ажыл-агый бүдүүлгезиниң экономиказынга күүгүне экзамени дужаан турганнары ол.

Экзамен хүлээп ап турар өөрээден шоваа карактарлыг, кара костюмнуг оол үнүп келди.

— Кандыг болдуң, эш?

— Бадаа, кандыг-кандыг айтырыглар таварыштыг?

Ындыг айтырыгларны ында турганнар үнүп келген экзиге салганнар.

— Эки, эки оолдар, будуүлгени специализастаарыг, чиңге парын дүктүг хой ажылы, «Комсомолка» дээр автосалдза аппарадының турузуунуң дүгайында айтырыгларга таварыштым, айтырыг бүрүзүн бештерге харыыладым шыкаш—деп, ол бүзүелдиг чугаалап тур.

Бо дээрге Каа-Хем районда «Совет Тыва» совхозтуң зоотехниги Бадаа Кунгаа-дыр. Эрткен чылын тус ажылагийга будуүлгe практиказы эрттиргеш, ол хевээр ында ажылдап арткан. Өөредилге программазын бот-өөредилгебиле эрткеш, ам өөрү-биле кады доозарының экзаменнерин дужаан турары база-ла чедишкиннерлиг.

Улуг-Хем районда «Үдүг-Хая» совхозтуң Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермазынга 2 чыл улаштыр инек тарып бооадың ажылдаан Светлана Ондар база-ла бо доозукчуларның бирээзи. Ажылдап келгенинiң үезинде төрүүр 100 инекке онаштыр 88 бызааны ап, харыылап турары парын болгаш харыысалгалыг ишке ол дүрген мергежин, кескү чедишкиннерлиг апарганы өөрүнчүт. Ылаңгыя тарын бооадың турары инектерниң отчёт-учёдун эки тургузарынче кол кичээнгейни салып турарын кыска чугаа кадында ол дыннатты.

— Техникумну дооскаш кала ажылдаар сен?—деп бистиң айтырымыска, Света Ондарның харыызы бо:

— Ол-ла фермага барып зоотехниктээр мен. Бистиң совхозта зоотехниктер чедишпейн турар. Бода мал, инектиг ажылдап өөренип бергенним кончуг, ынчангаш бистиң ферманың ажыл-ишин оон-даа ынай кодүржүр дээш өөренип чедип алган билиимни, күжүмүм харам чок үндүрүп, ажылдаар мен...

Техникумга өөренип келгенинiң бүгү дургузунда тергиин эки өөредилгелиг, идепкейлиг, хей-ниитичин Яндак Даваа-Самбуунуң чугаазы болдур:

—Ам каш-ла хонгаш төрээн Тывавыстың булуң бүрүзүнде ажыл-агыйларга барып ажылдаар чөпшээрелди кижи бүрүзү холда алган, ээзиги кырында тур бис. Моон аъттаныр чоруурда хамыктың мурнунда бистерге тускай эртемнин берген бистиң эргим башкыларывыска өөрүп четтиргенинисти илередир-дир бис. Тыва АССР-ниң алдарлыг зоотехниги деп хүндүзүг аттыг адилекчиан Александра Тихоновна Соболева бистиң курсту бирги курстан эгелээн доозуп үнгүжевиске чедир удуртуп, башкылап, бистерге бижиг билиглиг боор, кижизиг чорукка өөредир дээш дыка кыымак ажылдан келген. Ам экзамен түүүп турарывыс—көдөө ажыл-агый будуүлгезиниң организастаарының болгаш планнаарының талазы-биле башкызы Виктор Георгиевич Мананников, мал тарын бооздырының талазы-биле артемниң башкызы Тамара Кузьминичча Кузьмина, сүт ажылының талазы-биле башкыныс Екатерина Дмитриевна Бублик дээш өскеда башкылар өөредип турар артемперинге бижи бүрүзүг бижиг билиглиг алган турарынче кол кичээнгейни салып, дыка шудурүг ажылдап келгеннер. Чер-черге баргаш башкыларывыстың берген билиин практикага, ажыл хемчээлинге үе-дүрүмге салгаш, ажыл-агыйның шынны-биле көргүзер дээш ораалдыкан. «Аваны» канчаар тырттырарының чиглиишкинзиңер биске турбаан. Горькийниң романынга үндезилеп, оон революсчу бедик кодурлүүшкүнүүнге, овур-хевирлернин өткүр реалистиг чорутунга залынган бис.

Всеволод Пудовкиниң «Ава» деп кинозу Сергей Эйзенштейниң «Броненосец «Потемкин» деп кинозу дег ёзулуг чаа революсчу совет кино уран чүүлүнүн эгезин салган.

Элээн үе эрткенде Брюссельге болган делегей делгелгезинге «Ава» биле «Броненосец «Потемкин» ол дааре киноларны деп санаткан. «Ава» ам база катап экранда. Пудовкиниң өске киноларын база-ла үттүндүрбээн.

Пудовкин үттүндүрбес овур-хевирлерни тургускан. Оларның бираазы—Ниловна, ол карангы-бүдүүлүк, базындырган хераажен оглунун чалу дүшшынчы эвес чоруккa үүр бантай болду. оон соонда казба-биле, ниити план-биле демисежип киришпээн. Ниловнаның овур-хевиринин артынза миллион-миллион салымчылар турар.

«Чингис хаанның салгалы» деп кинода тура халышкан моол улустуң төөгүзү аныяк ооң Баирнин салым-чолуун тавариштыр коступ турар.

Устунде маадырлар киноның чаа маадырлары болганнар. Оларны Нью-Йорктуң, Парижтиң база Лондоннуң, Берлинниң көрүкчүлери сонуургалыбле алы эдиспеснишкин-биле көрүп тургулаан.

Пудовкиниң фильмнери үебиле тудуш холбаалыг турган. Эйзенштейн, Довженко, оон соонда Эрилер болган Васильев алышкылар база шак мындыг киноларны тургусканнар.

Делегейниң ийнги дайынының эгезинде Эйзенштейниң «Александр Невскийниңи» соонда Пудовкиниң «Минин биле Пожарский» деп кинозу үнүп келген. Үк фильмни фашистиг Германия Совет Эвилелиниче халдаарының ийи чыл мурнунда тургускан. «Минин биле Пожарский» ханшыкы эжелекчилерге үүр . оруу улустуң төөгүзүнде чайынналчак тинилелгени коргускен кино болган. «Суворов» деп кинону ол 1941 чылда тургускан.

Сураглыг кинорежиссёр бодунуң он дээре киноларынга революциянын болгаш чаа социалистиг делегейниң идеяларын ханызы-биле балыткан турар.

Анатолий ГОЛОВНЯ,
оператор.
(ПМА).

П. ГОЛЬЦОВТУҢ фотозу.

ЧУРУКТА: Көдөө ажыл-агый техникумунуң дөртку курузунуң зоотехния салбырының кончуг эки өөредилгелиг өөреникчизи Серен Сарыг-оол күүгүе экзаменинiң комиссиязында экзамен дужаан тур. Комиссиянның кежигүшкүнери, техникумнуң башкылары (солагай талазындан) В. Г. Мананников, А. П. Соболева болгаш А. В. Дрожин.

С. ТАС-ООЛ.

ТӨРЕЛДЕР КЕЖЭЭЗИ

Чадаанакың № 1 школазында партия болгаш өске-даа хей-ниити организацияларывыле школаның директизязы өөредилге-к и ж и л и дилгелиг ажылды улам экижидер дээш ада-иелер-биле харылзаны быжыглаан. Чоокта чаа школага төрелдер кежээзи организастыг эртиен.

Школачыларның ада-иелери, төрелдери школаның улуг залыг болдур олурупкан. Кудуку класстарның өөреникчилери белеткеп алган концертин көрүкчүлерге бараалгаткан.

«Оң-булеге урунну культурлуг, төлептиг ажыл-чанга кижизидер» деп темалыг лекцияны башкы Дазыл Намазановна Кужугет чамдык тодаргай чижектерни айтып турган номчаан. Лекцияга хамаарыштыр салдынган хей сайгырыгларга тодаргай харым бердинген.

Оон даралымда кежээнiң киржикчилери янзы-бүрү оюннарга киришкен: Шыдыраага жаргылдаа, кажык-биле ачы-ачы хевирнин оюннары, лотерея ойнадышкыны, танцы, дүгаар адап кур чагары, тыныктаашкын болгаш өске-даа жиссалыг оюннар орай дүнге дээр тергиилээн.

— Бо кежээни организастааны тергиин-не эки болду. Кижан-даа мындыг кежээ болбаан. Тергиин-дир оо!

— Чадаанга тоорайның школаларынга төрелдер кежээзин үргулуг мынчалдыр организастаар болза, школа, оон башкылар коллективи ажы-төлдеривисти эртемниг кижилер кылдыр өөреткеш, дүгди сургуул черлеринде чыл бүрүде үдеп турарынга ада-иелер бистер өөрүшкүүстүү илередиптер сөстер тыныс-тыр бис.

— Чүү дээр оны! «Мындыг масалыг кинигелеле чурттаар, ажылдаар, үрүг-дарыын төлептиг, эртем-билиглиг кылдыр өөредип турар школадыг, интернатывыс ажы бо үеде кижи канаан чоргаарлыннас боор. Коммунистиг партияга, Совет чазакка өөрүп четтириишкинни кижиниң илередикчээри кээр-дир —деп ада-иелер өөрүшкүзүүн илередип турдулар.

— Школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылында төрелдерниң тегламиндан доктаалга дуганы чедирери, үрүгларының өөренип турарын сонуургаан, кичээлдеринге олурлуктуг, башкылар-биле чугаалажыры чугула.

—Чалдык ада-иелер үрүгларының кижизидилгезинiң сонуургаас, школадан хоорулчах болгулаар. Оң шын эссе. Ындыгларны эрге-чагырга чугаалажыры-биле орталандырга кодүүр.

Ындыг хоорайлар кежээнiң киржикчилериниң аразынга хей болган.

М. СЕВЕН.

Спорт

СЭТА-ның спортчу медээлери

● БООДАЛГА. Австрияның Линц хоорайынга хей-биле адар боо-биле боодалганың Европага бирги чер дээш маргылдаазының шаңкалга бээр 12 адрын медальдарының он бирии совет адыгжылар чаалап алганнар. Олар оон ынай дөрт пөөгүн болгаш дөрт хүзер медальдарны база алганнар. Олар делегейниң сес болгаш Европаның бир рекордтарын база тургускан. Совет спортсмен Сергей Райников хей биле адар боо-биле 388 санныг адып, делегейниң чаа рекордун тургускан, бирги черни эзээн. Команда талазы-биле бирги черни ССРЭ-ниң шилиндек командазы база-ла делегейниң чаа рекордун — 1.527 санныг кылдыр тургускан, чаалап алган. Ийнги черде Польшаның, үшкүзүүде — Швецияның командалары болган.

● СУГ ПОЛОЗУ. Суг полозунуң талазы-биле олимпий чемпиону — ССРЭ-ниң шилиндек командазының АКШ-на баштайгы ужуражылгазары доозугган. Совет спортсменнер беш удаа тиилелгени чедип алган. Чугле Кыпертиио хоорайга болган сөөлгү ужуражылышкынга уттурган — сан 6:5 болган.

● ХОККЕЙ. Эрткен воскресеньеде хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң бирги черни дээш маргылдаазарының түңнелдери мындыг болган: ЦСКА—«Торпедо»—3:7, «Автомобилист» — СКА — 8:3, «Химик» — «Спартак» — 2:7.

● МЯЧИЛИГ ХОККЕЙ. Мячилиг хоккей талазы-биле делегейге бирги чер дээш сески чемпионатты ССРЭ-ниң шилиндек командазы тиилелге-биле эгелээн. Субботада совет спортсменнер Норвегияның командазын 11:0-ке, а воскресеньеде — Финляндияның шилиндек ойнакчыларын — 8:3 санныг тиилээн.

Мастерлер немешкен

Дүүн Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында культураның болгаш спорт комитединге Кызылда уругларның спорт школазының хостуг хүрешче тренери Александр Чүдүкче, республиканың күш-культура диспансериниң кол эмчизи Евгений Червогривовка болгаш эмчи училищезиниң башкызы Александр Денисовка спорттуң национал хевирлериниң РСФСР-ниң спорт мастери деп бедик аттарны республиканың күш-культура болгаш спорт комитединiң даргазы А. С. Нурзет биимрааттыг байдалга тывыскан.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң секретары Т. Салчак, «Спартак» эки тура спорт инитилелиниң даргазы Х. Баранов, республиканың хүреш федерациязының даргазы Б. Чөпек болгаш өскелер-даа спорттуң национал хевирлериниң РСФСР-ниң спорт мастери деп бедик аттыг бистиң республикадан бир дугаар чедип алган спортчуларга байыр чедирип, оларга моон-даа сонгаар спортчу чедиишкиннерлиг болуруп күзээнiер.

(Бистиң корр.).

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 21-ДЕ

МОСКВАДАН

14.00—Дамчыдылгалар программазы. 14.05 — Медээлер. 14.15 —Школачыларга. «Күш-болгаш хемнер. Аныяк спортчуларның көргүзүглүг- оюнары. 14.45—«Делегей панорамазы». 15.15 — Өөнүг телекөргүзүг. «Хенгилерниң телетеатры. «13 сандай». 16.20 — «Кижи. Чер. Октаргай». (Н. Коперниктиң төруттүнгенден бээр 500 чыл болганынга). ССРЭ-ниң ужудукчу космонавы В. И. Севастьянов дамчыдылганы башкарар. 17.00 — Мячилиг хоккейге делегей чемпионады. ССРЭ-ниң болгаш Швецияның шилиндек командалары. «Динамо» Төп стадионнан дамчыдылга. (2-гн өөн). 17.50—18.00 — Чапсар. 18.00 —«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.50 — Киножурнал. 19.00—Телемедээлер. 19.10 — Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.15 — Өөнүг телекөргүзүг. «Маяк. Уран-чечен фильм. 1-гн серия. 20.45 — «Делегей панорамазы». 21.15—Өөнүг телекөргүзүг «Дирил амыдыралвар ораанында». 22.30 —П. Чайковский. Оркестрлиг фортепианога үшкү концерт. 22.50 — 23.00 — Чапсар. 23.00 — «Үе». Информастыг программа. 23.30 — 01. 40 — Өөнүг телекөргүзүг. «Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. ЦСКА — «Спартак» В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузунда дамчыдылга.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бегүн республиканың болгаш Кызылга ынакар булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү утказымышкынның хаттың күжү секундада 0—4 метр чедер.

Агаарның температураазы даглыг черлерге 22—26, өскелерiнге 18—22, Кызылга 20—22 градус соок болуур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Кинотеатрларга

ФЕВРАЛЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Демдектиг атом». 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Рам биле Шиам» (1-гн, 2-гн көзектери) 15.00, 17.20, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чаңгыс эң» «Сенң шиңме» деп киножурналдан бешки үндүрүлгелер) 9.30, «Алдын» 10.50, 4.30, «Оңеола» 12.40, 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Точка, точка, бичее сек» 10.30, 15.00, «Эртежкен чугула опчокпай» 20.30, «Дириглер болгаш өлүглер» (1-гн, 2-гн көзектери) 17.00, шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орулакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харылсалгалыг секретарьның 23-35, партийжи ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 41-27, информация база совет тургузуг кылдызының 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер
Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 670.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинiң республика типографиязында (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 19. ТС—00032

58-19

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнелевилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ ФЕВРАЛЬ 22 ЧЕТВЕРГ № 45 (9121). Өртээ 2 нең.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВ ПРАГАЖЕ ЧОРУПКАН

Февраль 20-де ЧКП ТК-ның, ЧССР-ниң Президентиниң болгаш чазааның чалаачын ёлугаар СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежнев Чехословакияның ажылчы чоннарының февраль тинелгезиниң 25 чыл оюн байырлакарынга киржири-биле Москвадан Прагаже чорупкан.

Киев вокзалынга эш Л. И. Брежневти оштер А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, И. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Е. Шелест, Ю. В. Андропов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, СЭКП ТК-ның кежигүннери Б. П. Бещев, А. А. Громыко, Г. С. Павлов, Г. Э. Цуканов, К. У. Черненко, Н. А. Щелоков, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү О. Б. Рахманин олар удаан.

ЧССР-ниң Совет Эвилелинде херектеринге түр бүгүреттирген Зденек Хебен, чехословак элчин черинниң ажылдакчылары удааннеринге аразында база турганнар. (СЭТА).

КОЛЛЕГИЯНЫҢ КАЛБАК ХУРАЛЫ

1972 чылда садыг хөгжүдээшиниң түңнелдерин болгаш беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылының планын СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң (1972 чылда) шинтпирлериниң дүүштүр канчаар күүседириниң талазы-биле соруглаларны ССРЭ-ниң Садыг министерствозунуң коллегиязының калбак хуралынга чугаалажып коргеп. ССРЭ-ниң садыг министри А. И. Струев илеткел кылган.

Хуралга СЭКП ТК-ның Политбюрө кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров чүве чугаалаан.

(СЭТА).

ПАРТИЯ ДОКУМЕНТИЛЕРИН СОЛУУРУ ЭГЕЛЭЭР

Бистиң партиявыстың амыдыралында база бир чүгүла үе-чада келген. Партия документилерин солуп эгелээриниң дугайында айтырыгны СЭКП Төп Комитединиң чугаалажып көргеи деп «Правда» дыннаткан болгай. Партия комитеттери, политорганнар болгаш партия организацияларын партия документилерин солууру-биле холбаштыр белеткел ажылын колдуунда доосканы барымдаалаап, эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партия крайкомнарынга, обкомнарынга, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң политиктиг Кол эргелелиниң кызыгаар болгаш яштыкы шериглериниң политэргелелдериниге 1973 чылдың март 1-деп партдокументилерин солууруп эгелээрин СЭКП ТК чөпшээрээн.

Хүлээп алган доктаалда демдеглээнин болза, партия документилерин солууругна белеткел талазы-биле партияның чоруткан ажылы XXIV съездиниң болгаш СЭКП ТК-ның май (1972 чыл) Пленумунуң айытканын ёзугаар никтизи-биле организастыг эртип турар. Ол чорудуп турар ажылдың түңнелинде партияның яштыкы ажылы улам-на утка-шынарлыг апарган, коммунистерни идепкейи болгаш корум-чуруму-даа бедээн, ажыл-агый, политиктиг соруглаларны шинтпирлээрингe партия организацияларының салдары күштелген. Бо бүгү партияны улам шинай быжыглаарынга, совет ниитилелдин удуртукчу болгаш башкарыкчы күжү болуп оон ролюнуң өзеринге ынгнын берип турар.

Партия документилерин солууру принципиалдыг политиктиг харажелиг, бодунуң хүрээлериниң быжыглаар талазы-биле партияның ажыл-чорудулгазының база бир чүгүла талазын илергейлеп турар деп, Төп Комитеттиң май Пленумунга СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежнев демдеглээн. Партдокументилер солууругнуң белеткел бистиң күжүвүстүң көрүндезин, СЭКП-ниң XXIV съездиниң шинтпирлерин партия организациязы бүрүзү наанчаар күүседип турарының пыкты болгаш негелделиг хынаалдазы болуп турар.

Съездиниң айтымныкынарын чедияшкинниг боттандырары — коммунистерниң сагыш салыр кол чүүлү болур. Бүдүрүлгеге оларның авангардчы ролюн бедидери беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылының планын хуусаа бетинде күүседирип дээш бүгү улустуң социалистиг чарыгының хөгжүлдезинде чайниавча-биле кеткеп турар. Чарыштың эгелекчилери болгулаан бригаларның, участоктарның, цехтериниң хөй нуруузуп партия кежигүнери болгаш кандидаттар удуртуп турар. Чаржып турарларның бирги одуруунда чоруп турар коммунистерниң-ажылчыннарның адым-сураа бүгү чуртта билдингир. Көдээниң коммунистери карак кызыл шудургу ажылдап турарлар. Бистиң эртем, техникавыстың, уран чүүлүвүстүң төлээлеп турар болгаш культура, амыдырал хандырылга адырларында ажылдап турар коммунистернис, Чепсектиг Күштериниң хүрээлелиниде албан эртиринде турар коммунистернис бедик медерелдиг болуур чоруттуп үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

Документилер солууругна белеткел партия организацияларының ажыл-чорудулгазының бүгү талааларын идепкейжиткен. Партияның яштыкы демократизазы улам шайгы хөгжүлдеп алган, партия хуралдарының дээштии болгаш кижизиликтиг утка-шынары, эйи кедген айтырыгларны чугаалажып көөрүнге болгаш шинтпирлээринге коммунистерниң солууругнуң бедээн, шугумчүлел болгаш бот-шүтүмчүлел улам чидып апарган. Ылангыя ол бүгү партия эге организацияларынга чоокта чаа болуп эртикпээн отчёт-сонгулдалыг хуралдарның болгаш конференцияларның утка-шынарыдан, денелиниден болгаш утланышкынындан тодаргай көзүгеп. Ол хуралдарга учётта туруп турар партия кежигүнериниң болгаш кандидаттарының барык-да 92 хуузу кирипшкен. Кирипшкенериниң 32 хуудан хөй санал-овал бергенинер.

Партдокументилерик солууругна белеткел-биле холбаштыр идей кижизидилге болгаш кадрларны марксизм-ленинчи өөредилгезинин айтырыгларынче кичээнгей көштелген. Бо өөредилге чылында партия кежигүнериниң болгаш кандидаттарының дыка хөй экономиктаг теорияның болгаш политиканың, эртемнег коммунизмниң, нацияларның болгаш национал харылзаалардың хөгжүлдезинин айтырыгларын өөренип турар. Партия төөгүзүнүң темазынга, партия тургузуушкунуунуң айтырыгларынга сонуургал бедээн.

Бүдүрүлгеге, хөй-биитиг ажылынга коммунистериң идепкейин болгаш харыысалгазын кодурбушаан, оларның идей-политиктиг өзүлдезин чедип албышаан, партия организациялары партияның кежигүн болгаш кандидат бүрүзүнге чедир тодаргай ажылды чорударын оралдажып турар. Кым кайдыг айтырыгларыгга база хомудалдарыгга, ындыг кижилер-биле эш хүүзүнүң беседаларын чорударын маңаа канчаар-даа аажок идегни берип турар. Оларның-биле беседалажышкынынга чоруткан коммунистериң хөй нуруузу бодунга эртежок чугула түңнелдерин кылып ап турарлар. Оларның дыка хөйү нийтилел-политиктиг амыдыралга ажыл-херекчи ёзу-биле кирижип турар апарганнар. Чижээ, казах республиканың партия организациязында сөөлгү чартык чылда хөй-ниитя ажылынче он алды мун ажыг коммунистер, Красноярск крайында — он мун, Донец области—беш мун, Челябинск области—барык-ла дөрт мун хире коммунистер немежин киргеннер.

Хемчег алдырткан партия кежигүннерин партия организацияларга конгуг кичээнгейлиг чугаалажып көрүп турар. Маңаа кижи бүрүзү-биле түс-түзүнде чугаалажылга хөскү черии эвлеп турар. Бодунуң четпестерин эдип алган инжилериниң хемчегларын дүжүрүп турар. Хемчегни дүжүртүрүп чедип албаанналга хамаарыштыр хүлээткен хемчегларын чаа документилерге киирер апаар. Бир эвес кежигүн кижи бодуун төлеп чок ап чоруурун үргүлчүлеп турар болза, оон партияга турар турбазының дугайында айтырыгны тургузар.

Документилер солууруның белеткел үезинде коммунистерниң бот-боттарынга негелделиг болур чоруу дыңналаан. Олар боттарының чамдык эштериниң ажыл-херекчи эвес, шүүлеп болгаш ёзу барымдаалаар чоруктарынга удур, корум-чурум, коммунистиг моральдың норма-чижээ үрээриниң фактыларынга удур принципиалдыг туржуп турарлар. Бодуруп төлеп чок ажы-чамы-биле партия кежигүнүнүң бедик адын бужартадыл турарлардан партия коллективтери шинтпирлим-биле чарлып ап турар. Партдокументилер солууружу — партияга арыглаашкын кылыр дээни ол эвес, а ам үүн бүрүде негелдеин бедидеп тургаш, бодуруп хүрээлениң арыг-чагай тудар болгаш ынчаар тудар-даа ужурлуг бис деп СЭКП Төп Комитединиң айтышкынарын удуртулга бо таварылгада партия организацияларының болдуруп турар.

Моон-биле кады партияга чаңгыстап шинээп алырының талазы-биле ажыл сайзырангайжып турар. СЭКП-ге хүлээп алганнарның шынар составы улам-на экижип турар. Чижээ, эртken чылын кандидатка киргеннериниң аразында ажылчыннарның саны 57,3 хуу чедир өскен, комсомолчуларны хөйүү хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның доктаалында демдеглээнинбле алырга, амгы үеде партия документилерин солууругна белеткелдиг болгаш оны эрттиреринге организас-техниктиг талазы-биле холбашкан кол айтырыглар шинтпирлеттингел. Коммунистериниң үүдүнга болгаш партия ажыл-херээже болуур-чогуур корум-чуруумнуг тургузар талазы-биле дыка хөй чүве кылдыгган. Солууружу чорудар чердерни дерип кылыры доостуг турар, документилерни бижип кылыр ажылдакчыларны база шилип алгылаан.

Партия документилерин солуп эгелээри — коммунистериниң амыдыралынга улуг болуушкун болур. Ол чүгүла организас-политиктиг хемчегни чедиишкиниг эрттиреринге хандырар ужурлуг комитеттерге болгаш партия организацияларынга документилер солууру хөйүү даандырып турар. Документилер солууруның чурумун тодаргай планнаар, ол чер болгашта-ла СЭКП ТК-ның айтышкынындары-биле бүрүн дүүштүр эртсин дээш сагыш човаар херек. Документилер солуурун далаш чок, чоорту калбартыры эргежок чугула.

Бо ажыл бүгү республикаларның, крайларның болгаш областарның парторганизацияларынга эгелээр. Ынчангаш документилер солууруп баштай элээн каш партия хооркомнарынга, райкомнарга болгаш политхилистерге организастаар, а оон соонда дүржүлгаңы мөөнүлеп алганының хиреүертези-биле бүгү партия комитеттеринге болгаш полторганнарга чоорту калбартыр деп планнаан турарлар черле ынчаар кылып турарлар. Эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-лары, партия райкомнары, обкомнары партия документилерин солууружун чорудулгазын үргүлчү анализтээр, ону бодунуң хүн бүрүдеги контролюнга алыр ужурлуг.

Документилер солууруп эгелээри коммунистериниң идепкейин болгаш корум-чуруумуя бедидериниче утланган организас-политиктаг улуг ажылга тодаргай базым болгаш турар апаар. Ынчалза-даа, болаывыже, ажылды оон-биле доозулгаңы ол деп санап болбас-ла болгай. СЭКП ТК-ның май Пленумунуң докладалыкка дүүштүр партия комитеттери, эге организациялар 1973—1974 чылдар дургузунда чорудар документилер солууружун үезинде партияның яштыкы амыдыралын улам шинай идепкейжидиринге, партийжи удуртулганың стилин болгаш методтарын сайзырангайжыдарынга долузубиле ажыглаар ужурлуглар.

Белеткел үезинде эгелээн ажылды улам-чылавышаан база хөгжүтүүшаан, мөөнеттингеи эки дүржүлгаңы-даа, илеретпингеи четпестерни-даа кичээнгейлиг өөренип көөр херек. Чижээ, бесседалажышкын кылып турар үеде чамдык парторганизациялар эрелгей бүү барымдаалаар чоруктуп болдуруп турарын фактылар хереглеп турар. Партия, совет, ажыл-агый органнарының адрезинге коммунистерни кылганы саналдарын, сагындырыгларын чугаалажып көөрүнче болгаш сайгарарынче чамдык черлерде болуур-чогуур кичээнгей салбайн турар. Партия документилерин солууружун белеткел-биле холбаштыр чорудуп турар хемчегларын чамдыкта ажыл-агыйжы, политиктиг тодаргай соруглаларны шинтпирлээри-биле дүүштүрбейн турар.

СЭКП-ниң Программазының болгаш Уставының негелделерин хажык чок күүседири, партияның болгаш күрүнениң сагыгларучурумун, коммунистиг моральдың принциптерин болгаш норма-чижээн шыңгыы сагыыры дээш коммунистерден негелделеп партия комитеттери болгаш эге организациялар улам ынай бедидери эргежок чугула. Партдокументилерин солууру партийжи хүрээлекиниң шынар составын улам ынай экижидиринин дугайында СЭКП-ниң XXIV съездиниң чугула айтышкынының боттандырарында ядыг бергеи турар ужурлуг.

Ленининг партиязының кежигүнү болуру дээрге — улуг алдар болгаш бедик хамысалга-дыр. Кажан аңаа партия биледин тыпсын турда, кижи сагыш сеткилдин көдүрлүүшкүнүнүн кажан-даа катаптаттынмас өөрүнүг минуталарын чүрттап эртирер. Партия документилерин солуп эгелээри парторганизацияларның чогаадыкчы энергиязын улам-на күштелдирер, күш-ажылчы коллективтерге коммунистериниң авангардчы ролюн ам-даа бедик кодурер, СЭКП-ниң XXIV съездиниң салган соруглаларын боттандырарынга бүгү ажылчы чоннарны мобилизастаарының херээнге баваан болур.

(«ПРАВДАНЫҢ» ФЕВРАЛЬ 19-ТА МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

Часкы хову ажылдарынга белеткел — чугула кампания

ТЕХНИКА СЕПТЕЛГЕЗИН ДҮРГЕДЕДИР

Бо чылдың чазымында республиканың тараажылары улуг хемчээлдиг ажылды кылыр ужурлуг. Колхоздар болгаш совхозтар чазын 110 муң гектар черни удур аңдарар. Оон ынай 359,3 муң га черниң хөрөңүнүн чазын болбаазыратпышаан, аңаа көдээ ажыл-агый культураларын чаштырар. Ол ышкаш 110 муң гектар шөлдү куруктурары-биле аңдарар, одурутлар аразын болбаазырадыр 30,8 муң га культураларны чайын ийиш удаа болбаазырадыр. Малдың бодүүн, чулуктут чемнерин белеткээриниң болгаш сөөртүүнүң, тараанны ажаал алырының талазы-биле механизастаар ажылдарның хемчээли база улуг.

Ол хире улуг хемчээлдиг ажылдарны күүседирииге 2,4 мүңдан эвээш эвес трактор, 1400 аңдазын, 1350 ажыг сеялкалар, картофель олуртур 70 машина, 300 трактор культиватору болгаш хөрүн болбаазырадыр өске-даа хөй чепсек-херекселдер негеттинип турар.

Час чоокпулап орар. Часкы хайпышкынының хүннер эгелээр үе ырак эвес. Ынчаарга республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында техника септалгезиниң байдалы чогумчалыг эвес болуп турар. Амгы үеде сепгээ чогуур трактордарның чүгле кезиндеи бичии-ле хөйү септеттинген. Ам-даа янзы-бүрү маркалыг 850 трактор септелгеде турбушаан. 2398 трактордан 1536-ны бөгүн ажыладып болур.

Тес-Хем районнуң ажылагыйларында трактор септалгезин багай чорудуп турар, ында тракторлар септээриниң планын чүгле 37 хуу чедиргеп, а «Тес-Хем» совхоз 31-ле хуу күүсеткеп. Бии-Хем, Таңды болгаш Каа-Хем дээш ишкаш ындыг тараалаа районнарда септалгезиниң байдалы улуг дүвүрөөшүнүн болдуруп турар. Ында техниканың чартык кезии септеттингеп. А Бии-Хемниң ажылагыйлары септалге планын 47 хуу күүсеткеп.

Септалге ажылдарын «Бүрен», «Шивилиг», «Дөң-Терезин», «Кара-Хаак» совхозтарда, «Хадың», «Тере-Хөл» колхозтарда, а ол ышкаш Бай-Тайга, Овүр районнарының ажыл-агыйларында кончуг багай организастаан.

Республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында түүк машиналарының септалгезиниң чыл планын күүседири оон-даа дора болуп турар. Бии-Хем, Таңды районнарның болгаш Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйлары септалге чогуур түүк автомобильдериниң үштүң бир кезиниден бичии-ле хөйүн септеп алган. Бир эвес республиканың колхозтарында ниитизи-биле автопарктың 55 хуудан хөйү септеттингеп болза, а совхозтарда чүгле 43 хуузу септеттингеп болуп турар. Ол ышкаш автомобильдер септалгезин Таңды районнуң «Революциянын чалбыжы», «Коммунизмниң херези», Кызыл хоорай Советиниң «Тере-Хөл» колхозтарында. Көдээ ажыл-атыйның дүржулга станцизында, «Кок-Тей», «Большевик», «Алдан-Маадыр», «Кара-Хаак» совхозтарда четпес организастаан болгаш кончуг оожум чорудуп турар.

Республиканың ажыл-агыйларынга часкы хову ажылдарды эгелээрине чедир сепларының болгаш аңдазынналының ам-даа 50 хире хуузун сепгээри негеттинип турар. Оон ниитинде 69 кукуруза сеялкаларының 53-үн, картофель олуртур 42 машинаны, 296 культиваторнуң 224-түн сепгээр херек.

Кожуг машиналарының болгаш дериг-хереклерниң септалгезин ажыл-агыйлар чаа-ла эгелеп турар. Ол чугула ажылды колхозтар болгаш совхозтар айдан айжо соңгаарладыр, ону кылырынга ам-даа четчир үе бар деп болдап турары шын эвес.

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының салбырлары техника септалгезин багай чорудуп турарын айтыр ужурлуг. Чижээ, «Сельхозтехниканың» Кызыл-даа районнар аразының каттыжышкынында 30 хире трактор септалгеде, оларның он ийнзин септеп турар. «Сельхозтехниканың» Кызыл каттыжышкынында база салбырларында септалгезин оожум чорудуп, багай шынарлыг кылдыр кылып турар дутайында хомудалдар Каа-Хем районда «Тилелге» колхозтан, Бии-Хемдо «Кызыл тараачын» колхозтан болгаш өске-даа ажыл-агыйлардан кээп турар. Ынчангаш республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының удуртукчулары моон чогуур түүкелди кылгаш, септалгеге ажылдарны дүргедедириниң база шинарын экижидириниң хемчегларын алыры эргежок чугула.

Тракторларның, кожуг машиналарының септалгезин апрельдиң 1-ге чедир бүрүн доосканы турар херек. Ону барымдаалаап, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары, түскай эртемниглери бо чугула ажылче ам онза кичээнгейни салып, септалгезин дүрген доостурар хүдээлгелиг. Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында тараа болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрериниң база белеткээрин нөвүдедири кышкы үеде техника септалгезин шынарлыг, чогуур өйүнде доозарындан кончуг хамаарыжыр.

Үе эвээш арткан, а кылыр ажылдың хемчээли ам-даа улуг. Сепгээн техниканы хынаап көрүп, түүкээл алыр ужурлуг комиссиялар ажыл-агый бүрүзүнге хынаалданы чорудуп, септалгеде бар четпестерин доп-дораан чайладырының хемчегларын алыры чугула.

Кышкы мал ажылында эң харымсалгалыг үе—оон чаш төлүн чидириг чокка хүлээп алырының чугула үези келген. Улуг-Хемниң «Х Улуг хураа» колхозунуң Ак-Даг кыштагларында хою массалыг оолдан эгелээн. Кайы-даа кыштагга баарга кижилер хураган-на, хураган дугайын чугаалашкан тургулаар.

Кажаа-турлаг тварычалыг, чаш мал хүлээп алырынга белеткел багай эвес, сиген, өске-даа чемнер бар. Хывыт-оол Дыртык-оолович Кара-оолдуң коданында төрүүр 392 хой хүр кыштаглап турар. Баштайгы оолдаан чүс ажыг хойнуң хураганы шупту бар.

Коммунист малчының медайы Рая Отеровна дуржулгалыг сакманшик. Малчынлап келгенинин үезинде оон дорукгурган хураганнары ам каш-даа кодан четкен.

ЧУРУКТА: Рая Отеровна Кара-оол.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

МАЛ АЖЫЛЫ — ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

МАЛЧЫННАРНЫҢ ОЛЧАЗЫ

«Тес-Хем» совхозтуң экономиказының кол аңгыры мал. Бүгү орулганың 85 хуузу оон кирип турары база таварылга эвес. Мурнуку чылдарның денелиниден кышка белеткел даяре болган, ону малдың амгы байдалы база херечилеп турар. Ажаалда хайгаралды экижиткенинден малда хорамча чок, харын кыштаг бүрүзүнде чаш малдың немежин турары ооруңчуг.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришкеш, совхозтуң малчыннары улам сорук киргеп, бедиткен хүлээлгелер ёзугаар ажылдап турар. Төрүүр чүс башка онааштыр 95 аңай, 92 хураган, 85 быжаа, 90 бодаган, 85 кулун хорүктурүп өстүрер. Совхозтуң бүдүрүлге планынга холбаштыр азы түс черниң байдалынга хамаарыштыр алыр болза ол чиик эвес сорулга.

Кайда-даа, кыштаг бүрүзүнде кижилернин амгы кол ниитээнгейи чаш малче, ону чидириг чокка өстүрүп хорүктурарынче утланган. Февральдың баштайгы декадазынга чедир төрээн 2376 хойнуң 2387 хураганы шупту менди. А Карма, О. Чамыян, К. Сонам, Н. Санчат ышкаш малчыннарның коданнарында хой хур.

Бо хүннерде совхозтуң төрээ тогуур шээр малының чүгле 15 хире хуузу оолдаан, хураганнаашкын моон сонгаар массалыг түүктээр. Мындыг болганда кыштагларже күштуг немээр, чем курлавырын моңгунээр чорук чүгүла. Совхоз төвүнден болгаш суурларның 79 сакманшиктерни аътkарган. Малчыннарга дузалаар аныктар бригалары база бар.

Чаш мал хүлээп алыр ажыл чүгле хой бригаларында эвес, сүт-бараан фермаларында база эгелээн. Баштайгы оолдаан 22 инектин бызаазы бүрүн, иелеп сүткүр.

З. ЧООДУ.

СУРАГЛЫГ ХОЙЖУНУ КЫЙГЫРГАН

Чаш хураган алыр талазы-биле «Тес-Хем» совхозтуң мурнакчы малчыннарының бирээзин, № 2 хойжу бригазының малчыны Александр Монгалбин багай эвес көргүүтлерлиг. Оон коданында төрээн 180 ажыг хойнуң хураганнарының күш-дең гели эки, онча-менди доругуп турар. Малчын бо чылын төрүүр чүс хойга онааштыр 105 хураганы, бир хойдан-на ортумаа-биле 2500 грамм дүктү дыргып алырын хүлээнгеш, Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң хойжуу, Социалистиг Бүш-ажылдың Маадыры Монгуш Допур-оолович Чоланы социалистиг чарышка кыйгырган.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

МАЛ КИДИН ООЛДАП ЭГЕЛЭЭН

Эрзин районнуң «Чаа оруң» колхозунуң № 4 хойжу бригазының коданнарында мал кидин түүнү оолдап эгелээн. Бригадага ниитизи-биле төрээн 1375 хойдан алган 1378 хураган менди доругуп турар.

Колхозтуң хоочун малчыны Сидее Шыраптың коданында 280, Борис Шыыраала 240, Сояң Айысмыда 230 баш чаш хураганнар шупту четче. Немешкен чаш мал азыраар нөгаан сиген коданнарда бар.

А. АРАКЧАА.

Бар аргаларны бүрүн ажыглаар

Бирги кварталда күрүнеге сүт, эът садарының планынга хамаарыштыр

Мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң база белеткеэрин кышкы үеде көвүдедири — мал ажылдакчыларының Бүгү-авилел социалистиг чарыжының бир чүгүла негелделеп оң болгай. Сүт биле эът садарының бирги кварталда бердинген онаалдазын күүседирииге чедир ай хире хуусаа арткан. Ажыл-агыйларда, районнарда байдалындыг-да кончуг сеткил оожургаар хире эвес.

Февраль 16-га чедир медээлер ёзугаар алырга, республика квартала сатса чогуур 4200 тонна сүдүүм 54,8 хуузун күүседип алган. Ол дээрге эрткен чылдың ол-ла үезиниден улуг-ла бедивес көргүзүт, республиканың ажылагыйлары арткан хопуктарда ам-даа 1945 тонна сүттү күрүнеге садар аңаар болганда. малдың ажаалда чемнерилдезин улам экижидип турган сүт саалдазын көвүдедириниң арга-курлавырын диилеп тыгар болза чогуур. Бо талазыбиле дээре көргүзүглерни Тоджу (75,5 хуу), Бай-Тайга (74,8 хуу), Эрзин (70,3 хуу) районнар болгаш Кызыл хоорай Совети (74,5 хуу) чедип алган. Ол дээрге хуулап алыр ындыг-дыр, ону хандыр көөр болза үстүлде ады үнген районнар ам эвээш сүт дужаар черлер болур. Ынчангаш кол сүт бээр Таңды—1324, Бии-Хем—936, Каа-Хем—555, Улуг-Хем—545, Чөөн-Хемчик—422 тонна сүттү бирги квартала күрүнеге киирер тургаш, амга чедир чүгле чартык кезиин бээры чаа чедирип турары дүвүренчиг. Мынчагаш түс-түс мурнакчы ажыл-агыйларның үлегер-дуржулгазын ажыглаар херек. Улуг-Хемниң «Х Улуг хураа» колхоз квартала сүт садар планын 85,6, «Тээли» совхоз—81,4 хуу, «Кара-Хаак»—үш ажыг катап, «Большевик»—77,7, «Тоора-Хем»—75,5, «Торгалыг» совхоз—73,3 хуу күүседип алгаш, мурнуку одуругда чоруп турар.

Күрүнеге 200 центнер-ге сүт киирер планның онаалдазының 34 центнерин-не күүседип алган. «Тес-Хем» совхозтуң байдалы дүвүренчиг. Планның онаалдазын үскү дег ажыл-агыйларга «Бүрен», «Улуг-Хая», «Россия», «Сүт-Хөл» совхозтар хамаарыжып турар.

Эът садарының кварталда планының күүседиези республикада сүттүүдеп куду болуп турар. Эрткен чылын амгы планнан 200 центнерни хөйнү садар турза-даа, ынчан бо үеге чедир квартал планының 47 хуузун күүседип апкан турган, а ам республика 1 квартала онаалдазын 42,4 хуу-ла чедирип, шупту 12718 центнер эътти күрүнеге сапкан болуп турар. Ылаңгыя 100 тонна эът садар планныг турган мынчага доор чаңгыс килограмм-даа киирбээн Эрзин районнуң ажыл-агыйларында байдал черле чегенчиг. Күрүнеге эът садар талазыбиле Таңдының сөөлүнде яйгы черде—Улуг-Хем район (425 тонна) бирги квартала планның онаалдазын түгле 28,3 хуу күүседип алганы дүвүренчиг. Чөөн-Хемчик район база-ла ону үзүп болгу дег сезинчиг байдалда. Түс-түс ажыл-агыйларны алыр болза байдал оон-даа берге. Февраль доостур чыгап турда «Дөң-Терезин», «Тыва», «Большевик», СЭКП-ниң XXII съездиним аттыг, «Улуг-Хая», «Совет Тыва» совхозтар эът дужаарынче шуут кирбээн. А «Сүт-Хөл» (7,7 хуу), «Россия» (3,4 хуу) совхозтар ол талазы-биле планның үзер чыгаан.

Кышкы үеде малдың чемнерилдезин экижидип, немелде чемнерни бээрин улам нүүтедирип турган, күрүнеге садар малдың семиртилгезин чедип алыр херек. Ол талазы-биле «Оөк» совхозтуң малчыннарының арга-дуржулгазын ажыл-агыйларга ажыглап нөптередири чугула. Ук совхоз мал чемнин болбаазырадырының бодүүн, аргаларын ажыглап турган, эътке киирер малдың семиртилгезин чедип ап, ажыл-агыйлардан эң хөй (100 тонна) эътти күрүнеге садар хирезинде, амга чедир бедин оон 73,2 хуузун күүседип апкан. Ындыг арга-курлавырлар болхоз. совхоз бүрүзүнде бар.

СӨГЛЭЭН СӨСКЕ ЭЭ БОЛУР

Кижилер болгаш оларның ажыл-херээ

КИЖИЗИДИЛГЕГЕ АЧЫ-ХАВЫЯАЛАРЫ ДЭЭШ

«Кызыл сыдыс» дээр шахта эргелелиниң даг ажылдарының хоочун ажыдакчызы А. И. Лукьянчуктуң байырлалдыг үелерде кедер костюмүвде Ленин ордени, каш-даа медальдар, «Шахтёржу алдар» деп ийи черченинг демдектери чайынган турар... Күш-ажылы дээш од шаңналдарга ам база бирээ немежи берген: Академик С. И. Вавилов аттыг медальды Лукьянчукка чапчаа байырлалдыг байдалда тывыскан. Бүгү-эвилелдиң «Билиг» нинтилелиниң нургулайында шылгарангай совет шинчээчилерге тыпсыр дээди шылгарал демдээнинг эдилекчизи чурттуң шахтёрларының аразынга бир-ле дугаарында Донецк чуртгут дагжы кижи болганы ол-дур. Ол шаңналдың бижинде: «Политиктиг болгаш эртем билиглерин пропагандалаарынга, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге ачы-хавыяалары дээш» деп бижээн.

Үлетүрүүт Донбасска Лукьянчук комсомолдуң путёвказы-биле кедээдеп он чедиҥ харлыында келген. Каш чыл дургузунда хөмүр-даш казып турган, а ооң соонда шахтага өрүмнекчи кадрларны дүргеп белеткээр ужур таваржып келирге. «Коммунистер — дагны оттүр казып ажылдаар ажылдарже!» деп, партиом кыйгыры үндүрерге, Анатолий Иванович анаа дораан катышкан.

Аныяк коммунистиң удуртқан бригадазы бүтүсе чыгым ажылды боттандырган. Дагның эң нарын байдалдарында ажылдарының темпизин од бригада ийи катап улгаттырып, ай дургузунда 140—150 метр тоннельдерни казып эртип турган. Хөмүр-даштыг каттарны эң деңнелгелиг арга-биле казып үндүрериниң оруун эң ыяска, хуусаада ажыткан.

Кежээки даг техникумунга бригадириниң диплом төлевилелиин «Дөртку барын талазы транспортёр штрегин дүргеп эртерэ» деп адаан. Ол темага Лукьянчук бодунуң коллективиниң күш-ажылының аргаларының үндезинниерин тайыбырлаан. Ооң соонда ол диплом ажылы бүдүрүлгенинг ажылчын клубунга болган участоктарынга шахтёрлуң номчуп турар апарган лекцияларының үндезини болган. Күш-ажылдың мурнакчы аргаларын ол дагжы түгле кафедрадан пропагандалаарыбыле кыыгаарлаттынмайн турган. Чер адаа-биле дүргеп эртикчилер канчаар ажылдап турарын дыңнакчыларга көргүзер төлээде, лекцияны дооскаш, ажылчын хевин кеткеш, хөмүр-даш үүргайынче ол болганчок-ла киришпер турган.

Чурттуң чеднишкиниериниң дугайында, тоску беш чылда партияның салган соруулгаларының дугайында ооң чаа лекцияларының темазы көстүп келген. Шахтёр-лектор — училищелерге болган школаларга күзенчиг аалчы апарган. № 62 даг-үлетпүр училищезиниң өөреникчилери Анатолий Ивановичиниң онаа сонуургал-биле уткуурлар. Ажылчын кижиниң улуг амыдыралынче ол моортан барып кирипкен.

Профессия талазы-биле эштериниң дүржулгазын од ажок сонуургаар. Даг ишти-биле дүргеп эрттиреринің рекордтарын тургускан бүдүрүлгелерге ол чораан. Шылгарангай мастерлериниң аргаларын Анатолий Иванович техника-экономиктиг билиглерниң шахтада улусчу университединиң киржикчилериниге таныштырган.

А. И. Лукьянчук дам даг мастерининг хүлээлгезин күүседип турар.

— Кадыым баксыраш, мында түр ажылдап тур мен, удавас бригадамга дедир чеде бээр мен — деп, Анатолий Иванович чугаалап орар болду.

Б. ГЕРЦЕНОВ,
СЭТА-ның корр.

ДОНЕЦК.

КОММУНИСТИҢ ЧАҢЧЫЛЫ

«Креңгольмская мануфактура» комбинаттың Старотканкая фабриказының мастерининг дузалакчызы Леонхард Кроник хожудан турар коллективче чеди удаа шилчээн. Ооң мурнакчыларының дөңнелинге чедир кодургон участогунуң ажылдакчылары ооң-биле найырлаашкы берген болгаш оортан чартырын күзеевейн турган.

Ынчалза-даа ажыл-ижи баксыраан черге барып ажылдаары Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Л. Кроникту чаңчылы апарган. Ол ам фабрикада дээре кыдыр санадып турган бодунуң участогун кагган, өске хожудан турар участокта барып ажылдай берген.

Эң баштайгы шак ындыг чаагай херекти ол бежен чылларының төнүзүнде кылган. Белеп эвес деп чүвени билзежок, ол коммунист партком-ун саналын дораан-на хүлээп алган.

...Эдээчилер аразынга кыска чапсары. Цехке ыржымналы берген, станоктар анаа турган. Станоктарны дүргаар Кроник кылаштагылаан. Ол бир-ле чүвени санап, блокнодунга демдеглеп ап турган. Эдээчер доозуган. Чана берген, блокнодун кәрбүшаан, шмйдынып эгелээн.

Эң-не хожудангайларның бирээзи турган ооң чаа участогунга дериглеп чаартып четтикпээн, станоктар аажок эргижирээн болган. Коддуунда-да аныяк, шоолуг дүржулга чок аныяк пөс-таавычылар ында ажылдап турар болган. Кожа-кожа тургускулаан станоктарны дүргаар оларның шимчээшкининиң схемазын ханчаар өскертирип, ажыл үезинниң үнелиг минутталарын ажылчын кыстар аңаа чидирип турар байдалды канчап эдип алырын? Хөй чыл ажылдап келген дүржулга, бүдүрүлгени билир чорук ол айтырыгларга харыылаарда хоочун ажылдакчыга дузалаан.

Станоктар аразынын хемчээлин кыыырар, удазыннарның үстү бээр чоруун дүргеп чайладыр төлээде, чүнү кыза чогуурун ажылчын херээженнерге ол дараазында хүнне тайыбырлап берген.

Бо участокка Крониктуң келириниң мурнунда ай онаалдаларында кедээдеп ооң чаа участогунга дериглеп чаартып четтикпээн, станоктар аажок эргижирээн болган. Коддуунда-да аныяк, шоолуг дүржулга чок аныяк пөс-таавычылар ында ажылдап турар болган. Кожа-кожа тургускулаан станоктарны дүргаар оларның шимчээшкининиң схемазын ханчаар өскертирип, ажыл үезинниң үнелиг минутталарын ажылчын кыстар аңаа чидирип турар байдалды канчап эдип алырын? Хөй чыл ажылдап келген дүржулга, бүдүрүлгени билир чорук ол айтырыгларга харыылаарда хоочун ажылдакчыга дузалаан.

Станоктар аразынын хемчээлин кыыырар, удазыннарның үстү бээр чоруун дүргеп чайладыр төлээде, чүнү кыза чогуурун ажылчын херээженнерге ол дараазында хүнне тайыбырлап берген.

Бо участокка Крониктуң келириниң мурнунда ай онаалдаларында кедээдеп ооң чаа участогунга дериглеп чаартып четтикпээн, станоктар аажок эргижирээн болган. Коддуунда-да аныяк, шоолуг дүржулга чок аныяк пөс-таавычылар ында ажылдап турар болган. Кожа-кожа тургускулаан станоктарны дүргаар оларның шимчээшкининиң схемазын ханчаар өскертирип, ажыл үезинниң үнелиг минутталарын ажылчын кыстар аңаа чидирип турар байдалды канчап эдип алырын? Хөй чыл ажылдап келген дүржулга, бүдүрүлгени билир чорук ол айтырыгларга харыылаарда хоочун ажылдакчыга дузалаан.

Станоктар аразынын хемчээлин кыыырар, удазыннарның үстү бээр чоруун дүргеп чайладыр төлээде, чүнү кыза чогуурун ажылчын херээженнерге ол дараазында хүнне тайыбырлап берген.

Бо участокка Крониктуң келириниң мурнунда ай онаалдаларында кедээдеп ооң чаа участогунга дериглеп чаартып четтикпээн, станоктар аажок эргижирээн болган. Коддуунда-да аныяк, шоолуг дүржулга чок аныяк пөс-таавычылар ында ажылдап турар болган. Кожа-кожа тургускулаан станоктарны дүргаар оларның шимчээшкининиң схемазын

Буянныг профессияның кижилери

Кызылдың онкология диспансериниң клиника-лабораториязы үш чыл бүрүнгаар коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты чедип алган. Инда дүржулгалыг специалистер ажылдап, оларга көргүскен хүндүлеэди телеттиг бадыткап турар.

Лабораторияның удуртукчузу Надежда Васильевна ПАХОМОВА (оң талакы чуруктa). Анаа ол ам 14 чыл дургузунда ажылдап келген бедиң мергежилдиг специалист. Харымсалгалыг, нарын ажылдыг коллективти биледилиг удуртуп, бодунга негелделиг, өөрүнге сагыш-човангыр болганы-биле хүндүлеэди ол чедип алган. Диспансерде «Билиг» нинтилел эге организациязының удуртукчузу база ол. Медицина билиглерин чонга пептередириниң идепкейлиг организакчызы. Бот-тыныгыр уран чүүдүң идепкейлиг киржикчизи.

Надежда Васильевнаның база бир бүзүредиг дузалакчызы лаборант Раиса Михайловна БРЮХАНОВА (солагай талакы чуруктa) болуп турар. Мергежилдиг ажылдакчы аңаа хөй чыл ажылдап келген. Воскресник, массалыг дыштаныла ышкаш хөй-нинти ажылынга ол идепкейлиг киржип келгеп.

Клиника лабораториязының мергежилдиг ажылдакчыларының кылган анализтери аарыг кижилерниң эмнедин, сегиринге улуг дузаны чедирип турар. Ол дээш бөдүүн ишчилерге чон боттарының макталын чедирип турар.

А. АРТАЕВА.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

МУРНАКЧЫ САДЫГЖЫ

Серемма Бүрзенеевна Сат Өвүр райпозунуң мурнакчы садыгжыларының бирээзи. Ооң удуртканы аъш-чем магазининиң коллективи садыгның мурнакчы эрга-дүржулгазын ажыглап, чонга төлептиг бараан болуп турар. Бо магазинге келген садып алынчылар аъш-чем баравинарын боттары шилип алгаш, өртээн кассага төлеп берип, чонну культурлуг хандырып келген садыгжыларга хүндүткелдиг чыыр сөстерин бо-ла чугаалаарлар.

Хоочун садыгжы Серемма Бүрзенеевна 11 чыл иштинде садыглап келген. Анчы үеде ол бодунуң эрга-дүржулгазын ында амыдап турары аныяк садыгжылар Өшпу-Саар Сат, Ольга Монгуш, Мария Ооржак оларга дамчыдып берип турар. Мурнакчы ажылдыг бо магазинде янзы-бүрү ассортиментилиг аъш-чем аймаа бүрүм турар. Садып алынчыларның херектерин өөренип көруп, силадта бар аъш-чем айтырыгларын ханаа-биле ажыглаарын сактып, ооң-биле кады чаа техниканың болгаш культураның бүгү-ле чаалап алышкынналарынга даянып турар ажылды берип турар. Миллион-миллион массалар чогаадыкчы ёзуубиле ажылдап турар. Күш-ажыл болза, кижилерниң арасынга материалдыг кежиктерни хүваарының кара чаңгыс дүштүр чарышты калбартын турар. Амгы үеде чүгле мал ажылында безин 391 кижи социалистиг чаршыта хаара тутпуган.

Ажыл-агыйның ишчилериниң бо чылын чедип алыр соруулгалары база тодаратпыган. Совхоз нинтизи-биле төрүүр 100 малга онаалтыр: 85 бызаны, 95 анай, хураганны, 80 кулунну алырын, бир баш хойдан 2,2 кг дукту, бир өшкүден 800 грамм чеөктү кыргыырын, бир инектен 1700 литр сүттү саарын хүлээлгеде айтып турар. Ынчангаш ажыл-агый күрүнеге 710 тонна өттүн, 355 тонна сүттү, 97 тонна дуктуг, 150 тонна тараапы садарын, нинтизи-биле 6257 га тараа культураларын тарып, бир гектардан 12 центнерни, суттаттыг чөрлериниң бир газындан 15 центнер тараапы алырын хүлээнген. Ол ышкаш малдың бөдүүн болган чулукчуг чемнерин четчир саннары-биле белеткеп алыр.

Амгы үеде хүлээлгени күүседир дээш күженнишкинниг ажыл-херектер совхозта чоруп турар. Бол кичээнгейни малдың чаш төлүн менги алырынче, часкы тарылгага үелеп, ферманың ишчилериниң ажыл-ижи ханаа-биле кедээдеп ооң чедиҥ харлыында келген. Каш чыл дургузунда хөмүр-даш казып турган, а ооң соонда шахтага өрүмнекчи кадрларны дүргеп белеткээр ужур таваржып келирге. «Коммунистер — дагны оттүр казып ажылдаар ажылдарже!» деп, партиом кыйгыры үндүрерге, Анатолий Иванович анаа дораан катышкан.

Аныяк коммунистиң удуртқан бригадазы бүтүсе чыгым ажылды боттандырган. Дагның эң нарын байдалдарында ажылдарының темпизин од бригада ийи катап улгаттырып, ай дургузунда 140—150 метр тоннельдерни казып эртип турган. Хөмүр-даштыг каттарны эң деңнелгелиг арга-биле казып үндүрериниң оруун эң ыяска, хуусаада ажыткан.

Кежээки даг техникумунга бригадириниң диплом төлевилелиин «Дөртку барын талазы транспортёр штрегин дүргеп эртерэ» деп адаан. Ол темага Лукьянчук бодунуң коллективиниң күш-ажылының аргаларының үндезинниерин тайыбырлаан. Ооң соонда ол диплом ажылы бүдүрүлгенинг ажылчын клубунга болган участоктарынга шахтёрлуң номчуп турар апарган лекцияларының үндезини болган. Күш-ажылдың мурнакчы аргаларын ол дагжы түгле кафедрадан пропагандалаарыбыле кыыгаарлаттынмайн турган. Чер адаа-биле дүргеп эртикчилер канчаар ажылдап турарын дыңнакчыларга көргүзер төлээде, лекцияны дооскаш, ажылчын хевин кеткеш, хөмүр-даш үүргайынче ол болганчок-ла киришпер турган.

Чурттуң чеднишкиниериниң дугайында, тоску беш чылда партияның салган соруулгаларының дугайында ооң чаа лекцияларының темазы көстүп келген. Шахтёр-лектор — училищелерге болган школаларга күзенчиг аалчы апарган. № 62 даг-үлетпүр училищезиниң өөреникчилери Анатолий Ивановичиниң онаа сонуургал-биле уткуурлар. Ажылчын кижиниң улуг амыдыралынче ол моортан барып кирипкен.

Профессия талазы-биле эштериниң дүржулгазын од ажок сонуургаар. Даг ишти-биле дүргеп эрттиреринің рекордтарын тургускан бүдүрүлгелерге ол чораан. Шылгарангай мастерлериниң аргаларын Анатолий Иванович техника-экономиктиг билиглерниң шахтада улусчу университединиң киржикчилериниге таныштырган.

А. И. Лукьянчук дам даг мастерининг хүлээлгезин күүседип турар.

— Кадыым баксыраш, мында түр ажылдап тур мен, удавас бригадамга дедир чеде бээр мен — деп, Анатолий Иванович чугаалап орар болду.

Б. ГЕРЦЕНОВ,
СЭТА-ның корр.

ДОНЕЦК.

МУРНАКЧЫ САДЫГЖЫ

Серемма Бүрзенеевна Сат Өвүр райпозунуң мурнакчы садыгжыларының бирээзи. Ооң удуртканы аъш-чем магазининиң коллективи садыгның мурнакчы эрга-дүржулгазын ажыглап, чонга төлептиг бараан болуп турар. Бо магазинге келген садып алынчылар аъш-чем баравинарын боттары шилип алгаш, өртээн кассага төлеп берип, чонну культурлуг хандырып келген садыгжыларга хүндүткелдиг чыыр сөстерин бо-ла чугаалаарлар.

Хоочун садыгжы Серемма Бүрзенеевна 11 чыл иштинде садыглап келген. Анчы үеде ол бодунуң эрга-дүржулгазын ында амыдап турары аныяк садыгжылар Өшпу-Саар Сат, Ольга Монгуш, Мария Ооржак оларга дамчыдып берип турар. Мурнакчы ажылдыг бо магазинде янзы-бүрү ассортиментилиг аъш-чем аймаа бүрүм турар. Садып алынчыларның херектерин өөренип көруп, силадта бар аъш-чем айтырыгларын ханаа-биле ажыглаарын сактып, ооң-биле кады чаа техниканың болгаш культураның бүгү-ле чаалап алышкынналарынга даянып турар ажылды берип турар. Миллион-миллион массалар чогаадыкчы ёзуубиле ажылдап турар. Күш-ажыл болза, кижилерниң арасынга материалдыг кежиктерни хүваарының кара чаңгыс дүштүр чарышты калбартын турар. Амгы үеде чүгле мал ажылында безин 391 кижи социалистиг чаршыта хаара тутпуган.

Ажыл-агыйның ишчилериниң бо чылын чедип алыр соруулгалары база тодаратпыган. Совхоз нинтизи-биле төрүүр 100 малга онаалтыр: 85 бызаны, 95 анай, хураганны, 80 кулунну алырын, бир баш хойдан 2,2 кг дукту, бир өшкүден 800 грамм чеөктү кыргыырын, бир инектен 1700 литр сүттү саарын хүлээлгеде айтып турар. Ынчангаш ажыл-агый күрүнеге 710 тонна өттүн, 355 тонна сүттү, 97 тонна дуктуг, 150 тонна тараапы садарын, нинтизи-биле 6257 га тараа культураларын тарып, бир гектардан 12 центнерни, суттаттыг чөрлериниң бир газындан 15 центнер тараапы алырын хүлээнген. Ол ышкаш малдың бөдүүн болган чулукчуг чемнерин четчир саннары-биле белеткеп алыр.

Амгы үеде хүлээлгени күүседир дээш күженнишкинниг ажыл-херектер совхозта чоруп турар. Бол кичээнгейни малдың чаш төлүн менги алырынче, часкы тарылгага үелеп, ферманың ишчилериниң ажыл-ижи ханаа-биле кедээдеп ооң чедиҥ харлыында келген. Каш чыл дургузунда хөмүр-даш казып турган, а ооң соонда шахтага өрүмнекчи кадрларны дүргеп белеткээр ужур таваржып келирге. «Коммунистер — дагны оттүр казып ажылдаар ажылдарже!» деп, партиом кыйгыры үндүрерге, Анатолий Иванович анаа дораан катышкан.

Аныяк коммунистиң удуртқан бригадазы бүтүсе чыгым ажылды боттандырган. Дагның эң нарын байдалдарында ажылдарының темпизин од бригада ийи катап улгаттырып, ай дургузунда 140—150 метр тоннельдерни казып эртип турган. Хөмүр-даштыг каттарны эң деңнелгелиг арга-биле казып үндүрериниң оруун эң ыяска, хуусаада ажыткан.

Кежээки даг техникумунга бригадириниң диплом төлевилелиин «Дөртку барын талазы транспортёр штрегин дүргеп эртерэ» деп адаан. Ол темага Лукьянчук бодунуң коллективиниң күш-ажылының аргаларының үндезинниерин тайыбырлаан. Ооң соонда ол диплом ажылы бүдүрүлгенинг ажылчын клубунга болган участоктарынга шахтёрлуң номчуп турар апарган лекцияларының үндезини болган. Күш-ажылдың мурнакчы аргаларын ол дагжы түгле кафедрадан пропагандалаарыбыле кыыгаарлаттынмайн турган. Чер адаа-биле дүргеп эртикчилер канчаар ажылдап турарын дыңнакчыларга көргүзер төлээде, лекцияны дооскаш, ажылчын хевин кеткеш, хөмүр-даш үүргайынче ол болганчок-ла киришпер турган.

Чурттуң чеднишкиниериниң дугайында, тоску беш чылда партияның салган соруулгаларының дугайында ооң чаа лекцияларының темазы көстүп келген. Шахтёр-лектор — училищелерге болган школаларга күзенчиг аалчы апарган. № 62 даг-үлетпүр училищезиниң өөреникчилери Анатолий Ивановичиниң онаа сонуургал-биле уткуурлар. Ажылчын кижиниң улуг амыдыралынче ол моортан барып кирипкен.

Профессия талазы-биле эштериниң дүржулгазын од ажок сонуургаар. Даг ишти-биле дүргеп эрттиреринің рекордтарын тургускан бүдүрүлгелерге ол чораан. Шылгарангай мастерлериниң аргаларын Анатолий Иванович техника-экономиктиг билиглерниң шахтада улусчу университединиң киржикчилериниге таныштырган.

А. И. Лукьянчук дам даг мастерининг хүлээлгезин күүседип турар.

— Кадыым баксыраш, мында түр ажылдап тур мен, удавас бригадамга дедир чеде бээр мен — деп, Анатолий Иванович чугаалап орар болду.

Б. ГЕРЦЕНОВ,
СЭТА-ның корр.

ДОНЕЦК.

Көдээде эртем төвү

Ооң бараапы ыраактан илдең: үш наът ак бажың. Дүргеп суурда эң-не улуг, эң-не чараш болгаш эң-не хөй өрээлдит бажың ол. Көдээ черге ындыг бажыңның тыштып келгенинге өөрүвес кижи чок.

Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының эртем ажылдакчылары чаа бажыңче бо хүннерде көчүп кирип турар. Ооң бирги каъдынга кире бээрге-ле, ол бажыңның делгеми, чырыы болгаш тавырымчалыы илдең. Бажыңның бежен ажыг өрээлдери, нургулайында, чер болгаш мал ажыл-агыйын сайгырадырынче утланган. Бирги каътта агрохимлаборатория безин алаан каш өрээлди эвээш. Өрээл бүргүзүнде янзы-бүрү херекселдер, реактивтер, хөй эрттирбее шкафтар... Бурятияның көдээ ажыл-агый институдун 1964 чылда дооскан аныяк коммунист Любовь Карповна Власованың удурткан бо лабораториязы Тываның көдээ ажыл-агыйынга улуг дузалыг болуру болгаш маңаа хөй-хөй эртем ажылдарының кылдыпары чугаажок.

75 олуттуг хуралдаар зал, улуг библиотека, ооң-биле кады номчулга залы, фотографтарның, чурукчуларның өрээлдери, лабораториялар... Инда чүгле эртем талазы-биле кылдыстер безин ол ажыт: үреэни ажыл-агыйы, мал чеминиң будүрүлгези, механизация болгаш ооң-даа өске. Ындыг болганда ол бажың — эртем төвү.

Тывага көдээ ажыл-агый дуржулга станциязы тургузуптугандан бээр келир чылын дөртен чыл болур. Бо үениң дургузунда ооң кылган ажылы хөй. Көдээ ажыл-агый талазы-биле эртем ады камгалап алган улус бе-зин чээрби четкен. Оларның арааныдан РСФСР-ниң көдээ ажыл-агыйының министри турган, ам чер курлавырларының Бүгү-эвилел институдунуң директору, профессор Владимир Петрович Сотников, баштайгы тыва эртемден, ветеринария эртемнериниң кандидады Илья Доңгүр-оолович Кыыл-оол болгаш ооң-даа өскелерни адап болур.

Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы Тывага мал болгаш чер ажылын сайгырадырынга, эртемниң болган мурнакчы дуржулганың чедимшкиниерин пептередиринге бодунуң үлүгүн киирип келген. Амгы үеде станцияның эртем ажылдакчылары болган бүгү ажылчыннары партияның XXIV съездиниң шинтиргерин амыдыралга боттандырбышаан, тоску беш чыл планын күүседиринің шинтиргелиг үшкү чылының социалистиг чарыжында киржип турар.

Ч. КАРА-КЫСКЕ.

ЧУРУКТА: эртем ажылдакчылары ажылдаар чаа бажың.

ЭКОНОМИКТИГ БИЛИГЛЕРНИ КИЖИЗИ БҮРҮЗҮНГЕ

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫ ОРГАНИЗАСТААРЫ. МУРНАКЧЫ ДУРЖУЛГАНЫ — БҮГҮ КОЛЛЕКТИВТЕРГЕ

1. БҮДҮРҮЛГЕНИ ХӨГЖҮДЕРИНГЕ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ КОММУНИСТИГ КИЖИЗИДИЛГЕЗИНГЕ ЧАРЫШТЫҢ РОЛҮ

Күш-ажылчы коллективтериниң амыдыралынга, ажылагый планнарын чедимшкинниг күүседири дээш демисеңге социалистиг чарыш улуг рольду ойнап турар. «Экономиктиг тургузуушкунун, кижилер арааныга социалистиг харылзаалаарының быжыглаарының дээштиг аргазы болур ажылчы чоннарның социалистиг чарыжын хөгжүдеря партия, профэвилел, комсомол организацияларының кичээнгейниниң төвүнге турар ужурлуг» деп, СЭКП ТК-ның Отчёт илеткел талазы-биле партияның XXIV съездиниң резолюциязында айыткан.

Ажылчы чоннарның чарыжы ханы үндезинниг. Инити кандыг-даа күш-ажыл кижилерниң ажыл-чорудулгазын идепкейжидип, оларның арааныга чарышты өөскүдүп үндүрер. Ынчалзажок хуу өнүү тергиндеп, кижини кижи дарлаар чорук тергиндеп турда, будүрүлгенинг түңнелдеринге ажылчы чоннарның сонуургалы чок турда, инити күш-ажылдың ол шынарлары бүрүү-биле көстүп илереттинмес.

Капиталистиг чурттарда ажылчын кижиниң чурттап, ажылдап турар черинин инити байдалы ооң күш-ажылының хөй-нинти ужур-утказын ала-чайгаар чидирип турар. Ажык-кончаа сүрер, адыскакчыскек, араазында адаан-өжээн негежир чоруктар, өскелерниң күжү-биле чамдык кижилерниң байыр чоруу — бо бүгү ажылчы чоннарның амыдыралынга аар доңгу боол артышаан. Капиталистиг тургузуунуң молчүүчү характери ажылчы чоннарның хөй муруузунуң идепкейинге, эгелээшкиннеринге деткимчеңге хемчээ апарган. Ажылчын бүрүү бодунуң идепкейин, чогаадыкчы чоруун, эгелээшкинин көргүзүп болурунга бүгү-ле аргалар бар. Бо таварылгаларда ажылчы чоннарның чарыжы канчаардаа ажок улуг ужур-дузалыг болур. Ол болза, социалистиг харылзаалаарының, эш хуу кады ажылдажылганың болгаш кижилерниң бот-боттарынга дузалажылгазының чардынмас чүүлү кылдыр илереп турар.

«Социализм чаршыты чүгле өөскүдүп үндүрер эвес, шынап-ла ону калбаа-биле, шынап-ла массалыы-биле бирле дугаар ажыглаар арганы берип турар...» — деп, В. И. Ленин 1918 чылдың январьда бижээн.

«Кажан социалистиг чаваа арге-чагырганы холунга апканда, ам бистиң соруулгавыс — чарышты организастаары» — деп, Владимир Ильич айыткан (т. 35, арын 195).

Чаа инитилелди тургузарының коммунистиг методу бомырадың бедидериниң дүгүүрү чогум-на ында дээрзин В. И. Ленин көргеп.

Ооң-биле кады чүгле ажылагый, будүрүлге соруулгаларын шинтиргээр рольдуг кылдыр чарышты В. И. Ленин ынчаар чаңгыс талалай көрбейн чораан. В. И. Ленин чарышты совет тургузугнуң демократизминиң дорт илергейлээшкини, хөй-нинти ажылынче, будүрүлгени эргелеп-башкарарынче ажылчы чоннарны хаара тударының чугула аргазы кылдыр көрүп чораан.

Ол ышкаш чарыш болза, коллективизмниң, эш хуу кадының болгаш бот-боттарынга дузалажырының чардынмас чүүлү кылдыр ол үнелээн.

«Кажан социалистиг чаваа арге-чагырганы холунга апканда, ам бистиң соруулгавыс — чарышты организастаары» — деп, Владимир Ильич айыткан (т. 35, арын 195).

Чаа инитилелди тургузарының коммунистиг методу бомырадың бедидериниң дүгүүрү чогум-на ында дээрзин В. И. Ленин көргеп.

Ооң-биле кады чүгле ажылагый, будүрүлге соруулгаларын шинтиргээр рольдуг кылдыр чарышты В. И. Ленин ынчаар чаңгыс талалай көрбейн чораан. В. И. Ленин чарышты совет тургузугнуң демократизминиң дорт илергейлээшкини, хөй-нинти ажылынче, будүрүлгени эргелеп-башкарарынче ажылчы чоннарны хаара тударының чугула аргазы кылдыр көрүп чораан.

Ол ышкаш чарыш болза, коллективизмниң, эш хуу кадының болгаш бот-боттарынга дузалажырының чардынмас чүүлү кылдыр ол үнелээн.

Он ийиги тема

Ажылчы чоннарның чарыжы ханы үндезинниг. Инити кандыг-даа күш-ажыл кижилерниң ажыл-чорудулгазын идепкейжидип, оларның арааныга чарышты өөскүдүп үндүрер. Ынчалзажок хуу өнүү тергиндеп, кижини кижи дарлаар чорук тергиндеп турда, будүрүлгенинг түңнелдеринге ажылчы чоннарның сонуургалы чок турда, инити күш-ажылдың ол шынарлары бүрүү-биле көстүп илереттинмес.

Капиталистиг чурттарда ажылчын кижиниң чурттап, ажылдап турар черинин инити байдалы ооң күш-ажылының хөй-нинти ужур-утказын ала-чайгаар чидирип турар. Ажык-кончаа сүрер, адыскакчыскек, араазында адаан-өжээн негежир чоруктар, өскелерниң күжү-биле чамдык кижилерниң байыр чоруу — бо бүгү ажылчы чоннарның амыдыралынга аар доңгу боол артышаан. Капиталистиг тургузуунуң молчүүчү характери ажылчы чоннарның хөй муруузунуң идепкейинге, эгелээшкиннеринге деткимчеңге хемчээ апарган. Ажылчын бүрүү бодунуң идепкейин, чогаадыкчы чоруун, эгелээшкинин көргүзүп болурунга бүгү-ле аргалар бар. Бо таварылгаларда ажылчы чоннарның чарыжы канчаардаа ажок улуг ужур-дузалыг болур. Ол болза, социалистиг харылзаалаарының, эш хуу кадының ажылдажылганың болгаш кижилерниң бот-боттарынга дузалажырының чардынмас чүүлү кылдыр илереп турар.

«Социализм чаршыты чүгле өөскүдүп үндүрер эвес, шынап-ла ону калбаа-биле, шынап-ла массалыы-биле бирле дугаар ажыглаар арганы берип турар...» — деп, В. И. Ленин 1918 чылдың январьда бижээн.

«Кажан социалистиг чаваа арге-чагырганы холунга апканда, ам бистиң соруулгавыс — чарышты организастаары» — деп, Владимир Ильич айыткан (т. 35, арын 195).

Чаа инитилелди тургузарының коммунистиг методу бомырадың бедидериниң дүгүүрү чогум-на ында дээрзин В. И. Ленин көргеп.

Ооң-биле кады чүгле ажылагый, будүрүлге соруулгаларын шинтиргээр рольдуг кылдыр чарышты В. И. Ленин ынчаар чаңгыс талалай көрбейн чораан. В. И. Ленин чарышты совет тургузугнуң демократизминиң дорт илергейлээшкини, хөй-нинти ажылынче, будүрүлгени эргелеп-башкарарынче ажылчы чоннарны хаара тударының чугула аргазы кылдыр көрүп чораан.

Ол ышкаш чарыш болза, коллективизмниң, эш хуу кадының болгаш бот-боттарынга дузалажырының чардынмас чүүлү кылдыр ол үнелээн.

ажыг сагыга-чурумну сагыырынга идигин берген.

В. И. Ленинниң үндезин кол айтышкынынга даянмышаан, Коммунистиг партия ажылчы чоннарның социалистиг чарыжын хөгжүдер талазы-биле улуг ажылды калбартып чорукган. Социализм быжыккан тудум-на, чурттуң экономиказын чаартырынга болгаш чаа, социалистиг будүрүлге харылзаарын быжыглаарынга чарыштың ролю улам бедип келген. Экономиканың болгаш инитилел харылзааларының хөгжээри-биле кады чарыш улам калбарып, ханылап, ону организастаарының арга-хевирлери сайгырадыгайжаан.

1919 чылдың апрель 12-де Москва—Казань демир-орук-туң Москва—Сортировочная депозунуң мурнакчы ажылчыннары баштайгы коммунистиг субботникти эрттиргенер. Ооң соон дарый коммунистиг субботниктер демир-орук транспортунга, үлетпүр будүрүлгелерге, хоорай ажыл-агыйларынга калбаа-биле тараан.

Мурнакчы ажылчыннарның эгелээшкинни В. И. Ленин нанн-биле деткээн. 1919 чылдың июньнуң төнүзүнде «Үлүг эгелээшкин» деп ажылынга ол чаа шимчээшкинге бедик үнелээшкинни берген. Ол шимчээшкинни күш-ажылга моральдыг идиг бээрининг тодаргай илерээшкини, мал-чүгдеден хостаган болгаш күш-ажылдың өөрүшкүүн биле берген ажылчын массаларының күш-ажылчы көдүрүүшкүнүн чугула көргүзүү кылдыр ол үнелээн.

Ажылчы чоннарның чарыжы баштайгы беш чылдың чылдарында шапкыны-биле хөгжээн. В. И. Ленинниң «Чарышты канчаар организастаарыа?» деп чүүлү 1920 чылдың январьда «Правдага» бир-ле дугаар парлаттынган, а ол-ла чылдың мартта, «Үлүг эге-

Коммунист О. К. Ондар башы аныяымда 22 чыл болган. Бо аразында ол чеже кижини өөретпээн дээр. Чадаанада бирги ортумак школаның эге классчар башкызында ол база-ла мактадып турар.

Олаш Күжүгетовнаның классчары чыл бүрү бедик өөредилгелиг болуп келген, ада-ие-биле харыяза база эки. Школада ол хөй-ниитичи башкыларның бирээзи.

ЧУРУКТА: Олаш Күжүгетовна Ондар кичээл үезинде.

А. ЧОЙГАННЫҢ фотозу.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ӨҢНҮКТЕРИВИСТЕ

ВАРШАВА. Польшага 1973—1982 чылдарда нефть-химияны хөгжүдүрүнүң планын төлевилээн. Нефть-химия үлеттүрүү калбартырынга он чыл дургузунда злотыйны чарыгдаар деп, ол планда айыткан.

Нефть болбаазырадыр күүшмылдалдар хамыкты мурнай оранчок улгадыр. Полоцкиниң чуртта эң улуг нефть-химия комбинадынга чаа дериглер ажылдан эгелээр. Оон түңелинде 1978 чылга уткуштур ол комбинат чыдың-на 12 миллион тонна «кара алдынын» болбаазырадып турар апаар.

Гданьскиге нефть болбаазырадыр завод тудары эгелей берген. Бляховонуң болган еске-даа хоорайларның нефть болбаазырадыр бүдүрүлге чердерин делгемчидер деп төлевилээн. Кендзежжиниин, Освенцимнин, Тарновтун, Влоцлавектин, Быдгоштун, Пулавының химия комбинаттарынга нефть продуктуларының ийнги болбаазырадылгазының объектилери ажыглалга кирер.

Нефть-химия үлеттүрүү чоокку он чылда сайзырадырга, Польшага нефть болбаазырадыры 1970 чылда 7,5 миллион тонна турганындан 1982 чылда 30 миллион тонна чедир нөвүдээр. Оон-биле кансырлаштыр пласстмассалар бүдүрери, синтезтээн удаазынар, каучук, хеп чуурунга ажыглаар болган еске-даа продуктулар бүдүрүп үндүрери оранчок нөвүдээр.

УЛАН-БАТОР. Улан-Баторнуң Х. Чойбалсан аттыг 1 дугаар ортумак школазы чартык чүс харлаан. Улусчу эрге-чагырганың чуртка эң баштай тургускан ортумак школазы ол.

Школа бодунуң тургустунган баштайгы хүнүнден эгелээн-де улус өөредилгезиниң системазын тургузарынга, хөгжүдеринге, ылаңгыя өөредилге-кижизидилге ажылын саазырадыр ажыдып хөгжүдеринге чугула рольдуг боон келген болган боон-даа турар. Ол школага өөренип эрткеннериниң аразында муң ажыг башкы, эмчи, инженер, экономист-биле катай эртемнериниң 90 кандидады, тос академия болгаш эртемнер доктору бар.

МАР-ның улустуң Улуг Хуралының Президиуму национал кадрлар белеткээринин херээнге юбилияр-школаның улуг ачы-хавыяазыг болганын барымдаалаан, ону бедик шаңнал— Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаар деп чарлык үндүргеп. Хөй-хөй башкыларны МАР-ның ордендери, медальдары-биле шаңнаан.

БУХАРЕСТ. Румынияга үш чыл эртип, бешки беш чыл доостур чоокшулаш турда, комбикормнар бүдүрери ийи катап нөвүдээр. Ынчангаш уеадилериниң хөй нуруузунда чыдыңда-на 100-тен 140 муң тонна чедир комбикормы бүдүрер күүшүлүг чаа-чаа фабрыкаларны тудуп турар. Ам комбикормну күрүнеинге күшболгаш хаван фермаларында, кооперативтерде база ажыглап турар.

Бо чылын 1,2 миллион тонна — бүгү комбикормнарның үштүң бир кезиниден хөйүн кооператив ажыл-агыйларга бээр. Ол чаа адырның хөгжүп эгелээнинден бээр оон-на чыл болган. Оон ажылдакчыларының продукциянның ботүнезин чигедириниң болгаш шынарын бедидериниң улуг кичээнгейин салып турар. 1975 чылда алды миллион тонна хире комбикормну бүдүрер. Оларның шуптузун чарбалап бүдүрер. Оларны дажыглаарын ол арга чигедир. Практикадан биилингенин ёзугаар аымга, оон ангыда, ыдыг чем шыгээттингир, ынчангаш продукциянын өртээ 10-15 хуу чигээр.

ПРАГА. Машина тудуунуң Чехословакиядаа эң улуг «ЧКД-Прага» комбинадынга бүдүрүүшкүн хемчээли эртекен чылдаазындан 7,1 хуу улгадыр. Каттыжышкынның ажылдакчылары чуртка 1971 чылдаазындан 264,3 крон ажыг үнелиг продукцияны бүдүрүп берген. Ол сан-түңну каттыжышкынның партия, ажыл-агый активинин Прагага эртнеп хуралындан дыңнаткан. Хуралдың киржиичилери эртнеп чылдың түңнелдерин чугаалаткан, келир үеде планнарын төлевилээн.

Хуралга киришкеннер ЧКП ТК-ге, ЧССР-ниң чазаанга, Чехословакиянның профсоюзтарының Төп Чөвүлелдинге чагаа чоруткан, бүдүрүлге планнарын моон соңгаар-даа ажыр күүседир, күш-ажылчы улустуң 1945 чылдың февральда типелгезиниң 25 чыл оюн төлептиг демдеглээр шиитпирлиин илертейлээн.

СОФИЯ. Варна хоорайның Г. Димитров аттыг судно тудуушкуунуң заводу Болкан чартык ортулукта база бир эң улуг завод. 1973 чылда адаа продукция бүдүрүп үндүрери 30 хуу нөвүдээр. Болгарияда бо чылын бүдүрер бүгү судноларның 70 хуузун ол завод бүдүрүп үндүрер. Болгарияның далай флодунга ажыттаар, 22,5 тонна чүк соортур хөмүр-даш, руда дажыглаар «Белмекен» суднону варна корабльчилери бирги кварталда суг оруунче салып үндүрер.

(СЭТА).

ОРУКТУ АШТААР, КӨВҮРҮГЛЕРНИ КЫЛЫР

Оон бээр элээн үе эртикеддаа болза, редакцияже бо чагааны бижиирин шиитпиредим. Чүге дээрге бо чылындаа, мооң соонда-даа кезек үеде Абаканда эът комбинадынче малды Кожээнни таварты сүрүп чедирер-ле болгай.

Чеди айның чаазы, чайгы шагның эң эки үези. Тайгасыннар, арга-озумнер, аинышктар чиигүр ногаан, өңбаазын чечектер мөңгүк-хорагай хеп-ле, каас-чараш үе.

Мал семиртир «Тыва» совхозтуң малын сүргеннер узун орунче аттанышкан. Бис база 1000 ажыг хойну хүзээп алгаш, Теве-Хаядан үнүптүвүс. Аалывыстан аттанып тура дыңнаарывыска, Кожээ-Бажын таварып эртер оруктуң аштаа арыглап турар сургалыг болган. Аравыска хоорай хоочун кижилер ол оруктуң узак, бергезин билир болгаш, ол медээге өрээнидаа аажок.

Бистиң баштап, ажыл-ишти бамкарып чоруурун-биле Куулар Эрес-оол деп кижи-даа бистиң-биле аалдан үнген. Кожээге четкеннивис соонда ол дартавыс читкен.

Чогум-на бергелер Кожээ соонда агелээн. Совхозувустан Абакан чедир мал сүрер оруувус 700 километр ажыг. Мурнундагы үеде ажык ак орук ам бүтпеп, а оон аштаагазын каш чыл улаштыр кылбаан болду. Аай-дедир озаанай ушкан ыяштар эңмежок. Аргарыг шыргай. Ындыг черге хой муңгаштаныры хаая эвес.

Орукта шапкын, терең даг хемнери хөй. Оларны кежир көвүрүглер чок. Эң сыын кежиглерде суг безин азегдерден болуур чораан. Хойну чаңгыстап тудуп, терең хемни кежир чедип кежирер. Чайгы хүнүү бадыр сугну аай-дедир кежип, хой чедип кээрге, аътка-даа, кижиге-даа дыка-ла берге. Чамаш, Арбат, Уйбат хемнерге көвүрүглерни ыяапла тудар керек.

Орук кадыр-берге, багай болганындан мал оттап семирнир туржук, арыг бакпаар-даа түүлдер бар. А чамдык мал сүрүкчүлериниң коданындан элээн хөй хойлар хораан. Күрүнеге садар эът ынчаар эвээжеп турар-дыр.

Совхозтуң күрүнеге садар малын одарладып дыштандырар, малчыннар база орук ара дыштанып, чунар-бажыңнаар черлерни доктаатканар. Ынчалза-даа ол чүгле саазын ыырында аазаашкыннардыр. Бистиң доктаарывыс ужурлуг черлерде хуу амыдыралдыг кижилер чурттап, улуг-делгем девискээрлерни сиген кезер кылдыр кажаалап алган, • мал сүргеннерни малыдар кажаа-хораа үреп каапташын деп сагындырып, харын-даа хорадап турары сүрүкчүлерге таарымчалыг бе, ынчаш?!

Кордонга малды ончалап саналр, аскак-бүскектерин үзерле болгай. А кордон ээн. «Тыва» совхозтуң төлээзи .Очиколов деп кижини дилээш-даа тыпшаан бис.

Совхоз директизизы, мал ажылынын кол специалистерин бо керекти тоомчага албайн турары элдептиг. Ол хире узун орукка мал эмчазинин, зоотехникти-даа дузазы херек-ле болгай, а оларның төлээзин безин кижи көрбес боор чораан. «Шивилиг», «Совет Тыва» совхозтарның мал эмчилери, зоотехниктери сүрген мал-биле тудуш-ла чоруур чораан.

Бо чайын мал сүрерин «Тыва» совхоз эки деңнелге организастап, бо керекти чугулага алзын дээш, чагааны бижидим.

Х. ХОВАЛЫГ.

Чөөн-Хемчик район.

Тайбың үениң сорулгалары

ФАМ ВАН ДОНГТУҢ ЧУГААЗЫ

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниң Национал хуралының сессиязы ында ажыттынган. Республиканың дээди органының депутаттары АКШ-тың агрессиязынга удур вьетнам улустуң демиселиниң түңнелдерин үндүрер болгаш чурттуң чаа үе-чадада хөгжүдүрүнүң оруктарын тодарадыр дээш чыглып келген.

Премьер-Министр Фам Ван Донг депутаттар мурнунга ВДР-ниң чазаанның вьетнамга политиказын кылган. Вьетнам улустуң агрессияны тиилээн чоруу чаа байдалга болгаш чаа сорулгаларга дүүштүр улам улуг тиилелгелерни чедип алырынга таарымчалыг чорукту ажыттанын ол чугаалаан.

Бөгүн бодувустуң тиилелгевиске өөрүүшаан, ооң кол үндезинин көрүп турар бис: ол болза, президент Хо Ши Минниң үндезилээни, организастааны болгаш кижизиткени бистиң партиниң, Вьетнамның ажылчы чоннарының улуг партиязының удуртулгазы-дыр — деп, Фам Ван Донг онзалап демдеглээн.

Бөгүн тиилелгени демдеглеп, баймырап тура, бүгү вьетнам улустуң соңгу болгаш мурнуу-даа чүкте улуечу чепсектир күштерниң, улустуң эң дээре солдар-кыстарының дайынчы маадырлыг чоруунга база байыр чедирип турар бис. Олар шуптузу Төрээн чуртка болгаш улуска шынчызын, кандыг-даа сорулганы күүседип, кандыг-даа бергедерни ажып эрттирер болгаш кандыг-даа дайзынны тиилеп шыдаарын бадыткааннар деп Фам Ван Донг чугаалаан.

Фам Ван Донг вьетнам улустуң тиилелгезиниң Индий-Кыдаттың үш улустарының эң-сеткил каттыштырыгазыбиле холбаалыын айыткаш, ол эвилелди улам бижыглаарынче вьетнам улустуң түткүүн илереткеп.

Социалистиг чурттарның болгаш депшилгелиг күштерниң вьетнам улуска дузаламчызының дугайын чугаалаан. Фам Ван Донг: ол бистерге хемчээн четпес деткинче болган, ынчангаш вьетнам кижи бүрүзү ооң чугулазын болган ужур-дузазын долузу-биле үнелеп билир ужурлуг— деп чугаалаан.

Национал экономиканы катап тургузарының болгаш улам хөгжүдериниң, улуг хемчээлиг социалистиг бүдүрүлгеже шилчиринин эргежок чугулазын Премьер-Министр демдеглээн.

Хамаарышпас чорукту, бот-боттарының суверенитедин хүндүлеп көрбүшаан, иштики херектеринге чаржалашпайн, деп эртеге, кайы-кайызынга ажыктыг чорукка үндезилээш, өске чурттар-биле экономиктиг харылзааларны бижыглаары чугула деп ол чугаалаан.

Вьетнам улус соңгу чүкке социалистиг тургузары дээш, мурнуу чүкке национал болгаш демократтыг революциянын доозар, чурттуң тайбың арга-биле катап каттыжары дээш демиселин улам күштелдирериниң шиитпирлиг деп Фам Ван Донг түңнелинде медеглээн.

МВР-НИҢ РЕВОЛЮСТУГ ТҮР ЧАЗААНЫҢ ШЕРИГ ТӨЛЭЭЛЕРИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ХАНОЙ. (СЭТА). Дөрт талалыг каттышкан шериг комиссиязында Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанның төлээлери медеглеп кылган. Мурнуу Вьетнамның хосталган девискээрлеринде Сайгон администрациязының шавар халдаашкынныг даймылдажышкыннарыны база полициянның хөй санныг рейдилерин чорудуп турарынга ук төлээлер ол медеглелде шиитпирлиг удурланган.

МВР-ниң Революстуг түр чазаанның төлээлери боттарының шериг контролюнуң бөлүктерин тургузаар болгаш америк база сайгон талаладан хосталган шериг албанныг кижилерин хүлээп алыр черлери кылдыр шилип алган девискээрлеринче сайгон шеригларынын халдаашкыннар кылып турарының барымдааларын ол медеглелинде демдеглээн деп, Парлалганың хосталга агентилели дыңнаткан. Ындыг таварылгалар Тхиеннюнга (Тэйнинь можу), Каучайга (Биньтхуан можу) болгаш еске-даа хөй-хөй черлерге болган деп, медеглелде айыткан.

Дугуржулганы Сайгон эрге-чагыргазының талазындан ылап-ла үреп турарының барымдаалары ол деп, МВР-ниң Революстуг түр чазаанның төлээлери ол үүлгедиглерни буруу шапкан. Хамаатты чонга удур чорудун турар бүгү дайылдажышкыннарны база полицияның үүлгедиглерин доодораан соксадырын медеглелде негээн.

Л. КОРВАЛАННЫҢ ЧУГААЗЫ

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң реакциязы чуртка парламенту соңгулдазын чогумчалыг эртирерин кандыг-даа арга-биле шанчыктаар деп турар. Оон ол чимзенишкинерин Чилиниң Коммунистиг партиязының Чингине секретары Луис Корвалан сойгаладаан. Реакция бодунуң сорулгаларын чедип алыр дээш, дерзин үүлгедиглер, күүүлелдер кылыр чыгыы апарган. Ону Чилиниң Компартиязы болгаш депшилгелиг еске-даа күштери шиитпирлиг буруу шаап тур деп, соңгулда мурнунда Консенсьон хоорайга болган митингиге Л. Корвалан демдеглээн. Улусчу чаңгыс эптин эвилели келир парламент соңгулдазынга бодунуң тиилеп үнеринге бүзүрелдиг деп, Л. Корвалан медеглээн.

ДУГУРЖУЛГА ЧЕДИП АЛДЫНГАН

ВЬЕНТЯН. (СЭТА). Вьентяндан келген дыңнадыгларны ёзугаар алырга, Лаоска дайылдажырын сөксадыр дугайында Вьентянга февраль 20-де дугурмулга чедип алдынган. Лаостуң патриотчу күштериниң болгаш хаан чазаанның төлээлемчилери дугурмулгага февраль 21-де Лаостуу-биле 11 шакта албан чурумун ёзугаар ат салган. Дугурмулга февральдың 22-де күштүг болур.

Депутаттың медеглели

РИМ. (СЭТА). Европага айыыл чок чорук системазын организастаары болгаш кадыкдажылганың бижыг үндезинерин тургузары бүгү делегейниң чурттарының аразынга харылзааларына хөгжүдеринге эки салдарын чедирер ийик. Айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле чөвүдел хуралды белеткээринге хозбашкан айтырыгларны Европаның сес чурттарының төлээлекчилерин-биле кады чугаалажып дооскан соонда италь парламентининң депутады христиан-демократ Л. Граделли ындыг медеглел кылган. Л. Граделли ишти-европа чөвүдел хуралын бо чылдың чайынында-ла тыыр болза эки деп санап турар.

ЧӨҢГЭЭЛЭЭШКИН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль Ливанның мурнуу кыыгаарында дайынзырак белеткелин катап күштелдире берген. Механизастатынган израиль шериг кезектери Марджаюнуң девискээринде көстүп келген. Израиль шеригларинің Аркуб девискээринде кожуп турары чугаалаан.

ЧӨПШЭЭРЕЛ БЕРБЭЭН

ПЕКИН. (СЭТА). Империализмге болгаш реакцияга удур, Кыдатты хостаары дээш демиселге маадырлыы-биле өлген совет дайынчыларның хөөрелеринге Совет Армиязының болгаш Шериг-Далай Флодунуң 55 чыл оюнга холбаштыр чечектер салыр-дээш ССРЭ-нин Кыдатта алчын черинин төлээлекчилери Шэньян, Харбин, Чанчунь болгаш Дальний хоорайларга баар чөпшээрел дилээрге КУР-нуң Даштыкы херектер министерствозу чөпшээрел бербээн.

Хүлээдип берген

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Хамааты ужар үүлдүң айыыл чок чоруунга удур угланган, шын эвес үүлгедиглер-биле демиселиниң дугайында керээнин Совет Эвилелиниң күштүг болдуруп бадылаан бижиин ССРЭ-нин АКШ-та херектериниң түр бүдүреттирген төлээ Ю. М. Воронцов кадагалаар кылдыр АКШ-тың күрүве департаментизинге хүлээдип берген. Ол керээни Монреальга 1971 чылдың сентябрь 23-те чарган. Керээге ССРЭ, АКШ болгаш Великобритания киржип турар.

Министрлер сессиязы

КАИР. (СЭТА). Каирге араб чурттарның информация министрлериниң чылдың-на болур сессиязы доозулган.

ЕАР-ның премьер-министриниң оралакчызы Абдель Кадер Хатем Чоокку Чоон чүк кризиниң таарыштыр шиитпирлээринге хамаарыштыр арабтарның эълеп турар туруштары-биле делегейниң хөй-ниитизин аки таныштырарын барымдаалаап, араб чурттарның информация органнарының ажылын экижидери эргежок чугула деп, түңнел хуралга демдеглеп чугаалаан.

ЧИЛИ. Март 4-те парламент соңгулдазы болур. Аңаа холбаштыр Улусчу чаңгыс эптиң чазаанның болгаш партиялар маттыжышкынының ниити программазын февраль 5-те чарлап үндүрген. Чилиниң күш-ажылчы бүгү улузунга чарлап дыңнатнан ол эң чугула программа документизи чазак программазын соолгу ийи чыл дургузунда күүсеткенинниң дуржулгазын ниитизи-биле түңнеп айытнан тайылбыр болган. Чаа прогаммада төлевилеп айытнан боттуг сорулгаларның бирээзи — бүгү эрге-чагырганы ажылчын аңгыга болгаш ажылчы чонга чаалап бээри, улустуң күзелдеринге дүүштүр чурттуң экономиказын хөгжүдерин хандырары, төрээн чурттуң хамаарышпас чоруун быжыглаары болган.

ЧУРУКТА: Чилиниң Коммунистиг партиязының район комитеттериниң бирээзиниң Сантьягога болган хуралы. Соңгулда эрттирериниге холбаштыр коммунистерниң боттуг организаичы сорулгаларын аңаа чугаалашнан.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Чаа программа-биле сонуургадыр

Хөглүг, сөлүн ыр, танцылар-биле көрүкчүлерни найгадып келген «Саян» ансамбльдиң концертин көрүкчүлер бе удаада база сонуургазары чугаажок. Күрүнениң ыр болгаш танцының үк ансамбли чаа концерт программазын дужаагаш. Концерттиң ийити неезэ бүрүн чаартынган.

«Чайлагда байырлал» деп театрыктан улуг көргүзүгнүнында киирген. Тыва улустуң куда байырлалы дээш өске-даа хөглүг, баштак ёзулалдарны, хүрешти көрүкчүлерге бараалгадыр. Моон мурнундагы концерттерге бодаарга бо көргүзүгге баштай, шоодуглуг сценаларны кииргени көрүкчүге сөлүн болуру чугаажок.

«Чайлагда байырлал» деп сюитаның музыказын аныяк композитор Дамба Хүреш-оол, созуп Алексей Хуурак бижээн. РСФСР-ниң культураазының алдарлыг ажылдакчызы композитор Алексей Чыргал-оолдуң музыказы чамдык сценаларны база үдээр.

Белорус ССР-ниң Кызыл туң орденниг күрүне филармониязының кол балетмейстери Семен Борисович Гехт танцы номерлерин үр үеде белеткеп, таарыштыр шилип тургускан.

ЧУРУКТАРДА: «Чайлагда байырлал» деп сюитадан көргүзүглер.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

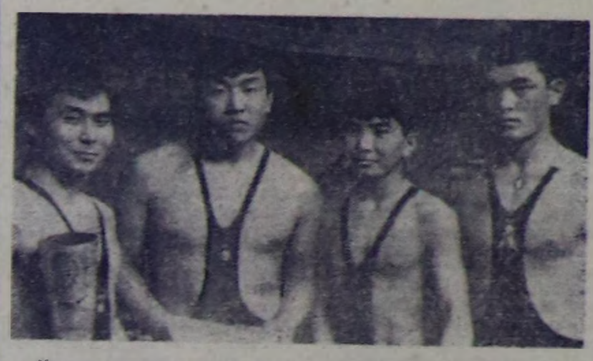
Бичиилерниң кежээзи

Кара-Хаак сес чыл школазынга суббота кежээлеринде сөлүн овоннар, ужуражылгалар азы темалыг кежээлер болза эртикилеэр. Чоокта чаа школаның бирги классчылары хөглүглерниң болгаш тыныгырларының клубунуң эзалчыдыг ужуражылгазын эрттирген. Башкызы Екатерина Ивановна Даваалай болгаш уругларның шефчизи чедиг классчыларның эки белеткенинниң ачызында кежээ сөлүп болган.

Бичии уруглар төрөөн суурун болгаш оон күш-ажылчы кижилерни кайы хире билир бис деп темага хамаарыштыр айтырыгларга дарылаавышаар. «Сылдыс» болгаш «Шолбан» командаларынга тус-туста 15-15 айтырыгларны салган. Уруглар айтырыгларга шын харылаавышаар. Төрөөн совхозаунуң мурнакчылары, оларның бүдүрүш түрээ ажыннажы, күрүшеге берип турар продукциязы—бо бүгүнү бичии кижилер шупту ыяк билир болганнар.

Кежээниң түнелинде уруглар сөлүн концерттиг көргүскен. Ийиги команда хөй саанын адаан тывілекчи болган.

З. БҮРҮННЕЙ.

Хөстуг хүрешке Тыва АССР-ниң бирги чери дээш маргылдаа болуп эрткен. Анда республиканың эң шыырак аныяк мөгелери киришкен. Түнелинде «Спартак» эки тура спорт нитилелиниң мөгелери бирги чөрээ алдаш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитединиң шилчиир кубогу, бирги чергениң диплому-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: 1973 чылда республика чемпиону болган «Спартактың» аныяк мөгелери: (Сөлөгай талаазындан он талаже) Игорь Седин (74 кг), Сергей Одаң-оол (82 кг), Иван Хуражап (48 кг), Олег Доржу (68 кг).

Н. ПАНКРАТОВТУҢ фотозу.

Чаа ном дугайында

„ТЫВА ДЫЛ МЕТОДИКАЗЫ“

Амгы үеде бистиң чуртта бүгү-нитинниң ортумак өөредилгезин боттандырарының сорулгаларын шинтипирлеп турар. Мында холбаштыр школаларга орус болгаш төрөөн дылдарны башкылаарын экижидерин чугула сорулга деп айыткан.

Бистиң школаларывыста орус болгаш төрөөн дылдар кол эртемнерниң саңынга хамаажыр. Ол эртемнерни эки шылырлыг башкылаары школага өске-даа эртемнерни чедишкинниг өөредиринге, черле нитти өөредилге-кижизидилгелиг ажылга шинтипирлиг ужур-дузалыг.

Тыва школаларда төрөөн тыл болгаш литература башкылары шупту дээди эртемниг. Оларның хөй кезии боттарының ажылының харыысалгазын билип, башкылаашкынны кылымак болгаш чогаадыкчы ёзу-биле боттанарын келген. Оон-биле кады төрөөн дыл биле литература өөреникчилериниң хөй багай демдектер алыр эртемнеринге хамаажыр турар. Ол дээрге тыва школаларда өөредилге-кижизидилге ажылында, ылангыя төрөөн дыл башкылаашкылында шынгыы четпестер барын тодаргай көргүзүп турар-дыр. Ындыг четпестерге тыва дылды база литератураны башкылаарының методиказынга хамаарышкан ажылдарның эвээжи база бир ажылларны долузубиле ажыглавайн турары хамаажыр.

Тыва дыл, ылангыя тыва литератураны башкылаарының методиказын тургузары кончуг чугула сорулга апаргаан. Ниити-даа, тодаргай-даа айтырыгларны эртем ёзу-биле шинчилээри, ындыг шинчилелдиң түнелдерин башкылаашкын практиказынга нептерээри негеттинип турар. Кызылдың пединститудуунуң башкызы, педагогика эртемнериниң кандидады Х. С. Алдын-оолдуң арткан чылын чырыкче үнген «Тыва дыл методиказы» деп ажылы ол неелдевин күүседир сорулга-биле бижиттингеп.

«Тыва дыл методиказы» деп бо ажылда 4—8 классчарга методиканың ниити теоретиктиг айтырыглары-биле кады фонетика, морфология болгаш синтаксисти башкылаарының сорулгаларын айыткан, ол-бо бөлүктерни өөредирдо ажыглаар методтарны сүмелээн, чамдык темаларны өөредирге кичээлдерниң планын болгаш кыска конспектилерни база киирглээн. Хөй чылда ажылдап келген башкының дуржулгазы, хөйгаарадарды, методиканың чаа уг-шинин, аргаларын тыва дыл башкылаарынга таарыштыр ажылдап кылганы черле дыка үнелиг болуп турар. Ынчангаш чүнүн-даа мурнунда **тыва дыл башкыны бүрүзү бо номну ынчангейлиг номчаш, оон идеяларын, бодалдарын чогаадыкчы ёзу-биле ажылынга ажыглаарын күзеп тур бис.**

«Тыва дыл методиказының чамдык теоретиктиг айтырыглары» деп ук номнуң дөртүү кезээ дыл башкылаарының концепциязын айтырыгларын конспектилеп көргүскен. тайылбырлаан. Ынчангаш номну бо эгеден тура номчуп эгелеве эптиг.

Авторнуң дыка үнелиг бодаалдары, саналдары бар, чижээлээрге, чамдык берге терминнерни солуза дээн бодалдары, чаа схемалар болгаш таблицалар, үнелер дутайында нарынга айтырыгларны тайылбырлаар уг-шинин айытканы, кожумактар дутайында бодалдары дээш оон-даа өске.

Х. С. Алдын-оолдуң «Тыва дыл методиказы» деп номун номчуп доозуттарга, моон соңгаар бөлүк бүргүзүп, тема бүргүзүп өөредиринниң айтырыгларын шинтипирлээр үе келген-дир деп бодап тыптын келир. Кайы бөлүктү, кайы теманы кажан, каяа, каш шак аштында кандыг аргалар-биле өөредир болза эки дээш оон-даа өске хөй-хөй айтырыгларны эртем ёзу-биле бадыткалдыг шинтипирлээр үе келген. Көрүп турар номувустуң автору бо хөрекке база-ла үлегер болу бээр боор дээрги кузевчиг.

Х. С. Алдын-оолдуң номунда четпестер барын база демдеглезе чогуур. Автор чамдык терминнерни тодаргай авес уткалыг ажыглаан: *чуваа-домак, боданныышкыныы уламы* (ар. 84), *арга-бурунгаа* (ар. 91), *сес-домак* (ар. 103). Эртемде *чуваа, домак, бөбленышкын, уламы, арга, дурунгаа, сес, домак* чижектиг терминнер тодаргай уткалыг болгай. Оларны эртем ажылынга кара чугаада ышкаш эрендей утказыг киирерге таарымча чок. Үзүк чазыглары номда бар, демдек чазыглары черле элээн арбын, салбас черлерде артык биче сектер бар. *Болза, үеде* деп сөстерни болганчок-ла хереглеглээн черлер хөй. Херек кырында секцундуруг болгаш чазыглар база таварышкылаар. Чижектер: *сөглээн сес*—керткен чиит (ар. 69). Номда ону ат домаа деп каан. Шынында ол дээрге ийи составтыг—кол состуг, сөглекчиниг домак. *Ыяк херим, даш баштың чи-*

жектиг каттыжышкынынарда мяш, дам чижектиг сөстерни («Демдек ады» деп эгеде) демдек аттары деп тайылбырлаан. Тыва дылда чүве аттары тодарадыгга кыядыр дыка делгереңгей хереглеттинер. ынчалза-даа бо таварыглаларда демдек аттары апарбас болгай. *Чок, ийе,* чаа деп боттары-ла бүдүш домак болу бээр сөстерни артыынчылар дээш (ар. 57). Артыынчылар чаасканы тура тускай домак болбас, утка чок болуру билдингир. «Эдерингчилиг холбаа» (ар. 63). Эдерингчибашкарыгга холбаазының ялередир материалдыг аргазы, падеж кожумаа-биле демей-ле. Номдаазын барымдаалаар болза «кожумактыг холбаа» деп улаштырар апаар. *Москва каракка ол хевээр көстүп келгилээр, а чамдыкта дүшке безин кирип кедир* (ар. 73). Бо чаңгыс аймак сөглекчилерлиг бөдүүн домак. Номда нарын домак деп киирген. *«Даң аттаалактың...* (ар 76). *Даң аттаалакта* дээр болгай. Дорт болган доора чүвелиг конструкцияларны «домактың кандыг-бир грамматиктиг хевирэ эвес, стилистиктиг хевирлеринден ыяк-дыр көөр» (ар. 88) дээнинээ ужуру билдинмес. Ажылдың иштинде стиль аянны чевен домактар база бар.

Авторну ындыг-ындыг чүвелерни чедир кылбаан-дыр деп чемелээри таарышпас. Ынчалза-даа көрүп турарывыс чижектиг ажылга методиканың кол айтырыгларының бир чамдыызын оюп эртпес болза эки болгу дег. Чугаа сайзырадылгазының дутайы, ыяк-даазы, хевир өттүнер сөстер номда эки тодаруттынмаан үлегерлеп алган сөстерин шыны адап өөредиринче кичээнгей салбаан.

Оон ыяй Көрүп турарывыс ажыл—эртем' ажылы. Номнуң эртем аппарады чок. Кандыг-даа айтылга, маргылдаа чок ажылаан литератураны кылганы библиографияның чурумнарынга дүүшпес. алфавит чурумун барымдаалаваан.

К. Х. Оргунуң тыва дыл методиказының дутайында ажылдары, К. Б. Март-оолдуң диссертациязы болган өскелээ авторзарның методикага хамаарышкан үүлдерин, оларда киргеи бодалдар (оларда үнелиг-даа, маргылдаалыг-даа чүвелер тургайла) көрүп турарывыс номда көөрүлбес. Эртем ажылынга көрүп турар темага хамаарышкан ажылдарны болур чорууру-биле үнелөр ужурлуг болгай. Хөй улустуң бодалдары черле эки түнел бээр деп чүве билдингир. Маңаа кайсы мынаыт чүүлдүг база чугаалаар херек. Мурнунда эртем тургузаан конференцияларга, педагогиктиг номчулгаларга кыпган илеткелдерниң бир дүүлүү чүүлү — илеткелдерниң темаларынга хамаарышкан ажылдарны ажыттаавышаан, оларда айтырыгларны кайнаар көрүп турарын, ол ажылдарда кандыг үнелиг бодаалдар барын, четпестерни айыпшаан болгулаар тораан. Критиктиг сайгарылга чоккя мурнунда-ла тодарадып каан, шынчилеттинген чүүлдерни катап ажыткан ышкаш апаар. Черле ынчангаш амгы үениң башкызы башкыдап турар артемнинң бүгү чедишкиннерин билип, оон мурнуку одурүшүнга турар ужуруглуг. Ындыг турбуже чамдык башкылар чүгле өөредилге номларынга даянып, борастап башкыдап турар, оларның хуу библиотекаларында тыва дыл, литература, оларның методикаларының дугайында эртем ажылдары чок болуп турары мырыңай-ла апчок. Эртеминиң талазы-биле чаа ажылдар башкының кичээнгейинин төвүнге турар ужуруглуг! Бис бодаарывыска, чаа ажылдарны школада азы кожа школаларның аразында методиктиг каттыжышкынынарга система-биле чугаалажып көрүп турар чорук дыка ажыктыг. Чаа ажылдарны башкылаашкынга канчаар ажыттаарын база чугаалажып болгай-ла. Ылангыя Х. С. Алдын-оолдуң «Тыва дыл методиказы» чижектиг ажылдарны методиктиг каттыжышкынынарга чугаалажын көөрү эргежок чугула.

Үстүнде тыва дыл методиказынга хамаарышкан чаа ажылдың дутайын, методикага хамаарышкан өске-даа чамдык айтырыгларны чугааладывыс. Айыткан четпестер көргөн номувустуң үнелиг бичии-даа кудулаттыас. Оларны номну дараазында үндүрерде чиигги-биле эдип ап болур. Ук номга оорганалыгаш, автор моон соңгаар тыва дылды башкылаарының методиказын үлам халлыр болгаш калбартыр кылып шыдаар деп бүтүрел бар.

Амгы үеде тыва литератураны башкылаарынга деткимче болур методиктиг ажыл шуут чок. Ынчангаш тыва дыл башкылаары-биле кады литератураны башкылаарының методиказын тургузары база кончуг чугула сорулга апаргаан. Ону боттандырарда башкыларның мурнакчы дуржулгазын түнелээри-биле эгелээр болза эки деп бодаар бис.

Ш. САТ.

Кызылдың пединститудунда тыва дыл, литература кафедразының эргелекчизи.

Конкурстарның тиилекчилеринге байыр чедирип тур бис

Юбилейлиг чылдың конкурстарының түнелдери

Тургузукчу күш-ажыл кижилериниң чедишкиннерин чогаалчылар, журналистер, ажылчын болгаш кодээ корреспондентилер боттарының очерктеринге биижин, теле болгаш радио дамчыдылгаларга чырыткан. Тыва АССР-ниң Журналистер эвилели чарлаттырган чогаадыкчы конкурстарның түнелдин үндүргеп, тиилекчилерни тодаратказ.

«Бузулбас эвилел»

деп конкурска хамаарыштыр юбилейлиг чылда республика солуннарынга, теле болгаш радиодамчыдылгаларның программаларынга материалдар хөй парлаттынган болгаш дамчыттынган. Конкурстуң негелделеринге дүгаңгы турар дараазында материалдарны эң деп санаан, Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар чери болгаш профэвиледелериниң область төвүделиниң президиумуу шаңналга киирген.

Бирги шаңнал — 150 рубльди:

«Кызыл үлегер тудуг» тудуг эргелелиниң мастери, ажылчын корреспондент Г. Неволинге—«Тувинская правда» солунга парлаттынган «Бригаданың удургукчузу» деп очерки дээш;

Ийиги шаңналдар — 100—100 рубльди:

1. Журналист Б. Карашпайга—«Шын» солунга парлаттынган «Үениң девин» деп тоожузу дээш;

2. Журналист А. Чараш-оолга, режиссёр М. Лөндупка — Кызылдың телевидение программазынга көргүскен «Ак-көк хемниң делгемнеринде» деп литература-музыкалыг альманах дээш.

Үшкү шаңналдар —50—50 рубльди:

1. Радиожурналист С. Хертекке — республика радиозунга дамчыткан «Найыралдыг өг-бүдеде» деп очерки дээш;

2. Журналист С. Козловага —«Тувинская правда» солунга парлаттынган «Кижи — кижиге өөнүк»» деп очерки дээш;

3. Журналист С. Чигжитке —«Шын» солунга парлаттынган «Моңге ат» деп рассказы дээш;

Кайызы-даа 25 рубльдиң мактал шаңналдарын:

1. Тележурналистер Ш. Седеп-оолга, Я. Крохга — Кызылдың телевидение программазынга көргүскен «Ак даштар кырында хоорай» деп телеочерки дээш;

2. Көдээ корреспондент С. Моңдургага —«Шын» солунга парлаттынган «Сарлыкчы» деп очерки дээш;

3. Кызылдың пединститудунуң башкызы Б. Ондарга — «Шын» солунга парлаттынган «Кыстың чажыды» деп рассказы болгаш «Алдарлыг башкы» деп очерки дээш;

4. Журналист Ю. Смирновка —«Тувинская правда» солунга парлаттынган «Үелериниң харылзаазы болгаш Тыва черде чаартылгалар» деп рубрикалыг болук интервюлары дээш;

5. Ажылчын корреспондент Э. Трефиловка —«Тувинская правда» солунга парлаттынган «Күш-ажылдың аялгазы» деп репортажы дээш;

6. Омскиниң Совпартшколазының дыңнакчызы П. Карасолга —«Шын» солунга парлаттынган «Төрөөн черимде» деп рассказ дээш;

7. Журналист А. Даржайга —«Тываның аныяктары» солунга парлаттынган «Дээрги Каррутерс-биле диалог» деп очерки дээш;

8. Журналист Л. Боснякога —«Тыва төөде» деп радиожурналга дамчыткан «Оон ады — башкы[illegible]ериги дээш;

9. Журналист Т. Сермавиниге —«Тувинская правда» солунга парлаттынган «Орук иезэн кижи» деп очерки дээш.

«Бойдусту ленинчи ёзу-биле камгалаар дээш»

деп конкурсту Тыва АССР-ниң Журналистер эвилели-биле Бойдус камгалалының Бүгү-россия нитилелиниң республика салбыры чылдың эрттирип турар.

Эртken чылын ол конкурска келген материалдарны жюри тоокта чаа чугаалажын көрөөш, оларның хөй кезии салдынган сорулгага дүгаңгы турарын демдеглээн. Парлаттынган материалдарның идейлиг утказын, уран чечениш база ажылчы чоннарны бойдус камгалалын ленинчи ёзу-биле көөр кылдыр кижизидерингe улуг салдарны чедиргенин өөренип көрөөш, жюри дараазында авторларга шаңналдарны тывыскан:

Бирги шаңнал — 75 рубльди:

Журналист О. Гавриловка «Журналистиң блокнодундан» деп рубрикага парлаттынып турган бойдус камгалалынга хамаарышкан болук материалдары дээш;

Ийиги шаңналдар —50—50 рубльди:

1. Республиканың аныяк натуралистер станциязының директору М. Филимоновага — уруглары бойдус камгалалынга кижизидериниг хамаарышкан болук материалдары дээш;

2. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының биология институдунуң эртем ажылдакчызы О. Григорьевке — черлик амытанныарын амыдыралынга хамаарыштыр бижээн болук материалдары дээш.

Үшкү шаңналдар —25—25 рубльди:

1. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң чанында аңчыыр тывыш ажыл-агый эргелелиниң ажылдакчызы И. Красновидке —«Хыын алтан», «Тайганың амыдыралы» деп чурумалдары дээш;

2. Журналист К. Аракчаага —«Кижи болгаш бойдус» деп рубрикага парлаттынган болук рассказтары дээш;

3. Республиканың санэпидстанциязының коммунал киллизиниг эргелекчизи Г. Прожудинага —«Бистиң хоорайывыстың агаары» деп корреспонденциязы дээш.

«ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюнуң чылында туризм болгаш экскурсия»

деп конкурсчуң бирги эдилээнин түнелии жюри үндүрген. Туризм болгаш экскурсия талазы-биле область төвүделиниң база Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черинин турускан шаңналдарын дараазында авторларга тыскарын шинтипирээн.

Бирги шаңнал —75 рубльди:

Республиканың аныяк туристер станциязының ажылдакчылары Ф. Журавлевка болгаш З. Журавлевага туризм болгаш экскурсияларны база Тыванын төөгүлүг черлерин пропагандалап турар болук материалдары дээш;

Кайызы-даа 50 рубль хемчээлдиг ийиги шаңналдарны:

1. Ак-Довуракта геолог В. Загвоздкинге —«Тываның картазында точка» деп рубрика-биле үнелиг очерктери дээш;

2. Кызылда № 1 школаның башкызы И. Ярославцевке — «Моңгуш-Тайганың сүүр бажы» деп очерки дээш;

Кайызы-даа 25 рубль хемчээлдиг үшкү шаңналдарны:

1. Журналист В. Олиференкога — республиканга туризмни болгаш экскурсияларны хөгжүдеринге турускаадкан болук материалдары дээш;

2. Тележурналист А. Мельниковка —«Төрөөн Тывам» деп ниити эге-биле парлаттынган болук туруктары дээш;

3. Чурукчу В. Волченкога —«Лермонтовчу черлер-биле» деп база туризм болгаш экскурсияларга турускаадып чураан болук чуруктары дээш.

Жюри, Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черн республика конкурстарынга киришкен авторларга көрүү четтиргенин илереди, оларга чаа-чаа чогаадыкчы чедишкиннерин күзээн.

Агаалар

Кызылдың агаар станциязының медээлеринден ёзугаар алырга бөгүн республикага болгаш Кызылга токар булуттаар, чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы даглыг районнарга 10—14, артканнарында 14—18 градус соок болур. Кызылга 16—18 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 22-ДЕ

МОСКВАДАН

13.30— Дамчыдылгалар программазы. 13.35— Медээлер. 13.45— Школачыларга. «Школачы чылдар». Москва хоорайның автомобилистериниң Культура бажыныңын «Школачы чылдар» деп улуспу хореография ансамбліниң концерти. 14.15—«Кинопанорама». 15.45—«Миллионнарның ленинчи университединде». «Бүдүрүлгеде КЭО». 16.15— Опвут телекөргүзүг. Спортчу программа.

КЫЗЫЛДАН

17.45— Уруглларга фильм. 18.00— Телемедээлер. 18.45— «Шенекчилер». Телефильм. 18.30—«Аныяк гвардия». Дамчыдылга. 19.00— Телемедээлер. 19.10— Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.15— Опвут телекөргүзүг. «Маяк». Уран-чечен фильм. (2-ги серия). 20.55—«Ырны сактып ал». 21.10—Кино тайылбыры. 22.10—«Чугаалажыры азбаа». Документалдыг телефильм. 23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

Кинотеатрларда

ФЕВРАЛЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Демдектиг атом» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Офицерлер» 15.00, 18.40. «Калаймының аттаалары» 16.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чаңгыс эң» («Семи шилме» деп киножурналдан бешки үндүрүлге) 9.00, 12.40. «Тиилелге соонда демиседе» (1-ги, 2-ги кезектери) 14.20. «Оцеола» 10.50, 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Точка, точка, чартык сеек» 10.30. «Олар баштайгылары болганнар» 15.00. «Мында дең ханалары ыржыы» (1-ги, 2-ги кезектери) 17.00, 20.15 шактарда.

БО ЧЫЛДЫҢ МАРТ 1-ДЕН ЭГЕЛЭЭШ, хөмүр-даш садыг алырының талоннарын чүгле ол садыг алган аймакта дургузунда күштүг болуп артар кылдыр чурумчуктың хөмүр-даш садыг алган херелекчилерге Тыва республикаңың одаар чүүлдер сайгарарының конторазы дыңнадып тур.

Талоннарны садыг алган аймакта ажыглап четтиктейн барза, ол талоннарны дараазында айның 1-ге чедир садыг алган черинге дужаары чугула. Бо аймактан хуусаламда дужааттынмаан талоннарны күш чок деп санаар болгаш оон ортаан дедир эгитпес.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ОДААР ЧҮҮЛДЕР САЙГАРАР КОНТОРАЗЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи киллизинин 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 29-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 671.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң чанында Тываның ном үлүгер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС — 00095

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үнделип эдилгенден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ ФЕВРАЛЬ 23 ПЯТНИЦА № 46 (9122). Өртээ 2 кеп.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ-ШИМЧЕДИКЧИ КУШ

„ТИИЛЕЛГЕНИҢ“ ХОЙЖУЛАРЫНДА

КЫЛЫН ХАР шыкан деске хову. Хөртүктээн харны ийи талазынче чалдандыр иттирип каан орук ховуже ынаар-ла талыйып чорупкан.

— Бо хире кылын, хөртүк хардан хой от тывары бергедир—деп, бистиң-биле кады чораан, совхозтарның бүдүрүлге каттыжышкынының кол мал эмчизи Василий Иванович Усков, орук кыдыларынче көргеш, чугаалайдыр.

— Бистиң малчынарывыстың ажылының бергези моонна тодаргай-дыр—деп, «Тиилелге» совхозтуң мал эмчизи Сарыглар Даш-оол ацаа харылады. — Мал чеми соортүр, одар далбыйлаар дээш, ажыл чай чок. Оон ангыда, хойжуларда хой оолдаашкыны база эгелээп. Хойжуларның хой нуруузу малды қыштан менди ажырар дээш карак кызыл ажылдап турар.

Булут ойбаандан бакылап келген кышкы хүн ыракта шагның мокур ак бажын хереп-биле чырыда каапты. Шаттар адекгеринде ыжыктанчак чоогаларда кыштаклар барааны карарып көстүп берди.

ХОВУ ЫЙГЫЛААНДА кыштаг. Чылыг хой кажаазы. Ооң чанында сабаңны, сигенни, суланы аңгы кажаалаан. Одекте азырапда алзөп хой хой тур. Кажаадан чаш хураганнарның үнү дыңналыр. Кодаптың ээзи хойларга сигсп каан бээрин ара соксан каапп, биско үткүштүр кылаштапты. Ол, совхозтуң мурнакчы хойжузу Ооржак Санчыт болду.

— Бо бистиң бир шыырак хойжувуз чүве—деп, Сарыглар Даш-оол тайылбырлады. Оон малчывдан айтыра-дыр:

— Хойларыңар эки тур бе? Мал чеми ажырбас ыйнаан?

— Эки ийиң, эмчи. Мал чеми амдыызында бар.

— Төрүттүнген хураганнар менди бе?

— Четче-менди доруттуп турлар.

Хойжу бистиң бажыңынче чалады. Чылыг бажыңга олура, малчынның канчаар ажылдап турарын сонуургап айтырдывыс.

Ооржак Санчыт мал ажылынга үр болбаза-даа, бодунуң бежээ, кызымаан, даан дырган ажыл-херек дээш харысалгазын медереп билирин көргүскен. Ховунуң харыкылын болзажок, күстен эгелеп хоюн эки кадарып, ажаап, немелде чемни берип келген болгаш, хойларының күш-дең-гели ам-даа шыырак, чаш төлү менди.

—Тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында улуг күжениишкин-биле ажылдаар херек— деп, Ооржак Санчыт чугаалады.— Оон аңгыда, мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел чарыжы база бар болгай. Ынчангаш кижи бүрүзүнге-ле эки ажылдаары, эрткен чылдан бедик көргүзүтүү чедип алыры күзенчиг. Бодум хуумда хол кошкаш кылбайн ажылдап тур мен.

— Бо чылгы хүлээлгеңер кандыгыл?—деп, хойжудан айтырдым.

— Эрткен юбилейлиг чылда төрүүр 100 хойга оныаштыр 97 хураган алдым. Оомга арай-ла хоомайгынган мен. Ынчангаш бо чылын 100 хойга оныаштыр 100 хураганны менди доруктурарын, хой бүрүзүнден 3,8 кг дүктү алырын хүлээндим.

— Чарышка кымны кыйгырдыңар?

— Бистиң чыында хойжулар шуптүзү бот-бодуң кыйгыржып алган, чаржып турар чүве — деп, Санчыт харылады.

— Мен хойжу Күдерек Маадыр-оолду кыйгырдым. Бис чүгле кыйгырышкан эвес, харын-даа чедип алыр түүлдеривисти тодаргай айыткан керээни чаргаш, аттарывыс салган бис. Ам бот-боттарывысты удур-дедир хынажыш, чарыштың түңнелин үндүрүп, бот-бодуүстүң дуржулгавысты ажыктап, ажылга деткижип, дүзалажып турарын дугуруштуус. Шак ындыг керээлиг чаржыры черле түүдүт чүве-дир. Мооң мурнунда чыдарда керээ-хүлээлге-даа чок, аңаа-ча сөс-биле аазап турган болгай. Ынчангаш чарыш эрелгей, ёзулуг күш-ажылчы кагжышкын, чаржышкын чок турган. Ам ындыг эвес апаран.

— Алган хүлээлгеңер шыырак-тыр, аону амдан эгелээш канчаар бүтандырып тур сылер?—деп, Ооржак Санчыттан Василий Иванович айтырды.

— Эгележим багай эвес — деп демгнин бүзүредилг харылады. — Хойларым хүр. Оон ыңай, амдыызында 150 хой төрээн, а хураган саны соң 30 баш көй. Ийистээн хой ынча. Бо бешин үүлүг идиг-дир. Хураган шүлүг менди. Хойну чылыг суг-биле үзүктел чок суттарып түүр. А ындыг болганда дүк «дүжүдүү» эки болуру чугаажок Ынчангаш хүлээлгем күүседип, соңзуп ап-леэринге бүзүредилг доозу.

ДАРАЛЫДА Маадыр Шериг-оолдуң коданы. Ооң тура-соруглуг ажылдап турары база-ла ындеп болду. Төрээн 410 хойдан 412 хураганны менди доруктуруп турарын, хойларының күш-чамы экизин биске ол дыңнатты. Ооң хүлээлгези база-ла шыырак: 100-тен 140 хураган, бир хойдан 5,5 кг үк.

— Хүлээлгемни күүседир аргаларым бар— деп, аныяк хойжу бистиң-биле чугаазын бүзүредилг доозу.

Үшкү, дөртку, бешки кодан... Ол-ла чораан оң ажыг коданга кирдивис. Хойжуларбиле чугаалажып, оларның ажыл-херээн сонуурган көөрге, оларның кызымак, шудургу ажылдап, амыр-дыжын бодавайн, берге кыш-биле демнеежип, шинтпирлиг малын менди чыл ажырар, баш савын өстүрөр дээш бүгү-де үүлдерни кылып турары ылдең болду.

Ынчалзажок бистиң четкенивис сөөлгү кодавның дугайын маңаа база-ла чугаалаар херек. Ооң ээзи — коммунист Куулар Даажы. Бо кижиниң ажылга харысалга чок чорууның уламындан мал өлүп, хораш эгелээн.

Куулар Даажы хою кидил түүлүк оолдан эгелеп турда, ажылды улам күштелдирип, малды ажаар-төөзэрин экижидериниң улуу, харын-даа каш хонукта улаштыр арагалаап, совхозка улуг когаралды таварыштырган. Кашла хонук иштинде хайгаарал чогундан 40 ажыг чаш хураган, чарбаны хемчээл чок бергени-биле 8 баш улуг хой өлген. Эрткен чылын Куулар Даажының көргүзүү база-ла куду болган.

Коммунист Даажының шак ынчыг харысалга чок чоруун совхозтуң коммунистери шинтпирлин-биле буруу шаап көргеш, аңаа сөөлгү доңгулдаңы бербишаан, күрүвеге чедирген когаралын аңаа бүрүү-биле төлеттирер деп шинтпирлээнп черле төптүг. Куулар Даажыны коммунистерниң негелдезин ёзугаар совхозтуң дирекциязы улуг хойжу хүлээлгезинден дүжүргеш, дүзалакчы кылдыр шилчиткен.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.

КӨДҮРЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

Тыва АССР-ниң Чурттаага-коммунал ажыл-агый министерствозунуң автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажыл-ишчилери Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжында киржип, бедик көдүрлүүшкүнүүр ажылдап турарлар.

Январьда барык үзөрби дөрт муң тонна чүктү соортуп, планын 102 хуу күүсткен. Чолаачылар ай дургузунда 2730 литр кывар-таар материалдарны кампан алган. Февральдың планныг онаалгазы чедишкилиг күүсеттинип турар.

Коммунист эп Мишининиң удурткан чолаачылар бригадазы чарышка шылгарап, планын 105 хуу күүсеткен. Олар «Тыва сементлиг тудуг» трестиң тудугжуларынга тудуг материалдарын өй-шаанда чедирип келген. Ында Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы Иван Вертипрахов күш-ажылга шылгарангай чоруун көргүзүп турар.

К. ХЕРТЕК.

Социал хандырылга ажылдакчыларының хуралы

Дүүн Кызылга Политчыгдыышкын бажыңынга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чылдыргаы Тыва АССР-ниң социал хандырылга талазы-биле республика активиниң хуралы болуп эрткен.

Ында 1972 чылда чоруткан ажылдың түңнеделери болгаш СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтпирлерин күүседир талазы-биле республиканың социал хандырылга органнарының ажылын улам экижидериниң сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Илеткедиг Тыва АССР-ниң социал хандырылга министри Н. Л. Купчун кылган.

Хүн айтырыын чугаалажып көөрүнге Кызыл хоорайның социал хандырылга килдизиниң эргелекчизи З. П. Аракчаа, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозта пенсионерлер чөвүлелиниң даргазы В. А. Кунаева, Каа-Хемниң Бай-Сөөтте психоневрология аарыг улустарның интернат-бажыңының эргелекчизи Е. А. Ерохин, харылаза эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы А. А. Гиро, Кызылда эмчилерниң күш-ажыл экспертиза комиссиязының кежигүү, Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчиэп А. И. Канунников, Мөңгүн-Тайга, Чөөн-Хемчик, Эрзин районнарның социал хандырылга киндистериниң эргелекчилери М. Д. Дадар-оол, С. Ю. Баир, Т. Н. Свая, Каа-Хем районнуң социал хандырылга килдизиниң чанында пенсионерлер чөвүлелиниң даргазы А. М. Берестов, карап баксырааннарның республика шинтилелиниң баштаар черииң даргазы А. В. Десяткин, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Б. С. Шойгу олар болгаш өске-даа эштер хүн айтырыын чугаалажып көөрүнге киришкен.

Бистиң-биле чаржып турар Хакас автономнуг областың социал хандырылга килдизиниң даргазының бирги оралакчызы Л. И. Широков Хакасияда социал хандырылга ажылдакчыларының чорудуп турар улуг ажыл-херээниң дугайын чылгаапнарга совуургадып чүве чугаалаан. Хуралдың ажылынга Красноярск крайның эмчилериниң күш-ажыл экспертиза комиссиязының ажылдакчызы П. И. Ильиных, СЭКП Тыва обкомунуң административтиг органнар килдизиниң эргелекчизи В. Д. Дорун-оол олар база киришкен.

Хуралдың киржикчилери Тыва АССР-ниң социал хандырылга органнарының ажылдакчыларының 1973 чылда Хакас автономнуг областың болгаш Красноярск крайның социал хандырылга ажылдакчылары-биле чарышка социалистиг хүлээлгелерин хүлээп алган.

О. МААДЫР.

Семинар

Ажылчы чоннар депутаттарының район болгаш хоорай Советтериниң түүскомнарының секретарьларының республика семинархуралы Каа-Хем районга болуп эрткен. Ону Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели организастаан.

Семинарның киржикчилери ол районда Бүрел-Хем, Кундустуг, Бүрен-Аксы кодаларының Советтерниң организас-массалыг ажылының дүржлгазы-биле танышкан. БүрелХем кодаа Советтиң девискээминде «Бурунгаар» совхозтуң ажылындан хөй чүүлдерни көргенивер. Ындыгыя Кундустугда хөй-нинти организацияларның амыдыралга амы үениң чаңчылдарын нептередип турарын, чаа төрүттүнген ниш бичии уругнуң бүрүткелин байырладыр байдалга кылганын эң-не сонуургаанвар. Белбей суурда депутаттарның, хөй-нинти организацияларының ажыл-чоюдулгазында хөй эки чүүлдерни олар база билип алганнар.

Сарыг-Сеп кодаа Советтиң түүскомунуң даргазы А. Жидеева, секретары Е. Шестопалова олар Советтиң организас-массалыг ажылының, ажылды планнап, сессияларга база күүсөм хуралдарынга хүлээп алган шинтпирлер күүседезин контрольдап турарының дугайын секретарьларга чугаалап бергеп.

Райхооркүүскомнарның секретарьлары СЭКП-ниң Каа-Хем райкомунуң бирги секретары Н. Н. Федоров-биле ужуражып, партия организацияларының Советтер ажылын удуртуп турарының талазы-биле чугаазын дыңнаапнар. Каа-Хем райкүүскомунуң даргазы К. С. Очур-оол, секретары К. Ф. Бондаренко олар районнуң Советтериниң улус ажыл-агыйынга удуртулгазының дүржүлгазы-биле чыыгганнарны танылтырган.

ССРЭ-ниң камгалал министриниң ДУЖААЛЫ

1973 чылдың февраль 23. № 55 Москва хоорай.

Эштер, Совет Чепсектиг Күштериниң дайынчылары!

Эштер, Армияның болгаш Флоттуң курлавырда болгаш халажыгда турар хоочуннары!

Бөгүн бистиң улузувус болгаш ооң дайынчылары Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 55 чыл оюн байырлалдыг демдеглеп турар-дыр.

Советтер чуртунуң Чепсектиг Күштери маадырлыг дайынчы орукту эрткен. Олар социалистиг Төрээн чуртка, коммунизмниң өндүр улуг херээнге кызыгаар чок бараан болуп турар.

Хамаатты дайынның болгаш даштыкы интервенцияның чылдарында аныяк Кызыл Армия баштайгы кадыг-дошкун шылгалданы алдарлыы-биле тудуп эрткен. Ада-чурттуң Улуг дайынының туячуушкуннарының шөлдеринге Чепсектиг Күштер боттарын өшпес алдар-биле бүргээн. Ам олар хөй национадлыг Совет күрүнениң камгалалында, тайбыңның болгаш социализмниң камгалалында серемчиледиг турмун туударзар.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң бежен беш чыл оюн бистиң чуртувустуң амылчы чонкары политиктиг болгаш күш-амылчы бүгү-ниити кодурлүүшкүнүнүң байдалында уткуп турар-дыр. Амылчын аңгы, колхозчу тараачыннар, интеллигенция партияның XXIV съездизиниң, СЭКП ТК-ниң декабрь (1972 чыл) Пленумунуң шинтпирлерин, «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң бежен чылының дугайында» СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң илеткелинде салдынган сорулгаларны амыдыралда чүткүлдүг боттандырып, тосну беш чылдың үшкү, шинтпирлиг чылының онаалгаларын күүседир дээш эрес-шудургу демисежип турар.

Совет Эвилелиниң чартык чүс чыл хөгжүлдезиниң түңнелдери, экономиканың, эртемниң болгаш культураның хөгжүлдезинге, совет кижилерниң амыдырал деңнелин бедидеринге чедип алдынган аамок улуг чедимшиннер марксизм-ленинизмниң идеяларының тимлелгезин, СЭКП-ниң ленинчи национая политиказының, бүгү совет улустарның бузулбас найыралының болгаш аны-дуңма ёзузунуң найгамчык тургузукчу күштүүн, оларның бузулбас чаңгыс эптиин болгаш Коммунистиг партияны долгандыр демниг сырый маттышпаның бүгү делегейге тодаргай көргүснен.

Партияның XXIV съездизиниң амылдап кылганы тайбыңны улам быжыглаары дээш демиселдиң программазы быжыг болгаш чайгылыш чөнка боттанып турар. ССРЭ-ниң болгаш социалистиг өсме-даа чурттарның күжениишкиннериниң ачызында сөөлгү үеде делегейниң ийиги дайынының уржуу бооп чыдып калган айтырыгларны шинтпирлээр талазыбиле элээн хөй чугула хемчегларни боттандырып чоруткан. Европада политиктиг байдалды элээн энижидери чедип алдынган. Вьетнам улустуң шыныыг херээнниң тимлээни, чер бомбүрээнниң кырынга дайынның эң айылыдыг одаан узутнап, өжүрген чорук социализмниң болгаш тайбыңның күчүзүнүң чайынналчан бадыткалы болбушаан, делегейде дүшкүүрлүг чоруктуу моон-даа соңгаар чавырылдырарынга чаа-чаа таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

Ынчалза-даа бистер, империализм лагеринде салдар-халдавырлыг күштер «күш дегээриниң» политиказын чорудаар оралдажыышкыннарындан ойталаавайн, оларның боо-чепсекти эңдере бүдүрер чоруун уламчылаап, агрессчи шериг болуглениишкиннерин быжыглап турарын көрбейн барып болбас үүрлүг бис. Дайын айылыының өсме-даа чамдык черлерде, хамыктың мурнунда Чоокку Чөөн чүкте одаглары ам-даа узуткаттынмайн турар.

Мындыг байдаядар турда совет улус бедик серемчилелдиг чоруун көргүзүп, чурттуң камгаланыр аргазын болгаш Чепсектиг Күштерниң дайынчы күчүзүн улам быжыглаарының дугайында моган чок сагыш салып турар.

Армияның болгаш Флоттуң составы бо чылдың нарын болгаш харысалгалыг сорулгаларын шинтпирлээр дээш улуг күжениишкин-биле ажылдап турар. Шериглерниң күжениишкинниг дайынчы болгаш политиктиг белеткели чоруп турар, чепсектиг болгаш дайынчы техниканы тергиин эки билип алыры болгаш кадагалаары база оларны моргежилдиби-биле ажыглаары дээш социалистиг чарыш массалыы-биле калбарган.

Төрээн чуртка, бодунуң улузунга, ленинчи улуг партияга кызыгаар чонка бердинген совет дайынчылар дайынчы хүлээлгезин ак сеткиздин-биле, эки күүседип, акы-дуңма социалистиг чурттарның армияларыбиле дайынчы кады ажылдажылгазын быжыглавышаан, социализмниң чаалап алыышкыннарын камгалап ниришпирлеринге кайы-даа минутада белен.

Эштер солдаттар болгаш матростар, сержантылар болгаш старшиналар!

Эштер прапорщиктер болгаш мичманнар!

Эштер офицерлер, генералдар болгаш адмиралдар!

Эштер армияның болгаш флоттуң нурлавырда болгаш халажыгда турар хоочуннары!

Бүгү улустуң байырлалы—Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 55 чыл ою-биле хөлбаштыр Силерге байыр чедирип тур мен. Дайынчы болгаш политиктиг белеткелге, шеригниң сагыыла-чурумун быжыглаарынга, шериглерниң дайынчы белен чоруун быжыглаарынга чаа-чаа чедишкиннерниг болурун Чепсектиг Күштериниң составынга күзедим.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 55 чыл оюн демдеглээри-биле ДУЖААРЫМ БОЛЗА:

Бөгүн, февральдың 23-те, тус-тус черлерниң шагы-биле 20 шакта бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы—Маадыр хоорай Москвага, эвилелдешкен республикаларның найысылалдарынга, а ол ышкаш маадыр хоорайлар Ленинградка, Волгоградка, Севастопольга, Одессага болгаш маадырышивээ Брестиге байырлаядың фейерверигин кылыр.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 55 чыл ою делгерезин!

Маадырлыг совет улус болгаш оок маадырлыг Чепсектиг Күштери деягерезин!

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң сөрүк киирикчизи болгаш организакчызы — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга алдар!

ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы А. ГРЕЧКО.

Бөгүн—Совет Армиянның. Шериг- Далай Флодунуң хүнү

Бөгүн бистиң улузувус болгаш оон дайынчылары Совет Армиянын болгаш Шериг-Далай Флодунун 55 чыл оюн байырлалдыг демдеглеп турар.

Советтер чуртунун Чепсектиг Күштери маадырлыг дайынчы орукту эрткен. Олар социалистиг Төрээн чуртка, коммунизмниң өндүр улуг херээнге кызыгаар чок бараан болуп турар.

Эки шынарлыг, хөй продукцияны бээр

Москваның Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг ийиги шак заводунуң коллективи бодунуң продукциязын бүдүрүп үндүрерде идегелдиг, шын болгаш үр үеде ажылдаар болзун деп кыйгырыгның адаабиле ажылдап, ол дээш үргүлчү оралдажып турар.

«Славаның» (шактың адын ынча дээр) шынарының айтырыы ында нол черни эзлеп турар. Бо айтырыгны Москваның «Москабель» болгаш Владимир Ильич аттыг заводта ышкаш, бүдүн эртем-техниктиг системаның дузазыбиле шыңгыы шинтпирлеп турар.

Ол системада коллективтиң кежигүн бүрүзү кирип турар. Чижээ, механиктиг сайзырадылга цегинин станок бүрүзүндө хыналда херекселин тургускан. Ол шактың кезектериниң кайы хире шын кылдынганын хынаар. Автоматиканы ында калбаа-биле ажыглап турар. Ол бүдүрүлге черинде шынар талазы-биле инструктор деп тускай амылдакчылар база бар. Олар аныяк ажылчыннарның шын ажылдаарынга технология ёзугаар дузалажып турар.

Ол бүгүнү эң таарымчалыг деп саналаш, коллектив тоску беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында бедик хүлээлгелерни алган: сайгарылга хемчээлиниң талазы-биле чыл планын декабрь 27-ге чедир күүседир, плandан дашкаар 600 муң рубльдин продукциязын бээр болгаш бергеп даалгадан ажыр 20 муң санныг шактарны бүдүрүп үндүрер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 11 хуудан эвээш эвес улгаттырарын база көрген. Ол бүгүнүң түңнелинде беш чылдың үш чылының дургузунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 41 хуу улгадыр, тодаргайлаарга планныг даалгадан 1,7 хуу ажыг болур.

Ол ышкаш социалистиг хүлээлгелерде чаа кадрларны белеткээрин, кижилерниң мергежилин улгаттырарын база көрген.

ЧУРУКТА: коммунист бригадир Г. В. Доронина бодунуң өөренникчизи Галя Пушкаревабиле кады.

Социалистиг хүлээлгеде айытканын ёзугаар заводка 700 аныяк ажылчын ыыстарны өөредирин көрген.

В. КЕЛИКЖАНИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

1918 ЧЫЛДЫҢ ФЕВРАЛЬДА...

ПСКОВ хоорайга келген кижи дээрже чиге көрүнген, чыда хевирлиг, 47 метр узун дурттуг тураскаалды дорван-на эскерип көрүп каар. Баштайгы тулчуушкунарлардан эгелээш, 1945 чылда Москвага Кызыл шолге Тиилелгенин парадынга чедир Совет Чеҥесктиг Күштериҥ эртнеи дайынчы оруун сураглыг скульптор-монументалист Г. И. Мотовилов нижниҥ сеткил-сагыжын хаара туда бээр кылдыр ураи-чечени-биле шыда сизлеҥни көргүскен. 1918 чылда империалистиг эжеледкилерни Кызыл Армиянын чыыча шапканыҥ баштайгы тиилелгенинге адаар кылдыр ол тураскаалды Псковтa тургускан.

Совет республика 1918 чылдыҥ февральда берге хүнеҥни чурттап эрткен. Тур тайбың дугуржуглазын кара сагыштыбиле үреэш, империалистиг Германия революстуг Россияже дээрбечи походун эгелээн. Совет чазак тайбың дугайында керээге ат салырынга чөпшээреҥнин, ол дугайын герман чазакка медеглээн турда-да, кайзержи шеригнер Петроградче — революциянын чүрээнче шуургун эгелээннер. Февраль 23-тиҥ хүнүниҥ тоҥчүзүнде олар Псков хоорайга чоокшуулап келгеннер.

Интернетилеринҥ шаап халдаашкынының баштайгы хүнеринден эгелээш-ле В. И. Ленин дайынны чер болганга ойтур шаварынче ажыктыг чоннарны кыйгырган. «Социалистиг Ада-чурт аймылда» деп В. И. Ленинниҥ бижээни декреди — Улус Комиссариаттарының Чөвүзелиниҥ угуулгазы Төрээн чуртту камгалаварынче бүгү советтерни болгаш революстуг организацияларны кыйгырып үндүрген.

Ленинниҥ декрет-угуулгага харыы кылдыр Соңгу фронтуныҥ эргелели (ол Псковка турган), түе черниҥ партия болгаш совет организацияларының хоорайны камгалаарының талазы-биле дүрген кылыы чорудар тодаргай хемчеглерни хүлээп алган. Февральдың 20-ниҥ дүшкү үезинде Псков хоорай болган оок чоок-кавызы бүзөлээшкинге таварышкан дээрзин чарлапкан. Революсчу-шеригниҥ онза штабы революсчу корум-чурумну бүгү-ле күш-биле болгаш бар-ла аргалар-биле ышқыры сагырынче чурттакчыларны кыйгырган.

Хоорайга кызыл шериг отрядтары шапкыны ёзу-биле тургустунуп эгелээн. «Контрреволюция-биле демисеживриниҥ хемчеглери алдынып, кызыл отрядтар шапкыны-биле тургустунуп туро» — деп, Иштики керектериҥ улус комиссарвадынга февраль 21-де Псков чурттуг, большевик К. В. Гей илеткээн.

Кызыл шеригниҥ ийиги полугу, Псковтуҥ кызыл гвардейкин отрядтары болган албатыҥ адыгжыларының кезектери хоорайның мурнуу талазын ээлепкеннер. Дайынның чоокшулап келиринге чедир олар ковуртларын үрен, хоорайже кирер демир-оруун оруктарын чаза тепеҥи каапканнар.

Февраль 23-те болган 24-түн эртеҥинге Черекэ хемге кадыг-берге тулчуушкунарларга дайынның күштүг халдаашкынларын ойтур шапканнар. Дайынга бодуҥуң ижиҥи мооннеп алыры-биле аткаарлаар ужурга тавариышкан. Февраль 24-түн кежээзинде дайынның шериг кезектери Псков—1 станцияже база катап халдаапкаар. Олуҥчидиниҥ тулчуушкунарның соонда Кызыл шеригниҥ ийиги полугу, кызыл гвардейкиер болган латыш адыгжылар Крестилер районуниче аткаарлай бергеннер. Ынчалзажок хоорай демиселии улаҥчыдап турган. Февральдың 24-тен 25-че дүнезинде кызыл шеригнер болган кызыл гвардейкилер кудумчуларга туруштур болгаш эрсе-дидим тулушканнар.

Дүнеки тулчуушкунарының үезинде кызыл гвардейкилер мурнуу-чоон талазын хоорайже чаза тепеҥи киирерин ораадапкан кайзержи шеригнерниҥ батальонунга удур улуг тулчуушкунну чорутканнар.

Дайынының мурнуку кезектери Псковту эжелеп алгаш, Петроградче шиглеп Дорошино станцияже шимчеп чорупкан. Ынчалзажок олар оруока кызыл шеригнер отрядтарынга база-ла таварыжы бергеннер.

КЫЗЫЛ шеригжилер Псков чоогунга дайзынныҥ эң аар-берге халдаашкынарын ойтур шапшыпкан, олар аңаа революсчу бедик медерелдиҥ, бижыг турушту-ун болгаш эрес-дидимнин коргүскеннер. Кайзержи шеригнерге удур тулчуушкунче бяр дугаарында киргеш, Петроградче оларның шимчээшкинин доктаадып ыданнар. Ол ышкаш Нарва чоогунга болгаш фронтуҥуң еске-даа участокторынга Кызыл Армияның баштайгы отрядтарының дайынчылары база эрес-дидим тулушканнар.

Тайбың дугайында бижыг болгаш чайгылыш чок ленинчи политика, социалистиг Ада-чуртуҥ камгалаарынче көдүрүлүп үнген массаларның революсчу хей-аъды, Кызыл Армияның дайынчыларының эрес-дидим маадырлыг чоруу — бо бүгү тайбың дугайында кежээ чаргырына чоппээреҥинче кайзержи Германияны албадаткан. 1918 чылдың март 3-те Брест-Литовскиге тайбың дугайында керээге ат салышкыны болган. Фронтуга шериг чорудулгазы соксаттынган. Чүрт үрде маназы тайбың үеже шилчээн.

Ынчангаш, 1918 чылдың февральда большевиктер партиязының удуртулгазыбиле, В. И. Ленинниҥ удуртулгазы-биле дайзынларга удур тулчуушкунарга чаа хевирииҥ чеҥесктиг күштери — ажылчы-тараачыннарның Кызыл Армиязы торуттунуп тургустунганы ол. Бистиҥ Төрээн чуртувустуҥ төөгүзүнде улуг бо болуушкуну алдарлыдыш коргүзери-биле, Псковтa канчаар-даа аажок үргүлүг кээрлер, олар адалдарының революсчу, дайынчы алдарының дугайында сактыышкынарны дыңнаарлар.

П. НИКОЛАЕВ,
С. М. Киров аттыг педагогика институтуҥуң ректору.

ТИИЛЭЭН БИС

Араатанзыг Гитлериҥ шуабус шериг
Ада-чуртче — СССР-же халдап кээрге,
Аас-кежиин, хостадганы камгалажып,
Ада-чурттуҥ дайынныга киришкен бис.
Өдүр тыныы хайырлаан чалданмайн,
Өргүн байлак ёдивисти кырзанмайн,
Чалыы, кырган назы-хар дең ылгал чокка,
Чалданыш чок тулчуушкучо киришкен бис.
Сорук күштүг, эрес-маадыр совет чоннуҥ
Согуулары дайзынны кайын кампаар:
Дайын эреп, олуҥ күзээн фашист шериг
Тамы-хоорун боттары тып, кырзын турдуу.
Ада-чурттан Берлин чедир тулчушкаштын,
Амгы чаштың келир ойун камгалаан бис.
Коммунизм тутуун туткан, бөгүн бистер
Кожка базып, тайбың дээштиг түрүкүн тур бис.

А. ТАМБЫ-СЮРЮН.

КЫЗЫЛ ТУКТУГ КЫЗЫГААРДА

Ада-чурттуҥ амыр-дыжын камгалаар дээш
Арт-сын ажыр шеригдиве чорупкан сен.
Чоокта бижээн соолгу чагаам харыызынга
Сонуургадым дүжүмүҥ сээ бижиин ор мен: .
«Ырзыныма үреп шуургун, орган «залчыны»
Ырак черден баш удур эскерип каам,
Кашпал черге чедип кээрин манап чыткаш,
Кажар дайзын мурнуҥ орта тура дүштүм.
«Дүжүп бер» дээн дүжаадыг-даа тоовайн,
Дүвү-даалап шыдаг болган дайзыныы
Чылап отпес шырыш черге чыыпшыр четкеш,
Шыдап үнген дидим чоруук магадаан мен.
Дээрбечи кызыг-кыйжөк шогласа-дыр,
Дескештирбейин ойтур шаапкаш, түдүп алдым.
«Өштүүвүстуҥ тиилээн сен, эргимим» — дээш,
Өөрээштиҥ өптүү келдим, дүжүм болдуу.
Ырак черде Кызыл туктуг кызыгаарда
Ынак ажым хуусаа төөгеш чаныл кээрге,
Ышаҥшылдыг аас-кежиин кады көрүү,
Ынчан хостуг хоорежин чораай бис аан.

З. НАМЗЫРАЙ.

ХАРЫЛЗААЧЫЛАР

РЕПОРТАЖ

Улуг эвес ыяш бажыңчыгаш. Харылзаачыларга каш удаа ужуражып чоргаан болгаш, танывым хомандирлер, дайынчылар-биле ужуражырымга идегеп, олче кирип ор мен. Дежурныйны эрткеш, кезектиҥ албан кылыр өрээлинге чоокшулап орумда, аныяк лейтенант менче үткүй үнүп келди.

— Кезек командирииҥ политиктиг ажыл талазы-биле оралакчызы Александр Докучаев — дээш, ол мээн-биле чугаалажы берди.

— Командириҥер улуг лейтенант эш Гук бар ирги бе?

— Чок. Улуг лейтенантывыс эрткен чылын күскээр шериг академиязынче өөренири-биле үдеп каан бис. Оон орнунга мени чоруткан. Бодум Кара-Калпак АССР чуртуг мен, а эрткен чылын шериг училищезин доскаш, бо кезекке келдим — дээш, кабинетче мени чалады.

— Силериҥ харылзаачыларынар ССРЭ-ниҥ тургустунганының 50 чыл ыонга алдар болдурган социалистиг чарышка тиилекчи болбушаан, ам-даа бирги черде чоруп, Совет Армиязын болгаш Шериг-Далай Флодунуң 55 чыл ыон улуг чеднишкиннер-биле үткүп турар-дыр. Ынчангаш харылзаачыларның ажыл-херектери-биле таныштырып көрүнерем — деп, оон диледим.

Лейтенант мээҥ дилээмни хандырары-биле мени Ленинчи өрээлче ээдерткеш чоруптуу. Политкичээлге белеткенип орган болук дайынчылар-биле чугаалажы бердивис.

. ССРЭ-ниҥ юбилейинге эки көргүзүглерлиг болганы дээш шаҥнаткаҥ беш выпелдерни, ВЛКСМ обкомуныҥ Кызыл тугун, «Кезектиҥ эң эки салбырынга» деп кызыл тукчугаштыг Ленинчи өрээлдиҥ эң кескү болгаш хүндүлүг черинде аскаш. Дайынчылар ол чеднишкиннерин чоргаарал-биле чугаалап, политиктиг болгаш дайынчы белеткекдиҥ канчаар чоруп турарын сонуургатты. Оларда политиктиг болгаш дайынчы белеткекдиҥ тергиннери хей. Анаа дайынчылар Николай Савинцев, Николай Морозов ефрейтор Владимир Артемов, баш сержант Владимир Цирюлников оларны (үстүнде чурукт) командир чоргаарал-биле ылады. Оолларын кайызы-да хей удаа аас шаҥналын ал, бедик мергежилиг харылзаачылаарга санадып турар.

— Ам каш-да ай болгаш шериг албанынга хаажырдыр силер. Кайнаар баа, чүнү кылырын планнап турар силер? — деп, ефрейтор Артемовтан айтырдым.

— Чогум болум Курск чурттуг мен. Халдашкаш эллыга, улузумга барып ужуашкам. Тюмень облазының чуула тудугларынга комсомолуҥ путевка-биле барып ажылдазарын планнап турар мен. Ол дугайын командирлерим шагда чугаалажып эгелээн. Шеригте кээрде кандыг-даа тускай эртем чок турдум, а ам — электромеханик мен — деп, ол чоргаарал-биле харыылады.

Ында кижи бүрүзү хүүда планыг, бир-ле мергежилди чедип алыр соруулгалыг. Дайынчыларның хей кезии харылзаачы болурун шиитпирдеп алган.

Дараазында тускай белеткелдиҥ классынга кеддивис. Ында чүүл бүрү нарын радиоаппаратураларны делгээн, ханаларда — схемалар, көргүзүг материалдары. Шеригге келгеш чарлык чыл безин четпээн аныяк оолдар Николай Черноусов, Альфред Мустафин, Анатолий Печарских олар телефон коммутаторуныҥ түргүзүүн тайылбырлап бээрин, биче сержант Владимир Цирюльниковтан липпээн. Ол аныяк дайынчыларның дилээн күзелдии-биле күүседип, аппаратураны тайылбырлап эгеледи.

Класста дайынчы харылзаачыларны өөредип, оларның билиин бедиреринге бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургусканың магадап көргенивис соонда, кезекten ээлээн ыракта, ховуда, радиостанцияның ооддары-биле таныжар дээш чоруптувус. Каш минута иштинде ажылдаарынга белеткеп алыр күчүлүг радиостанцияда аңаа дайынчылар Александр Бутин, Виктор Грухин олар ажылдап турар. Олар политиктиг болгаш дайынчы белеткекдиҥ тергиннери, класстыг специалистер (**адаанда чурук**).

Бистиҥ тайбың күш-ажылывысты камгалап турар дайынчылар боттарының бедик харыысалгалын медереп билип, Төрээн чуртунга шынчы бараан болуп, биче сеткилдиҥ, амыдыралга өөрүшкүлүү-биле барган адалы бүргүүн магададыр.

А. ЧАРАШ-ООЛ,
Авторуҥ фотолары.

Туран хоорайда 70 ажыг харлыг Кирилл Прохорович Гилёв адаларының революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чагаг чанчылдарынга тураскааткан кежээлерге аныяктар, школалчылар пионерлер-биле бо-ла ужуашкан турар.

Кызыл партизан Кирилл Прохорович — хамааты болган Ада-чурттуҥ Улуг дайынының кириишкизин. Щетинкин болган Кочетовтуҥ кызыл дайынчылары-биле кады Тываны ак гвардейжилерден хостаарынга идепкейдиг киришкен.

ОРУК ДЕМДЕГЛЕЛИНДЕН

Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан

Төөгү болгаш литература башкызы кижиге бодуҥуң эртеминге хамаарыштыр кичээлдер эрттирерге, чон мурнуга лекция-даа номчуурга көрген, бизген түүлдери новей болургө, дыка-да ажыктыг чүве. Бодумнуҥ практиктиг билиимни улам байыдар дээш чайгы шөлээлеримниҥ үезинде бистиҥ чуртувустуҥ яңзы-бүрү булуңнарында төөгүүлүг болуушкунарыҥ черлеринче аян-чорук кылып чоруп турар мен. Ол чоруп турган, көрген, дыңнаан төөгүүлүг фактылар мээҥ ажылымга улуг идиғни берип турар. Иланган кадыг-бир болуушкунарыҥ хамыыһы-биле шын сайгарарыма ол кончуг дузалыг.

Бистиҥ чуртувустуҥ төөгүзүнде кызыл гвардейкилер, революциянын чаазы — Ленинградтың, Грузиянын, Азербайжанның, Кара-Далай эриниҥ төөгүүлүг черлеринче ийи-үш удаа аян-чорукталарны кылгыладым.

Мен маңаа чүгле Новороссийск хоорайның маадырлыг камгалакчыларының дугайында көргеп, билгеп чүүлдеримни биижир бодадым.

Ада-чурттуҥ Улуг дайынының чылдарывда Новороссийск, оске совет хоорайлар ишкаш, немец-фашистиг эжелеткечилер-биле чаныш-сыныш чокка демисежиц турган. 1941 чылдың август 30-де немец солдаттар ону бомбалай бээрге, хоорайның чурттакчылары дайзын-биле маадырлыг тулчуп эгелээн. 1942 чылдың август 18-те немецтер моон күш-биле шавар халдаашкынны кылган. Фашистиҥ кол сорулгазы —хоорайны эжелеп алгаш, улаштыр Сочини база Баку-Грозный, нефть тывыжын дүргеп-биле холга алыры турган. 1942 чылдың сентябрь үезиниде фашистер улуг күш-биле хоорайны чаза тавараан болгаш соңгу талазында Кавказ сыныарын таварты «Ак-кок шугуме» дээр камгалалды тургузуп алганнар. Сонуургаттынган, ынчангаш ол чок кылырын улуг планын 5—6 хонук дургузунда тургузар ужурга таварышканнар. Февральдың 10, 13, 14-ниг хүнеринде немецтер ювет дайынчыларның турушпарынче шавар халдаашкынарын кылганнар. Десантчылар бижиглеп, олуҥ чок демисежии турган дең чүвени ол черниҥ музейинде «Тураскаал-вагондан» база көрүп болур. Авр-берге күннерде аъш-чем, он-чемзек дажыглаан турган вагонуҥ тураскаалын артыгыр каап. Дайынның чаагыгыл дег олуҥун адаа-биле ол ажыктаҥ чоруп турган. Ону башкарып турган совет кижилер бодуҥуң хүзээлгезин адарамы-биле күүседип, фашистерге чавыш-сыныш чогун көргүскеннер. Вагонда он-муң хире он изи бар.

1943 чылдың февраль эгезинде Геленджик хоорайга тускай белеткекди чедип алган 276 кижи составтыг Кара-Далай болуҥуң десантылары Цезарь Львович Куниковтуҥ удуртулгазы-биле Новороссийскиниҥ мурнуу-барыын талазыгга эскет чокка үнүп келгеш, аңаа бижыглаып алганнар. Оларның кол даалгазы — хоорайның мурнуу-барыын талазын камгалаар, фашистерниҥ күш немец алырынга шаптыктаар, совет судноларның шимчээшкинкиннерге дуза чедирер дээш оон-даа оске.

Февраль 5-те немецтер десант болуҥнуе шавар халдаашкынарны кылып эгелээннер. Чеди катап улаштыр улуг атакалы кылган, совет дайынчыларның тур када кылып алган камгалалын чаза таварын чадаап, аткаарлаар ужурга таварышканнар. Немец командылал чери ында совет шеригниҥ күштүг улуг кезээ бардыр дең бодаан, ыгадай берген. Ынчангаш оң чок кылырының улуг планын 5—6 хонук дургузунда тургузар ужурга таварышканнар. Февральдың 10, 13, 14-ниг хүнеринде немецтер совет дайынчыларның турушпарынче шавар халдаашкынарын кылганнар. Десантчылар бижиглеп, олуҥ чок демисежии турганнар. Оларның ишлинден 28 кижиге Совет Эвилелиниҥ Маадыры дең бедик атты тывыскан. Ол атты чедип алганнарның бирээзи, оларның командири Ц. Куников Крымны хостаарга дээш тулчуушкун үезинде маадырлыы-биле олген.

Маадырныг тураскаалын ында тургускан болгаш чуруктарын хоорайның музейинде делгээн. Оларның-биле кады алдарлыг Закавказ фронтузунуң Кара-Далай болуҥуң шеригжилериниҥ командылакчызы вице-адмирал Ф. С. Октябрскийниҥ, оон политотделзел начальнигиниҥ оралакчызы полковник Леонид Ильич Брежневтиҥ ол үедеги фронтучу чуруун көөрү мөҥээ кончуг сонуургаҥчыг болган.

Амгы Новороссийск — улуг порт хоорай. Ында цемент будурер болгаш судно сеткээр завод бар. Новороссийск 20 чылдарныҥ перспективтиг планын тургузуп алган, чечектелип саймаран турар. Хей-хой дыштаныла, кадыкшылга черлерге, пионер лагерлерге ында тургустунган. Совет Эвилелиниҥ кайы-даа бүлүндан бо кайгамчыктыг «Бичии черни» болгаш үзетпүүлүг хоорайны көөрү-биле хей-хой туристер үш бүрү кээп турар.

С. ШАЛГЫ,
Чоон-Хемчикте Теве-Хая школазының өөредилге эргелекчизи.

ЭКИ ТУРАЧЫНЫҢ САКТЫЫШКЫНЫ

ТАНКИСТ

«Т-34» танкының механик-чоланчызы, тыва, эки турачы, улуг сержант Ховалыг Сайын-оол 1944 чылда Яссы-Кишиневка немец-экелекчилерге удур эрес-дидим дайылдажып, танкызы-биле дайзыныҥ дыка хей солдаттарын, техниказын узуткаан. Ынчангаш Сайын-оолду бистиҥ незекти командылап чери үргүлүү мактап турган.

Совет Армиянын эң күштүг чепсектериниҥ бирээзи турган хүүлгаазын «Т-34» танкылары бисие хүлээдип берген болганда, ынчаар дайылдажып-даа үмүрлүг турган бис.

Иштинге 4 дайынчы чоруур чаҥгыс «Т-34» деп танкыныҥ дайзынга удур шаап-халдаар дайынчы күжу аъттыг азы чадаг шеригниҥ бир взводуныҥ күжүнге деҥнежир. Ол танкының дайынчы шынары мындыг: дайзыныҥ от точкаларлыг улуг туруттарын үрей аткаш, танкыларын, автомашиналарын, дзоттарын, моондантарын, дириг күштерин чуура базар, үстүрер, кырында быжыглаан улуг үгер-боозу-биле 15-20 км ырак черде дайзыныҥ дириг күштерин, техниказын чок кылып каар, калбак ханы оңгарларны ажа халыыр, хая-даштыг, аргалыштыг, чиҥдиргир малгаштыг черлерге чоруп шыдаар.

Бо хире нарын, күштүг техниканы мунуп алгаш, Төрээн чурт, арат чон дээш амы-тынын харамнанмайн демисежирип чаагай алдар. Ынчангаш тыва танкист Сайын-оолга бис дыка-ла чоргаарланыр турдувус.

Сайын-оол боду техниканга ынаан, көргар-сестир чувези-даа чок, кончуг дидим кижи. Оон танкышының командири улуг лейтенант Н. Колосов маадырлыг чоруктары дээш хей удаа орден-хавыралар-биле шаҥнадып чораан, хоочун танкист болгаш төлептиг коммунист. Фронтучу Ховалыг Сайын-оол Ада-чурттуҥ Улуг дайынынга Тываның эки турачыларының арасындан эрес-маадырлыг чоруун көргүскен кижилериниҥ бирээзи.

М. КОНГАР,
тыва эки турачы, танкист.

ТЫВАДАН БАРГАН ООЛДАР

Тывадан келген ооллар, бистер, боттарывыстың хамааты хүзээгевистиҥ ак сеткилдиг эртпиҥ түр бис. Кеҥээвисте бистер ышкаш, ынаы-бүрү нацияның аныяк-чалыы төлээлери бар. Дыл-сөзүвүс ацыыда болза, улуг өг-бүдеңге — ССРЭ-ниҥ амы-тынын дег камгалаар харылсаалга бистерни баттыштырып турар. Ынчангаш кижи бүрүзүг-ле бодуҥуң хүзээлгезин ак сеткилдиг күүседир күзедиг. Бистер быжыг найыралывыс-биле күштүг бис. Ынчангаш черек аңарза Төрээн чурттуҥ камгалалыҥа шиҥээлеҥдир турулар бис.

Тывадан барган ооллар салбыр, взвод, батарея бүрүзүндe шактадыр. Оон тодаргай чеҥешкин —«Совет Армиянын тергиинин» деп хөрек демдээн

беш кижиге тывысканы. Комсомолчу апаа дайынчылар — Бии-Хемниҥ «Салп» совхозундан келген Борве Доржу, Николай Бай-Кара, Бай-Тайганың Кара-Хөлден Валерий Күжүгет, Эрзиниҥ Нарындан Алексей Дудун. Таңдының «Тиилелге» совхозундан офицер Леонид Сырат олар политиктиг болгаш дайынчы белеткекдиг тергиинигер. Ол хүндүүг атты олар кызымаккай дайынчы белеткекдиҥ түңнелинде, оске эш-ооруҥун деткимчеҥнин ачызында чедип алганнар.

Бистиҥ эжиже Валерий Күжүгетти батареяның командири бо-ла шактаар. Ол бодуҥуң дайынчылар — Бии-Хемниҥ «Салп» совхозундан келген Борве Доржу, Николай Бай-Кара, Бай-Тайганың Кара-Хөлден Валерий Күжүгет, Эрзиниҥ Нарындан Алексей Дудун. Таңдының «Тиилелге» совхозундан офицер Леонид Сыр

Партийжи информация

СЭКП райкомунуң пленумуну

Эртиен неделяда Самагалдайга болуп эртиен партияның Тес-Хем райкомунуң пленумунга СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң түннелдериниң болгаш районуң партия организациязының сорулгаларының дугайында айтырыгның талазы-биле илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары Н. С. Бойду кылган. Илеткелчи бодунуң илеткелинге райониуң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың эртиен ийи чылында сүттү будурер болгаш күрүнеге садар талазы-биле алган социалистиг хүлээлгезин чедишкиниг күүсеткенин демдеглээн. Районда тарылга шолу эртиен ийи чылда 12 хуу өскен, а бир гектардан ортумаа-биле 7,5 центнер тараа дүжүдүн өстүрүп алган. Малдың бодүүн болгаш чулуктуг чемниң белеткели чыл келген тудум көвүдеп турар деп, илеткелчи чугаалаан.

Чедишкиннер-биле чергелештир четпестерни ол база айыткан. Район эът, дүк будурер болгаш ону күрүнеге садар талазы-биле планын күүсетиизен. Мал бажы сөөлгү ийи чылда чүгле 1,2 хуу өскен, а миыстыг бода мал 103 башка кудулаан. Төрүүр чүс малга онааштыр 58 бызаалыг, 81 хураганны, 64 анайны, 72 кулунну алган. Бир хойдан ортумаа-биле 1860 грамм дүк кыргып алдынган, ааш бир башка онааштыр планда көрдүнгенинге бодаарга 550 грамм дүктү чедир албаан.

«Чодураа» колхозтуң даргазы У. Домүр-оол, «Ак-Эрик» колхозтуң даргазы У. Эрендей, «Тес-Хем» совхозтуң директору Н. Балчый-оол болгаш оон-даа өскелер аңаа санал бергеннер. Пленумга партия Тыва обкомунуң бюро кежигүнү эш И. Ситиев олуржуп, чүве чугаалаан.

Районнуң бүтүү коммунистери болгаш ажылчы чоннары СЭКП Төп Комитединиң декабрь Пленумунуң шиитпирлерин бүрүнү-биле чүүлдүзүнүп, ону амыдыралга боттандырар дээш тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылын чедишкиниг доозар дээрзин пленумнуң киржикчилери илертейлээн. Партия Төп Комитединиң декабрь Пленумунуң докталын бир үн-биле деткип база ону күүседир талазы-биле докталды пленумга хүлээп алган.

Үнүүшкүннүг бюрога

Партияның Эрзин райкомунуң үнүүшкүннүг бюрозу «Чаа-Орук» колхозка болуп арткен. Аңаа ажыл-агыйда малдың кышкы байдалының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Оон ажылынга колхоз баштаар черинниң болгаш парторганизациянның бюрозунуң кежигүннери, коде» Советтиң күүском кежигүннери, колхозчу активчилер киришкен. Бюрога чугаалашкан айтырыгның талазы-биле колхоз баштаар черинниң даргазы эш С. Сакты-Сюрюнүнүң илеткелин, кол зоотехник Д. Бадарчы, кол мал эмчизи О. Логи, зоотехник-селекционер М. Күчүп оларның информацияларын дыңнап чугаалашкан.

Амгы үеде ажыл-агыйның бода малы 15, шээр малы 59 кезек черде кыштаглап, ниитизи-биле оң чугула ажыл-херекте 265 малчынны, 10 саанчыны хаара туткан, малдың чаш төлүн камгалап алыры-биле 59 колхозчуну оларга немештир чоруткан. Күштүг, машина-чепсекти болгаш өске-даа транспортту немей чоруткан.

Февральдың бирги чартынга чедир төрээн 5834 хойдан 5843 хураганны мөңги камгалап алган. Ылаңгыя хойжулар Даваа Малчын, Шулуу Чаш-оол, Сагаачы Седип, Муна Чиңмит, Бегзи Борбак-оол олар төрээн хойларының баш санындан хөй хураганнарны камгалап алган.

Оон-биле кады колхозтуң мал кыштагларашкынында улуг четпестер бар дээрзин бюрога демдеглээн. Чижээ, сөөлгү үеде сүт-бараан фермаларында саар инектерге бээр концентраттыг чемнер үзүктелгенинден сүт саалдазы кудулаан. Чамдык коданнарда мал чемин норма-чижек чокка чидиртип, малга минералдыг чемнерни болгаш изиг сугну бербейн турар. Мал төрүп эгелээнден бээр № 2, 3 бригадалардан 26 хире хой ара салганы, № 4 бригадада чаш хураганнарның аарып турары ол чугула херекче чамдык хойжуларның, тускай эртемниглерниң кичээнгейиниң кошкаан хереглеп турар.

Үстүнде четпестерни бюрога шыңгыы демдеглээп, оларны дораан-эдериниң хемчеглерин алырын колхоз баштаар черинге, хөй-ниитп органнзацияларынга даскан.

Амгы үеде колхозтуң малчыннары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында алган хүлээлгелерин күүседир дээш күженнишкиниг ажылдап турар.

Хана солун— коллективтиң көрүнчүү

КӨРҮЛДЕНИҢ ТҮҢНЕЛИНДЕ...

Тоджу районнуң совхоз, будурулге, албан организация черлеринде, хана парлалгазы партийни удуртулгага даянмышаан, коллектив бүрүзүнүң мурнунда салдынган сорулгаларны, хүлээлгелерни чедишкиниг күүседиринче болгаш четпестерни чогуур үезинде эдеринче ажылчы чонну хаара тударының херээнге ёзулуг коллективтиг организаичы, дузалаичы болуп турар.

Хана солуннарның ажылын улам экижидер, оон редакторларынга, редколлегия кежигүннеринге боттуг дузаны чедирер сорулга-биле партия райкому хана парлалгаларының көрүлдерини, делгелгелерин, дуржулга солчуушкунарын организастап келген. Оон түңнелинде хана солуннарның идей-кижизидилгелиг утказы болгаш каасталга-шиидезги экижээн.

Бо чылдың февральда хана парлалгаларының көрүлдезин база организастап эрттирдивис. Аңаа партия, профсоюзтар, комсомол организацияларының органнары—17 хана солуннуң болгаш «Комсомолчу прожекторлар» ажылы-биле танышып көрген. Ол көрүлдеге 30 ажыг редактор, редколлегия кежигүннери киришкен. Олар беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында хана парлалгазының чугула сорулгаларын тодаратпышаан, ажылда чамдык чедер-четпестерни дуржулга солчулгазының үезинде делгеренгей чугаалааннар. Көрүлде хана солун редакторларынга, редколлегия кежигүннеринге хөй ажыктыг чүүлдерни болгаш ажылды экижидеринге улуг идегин берген.

Бо хүннерде районнуң ыяш ажыл-агый черинде, кооперативте аңныыр-тывыш ажыл-агый черинде, тудуг-септелге участогунда, күрбанн салбырында, райпода, «Тоора-Хем» совхозта хана солуннар ай санында доктаамал үнүп, ажылчыннарны амыа-ишче эвилелдээр болгаш оларның өртүзүнүн социалистиг чарышты калбартырынга организаичы чорүүн көргүзүп турар.

Ол ышкаш күрбанн салбырында, «Тоора-Хем» совхозта «Комсомолчу прожекторлар» ажылын эмыяктаның кижизидилгезинче угландырган. Ылаңгыя оон арыннарынга парлаттынган шугүмчүлелдиг материалдарны хурал-суглаага чугаалашкаш, ону эдип алыр хемчеглерни дарый ап турары солун.

Партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация киидизи ай санында бюллетеньнерни будурулге болгаш кодээ ажыл-агый темаларынга тураскаадып үндүрүп турар. Аңаа будурулгеде болгаш кодээ ажыл-агыйда чедишиминнерни, моон соңгаагы сорулгаларны, мурнаичыларның арга-дүржулгаларын парлап турар бис. Ол ышкаш ажыл-агыйда шиитпирлеттинмейн турар айтырыгдарже кол кичээнгейни салып келдивис. Бюллетеньнерни ай, квартал санында үндүрер. Ылаңгыя чоокта чаа үнген бюллетеньнер — «Тоора-Хем» совхозтуң болгаш районнуң будурулге черлеринин беш чылдың ушкү чылында алган хүлээлгелеринге тураскаатыңган. Ону районнуң ажыл-агый будурулге черлеринге, фермаларга, совхозтуң салбырларынга болгаш өске-даа черлерге чедирип, ында ажыл-кичилерге таныштырып турар бис.

Хана парлалгазының ажылында четпестер ам-даа бар. Чамдык коллективтиринг хана солуннары чүгле байырлал хүннеринде неөтүп келир болгаш идейлиг утказы чавыс, каасталгазы четпес, коллективтиң ажыл-амыдыралын көргүспейн турар. Ынчангаш көрүлденің түңнелинде илерээн четпестерни чайладырының хемчеглерин ажылдап кылган.

Д. БАЙЫР-ООЛ,
СЭКП Тоджу райкомунуң пропаганда болгаш агитация киидизиниң эргелекчизиниң ораапчызы.

НОГАА ФАБРИКАЗЫ

...Кыш келирге хыраазындан, чай келирге шалыңындан билип ап турган деп шүдүктеп чугаалаар чечен тоолдарыны ылаңгыя чыкылама соок кышкы кежөзлерде дыңнап олурарга таап-даа таалынчыг. Ынчаныыже аңаа бүзүревейн баргылаар дыңнакчылар бээ тургулаар:

— Таап-даа, бо черге үешагның кыш, чай эргилдези канчап эскертинмес боор?— дижир.

Чуртувуста ыңдыг черлер шынап-да бар:

ЗАПОРОЖЬЕ ОБЛАСТЬ. «Лысогорский» совхозту эрте бижар ногаа фабриказы дээр. Ам совхозтуң ногаа өстүрер улуг чылыктырылга-парнигинде ажыл-ниң кидин түлүк. Огурецтер чечектели бергеш. Оларны 800 дөрбелчин метр шөлде тараан. Бир дөрбелчин метрден-не ажаан алыр ногаа дүжүдү 14 килограммдан эвээш эвес. Үлетпүрлүг Запорожьениң садыг организацияларынга оон ногаа аймаан чыжыы безин соксаал чок чорудуп берип турар.

ЧУРУКТА: эрте бижар капустаны ажаан турар ажылчы Т. Денисенко.

А. КРАСОВСКИЙНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Түңнел чүге ылгалдыгыл?

Малчын кижиге шагның дөрт эргилдезиниң эң-не бергели — кыш: хат-шуурган, хар болгаш соок девидеңп-ле келир. Бо хүннерде бистиң совхозтуң девискээри бадыткап турар: кайнаар-даа көөрге улуг хар, шилденчек хөртүк.

Барык-ла бүгү назынымда, мал малдан келдим. А чаңгыс бо «Кара-Хаак» совхозака бээн он чыл ажыг үеде хой кадардым. Багай дыртып-даа көрбедим. Сески беш чыл планын күүседиринің үезинде мээң чыл бүрүде төрүүр чүс хойга онааштыр ап келген хураганнарым ортумаа-биле 113 болду. А хой бүрүзүнден кыргып алган дүгүм ыңчан 2 килограмм 700 грамм, чамдык чылдарда 3 килограмм чедип-даа турду. Бо чедишкиниг доозар дээрге, чаңгыс мээңнин эвес, а коллективтиг иштиң түңнели-дир. Аңаа үлүгүн киирген улус хөй: сиген кескен механизаторлар, кыргылдага пефтээн комсомолчулар, ажыл-ишти удуртқан тускай эртемниглер дээш, кымнарны ол дээр!

ССР Эвилелиниң тургустуганының бежен чылында бистиң совхозтуң хоочун хойжузу, коммунист Чооду Оруспай төрүүр чүс хойга онааштыр 118 хураганны камгалап албышаан, хой бүрүзүнден 3 килограмм 240 грамм дүктү кыргаш, социалистиг чарыштың бирги черин эзледи. Оон чүс хойдан-ча 33 хураганны, хой бүрүзүнден-не 540 грамм дүктү планнан артыкка ап тургапы ол-дур. Кызыл хоорай Советиниң депутады Маныкай Кок-оол, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг эдилекчизи Маады Кидис-оол болгаш бодунуң мергежилиниге хандыкшылдыг өске-даа малчыннарны хөй-биле адап болур. Шак ыңдыг 2—3 малчынның чүгле планнан артыкка алган хураганнары безин бир кодан чеде бээр. Онаашкан ажылынга ээ-харысалгалыг болурга түңнел эки болур деп чүвени үстүнде эштериниң чедишкиннери маргылдаа чокка-ла бадыткап турар-дыр.

Бистиң совхозтуң хойжуларының Александр Байыр-оол биле Оюн Савуу олар арткен чылын төрүүр чүс хойга онааштыр 42—43 хураган, хой бүрүзүнден 2,0—2,2 килограмм дүк алган. Ыңдыг чаржынчыг таварылгалар ниитизи-биле бистиң республикада-даа ховар боор бо. Ынчангаш оларның тыптып келир чылдагаанында колдуунда-ла билдингир: харысалга чоктуң уржуу. Чижекке демги ийи кадарчыны киирип болур. Оларның кышка белеткелидаа, өдек-кыштаа-даа, малының деңгели-даа — бүгү байдалы оске малчыннардан ылгалбас турду. Ол хиреде-ле чаш хураганнарны санаваска безин Александр Байыр-оол 64, Оюн Савуу 72 хойну кыш ажырып шыдаваан. Оларның бир кодан чыгыы шээр малды ышкыныган чылдагаанны чүдел? Азы олар-белчиринин багаймда бе? Ыңдыг бе дээрге, олар мээң кожаларым-на болгай: чадаг аргыжып, чаңгыс хемниң суун ижип турдуусуз. Ол кыштагларда бо чылын Куулар Стакай, Чуруңмаа Хүлер-оол хой кыштадын турарлар. Кайызының-даа малы хүр, харын-даа мактадып турарлар. Ыңдыг болганда, бүгү чылдагаан харысалга чок чорукта. Ынчангаш Байыр-оол биле Савууну ажылындан халаанын-даа чөп. Түңнелдериниң чамдыкта улуг ылгалдыг болу бээринин чылдагаанны база-ла харысалга чок чорукта дээрзин үстүнде чижек көргүзүп турар ышкажыл.

Ниитиниң малын өстүрери, оон ажаалдазын экижидери болгаш продуктулуун бедидери — малчын кижи бүрүзүүүң хүлээлгези. Ол ыдыктыг хүлээлгени күүседир дээш аргадуржулгамны болгаш күжүмнү харамнанмайн чор мен. Коданымда тыва уксаалыг 536 хой бар. Бо чылын үш дугаар төрүүр. Дөгерезиниң деңгели эки. Хүндүс чер өткарып, эртен болгаш кежээ сула, саваңы каап берип тур мен. Оон кырында хүнүң-не 5 хааржак чарба төп бээр. Хааржак чарбаның деңзини 60 килограмм азы хой бүрүзүнге-ле 500—600 грамм онаажыр. Чаш хураганнар чемгерер ногаан сигениң база бар. Мал чемн четчир.

Улус ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле тоску беш чыл планының шиитпирлиг үшкү чылында төрүүр чүс хойга онааштыр 92 хураганны доруктуруп алырын болгаш 2 килограмм 910 грамм дүк кыргыырын шиитпирледим. Ам каш хонгаш-ла хөюм төрүп эгелээр. Ол үеге чедир сакманшиктер четчелеттинген турар. А кажаам эки, ийи кажаа аразын өрээлдеп алырымга улам-на делгем апаар.

Бо Кара-Хаакка шаанда МЧАЭ тургустунуп турда ажылдап эгелединм. Ам дээрге, малчын кижи магалыг апарган үе-дир. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың малчыннарның ажылдаарынга болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузаарынче, мал ажылын хөгжүдеринче хүн бүрү салыш салып турарынга өөрүвес аргам чок. Ылаңгыя СЭКП ТК-ның социалистиг чарышты организастаарын улам ыцай экижидер дугайында доктаалында материалдыг болгаш моральдыг идиг берипшкинин онаалап айытканы малчын бүрүзүнүң хей-аъдын көдүрүп турар. Октябрь революциязы орден, В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болганынга тураскаатқан юбилейлиг медаль — мээң ажылымның үнелели ол. ССР Эвилелиниң тургустуганының беженги чылында бедик көргүзүлгелерим дээш, совхозтан 22 хураган, 1500 рубль-биле шаннаттырдым. Чүгле хойжулар немелде төлевирге 10 муң чыны акша алганнар. Библиотекарь неделя санында чаа номнар эккеп берип, эмчи, лектор, баш таарыыр кижилерниң кээп турары база-ла бисче сагыш салыышкын-дыр. Малчыннар аңаа күш-ажылчы харыны бээр ужурлуг бис.

«1972—1973» чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин ковүдедирн дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң докталы бистиң малчыннарывыстың хей-адын көдүргеп. Ол чарышка киришпишаан, шиитпирлиг чылда алган бедиткен хүлээлгемни долузу-биле күүседир мен.

О. БАЛГАН,
«Кара-Хаак» совхозтуң хойжузу.

Белеги бо хүннерде

● Вьентянга февраль 21-де Лаоска тайбыңны болгаш национал чөпшээрежилгени катап тургузар дугайында дугуржулга чедип алдынган.

● ГДР-ниң улуг-улуг хоорайларында ниитиниң транспортун хөгжүдериниң кол планнарын ажылдап кылган.

● Англияда 700 ажыг будурүлгелер ажылын соксаткан.

Дугуржулгага ат салган

ВЬЕНТЯН. (СЭТА). Лаоска тайбыңны болгаш национал чөпшээрежилгени катап тургузар дугайында Вьентянга февраль 21-де Лаостуу-биле эртенгиниң 11 шакта дугуржулга чаргаш, аңаа ат салган. Патриотчу нүштериниң өмүнээзинден Лаостуң патриотчу фронтузунуң ТК-зының чиңгине секретары Фуми Вонгвитит; вьентян чазааның өмүнээзинден — иштики херектер министри Фенг Фонгсаван дугуржулгага ат салган.

Дугуржулгага ат салырының өзулалынга премьер-министр, изыгуур салган Суванна Фума, чазан кежигүннери, дипломаттыг корпустуң төлээлекчилери киришкен.

Дугуржулганы Вьентянга болгаш Лаостуң патриотчу фронтузунуң удуртулга органнарының турар чери Самнеага хары угда чарлап үндүрген.

Лаос талаларын 1973 чылдың февраль 22-де Лаостуу-биле 12 шакта бүгү дайын чорудулгаларын чер болганга, дең-ге соксадыр деп дугуржулгада айытқан. Лаостуң девискээринге америн ушар чүүлдүң бүгү бомбалаашкынналарын база ынчан соксаткан турар үнүрлүг.

Национал хураалдың бүгүнниги сөңгүлдазынга бенеткел чорудар болгаш ону эрттирер, национал чаңгыс эп чазаан тургузар сорулганы барымдаалаш, Лаоска национал чаңгыс эптиң түр чазаан болгаш национал сүмележилгениң политиктиг чөвүлелин дугуржулганы ёзугаар тургускан турар үнүрлүг. Ол органнарга лаос таза бүрүзүнүң дең санныг төлээлекчилерин киирер.

Лаостуң девискээринден даштыкы чурттарның шериг кижилерни үш ай хуусаада үндүрер болгаш туттурган шериглерни солчур деп дугуржулгада база айытқан.

Чарган дугуржулга Лаоска тайбыңны болгаш оон улузунуң национал чөпшээрежилгезин катап тургузарынга чугула ушур-дузалыг.

ЭЛЕКТРИЧКА, ТРАМВАЙ, АВТОБУС

Берлин чурттут кижи бүрүзүнден силерге кандыг транспорт эң-не таарымчалытыл деп айтырар болза: хоорайның электричказы деп харылаарлар. ГДР-ниң төвүнүң чурттакчы чонунуң хөй кезии хүн бүрү 600 муң кижини сөөртүп турар «Эс-бан» дээр хоорай транспортун ажыглап турар. Ол чаңчыл болган харылаза ГДР-де калбарып сайзырааң болгаш хөй-хөй немец хоорайларны харылаштырып турар.

Берлинде, Лейпцигте, Галледе болгаш Ростокада-даа хоорай электричказы метродан-даа эвээш эвес ужур-дузалыг болуп турар. Хоорай демир-оруунуң чаа шугумун Лейпциг хоорай чоокта чаа алган. Ол оон төвү болбушаан, хоорайны улустар аразының ярмаркалыг девискээрлери-биле база харылаштырып турар.

ГДР-де республиканың бүгү чонунуң барык 30 хуузу чурттап турар 25 улуг-улуг хоорайларда ниитиниң транспортун хөгжүдериниң кол планнары ажылдап кылдынган. Ол планнарда хоорайларга демир-орук четкизин улам калбартып, аңаа амгы үениң дүргеи чоруур электропоездилерни ажыглаарын база чурттазга квартилдарның болгаш улуг будурүлге албан черлериниң аразынга транспорт харылаазазын улам экижидерин көрүп турар.

1975 чылга чедир Галле, Магдебург, Лейпциг, Дрезден болгаш Карл-Маркс-Штадт хоорайлар Чехословакиядан ам-даа дүргеи чоруткут комфортабельдиг «татра» дээр вагоннарны алырлар.

ГДР-де автобус транспорту база-ла дүргеи хөгжүп турар. Амгы үеде республикада хоорайлар аразының болгаш делегей ужур-дузалыг оруктарның шугумунда 1500 улуг күштүг венгер «Икарустар» дээр маркалыг автобустар санаттынып турар. 1975 чылга чедир ГДР ол хевиринің хөй-хөй машиналарын алган турар.

Ниитиниң транспортун сайзырагайжыдарының планнарын тургузуп турар үеде хамаатыларның хууда ажытлалында турар автомобильдерниң санының база өзүлделиг болуруун көргеп.

Автомобиль дугайында өзүп турар негелде хоорай тудуушкунуун чаа-чаа кудумчулар кылырының база автомобиль будурүлгелерин калбартырының планнарында тодаргай илерегйлеттинип турар.

А. ГРИГОРЬЕВ.
(СЭТА-ның корр.).
Берлин.

Демисел калбарып турар

ЛОНДОН. (СЭТА). Ажыл төлевириниң хемчээлин өскертпес деп чазактың ажылчыннарга удур шиитпирнге Англияның ажылчы чонунуң ажыл соксадыр демисели улам күштелип турар.

Ажыл соксадын тураргарының мурнуку өдурүгларынга газ үлетпүрүнүң 47 муң ажылчыны туржуп турар. Бүгү чуртта 700 ажыг үлетпүр будурүлгелериниң ажылдаары бүрүнү-биле соксай берген. Оларга газ дамчыдып бээрин соксадып каапкан. Мурнуу Уэльстиң кан заңдырер будурүлге черлериниң муң-муң ажылчыны болгаш Англияның медицина черлериниң ажылдакчылары база ажыл соксадып турар.

Ажыл соксадыры Англияның найысылалының база неитерей берген. Лондонуун муң беш чүс башкызы материалдыг байдалын экижидерин негээп, ажыл соксадып турарларга каттыжа берген. Ынчангаш школаларга барын 4000 уруг келбейн барган.

Лондонуун хоорай чоогунун поездилериниң барын 30000 машинязын башкылар-биле кады ажыл соксаткан. Англияның найысылалының чоок-кавы черлер-биле аргыжары соксаан. Эрге-чагырга черлери хөй-хөй станцияларже полиция отрядтарын чоруткан.

Чурттуң хөй-хөй профсоюзтарынга кааттыжышкынналар, олар-биле кады машинистерниң болгаш одакчыларын кааттышкан профсоюзтарын, административтиг-техниктиг болгаш артем ажылдакчыларының кааттыжышкынын ажыл төлевирин улгаттырар, ажылдаарының байдалын экижидер дугайында боттарының негелделерин деткип, чоокку хүнүрде ниити-национал ажыл соксадыышкынын эгелээр дей бергенин чарлаан.

Ажыл соксадын турар газчыларның негелделерин чугаалажып көөр тускай комиссия томуйлаар дугайында удурланыкчы талаларның негелдезин хүлээп алырындан Англияның премьер-министри Э. Хит общиналар палатазынга обталаан деп чүве билдингеп.

Р. Брауннү шиидип турар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Хамаатты эргелер дээш негр шимчээшкинниң удуртукчуларының бирээзин Рэп Брауннү шиидер дээн орлалдажышкын катап эгелээн. Нью-Йорк штаттың судунда «Брауннүң херээн» катап чугаалажып турар. «Кижилер үптеп, полицейжилериниң амы-тынынга халдап, штаттың кызыгаарын боо-монгулуг эртип турган» сут дээш, Брауннү аңаа 24 чүүл алага онааган. Рэп Брауннүң демисел айыы-биле эштери — С. Петтини, Л. Валентайнны болгаш А. Янгты база оон-биле катай судтап турар.

Радикал аныктарының негр организациязы — студентилерниң чөптүт демисел чорударын башкарар комитединиң даргазы тургаш Рэп Брауннү эрге-чагырга черлери мооң мурнуунда чаңгыс эвес удаа кызагдап келген. «Үймээн үндүрериниче болгаш күчүлел кылырыныче чон күткүп», «тураазында боо-чепсек дажыглап» турар деп ялалаваш, Брауннү каш-даа катап карабажыыпаан.

Боттарының политиктиг оң удурланыкчызын эрге-чагырга черлериниң кезенче херээнге кажарлап катап опаакаан орлалдажышкынынын амдыызында чүү-даа бүтпээн. Ылаларының кол хереглээн Мэлвин Уэа дээрге сорлаашкын үнүтелге, дээрбедел кылып, наркотиктер тараадып турган дээш он катап шиитпирип чораан. Брауи болгаш оон эштери бир ресторанга чепсектиг халдаарынга кирипшкен деп оларны буруудадып турарын шынжыктырар бөрмидалны М. Уэа безин корүзүп шыдаваан.

САР. Чурттуң экономиказының кол адыры көдээ ажыл-агый боон турар. Аңаа национал орудганың барык 40 хуузу онаажып турар. Көдээ ажыл-агыйның кол-ла культуралары — кызыл-тас, хөвен, арбай, таакпы боон турар.

Сирияда чер реформазын кылып, чери эвээш болгаш чер чок тараачыннарга ону үлеп берип, тараачын ажыл-агыйларны каттыштыр кооперастап турар.

ЧУРУКТА: чурттуң сөңгү талакы райониуң тараачыннары.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

Матросовтуң маадырлыг чоруунуң 30 чылы

ӨЛҮМ ЧОК ЧОРУК

Кызыл Шериг бодунуң 25 чыл оюн фашистиг эжелекчилер-биле тулчуушкуннарга киришпишаан, дембеглеп турар хүн анаагвардейжи Александр Матросов бодунуң өлүм чок маадырлыг чоруук кылган. Ам, оок бээр 30 чыл эрткенде, Ада-чурттуң Улуг дайынының 275 киржикчилери шак ындыг маадырлыг чорукту кылганы билдинген.

Ол 1943 чылдың февраль 23-те совет-герман фронтунуң бир кезинге болган. Батальон кезек арганы эрткеш, хевертен — тыылдан Чернушки суурну согуушкунга таварыштырар ужурлуг турган. Даң бажында аткылашпышаан, кезек мяштарның төнгей черинче үнүп келгеннер. Автоматчылар базым бүрүүн тулчуушкун-биле албыпаан, буруңгаарлап бар чораан. Суурга чедир кат-ла түе метр артыкан.

Чогум-на ынчан ыяк чажырып каап дзот — от точказы билдине берген. Рота командирин үш автоматчыларга ону узуткаңар деп дужаган. Бир солдат дораан өлген, нйнзи балыглаткан. Оок соонда база үш кижи чорупкан, ынчалза-даа оларны база-ла пулемёт кыргый тудупкан.

Байдал ындыг апаарга, он тос харлыг комсомолчу оол Александр Матросов меңээ чөпшээрел көрүңгер, деп дилеп кылган. Ол хоетуг шактарында гитарага ойнап, далай дугайында, оглун маңаан ава дугайында ырларны ырлаарынга ынак турган. Оок аязы-даа, ачазы-даа чок, уруглар бажыңында өскен.

Матросов пулемёт чанынга кедеп чеде бергеш, баштай бир гранатаны, оок соонда ийи дугаарын шывадаан. Пулемёт кезек када шимээн чок апарган соонда, база катап боолап өгелээн. А ол үеде батальон атакаже көдүрүп үнүпкен: каш-ла секунда иштинде оок он-он эштери өлүмге таваржыр дей бергеп.

Матросовта оок ыңай граната чок. Ынчап солдат тура халаап, пулемёттуп үзүк-соксаал чок боолап турган үдүн хөрөө-биле дуй чыдыпкан...

Ол кежээ Александр Матросовту шериг ёзулалы-биле хооржуткеп. А каш-ла хойганда оок ады бүтүү чуртка тарай берген. Маадырның адын 254-кү гвардейжи полктуң бирги ротазының данзызында мөңгеэн-биле кижи бижээн. Ол, оок адын база эдилеп турар.

Матросовтуң үлегер-чижээн эдерген дайынчыларны оок бээр-ле матросовчулар деп адаар апарган. Олар дыка хой болган. Совет дайынчылар Матросовтуң-даа мурнунда боттарының хөректери-биле пулемёт акезын дутпап турган болганы сөөлүүде кээп илерээн. Бөгүн ындыг маадырлыг чорук кылган 275 солдаттарның болгаш офицерзериниң аттары билдингир.

Ындыг маадырлар кымнарыл?

Оларның даналызының бирле дутаарында Новгород деливискээринге бодунуң маадырлыг чоруун кылган Совет Эвилелиниң Маадыры танкист Александр Панкратовтуң адын бижээн.

Партизан кыс Римма Ширшнева Белоруссиянны хостаары дээш тулчуушкуннар үезинде пулемёт акезын хөрөө-биле дуглаан.

Михаил Ольшевский Дунай ындыында 1944 чылда шак-ла ындыг маадырлыг чоруун кылган.

«Гуидо Васкальо» дээр италь партизан бригадазынга Совет Эвилелиниң хамаатызы Георгий Колозян тулчуп турган. 1944 чылдың чайынында Матросовтуң маадырлыг чоруун катаптаан.

Матросовчуларның аразында өөрбө ажыт националдар: казах Буран Ысаңбаев, эстон Иосиф Лаар, бурят Клавдий Краснояров, узбек Кудрат Суюнов, грузин Семхарадзе, марий Зиновий Прохоров болгаш совет черинг хөй-хой алдарлыг оолдары бар.

275 маадырлардан чүгле үш кижи: Александр Удодов, Ровье Райз болгаш Владимир Майборский дириг артканнар. Шахтер Удодов Донецкиде, Майборский Хмельницкий областтың Белохорск районда Зинькн суурда төрээн колхозунда ажылдап турар. Райз — Москвада.

Эмчилер Райзтың мага-бодунга 18 ок киргенни сапаан. Маадырлыг чорук кылган тулчуушкунуң мурнуу чарыында оны эштери Коммунистиг партияның кежигүнүнге кандидат кылдыр хүлээп алганнар. Партия билединн госпиталь соонда алган. Ол Москвада бир заводтуң хандырылга килдизининг начальнигинде ажылдап турар.

Олег СОЛОВЬЕВ.
(ПМА).

Великие Луки хоорайга 1948 чылда Совет Эвилелиниң Маадыры Александр Матросовтуң мага-бодун эккелгеш, оок шөлдериниң бирээзинде хөөржүткен болгаш ында ам маадырга трускаалды база тургускан.

ЧУРУКТА: Великие Лукиде А. Матросовка тураскаал (тураскаалдың автору — ССРЭ-ниң улустуң чирукчузу Е. Вучетич).

А. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы)

Спорт

Хоккей

Мячалыг хоккей талазы-биле делегейге бирги чер дээш маргылдааның ййнги эргилдезинге Швецияның пилиндек командазы Финляндияның спортсменнерни февраль 21-де Москвага сес тик санга бүзүредиш-биле уткан. Финнерниң хаалгазынче киргеи сес саннын дөртүн пиведтернин хоочун ойнакчызы Бернт Эриксеон киргеп. Ол хоккей сонуургактарының ортузунда «Бемпа» («хат-салгын») деп ат-биле сурагжаан. Ййи мячнин Зотерберг киргеп, ынчаарга Эк биле Бернт Эриссон — бир-бирни киргеннер.

Мячалыг хоккей талазы-биле делегейге бирги чер дээш ужуражышкынарның февраль 21-нин соонда түнелдери мындыг: мурнуунда ССРЭ (8 саплыг), ййигилинде Швеция (6 санныг), үшкүзүнде Финляндия (2 саплыг) болгаш сөөлүүде — Норвегия чорун турар.

Эң хой сап киргеннерниң мурнуунда Фролов (ССРЭ)— —12 мячнин командазынга ойнап берген. Оок дараазында Бемпа (Швеция)—6, Бочков (ССРЭ) болгаш Роупая (Финляндия)—5-5 саннарлыг.

Эълчеглиг типилелге

ССРЭ-ниң пилиндек командазы февраль 21-де Красногорскийнн «Заря» стадионунга бодунуң дөртку типилелгезин чедип алган: ол Норвегияның командазын дөрт тик санга уткан.

...Баштайгы удаа ужуражышкынга шведтерни он бир санга типлаан совет хоккейжилер чапсарже үверде олардап ындыг-ла улуг эвес артыкпылдыг тургаанынга пынзыгары берге...

Норвестер таңналдыг черже ыяп-ла үпер дээш делегей чемпионнары-биле хайымашкап, өөргилде кылырыңо бодаап-даа чадавастар.

Оюнуң ййигн чартында бистиң пилиндек командавыстың эң шыпрак кижилери — А. Фролов биле В. Бочковту стулчуушкуннче салып киргеп. Оок түнелиинде Хабаровскиден барган 32 харлыг хоккейжи — А. Фролов бо удаада ййи санны «чаалап баэр» аргалыг болган. Оок дараазында Е. Герасимов база бирээни киргиннеп. Нинги сан 4—0 боон, совет спортсменнер база кятап типилелгени чедип алган.

Адыгжы лыжачылар аъттанынкан

АКШ-тың Лейк-Плэсид хоорайынга февраль 26-дан март 4-ке чедир лыжалыг чарыштың болгаш боодалганың таламы-биле 1973 чылдың бирги чери дээш делегей маргылдаазы боолуп эртер. ССРЭ-ниң пилиндек командазы ада киржирп-биле февраль 21-де ынаар ужудуп чорупкан. Эр улустуң командазында делегей чемпиону чорааш болган олимпий чемпиону А. Тихонов (Новосибирск), ленинградчы Ринпат Сафин, а оз ышкап А. Ушаков (Ижевск), Г. Ковалев (Чита), Б. Колмаков (Новосибирск), аныяктар ортузунда ийи дакпыр делегей чемпиону Рига чурттуг Янис Чаурс. Оок ацчыда 27 харлыг Ковалев ацаа бир дугаарында киржир.

Ол ышкап биатлонга алыяктар ортузунга бирги чер дээш маргылдаага Ригадан барган Александр болгаш Эдгар Богдановтар, Мурманск чурттуг Валерий Ханзин, Ижевскиден барган Михаил Федотов олар база киржир.

(СЭТА-ның корр.).

МОСКВА. Людмила Семеняканың ады хореографияга хандыкшылдыг киижилерге балет артистериниң 1969 чылда Москвага болган бирги Делегей конкурузунуң үезинден бээр сурагмаан. Ол оок лауреады болган. 1972 чылда балет артистериниң Бүгу-эвилел конкурузунуң лауреады апарган. Ол ам Улуг театрның талантылыг танцычызы. «Куулуг хөлде» Одетта-Одилияның, «Шелкунчикте» — Машаның ролюн ол күүседип турар.

ЧУРУКТА: «Шелкунчик» деп балеттен сцена. Маша— артист Людмила Семеняка, Шелкунчик-принц — артист Вячеслав Гордеев.

А. КОНЬКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

База бир кандидат

Шыдыраага РСФСР-ниң чемпионадынга киржир шыпрак фыдыраачылар тилип адырының Улан-Удэ хоорайга болган зона маргылдаазы доозукталган.

Маргылдааның түнелиинде Омскиден келген спорт мастерлери Виталий Тарасов, Геннадий Адамсон болгаш Мурнуу Сахалинск чурттуг он сес харлыг, бирги разрядчы Евгений Котов олар шуптуу сес-сес санныры алгаш, шыдыраага РСФСР-ниң шыдыраа чемпионадынга киржир эргенн чедип алганнар.

Ада-биеин республикадан киржип чораан Ак-Довуракта яжеиер, бирги разрядчы Монгуш Адыт-оол 6,5 санны алгаш, шыдыраага ССРЭ-ниң спорт мастериже кандидаттың нормазын күүсеткен.

(Бистиң корр.).

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 23-ТЕ

МОСКВАДАН

12.30 — Дамчыдылгалар программазы. 13.35 — Медээлер. 13.45 — Оюнут телекоргүүт. «Друзьяга». «Колокольчик» театр. 14.05 — Оюнут телекоргүүт. «Бичии уруг болгаш маан». Мультфильм. 14.30 — Оюнут телекоргүүт. «Хөөлер». 15.00 — Бөгүн — Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флодуюуп хүнүг. ССРЭ-ниң камгалал министрлигиң оралакчызы курлаг чер шеринин кол командылакчызы И. Г. Павловскийниң чугаазы. 15.15 — Оюнут телекоргүүт. Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүүг. «Солдаттың оглу — солдат». 15.35 — А. Сафронов — «Хүлүмзүрүг дээш миллион». Москвадан Моссовет аттыг академиктиг театрының шоуп.

КЫЗЫЛДАН

17.50 — Телемедээлер. 18.05 «Бөгүн — Совет Армиянын болгаш Шериг-Далай Флодуюуп хүнүнге». Дамчыдылга. 18.20 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.30 — Совет Армиянын болгаш Шериг-Далай Флодуюуп хүнүнге түраскаатканы кежээзи. 19.20 — Бөгүн — Совет Армиянын болгаш Шериг-Далай Флодуюуп хүнүг. ССРЭ-ниң камгалал министрлигиң оралакчызы курлаг чер шеринин кол командылакчызы И. Г. Павловскийниң чугаазы. 19.45 — «Ийи дайынчы» Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

21.00 — Телекоргүкчүлерниң чагыын ёзугаар концерт.

МОСКВАДАН

21.35 — «Че-ве, оолдар!» 23.00 — 23.30 «Ye» Информастыг программа.

АЙЫАР

Бөгүн республикага биче бүлүттаар, хар чагбас. Соңгубарлын үглаңыштыкмның хаттың дүргенн секундада 0—4 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 8—12, оскелериие 14—18 градус соор.

Кыызылга шокар булуттаар, чагбас. Чоон үглаңышкынның хаттың дүргенн секундада 0—4 метр чедер. Агаарның температуразы 18—20 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кинотеатрларда

ФЕВРАЛЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Цемдектиг атом» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Фронтудан солдат ээп келген» 15.00, «Оңсоола» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Липаларлыг хоорай» 18.10, «Мында дан хаалары ыржым» (1-ги, 2-ги көзектери) 14.50, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Адыр, мана!» (5-ки көзө) 9.00, 17.20, «Тиилелге соонда тулчуушкун» (1-ги, 2-ги көзектери) 10.50, 14.00, «Манаштаан аалчы» 18.40, 20.30 шактарда.

Чолаачылаар күзелдиглерге

Кызылдың автошколазы чолаачының үшкү класызынга өөренир кижилерни колхозтарның болгаш совхозтарның чорутканын ёзугаар хүзээп алырын чарлап тур. Кичээлдер 1973 чылдың февраль 26-да эгелээр. Өөредилгени тыва дылга башкылаар.

Автошколаның адрези: Кызыл хооран, Шевченко кудумчузу, бажың дуламы 113 а. Телефону 34—94.

„Силерниң саналыңар“ деп чүүлге хамаарыштыр

Ада-иелерден хамааржыр

«Силерниң саналыңар?» деп чүүлду долузу-биле деткивишаан, чамдык бодалдарымны илередип көрейн.

Бодум чүстүн чартын баскан ашак мен. Эрткен үеминн иштинде элээн хөйну көрүп келдим.

Шаанда аныяк кижилер арага ишпес, ада-иезиниден, бодундан улуг кижилерден эгенир эки чаңчылдыг чораан деп өске эштериң солунга бижип турары кончуг шын.

Дөртен чылдар үезин сактыр-дыр мен. Бистиң Самагалдайга ол үеде араганы бо-ла ижипкен чоруур. ат-шолалыг улгады берген Эңрик-Сагар. Оруктаар-Даваа. Оруктаар-Сагаачы. Лоозай-ашак олар безин неделя-неделязы-биле ижип чорбас турган. Ам дээрге, ылаңгыя байырлал хүнеринде чоорби хар четпээннер безин эңрик-тер суксун «чооглапкан» чоруурун бо-ла коор.

Оок чамдык чылдагааны ада-иелериниң багай чаңчылдарында болуп турар. «Оглум, уруум 10 класс дооскан (харын-даа 8-ти безин) дээш аттестат «чуур». Оглун шеригже чоруларда, оок халажып келгенде база-ла «дойлаан» турар. Ындыг таварылгада ол аныяк кижилер чыглып келген оору-биле ылап-ла араганы ижер ужурга таваржыр.

База бир багай чаңчыл бар. Ол дээрге өлген кижиниң 7 болгаш 49 хонуун эрттирер деп чүве-дир. Ындыг маселыг арагалаапкын болган черге кандыг-даа кижилерни көрүп болур. Эрги Тываның чаңчылында безин ындыг чүве чок турган деп кырганнар ам кайгап чугаалажыр боор-дур.

Чыдып калган, багай, хораглыг ол чаңчылдардан адырлыр дээш оок-биле демиселди чер болганга күштелдирери чугула деп бодаар мен.

О. КАРА-ООЛ,
чазанықчы, сес уругнуң адазы.
Самагалдай суур.

БОТ-БОТТАРЫН ХҮНДҮЛЕЖИР

Арагалаар чорук-биле демисел дугайында «Шынның» арыннарынга парлаай чагааларга хамаарыштыр бодумнуң бодалдарымны бижикседим.

Бир бөлүк чагааларда колдуунда үлтады берген хоочун кижилер боттарының саналопалдарын бижээн болду. Оларның кичээнгейн аныяктарже утланган, оларга чоптуг сүмелерни берип турар.

Мээн харым оң сес. Амыдыралдың каалама оруунче эге базымнарны кылып чоруур мен. Чазыы назын кижиниң чурттаалгазында эң кайгамчык үе, кол-ла чүве амыдыралды ак сеткилдит чурттап, оок хаңы утказын медерел билирлиде деп бодаар мен. Ада биетиң адаогбелеривистиң чоңувустуң эки чаңчылдары (ол сөстерни катап-катап соглекседим, багай чаңчылдар биске херек чок) улуг рольдуг болуур ужурлуг. Ада хамаарыштыр эңрик суксун дугайында каш сөс.

Арага бир таваында хүндүткелдиң суксуну «аңаргаңы чажыт эвес. Ынчалза-даа «араганың арны кылаң-даа бол, арты хөлдүтү» деп улустуң чугаазы шынныг. Арагага сундукчаннарны тамыже ол киирер дээрзин амыдырал бадыткап турар.

Үе-черге өөрүмүү көрүп чоруур мен. Оларның колдуу ажыл-ишке соруктуг, эртембилиг, культурлуг амыдырал дээш чүткүлдүг болгаш улуглага мактадып чоруур. Чүгле ийи-чаңгыс толеп чоктар арагалап, корум-чурум үреп турарлар. Ындыгларны көрген карак чалдаңар. Оларның чугаазын дыңнаарга, безин ойлук чок, арага ишкенин харын маадыр чорук кылган ышкаш хөөреп эгелээр. Бо дээрге чүвеин эки чедир билбес, эш-өөрүн хүндүлевес чорук-тур.

Улугну — улуг деп, бичиини — бичии деп хүндүлеп билири эки мөзү-шынарның херечизи.

Мен хүүмда арагага хөңнүм-даа чок, оны ижерин, таакпы тыртарын күзевес-даа мен. Кылыш чораан үгле эки чаңчылдар дээш, оларны бодумга шингээдир деп соруктуг мен.

Борис КҮЖҮГЕТ,
комсомолчу.
Барыын-Хемчик район,
Аксы-Барлык суур.

ДЭЭШТИИН ЧЕДИП АЛЫР

Арага аймаан ижерин чурумчуларны, анда туралаарларны эде кижизидери, арагалаашкын-биле холбашкан багай чаңчылдардан кижилерни алырары чугула айтырыг. Боже кичээнгей салыр дугайында саналга каттыжып турар мен. Ону боттандырарда бирги ээлчегде хөй-ниитиниң ролюн, харыысалгазын бедидип, оок ап турар хемчеглериниң дээштиин чедип алыры шынап-ла чугула.

Амыралла чижектерден ап көрээл. Арагага сундугуп чоруурлар ону таварышкан-на черинге — кудумчуга, деримкажаа чанынга, транспортка олуруп алгаш ынай-бээр чорукка чораап-даа иже бээрлер. Ол дээрге ындыгларның культур чогунуң, ескелерни хүндүлеп көрбээнинин херечиин. Оок кедерезе хөй-ниитиниң корум-чурумун каржызы-биле үрей бээр таварылгалар хаая эвес.

Мыңыг чоруктар-биле демисежирде өг-бүленнин, адаенин харыысалгазын бедидип, оок эгелеве эки. Чамдык өг-бүленнин кежигүнү арагаже хандып, чүрүм үреп, ажыл шагы үзүп турда, оозун хей черге агартыр, харын ол кижиге улам ынай арагалаарынга идиг берип турар. Ындыг кижилерни хөйнуң судунга киирип, шынгыы чугаалажып, харыысалгазын бедидер херек.

Чамдык аныяк кижилернин арагаже хандыырынга ада-иезя «дузалап» турар. Олар болганчок чылдагаан тып, уругларын баштайгы шалың алганда, дипломга четкенде ону «чүүрүп» организастап турар. Ол дээрге аныяк кижини арагалаашкынче киирип турар эге базым-дыр. Ынчангаш арагалаашкын-биле демиселди өг-бүленнен эгелээр херек.

Б. БАРБА,
башкы.
Бай-Тайга район.

ТУРАСКААЛДАРНЫ КАМГАЛААР

Дүүн Кызылга Тываның эртем-шинчилел институдунуң бажыңынга культураның болгаш төөгүнүң тураскаалдарын камгалаар ниитилелдиң район организацияларының дарга-ларының болгаш харыысалгалыг секретарьларының семинар-хуралы эгелээн.

Ада Россия улустарының культуразының болгаш төөгүзүнүң тураскаалдарының чымындыыл тургузар база Октябрь революциязының соонда бистиң улустарывыстың күш-ажылчы алдарының төөгүзүн четчелеп тургузарының дугайында айтырыгларны чугаалаткан болгаш семинарның киржикчилери дүржүлге солушкан.

Семинар бүгүн ажылын үргүлүүлээр. Семинарның киржикчилери эртем ажылдакчылары болгаш РСФСР-ниң база Тыва АССР-ниң улустуң артнан В. Оскол-оол-биле ужуражырлар.

Эрзинниң ортуман школазы чүгле өөредилге-кижизидилге талазы-биле бедик көргүзүглүг эвес, шериг-патриоттуг кижизидилгеге база мактадып турар. Ажыл-иштиң мурнаичылары — сураглыг кижилер-биле ужуражышкыннар школага үргүлчү болгулаар.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржинчизи, танкист, юстицияның майору М. Х. Конгарны ол школаның өөренинчилери хүндүлээр. Михаил Халырбаевич чоокта ацаа база чораам.

ЧУРУКТА: фронтучу Михаил Халырбаевич Конгар өөренинчилер аразында.

А. ЧОЙГАННЫҢ фотозу.

ТУНДРАГА ЧОРААН ИЙИ КИЖИ

Кыжын тундраны хоомай көөр болза хоржок. Ацаа дораан-на аза бергеш, донуп өлүп-даа болур. Ишкилер шаңаан ыяк белеткээш, кашпагай болгаш шыпрак дээң чарыларны шилип алганнар. Орукка хөй чылыг идик-хептн, бооларны, майгынны, аъш-чемни база чүдүрүп, хүнезиккеннп алганнар.

Хүннер эргип-ле турар, а ишкилер ээп чаңып келбестээш туруп бергеп. Ынчангаш оларны дилээр ужурга таварышкан. Тундрага читкен кижилерни тывары ындыг-ла белен эвес болгаш. Ол хамаан чок АН-2 самолёттуң тускай ужудушкуннары безин түнел бербээн.

Ийи кадарчы чүгле бежен дугаар хонуунда Чигейнейгытың хөлдүң чоогунда өртээл базагга чедип келгеннер. Олар хойлаш, үстүл чоруткан ишкилерни көжүп чоруур турлаадан чүс-чүс километр чердеп барып тыпкаш, эккелгеннер.

МАГАДАН. (СЭТА-ның корр.).

«Коммунизмче орук» совхозтуң кадарчылары кол кодаңбан уязгеш, Чукотканың тундразынга чиде бергеш, удчуп чораан ийи чүс ажыг ишкилерни тыпкаш, көжүп чоруур турлаага эккелгеннер. Ол ишкилерни дилеп, тываринга олар ниитилеп-биле бежен хонуктуг үндүрген.

...Дүн ортузунда ишкилер дүвүрек-ле эгелээн. Хевирин бодап көөрге, ишкилер Соңгу чүктүң бөрүлеринден азы чаңылап, толап чоруур адыгдан хойган ышкаш болган. Даартазында кадарчылар оларны сакап көөрге, дыка четпес болган. Бригада мурнундан оларны дилеп, тыпсын дээш Федор Таяро биле Константин Вльгыргинни чоруткан.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОНДАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда амыдырал килдизининң 37-13, культура килдизининң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизининң 21-47, үдептүр килдизининң 22-64, чагаа килдизининң 41-27, информация база совет тургузуг килдизининң 20-60, бухгал-терияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн бартанда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер
Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 672.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00006.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үнелеп чоруттунган

1973 ЧЫЛ ФЕВРАЛЬ 24 СУББОТА № 47 (9125) Өртээ 2 көп.

расписана

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Февраль 22-де Москвага, Совет Армияның төп театрынга Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Фрунзеның 55 чылынга тураскаадырган байырлыг хурал болган.

Хуралдың киржиричилери СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны хүлээп алганнар.

(СЭТА).

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ-ШИМЧЕДИКЧИ КҮШ

Тыва болгаш Хакасия: мурнакчылар чаржып тур

БЕДИК КӨРГҮЗҮГЛЕР ДЭЭШ

ТЫВАНЫҢ ХОЙЖУЗУ, СОЦИАЛИСТИГ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ МААДЫРЫ УИН-ООЛ АНДРЕЕВИЧ БАВУН-ООЛ БИЛЕ ХАКАСИЯНЫҢ ХОЙЖУЗУ АЛЕКСЕЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ АТКНИН ЧАРЖЫП ЭГЕЛЭЭННЕР.

Олар Абаканга кедээ ажыл-агыйның мурнакчыларының область чөвүлел хуралынга ужурашканнар.

Чөвүлел хуралдың киржикчилеринге үлеп берген блокнотту Бавун-оол ажып көргеп. 1972 чылда чарыштың районнар, совхозтар, фермалар болгаш салбырлар аайы-биле түңнелдери, а ол ышкаш тоску беш чылдың ийиги чылында эң-не бедик көргүзүглерни чедип алган мурнакчы саанчыларның, ивек кадрчыларның, хойжуларның, күш ажакчыларының, комбайнерлериң, трактористериң дазызында бар болган.

Мурнакчы хойжуларның дазызындан «Степной» совхозтуң улуг хойжузу А. А. Аткнининг адын Бавун-оол көргүп каан. «Эки көргүзүгүг кижи-дир эвес-пе. Оон-биле ужуражып, чугаалажып көөр-дүр» деп, Бавун-оол бодап алган.

Илеткел доозулган. Чапсар болу берген. Бавун-оол хуралдың президиумундан чорутташ, залга барган. Мырыңай-ла танывазы кижи анда уткуштур, хүлүмзүреввишаан, чедип келген. Ол доктаазаш, мендилешкен.

—Изең, изең—деп, хакас хойжу чугаалаан.— Мээң адымны Аткнин дээр ийин. Силер Тывадан келдиңер бе?

— Ийе, Тывадан келген мен. База-ла хойжу кижи мен—деп, Бавун-оол харыылаан.

Олар ынчаар танышкан. Оон өске өрөөге баргам, чугаалажып эгелээннер.

Тывадан келген аалчының чугаазы бо:

— Төрээн Тывамның делгем одарларында он алды чыл дургузунда хой кадарын келдим. Ол үеним дургузунда хөй-ле бергелерни көрдүм. Бир чыл өске чылга демей эвес болур чүве-дир. Мал чеми элбек белеткеттинген, чылыг кыжын малчын өөрүшкүүг. Ажылдаары-даа чиик. А берге кыжын кижиниң мырыңай чилин үстүр, түрээр чүве. Ынчалзажок мен мынчаар бодаар мен: бистиң кадарчы херээвиске бүгү-ле чүве хамыктың мурнунда бистиң бодувустан хамаажыр. Чалгаараавс болза, ажыл-херек эки болур. Мээң коданымда хойлар кадык, шыырак, ынчангаш олар өлүп хоравайн турар. Үш кижи бис: мен бодум, дузалакчым Пин-оол Саат, кадайым Сээра Бавун-оол. Найыралдыг чурттап, бир демниг ажылдап турар бис. Сорулга чаңгыс — күрүнениң өнүгүзүн өстүрери болгай.

Ам бистиң коданывыста төрүүр 650 хой бар. Күш-дең ги ортумак. Февральда ооллап эгелээр. Эрте ооллаашкыны организастыг эрттиреринге херек бүгү түүлдер бисте бар. Кажаа чылыг, мал чеми четчир. Ам бүгү чүве бистеп хамаажыр. Чурттап турарывыс эки. Бажыңывыс чылыг, чырык. Ильичиниң лампочказы чырыдып турар. Ажыл сөөлүнде, кежаа, ак-көк экран чанынга чыгып көөр бис. Чер кырында болуп турар бүгү-ле түүлдер биске, хойжуларга чедип турар. Амыдыралдан хожудавайн турар бис.

Эрткен чыл бистиң хомудатпаан, төрүүр 100 хойга онаалтыр 122 хураганны өстүрүп доруктурдувус, незиден чарып турар үеде хураган бүрүзүнүң деңзизи 28 кг чедип турган. Хой бүрүзүнден 4,5 кг дүктү алдывыс.

Аалчының чугаазын Аткнин кичээнгейлиг дыңнап: «чахсы, чахсы» деп түүлдүгүнүң олургап. Оон бодунуң ажылдап турарын чугаалап бээрин хакас хойжудан Бавун-оол дилээн.

Алексей Аткнининиң чугаазы бо:

— Үйбат ховузу он-он километр чаттыыш чорутнан. Ол ховуга 20 чыл ажыг хой кадарын келдим. Силер кончуг ыяш чугаалаңнар. Малдың баш санының өзерн, дүктүү, сүттүү, эътин көөдүзери хамыктың мурнунда бистерден, малчыннардан хамаажыр. Шынап-ла дер төрүлгүже кызып, шудургу ажылдаарга, ажыл-херек эки болур. Ынчангаш бистиң күжениишкиннери в и с-д а а кузенчиг түңнелдер бербейн баар мындыг чылдар база-ла тургулаар. Черде ынчаш, бир эвес хойлар чайын, ылаңгыя күзүн, тараа ажаан алышкымының соонда, эки семирип, күш кирип алыр болза, ынчан кыш коргунчуг эвес болур чүве. Кышкы айларда хойларны эки чемгерип, үзүктел чок суттарып, одарга шын кадарарга, түңнел эки болур: хураганнар кадык, шыырак болур, олүп хоравас-даа.

Эрткен кыжын хоюм ажок хүр болган. Ынчангаш төрүүр 100 хойдан 138 хураганны мендилдоруктурүп, хой бүрүзүнден 4,2 кг дүктү алдывыс. Күзүн незиден чарып турда, хураганның деңзизи 29 кг болган.

Ам бисте 768 баш хой бар. Мартта ооллап эгежээр. Ковчуг чымыштыг үе ол. Хой ооллаашкының организастыг эрттирери-биле бүгү-ле чүвени белеткеп алган бис. Ооллаашкын дээрге, бистиң дүмүдүвус болгай. Анаа ээ-не хынамчалыг белеткенмес болаа, хоржок.

Ийи хойжу кожа олурупкаш, бот-бодунче көрүүн органнар. Ийи хойжу. Кайызы-даа мөге, шыырак. Ам мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының калбарып турарының хүнеринде, Тываның болгаш Хакасияның ийи хойжузу чурттун мурнунга, бүгү ажылчы чоннарның мурнунга партияның болгаш чазактың салган улуг сорулгаларының дугайын чугаалашкавнар.

— Ам мынчаар-дыр, аргым өнүк — деп, Аткнин демгизинге чугаалаан.— Бистиң танывыштавысты чарыштың кераазы-биле бижиглап алывыс.

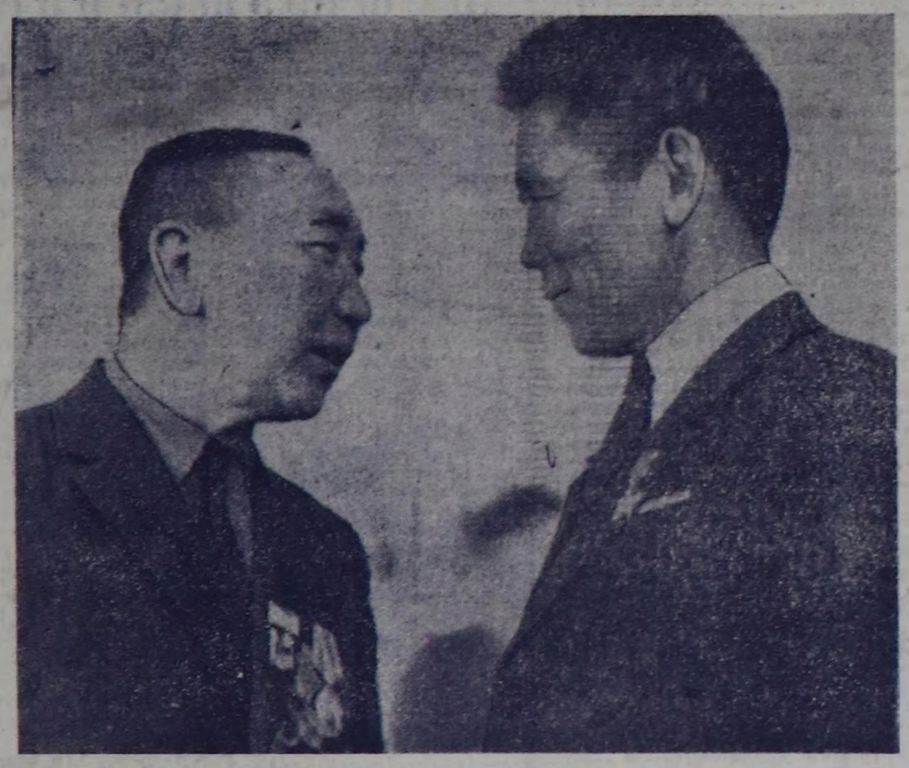
А. А. АТКНИННИҢ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ:

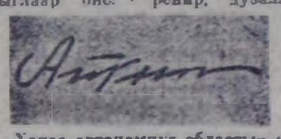
1. Хойнуң ооллаашкының организастыг эрттирер, чаңгыс-даа башты хоратпас.
2. Төрүүр 100 хойдан 115-тен эвээш эвес хураганны алыр болгаш менди доруктурбар.
3. Хой бүрүзүнден 4,0 кг дүктү алыр.

У. А. БАВУН-ООЛДУҢ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ:

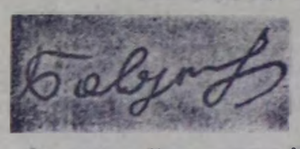
1. Хой ооллаашкының организастыг эрттирер, малдың баш санын бүрүн намгалап алыр.
2. Төрүүр 100 хойдан 125 хураганны менди доруктурар.
3. Хой бүрүзүнден 4,0 кг дүктү алыр.

Бистер чаржып эгелээш, тоску беш чылдың шинтирлиг үшкү чылында чаа чедиишкиннерни чедип алырывыс бүгү күжүвүстү салыш, арга-дуржулгавысты ажыглаар бис. Бистиң күш-ажылчы чаржывыска арбитр болурун «Ленин чолу» болгаш «Шын» солунналардан дилеливис. Ботбодувуска баржып, өөренир, дузалажыр бис.

Хакас автономнуг областың «Степной» совхозунуң улуг хойжузу.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Тыва АССР-ниң Танды районунуң «Элегес» совхозунуң улуг хойжузу.

ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ АМЫДЫРАЛЫНДА ЧУГУЛА УЕ-ЧАДА

(СЭКП обкомунга чөвүлел хурал)

Организас-политиктиг чугула хемчег — партдокументилерни солуурунга белеткелдерге холбаштыр партия организацияларының күженнишкиннерниң ажылыды чорудуп турар. Ол белеткелдерни олар колдуунда доосканын барымдаалаш, партдокументилерни солуурун бо чылдың март 1-ден эгелээрин чөпшээрээн доктаалды СЭКП Төп Комитединиң чоокта чаа хүлээп алган. Ынчангаш бүгү чурттө дег, бистиң республиканың парторганизацияларының амыдыралынга база бир чугула уе-чада эгелээри ол.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң болгаш партия Төп Комитединиң май (1972 чыл). Пленумунуң бо айтырыгның талазы-биле айтышкынналарынга дүүшүүр чорутткан организацияачы болгаш политикижандыгелиг улуг ажылдың түңнелиниң парторганизацияларның ажыл-чорудулгазы улам күштелген, партийжи иштики ажыл идепкейжээн, коммунистериң идепкейин бедидеринге база сагылга-чурумун быжыглаарынга ол дээштиг салдары чедирген. Ынчангаш бо талазы-биле парторганизацияларның кылган ажылдарының чамдык түңнелдерин үнүдүп турар. СЭКП райкомнарының болгаш хооркомунуң бирги секретарьларының болгаш партия обкомунуң аппарадының чамдык ажылдакчыларының бурунгу үеп болган чөвүлел хуралынга чогум-на ол дугайында тодаргай, аналитиг чугаалар болгаш.

Республиканың партия организацияларынга партдокументилерни солуурунун талазы-биле белеткеддиң болгаш практиктиг ажыл-херектериниң дугайында СЭКП обкомунуң чартийжи-организастыг ажылдар кылдызының эргелекчизи эш В. П. Суров, партдокументилерни солуур үеде организас-техниктиг белеткелдиң дугайында партия обкомунуң партүчёт болгаш статистика секторунуң эргелекчизи эш Т. Н. Шитова олар адаа ыяткелдер кылган. Ол ышкаш бо хуралга СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары эш В. Б. Добромыслов, партиянның Барыын-Хемчик, Өвүр райкомнарының бирги секретарылары П. Ш. Куулар, К. Н. Шулуу информациялар кылып, чүве чугаалаан. СЭКП Тыва обкомунуң секретары эш Г. Ч. Ширшин амгы уе-чадада идеологтуг ажылдың айтырыгларының дугайында дедиреңгей чүве чугаалаан.

Илеткелчилер болгаш чүве чугаалаан эштер СЭКП-ниң Кызыл хооркому болгаш райкомнар партдокументилер солуурунга белеткелдиң эгезинден-не эге организацияларның ажыл-чорудулгазын үндезиннивиле экижидериве болур чогуурулу-биле сагыш салып, черче-черде партийжи иштики ажылче кичээнгейни күштелдиргенин демдеглээн. Бо чугула ажыл-херектиң талазы-биле пленумнарга болгаш партия хуралдарынга хүлээп алган хемчегларни үре-түңнелдиг кылдыр күүсеткени коммунистериң бүдүрүлгеге авантардчы ролун, хөй-нимти амыдыралынга идепкейин бедидеринге, партийжи сагылга-чурумну быжыглаарынга дээштиг салдарлыг болган. Хөй-хөй коммунистер чугула ажыл-херектериниң эгелекчилери апарган.

Чижээ, № 12 автобазада коммунистер Богуш, Голев база № 1 АТБ-де Зюзин, Малышев оларның удуртқан бригадалары тоску беш чылдың шинтирлиг үшкү чылында бедиткен хүлээлгезин алганнар. Эш Богуштуң бригадазы беш чылды дөрт чылда күүседиргин хүлээнгеш, ам 1973 чылдың августуң үүнүде ажылдап турар. «Алдан-Маадыр» совхозтуң Оргу-Шелде хойжу бригадада партбедүүтүн ажылын үтка-шынарлыг, солуп кылдыр тургускан. Ынча партболүк организациязының Ооржак Дажы-Намчалдың инициативазы-биле түс-түс хойжуларның беш чыл планын ажылдап кылгаш, ажыл-херекке боттандырып турар.

СЭКП хооркому болгаш райкомнар документилер солуурунга белеткел үезинде коммунистериниң партийжи даалгаларын хандыр сайгарып көргеп, оны олариның билиин, ажыл-мергежилин, дуржулгазын барымдаалап бээринче улуг кичээнгейни салган. Оон түңнелиниве олариың хөй-нимти амыдыралынга киржидегеи идепкейжээн, мурнунда партийжи даалгалар чок турган 1500 коммунист сөөлгү чартык чылда хөй-нимти ажылынга немей киржин эгелээн. Ынчалзажок чамдык черлерде, илантыя Тожу районунда коммунистериниң дыка хөй хуузу доктаамал партийжи даалга чок болганы илерзен.

Партдокументилерни солуурунга белеткеддер-биле холбаштыр кежигүннериниң нимти болгаш партбюроларның хуралдарынга коммунистиң Уставчы негелдени мүүсединиң турарының дугайында дыңналыгларын алырын калбак-биле практиктап турар. Мында кол чүүл хөй сан-түң сүреринде эвес, оон шынарын экижидеринде болуур деп айыткаш, Тыва АССР-ниң Дээди судунда, типографияда болгаш өске-даа чамдык парторганизациялар хары угда 7-12 чедир коммунистерниң дыңнадыгларын ап турганын, а ол ышкаш «Сукпак» совхозта, Кызылдың тудуг-сентеже эргелиинде база өске-даа черлерде партия организацияларының ыяштыг дыңнадыгларын шуут албайн турганын таарымча чок деп санаан.

Партия комитеттериниң болгаш эге организацияларның секретарьларының база бюро кежигүннериниң тус-тус коммунистер-биле солуушкунга белеткел үезинде чоруткан эш хуузунуң беселарының кижизидериниң улуг ужур-дузалыг болгаш. Ол болза кайы-бир коммунистиң ажылында, ажыл-чанында четпестерни чайгадыр, иштиг коллективте байдалды хандыр сайгарар, коммунистиң сагыл-оналын билип алыр аргаын берип турар. Февраль эгезинге чедир парторганизацияларга ийи муң ажыг коммунистер-биле ыяштыг беседаларны чоруткан.

Солуушкунга белеткелдиң үезинде коммунистериң үүлдүнга шүүлтүргүлегер, неделдер киирер, оны ылавылаар талазы-биле улуг ажылдар чоруттунган. Ол ышкаш мурнунда партия талазы-биле хемчеглиг коммунистериниң хемчээн дүжүттүр дугайында парторганизациялар чогуур сайгарылганы кылган. Бо талазы-биле кылыр түүлдер амдаа хөй.

Партия хуралдарының дээштиг, кижизидикчи ролун улам күштелдиреринин, оны белеткээринің болгаш эрттирерниң дедиелин бедидеринің болгаш СЭКП-ге хүлээп алышкынының болгаш аныяк коммунистерни кижизидеринің айтырыглары чөвүлел хуралга улуг черии эалаан. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң бо талазыбиле айтышкынын күүсеткиишаан. СЭКП-ниң Кызыл хооркому болгаш чамдык райкомнар партияга хүлээп алышкынының айтырыгларыга негелдеп күштелдирген. Ынчалзажок иштизи-биле бисте партияга кирип турарларның арказында ажылчыннарның хуузу ам-даа авээш, аныяктарны партияга комсомолду хамчыштыр хүлээп алыр ажыл четпес. Хөй аныяк ажылчыннарлыг Ак-Довурак хоорайда, Хову-Аксы суурда бо талазы-биле ажыл кошкак.

Парторганизацияда бүрүзүнүң коммунистериниң амыдыралынга улуг чугула болгушкун — партдокументилер солуурунга белеткел болгаш оны эртпирер-биле холбашкан организас-техниктиг кол айтырыглар парторганизацияларда шинтирлеттингеп. Ынчангаш кылыгаан ажылдың дүржулгазын нимтилеңтирип, байыдар, оны моон соңгаар-даа уламчылаар апаар.

Бо чугула политиктиг ажылды СЭКП ТК-ниң айтышкынынга дүүштүр эрттирер дээш бистиң республиканың партия организациязы партдокументилер солуурун баштай чамдык райкомнарга эгелээш, а эргежок чугула дүржулганы чедип алган соонда партиянның оске бүтү комитеттериге чоорту калбартырын көрүп турар. Партия райкомнары партдокументилер солуурунун организастыг, техниктиг талаларын доктаамал хайгаараллга ап, оон чорудулгазын үргүлүү аналитаарга, хүн бүрү контрольдаарга эргежок чугула. Партия эге организацияларыбо талазы-биле тургустунган графиктиң шыгыны сагыш, коммунистериниң райкомга чогуур өйүде келген турарын хандырар болгаш документилерге хереглээр чуруктарны баш удур белеткээн турузун даэш сагыш салыр ужурлуг.

Солуушкунга белеткелдиң үезинде парторганизацияларның дыңнадыгларын күштелдирер, оларның ажыл-чорудулгазын улам экижидер, коммунистериниң идепкейин болгаш сагылга-чурумун бедидер талазы-биле эгелээн улуг ажыл-херекти шинтирлиг уламчылавышаан, илереттингеп четпестерни чайладырының хемчеглерни алырын чөвүлел хуралга чугулалап демдеглээн.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, партия Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока хуралдың түңнелиниве чүве чугаалаан, партдокументилерни солуурунга белеткелдер партиянның область организациязының бедик дедиелге чоруттунганын, оон-биле кады коммунистериниң күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрүүшкүнүн, оларның авангардчы ролунуң бедээнин демдеглээн.

Эш Тока организас-политиктиг чугула бо хемчегпи политиктиг, болгаш ажыл-агыйжы тодаргай сорулгаларны шинтирлээри-биле сырый холбаштырарының эргежок чугуласын айыткан. Беш чылдың эрткен ийи чылдарының чамдык түңнелдерин аналиэтээш, шинтирлеттинмээн айтырыгларже, илаңгыя малдың баш санын беш чыл планынга дүүштүр өстүрериве, мал кыштаглаашкының хүр-чаагай арттирериве, часкы тарилгага бүгү чепсек-херекселдиг дайынчы ёзу-биле белеткеннириве, камналганың чурумун күштелдириве, хоорайлар, суурларны чаагайжыдарының айтырыгларынче кол кичээнгейни утпаалыр.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери партдокументилерни солууру — бүгү партия организацияларынга, коммунист бүрүзүнге улуг адаар болбушаан, оларга бедик харысалганы хүлээндирип турарын демдеглеавишаан, ол чугула политиктиг ажылды парторганизациялар бедик дедиелге арттирип шыдлар деп долу бүзүреливи илереткеннер.

ПРОГРАММА КҮҮСЕТТИНГЕН

ЫРАК КОСМОС ХАРЫЛЗААЗЫНЫҢ ТӨВҮ. (СЭТА). Автоматтыг аппарат «Луноход-2» айның ийиги хүнүнде шинчилел кылыр программазын күүсеткен.

Ол уе дургузунда эртем шинчилелдериниң бол сорулгазы Лемонье кратериниң мурнуу кезээнде кургаг чер биле далай аразының ылгалын ияк шинчилээри турган. Ажыл программазынга ол чоок-кавымын ниити байдалын стереоскоптуг телевизия-биле чурукка тыртыпары, ай довураның химиктиг составын болгаш физика-механиктиг шынарын хемчээри, магнитиг хемчээшкиннерни кылырын айытпан.

Телевизия көргүзүглерин тодарадып турган, ол девискээриниң морфологтуг онза байдалын шинчилээр, оларның топографтыг тургузуун тодарадыр болгаш боду шимчээр аппараттың углаан оруунда ай кырын фотометрия аргаам-биле шинчилээр аргалыг болган.

Фотометрлиг шинчилелдериниң түңнелдерин химиктиг аналиэтиң саннары-биле тулгаштырып турган, шинчилеге зонаазында айның кырында довурак-доозуунуң физика-химиктиг шынарларының сан талазы-биле тургузуун тодарадыр аргалыг болган.

Ай кырын шинчилээри-биле чергелештирер корпусчуларлыг космос хереддерин, хүнүнүң реэтген хереддеңниишкиннерин шинчилээр талазы-биле, а ол ышкаш ол девискээриниң кырынга хүн ашты-ашты байдадырга турда, ай дээриниң чыырыкчы хемчээр талазы-биле шенелделерин база кылгылаан.

Боду шимчээр аппараттың чоруп турганының үезинде телевизия дамчыдылгаларын фотометрлиг арга-биле болбаазыраашкын турган алган түңнелдерин база ол черниң чуруктарын, а ол ышкаш луноходтуң чораан девискээриниң картазын ажыглаашкын, шимчээшкиниң комплекстиг арталарын ажыдап кылган.

Боду шимчээр аппараттың эрткен черлериниң кыры болгаш довураа нарын, берге-даа болза, ол бодунуң бедик шеварларын көргүскениниден айыттынган программа чедиишкиниинг күүсеттинер аргалыг болган.

Автоматтыг аппарат «Луноход-2»-ниң Айның ийиги хүнүнүң дургузунда эрткен ниити оруу 11 муң 67 метр болган. Айның ийиги хүнүнүң февраль 23-те кылган сеолгу сеансызының үезинде боду шимчээр аппараттың системаларының байдалын хынаан болгаш хүн батареязының хаалгавын дутпаан. Автоматтыг аппарат «Луноход-2»-ниң турар девискээринде март 9-ка чедир үргүлчүлээр дүн дүшпес.

ПРАГАГА ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН УТКУУШКУН

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның ажылчы чоннарының февраль тиилелгезиниң 25 чыл оюнуң байырладынга киржири-биле ЧКП ТК-ның, ЧССР-ниң Президентиниңиң болгаш чазаанның чазаанын ёзугаар СЭКП ТК-ның Чиргизине секретары эш Л. И. Брежнев бүрүвүт хүн Прагада барган.

Хоорайвыг Төп вокзалынга эш Л. И. Брежневти ЧКП ТК-ның Чиргизине секретары Г. Гусак, ЧССР-ниң Президентизи Л. Свобода, ЧССР-ниң чазаазының Даргазы Л. Штроугал, ЧССР-ниң Федералдыг хуралының Даргазы А. Индра, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүннери болгаш кежигүннеринге кандидаттар, ЧКП ТК-ның секретарьлары, ЧССР-ниң Федералдыг хуралының Чех болгаш Словак национал Советтериниң удуртукчулары, федералдыг болгаш национал чазактарның министрлери, Чехословакияның өске-даа партия, күрүне болгаш хөй-нимти ажылдакчылары утпаан.

Уткукчуларның аразында — ССРЭ-ниң ЧССР-де элчиин С. В. Червоненко, Прагада совет элчин черинің ажылдакчылары, Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң Каттышкан Чепсектиг Күштериниң командылал черинин, Совет шеригленің Төп белүүнүң командылал черинин төлөөлекчилери, ЧССР-де совет аймак черлериниң удуртукчулары.

Кол вокзалдың байырлалдыы-биле шиметтинген перронунга СЭКП ТК-ның Чиргизине секретары Л. И. Брежневке чехословак удуртукчулар чүректиң ханызындан мизи байыр чедирип турган. Л. И. Брежневке болгаш ону үдеп чоруур кижилерге чоскы боодал-боодал өңгүр чечектерни экпеп тудускан.

Совет аалчының турар аппары Прага ордузунче Л. И. Брежнев чехословак удуртукчулар-биле кады Кол вокзалдан чорупкан. СЭКП ТК-ның Чиргизине секретарын ордузе кирер ажык чанынга Прагаже бисте партияга кирип турарларның арказында ажылчыннарның хуузу ам-даа авээш, аныяктарны партияга комсомолду хамчыштыр хүлээп алыр ажыл четпес. Хөй аныяк ажылчыннарлыг Ак-Довурак хоорайда, Хову-Аксы суурда бо талазы-биле ажыл кошкак.

Парторганизацияда бүрүзүнүң коммунистериниң амыдыралынга улуг чугула болгушкун — партдокументилер солуурунга белеткел болгаш оны эртпирер-биле холбашкан организас-техниктиг кол айтырыглар парторганизацияларда шинтирлеттингеп. Ынчангаш кылыгаан ажылдың дүржулгазын нимтилеңтирип, байыдар, оны моон соңгаар-даа уламчылаар апаар.

Бо чугула политиктиг ажылды СЭКП ТК-ның айтышкынынга дүүштүр эрттирер дээш бистиң республиканың партия организациязы партдокументилер солуурун баштай чамдык райкомнарга эгелээш, а эргежок чугула дүржулганы чедип алган соонда партиянның оске бүтү комитеттериге чоорту калбартырын көрүп турар. Партия райкомнары партдокументилер солуурунун организастыг, техниктиг талаларын доктаамал хайгаараллга ап, оон чорудулгазын үргүлүү аналиэтээри, хүн бүрү контрольдаарга эргежок чугула. Партия эге организацияларыбо талазы-биле тургустунган графиктиң шыгыны сагыш, коммунистериниң райкомга чогуур өйүде келген турарын хандырар болгаш документилерге хереглээр чуруктарны баш удур белеткээн турузун даэш сагыш салыр ужурлуг.

Солуушкунга белеткелдиң үезинде парторганизацияларның дыңнадыгларын күштелдирер, оларның ажыл-чорудулгазын улам экижидер, коммунистериниң идепкейин болгаш сагылга-чурумун бедидер талазы-биле эгелээн улуг ажыл-херекти шинтирлиг уламчылавышаан, илереттингеп четпестерни чайладырының хемчеглерни алырын чөвүлел хуралга чугулалап демдеглээн.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, партия Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока хуралдың түңнелиниве чүве чугаалаан, партдокументилерни солуурунга белеткелдер партиянның область организациязының бедик дедиелге чоруттунганын, оон-биле кады коммунистериниң күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрүүшкүнүн, оларның авангардчы ролунуң бедээнин демдеглээн.

Эш Тока организас-политиктиг чугула бо хемчегпи политиктиг, болгаш ажыл-агыйжы тодаргай сорулгаларны шинтирлээри-биле сырый холбаштырарының эргежок чугуласын айыткан. Беш чылдың эрткен ийи чылдарының чамдык түңнелдерин аналиэтээш, шинтирлеттинмээн айтырыгларже, илаңгыя малдың баш санын беш чыл планынга дүүштүр өстүрериве, мал кыштаглаашкының хүр-чаагай арттирериве, часкы тарилгага бүгү чепсек-херекселдиг дайынчы ёзу-биле белеткеннириве, камналганың чурумун күштелдириве, хоорайлар, суурларны чаагайжыдарының айтырыгларынче кол кичээнгейни утпаалыр.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери партдокументилерни солууру — бүгү партия организацияларынга, коммунист бүрүзүнге улуг адаар болбушаан, оларга бедик харысалганы хүлээндирип турарын демдеглеавишаан, ол чугула политиктиг ажылды парторганизациялар бедик дедиелге арттирип шыдлар деп долу бүзүреливи илереткеннер.

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧЕР БОЛГАНЫНДАН

ИШЧИЛЕРГЕ ЛЕКЦИЯ

Каа-Хем районнуң «Бүрен» совхозтуң малчыннарынга болгаш механизаторларынга «Амгы үе-чадада ССРЭ-ниң экономиктиг хөгжүлдезиниң дугайында» лекцияны СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизинин эргелекчизиниң оралакчызы В. Ф. Гайдук номчаан.

Районнуң өжыл-агыйларының экономиктиг коргузүглерин ол база чугаалаан.

П. ПОПОВ.

МЕХАНИЗАТОРЛАР ӨЗӨРЕДИЛГЕЗИ

Механизаторларны белеткээр болгаш мергежилин бедидеринче Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозтуң дирекциязы кичээнгейни салып турар. Мергежил бедиделиниң курузунда 50 ажыг, трактористер белеткээрниде— 24 кижи хаара туттунган.

Механик Андрей Анан-оол, агроном Саая Сандык олар кичээлдерни бедик дедиелге арттырып, шыырак билиглиг механизаторлар бээр дээш кызымак ажылдап турар.

Курсантылар март эгезинде өөредилге программазын доозар.

О. МОНГУШ.

ШКОЛАЧЫЛАРНЫҢ ДУЗАЗЫ

Улуг-Хем районнуң Балгыр-Кол ортумак школазының 7 «Б» класзының өөренчилери «Х Улуг хураа» колхозтуң Оттук-Даш сүт-бараан фермазынга шеф дузалаачызын көргүскен.

Олар ниек кажаазының иштин болгаш даштын арыглаш аштаан. Оон соонда ферманың ажыл-ишчилериве солуун программалыг концертти көргүскен.

Э. МЕНДОТ.

БОТ-ТЫВЫНГЫР АРТИСТЕР

Белбей суурда бот-тывынгыр ураң чүүл бөлүүзү дозтаамал ажыдап турар. Ында 40 хире кижи хаара туттунган. Оң болза «Кызыл тук» совхозтуң мал фермазының ажылдакчылары, школаның башкылары, кижизидикчилер-дир. Бөлүүзүнү Юрий Жидеев удуртуп, солуун программалыг концертти белеткээринге бичө эвес күжүн, мергежилин үндүрүп келген.

Белбейниң бот-тывынгыр артистери Бүрен-Аксы, Бүрен-Бай-Хаак. Сизим суурларга аалдап барып, талантызын баразалгаткай. Суурларның чурттакчылары белбейжилерниң концертин сонуурган көргеннер.

П. ИВАНОВ.
Каа-Хем район.

КОЛ УГЛАНЫЫШКЫН-БИЛЕ

БЕШ ЧЫЛДЫҢ шаптыр-лыг чылы — 1973 чыл-дын планын чедиишки-ниг күүседир дээш Бүгү-эвилелдин социалистиг чарыжынче Тываның чер-чер Советтери улуг кодуруушкун-биле кириштеп. Олар чер-черде партия организацияларының удуртулгазынга дайынган, хой-ниитин организацияларының-биле кады күш-ажылчы коллективтериниң, түс-түс ажыл-ишчилериниң чарыжының негелдеринде ажыдын кылырынга идепкейлиг киржип, чарыштыг удуртуп турар. Ол чарыштың кол соруглазы — беш чылдың онаалдаларын хүүсаа бетинде күүседирип чедип алыры.

ССРЭ-ниң тургустуунганы-ның 50 чылынын юбилейи-биле холбаштыр бистин республика ажыл-агый бөлгөн культура тургузуушкунуна кескү чедиишкиннери-ни дээш «Улустарының найыралы» орден-биле шаңнаттынган. Күүнеге өзүп, суг садыгының чыл планнарын ажыр күүседип, 1971 чылга бодаарга, дүктү 100 тоннаны хойнү сатканы. Тараапы бүдүрер бөлгөн күүнеге садыр талазы-биле кескү түнелдерниг бөйүп, бистин республика РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл түгүн тывысканы. «Тиилелге», «Бурунгаар», «Өөк», «Алдан-Маадыр», «Кок-Тей» совхозтарга, Каа-Хемниң «Коммунизмниче өруү», Бии-Хемниң «Кызыл тараачы» колхозтарга, Кедө ажыл-агыйның дуржулга станциязынга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл түгүн тывысканы. Кедө ажылагыйның 319 мурнакчылары ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаттынган, а «Тиилелге» совхозта ловуу-трактор бригадазының бригадири Василий Янчатка Социалистиг Күн-ажылдың Маадыры атты тывысканы.

Республиканың ажылчы чоннары ол чедиишкиннерин бо шилтиирлиг чылга улам быжыглап турлар. Үлетпүр бүдүрүлгелер январьда 126 муң рубльдиң ажыы-бүрү үлетпүр продукциязын планнаан ажыр сайгарып, планның 102,1 хуу күүсеткен. «Тыва даг-дүгү» комбинат, Терлиг-Хаянын монгун суунун бүдүрүлгези, түдүг материалдар үлетпүрүнүн бүдүрүлгелери, эът комбинады, алты заводу планныг онаалдаларын чедиишкиннииг күүсеткен.

Күүнеге 1537 тонна сүттү, 986,3 тонна эътти сатнаан, ол хөөрге түс-түзүнде бирги квартал планының 35,7—32,9 хуузу болуп турар.

Тываның бүдүрүкчү күштерин хогжүдүнче улганган күүнүе планнарын күүседиринге Советтер үлүүн база киришпитирин турар. «Ажылчы чоннар депутаттарының кедө, суур Советиниң дутайында» Хоойлуну күүсетиннааи, чер-чер Советтери ажыл-агыйларын, организацияларның болгаш албан черлериниң ажылчорудулгазынче улам ханылап, ажылчы чоннарның чуртталга-амыдырал болгаш социал-культура амыдыралын экижидериниң айтырыгларынче улуг кичээнгейлиг салып келген. Ажылчы чоннар депутаттарының кедө болгаш суур Советтериниң Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киржилге Советтериң идепкейлин улам кодурген.

Ол чарышка киришпишаан, республиканың хой чер-чер Советтери эртжен чылын кедө ажыл-агый бүдүрүлгезин хогжүдериниң айтырыгларынче ханылап кирген. Республиканың чер-чер Советтериниң социалистиг чарыжынга бирги черни валээн Өөк кедө Советти маңаа чижекке айтыса чогуур. Партком болгаш «Салян» совхозтуң дирекция чери-биле кады ол Совет социалистиг чарышты бир деминг, дээштиг, тодаргай удуртқан. Планныг онаалдаларын күүседириниг таармычалыг байыалдарны тургузарын ажыл-агыйларының удуртукчуларындан доктаамал негээн.

Оон түнелиниде «Салян» совхоз 153 центнер эътти, 1140 центнер сүттү планда кордугенниден хойнү күүнеге сатқан. 74,4 тонна дүк садар планның 75 тонна кыдыр күүсеткен. Гектар санындан-на 10,6 центнер тараапы ажаап алган, күүнеге тарап садар планның 123,7 хуу күүсеткен. Бо совхоз эртжен чылын 652,9 мун рубльдиң арыг орулгазын алган.

Кедө Совет чурттакчы чондан 38 тонналың орнуна 40,2 тонна эътти садып алган.

Эртжен чылын «Салян» совхоз 90 уруг турар уруглар садын, Сесерлиг суурга 100 олуттуг клубту, чунар-бажыннны, харылзаа салбырын, ийи-ийи өг-бүле чурттаар 10 бажыңны, бир-бир өг-бүле чурттаар 3 бажыңны тутқан. Ираккы одарларда малчыннарны райпонуң болгаш Сесерлиг сельпозунуң автолавкалары доктаамал хандырып турар. Советтиң девискээрниге 4 ковүргүнү тутқан, 25 өг-бүлеге газты киргеп, 4 кудукту каскан, 1000 дос ыяштыг одуртқан. Улус ооредилгези, культура болгаш медицина албан черлери Советтиң кичээнгейниин төвүнде туруп турар. Күүском бодунуң хүн бүрү ажылын перспективтиг, чыл, квартал планнарынга үндезилеп чорудуп, депутаттарга, калбак активке даяныл турар.

Ол ишкаш Каа-Хемниң Бүрен-Аксы, Өөрүнүң Торгалыг кедө Советти боттарының организас-массалыг ажылын алаан экижидип, депутаттарга, активке даянган кедө ажылагыйны хогжүдер, планныг соруглаарны күүседир талазы-биле чедиишкиннерлиг ажылдаан. Бо Советтериң девискээрлериниде хой коллективтер эртжен чылын бедик көргүзүглериг болган. Чижээ, Торгалыг кедө Советтиң девискээринде «Торгалыг» совхоз күүнеге эът, сүт, дүк садарының планнарын шуптузун ажыр күүсеткен.

Мындыг чижектер хой. Чөөн-Хемчик районнуң Алдан-Маадыр, Шеми, Таңды районнуң Дүрген, Межегей болгаш оске-даа кедө Советтериниң ажылы черле эки.

Чер-чер Советтери түс-түс ажыл-ишчилер ортузунга чарышты организастаарынче партия, комсомол, хой-ниити организацияларының-биле кады улуг кичээнгей салып келген. Бо черекке бүдүрүлгеде шуут ажылдап турар депутаттарның ролю улуг. Бистиң республиканың чер-чер Советтериниң депутаттары ам 3076 кижи. Оларның хой кезии күш-ажылдың мурнакчылары. Чижээ, Дүрген кедө Советте саанчылар Мария Оюн, Елизавета Дажимба, хойнү Хензи-оол Бүжүгет, Алдан-Маадыр кедө Советте Александра Ондар, Дадай Монгуш, Намчай Ооржак, Бүрен-Аксы кедө Советте Чаш-оол Доржу, Бичеол Мижит болгаш оске-даа он-он депутаттар бедик көргүзүглиг ажылдап, депутат хүлээлгезин база идепкейлиг күүседип келген.

Советтер ажылында шилтиирлеттинмээн айтырыглар ам-даа хой. Тес-Хем, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик болгаш оске-даа чамдык район Советтериниң күүскомнары социалистиг чарышка кедө, суур Советтериниң идепкейлиг киржилгезин чедип албаанын түнелдер көргүскен.

«Ажылчы чоннар депутаттарының кедө, суур Советиниң дугайында» Хоойлуда айыткан чер ажыглалының, бойдус камгалалының, колхозчуларның, ажылчын болгаш албан-хаакчыларның хуула мал тударының нормазының, ылангыя социалистиг өнүүшү камгалаарының айтырыгларының талазы-биле хоойлу-дурумну сагып турарынга хамаарышкан эрге-хүлээлгелерни чамдык кедө Советтер амда долу эвес ажыглап турар. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары чүгле малдың олуп-хораар, ону оорлаар болгаш самчыгдал кылыр чоруктарның үржүүдүн эрткен чылын 5682 тонна эътти чедир албаан. Бо чорук күүнеге материалдыг улуг когарал болгаш.

Чер-чер Советтери колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-чорудулгазынче дидимиле ханылаар, кедө ажылагыйда четпестерни илередир, курлавырларны долу ажыглаар дээш ажыл-агыйларны удуртукчуларынга хүн бүрү дузалаар үржүлүг. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, кедө ажыл-агый продукцуларының бот-үнезин чингедиринче, күүне планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаар херек. Амгы үеде кыштагларының, часкы ховү ажылынга техника болгаш үрезин бедеткенинии байдалынче онза кичээнгейни салыр. Фермаларга, хойнү бригадаларга, мастерскаяларга депутат постуларын тургузар. Мал чемин чап чарымыр болгаш камгалаар, техника септелгезин шынарлыг чорудар талазы-биле депутат рейдилерин организастаар.

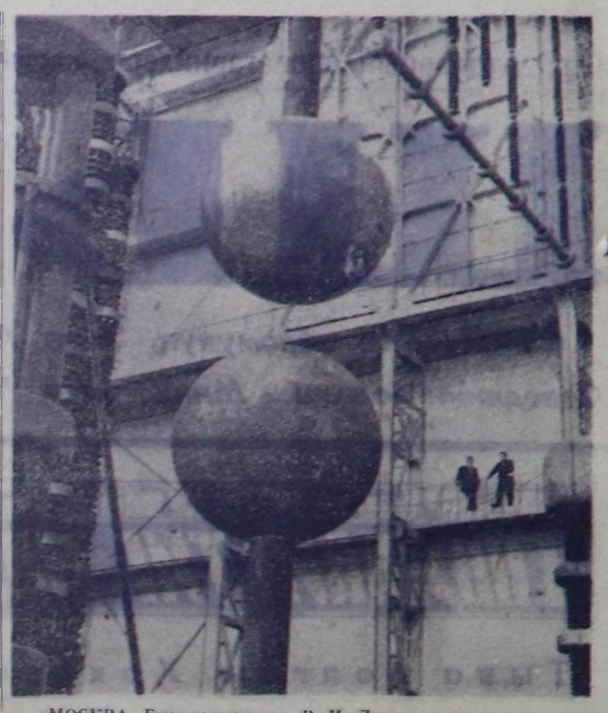
Чер-чер Советтери бүдүрүлге айтырыгларын шилтиирлээри-биле кады ажылчы чоннарның чуртталга-амыдырал болгаш культура хереглелинче кичээнгейни күштелдирер, ыраккы кыштагларда малчыннарның хандырылгазынче онза сагыш салыр херек. Чөнүң садыг, культура-амыдырал болгаш медицина хандырылгазын экижидеринче, солун, сеткүүлдерни фермаларга база бригадаларга ой-шаанда чедирген турарынче сагыш салыр.

Шилтиирлиг чылда республиканың ажылчы чоннарының мурнунда тодаргай улуг соруглаар салдынган. Бүгү-эвилелдин социалистиг чарыжын халбартыр дугаймында СӨКП ТӨ-ниң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТӨ-ниң доктаалынга сорук киргеп, Тываның ажылчы чоннары 1973 чылда бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Республиканың ажыл-ишчилери пландан ажыр 3 млн. ажыг рубльдиң үлетпүр продукциязын, 1200 тонна даг-дүгүн, 5 млн. киловатт-сак электроэнергияны, 2 млн. кезек түүйбуну болгаш үлетпүрүнүң оске-даа продукциязын сайгарар.

Тараа культураларының гектар санындан-на 12,5 центнер дужудун алыр, тараанын нийти будурулгезин 303 муң тоннага, картофельди 15 муң тонна, ногаараны 8,8 муң тоннага чедирер. Анаа үндезилээш күүнеге 90 мун тонна тараапы, 25,6 мун тонна сүттү, 29,5 мун тонна эътти, 2860 тонна дүктү садар. 1120 өреникчи өөренир школаларны, 48 муң баш мал кирер хой кажааларын болгаш механизастаан хой фермаларын, 5,5 мун инек болгаш 1840 бызаа кирер кажааларны, 101,3 муң дөрбелчин метр шолдуг чурттапга бажыннарын тудар. Чөнүүн садыг хандырылгазынын, оларга амыдыралын ачы-дузазын көргүзер талазы-биле улуг соруглаар түруп турар.

Планныг онаалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседирип хандырар дээш республиканың Советтери бөгүн дүүнүзүнден эки ажылдаар, шилтиирлиг чылдың соруглаарын күүседиринче депутаттарның, хой-ниитиниң, чоннуң кужун мобилизастаар, СӨКП-ниң XXIV съездизиниң шилтиирлерин боттандырарынга төлептиг үлүүн киирер соруглалыг.

В. СЕРЯКОВ,
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлаанчызы.

МОСКВА. Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг электротехника институдунуң коллективи соску беш чылдың үшкү чылында улуг кодуруушкун-биле ажылдап турар.

Ол институтту 1921 чылда Владимир Ильичиниң саналын ёзулаар тургускан. Ол ам Россияны электрижидиринии ленинчи планның боттандырары-биле колбашкан шилчилел ажылдарының төвү болу берген. Анаа үнүүт кинонуң ён баштайгы аппаратуразы, баштайгы совет телевидение системазы тургустунган болгаш түүл-бүрү электри дериг-херексеелдерни чогаадып кылгылаан.

Амгы үеде институттуң коллективи 1500 киловольт дозаамал токту болгаш 1150 киловольт чалгыглыг токту даамчыдар шугумнарга хереглеттинер бөлүк дериг-херексеелдерни кылып турар.

ЧУРУКТА: институттуң бедик вольтулуг залында.

В. КУЗЬМИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Чагаалардан одуруглар

Мурнакчыларга шаңналдар

Таңды районда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң дирекциязы болгаш ында партком чоокта чаа 1972 чылдың күш-ажылчы түнелдерин үндүргеш, юбилейлиг чылда совхоз будурулгезинге ён эки ажылдаанчыларны мактап, шаңнаан.

Совхозтуң эки ажылдыг мурнакчы чолаачылары Николай Пикалов мотоцикл-биле, Владимир Лапардин бистиң улуг Төрээн чуртувустуң тураскаадыг черлерин кезиир путёвка-биле шаңнаткан. Тракторист Николай Астаховка өртектиг белекти берген.

Республиканың мурнакчы саанчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады З. С. Реодьконуң кызымаккай күш-ажылы чүгле ажыл-агыйда эвес, харын республикада мактаалдыг. Зинаида Сергеевнаны соодукчу-биле шаңнаан. Ол ишкаш саанчы Тамара Семиранова даарыыр машина-биле шаңнаткан.

Чыл тоңчүүнде тараалаң совхозтуң могаг бизбес механизаторлары немелде төлевирни база алган турган.

В. ШОЙЛАА.

Шефтээшкиннер

Улуг-Хемде «Улуг-Хая» совхозтуң дирекциязы болгаш ында партия, профсоюзтар комитеттери чоокта чаа малчыннарга дуза көргүзери-биле шеф ажылын организастаан. Совхозтуң Хайыракан салбырының Борбай-Арыгда, Хараганныг-Ховуда, Улуг-Дагда малчыннарының бажыңнарын чугайлап берген. Бо шефке Көк-Чыраа болгаш Хайыракан суурларда хереэженнер чөвүлелдери организавкчы, идепкейлиг чоруун көргүскеннер. Шефчилер Сереэ Анай, Рая Чалгын-оол, Дөгпес-оол Серенмаа олар идепкейлиг ажылдаан. Оң-ла малчыннарга кино база көргүскен.

Шефчилериң чамдыкы Көк-Чыраа салбырының Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермазынга ажылдаан. Анаа 6 трактор, 2 автомашина, 26 кижи кирешкен. Олар 32 тонна савааны фермага чедиргеп. Ферманың апталгазын кылган болгаш бызаа кажаавын, кыпма-булуунну чугайлаан.

Савай соорту үргүнге трактористер Семен Маковкин, Виктор Доржаа, Сат Кызыл-оол олар дөрт-дөрт катап рейс кылып, осне соруңден хой савацны соорту үп, мурнакчы ажылдааннар.

Т. ОНДАР.

• • •

Өөүр районнуң «Кызыл туң» колхозунуң трактористери С. Чаш-оол, О. Хөлчүк-оол болгаш гараж ажылчызы О. Чечек-оол, чолаачы О. Ангыр-оол олар чоокта чаа ажыл-агыйның Адыр-Бутта хойжуну Ооржак Кыпсырның кажаавының хөрженин хоорун бергеннер.

Кадарчының кыштаанда четчир хемчээлдиг мал чөлөн бар. Оон хөө чаа-ла оолдан өгленээн. Баштайгы хураганнар менди доругун турар.

О. ДАЛБЫЙ.

Ийи медээ

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң хойжуу Даа Монгушевич Көк-кыстың коданында 340 хой төрээн. Чаш төлү онча-менди доругун турар.

К. КОМБУ.

• • •

Эрткен дыштанар хүнде ол совхозтуң Кызыл-Даг салбырынга 75 кижи киржинчилиг шеф болган. Олар 70 кубометр одаар ыяштыг белеткээш, школа чанында аккеп үжүргеп.

С. САРЫГ.

«Тыва кобальт» комбинаттың төп элементри стапциязында тоску беш чылдың улус ажыл-агый планнарын хүүсаа бетинде күүседиринге күш-ажылчы шалыпчы үлүүн киирип турар эрес-кежээ шалыпчыларның саны чыл келген тудум өзүп турар. Бир ындыг мурнакчының бирээзинге станциянның химия цехиниң лаборантызы Нина Бородулина хамаарыкыр.

Нина Бородулина ол цехке үш чыл дургузунда бедик көргүзүглериниг ажыңдаваш, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чедил алган. Ол электри станциязының көтёлдарының болгаш турбиналарының суг дамчыдылгазының режимин хынаарын чогуур үезинде бедик шынарлыг боттандырып турар.

Бо ЧУРУКТА: Н. Бородулинаның көтёлдар суунуң шынарын хынап турары.

В. ХУДЯШЕВТИҢ фотозу.

Кыштагда ажыл-иш

АЖЫЛ ХАЙНЫЫШКЫННЫГ

Таңды районда «Тиилелге» совхозтуң Шамбалыг салбырының механизаторлары часкы хову анымдарынга шудургу белеткеннип турар. Олардың соруглазы улуг. Салбырда бар турар бүгү кедө ажыл-агый машиналарының сеңтелгезин март 1-ге чедир бүрүн доозар.

Кедө ажыл-агый машиналары сеңтээр ийи звено ажылдап турар. Олар 600 илинирден 350-ни, 6 луштальниктен 4, 36 сеялкадан 30, 12 кожугдан 9, 39 анцелымдан 26-ны бо хүннерге чедир сеңтеп белеткээн. Үстүнде адаанывыс ажы-бүрү техникадан сеңтеттинмейн артканнарын эң чоокку үеде доозар.

Ондар Сеңээш, Сарыглар Дадар-оол, Мичит Айжи олар сеңтелге эрелөөнден бээр бо хүннерге чедир бүдүргеп ижи шынарлыг, мурнакчы ажылдап келгеннер.

Т. КАРА-ООЛ.

Баян-Таланың мурнуу барында чүгүнде кодан-кодан хойлар чаптып өттээн. Кедеинде даглар белдиринде чергелешкен кыштаглар. «Октябрь 30 чылы» колхозтуң № 1 хойжу бригадазында аныяк хойжу Бадый Куулариың ажылы-биле танышар дээш ооң кыштаанга бардывыс.

— Кыш улуг соок чок, шала хар чуга болгаш мал амдыызында менди. Мал чеми бисте четчир, одарының оъду-даа аажок. Хоювустуң хой нурузу хураганнакан. Чаш мал менди доругуп тур — деп, Бадый Доржуевич чугаалаан, турлагже шуушкан коданының соонче аътталган чорупту.

Шуушкан хойлар турлагже киреп билек кажаада хураганнар чир-шөө кыдыр адтыржы берди. Сакманщиктер Куулар Сеңдоо, Куулар Дарыппаа, дувалакчы кадарчы Куулар Доржу хой келири биледе бир бөлүк хураганнарны кажаадан үвдүрүптү. Хураганнарның болгаш хойларның тывышкан алгы-кышкызы кулак үнүк.

— Бо доруга бергеннери-дир ийин. Боларны келиргже тывыштырбаже дөө кажаадазын ажыттаар улус бис — дээш, Куулар Дарыппаа хураганнарны келиргже тывыштырып киргипти. Хой-биле кады хүзээн хойжу шай-даа ишпейн база-ла хой аразында барды.

— Ам кажаада хураганнарны үндүрүптер-дир — деп, оларның бирээзи чугаалады. Бадый кажаага баргаш ооң аксын ажидыпты. Ак-ак хураганнар мурнун быжаажып, хойлар аразынче салчып киргеп.

Сеңдоо Доңдуковна ак тоглуга хураганны эмзирге берди. Хураганнар келирин тыпкан, диңмиттиг шимээн ооружгаан.

Бадый, Дарыппаа Куулариың ажаалга-тежээлинде 330 хойнуң 270-и оолдапкан. Хураганнар шупту менди, ийи хой ийистээн. Хураганнарның хой нурузу дужулгалыг сакманщиктер Куулар Сеңдоовуң, Куулар Дарыпнааның каракызыл, шудургу ижиниң ачызында шагда өзүтка кире бергеп. Олар келирин ээп алгаш, кажаа иштинге дешкилежип, үскүлежип каап турда, чараш-даа.

Ол хойжуның коданынга бо чылдың башкы аймында түүлгеп оолдап турда, бир хонукта 18-24 баш чедир чаш хураганнар төрүттүнүп турган. Ынчан Бадый биле Дарыпнаага, дувалакчы кадарчы (К. Бадыйның ада-иези) Доржу, Сеңдоо Куулардарга узун уйгу удуур, шөлээн шай аартаар чай кала турган боор. Хой кажаазының ужу-башынга дең кышсын алгаш, дежурныйлаашкынны шак-шактап эрттирип, дүне төрүттүнген хураганнарны кургадып, келиргже өмзиргеш, оларны менди камгалап алганнар.

Кыштың чыкылама дошкун соогу амдаа үргүлүүлеништаан. Аныяк хойжу Бадый, дувалакчы кадарчы Доржу, сакманщиктер Сеңдоо, Дарыпнаа Куулардарының ниитиниң малының кышкы ажаалдазынче, чаш хураганнарны онча-менди өстүрериниче доктаамал сагыш салып, сорук киришкиниг ажылдап турарын сеткил ханышкыыы-биле демдеглээр ужурлуг.

— Төрээн колхозумнуң малын малдап келген чылдарым ниитинде хой чаш хураганны, хой дүктү, эътти колхозка бериш келдим. Юбилейлиг чылда төрүүр 100 хойга онаштыр 96 хураганны, бир хойдан-на 2000 грамм дүктү алдым. 1972—1973 чылда мал кыштагламашкынын чедиишкиниг эрттирер, мал продукциязын бүдүрериң база белеткээрин новүдедирип дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришпишаан, төрүүр 100 хойга онаштыр 100 хураганны, бир хойдан-на 2500 грамм дүктү алырын, 10 тоннадан эзээш эвес сигенниг кежин белеткээрин, малдың семиртилгезин чедип алырын, келир кышка үдегериг белеткеннирин бо чылгы хүзээлгемде бижин алган мен — деп, малчын чугаалай-дыр.— Ынчангаш бригадирнис Машпак Чолдаковичи Куулариы чарышка кыйгырган мен.

Хойжуның ажылы-биле танышкаш, аътталып турувуста, турлагның ээлери хураганнарын келериндеп үзүп, кажааларынче киирер берди. Олардың ажылынга чедиишкинии күзээш, бригадир Машпак Куулариың турлаа — Дувуренче хаптывыс.

М. СЕВЕН.

ЭРТЕМНИГ КОММУНИЗМНИҢ БАШТАЙГЫ ПРОГРАММАЗЫ

«Коммунистиг партияның манифезининиң» парлаттынга-ла 125 чыл болган оюнга холбаштыр

«Ол бичии номчугаш будун-будун төп номнар үнелиг: депшилгениг делегейниң организастаттынган болгаш демисеминп турар бүгү пролетариалы ындыгаа чедир ооң угаан-бодалы-биле чурттап болгаш бурунгаарнаан турар».

ЭРТЕМНИГ социализминиң үндезилекчилери Карл Марксты болган Фридрих Энгельстиң олуп чок чөгаалы — «Коммунистиг партияның манифезининиң» үжүр-дузазын В. И. Ленин мичилдир үнелеп көргеп.

«КОММУНИСТИГ МАНИФЕСТИНИ» «Коммунистер Эвилелиниң» дээскелиниң ёзугаар бижээн болган буржуазиниң эрге-чагыргазын дүжүрер, капиталисмини чок кылыр, коммунизмнин тиилелгези дээш демисеңге коммунистиг партияның теоретиктиг база практиктиг программазы ол алдарган.

«КОММУНИСТИГ МАНИФЕСТЕ» коммунистиг партияның эртемге үндезилеттинген мировоззрениезиниң, кол негелдеринии, ажылчың ангының демисеминиң стратегизының болгаш тактиказының тайылбыры бердинген. «Манифесте» кол чүүл — капитализминиң «хоорүдүкчүзү» болгаш чаа социалистиг ниитилелдиң тургузукчузу болур ажылчын ангының бүгү делегейге төөгүлүг ролюнүн дугайында ооредиг болур.

Капиталистиг мурнакчы чурттарга ажылчын ниитчаштикининиң кодуруушкунунуң үезинде «Коммунистиг манифести» Маркс биле Энгельс бижээн. Ол үеним кол онаагай чүүл чүл даарге, делегей төөгүзүнде политиктиг аренаже ниитилелдиң чаа революстуг ангызының — ажылчын ангының киргени. Киреп хоосте бот түскайлан, бодунун онза эрге-ажыктарлыг болгаш негелдеелдиг ангы болуп бир-ле дугаарында киргени болур. Тергиилекчи ангылар пролетариатты боттарының сүртенчиг дайзыны кылдыр бир-ле дугаарында билгеннер.

АЖЫЛЧЫН АҢГЫНЫҢ политиктиг демисел талазы-биле четчир дуржулгазы чок, ажылчын ангының ёзулуг пролетаржы партизы чок, ажылчын ангы чаа ниитилелдиң тургузукчузу болур бодунуң төөгүлүг хүлээлгезин медереп билгелек турган шак ындыг төөгүлүг үеде «Манифести» бижээни Марксты болгаш Энгельстиң ачы-хавыязы болган.

Капитализмни дүжүрер болгаш коммунистиг ниитилелди тургузар дээш демиселче ажылчы чоннарны болуунун соо-биле ёдертип шыдаар арганыг ажылчын ангының революстуг партизын тургузарынче Марксты болгаш Энгельсти херек кырында киришкен турганы база оларның төөгүлүг ачы-хавыязы болган.

АЖЫЛЧЫН АҢГЫНЫҢ демиселиниң делегей харакгердинин Маркс биле Энгельс төөгүде бир-ле дугаарында чарлаан болган «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжынар!» деп чалбыыштыг дозуунуу ол ангыга берген.

«КОММУНИСТИГ МАНИФЕСТИ» парлап чарлаан үезин эгелээш баштайгы он-он чылдарның тургузунда ол дээрге делегейниң бүгү булунгарынче хамыдап киргеп Ажылчын ангының эң дээрге толээлекчилери марксизмни өөренирин оортан эгелээн. Ленинниң сестери-биле алырга, ол дээрге медерелдиг ажылчын бүрүзүнүн стоуунун мыраас ному болу берген.

XIX чүс чылды соолдуреди Европаның буржуаз революциларының хогжүлдези колдуунда доозулган. XIX чүс чылдың төнчүзүнде—XX чүс чылдың эгезинде революстуг шимчээшкиннии төвү Россияже шилчий берген. Орус ниитилел амыдыралынга марксизмге сонуургал күштелген. Россияның революстуулары делегейни революстуг ёзу-биле чаартырының, экономика, политика болгаш угаан-медерел талазы-биле күлдидырар чоруктан ажылчы чоннарны хостаарының күүлүг чепсээ марксизм кылдыр көргеннер. Марксизминиң идеязарын пропагандалаарын Россияның революстуулары Марксты болган Энгельстиң чогаалларын очулдурарынан эгелээннер. Эртемниг социализминиң үндезилекчилериниң орус дылче баштай очулдуртунган ажылдарының аразынга «Коммунистиг партияның манифези» турган.

Эң калыг-дошкун полицейжи хынаашкынынар, истеп-суруушкуннер турзажок. Россияның мурнакчы кижилери ол чогаалга улуг сонуургалдың көргүскен. Ажылчын анги «Манифестиң» идеязарын Россияга ышкаш кала-даа шак ынчалдыр күзелдин-биле шингээдип албайн турган. Оны чажыт арга-биле тарадып, хол-биле дужурун бижип ап, чажыт марксизмчи белгүмнерге номчуп болган өөренип турган. «Манифестин» үндүрүлгелерин хураар болгаш түзүп хоруглаар чоруктар-даа, ону парлап үндүрүп, пропагандалап болгаш номчуп турган кижилерни истеп-суруурда чоруктар «будун-будун төп номнар» үнелиг «номчугаштын» өндүр улуг идеязарын нептереринге моондак үжүраштырын шыдаваан. Сагыш-сеткилин хайныктырып келир ыка хөй айтырыгларга харыларны Россияның революстуулары ол чогаалдан ыңгап ап турганнар. «Манифестин» — «Бүгү чурттарның пролетарийлери,

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

КИЧЭЭНГЕИНИ — КЫШТАГЛААШКЫНЧЕ

Өвүр районнуң улусчу контроль белүктеринде болгаш постуларында 400 ажыг ажылчыннар, колхозчулар, түскай эртемниглер хаара түттүнган. Районнуң улусчу контроль комитеди оларның ажылын идепкейжидер, шынар составын әкижидериниң углаган чамдык ажылдарны кылган.

Эрткен чылын контролёрларның өвердилгезин район төвүнде 2 удаа, чер-черлерде белүктер аайы-биле база организастаан. Ажылды идепкейжидери-биле контролёрларны хыналдаларга киириштирип, түскай эртемниглерниң, партия, Советтер, профэвилел организацияларының активчилериниң арга-сүмезинге даянып, удуртукчу ажылдакчыларны боттарының хуралдарынга киириштирип келген.

Чоокта чаа «Торгалыг» совхозта, «Кызыл тук» колхозта улусчу контролёрларның семинар хуралдары эрткилээн. Анда совхоз, колхозтарның удуртукчулары, комсомол болгаш профэвилел организацияларының активи киришкен. Нигинiң малын менди кыш ажырар дээш ажылдарны, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр болгаш малды харысалга чок ажаар, өлүмчидимге таварыштырар чоруктар-биле демисел дугайын, чаш малдың ажаалдазын база оларны ёй-шаанда дугаарлаар, таныалаар талазы-биле хемчеглерни анаа чүгаалашкан.

Мал чемин кайы хире камналгалыг, чөп чарыгдап турарын, чаш төлдүн ажаалдазын, оларның дугаарлаашкынын шын чорудуп турарын доктаамал хынаарынче амгы үеде бөлүктер аайы-биле база организастаан. Ажылды идепкейжидери-биле контролёрларны хыналдаларга киириштирип, түскай эртемниглерниң, партия, Советтер, профэвилел организацияларының активчилериниң арга-сүмезинге даянып, удуртукчу ажылдакчыларны боттарының хуралдарынга киириштирип келген.

Чоокта чаа «Торгалыг» совхозта, «Кызыл тук» колхозта улусчу контролёрларның семинар хуралдары эрткилээн. Анда совхоз, колхозтарның удуртукчулары, комсомол болгаш профэвилел организацияларының активи киришкен. Нигинiң малын менди кыш ажырар дээш ажылдарны, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр болгаш малды харысалга чок ажаар, өлүмчидимге таварыштырар чоруктар-биле демисел дугайын, чаш малдың ажаалдазын база оларны ёй-шаанда дугаарлаар, таныалаар талазы-биле хемчеглерни анаа чүгаалашкан.

Мал чемин кайы хире камналгалыг, чөп чарыгдап турарын, чаш төлдүн ажаалдазын, оларның дугаарлаашкынын шын чорудуп турарын доктаамал хынаарынче амгы үеде бөлүктер, постулар улуг кичээнгейни үлегерлеп турган. Районнуң улусчу контроль комитеди «Кызыл тук» колхозта контролёрларның киржилгези-биле Сагды-Бажының хойжу бригадазында, колхозтуң бода мал бригадазында кыштагларын ажаашкынның байдалын хынаан. Оон түннелинде хой четпестер шерээн. Ол бригадаларда чаш хураганнар кажаалары белен эвес, Хараал-Тей, Улуг-Даг, Даг-Дөзү деп черлерде кадарчылар Роза Саая, Ооржак Картыг, Ооржак Эдиген, Ооржак Картышка оларның коданнарында малга чем каап бээр коошпалар чок, малга немелде чем бербейн турар. Хураган кажаалары белен эвезинден кадарчылар Куулар Көк, Ооржак Картышка олар 30-70 чедир чаш хураганы өглеринде ажаан турар. Чаа төрээн 360 хураганны дугаардаваан.

Бригадага ай санында малдың санаашкынын кылбайн турганы дээш Сагды-Бажында хойжу бригаданың бригадири Монгуш Кызыл-оолга, бода мал бригадири Сүндүй Маадыр-оолга улусчу контроль комитеди шынгыы хемчеглер хүлээткен.

«Торгалыг» совхозтуң Сарыг-Хөл, Чаа-Суур салбырларында, «Коммунизмче орук» колхозта улусчу контроль белүктериниң идепкейжидери ам-даа чавыс. Олар четпестерни оюп эртип, сагылга-чурум үрээр, ажылга моондак кадар, ажылагыйжы эвес чоруктарны эскербейн турар. Чаа-Суур салбырында бөлүк малдың үчёт-отчёдун хайгаараар, мал аарыгларынга удур малдың чуулдаларын организастаар ажылды шынгыы тургуспаан. Кадый-Бажының хойжу бригадазында малды харысалга чогу-биле чидирер, бөрүге чидиртир чоруктар эвээш эвес. Чижээ, маачын эштер Доржукай 41 хойну, Аир-Санаа 6 коткарны бөрүге чидирткен. Бир эвес улусчу контроль бөлүү эки ажылдаан болза, ажылга харысалга чок чоруктарны чогуур өйүнде илередип, ылаңгыя мал чемнерин тотчеглээр, чаза бастырар чорукту болдурбайн барып болур турган.

Бөлүктер болгаш постулар кежигүннерин, ылаңгыя ажылчыннарны, колхозчуларны, түскай эртемниглерни бо ажылче чер-черде ам-даа коткак хаара тудуп турар.

Хыналданы кылза-даа, анаа илерээн четпестерни хуралларга чугаалажып, чогуур хемчег алырынче кичээнгей салбас чоруктар бар. Чамдык ажылагыйларда, бүдүрүлгелерде, албан черлеринде улусчу контроль бөлүктери илерээн четпестер дугайын чүгле дыңнадып каар, а ону чайладырының тодаргай хемчеглерин албайн турар.

Чоокта чаа районда партия бөлүктериниң удуртукчуларының, улусчу контроль бөлүктериниң даргаларының семинарын кылып эрттирдивис. Анаа улусчу контролёрларның ажылын идепкейжидери-биле холбашкан хемчеглерни тодаргайы-биле сайгарып көрген.

И. БАЛДИР,
районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

ХЫНАЛДА ЧҮНҮ КӨРГҮСКЕНИЛ?

Мал кыштаглаашкынының амгы байдалы Каа-Хемде база нарын. Хар улуг дүшкен, кышкы үеде хат база дыңзыг болуп турар. Мыңзыг берге байдалга ниитинiң малын одарларга кадарары берге.

Ынчангаш ажыл-агыйларда малдың хөй кезиин тургузу азыралче киирген. Малчыннарның, кыштагларже мал чеми сөөртүп турар механизаторларның, түскай эртемниглерниң күжениишкинниг ажылдаарын ол байдал негеп турар.

Кышкы үеде улусчу контролёрлар колхозтарга, совхозтарга улаа-дараа хыналдаларны чорудуп келген. Чижээ, «Ленинчи орук» колхозтуң Хайырлыгда Элезиннигге дең черде 300 хире мыйыстыг бода мал турлаан контролёрлар база оюп эртпээн. Кыштагже мал чемин үзүктелиишкинниг сөөртүп, ону хыналда-хайгаарал чокка чарыгдап, малга аңаа чашканнап берип турган. Ынчангаш ол чеминiң 50 хуузун мал өдекке холуй чаза базып турар. Революцияның коммуназы деп черде мыйыстыг бода мал турлаанда мындыг чүүлдер база илерээн. Ол хыналдаларның түннелин улусчу контролёрлар партбюрога, колхоз баштаар черинге дыңнаткан. Бо медээни ёзугаар ол черлер улусчу контролёрлар-биле кады тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган. Кыштаглаашкынны эки эрттирер дээш малчыннарның харысаалгазын улгаттырып, мал чемин кыштагларже доктаамал сөөртүр, коошпалар белеткээр талазы-биле хемчеглерни алган. Бо хүннерде Элезиннигге турлагда малдың байдалы эки. Оларны назы-хар аайы-биле бөлүктеп үскен, малга холумактыг чемнер каап бээр коошпаларны тургускан. Кыштагда малдың бодүүн-даа, холумактыг-даа чемнериниң курлавыры бар. Оон чарыгдалының шынгыы үчёдун хылып турар.

«Бүрен», «Кызыл тук» совхозтарда, «Тиилелге», «Коммунизмче орук» колхозтарда кыштаглаашкында ындыг четпестерни контролёрлар база илереткен. Ол ажыл-агыйларның удуртукчулары, ында партия организациялары мал ажылында илерээн четпестерни чайладырының хемчеглерин ап чоруткан.

Амгы үеде районда улусчу контролёрлар кыштаглаашкынны хүр эрттирер дээш ажылче күжүн мөөнүп, хынаалдарны, рейдилерни уламчылап, боттарының ажыл-херээн партия организациялары болгаш колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары база түскай эртемниглери-биле сайгарып көргеш.

П. ГУБАНОВ,
Каа-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

Эш Г. Гусакка Ленин орденин тывысканы

ПРАГА. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежнев февраль 22-де Прага ордувунга ЧКП ТК-ның Чиргине секретары эш Г. Гусакка Ленин орденин байырлалдыг байдалга тывысман. Совет Эвилели биле Чехословакияның улустарының аразынга аҥы-дуңманың найыралын болгаш кады ажылдажылгазының хөгжүдеринге шылгарацгай ролю дээш, тайбыңны болгаш социализмни быжыглаарының херээнге улут салымшкыны дээш төрүттүүген күүндеден бээр 60 харлаанывыбиле холбаштыр Г. Гусак ол бедик шаңналды алган.

ЧКП-ниң болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң сураглыг ажылдакчызынга бедик совет шаңналды тыпсыры ийи аҥы-дуңма партиявыңың чаҥгыс эвиниң болгаш сырый наттыжышкынының ёзулуг байырлалы.

Эш Гусактың удуртулгаазыбиле ЧКП Төп Комитединиң политиктиг байдалды кадык чаагай болдурар талазы-биле чоруткан ажылының чугула кезектериниң бирээзин бистиң чурттарывыс биле улустарывыстың аразында чаагай чаңчыл болган харылааларының оңза шынары болу берген найыралды болгаш дем каттыштырылгазын катап тургусканы болган деп чүвени онзалап демделексээр-дир мен, эштер. Ол ажыл-херектиң кол ооргазы — бистиң партияларывыстың аразынга тургуступ-ган бүрүн бүзүрежилгелиг, ханызы-биле хүндүлежир болгаш ёзулуг эш хуузунда харылаалар болгай. Эш Гусакбиле болгаш ЧКП ТК-да оон эштери-биле бүрүн ындыг харылаалардыг бис, ол харылаалардың коңчуг бедии-биле үнелеп-даа турар бис деп силерге чугааларын чопшээреп көргеш өнүктер.

Бодавыже, бистиң чурттарывыс эрткен үеде чежемейниндаа бижыг харылаза-холбаалыг, совет-чехословак кады ажылдажылга ам кайы хире-даа чүүл-бүрү талалыг турза, чедип алдынган чедиишкиннерге сагыш ооржургаар болза, дыка эвес болур йиик. Бистиң чүгле амгы эвес, харын бистиң салгаар аныяк салгакчыларывыстың-даа бистиң чурттарывыстың аразында аҥы-дуңма харылааларына база ынчалдыр бедии-биле үнелээри, оларны хумагалаар, бижыглаарын боттарының ыдыктыг хүлээлгеэн деп сананары эң кол чүүл болур. Ынчангаш ол чаагай соруланы шиитпирлээриниг эш Гусактың киирген улуг улус-хуузу демделексенчиг-дир.

Эш Гусактың удуртканы ЧКП Төп Комитединиң ажылчорудулгазының база бир талазын чугаалаза бөгүн черле таарымчалыг болур. Делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң бүгү ажыл-херектеринге сагдарыг болгаш алдар-хүндүлүг күш болу берген туржуп, тайбыңны болгаш улустарының айыыл чок оруун бижыглазырынга улуг үлүг-хуузу аҥы-дуңма чурттар-биле кады киирип турар.

Бирингээр чугаалаарга, ЧКПниң XIV съездиниң салган соруланын чедиишкиннерге күүседип турар бис, сайзырацгай социалистиг ниитилелди тургузарынга чогуур ойүкелген айтырыгларын шиитпирлээриниң чаагай баштайгы белеткелдери тургустунган деп, чехословак коммунистерниң чугаалаар бүгү барымдаалары бар. Ол бүгү коммунистерге, социализмниң делегейде ёзулуг өнүктеринге өөрүнчүг-дүр!

Эш Гусак болза чажыт байдалга революстуг ажылды чорудуп арткан, фашизмге удур демиселге идепкейлиг киржип чораан, улусчу эрге-чагырганы тургусчуп каан, социалистиг чаа ниитилелди тургузуп колген болгаш тургузуп-даа турар, алдарлыг чехословак коммунистерниң бирээзи болгай. Ол улуг болгаш нарын бүтүн оруңка коммунистиг идеалдарга оон шынчызы, быжыг туруштуг болгаш шудургуу, организаткы талантызы кезээде онза илереп келген. Оон ол шынарлары национал словак тура халыышкынның хүннеринде, социалистиг революцияның тиилелгезинге чедирген чидиг аҥгы тулчуушкуннарынга чайыннанчак илереп көзүлген. Чуртка бергеуеде оон ол шынарлары база бүрүн хемчээлдин-биле илереп көзүлген, ынчан партия Төп Комитетти удуртуруп эш Гусакка дааскан.

Чехословак коммунистерниң сөолгу чылдар дургузунда кылган бүгү түүлдерин четче үнелеп чугаалаттар арга бээш чок.

Чурттуң байдалы чогумчалыг шуудай берген. Чехословак ниитилелдиң дайынчы марксисчи-ленинчи авангарды — Коммунистиг партияның удуртукчу ролю быжыккан. Чурттуң экономикаазынга антисоциалистиг күштериниң улуг когаралдарны таварыштырганының уржуктарын узуткаан. ЧССР-ниң улус ажыл-агыйы бүзүреалдыг, шапкын хөгжүп, ажылчы чонның амыдырал деңнели бедип турар. Чехословак Социалистиг Республика делегей хөректе-ринге салдарыг болгаш алдар-хүндүлүг күш болу берген туржуп, тайбыңны болгаш улустарының айыыл чок оруун быжыглазырынга улуг үлүг-хуузу аҥы-дуңма чурттар-биле кады киирип турар.

Бирингээр чугаалаарга, ЧКПниң XIV съездиниң салган соруланын чедиишкиннерге күүседип турар бис, сайзырацгай социалистиг ниитилелди тургузарынга чогуур ойүкелген айтырыгларын шиитпирлээриниң чаагай баштайгы белеткелдери тургустунган деп, чехословак коммунистерниң чугаалаар бүгү барымдаалары бар. Ол бүгү коммунистерге, социализмниң делегейде ёзулуг өнүктеринге өөрүнчүг-дүр!

Эш Гусак болза чажыт байдалга революстуг ажылды чорудуп арткан, фашизмге удур демиселге идепкейлиг киржип чораан, улусчу эрге-чагырганы тургусчуп каан, социалистиг чаа ниитилелди тургузуп колген болгаш тургузуп-даа турар, алдарлыг чехословак коммунистерниң бирээзи болгай. Ол улуг болгаш нарын бүтүн оруңка коммунистиг идеалдарга оон шынчызы, быжыг туруштуг болгаш шудургуу, организаткы талантызы кезээде онза илереп келген. Оон ол шынарлары национал словак тура халыышкынның хүннеринде, социалистиг революцияның тиилелгезинге чедирген чидиг аҥгы тулчуушкуннарынга чайыннанчак илереп көзүлген. Чуртка бергеуеде оон ол шынарлары база бүрүн хемчээлдин-биле илереп көзүлген, ынчан партия Төп Комитетти удуртуруп эш Гусакка дааскан.

Чехословак коммунистерниң сөолгу чылдар дургузунда кылган бүгү түүлдерин четче үнелеп чугаалаттар арга бээш чок.

Чурттуң байдалы чогумчалыг шуудай берген. Чехословак ниитилелдиң дайынчы марксисчи-ленинчи авангарды — Коммунистиг партияның удуртукчу ролю быжыккан. Чурттуң экономикаазынга антисоциалистиг күштериниң улуг когаралдарны таварыштырганының уржуктарын узуткаан. ЧССР-ниң улус ажыл-агыйы бүзүреалдыг, шапкын хөгжүп, ажылчы чонның амыдырал деңнели бедип турар. Чехословак Социалистиг Республика делегей хөректе-ринге салдарыг болгаш алдар-хүндүлүг күш болу берген туржуп, тайбыңны болгаш улустарының айыыл чок оруун быжыглазырынга улуг үлүг-хуузу аҥы-дуңма чурттар-биле кады киирип турар. Чехословак Социалистиг Республика делегей хөректе-ринге салдарыг болгаш алдар-хүндүлүг күш болу берген туржуп, тайбыңны болгаш улустарының айыыл чок оруун быжыглазырынга улуг үлүг-хуузу аҥы-дуңма чурттар-биле кады киирип турар.

Бирингээр чугаалаарга, ЧКПниң XIV съездиниң салган соруланын чедиишкиннерге күүседип турар бис, сайзырацгай социалистиг ниитилелди тургузарынга чогуур ойүкелген айтырыгларын шиитпирлээриниң чаагай баштайгы белеткелдери тургустунган деп, чехословак коммунистерниң чугаалаар бүгү барымдаалары бар. Ол бүгү коммунистерге, социализмниң делегейде ёзулуг өнүктеринге өөрүнчүг-дүр!

Эш Гусактың удуртканы ЧКП Төп Комитединиң ажылчорудулгазының база бир талазын чугаалаза бөгүн черле таарымчалыг болур. Делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң бүгү ажыл-херектеринге оон ээрестиг болгаш идепкейлиг киржип, бистиң эң үнелиг капиталывысты — социалистиг дем каттыштырылгазының чаҥгыс эвиниң болгаш сырый каттыжышкынын камгалаарынче база улам калбартырынче ниин-биле сагыш салып турары ол болгай. Чехословакияның Компартиязының интернационалчы политиказы бистиң шимчээшкинивиске, революстуг бүгү күштерге шынап-даа ынзыдулин келген, анаа эш Гусак бодунуң хуузунда база эвээш эвес ачы-хавыралыг.

Эргим эш Гусак!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ТөпКомитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш Совет чазактың өмүзээндезе Силерге чүреттин хаңыламдан база катап иниг байыр чедиреривис болгаш улут Ленининиң адын эдилээн орденни тывысқаныңар дээш

ССРЭ-ниң улустарының үшкү кышкы спартакиадазы

МАССАЛЫГ МАРГЫЛДААЛАРНЫҢ УЕ-ЧАДАЛАРЫ

ССРЭ-ниң улустарының үшкү кышкы спартакиадазы — спорттуң кышкы хевирлериниң төлээлекчилериниң бистиң чуртувуска, харын делегейге-даа эң улуг маргылдааларын эртиреринең хуусааларын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитединиң үндүрген доктаалында тодаргайлап айыткан. Спартакиаданың баштайгы уе-чадазы — үлетпүр-биле транспорттуң, бүдүрүлге черлериниң, тудугларының, колхоз, совхозтарының, өөредилге, албан черлериниң бөлүктеринге, бригадаларынга, цехтеринге, участоктарынга, күш-культура коллективтеринге болгаш спорт клубтарынга массалыг маргылдааларның уе-чадазы 1973—1974 чылдарның кышкы үезин хаара тудар.

Ийиги уе-чадазы — районнар-биле хөөрайларының спартакиадалары — 1974 чылдың февраль 1-ге чедир эртер. Февраль 5-тен 12-ге чедир Россия Федерациязының облаетарының, крайларының болгаш АССР-леринің спартакиадалары болур.

Эвилелдешкен республикаларның, Москваның, Ленинградтың спартакиадалары болгаш Россия Федерациязының улустарының спартакиадазының зоналар маргылдаалары февральдың 20-ге чедир үеде болур. РСФСР-ниң улустарының спартакиадазының зоналар маргылдаалары март 1-де доостур. Адак соолуңде, ССРЭ-ниң улустарының үшкү кышкы спартакиадазының шүүлде маргылдазы Свердловскиге болгаш Бакурианиге март 6—17-де болур.

Бүтү уе-чадаларга спартакиадаңы чедиишкинниг эртиреп боттуг хемчетлерни аныры төлевилээрин эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүделдериниң, ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң Москва болгаш Ленинград хооркүүскомнарының, край, область, хоорай база район Советтериниң күүскомнарының чанында күш-культура болгаш спорт комитеттеринге, эки тура спорт инитилелдериниң төп чөвүлелдеринге, ведомстволарның күш-культура организацияларынга санаадан даалеткан. Олар бажың эргелелдеринге, чуртталга шолдерни ажыглаарының контораларынга, ажылчыннарның болгаш студентилериниң инити чуртталга бажыңнарынга спорт ажылын организастаарын эмнижиринге дуза чедирер үнүрүт.

Стадионнарга, парктарга, садтарга массалыг чүүгулаашкын катоктарын булукталдырарынга, спорт черлерин тударынга болгаш дерииринге ажылчы чонның массаларын калбаа-биле киириштирери эргежок чугула деп айыткан.

Күш-культура коллективтеринге маргылдаанаң түңнелдерин үндүрерде ук бүдүрүлге черинде ажылдап (институтта өөренип) турарларның санынга онаалтыр маргылдаага киришкеннериңиң хуузу, ажылдап (өөренип) турарларның санынга онаалтыр ГТО нормаларын күүсеткеннериңиң хуузу, спортчу разрядтары дээш чижектиг түңнел көргүзүглериниң база барымдаалаар деп доктаатkан.

Спартакиаданың түңнелдерин эвилелдешкен республикаларга, Москва биле Ленинградка хамаарыштыр үндүрерде, республиканың, хөөрайның чон санынга онаалтыр база олда иетелдерни барымдаалаар.

Үшкү кышкы спартакиада маргылдааларының деңзин — массалыг болдурары. Миллион-миллион ажыл-ишчилерни болгаш өөреникчи аныктарны күш-культураже болгаш спорт кыдырынче эвилелдеп киирери ооң кол соруглаларының бирээзи болур. Баштайгы уе-чадада маргылдааларга киржирлериниң саны кызыгаар чок болур деп доктаалда демдегзээни таварылга эвес, ГТО-нуң кышкы нормаларын лужаарының маргылдааларын спартакиаданың программазынга нияп-ла киирер деп айткан. Үшкү кышкы спартакиаданың стадионнарынга болгаш чарын оруктарынга чүгле аныктар эвес, улгады берген назылыглар база күзенчиг аалчылар болур, оларның киржир маргылдааларын база тодаргайлап айыткан. Дошка конькилеп таңцылаар спортчузар — спартакиаданың эң аныяк киржикчилери болур. Спорттуң ол хевириниң маргылдазынга 1961 чылда төрүттүнген ооглаар, уруглар база киржин болур.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитеди спартакиадаңың баштайгы уе-чадазында маргылдаага киржирлериң эң массалыг болурун чедип алган эвилелдешкен республикаларның күш-культура болгаш спорт комитеттериң шаңнаар үш шаңнаазы база спорт клубтарынга болгаш күш-культура коллективтеринге тыпсыр, комитеттиң 20 шаңнаазын тургускан.

(СЭТА).

Кыжын, чайын дыштанып хүнерде Москваның вокзалдарындан хоорай чоокавызынга чуруп каапаар чараш будуңпарынче кадыкшыл поездилерни аргыжып чоруп турар.

Ийи хүн (суббота биле улуг хүн) дургузунда дыштанып дээш 15 мун ажыг москвачы ол поездилер-биле чоруттар. Ындыг аян-чоруктар кылырының билеттерин тус-тус хамаатыларга садып, оларны Москваның будүрүлге черлерин биле организацияларга база сагып ап турар. Будүрүлге черлериниң хой иеезүүзү дыштанарлар кижилеринге спорт херекселдерин база берип каар.

Кадыкшыл поездилериниң ажылдаарын туризм болгаш экскурсиялар талазы-биле район чөвүделдери организастап, аян-чорук кылып эгелээннерге мергежилиг сүмелерни баар, спорт ойнарын, маргылдааларын артирер, дүржүлгелиг инструкторларны база ол чөвүделдер томуйлап баар.

Дыштанырлар поездилерге чорда, агаар байдалын оларга радио дамчыштыр дыңнадып, баар черлерин чугаалап берип чоруур. Кыжын хаактарны ажыглаарынга белеткээр, соокта бодун ажаап чоруур чурумунуң дугайында таймыбыр-сүмелерни чугаалап баар. Ындыг радиодамчыдыгаларга эмчи киржир.

Москвачылар кадыкшыл аян-чоруунга ынак апартаң. Бойдус аразынга хөгүүт дыштанып алырының, чаа-чаа ужуражыышкыннар кылырының, улам хой оңуктерниг болуруңуң ажыктыг база бир аргазы ол болгай.

ЧУРУКТА: Москвадан 40 километр ыракта хоорай чоогунуң станцияларының бирээзинге дыштанып кижилер чедирип келген кадыкшыл поездизи.

Л. УСТИНОВТУҢ фотозу.
ПМА.

СОЛУН ТАВАРЫЛГА

Вилюй тайгазынга геологтарның күчүлүг машинказы адыг инженин таварыпкан: дескен кыс адыг кылдың инженинче дедир иелбейм барган. Инженин топтап көөрге, төрүттүнгеш, чүгле үш хире хонган, караа безин ажыябаан адыг ооларды сириңейнип чыткан. Каш-ла шак болуп бөлза, олар шуут дөңүп ыяглей бээр ийин. Оларның амы-тынын камгалаары-биле алгаш, эвчи дузаламчыдын көргүскеш, сүт-биле ыяк чемгерген соонда, чылыг чоорганнар-биле оралгаш чиик машина-биле ооң 150 километр черде Эльгяңның ортумак школазында дириг булуңче чөрүдүпкан.

Чаш адыгларны биология башкылы Б. Н. Андреев хүлээп алгаш, оларның ат-шөлазын, деңзизин, төрүттүүнүн черин болгаш үезин дамдыкан каан.

Адыг ооларын ашты үеже оман-сергем. Оларга аш-чүдаа, чыккылама соок-даа көргүнчүр эвес.

ЯКУТСК. Д. ДУБЯКИН.
СЭТА-ның корр.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 24-ТЕ
МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдыгалар программазы. 12.05—Медээлер 12.10—Өөнүт телекөргүзүг. Уругларга «Ойнаар-кыстар магазининде» 12.30—«Эртемнең болгаш культураның чугула айтырыглары» «Бойдус болгаш киижи» 13.00—Музыкалыг программа. «Көрүкчүдерниң чагаваларын ёвуглаар». 13.30—«Кадыкшылга». Эртем-таймыбырлыг программа. 14.00—В. Дыховичный, М. Слободский.—«Херээженнер дуганы» Москваның сатира театрының шинээн. 16.20—16.30—Чаңсар. 16.30—«Аныяк үнүпер». Совет ырының аныяк бот-тывингыр күүседиктериниң көрүүдеконцерти. Свердловскиден дамчыдылга. 18.00—«Ут». Информастыг программа. 18.30—«Березка» ансамбль» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүүг. 19.00—Мячлыг хоккей талазы-биле делегейниң чемпионады. ССРЭ-ниң болгаш Швецияның чыыды командалары. 2-ги өөн. Чемпионаттың байырлыг хаглыышкыны. «Динамо» Топ стадионнан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

20.15—«Тываның неделязы» Информастыг программа. 21.00—«Чазыг кылба». Кыска метраждыг фильм. 21.10—«Недельның медээзи».

МОСКВАДАН

21.45—Өөнүт телекөргүзүг «Хоставшкын». 3-ку фильм. «Кол согуның үгланышкыны». 1-ги серия. 22.45—Концерт. 23.00—23.30—«Ут». Информастыг программа.

АЛГААР

Бөгүн республикага бите булуттаар, хар чагбас. Чөөн угланышкынның хаттың дүргени секундада 0—4 метр, барын районнарга 5—9 метр чедир күштелир. Агбарның температуразы даглыг черлерге 11—15, өскелеринге 14—18 градус соор.

Кызылга токар булуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 0—4 метр чедер. Агбарның температуразы 16—18 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Демдектиг атом» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Максим Перепелица» 15.00, «Отелло» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Үш мушкетёрлар» (1-ги, 2-ги кезектери) 13.00, 16.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «042 кайдал?» 9.00, 14.30, «Адыр, мана!» 10.50 16.30, «Манаптаан аалчы» 12.40 18.30, 20.20 шактарда.

МИЛИЦИЯНЫҢ СЕРЖАНТЫЗЫ В. П. ПАНКРАТОВТУ БОЛГАШ МИЛИЦИЯНЫҢ УЛУГ СЕРЖАНТЫЗЫ Р. М. ХАПСИРОКОВТУ КЫЗЫЛ СЫЛДЫС ОРДЕНИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Айылдыг кем-херек үүлгедикчилерни тудар үеде шиитпирлиг хөделиишкинни болгаш арес-дидим чоруу дээш милицияның сержантызы Владимир Павлович ПАНКРАТОВТУ болгаш милицияның улуг сержантызы Ромазан Мурзабекович ХАПСИРОКОВТУ Кызыл Сылдыс орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы
Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

МОСКВА, КРЕМЛЬ. 1973 чылдың февраль 21

• • •

Ол чорук Ставрополь крайның Георгиевск хоорайынга болган. Милицияның участок инспектору сержант Владимир Павлович Панкратов бодунуң районунуң девискээринге хайгаарал кылып чораан. Билдинмес ийи кижи чөпшээревес черге арага кижи турганын ол көрүп каан. Милиционер олардан хөй-ниитиниң корум-чурумун үргээрин соксадырын негээн. Эзирни кижилер дужаалды күүсетпейн, В. П. Панкратовтуң кырынче халаап, ону бижек-биле элээн наң катап балыглапканнар.

Участоктуң аар бакылаткан инспектору халдакчыларның бирээзин боолапкаш, балыглаан, а ооң соонда болуушкүн лугайын милицияның район салбырынче дыңнаткан. Милиционерниң дидим болган мергежилиг хөделиишкинниниң ачызында кем-херек үүлгедикчилерни тудуп алган.

В. П. Панкратов милиция черинде чүгле ийи чыл албан эрттирип турар. Ону Георгиевск хоорайның № 22 тудугмонтаж эргелелиниң ажылчы чоннарының сүмелээнии ёвуглаар чоруткан. Албан эрттирип келген үезинде дургузунда ол үлегерлиг, сагыыга-чурумнуг ажылдакчы дээрзин көргүскен.

Ставрополь крайның Адыге-Хабльск райкүүскомунуң иштики херектер килдизинниң милиционери улуг сержант Ромазан Мурзабекович Хапсирохов албан эрттирип каапаар чанып бар чораан. Орук ара кудумчуга бир хамаатыны эткөп турган Нотарев дээр эзирик кижини көрүп каан. Сержант хулиганзыг үүлгедиишкинниң соксадырын негээн, мынчалзй-даа ол кем-херек үүлгедикчилин ону-даа тоовайн, хенертен милиция ажылдакчызын бижек-биле элээн наң катап балыглаан. Р. М. Хапсироков аар балыглапаа-даа, бижыг туруштуг болган ареддидим чоруу-биле айылдыг үүлгедикчиниң чепсээн хураагаш, тудуп алган.

Улуг сержант, коммунист Ромазан Мурзабекович Хапсироков ИХМ-ниң органнарында 15 чыл ажылдап турар. Ол — милицияның тергиин ажылдакчызы, район килдизиниң эң дээре ажылдакчыларының бирээзи.

Н. Ч. Нуразат 1972 чылда Кызылдың медициналық училищезин доозкаш. Эрзинниң Нарын эмнелгезинге мээң ажылдаан. Чон ооң эмнелеп-эдилээн дораан-ла мантап эгелээн. Комсомолчу ыяк коллективтиң профвилел комитединиң даргазы.

ЧУРУКТА: Наталья Чоодуевна Нуразат.

А. ЧОЙГАННЫҢ фотозу.

КӨЖЭЭНИҢ БАЙЛААН ЧӨП АЖЫГЛААР

Чөөн-Хемчик районда «Хемчик» курадныыр-тывыш ажыл-агыйының ад-мөң-биле байлак черлери кайдал даазе. Көжээ-Бажы биле Хаа-Дээр деп диднии-биле чугаалап болур. Аңнылыр сезону ажыттыпары билек күзүн Көжээже аңчыларның элээн каш бригадалары аяттаныптар түвө болгай. Оларның хой кезии олча-омактыг кээп турар.

Ынчалза-даа аңнаар девискээрлерни аңчылырга быжыглаары черле ажыктыг. Күрүнеңиң штаттыг аңчылары боттарынга быжыглаан девискээрни эки шиңгээдип ап, ында аңның курлавырын үгле чаңгыс чылга хамаарыштыр эвес, а келир үеде өзүп көвүдээринге, «дужүттүүн», «дужүт» чок болган чылдарда оларның кожерин-даа бодап, бойдус хайыразын чөп ажыглаарының чурумнарын сагыырынга мындыг хуваалда дыка ажыктыг.

Күрааныыр-тывыш ажыл-агыйының планында үгле өлүк тывары эвес, а чонтуң херегле бараапларын— аъш-чем продуктуларын белеткээри база көрдүнүп турар. «Хемчикке» хамаарыштыр аларга, Көжээге белеткел пунктузун ажыдары дыка ажыктыг болгу дег. Ол ынчаар кат элбек. Аң-мең аъдип, балыкты-даа аңнаа белеткеп болур. Белеткелчилер чурттаар, аъш-чем кылыр бажыңнар тударынга чарыгдал-даа шоолуг эвес болгу дег. Көжээ баазазының бажыңнары ам барык-ла ээн тургулаар.

Чайын, күзүн кат, моогү, тооруқ белеткеп, балык дузаар болза, магалыт-ла чер. Үгле соодукчу тударынга чөригдал үнер, ынчалза-даа үк чарыгдалды дүрген эгидер арга бар.

Ам дээреэнде «Хемчик» аңныыр-тывыш ажыл-агыйы Көжээде белеткел кылбайн турар. А кат, тооруқ быжып турда, маңаа машина-техникадаа хөй-ле аңнаар. Ол дээрге, Тываның ырак-үзак булуңнарындан, Хакасиядан келгилээн хууда каттап, балыктаан кижилер болур үүве-ле болгай. Олар үгле чыып алырын бодаап, кат-чимис сывын хайыра чок үрегден каарлар.

Оран-чурттуң байлаан план ёзүглаар ажыглап, ону өстүрүп ковүдедир диже, белеткеэни аңаа хамаарылгалыг кандыг-бир организация холга алыры чугула. Көжээниң байлаан «Хемчик» аңныыр-тывыш ажыл-агыйы чөп ажыглаарының хемчээн алган турары күзенчиг.

О. КАҢ-ООЛ.
«Алдан-Маадыр» совхоз.

Тываның спортчу амыдыралындан

Боодалга маргылдаазы

Ортумак өөредилге черлериниң аразынга № 3 кедээ профессионал-техниктиг училищениң шилиндек командазы шылгараан. Хуудаа бирги черни № 3 кедээ профессионал-техниктиг училищениң сургууулу А. Аракчаа алган. Ооң училищезинде А. Денисов ийиги, № 35 профессионал-техниктиг училищеде В. Черепахин үшкү черлерни эзээннер. Хоорайның школачыларының аразынга № 2 школаның аныяк адыгжыларыы шылгараан.

Маргылдаанаң түңнелинде 26 кижи разрядтарны дужаагаан.

Бирги, ийиги, үшкү черлерни алган командаларга дипломнарны, адыгжыларга мактал бижиктерни тывыскан.

А. ЕФИМОВ,
хоорайның ДОСААФ комитединиң даргазы.

Совет Армияның болган Шерит-Далай Флодуңуп хүүвүге тураскаатkан боодалга маргылдаазы Кызыл хоорайның ДОСААФ эге организацияларының командаларының аразынга үш болүкке эрткен.

Будүрүлге болгаш албан организациялар аразынга маргылдаага Кызылдың төп электростанциязының спортчулары П. Попов, Г. Павлушкин болгаш Н. Шумилов олар алза чотуур 300 сандай 271 сайны аткаш, команда талазы-биле бирги черни эзээв.

Тожунуң спортчулары профвилел-комсомолдуң хаак прозунуң район маргылдааның эрттирген. Аңаа район төвүнүң үлетпүр-будүрүлге, тудут, албан-организация, өөредилге черлериниң спортчулары киришкен.

Эр улустуң 15 километрге маргылдаазынга Тоора-Хемде сентелге-тудуг участогунуң төлээзи П. Проскуряков тиилээн. Ооларның 10 километрге чарыжынга В. Филатов тергиндээн.

ШИЛИНДЕК ХААКЧЫЛАР

Районнуң мал эмчизи В. Вяткина херээженнериниң 5 километрге, уругларның 3 километрге чарыжынга О. Догдуташ бирги черни алган.

Кросстуң түңнелинде командаларга талазы-биле бирги черни Тоора-Хемниң сентелге-тудуг участогунуң хаакчылары алгаш, ВЛКСМ райкомунуң болгаш районнуң спорт комитединиң шилчир кубогу-биле шаңнаткан. Ыяш ажыл-агыйының спортчулары ийиги, Тоора-Хем ортумак школазының командазы үшкү черлерни алганнар.

Д. БАЙЫР-ООЛ.

КЫЛАҢ ДОШКА

Ак-Довуракчыл «Асбест» стадионунга конькиге хоорайның эрүүл бирги черни дээш маргылдаа солун эрткен. Аңаа чиитизи-биле 20 ажыг шыырак спортчулар киришкен.

Эр улустуң 500 метрге чарыжынга «Тыва дёв-дүүн» комбинаттың транспорт цехиниң моторизи Иван Ассекеев кым-даа четпээн. Комбинаттың ажылчыннары Николай Ирзит биле Борис Ондар үшкү, үшкү черлерни үлешкен. 3000 метрге Николай Ирзит Иван Ассекеев эки түңнелди көргүзүшкен.

Херээженнериниң 500, 1500 метрлерге маргылдазынга комбинаттың ажылчыны Галина Донзак ону белеткезиниң көргүзүп, ол ийи хемчээлге чемпион атты бүдүреливиле чедип алган.

В. БАРАХТАЕВ.

Школачылар шылгараан

Каа-Хем районнуң профвилел-комсомолдуң хаак кровү Сарыг-Сепке болган.

Эр улустуң 15 километрге чарыжын чыыланнар улус соңгурээл-биле көрсеп. Чемпион ат дээш «Бүрен» совхозтуң механизатору Петр Стерхов биле Сарыг-Септиң № 1 ортумак школазының спортчулары команда талазы-биле бирги черни алгаш, районнуң «Урожай» эки тура спорт комитединиң шилчир чоруур кубогу-биле шаңнаткан.

П. ПОПОВ.

НИИТИНИҢ ХӨРЕҢГИЗИНИҢ САМЧЫГДАКЧЫЛАРЫН ШИИТКЕН

Улустуң эт-хөреңгизинниң бөлүк самчыгдакчыларынга харыысалга хүлээдип, судтаан. Олар чазый-чилбе, бажын ажыр байыр дээш оорсуук кылгаш туттурганнар. Оларның бирээзи — эвилел ужур-дузаалыг «Промсвязь» заводтуң хандырыга сеткөрүүнүң начальныгы турган В. Беньямисоп — кезээниң керээниң онза черни эзлеп турар. Заводту приборлар болгаш кезектер-биле хандырар аргелиг хүлээлгезин ол күрүне эт-хөреңгизиниң үргүлүү самчыгдаарынга ажыттап турган.

Ооң сүлчээчилери Москваның бир бүдүрүлге черинииң хандырыга болгаш саарыга киидизиниң начальныгы В. Шаронкин болгаш ооң ораапчызы В. Тихонов олар турганнар. Сөөлүү үеде Мытишин заводунуң улуг инженери А. Еремеевти болгаш Главосстройнуң чанында эргелелдериниң бирээзиниң ажылчыны И. Коганны олар боттарының кем-бүрүүлүг үүлгедиглериниг элээдип киирип алганнар.

Судка кем-бүрүү үүлгедикчилерни долгуу-биле сойгалап илереткен барымдааларны көргүскен. Оларның бирээзи бо-дур: Беньямисоп мөге чагыглар болгаш шыызылгалар ажыглап алган, нийтя түңү 3000 рубльдиг магнитофоннарны «Электроприбор» магазинден алган. Ол магнитофоннар складка кирбейн барган. Ынчаарга заводка кажар арга-биле оорлаан кезектерни болгаш приборларны мөге документилер ёзугаар киирип алганнар. Улуг эвес хуусаа иштинде-ле бөлүк самчыгдакчылар нийтя түңү 25 мун хире рубльдиг ховар кезектерни оорлаан.

Заводка чогуур хынналдакын чогундан, шыырлыы бухгалтер саналашкынын болган сан-хөө ажылын хынаар ужуруг киижилериниң ажыл-агыйжы эвес чоруундан олар мындыг кем-бүрүүлүг үүлгедиишкинниниң кыска турганы хереглер барааннарын— аъш-чем продуктуларын белеткээри база көрдүнүп турар. «Хемчикке» хамаарыштыр аларга, Көжээге белеткел пунктузун ажыдары дыка ажыктыг болгу дег. Ол ынчаар кат элбек. Аң-мең аъдип, балыкты-даа аңнаа белеткеп

Москва хоорайның судунуң кеминг-херектер талазы-биле З. А. Апарнаага удуртkан суд коллегиязы болгаш улуус төлээлекчилери М. А. Гунов биле Т. А. Виноградова олар херек үүлгедиишкинниниң базым бүрүзүн ыяк истеп тыпканнар. Ынчангаш херечилерниң өчүктери-биле, документ ревизиязының актылары-биле болгаш суд-бухгалтер экспертизазының түңнелдери-биле херектеннериниң бүрүүзүн долгуу-биле илереткен.

Суд коллегиязы В. Беньямисоннуң болгаш В. Шаронкинни каймазып-даа хоренгизин хавырбышаан, 15—15 чылда хосталгазын казып шиитkен. В. Тихоновту, А. Еремеевти болгаш И. Коганны база-ла хөреңгизиниң хавырбышаан, түс-түзүнде 14, 13 болгаш 10 чылда шиитkеп.

РСФСР-ниң Дээди суду ол херекти чоокта чаа керегге шииткелдп күштүг кылдыр хевээр арттырган.

В. СЕРОВ.
(СЭТА-ның корр).

Суд залындан

Байырлал белектери

Частың бирги байырлалы — Бүгү-делегейниң хөрээженнер хүнү — Март 8 чоокшулап олурар.

Эргим эштер! Ол байырлал-биле холбаштыр хөрээженнерге байыр чедирип, оларга өөрүнчүг белектер тутсуруп үтпаңар. Эң-не эки белек—байырлал таварыштыр үндүрген лотерея биледи ол.

Ооң тиражынга: «Москвич-412» деп 80 автомобиль болгаш ЗАЗ-966 деп 80 «Запорожец» янзы-бүрү марканың 2000 радиоприемниги, хөрээженнериң 1200 хол шагы, 2640 холодильник, 1520 хевис, хөй санныг даарапыр машиналарны, пылесостарны, электросамоварларны, кофе чуургуучтарын, дүрген хайындырар кастрюльдарны, чоок болгаш камволь аржыылдарны, а ол ышкаш 1-дэн 500 чедир рубльди ойнап ап болур.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазинерден, харылаа черлеринден, «Совзпечатьтың» киоскилеринден, кинотеатрлардан, пиитиниң чемпеннлге черлеринден, аэропорттуң кассаларындан болгаш автовокзалдардан садып ап болур.

Ойнаашкын тиражы 1973 чылдың март 9-та болур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кадзо ажыл-41-27, информация база совет гургузуг килдизиниң 29-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун белбейн барганда 32-75 телефончe долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң чанында Тываның ном үндүрер черинии республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00098.

Солун неделяда 6 катап үнер
Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 673.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнелешеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ ФЕВРАЛЬ 25 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 48 (9424). Өртээ 2 көп.

УЖУРАЖЫЫШКЫН

ПРАГА. (СЭТА). Февраль 23-те СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнери болгаш кежигүнге кандидаттар В. Биляк, К. Гофман, Г. Гусак, А. Индра, А. Капек, Й. Кемпный, Й. Корчак, Й. Леварт, Л. Свобода, Л. Штроугал, П. Цолотка, М. Грушкович, В. Гула, ЧКП-ниң Төп Контроль-ревизия комиссиязының даргазы М. Якеш, ЧКП ТК-ның секретарылары болгаш Секретариаттың кежигүннери Я. Фойтик, Ф. Ондржих, О. Швестка, М. Моц олар-биле болгаш ЧКП ТК-ның делегей киллизиниң эргелекчизи П. Ауэрсперг-биле Прага ордузунга ужурашкан.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ЧССР-де элчизин С. В. Червоненко, ССРЭ-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү А. М. Александров, СЭКП ТК-ның килиос эргелекчизиниң оралакчызы Г. Х. Шахназаров база ужуражыышкынга киришкен.

Ужуражыышкын чүректиң ханызындан, эш хуузунуң ёлаузу-биле арткан.

Л. И. Брежнев Прагадан аъттаныпкан

ПРАГА, февраль 24. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев төрээн чуртунче Прагадан бүгүн аъттаныпкан.

Праганың кол вокзалынга Л. И. Брежневти ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары Г. Гусак, ЧССР-ниң Президентизи Л. Свобода, ЧССР-ниң чазааның Даргазы Л. Штроугал, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнери болгаш кежигүнге кандидаттар, ЧКП ТК-ның секретарылары, Федералдыг чазактың министрлери, Чехословакияның өске-даа сураглыг партия, күрүне база хөй-ниитиг ажылдакчылары удээп. Удээйериниң аразынга ССРЭ-ның ЧССР-де элчизи С. В. Червоненко, Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң Каттыжкан Чепсектиг Күштериниң командылалының, совет шериглериниң төп балдуунуң командылалының төлөлекчилери, ЧССР-де совет албан черлериниң удуртукулары турган.

ЛЕНИНИЗМНИҢ ИДЕЯЛАРЫНГА ШЫНЧЫ ЧОРУК

Прагада Староместская шөлге Февраль тиилелгезинин 25 чыл оюнга тураскааткан байырлыг митинг

ПРАГА. (СЭТА). Бүгүн Прага. ооң төөгүлүг Староместская шөлүн каас-чаруш болгаш баныр шивчи кирер шимеп каан. Иидиг кырында — Маркстың, Энгельстиң, Ленинниң, Г. Готвальдының портреттери. «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!» — деп, бижип каан кыгырыг. Чер-де болганда национал болгаш социал-ыызыл туктар., транспарантылар, лозуннар: «Тиилелгелиг февраль делгереэнин!», «Февральдың айыткан оруу-биле — социализм тургузуушкунунга чаа-чаа чедиишкиннерже!»

Бүгүн прагачылар болгаш социалистиг Чехословакияның бүгү хамаатылары улуг революстуг байырладыы — төөгүлүг Февраль тиилелгезиин демдеглеп эрттирип турар. Ол революдан республиканың хөгжүдезинге чаа үе-чаданы — социализмниң үе-чадазын ажыктаан. Наңысылалдың ажыл-агыйларының, дээди өөредилге черлериниң студентилери, албан-хаакчылары чыыглаан Староместская шөлүү онза улуг байырлал шинчи кире берген. Чехословак ажылчын ангы-ыың чепсектиг гвардиязы — улусчу милиция отрядтарының дайынчылары дев-дески кыдыр чыскаалыпкан турган. Таптыг-ла 25 чыл мурнунда бо-ла шөлге чаа-чаа тургускан улусчу милиция революстуг чаалап алышкынларны чепсээн холга туткан камгалаар, улустуң эрге-ажыктарын камгалаар деп шиитпирлээнин херек кырынга коргускен.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң мында киржип турарын алырга, ангы байырладың ужургузозы улуг деп чүве билдингир-дир. Маңаа прагачылар Л. И. Брежневтиң портреттерин. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынга эп-найыралдың байырыынга чыыг состерин бижээн транспарантыларны тудуп алгаш келгеннер. Колонналар кырында — Г. Готвальдының, Г. Гусактың портреттери, тиилелгелиг февральды, социализмни, чехословак-совет найырадыы алдаржыдып, йөрээген кыйгырыглар.

Хүндүскүүдүң үш шак. Динмиттиг адыш часкаашкыны боон турда, ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары Г. Гусак биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев индирге үнүп келген. Оларның-биле кады — ЧССР-ниң Президентизи Л. Свобода, ЧССР-ниң чазааның Даргазы Л. Штроугал, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнери болгаш кежигүнге кандидаттар В. Биляк, К. Гофман, А. Индра, А. Капек, Й. Кемпный, Й. Корчак, Й. Леварт, П. Цолотка, М. Грушкович, В. Гула, ЧКП ТК-ның секретарылары Я. Фойтик, О. Швестка, Ф. Ондржих. Аңаа ССРЭ-ниң ЧССР-де элчизин С. В. Червоненко, өске-даа совет эштер база турганнар.

ЧССР-ниң болгаш ССРЭ-ниң күрүне гимнилери чаңкыланган.

ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, партияның Прага хооркомунуң бирги секретары А. Капек Чехословакияның ажылчы чонларының Февраль тиилелгезиниң 25 чыл оюнга тураскааткан байырлыг митингизин ажыттыңган деп чарлаан. Бүгү чыыглаанарның омугээзинден Л. И. Брежневке чүректиң ханызындан ол байыр чедирген. Совет Эвилелиниң, совет улуска, СЭКП-ге, Л. И. Брежневке алдар болдурган адыш часкаашкыннарны, байыр чедирген үнүнер шөлге диңмиттелип дыңналып турган.

Митинг эгелээриниң мурнунда улусчу милицияның командылакчызы ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары Г. Гусак улусчу милицияның отрядтарының болгаш хөй-ниитиниң айыыл чок чоруунуң корпузунуң төөгүлүг туктарының сыптарынга Февраль тиилелгезиниң 25 чыл оюнга тураскааткан хүндүлүг кызыл пөстерни баглаан.

Митингиге эш Г. Гусак чүве чугаалаан.

Эш Г. ГУСАКТЫҢ чугаазы

Эштер, өөнүктер, бистиң эргим аалчыларывыс!

Чехословакияның Коммунистиг партиязының омугээзинден, Президентиниң болгаш Федерациялыг чазактың омугээзинден, Национал фронтувуң Төп Комитединиң омугээзинден митингиде чыглып келген силерлерге болгаш силериин-биле кады бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү ажылчы чонларынга бистиң улустуң өндүр улуг национал байырладыы — тиилелгелиг Февральдың 25 чыл оюбиле холбаштыр чүректиң ханызындан байырны чедирип чөпшээрел көрүүнер.

Эрте бүрүнгү Староместская шөл чүс-чүс чылдар дургузунда улустарывыс төөгүзүвүде чугула хөй болуушкуннарның хереечизи болуп келген. Ажылчын аңгывык болган бистиң бүгү чуртувустуң дешпилгелиг күштериниң 25 чыл бурунгаар кедүрүлүп үнген демисели ол болуушкуннарның иштинден эң-не алдарлыы болуп келээде артар. Революсчу Прага ынчаарда бодунуң төөгүзүнде эң-не алдарлыг арминнарның бирээнин бижээн. Бистиң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкиннивиске бодунуң ёзулуг шиваазын болуруп ол ынчаарда коргускен.

Харын-на ооң ужурувда. февраль болуушкуннарының 25 чыл ою-биле холбаштыр Прага хоорайның партия организациязы Ленчрбелиг Ак Арыылаң орденниң бирги чергези-биле шаңнаткан. Праганың коммунистеринге, бүдүрүлгелер колдективтеринге, улусчу милицияның отрядтарынга болгаш тус-тус эштерге ол бедик шаңнал-биле холбаттыр чүректиң ханызындан байырны чедирип турар бис.

1948 чылдың февральдың хүннеринде бистиң чурттуукым башкарарыл дээр дугаинында айтырыг шиитпирлеттинип турган. Социализмче буруңгаарлаар бе азы капиталзымче атказарлаар бе деп айтырыг шиитпирлеттинип турган. Чехословакияны империалистиг күштериниң холунга база катап ойнаарак болуп артып калыр бе, азы бодунуң келир үезин ССРЭ болгаш акы-дуңмалышкы социалистиг чурттар-биле быжыг эвилелге идегелдиг хандырар бе деп айтырыг шиитпирлеттинер турган.

Чоннуң февральда тиилелгезин / кандыг ужур-дузалыг болганы, бистиң чехословак интернационализмин-биле кады ёзулуг патриот болуп турар дээрзин коргускен. Моон ужурунда ажылчын аңгы бистиң национал-хосталгалыг демисливистиң дүрүм ёзугаар кол күжү болу берген. Чехословак күрүнени катап тургузары дээш демисел ажылчын аңгыга ол күрүне чаа, ёзулуг чоннуу болууп дээш демисел-биле тудуш турган. Харын-на коммунистер бүгү патриоттуг күштерни сырый каттыштырган, национал-хосталгалыг шимчээшкинин тиилелгеге чедирер аргалыг болган, ол шимчээшкин словак национал тура-халыыкының, Прагага болгаш чөх областарга тура халыышкынарның хүннеринде эң бедик чадазынга четкен болган. Национал-хосталгалыг шимчээшкинниң идеязы ооң соонда улус-демократтыг революцияның программазынче шилчип хөгжээн. Ооң чайынналчак илереэшкини болза, Кожинниниң чазак программазы болган, ону бистиң бүгү улувувус бодувуң программазы кылдыр сеткил ханышкынывыле хүлээп алган.

Бистиң улустарывыстың национал догуннаашкыны, фашистиг дарлалдан ооң хосталганы бистиң эң шынчы өөнүүвүс болган эвилелчивис — акы-дуңмалышкы Совет Эвилелиниң ачызы болган дээрзин бис кижан-даа утпас бис.

Совет улустуң санаа четпес когаралдарын бис кажан-даа утпас бис, делегейниин ниити дайынының тылдары, биске хосталганы берген Совет Армиязың маадырлыг демисели бистиң угаанывыстан кажан-даа балаттынмас. Февральдың 25 чыл оюн демдеглеп турарывыс бо хүнде тайбыңның болгаш социализмниң, улустарының хосталгазының болгаш айыыл чок чоруунуң идегелдиг камгалакчызы — алдарлыг Совер Армия база бодуунуң турашкаал» дыг хүнүн бакырап турардыр. Ооң байырлалының хүнү-биле холбаштыр Совет Армияга эш хуузунуң дайынчы байырын чедирип тур бис.

Бистиң партиявыстың болган бистиң чуртувуң дешпилгелиг күштериниң бүгү демисели эң-не эгезинден турала Октябрь революциязы-биле, Совет Эвилели-биле тудуш холбаалыг турган. Моңхенге болган саттывыкчы чоруктун, дайынның болган хосталганывыстың төөгү талазы-биле дуржулгазы болза, бистиң национал хосталганывыстың төөгү талазы-биле чидиг демиселге буржуазияның толээлекчилериниң аңгы талазы-биле ёзулуг мозузун болган реаксылыг сорулгазын партия сойгалаш турган. Ынчаарда революстуг демиселдиң үреткиннедерин чок кылыр дээш ЧКП ТК-ның делегей киллизиниң эргелекчизи П. Ауэрсперг-биле Прага ордузунга ужурашкан.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ЧССР-де элчизин С. В. Червоненко, ССРЭ-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү А. М. Александров, СЭКП ТК-ның килиос эргелекчизиниң оралакчызы Г. Х. Шахназаров база ужуражыышкынга киришкен.

Ужуражыышкын чүректиң ханызындан, эш хуузунуң ёлаузу-биле арткан.

Бистиң партиявыстың болган бистиң чуртувуң дешпилгелиг күштериниң бүгү демисели эң-не эгезинден турала Октябрь революциязы-биле, Совет Эвилели-биле тудуш холбаалыг турган. Моңхенге болган саттывыкчы чоруктун, дайынның болган хосталганывыстың төөгү талазы-биле дуржулгазы болза, бистиң национал хосталганывыстың төөгү талазы-биле чидиг демиселге буржуазияның толээлекчилериниң аңгы талазы-биле ёзулуг мозузун болган реаксылыг сорулгазын партия сойгалаш турган. Ынчаарда революстуг демиселдиң үреткиннедерин чок кылыр дээш оралдажыышкынны күшажылчы чон болдурбайн барган. 1920 чылды катаптаарын ол болдурбаан. Дуржулгалыг болган сырый каттышкан ажылчын аңгы болган ооң тулчуушкуннарга шылгаттынган, бижыг революсчу удуртуглалыг Коммунистиг партиязы шагда-ла бар апарган. Ажылчынарның болган тараачыннарының бижыг эвилели шагда-ла факт болу берген. Империалистиг интервещияның кандыг-даа оралдажыышкыннарын болдурбас болдуруп турган шынчы эвилелчи — Совет Эвилели бистиң улузувус-биле хол-холунда туттуунуп ап алгаш демисежип турган.

Буржуазия февральда контрреволюстуг эргилде кылырын оралдажып келдирге, партияның кыйгырыын ёзугаар революсчу чаалап алышкынарны камгалаарывыс миллион-миллион ажылчыннар, тараачыннар, өске-даа ажылчы чоннар кедүрүлүп үнген. Реакциянның чимевишкиннерин чонуң күчүлүг күжү эң эгезинде-ле үзуткаан, чазак кризизин революсчу конституция ёзугаар шиитпирлээрин хандырган. Буржуазияны тиилээш, чон эрго-чагырга дугайында, улам ыңай социалистиг хөгжүлде дугайында айтырыгны туюлунга чедир шиитпирлээн. Социализм дээш демиселчилер салгакчыларының алыс күзелин боттанган. Ниитилелди удуртуруң, бистиң улустарывыстың садыы-чолун ажылчын ангы бодуунуң холунга алган.

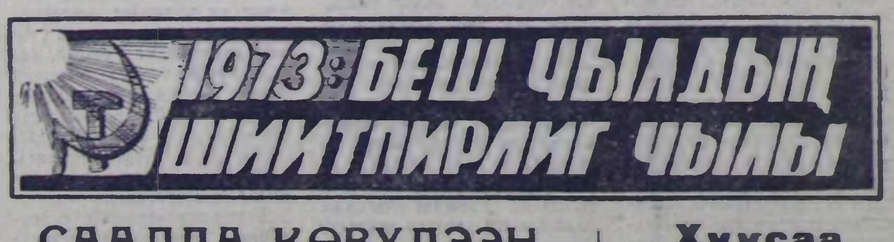
Февраль болза, ооң-биле кады, Европаның дайын сөөлүндеги тургузуушкуну дээш, делегейниң социалистиг системазын үндезилеп тургузары дээш демиселге база улуг тиилелге болган. Ол болза делегейниң коммунистиг шимчээшкинин, ажылчын ангының эртемдагырганын тургузары дээш демиселдя чаа дуржулга-биле байытткан.

Ажылчы чоннарның болгаш Коммунистиг партияның капиталзымнын дүжүрери дээш хой чылдагы революсчу демиселиниң эң эргилделиг үези болган. Ооң боду ажылчын ангыны, ажылчы чоннарның, бистиң улустарывыстың эргежажы дээш чайгылыыл чок демиселчи болуп турарын берге тулчуушкуннарга партия бүүреткеп. Тиилелгени чедип алырда демиселди кавчаар чорударын ленинизмниң школаазындан, орус большевиктерниң үлегер чижээнден партия өөренген. Партияның чурттуң удуруткучу политиктиг күжү болу бергени бистиң болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкинниң шылгараңгай ажылдакчызы —Клемент Готвальдының ады-биле кезээ мөңгеде холбашкан. Тиилелгиг Февральдың 25 чыл оюн байырлап тура, ооң үтүндүрбас ачы-хавыязын, бистиң чуртка ажылчын ангының тиилелгезинге ооң салышкынын бис хүндүлел-биле, өөрүп четтириишкин-биле сактып турар бис.

Эштер! Февраль болза социализмни тургузарының өруун ажыктаан. Миллион-миллион кижилерниң эрес-маадырлыг күш-ажылының ачызында эртеп 25 чыл дургузунда социализмни тургузарывыс ленинчи планы амыдыралга боттанган. Чаа болгаш дээш шиитпирлээ тургузуу болур социализм чоннуң идегелиг шынаыткан. Ол бодунуң артык күштүүн бистиң чуртка база бүгү талазы-биле бадыткаан. Чээрби беш чыл дургузунда национал, күрүне болгаш шиитпел талазы-биле кол айтырыгларны ол шиитпирлээн. Капиталзымнын дүжүп бергени кол айтырыгларны ол чедишкинниг шиитпирлээн.

Буржуазияның тергиндээшкини каш борбак хөренгитенерге демократия турган, ынчаарга социализм үезинде чурттуң ёзулуг ээзи чон болу

(Уланчызы 3-кү арында).

1973: БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

САЛДА КӨВҮДЭЭН

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга Чөөн-Хемчик районнуң колхоотарының болгаш совхоотарының саанчылары киржип, сүт саалдазын көвүдеп дээш инженерлиг, техниктерниң ажаалда, чемгерилгезин экижидип турар. Ап чорудуп турар хемчеглериниң түңнелинде районнуң ажыл-агыйларында сүт саалдазы эрткен чылдың деңнелиндеп дыка бедээн.

Бо чылдың февраль 15-тин медээлээн ёзугаар аңырга сүтбараан фермаларының ажылмишелеринге күрүнеге 2264 центнер сүттү садып, кварталдың планның онаалгазын 53,6 хуу күүсеткен. Ол эрткен чылдың бо үезиндеп 22 хуу оскен.

Ажыл-агыйлардан СЭКП-ниң XXII съездиин аттыг совхоз, «Искра» колхоз күрүнеге сүт садарының квартал онаалдазын 79 хуу күүседип, ажыл-агыйларының мурнунда, чоруп турар. Сүт-бараан фермаларындан СЭКП-ниң XXII съездиин аттыг совхоотуң Дөргүн сүт-бараан фермазы шылгаран, эрткен чылдың бо үезиндеп 161 центнер сүт хөйнү күрүнеге саткан.

Районнуң сүт-бараан фермаларының ажылдакчылары квартал планның хуусаа бетинде күүседир дээш кыямык ажылдап турарлар.

М. СЕВЕН,
«Шынның» корр.

Хуусаа бетинде

Улуг-Хем районда «Х Улут хурал» колхоотуң Оттүк-Даш сүт-бараан фермазының саанчылары, кадарчылары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планнығ даалгаларын хуусаа бетинде күүседир соруглааны салтаа, мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киржип турарлар.

Ферманың саанчылары Совет Армиязының болгаш Шериг-Далай Фэодувуң байырладыы таварыштыр бо чылдың бирги кварталының планын хуусаа бетинде күүсеткен. Олар күрүнеге 200 центнер сүт садар хүлээлгезин 115 хуу боттандырган. Кварталдың төөчүүзүнге чедир олар планнан ажыр ам-даа 10 ажыг тонна сүттү садарын хүлээнгеннер.

Даммил Хемчикович Баралы Үжеп башының тайгаларынга үр чурттап келген, ынчаза-даа ол бо чыл дег ындыг кылын харагыг кыштың көрбээн. Агаар-бойдус дошкун-даа болза, Каа-Хемде кооперациянның ачыыыр-тывыыы ажыл-агыйының ол ишкинизи болувун хүлээнген малын менди кыш амырып шыдаан.

Алдан дөрт харлыг ишкинниң солдары база адазының мергемнии салгааннар. Даммил Хемчикович тоску беш чыл планын күүседиринге шиитпирлиг үшкү чылында намангызындан-даа артык ажылдаарын шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: ишкинниң надарчызы Д. БАРАЛЫ.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

300 хойдан 336 хураган

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң мурнакчы хойжуларынга бирээзин Куулар Моңге Ээрбектиң Хөндей-Аксыда кыштап турар. Ол мал ажылынга 13 чылда ажылдап келген. Бо чылын төрүүр чүс хойга онаалтыр 90 хураганны, бир хойдан ортумаа-биле 3400 грамм дүктү кыргын алырын малчын хүлээнгеш, № 4 хойжу бригадада Ооржак Дыртый-ооллу социалистиг чарышка кыйгырган.

Бо хүннерде малчынның коданында хөй масеалыг ооллар өскээн. Сакманщиктер Салчак Четек, Хертек Өшкү-Саар, Валентина Ховалыг олар мергежилдиг хураган ажаакчыты Куулар Дугарның удуртулгазы-биле 300 хойдан 336 хураганны онча-менди доруктурун алган.

В. ШЫҢГЫЫ.

Часка уткуштур

ТЕХНИКА СЕПТЕЛГЕЗИ— ХҮННҮҢ АЙТЫРЫЫ

«УЛУГ-ХАЯ» СОВХОЗТА ТЕХНИКА СЕПТЕЛГЕЗИНИҢ ООЖУМ ЧОРУП ТУРАРЫНЫҢ ЧЫЛДАГААНЫ ҮҮДЕЛ?

«1973 чылда тараа болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрериниң болгаш белеткээриниң көвүдеринде дээш кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын таныжып көргеш, «Улуг-Хая» совхоотуң механизаторларының, тараажыларының хүдээлеэриниде мынчаар бижээн турган: тараа культураларының бир гектарындан 10,5 центнер, ооң иштинде кызыл-тастың 11 центнер ортумак дүжүдүн өстүрүп алыр, тараанның ниити чылдагы 9 муң тонна чедиргеш, 2200 тонна тараанны күрүнеге садар, трактордарны болгаш кодээ ажыл-агый машиналарын септеп белеткээрин март 25-те доозар.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында чаагай дүжүттүг өстүрүп алырының бир магадылазы техниканы чогуур үезинде септеп алыры болуур дээрзи чеже билдингир.

Техника септелгезинин дугаинда айтырыгны совхоотуң парткомунга чугаалажып көрген. Аңаа совхоотуң кол инженерже Д. Бобровский информация кылган.

Парткомга септелге дугаинда айтырыгны чугаалажыкканы таварыгга эвес. Септелгени доозарынга чедир үр эвес үе артканда, А мындыг түрбүже, септелгениң байдалы дүвүренчиг. Ылгырбелиг трактордарны септеп белеткээри ам-даа шуудавааш.

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынын совхоотуң 15 трактордуң септеп бээрин аазаан, ол ам-даа күүсеттинмээн. «Сельхозтехниканың» Шагаан-Арыг салбырынга септээн тракторлар совхозка четпейн чораашла үрелип турар. Оларны совхоз мастерскаязынга катап септээр ужур таварыжыр. Совхоотуң Хайыракап салбырынга механизаторларга таарымчалыг байдалды тургуспаан, ында септелгени даштын соок кудумчуда кылып турар, ажыдың будүрүкчүлүү куду.

Совхоза техника септелгезинің бо хире оожум чоруп турарының кол чылдагаанызы — ажыдың багай организастаанында, салбырлар эргелекчилериниден, бригадирлерден, механиктерден негелдеин копкатканында, септелгенің чорудулгазынга хынаалдаңы тургуспаанында деп партком хуралынга демдеглээн. Оон аңгыда, совхоотуң кол инженери Д. Бобровский бодуунуң албан-хүлээлгезин күүседиринден чардыгып, аар-саар «айбыга» баары-биле ойлежип турар.

Механизатор кадрларны өөредип белеткээриниче кичээнгей салдынмаан. Ынчангаш часкы хову ажылдарынга ийи эвлеч-биле ажылдаарынга механизаторлар чедишпес болуп турар.

Партком хуралы техника септелгезинде четпестерни илереткеш, оларны чайладырының боттуг хемчеглерни доп-дораан алырын совхоотуң, салбырларның инженер, механиктеринден, дирекция черинден негээн.

Д. АРАКЧАА,
Д. ОНДАР.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫНДАН

Аттестаттарны тывыскан

Эрткен патницада Тываның артем-шинчилел институдунуң хуралдаар залынга хурал болуп арткан. Аңаа Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүн артем-шинчилел институдунуң директору Ю. Л. Аранчын болук артемденнерге артем адын алганының аттестаттарын тывыскан.

А. Ч. Куһаага доктор атты алганының дипломун тывыскан. Эртемнер кандитаттары эштер А. К. Калзан, М. Х. Маннай-оол, О. А. Толгар-оол, К. О. Шактаржык оларга артемнин улуг ажылдакчылары деп аттарны бергенинин дугаинда аттестаттарны тывыскан.

База бир доктор

Ол-ла патница хүнүнде Новосибирск хоорайга бистиң артемденнеривистиң бирээзи улуг эртем адын камгалап алган.

Кызылдың башкы институдунуң тыва дыл болгаш литература кафедразының аргелекчизи эш Ш. Ч. Сат ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырынга филология артемнеринин доктору деп атты камгалап алган.

„Тувинская правда“ солунну шаңнаан

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черн, Совет Армиязның болгаш Шериг-Далай Фэодувуң Политиктиг кол аргелели ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга холбаштыр парлалгага, телевиденнеге болгаш радиога шериг-патриоттуг темага ан эки материалдар дээш бүгү-эвилелиин конкурузуун чорупар деп шиитпирлээн турган.

Совет Чепсектиг Күштериниң 55 чыл оюнуң мурнуу чарыында ол конкурстуң түңнелин үндүргеп. Шериг-патриоттуг темага чүүлдерни эки чырыткаңы дээш «Тувинская правда» солунның редакциязын ол конкурстуң үшкү черин алган деп санаш ону шаңнаан.

Партдокументилерни солуурунга холбаштыр

Харыысалганы медереп билир

Партдокументилерни солуурунга эргежок чугула белетиледерни бүгү парторганизациялары доозуп турар. СЭКП Тоо Комитеди ол талазы-биле айтырыгны чугаалашкаш, партдокументилерни солуурун эрттиреринге белетиел ажылдарын партия комитеттери, политорганнар болгаш партия организациялары колдуунда доосканын барымдаалаар, партдокументилерни бо чылдың март 1-деп солуун эгелеринге чоннуң-даа доктаалды хүлээп алган. Ынчангаш ону ергенизестир, бедик деңгеелге эрттирери партия организацин бүрүзүнүң бир эң чугула хүзээлгези болур.

Бистин «Сут-Хол» совхозтуң Кара-Чыраа салбырында партия эге организациязы партдокументилер солуурунга белеткелдерни СЭКП Тоо Комитединиң май (1972 чыл) Пленумунуң доктаалынга хүүшүтүр чоруткан. Хамыктың мурнунда коммунистерниң идепкейин бодилеринче болган сагыга-чурумун быжыглаарынче угланган хемчеглерни партия организациязы боттандырган. Чүге дээрге оон дайынчы арга-шинээн, ажыл-чорудулгазының чедиишкинин оон улуу-биле хамаарыжыр апаар. Коммунистерни совхоз будурудугезинин эң харыысалгалыг участоктарында быжыглаан, чүге мал ажылында бешки оларның 50 ажыг хүүзү хаара түттүнган.

Оларның хой нуруузу даандырган ажыл-керектиң бедик харыысалга-биле көрүп, бедик көргүзүттерни чедип ап турар. Чижээ, хойжулар С. Д. Монгуш, Д. С. Монгуш, Д. Д. Ондар, Г. Ч. Ондар, Д. Д. Донгак, Х. С. Кууулар олар сөөлгү үш-дөрт чылдарда төрүүр 100 хойга онаштыр 90-дан 100 чедир хураганны, 2 кг ажыг дүктү ап келген. Ол шикаш саанчы Монгуш Кара-кыс, Монгуш Чылбак, инек каларчызы Ондар Чолдак-оол болган оске-даа хой-хой коммунистер ажыл-керекке үлегер-чижээн көргүзүп турар. Ажылчынвар ортузунга кылбарган социалистиг чарыштың тиилекчилери колдуунда базала коммунистер. Чижээ, эрткен чылын коммунист Ламы-Доржуевич Ондар хойжулар ортузунга чарышка тиилээш, эвер, чүгенниг аът-биле, а саанчы коммунист Монгуш Кара-кыс радиоприёмник-биле шаңнаткан. Өске-даа ындыг чижектерни хойу-биле көргүзүп болур.

Партдокументилерни солуурунга белеткелдер чоруп турар үеде коммунистерге партийни даалгаларны оларның ажылмергежилиг болган биилиин барымдаалаар боор кылдыр сайгарылганы кылган. Уставчы негелдени болган партийни даалгаларны канчаар күүседин турарының дугайында хүрал бүргүзүнге чамдык коммунистерниң дыңнадыгларын алыры чаңчыл апарган.

Оон аңгыда чамдык коммунистерниң ажыл-амыралынга, сагыга-чурумунга база политиктиг биилиин бедиидип турарынга холбаткан эң хүүлүнүң беседаларын чоруткан. Ол шикаш партия талазы-биле мурнунда хемчег алыскаш, ол хөрээн үзе шинтпирледип албайн ам биилдан чоруп турар, даандырган ажылынга база харыысалга чок болганындан кадарган инээ четче эвес болган. Монгуш Экер-оол чангыс черге ак сеткилдиг доктаамал ажылдавас, инек кадарып турган дугайдалдыг болган, ону будулхуруп, үр үеде төлевейн келгеп, партия дадывырын база чогуур ойүнде хавыртпас таварылгалар бар, ол шикаш оон амыдырал-чуртталгазында, ажыл-чанында төлеп чок фактылар база турбаан.

Партдокументилерни солуурунга белеткелдиң үезинде партия организациязы ындыг коммунистер-биле түскай ажылды чорудуп, беседаларны кылып, чогуур хемчегларни алган. Ынчангаш олар ол бүгүдең чогуур партийни түңнелдерни кылган болгаш боттарының четпестерни шинтпирлин-биле эдип турар.

СЭКП ТК-ның май (1972 чыл) Пленумунуң доктаалында партдокументилерни солуурун СЭКП-ниң XXIV съезидиниң айытканы ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын күүседирип талазы-биле бүгү партия организацияларының ажыл-чорудулгазын оңаңдиргеге, оларның ажылын күштелиргеге сорулгаларны чедиргеп турар кылыр чорудар ужурлуг деп айыткан болгай. Эрткен ыбылейлиг чылда парторганизацияның ажыл-ишчилер ортузунга идей-кижизидилгелиг болган организаторлуг ажылды күштелиргенинин түңнелинде бистин салбырывыс күрүнеге эът, сүт, дүк болган тараа садар планнарын шүүлүзүн күүсеткилээн. Ынчангаш салбырлар, фермалар арагында шинчилир кызыл тукту-даа ап турдувус, ол шикаш бистин салбырга тураскадыл, Бүгү-ажылчы ажылдарының түгүн-даа кодурген чүве.

Салбырның бригадаларында будурүлге адырларын барымдаалап беш кезек черде тургускан партболуктер планның сорулгаларын күүседиринче ажыл-ишчилерни мобилизастаарынга, масса-политиктиг ажылды чорударынга кол күш боон турар. Олардан Үстүү-Ишкинде (организаторлуг П. С. Ооржак), сүт-бараан фермазында (организаторлуг Ч. Б. Ондар), Сут-Аксы школазында (организаторлуг М. С. Бегзиваа) парболуктер идепкейлиг болгаш шудургу ажылдан келген.

Ынчалзажок бистин ажыл чорудулгавыста чедир шинтпирлеттинмээн түүдер, четпестер чок эвес деп чүвени база демдеглээр херек. Ылангыя чамдык коммунистер даандырган ажыл-керекти бедик харыысалга-биле көрбес, партияның сагыга-чурумун үрээр таварылгалар барын үстүнде чугаалавысыс. Оон аңгыда чангыс-ла фермада бригадада ажылдап турар саанчыларның, хойжуларының болган тараажыларының көргүзүү аңгы-аңгы: бирээзинин бедик, а өскезинин чавыс болгулаар. Бо фактылар болза, партия организациязының түс-түс кижилер-биле ам-даа чедир ажылаваанын хереченип турар.

Партия документилерин солуп эгелээнин парторганизация, коммунист бүргүзүнүң амыдыралынга чугула болуушкун. Аңаа белеткелдиң үезинде чоруттунган ажылды уламчылавышаан, ону организастыг бедик деңгеелге эрттирер дээш бистен хамааржыр бүгү-ле чүүлдерни кылыр бис. Организас-политиктиг ол чугула хемчегни чедиишкинниг чорударын коммунист бүргүзү база бедик харыысалга-биле медереп билир ужурлуг.

О. ДОРЖУ,
«Сут-Хол» совхозтуң Кара-Чыраа салбырында партия организациязының секретары.

Колхозтарда отчёттуг хүралдар

ЧЕТПЕСТЕРНИҢ ЧЫЛДАГААНЫН ТОДАРАТКАН

Эрзинде «Коммунизмче орук» колхозтуң экономиказының кол үндезини мал ажылы болуп турар. Ынчангаш нарынчыларның кол көргүзүгелери мал ажылында чедиишкиннерден хамааржыр. Колхоз эрткен чылын мыйыстыг бода малдың баш санын остүрер планын 102,8, хойнуун — 93,6, чылгыныын — 102,3 хуу күүсеткен. Төрүүр чүс башка онаштыр 85 хураганны, 73 бызаанны, 75 күлүнүнү алган. Күрүнеге мал ажылының продукциязын садарының планын эътти — 84,2 хуу, сүтү — 106 хуу, дүктү — 84,6 хуу күүсеткен. Ол бүгү көргүзүглер 1971 чылда турганындан оранчок куду болуп турар. Оон үнүп келген чылдагааннарын чоокта чаа болган колхозтуң отчёт-сонгудалдыг хүралынга аналитеп көрген.

• • •

Ажыл-агыйның чыл дургузунда кылган ажылдарын түңнеп көөрге, бурунгаарлаашкын бар ышкаш сагындырар. Малдың баш санынга четчир чемнин мурнуку чылдардан дээре кыдыр белеткеп алган, мал чеми культураларның эки дүжүдүн өстүрген, тараа культураларының бир гектарга онаалтыр 11 центнер дүжүдүн ап, күрүне планы чокка болза, 245,5 тонна кызыл-тыстыг күрүне шыгжамырынга киирген. Колхозта мал ажылының мурнакчылары өскен, хойжуларның иштинден 18 кижи эрткен чылын төрүүр чүс хойга онаштыр 93—108 чедир хураганны менди дорук-тургап. Хөөү ажылдакчыларының иштинден эрткен күзүн дүжүт ажаап алышкынынга чедиишкиннери дээш Хүндүлелдин демдээ орден-биле шаңнаткан Адыя Кара-оол, «Ажаап алышкынның гвардейжизи» деп бедик аттың эдилекчизи болган Комбу Сурун ышкаш, колхоз будурулгезинин шалыпчылары бар.

Ынчалза-даа колхозтуң кол адыры — мал ажылында четпестер колхозчуларны дүвүредип турар. Ылангыя малдың ажаалдазын багай организастаалынындан продукциянын ботунезин улгадып, үндүрген чарыгдал көвүдээн. Оларның иштинден эрткен чылын 1972 чылда 1138 баш мал өлүп хораан, азы 1971 чылдаазындан 90 баш мал хөй болган. Хойжу бригадаларда отчёт-үчёттүң багай тургустуунганындан № 3 бригадада (бригадада (бригадири С. Банчык) 92, № 2 бригадада (бригадири С. Шойжун) 37 хой түлээн.

Малдың тарын боозадылгазын база эдерилгезин багай чорудуп турарындан 125 бызаанны, 1369 хураганны, 75 күлүнүнү колхоз эрткен чылын чедир албаан. Уксаажыдылга ажылы чогуур негелдеге чедир тургустуунмаан. 1970 чылга чедир колхозка чиңге-нарын дүктүг хойлар бир башка онаштыр 3 кг дүктү берип турган, ам тус чернин хоюн өстүрериниче шилчээни-биле бир хойдан 1,9 кг хире дүк ап турар апарган. Колхозта 3 зоотехник, 4 мал эмчизи бар хирезинде олар, үстүнде четпестерни чайладырының дээштиг хемчеглерни албайн келген. Специалистерниң болган удурткулуларын контролдуун кошкаңдан иштикиин малын саанчыдап, чарыгдаар чорукта тыптып турар. Бо чылдың бирги кварталында колхозтуң күрүнеге садар чылгызын кадарган Буян Семис-оол 3 улуг малды аныяк малга орнаан, Чамбал Агбаан бир малды кара туразы-биле соп чээп.

Күрүнеге эът, сүт садар планын күүсеткээниниден колхоз 150 муң рубльдин өрулгазын чедир албаан. Бир эвес «Коммунизмче орук» колхозтуң ажыл-ишчилери кол өрулгалыг ажыры — мал ажылындан ынча түңнүг өрулганы чедир алган түрган болза, ажылагыйның экономиказынга үлүг бурунгаар базын болур ийик.

Нарынчылар бо чылын хойнуң баш санын 21470, инектиин — 1334, чылгылының — 1240 баш чедирер, азы иштизи-биле малдың баш санын 1973 чылдың январь 1-де турганынга удур 8 хуу көвүдедир деп сорулганы салып алган. Ону чүгле үстүнде айыткан четпестерни чайладыр-ганда, ынчан чедип ап болур.

О. СЕГБЕ.

ДУЗА

Кызыл-Мажалыктың «Сельхозтехника» салбырының механизаторлары механик Хертек Айыр-Санаанын удуртулгазы-биле «Шекпээр» совхозтуң дээре хойжуларының бирээзи Үттүг-Хандa кыштап турар Куулар Серээнин кодаңнига шефтеп чораан. Механизаторлар 380 хой кирер кажаанның өдээн контарып, аштап берген. Механизаторлардан Сарыглар Овус, Сотпа Март-оол, Саая Ким-оол олар шефке идепкейлиг киришкеннер.

Хойжунуң коданында 380 төрүүр хой хүр кыштап турар. Амгы үеде 270 ажыг хой төрээн, оларның хураганнары шупту онча-менди.

И. ООРЖАК.
Барыын-Хемчик район.

Кижиге сагыш салыышкын

(Социал хандырылга ажылдакчыларының реслублика активиниң хуралындан)

1972 чылда кылган ажылдарын түңнеп, 1973 чылда сорулгаларны тодарадып тура, республиканың социал хандырылга органнарының ажылдакчылары боттарының бүгү-ле ажылын СЭКП-ниң XXIV съезидиниң шинтпирлериниге дүүштүр бедик деңгеелче шудуреличе утландырган. Хакасиянын болгаш Красноярск крайның социал хандырылга органнарының ажылдакчылары-биле социалистиг чарыш оларны күш-ажылче удам сорук киирген.

Пенсияларны, пособиелерни доктаадырының база төлээринин хажыдыышкын чок болуруң хандырары, чоннуң социал хандырылга алыр эргезин тодарадырынга доктаамал дузалаары, пенсия документилерин белеткеп кылыр ажылды харыылап турар харыысалгалыг кижилер-биле методиктиг ажылды күштелдирери, чон ортузунга лекцияларны, беседаларны, илеткөддерни калбартыры, хамаатыларның саналдарын, билдиришкиннерни болгаш хомудалдарын көргүнүг чурумун шыгжы сагыыры социал хандырылга ажылдакчыларының мурнунда чугула сорулга болур.

Республика активиниң чоокта чаа болуп эрткен хуралының киржикчилери үстүнде айтырыгларже болгаш шинтпирдеве чогуур еске-даа сорулгаларже улуг кичээнгейни угландырган. Илеткелчи — министр Н. Л. Кунчуң болгаш саналберген эштер совет кижилерниң чаагай чорууң бедидериче угланган күрүне ушур-дузалыг бо ажылдың чыл бүрүде сайзырап, ажылга чаа түүлдериниң пептереп турарын демдеглээн. Контрольду күштелдирери, күш-ажылчы рекомендацияларының шынарын бедидери, пенсия доктаадыр талазы-биле билдиришкиннерни 7 конуктан орай эвесте көөрү, пенсия болгаш пособие төлээлериниге хамаарышкан керекти бадыланы соонда 3 хонук иштинде ону төлеп бээри база чугула айтырыглар болуп турар. Оскө-даа ажыл-керекти шын шинтпирээри четпестерни чайладырынга идиглиг бээр дээрзин хуралга демдеглээн.

Ынчалза-даа чамдык черлерде ажылдың кошкак тургустуунганының фактыларын актив хуралынга шыгжы чугаалакаан. Чижээ, инвалидтерни ажылга киирер дуганыында хообайы күүседеви чер-чер Советтериниге чавыс деңгеелге. Бо чылдың январь 1-де түңнел бүүгаар алырга үшкү бөлүктүң инвалидтериниң 39,2 хуузу ажыл-биле хандыртынмаан болуп турар. Чамдык социал-хандырылга киидистери инвалидтерни ажылга киирериниң планын тургуспаан. Өөрү, Тес-Хем, Улуг-Хем, Эрзин райкүүсомнар шидыг планны бе-

эвээ бадылаваан болгаш ону тургузарын пегевээн. Чамдык район болгаш кодаа Советтер назылаң кыраанныга пенсия дугаламчызын тыпсырынче кошкак кичээнгей салган. Ылаңгыя Өөрү, Эрзин райовнарда пособие ап турар чаңгыс-даа кижи чок.

— Чеден харлыг пенсионер Б. Э. Монгуш ам Мугур-Аксында. Ол Эрткен ыбылейлиг августа айга чедир он чыгаачыл иштинде 30 рубль пенсия ап келген. А дүрүм ёзугаар ону 1965 чылдан эгелеп немей төлеп бээр ужурлуг турган. Бо дугайын кылыр ужуруг чер — Чөөн-Хемчик районнуң социал хандырылга киидизинче министерствону домчыштыр каш удаа негелде кылдывыс, ынчалза-даа киидис ону херекке албайн, кыдыра шинтпирдээниниден төлевирин кылбас деп айтырыг тургустуунуп келгени шын эвес — деп, Мөңгүн-Тайга районнуң социал хандырылга киидизиниң эргелекчизи М. Д. Дадар-оол чугаалаан.

Эрткен ыбылейлиг чылда республикада 10 районнуң социал хандырылга киидистеринге, 4 интернат-бажыңга ревизия кылган. Түңнеедерин анализтеп көөрге частыргылыг хөй болган. Оон кол чылдагааны пенсияга хамаарышкан хообайы-дүрүмнү хажыдып турарында дээрзин хуралдың киржикчилери демдеглээн. Ажыл стажын шын эвес санаар, пенсия хуусаавын тодарадырда, пенсияны төлээрде четче кылдыымаан документилерге үндезилеп кылыр чоруктар Барыын-Хемчик, Өөрү, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем районнарында бар. Пенсия херектерин белеткээр, улуг инспекторларның талазыдан ажылга кичээнгей чок чоруктар бар. Чижээ, Тес-Хем районнуң социал хандырылга киидизиниң эргелекчиин турган О. Ч. Демчикей документилерни шыг эвес эдип турган хамаатты С. Ш. Тоюндуптуң күш-ажыл стажыңга 10 чылды немей бижээнниден ол хамаатыга 3627 рубль 24 көпеектиң ажыр төлээн. Улуг-Хем районнуң социал хандырылга киидизиниң күрүне пенсизиниң херээн хажыдыышкыннарлыг кылып турар.

Пенсияларны болгаш пособиелерни төлеп бээр ажылда улуг четпестерниң чижектерин республиканың харылзаа эргелелиниң начальнигиниң ораалчызы А. А. Гиро, Чөөн-Хемчик, Эрзин районнарның социал хандырылга киидистериниң эргелекчилери С. Ю. Баир, Т. Н. Саая олар саналдарынга демдеглээн, ол четпестерни чайладырынга район болгаш кодаа Советтериниң ролюн бедидерин чугула дээ санаан.

Хөй уруглуг болгаш бот-белерге пособие тыпсыр ажылда база четпестер бар. Бо бүгү четпестерниң бир чылдагааны социал хандырылга киидистериниң ажылдакчыларының хөй кезии күрүне пособиелериниң талазы-биле хообайы-дүрүмнү болгаш сургаалда материалдарын четче билбейн турарында.

Колхозчуларның пенсиязын шын болгаш ёй-иделе шинтпирлээрин актив хуралының киржикчилерин өөрү талаалыг анализтээн.

В. МААДЫР,
«Шынын» тускай корр.

ЭЗИМ-АРГА ЭДЭЭН КААСТААН

Хөөү-хөөү дыттар, уруг-уруун аскыр чараш хадыңнарлыг кезек-кезек аргалар уламтыр хээленип чоруй барган Танды-Уланың бедик чаагай сыннарын аяк-хөөр кирген «Тыва кобальт» комбинаттың чоогунда база бир тудуг бо хүннерде бедип үнүп эгелээн. Ол болза кобальт комбинаттың соңгу рудниги-нин тудуу-дур. Ында рудниктиң амыдырал хандырылга салбырларлыг конторазын ажыдар. Оон бир талазынга столовая, ажылчыннар чүнер изиг суглуг өрээлдер болгаш делгем өрээлдиг кызыл-булуң турар. Бо ийи каът тудугну Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжулары Мөңге Иргит биле Иннокентий Карповтуң бригадалары тудуп турар.

Ол чаа тудугну кажан тудуп эгелээнин бригадир Мөңге Иргит кыскаазы-биле чугаалап берди:

— Сөөлгү рудниктиң бо административтиг хандырылга комбинадының таваан эрткен чылдың майда салып эгелээн бис. Оон ангыда комбинаттың руда үүрмектээр цехиге хамааржыр амыдырал хандырылга өрээлдериниң тудуун база кылып турдувус. Бо ийи тудугнуң кайызын-даа бо чылдың майга чедир дооскаш, шеверлеп ажылы күүсеединг ажылчыннарга хүлээдир бис. Ол шикаш эртиен чылдың сөөлгү айында Хөөү-Аксының чаа суурунда Культура бажыңын база кылып турдувус. 1973 чылдың баштайгы айындан эгелээш, ында кылыр ажылывыс-даа шуудады —деп, Иргит демдеглей-дир.

Хемчээл талазы-биле база өзөн улуг болур бо бажыңның артыш талазында, уруг-уруун дыттардан-даа бедик шестүр кранны база тургузуп каан болду. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерииге ол кранның улуг ужур-дузалыын ында тудутку оолдар, кыстар онаалап демдеглеп турдулар. Ында ажылдың темпизи ылаңгыя. Диилиг материалдары болган түүлбү четчиги-биле дүүрүтүлгеп. Ийи бригада арагында чарыштыг ажылдап турар. Бо тудугнуң бир дугаар каъдының кырынче үве бөөрге, кайы бригаданың чүүл кылып турары дораан-на биилиин бөөр. Мөңге Иргиттиң удуртқан бригадазы бир таланың кырын дээвирлеп дугларын колдуунда доозунган. Эң Карпов башкаан тудугжулар бирги каъттың хаваларының сөөлгү түүйбуларын салып турар болду.

Таңды-Уланың арга-зэмининг чанында бо тудугдан кедээр көөрге, бедик-бедик эгиннерлиг кобальт комбинады чайниналып шестүп келир. Долгандыр элик шугааи бо будурулгенинг чарлыын, оон күчү-күштүүн бригадир Иннокентий Карпов магадап, маңаа келген үезин сактып чугаалай-дыр.

Карпов биле Мөңге Иргит олардың кайызы-даа маңаа 1962 чылда келгеннер. Ынчан маңаа улуг тудугнуң чүгле таваа салдынын эгелээн. Ийи оңучүтүн чугаазы-биле алырга, 1962 чылдың августуң бир аяс эртиенинде гидрометаллургия цехиниң кол корпузуунуң таваан салчыш ажылдаар дээш, чаңгыс черге ужураашы келгеннер. Бетон кудар черге Иргит ол эртен келгеш, ишкир баштыг демир-хүүрек-биле эзимдиргеп будган тудуп, узун ап эгелээн. Ол душта ол Карпов мастеротуг чедип кээп, Иргитке дузалажы бергеп-дир. Күш-ажылчы киижилериң — Хөөү-Аксының аныяк малчыгыт ажылчын ажыгының толээлеринин чаңгыс эътиг пайы-ралче, демнежилге, дузалажыгаже деңгеп оруу ынчаар ажыттынган.

Совет Эвилелиниң чүк-чүгүнден кээп, бо комбинаттың тудуунга ажылдап турган ажылчыннарының болгаш түскай эртеминг кадрларының чогаадыкчы, тургузукчу күш-ажылчы эрес-маадырлыг инниге ийи өңүчүтүн үлүү база кирип турган. Тудут-монтаж ажылдары кылырынга өңүчүктер бедик көргүзүглерни чедип алган. Комбинаттың тудуун доозуп, ажыглалга киирер үезин чоокшулап орде оларның кайызынга-даа Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжулары деп хүндүлүг атты тывыскан.

Хөөү-Аксының бо ийи шалыпчызы маңаа ажылдаан баштайгы чылындан-на бригадалар удуртуп, тудугжуның мергежилиниг өзээн хөй аныяктарны өөреткен. Оларның өөренчилери И. Иргит, Буянды, Оюн Доржу, Валентина Бояринцева болган осе-даа ажылчыннар мурнакчы болгаш үлегерлиг ажылдап турарлар.

Иргит, Карпов олардың дашчынар, бетонщиктер, бижанчылар колдаан бригадазы «Тыва кобальт» тудут участогунуң ажылчын күжүнүң талазы-биле кол өзээ болу бергенин маңаа демдеглеп каары чугула. Оларның күжү, демнежилгези-биле комбинаттың чугула объектилери, ийи каът чурттаага бажыңнары, амыдырал хандырылга тудутлары ажыглалга киргизээн, бо чылдың баштайгы айында тудут-монтаж ажылдарының талазы-биле планнарын олар чедиишкинниг күүсеткеш, февральдың даалгаларын база ажыр күүседин шыдынарынга бүгү таварымчалыг аргалар бар дээрзин бригадирлер бадыткап турар.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТА: «Тыва кобальт» тудут участогунда бригадир, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Мөңге Иргиттиң комбинат чанында тудутка ажылдап турары.

Авторнуң фотозу.

МАЛДЫҢ ЧАШ ТӨЛҮ МЕНДИ АЛДЫНЫП ТУРАР

ХУРАГАННАР ДОРУГУП ТУРАР

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарышынга Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларының малчыннары киржип, мал продуктуларын будурерин болгаш белеткээрин көвүдедири-биле бөттүг хемчеглерни ап турар. Ылаңгыя шээр малды кыштан хүр ажырар, оон чаш төлүн бүрүн мөңди кажаанап ажыр дээш шудургу ажыл-иш кодан бүрүзүнде калбарган.

Районда иштизи-биле 35.954 хой өлдээн, оон 36.197 хураган алдынган. «Октябрь 30 чылы», Ленин аттыг колхозтарда, «Алдан-Маадыр» совхозта шээр малдың өлдээшкыны организастыг чоруп турар.

«Алдан-Маадыр» совхозта 10457 хой төрээн, оон төзин үшү ийистээн, хураганнарның чаңгыс башы-даа хоравааи. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Ооржак Серенниң удуртқаны Шекпээр бригадазы иштизи-биле ам безин төрүүр чүс баш хойга онаштыр 94 хураганны алган. Ооржак Доржу, Ооржак Серен, Сарыглар Эртине төрүүр чүс баштан-на 100-тен 103 чедир хураганны доруктуруп турар, оларда төрүүр хөйлер ам-даа бар. Оргу-Шөл бригадазында Ленин орденниг Ооржак Дажы-Намчалдың көргүзүүн эки.

Совхозтуң дирекциязы, партия комитеди, профсоюзтуң ажылчын комитеди малчыннарның ажылдаарынга, чурттаарынга бүгү-ле таварылчалыг байдалды тургузар хемчеглерни ап турар. Коданнарда сакманщиктерни быжыглаан, мал чемнерин чедирген. Хойжуларның кыштагларашкын байдалын харыысалгалыг ажылдакчылар хайгаарап көрүп, чогуур политиктиг дузаны чедирип келгеп.

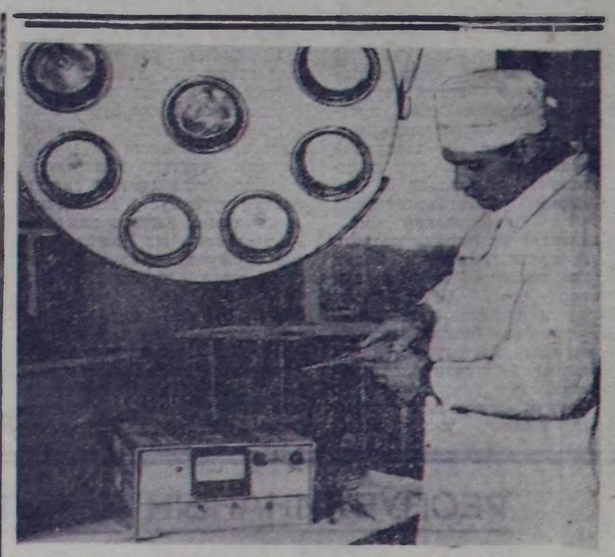
М. СЕВЕН.

АНЫЯКТАР УЛУГ КҮШ

Бай-Тайганың ажыл-агыйларының экономиказының кол угланыышкыны мал ажылы. Ынчангаш комсомолчуларны болгаш аныяктарны бо улуг херекке калбаа-биле киириштирер хемчеглерни комсомол райкому база оон чер-черде организацияларын ангаш. Дыка хөй ниити хөй кадарып, дузалаачы кадарчылап турар. 1972 чылда аныяк кадарчылар ортузунда социалистиг чарышка Александр Улар-оол бирги черни алган, аңаа ВЛКСМ райкомунуң шилчилир выпелеин тывыскан. Бо хүннерде оон коданында 220 хой өлдээн, төлү менди.

Комсомол организацияларын бо чылын 162 аныяктарны сакманщиктедип чоруткан. Районда 21 муң ажыг хой төрээн, оон чүс хураган артыкка алдынганынга аныяк ишчилерниң киирген үлүү бар. «Тээли» совхозтуң Найырал салбырында сакманщик Олимпиада Очур 140 хураганны, «Мурнакчы» колхозта Күнзеңмаа Осур 100 хураганны эки доруктуруп өстүрүп, өскелерге үлегерин көргүзүп турарлар.

К. АЛЕКСЕЕВ.

ЧУРУКТА: техниктиг эртемнериниң кандидады, Москвының Н. Э. Баумон аттыг дээди техниктиг училищезиниң доценти Владимир Иванович Лощилов.

Сөөктериниң сыймыгайынын, кезии эмнээшкиннериниң соонда оларны катай тудуштурарынга, сөөктер аразы аяк кемдээнде сөөк тканьнарын катап тургузарынга, а ол шикаш дириг биологтуг тканьнарны кезеринге ультразвукту ажыглаар аргазын тыпкан, клиникага хереглээнин дээш 1972 чылда күрүне шаңналының лауреады атты аңаа тывыскан.

В. СОЗИНОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЛЕНИНИЗМНИҢ ИДЕЯЛАРЫНГА ШЫНЧЫ ЧОРУК

(Төнчүзү. Эгези 1-гн арыида).

бертеп.

Экономикага капитализм болза, чаңгыс черге таптаашкын болгаш кризис болуп турган. Социализм үезинде экономика доктаамал болгаш улуг хемчээлдин-биле кедүрүлгеп.

Капитализм үезинде ажылчын ангының болгаш күш-ажылчы чонның үүлезин ажыл чокталыр чорук, даартагы хүнүнге бүзүреевеин, аш-ёдарал бойгаш чер кезиири болуп турган. Социалистиг амгы үеде ажылчы чонларга амыдыралдың бедик деңнелдинп, социал талазы-биле бүрүн бүзүредиг болурун болгаш идегелдиг келир үеии магадылап турар.

Капиталистиг Чехословакияда вациовал талазы-биле чөрүлдээлерге алыскаи турган. Социализм болза бистиң чуртка национал айтырыын чөптүүбиле, ленинчи ёзу-биле шиитпирлээн, чех болгаш словак улустарның, өске-даа националдарның акы-дуңмалышкы чаңгыс эптиии болгаш кадыг ажылдажылгазын хандырган.

Словакия хожудангай аграрлыг чурт турганындан үлетпүр талазы-биле сайзырааигай республика болу берген, ынчангаи оон экономиказы чаңгыс аай чехословак экономиканың чугула тудуш кезээ апаргап.

Буржуазиия башкарып турда, бистиң күрүневис делегей талазы-биле туруш чок болуп турган. Социализм болза социалистиг күрүнелериің дем каттыштырылгазында бистиң улустуң үзэрби беш чыл иштинде тайбың амыдыраарын, делегей талазы-биле быжыг болурун хандырган.

Түгле капиталистиг тергиндээшкинден чайлаан улус ындыг түнелдерии чедип ап болур. Оон-биле кады социализмниң артык күштүүн болгаш перспективаларын бистиң чуртта түгле кыска хуусда иштинде ажыглаи, хөгжүдүп келген болгай бис. Сорулга чаа болгаш нарын турган болза-даа партияның политиказының шынныының, миллион-миллион кижилерниң эрес-маадырлыг, сорук кирген күш-ажылының ачызында бистиң улустарывыс боттарының бүтүү төөгүзүнде буржуазияның кылганы бүгү үүлдерден деңнел чокка хөй болуп турар үүлдерии бүдүрген.

Алдарлыг Февраль тинлелгезиниң 25 чыл ою-биле холбаштыр национал хосталга дээш, амгы салгакчыларның эки чуртталгазы дээш, капитализмге удур демисеилге революсчу маадырлыы-биле болгаш туруштуу-биле демисежип турган бүгү кижилерге ханызы-биле өөрүи четтиришкиниивисти илергейлеп турар бис. Төөгүзүг Февраль тинлелгезиниге боттарының салыышкыны киирген бүгү кижилерни бедии-биле үнелеп турар бис. Ажылчын аңгыда, кооперастшиан тараачын-нарга, интеллигенциига, ол алдарлыг тинлелгениің авангарды, организаакчызы болгаш сорук кидириичиан — бистиң Коммунистиг партиявыстың кежигүнериие, бистиң аныктарывыска, хереэжеиеривиске, чеисектиг күштерге— социалистиг тургузуушкуниуң сорулгаларын чедиишкиниинг күүседириие боттарының салыышкыиын киирген бүгү кижилерге өөрүп четтириишкин-биле үнелеп турар бис. Февраль болуушкунларының үезинде тургустуиган улусчу милициияның ролюн өөрүп четтириишкин-биле үнелеп турар бис.

Төөгүде ең-не улуг иитилел чаартылгазы болур социализм тургузуушкуну дилеп тыныышкыинар-биле болгаш бергелер-биле холбажып турган. Ынчалзажок бистиң Төрээн чуртувуска социализм эчизиие чедир кезээде тинлээн болгаш ЧССР социалистиг дагерииң чарыбас кезээ, ССРЭ-ниң идегелдиг эвилелчиэи боол турар фактының төөгүүг ужур-дузазын частырглаар болгаш алдагдалдар кудуладып шыдавас.

1968 чылда ревизионистер бистиң чедиишкиннеривисти хажыдарын, Февральды ревизиялаарын болгаи төөгүүнү дутуун дедир эргилдирерин орадлажып турганнар. Ынчалзажок оларның контрреволюстуг планнары чоннуң тура-соруунга болгаш эргеажыныга дүүшпес удур болган. ынчаарга социализмнин, Совет Эвилели-биле найыралдың идеялары чоннуң тура-соруунга болгаш эргеажыныга дүүшпес удур болган. ынчаарга социализмнин, Совет Эвилели-биле найыралдың идеялары чоннуң тура-соруунга болгаш чүрээнге хаиызы-биле сиидилгии киргеи. Марксизм-ленинизмге болгаш пролетаржы интернационализмге шынчы партияның база чоннуң күштерии бистиң эвилелчилеривистиң интернационалдыг дуазалампыг-биле контрреволюциияның халдаашкыиларын сый шаап шыдаан. Бүгү-ле үрелгеи үүлдерии Чехословакияның Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле 1969 чылдың апрельдың сөөлүнде катап тургускап, бистиң чуртувусту социалистиг хөгжүлдениң оруунче эгидии киирген бис. Кризистиг ол байдалдан чогуур түнелди кылган бис. Чоннуң социалистиг чаалап алышкыннарын болгаш Совет Эвилели-биле найыралды айыылга ам кажан-даа тавариштырбас бис. 1948 чылдың февральда революстуг ажылчын аңгы ол хире шиитпирлиг хөделиг турганы ышкап, чоннуң социалистиг чаалап алышкыиларын база Совет Эвилели-биле найыралды шак ындыг шиитпирлиг чорук-биле камнап, камгалаар бис.

Эштер! Үзэрби беш чылдарның дургузуида социалистиг тургузуушкунуң болгаи ЧКП-ниң XIV съездизиниң сөөлүнде бистиң ажылывыстың түнелдерии партия Төп Комитедии чоокта чаа болган пленумунга чугаалажып, түүлгеи задачаларны ажыглаарын дээш, бистиң иитилелиивисти улам ыдыг ажылдарга бүзүрээр бис. Ажылчын аңгыда, кооперастшиан тараачын-нарга, интеллигенциига, ол алдарлыг тинлелгениің авангарды, организаакчызы болгаи сорук кидириичиан — бистиң Коммунистиг партиявыстың кежигүнериие, бистиң аныктарывыска, хереэжеиеривиске, чеисектиг күштерге— социалистиг тургузуушкуниуң сорулгаларын чедиишкиннеривисти кажыдарын, Февральды ревизиялаарын болгаи төөгүүнү дутуун дедир эргилдирерин орадлажып турганнар. Ынчалзажок оларның контрреволюстуг планнары чоннуң тура-соруунга болгаш эргеажыныга дүүшпес удур болган. ынчаарга социализмнин, Совет Эвилели-биле найыралды хөгжүдериие шылгараңгай салыышкыны дээш база күш-ажылчы улустуң Февраль тинлелгезиниң 25 чылынга холбаштыр оиу орден-биле шаңнаан.

ЧКП ТК-ның Чиигине секретары Г. Гусак, ЧССР-ниң Президентизи Л. Свобода, ЧССР-ниң чазааның Даргазы Л. Штроугал, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнери болгаш кандидаттары, ЧКП ТК-ның секретарлары Л. И. Брежиевке орден тыпсырының байырлыг ёзулалынга олурушканнар. Ол шыкаи ССРЭ-ниң ЧССР-де элчизии С. В. Червоненко аңаа база барган.

Орденни тыисып турган, эш Г. Гусак чүве чугаалаан.

Эргим Леонид Ильич, Чехословакияның бо шаңналын тыпсып тура, Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң бүгү партияның, бистиң бүгү күрүне органнарывыстың өмүнээзинден, бистиң бүгү улустуң мурнундан хөй-хөй чылдарда ак кадыкшылдыг болуруларын, хөй-хөй чылдарда чогаадыкчы ёау-биле ажылдаарыларын, тургузарыларын күзээрин илередип тур бис. Моог соонда-даа чылдарда совет болгаш чехословак улустарның ареазында ыиг пайыралды бистиң коммунистиг партияларывыс ареазыига эң-не сырый харылзаалары быжыглаарына болгаш ханылдырына чедиишкиннерлиг болуруи күзеп тур мен.

ЧКП ТК-ның Чиигине секретарының чугаазын чыылгавыстан Украинада Днепропетровск область комитединиң секретары тургаш, чехословак коммунистериин шылгараигай удуртулчузу эш Клемент Готвальд-биле ужуражып болур, оон каш-даа шакты эш хуузунда байдалга эрттирип болур арганы болганын тодаргай сактырдыр мен. 1948 чылдың төөгүлүг Февраль тинлелгезиниң соонда удаваанда ол ужураашкынын болган чүве. Эш Готвальд чуртту социализмнин өрүү-биле хөгжүдериие, чехословак-совет найыралды улам ханылдырына хамаарыштыр ёргемоок-даа идеялардыг болгаш шаңнарлыг турду.

Бистиң кады ажылдажылгавыстың чаа-чаа үе-чадаларын биске көзүлдүр эттип турду. Оон даразында чылдарда чаа-чаа соруулгаларны чехословак эштер-биле кады шиитпирлеп турдувус, ол чылдарның дургузуида сиидилгии партиязының съездилеринге киржип болгаш ёске-даа чылдагаакиларын аайы-биле Чехословакияга чаңгыс эвес удаа кээп, чехословак өиүктер-биле Совет Эвилелиие база ужаражып, чугаалажып турдуи.

Бистиң күиперивисте-даа, СЭКП Төп Комитединиң Чиигине секретары тургаш, ТК-ның Политбюрозунда болгаш Секретариадында эштерим-биле кады совет-чехословак харылзааларын, бистиң найыралывыс-биле кады амыдажылгавысты улам ханылдырыиын, тайбың болгаш социализм дээш делегейде кады чоруйун база дээш, ынчалзажок бистиң кады ажылдажылгавыстың чаңгыс эвес чугаалажып ужурга тавариып турар мен дизизе, бодавыске, мени оиза чажыт илереткеи дивес-ле болгай

Каттышкан бүгү ажыл-херектериивисти эштер Гусак, Свобода, Штроугал олар-биле болгаш Чехословакияның Коммунистиг партиязының база Чехословак күрүнеиии ёске-даа удуртулчуларывы-биле чүректиг эң ханызындан болгаш найыралдыг харылзаалар тудуп турган кады боттандырып турар бис.

Бистиң найыралывыс биле кады ажылдажылгавыстың чаагай илереи болур Ак Арзылаң орденииң биргн чергезии чоок өиүктериииии холдарындан үлээп ап тура, мээи сагыш-сеткилиие оон ханы салдарлыиы ам база чайгаар-ла билип тур мен. Акы-дуңма Чехословакияның бо хүидүлүг шанналынга кезээде төлептиг болуруимиу сиидерге аазап тур мен, эштер. База катап үүректиг ханызындан өөрүп четтирдим, эргим өиүктер.

Чехословакия биле Совет Эвилелиинин улустарының өиүр үлүг акы-дуңмалышкы найыралы, совет болгаш чехословак коммунистериин даймычы эң-сеткил каттыштырылгазы мөнге чурттап, быжыгып турэуи.

• • •

СЭКП ТК-ның Чиигине секретарының чугаазын чыылгавыстар үлүг кичээигей-биле дыиаан болгаш дидиттиг адыиы часкаашкыны бооп турган.

Эш Л. И. Брежневке чехословак орденни тывысканы

ПРАГА. (СЭТА). Бо хүиперде Прага СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневти үректиг ханызындан, үлүг хүидүткел-биле утку-хүлээп ап турар.

ЧССР-ниң дээди шаңналы — Илчирбелиг Ак Арзылаң орденииң биргн чергези-биле Л. И. Брежневти шаңнааны СЭКП ТК-ның Чиигине секретарын эң-найыралчы ёзу-биле утхуп-хүлээп ап, өөрүп четтириишкинии аңаа илереткенииң база бир көргүзүү болган. ЧКП ТК-ның болгаш республиканың чазааның саналы-биле чехословак-совет найыралды хөгжүдериие шылгараңгай салыышкыны дээш база күш-ажылчы улустуң Февраль тинлелгезиниң 25 чылынга холбаштыр оиу орден-биле шаңнаан.

ЧКП ТК-ның Чиигине секретары Г. Гусак, ЧССР-ниң Президентизи Л. Свобода, ЧССР-ниң чазааның Даргазы Л. Штроугал, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнери болгаш кандидаттары, ЧКП ТК-ның секретарлары Л. И. Брежневке орден тыпсырының байырлыг ёзулалынга олурушканнар. Ол шыкаи ССРЭ-ниң ЧССР-де элчизии С. В. Червоненко аңаа база барган.

Орденни тыисып турган, эш Г. Гусак чүве чугаалаан.

Эш Г. ГУСАКТЫҢ чугаазы

Чехословак-совет найыралды хөгжүдериие шылгараңгай ачы-хавыяанар дээш, бистиң чуртка болгаш бистиң улуска бүгү талаалыг дузалампыгнар дээш, Силерии Чехословакияның дээди шаңналы—Илчирбелиг Ак Арзылаң орденииң биргн чергези-биле шаңнаар деп шиитпирии Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитедии, Чехословак республиканың Президентизи болгаш Чазаа хүлээп алган болгаш тинлелгелиг Февральдың 25 чыл ою-биле холбаштыр Силериии бо аии-чоруунарыи үезинде Силерге ону тыисыр деп шиитпирии хүлээп алган чүве.

Эргим Леонид Ильич Брежиев, Силериің революсчу ажыл-чорудулгаңарыи, совет ажылчын аңгының оглу Силерии бис ханы хүидүлеп-биле көрүп турар бис, Ленииниң идеяларынга шынчыңар-биле, бодунарның шылгараңгай күжүнериің болгаш мергежилиериің ачызында Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш совет улустуң баштыңы болу берип, чүгле Совет Эвилелиниң улустарын Силер чедиишкиниг удуртуп турар эвес, харын база делегейниң бүгү коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкиниинге идепкейлиг салдарны чедирип, амгы делегейниң хогжүдеэиигe шиитпирлиг салдарны чедирип турарыңарның дугайында бис ханы хүидүлел-биле көрүп турар бис.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының баштыңында Силериің шылгараигай ажыл-чорудулганарыны, Силериің күрүне талазы-биле ажыл-чорудулганарыны совет коммунистериің болгаш совет улустуң кайы хире бедиидиие үнелеп турарын ииазыбүгү таварылгаларда бис көөр аргалыг болган бис. Марксизм-ленииниң идеяларны болгаш программаны хогжүдериичe угланган ол чогаадыкчы күжениишкиннери совет улус деткип турар, ол болза Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXIV съездизиниг илерээн болтай.

Бистиң улустуң ам чоргаарал-биле байырлап турары бүдүн 25 чыл ююнуң дургузуида бодунуң Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле чехословак улустуң чедип алганы бүгү тиилелгелериниң болгаш чедиишкиннериниң хереэнии Силер турган силер.

Социализмы тургузарының хереэнге бистиң улустуң чедип алган чедиишкиннери Совет Эвилелиниң, оон партиязының, оон удузувуң бүгү талаалыг, ак сеткилдиг дузаламчызы-биле, Силериің бодунарның салыышкыныңар-биле, бистиң партиявысты, бистиң улузувусту Силериің канчаар көрүп турарыңар-биле чарылбас холбаалыг болуп турар дээрзии Төп Комитединиң пленумнарынга, оске-даа болуушкуннар-биле холбаштыр бис демдегдегилеп турган бис.

Силериің барык 30 чыл дургузуида бистиң улуска болгаш бистиң күрүнеге кылып келген бүгү-ле ииэ үүлдериер дээш Силерге база катап өөрүп четтириишкиини бо таварылганы ажыглап алгап илередирии күзеп тур мен.

Силериин коммунистиг болган ажылчын шимчээшкиниинге ролюнарны бедии-биле үнелеп турар улус бис. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, совет улустуң болгаш Силериің бодунарның-даа бо талазы-биле улут күженишкиниидер билдингир болгай. Ол шыкаи бо бөмбүрзек кырында хөй миллиард кижилер дайын чокка тайбың-шөлээн, чаагай чурттазын дээш Силериің кылып турар орадлажышкынынар база-да билдингир.

Делегейге харылзааларны тайбың ёзу-биле боттандырып чорудары дээш коммунистиг шимчээшкиниинің, тайбыига ынакшылдыг дешпилгелиг күштериин демиселиигe Силериің хууда салыышкыныңарны төөгү долузу-биле үнелеп көөр болгаш Силериің ынчаар чөптүү-биле хүлээп көөр-даа дээрзиигe бүзүрээр мен.

Эргим Леонид Ильич, Чехословакияның бо шаңналын тыисып тура, Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң бүгү партияның, бистиң бүгү улустуң мурнундан хөй-хөй чылдарда ак кадыкшылдыг болуруларын, хөй-хөй чылдарда чогаадыкчы ёау-биле ажылдаарыларын, тургузарыларын күзээрин илередип тур бис. Моог соонда-даа чылдарда совет болгаш чехословак улустарның ареазында ыиг пайыралды бистиң коммунистиг партияларывыс ареазыига эң-не сырый харылзааларны быжыглаарына болгаш ханылдырына чедиишкиннерлиг болуруи күзеп тур мен.

ЧКП ТК-ның Чиигине секретарының чугаазын чыылгавыстан Украинада Днепропетровск область комитединиң секретары тургаш, чехословак коммунистериин шылгараигай удуртулчузу эш Клемент Готвальд-биле ужуражып болур, оон каш-даа шакты эш хуузунда байдалга эрттирип болур арганы болганын тодаргай сактырдыр мен. 1948 чылдың төөгүлүг Февраль тинлелгезиниң соонда удаваанда ол ужураашкынын болган чүве. Эш Готвальд чуртту социализмнин өрүү-биле хөгжүдериие, чехословак-совет найыралды улам ханылдырына хамаарыштыр ёргемоок-даа идеялардыг болгаш шаңнарлыг турду.

Бистиң кады ажылдажылгавыстың чаа-чаа үе-чадаларын биске көзүлдүр эттип турду. Оон даразында чылдарда чаа-чаа соруулгаларны чехословак эштер-биле кады шиитпирлеп турдувус, ол чылдарның дургузуида сиидилгии партиязының съездилеринге киржип болгаш ёске-даа чылдагаакиларын аайы-биле Чехословакияга чаңгыс эвес удаа кээп, чехословак өиүктер-биле Совет Эвилелиниг база ужаражып, чугаалажып турдуи.

Бистиң күиперивисте-даа, СЭКП Төп Комитединиң Чиигине секретары тургаш, ТК-ның Политбюрозунда болгаш Секретариадында эштерим-биле кады совет-чехословак харылзааларын, бистиң найыралывыс-биле кады амыдажылгавысты улам ханылдырыиын, тайбың болгаш социализм дээш делегейде кады чоруйун база дээш, ынчалзажок бистиң кады ажылдажылгавыстың чаңгыс эвес чугаалажып ужурга тавариып турар мен дизизе, бодавыске, мени оиза чажыт илереткеи дивес-ле болгай

Каттышкан бүгү ажыл-херектериивисти эштер Гусак, Свобода, Штроугал олар-биле болгаш Чехословакияның Коммунистиг партиязының база Чехословак күрүнеиии ёске-даа удуртулчуларывы-биле чүректиг эң ханызындан болгаш найыралдыг харылзаалар тудуп турган кады боттандырып турар бис.

Бистиң найыралывыс биле кады ажылдажылгавыстың чаагай илереи болур Ак Арзылаң орденииң биргн чергезии чоок өиүктериииии холдарындан үлээп ап тура, мээи сагыш-сеткилиие оон ханы салдарлыиы ам база чайгаар-ла билип тур мен. Акы-дуңма Чехословакияның бо хүидүлүг шанналынга кезээде төлептиг болуруимиу сиидерге аазап тур мен, эштер. База катап үүректиг ханызындан өөрүп четтирдим, эргим өиүктер.

Чехословакия биле Совет Эвилелиниң улустарының өиүр үлүг акы-дуңмалышкы найыралы, совет болгаш чехословак коммунистериин даймычы эң-сеткил каттыштырылгазы мөнге чурттап, быжыгып турэуи.

• • •

СЭКП ТК-ның Чиигине секретарының чугаазын чыылгавыстар үлүг кичээигей-биле дыиаан болгаш дидиттиг адыиы часкаашкыны бооп турган.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эш Гусак!
Эргим эш Свобода!
Эргим эш Штроугал!

Чехословак Социалистиг Республиканың дээди шаңналы дээш изии-биле өөрүп четтиргенимии илергейлээнимии хүлээп ап көрүнер. Ол шаңналды Чехословакияның коммунистерии-биле база бүгү улузу-биле бижиг болгаш үр ие дургузуида найыралдыы-биле холбаалыг бистиң ленинчи Коммунистиг партиявыстың, бүгү совет улустуң ачы-хавыязы дээп үнелеп тур мен. Ол найыралды дазылдары чүс-чүс чылдар дургузуида төөгүлүг. Ол найыралы фашизмге удур кады чоруткан тулчуушкуннарның одунга канналган, Чехословакияның улузу бодунга социализмиин орууи шилип алганда, чаа иитилелди тургузарывыи өөдүр улуг херээнге иитии идеалдар, эш хуузунда дузалажылга болгаш деткижилге бистиң ийи чүртувусту социалистиг интернационализмниң бузулбас чаа холбаа-харылзаалары-биле эвилелдештиргеи, ол найыралы чаа, улам ханы утка-шыиарлыг апарган.

Бистиң хүиперивисте Совет Эвилели биле Чехословакияның улустарының, ССРЭ биле ЧССР-ниң коммунистериинии ареазында харылзаалар ажоок ханы болгаш хөй талалыг, бистиң амыдыралывыстың бүгү хевир-шиичизи-биле чайгаар-ла ажоок чүүлдешкек, ынчангаш хөй-хөй тала-биле чаңгыс аай бодаалдарлыг, чаңгыс аай өөрүшкүлүг, чаңгыс аай сөгүш салыышкыныарлыг чүрттап турар бис дээр-дир мен.

Чехословак өиүктериин мени хүидүткеп турары мээи сагыш-сеткилимге ынчангаш ханы салдарлыг-дыр. Чехословакия мээи бодумга база хөй талабиле чоок деп чүвеии чугаалаар ужурлуг-дур мен. Мээи амыдыралымның хөй-хөй үе-чадалары силериің кайгамчыктыг чүртүнар-биле холбаалыг. Даймииың берге чылдарында Чехословакия-биле тамыжып эгелээн мен, ынчан фашистиг күлданыкчыларны чылча шавары дээш, бистиң чүрттарывыстың алдары, хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш кадыгдошкун гулчуушкуиларны совет кижилер Чехиниң база Словакияның патриоттары-биле кады чорудуп турган. Ол хүиперде Людвик Свободага командылаткан чехословак корпустуң даймычылары бистиң даймычы өиүктериивис турган. Маадырлыг ол чылдарның алдарлыг херектери мээи сагыш-сеткилимдеи кажан-даа уттундурбас.

Чехословакия-биле мээи харылзаалар тударын дайын соолүнде чылдарда база соксавайн келген. Чижээ, партияның оруу-биле бисти аппар чоруур Чехословакияның Коммунистиг партиязы делегерезии!

ЧКП ТК-ның Чиигине секретары Г. Гусактың чугаазын дүүн адыыр часкаашкыннары-биле, ЧКП-ниң, Февраль тинлелгезиниң, Совет Эвилелиниң, Совет Армиязының алдары дээш, чехословак-совет найыралдың алдары дээш лозуң салыышкыныары-биле удаадараа үзе кирип тургулаан.

Чыылганнар адыш часкаш, байыр чедирген кыйгырыглар кыдыи турда, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневке сөс берген.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эш Гусак!
Эргим эш Свобода!
Эргим эш Штроугал!

Силерге келгенимде-ле, 1945 чылдың тиилелгелиг чазын чайгаар сакыып келир-дирмен, ынчан Прагаиың болгаш өске-даа хоорайларның кудумчуларынга бистер, совет дайынчылар чехтер-биле болгаш словактар-биле акы-дуңмалышкы куспактажып, фашизмни ашкан тиилелгеии кады байырлап турган бис. Ынчан база-да Чехословакияны хостаары дээш демисеилгеи турган бүгү совет дайынчылар дег, мен совет улуска өөрүп четтиргеи. сагыш-сеткилдиг болгаш шыакшылдыг ол илерелин, бистиң иитии демисеилгеиске ооң улуг караждашкыларга тавариштыиың база күжениишкиннериииң ужелетиеиин чүүдү-чүрээмге кезээде иадагалап чоруур-дур мен.

Бөгүи шуптувусна ийи дакпыр турасказдыг хүи келгеи-дир. Февраль тинлелгезиниң байырлазы ам бодунуң 55 харазаи юбилейин демдеглеп турар Совет Армиязыиың тургустуигаиының байырлалы-биле капсырышкан-на болгай. Ам Чехословак Социалистиг Республиканың хүиҥүдүг Президентизи, генерал Людвик Свободаның аддарсургалыг коругузуиуң дайынчылары чехтер болгаш словактар фашизмге удур кадыгдошкун тулчуушкуннарга совет солдаттар-биле бир дембиделиг дайылдажып чоргаан деп чүвеии сактып чугаалавайн база барып болбас. Боочеисек талазы-биле ёзулуг акы-дуңмалышкы найыралы ол болгаи.

Бистиң найыралывыс эрткен чылдар дургузуида улам быжыгып, дадыккан. Совет Эвилели биле Чехословакияның улустарының амыдыралыиың болгаи акыл-иеиииң иол утка-шыиарлы болгаи бүгү үүлдер бисти төрелдештирип, каттыштырып турар. Бистер ажылчын аңгының идеалдарын боттандырары дээш кады демисеилгеи турар бис. Тайбынче иитии түүлү, социализм чурттарының айыл чок чоруун хандырарынче болгаш дайын айылыидан киижи төрелгетеиий чайладырынче бүгү күженишкиннериии салыр деп шиитпирлиивис бисти каттыштыр холбап турар—бистиң чогум-на иидыг шиитпирлиивис акы-дуңма чурттарның ареазыига чарган Варшава Керээзиниң үндезиии, ийи таладыг кереэлериің үндезиии болган. Өндүр улуг иитии өиүвүс—социалистиг дем каттыштырыгазын кады тургузуп, быжыглап турар бис. Бистиң дем каттыштырыгавыс—социализм болгаш коммунизм дээш бүрүи эргиии, хамаарышпас күрүнелериии эки-тура барымдаалаан сыры каттыжыылыктыы, ботботтарын ханы хүидүлежири, бүрүи деп эргелии, акы-дуңмалышкы найыралы ол болгай!

Бистиң дем каттыштырыгавыс—акы-дуңма чурт бүрүзүнүң болгаш иитилел-биле социализмниң хереэнии эргеажыныгарыига дүүштүр политиканың, экономика биле культураның бүгү талаалырыига эң калбак кадыг ажылдажыга ол болгай!

Бистиң кадыг ажылдажылгавыс—империализм-биле демисеилге чаңгыс эң, агрессиниың политиказыига ылаи ойтур шавыыиның, хосталганың, хамаарышпас чорукчуң болгаш социал деиииилгеиии хереэн кампаан турар бүгү кижилер-биле эң-сеткил каттыштырылгазы ол болгай!

Делегей байдалының болуушкуиларын улустарга таарымчалыг кыдыр хөгжүдериие социалистиг чурттар, бистиң иитии утиагаи сорулгалыг политикавыс шиитпирлиг ачы-хавыяадыг деп чугаалаан болур дээрзии ам бүгү делегей хүлээп көрүп турар.

Тайбынче, айыл чок чорукче болгаш кадыг ажылдажыгнаже утиагаи чүткүдүү, идегелдиг быжыглаи алыр төлээде, бодавыске, эиээш эвес ажылдаар аиаар. Европа дугайыи чугаалаар болза, «соок дайыиның» үеелиг ол дииген мөнге үндүр төөгээр дээш, нарын хөй-хөй чугула айтырыгарны аңаа база ам-даа шиитпирлээр хереи. Европа күрүнелериинің арааидыа харылзаалериии аибадал, күүледдиг фашистиг политикаының иаиыт-даа артыичылары бииисыратқан турбас ужурлуг. Мюнхен шугурмулгавы дээр чүвеии күш чок болгаш эрге-төлээге улуг деп санаар дугайында чехословак улустуң чөптүт иегелдезии ыидыг турушту үнелеп турар бис. Ол айтырыг кедииг шиитпирлеттиигеи туруп болур, шиитпирлеттиигеи туруп-даа ужурлуг.

Социалистиг интернационализмниң принциптериге үндезилеттиигеи бистиң катгышкан политикавыс хынаалаиы чүгле Европага эртеи эвес. Маадыр ыеттыи улустуң тиилелгезиигe оң база чугула роллуг болган. Социалистиг күрүнелериии база бүгү делегейниң дешпилгелиг, тайбыгга ыиак иүштериииң каттышкан күженишкиннериң хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш өске-даа улустарның демисеилгеиие дузалаар деп ылаи бүзүреливит бис.

Эргим эштер!

Чехословакияның Коммунистиг партиязы 1948 чылдың февраль хүиперииде ажылчы чоину реакция-биле демисеерче «Бурунгаар, чаңгыс баиымдаа аткаардавас! Бурунгаар, социализмге!»— деп лозуиуг баштап үнген. Ол дайынчы кыйгырыг бөгүи база дирип. Ол лозуи ажылчын аңгының, ажылчы тараачын чоиуи, улустуң интеллигенциияның ме-

Эш Л. И. Брежневке чехословак орденни тывысканы

ПРАГА. (СЭТА). Бо хүиперде Прага СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневти үректиг ханызындан, үлүг хүидүткел-биле утку-хүлээп ап турар.

ЧССР-ниң дээди шаңналы — Илчирбелиг Ак Арзылаң орденииң биргн чергези-биле Л. И. Брежневти шаңнааны СЭКП ТК-ның Чиигине секретарын эң-найыралчы ёзу-биле утхуп-хүлээп ап, өөрүп четтириишкиниин аңаа илереткенииң база бир көргүзүү болган. ЧКП ТК-ның болгаш республиканың чазааның саналы-биле чехословак-совет найыралды хөгжүдериие шылгараңгай салыышкыны дээш база күш-ажылчы улустуң Февраль тинлелгезиниң 25 чылынга холбаштыр оиу орден-биле шаңнаан.

ЧКП ТК-ның Чиигине секретары Г. Гусак, ЧССР-ниң Президентизи Л. Свобода, ЧССР-ниң чазааның Даргазы Л. Штроугал, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнери болгаш кандидаттары, ЧКП ТК-ның секретарлары Л. И. Брежневке орден тыпсырының байырлыг ёзулалынга олурушканнар. Ол шыкаи ССРЭ-ниң ЧССР-де элчизии С. В. Червоненко аңаа база барган.

Орденни тыисып турган, эш Г. Гусак чүве чугаалаан.

Эш Г. ГУСАКТЫҢ чугаазы

Чехословак-совет найыралды хөгжүдериие шылгараңгай ачы-хавыяанар дээш, бистиң чуртка болгаш бистиң улуска бүгү талаалыг дузалампыгнар дээш, Силерии Чехословакияның дээди шаңналы—Илчирбелиг Ак Арзылаң орденииң биргн чергези-биле шаңнаар деп шиитпирии Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитедии, Чехословак республиканың Президентизи болгаш Чазаа хүлээп алган болгаш тинлелгелиг Февральдың 25 чыл ою-биле холбаштыр Силериии бо аии-чоруунарыи үезинде Силерге ону тыисыр деп шиитпирии хүлээп алган чүве.

Эргим Леонид Ильич Брежиев, Силериің революсчу ажыл-чорудулгаңарыи, совет ажылчын аңгының оглу Силерии бис ханы хүидүлеп-биле көрүп турар бис, Ленииниң идеяларынга шынчыңар-биле, бодунарның шылгараңгай күжүнериің болгаш мергежилиериің ачызында Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш совет улустуң баштыңы болу берип, чүгле Совет Эвилелиниң улустарын Силер чедиишкиниг удуртуп турар эвес, харын база делегейниң бүгү коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкиниинге идепкейлиг салдарны чедирип, амгы делегейниң хогжүдеэиигe шиитпирлиг салдарны чедирип турарыңарның дугайында бис ханы хүидүлеп-биле көрүп турар бис.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының баштыңында Силериің шылгараигай ажыл-чорудулганарыны, Силериің күрүне талазы-биле ажыл-чорудулганарыны совет коммунистериің болгаш совет улустуң кайы хире бедиидиие үнелеп турарын ииазыбүгү таварылгаларда бис көөр аргалыг болган бис. Марксизм-ленииниң идеяларны болгаш программаны хогжүдериичe угланган ол чогаадыкчы күженишкиннери совет улус деткип турар, ол болза Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXIV съездизиниг илерээн болтай.

Бистиң улустуң ам чоргаарал-биле байырлап турары бүдүн 25 чыл ююнуң дургузуида бодунуң Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле чехословак улустуң чедип алганы бүгү тиилелгелериниң болгаш чедиишкиннериниң хереэнии Силер турган силер.

Социализмы тургузарының хереэнге бистиң улустуң чедип алган чедиишкиннери Совет Эвилелиниң, оон партиязының, оон удузувуң бүгү талаалыг, ак сеткилдиг дузаламчызы-биле, Силериің бодунарның салыышкыныңар-биле, бистиң партиявысты, бистиң улузувусту Силериің канчаар көрүп турарыңар-биле чарылбас холбаалыг болуп турар дээрзии Төп Комитединиң пленумнарынга, оске-даа болуушкуннар-биле холбаштыр бис демдегдегилеп турган бис.

Силериің барык 30 чыл дургузуида бистиң улуска болгаш бистиң күрүнеге кылып келген бүгү-ле ииэ үүлдериер дээш Силерге база катап өөрүп четтириишкиини бо таварылганы ажыглап алгап илередирии күзеп тур мен.

Силериин коммунистиг болган ажылчын шимчээшкиниинге ролюнарны бедии-биле үнелеп турар улус бис. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, совет улустуң болгаш Силериің бодунарның-даа бо талазы-биле улут күженишкиннидер билдингир болгай. Ол шыкаи бо бөмбүрзек кырында хөй миллиард кижилер дайын чокка тайбың-шөлээн, чаагай чурттазын дээш Силериің кылып турар орадлажышкынынар база-да билдингир.

Делегейге харылзааларны тайбың ёзу-биле боттандырып чорудары дээш коммунистиг шимчээшкиниинің, тайбыгга ынакшылдыг дешпилгелиг күштериин демиселиигe Силериің хууда салыышкыныңарны төөгү долузу-биле үнелеп көөр болгаш Силериің ынчаар чөптүү-биле хүлээп көөр-даа дээрзиигe бүзүрээр мен.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эш Гусак!
Эргим эш Свобода!
Эргим эш Штроугал!

Силерге келгенимде-ле, 1945 чылдың тиилелгелиг чазын чайгаар сакыып келир-дирмен, ынчан Прагаиың болгаш өске-даа хоорайларның кудумчуларынга бистер, совет дайынчылар чехтер-биле болгаш словактар-биле акы-дуңмалышкы куспактажып, фашизмни ашкан тиилелгеии кады байырлап турган бис. Ынчан база-да Чехословакияны хостаары дээш демисеилгеи турган бүгү совет дайынчылар дег, мен совет улуска өөрүп четтиргеи. сагыш-сеткилдиг болгаш шыакшылдыг ол илерелин, бистиң иитии демисеилгеиске ооң улуг караждашкыларга тавариштыиың база күженишкиннериииң ужелетиеиин чүүдү-чүрээмге кезээде иадагалап чоруур-дур мен.

Бөгүи шуптувусна ийи дакпыр турасказдыг хүи келгеи-дир. Февраль тинлелгезиниң байырлазы ам бодунуң 55 харазаи юбилейин демдеглеп турар Совет Армиязыиың тургустуигаиының байырлалы-биле, ЧКП-ниң, Февраль тинлелгезиниң, Совет Эвилелиниң, Совет Армиязының алдары дээш, чехословак-совет найыралдың алдары дээш лозуң салыышкыныары-биле удаадараа үзе кирип тургулаан.

Чыылганнар адыш часкаш, байыр чедирген кыйгырыглар кыдыи турда, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневке сөс берген.

Маркснзмниң өлүм чок чогаалы

125 чыл мурнунда, 1848 чылдың февраль 24-те Лондонга коммунизм дугайында эртем талазы-биле өөредигниң башгайгы программалыг документизи — «Коммунистиг партияның манифези» парлаттынган. Революстуг пролетариаттың делегейге эң баштайгы организациязы «Коммунистериің эвилелиниң» программазы кылдыр пролетариаттың улуг баш

ЛЕЙПЦИГ—73

ССРЭ-ниң садыг-үлетпүр пазатазының Президиумуның даргазы Борис Андрианович Борисовтуң ПМА-ның корреспондентизиниң айтырыгтарыңга харыгаагы.

— 1973 чылдың мартта Лейпцигке болур ярмаркага Совет Эвиледи хөй экспозициялары делгээр. Бо чөрүкту болгаш черле ынчаш делгеглөлер, ярмарказар дээн ышкаш болуушкунмарны' силер кандыг умуг-дузалыг деп көрүп турар силер?

— Аңгы-аңгы чурттарның бүрүнгү хоорай Лейпцигке ужуражыгазы узун төөгүлүг. Анаа болуп эртип турар ярмарканың ат-сураа калбарып нептереэн. СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев Германияның Социалистиг Чаңгыс-аай партиязының VIII съездизинге Лейпцигиң ярмаказының дугайында чугаалап тургаш, ону «делегейде эң улуг болгаш сураглаан» ярмаркаларның бирээзи дээн.

Бөгүн Лейпцигте техниктиг эртемнериниң университединдеп адап турары таварыга эвес. Маңаа чүгле янзы-бүрү чурттарның садыг-биле холбашкан улустары аразында ужуражып турар эвес, а аңгы-аңгы адыцларның түскай эртемнигларинге эртем конференцияларын болгаш симпозиумнарны организастап чорудуп турар.

Совет Эвиледи делегейниң чүс ажыг чурттары-биле садыг харылзаазын түлүп, дыка хөй хелеглей ярмаркаларыңга киржип турар. Аңгы-аңгы социал-экономикалыг чурттарның садыг болгаш эртем-техника талазы-биле төлээлериниң ажыл-херектиг ужуражыгалары Европага болгаш бүгү делегейге дүшкүүрүүг чорукту чавырыдырарыңга, таарымчалыг политиктиг климатты тургузарыңга идиг-дир келген.

Социалистиг чурттарның бот-боттарының аразында харылзаалары, дүтүржүлгелары экономиктиг кады ажылдажыганы улам ыңай быжыглаарыңга улуг деткимче болур. Амгы бо беш чылда ССРЭ-ниң ЭДЧ чурттары-биле аразында бараан саарылгазы эртекен беш чылдазыңнан 1,5 катап улгадыр. А Герман Демократтыг Республика биле ССРЭ-ниң аразында 1971—75 чылдарда бараан саарылгазы эң бедик түн— 22 миллиард рубльге чедер. Маңаа Лейпциг ярмаказы улуг роль-ду ойназары чугаажок.

— 1973 чылда Лейпцигке ССРЭ кандыг-кандыг экспозицияларны делгээрил, оларның онзагай байдалдары чүдеп, бо дугайын чугаалап көрүңерем.

— Баштай төөгүзүнден бичии чугаалап көрейн. 1927 чылда, Совет күрүнениң чаала бактаап тургүстүнүп турар үезинде, ССРЭ-ниң Лейпциг ярмаказыңга киржилгезинин, дугайында «Арбайтер иллюстрирте Цайтунг» солун мынчаар бижээн: «...үе, нефть. лён болгаш дүк. Россияның ындыгында дашкаар үндүрүп шыдаар чүвелери бо. Ынчалза-даа каш чыл эртекен соонда ол делегей рынокунга оске продуктуларны болгаш кылыгларны бере бээр. Чаржып, тиилеп эгелей бээр». Ол баш үдүр кылыглары каш катап шанактылаан.

Лейпцигтиң часкы ярмаказынга ССРЭ-ден чээрби хире даштыкы садыг каттыжылгаларының экспоаттары кирер. ССРЭ-ниң министерстволары база экспозицияларын калбартыр. Оларның аразынга аңгы-аңгы эвилелдешкен республикаларның, дыка хөй областарның будурулге черлериниң продукциялары делгеттинер. Ында делегей рынокунга бедик үнелелдиг алган кылыглар эвээш-эвес.

Совет павильоннарга келген көрүкчүлер чурттуң тоскуу беш чылда хөгжүдезин-биле, эртекен ийи беш чылдың түннелдери-биле болгаш СЭКП-ниң XXIV съездизинин хүлээп алганы экономиктиг болгаш социал чаартылгалар программалыг-биле таныжарлар.

ССРЭ-ниң павильоннарынга социалистиг экономика интеграциязының темазы кол черни ээлээр. Оон хөгжүлдези амгы үеде чугула айтырыг дээрзин СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев демдеглээн, ону шинчилирлээринче бөгүн бүгү күштү мооннеп турар бис деп чугаалаан.

Делгеттеге ССРЭ биле ГДР-ниң аразында пролетарлыг интернационализмге үнезидеттинген бузулбас найыралга, ийи чонның хөй талалыг харылзааларынга тураскаатkан экспоаттар эвээш, эвес черни ээлээр.

— ССРЭ-ниң павильоннарынга социалистиг чурттарның интеграция талазы-биле ханы харылзааларын көргүзүп турар кандыг-кандыг экспоаттар турарыл?

— ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттар-биле хөй болгаш ийи талалыг харылзааларны көргүзүп турар совет экспоаттар бүдүн-бүдүн кезектерге долдур салдынар. Европада социалистиг чурттарның (энергия күчүзүн кадыл турар «Мир» деп каттыжкан энергосистемазы. 1973 чылдан эгелээн Совет Эвилелиниден газты ГДР-же дамчыдып эгелей бээр «Братство» деп аттыг газ дамчыдар шугум. «Дружба» дээр нефть дамчыдар шугум дээш (бо шугум-биле амгы беш чылда ССРЭ-ден ГДР-же 64 миллион ажыг тонна нефть бээр) соң-даа оске кады ажылажылганы схемалар болгаш карталарның тузазы-биле көргүзер.

ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттар-биле кады белеткеп кылган продукцияларының чүс ажыг хевирлери экспонатка делгеттинер. ССРЭ-ниң энергетика болгаш электрификация, электротехника, кара болгаш оңнуг металлургия министерстволарының делгеглери дыка улуг болур.

Оске министерстволарның болгаш даштыкы чурттар-биле садыгжылар каттыжылгаларының стендилеринге социалистиг чурттар-биле кады будуруп үндүрүп турар продукциялар хөй турары көргүнген. Чижээлээрге, ангы-бүрү приборлар, электроннуг санажылга машиналарының хевирлери, оларның аразында совет конструкторларның ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның эртемденнери-биле кады чогаадып кылганы ЭВМ ЕС-10-20 деп маркалыг санаар машина база бар.

ССРЭ-ниң павильоннарының аразында экспоаттарың ГДР-ниң киржилгези-биле, кады кылган павильоннар улуг сонуургайчыг болуру чугаажок. ССРЭ-ниң Электротехника үлетпүрүүн министерствозу бодунуң стендилеринге ГДР-ниң эртемденнери-биле кады чогаадып кылган продукцияларны хөйүг салыр. Индыгларның аразында ниити үлетпүр будурүлгелериниге ажыглаар электропимчемчиктер бар. Ол шинчедикчи бодунуң техника-экономиктиг көргүзүглериниң талазы-биле 1980 чылдың деннелиниге дүгжүп турар. Прибор тургузуушкунуның кезээниге ГДР-ниң эртемденнери-биле кады чогаадып кылган санажыгга машиналарын планнап көрген.

ГДР бодунуң павильонынарынга бистиң чүртүвүс-биле кады ажылдап тургаш будурүп үндүрген продукцияларын делгээр даярын биске биллингир. Чижээ, ярмаказа ГДР биле ССРЭ-ниң эртемденнериниң кады чогаадып кылганы күчүлүг демир-орук краны делгеттинер. Ол краныы Лейпцигте С. М. Киров аттыг заводка белеткээн.

Лейпцигтиң 1973 чылдагы часкы ярмаказы социалистиг экономика интеграциязының чаа-чаа чедишкиннерин көргүзүп, даштыкы садыгның улам ыңай хөгжүүрүнге улуг идиг болур дээрзинге быжыы-биле бүзүреп болур бис.

(ПМА).

- *Лейпциг ярмаказынга ССРЭ-ден 20 хире даштыкы садыг каттыжылгаларының экспоаттары кирер.*
- ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттар-биле кады белеткеп кылган продукцияларның 100 ажыг хевири делгеттинер.

Дыштанылга хүннеринде

Суббота хүнүнде № 15 школаның улуг залынга кежээ 18.30 шакта хоорайның школаларының үстүкү классчыларының кежээзи эртекен. «Сээң ниити ан турар ерүүгүрүмүң» деп темага улуг чугаалашты оолдар, кыстар чорудар. Ол-ла хүн хоорайның культура бажыңнарынга дыштанылга кежээлери эртекен.

Хербис даанда хаак бөлээзиниге республиканың комсомол профзиелел кровду сиңдерии сонуургадыры чугаажок.

Воскресеньеде Комплекстиг экспедициянның Культура бажыңынга аныяк көрүүчүлер театрының «Долгаан, чедии келиңер» деп шинзи кежээ 18 шакта эгелээр.

Ол-ла хүн комсомол-профзиелел крозу уламчылаар. Күш-культура бажыңының чанында хемге доңка хоорайның школаларының «Пионерская правда» солунуңуң шаңналы дээш хоккей талазы-биле маргылдаазы болур. Эгезээри — хүшүскүүн 12 шак.

Дыштанып хүнүңүн хоорай штаны.

Чингиз АЙТМАТОВ. Лениниң шаңналдың лаурады.

СОЛДАТТЫҢ ОГЛУ

(Рассказ)

Ол ачазын аң-не баштай кивопан көрген. Ынчан ол беш харлыг балдыр-бээжек турган.

Бо таварылга улустуң чылдың-на хөй кыргыр улуг ак кажаазынга болгаа. Шифферже кырын шын каан кажаа совхоз төвүнден арай озаалаш, улуг орук чанында кудуртай черде ам-даа турбушаан. Оолдуң авазы Джеегүль совхозтуң почта салбырында телефонистеп ажылдап турар: чай дүшкен санында-ла ол хөй кыргыр черге дузалакчылап турган. Тараа тарыыр болгаш мал оолдаар үеде дүв-хүн чок ажылдап турганы дээш адыр үжүрүүр төлээ хонуктарын эдчеглиг шиилээн-биле бириктиргеш, ол кыргыдаанның сөөлгү хүнүнге чедир ажылдап турган.

Бажыңнына оглун артыргып каар дээрте, кареткаар кижиниң чок болгаш оозун ажылдаарда эдертип алыр. Кыргыкчылар, кадарчылар, семдер шттар аразынга аскежиктиг оолду хүнүңүн-не көрүп болур турган.

Хой кыргыр черже чоокшулап орган кивопан машинаазын оол хамыкты мүрнай көрүп каан, ол кончуг өөрүшкүүтүг медээни бир дутаарында улуска дыңнадыр дээш ынай-ла болган:

— Кивопан келди! Кивопан!

Дириг чурукту ажыл соонда, карацгылай бээрге көргүзүп эгелээн. Хүнзедир маңаап, шагзыраан оол дайын дугайында кивопан бооргаа, турупканың уттуңкап, хыы хана берген көрүп олургаан. Кажаа ужунда чагыларда алып каан калбак ак пөстө тулчуушкун-даа эгелээн: оолмоон бооларашкыннар дидиңир-ле үнген, ракеталар сыгырыышаан, дүмбей карацгыны үзерлевишаан, черде чыпшына берген хайгыылчыларны чырыттышаан, өрү алаы шуужуп-ла турган. Ракеталар өжеэн биле хайгыылчылар тура халаап, бурунгаар ыңай-ла боор. Пулеметтарның үшдүн ортузунда садыраан даажы оолду хей-аът кидирипкен. Ээлүүг дайын бо-ла болгай!

Ишкилер эң артында дүк доңдур дыгыылап каан шоодайлар кырында олургаанар. Моон көскүзү кончуг. Оолдуң сагыжынга эң мүрнүку одургда суурнуң алзоды оолдарының аразынга олургара, экранче чоок, ажыал кончуг хире болган. Чаа-ла ыңай боон чыдырда, авазы тыртыпкан:

— Кара хүнзедир халып көөр кижи мээң-биле кады олур, оглум,—дээш оглун хой-нунга олуртуп алган.

Кивопан шылыравышаан, дайын үргүлүүлевишаан. Улус кайтавышаан. Оолдуң авазы чамдыкта улугдаа тынар, танкыда боо оларже утпап көөрге, сырбаш дээш, оглун бодунче так кылдыр чыпшыр кусплактаптардаа. Оларның чавында дүктүг шоодайлар кырында олурган кадай хомудавышаан, химиреп олурган:

— Бурган-на бо, чүү кончуг чүвел, өршээ дадай!...

Оолга ындыг кончуг коргунчуг эвес болган, чамдыкта харын фашистер өлүп дүжүп турда хөглүүг кончуг апаар.

ДАЙЫНГА улустуң көөрүжарының чиктии кончуг. Оолдар дайын деп ойнап турган, шак-ла ынчаар умар чүве-йин. Ол база-ла хенертен дегээлекпен чүве ышкаш кылдыр көзү дүжүп билир. Аарышкылыы-ла кончуг, ындыг-даа болза тура халаап, бурунгаарлаптарга вартыр ужушканы уттуңдура бээр. Дириг чурукта ушкан улус кара дөңгелчиктер ышкаш шимчеп дийнин чыдып каар кайдай чоор...

Дайын үргүлүүлевишаан. Кивопан аппарады шылыравышаан. Экранда үтер-боочулар көстүп келген. Олар дыммиттиг боолаашкын адаа-биле, частыышкыннар болгаш ыш аразы-биле танк адар боозун чуун олургаанар.

Оларның аразында бир кижи орус кижиге домей эвес болган. Иези эвес болза, оол олче сагыш салбайн баары чадавас ийик. Авазы сымыраны каашкан:

— Көр, ачаң ол-дур...

Шак ол минутадан эгелээш, оолдуң ачазы ол апарган. Совхозтуң аныяк оолдары ышкаш, ачазы аныяк болган. Ындыг кончуг улуг эвес, хүрең шырайлыг, түүдүк карантырлыг.

Үтер-боонуң дугуюн эктивбиле ятшышаан, хая көргүген, бир кижиже алгырган: «Снарядтардан! Дүргеп!» Дыммиттиг частыышкын оон үшүн дуй алы берген.

— Авай, мээң ачам ол бе? — деп, Авалбек айтырган.

— Ыы? Оожум олур. Көр,— деп авазы айтырыгны билбейн барган.

— Сээң ачаң-дыр дидим чоп?

— Ййе, ачаң-дыр харын. Чугаалавайн көр, оске улуска шаптыктай бээр сен.

Иениң та үүге ынча дыыл ол ийик? Та сеткилиң кодурүлгеп, ашаан сактып келгеин ол. Чаш оол орта бүзүрепкен. Ачам бо-дур, оолдар меңи түүге адаазы чок деп кыжырыйлар ийик. Олар ачамны таптыг көрүүнер, кадарчылар база көрүүнер. Чырык черде чеже кадарчы бар болдур, кадарчы бүрүзү ыяп-ла айтырар:

— Адың кымыл, кайгал?

— Авалбек.

— Кымның оглу сен?

— Токтосуннуң оглу мен!

Малчыннар ындыг кижиниң дораан сагыбастар.

— Токтосуннуң оглу мен,— деп оол катаптаар.

Авазы ынча деп харыыла даан, сотүр кыргап-авазы база ынчаар деп чагып каан.

— А-а, адыр, адыр, почтада телефонистиң оглу ышнажыл чүл, ындыг бе?

— Чок, мен Токтосуннуң оглу өмеп!— деп, оол дедирлеңнир.

Оон харын кадарчылар түүнүң хүнүнүң биилп каап, чугаалаарлар:

— Шын шын. Токтосуннуң оглу сен! Эр-хей! Бис аңнаасеңи шенеп турдувус. Муңгарава, кайгал, бис дагларга чыл-чылы-биле чидип чоруувуста, силер от-ситен-биле домей өзүп турар улус-тур силер, бичии ургуларны дораан таныыры-даа бээрге.

Оон соонда харын ачазының дугайында чугаалажып эгелээрлер. Дайынче дендии аныяында чоруткан кижи. Харын-даа оол арттырып каапдыр. Өскелери бот турган чоруй барганнар, адын адилээр кижи чок!

Авазы «көр, сээң ачаңмар» деп чүве ышкаш, ол-ла ынчаар ыңай-ла ыңай ыяш-ла ыяш-ла ыяш-ла

Бүгү чуртталарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үнелекпитингов

ШЫН

1973 чыл
ФЕВРАЛЬ
27
ВТОРНИК
№ 49 (9125)
Өртээ 2 шын.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Л. И. Брежнев Москваже чанып келген

ЧКП ТК-ның, ЧССР-ниң Президентиниң болгаш Чазааның чалаанын ёзугаар республиканың ажылчы чонунуң февраль тиилелгезиниң 25 чыл оюнуп байырлалынга киржир дээш Чехословакияга чорааш, СЭКП ТК-ның Чиргизи секретары эш Л. И. Брежнев Прагадан Москваже февраль 25-те чанып келген. Кижи вокзалынга эш Л. И. Брежневти ашпер А. П. Кириленко, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, Ю. В. Андропов, Б. Н. Пономарёв, М. С. Соломенцев, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, СЭКП ТК-ның кежигүннери Б. Н. Бещев, В. В. Кузнецов, Г. С. Павлов, Г. Э. Цуканов, К. У. Черненко, И. А. Щелоков, СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү О. Б. Рахманин олар уткаан.

Утказынарның аразынга ЧССР-ниң Совет Эвилелинде элчизи Ян Гавелка, чехословак элчин черинниң ажылдакчылары чораан.

(СЭТА).

КИЧЭЭНГЕЙНИ— АЖЫГЛАЛГА КИИРЕР ТУДУГЛАРЖЕ

«...Тудугнуң хуусааларын кызырарын болгаш бүдүрүлгениң чаа-чаа күчүлерин, культура амыдырал объектилерин, чурттаалга бажыңнарын ажыглаалга чөгүүр ойунде киирерин, доозулбаан тудуг санын эвээжедирин болгаш курлавырларны ажыглалга киирер объектилерже мөөңнизирин, тудуг-монтаж ажылдарының шынарын эңнидирин, бөт-үнезин чигедирин, машиналарны, механизмнерни улам долу ажыглавары, тудуг материалларын, конструкцияларын бүдүрерин кайбартыры, намналгаяыг ажылдаары» дээрге беш чылдың шиитпирлиг бо чылының планныг соруглаларын хуусаа бетинде күүседирин дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыкының тудуг талазыбиле негелдези болур.

Республиканың тудугжулары бо чылын тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлин 1972 чылдың деңнелинден 9,8 хуу, азы 5 млн. 617 муң рубльге бедидеринің социалистиг хүлээлгезин алган. Оөң иштинде 3 млн. 887 муң рубльдиң ажылдарын пландан ажыр кылыры негеттинип турар. Бо чылын ажыглаалга киирер объектилер эвээш эвес. Оларга 1120 уруг өөренир школалар, 47 муң баш шээр мал, 5,5 муң баш инек, 1840 баш быжаа киирер камаалар, 101,3 муң дөрбелчин метр чурттаалга шөлү хамаармыр. Улус ажыл-агыйынга чугула чамдык будүрүлге черлерин ажыглаалга киирериниң хуусаазын социалистиг хүлээлгелерде айыткан. Чижээ, Ак-Довуракта чөннүң ажыдырал хандырылга комбинадын июль 1-ге чедир, Кызылда дааранылга фабриказын — августа, идикти дүрген септээриниң будүрүлгезин — декабрьда ажыглаалга киирер.

Беш чылдың шиитпирлиг чылының баштайгы айы эрткен. Тудуг талазы-биле январьның түңнели бистиң республикага шоолуг эвес болган. Тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң планын республика түгле 87 хуу, темпини эрткен чылдың оң үезинден безин 11 хуу кудулаткан. Ылаңгыя школалар, уруглар аймак черлериниң, культура одагларының тудуунда темп көнчүү куду, Тудугжуларның шүшпең ажылындам хоп фондуларны ажыглаалга киирериниң планы күүсеттинизин.

Ынчангаш ажыглаалга киирери көрдүнген тудугларга күш-ажылыды организастаарының планын баш удур тургузуп, оөң күүселдезин ажыл-агый, партия, совет органнарның хүн бүрүдегги контролюнга тургузары, ук объектилерге шаялпчы ажыл-ишти кайбартыры чугула.

Бо талазы-биле республикада эки дүрмүлгены мөөңнеп алган коллективтер эвээш эвес. Чижээ, «Тыва даг-дүгү тудуг», «Кызыл тудуг» эргелелдери, «Тыва кодээ тудуг» трестиң № 585 КМК-зы, № 72 механолонка эртмен чылын ажыглаалга киирери көрдүнген тудугларның хөй нуруузун дүмбааган.

Ынчалза-даа 1972 чылда республиканың тудугжуларының чөвүр ажыглавазын нурлавырлары хөй болганындан 5,6 млн. рубльдиң капитал салыышкыннары шиңгээттинмээн. Оларның иштинде ажыглаалга киирер тудуглар бо чылче шилчээн. Чижээ, «Тыва кодээ тудуг» трестиң организациялары Кызылда азырге комбинадының бирги эзэчээн, мал чемин белеткээр 3 цехти, Чадаанада будүрүлге баазазын, Тээлиде эмнелгени, Алдан-Маадырда школаны болгаш өске-даа чугула объектилерни ажыглаалга киирбээн.

Бо чылдың ажыглаалга киирер тудугларында темп ыңдыгла бедик эвес. Чижээ, «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелели Кызылда дааранылга фабриказын үш чыл иштинде тудуп келген. Бажыңның ханазын салгандан бээр хөй уе эрткен. Иштики ажылдарны кылып, дериг-херекселдерни тургузарынче кирги дег болгандан бээр база эвээш эвес уе эрткен. Эргелел фабрика тудуунга көрген 200 муң рубльди шиңгээдип алганы-биле кызыгаарлаттынган.

Чиик үлетпүр тудугларын кысса хуусаада шапылыын темп-биле тудар дугайында патриотчу шиитчээшкин бүгү чуртта калбарган. Оөң уламындан чиик үлетпүрүнүң Красноярск эргелели Кызылда чаа фабрика тудуунга немелде 100 муң рубльди үндүрүп бээр арганы тыпкан турган. Ынчалза-даа «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелели ыңдыг «чүүктү» бодунга немей алырын күзээзин. А бо хүннерде ол тудугже чылыг киирерин баш удур бодаваанындан амыдыр ара соксаан.

«Тыва септелге тудуг» трестиң Өөүр участогу Соячурда 320 уруг өөренир школаны бо чылын тудуп доозар үмүрлүг. Ам оөң тудуун база кезек үеде соксатнан, төлевилелди чаартып турар, а үе эртпишаан.

Республикада «Тудуг кезектери» комбинатты-даа ажыглаалга киирген. Ынчалза-даа тудугну эптеп-чөвүр кезектер-биле четче хамдырбайн турар. «Тудуг кезектери» комбинаттың удуртулгазы, ында партия, профэвилел, комсомол организациялары будүрүлге күчүлерин шиңгээдип алыр, тудугжуларның чагыын эки шынар-биле бүрүн күүседир дээш улуг ажылды чорударын негеттинип турар.

Объектилериниң тудар хуусаазын кызырып, шынарын бедидер төлээде техниктиг, экономиктиг хемчеглерни комплекс аайы-биле алыры чугула. Тудугну коллективтериниң, түс-түс ажылчыннарның алган хүлээлгелериниң күүселдезин чедип алырда, амыдың материал-техниктиг хандырылгазын чогүүр деңнелге организастаар, эки түңнел дээш шаңнап-мантаарының арганарын сайзыраңгайжыдар херек.

Эрткен чылын Кызылда мурнакчы бригадалар—М. Шиповаленко («Кызыл тудуг» эргелели) биле Е. Краснобаеваның (№ 48 тудуг эргелели) тудугга күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидип, шалыпчы ажылдаарының хүлээлгелерин алган. Ынчалза-даа тудугларның удуртулгазы ук хүлээлгелерни күүседиринің организас-техниктиг хемчеглерни албаанындан эки эгелээшкин эчизинге четпейн барган. № 48 тудуг эргелелинде, ылаңгыя Е. Краснобаеваның бригадазында шеверлел ажылының талазы-биле механизастаан звенону тургузуп болур бедик мергежилдиг тудугжулар, а эргелелде база-даа бар. Ынчалза-даа хүн бүрүнүң агар айтырыглары-биле ажаанзыраш, эргелел ыңдыг звеноларны шуут тургуспаан. А шеверлел ажылының темпизин, шынарын бедидеринге оң чүүл ыңа улуг идигин берип болур турган.

Эрткен чылын республикага хары угда 700 хире объектини тудуп турган, планнаан 80 хире объектини ажыглаалга киирбээн. Бо чыл эгезинге чедир доозулбаан тудугниң хемчээли 32,5 млн. рубль болган.

Ынчангаш бүгү күштү планда көрдүнген, чугула тудугларга мөөңнээри, ыңдыг объектилерге күш-ажылды бедик деңнелге организастаары, соруглаганы тудугжу бүрүзүнге чедир тайылбырлаары, ажылчы чоннарның даандырган амыл-херек дээш харыысалгазын бедидери — үениң негелдези бо. Республиканың тудуг шөлдеринге байдал ыңдыг турар умурлуг.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ—ШИМЧЕДИКЧИ КҮШ

Беш чылдың кижилери

АНЫЯК САНЧЫ

Тамара Семиранова саанчылап ажылдаанындан бээр үш чыл эрткен. Бо үенин дүргүзүнда ажыл-ишчи, тура-соруктуг кыс саанчының мергежилиге хандыкшып, оны дүрген шиңгээдип алганындан чугле районда эвес, харын республиканың мурнакчы саанчыларының одуруунче кирген.

ССР Эвилелинин түргүстүнганының 50 чылыгга аттаар боддурган социалистиг чарышка киришкеш, Тамара Семиранова эки көргүзүлүг болган. Бир саар инекке оналаштыр ортумаа-биле 2246 килограмм сүттү саап алыр хүлээлгелиг тургаш, 3250 килограмм чедирген. Бо бедик көргүзүгнү аныяк саанчы шудургу күш-ажылдың ачызында чедип алган. Бирги эвлегге хөй чылда ажылдаан саанчыларның арга-дүржүлгазындан өөренип, оны чөптүг ажыглап келген. Ол ышкаш быжыглаан инектериниң ажаалда, чемгерилгезин эңнидиринде доктаамал кичээнгейни салып турар Шудургу кыс 1972 чылда аныяк саанчыларның ортузунда калбарган «Мергежил талазы-биле эки кижи» деп социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Оон дипломун болгаш түрээкээллиг белээн чоокта чаа ВЛКСМ обкомунуң IV пленумунун соонда комсомол обкомунун бирги секретары А. А. Ромашов байырлыг байдалга тывыскан.

Тамара Семиранова мергежилдиг аныяк саанчыларның бирээзи. Эрткен чылын машина-биле инек саар мастерлерниң республика конкурузу Тандының «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң Краснояр сүт-бараан фермазының баазазынга болуп эрткен. Анаа Бии-Хем, Каа-Хем, Таңды районнарның мергежилиг саанчылары четкилеп келген. Оларның аразында республикага сураглыг, ССРЭ-ниң 50 чылы аттаар совхозтуң саанчызы Зинаида Реолько, машина-биле инек саар талазы-биле Бии-Хем районда чемпионну «Кызыл тараачын» колхозтуң саанчызы Мария Седипей болгаш өскелер-даа бар.

Маргылдаа эрелээн. Анаа киришкен саанчы бүргүү бедик мергежилдиниң көргүзүп, бергинген даалгаларны чедиишкиниг бүүселип турган. Судьялар олардан бичии-даа карак албайн, шимчээшкиң, кылган чүүл бүргүзүнге аналитти кылган. Тандыда ССРЭ-ниң 50 чылы аттаар совхозтуң Кара-Булун сүт-бараан фермазының саанчызы Тамара Семиранова бергинген оналаларны эки күүсеткеш, машина-биле инек саар талазы-биле республика чемпиону атты челип алган. Ол машина-биле инек саар мастерлерниң зона конкурузунга чедиишкиниг киришкен. Тамара аныяк-даа болза, мергежилиниң бедини көргүскен.

Тамара Семиранова тоскуу беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Быжыглаан 22 инээниң бирээзинден-не 1973 чылда 3300 килограмм сүттү саарын аазаан, ол эрткен чылгы чедиишкининден 50 килограмм хөй.

— Согласа сөөлүнү амыдырал боттандырары-биле бүгү-де күжүмнү, билиимни, арга-дүржүлгамны үндүрүп ажылдап турмен. Санаашкыннардан алгаш көөрге, хүлээлгемни ноябрь 7-де күүседип болуп арга-дүр бар. Ынчангаш оны күүседип ээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжында идепкейлиг киржип турар мен —деп. Тамара Семиранова комсомол обкомунга будүрүлгенин аныяк мурнакчыларының ужуражылгазында чугаалаан.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттаар совхозтуң сүт-бараан фермаларының саанчылары бо чылын баштайгы айында күрүнеге 18,7 тонна сүттү саткан, ол эрткен чылдың ол үезинден хөй болган. Социалистиг чарышка Кара-Булун сүт-бараан фермазы бирги черни алган. Ында Тамараның киирген үлүг биче эвес. Ол январьза бир саар инекке оналаштыр 250 килограмм сүттү саткан. Февральда инектин берип турар продукциязы көрүүзээн.

Тамара Семиранова саанчы мергежилиг улам бедидери-биле Кызылдың болза ажыл-агый техникумунга бот-өөредилтебиле киирериге белеткенип турар.

Т. ХЕРТЕН.

ЧУРУКТА: саанчы Т. Семиранова.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Чээрби метр бедикте

Кыш кыш-ла болгай. Оон үжен градус соогунга чээрби метр бедиктиң салгын-чыварын пемептер болзувусса, бедикке ажылдаар монтажниктерниң чымыжы дораан-на билдине бээр. Бедикке быжыгланыр илчирбе курлардыг, чиик, чылыг кылдыр кеттинген монтажниктер «Тыва даг-дүгү» комбинаттың руданы үүрмектеп-сорттаар комплекизиниң (УСК) кол корпузунуң чанында ыш тыртар улуг хоолайны эптеп тургузуп турар.

УСК-ка шык руданы кургадыр. Ында кургадылга дериг-херекселдерни ажылдадыры-биле хемүр-ташты одап турар. Оон үнген ыштың үндүр сорулуг 100 метр узун, иштин отка быжыг туйбу-биле шыпкан, демир-бетон хоолайны Новокузнецкиниң «Спецжелезобетонстрой» эргелелиниң бригадазы кылып турар. Ол бригаданың прорабы А. А. Казаков тудугжу-монтажниктерниң ак сеткилдиг, шалыпчы ажылдап турарын демдеглеп, хоолайны июль 15-те ажыглаалга дужаарын дыннатты.

Битум, туйбу, цемент холуксаазы «чүүктээн» лифт чээрби метр бедикче үнүп турар. Ында туйбу салыкчылары ажылдап турар. А бетонназакын 70 метр бедикте четкен. Амгы темпиден алырга, монтажниктер хоолайны хуусаа бетинде ажыглаалга киирип болурунуң аргазы бар.

Дүүн Кызылга

Дүүн, СЭКП Кызыл хооркомунуң хуралдаар залынга найысылал Кызылдың партия организацияларының семинары болган. Анда Таңды районнуң партия организацияларының секретарьлары база олурушкан. «Партияның XXIV съездизин коммунистиг тургузуушкунга СЭКП-ниң удуртукчу ролюнүң улам өскенинің дугайында» деп лекцияны партия обкомунуң инструктору эш В. Г. Заворотный кылган, ол ышкаш «Партия организациязы болгаш будүрүлгениң ажыктыын бедидеринің дугайында» партия хооркомунуң секретары Ю. С. Путинцевтиң база «СЭКП Уставын коммунистерниң күүседиш турарының талазы-биле оларның отчёттарын ап турар практиканың дугайында» хооркомунуң организастыг кылдазының эргелекчизи В. А. Подругинниң илеткелдерин семинарның киржикчилери дыннаан.

«Кок-Тей» совхозта, 48-ки тудуг эргелелинде, Кодээ ажыл-агый министерствозунда, аэропортта парторганизациялар секретарьлары А. М. Гродобоев, И. В. Сермавкин, Ф. А. Вохминцев, Л. В. Чижиков, Кадык камгалал министерствозунда парторганизация секретарының орлакчызы В. И. Демченко партийжи ажылдың янзы-бүрү айтырыгларының талазы-биле дүржүлгазын солушкан.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ЧССР-ГЕ НАЙЫРАЛДЫГ АЯН-ЧОРУУ

Чехословакияның Коммунистиг партизының Төп Комитединиң, ЧССР-ниң Президентиниң болгаш Чазааның чалаанын ёзугаар 1973 чылдың февраль 22-деп 24-ке чедир СЭКП Төп Комитединиң Чиргизи секретары Л. И. Брежнев Чехословак Социалистиг Республикага чоруп турган. ол болза чехословак ажылчы чоннарның февраль тиилелгезиниң 25 чыл оюн-биле холбашкан байырлалдарта киржип турган.

ЧССР-ге чоруп турганының үезинде Л. И. Брежневтиң ЧКП Төп Комитединиң Чиргизи секретары Г. Гусак, ЧССР-ниң Президентиниң Л. Свобода, ЧКП ТК-ның Президиумунуң болгаш Секретариадының кежигүннери-биле ужуражылышкыннары, болгаш бесселалары болгулаан.

ЧКП-ниң социалиамнин улам ынай быжыглаарынче болгаш хөгжүдеринче угланган политиктиг болгаш организастыг ажылының дугайын, республиканың экономиказының болгаш культуразының чедиишкиннериниң дугайын чехословак эштер чугаалап бергеннер. Чехословакияның ажылчын ангызының, ажылчы чоннарының чаалап ялыышкыннары ЧКП Төп Комитединиң 1973 чылдың февральда болган пленумунуң материалларында илереттингеп, аңаа болза ЧССР-ниң социалистиг орук-биле 25 чыл дургузунда хөгжүдеэнниң түңнелдерин үндүрген болгай. Чехословакияның компартизының XIV съездизиниң шиитпирлерин күүседириниң болгаш оон перспективаларының дугайында айтырыгларны пленумга чугаалажып көргеш чорук болза, ЧССР-ге сайыраңгай социалистиг шинтилелди тургузары-биле холбашкаш айтырыгларны чедиишкиниг шиитпирлээрине чоңу мобилизастаарынга чугулаидиг берииккини болур.

ЧССР-ниң дурахулгазы болза, социалистиг шинтилелго ажылчын ангының мурнакчы ролюнуң, аңаа моозу-болуп турар революсчу чаңчылдарны камгаларының болгаш байыдарының кайы-хире ужур-дузалыг болуп турарының дугайын хереглеп турар-дыр даарын совет тала демдеглээн. Чехословакияның ажылчы чоннары бодунуң дайынчы марксисчи-ленинчи авангарды—Коммунистиг партизиниң удуртулгазы-биле 1948 чылдың февралының типлелгелиг оруу-биле чоруп орган, бодунуң социалистиг Төрээн чуртунуң улам улуг чечектелиишкинин чедип алыр даарынге бүзүрел илереттингеп.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агый хөгжүдезиниң беш чыл планының үшкү чылында СЭКП-ниң, совет улустуң шиитпирлээр соруглаларының дугайын, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдырал боттандырып турарының чехословак эштер онаалап демдеглээннер. Партизиниң XXIV съездизиниң ажылдап кылганы тайбыдыын программазын чайтылып чокка амыдырал боттандырып турар СЭКП-ниң талазындан ол херокке өндүр улуг салыышкынны киирип турарын чехословак эштер онаалап демдеглээннер.

Марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң принципгерниге үндезилээш, тайбыдыын, демократияның, национал хамаарышпас чоруктун, социализмниң болгаш коммунизмниң хөрээ дээш, социалистиг чуртталгын, дезегейниң коммунистиг шимчээшкинниң сырый каттыжышкынын быжыглаар талазы-биле демиселди СЭКП болгаш ЧКП удамчылаврлар.

Л. И. Брежневтиң болгаш Чехословак удуртукчуларының ужуражышкыны чүректиң хамыдыдан дээрге эртпеи болгаш чугаалашкан бүгү айтырыглар талазы-биле үзел-бодалдың долузу-биле таңгыс аай болуп турарын көргүскеп.

АЖЫЛ-ХЕРЕКЧЕ УЛАМ ХАНЫЛААР

(СЭКП Тожу райкомунуң пленумундан)

СЭКП ТК-ның декабрь (1972 чыл) Пленумунуң база партия обкомунуң VIII пленумунуң түңнелдерин болгаш районнуң партия организациязының соруглаларын СЭКП Тожу райкомунуң IX пленумунга чугаалажып көргеш.

Районнуң ажыл-ишчилери эрткен чылда кодээ ажылагый продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле болгаш будүрер планнарын күүседип шыдааның пленумга демдеглээн. Нииттиниң малының баш саны сөөлгү чылдарда өзүлделиг болуп турар. Мыйыстыг бода малдың 11,8, оон иштинде инектиң—7,5, хой, ошкүүүү—5,8 хуугга өскен. «Тоора-Хем» совхоз 1972 чылда 56000 арыг оруглалыг болган. Ол ышкаш будүрүлге, садыг, амыдырал хандырылга, эмнелге, харылзаа черлериниң ажылында чамдык чедиишкиннерни пленумга демдеглээн. Улуг-Хем ыяш ажыл-агый черинин Ырбанга ыяш белеткээр пунктузу, Тожунуң ыяш ажыл-агый чери ышкаш мурнакчы будүрүлгелерге социалистиг чарышты дээштиг организастап шыдаан. Ылаңгыя районнуң ыяш ажыл-агый черинде мурнакчыларның саны, оон цехтеринде күш-ажылдың будүрүктүлүү өскен.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш районнуң совхозунга, үлетпүр будүрүлгеге, албан организация черлеринге калбарган ол социалистиг чарышты коллективтерде партия организациялары удуртуп келген. Пленумга чедиишкиннер-биле чергелештир ажыл-херектерде четпестерни тодаргай илередип, оон киржикчилери чедир кыдынмаан чүүлдерни эдип алырының арга-күрлавырларын боттарының саналгаларынга чугаалап турган. Ындыг четпестер көдээ ажыл-агыйда бар. Эрткен чылын районга эът будүрери 8,1 хуу, ивиниң баш саны 400 хире кудулааны аңаа тодаргай хереглээн. Ол ышкаш төрүүр чүс малга оналаштыр чаш төл алырының планныг оналадазы күүсеттинмээн. Малдың кызыраар чоруу аңаа багай салдарны чедирген.

Шак ындыг четпестер турбайн барып болуруи төрүүр чүс хойга оналаштыр 95—97 чедир хураганны менди доруктуруп шыдаан Бараан Луужүк, Чоодуу Хүрбештей олар ышкаш мурнакчыларның дүржүлгазы бадыткаан. Малдың өлүп хораар чоруу түгле багай ажаалдала дээрзин пленумга санал берген эштер тодаргай тижектер-биле балыткап турганнар. Чижээ, чаш малдың кышкы кажааларын чылыглаваны-биле эрткен кыжын колдуунда-ла сооктан 86 быжаа, 258 хураган, 198 ивиниң аңай өлүп хораан. Ол ышкаш азырал, хайгаараалдың кошкак болганының үржүүбиле совхозта шүүлү 1581 баш мал хораан, а 989 баш ивиниң шуут чидирген. Шак ындыг харыысалга чок чорукгарны болдуруп турган кижилер-биле партийжи кижизидилге ажылын, ажылынга ээ-харыысалга чок чорукка удур дээштиг хемчегни совхоз дирекциязы, партком эп чорутпаанын пленумга шыңгыы шүүгүмчүлээн.

Тожу районга ивиниң малды остуреринин аргалары бар. Оон бир центнер эъдинин бот-үнезин эрткен чылын 73 рубль 17 көпеек, азы планда көрдүнеининден 7 рубль 89 көпеек чиик болган. Ындыг турбужо районнуң болгаш совхозтуң улуктукчулары ивини остуреринче, ивижилериниң амыдырал-чурттагазын эңнидиринче кошкак кичээнгей салып келгенинден ивиниң баш саны күдулап турар. Пленумга ивиң ажылынче аныяктарны хандыкшыдарын, оон оларбелчиирин артемге үндезилеп тодаралырын, ивижилериниң чурттап сууржуур төвүн тургузарын саналдап турган. Бо айтырыгны ларый шиитпирлээри районнуң партия, совет органнарының чугула соруглазы хөрээзин аңаа демдеглээн.

Районда мал чемин чедир белеткеп албаанындан кыштаглаашкында берге байдал тургустунган. Бар мал чемин чарыгдап турарыныа четпестер хөй. Совхозтуң Күштүг-Кежиг фермазында мал чемин кайыхамаан чок чемгерип келгенинден, оон курлавыры тонуп, мал арып, чүлап эгелээнин дүвүренчиг. Совхозтуң Май 1 салбырының эргелекчизи Кол Хомалар ону көре-тура хемчег албайн, дүвүрээлин көдүрбейн келген.

Райпо эрткен чылдың баразан саарылгазының планын күүсеттээн, садыл алыкчыларның негелде хереглелин өөренип көрүп багай организастаан. Мүнүүр чылларда ересамчыдал өскени пленумнуң киржикчилерин дүвүреднип турар. Ырак-узак черлерде ивилерни чугула хереглелдин барааннары-биле хандырарынче кичээнгей көшкак. Ол ышкаш районнуң амыдырал хандырылга комбинады планныг оналаларын күүсеттээн, оон директору эш Ооржак совхоз төвүнге, Ий, Сыстыг-Хем суурларга амыдырал хандырылга комнаталарын ажыларын үзамдыктырып келген. Чондан чагыглар хүлээп алырын, радиоприёмник, шак септээр черлерни организаставаан. Ындыг янзылыг четпестер районнуң харылзаа конторазының ажылында база бар дээрзин пленумга айыткан.

Районнуң ажылчы чоннарының ортузунга организастыг, масса-политиктиг ажылды улам күштелдирерин, 1973 чылда алган социалистиг хүлээлгелерин күүсеттиринче мөөңнелдестаарын пленумга хүлээп алган токталды тодаргай айыткан.

С. КОЛ.

Партийжи амыдырал

ДАЙЫНЧЫ АРГА-ШИНЭЭНИ УЛАМ БЕЛИДЕР ДЭЭШ

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарда партия организациязының ролюн болгаш дайынчы арга-шинээзин белидер талазы-биле СЭКП Тыва обкомунуң база партия райкомунуң пленумнарының докгаалдарында айытқан хемчегларин күүседир талазы-биле Хандагайтының харылзаа белдиринде партия эге организациязы чамдык ажылдарны чорудуп турар. Парторганизация болгунуң практиктиг ажыл-чорудулгазын будурулгенин ажыл-херектерин эргелей башкарарынга база коллективтиң иштинге чорудуп турар политиктиг кижизидилге болгаш культура-массалыг ажылдарны организастаарынга коммунистерни идепкейлиг киришгиреринче, оларның авангардчы ролюн, ажыл-херекчи арга-шинээзин белидеринче, даандырган ажылынга харысаалгазын күштелдиреринче уг-ландырган.

Коммунистерниң будурулгечи болган хей-иниитчи үлегер-чижээ коллективтиң кежигүннеринге, ыанғыя аныяктарга кижизидикчи салдарлыг. 8 коммунистиң 5-ки коммунистиг күш-ажылдың шалынчызы атты чаалап алган. Бир кижиниң эртекен чылын ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозу Бүгү-эвилелдиң харылзаачыларының социалистиг чарыжының тиилекчизи деп хөрек демдээ-биле шаннаан. Коммунист Б. Чечен-Кара СЭКП райкомунуң кежигүнү, Хандагайтың сүүрда херээженнер төвүлелиниң даргазы хүлээлгезин идепкейлиг күүседип турар. СЭКП кежигүнүнге кандидат О. Захар ажыл-ишчи, төлептин-биле хей-иниитиниң хүндүткелиң болгаш идегелиң чаалап ап, коллективте комсомол организациязының секретарыңа, ВЛКСМ райкомунуң бюро кежигүнүнге соңгуткан.

Коммунистерниң күжүн будурулгенин чүгүлә участокгарынга таарыштыр түргүскенды партия организациязы будурулгенин ажыл-чорукулгазын контрольдаар талазы-биле Уставтың негелделерин боттандырарынга база коммунистер бот-боттарындан беник негелделиг болурунга таарымчалыг болган. Будурулгенин ажыл-чорудулгазының дең-дески болурунга шаптыктап турар четпестерни дүрген илередип, хожудан турар участокгарже кичээнгейни үлгандырып, четпестерни чайладырынче күштүү болгаш хөрөнгини мөөнүзээр арганы база берген.

Харылзаа белдиринин ажылының талазы-биле болган шүгүмчүлелиг саналдарны база ажылчы чоннардан кээп турар негелде хомудалдарны партия организациязы администрация чери-биле кады кичээнгейлиг көрүп, оон чылдагаанарын тодарадып, илерээн четпестерни чайлаар талазы-биле хемчегларни ажылдап кылгаш, партия организациязының азы будурулгенин хүралдарынга чугаалажып, хемчегларни ап турар. Ындыг четпестерниң болгаш негелделериниң кол-колу мынды: Торгалыгда, Чаа-Суурда, Арыг-Бажында радиоаанчылыгазының, телефон харылзаазы багай, чамдыкта почтачылар почта чедирерин саадады бээр фактылар, чамдык телефонистер чогуур үезинде харылзавас, харылсалга чок чоруктарны кылып, телефон, телеграф харылзаазы будурулге планын күүседирбейн баар таварылгалар бар.

Бо четпестерде чөптүг чылдагааннар база бар. Ол телефон, радио шүгүмнары амгы үеним техниктиг негелделериңге дүүшпес, эргижирел бакшыраны, телефон, радио белдиринин аппаратуралары эргижирээн, күжү четпес, электроэнергия-биле үзүктелиишкинниг хандырып турары-биле тайылбырлаттынар.

Үстүнде айытқан четпестерни партия хүралынга чугаалажып корген, администрация чери-биле кады тодаргай хемчегларни ап чорутканының түнелинде чамдык ажылдар кыдыныр турар. Торгалыг, Чаа-Суурга радио-шүгүмүн чаартып кылыры, Хандагайты — Торгалыг аразынга телефон чагыларын септээри. Арыг-Бажы суурга 50 точкалыг автоматтыг телефон станциязын бо чылын тургузары шиитпирлеттинген. Кадрларның техниктиг билиг-мергежилин чавыс болуп турарын барымдаалаап, бүгү ажылдакчыларның техниктиг өөредилгезин организастаан болгаш өөредилге докгаамал чоруп турар.

Партия хүралдарынга коммунистерниң бот-отчёттарын дыннап, үндүрген шиитпиринь ажылдап кылган хемчегларниң күүселдезин информастап турары чанчыл болу берген. Будурулгенин ажыл-чорудулгазында база коллективтиң амыдыралында чамдык чугула айтырыгларны партияның ажык хүралдарынга чугаалажып, хүлээп алган шиитпирлерге тодаргай сорулгаларны салып турар. Ол чорук ажыл-херектиң байдалы дээш ажылдакчы бүрүзү харысаалгалыг болурун, болгунуң ажылын шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрүп, негелделиг болурун чедип алыр арганы берип турар болгаш ажылдакчыларның идепкейи белээн.

Партия хүралдарынга чугаалажыр айтырыгларны шын шиитип алыр, оон кижизидикчи ролюн белидер болгаш принципиалдыг шын шүгүмчүлелдиң дузазы-биле ажылдакчыларның ажыл-чорудулгазында, ажы-чанында четпестерни эдип алырынга дузалаарынче партия организациязы улуг кичээнгейни салган. Чижээ, партия организациязының бир хүралынга «Ажылдакчыларның ажылга культуразын болгаш харысаалгазын белидер хемчегler дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Ана саналдар-даа хей, принципиалдыг, чиигг болган, чамдык ажылдакчыларның ажылында, ажы-чанында четпестерни илереткен. Шүгүмчүлеткен эштер оон шын түнелдиң кылган, коллективте күш-ажылдың болгаш хей-иниитиниң сагыпга-чүрүмүн хажыдар, өре-самчыгдалдар кылыр фактылар чайлаттынган.

Партия, профэвилел, комсомол организациялары, администрацин чери социалистиг чарыштың түнелдиг, дээштиг болурун чедип алырын чугулалап көрүп келген. Коллективте кижи бүрүзү хууда социалистиг хүлээлгелиг. Чарыштың түнелин ай санында профэвилелиниң иштин хүралынга чугаалажып турар, а тиилекчи болган бригадага квартал санында шилчиир вымпелди акша шаналы-биле кады тыпсыр. Чарышка шыгарап үнгеннерни 5-тен 15 чедир акша-биле, хүндүлел бижик-биле шаннап, хүндүлел самбызынга кирип турар.

Эрткен юбилейлиг чылда харылзаа белдиринин коллективи социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткен, 1971 чылда турган деңнелиңден 1153 рубль хей орулганы берген, ол-ла деннел-биле алырга, 12921 рубльдиң продукциязын хейнү бүрүргеи, күш-ажылдың будурукчулуу 7 хуу өскен, продукциянын бодунезин чиигеткен. Тоску беш чыл планының бо шиитпирлиг үшкү чылында ол кадарган 104 иннээнден 104 бызааны азы төрүүр чүе инекке онаалтыр 100 бызааны доруктурүп алырын хүлээнген. Бистиң республикада ыныг хүлээлгени алган баштайгы инек кадарчызы бо.

Хоочун малчын 1966 чылда хүлээп алган инектерин амраа менди кадарбышаан. Ол-ла инектериңден оон доруктурүп алган бызаалары 679 баш азы иелери-биле кады 794 чедир

Хову-трактор бригадазының турлаа. Үрезин арыглаан аныяктарның чугаа-сооду машина-техника хаажы-биле катыжышкан. ынаар-на, даглар баштарынче чангыланың чоруп тур. Турлагның мырынай чанында — кыштаг. «Россия» совхозтуң дирекциязының болгаш түскай артемниглериниң кыштаг биле турлагны чангыс черге тургузарының ажыктың болгаш таарымчалың чугаалажып көргени чугаажок. Оон түнелинде тараа шолуң чемишчидер өдек-даа ында, мал чемгерер савай болгаш чарба-даа ында.

Тандыда «Россия» совхозтуң хоочун малчыны Дадар Михайлович Чагар-ооллуң бажыны. Оон оске он-он малчынарыныңнан ынгалыр чүвеси чок: ийи өрээл, демир-оруннар, стол...

— Чайын отте чайлаар үлүс бис: көжер-дүжерде эптиг, серюин. А кыжын бо бажыңның чылы амыр—деп, кадарчының калайы Өлзеймаа Сендневна чугаалап ор.

Чагар-оол Дадар — совхозтаа инек кадарчызы. Ол ССР Эвилелиниң тургустуунганының бежен чыл оюнда калбарган социалистиг чарышка киринкеш, тиилекчи болган. Мурнакчы кадарчы ынчан болуунуң кадарган 108 инээнден 99 бызааны кампалап алган. Чыл дургузунда оон инектери 16,3 тонна немелде деңзинин азы планда кордүнгенинден 4 тонна хейнү берген. Инек бүрүзүнүң-не хонукта 927 грамм деңзинин немеп турганы ол-дур. Бо чүрагайлар — кадарчының кызымакгай ажылының херечизи.

Чагар-оол Дадар МЧАЭ-гээ, колхозка-даа күш-ажылга хандыкшылдыг кижилерниң бирээзи чораан. Ам совхоз ажылчыны апарган. Иазы-халы дөгүй берзе-даа, мурнакчыларның одурүүлеп дүшпээн. Ол 1965 чылдан бээр инек малдап келген. Эң-не баштай хүлээп алган 130 шарызын күрүнеге дузаган соонда, 150 хуналын алган. Ол хуналынарары улгадып кээрге, сүүбараан фермазынче чамдыызын чорударга-даа, чүе ажыг инек ам колаина артқан. Чагар-оол төрүүр чүе инекке онаалтыр 1967 чылда 85 бызааны, параазынга чылын 95 бызааны кампалап өстүрген. 1969 чылда 112 инектен 105 бызааны, 1970 чылда 106 бызааны доруктурүп алган. Тоску беш чыл планының бо шиитпирлиг үшкү чылында ол кадарган 104 инээнден 104 бызааны азы төрүүр чүе инекке онаалтыр 100 бызааны доруктурүп алырын хүлээнген. Бистиң республиканың ыныг хүлээлгени алган баштайгы инек кадарчызы бо.

Хоочун малчын 1966 чылда хүлээп алган инектерин амраа менди кадарбышаан. Ол-ла инектериңден оон доруктурүп алган бызаалары 679 баш азы иелери-биле кады 794 чедир

Улуг-Хем районуның «УТБА 25 чылы» совхозунда Монгуш Чаш-ооллга үдуртқан хейжу бригадада малдың ооллаашкыны кидин түлүк. Ол бригадада төрүүр 3287 хойнуң 2105-жи ооллаан. Оларның хураганнары онча-менди доругун турар.

Бригаданың хейжулары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, тоску беш чылдың шиитпирлиг, үшкү чылында мал продуктуларын будурерин болгаш белеткээрин көвүдедир дээш бүгү күжүн өлче утландырган. Хейжулар Монгуш Седип-оол, Доржу Эрелчиннин коданнарында хой хой төрээн. Бо ийи малчын кадарган хонюн кыштан хүр ажырып, оон чаш толуң бүрүнү-биле камгалап ап, төрүүр чүс хойга онаалтыр 100 хураганны алырын хүлээнгеннер.

Д. АРАКЧАА.

Чагар-оол — төлептиг малчын

оскен. А 1967—1971 чылдың бызаалары база бызаалап турар болгай. Түгле 1967 чылын бызаазының салгалы безин 4—5 четкен. Моон ап көөрге, Чагар-ооллуң чангыс катап хүлээп алган инектери чеди чыл дургузунда он ажыг катап көвүдээн-дир. Оон чажыды чүдел?

Чагар-оолда чажыт чок. Оон ажыл-ижи-даа, амыдыралчуртталгазы-даа хей-хей оске малчынарыны ышкаш: кажаазы эрги, механизаставаан... Иимэ — эътикир угланышкынның, хайнак. Бугалары — казах укаалыг. Буга салыр үези—чайның башкы айы. Ынчан эдериштирген инектер март айда төрүүр. Орайсымаар-ла, ынчалза-даа сагбас инектерге ол уе ажырбас. Чагар-ооллуң дуржулгазыбиле алырга, ынчангы бызаалар күстүң адак айда ортумаабиле 200, чамдыктары 260 килограмм чеде бээр. Семиртилгени биилиглиг организастаанының түнелги ол дээрзи биилиңгир.

Бистиң бо малчынывыс чылдың хей кезиин—дөрт айны кыштатта эрттирип турар, оон оскезин көжүп эрттирер. Кызыл-Арыг, Кежиг-Аксы, Көк-Тей ынчаар чангыс чыл дургузунда көшкен оргүн санап көөрүвүске 200 километрден аваажевес болду. Чайын хелегелиг аргалыг, серюин хонаштар болгаш кудун хоорзунуң таваа шөлдери малдың деңгелиңге үлүг дузалыг. А кышкы үеде чарба, силос чергелиг немелде чемнерни бээри чугула. Оон дугайын кадарчы биилиглиг тайылбырлап ор:

— Немелде чемни таарыштыр бээри чогумчалыг. Хүннүн-не силос бээры база ажык чок. Чулукүг чем биле кургаг чемни аралаштырар херек. Оон хемчээлин сагыпры база ажыктыг. Бир инекке силостуу 20—25 килограммнан көвүдедир бериң болбас, а саван биле сиген ажырбас: курлавырның чегчири-биле чемгерер. Чылыткан сугну хүнде ийи катап бээр.

Мурнакчы малчын кажаа иштинге саван чалып турар. Оозун хүннүн-не солуур. Кажаазының иштинде инек төрүүр болгаш чаш бызаа азыраар клетказары бар. Инектерни мынчаар ажаап келгенинии түнелинде инектерниң бирээзи-не 460, а чамдыктары 530 килограмм чедип турар.

Чагар-оол Дадар Арыг-Бажы көдээ Советтиң депутады болбушаан, хей-иниитиң ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Оон күш-ажыл дептериңде «Россия» совхозтуң дирекциязының үш катап кииг бижээн байыр чедириишкини бар. Ол В. И. Ленинниң төрүттүүгениниден бээр 100 чыл болганынга тураскаткан юбилейлиг медальның эдилекчизи. Мурнакчы малчын амгы үеде ол-ла совхозта хоочун кадарчы Монгуш Сарыг-ооллу социалистиг чарышка кыйгырган ажылдап турар. Беш чыл планның күүселдиринии шиитпирлиг чылында Дадар Михайлович Чагар-ооллуң алган хүлээлгезининн күүсеттиверинге бүзүреевес арга чок.

ЧУРУКТА: Д. Чагар-оол.
Ч. КАРА-КУСКЕ.

Чидириг чок

Бүрүнү-биле танышкан

Эрзин районуң «Чаа оруң» колхозунуң № 4 хойжу бригадазының кежигүннери бо хүннерде бедик кедүрүүшкинүт амыдап турарлар. «1972—1973 чылдарның ышкы үезинде мал ажылының продуктуларын будурерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш мал ажылының ажылдаачыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарышын кайбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң докгаалы-биле болгаш «Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң 50 чыл оюнуң дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң ииеткелиимбиле бригада кежигүннерин колхозтуң түскай эртемниглери болгаш бригадир эш Баадыр таныштырган.

Ол чугула документилер-биле танышкан чыыштарга хейжулар бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап, амыглаттынмайн турар арга-курлаавырларны илередип, ажыктыг саналөналыын бергеннер. Бригада бо ажыл-агый чылында төрүүр 100 хойнуң чаш толуун четче албышаан, бир хойдан-на 1,9 иг дүүгү алыр сорулганы салган.

Колхозта партия организациязының талазындан малчынмарның организас-массалыг ажылдарынче улуг кичээнгейни салып турар. Бригаданың өреге санында түскай деңгелиг дептермигештерни тургускан. Оон бирги арнында малчынның бо ажыл-агый чылында социалистиг хүлээлгезин долу биижээн. Дараазында арыннарда малчынмарга түскай эртемниглерниң сүмелерин, ылаңгыя маяга бээр чеңнерниң чижеххомчээлин тодаргай биижээн.

А. АРАКЧАА.

Бо чуруктa Сат Опановна Оюмаа Кызыл хоорайда чонның хууда чагыглар даараар фабриказында даараныкчылап турар. Ол барык чээрби ажыг чылдарның дургузунда даштыкы хептер даараарының талазы-биле мастерлеп келген. Оон даараан тоннары шевергин чараш, көрүштүү-биле онзаланып турар. Сат Опанаевнаның төлептиг күш-ажылы «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле үнелеттинген. С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Улусчу контроль

НИИТИНИҢ ӨНЧҮЗҮ ЫДЫКТЫГ

• «ТИИЛЕЛГЕ» СОВХОЗТА МАЛДЫ ТӨТЧЕГЛЕП ТУРАРЫНЫҢ ЧЫЛДАГААНЫ ЧҮДЕЛ? • ООҢ-БИЛЕ КАНДЫГ ДЕМИСЕЛ ЧОРУДУП ТУРАРЫЛ? • МАЛДЫ ООРЛААР, САМЧЫГДААР ЧОРУКТАРНЫ БОЛДУРБАС ДЭЭШ ХЕМЧЕГЛЕР •

Таңды районуң колхозтарында болгаш совхозтарында, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында малдың бажын өстүрер, оон продуктулуун бедиңер талазы-биле ниити түнелдер багай эвес. Ындыгда болза ажыл-агый бүрүзүнге хамаарыштыр малды чүзүн аайы-биле хынап көөр болза, четпестер, ажыглаттынмайн турар курлавырлар амда эвээш эвес. Маңаа бир хамаарыжыр чүве — малдың баш санын өстүрер, оон шын үчёдүн тургузар дээш ажыл, малды оорлап-самчыгдаар, төтчеглээр чоруктар-биле демисел болур.

Байдалды аналитеп көргеи, партия райкому түскай докгаамал комиссияны тургускан. Оон сорулгазы малды самчыгдаар болгаш төтчеглээр чорукка таарымчалыг байдалдар бар турганы хыналда үезинде илерээн. Бирги эдилгеле малды кадарып, кадагалап турар кижилериниң харысаалгазын бедиткейн, материал-хамчээлин тодаргай биижээн.

Комиссияның составында улусчу контроль комитединиң, көдээ ажыл-агый эргелелиниң, административтиг органнарның ажылдакчылары кирген.

Комиссия бодунуң ажылын малды онча-менди тургузар талазы-биле районда эң кошкак байдалдыг «Тиилелге» совхозтан эгелээн. Ана хыналданы чоруткан. Түнелди чүнү көргускенил?

Совхозта ниитиниң малын самчыгдаар болгаш төтчеглээр чорукка таарымчалыг байдалдар бар турганы хыналда үезинде илерээн. Бирги эдилгеле малды кадарып, кадагалап турар кижилериниң харысаалгазын бедиткейн, материал-хамчээлин чорудуп, харысалга чок чоруктарны кылып, телефон, телеграф харылзаазы будурулге планын күүсеткейн баар таварылгалар бар.

Бо четпестерде чөптүг чылдагаанар база бар. Ол телефон, радио шүгүмнары амгы үеним техниктиг негелделериңге дүүшпес, эргижирел бакшыраны, телефон, радио белдиринин аппаратуралары эргижирээн, күжү четпес, электроэнергия-биле үзүктелиишкинниг хандырып турары-биле тайылбырлаттынар.

Үстүнде айытқан четпестерни партия хүралынга чугаалажып көргеи, администрация чери-биле кады тодаргай хемчегларни ап чорутканының түнелинде чамдык ажылдар кыдыныр турар. Торгалыг, Чаа-Суурга радио-шүгүмүн чаартып кылыры, Хандагайты — Торгалыг аразынга телефон чагыларын септээри. Арыг-Бажы суурга 50 точкалыг автоматтыг телефон станциязын бо чылын тургузары шиитпирлеттинген. Кадрларның техниктиг билиг-мергежилин чавыс болуп турарын барымдаалаап, бүгү ажылдакчыларның техниктиг өөредилгезин организастаан болгаш өөредилге докгаамал чоруп турар.

Партия хүралдарынга коммунистерниң бот-отчёттарын дыннап, үндүрген шиитпиринь ажылдап кылган хемчегларниң күүселдезин информастап турары чанчыл болу берген. Будурулгенин ажыл-чорудулгазында база коллективтиң амыдыралында чамдык чугула айтырыгларны партияның ажык хүралдарынга чугаалажып, хүлээп алган шиитпирлерге тодаргай сорулгаларны салып турар. Ол чорук ажыл-херектиң байдалы дээш ажылдакчы бүрүзү харысаалгалыг болурун, болгунуң ажылын шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрүп, негелделиг болурун чедип алыр арганы берип турар болгаш ажылдакчыларның идепкейи белээн.

Партия хүралдарынга чугаалажыр айтырыгларны шын шиитип алыр, оон кижизидикчи ролюн белидер болгаш принципиалдыг шын шүгүмчүлелдиң дузазы-биле ажылдакчыларның ажыл-чорудулгазында, ажы-чанында четпестерни эдип алырынга дузалаарынче партия организациязы улуг кичээнгейни салган. Чижээ, партия организациязының бир хүралынга «Ажылдакчыларның ажылга культуразын болгаш харысаалгазын белидер хемчегler дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Ана саналдар-даа хей, принципиалдыг, чиигг болган, чамдык ажылдакчыларның ажылында, ажы-чанында четпестерни илереткен. Шүгүмчүлеткен эштер оон шын түнелди кылган, коллективте күш-ажылдың болгаш хей-иниитиниң сагыпга-чүрүмүн хажыдар, өре-самчыгдалдар кылыр фактылар чайлаттынган.

Партия, профэвилел, комсомол организациялары, администрацин чери социалистиг чарыштың түнелдиг, дээштиг болурун чедип алырын чугулалап көрүп келген. Коллективте кижи бүрүзү хууда социалистиг хүлээлгелиг. Чарыштың түнелин ай санында профэвилелиниң иштин хүралынга чугаалажып турар, а тиилекчи болган бригадага квартал санында шилчиир вымпелди акша шаналы-биле кады тыпсыр. Чарышка шыгарап үнгеннерни 5-тен 15 чедир акша-биле, хүндүлел бижик-биле шаннап, хүндүлел самбызынга кирип турар.

Эрткен юбилейлиг чылда харылзаа белдиринин коллективи социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткен, 1971 чылда турган деңнелиңден 1153 рубль хей орулганы берген, ол-ла деннел-биле алырга, 12921 рубльдиң продукциязын хейнү бүрүргеи, күш-ажылдың будурукчулуу 7 хуу өскен, продукциянын бодунезин чиигеткен. Тоску беш чыл планының бо шиитпирлиг үшкү чылында ол кадарган 104 иннээнден 104 бызааны азы төрүүр чүе инекке онаалтыр 100 бызааны доруктурүп алырын хүлээнген. Бистиң республиканың ыныг хүлээлгени алган баштайгы инек кадарчызы бо.

Хоочун малчын 1966 чылда хүлээп алган инектерин амраа менди кадарбышаан. Ол-ла инектериңден оон доруктурүп алган бызаалары 679 баш азы иелери-биле кады 794 чедир

Маңаа кол чүве хыналда чорудуп, харысалга чок кижилерге хемчег хүлээткенинде эвес, а ниитиниң малын төтчеглээр, самчыгдаар чоруктарны моон соңгаар болдурбас дээш баш удур хемчегларни ап эгелээни болур. Ажыл-агыйның бүгү алырларында малдың эге үчёдүн тургузуп эгелээн. Чаш төлдү үчётка дөраан киирген, дугаарлап, кадарчыларже кичээнгейни салып, оларны таарыштыр тургузар хемчегларни ап чорутқан.

Районнуң ажыл-агый бүрүзүнде малды самчыгдаар, оорлаар, төтчеглээр фактылар бар болуп турарын барымдаалаап «Тиилелге» совхозка чорутқан хыналданың түнелдеринбиле колхозтар, совхозтар удуртукчуларын таныштырган, чогуур хемчегларни база ап чорударын оларга сүмелээн.

Моон соңгаар ниитиниң малын төтчеглээр чоруктар-биле демиселди доктаамал чорудар хемчегларни алыры контролёрларның чугула софулгазы.

В. ИВАНОВ,
Таңды районуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

10047 ХУРАГАН

Өвүр районуң көдээ ажылагый эргелелиниң кол зоотехниги Куулар Сарыг-оолович Шарбый-оол-биле бистиң корреспондентивис мал ооллаашкынынга хамаарыштыр кыска чугаа кылган. Кол зоотехник мынчаар карыылаан:

— Бистиң районувус мал ажыл-агыйлыг дээрзин тайылбырлаарга артык апаар боор. Районда кол адыр мал ажылы болганда кижи бүрүзү мал ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынче хаара түгүнүнган. Малдың чаш толуң чидириг чокка алыр хээш ажыл коданнарда, бригаданарда, салбырларда калбарган.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында 41468 баш хой ооллап, ынча хураганнар немежир ушурлуг. Ооллгу киргеи медээ бүгүлер алырга, байдал мынды: «Торгалыг» совхозта төрүүр 20878 • хойнуң 5316-зы ооллаан болгаш 5308 хураган менди доругуп турар. Ол ышкаш «Коммунизмче орук» колхозта хой ооллаашкыны база-ла түлүктеп турар. Төрүүр чогуур 8284 хойнуң 2176-зы төрээн ийикпе, ынча хураганнар менди алдынган. Районда ниитизи-биле 10.041 хойнуң 10.047 хураганы доругуп турар.

Хой ооллаашкынының үезинде малчынарже немелде күш кыдыр сакманщиктерни дуржуйгалыг, мурнакчы аныяктардан чоруткан. Ооллгу үеде хаттыг хүннер болуп, өдәр-бээчиирлерниң хары хөрүктеттингенин, малга бергедээшкиннер моон соңгаар тургустуларын билгеш, өлче кичээнгейни күштелдирип турар бис.

Бо хүннерде курлавырда 1575 тонна сиген болгаш четчир санныг холукселлиг мал чеми бар. Ындыг-даа болза, «Кызыл Туң» колхозка хамаарыштыр моңу чугаалаар ужурлуг. Эа-харысалга чок чоруктун уламы-биле колхозтуң 300 ажыг тонна сигенин январь айда эрттеним, оске черден сиген садар ужурга таварышкан. Ол колхозтуң девискээринге чуга дүшкен харлы кararты хадып кааптан. Быштагларга мал суггат талазыбиле бергедеп турган. Ооллгу үеде суг чедирер 5 автомашинаны тургускан. Ол ышкаш ук колхозтуң малчынарынга автолавка барбайн, турары дүүренчиг. Ана быжыглаан автолавка барза чогуур коданнарынга барбайн, харын-даа Торгалыгга, Хандагайтыга чорун турары ынналгылаар. Бо талазы-биле райпо баштаар черн хемчег алыры чугула.

МЕТОДИКТИГ АЖЫЛ — ДУРЖУЛГАНЫҢ ҮНДЕЗИНИ

Бот-боттарындан өөренир

ТАҢДЫНЫҢ Владимировка ортумак школазының (директору Т. Н. Агапова) башкылар коллективи школаның хой-ниити организацияларының бүгү-де ажылын уругларның коммунистиг кижизиглегжин боттандырып чорударынче углап, өөредилге-кижизиглеге ажылын чедиишкинниг организастап турар. Соолгу алдон кан чылдарда өөреникчилерниң бир класска катап олурар чорууп эвээскеткен. ССР Эвилелиниң 50 чыл болган оюн таварыштыр Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң юбилейлиг Хүндүлел бижин-биле шаинаткан.

1972-73 өөредилге чылының бирги чартыында школада өөредилге деннели 98,1 хуу болган. Эки болгаш кончуг эки өөренип тұрарларның саны ковудээн, школада пионерлер бирги чартык чылды чүе хуу өөредилгелиг доскан.

Башкылаашкының арга-методтарын сайзырангайжылар, бот-боттарынга дузалажыр ажыл коллективте коскү черни эдилей берген. Түс-түс әртемнер, болуктер аайы-биле дөрт секцииниг тургускан. Оларның ажылы түскай план ёзугаар тодаргай угланышкынныг, доктаамал чорун тур.

Методиктиг каттыжышкын бүрүзү айда бир удаа чыглып, анаа иштекилерни база ажык кичээлдерни организастап турар. Ылангыя өөредилге деннели башкыларының секциязы (удуртукчузу С. Г. Огнева) чаа программалар-биле башкылаашкынга хамаарыштыр арга-дүржүлгэ солчулгазын организастап турары эки. Кайы-бир башкының кичээлинге баргында оон тодаргай анализин кылган, ажыктыг арга-сүмени кадары эки чанчыл апарган. Бот-боттарының кичээлдеринге олүржүрүн коллективтин бүгү башкыларының чугула сорулгазы кылдыр санап турар. Чижээ: 3-кү класстың башкызы Татьяна Монгушовна Чамзырай арга-дүржүлгэлыг хоочун башкы РСФСР-нин школаларының алдарлыг башкызы Татьяна Павловна Исаева-биле доктаамал харылзаалыг ажылдап турар. Башкы училищезин чоокта дооскан аныяк башкыга чаа программа-биле ажылдары, класска кижизидилге ажылын башкарары, методиктиг литератураны чеп ажыглаары ындыг-ла чиик эвес. Барык 39 чыл дүргүзүнда башкылап ажылдап чоруур Т. П. Исаеваның чүгле башкылаашкын ажылы эвес, харын амыралчы дүржүлгазы байлак. Олар бирги класстан бо чылгы үшкү класска чедир чергелешкек класстарга ажылдап, арга-дүржүлгазын солчуп келген. Оларның класстарында өөредилге деннели бедик. Уругларның өөредилгеге сонүргалы улуг.

Школаның эге класс башкылары чайгы курска өөренип эртken. Оон ангыда башкы бүрүзү бодунуң профессионал билиин бедидер дээш ханы чүткүдүг. Олар түс-түста билиг бедидериниң түскай планнарын түргускан, онуң директория чери хынап көрүп, амыдыралга боттандырып турар.

Мурнакчы дүржүлганың школазы

МУРНАКЧЫ дүржүлганың школазын организастаандан бээр 4—5 чыл чеде берген. Оон кол-ла сорулгазы — башкылаашкын ажылын сайзырангайжылары. Түс-түс башкыларның мурнакчы дүржүлгазын коллективке нептередири. Эге класстар талазы-биле ук ажылды РСФСР-нин школаларының алдарлыг башкызы Т. П. Исаева, үстүкү класстарда—В. Я. Боровикова олар удуртуп турар.

Школа директизязы, профэвилел комитеди, секция болгаш мурнакчы дүржүлга школазының удуртукчулары кагтыжып алгаш, башкыларның ажылынга комплекстиг хынаалдаларны чорудуп турары солун. Бо өөредилге чылында план ёзугаар ындыг хынаалдаларның түңнели коллективтин ниити ажылынга салдарлыг болган. Коллективте чоокта ажылдап келген аныяк башкылар В. М. Андреев, З. И. Базарова, И. Н. Назарова оларның ажылын хынап көрген. Комплекстиг хынаалдага башкының бүгү ажылын хынаар үжүрлүг. Үстүнде хынаалда үезинде түү илерзинил дээрге физика башкызы В. М. Андреев ук әртемге өөреникчилерниң сонүргалын чаалап алган. Кичээлдерни тывынгыр, солун, амыдырал-биле холбаалыг чорудуп турар. Аныяк эштерниң ажылынга дузалаар арга-сүмени башкылар каткан.

Күш-ажыл кичээлдерин база черчениени башкылап туруп, ажылдың ниити-европа чөвүлел хуралының эртиреринге хамаарыштыр Европаның 32 чүрүмүү, АКШ-тың болгаш Канаданың төлээлекчилериниң хой талалыг сүмележилгелериниң үшкү үе-чадазы Финляндияның найысылалы — Хельсинкиге февраль 26-да эгелээн. Хельсинкиге ужуражышкынынарның ййиги, моон мурнунда эрткен үе-чадазы январьның 15-тен февральның 9-ка чедир үргүлчүлээн. Аңаа сүмележилгелерниң киржикчилери күрүнелер келир шуулганга чугаалажыр айтырыгларга хамаарыштыр калбаа-биле чөпшээрежилгелиг болурун чедип апкан. Совет Эвилели оске төлээлериниң сагыш-бодалын барымдаалаап, ук чөвүлел хуралга чугаалажыр айтырыгларның тодаратынган төлевилелин сүмележилгелериниң киржикчилери-биле чугаалажып көөр кылдыр январьны соолгуредир саналдап киирген. ССРЭ-нин эзлээн кедилиг ол туружу аңгыланғы чүрттарның туруштарының чоокшулажырынга хой тала-биле дуза чедирген.

Ниити-европа шуулганы белеткээр ажыл хельсинки ужуражышкынынарының үшкү үе-чадазынга нүргулайында доозулган туруп болур деп, политиктиг хой-хой хайгаракчыдар болгаш парлалга демдеглеп турар. Вьетнамга, оон соонда Лаоска-даа америк эжелекчи дайынны соксатканы чүгле Мурнуу Чөөн Азиянын эвес, харын бүгү делегейнин байдалын тайбын-чаагай болдурарынче орукту ажыктан. Европага дүшкүүрлүг байдалды улам ынай чавырылдыры дээш демиселге улам таарымчалыг перспективаларны түргускан, ылангыя амгы үеде ындыг үгаазылал бүрүн үндезинниг.

Европаның хой-ниитизи ук дипке тайбынны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаары дээш демиселге калбаа-биле улам идепкейлиг туружуп турар. Оон соолгу барымдаазы — Европаның сес чүрүмүү — Англияның, Бельгияның, Болгарияның, Венгрияның, Польшаның, Италияның, Финляндияның, Югославияның политиктиг болгаш хой-ниити күштериниң төлээлекчилериниң Миланга (Италия) эрттирген ужуражышкынын болган. Ужуражышкынның киржикчилери ниити-европа чөвүлел хуралын чымдырар деп бир үн-биле саналдаан. Ол чугула шуулганны чоокку үеде эрттиреринче Европаның 30 күрүнезиниң, АКШ-тың болгаш Канаданың парламент төлээлери, Европаның кады ажылдажылга болган айыыл чок чорук айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле парламентилер аразының Хельсинкиге болган конференциязының киржикчилери Европаның парламентилерин кыйгырган. Совет болгаш даштыкы чүрттарның журналистери Европага тайбын дээш демиселге массалыг информация чепсек-херекселдериниң ролюн чугаалаткан ужуражышкынның Москвага эрттирген. Хой-ниитиге ол ужуражышкын аажок сонүргаачыг болган. (СЭТА).

Владимировка школазының ажылының дүржүлгазындан

Уругларның солун ижи

УРУГЛАРНЫҢ хой-ниити организациялаарының ажылын шын үгаан башкарары эки түңнелге чедирери маргыш чок. Владимировка школазының Павлик Морозов аттыг пионер дружиназының ажылы солун. Дружина бодуу шалыпчы деп санадып турар. Улустарның найыралы, оларның чечен чогаалы, ураң чүүлү дээш оске-даа темаларга хамаарыштыр янзы-бүрү ажылдарны эрткен чылдан бээр хойну чоруткан. Отряд бүрүзүнүң рапорттарын пионер ореалинде салган болгу. «Төрөөн чүрттүү картазының чанынга», «Аас-кежик — күш ажылда», «Чечен чогаал — оорушкынүң үндезини» дээш оске-даа солун чыштарны маңаа адап болур.

Школаның өөредилге-кижизидилге ажылынга пионер организациязы кандыг салдарны чедирип турарыл? Чамгыс-даа фактыны көрээлинер. «Ак сеткилиг өөредилге дээш» деп цитабты бо чылын түргускан. Штабта шүүтү отрядтарның төлээлери — эң-не идепкейлиг, кончуг эки өөредилгелиглер кирген. Штабты сескн классчы Нина Агапова даргалаан. Штаб чүү кылып турарыл? Түс-түс классчарже рейдилерни неделяга ийи удаа организастап турар. Оон коллa сорулгазы — уругларның өөредилгези, чүрүмү, пом, дневниктерни кадагалап турары, класстың кичээл эгелээринге белеткели дээш оскеда үүлдерни хынаары. Рейдилерни түгее пионержи классчарже эвес, харын үстүкү классчарже база чорудуп турар эртемнерниң аайы-биле сеска класста географияның, чедиде—чечек өстүрер талазы-биле факультативтиг кичээлдерни чорудуп турар. Школа чанының шолугже янзы-бүрү дүржүлгаларны база шенеп келгең. Теректиң мочургалары-биле, ол ышкаш Европа үнүн турар янек-караа-биле шенеделерни кылган. Түңнели эки болгудаан.

Владимировка ортумак школазының коллективинде хой чылдарда ажылдаан арга-дүржүлгалыглар-даа, башкы ажылынга баштайгы базыныарын кылын чоруур кызымактар-даа хой. Математика башкызы Валентина Яковлевна Боровикова шижик. Хой чылдарда маңаа ажылдап келген. Школага партболуктуң удуртуп турар. Школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылын удуртуп башкарарынга партболуктуң ролю улуг. Ылангыя комплекстиг хынаалдаларны чорударынга коммунист башкылар үлегерлиг чоруун көргүзүп келген. Шак ындыг хынаалдаларның түңнелин чугаалажырда түс-түс әртемнер башкыларын чалап алгаш, дыннадып, санал-оналдың ап турар. Комплекстиг хынаалдалар үезинде әртемнер аразында харылзаалдарже сагыш салымнакын улуг.

Орус дыл болгаш литература башкылары Вера Ивановна Артемова, Людмила Евгеньевна Платонова, эге класстарда Сталина Григорьевна Огнева, Дина Доржуевна Маадыр-оол, Кыстай Анчыевна Монгуш (тыва дыл база башкылап турар) даштыкы дыл башкызы Любовь Авдеевна Касницева дээш оске-даа башкылар ажылынга ээ-харыысалгалыг, кызымак чоруун көргүзүп турарын айтып болур.

Башкыларның дузалакчылары

ВЛАДИМИРОВКА школазының ажылында чамдык эки түүлдерни хире-чергези-биле кордувус. Башкылар коллективиниң ажылынга алдиелер комитеди (даргазы Г. С. Привалихин) Арыг-Бажы кодэ Совет, «Россия» совхозтуң дирекциязы, партком чогуур дуза-деткимчени көргүзүп турар. Ырак хөөрайларже экскурсиялаарынга база дузалап келген. Бүгү-ниити өөредилгезиниң хөөйлүзүн боттандырып турары эки. Школаның хой-хой доозукчулары төрээн совхозунда механизаторлар апарган, школада машиноведениени өөредип турар, а оон доозукчулары түскай шынзылганы алырлар.

Чайгы үеде школачылар сиген, ногаа бригадаларынга, хаван фермазынга дузаны чедирип келгеннер.

Школаның ажылында эң-не коскү нептерешкей чүүл — башкының ажылынга контроль, башкыга бүгү талалыг дуза-деткимче, бот-боттарындан өөренири болуу берген. Школа директору Тамара Никитична Агапова мында чөөрби ажыг чылдарда ажылдап келген, а школа директорунга чеди чыл болган. Негелделиг, ажылынга кызымак чоруу-биле башкылар коллективин эки удуртуп, өөредилге-кижизидилге ажылын бедик деңнелге тургускан.

Удавас үшкү удуп доостур. Эң соолгу шинтпирлиг дөртkү удуп келир. Тандыда ээрге ажылдыг школа коллективтериниң бирээзи (СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң школалар аразында шилчин чоруур Кызыл түгүн бирги чартык чылдың түңнели-биле бо школа чаалап алган) өөредилге чылын бир демнинг, чүткүдүг ажыл-иш-биле чедиишкиннинг доозар дээш үлам эки ажылдаар сорулгалыг.

Т. КОПЫЛОВА,
школада өөредилге эргелекчизи.
Б. ДИРЧИН,
«Шынның» түскай корр.

ЧУРУКТАРДА: Школаның мурнакчы башкыларының бирээзи К. А. Сааты ботаника кичээлинде (бирги чурук), РСФСР-нин школаларының алдарлыг башкызы Т. П. Исаева мурнакчы дүржүлга школазының эзлээглиг чыжында (ийиги чурук), даштыкы дыл кичээлин башкы Л. А. Касницева чорудуп тур.

А. СОКУРОВТУҢ чуруктары.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Европа чүрттарының коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлекчилериниң ужуражышкынының дугайында дыннадыг

Аныяктар ортузунга чорудар ажыл айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле Европаның чүрттарының 27 коммунистиг болгаш ажылчын партиязының төлээлекчилериниң ужуражышкыны Москвага 1973 чылдың февраль 21-22-де болган.

Австрияның Коммунистиг партиязының, Бельгияның Коммунистиг партиязының, Болгарияның Коммунистиг партиязының, Великобританияның Коммунистиг партиязының, Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының, Германияның Социалистиг чангыс аай партиязының, Герман Коммунистиг партиязының, Грецияның Коммунистиг партиязының, Данияның Коммунистиг партиязының, Барын Берлиннин Социалистиг чангыс аай партиязының, Ирландияның Коммунистиг партиязының, Испанияның Коммунистиг партиязының, Италияның Коммунистиг партиязының, Кипрнин күш-ажылчы улузунуң Депшилгелиг партиязының, Люксембурггун Коммунистиг партиязының, Норвегияның Коммунистиг партиязының, Польшаның каттышкан ажылчын партиязының, Португалияның Коммунистиг партиязының, Румынияның Коммунистиг партиязының, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, Турцияның Коммунистиг партиязының, Финляндияның Коммунистиг партиязының, Францияның Коммунистиг партиязының, Чехословакияның Коммунистиг партиязының, Швейцарияның Күш-ажыл партиязының, Швецияның коммунистери — Чөөн үзелдиг партиязының, Югославияның коммунистер эвилелиниң төлээлекчилери аңаа киришкен.

Төлээлер боттарының партияларының аныяктар ортузунга чорудуп турар ажылының дүржүлгазын база Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш шимчээшкинге, депшилгелиг күштерниң империализмге удур, тайбын, демократия, социализм дээш ниити демиселинге салгакчы аныяктарны улам калбаа-биле киприштирер перспективаларының дугайында саналларын чугаалашкан.

Ужуражышкын бүрүн билчиштикинниг болгаш найыралдыг эрткен.

НИИТИ-ЕВРОПА ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫНГА УТКУШТУР

Айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралын эртиреринге хамаарыштыр Европаның 32 чүрүмүү, АКШ-тың болгаш Канаданың төлээлекчилериниң хой талалыг сүмележилгелериниң үшкү үе-чадазы Финляндияның найысылалы — Хельсинкиге февраль 26-да эгелээн. Хельсинкиге ужуражышкынынарның ййиги, моон мурнунда эрткен үе-чадазы январьның 15-тен февральның 9-ка чедир үргүлчүлээн. Аңаа сүмележилгелерниң киржикчилери күрүнелер келир шуулганга чугаалажыр айтырыгларга хамаарыштыр калбаа-биле чөпшээрежилгелиг болурун чедип апкан. Совет Эвилели оске төлээлериниң сагыш-бодалын барымдаалаап, ук чөвүлел хуралга чугаалажыр айтырыгларның тодаратынган төлевилелин сүмележилгелериниң киржикчилери-биле чугаалажып көөр кылдыр январьны соолгуредир саналдап киирген. ССРЭ-нин эзлээн кедилиг ол туружу аңгыланғы чүрттарның туруштарының чоокшулажырынга хой тала-биле дуза чедирген.

Ниити-европа шуулганы белеткээр ажыл хельсинки ужуражышкынынарының үшкү үе-чадазынга нүргулайында доозулган туруп болур деп, политиктиг хой-хой хайгаракчыдар болгаш парлалга демдеглеп турар. Вьетнамга, оон соонда Лаоска-даа америк эжелекчи дайынны соксатканы чүгле Мурнуу Чөөн Азиянын эвес, харын бүгү делегейнин байдалын тайбын-чаагай болдурарынче орукту ажыктан. Европага дүшкүүрлүг байдалды улам ынай чавырылдыры дээш демиселге улам таарымчалыг перспективаларны түргускан, ылангыя амгы үеде ындыг үгаазылал бүрүн үндезинниг.

Европаның хой-ниитизи ук дипке тайбынны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаары дээш демиселге калбаа-биле улам идепкейлиг туружуп турар. Оон соолгу барымдаазы — Европаның сес чүрүмүү — Англияның, Бельгияның, Болгарияның, Венгрияның, Польшаның, Италияның, Финляндияның, Югославияның политиктиг болгаш хой-ниити күштериниң төлээлекчилериниң Миланга (Италия) эрттирген ужуражышкынын болган. Ужуражышкынның киржикчилери ниити-европа чөвүлел хуралын чымдырар деп бир үн-биле саналдаан. Ол чугула шуулганны чоокку үеде эрттиреринче Европаның 30 күрүнезиниң, АКШ-тың болгаш Канаданың парламент төлээлери, Европаның кады ажылдажылга болган айыыл чок чорук айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле парламентилер аразының Хельсинкиге болган конференциязының киржикчилери Европаның парламентилерин кыйгырган. Совет болгаш даштыкы чүрттарның журналистери Европага тайбын дээш демиселге массалыг информация чепсек-херекселдериниң ролюн чугаалаткан ужуражышкынның Москвага эрттирген. Хой-ниитиге ол ужуражышкын аажок сонүргаачыг болган. (СЭТА).

Доллар хоочуравышаан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Долларның үнезин чоокта чаа кудулатса-даа, оон туруштары ам-даа мөлдүргей хевээр. Банкының чээли төлевиринден хуу тыртын алырда барымдаалаар хемчээлии АКШ-тың федералдыг күрээвыр системазы 5 хуу тургандан 5,5 хуу чедир үгаттырар деп чарлаан. Оон ындыг хемчег алганы херек кырында долларның үне-туружунуң быжыг эвезин бадыткаан. Системаның эргелелиниң чарлаанын ёзугаар алырга, «экономиканың туружун быжыглаарын болаан ол хемчегни алган».

Нью-Йоркту фонд биржазынга акциялар үнезин база катап кудулаан. АКШ-тың экономика туруштарының кошкаанының база бир барымдазы ол болган.

Лаоста тайбың үе келген

Лаостуң чөвалаанныг черинге Вьетнамның соонда база тайбын үе келген. Лаостуң патриоттуу фронтузунуң (ЛПФ) болгаш вьентян чазаанның төлээлекчилери Лаоска тайбынны болгаш национал чөпшээрежилгени катап тургузар дугайында дүгүржүлгага февраль 21-де Вьентянга ат салган. Ол дүгүржүлганы ёзугаар февраль 22-ден эгелээш чүрттүн бүгү девискээринге дайын чорудулгаларын соксаткан. Лаостуң патриоттарга хостаткан девискээрлерин америк ужар чүүлдүн дерзин бомбалаарын оон-биле капсырлаштыр база соксаткан. Даштыкы чүрттарның бүгү шериг кижилерин ол хүнден эгелээш чүрттүн девискээринден үш ай дүргүзүндэ чайладып үндүрген турар болгаш туттурган шериг кижилерин солчуп алган турар ужурлуг.

Ат салган дугуржулга шериг айтырыглары-биле катай политиктиг таарыштырылга кылырының айтырыгларына база хамаарышкан. Чүртка чаалажырын соксаткан соонда бир ай болганда национал чангыс эптиң чазаан тургускан турар эртемнериниң аайы-биле сеска класста географияның, чедиде—чечек өстүрер талазы-биле факультативтиг кичээлдерни чорудуп турар. Школа чанының шолугже янзы-бүрү дүржүлгаларны база шенеп келгең. Теректиң мочургалары-биле, ол ышкаш Европа үнүн турар янек-караа-биле шенеделерни кылган. Түңнели эки болгудаан.

Владимировка ортумак школазының коллективинде хой чылдарда ажылдаан арга-дүржүлгалыглар-даа, башкы ажылынга баштайгы базыныарын кылын чоруур кызымактар-даа хой. Математика башкызы Валентина Яковлевна Боровикова шижик. Хой чылдарда маңаа ажылдап келген. Школага партболуктуң удуртуп турар. Школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылын удуртуп башкарарынга партболуктуң ролю улуг. Ылангыя комплекстиг хынаалдаларны чорударынга коммунист башкылар үлегерлиг чоруун көргүзүп келген. Шак ындыг хынаалдаларның түңнелин чугаалажырда түс-түс әртемнер башкыларын чалап алгаш, дыннадып, санал-оналдың ап турар. Комплекстиг хынаалдалар үезинде әртемнер аразында харылзаалдарже сагыш салымнакын улуг.

Орус дыл болгаш литература башкылары Вера Ивановна Артемова, Людмила Евгеньевна Платонова, эге класстарда Сталина Григорьевна Огнева, Дина Доржуевна Маадыр-оол, Кыстай Анчыевна Монгуш (тыва дыл база башкылап турар) даштыкы дыл башкызы Любовь Авдеевна Касницева дээш оске-даа башкылар ажылынга ээ-харыысалгалыг, кызымак чоруун көргүзүп турарын айтып болур.

Лаостуң чөвалаанныг черинге Вьетнамның соонда база тайбын үе келген. Лаостуң патриоттуу фронтузунуң (ЛПФ) болгаш вьентян чазаанның төлээлекчилери Лаоска тайбынны болгаш национал чөпшээрежилгени катап тургузар дугайында дүгүржүлгага февраль 21-де Вьентянга ат салган. Ол дүгүржүлганы ёзугаар февраль 22-ден эгелээш чүрттүн бүгү девискээринге дайын чорудулгаларын соксаткан. Лаостуң патриоттарга хостаткан девискээрлерин америк ужар чүүлдүн дерзин бомбалаарын оон-биле капсырлаштыр база соксаткан. Даштыкы чүрттарның бүгү шериг кижилерин ол хүнден эгелээш чүрттүн девискээринден үш ай дүргүзүндэ чайладып үндүрген турар болгаш туттурган шериг кижилерин солчуп алган турар ужурлуг.

Ат салган дугуржулга шериг айтырыглары-биле катай политиктиг таарыштырылга кылырының айтырыгларына база хамаарышкан. Чүртка чаалажырын соксаткан соонда бир ай болганда национал чангыс эптиң чазаан тургускан турар болгаш политиктиг национал сумежилге чөвүлелин тургускан турар ужурлуг. Олар национал хуралдың бүгүнүнги сонгулдазын эрттиреринің белеткелин чорудар кол сорулгалыг. Оон соонда национал чангыс эптин доктаамал чазаан тургускан турар. Ол органнарга лаос тала бүрүзүнүң дең санныг төлээлекчилерин киирер.

1970 чылдың мартта ЛПФ ТБ-нын саналдап үндүргени лаос айтырыын тааржыр шинтпирлээрининг сураглыг программазын үнезин болдурган амгы чугаалажымышкынарны эрттирген деп чүвени барымдаалаар болза, империалистиг агрессияга удур лаос патриоттарның чедип алыр дээш дайылдажып турган, лаос улустуң үндезин эрге-ажыктарынга дүгжүр сорулгаларын олар чедип алган деп чугаалаан болур. «Америк империализминиң база бир аштырыышкыны» деп, ол чугаалажымышкынизарның түңнелдерин «Юманите» солунунуң үнелээнинде үжүр-да бар. «Америк империализм Вьетнамга аштырган соонда Лаоска база аштырган. 1962 чылда женева дугуржулгаларының принциптери Вьентянга тиилеп үнген» — деп, «Юманите» демдеглээн. Ол дугуржулгага ат салганын «лаос улустуң улут тиилелгези, империализмге удур оны деткип келген бүгү күштерниң тиилелгези» деп, Японияның «Акахата» солуныу бижээн. АКШ-тың эжелекчи дайынынга удур лаос улустуң демиселинге. Лаоска тайбынны база чөптүг политиктиг таарыштырылга кылырын чедип алырының херээнге социалистиг чүрттарның дузалажы, деткимчезиниң улуг ролдуун Лаостуң патриоттуу фронтузу демдеглээн.

Вьентянга ат салган дугуржулгадан тайбын болгаш демократтыг хөгжүлдезе, оон хамаарышпас чорууң база бүрүн эргезин быжыглаарынче, социал депшилгеже өрук лаос улустуң мурнунга ажыттынган. Индий-Кыдатка тайбынны катап тургузарынче орукка база бир базым кылыры боттанган. Дайын одагларын тайбын политиктиг аргалар-биле үзүттүкп болур арга база кагып тодаргай кестүп келген.

У. Каштанның медеглели

ОТТАВА. (СЭТА). 1974 санхөө чылында чазактың санаадаан чаа күрүне бюджеди чүртка ажыл чок чорукту үндезинин-биле шинтпирлээр дивээн. Сан министриниң үгаамылап турарын ёзугаар алырга, 1973 чылды соолгуредир Канадага кылыр ажыл-ишти ышпаанарының саны ажылдап ыңдаар чонуун алды хире болган турар деп, Канаданың Коммунистиг партиязының Чиргине секретары У. Каштан медеглээн.

Чаазак бандженди чүртте бараан өртектериниң үлгадың, акша үнезиниң кудулаар турарына хамаарышкан айтырыгларны база шинтпирлей албас. Экономиканга хамаарыштыр алыр-деп ында айыткан хемчегler кызыгаарлаттынган. Ынчангаш олаш күзенчиг түңнелдерни берип ыңдавас деп, У. Каштан оон ынай айыткан.

ЭҢ ЭКИ ӨӨРЕДИЛГЕЛИГЛЕРНИҢ СЛЁДУ

Кызылда күрүненің педагогика институту. Бо чылын институтта ооредилге чаңгыс эолчегже шилчээнин-биле чергелештир кежээлерде студентилерниң аудиторияларга, дабораторияларга холаазаанын мурнуку чылдарга бодаарга эвээжээн болгай. Ол кежээ институттуң кирер эжинде дежурныйлар тургулаапкан, студентилер шевергин кеттиргилээн, катны-хог диңмирел турган.

Мында келген студентилерге хүн бүрүде-ле маңаа ужуражыг боор бис. Ынчалзажок бо кежээ чыыгланнар —республиканга чаңгыс дээди ооредилге черинин чоргаарлаашыл турар макталдыг кижилери-дир. Чаңгыс сое-биле чугаалаарга, институттуң тергини болгаш эки ооредилгиг студентилери чыглыл келгени бо.

Кежээкиниң 7 шак. Дептем залды долдур олурупкан студентилериниң кичээнгейли, лекциялар дыңнап чаңчыкпан аайы-биле президиум столунче үстаны берген. Физика-математика факультединиң деканы Владимир Иванович ДАНИЛЕНКО, эрткен семестрде быжыг билигиниг коргускеш, богун мында чыглып келген тергиин болгаш эки ооредилгенперге ректораттың, партбюроунуң, комсомол комитединиң мурнундан байыр чедирбишаан, слёттуң ажыттынганын чарлаан.

Институттуң ооредилге, эртем талазы-биле проректору, төөгү эртемнериниң кандидады Василий Намажжакович БИЧЕ-ООЛДУҢ плетКелии кысказы-биле донучаарга мынаат.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң шийтпирлерин амыдыралга боттандырып, төскү бешчыдың планныг онаалдаларын хүүсаа бетинде күүседир дээш бүгү совет кижилер эрткен юбилейлиг болгаш бо шийтпирлиг 1973 чылда күженишкинниг ажылдан турар-дыр. Ол чаагай херекке бистиң институттуң башкылар колдективи болгаш бүгү студентилер база улуг-хуузун киирген. Ооң тодаргай чижээ, —1972—1973 ооредилге чылының бирги семестринде чүгле 4—5 ооредилгелиг болган 258 студентилер богун бо слётта киржип турары бо тур. Институтта бир-ле дугаар болуп турар бо слёттуң киржикчилеря болганындан силерге-даа, биске-даа ооруунгур.

Эрткен семестрде институттуң ооредилгези 92 хуу болган. Ооң мурнунда семестрде денизээре хуу талазы-биле оскен болгаш 20 эки ооредилгелиг студентилер немешпен. Биология болгаш химия факультединиң студентилериниң кызымаккай чоруун онзалап демделгээр ужуруг. Ол факультеттиң ооредилгези 97 хуу болуп, бирги черия солээн. Деканы—биология эртемнериниң кандидады Г. Николаев. Ийиги черде филология факультеди (деканы — педагогика эртемнериниң кандидады К. Март-оол), а үшкү черде физика-математика факультеди.

Слётта киржип турар 43 тергиин болгаш 225 эки ооредилгелиглериниң арагындан ай санында 100 рубль түңнүг, ленинчи стипендиядыны ап эгелээн, биология болгаш химия факультединиң үшкү курсчузу Ю. Карпованы чоргаарлаашыл-биле адап, студент бүрүзүн аңаа деңнежиир деп кыйгырып болур бис.

Бо слёттуң киржикчилеря ооредилгези кошкак студентилерге дузалажып, кичээлдер үзер, чалгаа чоруктар-биле эптеп чок демнеежип, ооредилгениң бедик деңнелеп чедип алырынче элеткелчя кыйгырган.

Ленинчи стипендиат Ю. КАРПОВА бодунуң факультединде 55 кижи тергиин болган эки ооредин турарын чугаалавышаан, уламчылаан — чүгле лекциялар-биле кызыгаарлаттынмайн, студент кижи үелерин чоп хувааш, экзамен азы зачёт келирин мааладайн, доктаамал кичээлээря—бижыг билигни чедип алырынга дузалаар. Оон ындай ол хой-ниитининг ажылында киржин турар студентилерниң ооредилгези эки, а аңаа-ла хоотуг үелери эңдерик, ажыктыг ажыл-даа кылбайн турар кижилериниң багай ооредилгези «үш дээрге, күрүне деңдээдир» дээр хөөнүүнү шүүгүмүүлээп (ЧУРУКТА Ю. Карпова санаал берип тур).

— Кезиир үеде салгакчылаарыыстың салым-чолуг, эртембилигиг хамаатылар болуур — силерниң башкы деп чаагай мергежилиңерде, ажылыңарда, арыг чүрээңерде онаажын турар. Ынчангада студент чыддарындарда башкылаарындарга үүгле бижыг билигни эвес, арга-дуржулгалы амдыгааптан ап эгелеер. Ажылдан эгелей бээринерге бергелер албан турар апаар. Опу ажын эртер төлээде, башкы мергежилге арыг бердинер херек-дең, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Д. САТ слёттуң киржикчилеринге байыр чедирбишаан, чагыг чугаалаан.

Эрткен семестрде эң эки ооренген студентилерия институттуң хүндүүгүр бижиктериле шаңналаан болгаш дыка хой студентилерге аас байлы чедиргеп ректорнуң дужаалын дээш ооредилге черинде профсоюзтел организациянының даргазы А. Дятлов номчаан. (УСТҮҢДЕ ЧУРУКТА институттуң ректору Х. Алдын-оол Хүндүлүг бижиктi тыпсып турары).

Индирде биология болгаш химия факультединиң 5-ки курсчузу— Людмила Бажина. Оң тергиин болгаш эки ооредилгелиг студентилерниң слёдунуң киржикчилериниң Кызылда күрүненің педагогика институдуун бүгү студентилериниң ажылдан турар.

Ооң сообда Социалистиг Күш-ажыылдың Маадыры Оюржак Чыважжынович Лопсанчап, Н шериг кежээниң дайынчызы, сержант Александр Игнатавичус болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының оскелда киржикчилери боттарының сактышшыннарын тустуунда чугаалааннар.

В. ЧАЛБАА.

Ужуражылга

Тываның Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң хурадаар залынга Совет Армиязының болгаш Шериг-далай Флодунуң хүнүнге турасказаткан ужуралыгланы музейниң эртем ажылдакчызы М. Конин-Лопсан ажыткан, фронтчуг, Александр Невский орденниг элдептиниң Федор Степанович Гапоновка сос берген.

Ооң сообда Социалистиг Күш-ажыылдың Маадыры Оюржак Чыважжынович Лопсанчап, Н шериг кежээниң дайынчызы, сержант Александр Игнатавичус болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының оскелда киржикчилери боттарының сактышшыннарын тустуунда чугаалааннар.

В. ЧАЛБАА.

Ниитиге даянгаш

Бистиң «Чаа орук» колхозта кодээ Культура бажыңы шынап-ла чоонун ойнаар, хогледээр черии болу бергеп. Ангы-аңгы болгулеринии ажылы план ёзугаар чорун турар. Колхозчу авыиттер күш-ажылчы хүн доостурга, аңаа чылгын кежир, кайы хүнде чүнү эртиреря кижи бүрүзүнге билдингир. Кежээлерде ниитп массалыг хемчеглерден аргыда пыдырга, пашки, биллиард ойнаары үзүк чок болгаш. Кажык адары дээш, оскс-даа ооннарыны организастаи турар.

Киноларга көрүкчүлер кезир. Кииомеханик эш Балган ажылынга кызымак, онаашпаи планнарын ол кап чыл уламтыр доктаамал күүседнп турар.

Культура бажыңының ажылын чүгле оон удуртукулары, клуб ковүдели эвес, а «Чаа орук» колхозтуң баштаар черн (даргазы эш Сакты-Сюрюп), Бай-Даг кодээ Совели (даргазы К. Ыналай) олар клуб ажылынга ботгуг дузаны чедирип турар. Колхозта хереэжеиннер чөвүлели, комсомол организациязы колхозтуң культура амыдыралынга эки киржилгелит.

Бистиң Культура бажыңының эки ажылыимын база бир тодаргай хереэнин районнуң бот-тывыятыр уран чүүл коруудезинге бистиң колхозтуң бот-тывыгыр артистери эң идепкейлиг киришкени болуур.

Культура олаглариың ажылывче ажыл-агый удуртукчулары, хой-ниитп организациялары доктаамал сагыш салып турарга кавдыг-даа ажылды анаа организастаары чиик. Бо культура бажыңында байдал шак-ла ыяыг.

Ш. КОМБУ.
Эрзин район.

Ооруражылга

Тываның Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң хурадаар залынга Совет Армиязының болгаш Шериг-далай Флодунуң хүнүнге турасказаткан ужуралыгланы музейниң эртем ажылдакчызы М. Конин-Лопсан ажыткан, фронтчуг, Александр Невский орденниг элдептиниң Федор Степанович Гапоновка сос берген.

Ооң сообда Социалистиг Күш-ажыылдың Маадыры Оюржак Чыважжынович Лопсанчап, Н шериг кежээниң дайынчызы, сержант Александр Игнатавичус болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының оскелда киржикчилери боттарының сактышшыннарын тустуунда чугаалааннар.

В. ЧАЛБАА.

Ниитиге даянгаш

Бистиң «Чаа орук» колхозта кодээ Культура бажыңы шынап-ла чоонун ойнаар, хогледээр черии болу бергеп. Ангы-аңгы болгулеринии ажылы план ёзугаар чорун турар. Колхозчу авыиттер күш-ажылчы хүн доостурга, аңаа чылгын кежир, кайы хүнде чүнү эртиреря кижи бүрүзүнге билдингир. Кежээлерде ниитп массалыг хемчеглерден аргыда пыдырга, пашки, биллиард ойнаары үзүк чок болгаш. Кажык адары дээш, оскс-даа ооннарыны организастаи турар.

Киноларга көрүкчүлер кезир. Кииомеханик эш Балган ажылынга кызымак, онаашпаи планнарын ол кап чыл уламтыр доктаамал күүседнп турар.

Культура бажыңының ажылын чүгле оон удуртукулары, клуб ковүдели эвес, а «Чаа орук» колхозтуң баштаар черн (даргазы эш Сакты-Сюрюп), Бай-Даг кодээ Совели (даргазы К. Ыналай) олар клуб ажылынга ботгуг дузаны чедирип турар. Колхозта хереэжеиннер чөвүлели, комсомол организациязы колхозтуң культура амыдыралынга эки киржилгелит.

Бистиң Культура бажыңының эки ажылыимын база бир тодаргай хереэнин районнуң бот-тывыятыр уран чүүл коруудезинге бистиң колхозтуң бот-тывыгыр артистери эң идепкейлиг киришкени болуур.

Культура олаглариың ажылывче ажыл-агый удуртукчулары, хой-ниитп организациялары доктаамал сагыш салып турарга кавдыг-даа ажылды анаа организастаары чиик. Бо культура бажыңында байдал шак-ла ыяыг.

Ш. КОМБУ.
Эрзин район.

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

ТИИЛЕКЧИЛЕР ИЛЕРЭЭН

Бистиң республикаиың профэвилел-комсомолдуң хаак кроэчуун бирги. ийиги чазалариың маргылдаалары шупту райониарга, хоорайларга, массалыг, организастыг эрткен. Ол маргылдаалырга үлетпур будурулгелерии, албан организацияларның, тудуг, колхоз, совхоэтарның болгаш ооредилге черлериии дыка хой спортчулары киржип, хаакка ГТО-иуң чаа нормазын чедиишкиниг дужлаганнар.

Эрткен шынтаиыр хүиперге республикаиың профэвилелкомсомолуң хаак кроэчуун түиелп маргылдаазы Кызылдың Хербис даанда хаак базазынга болуп эрткеп. Аңаа 12 шилиидек командалардың чүс аажыг спортчулар киришкеп.

Уртуларын 3,5 километр хемчээлиг черлерге чарыжына Бай-Хаакта уруглардың спорт школазының тренэри Вера Северина кымга-даа аитырбайн, республика чемпиону атты бүзүредиин-биле чедип алган. Ооң командада эки Таня Феоктистова ол ийи хемчээлге ийиги черлерии эалаан.

Оолдарның 10 километрге эрткеп маргылдаазында Хову-Аксының төлээзи Александр Бабкин айыткан хемчээлги 34 минута 40 секунтада эрткеп, бирги разрядтың нормазындаида бедик түиедии көргүскеп. Кызылдың хаакчылары Николай Фидатов ийиги, Александр Комендант үшкү черлерии үлеспкеннер.

Республиканың хаакка шилиидек командазының кежигүнү, Кызылда школа-интернаттың күш-культура башкызы Эльвира Крыцина дерээженнериин 5 километрге чарыжына 23 минута 54 секунтада келгеп, тиилеигеии чедип алган. Педагогика институдуун студентизи Людмила Коэина Крыцинага каш-ла секунданы ойнатканп, ийиги черии алыр аргалыг болган.

Хаакка Тыва АССР-ниң шилиидек командазының кежигүнү Юрий Зырянов эр улустуң 15 километр хемчээлиг черге маргылдазында чемпион болгаи. Ол айыткан хемчээлги 51 минута 35 секунтада эрткеп. Ооң командада эштерия Николай Санников, Николай Григорьев олар ийиги, үшкү черлерии алганнар.

Маргылдааның ийиги хүнүиде оолдар 15 километрге, хереэжеиннер 10, эр улус 30 километрге чарышканнар. Хереэжеиннерии чарыжынга Эльвира Крыцина база кымга+дада аитырбайн, ийи дакпыр чемпион атты чедип алган. Оолдарның 15 километрге хаак оруунга бирги чер ииэи ремиселл Кызылда башкы училищелиниң күш-культура башкызы Юрий Зырянов алган.

Хаак кроэчуун түиелиниде команда талазы-биле бирги черии Кызылда чыдыныкым, дээш школа болгаи эртем ажылдакчыларының профэвилел обкомуиуң шилиидек командазы алган, облпрофсоэуделиниң болгаи ВЛКСМ обкомуиуң шилчиир кубогу, выпшели, бирги черпеиии диплому-биле шаңнаткан. Ийиги-зии Таиды районнуң, үшкүзүи Хову-Аксының командалары алганнар.

Болуп эрткеи хаак кроэчуига «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң түиелии базе үиүгүеп. Аиаа Таиды районнуң хаакчылары команда талазы-биле бирги черии алгаи, «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң районнар арагынга шилчиир кубогу-биле шаңнаткан. Бии-Хемнии спортчулары ийиги. Тожуунуң хаакчылары үшкү черлерии алганнар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: 30 километрге хаакчыларның старчче үиүп турары (адаанда); Улуг-Хем районуиуң Торгалыг 8 чыл школазының 7-ги классының ооредиичизи Николай Чурүүо ооллармың 15 километрге чарыжына «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң чемпиону болгаи (устүнде).

Авторлуң фотолары.

Хемнерни, сугларны боктадырбас

Суг дээрге амыдыралдың дөзу. Суг чокта бойдустуң яңы-бүрү байлактарының өзүп, көвүдээрии бодаары бешин берге. Агаарны болгаи сугиу арыг-сиииг болдурары, хемнерже, холдерже үдетпур будурулгелерииің ажылган каапкан сугун арыгалаайн төгер чорукту болдурбас дугаайында доктаадаарны СЭКП ТК болгаи ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелии үүлээп ап келгеп.

Балык камгалалывын Тыва инспекциязы республика дезиксэрииде хемнерии, холдерии камгалалын хой-ниитининң дузазы-биле боттандырып, сугларны хирлендирип турар чорук-биле демнеэлп чорудуп турар. Тываны аскок хемнериин, холдерии, ораиы деп турары таварылга авес. Ооң дезиксэрииде балык-байландым, хову-пеэдерии сугтарын чыдар улуг, бичо хемнер көй. Сорулга болза, ол хемнерииң сууп арыг тургузары, ооң-биле үнелиг балыктарны остүрүп көвүдеирия, оларны чөп ажылгаары болуур.

Хемнериің суу бисте арыг бе? Бо айтырыгта дорту-биле «ийе» деп харыылап болбас бис. Хемнерже, көлдөбектерже үлетүрге ажылган каапкан, хораллыг будумелзер-биле хирленген сугларны болгаи балжык ээлериии хеп чүгаан савааииыг сугларын төп турарының фактылары бар. Чижээ, Терлиг-Хаяның мөңгүи суу будурулгелии ажылгалга киирип турда арыгалаа дериллелиниң тулуун дооспаан турган. Оон уламнындан ол будурулге үе чеде арыгпал дериллелери чокка ажылдай турган. Будурулгелиии руда казар карьериидс механизмнери, техниканы болгаи мында дизель станциязы ажылдазыр нефть продуктулары төктүп турган. Хар эрии, аңы чаъс чаап турган үеде ол будумелдер, холукселлыг суг хемче чайыкталыш киирип турган. Ол чорук ында хемдс балыктарга хоралыг болгаиы биидингир. Балык камгалалывын инспекциязы байдалы ооренип көргеп, будурулгелиің удуртукчуларын торгаарап-даа.

Чамдык колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары мал фермазарынга ажылган каапкан сугиу, хир-чамныг одекти хемнерже төп турары каапчап-даа ыяы эвес. Чижээ, Кад-Хем районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң суг-баразн фермалары бүгү богун сугже төп турган. Колхозтуң удуртукчулары ындыг чүүлдерии моон соигаар болдурбазын, бок төгер тускай черлерия ыяыг ажыл турар.

Эрик чоогунда бижыңнарлыг хамаатылар хемнерии бок төгер чер ыяып ап турары дээрге санитария-гигиена чүрүмүнга таарыппас. Бичалза-даа Кызылда Депега, Шилээ, Малыпкин, Шагаан-Арыгда Ондар, Пибин, Шүтенков, Хову-Аксында Вовк, Афонин, Тарасова ыяыган чамдык хамаатылар бажыңбогун сугже төп турганы дээш харыысалга үүлээр ужуруга таварыпкан.

Бойдус байлаан камгалаар, ону чоп ажылгаар дугайында бүгү совет улустуң мурнунда тургустуган улуг соруглганы боттандырар төлээде хемнериің, сугларның арыг турарын чедип алыры, аңаа хамаатыы кижи бүтүдеи бодунуң салымыкшыи киирери чугула.

А. ОГНЕВ,
Балык камгалалывың Тыва инспекциязының сугларны санитар талазы-биле камгалаарының куриинспектору.

Биске дузалажып көрүңер

«Сүт-Хөл» совхозтуң төвүиден ырак эвесте, 3 километр ирге черде, Кара-Чыраа салбырында хой чон чурттаи, ажылдан турар. Совхозтуң төп шаңы, ииек фермазы шупту ында. Чурттакчыларыи коидуунда адыыктар.

Бистиң салбырга чаа клубу ту ийи чыл бүргүзаар ажыттыкан. Клубка кино, концерт, танцы, лекция доктаамал боон, хогжум-шии театрының артистери-даа аалдап кээп тургулаан. Соолгу үеде бистиң салбырда байдал шуут оскерилген. Оода клубка кино безиин корбестедивес.

Кипомеханик Сандак Сенгинден херектиң үжурун айтырарга «соок клубка канчап кинолзарыл» дээр. Ооң ынча дээри база төптүт, чүге дээрге клубка кире бээрге, соогу даштын-биле домей. Клубуң батареялары доңгандан бээрийи ай ажыл турар.

Салбыр ергелекчиэи Монгуш Досун-оолдан айтырыг тургузарга, төптүт харыы бербеп, а клуб эргелекчиэи Монгуш Көкүү база-ла «согуур эштерге чугаалап турза-даа, оде кыдыртпас боор-дур» деп харыылаи каар.

«Сүт-Хөл» совхозтуң директорнязы, партком, ында көдээ Совет бисте байдалды черле кайын билбейн турар деп, мындыг-даа болза мынчага дээр хемчет албайн турары бисти кайгадыи тур.

О. ХОВАЛЫГ,
М. ЧАШ-ООЛ,
Д. КЕРТИК-ООЛ
дээш еске-даа болук авторлар.
Чоон-Хемчик район.

Чүгле барааны чаагай

Кызыл-Мажалык суурнуң чоогунда «Тыва сүт тудуг» трестиң № 4 КМК турар черде чаа клубту 1971 чылда ажылгалга киирген. Чоок-кавының чурттакчыларының ооруңкүу-машиайы-даа кызыгаар чок. хостуг шактарда кузгурлуг дыштанырынга таарымчалыг байдал тургуступ-ганывга кым-даа ооргэн.

Ындыг турбужо чаа, чараш клубувус чыл-даа чедир ажылдавайн хагдынын калганынга кижиниң сеткилин хомудаар-дыр. Чылдагаанны чүдел-деп айтырыг тургустуунуң кеиир. Удуртукчу болгаи ажылдакчы эштерниң эр-харысалга чогуннан клубтуң одалгазы багай болуп келгеп. Одалга системазын багай кылганындан батареялар доңгаш, чара тепкеи. Тос тостуң соогунда ям канчаарын, клубту шуут хаан каан.

Оң чоок-кавының чурттакчылары кино, концерт көөр дээидс Кызыл-Мажалыкче барын торуп каар. Кыштың соогунда ырак черге арсыжарга чонга дыка халаалыг.

«Тыва сүт тудуг» трестиң № 1 КМК-ның начальнигии эш Востииков клубче черле сагыш салбастаан. Четпестерии одии алыр арга бар-даа болза чогуур эштерниң сагыш амыр чорууидан клуб мынчага дээр хаалгыг туруп берген. Канчаарыл?!

А. САРЫГЛАР.
Барыын-Хемчик район.

Дус чок хлебтер

Бистиң Аксы-Барлык суурга тургузуг-зо дус чок хлеб кедир. Оларның ортаа коидуу 38 копеек болгулаар. А 16—25 копеектиг хлеби, булочка кылыгаары дыка ховар кедир.

Ак-Довуракгың хлеб заводунуң дузу чогу ындыг чүве ирги бе? Азы будургеи продукциязын хынаваан турары ол бе?

Биске хлебти неделяда ийи-бир-ле удаа сөөртүп акпээр. Ону салгакчылар нормалаи садыш-даа турза чедиишпес. Суурга автобус хүнде үш катаи кээп турары бир ёки чүве ол. Чүге дизе, хлебтаар дээш чонның ынай-бээр аргыжары хой. Чурттакчы чон Кызыл-Мажалыктан барын хлеб садыш алыр дээш шуузуп-ла турар. Ында хлеб чок болза Ак-Довурак хоорайже кежер. Харын-даа Постоиный суурдан барын садыш алыр ужурга таварыжыр. Ажылгы чон үнелиг хой ус-шакты мынчаар эрттирип турар. Ылаңгыя маячыныларга, кадарчыларга мындыг байдал берге.

Бо чүгүлэ хереэлеэдя таарымчалыг, хандырарын чон иегеп турар. Барыын-Хемчик райпозуиуң баштаар черн (даргазы И. Попов) маңаа чүү деп харыылаар ирга?

О. ХЕРТЕК.

Бышкатар кайнаар чидип турарыл?

«Тоора-Хем» совхоз чыл саиында-ла күрүнеге муң чыгам ивииин эдии дужаап турар. Ол ивидерииң бышкаандан 500 эжеш эки ыыпнарыг идиктерии аңчыларга даарап болуур. А бисте кандыгыл?

Мал согар пунктуда бышкатарны кайнаар сааруп турарын кым-даа контрольдавай келген. Мал эмчиэи Ак Эзирикпейниц иегелдэ чогун, белетиелчи Хертек Базырыиың «кылаң карага» сундуулуун ажыглаап, оларның таныш корүжу, райондан келген кижилер 6—8-ти сууруп ап турза-турза, бышкатар артпайн баар. Аңаа келир кижилериің чугаазы бышкак-за, бышкак. Оиу чатывас, айтырбас-даа кижи чок боор.

Совхозта чыл бүрүде чүс аажыг ацчы аңчап, дээидеп турар. Бышкак идикти кедерге ацчы кижиго эптиг, чымчак, чыамгы-даа болбаган. Ынчангап бо хире таарымчалыг эгти чүге оскээр саарып турарыл? Бышкактар кайнаар чидип турарыл? Бо айтырыгта совхоз директорлуғының харыылаар үеии келген эвес бе?

Ч. БУЗУРАШ.

Черлик ыттарны канчаарыл?

Чоон-Хемчик районнуң Баян-Тала кодээ Советии эрткеи чыдыңы ноябрьда тускай шиитпир чүүлээ алган. Черлик ыттарны уаутказарын, ыттыг кижилер олардың багаларын болгаи кодээ Советке дугаралдырын ында айыткан.

Контора эжинде азыи каап ол шиитпир ам-даа турбушаан. А ооң күүседеэии боттандырбайн келгеиидеи Советтиң девиксэрииде черлерде черлик ыттар ковүдээп. Олар чонның хой, ошкүүн тудуп чиг, харын-даа солуп, селкүүл тарадып чоруур почтачыларның ажылдарынга берге байландыы таварыпгыл-рыл турар.

Баян-Тала кодээ Совет (күүскомуиун даргазы эш Машпак-оол) шиитпирииң күүседеэии организастаар хемчеглерии дарый алыры негеттиишп турар.

О. ОЧУР-ООЛ.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 27-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.45—«Комиссар херечилеп тур» Документалдыг фильм. 19.15—«Кадыкшылга». Дамчыдыла. 19.40—Кыска метражтыг фильм. 19.50—«Улусчу контроль». Дамчыдыла. 20.10—Телефильм. 20.20—Инструментиалдыг триониун концерти. 21.00—Телемедээлер. 21.15—Чарлалдар, реклама. 21.20—22.45—«Ыт четкен бай херээжен». Уран-чечен фильм.

АГААР

Кызыдыиы агаар станциязының медээии ёзугаар алырга богун республикага шокар бурутгаар, чамдык чердерге бүчө хар чаар. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттыг дүрген секундада 0—4 метр чедер. Агаарның температуразы дагаар районнарга 8—12, арткаииарынга 14—18 градус соок болгур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Хаттыг дүргеии секундада 0—4 метр чедер. Агаарның температуразы 14—16 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

кинотеатрларда

ФЕВРАЛЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Руслан биле Людмила» (1-ги, 2-ги колекгери) 10.00, 12.45, 15.30, 18.15, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Адыр, мана!» (5-ки кезээ) 15.00, «Үш мушкетёрлар» (1-ги, 2-ги колекгери) 16.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оцеола» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Арыг-шынчы ынаныышдың көпазы-биле» 9.00, 10.50. «Демдектиг атом» 12.40, 14.30, 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораилкчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харысалгалыг секретарының 23-35, партийзи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажылагый килдизиниң 21-47, үлетпур килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 21-27, информациа база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейи барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00960.

Солун неделяда 6 катап үнер.
Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 675.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңнар!

1965 чылда үдезавлеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 ЧЫЛ
ФЕВРАЛЬ
28
СРЕДА
№ 50 (9126).
Өртээ 2 нег.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

«Тыва АССР-ниң алдарлыг экономизи» деп хүндүлүг атты тургузарын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму дозтаатказн.

Тыва АССР-ниң хүндүлүг аттарының дугайында Дүрүмүнүң 1-ги түүлүнде «а» пунктуну немээр.

Тыва АССР-ниң алдарлыг экономизи деп хүндүлүг атты үлүе ажыл-агыйының адырларының ажыктыгы бедидерине, социал-культура хөгжүзелиниге, экономиктиг билгилерни пропагандалаарынга ачы-хавыяалыг болганы дээш Тыва АССР-ниң бүдүрүлгезериниң, албан болгаш организациларының, министерстволарының болгаш ведомстволарының 10 чылдан эвээш эвес үеде ажыдаан бедик мергежилдиг экономистерине, бухгалтерлеринге тыпсыр.

ЧЕР-ЧЕР СОВЕТТЕРИНИҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАРЫ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы

Февраль 26-да РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралынга 1972 чылда ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң организасс-массалыг ажылдарының чамдык айтырыглары болгаш Россия Федерациязынга ажылчы чоннарның хоойлудурум кижизидилгезиниң дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

Дээди Советтиң Президиумунуң демдеглээни-биле алырга, Россия Федерациязының чер-чер Советтериниң организакчы ажыл-чорудулгалары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг күүседириңге, ССРЭ-ниң бежен чылын төлевилеп уткуурунче, тоску беш чылдың планнарын болгаш сорулгаларын чедиишкинниг күүседириңге угланган.

Бүгү-де чер-чер Советтери эртекен чылын демократтыг принциптерин боттарының ажылынга ажыглап тургаш, РСФСР-ниң Конституциязында көрдүнгени ёзугаар сессияларны эрттирген. Советтериң хөй кезии оларны белеткээринге болгаш эрттирериниң практиказын экижиткеп, депутаттарның чугаалажыр айтырыглары көвүдээн. Советтер чоокта чаа бооп эрткилээн сессияларга СЭКП ТК-ның декабрь (1972 чыл) Пленумунуң доктаалын түүлүг деп көргеш, беш чылдың үшкү шиитпирлиг чылының планнарын болгаш даалгаларын күүседир талазы-биле тодаргай хемчеглерни айыткан.

«ССРЭ-де ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының чер-чер Советтериниң, юстициянның, прокуратураның, иштики хереглерниң органнары, суд черлери, чамдык министерстволар болгаш төп албан черлери, хөй-ниитти организацияларының совет хоойлу-дүрүмнерин тайылбырлаар болгаш ажылчы чоннарның хоойлу-дүрүм кижизидилгезиниң талазы-биле боттарының ажыл-чорудулгаларын мурнукузундан идепкейжиткенин айыткан.

Чамдык черлерниң юстиция, суд, прокуратура болгаш иштики херектер органнары бүдүүге, албан болгаш организация черлери-биле сырый харылзаалыг ажылдап турар. Дыка хөй бүдүүге черлеринде хоойлу-дүрүм кижизидилгезиниң, корум-чурум үрээр чоруктарны болдурбазының айтырыгларын ажылчынарның, профсоюзулеринин комитеттеринің хуралдарынга бо-ла чугаалажып көрген тур; районнарның болгаш хоорайларның-да партия, совет болгаш администрация черлериниң удуртукчуларының киржилгези-биле айтырыг-харыы кежээлерин үргүлчү эрттирип турар.

Чоннуң хоойлу-дүрүм кижизидилгезиниң ескерээ аргаларын база ажыглап турар. Ол дээрге, үнүшкүнүүр суд, судьяларның отчёттарын, прокуратура ажылдакчыларының, иштики херектер органнарының ажылчы чоннар коллективтеринге беседаларды, тайылбыр ажылдарын-дыр. Ол ышкаш эки туранның улусчу дружиналары, эш хүүнүң суттары, күүскомнарның комиссиялары база чугула рольду ойнап турар.

Ол бүгү-биле чергелештир РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму чамдык черлерде ажылчы чоннарның хоойлу-дүрүм кижизидилгези СЭКП-ниң XXIV съездизиниң салган сорулгаларының дедиелинге четпеён турарын демдеглээн. Чамдык таварыгларда хоойлу-дүрүм пропагандазының түүнелди кошкак бооп турар. Кижизидилге ажылының үезинде хоойлу-дүрүмнерни чер болганга тайылбырлаавайн турар. Улуг эвес коллективтерге, аныяктар ортузунга бо талазы-биле лекцияларны эвээш вомчуп турар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму ажылчы чоннарның хоойлу-дүрүм кижизидилгезин ажыдеринің бүгү. хемчеглерин алырын чогуур органнарга даскан.

Россия Федерациязының Дээди Совединиң Президиумунуң хуралынга оскерээ айтырыгларны база чугаалажыскан.

Президиумунуң хуралын РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы О. П. Колчина эрттирген.

(СЭТА).

1973: ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

МАЛЧЫННАРНЫҢ КУЛЬТУРА ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

Мал ажыдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыны бүгү чуртта калбарган. Шак ол чаагай ажыл-ишке кужениишкинниг ажылдап турар кижилерниң культура хандырылгазынга сагыш салыры — кадзының культура ажылдакчыларының ыдыктыг хүзөлгези. Бо дугайында СЭКП Өвүр райкомунуң ийи-ги секретары ЧЫЛБАА ХЕЛЕЕВИЧ ООРЖАК-биле бееседаны парладывыс.

— Совхоз болгаш колхозтар төптеринде кедээ Культура бажыннарындан аңгыда малчыннар культурлуг дыштанылгазын кана эрттирип турарлар ирги?

— Районда үш кедээ Культура бажыннарынга чоок малчыннар хостуг үелеринде культурлуг дыштаныры-биле хээп турарлар. Оон аңгыда Чаа-Суурда кедээ клубту санаваска, Ак-Чыраада болгаш Чараш-Дыгта инек фермалары тускай клубтарлыг. Ол ышкаш он хойжу бригадалар төптеринде кызыл-булуңнар бар. Оларның шимелде, дерилгезин Культура бажыннарының ажылдакчылары шеф бүзүу-биле кылчып берип турар. Бригадалар, фермаларның хуралдары, политкичээлдер боттарының клубтарынга, кызыл-булуңнарынга эртип турар апарганын чугаазарга-ла, малчыннар боттары культура олагларлыг дээрэн билдингир. Харын-даа Бораганак «Коммунизмче орук» колхозтуң үш бригадаларынга концерттиг чоруун-даа болза, сөөлгү үеде ажылын сулаткан. Ук агитбригаданың удуртукчузу С. Шыдыраа Саглыда «Хараачыгай», Солчурда «Кок-бута» деп агитбригадаларже база-да ында-хаана үүгүшкүннерни кылып турар. Агитбригадалардан аңгыда Чаа-Суурнуң болгаш Ак-Чыраанның кедээ клубтарында боттарынгар уран чүүл бөлгүмнериниң кирааскылери малчыннарга концерттерни көргүскен.

Районда бир тускай автоклуб база бар. Ол ышкаш районнуң кинофикация четкизинде көжер кино ырак, чоок конаанарны эргип келген. «Торгалыг» совхоз кино болгаш агитас-массалыг ажылга таарыштыр дериттинген автобустуг садыл алган. Оон чоллаачызы, коммунист О. Бичел эртем-техниканың чедиишкиннерин коргүскен фильмнерни малчыннарга көргүзүп турар.

— Малчыннарның культурлуг байдалының талазы-биле ажыл-агыйларда чоруттуп турар ажылдарны чугаалажып турар ирги бе?

— Йе. Чоокта чаа райкомнуң бюрозунга «Торгалыг» совхозта парткомнуң (секретары В. Бюрбю) маңаа хамаарыштыр кылып чоруткан ажылдарын чугаалашкан бис. Ында чамдык кыдыгнан чүүдерни чугаалаайн. Совхозка чүгле 1972 юбилейлиг чылдың дургузунда малчыннарга 30 концерттерни, 27 кинону көргүскен болгаш 78 аңгы-аңгы темаларлыг лекцияларны номчаан. 140 малчын өреге 295 солун-сеткүүдү чагыткан, оон чедирилгелиг оки. Малчыннарның барык-ла дегерези радиоприёмниктерлиг. Ол совхозта малчыннарның амыдырал-чурттаагынче сагыш салыышкын күштелген. Малчыннарны тускай хептер-биле хандырган болгаш социалистиг чарышка шылгараан 133 мурнакчыларны 4379 рубльдиң бараанналары-биле база шаңнаан.

Малчыннарның культурлуг байдалының бедидер талазы-биле оларның ортузунда чарыш организастаттынган бе?

— Эрткен чылын болуп эрткен районнуң малчыннар конференциязының соонда, кадарчы бүрүзүнүң мергежилиң бедидер дээш чарыш калбарган. Маңаа тиилекчи болуп, тускай класстыг, мастер болур дээш малчын бүрүзү зооветеринарлыг билиин болгаш культурлуг дедиелиң бедидип турар. Бо чарышты районнуң экономиктиг чөвүлели чорудуп турар. Ол ышкаш районнуң хереэженнер чөвүлели «Культурлуг өг-бүле дээш» деп социалистиг чарышты малчыннар ортузунда база чарлаан.

Малчыннар ортузунда чарлаттынган социалистиг чарыштарны түүнел чугаалажыр бир улуг баймдал—наадым болгай. Ынчангаш бо чайын районнуң малчыннар наадымнын онзагай, күш-ажылдың болгаш культурлуг амыдыралдың байырлалы кылдыр эрттирерин планнап турар бис. Анаа малчыннарның чедип алган чедиишкиннеринден ажыдып, уран талантының чон сонуургап көөр кылдыр, оларның күжү-биле белеткээн концерт база болур апаар.

Районнуң бот-тыныгыр артистери бүгү кодиннарга барып, кожазын хомудаашаан, кайнаазын кагбайн оон-концерттерни көргүзер дугайын районнуң культура ажылдакчыларының хуралынга шиитпирлээн. Шак мындыг сорулганы чедип алыр төлөдө, районнуң культура ажылында ам-даа бар чамдык четпестерни эдип алырынче кол кичээнгейни салыр бис дээрэн эш Ооржак беседаның түнелинде чугаалаан.

Хүлээлгениң күүселдезин хынап тур бис

СӨГЛЭЭН СӨСКЕ ЭЭ БОЛБААН

«Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжышкынының хамааржып турар зонаның колхозтарында болгаш совхозтарында 1600 ажыг трактор, 925 тараа комбайны, 1106 чүк машиназы, тараа арыгдаар 14 пунктулар бар. Моон аңгыда, бо каттыжышкынның кылыр ажылының хемчээли улуг. Оон-биле чергелештир Кызыл каттыжышкынының коллективи «Сельхозтехника» бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарыштың эрге-лекизи болбушаан, тоску беш чыл планын күүселдирип 1975 чылдың июль 1-ге чедир доозар, а 1976 чылдың январь 1-ге чедир 1100 мун рубльдиң продукциязын немей сайгарар бедиткен хүзөлгезин алган. Ону ынчаар кылып болурунуң бүгү болдунар аргалары Кызыл каттыжышкынында бар. Дериг-керексел-биле бүрүн хандыртынган баазалыг. Оон аңгыда, чижек-биле 1600 септелгени кылып болур күүлүг чаа мастерскаяны бо чылдың дөртку кварталында ажыглалга киирери база планнаттынган. Чарыштың эрге-лекизин болган бо коллектив бодунга алган социалистиг хүзөлгезин тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында канчаар күүселдип турарыл? Мону тодарадыры-биле чамдык сан-түннерни ап көрээлинер.

Амгы үеде «Сельхозтехниканың» районнар салбырларының болгаш Кызыл каттыжышкынының кол сорулгазы болза, бо шиитпирлиг чылдың часкы хову ажылдарынга хереглээр машиналарны, тракторларны чогуур үезинде, эки шынарлыг кылдыр септеп белеткээри болур. Кызыл каттыжышкыны апрельдиң 1-ге чедир 77 тракторну, 23 автомашинаны, 140 шимчедикчини, 300 электрозооторну септеэр планныг.

— Бистиң мастерскаяныс хүн санында-за бетик доорге, бир тракторну септеп үндүрер үжурлуг—деп, каттыжышкынның эргелекчизи эш Рудольф чугаалап турар. Ынчаарга январьда 25 трактор септеэр планныг тургаш, чүге 5 тракторну чедир септеэвиниң? Оон аңгыда, үш трактор шимчедикчизин, дөрт автомашинаны планга чедир септеэвээн, 600 рубльдиң артык кезектерни чедир кылбаан.

Бо каттыжышкында ажыл-хереглиг байдалын аналиэтеп көөрге, планны чедир күүселдээниниң кол чылдагааны септелгеде ажылчыннарның күш-ажылын багай организастаанында, күш-ажылдың сагыга-чурумунуң кошкаанда, механизатор кадрларның чедиишпезинде, моральдыг база материалдыг идиг берикшинин дээштиг ажыглаавайн турарында.

Кезектерни болгаш материалдарны ажылчыннарга чедирерин организаставаан. Септээр белдирге кезектерни четчеларын болгаш чедирип алыры септекчи боду кылып, ында ажыл үезиниң 40 чедир хуузун чыгырдан турар.

Септелгениң бердинген планын күүселдирииге ам-даа 16 ажылчын септелге мастерскаянга хереглеттинип турар. Трактору эптеп доозарыгга херек дөрт ажылчының орнунда чаңгыс-ла кижи бар. Мастерскаядан инженер-техниктиг ажылдакчыларның үнер чоруу хөй. Чижек, чүгле сөөлгү дөрт айның дургузунда мастерскаяга үш ереткчи солуушкан. Мастерскаяда ажылчыннарның хөй нуруузу улуг эвес ажыл стажтыг аныяк кижилер. Оларның ажылга чаңчыгарынга, мергежилиң бедидеринге, а ыңдыг болганда үндүрүп турар продукциязының шынарын акижидеринге техниктиг өөредилге эргежок чугула. Ынчалза-даа техниктиг өөредилгеже амга чедир кижээгей салбайн турар.

Планныг онаалдаларны иехтерге, участоктарга, салбырларга чогуур үезинде чедирбейн турар. Мастерскаяның ажылдакчылары хүнде, он хонукта кылыр онаалдаларын билбес.

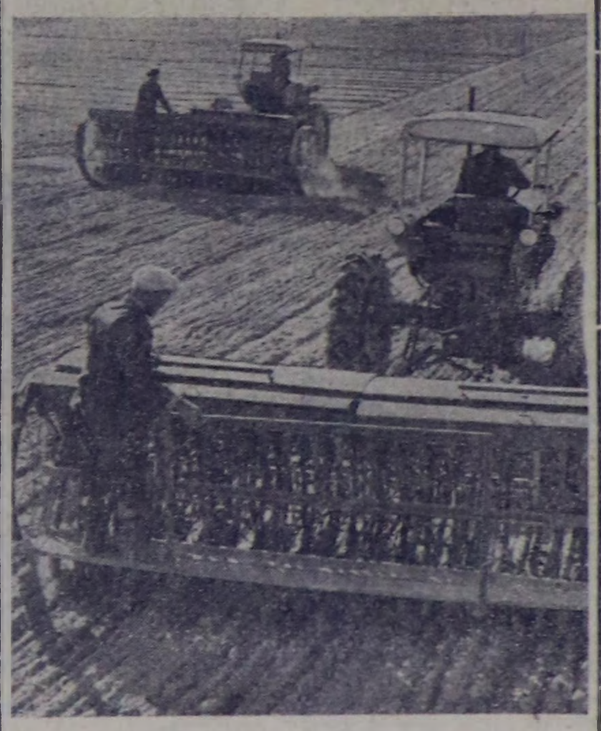
Ажылчыннарның ортузунда социалистиг чарышты организастааны кошкак. Ажыл-агыйның иштинге чарыштың негелдеринин ажыдап кылбаан, оон түннелин үндүрер хуузаазын тодарадыпаан.

Бо бүгү четпестерниң уламындан каттыжышкынында септелге ажылы амга чедир шуудавайн, чарышты эгелээн комплектиг согласон сөзүүнү аз болбайн, харын-даа ооскө салбырлардан хожудап турар. Шак мындыг байдал-биле эртежир арга чок. Ону барыдаалаашаан, республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының коллегиязы Кызыл каттыжышкынының январьда ажылының түнелин чугаалажып көрген, мастерскаяның ажылын акижидериниң болгаш техника септелгезиниң планын ыяап-ла күүселдиринің тодаргай хемчеглерин айыткан. Ам мастерскаяның ажылын ийи эдлечиг кылдыр организастаар. Онаалданы хүнүүн-не ажылчыннарга чедирип, ону күүселдирин шыңгыы контрольдаар. Септелгеге материалдыг база моральдыг шаңнал-маттарды калбаа-биле акыглаар. Толевилеттинген бо практиктиг хемчеглерни боттандырары-биле республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының болук специалистерин Кызыл каттыжышкынынче чоруткан.

Ам чедир кылдынмаан түүдерни доозары, техника септелгезин часкы хову ажылдарының бетинде шынарлыг кылыры каттыжышкынының чугула сорулгазы ол.

И. ОЛДЫРЕВ.

ТУРКМЕНИЯДА ЧАСКЫ ТАРЫЛГА

МАРЫ ОБЛАСТЬ. Чылыг хүннер келири билек Туркменияның мурнуу талазының тараажылары тарылгаже кириишкен. Теджен районнуң Ленин аттыг колхозунуң механизаторлары үнелиг мал чеми люцерна культуразын тарып турар (ЧУРУКТА). Хевең-биле эдлечештирип тарыырынга эң таарымчалыг культураны тарыыр шеп 330 гектар болган.

К. ХАЛЛЫЕВТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СПОРТЧУ

МЕРГЕЖИЛДИ БЕДИДЕР

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бистиң чуртувуска спортту сайзырадырынче хүн бүрү доктаамал кичээнгейни салып турар. Чүге дээрге, күш-культура кижилериниң кадыын дадыктырып, быжыглаарынга күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидерииге болгаш социалистиг Ада-чуртуң камгалаарынга чувула чүүл болур. Совет Эвилелиниң чер болганда спорттуң янзы-бүрү хевирлерии сайзырадырынга таарымчалыг байдал тургустуугаан, ону улам хөгжүдериниң бүгү хемчеглерин ап турар. Оон түннелиинде спортчуларның саны чыл келген тудум-на көвүдеп орар, мергежилдиг күш-культуржуларның саны өскен. Бистиң чуртувуста күш-дамыр кижизидилгезиниче сагыш салышкынының ачызында совет спортчуларның мергежили бедик, ынчангаш олар Олимпий оюннарынга, делегей маргылдаларынга көскү чедиишкиннерлиг болуп турарының ужуру ында.

**Тыва АССР-де күш-культура болгаш спорт ажылы база-ла дүрген сайзыраң турар. Материалдыг база алзап эвижээн, спортчуларның саны чыл келген тудум-на көвүдеп турар. Оон-биле чергелештир бедик мергежилдиг спортчулар аныяктарның иштиниен илереп үнүп турарры, спортту хөгжүдериниче угланган хемчеглериниң түннели ол болур. Чүге эртекен чылын ССРЭ-ниң 2 спорт мастери, РСФСР-ниң паңовнал спорт таллазы-биле 3 спорт мастери, 2 спорт мастеринге кандидат бистиң республиканың бедик мергежилдиг спортчуларынга немешкеп. Хөй чылда спортчу мергежилиң бедидери-биле шудургу белеткеннип тургаш, хостуг хүрешче ССРЭ-ниң спорт мастери аттыг аныяктарның спорт школазының директору Б. Чөкпек, РСФСР-ниң национал спорт таллазы-биле спорт мастерлери аттыг уругларның спорт школазының тренери А. Чүдүк, республиканың күш-культура диспансериниң кол эмчизи Е. Черногривов болгаш өскелерда чедип алган. Олар чүгле боттарының мергежилиң бедидерииге чүткүдүг эвес, харын келир үениң аныяк спортчуларын белеткээри

КУРЛАВЫРЛАРНЫ ДОЛУ АЖЫГЛААР

Беш чылдың ушку шинтпирлиг чылында Каа-Хемнин колхозчуларының, совхоз ажылчыннарының, бүтүн ажылчы чоннарның мурнунда улуг соруглалар салыынган. Бо дээрге беш чылдың салымчолуп шинтпирлээр, күрүне планнарын күүседип шыдаарының арганаарын херек кылырга коргузер чыл. Ынчангаш бо айтырыгны шинтпирлээрге ажыл-агыйлар, бүдүрүлгелер эрткен ийи чыл дургузунда кайы хире ажылдаанын, оон түннелдери канчаар болганын, бо чылын тоорарга чүү кылырыл дээрзинин дугайында чугаа СЭКП райкомунун пленумунга болуп эрткен.

Соолгу ийи чылда капитал тудуг алаан ескен, чурттаалганын болгаш бүдүрүлгенин хой объектилерни ажыглалга киирген. № 1104 орук участогу, коммунал ажыл-агый болгаш салыг ажылдакчылары деңдески ажылдап келген.

Ол-ла үеним иштинде кодээнин ажыл-ишчилери база багай эвес түннелдерлиг болуп турар. Ийи чыл иштинде районга эът бүдүрелиниң планы 105,9 хуу, сүттүн — 105, дуктун — 120 болгаш тараанын 132 хуу күүсеттинген. Иниинин малынын баш саны база немешкен.

Ынчалза-даа бүгү ажылчорудулга үеним негелдезинге дүжүп турар бе, кандыг-кандыг четпестер, чазыглар эрткен үеде турганын дээрзин бүгү талазы-биле аналиэтеп, шүгүмчүлелдиг ёзу-биле коор үжүрлуг бис дээрзин илеткелчи — партия райкомунун бирги секретары Н. Федоров болгаш пленумга санал бергеннер тодаргай чугаалаан. СЭКП ТК-ның декабрь (1972 ч.) Пленумунун шинтпирлериниг болгаш ССРЭ-нин тургустунганының 50 чылынын дугайында Л. И. Брежневтин илеткелиниг хөлбаштыр ёзулуг ханы анализтиг, партийжи чугаа пленумга болган.

Партийжи амыдырал

Үеним негелдези — ажыл-агыйны интенсификастаар аргаже болгаш экономиканын ажыктыг чоруун бедиериниче кол кичээнгей салыры болур. Айтырыг канчан-чооп план күүседип каарында эвес, оны эвээш чыгыдал үндүрүп тургаш, ажыр күүседирин чедип ап, келир үеге таарымчалыг магадыылалдарны тургузары болур.

Маңаа хамаарыштыр районнун ажыл-агыйларын түс-түзу-биле коор болза, байдал ылгалдыг: демей байдалдарга ажылдап тургаш-ла, ангы-аңгы түннелдериг болуп турарын моон адаанда таннардан коорге илдең.

Эрткен ийи чылдың планын «Ленинчи орук» колхоз эът бүдүрерин 96,6 хуу күүседип, сүттүүн 87 хуу үзе чедирип, 10 тонна эът болгаш 39 тонна сүттү чедир бербээн. «Тиилелге» колхоз күрүнеге 77 тонна эът, «Совет Тыва» совхоз 92 тонна эът, «Бүрен» совхоз 4 тонна сүт өрелиг арткан. «Кызыл тук» болгаш «Бүрен» совхоз күрүнеге тараа садарының планын күүсетпээн. Район ам үш чыл уланытыр бир инектен 1700 литр сүт саар деп хүлээлге ап келген, ынчалза-даа ону чедип ап шыдавайн турар, а эрткен чылын «Тиилелге» болгаш «Ленинчи орук» колхозтар 1971 чылдың деңнелиниден безин эвээш сүт сагырып, арагалап турганы дээш бо чылын база шынгыы доңгуттурган. Ындыг харыысалга чок чоруктар-биле моон сонгаар чөпшээрежин болбас дээрзин пленумга шынгыы демдеглээн.

Амгы үеде мал кыштаглаашкынының ап харыысалгалыг, берге үезинде ынаар өнза кичээнгей салып, ылангыя малчыннарның амыдырал хандырылгазын доктаамал хайгаараары чугула. Чүге дээрге, чамдык ажыл-агыйларда кадарчылар соок бажыннарда чурттап, ажылдап, чугула бараннар-биле хандыртынмайн турарының барымдаалары бар. Черле ынчаш СЭКП өбкомунун тоску пленумунун шинтпирлерин амыдыралга боттандырар дугайында чугаадан ёзулуг ажыл-херекче шилчинир үе келген. Кадарчыларны эвлечегиг ажыыче шилчидер, суурларга доктаамал чурттадыр хемчеглерни 1974 чылда шуут доозар талазы-биле соруулганы салгап, ажылдаар херек дээрзин илеткелчи чугаалаан.

Районга малчыннар хүнүн эрттирерин база планнап турар.

Пленум чон оруузунга идеология ажылын күштелдиреринче, экономиктиг өөредилгени дээштиг организастаарынче улуг кичээнгейни угландырган.

Пленумга партия документилерин солуурунга районнун парторганизациязының белеткелин база чугаалашкан.

О. ИРГИТ,
«Шынның» тускай корр.

«Тыва кобальт» тудуг участогунуң тудугчуларының тоску беш чылдың бо шинтпиринг чылында алган социалистиг хүлээлгелерин чедимишкинниг күүседир сорыганы салып, январь, февраль айларда хомудаашкын чок ажылдааннар. Бо хүннерде Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугчузу Анатолий Глуховтуң бригадазы 140 олуттуг ясли-садтың тудуунуң ийиги маъзын, Сат Эмер-оолдуң бригадазы универмаг тудуунуң таваан бетоннап салырын шалыпкын үргүлчүлеп турарлар. Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугчулары Иннокентий Карповтуң, Мөңге Иргиттиң удуртукан тудугчулары комбинат чанында тудуглар ылырынның планныг даалгаларын эртнеп ийи айда ажыр күүсетикен. Хову-Аксының чаа суурунуң бедик сыннарже өскээн талазында, аърга иштинде чаа тудугларның ханалары базъ бедип эгелээн. Узун дыттар, ак-ак хадыңнар аразында ол ийи наът чурттаалга бажыңнарынга металлургтар, дагжылар чурттаар.

БО ЧУРУКТАРДА: Хову-Аксында (СОЛАГАЙ ТАЛАЗЫНДА) тудугчу Мөңге Иргиттиң бригадазында муроначчы дашчылар Валентина Бояринцева, Оюн Норжунмаа. (ОҢ ТАЛАЗЫНДА) Иннокентий Карповтуң бригадазында шайлапчы тудугчу Түлүш-Шыырап.

Колхозтарда отчёттар болгаш соңгулдалар

ХОЙ АЖЫЛЫНДА ЧЕТПЕСТЕР

Тес-Хемде «Чодураа» колхозтуң улуг клубунга колхозчулар доллур олурупкан. 1972 чылдың социалистиг чарыкының тиилекчилери шанналдар ап турган. Сураглыг хойжу Максим Сувандин эрткен чылын төрүүр чүс хойдан 110 хураганны доруктуруп, бир хойдан 3,1 килограмм дүктү кыргып алган, хойжулар аразында чарышка шылгаран. Борис Сырат, Өөчүр Даңзурун, Бугалай Увангур, Оюн Бара... Шанналдар алган бо хойжуларның өөрүшкүзүн залда колхозчулар үлежип, адыш часкап олурганнар.

Колхозтуң чоокта чаа болган отчёттуг хуралының материалларын ажыглаан, хой ажылының талазы-биле чамдык айтырыгларны бо үүлге көрээл. Барык-ла чээрби чыл бүрүнгаар үксаажыдылга ажылын чорудуп келгенинин түннелинде, хой коллуунда чартык нарын болган нарын дүктүг болуп сайзыраан. Оон ачызында ажыл-агый дүк бүдүрерин көвүдедип, хой бүрүзүнден 3 килограмм ажыт дүктү кыргып ап, күрүне планнын күүседип келген. А соолгу ийи чылда план күүсеттинмейн барган. Ооң чылдагааны чүдел?

Отчёттуг хуралга хойжу М. Сувандин саналынга мынча дээн:

— Ийи-үш чылдан бээр хоювус дүтү шокараргап. Түскай эртемниглериивис бо ажылче сагыш салбастаан, ажыыбиле чугаалаарга, бистер базала ол талазы-биле судараан бис. Бара түразы-биле хой аразында эр хураганнар арттырып алырлар-даа бар, өскээртен бодүүн дүктүг кошкарлардаа сала бээр. Бо ийи-үш чыл иштинде колхозка 4 кол зоотехник солушкан. Үксаа ажылының дугайында бодаар чай оларга турган деп бе?!

Ажыл-агый эрткен чылын 422 центнер дүктү бүдүрүп, күрүнеге дужаараан, ол дээрге планның түгле 79 хуузу-хур. Бир хойдан 2,4 килограмм дүк алдынган. Б. Минчей, Г. Луду, А. Оюн, Ш. Миндин, Н. Допаан дээн ышкаш хойжулар бир хойдан доңгуп-ле 1,9-тан 2,3 килограмм чедир дүк кыргып алганнар. Амгы үеде төрүттүүнүн турар хураганнарның хой нурүүзу тыва үксаалыг болу берген.

Оон ангыда, хойнуң хораар чоруунан хой дүктү колхоз чидиргени чугаажок. 2096 баш хой өлген, 400 баш хой читкен. Хойнуң баш санының өөрүлдезинин планы база-ла ол чылдагааның үржүү-биле күүсеттинмээн. Оң бир хойжу боттарының коданнарында бар хойларының 12-ден 39 чедир хуузун хорадып алганы-биле эптежир аргажок. Беш кижи төрүүр чүс хойдан түгле 26-44 хураган алган.

Хойнуң дүтү эвээш болуп турарының чылдагааны багай суггарылгада, чемгерилделе, ажаалдада, үксаажыдылга ажылының четпезинде, харыысалга чок чоруктар, түскай эртемниглериниң иленкей чогунда деп отчёттуг хуралга санал берген эштер чөптүү-биле шүгүмчүлээн.

— Хойну суггарбаска адрыычал, чемге хөөну багай, суду эвээш, семирбес, эвээш дүк бээр деп биле-тура-ла, суггарылганы организастаавайн келген. Бо чылын-даа база ындыг. Суг сөөртүр машиналарны садыш алгаш, чүк сөөртүр кылдыр эде дерип алыр-дыр бис. Азы ийи-чангыс суг сөөртүр машиналарның моторлары үрелик, чер четпес болур. Чазын чер карара бээрге, хойга суг ижиртир турдувус, а кыжын хой хар чылган турар. Ам дош сөөртүп чедирип турар. Бригада бүрүзүнге түскай машинаны быжыглаап, харын-даа чылыг суг-биле малды хандырар херек — деп, бригадирлер С. Чикей, И. Даңзурун, С. Шимит олар негээн.

СЭКП өбкомунун IX пленумунун доктаалын күүседип, эвлечегиг кадатче шилчээн эштерниң дүржулгазынга даянып, чаа-чаа кижилерни ынаар хандыкшылары чугула деп, колхозчулар саналдап турдулар. Малчыннарның ажылын чиигедир, амыдырал-чурттаалгазын экижидери-биле кады, аныктарны мал ажылынче хаара тударының бир кол аргазы ол. Эвлечегиг кадатта малчыннарга колхоз төвүнге бажыннар тударындан аңгыда, чамдык кыштагларга база бажыы тудары чугула.

Хойдан алыр продукциянын бот-үнезин аар болуп турарын колхоз даргазы У. Домүр-оол илеткелинге демдеглеп, ону чиигедириниң хемчеглерин тодаргай чугаалаан. Бот-үнезин улгаткан чылдагааны ажык чок чарыгдалдарның көвүдээминде, мал ажылында машина-техниканы бүдүрүкчүлүг эвес ажыглап турарында дең, илеткелчи демдеглээн.

Колхозтуң хой ажылында бар четпестерни өдип алырының хемчеглерин хүлээп аялган доктаалда айыткан.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корр.

БРИГАДИР

Анастасия Федоровна Астраханцеваны чаңгыс чер чурттуглары хүндүлээр. Оон бичии кижилер ону Стюра угбай дижир. А. Ф. Астраханцева кызымаккай күш-ажылыбиле чоннуң хүндүткелин чедип алган. Тос угбашкының өртүну Анастасия хып дээн чалыы кыс тургаш-ла күш-ажылдың чымыкын билген. Ол амыяанда Бай-Сөөттүң Сүруг-Хемге орус, тыва алдынчылар аразынга ажылдай берген. Анастасияга аразының чажындан тура-ла өөредип каан мергемнили — хлеб быжырар ажылды ол даанын алгаш ийи чыл дургузунда, барык артвль чыгаа ажылчыннарга чаңгыс-даа хүн багай ажылдаан дидиртээн.

Шынап-ла эш Астраханцева күш-ажылдың өөрүшкүзүн, бодунуң бүгү назыда аас-кежиинин-даа Бай-Сөөт унунга ынчаарда тыпкан: ол өйде аялдың тывыжының коллективинге кады ажылдап туоганы, бодунуң чажыды ооң Виктоо Чечен-оолович Сарыг-оол биве ог-бүле тутнан. 1947 чылда Бүрен-Хемниң хуу араттары баштайгы эштежилгече кирип турда олар аңаа көшүп келген. Оон бээр-ле төрээн чому-биле бир деминг чаагай үүле бүдүүжүүп ажылдап, чурттап чөрүүрлер. Олар ам чеди уругнуң ада-иезин: уругларының ачазы «Бурунгаао» совхозтуң челаачызы, боду — ногаа бригадазының бомгадири. Кайызы-даа күш-ажылдың хүндүткелдиг кижилери...

— Колхоз, совхоз-даа бүдүрүлгезинде чүгле бистиң хөрээжен улус кылып билир, ажылдар эвээш эвес болдур ийин: А ногаажы ажылдың база чажыды бар — деп, Анастасия Федоровна, аңаа хамаарышкан мээң айтырыымны тайылбырлап ор — Чүгле капустаны азы помидорну алыыл. Олар чаңгыс шөлге безин бир кижиниң ажаалдазынга өзер, а өскенинге — өспес болгай. Маңаа ноя чүве, парниктерге, шөлгедээ тарып олуртурунуң база чайын ажаарының агротехниктиг хуусаанарын, хамык чок сагыыры болур. Чемишчидиргелер ажыглавас, хоралакчыларга удур демисел чөрүтпас болза безин дүмүт чедип алыры берге.

«Бурунгаар» совхозка чүгле бригадирлеп чеди чыл болганы-биле катай ногаажы боон 17 чыл ажылдаанын айтырга Анастасия Федоровна Астраханцеваның ук ажылга кайы хире дуржулгалыы дораан-на билдине бээр. Оон аңаа ажылчындан боигадио чедир депшээн таварылга эвес. Он чыл бурунгаао ол бодунга 0,20 га капуста шөлдүг тургаш, гектаар бүрүзүнге онаашты-рарга 170 центнер дүмүт алгаш өөрүн найгаткан. Харын-даа чамдык кижилер аңаа чигзинип, маргыып-даа туогулаан. Ам ол хире көргүзүглер бомгадага чаа чүүл эвес апарган. Чүге дизе кижи бүрүзү-ле 200 центнерден куду эвес түннелди чедип ап турар.

Эш Астраханцеваның амгы үеде удуртуп турары 40 кижи составтыг (шупту тыва хөрээженнер) ногаажы бригадазы 27 га тарылга шөлдүг. Чүгле капуста шөлү кижи бүрүзүнде 0,25 га ыыдыр хувааттынган. «Бурунгаао» совхоз мал, чердаа ажылындан чыл бүрү өрулгалыг боон турарында бо коллективтиг салыышкыны биче эвес. Бүдүрүлгениң бо адырынга ажыл-агыйның үндүрген чарыгдалдары ылаңгыя сөөлгү беш чылдарда бомгадамың өрулгазындан доктаамал эгиттинип келген. Ооң тодаргай чижээ, чүгле эрткен чылын безин совхозка ногаа бригадазы 20,5 муң рубль өрулганы бербишаан, бир гектардан-на 214 центнер ногаа дүмүдүн алыр арганы хандырган. Мында бригадирниң киирген үлүү кайы хирел дээрзин билип алыры ындыгла берге эвес. Сескн классчы уруу — Наташазы-биле ийиязэ демнемнип ажаап турары участогундан эрткен күзүн 14 тонна капустаны совхозка дужаган.

Анастасия Федоровна чүгле боду эки ажылдаары-биле кызыгаарлаттынмайн турар. Ол Бүрен-Хем кодээ Совезимин күүсков кешигүнү, кодээ Советтиң депутады. Хой-ниити хүлээлгелерин ак сетинилдиг күүседип турар. Харыылап турары өөругу Подгорная кудумчузунда чурттакчыларның башкыларынга үргүлчү барып, оларның мурнунга отчёдун берип турар.

Хой чылдарда үндүрген күшенниишкиннер халас барбаанынга ол сеткиил хамып, өөруп чөрүүр. Төлептиг ишчи бо иениң амыдыралынга юбилейлиг 1972 чыл кажан-даа уттунмас. Чүге дизе оон бодүүн ижин бүгү-ниитининг улам бедии-биле үнелеп көргенининг демдээ, чазактың бедик шаңналы — Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени оон хөрээн каастаан медальдарынга немешкен. Аңаа харыы кылдыр бөгүнгүзүнден даарта улам эки ажылдаар, беш чылдың шинтпирлиг үшкү чылында бедик көргүзүглерни чедип алыр сөрүлгалыг.

В. МОЛЬБИ.

ЧУРУКТА: А. Ф. Астраханцева.

Авторнуң фотозу.

Почтачы кыза-даа күзенчиг аалчы. Ол черле шын. Чагыдып алган сөлүннарын, журналдарын, өөрүнүң болгаш төрелдериниң чагаа бижиктерин ол шуут-ла башкыңга эккеп бээр.

Эрзин суурнуң почтачызы С. М. Кешпини районнуң чону безин хүндүлеп мактаар. Парлалга чагыдылгазын калбартырынга ол идепкейлиг организаторчыларның база бирээзи.

ЧУРУКТА: Сүүкей Махеевна Кешпи (солагай талазында).

А. ЧОЙГАННЫҢ фотозу.

Эргим эштер! Кыштаглаашкынны организастыг эрттиреринче, хойнуң баш санын улам көвүдедир болгаш продуктулуун бедидер талазы-биле социалистиг хүлээлгелеривисти чедиишкинниг күүседиринче бүгү күжүвүстү салыылыңар!

КОЛ АДЫРДА БАЙДАЛ

Өөүр районда «Коммунизмче орук» колхозтуң отчёт-соңгулдалыг хуралы болуп эрткен. Отчёттуг үеде колхозтуң ажылынга хамаарыштыр баштаар чернин даргазы, илеткелчи — Кичээл-оол Донгак болгаш санал берген эштер ол үеде чедип алдынган чедишкиннерни чугаалавышаан, четпестерни дорту-биле айтып, хурал бот-шүгүмчүлекчи ёзу-биле организастыг эрткен.

Колхозтуң оруула киирип ап турар кол адыры хой ажылы. Бо чүгүлә адырда улуг четпестер бар. Хойнуң баш саны хорап, оон продуктулуг чоруу кызырып турарын хуралга шынгыы шүгүмчүлээн. Маңаа чижек кылдыр илеткелдеп болгаш колхозчуларның саналдарындан илерээн четпестерге даянып, хожуласкынының кол чылдагааннарын тодаралдырыбиле сайгарылганы кылырга мындыг.

Ниити мал ажылындан колхоз 1971 чылда 467.221 рубль оруулганы алыр турган, 505.249 рубльын киирип алган-даа болза, хой ажылындан алза чогуур 383.404 рубльдин 350.195-ни алыр аргалыг болган. Ол ышкаш 1972 чылда ниити малдан 32.872, а хойдан 24.227 рубль оруулганы чедир албаан. Моон ап көөрге-ле мал ажылының оруулгалыг чоруу улгалыр турүүк, чыл келген түдүм-на кудулап балып кел чоруур.

Бир тээ колхозтуң кол адыры — хой ажылы болганда, оон продуктуларын күрүнеге салдарының талазы-биле план күүседирзи кандыгыл? Маңаа хамаарыштыр моңу чугаалап болур. Колхоз 1971 чылда күрүнеге 12 тонна хой эъдин, 7 тонна дүктү, а 1972 чылда 14 тонна хой эъдин, 1 тонна дүктү чедир дужаавааң.

Колхозта хойнуң баш саны чыл бүрүде-ле улам эвээжеп турары дувураашыг. 1971 чылда үк ажыл-агый чүс башка оңаштыр 67 хураган алган болза, а 1972 чылда түгле 61 хураган алган. Ол ышкаш бир баш хойдан 1971 чылда—1,9, а 1972 чылда—1,6 килограмм дүк кыргып алган. Мындыг янзылыг көргүзүглер түгле хойда эвес инек, чыгы болган сарлыкта бам бар. Эрткен чылын хой 15800 башка чедир өөр турган, түгле 13.335 баш четкен. Оон уламыдан хой эъдинин ботунези улгаткан. 1971 чылда бир центнер хой эъдинин ботунези 71 рубль турган болза, эрткен чылын 103 рубль четкен.

Мурнуку чылларга деңнээрге, хойнуң болгаш чаш хураганнарның хораар чоруу көвүдээн. Моон чылдагааны чүдел? Малдың халдавырлыг аарыглары барык-ла чок болуп турар. Ынчангада, оон кол чылдагааны азырал-төөлдезинче эвээш кичээнгейни салып турарынга дээрзи илдең. Малчыннарның болгаш түскай эртемниглерниң ылаңгырган ажыл дээш харыысалгазы кошкак. Колхозка өрелиг кижилер көвүдээн. Түгле малчыннардан безин 24.000 рубль өре эгиттинмээн.

Эрткен чылын колхоз мал ажылынга 170.952 рубль чарыгдалды үндүрүп турган, 443.843 рубль түүнүг оруулганы киирип алган. Бо ийи үн аразында ылгалдыг-ла харын. Ынчалзажок түгле 93 хойжунуң чылда шалыны 80.640 рубль болгай. Мынаң ыяаргө колхоз оруулганы болуур түрүүк, харын өрөге дүжүп, чыл эгээнинде-ле төөлиже шилчээн.

Хой дүтүнүң шынарының күдулааны оон үксаажыдылгазынче сагыш салбастаанында. Чинге-нарын дүктүг хойларны остуруп турда байдал эки турган. 1965 чылдан эгелээн үксаажыдылга дугайында ажыл үттүндурган. Эрткен күзүн чамдык коданнарның хойларын классташ-даа болза, бо чүгүлә ажылче ам-даа чогуур кичээнгейни салбайн турар. Бо талазы-биле селекционер-зоотехник М. Лайзаа боттуг ажылды чорутпайн келген.

Күрүнеге салып турар малдың деңзизи күзү, оон семиртилгезинче сагыш салбайн турар. Азырап, эки озарладып тургаш немелде деңзинин чедип алыр турбуже, хойжулар Чалама, Хөрлети, Улаатай уну дээн чергелиг черлерге бодүүбиле чайлап, одырлар солуйлайн, түгле машина оруктуг чайлагларга чайлап турарының уламыдан малдың деңгели сула болуп турар. Мындыг янзылыг чоруктар мыйыстыг бода мал бригалаларында база бар. Чижээлээрге, Бора-Шайза эътжир угланыышкынның инек бригадазынга (бригадири С. Шойдак) бир боланың ортумак деңзизи 1971 чылда 212 турган болза, эрткен чылын 200 килограмм кыдыр күдулаан. Ол ышкаш дүк планын күүседип чадап тургаш-ла, эрткен күзүн күрүнеге салган хойларны баш бурунгаар агарлап албаан. Мындыг янзылыг өө-харыысалга чок болгаш ажылагыйжы эвес чоруктарның үржүү-биле болуп турар четпестерни колхоз баштаар черн оваарбайн турары канчап-даа шын эвес.

Мал чеминин планын күүседип алыр дээш ажык чок чарыгдалдар үндүрер чоруктар кайы хой. Чайын Аныяк-Хөндергей бажынга хой сигенни кестиргеш, ону дажып албаан, ынчангаш шупгузун ан читен. Кыштагларда сиген болгаш оске-даа мал чемин төтчеглеп, хуу малга чиртип турар. Хой коданнарда коошпалар чогундан мал чеми харга боражып хорап турар. М. Чаагай-оол, Б. Дарый-оол, О. Өчур-оол дээн ышкаш хойжуларда мал чеми үстүп, мал чудап эгелээн. Ол ышкаш малчыннар оруузунга зооветөөредилгени колхозта кол зоотехник О. Кежик, кол мал эмчизи М. Донгак олар кошкак чоруулуп турарындан, малчыннарның мергежилии оспейн турар.

Малчыннарга тудуп турар чурттаалга бажыңнарының болгаш мал хажаалдарының шынары багай болуп турарын хураалга шүгүмчүлээн. Колхозта тудуг бригадири М. Калгаоолга ажыглалга киирип турар тудугларның шынарын экижилериче кичээнгейни угландырарын эш-өөр сүмелээн.

Колхозчуларның хуу малын ниитининг малы-биле кады тургузуп турар малчыннар эвээш эвес. Оон уламыдан хуу мал семис, шырак, а ниитининг малының күжү арган болуп турар. «Коммунизмче орук» колхозта 1070 ыяыстыг боза мал бар болза, а колхозчуларның иниэ 1400 баш чедип турарын маңаа чугаалаарга-ла чүвенин байзалы билдине бээр.

Колхоз бо чылын күрүнеге 234 тонна эътти, 54 тонна сүттү, 32 тонна дүктү садар. Бо чыл—тоску беш чылдың шинтпирлиг чылы. Ынчангада түгле күрүне мурнунга сагса чогуур хүлээлгелерни күүседир ийи чылында чедир кылдымаан түүлдерни бо чылын немей күүседип, үш лакпыр күжениишкиннииг ажылдаарын колхозчулар аазап, колхозтуң экономиказын кодурер дээш чаа сонгуттурган баштаар чер боттуг ажылдарны чорудар үжүрлүг дээрзин санал бергеннер сеткил-сагыжындан күүсеп чугаалааннар. Отчёттуг хуралдың бот-шүгүмчүлелдиг, организастыг эрткени — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчуларында быжыг тураборук, мурнунда салдынган хүлээлгелерни күүседип шыдаар аргалар, күрлавырлар бар дээрзин балыткан турар.

В. СЕРЕН-ООЛ,
«Шынның» тускай корр.

Хүлээнгенде—күүседир!

БИСТИҢ МУРНАКЧЫЛАРЫВЫС СОЦИАЛИСТИГ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ МААДЫРЫ Ю. Н. ЗЮЗИН, РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАДЫ В. Н. МЯКИШЕВ, ИЙИГИ АТБ-ДЕ КОММУНИСТИГ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ БРИГАДАЗЫНЫҢ УДУРТУКЧУЗУ Н. И. ОСИПЕНКО, ЧОЛААЧЫЛАР КОММУНИСТЕР С. К. АК-ООЛ, А. И БОРЗИЕНКО БОЛГАШ ӨСКЕЛЕР-ДААА «БЕШ ХҮННҮҢ ПЛАНЫН — ДӨРТ ХҮНДЕ!»— ДЕП, КЫЙГЫРЫГ-БИЛЕ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ЭГЕЛЕКЧИЛЕРИ БОЛГАННАР. ОЛАРНЫҢ КЫЙГЫРЫЫН ЭРГЕЛЕЛДИҢ БҮГҮ-ЛЕ КОЛЛЕКТИВТЕРИ ИЗИИ-БИЛЕ ДЕТКЭЭН.

СЭКП-ниҢ XXIV съездизиннии шиитпирлеринде чуртка автомобиль транспортун улам ынай хөгжүдер сорулганы айтып, чүүк сөөртүлгезин болгаш пассажир чедирилгезин ковудедирин онзалап айыткан. Ол сорулганы күүседирде бүдүрүлгени эртемге үндезилеп организастаары, иштики курлавырларны долу ажыглаары негеттинии турар.

Автомобиль транпортунуң ажылдакчылары тоску беш чылдың дургузунда чүүк сөөртүлгезин 1,6 катап улгаттырар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 48 хуу бедидер үжүрлүг. Бо улуг болгаш харыысалгалыг сорулганы чедиишкиннииг күүседир төлээде, автотранспорт бүдүрүлгелериниҢ ажылдакчылары бар-ла бүгү курлавырларны дилеп тывар, долузу-биле ажыглаар апаар.

Тываның транспорт эргелелиниҢ автоколонналар, автобүдүрүлгелер коллективтери тоску беш чылдың шиитпирлиг, үшкү чылында база-ла бедиткен социалистиг хүлээлгени алган, улуг көдүрүүшкүнүг ажылдап турар. Оларның кол-ла сорулгазы республиканың улус ажыл-агыйының чүүк сөөртүлгезинге негелдезин четчири-биле хандырары болур. Чүге дээрге, автомобиль-биле чүүк сөөртүлгези болгаш пассажир дажыглаары — Тывада транспорттуң кол хевирп бооп турары билдингир.

Ынчангаш участок болгаш түс-түс ажылдакчыларның-даа, бүдүн-бүдүн коллективтериҢ-даа планнарын тодаратқан. Оларны амгы үеде күүседип киришкен.

Республиканың транспорт эргелелиниҢ автотранспорт бүдүрүлгелери беш чылдың ийи чылының дургузунда Ак-Довуракка машиналар турар гаражты болгаш автомастерскаяны, Кызылдың бирги, ийиги болгаш үшкү автотранспорт бүдүрүлгелеринде гаражтарны, № 1 АТБ-де профилактика кылыр черни, Минусинск АТБ-зинде хары угла алдан автомашинаны чылыдар черни, Кызылдың тудуг-монтаж эргелелинде чер казар болгаш чүүк көдүрер техниканы септээр мастерскаяны дээш, өске-даа чугула тудүгларны кылып дооскан.

Амгы үеде Хөвү-Аксыда болгаш Кызылда профилакторийлерни болгаш мастерскаяларны тудуп турар. Бо чылын Абазаның, АраҢаның болгаш Кызылдың-даа гостиницаларының девискээринге машиналарны чылыг агаар-биле чылыдар шугумнарны кылып тургузары көрдүнген. Үстүнде айыткан черлерни ажыглалга киирери болгаш оларны амгы үениң таарымчалыг дериг-херекселдери-биле, мергежилдиг кадрлар-биле хандырары — Тываның автотранспортчуларының мурнунда сорулгаларны чедиишкиннииг күүседириниҢ улуг салдарлыг. Чогум-на ынчангаш бистиң автотранспорт эргелели олче кичээнгейни салып турар.

Республиканың ниити ажыглалдың автотранспорт бүдүрүлгелери эрткен чылын алган каш санныг кожуг-прицептерни алган, оларны чүүк машиналарынга таарыштыр эде кылып ажыглаан. Оларның бирээзинин-не чүүк сөөртүр хемчээли 5 тоннадан 7 тонна четкен, чүүк дүжүрер болгаш чүдүрер ажылдар ниитизи-биле сес минүта чедир кызырылган. Минусинск станциязындан чүүктерни үзүк-соксаал чок чүдүрүп чорударын экижидер сорулга-биле эргелел чери аңаа хүннүң-не 1,5 ээлчегбиле ажылдаарын организастаан. Ол болгаш оске-даа хемчеглериниҢ түңнелинде эрткен чылын чүүк сөөртүлгези 1971 чылдыы-биле деңнээрге, оон 5 хуу улгаткан. Ниитизи-биле 1972 чылда пландан ажыр улус ажыл-агыйының 291 муң тонна чүүгүн сөөрткен.

Үлетпүрүүн, тудугнуң болгаш транспорттуң ажылдакчыларының 1973 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаазындан эрте доозары дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ныҢ, ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ, ВЦСПС-тиҢ болгаш ВЛКСМ ТК-ныҢ доктаалынга карыы кылдыр Тываның автомобилистери чүүк болгаш пассажирлер сөөртүрүнүң чыл планын хуусаазындан 15 хонук эрте күүсеткеш, пландан ажыр 240 муң тонна чүүктү сөөртүрүп, 160 муң пассажирлерни дажыглаарын хүлээнген.

Социалистиг хүлээлгени чедиишкиннииг күүседири-биле организас-техниктиг хемчеглер планын ыяк ажылдап кылган. Ында ең ылаңгыя бир автомобильдиң хүнде ажылдаар шагын 9,6 шак чедирерин, автопаркты ажыглаарының коэффициентизин 0,56 хуу чедирерин, машиналарның чүүк сөөртүрүнүң коэффициентизин 1,25, автомобильдиң шимчээшкин үезинде ажыглаттынар коэффициентизин 0,65 болгаш автобустарның үзүк-соксаал чок шимчээшкинининң коэффициентизин 0,90 хуу чедирерин көрген. 1973 чылда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн эрткен чылдыындан 7,5 хуу чедир улгаттырып тургаш, сөөртүлге планын дыка ажырарын көрүп турар бис. Ол сорулганы автопоездилерни, автоприцептерни болгаш аар деңзилиг чүүк сөөртүр автомобильдерни ажыглап тургаш, чедип алыр. Бо чылын Минск заводунуң кылганы бирээзи-ле 20 тоннаны ап чоруур автомобильдер Абакан—Кызыл аразында чүүк сөөртүп эгелээр. Дыштаныр хүннерде чүүк хүлээп алырын организастаарындан Абакан — Кызыл аразының оруунга автошимчээшкин 5 хуу улгадыр деп санап турар бис.

Чүүк автотранспортунуң ажылын улам шапкынчыдары-биле бо чылын Абакан — Кызыл болгаш Ак-Довурак — Абаза аразының оруктарынга түскай графикти тургузар, а Кызыл, Чадаана болгаш Ак-Довурак хоорайларга автомашиналарны чүүкбиле хандырарын организастаар, хынаар диспетчер черлерин ажыдар.

Бо чылдың январьдан эгелээш Кызыл хоорайның иштики автобустарының шимчээшкинин, угланышкыннарын таарыштыр тургузары-биле пассажирлериниҢ колкол оруктарын түскай шинчилеп турар. Ындыг ажылды Ак-Довуракка база кылыр. Ооң түңнелинде автопарктың долу ажыглалы болгаш пассажирлерниҢ сан-түңү тодаратгынар.

Бо чылын Чадааның болгаш МинусинскиниҢ автобүдүрүлге черлеринге техниктиг хандырылга шугумнарын, а Ак-Довуракты, Шагаан-Арыгның болгаш Кызылдың бирги, ийиги, үшкү АТБ-леринге — чазаныга-слесарьның механиктиг цехтерин тургузар.

1973 чылдың сорулгаларын шиитпирлээринге үстүнде айыттынган үүлдерден ангыда социалистиг чарыш кол черни ээлдээр. Тываның автотранспортчулары — чолаачыларның, септелге ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш түс-түс бригадаларның, колонналарның, автобүдүрүлге черлериниҢ аразында социалистиг чарыш тодаргай организастаттынган.

Автотранспортчуларның социалистиг чарыжының эгелекчилери боттарының сөзүнге ээ бооп, бо чылдың август-сентябрь, харын-даа келир чылдың үлүүнде ажылдап турарын онзалап демдеглээр херек.

ЭргелелдиҢ партия, профсөвилел организацияларының болгаш ажыл-агыйлар удуртукчуларының сорулгазы — социалистиг чарышты улам калбартып, ону дээштиг болдурары, мурнакчыларның дүржүлгазын калбаа-биле нептередири, материалдыг болгаш моральдыг идиг берииишкинин чөп ажыглаары болур.

Тываның автотранспортчулары боттарының курлавырларын долузу-биле ажыглап, социалистиг чарышты калбартып тургаш, тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының онаалдаларын бүгү көргүзүр талазы-биле долдур болгаш ажыр күүседип шыдаар.

Ф. КРУГОВОЙ,
Тываның транспорт эргелелиниҢ начальнигиниҢ ораламчызы.

ДЕЛЕГЕЙ ДО ХҮННЕРДЕ

ЧАҢГЫС ЭП, СЫРЫЙ КАТТЫЖЫЫШКЫН

Даштыкы чурттарның парламгазы Чехословакиянның ажылчы чонунуң февраль тиилелгезиниҢ 25 чыл оюн, СЭКП ТК-ныҢ Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Чехословакияга паймралдыг аян-чорук кылып чорааның түңнелдерин кадбаа-биле таймыбырлаарын үргүлүзеп турар. Л. И. Брежнев биле чехословак удуртукчуларның ужуражыышкынын чүректиң ханызындан найыралдыг эрткен болгаш делегейниң чогуур өйү келген бүгү айтырыгларынга хамаарыштыр СЭКП биле ЧКП-ниҢ бодалдарының болгаш ап турар хемчеглериниҢ бүрүн чаңгыс эптиин илергейлеп көргүскен деп, социалистиг дем каттыштырылганы ССРЭ биле ГФР-ниҢ экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кадыы ажылдажылга талазыбиле комиссиязының 2-ги сессиязы мындаа чаа Москвага болган. «Фрид Крупп» фирманың хайгаараксчы чөвүделиниҢ даргазы Б. Бейц ол комиссияның ажылынга киришкен. «Чугаалажыышкыннар найыралдыг болгаш шуудаңгай болган. Ийи тала бот-бодунуң чугула айтырыгларын ханы билчирин болгаш сырый кадыы ажылдажылгаже сорук-чүткүлдүүн илергейлеп көргүскен. Хамыктың мурнунда ол кадыы ажылдажылганы улам боттуг-тодаргай болдурарының база экономика комиссиязының ажыл-чорудулгазын органиэас талазы-биле быжыглаарының аргаларын тывар дугайында дугуржулга чедип алдынган» деп, СЭТАның корреспондентиэи-биле чугаалашкан, Б. Бейц медеглээн.

Экономика комиссиязы ийи чүүгүн аразында садыг болгаш экономика харылзаалаарынга депшилгелиг болдурун чедип алыр чаагай арганыг деп чүвени Москвага болган хурал бүзүредип көргүскен. Моон соңгаар болур ужуражыышкын бүрүзүнге ажылывысты бурунгаарладыр боор бис дээрзинге бүзүреэр-дир мен—деп, Б. Бейц оон ыңай демдеглээн.

«Бо комиссияны тургусканы ССРЭ биле ГФР-ниҢ аразынга керээ чарганының база бир түңнели болган. Ол керээ Федеративтиг Республика биле Совет ЭвилелиниҢ аразында харылзаалары нииитизи-биле экижидериниҢ политиктиг үндезинии тургузуп берген. Аңаа дүүштүр экономика харылзаалары база тургустунган. 1971 чылдан 1972 чылга чедир садыглажырывыстың хемчээли 25 хуу улгаткан. Экономиктиг кадыы ажылдажылганы боттандырып болур аргаларны кадбарткаш, ам ону чаа-чаа адырларже пептередирин чугаалажып турардыр бис»—деп, Б. Бейц чугаалаан.

Б. Бейц бодунуң фирмазының совет даштыкы садыг организациялары-биле кадыы ажылдажылгазының кадбарып турарын сеткил ханыш чугаалаан. Бүдүрүүшкүнүүң ең хөй чүүл-бүрү адырларынга Крупптуң каттыштырган бүдүрүлге черлери биле совет организациялардың аразында сырый, найыралдыг кадыы ажылдажылга калбарып турар. «Ындыг болганынга сеткилвис ажжок ханыш турар болгаш дем каттыштырыш ажылдаарывыстың хемчээлдерин улам улгаттырып аптар бис дээрзинге бүзүреп турар бис» деп, Б. Бейц демдеглээн.

Ю. БОРИСОВ.

Депшилгелиг орукта

БОНН. (СЭТА-ныҢ корр.). ССРЭ биле ГФР-ниҢ экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кадыы ажылдажылга талазыбиле комиссиязының 2-ги сессиязы мындаа чаа Москвага болган. «Фрид Крупп» фирманың хайгаараксчы чөвүделиниҢ даргазы Б. Бейц ол комиссияның ажылынга киришкен. «Чугаалажыышкыннар найыралдыг болгаш шуудаңгай болган. Ийи тала бот-бодунуң чугула айтырыгларын ханы билчирин болгаш сырый кадыы ажылдажылгаже сорук-чүткүлдүүн илергейлеп көргүскен. Хамыктың мурнунда ол кадыы ажылдажылганы улам боттуг-тодаргай болдурарының база экономика комиссиязының ажыл-чорудулгазын органиэас талазы-биле быжыглаарының аргаларын тывар дугайында дугуржулга чедип алдынган» деп, СЭТАның корреспондентиэи-биле чугаалашкан, Б. Бейц медеглээн.

Экономика комиссиязы ийи чүүгүн аразында садыг болгаш экономика харылзаалаарынга депшилгелиг болдурун чедип алыр чаагай арганыг деп чүвени Москвага болган хурал бүзүредип көргүскен. Моон соңгаар болур ужуражыышкын бүрүзүнге ажылывысты бурунгаарладыр боор бис дээрзинге бүзүреэр-дир мен—деп, Б. Бейц оон ыңай демдеглээн.

«Бо комиссияны тургусканы ССРЭ биле ГФР-ниҢ аразынга керээ чарганының база бир түңнели болган. Ол керээ Федеративтиг Республика биле Совет ЭвилелиниҢ аразында харылзаалары нииитизи-биле экижидериниҢ политиктиг үндезинии тургузуп берген. Аңаа дүүштүр экономика харылзаалары база тургустунган. 1971 чылдан 1972 чылга чедир садыглажырывыстың хемчээли 25 хуу улгаткан. Экономиктиг кадыы ажылдажылганы боттандырып болур аргаларны кадбарткаш, ам ону чаа-чаа адырларже пептередирин чугаалажып турардыр бис»—деп, Б. Бейц чугаалаан.

Б. Бейц бодунуң фирмазының совет даштыкы садыг организациялары-биле кадыы ажылдажылгазының кадбарып турарын сеткил ханыш чугаалаан. Бүдүрүүшкүнүүң ең хөй чүүл-бүрү адырларынга Крупптуң каттыштырган бүдүрүлге черлери биле совет организациялардың аразында сырый, найыралдыг кадыы ажылдажылга калбарып турар. «Ындыг болганынга сеткилвис ажжок ханыш турар болгаш дем каттыштырыш ажылдаарывыстың хемчээлдерин улам улгаттырып аптар бис дээрзинге бүзүреп турар бис» деп, Б. Бейц демдеглээн.

Ю. БОРИСОВ.

ССРЭ биле Венгрияның аҢы-дуңма найыралы культурага хамаарышкан хөй талалыг совет-венгр кадыы ажылдажылганы үре-түңнелдиг хогжүдүп турарындан илереп турар.

ЧУРУКТА: венгр өңнүктериниҢ аалчызы — Ленинградтың Горький аттыг Улуг шин театрының кол режиссёру Г. А. Товстоногов (солагай талада). Будапештиң национал театрынга шин белеткелиниҢ үезинде ону силериниҢ көрүп турарыңар бодур. «Ревизор» деп шинии ында ол тургузуп турар.

МТИ — СЭТА-ныҢ фотозу.

Быжыккан найырал

Москвага 1921 чылдың февраль 28-те СоветтериниҢ аныяк Республиказы биле Афганистанның аразынга найырал дугайында керээге ат салган. Ол керээ ийи кожа күрүнениҢ аразында чогум-на чаа харылзаалариҢ эгезин салган. Афганистанның хосталга шимчээшкинининҢ удуртукчуларынга байыр чедирген чагаазынга В. И. Ленин мынча деп бижээн: «Империалистиг эрги Россия мөңге ардыл читкен, ынчангаш хүндүлүг Афган күрүнениҢ соңгу талакы кожазы болган чаа, Совет Россия найыралдыг болгаш акыдуңма дузаламчы көргүзер холуп Чөөн чүктүп бүгү улустарынче суңган... Россия ийи улустуң чаагай чоруу дээш хүндүлүг Афган күрүнениҢ кезээде ең эки оңнүү болуур».

Улустар аразының харылзааларынга чаа-чаа принциптер: дең эрге, хүндүлежирии, иштики херектерин холгаарлашпазы, чаагай кожа-келбээ догуннаары болгаш бот-бодунга ажыктыг дем каттыштырылгазы ол керээде илергейлеттинген. Үк керээ ынчангаш төөгүлүг үжүр-дузалыг.

Од принциптериҢ чогумчалзы болгаш амыдыралга күштүү оон бээр эрткен чартык чүс чылдың дургузунда бүрүн бүзүредилин-биле илереэн. Мурнуу талакы кожавыс-биле бистиҢ кадыы ажылдажылгавыс хөй талалыг болгаш экономика, культураның ең калбак адырларынга хамаарыжылгалыг. ССРЭ-ниҢ дузаламчызыны кылып турар. Төлээ болуктериниҢ кежигүнериниҢ хостуг аргыжылга кылыр аргазы чок, оларның аъш-чем продуктуларын алыры үүктелип турар. Чижээ, Хөөге ол төлээ бөлүктериниҢ кежигүнериҢе үш хүп дургузунда узаттыр чем бербейн келген.

Февральдың 19-та ВДР-ниҢ Митхода шериг төлээ черииҢ турар девискээрин бооланн. Төлээ черииҢ бажыңынга каш-даа ок деттеп.

Февраль 25-те хулиганнар ВДР-ниҢ шериг төлээлериниҢ турар бажыңынга халдаан. Төлээ кежигүннери 5 офицер балыглаткан деп, Нгуен Фу Соай айыткан.

ДЕЛЕГЕЙ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ПАРИЖ. (СЭТА-ныҢ түскай корреспондентиэи дамчыткан). Вьетнам талазы-биле делегей конференциязы Парижке февраль 26-да Клебер кудумчузунда Делегей шуулганнарының бажыңында ажылдап эгелээн. Аңаа Совет ЭвилелиниҢ, Францияның, АКШ-тың, Англияның, КУР-нуң, ВДР-ниҢ, Мурнуу Вьетнам Республиканың, Вьетнам Республиканың, Венгрияның, Польшаның, Канаданың, Индонезияның даштыкы хереқтер министрлеринге баштаткан төлээлери киржип турар. Конференцияда КНО-нуң чиңгине секретары К. Вальдхайм келген.

Конференцияны Канаданың даштыкы хереқтер министри М. Шарп ажытқан. Конференцияның киржикчилеринге Франциянын даштыкы хереқтер министри М. Шуман байыр чедирип чүве чугаалаан. Клебер кудумчузунда Делегей шуулганнарының бажыңының залынга вьетнам айтырыгны таарыштырар талазы-биле чугаалажышкыннарны 1968 чылдан бээр эртүрип келген болгаш бо чылын Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага январь 27-де ат салган болгай деп, М. Шуман демдеглээн.

Эгелээн конференцияны чедиишкиннииг болур деп ядеген турарын чугаалаваш, М. Шуман ону бүгү делегейниҢ улустарының күзел-бодалдары-биле дүгжүр ийик деп демдеглээн.

Дерзии үүлгедиглер

ХАНОЙ. (СЭТА-ныҢ корреспондентизи А. Минеев дамчыткан). Ханойга парламга конференциязы болган. МВР-ниҢ Революстуг түр чазааның ВДР-де түскай төлээ черииҢ удуртукчузуңуң хүлээлгелин күүседип турар Нгуен Фу Соай ол парламга конференциязынга медеглел кылган. Сайгон тала Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дутуржулганың кол негелделерин күүсетпейн турар.

Сайгон администрациязы дөрт талалыг каттышкан шериг комиссиязынга МВР-ниҢ Революстуг түр чазааның болгаш ВДР-ниҢ төлээлериниҢ ажылдаарынга шаптыктыг чүүл-бүрү кажарлаашкыннарны — Шалыңны-даа, бараанны-даа аккээр, амыр чүве-де болгай — деп, Ховалыг Халевич хөглүг чугаалай-дыр.

— Маңаа адың мулдурлавыт, Ховалыг Халевич!— дээш, кассир Александр Весегов хойжуже саазын сунду. Оон адының дүжүнде «402 рубль 30 көп» деп бижип каан болду.

Ховалыг Дыртык даңзыже көрүп тура, бүзүреввэн хевирлиг, айтыра-дыр:

— Чоп кончуг хөй чүвел моң, Саша? Чандыр бижиттээн сен бе?

Демгизи хүлүмзүревишаан, тайылбырлады:

— Ам шалыны ажыл стажын барымдаалап төлээр апарган чүве. Сээн стажың 25 чыл ышкажыгай. Ынчангаш шалыңың хөй-дүр. Азы өкпелеп турарың ол бе?— Ынча деп баштактангаш, каттыра-дыр.

— Өкпелээр чүве кайда боор. Өөрүп турарым ол ышкажыл.

— Ам мен ажылдап кириптейн — деп, автолавка чолаачызы Куржаков чугаалады.— Уруглар хеви чагаан болгай силер, ону эккелдим. Оон-даа оске барааннар хөй.

Малчын өг-бүле херек барааннарны садып алган соонда, садыгжы айтырды:

— Ам кандыг барааннар чагыыр силер?

— Дараазында келириңде телевизордан эккеп көр. Саша— деп, Дыртык чагыды.

— Телевизор херек харын — деп, малчыннын кадайы Дадар Санаевна ашаанга каттышты...

ЧЭЭРБИ БЕШ чыл. Чымыштыг ажылдың чээрби беш чылы. Бо үенин дургузунда Ховалыг Дыртык төрээн совхозунга чеже хойну өстүрүп, чеже дүктү дужаавааң дээр. Маңаа үүле чаңгыс чижектен киирип көрейн. Сөөлгү он чыл дургузунда хойжу Ховалыг Дыртык бөрык-ла 6.000 хураганны совхозка мөңги өстүрүп берген. Сескн беш чылда 13 тонна дүктү дужааган. Бо эскерт чок ишчининң бүзүргеи үүлели ындыгдыр.

Тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында-даа Ховалыг Халевичиниң бедик көргүзүглерни чедип алырынга бүзүреп болур. Оон амгы байдалы-ла ону херечилеп турар.

И. КЕЛИК-СЕҢГИ.

МАЛ АЖЫЛЫ — ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

ООҢ СТАЖЫ ЧЭЭРБИ БЕШ ЧЫЛ

«ЭЛЕГЕС» совхоз республикада уксаалыг хой өстүрүп турар хоочун, улуг ажыл-агый. Бо удаада бис ол ажыл-агыйның хойжуларының ажыл-херээн сонуургап чеде бердивис. Совхозтуң селекционер-зоотехниги Хертек Чаш биске сүмелей-дир:

— Силерни мен совхозтуң тергиин хойжузунга чедире берейн, хаптар бис бе?

— Ынчанмайн канчаар!—деп амырай бердивис.— Кайызы боор ол?

— Ховалыг Дыртык. Чүгле мал кадарып келген стажы безин 25 чыл! Шыырак аа—дээш, чүү дээр эвес дээнзиг, зоотехник биске көрүп алган олур оң. Оон уламчылады:—ур ажылдаан болгаш, арга-дуржулгазы-даа шыырак эш. Ооң-биле хөөрежир болзуңарза, солун-на...

Ховунуң оруун хат хөртүктеп каапкан. «Газик» хара күшбиле хөөледип олур. Чамдык черлерге «буруй»-даа бергилээр мындыг. Кырланнарлыг шат эдээнге келдивис. Аң-на далбыйлап каан черлер көстү берди. Селекционер-зоотехник бисти оожуктурду:

— Ам ырак эвес, даргалар. Бо далбыйлап каан одар Ховалыг Дыртыктыы-дыр. Оон хойлары көстү бээр боор.

ЧАҢГЫС кырланны ажыр «чүткүдүп» кээриңиске, шынапла одарда хойлар көстүп келди. Кадарчы даянгыжын тудуп алган, далбыйлаан дилиндектиң бир ужунда бараалап тур.

Хойжу-биле бистиң чугаавыс далбыйлаашкындан эгеледи.

— Бо харны далбыйлавас болза, хой оът тывар ужур чок —деп, хоочун хойжу Ховалыг Халевич тайылбырлады.—Баш удур, чер-чери-биле эңдере далбыйлап кааптар болза, база-ла хоржок. Чүге дээрге, далбыйлаан черниң хары мырынай дошталдыр донуп каар. Хойнуң даваны тастаар чорук оон болур. Ынчангаш кодан хойнуң хүнде оттаар черин ол-ла хүн удур далбыйладып тур мен.

Далбыйлап каан чернин кадар оъдун хойлар «испиктеп» турлар. Малчынның хоюнун күш-чамы-даа шыырак болду. Хой чылдарда ажылдаан дүржулгалыг, бодунуң ажылынга кызымак, шудургу дээрзи оон-на илден-дир.

Хойжу үзүн даянгыжын кадыг хөртүк харже киир шанчып каат, чугаазын уламчылады:

— Болаа-мынчаар дөрт кодан хойга хар далбыйлап турар тракторист Иван Холшин кызымак-ла эр-дир. Трактору-даа тура дүүпес, боду-даа моган-түрбас. Биске улуг-ла дуза чедирип тур. Оон башка бө кыш берге-дир. Күженишкиннииг ажылдавас болза, хоржок.— Ховалыг Халевич чугаазын соксаң каап, хойларын эргий көргүледи. Оон биске саналдайдыр:— Аалым мыя мында-ла болгай, аңаа барып, изиг шайдан аартап олура, хөөрежир бис бе? Соок черге турган хереэ бар деп бе. Кажаа-хорааны-даа сонуургап көргей силер.

ХОЙЖУНУҢ кыштаа. Үлегерлиг кажаа. Оон адаанда өдөэн чаа коптарган. Иштп делгем, чылыг, кургаг, артында арыгсилиг. Хураганнар доруктурар чылыг кажааны ангы кылган. Мал чемин четчири-биле эккеп каан.

Коданны сонуургап көргеш, оон соонда малчынның чурттап олурар бажынынга бардывыс. Бажынның иштп чылыг, чырык, шевергин-даа.

— Хойларывыс чаа-ла оолдап эгеледи — деп, Ховалыг Халевич шайын аартавышаан, чугаалап эгеледи.— Амдыызында 54 хой төрээн. Хураганнары оон дөрт баш хөй болду.

— Бүгү хураганнарны чүгле ийи бодунар өстүрүп дорукгурар силер бе?—деп оон айтырдывыс.

— Массалыг оолдаашкын эгелээрге, совхоштан сакманщиктерни чорудуп бээр чүве. Оон башка, бо кадай-биле бис ийи кайын күш чедер деп бис.

— Сакманщиктерни чорудуп бээр бис—деп, зоотехник Хертек Чаш хойжуга улаштыр чугаалады. — Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумундан студентилер бистин совхозка практикалап келир. Оларның чамдыызын бо коданче база чорудар бис.

— Бо шинтпирлиг чылда планынар кандыгыл?

— Хүлээлгем чиик эвес — деп, хойжу харылады.— Өрткен чылын хураганнар хүлээп алгаш, оларның баш бүрүзүнден 4,2 кг дүктү алган мен. Тогдуларым бо чылын бир дугаар оолдаар. Дунгуш хойнуң төлүн менди алыры берге дээрзи малчын бүрүзүнге билдингир. Ынчалзажок мен тогдуларның төлүн чүс хуу алыр деп шинтпирлеп алган мындыг мен.

— 100-тен 100-түү алыр ышкажыл?

— Харын-даа 100-тен 102-ни алыр деп аазаан мен. Бүгү чон чарыш-маргылдаалыг, хайныышкынныг ажылдап турар мындыг шинтпирлиг чылда оон эвээшти ап болбас. Дүктү баш бүрүзүнден 4,5 кг-ны алыр. Хүлээлгем ындыг. Чарышка совхоштун шыырак малчыны Танаа-Хереллн кийгырдым.

МАЛЧЫН-БИЛЕ чугаалажып одурар аравыста, малчыннарның шалыңын чедирип берип чоруур кассир Александр Весегов болгаш автолавка чолаачызы Александр Куржаков олар база чедип келдилер.

КЕЖИК-ЧОЛДУГ ЧАШТАР

Даштын ам-даа дүн хевээр, соңгаларны соок хээлендир каастап каан. Радио чап-чаа чугаалап эгелээн: Москвада дүнекиниң ийи шак, биште — эртенгиниң алды шак. Улуглар-даа, бичиилер-даа ажылшыпча хүнүң уткуп, белеткенип эгелээр...

Наймыслал Кызылдың Ленин кудучуунда ийи каът уруглар сады, оны респотребсоюзтуу деп адап турарын ада-иелер билир. Бо бажыңга база хөй-ле уруглар эртен эртежик чыглып кээп эгелээр. Бичии уругларны медфельдшер Ульяна Савельевна Шмидт болгаш Тамара Александровна Простякова олар уткуп алыр. Олар ада-иелер болгаш уруглар-биле мендилежип, бичиилерин хынаап хүлээп алыр.

Хензигбейлер ада-иелери-биле байырлашкап, боттарының болуктеринче түс-туста чоруп каар. Чылыг, чырык өрээлдерде ойлааракар оларны маңап турар. Удаваанда эртенги чем чиири-биле олуруптар.

Шак бүрүзүнде чүү кылырын планнап хүваап каан. Уруглар болук айы-биле янзы-бүрү ойнар ойнап, кичээлдээрлер. Чижээ: бичии болуктүң хүн чурумунда мындыг кичээлдер бар, ону неделяның хүнеринде хувааган: понедельникте банза үделеглиг ойнар, ыры, номчулга, шүлүк өөренири. Вторникте: дылга, күш-культурага, чуруулгага кичээлдер эртер. Оске-даа хүнерни таварыштыр планнаан.

Хүн чурумун шыңгыы сагып, ойнаарын, кичээлдээрин, дыштанырын, селүүстээрин, ажыктыг ажыл кылырын чурум бүглаар чорудуп турар. Арытже экскурсиялар, кышкы бойдусту хайгааралары, бичии тейжигештен чугулаалары дээш солун түүлдер база бар болбайн аан.

Бичии уруглариың оюннары янзы-бүрү, хөглүг, баштак, шимчээшкиниг дээш оскеда. Күш-культура талазы-биле сула шимчээшкиннерин уруглар кылыр.

Уруглар садында бичии кижилериң аъш-чемин таарыштырган. Хүн бүрүде уруглариың кандыг чемнерни чиирин ада-иелерге бижип көргүскен.

Уруглариың кижизидилгезинче кичээнгей улуг. № 5 уруглар садында аңгы-аңгы национларның ажы-төлү чаңгыс неминг уруглары дег найыралдыг өзүп доругуп турарлар. Чижээ: белеткел болүүнде 34 уруг бар. Ында орус, тыва, бурят, татар, хакас дээш кандыг национың төлээлекилери чок дээр. Бичии кижилер, амдан эгелеп бот-боттарын хүндүлежир, бичиилери улугларының сөзүн дыңнаар, улуглары бичиилеринге дузалажыр кылдыр чаңчылып турарлар. Белеткел болүүнүң уруглары школага өөренириңге белеткенип турарлар. Оларның-биле туекай кичээлдерни эрттирер.

№ 5 уруглар садында дөрт болук бар, болук бүрүзүнде 30 ажыт уруглар хаара туттуугаан. Уруглар садының кижизидикчилер, ажаакчылар коллективи найыраадыг. Чижээ кижизидикчи Тамара Александровна Простякова имнда 25 чыл ажылдап турар. Ол хөй болуктү доостуруп чоруткан. Оон кижизиткеннери ам улуг кижилер апаргылаан, чамдыктары будүрүлгеде ажылдай бергилээн. Наталья болгаш Владимир Моховтар бирээзи эмчи, оскези политехниктиг институтта өөренип кирген. Бо-ла коллективте ажылдап турар кижизидикчи Мария Сергеевна Ласол, Инна Дмитриевна Болдур-оол, Надежда Даниловна Литвинова дээш оске-даа эштерни мактап болур. Бичии уруглариың шын кижизидилгезин, оларны төлептиг, культурлуг хамаатылар болур кылдыр чаңчыктырары хүндүлүг, буянныг иш. Оске талазында ол кончуг улуг харыысалгалыг. № 5 уруглар садының коллективи ону хамызы-биле үнелеп көрүп турар.

Н. АФОНИН.

ЧУРУКТА: № 5 уруглар садының бир болүү пластилинби-биле ажыл үезинде.

Фото авторнуу.

Гимнастиканы нептередир

Спорттуң кол хевирлериниң бирээзи гимнастика болур, ынчангаш ону школаның өөредилге программазында киргерген. Гимнастиканы хүн бүрү кылыры кижиниң организминге эки салдарын чедирип, шыгжаннарны сайгырадырынга дузалаар. Ол шыкаш чараш дурт-сынның хевирлеттинериниге, күштүг туттунгур, дүргеи шимчээринге, эдилер, шыдамыккай болурунга кижизидер. Гимнастика кижиге эңне эки шынарларны берип турар.

Бистиң республиканың школаларында чамдык күш-культура башкылары кичээлдер эрттиреринің чаа аргазынче шилчээн. Оларның бирээзинге Кызылда №11 школаның күш-культура башкызы Юрий Николаевич Козлову адап болур. Ол класс бүрүзүнге кичээл эрттирерде өөреникчилерни 4—8 болуктерге чаргаш, болук бүрүзүн гимнастиканың аңгы-аңгы снарядтарынга хуваап каар.

Өөреникчилер башкызының удуртуузу-биле гимнастиканың шимчээшкиннерни хөй таладыг, кашпагай, чараш кылдыр өөренип алырга Юрий Николаевич оларны гимнастиканың база бир снарядынга шилчидер. Ындыг арга-биле өөреникчилер үзүктел чок бир снарядтан оскезинге шилчип, кичээлин кончуг ажыктыг эрттирип турарлар. Ынчангаш өөреникчилер оон кичээлдеринге улуг ханыкшыны-биле каап, күш-культураның болгаш спорттуң янзы-бүрү мергежилгелерин шингээдип ап турарлар.

Күш-культура кичээлдерин эрттиреринің чаа аргазынче Тываның № 1 школазының башкызы В. Н. Махнев, Хову-Аксының ортумак школазында А. Н. Бурякин, Ак-Довуракның сес чыл школазында Ф. В. Беликова, Кызылдың № 2 школазында Н. Е. Гущин олар шилчээннер. Ынчалзада республиканың чамдык школаларында күш-культура кичээлдери ам-даа куду деңнелде, ону эки-үш хемчеглерни алыры чугула.

Бистиң республиканың школаларында гимнастика кылып турарларның саны ындыг-ла хөй эвес. Школаларның удуртукчулары эртенги гимнастиканы эрттиреринге чедир үнелевейн турар. Кадык-шылды быжыглаарынга эртежок чугула бо хемчегни чорудар кижилерден негелдени кошкаткан.

Шагаан-Арыгның № 1, 2, Чаа-Хөлдүң, Ак-Тургунун, Арыг-Узүүнүң, Чөөн-Хемчик районнуң Сүт-Хөл, Хайыракан, Бии-Хем районнуң Хөлдің, Аржаан школаларында мынчага чедир эртенги гимнастиканы, кичээлдерге күш-культура минуталарын чоруттайн турар.

Соолгу чылдарда республиканда спорт залдыг дыка хөй чаа школалар ажыглалда киргеп. Анаа гимнастикага өөренирининиң бүгү таварымчалыг аргалары бар. Ынчалза-даа күш-культура башкылары бо талазы-биле ажылды кошкак чорудуп турар. Гимнастика кылыр брустарга янзы-бүрү хевириниң мергежилгелерни кыдырынче кичээнгейни эвээш салып келгеп. Ылангыя акробатиктиг мергежилгелерни чугулага көрбейн турар. Чамдык школаларда спорт залдары бар-даа болза, спорттуң дорт-хереклерни дыка эвээш. Гимнастика палказы, мячилер, обручулар болгаш өскелер-даа чок. Ону школа мастерсказында кылып алыр ажылды организаставайн турар. Бир эвес ону өөреникчилерге кыдыртыр болза, оларның бүгү талазыг өзүлдезиниге дузалаары чугажок. Ол шыкаш бо ажылга школаларга шефтеп турар коллективтерни хаара тударын күзенчиг.

Школаларның директорлары, бүгү башкылар коллективи гимнастиканы нептередир хемчегерни алыр үе келгеп. Чүге дээрге биске күш-ажылга болгаш орая камгалааринга белеп аныяк салгал херек болуп турар. Ындыг болганда ада-иелерниң, хөй-нитниниң кичээнгейни база олче утпазы чугула.

А. АФАНАСЬЕВ,
Тыва АССР-ниң Чырымышкын министерстводунуң инспектору.

Чоокта чаа Таңды районда Хову-Аксы суурнуң школачыларының чуртталга кварталдарының айы-биле хоккейге маргылдазы эгелээн. Бо чуруктa ооң киржикчилериниң маргыжып киргикен үези.
О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

СПОРТ

«Торпедо» – хоорай чемпиону

Кызыл хоорай Советиниң спорт комитединиң, республиканың «Спартак» эки турар спорт ниитилели-биле кады организастааны Кызылдың бирги черн дээш иячилиг хоккей маргылдазы доозулган. Алды хүн үргүлчүзээн бо маргылдаанга түңнелинде пассажирлер АТБ-зиниң «Торпедо» командазы политехникумнуң хоккейжилерин 7:5 санга уткаш, аптырыышкын чок тиилеп үнген.

Политехникумнуң хоккейжилери ийиги, № 3 автотранспорт будүрүлгезиниң «Саян» командазын үшкү черни эдлээн.

Чемпион болган «Торпедо» командазы хоорай Советиниң спорт комитединиң 1 черге-ниң диплому, выпелел, шилчиир кубогу-биле шаңнаткан. Ийиги, үшкү черни алган командалар II—III чергенің дипломнарын, выпелдерин, шаңнаткан команда бүргүүнүң ойнакчылары мактал бижиктерин болгаш хөрек демдектерин алган.

Тиилээн ийи шилиндек команда Ак-Довурак хоорайга болур республика маргылдазынга хоорайның адын камгалаар эргенин алган.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

ШИЛЧИИР КУБОК ДЭЭШ

Кызылдың үлегүр, будүрүлге, өөредилге болгаш албан черлериниң коллективтериниң аразында шыдыраа талазы-биле хоорайның команда талазы-биле бирги черн дээш маргылдазы төнер чыгаан. Ында шупту 8 коллектив киржип турар. Команда бүргүү 7 ойнакчылыг, оларның 2-си хереженнер. Ук соңгу маргылдаа организастыг деңнелде хоорайның шыдыраа клубунда неделя санында дөрт катап эртип, хөй-хөй киржилерин сонуургадып турар.

Эрткен дыштанып хүнде болган алдыгы салыгда педагогика институдунуң командазы телестудиязының шыдыраачыларын 7 санга, эмчилер радиожурналистерни 6,5 санга уткаан. Аэропорт — «Тыва тудуг» треак, түүйбу заводу-биле автоэргелелдиг командаларының оюнду хайым боон доозулган. Соолгу салыгның мурнуу чарыында бирги черде Кызылда педагогика институдунуң командазы чорун турар. Олар 36,5 санныг. Радио комитединиң командазы башкыларга болгаш студентилерге 5,5 сан четпес, ийиги черде. Ойнакчыларның арказында О. Хеймер-оол, Ш. Куулар (кайызы-даа пединститут), Л. Мохов (аэропорт) удурлажыкшыларын шуптузун уткулаан. Олар алды салыгдан 6—6 санныг.

Херөжен шыдыраачылардан түүйбу заводунуң командазында ойнап турар Кызылдың № 8 школазының өөреникчиги 12 харлыг Тома Местрикова эң бедик көргүзүттүг. Тома кымга-даа уттурбаан. Оон ойнаарын көрүктүлер ажоок сонуургап, каштериниң алыс ханы утказының кайгап турарлар. Тома спорт мастериниге кандидат Н. П. Шишпениниң шыдыраа болгумунуң өөреникчизи. Кызылдың школазы уругларының эрткен чылдагы чемпиону. Оон шыдыраага сонуургалын ада-иези база деткип, харыысалгалыг оюн бүргүзүн боттарын кээп көрүп, хайгаарап турарлар.

Педагогика институдунуң студентизи Татьяна Хертектиң салып турары база-да экн. Ол түгле чаңгыс ажоок утурган.

Маргылдаа доозулган соонда тиилекчи болган командаларга «Спартак» эки турa спорт ниитилелиниң шилчиир кубогун, выпелдерин, ол ышкаш эң эки көргүзүттүг спортчуларга өртектиг шаңналдарны тыскыр.

Д. САЛЧАК.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 28-ТЕ.
МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдыглаар программазы. 13.35—Медээлер. 13.45—Уругларга. «Уруглarга аңчыгаштар дугайында». Ленинградтан дамчыдыглага. 14.15—Р. Шуман—«А. Шамиссоның шүлүктеринге бөлүк ырлар». «Ынакшыл болгаш херөжеен кижиниң амыдыралы». Шүлүкчү Э. Саркисян. 14.35—«Испаниянның аас дээрге». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. ГДР. 1-ги серия. 15.50—«Делегей панорамазы» 16.20—16.30—Чаңсар. 16.30—Өөнүт телекөргүзүг. Фигурлуг чүнгүлаашкыны талазы-биле делегейниң чемпионады. Эжеш чүнгүлаашкыны. Кыска программа. Братиславадан дамчыдыглага.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер. 18.15—Телемедээлер. 18.25—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.30—Өөнүт телекөргүзүг.—«Артлото». 19.30—Өөнүт телекөргүзүг. «Кабулга даазга» Уран-чечен фильм 20.35—Өөнүт телекөргүзүг. «В. Анландов мырай тур». 20.50—«Делегей панорамазы». 21.30—Өөнүт телекөргүзүг. Фигурлуг чүнгүлаашкыны талазы-биле делегей чемпионады. Эжеш чүнгүлаашкыны. Кыска программа. Братиславадан дамчыдыглага. 22.50—23.00—Чаңсар. 23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

А Г А А Р

Бөгүн республикага будуттаар, чамдык черлерге бичe хар чаар. Барын үгланыышкының хаттың дүртеин секундада 5—9 метр чедер. Агаарның температуразы дагыыр черлерге 8—12, өскелеринге 15—19 градус соор.

Кызыага шокар будуттаар, чагбас. Янзы-бүрү үгланыышкының хат секундада 0—4 метр чедер. Агаарның температуразы 15—17 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИП.

Кинотеатрларда

ФЕВРАЛЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Руслан биле Людмила» (1-ги, 2-ги кезектери) 10.00, 12.45, 15.30, 18.15, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Адыр, мана!» (5-ки кезээ) 15.00, «Үш мушкетёрлар» (1-ги, 2-ги кезектери) 16.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Манатпаан аалчы» 15.00, 16.45, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Сарыг чемоданчыгаштың ужуралдары» 9.00, 14.30, «Демдектиг атом» 10.50, 12.40, 16.40, 18.40, 20.30 шактарда.

Байырлал белектери

Частың башталгы баймралды — Бүтүү-делегейниң херөжеенер хүнү — Март 8 чоокшулап олурар.

Эргим эштер! Ол байырлал-биле холбаштыр херөжеенерге байыр чедирип, оларга оорунгут белектер сөңнээрни утпакар. Эң-не эки белек—байырлал таварыштыр үндүрген лотерея биледи ол.

Оон тиражында: «Москвич-412» деп 80 автомобильдя, ЗАЗ-966 деп 80 «Запорожецтв», янзы-бүрү марканың 2000 радиоприемникти, херөжеенерниң 1200 хол шагын, 2640 холодильникти, 1520 хевистн хөй санныг даарыар машиналарны, пылесостарны, электросамоварларны, кофе чуурғуштарын, дүргеи хайындырар кастрюльдарны, чөөк болгаш камволь аржыылдарны, а ол ышкаш 1-деи 500 чедир рубльди ойнап ап болур.

Лотерея билеттерин ажаалга кассаларындан, магазинердеи, чарылзаа черлериниден, «Союзпечатьтың» киосктеринден, кинотеатрлардан, ниитиниң чемненнге черлеринден, аэропорттуң кассаларындан болгаш автовокзалдардан садын ап болур.

Ойнаашкын тиражы 1973 чылдың март 9-та болур.

ПАРНЫ ТУТКАНЫ

Истн эдерип чоруптувус. Удатпаанда Кругловтуң үнү дыңналы-дыр:

— Көрүнер даан, маңаа пар оолдары чемненип тургандыр. Эдээн чиң каапкан сөөктер, элик кежиниң артынчылары чыдыр.

Имир дүшкен. Оруувус эгелинде дугурушканывыс болза, чоокта кыштагга хонар турган бис. Ынчалза-даа кыштаг хажывыста, он километр хире черде чыдып калган. «Маңаа, пөштүг аргага хонуп алыылыңар. Ам кол чүүл болза аңнын изин чидирбези болур. Даарта дең хаяазында турар бис»—деп, Аверьян ирей чугаалай-дыр.

Той эдээнге келгеш, харны аштаап, шиви будуун кескилеп алдывыс. Ону дөженнп хондувус. Аверьян ирей Жора-биле серп кыла каайтылар. Володя биле Петрнун одаг кылырының уран шеверин магададывыс. Ийи курлаг чудукту кожаландыр салгаш, ортузунга чөөрген салгаш одапкан. Ийи чудук дашны этсы бистн чылдын келген.

Дүне чеже-даа катап одуп-кокпаларны кичээнгейлиг көрүп чор бис.

Үш шак дургузунда барык чөөрби беш километр эрткеп, пар изин көрүп кагдывыс. Аверьян ирейниң баш удур чугаалаан чүүлдерни шуптузу дутжүп-ле чор. Дөрт аңның изин ол биске тапшыг-ла көргүзүп чор. Оларның эң улуу —кыс парның изи.

Ол аразында Жора адыр ыяжы-биле ону черге чыпшыр базыпкан, а Володя ону мунупкаш, ийи куласавдан сегирни алган, Аверьян биле Петр аңның буттарындан апкан. Ол-ла, аң холда киргеп. Тускай шоодайга хүлүглүг аңны суп алдывыс.

— Шалын болдувус—деп, Петр демдегледи.

— Кыс паржыгаш-тыр. Ону чүү деп адаар бис?—деп, Аверьян ирей чугааны уламчылады.

— Камен дээлиңер. Бо хемни, оон төрүттүнген черни ынчаар адаар болгай—деп, Володя биче бодаңгаш харыылады.

— Камен бе? Ажырбас-ла ат-тыр, харын-даа Кармен-даа дээнзиг.

Аңаа аңчылар чөөрби минута хире дыштанган. Туттурган аңны ол черге-ле каапкаш, оруувус уламчылаптывыс. Үр-ле чоруп келдивис. Будун хүн дургузунда. Могаи турупканывыс-даа ажоок, шуптувус ак шаг бис.

Кежээликтей үш парга четтивис. База-ла эртенги ёвүглаар ажыдан киргиптивис. Ие аң кажарлаза-даа оон бир оглун кижилер кажарлапкан. Ону ыттар Хима хемниң бажыңга барып четкеп. База-ла эртенгизин дег, аң тудукчуларын ылавыллалдыг базыпкан. Аң шураар мурнунда тура дүшкеп.

Ынчалза-даа маңаа келгеш Аверьян ирей оон аксынче шоодайын октап четтикпээн. Кижиниң тайгаш барып ушкан. Аң бут кырынга туруп келгеп. Карак тивеш аразында Аверьяннын кырынче шураарынга белеп. Володя аңны мурнапкан. Ол аңче кожа маңнап келгеш оон ажык аксынче карабинин сунган. Аң барып ушкан. Жора адыр ыяжы-биле ону черге чыпшыр кызыпкан. Каш-ла минута иштинде үүле бүткеп. Ийиги тыныш—он килограмм хире дециилиг кыс паржыгаш болгаш.

Туткан аңнарны ыяш сөөртүр машиналар оруунче чедирери арткан. Сүмелешкеш мындыг шиитпир үндүрдүлер. Аверьян ирей биле Петр Хима деп ат алган ийиги парны алгаш дораан чаңыптар. Жора биле Володя эртен тутканы аңны алгаш кыштагга барып парлар чнир эът алгаш келир болган.

Бис база Хима-биле чоруптувус. Ону аргажып чедирдивис. Машина база тыныгган. Ыяш сөөртүкчүзү, адакы складка чоокшулап келгеш, мастери-биле чугаалажыр дээш чоруй барган. Аң шимээн чок чыдыр. Машинадан дүжүрүп кээривиске-даа Хима шимчеш-даа дивес.

— Петро, көрээлем, канчап барган моовус, албыга бердээн бе?—дээш Аверьян ирей шоодайның аксын чежип, аңын силгий-дир. Пар хенертен пружина дег чыырылган соонда шураан ышкаш болду, арыгже ыдып-ла берди. Петр ыттарын салыпкан. Хүлүг чешгинген болган.

Дескен аңны ыттар сүрүп четкеп. Инек-дашка чыгаткан аңга аңчылар чедип, тудуп алган. Чуларалай шарып каапы быжыг болганы эки болган.

Даартазында Камен база чедип келген. Үгбашкылар ужурашкаш бот-бодунга хөлчок өөрээнер. Долгеи контейнерге оларны чүдүргеп чоруткан, оларны кайы-бир ооңарякка көргүзер.

П. БАРАБАНОВ,
(СЭТА-ның корр).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000 Кызыл, Шетинкин-Бравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалакчыларының 35-24, пропаганда амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кодээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче холгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер
Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 676.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тывaның ном үндүрер черниң республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Бравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00370.

Уламчылаза

Эрткен чылдың күзүнүнде Самагалдай, суурга кежээки школаны ажыткан. Баштайгы үеде дыка хөй аныяктар адын бижидип, кичээлдерге кээп турдулар. Башкылар кичээлдерни эрттирип, консультацияларны чорудуп турганнар.

Амгы үеде кежээки школа ажылын шуут соксаткан. Ук школаның директорлары базаларга кедээ Совет даргазы Сат Онер, «Большевик» совхозтуң парткомуның, секретары Д. Хертек, кедээ Совет даргазы Куулар Каддар-оол, «Тыва» совхозта партком секретары Ы. Тас-оол, кедээ Совет даргазы Лопсан Ондар, «Октябрь 30 чыл» колхозта партком секретары С. Монгуш, кедээ Совет даргазы Монгуш Маспак-оол дээш оскелерни-даа мактап болур. Мооң-биле кады кичээлдерни теоретиктиг болгаш методиктиг бедик деңнелге эрттирип турар башкылар К. Чинчилдей, Д. Монгуш, С. Монгуш, В. Хопуя, Монгуш Чучун, Сат Севен, Сат Алдын-оол, В. Глухов ышкаш идепкейлиглерни адап болуур.

Бот-өөредилгени будүрүлге ажылы-биле холбаштырары берге, аңаа чамдык бергелер база туруп болур. Чижээлөрге, узун хуусаалыг командировкалар, дүнеки эдлеглиг ажылдар, сезонныг кедээ ажыл-агый ажылдары, суурдан ыракта чурттап турар малчыннар — мындыг бергелерни колхоз, совхозтарның удуртукчулары, партком болгаш комсомолдуң секретарылары, ажылчын комитединиң дугайында айтырыгны азбан организация, будүрүлге черлериниң комсомол, профэвилел хураттарынга чаңгыс-даа чугаалажып корбейн турар.

Бо талазы-биле тодаргай хемчеглерни БЛКСМ Тес-Хем райкому, райкүүсбомнуң улус өөредилге кылдызы дарый ап чорудары кончуг чугула.

С. ОМЗААР.